BV

C. CORNELII TACITI

OPERA OMNIA.

VOL. V.

C. CORNELII TACITI

OPERA OMNIA

EX EDITIONE OBERLINIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

JUSTI LIPSII EXCURSIBUS

RECENSU CODICUM ET EDITIONUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN QUINTUM.

LONDINI:
CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A.M.
1821.

MORS
NERONIS
ET
INITIUM
PRINCIPATUS
GALBÆ.

Supplementa hæc libavit excerpsitque Henricus Savilius, vir doctissimus, ex Plutarcho, Suetonio, Dione, et ex Tacito ipso; quibus præmissis, facilius et clarius transitur ab Annalibus Taciti, quorum finis invidia fatorum interceptus est: ad alterum ejus opus, Historias scilicet bellorum civilium. Hæc primum vulgari idiomate Anglico composita, dein Latio sinistre donata, ac multis locis subobscura, nos cum auctoribus unde hausta sunt, sedulo contulimus, purgavimus, atque elucidavimus.

Anno Urbis conditæ DCCCXXI. Galerio Trachalo et Silio Italico Coss. Caius Julius Vindex, qui Galliam Lugdunensem Proprætor obtinebat, postquam privatis sæpe insidiis petitum Neronem, irrito semper eventu, vidit, primus extulit publicæ aggressionis signum, apertum professus hostem. Vindex domo erat senatorius, origine Gallus, et priscorum apud eos Regum sanguis, corpore validus, ingenio acer, manu promtus, belli sciens, et præfidentis, quo rapienda inclinaret occasio, animi. Pacata ejus provincia erat, et propterea inermis: nusquam legionum, aut cohortium stativa, nusquam præsidium. Sed tamen ut in corpore ægro, et peccantium humorum injuriis obnoxio, primus

aut qui undecumque ingruit morbus et dolor, etsi levissimus, facile proximo alterius contagio invalescit, et quatit cietque in noxæ societatem totam latentis interius mali sentinam; sic ubi passim laborat Resp. qui primus laxata obedientia rebellat, ac detrectat imperium, in omnem turbarum licentiam præit. Neque raro evenit, ut, sublato principe malo, qui novus et melior successit imperator, tamen citra ruinam non subsistat. Vindex ergo, priusquam arma ostentaret, excussis diligenter quæ ad se pertinerent, scil. quod nec imperii satis capax esset, extraneus scilicet, nec factione validus, neque sibi obstrictos in partibus proceres Rom. haberet, decrevit designata animo exequi auspiciis alienis, et se vertere, quo eum auctoritas et fama, quæque auxilii spem faceret, necessitudo pluribus innexa, ac potentia vocarent. Corbuloni nuper Sicarios immiserat Nero, et Vespasianum Judaico bello distinebat. Suetonius Paullinus haud procul agebat, sed sine exercitu: is certe supra reliquos temporis sui duces militari laude floruit. Verginius Rufus Germaniæ superiori præerat cum tribus legionibus, Vindici in proximo, sed familiæ ignobilioris. Germaniam inferiorem obtinebat Fonteius Capito cum quatuor legionibus, Africam Clodius Macer cum justo exercitu; sed uterque, ex sua opinione impar restaurandis, quæ Nero subverterat. Restabat Servius Sulpicius Galba, cui magnæ opes, vetus in familia nobilitas. Is octo annis rexerat moderate citeriorem Hispaniam, nunc quoque legione et auxiliis instructus. Vindex cum urgere, quæ agitabat animo, statuisset, in Hispaniam et alio clam literas misit, propositi sui apud legatos provinciarum interpretes. Galba per senium languida ambitione, et qui metu temporum, in desidiam segnitiemque conversus erat, ne votis quidem Principatum conceperat, et ille jam ante quietis avidus, a publicis negotiis secesserat intra obscurum vitæ genus. Terrebat scilicet Nero, sub quo, cum non impune semper liceret malefacere, certe benefacere nunquam periculo caruit; et quia, ut aiebat ipse Galba, 'nemo rationem otii sui reddere cogeretur.' Acceptis literis Vindicis perculsus Galba, et

quid ageret, incertus. An induci se a duce Gallo statim pateretur? Quid si hoc involucro fraus tegeretur? An rem proderet, ac Neroni mitteret literas? sic suspiciones sereret nunquam extricandas, continuo arcessiti sibi ab aliis periculi metu trepidaturus. Forte nec dolus suberat, quicquid opinione sibi confingeret fallaciæ. Ex istis ambiguis, quorum extrema eum certissimo objiciebant discrimini, medium eligere placuit: suppressis literis, ad ulteriora progredi noluit, expectaturus, dum has eluctata angustias fortuna ipsa, rebus et consiliis viam lucemque aperiret. Alii suas ad Neronem literas misere legati, prodito Vindice, et rebellionis flagitio, cui paulo post se ipsi obstrinxerunt. Vindex ergo paucis post Kalendas Martias diebus, nondum in solido locata spe, quam de Galba et felici rerum successu conceperat, advocata concione eorum, quos in provincia sua dignitate et opibus conspicuos habuit, tyrannice a Nerone gesta omnia veluti per tabulas recensens; quomodo scil. immanissime expilasset Galliam, quæque alia in plurimorum perniciem, et florentissimæ regionis ruinam struxerat, suadebat, 'Sumtis armis, se, Romanos, et conflictantem cum ista peste orbem assererent. Et si forte,' inquit, '(quod abominor,) invitis hæc Diis molimur, eamus,' inquit, 'audaces, et quem vexatum undique spiritum trahimus, armati pugnantesque profundamus patriæ vindicem. Nec quærendus procul Princeps, (sic dico, quia omnia jam in pejus inclinata, et ignota sæculo nostro virtus, sperare non patiuntur Reip. libertatem,) quem familiæ decora, insignis potentia, et spectata ubique virtus, tanto fastigio dignum extulerunt. Galba est, Hispaniæ Tarraconensis legatus; quem si admittitis, nihil restat, nisi ut habeantur per provinciam delectus; sine quibus, nec tanta molitio subsistit, et vobis quoque excidium imminet.' Secuto assensu, protinus animum adjicit conscribendis et sub signa redigendis hominibus, magna quidem, sed raptim collecta, et belli fere militarisque disciplinæ inexperta multitudine. Propositis edictis infamat Neronis imperium, quod publice in Galbam transferebat; scriptis ad eum literis, 'ut humano generi

assertorem ducemque se accommodaret adversus illud naturæ monstrum, ducemque se præberet armatis centum Gallorum millibus, robore et numero augendis, ubi id posceret necessitas.' Sequani, Ædui, Arverni, Rhemi, Galliæ totius flos, in partibus erant; equis, armis, pecunia, et quæ porro expeditio bellica flagitat, collatis. Rufinus, Flavius, Asiaticus, aliique duces Galliæ electi, et Vienna belli sedes. Sed infesta Lugdunensium civitas vicina, quæ aut adversata Gallis suis et causæ, aut causæ propter ipsos est. Frequentibus pugnis, crebris velitationibus se fatigabant vicinæ civitates, oppidana æmulatione, animis ita exacerbatis, ut facile quis conjiceret, quæsitum ex publico prætextum privatis vindiciis. Lingones quoque, Treveri, et aliæ urbes, suis popularibus desertis, fœderatæ Germanicis legionibus accesserunt. Verginio tres parebant legiones, earumque auxilia; qui cum videret armis atque discordiis fervere Galliam, et aut faciendas sibi partes, aut in factas transeundum esse, (dato illis rebellium titulo, donec prævaluissent,) privatim Neroni inimicus ob causas ex publico, nullo in Galbam studio, et Vindici iratus, quod, novo exemplo, provincia obtruderet Principem, nihil agere certus, nisi hoc tantum, quod alieno arbitrio versatilem se præbere nollet, statuit defensioni suæ invigilare, ne ad id cogeretur quod nollet, contractis undique raptim copiis, ea virtute et fama belli, ut quocumque se vertissent, imperium translaturæ viderentur.

Ex altera parte legatus Aquitaniæ, adversus Galliæ motus imploravit a Galba auxilium, qui tum Nova Carthagine[a] conventus agebat. Sed mox sensit se inconsideratius egisse. Galba enim, acceptis a Vindice literis, et jam comperto procuratoribus Neronis mandatam ipsius mortem, amicis rem discutiendam denuo proposuit. Qui se suaque periclitari nollent, rogabant, 'ulterius se non ingereret, sed

NOTÆ

[a] *Nova Carthagine*] Carthago Nova, urbs Contestanorum populorum, in Hispania Tarraconensi sive Citeriore, et ad mare Ibericum: hodie *Carthagena*, urbs regni Murciæ, in Hispania recentiore: paret regi Catholico. *Tillemon.*

expectaret, quo Roma novis excita motibus inclinaret. Præveniri posse legatos provinciarum, et satis mature armari, qui sic admoneatur.' Titus Vinius, legionis legatus, et in flagranti apud Galbam gratia, tutiora judicabat circumspicienda. 'Tempori,' inquit, 'hoc da, et in procuratorem unum et alterum intentus, copias præsto habe. Sane si vel suspendio paucos istos hic e medio tollere possemus, defuturos putas in necem nostram carnifices? Ferrum in Neronem porrige, stringendum ex occasionis nutu. Forte, inquies, mitiora sequetur Nero, nondum consummata defectione. Sed boni etiam principes imperii sui majestatem acerrime æmulantur, et cujuscumque etiam levissima temeritate attentatam severissime asserunt atque ulciscuntur. Quam misere se dediderunt, qui affectato licet incaute nec sponte regno, lacessere ausi sunt Principes, qui diadema suum adversus injuriæ vel tenuem suspicionem, cautissime simul et atrocissime vindicarunt? Germanicus imperitanti Tiberio, ut aliqui vestrum adhuc meminerunt, quod pauci eum principem consalutare voluissent, semper invisus fuit, donec morte sua expiasset alienam temeritatem. Corbuloni, isti, inquam, Corbuloni qui Germaniam pacaverat, Armeniam ad obsequium redegerat, Parthici equitatus ferociam contuderat, Arsacidarum progeniem Neroni supplicem fecerat, tam gloriose gesta verterunt in perniciem, quod tacite ex quorundam sententia, et vulgi fama, velut aptus Principatui monstraretur. Reos nos, ut aiunt, jam peragit armata secessio. An ille commiseratione tangeretur, quem nihil unquam pœnituit, nisi forte quid bene fecisset? Expectet, cuicumque libuerit, ex urbe, ubi perdita libertas, virum parem asserendis in libertatem ceteris mortalibus: hanc certe sola Galbæ et Vindicis arma nobis spondent. Hæc sola nos arma jam vindicare possunt.' Hæc cum aliis consiliis antehabenda esse suaderet veri species, et in tantum valida, ut assensum diutius suspendi non pateretur, Galba diem dixit, quasi manumissioni vacaturus. Ex agris provinciales ad præstitutum tempus confluunt, suspicionibus facile, quasi aliud ageretur, distracti. Galba, prope-

sitis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quamplurimis imaginibus, et astante nobili puero, quem exulantem ex proxima insula Baleari ob id ipsum acciverat, circumfusos milites sic allocutus est: ‘ Adsumus, commilitones, servis libertatem præstituri, ut et alii per nos tam ingenti bneficio gaudeant, quod nobis hactenus vix integrum fuit, quibus tamen natura et fortuna illud indulsit. Ex prioris vitæ instituto facile constat, me nulla ambitione trahi ad spes novas, adeoque testatur mihi animus, nec per malignitatem quid tentare, et privata etiam civium saluti me posthabere. Dolet exprimi has voces, sed celari negant, quæ in omnium oculis gesta sunt. An immanius unquam habitum vel uno anno mancipium, quam nos quatuordecim per annos sub Nerone? Quo genere tributi non exhausit Rempub. ut extorsionibus per scelus profusa ac perdita suppleret? Qua abstinuit crudelitate? Nobis dissimulantibus, ipsa clamitarent saxa. Veneno grassatus est in patris fratrisque necem. Nihil in divexanda matre pensi habuit, donec incesto pollutam occideret. Uxorem, præceptorem, et quoscumque virtute conspicuos in senatu, Romæ, aut in provinciis sciret, nullo sexus aut ætatis discrimine, e medio sustulit. Quid anxia suspiria et lachrymas memorem tot nobilium, quorum ille patres interemit, tot uxorum, quarum maritos, insignium virorum, quos in exilium ejecit? quasi fatis in crudelissimum Principem vindictam festinantibus. Principem? immo incendiarium, cantorem, citharœdum, histrionem, quadrigarium, præconem, immo ne virum quidem, qui viro, et cui vir denupsit. Monstrum et propudium generis humani! Puto vobis ex fama innotuisse Vindicis in Gallia molitiones. Me quod attinet, indoleo. Prior vita ab omni sejuncta ambitione, captandis dignitatibus abstinuit; et quantum mihi temporis superest, malim placide, extraque turbas transigi. Sed cum, nescio quo fato, seu decus seu munus quod nunquam optavi juvenis, nedum hac ingravescenti ætate, aliorum mihi vota imponant, committere non debeo, si vos habeo assentientes, ut publicæ saluti non impendatur ultimus spiritus hic, quo senile corpus ani-

mabatur; neque Julius Imperator, vel Augustus Cæsar, adoranda mihi eminus nomina, nec accessu propiore violanda nunc bello lacessuntur.' Sed nondum finitam orationem turbat militum et populi clamor, Imperatorem consalutantium. Galba, laudato eorum erga salutem publicam studio, accepta re, nomine repudiato, legatum se Senatus ac populi Rom. professus est. Proxima cura fuit copiis militaribus sese firmare, et invidiosum nomen turbis detrahere: obtulit se provinciæ plebs miro undique confluxu. Novæ legiones et auxilia conscribebantur, juvitque necessitatem casus, qui navem Alexandrinam appulit armis onustam, sine gubernatore, sine nauta, ac vectore ullo. Magnum accessit fortuna hæc ad rei summam momentum; ut jam nemini dubium esset, justum piumque et faventibus Diis bellum suscipi. Deinde ex præsentibus, qui prudentia et ætate præstarent, velut instar senatus instituit Galba, et equestris ordinis juvenes delegit, qui excubias circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam per provincias edicta dimisit, auctor 'singulis universisque conspirandi; simul et, ut qua posset quisque opera, communem causam juvarent.' Multi, deserto Nerone, in ejus partes transibant, et inter primos M. Salvius Otho, tunc Lusitaniæ rector, collata supellectile pretiosissima excudendæ pecuniæ. In Germania superiori, exercitus, perspectis Neronis viribus plurimum imminutis, Gallia in apertam rebellionem excita, Hispania Principem ostentante, aliis provinciis nutantibus, totque votis in unum licet imperatorem non conspirantibus, Neronem tamen palam hostiliter peti, considerato robore, quo nunc collectus valebat, qui ante in cohortes et turmas per præsidia dispersus esset, a Galba alienus, et contumelia ferox fremensque ab una legione sibi principem imponi, statuit transferendi Principatus gloriam occupare. Et in proximo erat, qui tanti beneficii honoribus par esset Verginius Rufus legatus, et qui domo licet minus nobili, attamen virtute, fama, rebus gestis, et quicquid æstimantibus in prærogativa est, Galba potior censebatur. 'Hic,' inquiebant, 'gentilitiis imaginibus si anteire dicatur; at Catulus, gentis caput et decus,

turpi fuga in bello adversus Cimbros sibi consuluit, ubi Marius, natalium obscuritate infra Verginium, constantiam suam armis vindicata Repub. approbavit.' Sicque imagines Neronis passim dejectæ in castris: et magnos inter tumultus Verginius consalutatur *Princeps*, ejusque nomen signis militaribus inscribitur. Ille adulta rebellione, atque militibus huc compellentibus impar, videbatur accessurus molitionibus in Neronem; sed nulla pro se ambitione incitus, et multo minus studio alicujus qui exteris aut aliis legionibus placuisset, trahebatur. Neque enim ille intendebat, immo despicere videbatur imperium, quod flagrante multorum ambitu petebatur; certus non admittere principem, nisi quem liberis suffragiis Senatus elegisset: 'Penes senatum esse arbitrium et jus, quod nullius insolentia delibari pateretur.' Pacatis utcumque militibus, delendæ inscriptionis auctor fuit, totumque exercitum in Galliam rapuit, oppugnandi Vindicis prætextu. Obsessa Vesontio[b] est, postquam recipere Verginium abnuit. Vindex viginti armatorum millia educit, urbi liberandæ, aut, si casus daret, prælio. Castris non longo intervallo dissitis, literæ utrimque commeabant. Secutus mox congressus clanculum, omnibusque submotis, eventu placido, et directis haud dubie in Neronem utriusque viri consiliis: neque a vero abest, cogitatum etiam esse de rejiciendo Galba. Amice ergo discedunt in sua quisque castra. Vindex dubio jam extricato securior, minime pugnam cogitans, ingredi Vesontionem statuit, fovendis a profectione militibus. Germanici in excubiis ad mœnia, quæ ipsi obsidebant, cum viderent appropinquantes Vindicis copias, et peti se putarent, inscii quid inter duces actum foret, neque occasioni defuturi, non expectata jussione legati, inopinaque aggressione, Gallos turbatis ordinibus incedentes invadunt, quos restituere raptim non patiebatur belli ignara multitudo. Internecione ergo

NOTÆ

[b] *Vesontio*] Urbs Sequanorum populorum in Lugdunensi quinta Galliæ Provincia: hodie *Besançon*, urbs comitatus Burgundiæ: paret Regi Franciæ. *Tillemon.*

prope deleti Galli, direptis etiam impedimentis. Vindex infausto subitanei atque inopini prælii eventu, cum periisse sibi cerneret ipsum Galliæ florem, et suspecta Verginii fraude, quasi dolo et per insidias captum ipsum transmissurus esset ad Neronem, gladio suo incubuit. Persequentium legionariorum multi cadaver vulneribus confodiebant, sibique falso arrogabant gloriam, quasi interfecissent Vindicem, spe præmii, si forte Nero vicisset. Postquam sic pugnatum esset, rursus ad Principatum suscipiendum Verginius militum vocibus compellebatur, quibus et accesserunt aliarum legionum legationes, offerentes, 'quod in se esset auxilium; aut alioquin redituros ad sacramentum Neronis.' Verginius, deplorato infelicis amici casu, abnuebat colloquium, Galliæ interiora aditurus. Hunc exitum habuit Julius Vindex, vir ardui potius conatus quam fausti, qui imparatus ab exercitu rite instructo, nulla legione, nullis in provincia sua militibus, et dum alii duces, quibus vires et faventior fortuna, eminus tam periculosas molitiones inspectarent, bello lacessere ausus est principem, cui triginta legiones in armis; eumque Principatu per quatuor Cæsares e majoribus suis ad se devoluto, suaque insuper quatuordecim annorum administratione subnixum. Quem ducem non privata desperatio impulisset in reip. exitium, aut vindicta, ob perditam gratiam, aut dedecus aliquod, arripere suasisset imperium, (ampla novis rebus materies,) sed ut incubantem patriæ tyrannidem propulsaret, affectu tam acri, ut vilis ipsi vita et securitas videretur. Cum enim ei renunciaretur, Neronem, edicto 'caput ejus venale proposuisse pretio decies mille sestertium,'[c] respondit, 'qui obtruncati Neronis caput mihi obtulerit, meo invicem donatus abibit.' Et quanquam fortuna abstulit virtutis usum, et infesta eo casu fata, humanis consiliis flecti nescia, intercesserunt cœptis audacibus, fatendum tamen, Vindicem primum lapidem movisse, qui sensim provolutus, Neronem solio detur-

NOTÆ

[c] 250000 coronati.

bavit. Ille Neapoli[d] de motu Galliarum cognovit circa vigesimum diem Martii; adeoque lente et secure tulit, ut nihil ex consuetudine luxus atque desidiæ omitteret vel imminueret, sed gaudentis etiam suspicionem præberet, tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum. Cœnæ tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut 'malum iis, qui descissent, et hilaria sua turbarent, minaretur;' ita ut per octo continuos dies non rescriberet cuiquam, non mandaret quid aut præciperet, et rem silentio obliteraret. Edictis tandem Vindicis contumeliosis et frequentibus permotus, Senatum epistola in ultionem sui Reique publicæ adhortatus est, excusato languore faucium, propter quem non adesset. Cetera convicia Vindicis, ut falsa, non alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia tantopere laboratæ perfectæque a se artis objiceretur; singulos subinde rogitans, 'nossentne quenquam præstantiorem.' Senatus, acceptis literis Neronis, seu adulatio seu metus fuit, 'Vindicem perduellionis' damnat, qui idem senatus paulo post Neronem eodem titulo infamavit. Sed urgentibus aliis super alios nuntiis, Romam Nero prætrepidus rediit. Ac ne tunc quidem aut Senatu aut populo coram appellato, quosdam e primoribus viris demum noctu evocavit, tanquam deliberaturus de re gravi, transactaque raptim consultatione, proposuit quæ in Musicis nova excogitasset, per organa hydraulica novi et ignoti generis; ostendensque singula, de ratione ac difficultate cujusque disserens, addebat, 'repertum sibi, quomodo graviore et vegetiore sono audirentur, jamque etiam prolaturum omnia in theatrum' affirmavit, 'si per Vindicem liceat.' Sed postquam deinde Galbam et Hispanias descivisse cognovit, collapsus animoque male fracto, diu et sine voce et prope intermortuus jacuit: utque resipuit, veste discissa, capite converberato,

NOTÆ

[d] *Neapolis*] Urbs Campanorum populorum ad mare Tyrrhenum; hodie *Neapoli* Italis, *Naples* Francis, urbs Terræ Laboris in regno Neapolitano. *Tillemon.*

actum de se pronuntiavit. Nec consolationem admisit, donec Senatus Galbam, tanquam 'hostilia in Remp. agitasset,' proscriberet. Et cum prosperi quiddam e Germania nuntiatum esset, rediit ad mores luxu et infanda securitate perditos. Galbæ servis in carcerem conjectis, bona eorum hastæ subjecit. Consimilia egit in Hispaniis Galba, bonis Neronis ibidem per auctiones distractis; sed meliore fortuna fori, multos promtiores ad emendum reperit, quam Nero.

Initio statim tumultus, multa et immania creditur destinasse, 'successores percussoresque submittere legatis exercitus et provincias regentibus, quasi conspiratis, idemque et unum sentientibus: quicquid ubique exulum, quicquid in urbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare: illos, ne desciscentibus aggregarentur; hos, ut conscios popularium suorum atque fautores: Gallias exercitibus diripiendas permittere. Senatum universum veneno per convivia necare, Urbem incendere, feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur.' Sed absterritus, non tam pœnitentia, cum non abhorrerent hæc a natura ejus, quam perficiendi desperatione, credidit expeditionem necessariam, præmisso interim Petronio Turpiliano, et Rubrio Gallo, aliisque ducibus. In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula, portandis scenicis organis, concubinasque quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, et securibus peltisque Amazonicis[a] instruendi. Mox tribus urbanas 'ad sacramentum' citavit, ac nullo idoneo respondente, 'certum dominis servorum numerum' indixit. 'Partem etiam census omnes ordines conferre' jussit, plerisque omnem collationem palam recusantibus. Ut enim arma civilia minime procedunt sine stipendiis, neque temere subditos novis divexat tributis prudens Princeps, ubi maxima eorum

NOTÆ

[a] *Amazonicis*] Amazones, populi Sarmatiæ Asiaticæ ad meridiem; hodie *Tartari Circassi*, vel *Circassia*, inter Moscoviam et Georgiam. Fuerunt etiam *Amazones* in Ponto regione Asiæ minoris, et ad Pontum Euxinum. *Tillemon.*

agitur benevolentia, qui simul et tempore utrumque debent; Nero pacis tempore futuri improvidus, et belli sustentandi præsidiis destitutus, offendere tum cives cogebatur, cum conciliare animos populi Rom. præcipue debuisset. Sic nihil in rem suam confecit, eo magis adversantibus subjectis, et accedente ad malam famam adversæ factionis potentia. Ex imperii et militiæ arcanis, unum sibi ad summæ fiduciæ spem superesse affirmavit familiaribus: 'Simul ac primum provinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quicquam aliud quam fleturum, revocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætum inter lætos, cantaturum epinicia, quæ jam nunc componi sibi oporteret.' Interim dum Nero in Galbam et Vindicem arma expedit, nuntiatur prandenti 'Verginii et ceterorum exercituum defectio.' Ille velut amens literas sibi redditas concerpsit, mensam subvertit, duos scyphos gratissimi usus illisit solo, et abjecta sui cura, quamvis non propius admoto periculo, 'venenum' poscit, 'in auream pyxidem conditum, ne indecora morte tolleretur;' transiitque in hortos Servilianos,[f] ubi, præmissis Ostiam libertorum fidissimis, fugam in Ægyptum tentavit, quæsiturus ex Musicæ studio victum; imaginaria sibi securitate, quam Imperatori Roma negabat. Sed tribunis centurionibusque prætoriis, partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus fugæ societatem, uno etiam proclamante, 'Usque adeone mori miserum est?' varia agitavit, 'Parthosne adiret nupero beneficio obstrictos, an Galbam supplex peteret; an atratus prodiret in publicum, proque rostris, quanta posset maxima miseratione, veniam præteritorum precaretur, ac ni flexisset animos, vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret.' Placuit illud, et inventus est postea in scrinio ejus hac de re sermo formatus. Sed deterritum putant, ne, prius quam in forum perveniret, discerperetur. Et cogitatio in posterum diem dilata est.

NOTÆ

[f] *Hortos Servilianos*] Quo loco, vel qua Romæ urbis regione fuerint horti Serviliani, non liquet. *Panvinius.*

Interea Nymphidius Sabinus et Sophonius Tigellinus, qui tum prætorias cohortes regebant, et qui, obscuro genere, hæc virtutum præmia per scelus ac beneficio Neronis adepti erant, primi eum deserunt produntque. Sed Tigellinus infamia sua et publico odio invalidus, Sabinus prospera militum fama florebat, qui affirmato, 'Neronem fugæ delegisse Ægypti latebras,' et facta prætorianis donativi spe, 'Galbæ nomine, trigesies mille sestertium[g] et quinquies[h] in legionarios,' plus quam aut posset aut vellet, facile persuasit ipsis ut desererent principem, a quo, ut putabant, desererentur, et in Galbæ verba jurarent. Neque favori quo ceteros duces præcelleret Galba id tributum est; sed dum alii dubitarent, alii recusarent, et nullo competitore certaret Galba, imperium ei delatum est. Prætoriani, qui in excubiis erant apud principem in hortis, dum futura prospiciunt, et commilitonum consiliis se immiscere gestiunt, quibus de creando novo principe agebatur, dormiente Nerone, se subducunt. Ille ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosiluit e lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil a quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Tantus Imperator, prius adoratum mundo caput, amicorum militumque instructissimo comitatu, et expeditis omnium obsequiis, nunc servuli in morem fores oberrat, quas infelici sibi clausas reperit. Ita urgentibus adversis, consiliaque et solatia notissimorum præripientibus, in cubiculum rediit, unde jam et custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota et pyxide veneni. Requisivit ergo 'Sulpicium gladiatorem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu periret.' Nemine reperto, nec amico nec inimico, procurrit quasi præcipitaturus se in Tiberim. Sed revocato rursus impetu, aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desideravit. Et offerente Phaonte liberto suburbanum suum, circa quartum milliarium, fugit nudo pede atque tunicatus,

NOTÆ

[g] *Singulis* 750 coronati.

[h] *Sunt* 125 coronati.

quatuor solum comitantibus, Phaonte, Epaphrodito, Sporo, et Neophyto, obsoleta in veste, neque prorsus militarem in modum, adopertoque capite, et ante faciem obtento sudario. Dum festinus urget iter, audiit ex proximis castris clamorem militum, 'et sibi adversa, et Galbæ prospera ominantium.' Equo in via consternato, et ad latus deflectente, detecta facie, agnitus est a quodam missitio prætoriano, et salutatus. Ut ad diverticulum ventum est, dimissis equis, inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam ægre ad adversum villæ parietem evasit. Ibi hortante eodem Phaonte, 'ut interim in specum egestæ arenæ concederet,' negavit 'se vivum sub terram iturum;' ac parumper commoratus, dum clandestinus ad villam introitus pararetur; atque ita quadrupes per angustias effossæ cavernæ receptus in proximam cellam, decubuit super lectum modicella culcita.

Interim Romæ a Senatu 'hostis' judicatur, 'dignusque qui puniatur more majorum.' Et jam quærebatur ab iis, quibus præceptum erat, ut vivum eum attraherent. In Principatum autem successor, etsi tacitis omnium suffragiis Verginius designaretur, qui a Senatu expectare posse credebatur hoc beneficium, cum ad eum retulisset arbitrium eligendi, patres tamen, metu ne in novas belli civilis turbas revolverentur, cum submoveri alioquin occupato jam loco Galba non posset, militum exemplo, in Galbam consenserunt. Tum unoquoque circa Neronem hinc inde instante, 'ut quam primum se impendentibus contumeliis eriperet, funeralia instrui' jussit, flens ad singula, atque identidem dictitans, 'Qualis artifex pereo!' Inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque se a Senatu hostem judicatum, et quæri ut puniatur more majorum. Interrogavitque, 'quale esset id genus pœnæ;' scil. ignoto sibi tales sanctiones condendi more! Cum comperisset, 'nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi,' conterritus, duos pugiones, quos secum attulerat, arripuit; tentataque utriusque acie, rursus condidit, ac orabat, ut se aliquis ad mortem capessendam, exemplo suo ju-

varet: quod frustra ab inerti aula, et per luxum ac infamiam nequissime emollita, sperabat. Jamque missi a Senatu equites appropinquabant, quod ut Nero sensit, ferrum jugulo adegit, juvante Epaphrodito a libellis, qui a Domitiano postea occisus, istius obsequii pretium tulit, judicante, 'non dignum spiritu, qui quocumque modo eum Principi expressisset.' Hunc vitæ exitum habuit Nero vita pudendus, imperio in publicum odium adducto, nullo nec metu nec amore subjectorum, secundo et trigesimo ætatis, ac decimoquarto imperii anno, octavo die Junii; haud modica sub initium imperii gratia, ut dicere solitus fuerit Trajanus, 'bonos etiam Principes non adæquasse famam Neroniani quinquennii.' Sed mox cum erupisset in quodlibet licentiæ et crudelitatis genus, lentus in negotiis, valido tantum in flagitia ingenio, sic tandem oppressus periit.

Post ejus mortem populus et imprimis Nobiles, in quos præsertim sævierat, sacra Diis fecerunt, actis quasi per publicum gaudium festis. Alii quoque pileati tota urbe discurrerunt, quasi parta libertate. Senatus de novo censuit, 'gratias Nymphidio agendas, laudataque ejus prudentia, et reip. cura,' Galbæ decrevit consuetos Principis honores. Et factum super ea re senatusconsultum, ut quam celerrime ad eum mitteretur, consules operam dederunt. Decreta quoque legatio ex primoribus, addito mandato, præter gratulationum solennia, ut rogaretur 'Romam properare.' Tum et in Senatu propositum, 'ut in accusatores inquireretur.' Spectabat id ad multos ex potentissimis, qui proximorum pernicie vixissent, et sic quodammodo convellebantur arcana imperii, eversis ejus præsidiis. Nihilominus tamen illi adeo execranda facinora perpetrarant, et adeo recens scelerum memoria erat, ut senatusconsulto 'omnes delatores, cum reliqua Neronis factione, judicarentur puniendi more majorum.' Sed in paucos tantum ex infimis id valuit, ex quibus nec insignia in alios damna, si salvi forent, nec in Rempub. commoda extabant, si damnarentur, majoribus facile eludentibus periculum.

Is erat in Gallia et in Urbe rerum status, cum repente ex inopinato cuncta turbata sunt in Hispania, militesque, pœnitentia mutati sacramenti, destituere Galbam voluerunt, ægreque retenti in officio; et servi, quos a liberto Neronis ad fraudem præparatos muneri acceperat, per angiportum in balneas transeuntem pene interemerunt, nisi cohortantibus invicem, 'ne occasionem omitterent,' interrogatisque 'de qua occasione loquerentur,' expressa cruciatu confessio esset. Accessit ad tanta discrimina mors Vindicis, urgebaturque Verginius a legionibus suis, 'ut quasi jure victoriæ sibi debitum Principatum acciperet, aut alioquin ipsas ad Neronem redituras.' Maxime consternatus Galba, per literas a Verginio petiit, 'ut secum junctas pro libertate et Romano imperio curas capesseret.' Ipse tamen destituto similis, Cluniam[1] se recepit, facti pœnitens, et privatam vitam respiciens, quasi inter summum et infimum hic esset medio locus. Ita varie anxius egit, nec multum abfuit quin vitæ renuntiaret. Sed tum septimum intra diem Icelus libertus Roma profectus adest, qui renuntiat, vivente adhuc Nerone, sed latente, a prætorianis primum militibus, dein a populo etiam et senatu Galbam Imperatorem electum, et paulo post de spontanea nece Neronis esse allatum in urbem nuntium, et huic tamen nuntio non ante se fidem adhibuisse, quin ipse accurrisset, et cadaver propriis oculis perlustrasset, eo viso, se tandem urbe profectum venisse ad Galbam. Biduo post Vinius e castris capita senatusconsulti attulit. Galba inopinato eventu lætus, Icelum ornat annulis aureis, Vinium summo apud se loco habet, depositaque legati, suscipit Cæsaris appellationem. Cornelius Laco donatur prætorii præfectura; et Romæ stabiliendis rebus, cum præsentiam suam requiri, atque ex usu fore arbitraretur, indicit 'profectionem, exercitu terra ituro.'

NOTÆ

[1] *Clunia*] Urbe Arevacorum populorum et Cluniensis conventus, in Hispania Tarraconensi sive Citeriore, et ad Durium fluvium; hodie *Crunna del Condé* burgus Castellæ Veteris prope fluvium *Douro*, et urbem *Osma*, in Hispania hodierna: paret regi Catholico. *Tillemon.*

Nymphidius auctorem se interfecti Neronis, et navati pro principatu laboris mercedem aliam non esse, præter ipsum principatum ratus, 'Galbæ' quoque 'senium' increpans, 'quem Roma diu ferre non posset,' principem egit, arrogavitque sibi imperii instar, non per gradus, sed cum magno impetu. Prætoriano militi gratus ob donativum erat, prono et facili, quocumque duceret, obsequio. Et primores senatus, gratiam ejus captantes, videbatur etiam sibi obstrinxisse, ita ut sui jam oblitus, Tigellinum socium juberet 'deponere gladium.' Consules, quod 'codicillos non misissent per prætorianos milites, nec mandata cursorum obsignassent ipsius annulo,' decreverat abdicare; et rei porro suæ intentus, convivio excipit, qui in civitate erant eminentioris fortunæ, nomine Galbæ tamen, in speciem: et simul tacite milites inducere conatur, quo Galbæ supplicarent, 'ut Nymphidium faceret præfectum prætorii perpetuum et sine collega.' Utque licentiæ hamo populi militumque animos deliniret, dedit sæviendi potestatem in Neronianæ factionis reliquias. Spicillum gladiatorem Neronis imagini alligatum, publiceque raptatum in foro trucidarunt. Aponius delator oppressus est, per cujus cadaver impulerunt graves saxis currus; ne alios contumeliose habitos cæsosque commemorem; quosdam etiam discerpserunt, ut nullo metu grassantis vulgi mos est, omni culpa vacuos. Et in Senatu audita querentis Maurisci vox est, 'fore ut brevi optent, restitui sibi Neronem, cum magis toleranda sit unius quam plurium tyrannis, tutiusque vivi, ubi nihil licet, quam ubi omnia.' Ita Nymphidius, natus Nymphidia liberta, diuque aulico exercita famulitio, et Martiano gladiatore patre, insidiabatur et imminebat imperio, sibique id rapiebat, opera fœminarum illustrium, et quorum Romæ in senatu valida auctoritas erat; misso quoque in Hispaniam Gelliano, qui explorandis Galbæ consiliis intentus esset.

Macer in Africa, rebus jam turbidis, delectus agit, principemque sibi locum destinat: sed eum avaritia et crudelitas invisum fecerant; languidisque in se hominum studiis, nec pares conatibus vires cogere, nec jam cœptis sine peri-

culo absistere poterat. Galvia Cripinilla in Neronis intimas libidines assumta, cum post ejus mortem sibi metueret, in Africam trajecit. Illius consiliis usus Macer, provinciam, qua mari imminet, præsidiis firmat, vetitis frumenti transvectionibus, Romam fame pressurus. Fonteium Capitonem, inferioris Germaniæ legatum, aliquid pro se agitasse fama est. Affirmant eum, cum juri dicundo præsideret, et ille, contra quem erat pronunciatum, appellasset Cæsarem, tum surrexisse altiusque conscendisse subsellium, jusso, 'qui victus erat, perorare causam in Cæsaris auditorio.' Sed Fabius Valens legionis ibidem legatus, Galbæ partes amplexus erat, primusque cum suo milite in ejus transiit sacramentum, exemplum sequente toto exercitu inferioris Germaniæ. Et tum Verginius solus existimabatur Galbæ rivalis, jam clarior, oppresso Vindice, et, perdomita Gallia; at ille, quanquam a militibus, evulgata Neronis morte, ita urgeretur, ut Tribunus etiam stricto ferro juberet, 'aut illud, aut imperium accipere,' a proposito se tamen dimoveri nequaquam passus est. Postea cognito Senatus decreto, sponte ille, exercitus autem ægre, et nonnisi diu reluctatus, 'in verba Galbæ' juravit, cum jam inferior Germania sacramento ejus esset adacta: et secutus mox est reliquarum provinciarum consensus.

Galba ordinandis Imperii rebus intentus, civitates Hispaniarum quæ cunctantius sibi accesserant, 'gravioribus tributis,' quasdam etiam 'murorum destructione' punivit; et præpositos procuratoresque supplicio capitis affecit, cum conjugibus ac liberis. Quo facto excessit Neronis sævitiam, præter omnium expectationem, et quidem principatu nondum adulto. Trebonio Garrutiano Africæ procuratori præcipit, 'interimere Macrum, recens conscriptam ibi legionem dimittere, regionemque illam turbis purgare:' et suffectus est Verginio Hordeonius Flaccus, qui tum utriusque Germaniæ legatus fuit. Tum senex paludatus iter ingressus est, ac dependente a cervicibus pugione, nec prius usum togæ recuperavit, quam oppressis qui novas res moliebantur. Galliarumque civitates, Vindici resistere ausas,

'reditu et agris' mulctavit; aliis quæ suarum partium,' 'quartam tributorum partem' remisit; quibusdam jus civitatis auro mercantibus tribuit: et Vinius cupiditatis immensæ, conspicuo apud invalidum senem loco, ditioribus venalem offerebat principis sui gratiam. Missi a Senatu legati ei occurrunt Narbone,[k] omnibus ex imperii dignitate compositis, exceptosque benigne Galba, familiaribus colloquiis et modicæ de suo cœnæ adhibuit, in magna licet opum abundantia, submissisque a Nymphidio structoribus et supellectile Neronis. Sed Vinius, cujus Galba totus erat, consuluit ei, 'ne popularitati, quæ minus magnifica ac decora imperio, studeret;' suasitque 'eorum, quæ Neronis fuerant, usum, et spectandam esse principi, in faciendis sumtibus, liberalitatis famam.' Verginius, tradito successori exercitu, obviam se tulit Galbæ; sed ita exceptus est, ut altius reconditam indignationem facile argueret modicus, qui habebatur occurrenti, honos. Adeo periculosum est, oblatum etiam invito et renitenti recusasse principatum.

Ex reduce Gelliano cum Nymphidius cognovisset, Laconem præfectum prætorio et Vinium obtinere præcipuum in aula locum, missum a se nuncium suspectari, vitarique ejus congressum, ne privatim quidem facta loquendi cum Principe potestate, immo nec aditu dato, æstuabat animo. Convocatis ergo prætorianorum centurionibus, ait, 'videri sibi Galbam senem optimum, sed a duobus, Tigellino simillimis, in fraudes inductum, Vinio et Lacone; et consultum fore, ut omnium nomine, per unum et alterum ex isto ordine significetur, fore ut melius in urbe accipiatur, amoto illo hominum pari.' Sed absurdum erat, principi ea ætate, velut minori, quicquam a ministris præscribi. Aliud ergo statuit, literasque ad Galbam dedit, terroris plenas; 'dubia omnia et ambigua Romæ esse et periculose nutare; a Macro

NOTÆ

[k] *Narbone*] Narbo, urbs Volcarum Arecomicorum populorum, in Viennensi, sive Narbonensi, Secunda Galliæ provincia: hodie *Narbone*, urbs diœceseos cognominis, in Occitania inferiore, vulgo *Bas Languedoc*, et in parte meridionali regni Franciæ. *Tillemon.*

in Africa retentas naves et annonam; legiones in Germania nova moliri;' quibus et paria addebat 'de Syria et Judæa.' Sed animadverso, his non exterreri Galbam, suam apud eum auctoritatem labare, perspectisque militum in se studiis, petere ab armis subsidium decrevit; dehortante licet Clodio Celso Antiochensi, qui ex amicis ejus vir moderatus et prudens, censebat, 'paucissimos reperturum Romæ, qui Imperatorem eum vellent.' Sed aliorum consultorum risu exceptus est Celsus, præsertim Mithridatis cujusdam Pontici, 'Forte,' inquit ille, 'nunc Romanis Galba, quia procul abest, aliquid videatur, quippe major ex longinquo metus et reverentia; sed ubi in conspectum venerit imperator calvus ac fronte rugis arata, deprehendent cives opprobrium temporis, quo ille ad Principatum evectus est.' Nymphidium itaque media nocte proxima, in castra deducendum statuunt, ut salutaretur *Imperator*. Sed nondum advesperascebat, cum Antonius Honoratus, qui egregia inter Tribunos fama florebat, militum suorum concione advocata, 'Quis furor,' inquit, 'o socii, quæ intemperiæ vos agitant? usque adeo vos desultoria fide leves, sacramentum fidemque nullam ob causam sic facile exuitis? ob flagitia rejici debuit Nero, fateor: sed cujus matris, cujus uxoris cæde conspersus Galba est? quæ morum infamia indignum fecit imperio, ut scorti principalis filius ei præferatur? cujus fuso sanguine, qui in verba ejus jurarent, brevi præstarent Neroni vindicias, quem prodidisset, et Galbæ fidos se probarent, quem iste insidiis petiit. Expenderent, qua spe decem millia prætorianorum integras imperii vires lacesserent, quæ pro Galba in armis essent.' Illis hac oratione pacatis, transiit in reliquos exemplum obsequii, et prævaluere partes Galbæ. Exortus deinde in castris clamor Nymphidium advertit; qui se vocari ratus, et festinans, ut firmaret nutantes animos, seditionemque præverteret, eo cum facibus deducitur, memoriæ mandata oratione, a Cingonio Varrone composita, quam ad milites haberet. Sed clausis castrorum portis, et vallo ubique per ipsos occupato, veritus quid rei gereretur, propius accessit, quæsivitque, 'quid iis esset

animi, et cujus jussu armatos se ostentarent;' tum respondere omnes, 'se non alium accepturos principem, nisi Galbam.' Nymphidius, perspecto periculo, in illorum ivit sententiam, et 'Galbæ salutem ac prospera' precatus est; ille simul suos idem acclamare jussit. Ab excubiis ergo ad portas admissus cum paucis suorum, in ingressu lancea petitur, Septimio quodam scutum objiciente. Sed cum videret tot strictos in se gladios dirigi, fugit, insequentibus qui eum in militis tentorio necarunt. Illucescente die expositum publico cadaver est, indignantiumque contumeliis. Galba audita in itinere Nymphidii morte, in socios conspirationis cædibus grassatus est; in quibus et Mithridates Ponticus ludibrii sui pretium tulit, et Cingonius Varro formatæ orationis. Cum urbi appropinquaret, ad Pontem Milvium obtulerunt se classiarii, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat. Galba 'redire eos ad pristinum statum' jussit. Sed cum prævalerent numero, et recusarent, obsessaque utrinque via, insuper aquilam et signa pertinacius flagitarent, ita ut per tumultum nec audiretur nec conspiceretur a populo princeps, neque rejici se paterentur in tempus commodius, putantes negari quod differretur, frementes seditiose et incondito clamore progredientem sequebantur. Erant et qui stricto ferro vim minitarentur, nisi mitiora statueret. Galba, immisso equite, pervicaces disjecit, et septem eorum millia cecidit, inermes cum essent; dein reliquos decimavit, et in vincula conjecit, quos tamen suo malo libertati mox reddidit.

Galba ergo majore favore et auctoritate adeptus est quam gessit imperium; quanquam multa documenta egregii principis daret, sed nequaquam hæc tam grata erant, quam invisa quæ secus fierent. Omnes injuste in exilium a Nerone missos, cujuscumque ordinis, cum liberis, aliqua clementiæ fama, restituit patriæ et dignitati, non tamen bonis. Petronium vero Turpilianum, et senem et consularem, inauditum interfici jussit, non alio crimine objecto, quam quod fidus Neroni extitisset, neque se proditoribus ejus adjunxisset. Elius, Polycletus, Locusta, Patrobius, Petinus, et

istius farinæ plures, læto spectaculo, in vinculis per urbem tracti sunt, publiceque necati, quasi Neroneæ nequitiæ pessima instrumenta; dum eorum princeps Tigellinus, fœdissima impunitate per Galbam concessa, leges eluderet. Et quanquam in theatris publicisque conventibus, universi populi voce 'ad necem' deposceretur, 'quasi Diis lautius sacrum fieri non posset, quam si ille veluti piacularis victima, odio civium, quo justissime laborabat, immolaretur;' tamen opibus et pecunia prævaluit apud Vinium, Viniusque apud Galbam, ut non indignissima modo defensione, sed et vindictam Deorum hominumque frustraretur, edicto populus sævitiæ increparetur a principe: affirmabatque Galba, intra paucos dies, tabe enectum iri Tigellinum; sicque modo crudelior ille, modo remissior, non sine dedecore imperii, et ea ætate provecti principis. Tigellinus redemta salute lætus, sumtuoso epulo *Soteria* sua celebravit; Viniusque consurgens a Galbæ cœna, huic convivio interfuit cum Crispina filia, cui per honoris speciem Tigellinus dedit decies sestertium,[l] cum gemmis et quicquid in aureo colli ornatu habuit concubinarum intima, tum quoque in mensa præsens, æstimatum sexcentis millibus sestertium.[m] Quin et Halotum ex omnibus Neronis emissariis maleficentissimum præstitit incolumem Galba, et procuratione insuper amplissima ornavit. Jam vero ordinibus prope universis eum invisum reddidit avaritia ac sordes, vitium familiare senibus, sed in principe exosum quam maxime, et in novo quoque periculosum. Choraulæ mire placenti, denarios quinque donavit, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis. Ordinario dispensatori breviarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexit. Sed inprimis præcipitavit res ejus sævitia in milites, quibus cum donativum solito grandius præfecti prætorii pronuntiassent, atque illi peterent saltem, intra consuetum prioribus principibus modum, prorsus abnuit, addiditque, 'legi a se militem,

NOTÆ

[l] 20000. Coronati. [m] 15000. Coronati.

non emi.' Vox forti principe digna et meliori ævo, sed et tempori, et ipsi tum parum congruens, fide militum jam quotidianis corruptionibus obnoxia. Præsertim onerabat quod trium arbitrio regeretur, quos *Pædagogos* vulgo vocabant, Vinii ac Laconis intimæ admissionis amicorum, et Iceli liberti. Privatis quippe hominibus sufficit ad justitiæ laudem, si noxa in alios abstineant; at principi curandum, ne cuiquam ex suis id liceat; nisi certe ad primam occasionem familiarium omnium culpis, velut a se ipso admissis, damnari velit. Quid refert qua parte ingruat in cives flagitium, scelus, aut injuria, si damnum præsto sit, connivente aut etiam ignorante qui prohibere debuit. Sic Galba, cum nomen ejus, licet inscii, prætexeretur multis injuriis, quod tamen grassanti licentiæ amicorum non obstitit, et laterent illum scelera quorum ignorantia culpari meruit, auctoritate jam nulla, ipse suo et fere etiam Reipub. exitio gradum struxit.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.[1]

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Præfamen. Auctoris dignitas, ætas, institutum. 2. 3. Praesentis historiæ summa capita. 4. 5. Status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum, occiso Nerone. Nymphidius, imperium affectans, oppressus. 6. 7. Galbam crudelitas sua, ætas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum. 8. 9. Status Hispaniæ, Galliæ, Germanicorum exercituum, Britanniæ, Illyrici. 10. In Syria Muciani virtutes et vitia. Fl. Vespasiani, Judaicum bellum administrantis, animus in Galbam. 11. Ægypti, Africæ, Mauretaniæ, Rætiæ, Norici, Thraciæ, Italiæ status Coss. Galba et Vinio.

1 Ita Lipsius et Recentiores. Nullus in editione principe titulus. Olim hi quinque Historiarum libri Annalium series habebantur. Inde eos inscripserat Puteolanus, CORNELII TACITI ACTORVM DIVRNALIVM HISTORIAE AVGVSTAE LIBER XVII INCIPIT. Sic quoque ad calcem libri III. Historiarum in Mss. Harl. Bodl. Jes. ascriptum: *Cornelii Taciti Actorum Diurnalium Historiæ Augustæ liber* XVIII. *explicit. Incipit vicesimus feliciter.* Nec aliter dividit Ms. Flor. in quo ad calcem libri II. Historiarum adjectum *Cornelii Taciti liber octavus decimus explicit. Incipit nonus decimus.* Vetus quidem illa partitio, siquidem D. Hieronymus post Augustum usque ad mortem Domitiani vitas Cæsarum triginta voluminibus a Tacito scriptas memorat. Periere ergo ferme decem Historiarum libri, qui vel amplissimi fuere, vel Tacitus non ea qua cœperat abundantia res horum temporum erat prosecutus. Minor certe casuum copia; neque in iis tantum momenti. *Brotier.*

12. Deficiente superioris Germaniæ milite, Galba de adoptando Cæsare cogitat. 13. Vinius Othoni favet, non ita Laco et Icelus. 14. Galba, transactis Imperii comitiis, Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui 15. 16. adoptionis causas et Imperii administrandi consilium aperit. 17. Pisonis inter hæc moderatio, 18. Adoptio in castris nuncupata, 19. tum in Senatu. Legati ad defectores missi. 20. Neronis prodigæ donationes rescissæ.

21. Othoni spe lapso consilium in turbido, 22. instigantibus libertis, servis, mathematicis; 23. 24. paratis jam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id Præfecto. 25. 26. Ergo jam legiones et auxilia pro Othone. 27. Mox consalutatus Imperator, 28. castris Prætorianis infertur.

29. 30. Piso cohortem, quæ in palatio stationem agit, hortatur ad fidem. 31. Illa parat signa, reliquis copiis deficientibus. 32. 33. Plebis adulatio et levitas. Fluctuat Galba cum amicis, an occurrendum? 34. Præmittitur in castra Piso. Falsus de occiso Othone rumor. 35. Populus et Senatus Galbæ; 36. castra Othoni favent. 37. 38. Hic militum animos oratione sibi conciliat; Galbæ et Pisoni reddit infensos. Arma militi dividit. 39. Agitat Laco de cæde Vinii. 40. Galba fluctuat. Plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. 41. Galba desertus, occisus, 42. sic et Vinius. 43. Sempronii Densi fides. Piso cæsus, 44. magna Othonis lætitia. Cædium præmia poscentes jussu Vitellii postea interfecti. 45. Adulantur Senatus et Populus victorem Othonem, qui coërcendo militum furori impar: 46. hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus cæsi. 47. Pisonis et T. Vinii sepultura, 48. elogia, testamenta. 49. Galbæ sepultura, ætas, nobilitas, mores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. Initia Vitelliani motus ex bello Julii Vindicis, et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos, 52. 53. Vitellius, suo ingenio ignavus, ad res novas stimulatur a Valente et Cæcina legatis. 54. 55. Legiones utriusque Germaniæ fidem in Galbam exuunt,

56. segni spectatore Hordeonio Flacco Legato. 57. Valens Vitellium Imperatorem consalutat, magno militum studio; 58. quibus poscentibus multi cæsi. 59. Julius Civilis periculum evadit. Undique viribus auctus, 60. inter fœdas Legatorum discordias, 61. duos exercitus in Italiam mittit. 62. Torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro Ducis munia implet. 63. Subito furore correptus miles ab excidio Divoduri ægre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhærent. 65. Lugdunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium impellunt; 66. isti tamen do nis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67. 68. Helvetios, Vitellii Imperium abnuentes, Cæcina, belli avidus, cædit. 69. Aventicum ægre impunitatem salutemque impetrat. 70. In Vitellii partes transgressa Italiæ parte, Cæcina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscit. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto fœdat. 73. Galvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exemta. 74. Principes mutuo sibi conditiones offerunt; mox rixantes flagitia invicem objectant, et 75. insidiatores immittunt. 76. Distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus. 77. Otho Imperatorem agit; honores, 78. civitatem, jura dilargitur: de celebranda Neronis memoria agitat.

79. Sarmatæ Roxolani Mœsiam irrumpentes cæsi. 80—82. Seditio gravis, in ipsa urbe temere orta, cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrymis Othonis componitur, qui 83. 84. milites ad concordiam et modestiam hortatur, 85. Istis compositis, omnia suspicionum et formidinis plena, præcipuo Patrum metu. 86. Prodigia Othonis cladem præsagientia. 87. Is, lustrata urbe, Narbonensem Galliam aggredi statuit, et 88. cum multis nobilibus L. Vitellium æmuli fratrem secum ducit. 89. Inde varii animorum motus. 90. Commendata Patribus Republica Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi. Gesta hæc paucis mensibus,

IMP. SERV. GALBA ET T. VINIO COSS.

INITIUM mihi[1] operis[a] Ser. Galba iterum, T. Vinius[2] Con-

Ser. Galba secundum, T. Vinius primum *Consules erunt mihi principium Histo-*

1 Sic vulgo Mss. et libri omnes editi. In Ms. Vatic. 1864. et in Ms. Corb. *mei*.—2 Perperam Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteres editiones, *T. Junius*. In veteri lamina aenea apud Cl. Muratori, *Novus Thesaurus veterum Inscriptionum*, Vol. I. p. 307. n. 5. T. VINIO COS. et apud Gruterum, *Inscript. Antiq.* p. 189. n. 3. SER. GALBA. II. T. VINIO COS. *Brotier*.—3 *Octingentos*

NOTÆ

[a] *Initium mihi operis*] His in libris res gestas principatu Galbæ, Othonis, Vitellii, Vespasiani, Titi, et Domitiani persecutus est Tacitus, qui principatum Nervæ et Imperium Trajani seposuit, suppetente vita, 'materiam senectuti suæ.'

At quot in partes historiarum opus deduxerit, eo nobis ignotum, quod reliqui a quinto non supersunt; sed nec ille integer: cujus ex initio Q. Septimius Florens in Apologetico producit testimonium.

Et Cornelium a Plinio Cæciliano petiisse constat, hujus epist. lib. VII. ut C. Plinii avunculi exitum describeret, quo verius posteris tradere posset.

Quod si est, sub Tito res gestas Tacitus noster narravit, cum, ejus principis tempore, Vesuvius Mons conflagraverit, et tum C. Plinius interierit. Ipse præterea sibi testis est Annal. XI. se libros de rebus Domitiani composuisse.

Sed et cum Plinius d. libro scribit Tacito: 'Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenue fateor) inseri cupio;' significat Cornelium gesta sub Nerva, nomine *Historiarum*, scribere.

Sicuti autem quod homo est, id necessario animal est, Annales libri qui sunt, Historiarum libri sunt: sed sicuti quod est animal, non id necesse est hominem esse, ita *Historiæ* non omnino id quod *Annales* sunt. Apud Gellium v. 18.

Quare nominis ratione, et quod tam multa hoc libro Cornelius præfatur, et *initium operis*, et *opus aggredi* se dicat, distinctos *Annalium* libros ab *Historiarum*, non sine causa mihi videor asserere.

Juvatque opinionem meam, quod in Vaticana Bibliotheca Ms. ad initium hujus libri miniatis literis sic habet, INCIPIT XVII. EJUSDEM SECUNDUM QUOSDAM: quod significat, olim jam ingeniosos fuisse qui ab hoc libro Corn. Taciti opus *Historiarum* exordirentur.

Itaque eo libentius veterem Librorum inscriptionem Tacito vindicavimus. *Vertranius*.

Tacitus duo Historiarum volumina scripsit. Alterum auspicatur ab excessu Augusti ad Kalendas Jan. paulo post mortem Neronis, sic complexus tempora Tiberii, Caii, Claudii, et Neronis, et magnam partem principatus Galbæ.

Alterum exorsus a Kalendis jam dictis extendit in mortem Domitiani.

Quatuor priores libri voluminis posterioris, (si ratio temporis habeatur, non considerato scriptoris ordine,) res gestas continent unius tantum anni, et aliquot insuper mensium, a principio Januarii, cum Galba et Vinius Consulatum inibant, anno U. C. 822. ex Taciti Chronologia; aut potius ea, quam totius, ut tunc erat, imperii consensus probabat, *Claudio Cæsare* IV. *Vitellio* III. *Coss.* ut ipse

sules erunt. Nam, post conditam urbem, septingentos[3] et viginti[b] prioris ævi annos multi auctores[c] retulerunt, dum

riæ. Quippe a constructa Roma elapsos *septingentos et viginti superioris temporis annos plurimi Scriptores tradidere; dum* gestæ *populi Rom. res scribebantur æquali*

Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, *ducentos et viginti*. Nec bene Beroaldus DCC *et* XX. quasi de iis tantum, qui ante Actiacum bellum scripsere, ageret Tacitus. At omnes omnino complectitur, qui ab Urbe condita ad Galbæ et Vinii consulatum scripsere per annos 822. aut, ne minuta sectetur, per annos 820. *Idem*. Mihi, si quid video, potior est Beroaldi lectio, undecumque sit orta. Opponit Tacitus tempora ante pugnam Actiacam, quibus eloquentia scriptorum viguit cum libertate, quod is prius ævum dicit, temporibus insecutis, quibus magna ingenia cessere et veritas est infracta. Restitui locum, et interpunctione sensum juvi. *Oberlin*. Brotierus cum ceteris locum ita legit et interpunxit: *Nam post conditam Urbem octingentos et viginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt: dum res, &c.*

NOTÆ

scribit Annal. XI. exacte duobus et viginti annis ante Galbam et Vinium, 'ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam anno spectati sunt.'

Quæ temporis observatio excedit uno anno Fastos Capitolinos, (ut vocant,) consentitque accurate cum ea, quam Varro, Cicero, Plinius, VIII. 7. et Dio l. XL. l. LII. l. LX. instituunt, ratione.

Jam vero quanquam principis majestas, et ministri dignitas videantur ex earum rerum genere, quæ non bene conveniunt, nec in una morantur sede, non repugnat tamen istius ævi consuetudo, res dissociabiles miscentis, quin primo, cum princeps imperio admoveretur, anno, ex more, sæpe et ex libitu, in Consulatu se collegam faceret.

Rationem reddit Appianus I. 'Sylla quamvis Dictator, collegam tamen se dari passus est Consuli Metello Pio, ut Democratici regiminis species superesset: et inde fortassis in hoc usque tempus manavit mos, quo Rom. Imperatores, cum Reipub. Consules crearent, sæpe etiam se Consules fecerint, non aspernati junxisse Consulis titulum Principali fastigio.'

Primus autem Galbæ Consulatus incidit in quartum, qui Tiberii mortem præcessit, annum, quo Liviæ Augustæ favor eum extulit, ut Plutarchus in Galba memorat.

Sed errat meo quidem judicio, cum illa quadriennio ante obiisset; invisa filio, et magis, quotquot ejus ope dignitates ambiebant. Tac. Annal. v. 2. Neque in more positum Tiberio fuit in longum successores dignitatibus destinare. *Savilius*.

Potuit Galba adipisci Consulatum eodem anno quo interiit *Livia*: et alia ratione, seu prudentia, potuit ei dignitatem Tiberius concedere, quam ex solo favore et amicitia Liviæ. Fuit quippe fama et stirpe conspicuus Galba, et inter Nobiles ac proceres censebatur.

[b] *Septingentos et viginti*] Exacte si putas, XXII. reperies. *Lipsius*. Posuit Tacitus numerum completum, nec minutias persequitur.

[c] *Multi auctores*] Intelligit præcipue, ut opinor, Livium, (quanquam latius se extendat ejus historia,) cujus eloquentiam et fidem, qui circumferuntur libri, testantur. Tac. Ann. IV. 34. *Savilius*.

res Populi Rom. memorabantur pari eloquentia ac libertate.[d] Postquam bellatum apud Actium,[e] atque omnem potestatem[4] ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere:[f] simul[g] veritas pluribus modis infracta; primum inscitia Reipublicæ ut alienæ,[h] mox libidine assentandi,[j]

facundia ac libertate. Postquam pugna commissa est apud Actium, et pacis stabiliendæ *causa necesse fuit, omnem vim* Imperii *in unum transferri*, tum *magni illi viri* a scribenda Historia *deterriti sunt. Et tum etiam veritas multiplici ratione imminuta; primum ignorantia Reip. velut extraneæ; dein cupidine adulandi* Prin-

---

libertate; &c.—4 Ita Puteolanus, Ernestus, aliique plurimi, quibus suffragantur nonnulli libri Mss. At in Mss. Flor. Corb. Agr. et editione principe, ut et Ryckius et Jac. Gronovius, *omnem potentiam*. Ms. Reg. *omnium potentiam*. Mss. Bud. et Danes. *omnium potestatem*. Brotier. Bipontini reposuere po-

NOTÆ

Quidni intelligat etiam Sallustium? de quo vere dictum: 'Crispus Romana primus in Historia.' Et alios, quorum magna ævo Taciti fama, et quos invidia temporum intercepit?

Sic Ann. lib. I. 'Sed veteris populi R. prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur.'

[d] *Pari eloquentia ac libertate*] Sic Tac. IV. 33. 'Tum quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies lætius extuleris; at multorum, qui, Tiberio regente, pœnam vel infamiam subiere, posteri manent.'

Sed non cessere decora ingenia ob metum posterorum, sed ob metum imperitantium, quod et contigit ipsi Claudio. Suet. Claud. 41. 'Initium autem sumsit Historiæ post cædem Cæsaris Dictatoris; sed et transit ad inferiora tempora, cœpitque a pace civili: cum sentiret neque libere, neque vere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus sæpe et a matre et ab avia.'

[e] *Actium*] Promontorium et oppidum Acarnaniæ regionis minoris ad sinum Ambracium in Achaia provincia Græciæ regionis: hodie promontorium vocatur *Cabo Figalo*; est ad sinum *l'Arta* in Achaïa provincia præfecturæ Romeliæ sub Turcico imperio Europæo. *Actium* vero oppidum nunc est castellum, vulgo dictum *Dardanello*, ad os sinus Artæ. Pugnatum ad Actium, et Augustus Imperator vicit Marcum Antonium anno 2. Olympiadis 187. Romæ conditæ 723. ante Christum natum 31. *Tillemonius.*

[f] *Cessere*] *Cessere*, at non *cessavere*, id est, Non exstincta illa magna ingenia, ut vertunt interpretes; sed absterrita sunt difficultate scribendi, quia nec libertas, nec cognitio rerum: Nec gloria, immo periculum, quia unius cura et in unius decus cuncta in publicum gesta a temporibus Augusti.

[g] *Simul*] Id est, eodem tempore, scil. post pugnam Actiacam, et cum Respub. in unum collata est, tum 'veritas pluribus modis infracta,' &c.

[h] *Inscitia Reip. ut alienæ*] Aliena ignorantur, aut quod ab eorum cognitione submovemur, aut quod incuriosos non excitat sciendi desiderium:

aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis,[j] inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem[k] scriptoris[5] facile adverseris;[6] obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati[l] falsa species libertatis inest. Mihi Gal-

cipibus, *aut etiam invidia adversus imperitantes: sic neutris cura*, aut amor veri transmittendi *in posteros; cum alii* odio *infensi essent, alii* in serviendo *dominantibus abblandirentur. Sed assentandi libidinem in auctore facile asperneris; at æmulatio et invidia avidis auribus excipiuntur. Nam assentationi turpe flagitium servitii inest, invidiæ vero et obtrectationi adumbrata imago libertatis* adhæret.

tentiam.—5 In Mss. Farnes. et Corb. *ambitionem scriptionis*. Ms. Reg. et editiones veteres ante Rhenanum, *ambitioni scriptoris:* quod plurimum placet. Ni forte, cum multus esset in hac ætate quarti casus usus, præpositionem *adversus* intellexeris. Sic Plautus, *Mercator*, II. 3. 'Nolo adversari tuam adversus sententiam.' *Brotier*.—6 Pro *adverseris* mallet Muretus *adverteris*.

NOTÆ

prius illud hic locum habere videtur.

Nam cum antea quicquid ubique terrarum gereretur, populo Rom. et Senatu arbitro fieret; nunc publica maximi momenti negotia, velut fidei suæ arcano seposita, invaserat paucorum libido.

Dio lib. v. 3. 'Complura agitari tum cœperant, seclusis a cognitione aliis, præter eos, in quorum manus illa devenerant.' *Savilius*.

[i] *Mox libidine assentandi*] Sic lib. I. 'Tiberii Caiique et Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt.' Sic ingens assentator Velleius Paterculus, qui scripsit florente Tiberio; et sibi aut vanitati magis quam veritati consuluit.

Mox libidine assentandi] De adulatore Historico perinde se habet ac de illo pictore, qui cum pingeret Deas, sub imagine illarum meretrices amasias efformabat, non sine vanitate sacrilega.

Plin. l. xxxv. 10. 'Fuit et Arellius Romæ celeber paulo ante Divum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicujus fœminæ amore flagrans, et ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura ejus scorta numerabantur.'

[j] *Neutris cura posteritatis*] Id est, Neutri satis curabant veritatem, quæ ad posteros transmitti debet sine ullo affectu, quia vel assentando obnoxii imperitantibus, vel infensi erant.

Neutris cura posteritatis] Vertit Hispanus interpres: Neutri curam habuerunt utilitatis posterorum. Certe in sola veritate Historiæ utilitas posita videtur, non in voluptate. Amor, odium, et assentatio Fabulas invehunt, quibus Historiæ dignitas labefactatur, polluitur, violatur.

[k] *Ambitionem*] In Historico cupidinem assentandi dominantibus nullo negotio discernas, et ultro *adverseris* assentatorem: at odium seu livor facilius arrepit animis, falsa specie libertatis, qua nempe obtrectatur imperitantibus: quasi scil. auctor Historiæ nemini parcat et veritatem libere promat, vel etiam cum periculo suo.

[l] *Malignitati*] *Malignitas* hic idem

ba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuria cogniti. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam,[m] a Tito auctam,[n] a Domitiano longius provectam,[o] non abnuerim: sed incorruptam fidem[p] professis,[7] nec amore[8] quisquam et sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, Principatum

Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec gratia, nec offensione noti. Non inficias ierim fastigium, seu decus nostrum a Vespasiano inceptum, a Tito adauctum, et a Domitiano altius evectum esse; *sed integram ac sinceram fidem profitentibus, nec studio et favore, nec invidia aut malignitate quisquam scribendus est. Sin vitam ultra produxero, distuli ac reservavi senectæ* meæ *imperium D. Nervæ, et principatum*

Ernestus, *averseris*. Et certe frequens in hoc librariorum error, dum *adversari* pro *aversari* scribunt. Vide infra c. 88. *Idem*.—7 Ms. Corb. *Fidem professo, neque amore*. Habet et editio princeps *neque*, et sic Gronovius.—8 Muretus et Acidalius volebant, *nec cum amore*.

NOTÆ

est ac *livor*, seu *obtrectatio*, odium et invidia scriptoris adversus dominantes, aut ceteros alios, qui Rempub. attigere, et qui sub stylum auctoris cadunt. Qui certe omnes sine tali *malignitate* describendi sunt.

Supra omnes affectus attollere se mens auctoris debet, ita ut nulli sit infensus odio, aut pravitate, et nulli beneficio, aut amore sit obnoxius.

[m] *A Vespasiano inchoatam*] Quomodo? quiane procurator sub illo Belgicæ? E Plinio lib. VII. id suspicere: sed suspicere tantum. Immo verius id ceperis de hujus patre. Intelligo ergo dignitatem ejus inchoatam a Vespasiano, quod ab eo quæstor senatorque factus sit. *Lipsius*.

Vespasiano] Moritur in Sabinis ad Aquas Cutilias Flavius Vespasianus imperator Romanus, annos natus undeseptuaginta, cum uno mense, et diebus septem, cum imperasset annis decem minus diebus sex. Anno Romæ conditæ 832. Christi 79. *Tillemonius*.

[n] *A Tito auctam*] Ædilitate aut tribunatu. *Lipsius*.

Tito] Titus Imperator et successor Vespasiani, cum imperasset biennio, mensibus duobus, diebus viginti, ætatis 42. moritur anno Romæ conditæ 834. Christi 81. *Tillemonius*.

[o] *A Domitiano longius provectam*] Quo principe quindecimvir et prætor fuisse ipse testatur Ann. l. XI. *Lips*.

Interfuit enim ludis sæcularibus quindecimvirali sacerdotio præditus, (qui ludi celebrati a Domitiano,) et forte gratia soceri Agricolæ provectus, qui bene meritus est de hoc principe, præsertim cum vicit Britannos ingenti prælio.

Domitiano] Domitianus Imperator et successor Titi occiditur anno ætatis 45. Imperii 15. et anno Romæ conditæ 849. Christi 96. *Tillemonius*.

[p] *Sed incorruptam fidem professis*] Id vel intelligi potest, in genere, de omnibus Historicis, qui cum ex munere suo *fidem* integram et sincerum animum profiteantur, neminem amore aut odio dicere debent.

Vel se ipse respicit Tacitus: 'Non negaverim,' inquit, 'dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam:' &c. sed mihi Historiam scribenti et incorruptam fidem pro-

D. Nervæ[q] et Imperium Trajani,[r] uberiorem[9] [s] securiorem-

Trajani describendum, quod *fæcundius et securius argumentum* erit; *nova et*

9 Acidalius tentat *liberiorem.*

NOTÆ

fenso, *nec amore quisquam, nec odio* dicendus est.

q *D. Nervæ*] Ait, *Divi.* Cœpit ergo scribere eo mortuo et sacrato. *Lipsius.*

Principatum Divi Nervæ] Senatus Cæsarum nonnullis templum et cœlestes honores concessit, et titulum *Divi*, aut ob merita, aut importunas successorum flagitationes. Neque hæc principibus tantum indulta, sed et uxoribus, matribus, immo et filiis.

Appian. 2. 'A Julio Cæsare omnes porro Imperatores, nisi aut tyranni fuissent aut prorsus mali, Romani post mortem divinis afficiebant honoribus.'

Nam Deum honor Principi non ante habetur quam agere inter homines desierit, Annal. xv. Ideoque *Trajanum*, adhuc tum in vivis agentem, simpliciter nominat: non addita honoris significatione; at jam mortalibus exemtum, *Divum* Nervam vocat.

Solennia hujus ἀποθεώσεως, seu *Deificationis*, cum usu recepta sint quibusdam nostro tempore gentibus, describam ex Herodiano l. iv. et aliis; saltem quoad præcipua ejus membra.

Post exequias Principis magnifico et sumtuoso funeris apparatu, ut in aliis hominibus ex dignitate cujusque fieri solebat, *ceream imaginem* in defuncti similitudinem effingebant, sed pallidam et exsanguem, ut ægrum imitaretur. Illa ad Palatii ingressum collocabatur in eburneo lecto, aurea veste constrato.

Astabat Senatus, et ex ceteris ordinibus alii pullati; visebant quotidie Medici, venæ momenta exploraturi, morbique examen ad collegium suum referebant.

Abituri renunciabant ex decreto facultatis suæ, quomodo morbus quotidie ingravesceret, vixque superesse salutis spem. In exitu diei septimi arbitrabantur, atque ex artis fiducia affirmabant fatalem esse crisin, quæque ægrum jam confecisset.

Ex Senatu ergo quidam ac præcipua nobilitate in hunc finem collecti, sublatum in humeros lectum deportabant via sacra ad forum, ubi agmen juniorum Nobilium, qui gloria et celebritate gentis præfulgebant ab una parte, virginesque ab altera, respondentes sibi invicem, hymnos occinebant in honorem defuncti Principis, solenni et attemperato mortualibus sono, permixto alludentis Musicæ non uno artificio, ut totius cærimoniæ instituto nihil prorsus tribueres præter inerrantem mœrori lætitiam; quod Seneca ἀποκολοκυντώσει, id est, consecratione Claudii docet.

'Et erat omnium formosissimum,' (funus Claudii,) 'et impensa cura plenum, ut scires Deum afferri, tibicinum, cornicinum, omnisque generis æneatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire posset.'

Postea lectus deferebatur in Campum Martium extra urbem, ubi exstructa erat quadrata turris ex asseribus, infima parte latiori, altitudine mediocri, ut ligni quantum satis caperet, exterius circumtecta aureis vestibus, imaginum et picturarum speciosissime elaborato cultu.

Isti turri inædificabatur turricula,

NOTÆ

quoad formam et ornamenta, quibus prætexebatur priori similis, sed magnitudine impar, apertis januis et fenestris, (quæ turris cadaveris loculamentum fuit,) quo aromata et toto orbe quæsiti odores congerebantur, crescente in tertiam et quartam ulteriusque turricularum numero, sed fastigii sensim latitudine decrescente; ut tota fabrica pharum aut excubitoriam speculam, quæ de nocte allucet, referret.

Omnibus in hunc modum compositis, Nobiles locum obequitabant, admoderato ad certas leges progressu.

Sequebantur alii lecticis intectis, habitu qui gravitatem decet, facie larvas bonorum Principum gestantes, aliorumque quos prisca celebrasset ætas.

Cærimoniis huc usque peractis, successor Principis defuncti, primus arrepta face ad rogum se confert; post illum tota eo confluit multitudo.

Succenso rogo, emittebatur ex summæ turriculæ fastigio aquila, quæ animam in cœlum subveheret.

Cum autem de hoc non dubitarent, postea insertum cœlitibus Romani divinis coluerunt honoribus.

Sed quod plane mihi exciderat, ante consecrationem, usu receptum fuit, ut nobilium aliquis ad extremum jurejurando divinitatem ejus assereret. Suet. Aug. 'Nec defuit vir prætorius, qui effigiem cremati euntem in cœlum vidisse jurasset.'

Idem de Drusilla Caii sorore Livius Geminus Senator affirmabat. Dio l. LIV. 'et dono ob id accepit decem millia sestertium:' quæ summa conficit nostratis pecuniæ 7812. libb. 10. solidos sterlingos; (sunt 250,000 coronati, seu 750,000 libræ Gallico more.)

Cujus dictis lauto licet pensarentur honorario, non eo tamen melius habita fides. Seneca ἀποκολοκυντώσει· 'Postquam in Senatu juravit, se Drusillam vidisse ascendentem cœlum; et illi pro tam bono nuncio nemo credidit. Quod viderit, verbis conceptis affirmavit,' &c.

Illud jurandi institutum manasse in usum videtur auctore Julio Proculo, qui Romuli sic divinitatem astruxit, quem Senatus obtruncavit, et Deum fecit; omninoque illa videntur fuisse hujus consecrationis primordia, quæ Romanis auxit Deorum numerum.

Tullius sic quoque de filia Tulliola sensit, ut ex epist. ad Attic. apparet, sed ad Reipub. turbas facile evanuit imaginariæ deitatis opinio.

Ista consuetudo per C. Cæsaris, Augusti, Claudii, Vespasiani, Titi descendens tempora, vixque interruptionem passa, tamdiu invaluit, ut etiam Christiani Imperatores sic monumentis consecrarent suos genitores et antecessores. Et sic bonorum Principum decorabantur exequiæ.

Malos ex meritis prosecuta est Senatus auctoritas, 'ut nomen fastis eximeretur, ut statuæ dejicerentur, ut corpus unco traheretur in Tiberim.' *Savilius.*

Πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες non sunt a *million of sesterces*, sed decies sestertium, vel decies centena millia sestertium nummum, monetæ Anglicanæ libræ 7500. rotundo numero. *Gronov.*

Forte ad Apotheosin Tulliolæ spectabat lampas seu Lychnus ille inextinguibilis, qui nostris temporibus adhuc ardens post tam immensam sæculorum seriem repertus est in quodam sepulchro, quod Tulliæ esse nonnulli existimarent.

Nervæ] Cocceius Nerva, Imperator Romanus, et successor Domitiani, moritur anno Romæ conditæ 851. Christi 98. annos natus 65. menses decem, totidemque dies; cum imperasset anno uno, et mensibus quatuor, et diebus undecim. *Tillem.*

que materiam, senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire, quæ velis, et, quæ sentias, dicere licet.

2. Opus aggredior opimum[1] casibus,[t] atrox prœliis, discors seditionibus, ipsa[2] etiam pace sævum.[u] Quatuor Principes[v] ferro interemti. Trina[3] bella civilia,[w] plura ex-

inaudita sæculi felicitate, quo fas est, et cogitare animo quæ cupias, et quæ cogites expromere.

Aggredior historiam uberem eventis, trucem certaminibus, variam discordiis, et ipso etiam otio immanem. Quatuor Imperatores gladio interfecti. Tria bella ci-

1 Sic bene Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. Sic quoque notatum in margine Mss. Harl. et Vatic. Non ita bene Ms. Guelf. et Puteolanus, *plenum variis casibus*. Brotier. Bipontini recepere *inopinum*. Jac. Gronovius volebat *copiosum*.—2 Ryckii Cod. *in ipsa*. Rhenanus *in* expunxit.—3 In Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Ed. pr. *trina*. Ms. Agr. *terna*. Puteolanus *tria;* et sic Brotier. cum Gronovio et Ryckio.

NOTÆ

[r] *Trajani*] Trajanus Imperator et successor Nervæ moritur anno Romæ conditæ 870. Christi 117. vixit annos 63. mensem unum, dies quindecim: imperavit annis 19. cum sex mensibus. *Tillemonius*.

[s] *Uberiorem*] Alii *liberiorem*, neque enim putant *uberiorem* scribendi materiam fuisse temporibus Nervæ et Trajani.

Sed in eo, puto, *uberior* fuit, quod securior, quod felicior, quia nulla tum assentandi necessitas aut libido, nulla tum offensio aut *odium adversus dominantes*.

Tum licuit sentire, dicere, et etiam scribere quicquid libuit. Quæ felicitas nova et hactenus inaudita.

Quidni et uberior materia scribendi fuit mutatio illa translatioque dominationis in bonum principem Nervam? Quidni uberior et amplissima historiæ seges, tot victoriæ Trajani, tot bella feliciter profligata adversus externos hostes; et prolati longius imperii fines, provinciæ ultra Danubium, et ultra Euphratem factæ ac constitutæ, Daci Parthique victi et domiti? Tacitus: 'Quanto angustius imperatum,' nempe quam sub Trajano. Scilicet angustiores imperii limites fuerant sub principibus qui præcesserant Trajanum.

[t] *Opimum casibus*] Varro l. II. c. 1. de Re Rust. 'Boves altiles ad sacrificia publica saginati, dicuntur opimi.'

[u] *Sævum*] Nempe sub Domitiano; etiam de Vitellio intelligi possit, qui multos procerum sibi suspectos facile occidebat. Vide Suetonium et ipsum Tacitum.

[v] *Quatuor principes*] Ne erres cum vulgo. Et ne Pisonem inter istos censeas. Intelligit enim *Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum*. Nam et ad hujus exitum historiam perduxit. Piso autem duntaxat *Cæsar*, non *princeps*. Lipsius.

[w] *Trina bella civilia*] Primum fuit Othonis et Vitellii, secundum Vitellii et Vespasiani, tertium L. Antonii in Domitianum. *Savilius*.

Nam bellum seu motum Vindicis et Galbæ adversus Neronem jam descripsit Tacitus in libris superioribus Annalium, qui perierunt. Et motore L. Antonio civile bellum tertium exarsit, breve quidem, sed tamen prælio dimicatum est, teste Suetonio, Domit.

terna ac plerumque permixta.[x] Prosperæ in Oriente,[y] adversæ in Occidente[z] res. Turbatum Illyricum:[a] Galliæ[b]

vilia, plura extranea, et sæpe ex utrisque *mixta. Secundæ res in Oriente, improsperæ in Occidente. Commotum Illyricum; Galliæ dubitantes; victa subactaque*

NOTÆ

[x] *Ac plerumque permixta*] Aut fortasse unum utriusque participabat, ut in exercitu Antonii primi, cum expugnaret Cremonam, cui cives, socii, externi interessent.

Tacit. hist. et eod. lib. 'Principes Sarmatarum Iazygum in commilitium asciti, trahuntur in partes Sido atque Italius Reges Suevorum.' Adeo ut hæc bella, quæque eis paria, etsi respectu ducum *Civilia* essent, externorum tamen auxiliorum respectu, possent vocari permixta. *Savilius.*

Sic Vespasiano promittebat Vologeses multa millia sagittariorum, quæ certe mixta legionibus Rom. non modo imperium, sed etiam reliquum orbem subjicere armis potuissent.

Suet. Vesp. 6. 'Præterea ex præsidibus provinciarum Licinius Mucianus, et e Regibus Vologeses Parthus: ille deposita simultate, quam in id tempus ex æmulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit exercitum: hic quadraginta millia sagittariorum.'

Quod tamen auxilium Parthorum sprevit Vespasianus Reipub. consulens, ne inter bella civium externi aliquid molirentur; et spreti Sceptuchi Sarmatarum cum plebe sua quam offerebant: asciti Germanorum Reges et Dynastæ, quia illi meliori et experta fide erant.

Permixta] Puto, non intelligit de commilitio Sarmatarum. Nam etsi asciti essent Sarmatæ aut Germani in illud bellum; non tamen propterea esset mixtum illud bellum ex civili et externo.

Nam ut vere sic mixtum sit bellum, deberent sibi extranei vindicare aliquas partes eo bello, et sibi militare, seu facere bellum; ac certe in hisce bellis, quæ Tacitus sibi proponit describenda, nullæ partes erant Iazygum Sarmatarum aut Germanorum, sed ipsi in Flavianis partibus erant.

Superest igitur, ut hæc intelligat Tacitus tantum de bello quod gessit Civilis Batavus cum Gallis et Germanis suis adversus Legiones Rom. Primum obtentu Vespasiani, dein et suo et Galliarum.

[y] *Oriente*] Oriens fuit ut plurimum Romani Imperii pars Asiatica, ubi *Asia minor*, *Syria*, et *Armenia* regiones late sumtæ. Hodie in eo tractu sunt *Georgia*, *Natolia*, *Turcomania*, vel *Armenia* recentior, et *Souria*, regiones imperii Turcici Asiatici. Franci vocant, *le Levant*, totum hunc tractum, cum vicinis regionibus. *Tillemonius.*

[z] *In Occidente*] Nempe sic ob bella civilia, quæ fortuna transegit, præcipue in Italia; et etiam ob bellum immane, quod gessit Civilis Batavorum princeps adversus legiones Roman. in Gallia Germaniaque, fretus opibus et copiis utriusque provinciæ, et nomine, seu potius prætextu, partium Vespasiani, tegens consilia profundiora, si prima cœpta provenissent.

Non jam nutabant Galliæ inter Vindicem seu Galbam et Neronem, qui exstincti erant; sed inter principes sequentes, præcipue inter Vitellium et Vespasianum.

Occidente] Pars Occidentalis Imperii Romani ad Oceanum Occidentalem, ubi *Gallia*, *Hispania*, *Britannia*, *&c.* de quibus infra. *Tillem.*

[a] *Turbatum Illyricum*] Ut tempora

nutantes: perdomita Britannia et statim missa:[4] [c] coortæ[5]

Britannia, et paulo post amissa; concitæ Sarmatarum ac Suevorum nationes; vul-

—4 Forte *omissa*. Sic Annal. VI. 36. 'omissa Armenia.' *Brotier*. Lipsius conjicit *amissa*.—5 Sic bene Ms. Flor. et recentiores editiones. Nec ferme aliter, licet corrupte, Ms. Corb. *cohorte in nos*. Sic quoque emendatum in Ms. Harl. Perperam vulgo Mss. et veteres editiones, *cohorte in Sarmatarum*, vel *cohorte in Rhoxolanos Sarmatarum*. Brotier. *Coortæ in nos* Ms. Flor. quod recte receptum Ryckio et J. Gron. qui inde natum putat *in roxolanos*, quod

NOTÆ

Othonis per Roxolanos, Tacitus hoc lib. Tempore Vitellii per Dacos. Tac. Hist. III. Tempore Vespasiani per Sarmatas. Josephus ἅλωσ. VII. c. 12. et in universum lacessiti istarum gentium irruptionibus Romani sub Domitiano. Tac. in vita Agric. *Savilius.*

Illyricum] Provincia Illyrici late sumti ad mare Adriaticum. Hodie plurima pars *Dalmatiæ*, *Croaciæ*, et *Bosniæ* provinciarum, atque fere dimidia pars *Serviæ*, et aliquid *Istriæ* et *Carniolæ*; hæ provinciæ parent omnino, aut ex parte, Turcis, Alemannis, et Rebuspublicis Venetæ et Ragusiensi. *Tillemonius.*

[b] *Galliæ*] Gallia Comata et Gallia Braccata, sive Narbonensis, fuerunt partes Galliæ regionis. De *Galliæ* regione infra dicemus. *Tillem.*

Galliæ nutantes] Præcipue bello quod movit Civilis; nam Conventu apud Rhemos habito fere rebellarunt omnes Galliæ civitates. Tac. infra.

Nutantes] Puto, inter Vindicem seu Galbam et Neronem, et postea inter Vitellium et Vespasianum. Nam Galli plerique, tum pars Civitatis, pars Senatus et Imperii, vix de libertate cogitarunt, nisi forte in angulo Belgarum et Bataviæ sub Civili, sed dissimulatis partibus, et specie factionis Flavianorum.

Nam nomen Vespasiani armis civilibus tum prætendebant Batavi, Galli, et Germani; quod bellum sic vere mixtum fuit ex civili et externo.

[c] *Perdomita Britannia et statim missa*] Alias *amissa* vel *missa cohorte*. Itane unius cohortis res fuerit, in Sarmatas ac Suevos bellum? Nugæ: recte correximus pridem *perdomita Britannia, et statim amissa. Coortæ Sarmatarum et Suevorum gentes.* Discimus perdomitam Britanniam, (quod Domitiani Imperio accidit: eamque laudem Agricolæ socero suo noster tribuit, in ejus vita: 'Britanniæ situm non in comparationem curæ ingeniique referam, sed quia tum primum perdomita est:') et mox ignavia aut dissidio principum in parte *amissam*: sive magis placet, *omissam*. Quod in Domitiani ultimis rebus verum censeo, externo Imperio non allaborantis.

Etiam Spartianus auctor, sub principia Imperii Hadriani, 'teneri Britanniam sub Romana ditione non potuisse.' Addit amplius, penetrasse eundem principem in Britanniam, nec tamen totam reciperasse, sed 'per octoginta quinque millia passuum murum duxisse, qui Barbaros Romanosque divideret.' Cujus muri mentio etiam Dioni in vita Commodi: 'Cum hujus insulæ gentes,' (de Britannia loquitur,) 'pertransiissent murum qui eas a castris legionum Rom. separat.'

Alius ab isto murus, sive vallum potius, quod Severus Imperator duxit per millia passuum 35. ut Eutropius ait, sive 32. ut Victor. De quo vallo diffuse et diserte Beda, I. 5. aliquid etiam Windichindus Saxonicorum I. I. *Lipsius.*

Britannia] Albion, vel Britannia major, insularum Britannicarum maxima, in Oceano occidentali. Hodie

NOTÆ

vocamus *la Grande-Bretagne*, in qua regna Angliæ et Scotiæ. *Tillemon.*

Et statim amissa] Perdomita Britannia intelligitur a Julio Agricola tempore Domitiani. Tac. in vita Agric. Quia tum demum perdomita est Britannia, jam amitti debuit sub eodem Domitiano, (ille enim temporis ambitus est, quem hæc non excedit Historia,) quod nec ullo Historiarum testimonio, immo nec levi conjectura astrui potest. In vita Agric. quam sub Trajano scribebat, c. 41. 'ea insecuta sunt reip. tempora,' &c.

Amissæ Britanniæ, si res se sic habuisset, mentio fieri potuisset hoc loco melius quam ullius ex iis quas recensere poterat calamitatibus. Sed Agricola provinciam illam reliquerat pacatam, et sic procul dubio habitam toto, quo Domitianus vixit, tempore.

Nam sub Adriano accidit dissensio tantum, non amissio provinciæ: cum sit extra hujus Historiæ circuitum, et, ut verisimile est, extra scriptoris vitam extendatur, facile inducor ut credam, non fuisse auctori propositum isti rei hic locum dare.

Sic igitur malim: *Britannia perdomita et statim amissa* (id est, missa facta, ἀφειμένη, aut *partim missa*,) *coortæ Sarmatarum ac Suevorum gentes*. ut significet totam quidem domitam, sed non retentam.

Appianus: 'Britanniæ insulæ quod potissimum, habent supra mediam partem Romani; quod reliquum est, negligentes: non enim hæc pars commoda ipsis, neque etiam quam habent.' *Savilius.*

Statim amissa] Non tantum *missa*, aut *omissa* est Britannia, ut volunt, sed *amissa*, ut verisimile est, incuria et ignavia Domitiani. Non tamen, ut puto, omni ex parte *amissa* est Britannia; amissa tantum est pars ulterior, quæ præliis ultimis præsertim Agricolæ domita erat. Manebat haud dubie in officio vetus provincia, quæ penes Romanos erat jam a Cæsare dictatore.

Et cum dicit Tacitus, *perdomitam* Britanniam et *statim* amissam, videtur clare innuere de Agricola et de Domitiano; ita ut ab Agricola *perdomita* sit, et amoto Agricola *statim*, aut certe paulo post, sub Domitiano *amissa* sit, cum ignavus et infaustus imperator ignavos duces eo mitteret, et aliis bellis Italiæ propioribus et difficilioribus distentus esset; cum nempe Germani perinde et dari talem principem deriderent, sæpe et profligarent, in quo scil. nulla imperatoria virtus fuit, teste Tacito.

Quæ de Hadriano afferunt, vana et inepta sunt. Neque enim illud tempus sibi proponit Tacitus. Neque proponere potuit, ut qui ætate provectior esset jam sub Trajano.

Hanc Historiam de Britannia *amissa* sub Domitiano scripserat Tacitus, sed in Libris qui perierunt. At nihil Dio, nihil Suetonius de ea rebellione Britanniæ tradiderunt. Quasi vero Historici illi sint, et dici debeant, aut Historiam recte et ordine scripserint.

Forte, cur hanc rem non attigerint, in causa est, quia parum utilis ea provincia, et quia retenta vetere provincia, facile passi sunt Romani alibi distenti Britannos feroces et vagos egenosque populos ad suos mores redire, suasque sylvas possidere, modo veteri provinciæ non insultarent. Et ea rebellio, ut levis momenti, facile dissimulari ab imperitantibus, et etiam velari et occultari potuit; ita et ab Historicis istis qui aliud agant, sperni. Dio, ipsomet teste, spernit ultro bella Germanica.

Quidni et Britannica? scilicet sua tantum amant Græci. Et haud dubie non tota *amissa* est Britannia, ut nec tota *perdomita* erat ab Agricola, cujus

in nos Sarmatarum[d] ac Suevorum[e] gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus.[a] Mota etiam[6] prope Parthorum[f] ar-

ceribus mutuis illustratus Dacus. Motum etiam fere Parthorum bellum ficti Ne-

est in Ms. Guelf. sine *in* in edd. Puteol. Beroald. Alc. Rhenanus delevit. Ed.

NOTÆ

gloriæ statim invidit ignavus princeps.

Et cum dicit Tac. in Agr. 'tum primum perdomita est,' intelligi debet fuisse profligatas ingenti prælio Agricolæ fere omnes nationes illas, et castella undique disposita usque ad extremos fines insulæ, ita ut *nulla jam pars illacessita transiret;* sed, de facto, perlustrata tantum est armis Rom. insula, non obtenta, non pacata. Facilius est vincere, quam obtinere, aut facere provincias.

Ita forte provincia *amissa* est, ut etiam ultro sit dimissa, partim incuria et ignavia dominantium, partim sponte illorum, forte retractis castellis et præsidiis intra veteres terminos, forte et ipsis legionibus et cohortibus ad alia bella excitis.

Statim amissa] Verisimile est eam partem Britanniæ, quam obtinuerat Agricola, sub finem Domitiani fuisse amissam, quia egregio duce abstracto per invidiam imperitantis, facile fuit ferocibus populis rebellare, præsertim cum Domitianus, ignavus et infelix, tot cladibus profligatus sit.

[d] *Sarmatarum*] Sarmatia Europæa, regio Europæ ad Septentrionem et Orientem. Hodie pars magna et Occidentalis Imperii *Moscoviæ, parva Tartaria* integra, pars Orientalior Status *Poloniæ,* et aliquid regni Sueciæ, *Suede.*

Id etiam intelligi potest de *Germano-Sarmatia;* regio est Europæ in latere medio, et prope Sarmatiam Europæam. Hodie pars maxima Status regni *Poloniæ,* pars quædam regni Sueciæ, *Suede,* ad mare Balticum, pars Imperii *Turcici Europæi* ad Septentrionem Danubii fluvii. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

Sarmatarum ac Suevorum] De Sarmatis etiam leges apud alios auctores; de Suevis vix puto. Cattos saltem nominant, in Domitiani quidem rebus. Sed tu scito hos *Suevos,* non illos esse qui in ipsa Germania et qui vulgo noti: sed qui trans Istrum, assiti Sarmatis. Illi, inquam, ipsi, quibus Vannius a Druso Rex datus, quique inter Marisum et Cusum fluvios locati. Itaque militia plerumque sociati cum illis. Ann. XII. 'Ipsi Vannio manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat.'

Etiam nunc bello hoc in Domitianum. Dionis fragmenta præclara, et absque his incerti hærebamus: 'In Mysia Lygii cum Suevis belligerantes, Legatos miserunt, auxilium a Domitiano rogantes; et impetrarunt. Quod ægre ferentes Suevi, Iazygas assumsere, et apparabant se, tanquam Istrum una cum iis transituri.' *Lipsius.*

[e] *Suevorum*] *Sueri,* ne quietas provincias Romanorum immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato Rege Vannio gentis Quadorum, ut ait Tacitus Annal. II. 63: hi populi erant in parte meridionaliori Germaniæ magnæ, versus Iazyges Metanastas populos Daciæ regionis, &c. Hodie pars *Hungariæ superioris* ad Septentrionem et Occidentem, inter amnes *Morauva* et *Wag.* Lipsius putat hos populos assitos esse Sarmatis populis, sed contrarium probat Cluverius III. 31. p. 120. Germaniæ antiquæ.

Fuerunt etiam *Suevi* late sumti, gens magna Germaniæ. Vide notas ad Annales XII. 29. *Tillemonius.*

[a] *Cladibus mutuis Dacus*] Epitomarii

ma, falsi Neronis ludibrio.[g] Jam vero Italia[h] novis cladi-

ronis ostentu; etiam et Italia vexata, attritaque insolitis cladibus, vel certe *post*

pr. (et cod. Bud.) *in Sarm.* Ernest.—6 Cod. Ryckii *mota prope etiam.* Flor. *motæ prope etiam.*

NOTÆ

de hoc bello Dacico multa, et poëta Statius: 'Das Cattis Dacisque fidem.' Iterum. 'Hæc est quæ victis parcentia fœdera Cattis, Quæque suum Dacis donat clementia montem.' Cur montem diserte nominat, sicut in eadem ista re, 'Tu civile nefas, tu tardum in fœdera montem Longo marte domas.' Quiane montana Dacia, et tales ibi munitiones? Apparet e fragmentis Dionis in rebus Trajani: 'Trajanus montes expugnavit muris munimentisque firmatos, et quæ in ipsis erant arma, machinas, et mancipia.' Suspicari etiam possis in re occultius aliquid designari. 'Ενικῶς enim et unum montem duntaxat appellitat. Aspectum igitur a Poëta ad ridendam et miri stuporis superstitionem Dacorum, quibus Sacerdos in monte quopiam Deus habebatur, et mons ipse Sacer. Strabo VII. 'Apud Getas Sacerdos, Deus dicitur, et mons Sacer existimatur, atque appellatur.' Atenim de Getis hoc Strabo ita: sed tu disce, Getarum populum *Dacos* esse ex Dione lib. LI. et Strabone ipso statim. Etiam Appianus notat, 'Getas ultra Danubium a Romanis Dacos appellari.' Cappadocibus etiam *Mons pro Deo* fuit. Tyr. Maxim.

Cladibus mutuis Dacus] Verba significare videntur civiles dissensiones, aut τὸ *mutuis* sumendum pro alternis. *Savilius.*

Cladibus mutuis] Nempe Romanorum et Dacorum alternatim, et per vices cæsorum et profligatorum: Daci sæpius rebelles sub Domitiano, tandem devicti sunt a Trajano principe.

Dacus] Dacia regio Germano-Sarmatiæ ad meridiem. Hodie pars Orientalis *Hungariæ superioris;* et omnes Principatus *Transylvaniæ*, *Moldaviæ*, et *Valaquiæ*, sub Turcico imperio Europæo, ut plurimum.

Daci, qui et Getæ vocantur, populi Daciæ regionis ad Danubium fluvium. Hodie principatus *Valaquiæ.*

Getæ, qui *Daci* vocantur, populi Daciæ regionis ad Pontum Euxinum. Hodie Principatus *Moldaviæ* cum *Bessarabia* provincia. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

[f] *Parthorum*] Parthi, populi *Parthiæ;* Parthia vero tribus modis est consideranda.

Primo Persarum sive *Parthorum imperium*, regio est Asiæ ad Oceanum Indicum. Hodie regnum *Persiæ* integrum, pars Orientalis *Imperii Turcici Asiatici*, major pars regionis *Mauvaralnahræ* in magna Tartaria, et aliquid imperii *Magni Mogolis* ad Septentrionem et Occidentem in India.

Secundo modo *Parthia* est regio imperii Parthorum jam dicti, ad Septentrionem et ad mare Caspium. Hodie provincia *Tabristan* integra, et partes provinciarum *Erak-Atzen* et *Chorasan* in regno Persiæ hodierno; necnon pars regionis *Mauvaralnahræ* in magna Tartaria.

Tertio denique modo *Parthia* proprie dicta, fuit regnum vel provincia imperii Parthorum. Hodie hic sunt partes provinciarum *Erak-Atzen*, *Tabristan*, et *Chorasan* in Persia hodierna. Ex Tabulis et Chartis Nicolai et Gulielmi Sanson. *Tillemonius.*

[g] *Falsi Neronis ludibrio*] Multum dilexere Neronem Parthi, quia Tiridatem Armeniæ imposuerat, et regiæ dignitati largitionem profusissimam

bus, vel post longam[i] sæculorum seriem repetitis, afflicta.

immensum temporum orbem renovatis. Absorptæ civitates aut subversæ in fertilis-

NOTÆ

adjecerat, multoque honore eum Romæ habuerat.

Suet. Ner. 57. 'Quinetiam Vologesus, Parthorum Rex, missis ad Senatum Legatis, de instauranda societate, hoc etiam magnopere oravit, ut Neronis memoria coleretur. Denique cum post viginti annos, adolescente me, extitisset conditionis incertæ, qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus, et vix redditus sit.' Post viginti annos, inquit, a morte Neronis, ergo in quarto-decimo Consulatu Domitiani hic motus.

Ita ut etiam teste Sexto Aurelio Legatos mitterent orantes copiam construendi monumenti.

Tac. Hist. l. II. 'Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus.' Tunc Servus e Ponto, sive ut alii tradidere, Libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus; unde 'illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides,' &c.

Pseudo-Neronum primus est ille, quem Tacitus inserit rebus Othonis et Vitellii cujus nomen ignoratur: 'Asprenati cuncta ex fide nuntiata; cujus cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat.'

Alius falsus Nero est ille Terentius Maximus; de quo Zonaras in vita Titi.

Tertius est, de quo Suetonius Ner. 57. qui incidit in Domitiani tempora, nempe in annum imperii ejus septimum, vel ut habet Lipsius in quartodecimum consulatum Domitiani. Sic fere Casaubon.

Sed non video, cur impugnet Lipsium, quia componit hunc, de quo Suetonius, cum falso Nerone, de quo ibi Tacitus. Cum Tacitus tempus non definiat, cum universim ibi de falso Nerone tradat, et indistincte, et præsertim cum cetera consentiant apud utrumque auctorem, et de Parthis faventibus utrobique mentio fiat.

Non tamen certe componendus ille, de quo Suetonius, cum isto, de quo Tacitus Hist. II. nam repugnant tempora: sed quia plures fuere falsi Nerones diversis temporibus, idcirco hoc nostro loco Tacitus universim et indistincte de cujusque *falsi Neronis ludibrio* intelligendus est.

Falsi Neronis] Plures falsi Nerones exorti. Primus qui emersit, describitur infra II. 8. et 9.: qui servus e Ponto, sive Libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus, comaque, et torvitate vultus, similis Neroni; et qui occisus est ab Asprenate, qui tum regebat Galatiam ac Pamphiliam.

[h] *Italia*] Regio et peninsula Europæ in latere meridionali, ad mare Mediterraneum. Hodie *Italia* fere integra, et aliquid *Allemaniæ* recentioris. Vide Tabulas et Chartas Geographicas Sansonis Geographi Regii. *Tillemonius.*

[i] *Post longam*] Veluti cor aut caput imperii Italia, pridem assuefacta triumphandis affligendisque extraneis gentibus, gloria sua et opibus totius orbis, illacessita, fruebatur. At nunc post longam sæculorum seriem etiam extraneæ gentes illam vicissim invadunt, raptant, agunt feruntque; nempe, per bella civilia, quibus ipsa theatrum scenamque præbuit.

Jam ab Annibale, et a bello sociali,

Haustæ aut obrutæ urbes,[j] fœcundissima Campaniæ[k] ora.[7] Urbs[l] incendiis vastata, consumtis antiquissimis delubris,[m]

sima regione Campaniæ. Roma ignibus desolata, absumtis vetustissimis templis,

7 Gronovius et Brotierus habent *et urbs.* Copulam omisit Pichena.

NOTÆ

aut Syllæ et Marii, fere nullas clades senserat Italia; nam bella civilia, præcipue Pompeii, et Cæsaris, Octavii, Sexti Pompeii, et Antonii apud alias gentes et provincias fere transacta.

[j] *Haustæ aut obrutæ urbes*] Significat in Campania haustas aut obrutas urbes prodigiosa illa ejectione Vesuvii montis, quæ sub Tito, qua duo oppida cum pagis multis obruta, *Herculaneum* et *Pompeii:* quin ille ipse naturæ magnus mystes, Plinius, periit eodem casu. Stat. de hac re eleganter: 'Mira fides. Credetne virum ventura propago, Cum segetes iterum, cum jam hæc deserta videbunt, Infra urbes populosque premi?'

Quod in Tacito de incendiis urbis est, intellige de Capitolio exusto sub Vitellio, et de igne triduano qui sub Tito. Vide Dionem. *Lipsius.*

Haustæ] Scilicet *flammis*, aut in genere ἀφανισθεῖσαι, eversæ quocumque tandem modo. *Savilius.*

Urbes] Sic Suet. Tit. 8. 'Quædam sub eo fortuita ac tristia acciderunt; ut conflagratio Vesuvii montis in Campania, et incendium Romæ per triduum totidemque noctes.'

Xiphilinus hoc Vesuvii incendium prolixe describit, additis circumstantiis et prodigiis, ex quibus hoc unum, sparsos ejaculante flammarum vi per Africam, Asiam, et Ægyptum cineres: 'Romam usque se diffudit,' inquit, 'aërem ejus opplevit, solemque obscuravit.'

Plin. Epist. vi. 16. ad Tacitum, dum in describenda Patrui morte versatur, qui fumo cineribusque suffocantibus periit, eadem narrat.

Sequentium Imperatorum temporibus mons idem tantam eructavit ignium vim, ut disjectis Constantinopolim usque cineribus incolæ exstinguerentur; si non laborat historiarum fides.

Romæ autem conflagrantis casum fusa descriptione Xiphilinus prosequitur; alter vero ignis, sequente anno, multa in urbe depopulatus est. *Savilius.*

[k] *Campaniæ*] Campania provincia Italiæ regionis ad mare Tyrrhenum. Hodie partes fere dimidiæ provinciarum *Terræ laboris* et *Principatus citerioris;* vulgo *Terra di Lavoro* et *Principato Citra*, in regno Neapolitano. *Tillemonius.*

[l] *Urbs*] Supple *Roma*. Vide infra.

Urbs incendiis vastata] Hinc Suet. Vesp. 8. 'Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare et ædificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit.'

[m] *Consumtis antiquissimis delubris*] In quibus etiam exustum est *Pantheon* sub Tito nempe, cum et Capitolium tertio arsit, testis Dio. Refecit utrumque Domitianus. Cassiodorus in ix. ejus Consulatu: 'Insignissima Romæ facta sunt, forum Trajani, Thermæ Trajani, Meta sudans et Pantheon.'

Mox etiam *Pantheon* fulmine ictum

ipso Capitolio[n] civium manibus incenso:[o] pollutæ cærimoniæ:[p] magna adulteria:[q] plenum exiliis mare:[r] infecti cædibus[s] scopuli.[8] Atrocius in urbe sævitum.[t] Nobilitas,

ipso et Capitolio civilibus flammis combusto: violatæ et contaminatæ Religiones; famosa stupra; refertæ exulibus insulæ; polluta cruore saxa; et *major in urbe*

8 Ms. Ryckii *infecta* .... *scopulis.*

NOTÆ

conflagravit anno Trajani 13.; et ab Adriano restitutum est: testis Spartianus. Panthei Agrippæ altitudo 200. *pedum*, par latitudo fuit.

[n] *Capitolio*] Capitolium, mons octavæ regionis antiquæ Romæ. Hodie *Campidoglio* Italis, et *Capitole* Francis, in regione *Campitello*, et in parte fere media Romæ modernæ. In hoc monte erant varia Deorum templa, &c. *Tillemonius.*

[o] *Ipso Capitolio civium manibus incenso*] De quo infra III. 72. 'Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque populo R. accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, Deis, sedem Jovis Opt. Max. auspicato a majoribus, pignus Imperii, conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta, temerare potuissent; furore principum exscindi.'

Capitolio] Quod deinceps bis conflagravit, nempe bello Vitellii, et rursus circa exitum Vespasiani, et mox a Domitiano magnifice mireque instauratum est.

[p] *Pollutæ cærimoniæ*] Intelligit incesta virginum Vestæ; sed forte Tacitus intellexit etiam ea, quæ sequuntur, *magna adulteria.* 'Nam' Augustus apud Tac. III. 2. 'culpam inter viros ac fœminas vulgatam, gravi nomine læsarum Religionum ac violatæ majestatis appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur.'

Et culpæ illæ, inter viros primarios fœminasque *vulgatæ*, vocari possint *magna adulteria*. Certe plebeiæ libidines non perinde evulgarentur. Et *magna adulteria*, veluti magnæ conjurationes.

Et si quæ *connexa Cæsari*, seu propinqua principis, esset *adulterii* manifesta, eo ipso *majestatis delator arcessebat*, II. 50.

Pollutæ cærimoniæ] Hæc et omnia quæ sequuntur, usque ad has voces, 'non esse curæ Deis securitatem nostram, esse ultionem,' de Domitiano præcipue intelliguntur, quæ malo fato et temporum injuria intercepta sunt.

[q] *Magna adulteria*] Magnarum nobilium familiarum adulteria. *Ferretus.*

[r] *Plenum exiliis mare*] *Mare* pro *insulis:* sic Ann. IV. Seriphum vocat *Saxum: Seriphium* per contemtum; istius enim generis pleræque erant insulæ, in quas relegati ibant.

Insulæ illæ deportationi assignatæ erant, *Pandateria, Planasia, Cercina, Seriphus, Gyarus, Cythera, Amorgus, Donusa, Trimerus, Baleares, Sardinia, Naxus*, et fortasse aliæ. *Savilius.*

[s] *Infecti cædibus scopuli*] Relegati in insulam plerumque secunda jussione submovebantur in Paludes aut Promontoria, sic clandestinis cædibus perituri: aut forte τὸ *scopuli* hic sumitur pro *insulis*, ut antea *mare*. Savilius.

opes,[u] omissi gestique honores[v] pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa, quam scelera; cum alii Sacerdotia et Consulatus, ut spolia, adepti,[w] Procurationes[x] alii et interiorem[9] potentiam,[y] age-

sævitia. Claritudo, divitiæ, spretæ habitæque dignitates pro scelere, et ob bonas artes certissima pernicies. Et præmia accusatorum perinde infesta et odiosa, ac crimina ipsa, quæ accusabantur; *cum* delatorum *alii obtinentes Sacerdotia, et Consulatus veluti prædam, alii procurationes, et in gratia flagranti* apud domi-

9 Budens. *inferiorem.*

NOTÆ

Scopuli] *Scopuli* sunt insulæ. Sunt enim tam exiguæ tales insulæ, ut potius Rupis seu Scopuli instar sint, quam agri aut regiones cultu hominum dignæ.

[t] *Atrocius in urbe sævitum*] Recte. Imago enim sævitiæ cædiumque multa in insulis et provinciis, major in ipsa urbe. *Lipsius.*

[u] *Nobilitas, opes*] Sic scribit Xiphil. de Nerone; 'omnibus enim apud ipsum crimen publicum fuit virtus, nobilitas, opes,' &c. cui in omni crudelitatis genere velut suppar Domitianus. *Savilius.*

[v] *Omissi gestique honores*] Xiphil. Herennii Senecionis meminit, quem Domitianus interemit; quod post quæsturam, reliquo vitæ tempore, ad majores dignitates non aspirasset.

Tacit. in Agric. 'Salarium tamen Proconsulari solitum offerri et quibusdam a se ipso concessum, Agricolæ non dedit (Domitianus,) sive offensus, non petitum,' &c. *Savilius.*

Omissi] Quia imperitantes sic velari segnitiem et dissimulari otii cupidinem putabant: et quia spreti honores, hinc major fama, unde et exitium. Alibi Tac. negata provincia *dignationem addiderat.*

[w] *Consulatus ut spolia adepti*] Sallust. in fragm. 'Dictitare sese Consulatum ex victis illis quasi spolia cepisse.'

Ut spolia adepti] Tempore Tiberii cum proditionis accusatus esset Libo Drusus, 'bona damnati inter accusatores dividebantur, et præturæ extra ordinem datæ iis qui Senatorii ordinis erant.' Tac. Ann. II.

Rursus et Ann. III. 'Hunc (Titium Sabinum,) Latinius Latiaris, P. Cato, P. Rufus, M. Opsius prætura functi, aggrediuntur cupidine Consulatus;' describens non illud, quod hæc narratio designat tempus, sed actiones per omnia huic tempori similes, alios potius homines, quam alios hominum mores. *Savilius.*

Spolia] Non quod accusatos spoliarent Consulatu, sed quia delatores accipiebant Consulatus ut prædam et præmia scelerum; erant veluti *Spolia* ex Republic. rapta tales Consulatus. Tac. IV. 42. 'Cum ex funere Reipublicæ raptis Consularibus spoliis, septuagies sestertio saginatus, et Sacerdotio fulgens,' &c.

[x] *Procurationes*] 'Procurator,' inquit Cicero pro Cæcina, 'dicitur is, qui omnium rerum ejus, qui in Italia non sit, absitve Reip. causa, quasi quidam pæne Dominus est; hoc est, alieni juris Vicarius.' Applan. vertit, ὁ τὴν ἀποδημίαν ἐπιτροπεύων.

Ex generali vocis istius significatione postea in usum venit specialis, qua notat eos, qui in singulas destinabantur provincias, (præter præsides

rent, verterent[10] cuncta[z] odio et terrore.[a] Corrupti in do-

nantes, *omnia in Repub. agerent et ferrent. Servi solicitati adversus dominos*

10 Brotierus legit, *agerent, ferrent cuncta.* Ita Rhenanus et recentiores. Vulgo Mss. et veteres editiones, *agerent: verterent cuncta odio et terrore: corrupti, &c.* [Sic et Flor.] Quod quoque non displicet. In Ms. Reg. *verterent cuncta. Odio, &c.* Brotier. Florentino consentit etiam Bud. Eam priscam lectionem cum Bern. Freinsh. Bip. reposui, interpunctione adhibita, quæ et Mureto et Acidalio placuit. Rhenanus temere ex ingenio textum mutarat. *Oberlin.*

NOTÆ

aut legatos,) ut rationarium, aut publicos reditus collecturi.

Dio l. LIII. 'Procuratores vocamus eos, qui recipiunt, atque ex officio expendunt publicos reditus.'

Tac. in Agric. introducit querentes Britannos; 'singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi; e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæviret.'

Fuit autem non tam dignitas, quam privatis obeuntium commodis indulta potestas, Romanis nobilibus delegari solita, aut principum libertis; in genere, spectatissimæ fidei ministris. Atque hæc muneris origo.

Secundario admovebantur explorandis legatorum actis, quandoque et ipsis necandis ex speciali mandato immittebantur.

Erat et cum minores provincias obtinerent præfecti cum jurisdictione, vocati tum *procuratores cum potestate* aut *vicepræsides.* Hoc lib. 'Duæ Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, et quæ alia procuratoribus cohibentur.'

A Claudio inprimis plurimum huic officio auctoritatis accessit, cujus meminit Ann. XII. 60.

Et Tiberio Imperante, Pontius Pilatus, sub quo Christus passus est, procurator tantum erat, non legatus aut præses: Ann. XV. 44. *Savilius.*

Procurationes] Sic Cornelius Fuscus sub Galba, dein et sub Flavianis infra: sic et Halotus veneficio Claudii infamis, tamen procuratione amplissima exornatus sub eodem Galba, favente haud dubie Icelo, seu Vinio.

[y] *Et interiorem potentiam*] Hac potentia apud Augustum Mæcenas et Sallustius floruere. Tac. Ann. III. 30. qui per ambitionem ad honores quidem non enitebantur, sed principibus grati placide moderandis eorum consiliis se ingerebant; hi ex illis quos interioris admissionis appellant. *Savilius.*

Interiorem] Ut Sejanus apud Tiberium, Callistus apud Caium, Tigellinus apud Neronem, L. Vitellius apud Claudium, hi nempe ut plurimum præcipua instrumenta scelerum, dein et exitii principis et imperii.

[z] *Agerent, verterent cuncta*] Frequens hæc loquendi forma T. Livio, veluti cum milites ait, *agere ferreque* omnia.

Agerent] Puto sic leg. *agerent, ferrent* cuncta odio et terrore: nempe, ut Vinius, et Laco odio flagitiorum onerabant senem principem, destruebantque; simul et terrore, ob potentiam et auctoritatem in Repub. ipsam Rempub. perdebant et principem; sic agebant, ferebant cuncta *odio et terrore.*

Vel etiam odio proprio in optimum quemque, et terrore, cuncta perdebant hi magistri dominationis interiori gratia præpollentes apud Galbam; cujus Pædagogi appellabantur.

Agebant, ferebant, id est, omnia trahebant, rapiebant, prædabanturque

minos servi,[b] in patronos liberti; et, quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.[c] Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non et bona exempla prodiderit.

3. Comitatæ profugos[d] liberos matres: secutæ maritos in exilia conjuges: propinqui audentes: constantes generi: contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides:

offensione et metu; et liberti adversus patronos; et per familiares subversi, cum inimici non reperirentur. Non tamen usque *adeo bonis exemplis infœcunda et defecta* illa *ætas, ut non etiam egregia* virtutum *documenta protulerit.*

Fugientes filios secutæ parentes; comitatæ viros in exiliis uxores; cognati constantes; firmissimi generi; pervicax constantia servorum etiam adversus cruciatus.

NOTÆ

pro libidine, omnia sus deque vertebant; nempe oderant et odio habebantur, et illo odio onerabant principem; simul metum et terrorem incutiebant, cum omnia raperent, et sævitiam Galbæ ostentarent pro nutu *usuri sene et facili principe.*

Agerent, ferrent] Sic in Dialog. orat. de Vibio Crispo et Eprio Marcello delatoribus atrocibus, qui auctoritate et eloquentia omnes bonos exterruerant aut subverterant.

[a] *Odio et terrore*] Nam invisi delatores, iidemque formidati. *Lipsius.*

Odio] Nempe proprio ipsorum servorum in dominos odio. Corrupti suo odio servi, et ipso odio servili abutebantur mali principes in dominorum perniciem, dum illud odium in servis foverent per præmia amplissima in exitium Reip.

Terrore] Quia, nempe, eos terrebant atrocitate suppliciorum tormentorumque, ni indicium profiterentur adversus dominos, sicque constantiam eorum labefactabant, corrumpebantque ingenia servilia, quæ se ipsis haud satis firma, et ultro sunt ad perfidiam promta.

[b] *Corrupti in dominos servi*] Spectat ad Domitianum maxime. Nam ille vulgo usus delationibus et opera servorum.

Plin. Panegyr. 'Non enim jam servi, principis nostri amici, sed nos sumus. Nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti; unoque salutis publicæ signo, illud, ut sic dicam, servile bellum sustulisti.' *Lipsius.*

Olim, ex Senatusconsulto, servus in caput domini torqueri non poterat: 'Sed Tiberius callidus et novi juris repertor, mancipari singulos actori publico jubet, scilicet ut in dominum ex servis salvo Senatusconsulto quæreretur.' Ann. II.

Postea *servorum indicia* non expressa tormentis, habita in testimoniis exceptione majoribus, neque luculenta abfuit merces. Ann. XVI. in accusatione Petronii; 'corrupto ad indicium servo.' *Savilius.*

[c] *Quibus deerat inimicus, per amicos oppressi*] Exemplum hujus rei insigne in Barea Sorano et Cliente perfido, ubi etiam addit Tac. 'Æquitate Deum erga bona malaque documenta.' Et IV. 1. 'Nec deerat egentissimus quisque ex plebe, et pessimi servitiorum, prodere ultro dites dominos; alii ab amicis monstrabantur.'

[d] *Comitatæ profugos*] Harumce virtutum et exemplorum illustrium historia famaque periit cum libris Taciti. Hæc haud dubie evenerant sub Domitiano.

supremæ clarorum virorum[e] necessitates;[1] ipsa necessitas[f] fortiter tolerata; et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cœlo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus Populi Rom. cladibus,[g] magisve justis[h] indiciis[2] approbatum est, non esse curæ Deis[i] securitatem nostram, esse ultionem.

Extremæ illustrium virorum necessitates, ac ipsa mortis *necessitas constanter accepta; et celebratis veterum mortibus æquales obitus. Præter varios eventus exitusque rerum humanarum, cœlo soloque ostenta, et fulgurum terrores, et futurorum indicia, læta, mæsta, obscura, evidentia. Nec enim* alias *unquam violentioribus Romanæ gentis cladibus, aut magis certis signis innotuit, Deos non incolumitati nostræ, sed vindictæ providere.*

1 Existimat Cl. Ernestus hic desiderari aliquid, unde virtus eluceat, ac forte olim fuisse scriptum: 'Supremæ clarorum virorum necessitates fortiter toleratæ.' Ego vero nihil omissum sentio. Nonnihil enim est exempli in supremis clarorum virorum necessitatibus, plurimum in necessitate fortiter tolerata. *Brotier.*—2 Male Mss. et veteres editiones, *Magis vetustis.* Bene autem, *indiciis.* In Ms. Reg. et mediis quibusdam editionibus, *judiciis.* Idem.

NOTÆ

[e] *Supremæ clarorum virorum necessitates*] Quibus nempe adacti illi ad mortem, quibus mors indicta seu imperata est. Jussa illa dominantium *necessitates* erant.

Necessitates] Sunt proprie jussa dominantis, quibus nempe adigebantur clarissimi viri ad mortem sibi consciscendam: ideoque vocantur Tacito *supremæ* necessitates.

[f] *Ipsa necessitas*] Nempe *necessitas* mortis tolerandæ, seu mors ipsa. Hinc addit, pares tum fuisse exitus illos 'clarorum virorum laudatis antiquorum mortibus.' Nempe Brutorum, Catonum et similium.

Necessitas fortiter tolerata] *Necessitas*, mors, exitium, et *exitus* idem sunt. Tac. Hist. I. 72. 'Donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio,' &c.

[g] *Cladibus*] Possit huc referri quod habet Cicero pro Sex. Roscio Amerino: 'Etenim si Jupiter Optimus Max. cujus nutu et arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit. Quorum nihil perniciei causa, divino consilio, sed vi ipsa et magnitudine rerum factum putamus; at contra commoda quibus utimur, lucemque qua fruimur, spiritumque quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri videmus.'

[h] *Justis judiciis*] Id est, argumentis ita certis et evidentibus, ut dubitare aut refragari nemo possit.

[i] *Non esse curæ Deis*] Impium, impium tuum dictum, Tacite: etsi non imprudens; nam humano ingenio si rem libras, cum tot clades, tot tristia, tam rara in bonos præmia, quid nisi advigilare Deos tantum censeas in pœnas? atqui nos scimus aliter: nec rem metimur ex iis modo quæ sunt, sed quæ futura.

4. Ceterum, antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum,[j] quid ægrum fuerit;[k] ut non modo casus eventusque rerum,[l]

Ceterum priusquam propositum opus *aggrediar, referre libet, qualis tum fuerit conditio civitatis, quis animus aut affectus legionum, quis status provinciarum, quid in universo orbe firmum, quid invalidum fuerit; ut non solum discantur accidentia*

NOTÆ

Qui vindicem tantum Deum statuit, tollit ex Deo, quod est Dei, immo quod Deus; vim beneficam, salutarem, et adjuvantem. Itaque, homo, sile; et tecum alter ille tenebrio, qui clamat: 'Felix Roma quidem, civesque habitura superbos, Si libertatis superis tam cura placeret, Quam vindicta placet.' A quo, fallor, aut tu sumsisti. *Lipsius.*

Non esse curæ] 'Cæsar,' Titus expulsis delatoribus, 'ingenti animo securitati nostræ ultionique prospexerat, ideoque numinibus æquatus est,' ait Plin. Paneg.

Gemina Deorum beneficia spectans, quod et nocitura propulsent, et læsos ulciscantur; magis religiose, quam æqualis ejus, Tacitus hoc et aliis quibusdam locis sentire de illis videtur; Ann. 14. 'Prodigia quoque crebra et irrita intercessere.' Ann. XVI. 'Exutus omnibus fortunis et in exilium actus,' (Cass. Asclepiodotus) 'æquitate Deum erga bona malaque documenta.'

Et tamen alibi excidere sibi ea patitur, unde tangi sacrorum cura judicetur, suspensus velut, et ancipiti medius inter dissolutam Polybii hac in parte negligentiam, et superstitiosam Livii anxieque operosam diligentiam, qui Romanæ historiæ principes. *Savilius.*

Non esse curæ Deis securitatem] Aliud tamen sentit et eleganter exprimit infra l. IV. 74. ubi Gallos sic alloquitur Cerialis: 'Nihil separatum clausumve. Et laudatorum principum usus ex æquo, quamvis procul agentibus; sævi proximis ingruunt. Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, et cetera naturæ mala, ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, et meliorum interventu pensantur,' &c. scil. cura Deorum.

[j] *Validum*] Vertunt, *quid validum, quid infirmum aut imbelle.* Sed potius intelligit Tacitus, quæ partes in Repub. quæ in exercitibus, aut provinciis valerent, bene haberent, aut ægrescerent; quæ pars in corpore imperii valida, sana, et integra, et quæ ægra aut corrupta; quæ nempe suspecta, dubia, et in proclivi ad res novas, et quæ ad subvertendas ceteras Reipub. partes prona et parata foret.

[k] *Quid ægrum fuerit*] Infra disces, ubi sic habet: 'Plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur.'

Et postea: 'Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemtu inertiæ destruebant.'

Aliaque multa ægra in tanto corpore, quod semel emotum non potuit statim coalescere, aut ad sanitatem redire, nisi post ingentem agitationem fluctuationemque tot partium inter se dissidentium.

Quid ægrum fuerit] Cum his describat Tacitus motus affectusque civium

qui plerumque fortuiti sunt,[m] sed ratio etiam causæque[n]

eventaque rerum, quæ sæpe ex casu et *fortuna pendent, sed* simul *etiam ratio cau-*

NOTÆ

ac sociorum, habitumque animorum toto imperii orbe; intelligenda hic loci est sanitas animorum, aut ægritudo.

Intellige igitur, quid *validum* usquam in animis omnium mortalium fuerit, quid scilicet spectaret ad Rempub. habendam; et quid *ægrum* etiam in animis hominum fuerit, scilicet ad perdendam subvertendamque Rempub. Tacitus infra: 'Varios motus animorum non modo in urbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem conciverat.'

[l] *Ut non modo casus eventusque rerum*] Historiæ laudem absolvit, non casuum eventuumque narratio, sed quibus singula causis gesta sint, quibus ignoratis, frugem non fecerit lector ex mero actorum diario: 'Non perinde curam habere debent,' inquit Polybius, 'illi, qui scribunt historiam aut legunt, ipsorum facinorum ac principiorum, seu causarum, et eorum, quæ simul aut postea peraguntur. Nam si quis sustulerit ex historia et quo consilio, et quomodo et cujus rei gratia, et utrum quod factum est finem egregium habuerit, quod historiæ reliquum est, labor quidem fuerit, at non utile studium; et statim quidem ea oblectat lectorem; in futurum vero nihil prorsus juvat, nil conducit.'

Sempronius Asellio apud Gell. v. 18. 'Scribere bellum, quo initum consule et quomodo confectum sit, et quis triumphans introierit, et quæ in eo bello gesta sint, iterare; non prædicare autem interea, quod Senatus decreverit, aut quæ lex rogatione lata sit, neque quibus consiliis ea gesta sint; id fabulas pueris est narrare, non historias scribere.'

Et Dionysius: Ἀρχαιολόγ. v. 57. sic et l. XI. atque illud est, unde Theopompus eidem Dionysio (in fragmentis) tantopere laudatur.

Tacitus, hoc loco, nobis historiæ scribendæ præformat imaginem, ductis velut lineamentis, ubi sine controversia regnat: historici esse, explicandis consiliis et rerum causis incumbere.

Alio deinde naturali theoremate præit, (sed impari successu) 'quod eventus plerumque sunt fortuiti,' quorum scilicet vel causæ nullæ sunt, vel ignotæ.

Vero propius abfuerit, si sumas in νοημάτων διαιρέσει, id est, *notionum divisione*. Sed in συνθέσει, id est, *compositione*, infelicius se expresserit, qui ad hæc notionum dissidia, coalescere negantium, haud attendit. *Savilius.*

Casus] Distingui forte possit inter *casus* et *eventus*, ut casus a fortuna sint, eventus a prudentia. Hoc loco, *qui plerumque fortuiti*, idem forte est ac si scripsisset, *quorum plerique fortuiti sunt.*

Igitur eventus vel mere fortuiti, et tum *ratio* repetenda sit ex fortuna sola: sin aliter, nec mixti sint, si nempe ex solo consilio pendent, tum prudentia erit. Si a fortuna simul et consilio orti videantur eventus, ex utrisque repetenda ratio, sive causa eventuum.

At certe pauci sunt eventus quos universos, et ex omni parte sola fortuna regat; pauci, quos sola prudentia. Immixta rebus omnibus fors est, arbitra certe rerum gentiumque fortuna est.

[m] *Qui plerumque fortuiti sunt*] Ulcus hic, nisi fallor, etsi tectum. Si enim casus eventusque rerum fortuiti, quo-

NOTÆ

modo remittis me ad causas? aut cur ubique tam multus tu, tam serius in iis explicandis?

Censeo immissa negatione scribendum, *qui plerumque haud fortuiti sunt*, ad rem et ad verum certe, si non ad Taciti mentem. *Lipsius.*

Mihi sanus et integer locus videtur; nam eorum etiam quæ fortuito aliquando accidunt, ut regnorum mutationes ac vicissitudines, bellorum exitus et similia, causas nihilominus historici afferunt, cum illud præcipue muneris sibi injungant, ut rationem et causas cujuscumque rei perquirant, aut veras aut quas pro veris imaginantur.

Multa quoque a principibus casu et inopinato fieri sæpe videmus, quæ tamen prudenti consilio præmeditata scriptores nobis persuadere conantur.

Attamen facilius simpliciusque interpretarer, scriptorem nihil prodesse lectoribus, si casus tantum eventusque rerum in historia memoret; nam hi plerumque fortuiti esse solent: sed rationem simul causasque adjicere debent historici, ut quilibet ea quæ *fortuito* casu obtigere, ab iis quæ *consilio* sunt acta, discernere possit. *Pichena.*

Qui plerumque fortuiti sunt] Est, in quibus plurimum fortuna potest, qui ex fortuna pendent, et sæpe contra expectationem eveniunt; adeo ut ex illis solis cognitis ad consilium capiendum nihilo sis instructior; ut non sint magistri et auctores rerum gerendarum.

Ex quibus nihil discas, nisi fortuitum, nisi fortunæ donum, nisi quid egerit; cum de partibus decerneret transigeretque fortuna; hoc est, huic ex sententia rem, illi asperam fœdamque provenisse.

Sed ea fortuna comes virtutem ducem habuerit, an destituerit; unde extiterit, continuetur; mutet ac sese circumagat; secundum meliores, an deteriores, et quare, dederit; tibi quod ab alio capias exemplum, quod sequare, aut fugias; nequaquam ex hoc opere providebis.

Et sæpe joco ac ludibrio fortunæ, ex his postprincipiis, seu ex exordio, filoque et serie ac decursu rerum, temporum, consiliorum, quæ ad ista viam munierunt, abunde colliges.

Sic Suet. Ner. 23. 'Omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse fortunæ. Illos ut sapientes et doctos viros fortuita debere excludere.'

Gell. XIV. 1. 'Id minime ferendum censebat, quod non modo casus eventaque quæ evenirent extrinsecus, sed consilia quoque hominum ipsa, et arbitria, et varias voluntates, appetitionesque, et declinationes, et fortuitos repentinosque animorum impetus moveri, agitarique desuper e cœlo putarent.' *Gronovius.*

[a] *Causæ*] Quas causas describit Tacitus, cum tradit quales fuerint motus, seu habitus animorum in urbe, in provinciis, et exercitibus universi Imperii Romani.

Incipit igitur a patribus, seu a Senatu populoque Romano, et ab urbano milite, et describit, quales in urbe fuerint Quirites, quales in curia patres, qualis habitus animorum, quales prætoriani in castris, quales in aula potentiores amici, aut liberti, qualis et ipse princeps, quales et extranei milites, seu auxiliares, qui tum in urbe agitabant, cum destitutus est Nero, et ascitus Galba urbem ingressus est.

Dein percurrit provincias, et qui in his exercitus, Hispaniam, Gallias, Germanicos exercitus, Britanniam, Illyricum, Orientem, Syriam, Judæam, Ægyptum, Africam, Mauritanias, Rhætiam, Noricum, Thraciam, ipsamque Italiam, et alias inermes

noscantur. Finis Neronis[o] ut lætus, primo gaudentium impetu, fuerat, ita varios motus animorum, non modo in urbe, apud Patres, aut populum, aut[1] urbanum militem,[p] sed omnes legiones Ducesque conciverat:[r] evulgato Imperii ar-

canaque eventuum percipiantur. *Exitus Neronis, ut jucundus primo lætantium instinctu fuerat, ita diversos affectus animi incitavit, non solum in civitate apud patres, aut plebem, aut apud urbanas cohortes, sed et cunctos exercitus et præpositos*

1 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editiones veteres et recentiores. Rhenanus, *apud populum, apud Urbanum militem.* Eleganter quidem;

NOTÆ

provincias. Qui motus habitusque animorum sunt haud dubie veræ causæ, aut certe proximæ occasiones bellorum civilium.

Et hisce occasionibus, seu causis utuntur proceres, seu principes, in ambitionem: aliud obtendunt, aliud agunt; et, prætextu boni publici, hi sæpe Rempublicam lacerant, distrahunt, ac subvertunt; et sæpe favorabili in speciem Reipub. vocabulo abutuntur in ejus perniciem.

o *Finis Neronis*] Anno Romæ conditæ 821. Christi 68. cum imperasset annis 13. mensibus 7. diebus 28. ut Dio refert, vel paulo minus annis 14. teste Suetonio. *Tillem.*

p *Aut populum, aut urbanum militem*] Qui duplex, *prætorianus et urbanus* proprie dictus. Utrumque genus apud Tacitum continetur nomine *militis urbani.* 'Miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus.' Rursus, 'ne urbano quidem militi satis confisus;' solos specifice prætorianos intelligens.

In sua significatione, et *prætorianis* diversa, cum dicit alibi, 'addidit classi urbanas cohortes et plerosque e prætorianis.' Iterum: 'quod raro alias, prætorianus urbanusque miles in aciem deducti.'

Quando vero aut altera, aut utraque species significetur, ex loci circumstantiâ sensus ostendet. *Savilius.*

Aut populum] Finis Neronis varios motus animorum conciverat, et apud Senatum, et apud populum, et apud urbanum militem, simul et omnes etiam toto orbe legiones, ducesque exercituum, et præfectos provinciarum, et provinciales ipsos commoverat spe rerum novarum et mutationis, seu imperii, seu principis.

Urbanum] Qui triplex, nempe *prætorianus*, qui præfecto proprio; *urbanæ cohortes*, quæ præfecto urbis; et *vigiles*, qui præfecto vigilum parebant. Licet urbanæ cohortes et vigiles, uno nomine, *urbani* dicuntur.

Sed, præcipue, hic intelligendus *prætorianus* miles, quia illorum præcipua auctoritas in asciscendo principe; nam ceteri magis custodiæ urbis destinati, quam justæ militiæ. Attamen in motu illi civili, ut et ipsi gladiatores assumti inter inania belli, seu speciem paratus, illi et pars maxima turbarum in urbe.

Nam præpollebat præfectus urbis. Certe tamen infra 20. 'exauctorati Tribuni; e cohortibus urbanis Æmilius, e vigiliis Fronto,' a Galba nempe. Quia suspecti et ex metu dominantis, quasi possent res novas moliri, aut jam moliti essent.

r *Omnes legiones ducesque conciverat*] Cave interpreteris, Neronis finem omnes legiones ducesque concivisse: sed sic: *Finis Neronis ut lætus, &c.* varios motus animorum, non modo apud patres, &c. sed etiam apud omnes legiones ducesque conciverat.

cano,[s] posse Principem alibi, quam Romæ[t] fieri. Sed Patres læti,[u] usurpata statim libertate, licentius,[v] ut erga Prin-

seu legatos commoverat: *patefacto* nunc *dominationis mysterio, posse eligi principem alibi, quam in urbe. Sed Senatores alacres vindicata propere libertate, audacius*

NOTÆ

[s] *Evulgato Imperii arcano*] Intellige exemplum rei factæ loco non suo, cui præcedentia tempora nihil par dederunt. Ex prisco instituto princeps Romæ creandus erat, et urbe primaria petendus Imperator, neque in contrarium exemplum extabat.

Tanti autem non erat observata loci solennitas apud eum, qui electionis jus armis tueri posset, neque adversantes experiretur subjectos.

Arcanum illud Imperii Galba vulgavit, et suæ in Neronem fortunæ ista aura velificatus, idem jus aliis in se dedit; et hoc usi milites Germani in eligendo Vitellio.

Sic Plutarchus memorat: 'Agite, Vitellium eligentes, omnibus mortalibus ostendamus, Hispanis et Lusitanis meliores nos esse, seu digniores, qui Imperatorem creemus.' Sic etiam Tac. Hist. II. 'Nam posse ab exercitu principem fieri, sibi ipsi Vitellius documento est.' *Savilius.*

[t] *Principem alibi quam Romæ*] Olim enim ita judicabant. Liv. l. XXVI. 'Rem mali exempli esse Imperatores legi ab exercitibus; et solenne auspicatorum comitiorum in castra et provincias, procul ab legibus magistratibusque, ad militarem temeritatem transferri.' Sed nunc alia tempora, alii mores. *Gronovius.*

Illud arcanum Imperii occultaverant Cæsares, et in eo summa rerum verti videbatur, ne princeps nisi e familia Cæsarum, nec alibi quam Romæ fieret; sed excisa illa stirpe in Nerone, seu potius per Neronem, statim evulgatum est illud novum et grande mysterium aulæ veteris.

Romæ] Roma urbs Latinorum populorum in Latio provincia Italiæ, fuit caput Imperii Romani. Hodie vocamus *Rome.* Apud Italos et Hispanos nomen antiquum retinet, urbs est primaria provinciæ Campaniæ Romanæ et status Ecclesiastici, sedesque summi Pontificis, sive Papæ. *Tillemonius.*

[u] *Sed patres læti*] Hæc etiam historia periit, scil. cum l. XVI. Annalium, quo descripserat Tacitus finem Neronis et initia Galbæ.

[v] *Libertate, licentius*] Illi statim sacra Diis fecerunt, celebratis, quasi per publicum gaudium, festis. Alii Pileati tota urbe discurrerunt, quasi reciperata libertate. Sed certe illi magis 'sine principe quam in libertate.' Tum in Senatu propositum, ut in delatores inquireretur.

Quod certe spectabat ad multos ex potentissimis; et quodam modo respiciebat auctoritatem majestatemque dominantis. Et sic arcana imperii quasi tentabantur; quasi sic subverteretur lex majestatis, quæ veluti præsidium esset principis, et firmissimum columen principatus.

Itaque omnes delatores et reliquiæ factionis Neronianæ uno eodemque Senatusconsulto damnantur, sanctumque, ut 'more majorum punirentur.'

Qua tamen in re, ut graviori, et quæ multam ex Repub. peteret ac vindicaret, consuli prius debuit Imperator electus. Sicque igitur usurpabant libertatem, paulo licentius, ut *erga novum principem.*

Quod patebit exemplo Vespasiani, seu Muciani infra; qui talia supplicia, seu judicia adversus summos et prævalidos delatores vetuit. Et tum etiam in vilia tantum capita vindicatum, et sic perpetua Reip. et legum

cipem novum et absentem; primores Equitum proximi gaudio Patrum; pars populi integra, et magnis[w] domibus annexa,[1] clientes libertique[x] damnatorum[y] et exulum, in

tius, ut in principem nondum firmatum, nec præsentem; illustrissimi equitum fere pares lætitiæ senatorum: pars plebis incorrupta, et claris familiis affinis, clientes et liberti damnatorum et exulum animum sustulerant: contra *vulgus miserum ac*

sed non favent libri. *Brotier.*—2 Ita Mss. et libri editi, præter Pichenam, qui, Lipsii conjecturam secutus, emendavit, *annexi clientes.*

NOTÆ

ludibria fuere usque ad Nervam et Trajanum: nam Titus statim raptus.

Sic etiam et ipse Galba invectus in urbem, Tigellinis et Halotis similibusque portentis veniam dabat. Et viles victimas immolabat, vel a Pædagogis suis corruptus; vel innata et propria mobilitate ingenii. *Capax imperii* visus, *nisi imperasset.*

Licentius] Lib. Hist. II. 'Recens Galbæ principatu censuerant patres, ut accusatorum causæ noscerentur:' et Hist. IV. 42. Jam vero *accusatores,* et delatores, habentur *inter instrumenta Imperii;* non magis absurde quam Locusta, Claudio et Nerone Imperantibus, 'nuper veneficii damnata et diu inter instrumenta regni habita.' Annal. XII.

Certum enim est, multos bonos principes, aut minus malos, pro accusatoribus stetisse. Mucianus, Vespasiani os, 'censuit prolixe pro accusatoribus.' Hist. IV.

Helvidius Priscus institutam Eprii Marcelli accusationem ex decreto quodam, *dubium an voluntate Galbæ,* subito destituit. *Savilius.*

w *Pars populi integra, et magnis*] Recte lectio vulgata. Loquitur de parte populi honestiore, et annexa magnis domibus, per affinitatem nimirum.

De libertis autem et clientibus damnatorum, quomodo dicitur magnis domibus annexos fuisse? Certe istud *annexum* pertinet ad partem populi integram, causamque continet, cur illa gavisa fuerit nece Neronis: at liberti clientesque damnatorum aut exulum gaudebant, quod patronos suos hac ratione vindictam, aut spem maturi reditus adeptos esse crederent. *Freinshemius.*

Pars populi integra] Id oppones vel iis quorum status amissus, qui damnati, et exules; vel potius plebi sordidæ, et circo ac theatris suetæ, et sic bene *integra;* id est, non corrupta aut coinquinata pessimis voluptatibus Neronis flagitiisque.

Et revera sic opponit Tacitus partem populi *integram,* plebi sordidæ, et scenæ lasciviæque suetæ; ut et clientes libertosque damnatorum opponit deterrimis servorum, aut iis, 'qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur,' &c.

Integra] Flagitiis Neronis haud immixta, quam opponit plebi sordidæ infra: *plebs sordida et circo ac theatris sueta.*

x *Libertique*] Si clientes libertique damnatorum gaudebant, a fortiori et clientes procerum, qui statu integro salvoque.

y *Damnatorum*] Vertit interpres Gall. 'Factio proscriptorum spe erecta.' At certe errat, vel genio ac licentiæ versionis nimis indulget, nulli enim proscripti sub hisce principibus rerum dominis, nulla factio.

Quæ enim partes damnatorum, qui per scopulos et insulas sparsi et dis-

spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris[z] sueta, simul deterrimi servorum,[a] aut qui, adesis[b] bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœsti et rumorum avidi.

5. Miles urbanus, longo Cæsarum sacramento imbutus,[c] et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu,[d] quam

maculosum, circo et theatris assuetum, etiam et flagitiosissimi servorum, aut qui, dilapidatis opibus, per infamiam Neronis sustentabantur, tristes et sermonum cupidi erant.

Prætorianæ cohortes æterno in Cæsares obsequio assuetæ, et ad deserendum abdicandumque Neronem fraude magis, et alieno *instinctu, quam sua sponte impulsæ;*

NOTÆ

palati, qui vix cœlum liberum habuere? Qui in exiliis vix animam trahebant, omnibus opibus, forte et veris amicis destituti, omnique commercio mortalium prohibiti erant.

[z] *Circo ac theatris*] 'Duas res anxius optat, Panem et Circenses.' Juvenal.

[a] *Deterrimi servorum*] Hæc forte præcise non omni ex parte spectant ad Neronem; nam potuerunt esse *deterrimi servi*, etiam si egregie imperasset Nero, etiam si non malus princeps fuisset. Et potuit tales colluvies labare et deprimi animis, sublato malo principe, etiam si non foveret eos largitionibus.

Certe illi non erant servi Neronis; sed malus princeps servos omnes deterrimos fovebat adversus dominos.

Et forte eos alebat Nero congiariis publicis, et ceteram plebem sordidam. Hinc tales 'mœsti et rumorum avidi.' Ideoque suspensi, erecti et exciti fine Neronis.

[b] *Aut qui, adesis*] Intelligit cives, et ingenuam plebem, vel et ipsos proceres.

[c] *Cæsarum sacramento imbutus*] Sic Ann. l. XIV. 'Prætorianos toti Cæsarum domui obstrictos.' *Savilius.*

Imbutus] A condito imperio, obsequio amorique Cæsarum devinctus addictusque miles ille: infra, 'a Nerone assuefactos, ut haud minus vitia principum amarent,' &c.

[d] *Arte magis et impulsu*] Nymphidius, affirmato Neronem fuga delegisse Ægypti latebras, et facta donativi spe, Galbæ nomine, trigesies mille sestertium in singulos, et quinquies in exteros, plusquam aut posset aut vellet, facile persuasit, ut desererent, a quo, ut putabant, desererentur, et in Galbæ verba jurarent. *Savilius.*

Arte magis] Nempe Nymphidii, qui prospera militum fama, cum affirmasset Neronem destinare fugam in Ægyptum, et fecisset spem ingentis donativi nomine Galbæ, facile prætorianis persuasit, ut Neronem desererent, a quo se deseri ipsi putabant; et hac arte in verba Galbæ adacti prætoriani Nymphidio tum præfecto prætorii e loco Fenii Rufi.

Arte magis et impulsu] Nymphidii nempe. De quo sic Plutarch. Galba: 'Nymphidius, ut urbanum omnem militem, et prætorianum Galbæ adjungeret, promisit iis viritim septem mille et quingentas drachmas,' seu triginta sestertia; sunt nostro more 750. coronati; 'reliquis extra urbem mille ducentas quinquaginta drachmas,' seu quina sestertia, quæ, nostro more, sunt 125. coronati.

Distributi 750. coronati 20. millibus urbanorum militum, sunt 15,000,000. quindecim milliones coronatorum.

Et distributi 125. coronati ducentis millibus legionariorum, sunt 25. milliones coronatorum, seu quinque et septuaginta milliones librarum.

suo ingenio, traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis[e] ac præmiis eundem in pace, quem[1] in bello, locum, præventamque gratiam intelligit apud Principem, a legionibus[f] factum; pronus ad novas res,[g] scelere insuper Nymphidii[h] Sabini

ubi animadvertere, neque tribui pecuniam sibi *nomine Galbæ promissam, neque magnis officiis aut præmiis eundem locum* esse *in pace, qui in bello; et* etiam *occupatam gratiam legiones quæ principem creassent; promtæ* ultro *ad nova consilia, concitantur etiam et crimine Nymphidii Sabini præfecti* earum, *qui principatum*

1 Ita bene Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, *qui in*

NOTÆ

[e] *Meritis*] Neque eundem esse locum, seu occasionem magnis meritis ac præmiis in pace, ut in bello: hinc bellum malunt, quam sterilem pacem sub Galba, frustrati donativo; ideoque ultro proni ad res novas prætoriani, prætereaque et scelere Nymphidii, qui sibi imperium moliebatur, conciti illi et irati tumebant, utpote conscii conjurationis illius.

[f] *Legionibus*] A legionibus Hispaniensibus, nempe, quæ Galbam elegerant. Unam legionem ex more habuit Hispania, alteram conscripserat Galba.

[g] *Pronus ad novas res*] Omnes causas affert, quibus incitabantur prætoriani ad res novas, nempe ad eligendam alium a Galba principem; scilicet, quia non sponte sua asciverant Galbam, quia non dabatur donativum ejus nomine sibi promissum, quia plerisque manebat conscientia, rebellasse ipsos cum Nymphidio præfecto, cujus criminis vindictam suspectabant ex Galba, priscam severitatem usurpante.

Dein, assueti juventæ Cæsarum et Neronis, incusabant senium et avaritiam Galbæ; metuebant etiam severitatem disciplinæ ejus, olim in castris legionum Germanicarum celebratam. Metuebant, ne ad difficiliorem militiam traherentur.

Nam fere iners miles urbanus, et pinguis ac nitidus, dediscebat ultro munia belli. Præterea excidit Galbæ vox caligis infesta, 'legi a se militem, non emi.'

[h] *Scelere insuper Nymphidii*] Crimen ingens et principale Nymphidii fuit, quod dedisset et dare potuisset imperium Galbæ, ac deturbare Neronem. Crimen hominis nimium meritum, et quod vix toto imperio exsolvere potuisset Galba. Sic statim magna merita ingrata principi, cum exsolvi non possunt.

Suet. Cal. 26. 'Leve ac frigidum sit, his addere, quo propinquos amicosque pacto tractaverit,' &c. 'Et in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam adjutores imperii: quibus omnibus pro necessitudinis jure, proque meritorum gratia cruenta mors persoluta est.'

Sic et Curt. lib. VI. 'Bessus: Se in præcipiti et lubrico stantem, consilium a præsenti necessitate reperisse. Darium quoque, cum occidisset Bagoam, hac excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem sibi interemisset.'

Quia se a Galba odio haberi et sperni vidit Nymphidius post tantum meritum, et quod tanta auctoritate

Præfecti, Imperium sibi molientis, agitatur.[i 1] Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus:[j] sed,[3] quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia;[k] nec[4] deerant sermones, 'senium atque avaritiam Gal-

sibi vindicare cogitarat. Et Nymphidius sane in ipso conatu occisus. Sed licet oppresso rebellionis duce, tamen *durabat* adhuc *plerisque prætorianorum conscientia* defectionis; *neque deerant rumores, quibus* multi senectutem et parcimoniam

----

bello; [at sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.*—2 Gronovius mallet, *agitatus.* —3 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. veteribusque editionibus, *et quamvis.*—4 In Mss. Bodl. Jes. et mediis quibusdam editionibus, *neque deerant.*

NOTÆ

polleret apud milites, ideo et novum scelus ausus est, ut post proditum Neronem, proderet et Galbam, et imperium sibi ipsi vindicaret. Hoc Nymphidii scelus præcipuum et extremum.

Nymphidii Sabini] De quo Plutarchus Galba: 'Nymphidii mater suebat vestes; hæc fuerat olim uxor Callisti. Sed natus erat Nymphidius, priusquam coïsset cum ea Caligula. Nymphidius putabatur filius Martiani gladiatoris, quem amasset ipsa olim ob famam, et eum forma referebat magis quam Caium.'

[i] *Agitatur*] Malim, *agitatus:* non enim cum maxime fiebat illud, sed jam ante adventum Galbæ factum erat. *Gronovius.*

Melius, *agitatur.* Nam antea, *præventamque gratiam* intelligit; nec res hic pro tempore, quo gestæ sunt, narrat Tacitus. Nymphidius in ipso conatu oppressus.

Cum Nymphidius cognovisset Laconem et Vinium obtinere præcipuum in aula locum, usurpare imperium voluit, et quidam etiam eum nocte proxima deducere in castra, et eum salutare imperatorem statuebant.

Sed Honoratus tribunus, oratione habita apud milites, tali electioni obstitit, fecitque ut prævalerent partes Galbæ. Interim, clamore exorto, accurrens Nymphidius cum paucis, in ingressu telo petitur, et hinc fugiens, in tentorio militis necatur.

[j] *Oppressus*] Finita oratione Honorati tribuni prætor. appetente nocte, exoritur clamor in castris, quo perculsus Nymphidius, accurrit etiam, orationem meditans; sed cum portas valli prætoriani clausas reperisset, invitus prospera Galbæ precatur; sicque admissus, in ingressu tamen telo appetitur; dein et in tentorio militis, cum eo fugisset, occiditur.

[k] *Conscientia*] Nec frustra: nam in conscios, seu socios Nymphidii statim cædibus et sævitia grassatus est Galba, præcipue in Mithridatem Ponticum, qui rugas et calvitiem Galbæ objectabat; eoque risu, seu joco, suaserat Nymphidio ut raperet imperium.

Etiam sæviit in Cingonium Varronem pariter annexum sceleri Nymphidii; et qui ipsi orationem formarat, quam habere apud prætorianos in castris parabat.

Igitur plerisque prætorianis manebat conscientia defectionis, etiam postquam dux et auctor sublatus esset.

bæ' increpantium.[5] Laudata olim et militari fama[l] celebrata severitas ejus angebat aspernantes[6 m] veterem disciplinam, atque ita XIIII. annis a Nerone assuefactos, ut haud minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes verebantur.[7 n] Accessit Galbæ vox,[o] pro Republica honesta, ipsi anceps, 'legi a se militem,[p] non emi.' Nec enim ad hanc formam cetera[q] erant.

Galbæ *incusarent. Celebrataque olim et vulgata in castris ejus severitas* etiam *anxios habebat prætorianos, contemnentes priscam disciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone habitos institutosque, ut perinde diligerent flagitia principum, atque olim bonas artes reverebantur. Adjecta Galbæ vox pro Republ. decora, ipsi* vero principi *periculosa,* conscribere se militem, non emere. *Nec enim ad hoc specimen cetera satis congruebant.*

—5 Ms. Corb. *increpantes.*—6 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *coaspernantes.* —7 Ms. Agr. et Ryckius, *venerabantur.* Alii tentant *reverebantur.* Eodem sensu accipi, *verebantur,* recte observat, Cl. Ernestus. *Brotier.*

NOTÆ

[l] *Militari fama*] Sic Suet. Gal. VI. 'A C. Cæsare Getulico substitutus, postridie quam ad legiones venit, solenni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, ut manus pænulis continerent. Statim per castra jactatum est, Disce, miles, militare; Galba est, non Getulicus. Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroboravit: matureque Barbaris, qui jam in Galliam usque proruperant, coërcitis, præsenti quoque Caio talem et se et exercitum approbavit, ut inter innumeras contractasque ex omnibus provinciis copias, neque testimonium neque præmia ampliora ulli perciperent.'

[m] *Angebat aspernantes*] Rectius *coaspernantes.* Non modo prætorianos, sed et alios milites intelligit, qui etiam veteris militiæ severitatem horrebant; quippe sic et Syriacæ legiones, quibus Corbulo usus est adversus Parthos, per otium lasciviebant.

At si de prætoriano milite tantum id intelligis, id ita sume, ut alios sollicitos haberet *conscientia* partium Nymphidii, alios angeret severitas Galbæ, ita tamen, ut simul omnes in eo consentirent, ut veterem disciplinam velut ex composito aspernarentur.

Sic Suet. Galba XVI. 'Ceterum prætorianos etiam metu et indignitate commovit, removens subinde plerosque ut suspectos et Nymphidii socios; sed maxime fremebant superioris Germaniæ exercitus,' &c.

[n] *Virtutes verebantur*] Intellige, *reverebantur,* non tamen lege.

[o] *Galbæ vox*] Anno Romæ conditæ 822. Christi 69. *Tillemonius.*

[p] *Legi a se militem*] Sic Suet. Galba XVI. 'Præcipua flagravit invidia apud milites. Nam cum in verba ejus absentis jurantibus donativum grandius solito præpositi pronunciassent: neque ratam rem habuit, et subinde jactavit, legere se militem, non emere consuesse. Atque eo quidem nomine, omnes, qui ubique erant, exacerbavit.'

Sic olim, teste Plutarcho, Pompeius

6. Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco,[r] alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum[s] oneratum,[1 t] contemtu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ

T. Vinius et Cornelius Laco, quorum alter mortalium pessimus, alter inertissimus fuit, postquam infirmum senem invidia scelerum suorum *onerassent*, etiam *fastidio*

1 *Onerabant* Brotier. probante Acidalio. At ceteri fere Edd. scribunt *oneratum*.

NOTÆ

Magnus: 'Cum milites non obtinuissent omnia quæ speraverant præmia, et rixari ac turbare vellent, nihil talia curare se dixit; immo se omissurum potius triumphum, quam militi adularetur.'

q *Nec enim ad hanc formam cetera*] Id est, non ad hanc regulam, seu normam, ceteræ partes imperii aut reipub. ut ad eam disciplinam et severitatem conformarentur.

Vel, cetera ipsius principis seu Galbæ non ad hanc formam, non ad hoc virtutis exemplar composita erant. Nam invalidum senem Vinius et Laco suis flagitiis onerabant.

Ad hanc formam] Nec cetera aulæ huic exemplo severitatis paria. Nam in quibusdam severus et intentus, at in aliis rebus incuriosus et socors Galba. Sæpe nimis se indulgebat tribus pædagogis, qui Rempub. agebant, ferebant, 'ut apud senem festinantes.'

r *Vinius et Cornelius Laco*] Sic Suet. Galb. 14. 'Regebatur trium arbitrio, quos una et intra palatium habitantes, nec unquam non adhærentes, pædagogos vulgo vocabant; hi erant Titus Vinius, legatus ejus in Hispania, cupiditatis immensæ; Cornelius Laco ex assessore præfectus prætorii, arrogantia socordiaque intolerabilis; libertus Icelus, paulo ante annulis . . . aureis ornatus.'

Et mox: 'his diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit et tradidit, ut vix sibi ipsi constaret.'

s *Odio flagitiorum*] Sic et Pompeius, Magnus licet, habuit circa se libertos et amicos, qui gloriam ipsius avaritia et aliis flagitiis destruerent.

Plut. in ejus vita: 'Magna quidem erat ejus potentiæ fama, nec minor ipsius virtutis et mansuetudinis; qua multa proximorum et amicorum flagitia occultabat, non sic a natura factus, ut eorum crimina prohiberet, aut puniret. Immo erga familiares sic se gerebat, ut eorum cupiditates et importunitates æquo animo ferret.'

t *Oneratum*] Id est, T. Vinius mortalium deterrimus, odio flagitiorum suorum onerabat: Corn. Laco ignavissimus contemtu suæ inertiæ destruebat Galbam.

Possit tamen ita intelligi, ut postquam uterque illum, odio flagitiorum suorum, onerassent, ipsi etiam principem contemtu inertiæ et socordiæ, seu senectutis destruerent.

Nam infra c. 12. 'Hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat; cum apud infirmum et credulum, minore metu, et majore præmio peccaretur.'

Potius tamen est, ut pædagogi illi, principem suum contemtu propriæ inertiæ subverterent. Quod non semel contigit, aut continget dominantibus.

iter[u] et cruentum,[v] interfectis Cingonio Varrone,[w] Consule

ignaviæ suæ subvertebant. Lenta profectio Galbæ et crudelis, interemtis Cingonio

NOTÆ

[u] *Tardum Galbæ iter*] Quo die Galba hoc iter susceperit, ex Hispania profectus, et Romam intraverit, cum historias inviderit nobis temporis injuria, exacte determinari non potest.

Ne tamen omittamus quod illustrando loco faciat, utque temporis rationem, alibi a nobis redditam, hic signemus, visum fuit annotare, quibus impulsi sumus, causas.

Primum Galerio Trachalo, Silio Italico Coss. 'Neapoli de motu Galliarum cognovit, (Nero) die ipso quo matrem occiderat.' Suet. Ner. 40. Agrippina autem occisa erat 'ipsis quinquatruum diebus.' Tac. Ann. XIV. et Suet. Ner. 34. et *quinquatrus* incidunt in diem 19. Martii. Ovid. Fast. III.

Constituto ergo tempore, quo Vienna aut Lugduno Neapolis petatur, colligere licebit, Vindicis rebellionem incepisse circa decimum aut duodecimum Martii.

Præterea Xiphilinus scribit, regnasse Galbam novem menses et tredecim dies, numerandos scilicet ab eo tempore quo accepit imperium in Hispania, ut ipse Xiphilinus notat, ubi enarrata finit Vespasiani tempora: adeo ut Galba mortuus quinto-decimo Jan. Tac. Hist. I. regnare cœperit primo aut secundo Aprilis. Nero tertio-decimo Octobr. Tac. Ann. XII. 'Et imperavit annis tredecim et mensibus octo, duobus exceptis diebus; periit vero mense Julio.' Quæ duo simul consistere non possunt, utpote pugnantia.

Si enim mense Julio mortuus est Nero, excedit imperium ejus tredecim annos et octo menses. Sin hoc tantum tempus regni fuit, ut narrat Xiphilinus, mors ejus in mensem Julium non incidit.

Rursus idem Xiphil. scribit: 'Inde contingit, ut annus unus et duo ac viginti dies effluxerint a morte Neronis usque ad Vespasiani principatum. Sed primo Julii die Vespasianus auspicabatur imperium, Tac. Hist. II. ut Neronis mors incidisse debuerit in octavum Junii diem. Atque in hanc sententiam ire videtur Tacitus hoc eodem libro: 'Septem a Neronis fine menses sunt.'

Aurelius Victor dicit, *menses septem diesque totidem* imperavit Galba, computandos scilicet a Neronis morte, ut jam dictus exacte colligatur numerus.

Idem fere tempus, quo periit Nero, Vindicem in Gallia abstulit. Primus autem de morte ejus nuntius in Hispaniam ad Galbam penetravit, et paucis diebus interpositis, etiam de morte Neronis incitatissima perferentium opera. Plutarch. in Galba. Et constat nondum significatam fuisse Neroni Vindicis cladem. Neque enim aliter fieri poterat, quin Romæ ad istos rumores fuisset trepidatum.

Philostratus lib. V. de vita Apollonii: Id *nuntiabatur*, (Messanæ scil. ubi tum versabatur Apollonius,) fugisse *Neronem et Vindicem cecidisse*; quasi de Neronis morte nuntius antevertisset illum de Vindicis clade apud Messanenses in Sicilia. Intra septimum diem Galba scivit per Icelum libertum Roma profectum, periisse Neronem. Plutarch. 'Roma venit Icelus,' (in Hispaniam scil.) 'vir libertinus, intra dies septem.'

designato, et Petronio Turpiliano,[x] Consulari: ille, ut Nymphidii socius, hic, ut dux Neronis,[y] inauditi[z] atque

Varrone, consule destinato, et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidii scelerum conscius, hic ut dux Neronis, non cognita causa damnati, *velut insontes*

NOTÆ

Dato igitur ad se instruendum tempore, Galba videtur iter ingressus circa Julii initium, et Romam, ut ex conjecturis vero propioribus statui potest, circa Septembrem insecutum; tardo, inquit Tacitus, itinere, via longa, et impedimentis gravi. *Savilius.*

Tardum Galbæ iter] Decreta tamen fuerat legatio lecta ex primoribus, addito mandato, præter gratulationum solennia, ut rogaretur Galba Romam properare. Plutarchus.

[v] *Et cruentum*] Sic Sueton. Galba 14. 'Quosdam claros ex utroque ordine viros suspicione minima inauditos condemnavit.'

Sic et Plutarch. 'Visus est, non legitime, neque populariter, licet juste, occidisse viros non ignobiles ante judicium.'

Sic et Sueton. Galba 11. 'Iterque ingressus est paludatus, ac dependente a cervicibus pugione ante pectus; nec prius usum togæ recuperavit, quam, oppressis qui novas res moliebantur, præfecto prætorii Nymphidio Sabino, Romæ, in Germania, Fonteio Capitone,' &c.

[w] *Cingonio Varrone*] Socius dicitur Nymphidii Varro, quia nempe Varronis ingenio formata erat oratio, quam apud milites recitare debuit Nymphidius in castris per noctem, cum se eligendum in principem proponeret. Per noctem prodiderat ille destitueratque Neronem, ita et nocte prodere Galbam cogitabat; in id oratione composita, pari perfidia.

[x] *Petronio Turpiliano*] Qui consul fuit anno urbis 814. Plutarchum sperno, sive librarium, in quo Τερτουλλιανὸς dicitur. *Lipsius.*

Petronio Turpiliano] De quo sic Plutarchus, Galba: 'Auxit offensionem mori jussus Petronius Turpilianus, vir consularis, et notæ in Neronem fidei. Quod in Africa Clodium Macrum, opera Triboniani, et Fonteium in Germania, ministerio Fabii Valentis, necavit, eo defendi potuit, quod ab iis arma exercitusque tenentibus sibi metuisset: sed Turpiliano, seni nudo et inermi, nihil obstabat, quin defendendæ causæ facultatem tribueret, si quam ipse Galba præ se ferebat modestiam, re ipsa usurpare voluisset.'

[y] *Dux Neronis*] Adversus Galbam, auctor Zonaras. Non placet illud *dux Neronis:* forte legendum, *ut fidus Neroni.*

Sic Plutarch. 'Quia non prodebat, neque odio habebat talem principem, cum ipse odio haberetur, cum nihil aliud commisisset, interfectus est.' *Gronovius.*

Non æmulatur Plutarchus Historiam Taciti prorsus ad verbum, licet eam legisse et transcripsisse videatur. An quia fidus Neroni Petronius, ideo dux Neronis non fuit? Immo dux ab ipso delectus erat, quia pridem ipsi fidus erat, ut patet supra, ubi de conjuratione Pisoniana.

Dux] Vere *dux* ille Neroni assumtus; neque enim omnibus fidere potuit, qui tot viros egregios subverterat. Cum igitur expeditionem pararet Nero adversus Vindicem, jam præmiserat Petronium illum, Rubri-

indefensi, tanquam innocentes,[a] perierant.[a] Introitus in urbem,[b] trucidatis tot millibus[c] inermium[d] militum, infaustus

interierant. *Ingressus* ejus *in civitatem, obtruncatis tot millibus inermium classia-*

—2 Frustra tentat Muretus, *tanquam nocentes.* Acidalius, *quanquam innocentes.* Innocentes vulgo habentur, qui inauditi et indefensi pereunt. *Bro-*

NOTÆ

um Gallum, et alios; igitur ille inter duces Neronis, et forte præcipuus. Supra l. xv. 71. 'Triumphale decus Petronio Turpiliano consulari ... tribuit.'

[z] *Inauditi*] Non certe *innocentes illi;* sed quia *inauditi*, velut *innocentes* in opinione malevolorum perierant. Sed quia novæ dominationi invisi illi, et turbidis rebus moliri occulte nova poterant, eos ideo inauditos, vi et jure dominationis propere occidi oportere judicavit Galba.

Urgebat res: et exemplum in se habuit princeps; nam missi a Nerone qui ipsum Galbam occiderent.

Miserat et ipse, qui Vespasianum interficerent in Oriente. Sed ille majore fato servatus est.

[a] *Tanquam innocentes perierant*] *Tardum Galbæ iter et cruentum* populis visum est, quia interfecit nobiles viros, et quia illi inauditi atque indefensi occisi erant, tanquam innocentes perierant; id est, sic occisi non cognita causa, innocentes periisse videbantur, seu existimabantur.

Plut. Galba: 'Non juxta præscriptum legum visus est Galba sustulisse ante judicium viros illustres, quamvis ipse eos juste occidisset.'

[b] *Introitus in urbem*] Sic Sueton. Galba 12. 'Præcesserat de eo fama sævitiæ simul atque avaritiæ,' &c. 'ea fama et confirmata et aucta est, ut primum urbem introiit. Nam cum classiarios, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret, recusantes atque insuper aquilam et signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite disjecit, sed decimavit etiam.'

Scribit Dio sævitia ista Galbæ periisse illorum ad septem millia, præter numerum ingentem eorum qui tunc liberati, postea decimati sunt.

[c] *Trucidatis tot millibus*] Miror interpretum consensum, quo vertunt *tot millia civium occisa*, putant fuisse cives: forte sic vocant, quia inermes illos dicit Tacitus; aut quia milites, legionarii: sed puto, nec cives, nec legionarii, nec proprie milites erant, sed *remiges*, teste Sueton. Galba 12. 'Nam classiarios, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat, redire ad pristinum statum coëgerat,' &c.

Certe Nero in extremis indigens pecuniæ et militum, eos ex classe acciverat, ut in ordinem legionis componeret; sed illi proprie nec cives nec milites erant. Cives autem non occidit Galba; sed tantum nonnullos procerum, qui diversis locis novas res moliri putabantur.

Nota etiam ex Suet. Vesp. 8. qualis sortis homines essent illi classiarii: 'Classiarios vero, qui ab Ostia et Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes constitui aliquid sibi calcearii nomine, quasi parum esset, sine responso abegisse, jussit posthac excalceatos cursitare; et ex eo ita cursitant.' Sic et seve-

omine, atque ipsis etiam, qui occiderant,[e] formidolosus. Inducta legione Hispana,[f] remanente ea, quam e classe

rivorum, infelix præsagio fuit, *atque ipsis etiam qui trucidaverant, metuendus. Invecta legione Hispaniensi* in urbem, *et remanente ea, quam e classiariis Nero dele-*

NOTÆ

ritatem in vilia capita exercuit Vespasianus, sed altiore prudentia, aut majore fato.

[d] *Inermium*] Puto, non omnino inermes illi classiarii, ut qui jam delecti et asciti a Nerone in numeros et ordinem legionis compositi erant: sed intellige *inermes* fuisse, comparate cum veris legionariis.

Et certe nonnulli strinxere ferrum adversus Galbam, cum advenit in urbem, tela et minas intentantes, nisi militiam legionariam illis concederet, quemadmodum Nero concesserat.

Quod non ausi forent sine armis, et certe in ferociam et scelus exarserant adversus principem electum; quamobrem et cæsis multis millibus, reliquos etiam postea decimavit Galba, dein et vinculis habuit, ut majestatis reos.

Sed mobilitate ingenii, aut inertia, et pravo pædagogorum consilio, eos mox liberavit in exitium suum et Reipub.

Inermium] Nondum instructi justis armis classiarii, quia nondum in ordinem aut numerum legionis compositi erant. Forte tantum gladiis instructi.

[e] *Atque ipsis etiam qui occiderant*] Cum per immanitatem sævit princeps, ipsis etiam satellitibus horrendus et invisus est.

[f] *Inducta legione Hispana*] Id est, ut mihi quidem videtur, *septima Galbiana*, conscripta a Galba ex habitis in Hispania dilectibus, ut volunt Tacitus Hist. III. Dio l. LV. et Sueton. Galb. 10. Quæ tamen in Illyricum ante ejus mortem missa videtur, Antonio primo legato imposito, ut hoc loco mentionem illius ratio non patiatur.

In seditione Othoniana nusquam occurrit *Hispana legio*, non in hoc Taciti libro, neque apud Scriptorum quenquam, nisi inter armorum turbas omnia pervagantes, soli ignave conquieverint. *Savilius.*

Inducta legione Hispana] Unam hanc legionem conscripserat Galba in Hispania, et propterea Galbiana dicta est, quæ in Pannoniam missa haud dubie, postquam urbem ingressus fuit Galba. Cur autem illam Tacitus inter causas motuum civilium recenset? Puto, nullam ea legio prioris motus materiam dedit, neque illius particeps fuit, dum viveret Galba.

At post Galbam, hæc legio fuit in partibus Othonis, dein Flavianorum; sicque in partem venit bellorum civilium: sed cur ab Othone stat legio Galbiana? vel forte consensu aliarum rapta, vel avaritiam Galbæ pertæsa, cujus novum imperium firmaverat, nullo vel exiguo accepto tanti meriti præmio. Vel potius, quia non amplius viveret Galba, et quo plures, tandem omnes concedebant.

Cur enim se darent Vitellio ignoto, potius quam propinquis legionibus et Othoni, qui forte primus auditus erat; aut potius Antonio Primo legato?

Idque partim forte ratione, partim necessitate. Quo plures, eo facile trahuntur omnes; nam aut certandum fuit, aut approbandus princeps quem legiones aliæ delegerant.

Hispana] Non quod esset legioni id

Nero[2] conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi adhoc numeri[3 h] e Germania[i] ac Britannia et Illyrico, quos

gerat, referta erat *civitas copiis insolitis: multæ præterea cohortes*, seu vexilla, *e Germania atque Britannia, et Illyrico, quas* copias *idem Nero selectas, ac præ-*

fier.—3 Sic bene Ms. Flor. editio princeps et recentiores. Ms. Corb. *multi*

NOTÆ

nomen, aut Hispana origine esset; sed quia in Hispania conscripta a Galba, et ex Hispania nunc Romam transvecta erat, *inductaque* in urbem simul cum principe.

Hispana] Non quod ex Hispanis conscripta est; sed quia habuit hyberna sua in Hispania, vel quia ibi delecta erat, scil. ex Hispaniensibus civibus Rom. qui in his partibus degebant.

Hispana] Hispania, regio et peninsula Europæ in latere meridionali ad Oceanum Atlanticum, et ad mare Mediterraneum. Hodie pars maxima recentioris *Espagne*. Tillemon.

g *Quam e classe Nero*] Jam olim legiones *classicæ*, si nummis fides, in quibus video: ANT. AUG. III. VIR. R. P. C. et parte altera: LEG. XVII. CLASSICÆ. *Lipsius*.

h *Multi adhoc numeri*] *Numeros* hic capio, *cohortes, manus, vexilla*. Crebrum id verbi sub ævum Taciti. Eo sensu Plin. l. x. epist. de Tironibus: 'Nondum distributi in numeros erant.'

Ulpianus: 'Exercitum, non unam cohortem neque alam dicimus, sed numeros multos militum.' Idem: 'Si quis militum ex alio numero tralatus sit in alium.'

Suet. Vesp. 6. 'Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper.' Claudian. 'Regnorum tractat numeros, cuneosque recenset.'

Nec *cohortes* solum in hoc nomen, sed paulatim venere etiam ipsæ *legiones*. Et credo hoc Sozomeno scribenti: τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσιν· *Romanorum legiones, quas nunc vocant numeros.*

Ac Capitolinum ita accipio in Macrino: 'Timuit autem et collegam, ne ipse imperare cuperet, quod si vel unius numeri consensus accederet; neque ipse recusaret, et omnes cupidissime id facerent.'

Quin noster ipse Tacitus hac voce iterum usus in Agricola: 'Quanquam transacta æstas, sparsi per provinciam numeri.' *Lipsius*.

Numeri] *Numeros* dicit, quod est veluti medium inter legiones et cohortes, seu alas. Non enim dixerint de una cohorte aut ala, *numeros*; nec etiam de legione; sed de multis simul cohortibus, aut alis, et de pluribus *vexillis*, ut hoc loco.

Nam *bina* illa *millia* forte præmissa sub quatuor *vexillis*, et vexillarii talis et talis legionis dicebantur.

Et Suetonio in Galba id appellatur *Vexillatio*, quia scil. plura erant vexilla; at si unum vexillum fuit, dicebantur *vexillarii*, verbi gratia, quartædecimæ legionis; nec de uno vexillo *numeros* dici reperias.

Numeri] Hoc nomine intelliguntur omne genus copiæ militares, cohortes Rom. vexilla, vexillarii, turmæ, alæ et cohortes auxiliarium, omnia corpora militaria, præter legionem.

Forte non sic vocabant Legiones quæ integræ essent. Sed cum inde-

idem Nero, electos præmissosque ad claustra Caspiarum,[j] et bellum, quod in Albanos[k] parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.[4]

ire jussas ad portas Caspias, et bellum quod in Albanos agitabat, redire præceperat premendis conatibus Vindicis: quæ *magna novis cœptis materia, et ut non in certum aliquem pronus favore* miles ille, *ita audentem sequi paratus erat*.

---

ad hoc numero. Puteolanus, *multi ad hæc innumeri.* Quidam Mss. et libri editi, *multi ad hoc et innumeri.* Idem.—4 Acidalius malebat *parato.*

NOTÆ

finite loquerentur de copiis militaribus, et legiones et cohortes et vexilla et alia id genus, uno eodemque *numerorum* vocabulo comprehendere potuerunt.

[i] *Germania*] Pars Belgicæ regionis in Gallia, divisa a Romanis in duas provincias, nempe *Germaniam superiorem* et *Germaniam inferiorem*, de quibus suis locis. *Tillemon.*

[j] *Ad claustra Caspiarum*] Supple *portarum.* Sunt vero ita angustæ, ut ea parte vix singula plaustra duci possint. *Lupanus.*

Sic Suet. Ner. 19. 'Parabat (Nero) et ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri Phalangem appellabat.' Hinc eos *electos* dicit Tacitus. Addit Xiphil. et de suscipienda in Æthiopiam expeditione cogitasse. *Savilius.*

Claustra Caspiarum] Portæ Caspiæ sunt transitus montis Tauri in parte septentrionali Mediæ regionis, et in Armenia majore.

Plinius v. 14. describit portas Caspias his verbis: 'Causa portarum nominis eadem quæ supra, interruptis angusto transitu jugis, ita ut vix singula meent plaustra, longitudine octo mille passuum, toto opere manu facto. Dextra lævaque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per octo et viginti mille passuum. Angustias impedit corrivatus salis e cautibus liquor, atque eadem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.' Et c. xv. 'Pratitæ, (Medorum populi,) tenent portas Caspias.' Vide Strabonem l. xi. p. 522. et 528. De portis Caspiis et Caucasiis sic Plinius vi. 12. 'Corrigendus est error in hoc loco multorum, eorum etiam qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Namque hi Caspias appellavere portas Iberiæ, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti et inde missi hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio ad Caspias portas tendere dicebatur: cum peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter appositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt autem aliæ Caspiis gentibus junctæ: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni.' Hodie multi credunt hunc transitum esse prope Urbem *Derbent*, in provincia *Scirwan*, regni Persiæ, ad Septentrionem et Occidentem. *Tillemon.*

[k] *Albanos*] Albania, regio Asiæ ad mare Caspium. Hodie pars major provinciæ *Scirwan*, in regno Persiæ recentioris, et ad mare *Kulzum.* Tillemonius.

7. Forte congruerat, ut Clodii Macri[l] et Fonteii Capitonis cædes[m] nuntiarentur.[1] Macrum, in Africa[n] haud[2] dubie turbantem, Trebonius Garucianus, Procurator,[o] jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, Legati legionum,[p]

Forte tum contigerat, ut nuntius afferretur, occisos esse Clodium Macrum et Fonteium Capitonem. Trebonius Garucianus procurator, mandato Galbæ, trucidaverat Macrum in Africa, procul dubio novas res molientem; Cornelius Aquinius

1 Budens. *nuntiaretur*.—2 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *res haud dubie turban-*

NOTÆ

[l] *Clodii Macri*] Certe Macer in Africa de occupando principatu cogitavit, sed sævitia et avaritia invisus sociis, statimque impar tantæ moli cognitus.

Fretus tamen consilio et opibus Crispinillæ, quæ ante ex intimis libidinibus Neronis, in Africam trajecit.

Hæc ipsa suasit Macro, ut impediret transvectionem annonæ in Urbem, unde certa fames: sed ille in conatu a procuratore Galbæ oppressus est.

[m] *Capitonis cædes*] Legati occidunt Fonteium, quod 'imperium a se oblatum respueret.' Habes quid simile apud Suet. Oth. 1. 'Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire,' &c. Sic et puniri debuerant interfectores Fonteii.

At Galba nondum talia vindicare ausus, neque talia inquirebat, aut approbabat; ne pœnam auctoribus inferre cogeretur intempestive; nam ex utroque periculum instabat. Nondum tempus ulciscendi, tantum dissimulare potuit, quasi sibi, quasi imperio et Reipub. sic consulerent legati, licet eorum ingenia nosset.

[n] *Africa*] Africa proprie dicta, vel Africa minor, regio Africæ citerioris, ad mare Africum, partem maris Mediterranei. Hodie pars Orientalis regni *Alger*, atque regna *Tunis* et *Tripoli*, in Barbaria, sub clientela Turcarum.

Fuit etiam *Africa* proconsulatus et provincia Africæ minoris supra dictæ. Hodie pars regni *Tunis* in Barbaria. *Tillemon.*

[o] *Procurator*] Sæpe opera seu ministerio procuratorum occisi Legati provinciarum, virique alii illustres, jussu principum. Sic maxime horrebat Galba procuratores Neronis in Hispania.

Et parum abfuit, quin occideretur ipse a servis, quos ipsi, veluti paratum regium, circumdederat procurator, quasi per honorem.

[p] *Legati legionum*] *Legati* hoc libro triplex est significatio. Prima notat eum qui, in publica causa, alio occupandus mittitur: 'Censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos.'

Secunda, *legatus* aut *legatus Consularis*, aut *Consularis* simpliciter, *præsidem* designat, aut illum, qui cum vicario imperio imponitur regendæ provinciæ aut exercitui: 'Othonem in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Hordeonius Flac-

interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem,[q] ut avaritia et libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed a Legatis,[r] bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac[3] dolum[s] compositum ultro:[4] et Galbam mobilitate ingenii,[t] an, ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes sinistre accepta: et inviso semel Principe,[5] seu bene

et Fabius Valens legati legionum, priusquam eis imperaretur, interemerant *Capitonem in Germania, cum eadem agitaret. Fuere, qui existimarent Capitonem, ut avaritia et luxuria turpis ac scelerosus fuit, ita a turbandarum rerum consilio procul abfuisse; sed legatos* eum *ad bellum impellentes, ubi persuadere non potuerunt, scelus ac fraudem ultro adornasse; et Galbam inconstantia animi, res quocumque modo gestas approbavisse, quia inverti non poterant, aut* forte *ne ulterius inquireret. Ceterum utraque nex infensis animis audita est, et infesto semel dominante, sive*

tem.—3 Budens. *ad dolum.*—4 Ryckii Cod. *ultro compositum.*—5 Frustra ten-

NOTÆ

cus consularis legatus aderat. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere.'

Tertia, qua *legatus legionis*, aut *legatus prætorius*, aut *legatus* simpliciter, intelligitur, (circumstantiæ singulas significationes discernunt,) præfectus legioni.

Unde tot erant legati legionum, quot legiones. *Cælius legatus vicesimæ* legionis. In Agric. et ubi de eadem legione eodemque viro agit: 'Quippe legatis consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens.' 'Nullo legatorum Tribunorumve pro Galba nitente.' 'Fœdis legatorum certaminibus,' ὁμωνύμως neque refragante vocabulo, cum alter esset legatus consularis, alter legatus legionis. *Savilius.*

[q] *Capitonem*] Teste Plutarcho, Fonteius Capito legatus inferioris Germaniæ, cum quadam die juri dicundo præsideret, et causa cadens litigator Cæsarem appellasset, ipse Capito surrexit, altiusque ascendit subsellium, jusso homine qui appellabat Cæsarem perorare causam, velut in auditorio Cæsaris, quasi præsentis ac præsidentis, et quasi ipse Cæsar esset.

[r] *Sed a legatis*] Nempe a Cornelio Aquinio et Fabio Valente, qui ambo legati legionum in inferiori Germania, cum provinciæ et legionibus ibi summæque rerum præesset Fonteius Capito, cui successor datus mox Vitellius.

[s] *Crimen ac dolum*] Alibi, *crimen ac mox insidias.* Adeo ut, *dolum compositum esse*, æquivalere videatur τῷ δολοφονηθῆναι. *Savilius.*

Crimen] Id crimen potuisse sic componi a legatis, præcipue a Fabio Valente et a Julio Burdone præfecto classis Germanicæ, cujus cædem petit miles a Vitellio infra, clarissime patet ex sequentibus.

Nam statim obvium Vitellium elegerunt, licet ignavum, scelerosum, ac maculosum, et Reipub. indecorum. Nempe Valens et alii præpositi, avidi prædæ volebant scelera, et bella

seu male facta premunt.[6] Jam afferebant[u] venalia[v] cuncta[7] præpotentes liberti:[w] servorum manus[x] subitis avidæ, et,

egregie sive perperam facta omnia *obruunt*, et perinde odio sunt. *Jam* insuper *præpollentes liberti offerebant palam omnia cum pretio. Manus servorum repen-*

tat Gruterus, *invisum Principem*. In Mss. Flor. Reg. *inviso semel Principi*. Brot.—6 Sic bene Puteolanus. Sic quoque Ms. Bodl. in margine. Male Ms. Reg. et ed. pr. *præminuit*. Ms. Corb. *præmuniit*. Brot. Ryckii Cod. *premuntur*; quod ille præferendum putat.—7 Hoc quoque temere tentatur: primo a Pichena et Freinshemio, qui interpungi volunt post *cuncta*: et ita sententiam

NOTÆ

civilia, cujusvis ducis nomine, aut prætextu.

Et quia tanti sceleris ingratus fuit Galba, idcirco *Valens* novum et majus facinus audet: elegit Vitellium, cujus nomine et obtentu, in omne crimen, etiam eversa Repub., prorumperet.

[t] *Galbam mobilitate ingenii*] Sic Suet. Galb. 14. 'His diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit, et se tradidit, ut vix sibi ipsi constaret: modo acerbior parciorque; modo remissior ac neglegentior, quam conveniret principi electo, atque illius ætatis.'

Mobilitate ingenii] Si constantia animi affuisset, debuit severissime advertere tali cædi, et vindicare facinus et principis et Reipub. causa; sed ipse senecta et *mobilitate ingenii*, modo atrociter puniebat, et, indicta causa, modo misere pœnitebat parcebatque.

Sic teste Sueton. 9. 'Varie et inæquabiliter provinciam rexit, primo acer, vehemens, et in coërcendis quibusdam delictis vel immodicus.' Sed id forte prudentia, ne adverteret Neronem, aut sic fingebat.

Forte hic loci sic se gessit, ne inquirere altius cogeretur, nec tempus vidit talia ulciscendi opportunum, et cum alioqui mutari non posset quod factum erat, quasi sibi factum imputaret, dissimulavit, forte ad tempus; sed fato præventus est.

[u] *Jam afferebant*] Id est, præterea *afferebant*, seu *offerebant*, quod idem est apud Tacitum; quasi diceret: Præterquam quod eæ cædes sinistre acceptæ sunt, etiam venalia cuncta afferebant præpollentes liberti: quæ res invisum in dies magis magisque principem efficiebat.

Suet. Galba 15. 'Nihil non per comites atque libertos pretio addici aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates,' &c.

[v] *Venalia*] Non tantum libertos, *venalia cuncta* attulisse crediderim; sed et plerosque interiores principis amicos. Infra enim ait, principatus potentiam divisam fuisse in T. Vinium consulem, et Corn. Laconem prætorii præfectum: nec minorem gratiam fuisse Icelo Galbæ liberto.

Ergo amici potentiores libertis. Ideo legendum et distinguendum puto: *Jam afferebantur venalia cuncta. præpotentes liberti.* Pichena.

[w] *Præpotentes liberti*] Præcipue Icelum intelligit, qui statim Helios, Polycletos, et alia prodigia Neronis adæquavit, aut superavit.

[x] *Servorum manus*] Ad ea auferenda, quæ subito fortunæ munere obvenerunt. *Pichena.* *Servorum manus avidæ*, et veluti famelicæ, repentinas opes congerebant, passimque rapie-

tanquam[8] apud senem, festinantes: eademque[y] novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata.[z] Ipsa ætas Galbæ irrisui[a] ac[9] fastidio erat assuetis juventæ Neronis, et Imperatores forma ac decore[b] corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

tinis opibus *inhiantes, et* illi *velut apud senem avidi properabant: eademque recentis aulæ flagitia,* et *æque importuna,* sed *non perinde condonata. Ipsa senectus Galbæ et ludibrio et contemtui erat,* civibus *suetis adolescentiæ Neronis, et conferentibus* inter se *(ut populus solet) principes specie atque dignitate corporis.*

corrumpunt. De aliis, qui nocerent Galbæ, dixerat. Venit tandem ad avaritiam libertorum et servorum. Non bene etiam e suo cod. (Agr.) Ryckius dedit *offerebant*, quod cui non in mentem sponte veniat. Loquitur de iis, data opera, tanquam de mercatoribus, qui merces venales afferunt. *Ernest.* Pichena voluerat *jam afferebantur v. c.* Freinsh. *Iram afferebant v. c.* Acidalius τὸ *afferebant* delebat. Quod Lallemand ex Pich. et Freinsh. affert *offendebant*, apud istos non reperio. *Oberlin.*—8 *Tanquam* abest a quibusdam Mstis. —9 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolanus, *et fastidio.* A Ms. Reg. abest *et* ante *irrisui*, quod Brotierus servat. Ernestus mallet *irrisu.* Ryckius et Gronovius habent *et irrisui et fastidio.*

NOTÆ

bant, *tanquam apud senem festinantes.*

[y] *Eadem*] Eadem novæ, ac veteris seu Neronianæ aulæ mala, paria flagitia sub Galba ac sub Nerone; sed non perinde excusata, quia novus princeps Galba, novumque imperium ipsius adhuc nutabat; idque non perinde firmum, ac vetustæ opes Neronis.

Nempe Galba novus Imperator, invisusque ob senectam et nimiam severitatem; at Nero, ortu et natalibus Cæsar ac princeps, juventa, ludis voluptatibusque et largitionibus plebem et vulgus militum delinierat.

Sicque ei facile ignoscebant, si quid delinqueret. Sic facilius excusata flagitia prioris dominationis.

Eademque novæ aulæ mala] Eadem fere sævitia et avaritia. Nam cædes patratæ, opes raptæ ab amicis et libertis Galbæ, et alia similia, ut in Neroniana aula facinora perpetrabantur; sed non perinde excusata.

[z] *Non æque excusata*] Quis excusaret senem, et quem nuper privatum viderant, easdem calamitates expertum sub Nerone, easque adversantem? Quis novum principem et electum, quasi vindicem flagitiorum istorum quæ patrabat ipse, facile excusaverit?

[a] *Ipsa ætas Galbæ irrisui*] Sic Xiphil. 'Quia gladium per omne iter suspensum habebat senex, et invalidus articulari morbo, et sic multo irrisui fuit.'

[b] *Forma ac decore*] Ridiculus fere Galba, senio, rugis, calvitie, severitate, et pugione quem etiam tum gestabat appensum ex collo: sic eum Mithridates Ponticus derisit, cum persuaderet Nymphidio, ut raperet imperium. 'Absens,' inquit, 'Galba, aliquis est; sed statim visus Romæ, calvitie sua deridebitur.'

Et certe despectui admodum fuit

8. Et hic quidem Romæ, tanquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis,[c] Hispaniæ præerat

Et hic quidem in urbe status seu affectus *animorum fuit, in tanto numero mortalium. Ex provinciis, Hispaniam regebat Cluvius Rufus, vir eloquentia et domi*

NOTÆ

ejus senectus et orbitas, et propterea statim Pisonem juvenem adoptavit. Apud Suet. Galb. 20. acclamabant calones, cum caput ejus gestarent, 'Galba, cupide fruaris ætate tua. Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam; ut adhuc floridam et vegetam, respondisse eum ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι· *adhuc mihi robur firmum est*.' Idem Suet. de milite qui caput amputavit: 'Et quoniam capillo præ calvitie arripere non poterat, in gremio abdidit.'

[c] *E provinciis*] Puta, Cæsaris, quas hic spectari arbitror. Augustus enim post pugnam Actiacam, cogente scilicet senatu, cum accepisset principatum, cœpit dividere provincias.

Atque illas quidem pacatas, neque hostibus obnoxias senatui populoque tradidit; hasce inimicorum terris objectas, et ad extrema imperii remotas, ceterasque facile rebellionis et armorum metu turbandas sibi retinuit; abiitque in successores institutum.

In speciem quidem id agi videbatur, quasi derivatis in se molestiis et periculorum incertis, senatui indulgeret, non suspectam securitatem: sed clam et reipsa potentiam intendebat, inermi senatu, cum sic veteranas sub signis cohortes haberet.

Senatus et populi provinciæ, ut Strabo lib. XVII. Dio lib. XXXIII. scribunt, mox enumerandæ, quas Tacit. Ann. XIII. (nisi me conjectura fallit,) 'publicas provincias' vocat: fuerunt *duæ Consulares, Africa* cum Numidia, et *Asia:* sic dictæ, quod iis regendis imponerentur consulatu functi.

Cum in reliquas, sufficeret gessisse minores magistratus, quæ erant *decem prætoriæ*, Bætica, Narbonensis, Sardinia cum Corsica, Sicilia, Epirus, Macedonia, Achaia cum Thessalia, &c. Creta cum Cyrene, Cyprus, Pontus et Bithynia.

Provinciæ, quas sibi retinuit Cæsar, fuerunt Hispania Tarraconensis, Lusitania, Gallia Lugdunensis, Belgica, Aquitania, Syria, &c. Cilicia, Ægyptus, Dalmatia, Mœsia, Pannonia, et Rheni ripa Gallica, nomine *superioris et inferioris Germaniæ* cognita, etiam in hunc usque diem *Germaniæ* appellationem servans; sed quam in sua descriptione Cæsar Galliæ attribuit cum magna Belgicæ parte, ignarus alterius Germaniæ, præter eam, quæ apud scriptores, consecutis deinde temporibus, Γερμανίας μεγάλης, id est, *magnæ Germaniæ*, ad differentiam titulum accepit, Rheni interiori ripa terminatæ.

Cum tamen Tacitus hoc libro, vocabulo *Germaniæ* complectatur semper duas illas alias provincias, sic appellatas, quod Germani, frequente Rheni transitu, in istas regiones deductis migrarent coloniis, et paulatim translatum quoque hæreret locis nomen.

Cæsar Comm. l. II. Dio. l. LIII. Tac. Ann. I. et de moribus Germ. 28. harum duarum Germaniarum *superior*, ait Dio, erat ἡ μετὰ τὰς τοῦ ποτάμου (Ῥήνου) πηγὰς, id est, *ab exortu fluminis* (Rheni) porrigebatur Moguntiam versus, aut potius confluentes; *Infe-*

Cluvius Rufus,[d] vir facundus et pacis artibus,[1] [e] bellis[2] inex-

studiis conspicuus, belli inscius. Galliæ, præter favorem partium *Vindicis, proxima*

1 Faërnus et Ms. Agr. *pacis artibus clarus.* Heinsius, *pacis par artibus.* At retineri potest vulgata scriptura. Nempe, ob pacis artes erat bellis inexpertus. *Brotier.*—2 Ita Mss. editiones veteres et recentiores. Rhenanus, *belli*

NOTÆ

ριον μέχρι τοῦ ὠκεανοῦ Βρεττανικοῦ, ad Oceanum usque Britannicum.

Præter dictas provincias, quicquid postmodum Romano adjiceretur imperio, ut *Britannia* sub Claudio, *Pontus Polemoniacus* et *Alpes Cottiæ* sub Nerone, *Dacia* sub Trajano, &c. assignatam ex divisione commemorata, Imperatori augebat portionem, *τῷ ἀεὶ κρατοῦντι προσετέθη, pars hæc semper imperatori adjuncta est.* Dio.

Provinciæ senatus, tam prætoriæ quam consulares, Proconsulum cura regebantur, sive illi Romæ gessissent consulatum, sive non.

Qui gubernandis Imperatorum provinciis imponebantur, *legati*, aut *legati consulares*, aut *proprætores* vocabantur: nisi quod procuratorum quandoque titulo mitterentur, ut antea observatum de minoribus provinciis.

Dio l. LIII. Tacit. hoc lib. de *provincia publica*, Gallia scilicet Narbonensi, 'Vinius,' inquit, 'proconsulatu Galliam Narbonensem' severe rexit, qui Consulatum nondum obtinuerat.

Video Ann. I. Graninm Marcellum vocari prætorem Bithyniæ, quæ ex prima divisione inter *publicas provincias* recensetur; neque posterior quicquam ætas mutavit, ut colligitur ex Plinii epist. lib. X. 64. 55.

Ibidem Tacitus meminit quæstoris, ignotæ dignitatis in imperatorum provinciis; et sub Claudio 'damnatus lege repetundarum Cadius Rufus accusantibus Bithynis,' qua actione, si quid judico, nunquam pulsabatur legatus principis, qui munus suum obibat magis ex speciali mandato, quam jure officii.

Sed *proprætorem* quod attinet, res manifesta est Ann. XII. 31. de eodem cap. 40. Vitellius hoc libro appellatur 'legatus consularis inferioris Germaniæ; et Ann. IV. 'L. Apronius inferioris Germaniæ proprætor;' Suet. Neron. 40. 'Duce Julio Vindice, qui tum eam provinciam proprætor obtinebat,' id est, *Galliam Lugdunensem*, imperatori ex divisione dicta sepositam.

In Africa Caius Proconsuli, (erat id honoris nomen loco,) super induxit legatum, qui suo nomine milites curaret. Tac. Hist. IV. Dio. l. LIX.

Solus ille, qui Ægypto præerat, nec *legati*, nec *proprætoris* appellatione censetur, diciturque *præfectus Ægypti*, aut *præfectus Augustalis.* Alia nomina, ut *præsidis, rectoris, &c.* utrique provinciarum generi fuere communia.

Deinde habuerunt *provinciæ publicæ* additos procuratoribus quæstores; provinciæ *Imperatoriæ*, procuratores solos.

Dio. l. LIII. 'In provincias senatus et populi quæstores mittebantur sorte lecti.' Et, 'imperator procuratores mittit in omnes provincias, tam suas quam populi.' *Savilius.*

Lusitaniam, quæ Cæsaris provincia fuit, rexit per decem annos Otho quæstor.

[d] *Hispaniæ præerat Cluvius Rufus*] Id est, Hispaniæ Tarraconensi: hæc enim sola ex tribus, in quas partita

pertus. Galliæ,[f] super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono[g] Romanæ civitatis, et in posterum tributi levamento.[h] Proximæ[i] tamen Germanicis[3] exercitibus Galliarum civi-

obstrictæ erant *jure civium Rom.* ipsis *concesso, et in futurum imminuto vectigalium œnere. Vicinæ tamen Germanicis legionibus Galliarum nationes, non eodem decore*

inexpertus.—3 *Germanis* Brotier. e Mss. Reg. et Corb.; et sic Rhenanus, Gro-

NOTÆ

est omnis Hispania, provinciis, militem alebat; proprieque eam hoc Tacitus loco intelligit, seclusis quas pacatas, nec præsidiariis cohortibus insessas, postea appellat *inermes*. Lips.

Cluvius Rufus] Hic oratoria laude effloruit, scripsitque istius temporis historiam, Annalium XIII. et XIV. citatam; qui licet dignitatis suæ ornamenta deberet Galbæ, inter primos Othoni sacramentum dixit, Hist. I.

Imperiumque auspicante Vitellio, Romam rediit, non ademta Hispania, quam rexit absens. Tac. hist. II.

Plin. Epist. lib. IX. 19. occurrit mentio habiti inter Verginium et Cluvium Rufos colloquii. *Lipsius.*

[e] *Pacis artibus*] Supple *expertus*; quæ vox supplenda est ex sequenti voce *inexpertus*.

Sic alibi loquitur Tacitus, 'Dare imperium filio, tolerare imperitantem nequibat.'

Et alibi, 'Deesse terra nobis, in qua vivamus, in qua moriamur, non potest.'

[f] *Galliæ*] Gallia regio Europæ ad Oceanum occidentalem, et ad mare Mediterraneum. Hodie regnum *Franciæ*; cum regionibus *Allemaniæ*, &c. circa Rhenum fluvium, et parte *Italiæ* recentioris, circa Alpes montes. His adde comitatum Ruscinonensem, vulgo *Roussillon* in Catalaunia, provincia Hispaniæ hodiernæ. *Tillemonius.*

Galliæ] Non modo primores Galliæ, sed etiam universæ civitates obtinuere jus civitatis, et auro id jus emercati Galli a Vinio; Vinius a Galba expresserat, teste Plutarcho.

[g] *Recenti dono*] Quomodo *recenti*? et nonne jam pridem Galli isti Comati id adepti a Claudio? Clarum id e Taciti lib. XI. sed expedio.

Olim quidem jus civium adepti, non tamen promiscue, sed proceres tantum.

Caute ibi et circumspecte Tacitus: 'primores Galliæ,' inquit, 'quæ comata appellatur.'

Sed nunc ecce a Galba diffusum id jus in Gallos omnes, qui pro Vindice stetissent.

Plut. 'Inde et media ejus facta reprehensionem habuere: sicut de Gallis, qui Vindici adhæserant. Visi enim illi, non principis benignitate, sed pretio emisse a Vinio remissionem tributorum, et civitatem.' *Lipsius.*

Recenti] Nempe a Galba donati erant civitate Rom. Galli, qui in Vindicis seu Galbianis partibus fuerant.

Aliæ vero civitates Galliarum, quæ in partibus Neronis, seu Verginii et legionum Germanicarum, punitæ erant et mulctatæ finibus, aliarum civitatum opes et decus, velut ignominiam et injuriam suam interpretabantur.

[h] *Tributi levamento*] Certe et alias civitates nationesque tributis levarat Galba, ut patet ex Sueton. Vespas. 16. 'Non enim contentus, omissa sub Galba vectigalia revocasse, nova et gravia addidisse.'

[i] *Proximæ*] Ut Treveri, Lingones,

tates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademtis, pari dolore commoda aliena ac suas injurias metiebantur. Germanici[4] exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, soliciti[j] et irati,[5] superbia recentis victoriæ,

ornatæ, nonnullæ etiam terris ablatis, perinde ægreferebant opes seu præmia aliis collata, ac proprias injurias. Germanicæ legiones, quod maxime exitiabile in tanta mole virium, anxiæ et infensæ erant *arrogantia nuperæ victoriæ, et formidine,*

novius, Ryckius, et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et veteribus editionibus, *Romanis exercitibus.* In margine Ms. Harl. emendatum, *Germanis.* In Ms. Agr. *Germanicis*, quod servant Bipont. Edd. ante Rhenan. omnes *Romanis.*—4 [*Germani* Brotier. habet et Gronovius; et sic] Mss. Harl. Bodl. Jes. et editiones veteres. In recentioribus, *Germanici exercitus.* Cum jam editum sit supra, *Germanis exercitibus*, hic ferri potest, *Germani exercitus.* Si quis tamen utrumque locum mutatum vellet, ut emendaret, *Germanicis exercitibus* et *Germanici exercitus;* minime repugnarem: atque id foret ex communi usu. *Brotier.*—5 Lipsius mallet *elati.*

NOTÆ

forte et Lugdunenses; quia isti contrarii Viennensibus, quos regebat Vindex; quia illæ civitates vicinæ legionibus Germanicis, quia ipsis fœdere adjunctæ et Verginio; ideoque offenderant Galbam.

Infra 51. 'Infensa Lugdunensis colonia et pertinaci pro Nerone fide.' Et cap. 53. 'Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat,' &c.

[j] *Soliciti*] Nempe *metu, tanquam alias partes fovissent*, at irati infestique, *superbia recentis victoriæ*, quod nempe non sibi vicissent, sed Galbæ, et legionibus aliis, quæ principem ascivissent in Hispania.

Supra de prætorianis: 'Præventamque gratiam intelligit apud principem a legionibus factum.'

Et infra 53. 'Nec deerant in exercitu semina discordiæ; quod et bello adversus Vindicem universus affuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat.'

Nempe Fabius Valens ibi legatus legionis audacior, primus in verba Galbæ suam legionem adegerat: quod exemplum secutæ legiones superioris Germaniæ; sed ægre et velut invitæ.

Soliciti et irati] Legit Lipsius *soliciti et elati.* Sed frustra. Erant soliciti metu, *quod alias partes fovissent;* et etiam *irati* superbia recentis victoriæ. Nec tantum elati erant superbia, sed et irati, quia nempe vicissent Galbæ et Galbianis, non sibi.

Nam tarde a Nerone desciverant, nec statim pro Galba steterant. Quod postea explicat Tac. c. 51. 'Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, præmia quam stipendia malebat.' Et infra: 'Sequanis Æduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi;' id est, irati: causa præcipua irarum, quia victores, opibus Gallorum inhiabant.

Soliciti et irati, superbia] *Irati* nempe quod non sibi, sed Galbæ et Galbianis vicissent. *Superbia* tamen quod Gallos vicissent ac perdomuissent: exin et *superbia* in alias nationes legionesque: *soliciti* etiam *et metu,*

et metu, tanquam alias partes fovissent. [6]Tarde[k] a Nerone desciverant; nec statim pro Galba[l] Verginius: an imperare voluisset, dubium; delatum ei a milite Imperium, conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam[7] qui queri non poterant,[m] tamen indignabantur.[x] Dux deerat, abducto

tanquam diversas partes juvissent. Ipsæ *lente a Nerone defecerant; nec statim a Galba Verginius* steterat: *an principatum cupiisset, incertum;* et *oblatum ei a legionibus certo constabat.* Ipsi *etiam* legati *qui de cæde Fonteii Capitonis queri nequibant, tamen irascebantur. Dux* ipsis *deerat, abstracto Verginio per speciem*

6 Ryckii Cod. *Qui tarde.*—7 Malebat Muretus, *etiamsi queri.*

NOTÆ

tanquam alias a Galba *partes fovissent.*

Et certe pro Verginio, aut quocumque alio potius senserant, quam pro principe electo ab Hispano milite, per superbiam, et quasi contemtu aliorum exercituum.

[k] *Tarde*] Postquam profligatus Vindex gladio incubuit, instat miles Verginio, ut jure victoriæ sibi debitum imperium acciperet, alicquin se ad Neronem redituros. Nondum enim Romæ obiisse resciverant.

Hinc consternatus Galba, per literas rogat Verginium, ut simul curam libertatis et imperii capessere vellet, et tum destituto similis Galba, Cluniam secedit, et privatam vitam respiciebat.

Et etiam postquam occisi sunt alii competitores illius, Macer in Africa, et Capito in Germania, tum unus rivalis Galbæ differebatur Verginius, et tum etiam publicata morte Neronis, ita urgebatur a militibus, ut Tribunus stricto ferro juberet, aut illud, aut principatum accipere: sicque *tarde* descivere Germanicæ legiones a Nerone, nec statim pro Galba Verginius ipse, qui imperium senatus arbitrio remiserat.

[l] *Nec statim pro Galba*] De Galliarum defectione ductu Julii Vindicis discrepant auctores. Tranquillus motas C. Vipsanio et Fonteio Coss. ut ad extremum Ann. XVI. retuli.

Xiphilinus ex Dione scribit, Gallias sub finem imperii Neroniani defecisse.

Hoc verisimilius est, si Verginius Rufus, Cornelio et Xiphilino, cum Germaniæ præesset Vindicem repulit, sibique toties oblatum Imperium recusavit, cupiens decus pristinum S. P. Q. R. restituere.

Quod ut præclare factum, sepulcro suo bis versibus inscribi jussit: 'Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ.' Plin. epist. VI. Verginium autem, si, quod videtur, verius est, revocavit ipse Nero, qui illum ob nominis claritudinem expulerat, teste Tacit. Ann. XV.

Ceterum, qui patriæ imperium assereret, recte dicitur hoc loco, non statim a Galba stetisse. *Vertranius.*

Verisimilius est, alium hunc Rufum fuisse ab eo, qui expulsus a Nerone erat.

[m] *Etiam qui queri non poterant*] Intelligit eos, qui proditione infamaverant, aut alioqui in necem ejus consenserant. *Savilius.*

Bene *etiam qui*, nempe Germanici exercitus, seu potius Legati, qui Fonteium occiderant, quod occupare im-

Verginio,[n] per simulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum esse,[o] tanquam suum crimen accipiebant.

9. Superior[p] exercitus Legatum, Hordeonium Flaccum, spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, re-

benevolentiæ: quem non restitui sibi, *atque etiam in culpa esse, velut crimen suum interpretabantur.*

Superioris Germaniæ *legiones despiciebant Hordeonium Flaccum legatum, senectute et podagra laborantem, sine firmitudine* animi, *sine auctoritate: ne placido*

NOTÆ

perium voluisset; vel quod forte noluisset; et licet ii ipsi, qui occiderant, queri non possent, tamen occisum illum indignabantur.

Perpetrato enim facinore, tum ejus magnitudo intelligitur, et fremebant forte potius illi exercitus, quod rebus novis idoneum virum non haberent: hinc indignabantur.

Qui queri non poterant] Nempe Legati legionum inferioris Germaniæ, qui ipsi Capitonem occiderant, immisso centurione, quem infra occidit miles Germanicus, annuente Vitellio electo. Fabius Valens et Cornelius Aquinus legati, et Julius Burdo Germanicæ classis præfectus, præcipui auctores sceleris.

[m] *Indignabantur*] Quia illum occidissent, queri non poterant; indignabantur tamen, quod occidissent ipsi, et queri non possent, et simul quod accipere imperium noluisset. Malebant bellum, et ex bello prædam, quam pacem aut principem.

Hinc statim temere obvium asciscant evehuntque Vitellium.

Forte et indignabantur, quod præmium non accepissent sceleris.

Forte etiam, ne quis successorum vindicaret scelus, nisi ipsi asciscere principem sibi obstrictum, properarent.

[n] *Abducto Verginio*] Qui obviam veniens Galbæ, modico honore exceptus est. Quod satis arguebat, reum esse oblati imperii, quamvis recusasset.

Abducto] Eum abduxerat secum in Urbem Galba, cum per Galliam ex Hispania in Italiam transisit.

[o] *Reum esse*] Non legitime aut ordine judiciario. Quantum recordor, ἀπεῤῥιμμένον ἀτίμως ait Plutarchus. *Secd.* Fuit reus criminis alieni. Hinc ipsum *reum* esse, tanquam *suum crimen* accipiebant milites. In talibus potuisse, voluisse vel noluisse, tamen magnum crimen est; et qui semel imperio ostentatus est, ad imperium confugere cogitur, si salvus esse velit. Quod Germanici exemplo satis compertum.

Reum] Reus hoc ipso est, quisquis imperio dignus censetur; reus et qui respuit. Sic Germanicus nocens visus Tiberio, licet oblatum imperium respuisset. Sic reus Verginius; et ideo ille modico honore exceptus est, licet relicta Germania, propere obviam Galbæ venisset. Plusquam majestatis reus ille, quem princeps velut imperii rivalem æmulatur, aversatur; et eo magis indignatur, quod jure indignari non potest. Eo gravior et pressior ira, quia nullæ causæ, nisi iniquæ.

[p] *Superior*] Germania superior. Vide notas infra cap. 12.

gimen;[1] adeo furentes infirmitate retinentis ultro[2] accendebantur. Inferioris Germaniæ[q] legiones diutius sine Consulari[r] fuere; donec, missu[3] Galbæ, A.[4] Vitellius aderat, Censoris Vitellii ac ter Consulis filius: id satis[5] videbatur.[s]

quidem exercitu, constabat *imperium; adeo vesani imbecillitate regentis ultro etiam incitabantur. Inferioris Germaniæ miles, diu sine* legato *consulari fuit; donec jussu Galbæ, Vitellius advenit, genitus Vitellio censore ac ter consule: id sufficere*

1 Sic bene Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *regenti*. Brotier.—2 Ita Mss. et veteres editiones ac recentiores. Beroaldus, *ultro etiam accendebantur*, et sic Ryckius et Gronovius.—3 Ms. Corb. *jussu Galbæ*.—4 Ita Mss. editio princeps et recentiores, probante quoque Ryckio. Puteolanus prænomen omiserat.—5 Lipsius emendat *fatis;* sed

NOTÆ

[q] *Inferioris Germaniæ*] Germania inferior, provincia Belgicæ regionis, in Gallia: hodie pars Archiepiscopatuum Ultrajectensis et Coloniensis, vulgo *Utrecht* et *Cologne*, Diœceses omnes Episcopatuum Leodiensis *Lyege*, et Namurcensis *Namur*, Diœcesis Archiepiscopatus Mechliniensis *Malines*, Episcopatus Antverpiensis *Anvers*, etiam pars Episcopatus Gandavensis *Gand*, et integri Episcopatus Middelburgensis *Middelbourg*, Boscoducensis *Bos-le-Duc*, et Ruremondensis *Ruremonde*.

Vel secundum divisiones temporales, Germania inferior veterum fuit ubi nunc est pars meridionalis Belgii Fœderati, vulgo *les Provinces Unies*, omnis ducatus Cliviæ *Cleves*, pars dominii temporalis Archiepiscopatus et Electoratus Coloniensis *Cologne*, integri ducatus Juliacensis et Limburgensis *Juliers et Limbourg*, dominium temporale Episcopatus Leodiensis *Lyege*, pars ducatus Luxemburgi *Luxembourg*, et pars comitatus Hannoniæ *Haynaut*, omnis comitatus Namurcensis *Namur*, pars ducatuum Brabantii et Gueldriæ *Brabant et Gueldre*, et aliquid comitatus Flandriæ *Flandre:* hi status sunt in Circulis Burgundiæ, Westphaliæ, et Rheni inferioris: ex Geographia Sansonis. *Tillemonius*.

[r] *Diutius sine Consulari*] Inferior Germania *diutius* fuit sine legato *consulari*, quam superior. Non eo missus fuit Vitellius, nisi postquam in urbem advenit Galba. Fuere legiones fere per tres menses *sine consulari*.

Sine consulari] Nullus aderat legatus consularis, qui præesset simul et provinciæ et legionibus. Aderant tantum legati legionum tres aut quatuor, pro numero legionum, potestate pares; et illi *prætorii* erant, aut *quasi prætorii*. Sic dico, quia poterant legati præsidere legionibus, etiam ante præturam: attamen sic *quasi prætoriæ* dignitatis erant, seu candidati præturæ.

Amoto *consulari* legato, vel illi legati consulebant rebus in commune; vel interim dignior imperabat, et, principis literis jussuque, negotiis præsidebat.

[s] *Id satis videbatur*] Dictum videtur, quasi milites, titulos, et imagines tantum Vitellii spectarint, et paternas ei virtutes processerint pro suis. Non male forte *fatis*, ut missionem hanc Vitellii cœlesti consilio assignet, quasi ad imperium scilicet via. *Lipsius*.

Id satis videbatur] Aut Galbæ, ut legatus Vitellius mitteretur, aut militi pronis in electionem ejus studiis,

NOTÆ

qui tam splendidis esset natalibus. *Savilius.*

Apte *fatis*, non vere. Hoc vult Tacitus: *Satis videbatur* si proconsul, filius toties consulis, mitteretur.

Diu *sine consulari* legiones fuerant: tandem Galba mittit, nec ipsum quidem *consularem*, sed *filium* saltem *consularis*. Quod *satis videbatur*, quando aspectu patris ter consulis, videri filius poterat velut consularis. *Acidalius.*

Id satis videbatur] Hoc non applicandum militibus, ut alii faciunt, verum Galbæ: ipsi nimirum satis videbatur retinendis in officio militibus, mittere Vitellium, eum habituris fere pro consulari, ob titulos et imagines paternas.

Estque hoc unum de arcanis imperii, uti, frui prole degenere. Nam cum istis paternæ virtutes procedant pro suis; adest ipsis auctoritas, abest principi metus. *Gruterus.*

Sic Suet. Vitel. 7. 'A Galba in inferiorem Germaniam, contra opinionem, missus est. Adjutum putant T. Vinii suffragio, tunc potentissimi, et cui jam pridem per communem factionis suæ favorem conciliatus esset: nisi quod Galba præ se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent: ac posse provincialibus copiis profundam ejus expleri gulam; ut cuivis evidens sit, contemtu magis quam gratia electum.'

Igitur *id satis videbatur* tum Galbæ; sed postea id etiam satis militibus visum est; nempe, si ter consulis filium Imperatorem salutarent. Vox *fatis* ibi, nihil ad rem.

Id satis videbatur] Fuerat consul Vitellius; nam *consularis* legatus ille *missu Galbæ* adveniebat. Præterea fuit *Censoris L. Vitellii ac ter consulis filius.* Quod *satis videbatur* regendæ provinciæ.

Sic dicit Tacitus, quia non quærebat Galba summas virtutes, aut magnam auctoritatem in legato consulari Germaniæ; quod immo refugiebat. Sed cum vitiis Vitellii *satis videbatur*, esse eum censoris, collegæ Cæsaris, et ter consulis filium.

Fuisse jam consulem ipsum Vitellium, clare patet ex Sueton. Vitell. 3. Pater 'decessit duobus filiis superstitibus . . . quos . . . consules vidit, et quidem ambos, totoque anno, cum majori minor in sex menses successisset.

Etiam proconsul Africam rexerat. Et princeps electus ac victor, non invasit consulatum, quia jam eum honorem obtinuerat, sed locum reliquit legatis Fabio Valenti et Cæcinæ, velut in victoriæ præmium.

Itaque consularis legatus fuit, sed nullius famæ aut virtutis, ut qui inter sellularios et copreas Tiberii, Caligulæ, et etiam Neronis juventutem transegisset.

Satis videbatur] Nolebat princeps mittere ad feroces legiones virum aliquem virtute aut fama conspicuum. Itaque misit Galba filium ter consulis Vitellium, qui nulla virtute, nullis opibus, (has enim absumserat luxu,) sed tamen nobilitate paterna prænitebat. *Hoc satis videbatur.*

Quid enim hæc ad fata et Deos, evehi hominem sclerosum et publico exitio natum? Qui scenam aulæ et imperii ingressus, statim ejicitur et exploditur velut ineptus et ridiculus histrio, non tamen sine ingenti clade reipub.

Id *satis visum* principi; et prorsus contemtum fuisse a Galba, diserte affirmat Sueton. Vitell. 7. 'Galba præ se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent: ac posse provincialibus copiis profun-

In Britannico exercitu nihil irarum.[6 t] Non sane aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt:[u] seu, quia procul et Oceano[v] divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse. Quies et Illyrico: quanquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur.

putabatur. Apud Britannicas legiones nihil indignationis. Nec sane alius miles, per omnes civilium armorum discordias, sanctius agitavit: seu quia procul istæ legiones, *et* toto *mari separatæ* erant: *seu* quia *frequentibus præliis didicerant barbaros potius aversari* quam cives. *Pax etiam in Illyricis castris, quamvis evocatæ a Nerone legiones* istæ, *dum in Italia morantur, legatos ad Verginium misissent. Sed immenso* terrarum *spatio divisæ legiones, quod utilissimum est ad retinendum in obsequio militem, nec flagitiis nec viribus invicem coalescebant.*

vulgatum verissimum. *Ernestus.*—6 Mss. Harl. Jes. *nihil iratum.*

NOTÆ

dam ejus expleri gulam; ut cuivis evidens sit, contemtu magis quam gratia electum.' Itaque quod esset filius patris ter consulis, hoc *satis videbatur* Galbæ.

[t] *In Britannico exercitu nihil irarum*] Tac. Agric. 16. 'Trebellius segnior et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi, provinciam tenuit,' &c.

'Discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox præfuit; ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit.'

[u] *Innocentius egerunt*] Et tamen in partes Vitellii transierunt: 'adjuncto Britannico exercitu, Vitellius,' &c. *Savilius.*

Innocentius egerunt] Intelligit Tacitus tantum de bello civili Vindicis et Galbæ adversus Neronem, et toto illo tempore nihil turbasse Britannicas legiones. Ita, *quies et Illyrico* per idem tempus: quæ legiones Illyrici, sublato Nerone, *dum in Italia cunctantur*, Verginium legationibus adeunt.

Et certe post Neronem, etiam statim turbarunt Britannici exercitus, inter legatos dissidentes, et in partes castraque Vitellii descenderunt. Sicque se etiam tum criminibus, prædæque, et armis civilibus pariter immiscuere.

Et Tacitus hic describit tantum statum habitumque animorum, prout erant tum temporis, cum imperium occupavit Galba, nempe statim post Neronem exstinctum.

[v] *Oceano*] Oceanus Britannicus est inter Britanniam majorem insulam et Galliam regionem. Hodie vocamus, *la Manche* et *le Canal*, vel *Mer Britannique*, inter regna Angliæ et Franciæ. *Tillemonius.*

10. Oriens adhuc immotus. Syriam[w] et quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat: mox, attritis opibus,[1x] lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ[y] repositus,[2z] tam

Oriens etiam tum quietus. Licinius Mucianus præerat Syriæ et quatuor legionibus; vir rebus *prosperis et ambiguis perinde clarus aut infamatus. Illustres amicos adolescens non sine ambitione celebraverat, dein adesis bonis, ancipiti fortuna, suspecta etiam Claudii offensione, in solitudinem Asiæ amotus, tam prope abfuit*

1 Ita omnes ferme Mss. et libri editi. Pichena tamen e Ms. Flor. edidit, *atteritis;* quod habet Gronovius. Sic quidem Tibullus, I. Eleg. IV. 42. 'Nec te pœniteat duros subiisse labores, Aut operi insuetas atteruisse manus.' *Brotier.* At in nostro ubivis scribitur *attritis.* Oberl.—2 Mallet Acidalius, *sepositus.* Sic certe infra cap. 13. *seposuit* usurpatum videbimus. *Brotier.*—

NOTÆ

[w] *Syriam*] Syria regio Orientis, et aliquando imperii Persarum sive Parthorum, ad mare Syriacum, partem maris Mediterranei. Hodie vocatur *Syrie* vel *Sourie* et *Soristan:* regio est imperii Turcici Asiatici.

Fuit etiam *Syria* provincia Syriæ regionis ad mare Syriacum. Hodie pars Occidentalis præfecturæ Aleppi *Alep,* in Souria regione imperii Turcici Asiatici. De Syria provincia loqui videtur Tacitus. *Tillemon.*

[x] *Mox atteritis opibus*] Etiamne monebo? Grammaticum et leve est, tamen in fido illo Vatic. scriptum, *atteritis.* Et sane crebro ita veteres, ut Tibullus in eodem hoc verbo: 'Aut operi insuetas atteruisse manus.' Ecce et a Florentino jam codice scripturam hanc stabilitam. *Lipsius.*

Non puto tamen scripsisse Tacitum, *atteritis.* Vetera aut obsoleta non ita ambitiose captat.

Attritis opibus] Attritæ opes, insignes amicitiæ, libidines, luxus, industria in bonas et malas artes, *magnæ virtutes,* et insuper ira dominantis, aut suspicio, sufficiunt ad crimen; et exilium, saltem spontaneum, aut certe tacito nutu imperatum.

[y] *In secretum Asiæ*] In Lyciam, opinor, specie legationis.. Sic Plin. l. XII. 1. 'Licinius Mucianus ter consul, et nuper provinciæ' ejus (Lyciæ) legatus.' *Lipsius.*

In secretum Asiæ] Intelligunt de Lycia, quasi specie honoris seu legationis in eam provinciam ablegatus esset: sed præfuitne Lyciæ Mucianus per quindecim annos et amplius? Nam a paucis annis Syriam regebat ille, nempe a tempore quo occisus est a Nerone Corbulo: quod factum paulo antequam destitueretur Nero.

Sed sic tamen ablegatus erat Otho in Lusitaniam *specie honoris;* et ibi etiam remansit usque ad finem Neronis, eamque provinciam rexit *quæstorius* per decem annos, teste Sueton. Ita et Mucianus diu præesse Lyciæ potuit: ex qua continuatione imperii nullum discrimen principi.

[z] *Sepositus*] Sic mos fuit seponere feroces et atroces ingenio cives, infames, invisos, aut suspectos rerum novarum, qui gratia principis, contubernio, aut rebus amovebantur.

Sic Augustus seposuit filiam, neptemque, et Agrippam Postumum,

prope[a] ab exule fuit, quam postea a Principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cum vacaret; quoties expedierat,[b] magnæ virtutes: palam[c] laudes; secreta male audiebant.[3]

a damnato, quam postea ab imperatore. Luxu, ingenio, urbanitate, superbia, vitiis et virtutibus mixtus: immodicæ deliciæ ac libidines, cum per otium liceret; et quoties operæ pretium erat, amplissimæ virtutes. Publice virum lau-

3 Cod. Bud. habebat, *palam laures secreta male audiebat*. Græcismus, *secreta male audiebat*, non displicebat nec Rhenano, nec Ryckio, qui et ipse in suo Ms. habebat *audiebat*. E *laures* possis etiam colligere *palam laudes*, substantive: quod non dubitari potest, quin sit melius vulgato. Sed etiam Rhen. tentabat, *palam laudari;* nostrum, ut puto melius. Sed tamen vulgatum etiam ferri potest, quod in omnibus libris reperi; et illius corruptelæ, *laures* e *laudares*, jam supra simillimum exemplum e Flor. vidimus. Mox *fuerit* Mss. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceteri *fuerat* usque ad Pichenam. *Ernest.* Rhen. conjiciebat *secreto male audiebat:* et sic cod. Agr. nec ita male. Prius *laudes* reposui cum Bip. scil. *ei tribuebantur*. Τὸ *fuerit* vel *fuerat* expunctum volebat Grut. *Oberlin.*

NOTÆ

etiam senatusconsulto.

Sic Plautius in Asiam, Sylla Massiliam sub Nerone: sic Dolabella Aquinum sepositus ab Othone, Mucianus in Lyciam a Claudio, et ipse Vespasianus a Nerone in deviam civitatem. Otho in Lusitaniam, specie honoris.

Repositus] Forte legi debuit, *sepositus;* sic lib. I. 88. 'Sepositus .... Cornelius Dolabella.'

[a] *Tam prope*] Vertit interpres Gall. quasi in illo secreto exul, tum etiam prope abfuerit ab imperatore. Erat ex illo secessu Asiatico postea impositus Syriæ, et ex Syria, cum scil. Syriæ rector fuit, tam prope abfuit ab imperatore, quam in secessu, prope ab exule fuerat.

Tac. 'In secretum Asiæ repositus, tam prope ab exule fuit, quam postea,' nempe cum Syriæ præfuit, 'a principe.'

[b] *Quoties expedierat*] Quoties *expeditiones* ageret: ut ad illud referatur: 'nimiæ voluptates, cum vacaret.' *Ferrettus.*

Expedire hic significat in expeditionem sive ad bellum proficisci. Sic infra eodem libro: 'Magnam consularium partem Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet.' *Pichena.*

Quicquid dicant, existimo τὸ *expedierat* hic sumi posse in genere pro quibuslibet negotiis quæ opponuntur otio et voluptatibus.

Igitur *quoties expedierat* idem est ac quoties opus erat, quoties necessitas rerum exigebat. An nulla virtus in Muciano, nisi cum in expeditionem iret, aut voluptas, nisi cum a bello cessaret? Id ergo intellige in genere, de quibuslibet negotiis urgentibus, non autem de sola expeditione militari.

Quoties] Intellige, quoties necesse, quoties utile, aut operæ pretium erat, tum industriam, artem, et virtutes exerebat Mucianus.

Eodem sensu dictum hic *expedierat*, quo infra, 'cui expeditius fuerit, tradere imperium quam obtinere.'

Id qui intelligunt de bello, falluntur: quasi vero non haberet, aut exhiberet suas virtutes Mucianus, quam

Sed apud subjectos, apud proximos,[d] apud collegas,[e] variis illecebris potens; et cui expeditius[f] fuerit[3] tradere

dares, arcana sinistre interpretabatur vulgus. *Sed apud subditos, apud proximos, apud collegas, multis delinimentis præpollens: et cui utilius fuerit dare prin-*

NOTÆ

cum ad bellum proficisceretur. At quot aliæ occasiones, etiam in pace, quibus arte, industria, vigilantia, et virtute summa opus est?

Immo potius, provisu rerum civilium præcellebat Mucianus magis quam bello. Et certe non legimus Mucianum bellum ullum gessisse hactenus. Et ita comparat Tacitus cum Vespasiano, ut decus belli et expeditionum Muciano detrahat. Mox fingitur expeditio ejus adversus Sarmatas, ut habere triumphalia possit. Corbulo Syria amotus ob virtutem. Et Mucianus ei præponitur a Nerone ex diversa fama.

[b] *Quoties expedierat*] Mallem *quoties expediret*, ita ut non solum de bello, sed etiam de provisu rerum civilium intelligatur.

[c] *Palam*] Et cum publica res ageretur, laudem meruit: *arcana* seu domestica ac privata vita male audiebat.

[d] *Proximos*] Intellige amicos, libertos, clientes, ministros, et alios, qui propius ipsum accedebant, et quorum commercio aut consuetudine utebatur Mucianus. Eo sensu perpetuo usurpat Tacitus.

[e] *Apud Collegas*] Interpres Hispanus, *Con los comarcanos*, id est, *cum vicinis*. Puto, per *collegas* hic intelligi possunt in genere, quicumque et cujuscumque sortis *collegæ*, quibuscum res publicæ geruntur, et sine quibus administrari non possunt.

Igitur hic intelligendi ii quos collegas in *quæstura*, *ædilitate*, et *prætura*, aut etiam *consulatu* habuit Mucianus.

Et in administratione proconsulari provinciæ, etiam intelligi possunt in Syria *legati legionum*. Nam quatuor legiones habuit Syria; vicini legati provinciarum, ut Vespasianus, Titus, &c.

Etiam forte et *procuratores Cæsaris*, qui in eadem provincia fiscum principis curabant: qui licet inferioris conditionis, tamen aliquatenus collegæ erant. Multa quippe cum ipsis negotia, et ex eorum consilio, peragi debuerunt.

[f] *Expeditius*] Hic non significat tantum *facilius*, sed forte etiam *convenientius* et *utilius*: quia Muciani *virtutes magnæ*, quia *palam laudes*, quia *variis illecebris potens*, fuit illi expeditius seu facilius tradere imperium; sed quia nimiæ voluptates, quia *secreta male audiebant*, fuit illi *expeditius tradere imperium, quam obtinere*.

Quod bene sic intelligitur, etiam si *τὸ expeditius* de sola facilitate intelligas. Non facile obtinet principatum, non ad imperium sponte civium evehitur, qui in voluptates et luxum pronus est.

Sic Ann. lib. xv. 'Quin et verba Flavii vulgabantur; non referre dedecori, si citharœdus dimoveretur et tragœdus succederet: quia ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.'

Et infra hoc lib. c. 13. 'Credo et Reipub. curam subisse, frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat.'

Expeditius] Cui magis expedierit, cui fuerit utilius et melius, dare im-

Imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum[g] Flavius Vespasianus, (Ducem eum Nero delegerat,) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano[h] adversus Galbam votum[i]

cipatum, quam habere. Flavius Vespasianus, (eum ducem Nero asciverat,) bello Judaico præerat cum tribus legionibus. Nec Vespasiano cupido aut consilium fuit

NOTÆ

perium, quam accipere. Quod certe utilius ipsi, forte et Reipublicæ.

Expeditius] Vertit Clar. Harlæus, *cui facilius fuerit dare imperium, &c.* Ego *cui melius fuerit;* forte intelligi possit, *cui facilius et melius fuerit;* certe utrumque verum est.

Muciano facile fuit dare imperium, et utile; non autem id obtinere, ob flagitia secreta, quibus male audiebat in vulgus, et etiam apud optimates. Egregius minister seu magister dominationis fuit, qui malus forte princeps foret.

Cui expeditius fuerit tradere imperium quam accipere] Certe voluptuarii, et qui flagitia libidinum sectantur, parum apti regendis imperiis censentur.

Cic. pro Sextio, de Gabinio: 'Atque eorum alter fefellit neminem. Quis enim clavum tanti imperii tenere, et gubernacula Reipub. tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitretur, hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum ac stuprorum? vino, ganeis, lenociniis adulteriisque confectum? Cum is præter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset? qui non modo tempestatem intueri impendentem temulentus, sed ne lucem quidem insolitam aspicere posset.'

Ita et Plutarchus lib. de Præceptis Reipub. gerendæ: 'Eorum, qui Reipublicæ præsunt, non modo singula verba, nec res tantum publicitus gestæ animadverti notarique solent, sed virtus quoque, joci simul et seria quæque, domus, ipsa familia, uxor, cubile, curiosius inquiruntur.

'Quid ergo, inquies, non etiam iis quorum impudica et mollis est vita, civitates utuntur? sane quomodo gravidæ mulieres, cum pica vexantur, lapides, et qui nauseant, salsugium, aliosque id genus cibos, appetunt sæpenumero, paulo post exsputuri et aversaturi. Sic enim et populi, molles rectores et precario imperantes ultro spernunt, et meliorum ducum desiderio abominantur.'

[g] *Judaicum*] Judæa provincia Syriæ regionis. Hodie nomen antiquum retinet; apud nos vocatur etiam *Terra-sancta:* est sub præfecto Damasci vel *Scham*, in Souria regione imperii Turcici Asiatici.

Fuit etiam *Judæa* proprie dicta: pars erat meridionalis Judææ supra dictæ. *Tillemonius.*

[h] *Nec Vespasiano*] Attamen sic Suet. Galb. 23. 'Senatus, ut primum licitum fuit, statuam ei decreverat, rostratæ columnæ superstantem, in parte fori qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Judæam submisisse opinatus.'

Sed Tacitus dicit ibi, Vespasiano non fuisse statim animum seu voluntatem deficiendi a Galba, aut imperium invadendi; quippe Titum filium ad officium miserat, sed sic forte, nondum cognitis insidiis Galbæ.

Idem innuere videtur Suet. Vesp. 6. 'Nec tamen quicquam ante tentavit, promtissimis atque etiam instan-

aut animus. Quippe Titum, filium, ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus.[4] Occulta lege fati et ostentis[k] ac responsis destinatum[l] Vespasiano liberisque ejus[m] Imperium, post fortunam credidimus.[n]

adversus Galbam. Nam miserat ipse *Titum filium ad reverentiam et honorem principis, ut suo tempore trademus. Arcano fatorum decreto et prodigiis ac vaticiniis promissum* fuisse *Vespasiano et filiis ejus principatum, post eventum et fortunam credidimus.*

4 *Memorabimus* Ms. (Bud.) Guelf. ed. pr. Puteol. Beroald. Alc. *Memoravimus* Rhenanus tacite edidit: ut nescias, an consulto. *Ernest.*

NOTÆ

tibus suis, quam solicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito favore.'

Intelligit præsertim præfectum Ægypti cum milite, et Mucianum Syriacasque legiones. Etiam et Illyrici miles, aliis omnibus legatis spretis, in eum ultro consentiebat statim, audita morte Neronis.

[i] *Votum*] Nullo affectu, nullo amore aut odio in Galbam fuit, seu potius non cupido, non spes, non cogitatio, aut consilium adversus Galbam tum Vespasiano fuit; sed postea forte aliter sensit, cum immissos sibi a Galba percussores in Orientem rescivit.[8]

Nihil tamen adhuc ausus, neque audendi forte vel votum fuit, scilicet ob nobilitatem et opes Galbæ, et ob communem totius orbis consensum in ejus electionem. Quia nondum reconciliatus Muciano Vespasianus: quia nondum duo pessimi mortalium raptum scelestis armis ibant imperium, nempe Otho et Vitellius.

[j] *Ut suo loco memorabimus*] Male antea *memoravimus:* nam hæc quidem narrat initio libri II. infra. *Lipsius.*

[k] *Ostentis*] Sic Suet. Vesp. 5. 'Post Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certantibus, in spem imperii venit, jam pridem sibi per hæc ostenta conceptam. In suburbano Flaviorum quercus antiqua, quæ erat Marti sacrata, per tres Vespasiæ partus, singulos repente ramos a frutice dedit; haud dubia signa futuri cujusque fati.

'Primum, exilem, et cito arefactum; ideoque puella nata non perannavit. Secundum, prævalidum ac prolixum, et qui magnam felicitatem portenderet. Tertium vero, instar arboris.

'Quare patrem Sabinum ferunt, haruspicio insuper confirmatum, renuntiasse matri nepotem ei Cæsarem genitum: nec illam quicquam aliud quam cachinnasse, mirantem quod, adhuc se mentis compote, deliraret jam filius suus.

'Mox cum ædilem eum C. Cæsar succensens, curam verrendis viis non adhibitam, luto jussisset oppleri; congesto per milites in prætextæ sinum, non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque Remp. civili aliqua perturbatione, in tutelam ejus, ac velut in gremium deventuram,' &c.

'Arbor quoque cupressus in agro avito, sine ulla vi tempestatis radicitus evulsa atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit. At in Achaia somniavit, initium sibi suis-

11. Ægyptum[a] copiasque,[1] quibus coërceretur,[2] jam[3] inde

Jam primum a D. Augusto equites Romani vice Regum administrant Ægyptum,

1 Ms. Guelf. *Ægyptumque copiasque.*—2 Idem Ms. *coërcetur.*—3 Budens.

NOTÆ

que felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemtus esset; evenitque, ut sequenti die progressus in atrium medicus, dentem ei ostenderet tantum quod exemtum.'

[l] *Ac responsis destinatum*] Sic Suet. Vesp. 5. 'Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem, ita confirmavere sortes, ut quicquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum, pollicerentur.

'Et unus ex nobilibus captivis Josephus, cum conjiceretur in vincula, constantissime asseveravit, fore ut ab eodem brevi solveretur, verum jam imperatore.'

Responsis] Responsa vatum et oraculorum intelligit.

[m] *Liberisque ejus*] Titus enim habuit etiam responsum faustum oraculi cujusdam, quod infra consulit in templo Veneris Paphiæ.

[n] *Post fortunam credidimus*] Id est, postquam Vespasianus principatum adeptus est. Sic infra lib. III. 'et Vespasiano ante fortunam amicus.' *Pichena.*

Post fortunam] Postquam res evenit, postquam obtinuere principatum, postquam ad summum illud fastigium evecti sunt.

De se certus fuit Vespasianus, et de liberis suis. Sueton. Vespas. 25. 'Convenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumque genitura semper fuisse, ut post assiduas in se conjurationes, ausus sit affirmare senatui, aut filios sibi successuros, aut neminem.' Palam jactavit Titus, 'fato dari imperium.'

[a] *Ægyptum*] Ægyptus regio Africæ ad mare Ægyptiacum, partem maris Mediterranei, et ad mare Rubrum. Hodie nomen antiquum retinet apud Europæos: ab indigenis Coptis, seu veris Ægyptiis, dicitur *Masr*, et a Turcis *Missir*: paret summo Turcarum imperatori. *Tillemon.*

Ægyptum...jam inde a D. Augusto] Sic supra Ann. II. 'Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus illustribus Romanis, seposuit Ægyptum.'

Arrianus id consilii exemplique ab Alexandro Magno esse censet, qui, ut l. III. notat: 'In plures præfectos Ægyptum distribuit, miratus et naturam regionis et munimenta; neque tutum sibi existimans, unius imperio totam Ægyptum credi.' Ac deinde addit: 'Et Romani mihi videntur ab Alexandro docti, custodire Ægyptum, nec quenquam senatorii ordinis eo mittere, sed aliquem ex equestri.'

Cautio igitur ab Alexandro esse potuit, non tamen imitatio; quia ille in plures, isti uni permiserunt; sed infirmo. *Lipsius.*

Ægyptum.....Equites Romani] Dio l. LI. 'Cum enim ad animum revocasset, quantam in urbibus et pagis populi aleret multitudinem, quamque instabiles incolarum animi essent, et quomodo Italiam frumento aleret, opibusque polleret, non modo e senatoribus neminem præfecit, sed ne morari quidem in ea passus est, nisi venia impetrata.'

Tacit. Ann. II. scribit, non modo senatores, sed et *equites Romanos il-*

a D. Augusto, Equites Romani obtinent loco Regum.[p] Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione ac lascivia discordem ac mobilem, insciam legum,[q] ignaram Magistratuum, domi retinere.[r] Regebat tum Tiberius Alexander,[s] ejusdem nationis. Africa

et legiones quibus ipsa continetur. Ita utile visum est *regere privatim*, seu per procuratores, *provinciam accessu difficilem, rei frumentariæ fœcundam, profanis cærimoniis, petulantiaque ac procacitate seditiosam atque mutabilem, impatientem legum, insolentem magistratuum.* Tum ei *præerat Tiberius Alexander, ejusdem*

NOTÆ

lustres, id est, ut quidem interpretor, quos Ann. XVI. vocat *equites dignitate senatoria*, accessu prohibitos, nec injussu principis admissos: 'ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam...insedisset.' *Savilius.*

Vide Ann. II. 59. Cum dicit Tacitus, vetitos ingredi *equites Rom. illustres*, id intellige, nisi præfecti essent huic provinciæ; quod uni tantum licuit. Nam certe nunc eo nostro, de quo loquimur ævo, regebat Ægyptum Tiberius Alexander, *eques illustris Rom.* quod tamen forte non habuit locum initio sub Augusto.

Et quamvis ille eques Rom. qui regebat Ægyptum, fuisset modicus stirpe aut opibus, et obscurus, priusquam talem provinciam obtineret; tamen statim, eo ipso, quo regebat Ægyptum, fuit certe *illustris*, ut qui *loco regum* esset, ac præesset, et opes fere regias possideret, legionesque obtineret, quibus scil. curabat Ægyptum.

p *Loco Regum*] Sic Strabo l. XVII. 'Qui mittitur in Ægyptum, hic locum Regis obtinet.' *Savilius.*

q *Insciam legum*]. Id est, legum Romanarum, quibus ægre inserviebant. Nam suas habuere leges Ægyptii, quibus olim sub regibus parebant, et iisdem regebantur sub equite Romano.

Natura sua atque ingenio lascivi ac procaces Ægyptii, et insolentes legum ac magistratuum quorumcumque. Vix imperium et dominationem tolerabant.

Quare et regebantur ab equite Rom. regio imperio, et quasi Reges adhuc imperarent, ne forte novitas rebellandi prætextum exhiberet genti facile mobili.

Insciam] Inscia scilicet, quia impatiens legum et magistratuum: quia fere indomita Ægyptia plebs præ superstitione, lascivia, et mobilitate ingenii. Quia invita, nec nisi ægre, legibus obtemperabat.

Sic l. XV. 64. ubi de Paulina uxore Senecæ: 'Servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ.' Ubi non male explicari possit, τὸ *ignaræ*, per τὸ *invitæ*.

Quædam nescimus, quia ea nolumus pati: sic *nolle* et *nescire* idem erit hocce loco Taciti: quia nolebat nec ferebat ultro leges Ægyptus, ideo *inscia legum* dicitur.

r *Domi retinere*] Ut cohibente metu, externa non respectarent auxilia. *Savilius.*

Id est, per procuratores suos administrari. *Pichena.*

Domi, id est, procuratoribus. Dicit *domi*, quia hi rem familiarem Cæsaris curabant, quasi domestici; nec e senatu aut e magistratibus, non e Repub. electi, sed velut e domo principis.

s *Tiberius Alexander*] Ego hunc illum puto, qui in castris et gratia Cor-

ac legiones in ea,[4] interfecto Clodio Macro, contenta qua-

gentia. *Africæ et legionibus ipsius, interemto Clodio Macro, sufficiebat qualiscum-*

etiam inde.—4 Hæc forte redundant. Certe *in ea* abest a Ms. Corb. Et mox in Mss. Flor. Guelf. Agr. et editione principe, non legitur, *contentæ*, sed *contenta*. Præterea in Africa unica erat legio; Annal. IV. 5. et infra, Hist. IV. 48. Inde Lipsius emendabat, *ac legio in ea*. Posset tamen retineri vulgata scriptura, si indubitata Macri nummorum, quos memorat Harduinus, Selecta Opera, p. 729. constaret fides. Tunc fuissent in Africa duæ legiones: vetus altera, altera a Macro recens conscripta. In argenteo Macri nummo e Gaza Regia, C. CLOD. MACRI. LIBERA. Id est, *C. Clodii Macri. Libertas.* Caput Africæ tectum elephantina pelle, ex qua proboscis cum denti-

NOTÆ

bulonis, l. XIV. 'Die pacta Tiberius Alexander, illustris eques Rom. minister bello datus, et Vivianus Annius, gener Corbulonis, in castra Tiridatis venere.'

Qui et Judææ procurator apud Joseph. XX. 3. Pater ejus item Tiberius Alexander, qui Alabarches Alexandriæ, et frater Philonis Judæi, cujus nunc scripta habemus. *Lipsius.*

Hunc lacerari satyrico carmine crediderim: 'Atque triumphales, inter quas ausus habere Nescio quis titulos Ægyptius, aut Arabarches.' Eusebius enim l. II. sacræ historiæ, *Arabarchen* fuisse hunc *Alexandrum* scripsit.

Idem et Josippus in antiq. Jud. l. XX. apud quem Rufinus inepte *Arabarchen* interpretatur *salis præfectum*, quasi ἁλοσαρχὴν legerit.

Extat Impp. Val. Grat. Theod. in hæc verba constitutio: 'Usurpationem totius licentiæ submovemus circa vectigal Arabarchiæ, per Ægyptum atque Augustaneam constitutum, nihilque super transductione animalium vindicari permittimus.'

Quæ verba indicant, *Arabarchem* præfectum fuisse, et scripturarium, exigundo vectigali de pecuariis, quæ ex Arabia in Ægyptum devehebantur: ut sit illud nomen officii publicanorum.

Merito ergo Juvenalis Alexandrum taxans, et officii vilitatem objicit; ut non injuria damnandi sint, qui simpliciter *mollem* accipiunt, idque editis annotationibus approbant.

Quapropter et in Epist. M. Tullius ad Att. appellat *Arabarchem*, M. Antonium, quasi Ægyptium publicanum.

Extorquebat enim ab illis ingentia vectigalia, unde pecuniam conflaret, quam deinde prodigeret, ut est apud Plut. *Alciatus.*

Tac. Ann. XV. 'Tiberius Alexander, illustris eques Rom.' *Savilius.*

Ergo *illustris* eques Rom. Alexander, etiam priusquam regeret Ægyptum. Nec video, cur Satyræ apud Juven. lacessant hunc Alexandrum, potius quam alium quempiam; et cum Alabarchem deprimunt usque ad officium scripturarii, non id equitis illustris fuit, qui regeret loco regum, nec nostri ævi aut historiæ hujus.

Omnia sus deque miscet, qui munia aut tempora confundit. Forte vocabatur posthac Alabarches, qui quodcumque imperium obtineret in Ægypto.

[t] *Africa ac legiones in ea*] Plures igitur legiones tunc in Africa? Vix opinor. Adi, si lubet, quæ scripsi initio libri IV. Annal. Una sane ordinaria legio in Africa, neque aliter

licumque Principe, post experimentum domini minoris.[5] [a]

que, imperator, post experientiam principis sorte seu stirpe inferioris. Duæ

bus eminet. Infra S C. In aversa parte LEG. III. AVG. Aquila legionaria inter duo signa cohortium. En vetus legio, de qua plura infra in notis et emendationibus ad Hist. II. 6. In altero Macri argenteo nummo apud Occonem, p. 136. L. CLODI. MACRI. S C. Libertas, stolata stans, dextra pileum, sinistra pateram tenet. In postica parte, LIB. LEG. I. MACRIANA. Aquila inter duo signa cohortium. En legio altera a Macro conscripta. Favere quoque forte videretur ipse Tacitus, Hist. II. 97. 'In Africa legio cohortesque delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepere.' At in his nummis displicet prænominis varietas. Alios circumferunt aureos æreosque nummos, sed spurios, licet eos Tristanus et Patinus laudaverint. *Brotier.*—5 Frustra tentat Cl. Ernestus, *domini prioris*, ut

NOTÆ

infra numerat aut nominat, hoc ipso anno: 'Legio in Africa, auxiliaque tutandis imperii finibus.'

Juvare aliquid hanc lectionem videatur Hist. II. 'In Africa legio cohortesque dilectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ.' Quasi novam legionem illi veteri adjunxerit Macer, atque ita sub initia Galbæ fuerint duæ.

Vane hoc: quia cohortes duntaxat dilectas a Macro intelligit, non legionem ipsam. Igitur inclino, ut hic rescribam: *Africa ac legio in ea.* Lipsius.

In Africa, et Numidia, quæ una et eadem provincia, forte eo tempore plusquam una legio fuit: nam pro necessitate rerum huc et illuc commeabant legiones: augebatur quandoque miles tutandis finibus imperii.

An una legione fultus, ausus esset Clodius Macer occupare imperium, præsertim cæso Vindice et Gallis profligatis?

Sic Ann. IV. 'Mauros Juba rex acceperat, donum populi Romani. Cetera Africæ per duas legiones,' &c. Sic se res habuit sub Tiberio, vivo adhuc Sejano. Quidni et postea sub aliis principibus?

Africa ac legiones] Quidni diligere potuit alteram seu novam legionem Macer, quam ordinariæ adderet? quemadmodum et fecerat Galba in Hispania Tarraconensi, cum bellum moliretur adversus Neronem.

Sueton. Galba 10. 'E plebe quidem provinciæ legiones et auxilia conscripsit, super exercitum veterem legionis unius, duarumque alarum, et cohortium trium.'

Quis nescit bellis olim civilibus multiplicatas esse legiones usque adeo, ut loco viginti legionum, quadraginta essent, et amplius?

Etiam eo numero potuerunt esse cohortes in Africa, ut numerum legionis, seu legionum adæquarent; v. c. viginti cohortes adæquant robur duarum legionum.

Nec stricte sumendus hic Tacitus; nec quæstio hic præcise de numero legionum, quæ in Africa mererent; sed de habitu, seu affectu, provinciæ et militum.

Legiones] Duæ legiones erant in Africa ex more, et præterea legio, quæ recens conscripta a Macro fuerat, cum imperium affectaret, et cum præcepit Galba Trebonio procuratori, ut ipsum occideret, et simul nuper delectam legionem dimitteret: non enim veterem legionem dimitti jussisset.

Duæ Mauretaniæ,[6 v] Rhætia,[w] Noricum,[x] Thracia,[y] et quæ

Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, et ceteræ provinciæ, *quæ a procuratoribus*

de Nerone intelligatur. *Brotier.*—6 In nummis antiquis et lapidibus scribi-

NOTÆ

Attamen Tac. Hist. II. tantum memorat cohortes, et unam legionem. Et certe hæc sæpe mutabantur pro temporibus aut necessitate rerum.

[u] *Post experimentum domini minoris*] Minores principes inclementiæ in subditos fama sequitur, et de Macro scribit Plut. strenue versatum, ἐν ἁρπαγαῖς πραγμάτων, καὶ φόνοις ἀνδρῶν δι' ὠμότητα καὶ πλεονεξίαν id est, *In rapinis pecuniarum, et cædibus hominum per sævitiam et avaritiam.* Savilius.

Post experimentum] Id est, postquam experti essent regimen seu dominium Clodii Macri, quem vocat *dominum minorem*, quia minor principe legatus, et quia ille imperium affectaverat; nam supra, 'Macrum in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garutianus procurator, jussu Galbæ, interfecerat.'

Vel legiones Africæ, interfecto Clodio Macro, contentæ erant qualicumque principe, post experimentum Galbæ domini minoris quam Nero, quam Cæsares.

Post Galbam electum, jam sufficiebat qualiscumque princeps.

Tacitus incipit hanc historiam a consulatu Galbæ et Vinii, nempe a Kalendis Januarii. Et Galba jam imperabat a sex mensibus: itaque *minorem dominum* in Galba jam experti erant.

Minoris] Experti erant Macrum, qui jam principem agebat. Post Macrum degustaverant procuratorem Galbæ, qui *dominus minor* Macro, nec forte minus invisus.

Si per *dominum*, principem intelligis, post Neronem experti erant Galbam, aut etiam Macrum, qui *domini minores* Nerone.

Post experimentum domini minoris] Experti erant Neronem, qui dominus major. Experti erant Galbam; experti erant et Clodium Macrum turbantem, nondum tamen principem aut dominum. Itaque contenta Africa qualicumque principe, post experimentum Galbæ, seu Clodii Macri, qui domini minores Nerone.

Videtur Tacitus tamen innuere, quasi Galba fuerit *dominus* ille *minor*. Nam *interfecto Clodio Macro, contentæ* legiones Africæ *qualicumque principe*, etiam Galba; vel et etiam post Galbam, seu *post experimentum domini minoris*, nempe Galbæ, contentæ hæ legiones qualicumque principe. Hic fuit status seu habitus animorum.

[v] *Duæ Mauretaniæ*] Tingitana et Cæsariensis. Hanc divisionem Plinius acceptam fert Cæsari Caligulæ v. 1. 'Principio terrarum,' inquit, 'Mauretaniæ appellantur usque ad C. Cæsarem Germanici filium: regna sævitia ejus in duas divisa provincias.'

At Dio palam adversus, Claudio attribuit, lib. LX. 'His actis, Claudius Mauros dupliciter divisit, in eos qui ad Tingim, et qui ad Cæsaream, unde et nomina habent: et duobus equitibus præpositis eos permisit.' *Lipsius.*

Nil mirum dissidere inter se auctores; sæpe eadem acta diversis principibus tribuunt. Sed hoc loco standum Plinio rerum Rom. peritissimo.

Duæ Mauretaniæ] Mauretania dividebatur a Geographis in Bocchiariam, sive Cæsariensem ab urbe Cæsarea,

aliæ Procuratoribus[7] cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu[x] valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita,[8] in pretium belli cessuræ[9] erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius, Consules, inchoavere[a] annum, sibi ultimum, Reip. prope supremum.[b]

administrantur, prout legionibus finitimæ erant, *ita et impellebantur in favorem aut dissensionem vicinitate potentiorum. Inermes provinciæ, et præcipue ipsa Italia, cuicumque servituti* seu dominationi *expositæ, in præmium belli* victoribus *accessuræ erant. Hic fuit* habitus seu *status Reip. Rom. cum Ser. Galba secundum, et Titus Vinius iniere consulatum, et incœpere annum sibi postremum, et rebus Rom. fere ultimum.*

tur *Mauritania.* Ryckius.—7 Ms. Corb. *procurationibus.*—8 Sic bene omnes ferme Mss. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. editione principe, aliisque plurimis, *expositæ;* [et sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.*—9 Ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et libri editi. Male Mss. Flor. Agr. *cessura.* Idem.

NOTÆ

quæ *Iol* ante dicebatur, et Bogudianam seu Tingitanam ab oppido *Tingi.* De eo infra, II. 58. *Lupanus.*

Mauretaniæ] Mauretania, regio Africæ citerioris ad Oceanum Atlanticum et ad mare Mediterraneum. Hodie regnum *Fez,* partesque majores regnorum *Maroc* et *Alger* in Barbaria. Mauretania divisa fuit in duas provincias, postea in tres, nempe *Mauretaniam Tingitanam, Mauretaniam Cæsariensem,* et *Mauretaniam Sitifensem.* Tillem.

[w] *Rhætia*] Regio Illyrici late sumti ad Occidentem; divisa fuit in *Rhætiam,* proprie dictam, et *Vindeliciam* provincias. Hodie hic sunt partes circulorum *Sueviæ,* vel *Souabe, Bavariæ,* et *Austriæ,* cum regione *Grisonum* in Allemania. *Tillemon.*

[x] *Noricum*] Regio Illyrici late sumti versus Occidentem. Hodie pars ducatus *Bavariæ,* cum Archiepiscopatu *Saltzburg* in circulo Bavariæ; necnon pars Archiducatus *Austriæ,* et Ducatuum *Stiriæ, Carinthiæ,* et *Carniolæ,* parsque Comitatus *Cilley,* et Episcopatus *Brixen* in circulo Austriæ. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

[y] *Thracia*] Regio Illyrici late sumti ad Pontum Euxinum, at Proponticidem, et ad mare Ægæum. Hodie *Romania* integra, et pars *Bulgariæ,* versus Occidentem et Orientem hybernos: hæ duæ Provinciæ sunt sub Præfecto Romeliæ, in Turcico imperio Europæo ad septentrionem. *Tillemon.*

[z] *Contactu*] Sic Tac. hoc libro: 'facili transitu ad proximos et validiores.' *Savilius.*

[a] *Inchoavere*] Nempe iniere consulatum Kalendis Januariis, forte depositurі, ut mos ejus ævi fuit, Kalendis Martiis. Penes tamen principem fuit, quando, aut quo tempore ipse deponeret consulatum, quem potuit et collegæ prorogare, pro arbitrio suo. Jam olim consulatum obtinuerat Galba sub Tiberio, favore Liviæ Augustæ adjutus, cujus 'et vivæ gratia

12. Paucis post Kal. Januarias[c] diebus Pompeii Propin-

Paucis diebus elapsis *post Kal. Januarias, epistolæ Pompeii Propinqui, procura-*

NOTÆ

multum valuit, et mortuæ testamento pæne ditatus est.' Sueton. 5.

Favor ille ortus forte ex affinitate *Liviæ Ocellinæ* cum Augusta, quæ secunda uxor patris Galbæ, et noverca ipsius principis Galbæ; a qua et adoptatus est, teste Suetonio 4. 'Adoptatus a noverca sua, Livii nomen et Ocellæ cognomen assumsit, mutato prænomine.'

Qua causa forte, et e domo regnatrice processit Galba ad consulatum ineundum; nempe e domo seu cubiculo Liviæ Augustæ, non sine summo decore: quod paucissimis concessum.

[b] *Supremum*] Idem hic fere dicit Tacitus, sed verbis diversis, quæ tamen synonyma: quid mirum?

[c] *Post Kal. Januarias*] Jam ante Germanicæ legiones Galbam spreverant in ludis castrensibus, et inter vota.

Plut. Galba: 'Quin et ludis quibusdam, Tribunis et centurionibus more Rom. Imperatori Galbæ felicitatem optantibus, plerique milites initio tumultuati, perseverantibus illis in voto, occlamaverant *Dignus:*' (vertunt, Siquidem dignus est.) 'mittebantur et literæ ad Galbam a procuratoribus, quibus ostendebant Tigellino' (lege, *Vitellio*,) 'subditas legiones eodem genere contumeliæ uti. Itaque sibi metuens Galba, ut qui non ob senium modo, sed ob orbitatem etiam contemtui haberetur, adoptandum sibi aliquem juvenem, regnique successorem statuit.'

Occlamabant, *Dignus*, per irrisum et contemtum, ut Romæ in ludis clamitabant: 'Venit io Simus a villa.' Sueton. 13. 'Atellanis notissimum canticum exorsis: Venit io Simus a villa: cuncti simul spectatores, consentiente voce, reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito egerunt.' Sic ob senium et illiberalitatem spernebatur Galba.

Sic in Circis et spectaculis sibi multa permittebat plebecula adversus proceres primariasque fœminas, et sæpe etiam conviciis insectabatur. De fœminis diserte Tac. Annal. Et quid non ausum olim etiam adversus Pompeium Magnum?

Testis Val. Max. VI. 2. 'Diphilus Tragœdus, cum Apollinaribus ludis inter actum, ad eum versum venisset, in quo hæc sententia continetur: Miseria nostra magnus est; directis in Pompeium manibus pronuntiavit. Revocatusque aliquoties a populo, sine ulla cunctatione, nimiæ illum et intolerabilis potentiæ reum gestu perseveranti egit. Eadem petulantia usus est in ea quoque parte: Virtutem istam, veniet tempus, cum graviter gemas.'

Quid non et ausi adversus Neronem ipsum, jam adulto imperio, et tota sævitia firmato ac formidato? Sueton. 39. 'Datus Atellanarum histrio in cantico quodam, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demonstraverat, ut bibentem natantemque faceret, exitum C. Claudii Agrippinæque significans,' &c.

Quæ facetiæ, seu contumeliæ populi, diversæ a *libertate amicorum et causidicorum figuris*; de quibus Sueton. Vespas. 13. licet eodem spectarent. Nempe ut quocumque modo sic admonerentur principes; et tandem, licet talia audiendi insolentes, veritatem discerent.

Paucis post Kalend. Jan. diebus] Tot scil. diebus, quot fuerunt necessarii nuntio seu cursori, qui hasce literas

qui, Procuratoris, e Belgica[d] literæ afferuntur: 'superioris Germaniæ[e] legiones, rupta sacramenti reverentia,[1] Imperatorem alium flagitare, et Senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere;[f]' quo seditio[2] mollius acciperetur. Ma-

toris, e Belgica afferuntur, exercitum superioris Germaniæ, violata sacramenti fide ac religione, principem alium postulare, et potestatem facere senatui populoque Rom. creandi; *quo discordia mollius audiretur. Acceleravit ea res*

1 Ms. Bud. *licentia*: quod immerito defendit Rhenanus. *Brotier.*—2 Sic

NOTÆ

in Urbem perferret e Germania.

Nam ipso die Kalend. Jan. facta seditio, haud dubie ea causa, quia tum temporis adigerentur legiones in verba Galbæ, et tum renovaretur sacramentum, et vota fierent in castris legionum pro salute principis et æternitate imperii; quemadmodum et in Senatu, et in ipsa Urbe fiebat a consulibus, a patribus, et aliis magistratibus.

Quod clare patet infra c. 55. 'Inferioris autem Germaniæ legiones, solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus, ceteri silentio, proximi cujusque audaciam expectantes.—Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint,' &c.

[d] *Belgica*] Regio Galliæ Comatæ ad septentrionem et ad Britannicum Oceanum: a Romanis divisa fuit in quatuor provincias, nempe Belgicam primam; Belgicam secundam, Germaniam superiorem, et Germaniam inferiorem, in quibus varii populi.

Hodie pars est *Primatiatus Trevirensis*, vulgo *Primatiat de Treves*; et in eo tractu nunc sunt provinciæ Ecclesiasticæ, Trevirensis *Treves*, Rhemensis *Rheims*, Cameracensis *Cambray*, et Mechliniensis *Malines*, parsque provinciarum Ecclesiasticarum, Ultrajectensis *Utrecht*, Coloniensis *Cologne*, et Moguntinensis *Mayence*.

Vel secundum divisiones temporales, *Belgica* veterum fuit, ubi nunc est pars septentrionalis regni *Franciæ*, omnis Belgica Regia, vulgo *les Pays-Bas Catholiques*, pars meridionalis Belgici Fœderati, seu *les Provinces Unies*, cum regionibus quibusdam *imperii Allemaniæ* citra, et ad Rhenum fluvium. Vide Tabulas et chartas antiquas ac recentiores Sansonis Geographi Regii. *Tillemon.*

[e] *Superioris Germaniæ*] Germania superior, provincia Belgicæ regionis ad Rhenum fluvium, in Gallia. Hic nunc sunt diœceses Archiepiscopatus Moguntini, vulgo *Mayence*, et Episcopatuum Wormaciencis *Worms*, Spirensis *Spire*, et Argentoratensis *Strasbourg*.

Vel secundum divisiones temporales, *Germania Superior* veterum fuit, ubi nunc est *Alsatia* fere omnis, pars Orientalior Lotharingiæ *Lorraine, &c.* pars major *Palatinatus Rheni*, parsque Archiepiscopatus et Electoratus Moguntini *Mayence, &c.* in circulis Rheni superioris et inferioris. De *Germania inferiore* vide notas supra cap. 9. *Tillem.*

[f] *Permittere*] Non id serio miles permittebat populo Romano. Ante obtulerat uni Verginio, urgebatque ut acciperet imperium; at Verginius arbitrium eligendi principis Senatui permisit.

NOTÆ

Unde vicissim et favor patrum in ipsum Verginium fuisset, nisi locum jam occupasset Galba, et nisi rursus bella civilia metuerent. Alium quærebant sibi obstrictum suisque moribus pollutum.

s *Quo seditio*] Forte sic factum a milite, quo seditio illorum molliter acciperetur. Idque factum ea mente et animo scribit Propinquus, et sic scribere debuit, alioquin falleret; quod nefas in re tam gravi, et apud principem severum.

Et cur hanc rationem redderet Tacitus, qui nihil potuit dicere aut debuit, nisi quod in hisce literis scriptum fuit? non enim hæ ultra loquuntur. Non etiam Pompeius suam mentem sic expressit, sed militum.

Certe jurarunt legiones in verba Senatus populique Rom. sicque non fallit Pompeius; nisi sic forte nuntii atrocitatem leniret; nec res sincere, ut erant, scripsit plane, ut sic Romæ seditio mollius acciperetur.

Habes exemplum de legato Mœsiæ; qui etiam mollius rescripsit, de seditione legionum, Vitellio.

Non ea certe mente miles fuit, ut seditio *mollius acciperetur;* sed quia nemo idoneus tum reperiebatur, cui darent imperium, idcirco sacramenta in S. P. Q. R. advocabant.

Duæ legiones ruperant sacramentum et lapidibus imagines Galbæ appetierant; sed addit procurator, senatui ac populo Rom. eligendi principis arbitrium permitti, *quo mollius seditio acciperetur*, in Urbe scil.

Et tamen ea res perculit Galbam, ita ut festinaret adoptionem. Infra, c. 17. Galba ipse: 'ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro asseverat....duas legiones non ultra verba ac voces errasse.'

Itaque non in ea mente miles; neque id scribit procurator; sed scriptum sic a procuratore narrat Tacitus; scil. *quo seditio mollius acciperetur.*

Quo seditio mollius] Totus hic locus, si verum rescriberet procurator, respondere debuit his, quæ habentur infra c. 55. 'Inferioris tamen Germaniæ legiones solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, &c. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint.'

Et hujus seditionis præcipue rationem principi reddere debuit procurator, quia vicinus, et eodem tempore transacta ea seditio quo ille scribit hoc c. 12. nempe ipsis Kalend. Januariis.

Addit ibid. c. 55. Tacitus: 'in superiori (exercitu) quarta ac duodevicesima legiones....ipso Kalend. Januariarum die, dirumpunt imagines Galbæ.'

Unde clare patet, vesaniam militum in utroque exercitu longe majorem fuisse quam scribit Propinquus, et rem emolliisse, exemplo Aponii legati Mœsiæ.

Certe adjicit Tacitus ibid. de seditione superioris Germaniæ: 'Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant.' Quæ tamen etiam sic, licet molliora, non satis conveniant cum istis, 'rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare,' &c.

Itaque patet, rem in mollius Propinquum scripsisse; et sic eaque mente factum a Propinquo, hic refert Tacitus.

Neque scribit Propinquus, id factum esse eo animo a milite: nempe eos arbitrium eligendi imperatorem *senatui ac populo Rom. permittere, quo seditio* illorum *mollius acciperetur:* parum enim curabant vesani ac furentes milites, quomodo talia acciperentur.

turavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum et cum proximis[h] agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat: primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa[2] jam ætate Galbæ. Paucis judicium[i] aut Reip. amor: multi occulta

propositum Galbæ, jam pridem deliberantis secum et cum amicis de adoptando filio. Non certe frequentior universa urbe rumor per eos menses increbuerat: primum licentia et cupidine talia differendi sermonibus, *dein quia exacta jam ætas Galbæ* erat. *Paucis* ratio, paucis *prudentia, aut studium Reip. plurimi secretis votis,*

jam dictum supra Annal. I. 46. Perperam ergo eum locum vexant nonnulli, et inter istos doctiss. Markland. ad Stat. 153. ut emendent, *fesso jam ætate*

NOTÆ

Et certe illi in S. P. Q. R. *sacramenta* sic *advocabant*, quia non erat, quem eligerent, et cui tale meritum imputarent; quippe statim oblato Vitellio, *speciosis* illis *nominibus* relictis, accedunt, et imperium offerunt.

Quo seditio mollius acciperetur] Sic hist. l. II. 96. 'Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat; et amici adulantes mollius interpretabantur.'

Quo seditio mollius acciperetur] E Belgica literæ afferuntur Propinqui, quibus scribebat, 'superioris Germaniæ legiones, rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare,' &c. Vel rescribebat procurator, sic factum dictumque a seditioso milite, *quo seditio mollius acciperetur;* vel ultro ipse rescribebat, sic factum, nempe ut seditio *mollius acciperetur,* quamvis revera longe ulterius processisset audacia, et vesania seditiosorum.

Quare et ipse Galba sic etiam emollivit, cum adoptaret Pisonem; infra c. 18. 'Ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro asseverat, quartam et duodevicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse.'

Et infra c. 26. 'Postquam vulgatum erat, labare Germanici exercitus fidem.'

Quod nimis molle, comparatum cum seditione et rupti sacramenti vesania, quæ longe violentior fuit, ut clare patet ex his Taciti, infra c. 55. 'In superiore exercitu quarta ac duodevicesima legiones iisdem hybernis tendentes, ipso Kalendarum Januariarum die, dirumpunt imagines Galbæ, quarta legio promtius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant:' et, qui protegebant imagines Galbæ, 'centuriones abrepti vinctique.'

Igitur ea res *in mollius* rescripta principi, ut fit. Nec diruptas imagines Galbæ renuntiabat procurator; scil. *quo seditio mollius acciperetur.*

Sic mollius rescripsit Polycletus Neroni de rebus Britannicis supra; sic et Vitellio legatus de seditione Pannonicarum legionum.

[h] *Cum proximis*] Cum amicis, et libertis, cum T. Vinio, Lacone, Ducennio Gemino præfecto urbis, Mario Celso, et Icelo liberto.

[i] *Paucis judicium*] Certe paucis id datum, ut possint prudenti judicio diligere virum tantæ moli parem:

spe,[3] prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis[4 j] rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium,[5 k] qui

prout quis amicus vel fautor, hunc vel illum ambitiosis sermonibus evehebant, simul et invidia in T. Vinium, qui quanto magis præpollebat indies, hoc ipso incremento

---

Galba. Brotier.—3 Ita Puteolanus et recentiores omnes. In Ms. Agr. *multis occulta spes,* [quod Ryckio et Pichenæ placet.] Corrupte Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *militis stulta spe.* Male tentat Jac. Gronovius, *multis occulta spei.* Brotier.—4 Sic bene Ms. Agr. Sic quoque volebat Lipsius, quem recentiores sunt secuti. In Mss. et veteribus editionibus, *ambitionis.* Idem. —5 Brotierus addit *diverterant,* et sic lectionem defendit. Optime hunc locum emendarunt Puteolanus et Rhenanus. Perperam Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *in Tito Junio diverterant.* Ms. Harl. *in T. Junii odium;* et in margine, *diverterant.* Frustra tentat Lipsius, *in T. Vinii odium diversi ierant.* Sic Brotier. [Ryckius et Gronovius omiserunt *diverterant.*] Delevit Pichena auctoritate Flor. Abest etiam a Guelf. edd. omnibus ante Rhenanum, præter pr. in qua est quoque *et jam,* pro *etiam,* quod rursus cum *diverterant* induxit Rhenanus. *Ernest.* Bud. *et jam...deverterat.*—6 Ita libri omnes. Vix

NOTÆ

paucis contigit ea sapientia, qua sapientem et egregium principem eligere possent, aut vellent.

Quis ea sapientia fuit? Bonum privatum forte destinare potuerunt; sed quantum distat Regia privatis penatibus? Bonus ille destinatus etiam licentia dominationis statim desciscere et in pejus mutari potest: unus princeps Vespasianus, principatu, teste Tacito, in melius mutatus est.

Quidam addunt et Augustum, qui certe post bella civilia bonus: sed tamen ita mixtus fuit sævitia, flagitiis, et virtutibus, ut vere dixerint, aut nunquam vivere et imperare, aut nunquam mori debuisse.

Pauci eo judicio fuerunt, quia et pauci Reipub. idonei, 'pauci quos æquus amavit Jupiter.' Boni principes facile intra annuli orbem insculpi queant, ut jam olim dictum.

Prout quis amicus] *Prout quis erat amicus vel cliens* alicujus e proceribus, hunc vel illum ex istis primoribus principatui ambitiose destinabant, pro suo captu et libidine, sine judicio, sine delectu, sine affectu, aut amore Reipub. indistincte an bonus, an malus foret.

Etiam odio suo in Vinium, unum aliquem destinabant qui illum subverteret statim, rebusque et aula procul ablegaret.

j *Ambitiosis*] Iidem certe occulta spe, pariter et ambitiosis rumoribus, hunc vel illum deligebant: nam certe spes illa erat causa, cur ambitiosis rumoribus hunc vel illum ad imperium destinarent.

Spes occulta cujusque erat unica causa, cur hunc vel illum ambitiose deligendum aut adoptandum a Galba sibi proponerent; quisque enim, pro sua sorte, hunc vel illum cupiebat principem, prout opes, honores, gratiam et auctoritatem spe et animis præcipiebant.

Ambitiosis] Id est, in laudem et adulationem compositis. Suos quisque patronos aut amicos mire extollebant, et dignos imperio æstimabant: et facile credunt homines quod cupiunt.

k *In T. Vinii odium*] Sic leg. *hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies, &c.* Multi, inquit, successorem

in dies quanto potentior, eodem[6] actu[l] invisior erat. Quippe hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum et credulum minore metu et majore præmio peccaretur.

13. Potentia Principatus divisa in T. Vinium, Consulem, et Cornelium Laconem, Prætorii Præfectum. Nec minor gratia Icelo,[1 m] Galbæ liberto, quem annulis donatum,[n]

gravior erat. Quippe ultro avidas, ut in summo fastigio, familiarium cupiditates adaugebat ipsa Galbæ indulgentia: cum apud invalidum et credulum senem minori formidine et majore pretio delinqueretur.

Vis imperii distributa inter T. Vinium, consulem, et Cornelium Laconem, prætoriano militi impositum. Nec minus flagrans amicitia Galbæ in Icelum libertum,

tamen credibile est Tacitum scripsisse, *eodem actu*. Inde emendabat Lipsius, *eadem invisior erat*, vel, *eo dein fastu invisior*. Pichena, *eo cunctis invisior*. Ernestus, *eodem factis invisior*. Melius sane Jac. Lectius, *eodem auctu*. Brotier.

1 Nequissimi hujus servuli nomen varie scriptum. Alibi *Hycellus*, alibi *Icellus*. (Bud. *Ycelo*.) Vaticanus semper *Icelus*: quem sequor. *Lipsius*.—

NOTÆ

destinabant ex sua spe, quidam ex odio Vinii. Non dissimile illud Taciti de Pisone: 'Juvenis recenti favore et infensus T. Vinio: seu quia erat, seu quia irati ita volebant.'

[l] *Actu*] Melius, *eodem auctu*. Infra 86. 'Tiberis, qui immenso auctu,' &c.

Eodem actu] Melius, *eodem auctu*, nempe hoc sensu: quanto indies potentior fiebat Vinius, et opibus augebatur, *eodem auctu* et *invisior* erat: quo plus crescebat potentia Vinii, sic et eo majoribus odiis objiciebatur.

Et ea proportione, qua crescebant opes, gratia, et auctoritas illius, eadem proportione, eodemque incremento, augebatur gravescebatque odium publicum; ut fit in talibus, quibus unis Respublica prædæ est, qui non Reipub. sed in Rempub. nati et positi videntur.

[m] *Icelo*] Sic Suet. Galb. 14. 'Libertus Icelus, paulo ante annulis aureis Martiani cognomine ornatus, ac jam summi equestris gradus candidatus;' quod Petrus Faber explicat, non de censu equestri, sed de præfectura prætorii. Præfecti enim prætorio, ab Augusto usque, ex equestri tantum ordine sumebantur, in quo præfectura prætorii summus erat honorum gradus.

[n] *Quem annulis donatum*] Viri docti interpretantur *summum equestris gradus* præfecturam prætorii; haud improbe: tamen ego magis intelligam de *procuratione*, quæ propria equestris ordinis dignitas.

An libertum promotum iri censeam ad prætorii præfecturam, idque sub Galba? nunquam. *Lipsius*.

Nunquam præfecturam prætorii ambiit Icelus, neque illam adipisci potuit, bellorum expers et servus; neque etiam *candidatus* ille summæ procurationis ullius. Nam quis auctor sic loquatur aut intelligat? gratia, auctoritas, et opes Iceli jam supra omnes procurationes et procuratores erant.

Annulis] Innuit Sigonius, antea etiam a magistratibus datos annulos aureos

Equestri nomine *Martianum*[o] vocitabant. Hi discordes,[p] et

quem annulis aureis *ornatum, equestri vocabulo* Martianum *appellabant. Hi dis-*

NOTÆ

libertinis et ingenuis, non quo statim fierent equites Rom. sed tantum cum a censoribus in hunc ordinem lecti essent; ita ut ea concessio veluti conditio proxima esset seu dispositio, qua posita, liberti seu libertini, jura ingenuorum et locum equestrem adipiscerentur.

Et cum hoc nostro casu princeps esset simul censor, hinc concessis annulis aureis, censebatur etiam et simul concessisse cetera jura annexa et consequentia hunc morem, nempe et jura ingenuorum et dignitatem equestrem.

Non quod præcise *ingenuitatem* daret: id enim repugnat cum servo servitutem serviente ab origine; ut Nero dabat Paridi apud Tacitum non jure, sed vi dominationis. Sed dabat jura ingenuorum, ut, verbi gratia jus *trium liberorum*. Et etiam simile jus ad equestrem ordinem, si legeretur inter equites: vel si haberet opes, quibus ille splendor fulciretur.

Et hinc possit forte intelligi, quod habet Suetonius de Icelo, Galbæ liberto, quem vocat *summi equestris gradus candidatum*. Jam Icelus, quia ornatus erat annulis aureis, eo ipso jam habuit jus ingenuitatis: quod veluti fundamentum equestris nobilitatis, et hoc ipso, quod jure ingenuorum gaudet, candidatus equestris gradus dicitur.

Cur autem *summi gradus?* quia in hisce aulicis gratiosisque libertis nibil medium inter ima et summa: statim opes cumulare potuit, quibus insignis eques esset Icelus; nec certe defuit.

Igitur eo ipso, quo auro ornatus est, eo ipso ingenuus civis Rom. et *candidatus equestris ordinis;* et eo ipso candidatus *summi equestris gradus fuit:* quia in gratia flagranti principis fuit Icelus. Hæc ex sententia Sigonii. Nos paulo tamen aliter supra explicuimus, sed eodem sensu.

Annulis donatum] Sic Suetonius Aug. 27. 'Ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera: in cujus tamen pertinaciæ pœnitentiam, postea T. Vinium Philopœmenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate decoravit.' Sic et vetere Repub. usurpatum video, idque in summa aliqua lætitia patronorum, seu imperatorum.

Annulis donatum] Cic. act. 2. in Verrem: 'Sæpe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime Repub. gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt: tu vero, quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem, donandi causa, advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum Q. Rubrium excellenti virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris et torque donasti; M. Cossutium sanctissimum virum atque honestissimum, summo splendore, ingenio, gratia præditum. Annulo est aureo scriba donatus, et ad eam donationem concio est advocata,' &c.

At Vitellius infra, cum *pro concione* militum mane Asiaticum libertum annulis aureis donare noluisset, mox inter epulas eum ultro exornavit: quod certe pro genio Vitellii fuit.

Sueton. Vitell. 12. Asiaticum libertum 'primo imperii die aureis donavit annulis super cœnam; cum, mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.'

[o] *Equestri nomine Martianum*] Non

rebus[2] minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M.[3] Othone: Laco atque Icelus[q] consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Galbæ[r]

sentientes et in rebus levioribus sibi quisque nitentes, in duas partes dividebantur circa deliberationem adoptandi hæredis. Vinius pro Othone tendebat; *Laco atque Icelus concordes, non tam unum quempiam tuebantur, quam alium* ab Othone.

2 Muret. et Acid. supplent *in*.—3 Ryckius omisit prænomen. Mss. plurimi

NOTÆ

quod forte esset *equestre* illud nomen, aut equestris ordinis solenne; sed tamen hoc magis decebat equitem Rom. cum esset nomen illud Latinum, seu Romanum, quam vetus appellatio ipsius. Mutata sorte, etiam nomen immutari debuit: nam vox *Icelus* arguebat humilem originem et Græcam, seu externam, ut hominis 'Romam pedibus qui venerat albis.'

Forte, si mansisset intra liberti sortem, potius vocari debuit Servius seu Sulpicius, aut aliquo tali nomine Galbæ, pro more servorum manu missorum, qui patronorum nomen induebant. At cum fere ad summum equestris ordinis gradum jam evectus sit, *illustris* nempe jam et *insignis* eques factus, immutare etiam, et veluti nobilitare, nomen suum decebat.

p *Hi discordes*] Scilicet, hi tres inter se *discordes*, et in rebus minoris momenti sibi ipsis quisque favebant; et tum veluti tres in aula factiones erant.

At cum ageretur de adoptando successore, in duas tantum partes scindebantur tres pædagogi senis. Vinius pro Othone nitebatur, Laco et Icelus inter se consentientes, quemcumque alium ab Othone fovebant.

q *Icelus*] Libertus Galbæ *candidatus summi equestris gradus* dicitur Suetonio, et pater Sejani; Seius Strabo Velleio dicitur, *princeps equestris ordinis*, quia scilicet prætorianis cohortibus præerat.

Itaque quemadmodum Seius, vel etiam Sejanus, fuit *princeps equestris ordinis*, ita et Icelus Galbæ libertus jam fuit *candidatus summi equestris gradus*. Non quod unquam assecuturus esset summum illum gradum, nempe præfecturam prætorii.

Sed sic vocatur *candidatus*, vel quia potuit absolute talem præfecturam adipisci, solo nutu et favore principis, licet nunquam de facto esset assecuturus; vel quia jam fama, gratia, opibus, et auctoritate adæquabat præfectum prætorii, et alios insignes equites, qui de facto possidebant talem *summum gradum equestris ordinis*.

r *Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia*] Ideoque non assentiebatur consilio Vinii, quia non ex vero affectu tale consilium oriebatur. Nam 'pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas.'

Et præterquam, quod non ignorabat artes Vinii, et amicitiam illius cum Othone, *subiit* etiam *cura Reipub.* quæ frustra Neroni ablata esset, si relinqueretur *apud Othonem;* qui alter Nero lascivia, luxu, stupris, et adulteriis.

Potius assentiebatur Laconi Piso-

ignota Othonis ac T. Vinii[4] amicitia;[s] et[5] rumoribus[t] nihil silentio transmittentium, (quia Vinio[6] vidua filia,[u] cœlebs Otho,[v]) gener ac socer destinabantur. Credo et Reip. curam[w] subisse, frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem

Neque Galba ignorabat amicitiam Othonis ac T. Vinii, ex sermonibus hominum, *nihil silentio prætereuntium: et quia Vinio filia vidua, et Otho sine uxore* fuit, illi *gener socerque designabantur. Existimo etiam Galbam providisse saluti Reipub. frustra Neroni ademtæ, si Othoni permitteretur. Quippe Otho pueritiam negli-*

habent.—4 Budens. ubivis *Junius*.—5 Sic bene Mss. Flor. Corb. et editio princeps. Male Puteolanus, *ex rumoribus*; qui hæc quoque cum superioribus conjungit. Unde nata in sequentibus editionibus obscuritas. *Brotier*. Ryckius et Gronovius habent *ex rumor*.—6 Brotier. habet *vidua Vinio*.—7 Ms.

NOTÆ

nem proponenti, quia 'prospera de Pisone fama, consilio ejus fidem addiderat.'

[s] *T. Vinii amicitia*] Licet insinuaret Vinius electionem Othonis, tamen fallere non potuit senem; quasi id consilium, non ex aliqua ratione, aut utilitate privata emanaret; quia non ignorabat Galba amicitiam Vinii et Othonis; et præterquam, quod id noverat de Othone et Vinio, etiam subiit animum cura et amor Reipub. frustra translatæ a Nerone, si Othoni permitteretur.

Itaque amicitia Vinii cum Othone ratio fuit Galbæ, cur Vinii consilium improbaret, ut et electionem Othonis; altera ratio et validior fuit cura Reipub. quæ male committeretur Othoni, cujus mores fere pares flagitiis Neronis.

[t] *Et rumoribus*] Id est, ob rumores sermonesque civium, qui nihil non scire vellent, et nihil silerent: per otium enim sermonum avidi urbicolæ, omnia rescire et omnia dicere, præsertim rebus turbidis audent.

[u] *Quia Vinio vidua filia*] Ex eo nata amicitia Othonis ac Vinii, *quia Vinio vidua filia, cœlebs Otho*, &c. quæ amicitia non erat ignota Galbæ, sicut neque forte causa, seu occasio amicitiæ, cum rumores Urbis nihil silentio transmitterent.

Vinio vidua filia] De qua sic Plutarchus in Galba: 'Ei mulieri Tigellinus decies HS. propinavit, pellicumque primariæ jussit, ut monile suum collo detractum ei appenderet, quod quindecim aureorum millia æquasse pretio traditur.'

Decies HS. sunt nobis viginti quinque millia coronatorum, seu 75,000 libræ. Et quindecim aureorum millia, sunt 37,500. coronati, seu 112,500 libræ.

[v] *Cœlebs Otho*] Nullam duxerat uxorem Otho, nisi Poppæam Sabinam, quam marito abduxerat; si tamen vere duxerat. Nam forte simulatum fuit tale matrimonium.

Quod diserte affirmare videtur hic Tacitus: 'Eoque etiam Poppæam Sabinam, principale scortum, apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur.' Vide nos ad libros Annal. Vide et Sueton. Othone.

[w] *Reipub. curam*] Plut. Galba: 'Non obscure præ se tulerat, magis de Repub. esse solicitum, quam de privata; neque eum sibi adoptare velle, qui ipsi jucundissimus, sed qui Reipub. commodissimus esset; immo

relinqueretur. Namque Otho[x] pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter[y] egerat;[7] gratus Neroni[z] æmulatione luxus:[a] eoque jam[8b] Poppæam Sabinam,[c] principale scor-

genter, juventam per lasciviam transegerat, amicus Neroni imitatione luxuriæ: ideoque etiam apud eum veluti socium voluptatum deposuerat Poppæam Sabinam, re-

Ryckii *rexerat*.—8 Ernestus mallet *tum*. Bipont. reddunt *primum*. Heinsius

NOTÆ

ne suarum quidem facultatum hæredem ex asse videbatur delecturus Othonem, sciens prodigum et luxuriosum esse, et ære alieno bis millies sestertium obrutum:' sunt quindecim milliones librarum.

[x] *Namque Otho*] Juven. Sat. II. 'pathici gestamen Othonis.' *Savil.* *Speculum* nempe, quo faciem lineret in bello, ut solebat. Egregia hæc sarcina imperatoris et belli!

[y] *Adolescentiam petulanter*] Sic Suet. Otho. 2. 'A prima adolescentia prodigus ac procax; adeo ut sæpe flagris objurgaretur a patre. Ferebatur et vagari noctibus solitus, atque invalidum quemque obviorum, vel potulentum corripere: ac distento sago impositum in sublime jactare,' &c.

[z] *Gratus Neroni*] Plut. in Galba: 'Nero utebatur Othone familiariter ob mores discinctos; reprehensusque aliquoties ab eo ob avaritiam, ægre non tulit.'

Xiphil. Neron. 'Quidam Marcus Salvius Otho cum Nerone versabatur ita familiariter, tum ob similitudinem morum et quoddam nequitiæ consortium, ut cum apud Neronem excidere sibi pateretur, Ita me Cæsarem videbis,' &c. *Savilius.*

Sed respondit Nero: 'Neque te consulem videbo:' quod verum fuit. Nam *quæstorius* fuit Otho, donec invaderet principatum.

Et Suet. Othon. 2. 'Post patris deinde mortem, libertinam aulicam gratiosam quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit, quamvis anum, ac pæne decrepitam. Per hanc insinuatus Neroni, facile summum inter amicos locum tenuit, congruentia morum: ut vero quidam tradunt, et consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit,' &c.

[a] *Æmulatione luxus*] Potius æmulabatur Nero luxum Othonis, quam, vice versa, Otho æmularetur Neronem. Nam Otho tum temporis arbiter elegantiæ, et veluti magister voluptatum Neroni fuit.

Supra l. XIII. 46. sic jactat Poppæa: 'Se devinctam Othoni per genus vitæ quod nemo adæquaret. Illum animo et cultu magnificum, ibi se summa fortuna digna visere: at Neronem pellice ancilla, et assuetudine Actes devinctum, nil e contubernio servili nisi abjectum et sordidum traxisse.'

Haud dubie mutua fuit æmulatio luxus. Sed tamen cum ea arte se principi insinuaret Otho, certe æmulabatur ille, simul et intendebat luxum Neronis.

Sueton. Othon. 3. 'Die, quem Nero necandæ matri destinaverat, ad avertendas suspiciones, cœnam utrique exquisitissimæ comitatis dedit.' En comitas epularum! En Otho luxus eruditi, et regiæ elegantiæ præcipuus arbiter!

Luxus] De quo Suet. Otho. 11. 'Munditiarum vero pæne muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adap-

NOTÆ

tato et annexo, ut nemo dignosceret. ' Quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum; idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset: sacra etiam Isidis sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse.'

Hinc Juven. Sat. II. ' Ille tenet speculum pathici gestamen Othonis, Actoris Aurunci spolium: quo se ille videbat Armatum, cum jam tolli vexilla juberet: Res memoranda novis annalibus atque recenti Historia, speculum civilis sarcina belli.'

Luxus] Illinebat et ipsos pedes unguento, apud Plinium; ita ut irrideret Neronem, velut illiberalem. Hoc hauserat a Græcis, testis Athen. l. XII. ' Athenis mos fuit luxuriosis unguentis pedes illinere, ut inquit Cephisodorus in Trophonio: Mihi deinde unguentum eme, quo linatur corpus, Irinum ac Rhodinum: mihi quidem id volupe est, Xantia; seorsum autem pedibus mercator Bacharin,' &c.

Infra: ' Amaracinis unguentis mei pedes confricantur.'

Et mox: ' unguento Ægyptio linit manus et pedes; Phœnicio, malas et papillas; Sisymbrino vero, utrumque brachium; Amaracino, comam et supercilia; Serpillino, genua et cervicem; Unguento vero, quod fuerat Parone datum, Heri aspectu nigro, magni pretii Ægyptio, Callistrati pedes inungit.'

[b] *Eoque jam*] Forte, *eoque etiam.*

[c] *Poppæam Sabinam*] Illud inter Neronem, Poppæam et Othonem negotium, quomodo fuerit transactum, docebit Suet. Othon. 3. Plut. Galba, variatis modice circumstantiis recedentes a Taciti narratione, qui ita sibi contrarius pugnat, ut hic locus cum alio loco Annal. XIII. conciliari nequeat. *Savilius.*

Sic Suet. Othon. 3. ' Item Poppæam Sabinam, tunc adhuc amicam ejus, abductam marito, demandatamque interim sibi, nuptiarum specie, recepit: nec corrupisse contentus, adeo dilexit, ut ne rivalem quidem Neronem æquo tulerit animo.'

Poppæam Sabinam] Plut. Galba rem narrat ambigue, ut Tacitus; ita ut vix colligas, an pellex, an vere uxor Othonis fuerit Poppæa: ' Quemadmodum,' inquit, ' Alexandrum Paridem Homerus sæpenumero ab uxore nominat, vocatque maritum Tyndaridos, pulchris ornatæ crinibus; quod is vir nihil aliud ad gloriam sibi conducens habuerit; sic Otho Romæ nuptiis Poppææ nobilitatus fuit: Hanc Nero, matrimonio conjunctam Crispino, amabat: adhuc tamen uxorem suam reverens, ac matrem metuens, Othonem submisit, qui de adulterio Poppæam solicitaret: (nam Othone amico, et convictore utebatur, luxu ejus delectatus, ac sæpe ab eo sordium et illiberalitatis causa dicteriis lacessitus, gratum habebat; ac ferunt, quodam tempore Othonem, cum a Nerone esset pretiosissimo unguento aspersus, quo ille se unxerat, postridie cum convivio excepisset Neronem, domi suæ, subito variis ex partibus argenteos aureosque tubulos aperuisse, qui aquæ ad instar, unguentum profunderent:) eam Otho, primum spe de conjugio Neronis illectam, constupravit, utque ad se, marito deserto, veniret, persuasit. Cum vero ad ipsum, uxoris nomine se eo contulisset, nequaquam æquo animo tulit, juxta secum ea Neronem potiri; feruntque hanc æmulationem Poppææ quoque non ingratam fuisse, quæ et, absente Othone, Neronem excluserit, sive ut satietatem voluptatis præveniret, sive a nuptiis Cæsarianis abhorrens, et tamen ob impu-

tum, ut apud conscium libidinum,[d] deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur:[9] mox suspectum[e] in eadem Poppæa in provinciam Lusitaniam,[w] specie legationis, sepo-

giam pellicem, dum interim *amoveret Octaviam conjugem* suam; *dein æmulatu ob eandem Poppæam, illam amovit in Lusitaniam provinciam prætextu honoris.*

volebat *clam.*—9 Quidam Mss. *amoveretur.*

NOTÆ

divitiam, amorem ejus non recusans' (dic potius, *ob ambitionem*): 'certe in discrimen vitæ propter eam Otho venit; mirumque est, Neronem, qui, propter Poppææ nuptias, uxori sororique necem intulisset, Othoni pepercisse; sed Seneca deprecante, in Lusitaniam missus est.' Mimus illud matrimonium, et ut incertæ tum temporis fuerunt hæ nuptiæ, ita et historiam hanc ut dubiam et incertam tradidere auctores.

[d] *Ut apud conscium libidinum*] Sic Ann. l. XIII. delapso Nerone in amorem Actæ, assumto in conscientiam Othone.

[e] *Mox suspectum*] Sic Suet. Oth. 3. 'Creditur certe, non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus astantem miscentemque frustra minas et preces, ac depositum reposcentem. Quare diducto matrimonio, sepositus est per causam Legationis in Lusitaniam. Id satis visum, ne pœna acrior mimum omnem divulgaret; qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit: Cur Otho mentito sit quæritis exul honore? Uxoris mœchus cœperat esse suæ.'

Certe in historia illa Poppææ tradenda, Tacitus, neque secum ipso, neque cum Suetonio satis convenit: nam Ann. l. XIII. non mimum, sed verum matrimonium Othonis et Poppææ describit.

'Igitur,' inquit, 'agentem eam in matrimonio Rufi Crispini, equitis Rom. ex quo filium genuerat, Otho pellexit juventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur. Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud principem; sive ut accenderet,' &c.

Quæ vix conveniunt cum hoc loco: 'Eoque jam Poppæam Sabinam principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat;' ubi ne quidem verbum de matrimonio.

Sic fateri nunc videtur Tacitus ipse, fuisse verum *mimum*, quem agerent Nero et Otho ex composito, donec amoveretur Octavia uxor.

[w] *In provinciam Lusitaniam*] Operæ est videre divisionem Hispaniæ et præfecturas, quoniam sæpe hic intercurrit.

Divisa ea ab Augusto in duas provincias, *Citeriorem* et *Ulteriorem*. Citerior *Tarraconensis* etiam dicta: cui Galba præfuit, cui nunc Cluvius Rufus.

Ulterior divisa in duas provincias, *Bæticam* et *Lusitaniam*.

Bætica populi fuit, et in eam missus proconsul. Noster l. IV. 'Vibius Serenus ulterioris Hispaniæ proconsul.' Non quia tota Hispania ulterior (caute legas,) proconsulem habuerit; sed quia ejus pars melior *Bætica*.

Itaque confundebant scribendo sive

suit. Otho, comiter administrata provincia,[f] primus in partes transgressus, nec segnis,[g] et, donec bellum fuit,[10] inter

Otho, modeste habita provincia, primus in partes Galbæ *transiit, nec inere, et dum*

10 Mallet Acidalius, *donec bellum fuit, et inter præsentes, &c.*

NOTÆ

loquendo. Plin. l. III. 'Prima Hispania terrarum est ulterior appellata, eadem Bætica.' Non tamen etiam regendo. Nam duæ Cæsaris fuerunt, sola Bætica populi.

Strabo l. III. 'Nunc quidem provinciis aliis attributis populo et Senatui, aliis principi, Bætica populo relicta est; et mittitur in eam proconsul, qui habet quæstorem et legatum; reliqua autem Hispania Cæsaris est: et mittuntur in eam duo legati, prætorius et consularis.'

Addit deinde, *prætorium* Lusitaniæ præfuisse, cum unico legato: *consularem* reliquæ, cum tribus legatis tribusque legionibus.

Consentit et Dio l. LIII. qui diserte 'Bæticam populo assignat; Lusitaniam et Tarraconensem Cæsari.'

Quid igitur Appiano in mentem venit scribere, de bello Hispaniensi, extremo? 'ab eo tempore,' (quo Cantabri ab Augusto victi,) 'Romani Iberiam, quæ hodie Hispania dicitur, in tres partes dividere cœpisse mihi videntur; in quarum duas, annuos magistratus senatus mittit; in tertiam vero præsidem Imperator.' Quæ a falso numquam excusem, nisi quid mutavit ejus ævo.

Strabo etiam libro ult. duas Hispanias recensere inter eas, quæ populi sunt, videtur, sed videtur: eaque res interpretem decepit; qui etiam τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν, id est, *ulteriorem*, sive *exteriorem* Hispaniam, turpiter *interiorem* convertit.

Vellem monuisse eruditissimum Casaubonum, cujus ad Strabonem probas sane notas jam nunc vidi. *Lipsius.*

Provinciam Lusitaniam] Lusitania, provincia Hispaniæ Ulterioris, ad Oceanum occidentalem. Hodie regnum *Algarve* integrum, et pars major regni *Portugalliæ;* hæc duo regna parent regi Portugalliæ, suntque in Hispania hodierna. His addenda pars meridionalis regni *Leon*, et pars orientalis regni Castellæ Veteris et Novæ, vulgo *Castille;* hæc duo regna sunt sub dominio regis Catholici seu Hispaniæ, et in parte media Hispaniæ recentioris. *Tillem.*

[f] *Comiter administrata provincia*] Sic Suet. Oth. 8. 'Provinciam administravit quæstorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari.'

Comiter administrata provincia] Supra Tac. XIII. 46. 'Non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior.'

[g] *Nec segnis*] Nempe *statim* Otho in partes Galbæ *transgressus est*, nondum sublato Nerone: *nec segnis* fuit; nam scil. acribus ministeriis bellum juvit, *donec bellum fuit;* nempe tum parabatur bellum adversus Neronem.

Et ille paratus, *bellum* proprie vocatur, licet nullum prælium committatur; et revera nullum prælium commissum est adversus Neronem aut Neronis duces, illorum ignavia et proditione.

Itaque *nec segnis Otho*, dum bellum

præsentes splendidissimus, spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum,[h] prona in eum aula Neronis, ut similem.

14. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quanquam nihil adhuc de Vitellio certum,[i] anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia Imperii[j] transigit:

bellum fuit, inter comites munificentissimus, cupidinem adoptionis statim præsumtam animo, animosius indies raptum ibat: juvantibus plerisque militarium, et *proclivi in eum domo Neronis, ut similem.*

At Galba post acceptas literas Germanicæ discordiæ, quamvis nihil etiam tum de Vitellio compertum esset, *æstuans pendensque animi, quonam legionum violentia erumperet, ne prætorianis quidem cohortibus fidem habens, quod subsidium unicum arbitrabatur, habet* ipse *comitia principatus. Ascitoque præter Vinium et Laconem,*

NOTÆ

fuit; et *donec bellum fuit,* erat etiam ipse *inter* comites et *præsentes splendidissimus.*

Vel lege et intellige hoc sensu: *Nec segnis, donec bellum fuit:* et post bellum, nempe, oppresso Nerone, *inter præsentes,* seu comites principis, *splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam,* scil. splendore et munificentia, *acrius in dies rapiebat.*

[h] *Militum*] Et præcipue prætorianorum. Nempe ob liberalitatem, et quia Otho similis Neroni. Et illi milites pars maxima aulæ Neronianæ; et ex iis favor et fama Othonis in alios exercitus, et in ceterum vulgus militum spargebatur: quod intelligendum præcipue, postquam advectus est cum principe Galba in Italiam et in Urbem.

[i] *Nihil adhuc de Vitellio certum*] Nondum ille rebellaverat, aut nondum auditum; et ab ipso certe non incepit votum aut consilium capiendi imperii, sed a seditione militum et ambitione legatorum Fabii et Cæcinæ, qui ducem et prædam, non principem quærebant.

Et aberat Vitellius ab utrisque castris; et tum certe procul distabat a legionibus superioris Germaniæ. Et 'nocte quæ Kal. Januarias secuta est, in Coloniam Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam et duodevicesimam legiones projectis Galbæ imaginibus, in Senatus et pop. Rom. verba jurasse: id sacramentum inane visum.'

Itaque tum Vitellius misit ad legatos legionesque, nempe quibus ipse imperabat; 'qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent; proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut faciendum imperatorem,' communi consensu exercituum.

Itaque postero die Fabius Valens audacior, imperatorem Vitellium consalutat, in ipsa urbe Agrippinensi.

Et sic pauci aliquot dies elapsi sunt, priusquam audiretur Romæ rebellio Vitellii. Et nuntius seditionis legionum tribus diebus præcedere potuit nuntium de Vitellii defectione.

[j] *Comitia imperii*] Nempe, quibus eligeret successorem Cæsarem, seu futurum principem, quemadmodum in comitiis eligebantur consules et prætores.

Non proprie hæc *comitia,* sed quasi comitia erant; quia nempe princeps hic fiebat eligebaturque per adoptionem in filium; et perpetuo principa-

adhibitoque, super Vinium ac Laconem, Mario Celso, Consule designato,[k] ac Ducennio Gemino,[l] Præfecto urbis, pauca præfatus 'de sua senectute, Pisonem Licinianum[m] arcessi'[1] jubet; seu propria electione,[2] sive, ut quidam crediderunt,[3] Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum

Mario Celso destinato consule, et Ducennio Gemino præfecto urbis, pauca prolocutus de *affecta* sua ætate, acciri *jubet* Pisonem Licinianum: *sive proprio consilio, sive, ut nonnulli existimarunt, Lacone impellente, cui cum Pisone amicitia contracta*

1 Sic bene Cl. Ernestus. Vulgo Mss. et libri editi, *accersiri*. Emendatum in Ms. Harl. *accersi*; at vulgatum retinet Ryckius et Gronovius: ille tamen *arcessi* probat.—2 Ita bene veteres ac recentiores editiones. In mediis quibusdam, *dilectione*. Brotier.—3 Freinshemius dedit *tradiderunt* e Ms. Flor.,

NOTÆ

tum habuit qui sic adoptabatur; at non ita in comitiis consulum, aut prætorum, qui tantum annui magistratus, et fiebant electione populi patrumque.

At certe hæc *comitia* transegit Galba solus, ut pater, ut princeps, sponte, nutuque, et arbitrio suo, et adhibitis paucis interioribus amicis, et in consilium magis quam in suffragium vocatis.

Itaque unius patris voce, unius principis suffragiis transacta hæc *comitia*, et in unius candidati dignitatem et decus; qui, vere candidatus principis, repulsam pati non potuit; favore scil. patris ac principis innixus.

Sic et mox adoptavit Nerva Trajanum in ipso Capitolio, sed longe felicioribus auspiciis.

Privatæ adoptiones in comitiis fiebant *apud pontifices;* sed hic *comitia imperii* transiguntur; non autem adoptio fit privati hominis a privato, sed princeps Cæsarem adoptat.

Quare statim distinguit se ipse Galba: *Si te privatus*, inquit, *lege curiata apud pontifices, ut moris est*, nempe in privatis adoptionibus, *adoptarem*, &c. At *nunc me Deorum hominumque consensu ad imperium vocatum*, &c.

Ubi distinguit privatas adoptiones et comitia in id destinata, a comitiis imperii, quæ nunc ipse princeps, et rerum dominus transigit, haud astrictus privatorum legibus.

[k] *Mario Celso, consule designato*] Non tam, forte, quia consul designatus, quam quia fama belli conspicuus; et præcipue quia amicitia et fide insignis, quia verus ac sincerus amicus principis: quod rarum tali tempore.

[l] *Ducennio Gemino*] Ille est, de quo l. xv. 'Exin Nero tres consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paulinum vectigalibus præposuit.' *Lipsius.*

[m] *Pisonem Licinianum*] Suet. Galb. 17. 'Quod ut nuntiatum est, despectui esse, non tam senectam suam quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem .... pro concione adoptavit.'

Pisonem Licinianum] Suet. 17. 'Pisonem Frugi Licinianum nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum, testamentoque semper in bona et nomen ascitum, repente e media salutantium turba apprehendit: filiumque appellans, perduxit in castra, ac pro concione adoptavit.'

exercita cum Pisone amicitia: sed callide, ut ignotum, fovebat: et prospera de Pisone fama consilio ejus[b] fidem addiderat. Piso, M. Crasso[n] et[4] Scribonia genitus, nobilis utrimque,[o] vultu habituque moris antiqui, et æstimatione recta[p] severus, deterius interpretantibus tristior[q] habebatur: ea pars morum ejus, quo[5] suspectior[r] solicitis,[s] adoptanti placebat.

15. Igitur Galba, apprehensa Pisonis manu, in hunc mo-

erat *apud Rubellium Plautum: sed subtiliter* eum *tanquam incognitum promovebat; et egregia Pisonis existimatio effecerat, ut ipsi consulenti crederetur. Piso filius M. Crassi* et *Scriboniæ, clarus utrinque, vultu cultuque prisci moris, et ex vero judicantibus severus,* at *pejus accipientibus asperior videbatur: ea pars ingenii ejus, quo magis invisa suspectantibus,* eo magis ipsa *arroganti* principi *congruebat.*

Itaque Galba manum Pisonis apprehendens, in eam sententiam orsus dicitur: Si

quem sequitur Brotier. Sic quoque Mss. Reg. Harl. et Jes. In veteribus editionibus, *crediderunt*.—4 Sic Rhen. e Budens. Olim legebatur *ex*.—5 Ita Puteolanus, ac deinde ceteri, præter Ryckium, qui e Ms. Agr. et editione principe, emendavit, *quæ*. Sic etiam habent Mss. Reg. et Harl. Sed in Ms. Harl. postea emendatum, *quo*. Brotier.

NOTÆ

[b] *Consilio ejus*] Nempe bona existimatio Pisonis fecerat, ut consilio Laconis fidem adhiberet Galba.

[n] *Piso, M. Crasso*] Puto, illo M. Crasso Frugi, qui consul fuit cum C. Lecanio Basso, anno 816. sub Nerone; qui ipse e Calpurniis Frugi, in Liciniam gentem adoptione transiit, ut ex cognomine apparet: sicut hic noster iterum e Liciniis ad Calpurnios ivit. *Lipsius.*

[o] *Nobilis utrimque*] Nempe paterno maternoque genere nobilis Piso: ex Calpurnio Numæ filio se ortos ferebant Pisones.

[p] *Æstimatione rectâ*] Recto veroque judicio hominem æstimantibus, *severus* putabatur; aliis, qui male interpretarentur, morosus et austerus existimabatur. Unde et sævitiam, aut certe nimiam severitatem suspectabant.

[q] *Deterius interpretantibus*] Apud infensos, virtus optima vitii speciem induit: nec erit virtus, nisi cum mutaverint animum; sinistre enim interpretantibus omnia sinistra.

Deterius interpretantibus tristior] Sic in deterius indolem Pisonis interpretatur Otho, infra c. 21. 'Id sibi nocuisse apud senem principem,' Galbam scil. 'magis nociturum apud juvenem (Pisonem,) ingenio trucem,' &c.

[r] *Quo suspectior*] Sic brevitati studet Tacitus. In hoc Piso placebat Galbæ, quod severitatis suspectus esset aliis; et eo magis, quo suspectior illis erat.

[s] *Solicitis*] Expectatio illa adoptionis, suspensos ac solicitos habuit civium sociorumque animos. Et quis mortalium non anxius de moribus et ingenio principis, ex quo publica salus pendet?

dum locutus fertur: 'Si te privatus lege curiata[t] apud Pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat[1] Cn.[2] Pompeii et M. Crassi sobolem in Penates meos asciscere, et tibi insigne,[u] Sulpiciæ[v] ac Lutatiæ[3][w] decora nobi-

te privatus arrogarem lege curiata coram Pontificibus, ut fieri solet, *sic* et mihi *tum* decorum esset, in domum meam assumere prolem Cn. Pompeii et M. Crassi, et tibi *etiam* egregium et illustre *foret*, tuis imaginibus adjunxisse

1 Ms. Guelf. *esset*. In Ms. Harl. additum, *erat*, prima manu omissum.—2 Sic emendandum optime monuit Freinshemius. Perperam Mss. et veteres editiones, *nunc Pompeii*. Male Beroaldus emendavit, *tunc Pompeii*: [et sic Ryckius et Gronovius.] *Brotier*.—3 Cl. Ernestus vult a librariis fuisse omissum, *gentis*. At intelligi potest, *nobilitatis*.

NOTÆ

[t] *Lege curiata*] Veteri jure causas arrogationis subesse oportuit, quas pontifices considerabant, puta, ætasne arrogatoris liberis potius gignendis idonea, bonave ejus, qui arrogaretur, insidiose petita essent.

Causis probatis, comitia, quæ curiata appellantur, præbita sunt, arbitris quandoque ipsis pontificibus; tum a magistratu, qui ad populum ferre legem posset, velut a consule lata fuit rogatio his verbis, 'Velitis, jubeatis, Quirites, uti L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius sibi siet, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset: utique ei vitæ necisque in eo potestas siet, ut patri endo filio est; hæc ita, uti dixi, ita vos, Quirites, rogo.' Quæ sunt apud Gell. v. 19. et liquent ex ea Ciceronis, pro domo sua.

Plane quod hic ait Tacitus *adoptarem*, de *arrogatione* ejus, qui sui juris esset, accipiendum est: ut in libris civilis studii, *arrogatio* vocabulo adoptionis continetur. *Vertranius*.

[u] *Et tibi insigne*] Plutarchus agens de Galbæ genealogia, inquit: 'Ex illustri Serviorum gente trahebat natalium splendorem. Et Tac. histor. II. *Post Julios, Claudios, Servios*; nonnihil improprie usus cognomine pro gentilitio, ad significandam Sulpiciorum domum; de qua fusius agentem vide Suet. Galb. 2. et 3.

Sed 'Galbæ,' inquit Plut. 'ingentes spiritus faciebat Catulorum stirps: cum Q. Lutatius Catulus esset ei avus maternus: quod ex Liviæ Augustæ cognatione descenderit.'

Ex lectione mihi non succurrit; quanquam verum sit, eum 'observasse ante omnes, Liviam Augustam, cujus et vivæ gratia plurimum valuit, et mortuæ testamento pæne ditatus est.' Suet. 5.

Sed cognationis ne vestigia quidem apud scriptores extant, ut fidem facile ita sentienti abjudicem.

Novercam tantum habuit Liviam Ocellinam, in cujus nomen ex adoptione transiit, appellatus L. Livius Ocellinus, *usque ad tempus imperii*; si non erronea est Suet. Galb. 4. sententia. *Savilius*.

Familias intelligit, ex quibus ortus Galba. Ex Sulpicia genus et nomen paternum; ex Lutatia genus maternum ducebat: qui, ex Mummia Achaica natus, statuarum titulis pronepotem se Q. Lutatii Catuli Capitolini scripserit.

[v] *Sulpiciæ*] Suet. Galb. 3. 'Qui primus Sulpiciorum cognomen Gal-

NOTÆ

bæ tulit: cur aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hispaniæ, frustra diu oppugnatum, illitis demum galbano facibus succenderit: alii, quod in diuturna valetudine, galbeo, id est, remediis lana involutis assidue uteretur: nonnulli, quod præpinguis fuerit visus, quem galbam Galli vocent: vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia, quæ in esculis nascuntur, appellanturque Galbæ.'

Tibi insigne Sulpiciæ] Certe nobilis Galba, et ita *post fortunam* gloriabatur, ut teste Sueton. 2. 'stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Jovem; maternam ad Pasiphaën, Minois uxorem, referret.'

Hoc comparare licet cum eo loco Pausaniæ l. v. 'Et is quidem, cujus in scuto, pro insigni, gallus gallinaceus, Idomeneus est, Minois nepos, a Pasiphaë Solis filia oriundus. Gallinaceum certe Soli sacram avem celebrant, quod cantu solis ortum nuntiet.'

Certe adversus Galbam, invitis Diis, rebellasse visus est Vitellius, quem cum occideret Tribunus, duceretque ad scalas Gemonias, tum ad *Rostra*, quo loco occisus Galba fuerat, infesto mucrone gladiorum aspicere identidem milites cogebant.

Et quod mirum, teste eodem Suetonio, avis illa, *Gallus* scilicet *gallinaceus*, Soli amica, et consequenter soboli Galbæ, vindicavit Galbam, Vitelliumque imperio deturbavit.

Sic Sueton. Vitell. 9. 'Viennæ pro tribunali jura reddenti gallinaceus supra humerum, ac deinde in capite astitit.' Et c. 18. 'Non aliud prædixerant, quam venturum in alicujus Gallicani hominis potestatem, siquidem ab Antonio Primo adversarum partium duce oppressus est; cui, Tolosæ nato, cognomen in pueritia Becco fuerat. Id valet gallinacei rostrum.'

Igitur vindicatus Galba est ab ave dicata Soli patri Pasiphaës, cui maternam stirpem ascripsit, et ascribi Galba voluit.

Hæc valde incerta; quemadmodum et alia ostenta plurima, in quibus memorandis nimius est Suetonius.

Et forte vitium hoc sæculi, non Suetonii fuit. Attamen fatis destinata hæc, *post fortunam credidimus.*

[w] *Lutatiæ*] Suet. Galb. 3. 'Pater consulatu functus, quam brevi corpore atque etiam gibber, modicaque in dicendo facultate, causas industrie actitavit. Uxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli, proneptem L. Mummii, qui Corinthum exscidit,' &c.

'Ex Achaica liberos, Caium et Servium, procreavit. Quorum major Caius, attritis facultatibus, urbe cessit, &c. Servius Galba Imperator,' &c. Et supra Galb. 2. 'Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum; sed haud dubie nobilissimus, magnaque, et vetere prosapia; ut qui statuarum titulis se pronepotem Q. Catuli Capitolini semper ascripserit: Imperator vero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Jovem; maternam ad Pasiphaën, Minois uxorem, referret.'

Lutatiæ decora] Certe nobilis ac vetusta, et jam olim consularis triumphalisque gens Lutatiorum fuit. Val. Max. l. II. 'C. Lutatius consul et Q. Valerius prætor, circa Siciliam, insignem Pœnorum classem deleverant, quo nomine Lutatio consuli triumphum Senatus decrevit. Cum autem Valerius sibi eum quoque decerni desideraret, negavit id fieri oportere Lutatius, ne, in honore

litati tuæ adjecisse. Nunc me, Deorum hominumque consensu[x] ad Imperium[y] vocatum, præclara indoles tua et amor patriæ impulit, ut Principatum, de quo majores nostri armis[z]

nobilitatem Sulpiciorum ac Lutatiorum. Nunc me, Deorum populorumque omnium consensu ad principatum evectum, eximia tua virtus, et cura Reip. induxit, ut imperium, de quo patres nostri bello contendebant, armis conse-

NOTÆ

triumphi, minor potestas majori æquaretur.'

[x] *Nunc me, Deorum hominumque consensu*] Id dicit propter prodigia, quæ ipsi imperium portendere. Sic Suet. Galb. 4. 'Constat Augustum, puero adhuc salutanti se inter æquales, apprehensa buccula dixisse, *καὶ σὺ, τέκνον, τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ*. Sed et Tiberius, cum comperisset imperaturum eum, verum in senecta: Vivat sane, ait, quando id ad nos nihil pertinet. Avo quoque ejus fulgur procuranti, cum exta de manibus aquila rapuisset, et in frugiferam quercum contulisset, summum, sed serum, imperium portendi familiæ responsum est. Et ille irridens: Sane, inquit, cum mula pepererit. Nihil æque postea Galbam tentantem res novas confirmavit, quam mulæ partus; ceterisque, ut obscœnum ostentum abhorrentibus, solus pro lætissimo accepit, memor sacrificii, dictique avi. Sumta virili toga, somniavit fortunam dicentem, stare se ante fores defessam: et nisi ocyus reciperetur, cuicumque obvio prædæ futuram,' &c.

Hominumque] Sic Suet. Galb. 9. 'Carthagine nova conventum agens, tumultuari Gallias comperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, supervenerunt Vindicis literæ, hortantis, ut humano generi assertorem ducemque se accommodaret. Nec diu cunctatus, conditionem, partim metu partim spe, recepit. Nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat: et confirmabatur cum secundissimis auspiciis et ominibus, tum virginis honestæ vaticinatione; tanto magis, quod eadem illa carmina sacerdos Jovis Cluniæ ex penetrali, somnio monitus, eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronuntiata: quorum carminum sententia erat: Oriturum quandoque ex Hispania principem dominumque rerum.'

[y] *Imperium*] Ad imperium magis confugit Galba, metu et nonnulla spe, quam ambitione. Nam cum accepit literas a Vindice de capessendo imperio, jam antea, 'mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat;' teste Suet. Galba 9.

[z] *De quo majores nostri armis*] An priscos Romanos intelligit? Credo potius intelligere primos Cæsares. Nam illos, de quibus hic, comparare videtur Galba cum se ipso, cum sua victoria; qui principatum bello adeptus erat, et nunc quiescenti Pisoni offerebat.

De quo majores nostri armis certabant] An intelligit certasse inter se majores de imperio? Potius forte intelligit majores olim certasse armis de imperio adversus extraneos hostes, non bello civili.

Attamen hic exempla assumit Augusti, qui certarat armis adversus cives, adversus Brutum et Cassium; dein Lepidum et Antonium Triumviros R. C.

certabant,[a] bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo D. Augusti,[b] qui sororis filium, Marcellum, dein generum, Agrippam, mox nepotes suos,[c] postremo Tiberium Neronem, privignum,[d] in proximo sibi[e] fastigio collocavit. Sed Augustus in domo[4 f] successorem quæsivit; ego, in Republica;[g]

cutus, pacem agitanti *tibi* elargiar, ad instar D. Augusti, qui in secundo a se fortunæ loco constituit Marcellum, sororis filium, deinde generum Agrippam, postea nepotes suos, et tandem Tiberium Neronem filium uxoris *suæ Liviæ*. Sed Augustus hæredem petivit ex familia *sua;* ego e Rep. non quod cognati,

—4 Mihi non dubium est, Tacitum scripsisse *in domo sua*, et *sua* absorptum esse per primam verbi sequentis syllabam. Nam ita consuetudo loquendi fert, et concinnius opponuntur *domus sua* et *Respublica*. Ernest.

NOTÆ

[a] *Certabant*] Nempe adversus barbaros, non adversus cives: vel forte se comparat cum primis Cæsaribus; forte etiam cum Mario et Sylla, aliisque ducibus Rom. qui de imperio certarunt inter se; ita ut ipse bello paraverit idem imperium, de quo ipsi etiam armis olim certaverant.

Puto, quid simile habet infra Tac. c. 50. 'Prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. Sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore, imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque Rempub.' &c.

[b] *Augusti*] Tac. Ann. I. 3. 'Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolescentem, Pontificatu et curuli Ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia et victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit; mox, defuncto Marcello, generum sumsit: Tiberium Neronem et Claudium Drusum, privignos, imperatoriis nominibus auxit, integra etiam tum domo sua. Nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat.'

[c] *Nepotes suos*] Nempe Lucium et Caium Cæsares, quos ipse adoptaverat domi 'per æs et libram emtos a patre Agrippa.' Suet. Aug. 64.

[d] *Privignum*] Filium uxoris suæ, nempe Liviæ Augustæ.

[e] *Proximo sibi*] His nempe dederat Tribuniciam potestatem, et vocabulum Cæsaris, proconsulare munus, &c.

In proximo sibi fastigio] Intelligit de potestate tribunicia, quæ proximus gradus ad imperium et successionem.

Hanc potestatem primo contulit Augustus, non *Marcello*, quem tamen adoptaverat, sed *M. Agrippæ*, dein *Tiberio:* nempe in quinquennium dabat potestatem tribuniciam, et hæc post quinquennium renovari debuit.

Nepotes suos, Julia filia et M. Agrippa genitos, Caium et Lucium Cæsares adoptaverat, et Caium jam proconsulari decore ornatum Orienti componendo præfecerat.

Miserat etiam Lucium ad Hispanienses exercitus. Sed Massiliæ periit morbo, ut et alter apud Orientem. Forte uterque dolo et insidiis Liviæ novercæ absumtus.

[f] *Sed Augustus in domo*] Id est, Augustus quæsivit inter suos, inter propinquos, inter eos qui sui nominis atque gentis essent: ego inter cives et in Rep. *Ferrettus.*

Hinc discas, principibus in succes-

non, quia[5] propinquos aut socios belli[h] non habeam; sed

affines, aut commilitones mihi desint; sed neque ipse *ego* principatum adeptus

5 Mallet Cl. Ernestus, *non, quia .... socios belli habeam;* vel *non, quo .... non habeam.* At ferri potest vulgata scriptura. *Brotier.*

NOTÆ

sore eligendo, virtutis quam propinquitatis rationem habendam. Plin. Paneg. 'Successorem e sinu uxoris accipias, summæque potestatis hæredem tantum intra domum tuam quæras? Non per totam civitatem circumferas oculos? Et hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem Diis simillimum inveneris?'

Vopiscus in Tacito: 'Ingens est gloria morientis principis, Remp. magis amare quam filios.' *Pichena.*

[g] *Ego, in Republica*] Huc alludit, ut videtur, Dagalaiphus Comes stabuli apud Valentinianum: rogante enim principe, quem in Regni consortium asciseret, respondit: 'Si tuos amas, habes fratrem; si Remp. alium quære.' Marcell. l. XXVI. *Savilius.*

Ego, in Republica] Plin. Paneg. 'Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla necessitudo; nisi quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non ut prius alius,' (Tiberius in gratiam Liviæ,) 'atque alius in gratiam uxoris,' (Nempe Nero, in gratiam Agrippinæ:) 'Ascivit enim te filium, non vitricus,' (ut Augustus respectu Tiberii, ut Claudius respectu Neronis,) 'sed princeps: eodemque animo Divus Nerva pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet, aliter filium assumi, si assumatur a principe. An Senatus populique Rom. exercitus, provincias, socios, transmissurus uni, successorem e sinu uxoris accipias? Summæque potestatis hæredem tantum intra domum tuam quæras? Non per totam civitatem circumferas oculos, et hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem Diis simillimum inveneris? Imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus; non enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario hærede, sed principem civibus daturus es imperator. Superbum istud et regium, si adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse, etiam si non adoptasses.'

[h] *Propinquos aut socios belli*] Augustus Agrippam et Tiberium adoptavit, tanquam *belli socios*, et alios, ut *propinquos*. Sic Galbæ Otho erat socius belli, et Dolabella, quem Plutarchus tradit, ut sic loquar, ex adoptionis titulo *propinquum* fuisse. Tac. 'Corn. Dolabella propinquitate Galbæ monstratus;' si, ut puto, Plutarcho consentiens eundem intendit hominem. *Savilius.*

Propinquos] Inter *propinquos* Galbæ Dolabella, non inter *socios belli.*

Socios belli] Forte non tantum intelligit eos, qui antea *socii* in bello fuerint; sed potius etiam *socios belli* futuros, quemadmodum Augustus asciverat M. Agrippam, et postea Tiberium, qui bella gererent ipsius auspiciis, et qui partem Reipub. curarum ac laborum susciperent.

Aut socios belli] Præcipue socius belli et victoriæ Augusti M. Agrippa; hoc exemplo potuit Galba deligere aliquem ex belli sociis, quos fortitudo sua approbasset, instar Augusti: seu 'exemplo militari, quo vir virum

neque ipse Imperium ambitione[i] accepi:[6] et[7] judicii mei documentum[j] sint non meæ tantum necessitudines,[k] quas tibi postposui, sed et[8] tuæ. Est tibi frater[l] pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua,[m] quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerit: ea vita,

fui cupiditate *imperandi;* et electionis meæ argumentum esse possint non mei solum propinqui, quibus te anteposui, sed etiam tui. Est tibi frater par claritudine, ætate vetustior, et dignus hoc fastigio, nisi tu præstantior esses. Ea ætate es qua lubricum juventæ libidinesque jam evaseris; ea *tua* vivendi

6 Ms. Corb. *recepi.*—7 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenanus, *ut judicii mei.* Sed in Mss. Harl. Bodl. recte postea emendatum, *et.* Brotier.—8 Mss.

NOTÆ

legeret.' Qui modus eligendi optimus, quia judicii est et experimenti; quo probati optimi, et ex virtute sola asciscuntur.

Tac. I. 3. 'Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolescentem, pontificatu et curuli ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia et victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit.'

[i] *Ambitione accepi*] Potius *metu* confugit ille ad imperium, quam *ambitione* ulla. Sueton. 9. 'Supervenerunt Vindicis literæ hortantis, ut humano generi assertorem ducemque se accommodaret. Nec diu cunctatus, conditionem partim metu partim spe recepit. Nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat.'

Et ea certe præcipua causa accipiendi imperium: nec quis potest gloriosius sepeliri quam in solio regio. Si pereundum est, sic perire satius est.

Sic et Vespasianus, ex consilio Muciani, quasi adactus est ad suscipiendum imperium: infra.

[j] *Et judicii mei documentum*] Hoc dicit: Neque ego ambitione, aut malis artibus, imperium quæsivi; et quod te judicio successorem eligam, signum sunt, posthabiti non solum mei *amici*, sed et tui. *Lipsius.* Dicerem potius *propinqui* quam *amici*, ut Lipsius: nam id vult τὸ *necessitudines.*

Et judicii mei] Et quam te solo judicio elegerim; *documentum sint* tuæ meæque necessitudines, quas præ te sprevi.

[k] *Necessitudines*] Respicit ad Dolabellam, qui infra, *propinquitate Galbæ monstratus*, et ad fratrem Pisonis.

[l] *Est tibi frater*] Ille est de quo l. IV. Hist. 'Antonius Scribonianum Crassum egregiis majoribus, et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam remp. hortatus.'

Est tibi frater] Fuerant quatuor fratres Pisones, Magnus, Crassus, Scribonianus, et Licinianus, qui Cæsar, et de quo hic.

Infra c. 48. 'Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant: ipse diu exul,' sub Nerone, 'quatriduo Cæsar, properata adoptione, ad hoc tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur.'

[m] *Ea ætas tua*] Infra c. 48. 'Piso unum et tricesimum annum explebat.'

Ea ætas tua] In Trajano idem describit Plin. Paneg. 'Jam honor ca-

in qua nihil præteritum[9] excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti; secundæ res[n] acrioribus stimulis animos[10] explorant, quia miseriæ tolerantur,[o] felicitate corrumpimur. Fidem,[p] libertatem,[q] amicitiam,[r] præ-

ratio, qua nihil ante actum *est*, *quod* pœnitendum sit. Fortunam hactenus duntaxat improsperam expertus es; prosperæ res violentioribus stimulis pertentant animos, *quam res adversæ*; quia *nempe* ærumnæ sustinentur, rebus secundis labefactamur. Tu certe eadem *animi* firmitudine servabis constan-

Harl. Bodl. Jes. ac Puteolanus omisere, *et*.—9 Amicus Ryckii emendat *præteriti*.—10 Ita Mss. Flor. Corb. editio princeps, et recentiores. In Mss.

NOTÆ

pitis et dignitas oris; ad hoc ætatis indeflexa maturitas.'

[n] *Secundæ res*] Xenoph. pariter: 'Mihi difficilius esse videtur, o Cyre, invenire hominem, qui secundas res ferat egregie, quam qui adversa fortiter toleret. Prospera quippe ad audaciam et injuriam plerosque mortalium impellunt; adversa vero modestiam omnibus important.'

Et sententia similis Diodoro Siculo expressa l. XIX. 'Quare nonnulli recte arbitrantur, facilius esse ferre calamitates egregie et industrie, quam magnam prosperamque nimis fortunam sustinere sapienter. Quippe res improsperæ, ob futuri metum, curam sui habere cogunt. Secundæ vero res ad omnia contemnenda incitamento sunt.'

Et Catoni illi prisco: 'Adversæ res se domant, et docent quid opus sit facto: secundæ res lætitia trudere solent a recto intelligendo et consulendo.'

[o] *Quia miseriæ tolerantur*] Quoquo modo feruntur; et plures pares sunt ferendis miseriis, quam rebus prosperis: res adversæ animum acuunt, excitant, res secundæ perstringunt, excæcant.

Miseriæ tolerantur] Tolerantur forti animo, aut saltem innocenti. Vexant animum, non corrumpunt. Prospera et magna fortuna, longe magis infesta animis moribusque; et sæpe non sine flagitio paratur, aut obtinetur. Vix modestia comes est fortunæ nimiæ. Et demta modestia, statim ludibria diversæ fortunæ, simul et præcipitia. Et tum animis explosa sententia, e cœlo delapsa, *Nosce te ipsum*.

[p] *Fidem*] *Fidem* nempe erga Deos, patriam, Rempub. principem, leges, &c.

[q] *Libertatem*] Constantiam, nempe, adversus adulatores, et malos ministros, ac potentiores amicos, aut præpollentes libertos, et etiam adversus libidines, atque cetera dominationis et aulæ flagitia.

Ut infra 35. 'Minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.'

Libertatem] Quid *libertas* in principe? Certe fiebat Cæsar nondum princeps; et velut in privato adhuc requisita libertas, qua sentiret Piso promeretque constanter, quæ e Repub. esse viderentur.

Etiam requisita *libertas* in principe, qua potentioribus resistat, qua perrumpat iniquitates pessimorum civium. Qua magistratus patresque recenseat, corrigat, qua assentatoribus libertisque aulicis sese obstringi non patiatur. Quippe specimen magni principis est, cum nulli potentiores in aula liberti. Plin. Paneg.

Quod dicit de *fide* et *amicitia*; ea,

cipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per[11] obsequium imminuent.[s] Irrumpet[12] adulatio,[t] blanditiæ,[u] pessimum veri affectus venenum, sua

tiam, libertatem, *et* amicitiam, quæ præcipuæ humanæ mentis opes; sed alii per obsequelam infringent. Perrumpet assentatio, *arrepent* blandimenta; deterrimum veræ amicitiæ venenum, et sua cuique utilitas. Etiam ego ac

Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *animum*.—11 Ms. Jes. *qui obsequium*. Male Rhenanus, *alii licet per obsequium annuant*. Brotier.—12 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *ir-*

NOTÆ

puto, præcipue spectant ad principem. Nempe Piso Cæsar debuit subditis amicisque reddere vicem, *fidem*que servare et *amicitiam*; sed in primis erga principem, qui se adoptasset in filium.

[r] *Amicitiam*] Præsertim erga veteres amicos, in quibus ipse Galba, qui jam ante alios amicorum præcipuus. Nam infra Civilis de Vespasiano, 'cum privatus esset,' inquit, 'amici vocabamur.' Suprema novaque sæpe fortuna veteres amicitias spernit.

Pisoni olim amicus Galba. Suet. xvii. 'Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum .... apprehendit, filiumque appellans,' &c.

[s] *Per obsequium imminuent*] Obsequentia, adulatio, blanditiæ, flagitia sunt aulæ et dominantium. Sunt ipsa hæc *venena veri affectus*; et assentatores, sine ullo vero affectu, blanditiis arrepentes, corrumpunt statim mores virtutesque egregiorum principum.

Cæsar electus e privato, affert principatui *fidem*, *libertatem*, *amicitiam*; sed illas dotes convellit facile imminuitque adulatio, suadens opposita flagitia: quasi eæ virtutes sint privatorum tantum, non dominantium. Quasi vero non indigeat egregiis amicis dominatio, nec hi vicem velint!

[t] *Adulatio*] Hæc tria differunt tantum secundum magis et minus: *obsequium*, obsequela, seu obsequentia, minus quid videntur quam *blanditiæ*, et *blanditiæ* quam *adulatio*.

Irrumpet adulatio] Sæpe non irrumpit, sed leniter arrepit, quasi dulce venenum, veri amoris specie. Et de his, qui sic fascinari se patiuntur, dici id potest quod habet Plutarchus l. v. Sympos. 'Quid, obsecro, dices de his, qui fascinare semetipsos feruntur? Utique enim auditum tibi hoc est, aut saltem istud legisti: 'Quondam pulcher erat civibus Eutelidas: Sed sese ipse videns placidis in fluminis undis, Livore infamis, perdidit, invidiæ; Fascinus attraxit morbum, formamque peremit.' Ferunt enim hunc Eutelidam sibi ipsi visum forma insigni, eoque aspectu affectum, hinc in morbum incidisse, valetudinemque cum forma amisisse.'

Sic qui adulationem admittit ultro, non sic se falli sineret, nisi prius sibi abblandiretur, seseque falleret, nisi se ipse fascinaret. Ruentem facile est impellere. Amare sincere et vero animo, consilioque forti sustinere labantem principem, rarum et perdifficile est.

[u] *Blanditiæ*] Vir eruditus distinguit: *blanditiæ: pessimum, &c.* me non assentiente, qui credam blanditias potius hac infamia notari. Cui rei fidem fecerit Plutarchi libellus de adulatore ab amico dignoscendo. *Freinshemius*.

Hæc verba, *pessimum veri affectus*

cuique utilitas. [13]Ego, ac tu,[v] simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra, quam

tu sincere invicem hodie colloquimur; ceteri libentius cum fastigio nostro,

rumpent.—13 Ryckius et Brotier. habent *etiam ego:* Gronovius *et jam ego:* Quidam Mss. *etenim ego.*

NOTÆ

venenum, vel referuntur solum ad blanditias, vel forte ad adulationem et blanditias; ita ut sensus sit, adulationem et blanditias pessimum veri affectus venenum esse.

Posset etiam dici: *sua cuique utilitas pessimum veri affectus venenum*, congruo sensu.

Sed malim sic intelligere: Irrumpet adulatio; irrumpent blanditiæ pessimum veri affectus venenum. Irrumpet sua cuique utilitas.

[v] *Ego, ac tu*] Quidam legunt *Etiam ego, &c.* At illud *etiam*, hoc loco supervacuum et ineptum videtur, ac suspicor ad antecedentia pertinere: sic ergo legerim: *sua cuique utilitas etiam. Ego ac tu.* Pichena.

Forte leg. *et jam.* Nam illum adoptare incipit Galba.

Etiam] Tò *etiam* ita vertunt, ut videatur Galba præcavere aliquam postea corruptionem Pisonis ex luxu, licentia, et magnitudine imperii quod ipsi defert; et quasi non postea tam simpliciter sint locuturi inter se Cæsares, cum evectus in id fastigium Piso fuerit.

Id potuit certe contingere; sed simplicius locus hic capiendus est.

Opponit tantum Galba simplicitatem suam et Pisonis cum privatis, qui principes adeunt. Tum quippe in privatorum ore et sermone nulla sinceritas, nullus fere verus affectus erga dominantem, aut quia nolunt, aut quia non audent; et sæpe quia insolentem audiendi vera sciunt principem; ideoque libentius adulantur, quam vere aut libere loquuntur. Vera suadere principi multi laboris est: assentatio sine affectu peragitur, ait Tacitus.

Ego ac tu simplicissime] Ego ac tu *hodie simplicissime*, et vere ac sincero affectu *inter nos loquimur*. Forte in posterum amplitudo fortunæ imminuere possit *fidem*, *libertatem*, atque *amicitiam*.

Forte alii per adulationem hæc imminuent, qui potius cum principe quam cum amico loquuntur, qui in nobis jam respicient fortunam *libentius*, quam amicitiam; et utilitatem propriam ac privatam, potius quam principis et Reipublicæ.

Colunt, amant in nobis Regem, non Alexandrum; Principem, non Galbam aut Pisonem. Solam adorant purpuram, spreta conscientia, per incuriam boni publici.

Ego ac tu] Ego pater, tu filius; ego princeps, tu Cæsar, simplicissime etiam inter nos loquimur: verum affectum etiam hodie principes nos, et totam fidem totamque libertatem in suadendo aut dissuadendo quæ sint e Repub. retinemus.

At alii jam et *hodie*, cum princeps electus es, jam libentius ad fortunam nostram advertunt, quam ad verum et sincerum affectum. Colunt majestatem seu dignitatem imperatoris; assectantur fortunam libentius quam fidem.

In nobis principem respiciunt potius quam amicum; quia *suadere principi quod oporteat*, quia egregium dare consilium principi, ut verum amicum, ut

nobiscum. Nam suadere Principi, quod oporteat,[w] multi laboris:[x] assentatio erga Principem quemcumque sine affectu[y] peragitur.

quam nobiscum. Quippe consulere principi, quod expediat, multæ operæ: adulatio erga imperitantem quemcumque, sine caritate perficitur.

NOTÆ

amplissimum virum deceat, *multi laboris est; assentatio* vero erga quemcumque dominantem facilis, et sine labore, *sine* vero *affectu peragitur.*

[w] *Suadere principi, quod oporteat*] Plin. lib. III. Epist. 18. 'Præcipere, qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac prope superbum est; laudare vero optimum principem, ac per hoc posteris, velut e specula, lumen quod sequantur ostendere, idem utilitatis habet, arrogantiæ nihil.'

[x] *Multi laboris*] Puto id sic intelligendum. *Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris*, nec sine magno affectu; *assentatio erga principem quemcumque*, et sine labore, et *sine affectu peragitur;* aut si quis sit affectus, affectus est assentantis in seipsum, non in principem cui assentatur.

Suadere principi, quod oporteat, multi laboris] Quod eleganter describit Sallustius Orat. 2. ad Cæs. de Repub. ordin. 'Scio ego quam difficile atque asperum factu sit, consilium dare regi aut imperatori, postremo cuiquam mortali, cujus opes in excelso sunt: quippe cum et illis consultorum copiæ adsint; neque de futuro quisquam satis callidus satisque prudens sit. Quinetiam sæpe prava magis, quam bona consilia prospere eveniunt: quia plerasque res fortuna ex lubidine sua agitat.'

Sic Seneca de Benef. VI. 32. de Augusto: 'Deinde cum, interposito tempore, in locum iræ subisset verecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quæ tamdiu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamavit: Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixisset.

'Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare difficile est. Cæsæ sunt legiones; et protinus scriptæ: fracta classis; et intra paucos dies natavit nova: sævitum est in opera publica ignibus; surrexerunt meliora consumtis. Tota vita, Agrippæ et Mæcenatis vacavit locus.

'Quid putem? Defuisse similes, qui assumerentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit queri, quam quærere? Non est quod existimemus, Agrippam et Mæcenatem solites illi vera dicere: qui si vixissent, inter dissimulantes fuissent.

'Regalis ingenii mos est, in præsentium contumeliam, amissa laudare; et his virtutem dare vera dicendi, a quibus eam audiendi periculum non est.' Difficile est dare consilium, sed longe difficilius est accipere.

Idem Seneca de Benef. VI. 30. 'Omnia sane excluserit opulenta felicitas: monstrabo tibi, cujus rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille, qui verum dicat, et hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet a consensu concentuque falsorum.

'Non vides, quemadmodum illos in præceps agat exstincta libertas, et fides in obsequium servile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet dissuadetque, sed adulandi cer-

16. 'Etiam, si immensum Imperii corpus stare ac librari[z] sine rectore[a] posset, dignus eram, a quo Resp. inciperet:[b]

Si vasta imperii moles consistere ac temperari sine gubernatore posset, idoneus eram, a quo Resp. initium haberet. Nunc eo necessitatis jam pridem

NOTÆ

tamen est, et unum amicorum omnium officium, una contentio, quis blandissime fallat?

'Ignoravere vires suas, et dum se tam magnos, quam audiunt, credunt, attraxere supervacua, et in discrimen rerum omnium perventura bella; utilem et necessariam rupere concordiam: secuti iram, quam nemo revocabat, multorum sanguinem hauserunt, fusuri novissime suum.

'Dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus existimant turpe, quam vinci, et perpetua credunt, quæ in summum perducta, maxime nutant. Ingentia super se ac suos casura regna fregerunt; nec intellexerunt, in illa scena, et vanis et cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipsos nihil non adversi expectare debuisse, ex quo nihil veri audire potuerunt.'

[y] *Sine affectu*] Quid facilius, quam verba dare? quid facilius quam accommodare se ultro voluntati ac libidini principis? In eo certe neque ars, neque cura, aut industria, nullus labor, nullum periculum, immo præda amplior, certior, et uberior. Sed certe assentatio vetus et dulce in aula malum, quod semper arguetur, semper vetabitur, semper retinebitur.

[z] *Ac librari*] Id est, contineri, regi, et quiete haberi. Ita ut nullæ partes aliis altius, vel in alias insurgerent, metaphora ducta a lancibus trutinæ, quæ æquo pondere librantur.

Quidam exemplum in pelle seu corio bovis proponebat, in cujus medio si staret imperator, reliquæ partes æquatæ et tranquillæ; si in aliquo extremo, remotæ partes insurgebant ac movebantur. 'Jupiter in plano cum cerneret æthere risit.'

[a] *Sine rectore*] Id est, sine imperatore, sine principe, qui unus Remp. regeret.

[b] *Dignus eram, a quo Resp. inciperet*] Revera dignus, ut qui imperium tantum occupaverit, ut se orbi vindicem et generi humano assertorem accommodaret ut qui in successore virtutem solam, et in sola Rep. successorem quæsiverit. Tac. 'Capax imperii, nisi imperasset.'

Dignus eram] Quia, nempe, ex innocentia, abstinentia, et virtutis ac disciplinæ militaris fama electus erat: sufficiebat et *dignus* erat Galba imperio, si possibile esset stare illud *sine rectore*. Quia, nempe, ipse deturbarat Neronem cervicibus publicis, et libertatem Reip. asseruerat.

Si hoc sufficiebat Reipub. certe *dignus* erat Galba, a quo sic Respub. a quo libertas inciperet: At quia, inquit, senex sum, et jam pridem *pacis interfuit*, Rempub. in unum transferri, et ab uno regi, sic pridem *huc necessitatis ventum est*, ut jam *mea senectus*, nihil majus, nihil amplius conferre populo Rom. possit, *quam bonum successorem, nec tua juventa, quam bonum principem*.

A quo Resp.] Id est, libertas Reip. seu optimatum dominatio, ἀριστοκρατία nempe, seu eadem forma Reip. quæ fuit priscis temporibus ante domina-

nunc eo necessitatis jam pridem[d] ventum est, ut nec mea senectus conferre plus Populo Rom. possit, quam bonum successorem, nec tua plus juventa, quam bonum Principem. Sub Tiberio et Caio[e] et Claudio unius familiæ[f] quasi hære-

devenimus, ut nec mea ætas contribuere plus populo Rom. possit, quam egregium imperii hæredem; nec tua plus adolescentia, quam egregium imperatorem. Sub Tiberio, Caio, et Claudio unius domus veluti successio fui-

NOTÆ

tionem Cæsarum. Sublato Nerone, vindicare Rempub. potuit, non vero regere ob senectutem.

[d] *Nunc eo necessitatis jam pridem*] Nempe propter immensam imperii molem, quæ stare et librari *sine rectore* nequaquam potuit: *jam pridem*, nempe jam a Syllæ temporibus, Pompeii et Cæsaris.

De Aug. Tac. Ann. I. 'Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant;' (nempe quo unus Remp. regeret,) 'suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium, et avaritiam magistratuum; invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.'

Sensus igitur est: Eo statu, quo nunc res sunt, et ea forma Reip. quæ nunc est, nec aliter potest esse, nunc sic nec mea senectus conferre plus populo Rom. possit, quam bonum successorem, nec tua plus juventa, quam bonum principem.

Necessitatis] Duo hic innuit, nempe, *nunc eo necessitatis jam pridem ventum est*, ut imperii corpus sine rectore librari, et sine principe stare non possit Respub.

Simul eo necessitatis etiam ventum est, quod ad nos spectat, *ut nec mea senectus conferre plus pop. Romano possit, quam bonum successorem, &c.*

[e] *Sub Tiberio et Caio*] Sed cur Neronem omittit? Credo, quia Tiberius, et Caius, et Claudius, qui successionis continuatione principatum tenuerunt, ejusdem familiæ Claudiæ erant; Nero autem in ea tantum per adoptionem. *Pichena.*

Neronem omittit, quia sufficiebat memorasse Claudium, a quo adoptatus est Nero, et quia nomen infestum malique ominis; præsertim in adoptione novi principis. Forte et quia multi mali cives militesque desiderabant Neronem, ob avaritiam Galbæ.

Sub Caio] Omittit Neronem, exhorrescens, velut ultimum dominationis portentum; et quia parum lepida aut concinna oratio, si tot enumerare simul nomina principum cogeretur.

Sub Tiberio] Cur omittit hic Neronem, qui et adoptatus erat a principe, quemadmodum Tiberius? Puto, quia dolo et scelere Agrippinæ electus erat. Et quia nomen Neronis invisum; ideo id dissimulat.

Etiam nomen Augusti præterit, quia nullius hæres fuit, qui jure possideret Rempub. Forte ne sic Tacitus omnia dicere videretur. Sic minus gravis, sic langueret oratio.

[f] *Unius familiæ*] Claudiæ scilicet. *Ferrettus.* C. Julius adoptabat Augustum, Augustus Liviam et Tiberium, hic Germanicum, cui filius Caius, frater Claudius: tandem Claudius adoptabat Neronem, in quo exstincta Juliorum stirps. Auson. 'Æneadum generis qui sextus et ultimus hæres, Polluit et clausit Julia sacra Nero.' *Savilius.*

ditas[g] fuimus: loco libertatis[h] erit, quod eligi cœpimus.[i] Et, finita Juliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari et nasci a Principibus, fortuitum, nec ultra æstimatur:[j] adoptandi judicium integrum;[k] et, si velis eligere, consensu monstratur.[l] Sit ante

mus: nunc instar libertatis erit, quod creari cœpimus. Et exstincta Juliorum Claudiorumque stirpe, egregium quemque arrogatio reperiet. Quippe gigni et nasci ab imperitantibus ex libito fortunæ *est*, nec ultra eligit animus: arrogandi ratio, *seu prudentia* incorrupta *est*, et si cupias eligere, *successor* consensu *populorum* ostenditur. Proponatur ad oculos Nero, quem multis

NOTÆ

[g] *Hæreditas*] Imperium excipiebant, quasi paternam hæreditatem: imperio succedebant jure cognationis et propinquitatis; non eligebantur ex virtute, fama et bonis artibus.

[h] *Libertatis*] Quasi diceret, *sub Tiberio, Caio et Claudio unius familiæ quasi hæreditas fuimus*, quod instar necessitatis et servitutis fuit; at nunc *loco libertatis erit*, quod non hæreditate, sed electione, imperium accepimus.

[i] *Quod eligi cœpimus*] Nempe Galba a Rep. et Piso in Republica delectus erat.

[j] *Nec ultra æstimatur*] Nec ultra inquiritur aut examinatur. Nullas ibi partes habet prudentia, nullas, consilium aut ratio: non ultra res agitatur, non deliberatur, nec ultra judicatur.

Nec ultra] Nec ultra res consilio aut judicio perpenditur, examinatur. An filius, qui generatur a principe, dignus sit imperio, nullatenus ex judicio pendet.

At longe aliter se habet adoptio, quæ tota in potestate adoptantis est, et quæ fit delectu, consilio, et *judicio integro*. Quod nempe judicium non corrumpitur natura aut ullo affectu.

Eligit et assumit princeps successorem; quem nulla ratio, nisi virtutis et indolis, eligere aut assumere cogebat.

Æstimatur] Sic vertunt: 'Nec illi ultra, opinione, existimatione aut fama bona censentur in vulgus. Et infra, *Æstimantibus*, vertunt: Qui de me bene existimarunt. Sed potius est, Qui me dignum imperio censuerunt, judicarunt.

Ita comparat nascentes in regia aut purpura principes, cum iis qui adoptantur vel eliguntur; ita ut princeps nascens, partus sit, seu fœtus solius naturæ, bene an male, non ultra judicatur, aut æstimatur.

At princeps adoptatus, fœtus est animi et judicii, ex parte principis adoptantis; fœtus vero virtutis suæ, et famæ, ob quam adoptatur, simul et judicii populorum destinantium illum imperio: quod in cunis regiis purpureisque non reperias.

[k] *Adoptandi judicium integrum*] Proprium, liberum, non commune cum fortuna: et si volueris eligere, inde cognoscitur, quod consensus omnium sequitur eligentem; plerumque enim electio est plurium et optimi. *Ferretus.*

Immo eligens sequitur consensum plurium, qui demonstrant, quem eligi optimum sit. Igitur sensus est, quasi diceret: Si principi nascitur successor, non penes ipsum est ultra rem æstimare.

At cum adoptat, res integra est, et de qua judicare libere potest; et si semel eligere voluerit, populorum

oculos Nero, quem, longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi[m] provincia, aut ego cum una legione,[n] sed sua immanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere:[1] neque erat adhuc[o] damnati Principis exemplum. Nos bello

Cæsarum imaginibus superbientem, non Vindex cum inermi Gallia, aut ego cum una legione; sed sua sævitia, suæ libidines cervicibus publicis deturbavere: neque fuerat hactenus damnati imperatoris exemplum. Nos armis,

1 Ms. Corb. *depulerit*.

NOTÆ

consensus demonstrat, quis tali electione dignus sit.

Qui nascitur, is veluti fortunæ judicio, seu libito succedit: at qui adoptatur, is veluti mentis et prudentiæ fœtus dici potest.

Τὸ *integrum* possit etiam intelligi, non solicitatum, nec ullo affectu corruptum, nisi Reipub.

[l] *Consensu monstratur*] Plin. Paneg. ‘Audiebas senatus populique consensum. Non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant: ille tantum jure principis occupavit, primusque fecit, quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset, antequam fieret.’

[m] *Inermi*] Quia pacata, et quam satis tuebantur octo legiones, quæ apud Rhenum in castris et præsidiis, et quia undique cincta viribus et copiis Rom.

Et quid moliantur Galli undique circumdati, Hispania, Italia, Germania, Britannia? Ideoque legatus Aquitaniæ petebat auxilium adversus Vindicem ex Hispania a Galba; sed statim ‘sensit medios delapsus in hostes.’

Cum inermi provincia] Quia Gallia, seu pars illa Galliæ, cui præerat Vindex, erat inter provincias, quas nullæ legiones, nulla castra tuebantur. Erat ea provincia publica, seu populi Romani, non Cæsaris; ideoque *inermis*.

[n] *Cum una legione*] Una tantum? Atqui antea tres in illa parte Hispaniæ, *τρία τάγματα*, *tres legiones*, collocat sub Augusto Strabo. Etiam sub Tiberio noster, ‘Hispaniæ,’ inquit Ann. IV. ‘recens perdomitæ tribus habebantur.’

Sed iis ipsis verbis assignificat, id mutatum, et imminutas legiones, animis ejus gentis tempore imminutis et fractis.

Itaque in Tarraconensi, cui Galba præfuit, una tunc legio. Suet. Galb. 10. ostendit exercitum fuisse: ‘legionis unius, alarum duarum, trium cohortium.’ *Lipsius.*

Cum una legione] Sexta nempe. Hist. v. ‘Principem Galbam sextæ legionis auctoritate factum.’ *Savilius.* Ideoque forte altera legio, quam rebellans scripserat Galba, septima Galbiana appellata est.

Cum una legione] Non opus multis copiis ad retinendam Hispaniam, quæ circumdata copiis, illinc Africæ, et hinc Aquitaniæ orbe, ceteræque Galliæ Germanicæ, aut etiam Britanniæ. Libertas jam sublata ex oculis mortalium.

[o] *Neque erat adhuc*] Scilicet ante Neronem. Sic Suet. Ner. 49. ‘Inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque, se hostem a senatu judicatum, et quæri, ut puniatur more majorum.’

et ab æstimantibus[2] [p] asciti, cum invidia,[q] quamvis egregii, erimus.[r] Ne[3] tamen territus fueris, si duæ legiones[s] in hoc concussi orbis motu nondum[4] quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: et, audita adoptione, desinam videri senex; quod nunc mihi[5] unum objicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis hujus;[t] et impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimusque[6] idem ac[u] brevissimus bonarum ma-

et a *civibus rem* judicio librantibus electi, *licet* non sine æmulatione et livore, *tamen* boni erimus. Ne tamen trepidaveris, si duæ legiones nondum pacem agitent in tanta convulsi imperii perturbatione. Ne ipse quidem ad tranquillas res veni: et vulgata arrogatione, non amplius videbor senex, quod nunc solum mihi exprobratur. Nero a deterrimo quoque nunquam non exoptabitur: mihi ac tibi prospiciendum est, ne etiam ab egregiis cupiatur. Hortari diutius, neque occasionis hujus *est*; et peracta est omnis adhortatio, si te feliciter ascivi. Optimaque eadem ac brevissima bonarum malarumque

2 Budens. *exstimantibus*.—3 Sic bene Mss. Reg. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *nec*.—4 Budens. et Puteolan. *non quiescunt*.—5 Quidam Mss. *unum mihi*.—6 Brotierus

NOTÆ

[p] *Et ab æstimantibus*] Nempe judicio nos asciti et electi sumus: supra: 'Nunc me Deorum hominumque consensu ad imperium vocatum.'

[q] *Cum invidia*] Quasi diceret: A bonis et bene æstimantibus asciti, cum invidia tamen nonnullorum, quamvis *egregii* simus; et certe maxime præ Nerone, qui a pessimo quoque semper desiderabitur.

Alii sic intelligunt: quamvis invideant nobis, tamen *egregii erimus*.

Cum invidia quamvis] Puto sic legendum, aut certe intelligendum: *Nos ... asciti, quamvis cum invidia, egregii erimus*.

[r] *Quamvis egregii, erimus*] Sic legere et intelligere mallem: *Nos* bello et a militibus populisque, recto judicio nos asciscentibus, evecti sumus, *cum invidia* certe aliquorum, *quamvis egregii eramus*.

Erat certe invidia prætorianis, et aliis exercitibus, quod electus esset a legione Hispana. Etiam et in senatu plerique mallent Verginium, et elegissent ultro, nisi bellis iterum civilibus perturbare Remp. metuissent.

[s] *Si duæ legiones*] Nempe, superioris Germaniæ.

Si duæ legiones] *Quintani primanique* in inferiori Germania saxa jecerant in imagines Galbæ. At præcipue exarserant in superiore Germania *quarta* et *duodevicesima* legiones: ruperant imagines Principis; juraverantque in verba S. P. Q. R.

[t] *Neque temporis hujus*] Sic capio: *Et monere te diutius*, non est *hujus temporis*, et *impletum* absolutumque est *omne consilium*, si non erravit animus, si te feliciter ac prudenter, si te bonum et egregium principem elegi.

[u] *Utilissimusque idem ac*] Talem Trajanum suum Plinius facit Panegyr. 'Meministi quæ optare nobis-

larumque rerum delectus est,[7] cogitare, quid aut volueris sub alio Principe,[v] aut nolueris.[8] Neque enim hic, ut in ceteris gentibus,[9][w] quæ regnantur, certa dominorum domus, et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem[x] pati possunt, nec totam libertatem.' Et Galba

rerum electio est, si reputes *animo*, quid aut cupieris sub alio imperatore, aut non cupieris. Neque enim Romæ, ut apud ceteras gentes, quibus rex imperat, certa *est* imperitantium familia, et ceteri servi: sed dominaturus es populis, qui nec totum servitium ferre queant, nec totam libertatem. *Et*

habet *utilissimus idem* e Mss. Corb. Bodl. Bud. quibus suffragantur Mss. Reg. Flor. et editio princeps. In Mss. Harl. Jes. et Puteolanus, *utilissimus quidem*. Pichena et recentiores, *utilissimusque idem*.—7 Brotierus omisit *est*.—8 Ita Ms. Flor. Pichena et recentiores. In ceteris Mss. et veteribus editionibus, inverso ordine, *aut nolueris .... aut volueris*.—9 Budens. *neque enim ut genti-*

NOTÆ

cum, quæ sis queri solitus. Nam privato judicio principem geris, meliorem immo te præstas, quam tibi alium precabare.'

[v] *Sub alio principe*] Philostratus in vita Apollonii, Vespasiano Apollonium interrogante, quomodo imperium recte constitueret: 'Fuit olim,' inquit, 'tibiarum arte quidam præstantissimus, qui discipulos ad se ventitantes, ad vilissimum quemque tibicinum audiendum ire jubebat; videlicet, ut ab iis discerent, quomodo non canere tibiis oporteret. Agedum, o imperator, cum tu jam didiceris, quomodo imperitandum non est, eorum exemplis qui male imperitaverunt, videamus jam quomodo imperandum sit.'

[w] *Ut in ceteris gentibus*] Non intelligit Germanos aut Sarmatas, qui fere pro libito regnabantur. Præcipue respicit hic ad Parthos, quorum Reges maxime superbi, et qui subditos, non ut *cives*, sed ut *servos* regebant; apud quos *certa dominorum domus*, nempe Arsacidarum.

Neque enim alii asciri in imperium poterant; ita ut Parthi *totam servitutem* paterentur; aliter Romani, qui sub Principibus, nondum tamen totam servitutem ferebant, ut nec totam libertatem vindicabant.

Illi, adhuc libertatis pervicaces, eligebant *principem*, qui se *civem* esse meminisset, non *dominum*.

Retinebant speciem aliquam libertatis inter dominationem et servitutem: et ut se *cives* ferebant, non *servos*; ita et qui imperabat, *principem*, non *dominum* agebat.

Sic supra Claudius alloquitur Regem Parthorum: 'Addiditque præcepta, (etenim aderat Meherdates,) ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret; clementiamque ac justitiam, quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capesseret.' Clementia, justitia, hæ sunt partes *principis* egregii. Aliter, *dominatio* superba est, et impotens.

[x] *Nec totam servitutem*] 'Medio tutissimus ibis.' Tota servitus durior ingenuis, sic et tota libertas laxior civibus bonum publicum amantibus, et libertatem cum virtute ac disciplina cupientibus.

quidem hæc ac[10] talia,[y] tanquam Principem faceret;[z] ceteri tanquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem, ferunt, statim intuentibus, et mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati[a] aut exultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de se moderatus,[b] nihil in vultu[c] habituque mutatum; quasi imperare posset[d] magis, quam vellet. Consul-

Galba quidem hæc et similia disserebat, *velut imperatorem crearet; alii omnes veluti cum* principe *jam facto sermonem habebant.*

Tradunt Pisonem statim inspicientibus, et postea converso in illum omnium vultu, nullum attoniti aut gestientis animi affectum promsisse. Colloquium cum parente et principe plenum observantiæ, de se modeste sentiens; nihil in vultu habituque insolitum; tanquam dominari posset magis, quam cuperet. Postea deliberatum, an

bus q. r.—10 Brotier. habet *atque*. Sic Mss. Corb. et Bodl. In Mss. Harl. Jes. necnon editione principe, *hæc et talia*. Puteolanus, *hæc ac talia*.

NOTÆ

[y] *Hæc ac talia*] Sic simpliciter et sincere admonebat Pisonem. Sic admonebat ut filium, et quasi faceret principem. Alii adulatorie et per blanditias, non jam cum Pisone, sed cum principe jam facto; jam cum fortuna principis loquebantur, fatorum inscii.

[z] *Tanquam Principem faceret*] Id est, Galba consilio, alii adulatione. *Savilius.*

Galba, quasi principem faceret, monebat, instituebat ad principatum; ceteri tanquam jam factum principem obsequio et assentatione demereri et conciliare incipiebant.

Faceret] Nempe Pisonem admonebat Galba, tanquam principem faceret, constitueretque; ceteri tanquam certo destinatum successorem imperii, cum tamen alium fata destinarent, et in occulto haberent. Isti *ceteri*, si de multitudine intelligis, non adulantur principem, cum admonent, differuntque sermonibus recens electum Cæsarem; præsertim e vulgo homines, quibus ex humilitate fortunæ nullus fere metus, aut turpis obsequentiæ ratio in dominantes.

[a] *Nullum turbati*] Res prosperæ ac insolitæ perstringunt animum. Nimius splendor fortunæ, repente affulgens oculis, turbare potest mentem privati hominis, qui præter opinionem supra cervices generis humani sublimis attollitur.

Tacitus infra de Vespasiano, cum imperator a legionibus salutatus est Hist. II. 80. 'A metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit. Ut primum tantæ multitudinis offusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus,' &c.

[b] *Moderatus*] De se modeste loquitur.

[c] *Nihil in vultu*] Specimen eximiæ virtutis fuit, non mutari animum cum fortuna, et sibi constare semper: quod paucis datum.

[d] *Quasi imperare posset*] Hist. III. de Junio Blæso: 'Nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, ut parum effugeret, quin dignus crederetur.'

tatum inde, 'pro rostris,[e] an in Senatu, an in castris[f] adoptio nuncuparetur.' 'Iri in castra,' placuit:[g] 'honorificum

arrogatio publicaretur apud rostra, vel apud patres, aut in castris. *Visum est*

NOTÆ

[e] *Pro rostris*] Nempe si *pro rostris* adoptasset Pisonem, sic apud pop. Rom. et pro concione, *comitia imperii* transegisset Galba. Quod debuit ex more veteris reipub. sed jam *obliterata nomina* libertatis Reipub. S. P. Q. R. et comitiorum magna ex parte.

Itaque spretis *rostris* et concione populi Rom. itum primo *in castra*, deinde *in senatum*, postea haud dubie in Capitolium, ut gratiæ Diis agerentur. In eo templo transacta videtur adoptio Trajani sanctius et felicius. Plin.

Rostris] Rostra suggestus erat e rostris navium Antiatium: erant duplicia, Vetera et Nova. *Vetera* fuerunt ante Curiam Hostiliam in foro Romano, et in octava regione Romæ antiquæ. *Nova* ad Palatii radices: ferebantur autem in Rostris leges, conciones habebantur, &c. *Tillemonius.*

[f] *An in castris*] In castris nempe prætorianis, quæ a Tiberio sunt constituta, cum vagæ ante id tempus et per hospitia dispersæ essent cohortes prætorianæ: in illis porro castris adoptio facta est: *Iri in castra placuit: honorificum id militibus fore.* Et, *apud frequentem*, &c. Ex quo apparet solennia adoptionis non requiri in hisce militum adoptionibus, quæ in testamentariis.

In his enim oportebat scriptum hæredem, et filium, si ratum id haberet, nomen, in quod erat adoptatus, apud prætorem profiteri, ne cui postea nominis mutatio fraudi esset, ut Octavium post Julii mortem, et apertis ejus tabulis, fecisse tradit Appianus. *Lupanus.*

Pro rostris, an in senatu, an in castris] Attamen adoptio Trajani facta est in Capitolio, et melioribus auspiciis. Plin. Paneg. 'Itaque non tua in cubiculo, sed in templo; nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Jovis Optimi Maximi adoptio peracta est; qua tandem non servitus nostra, sed libertas et salus et securitas fundabatur: sibi enim Dii gloriam illam vindicaverunt; horum opus, horum illud imperium. Nerva tamen minister fuit,' &c.

Adoptio Trajani facta in Capitolio, ob tumultum militum. De quo idem Plin. Paneg. 'Corrupta est disciplina castrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres.' Et in Capitolio obsessum Nervam innuit ibid.

[g] *Iri in castra, placuit*] Tacitus, *Honorificum id militibus fore.* Quia tum, ut habet Suet. Galb. 16. 'Maxime fremebat superioris Germaniæ exercitus, &c. Ergo primi obsequium rumpere ausi Kalendis Januar. adigi sacramento, nisi in nomen senatus recusarunt: statimque legationem ad prætorianos cum mandatis destinaverunt, displicere imperatorem in Hispania factum; eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.'

Etiam in senatu nuncupatam Pisonis adoptionem fuisse innuit Suet. Galb. 18. 'Observatum etiam est, &c. adoptionis die, neque milites allocuturo, castrensem sellam de more positam pro tribunali, oblitis ministris, et in senatu curulem perverse collocatam.'

id militibus fore, quorum favorem, ut largitione et ambitu[h] male acquiri, ita per bonas artes haud spernendum.' Circumsteterat interim palatium[i] publica expectatio,[j] magni secreti impatiens: et male coërcitam famam supprimentes augebant.

18. Quartum Idus Januarias, fœdum imbribus diem,[k] tonitrua et fulgura et cœlestes minæ[l] ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus[m] comitiis dirimendis non

iri *debere* in castra: decorum id militibus fore, quorum suffragium, ut pecunia et ambitione male comparatur, ita per egregias artes haud temnendum. *Interea populus magna expectatione* erectus ac suspensus, *et ingentis arcani insolens, circumsteterat penates principis, et male compressum rumorem prementes intendebant.*

Quartum Idus Januarias, diem pluviis mœstum, turbaverant præter solitum tonitrua et fulgura et cœlestes metus. Annotatum id olim, quo comitia dimitterentur,

NOTÆ

[h] *Ut largitione et ambitu*] Respicit ad vocem Galbæ supra: 'legi a se militem, non emi.' Et quæ sunt infra: 'Nocuit antiquus rigor et nimia severitas.'

[i] *Palatium*] Vel Domus Augustana, Domus Tiberiana, sedes Imperii Romani, fuit in monte Palatino, et in regione decima Romæ antiquæ: hodie ruinæ vocantur *Palazzo Maggiore.* Sunt in regione Ripæ, vel in regione *Campitelli*, in parte media, versus meridiem Romæ modernæ. *Tillemonius.*

[j] *Publica expectatio*] Id sic intelligendum: Interim palatium circumsteterat populus, expectatione magni secreti impatiens.

Publica expectatio] Populus nempe expectabat adoptionem novi principis, nec sine multa impatientia tolerabat grande illud secretum; scil. quorsum erumperet, et quis tandem procerum adoptaretur in imperium.

Certe plebecula impatiens talium, interim circumsteterat regiam: et gratiosi seu intimi liberti amicique Cæsaris, dum suppriment famam, aut dissimulant adoptionem adoptandique nomen, eam magis augent.

[k] *Fœdum imbribus diem*] Cum de evehendo principe ageretur, non modo diem, sed et horam, velut huic rei fatalem observabant: quod factum supra in Nerone eligendo, cum duceretur in castra. Attamen hic Tacitus, *ad diritatem diei*, (sic vocat Suet.) non ad observationem astrorum, et ad morem veterum tantum respexit, qui usurpatus in *comitiis dirimendis.*

[l] *Cœlestes minæ*] Plut. Galba: 'Non magna modo egredientem prodigia sunt consecuta: sed et cum in castris quædam perorare de scripto recitata cœpisset, tanta fulgurum tonitruumque multitudo, tantum imbris et caliginis incidit urbi et castris, ut facile appareret, infestam adoptionem Deos aversari.'

[m] *Observatum id antiquitus*] Cic. in Vatin. 'Augures omnes usque ab Romulo, decreverunt, Jove fulgente, cum populo agi nefas esse.' Philip. 5. 'Jove tonante, cum populo agi, non esse fas, quis ignorat?' Et de Divinat. II. 'In nostris commentariis scriptum habemus, Jove fulgurante, comitia populi habere nefas.'

terruit Galbam, quo minus in castra pergeret, contemtorem talium, ut fortuitorum;[n] seu, quæ fato manent,[o] quamvis significata, non vitantur.[1] Apud frequentem militum concionem, Imperatoria brevitate,[p] adoptari a se Pisonem, more

non absterruit Galbam, quin se in castra conferret, ut qui despiceret talia, tanquam fortuita; seu, quæ fatis destinata sunt, quamvis præmonstrata, non declinantur. Frequenti militum concione, ea *brevitate quæ principem decet, disserit, arrogari a*

1 *Vitarentur* Mss. Harl. Guelf. et Ernestus: apposite quidem ad temporum rationem. In Ms. Jes. *viterentur*. Ms. Bodl. et Puteolanus, *vitentur*. In Ms. Bodl. emendatum postea, *vitantur*, quod habent recentiores editiones plurimæ. Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *vertantur*. Brotier. qui *vitarentur*

NOTÆ

Paulo post: 'Comitiorum solum vitium est fulmen, quod idem omnibus rebus auspicium optimum habemus, si sinistrum fuerit.' *Savilius*.

Modus loquendi Livio familiaris, l. I. 'Ni degeneratum in aliis, huic quoque decori offecisset.' L. VII. 'Diu non perlitatum tenuerat dictatorem, ne ante meridiem signum dare posset.'

Et inferius: 'Tentatum domi per dictatorem, ut ambo patricii consules crearentur, rem ad interregnum perduxit.' *Pichena*.

Sic de Nerone adoptato Suet. Ner. 8. 'Septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem, non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur.'

Et forte illud idem voluit Tac. Ann. XII. 64. de eodem Nerone: 'Crebroque vulgabat Agrippina, ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.' Attamen expectatum aliquid subtilius ex Chaldæis putem.

n *Fortuitorum*] Quæ naturalibus causis et soli naturæ ascribi debuerant, fuerunt *fortuita* respectu cœptorum et consiliorum Galbæ. Quid enim imbres aut tonitrua spectant ad electionem principis? quæ connexio? quis ordo? quæ ratio aut proportio?

Hæc tamen olim spectavere veteres Græci et Latini in concionibus et comitiis; nempe in magistratibus, ducibus, seu imperatoribus eligendis, et quasi mali ominis ea exhorruere.

o *Quæ fato manent*] Certe rem notatu dignissimam de hoc ipso Galba narrat Suet. 6. 'Provinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit: mox consulatum per sex menses ordinarium gessit. Evenitque, ut in eo ipse L. Domitio patri Neronis, ipsi Salvius Otho pater Othonis succederet, velut præsagium insequentis casus, quo medius inter utriusque filios extitit imperator.'

p *Imperatoria brevitate*] Imperatoriæ dignitatis majestatisque, seu principalis fastigii est, *breviter loqui*, nec diu se aut vulgus retinere decorum. Major ex brevitate sermonis reverentia. Ostendi majestas, non vulgari debet.

D. Augusti[q] et exemplo militari,[2] quo vir virum legeret,[r] pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro asseverat, 'quartam et duodevicesimam[3] legiones,

se Pisonem, exemplo seu ritu *D. Augusti, et more militari, quo vir virum assumeret. Ac ne occultata discordia in pejus acciperetur, affirmat ultro* ipse, legiones quar-

recepit.—2 Ita quidem libri omnes. Invertendum tamen multis videtur, *exemplo Divi Augusti, et more militari.* Sic vertit Cl. Davanzati, quem optimus quisque interpres secutus est, 'che adottava Pisone ad esempio d'Augusto, e uso di Milizia che uno elegga un altro.' *Brotier.*—3 Sic omnes scr. et edd. ante Pichenam, qui recepit *duo et vicesimam*, velut historia et Flor. a pr. manu desideraret. At se correxit ipse ad c. 55. Ceterum mirum tamen a sequen-

NOTÆ

q *More D. Augusti*] Quod autem adoptare se Pisonem *more militari, quo vir virum legeret*, Galba pronuntiavit, id ex militiæ Rom. antiquis moribus explicandum est.

Apud majores miles quandoque, non ex lege aut ex censu per conquisitionem delectumve scribebatur, sed sive domi cogeretur exercitus, sive pars copiarum præliatura cum hostibus, in expeditionem mitteretur, cum gliscerent pericula, ex iisque casus graviores timerent, soliti fuere milites singuli, notos sibi singulos legere, quos antea ex præclaris facinoribus satis spectatos putarent.

Quod legitur quoque apud Livium l. IX. 'Etrusci lege sacrata coacto exercitu, cum vir virum legisset, quantis nunquam alias antea simul copiis simul animis dimicarunt.'

Eodem alludit M. Tullius, ut quidam observavit ad illa verba Milonianæ: 'Ille qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum a viro lectum esse diceres.' *Vertranius.*

r *Quo vir virum legeret*] Modus ex militia talis est, quo primus sumeret secundum in acie sibi proximum, secundus tertium, et sic porro omnibus ad extremum usque, velut socios sibi allegentibus.

Exercitus ad eam instructus formam, omni pæne vi major videbatur istis temporibus; certe plurimum in hostes valebat. Liv. l. IX.

Pæne apud Xenoph. I. παιδ. par est descriptio instruendi apud Persas exercitus, seu vere atque ex usu, seu quod dux militia clarus eam judicaret aciem validissimam.

Cyrus nobilissimum quemque numero ducentos exercitatæ industriæ legebat, singuli ex ducentis sibi quatuor alios, donec mille nobiles ille incrementi ordo daret. Nobilium deinde singuli, triginta milites gregarios optabant, decem scil. πελτάστας, totidemque funditores, et sagittarios pari numero. *Savilius.*

Quo vir virum legeret] Veteres cum animosissime in prælium ire parabant, et omni animorum et corporum contentione, pugnæ discrimen capessere instituebant, in ordinanda acie hoc consilium interdum sequebantur, ut vir virum legeret: ut in cujus virtute plurimum fiduciæ esse quisque statueret, eum in acie proximum haberet: cujus latus tegeret, et a quo suum vicissim tegeretur. Virg. Æn. XI. 'Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos, Bisque rejecti armis respectant terga tegentes. Tertia sed postquam congressi in prælia, totas Implicuere inter se acies, legitque virum vir.'

paucis[s] seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore.' Nec ullum orationi aut lenocinium[t] addit aut pretium.[4] Tribuni tamen[u] Centurionesque et proximi militum grata auditu[5 v] respondent: per ceteros mœstitia ac silentium, tanquam usurpatam[w] etiam in pace

tam et duodevicesimam, non ultra petulantiam verborum deliquisse, paucis discordiam incitantibus, et brevi in obsequio futuras. *Nec ullum concioni aut delinimentum adjicit, aut donativum. Tribuni tamen, et centuriones, et propiores militum læta auditu subjiciunt: per alios tristitia et silentium, veluti solennem* alias

tibus editoribus hîc *duo et v.* servatum, cum c. 55. *duodev.* exhiberent. Vetus restituit Ryckius (ex Agr.) *Ernest.* Bud. *duodevic.* *Duoetvicesimam*, bene Pichena e Ms. Flor. Idem vide infra c. 55. Perperam multi Mss. et veteres ac recentiores editiones, *duodevicesimam*. In Ms. Corb. *IIII^tam et XX^am*. Brotier.—4 Sic Pichena et recentiores, e Ms. Flor. in quo, *addita ut pretium.* Mss. Reg. Agr. editio princeps et Beroaldus, *additum, aut pretium*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *addidit, aut pretium*.—5 Sic bene Mss. Harl. Jes. et Puteolanus ac recentiores. Sic quoque in Ms. Guelf. emendatum altera manu. In Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe, *grata audito respondent*. Ms. Bodl. et Rhenanus, *gratabundi respondent*, et ita notatum in

NOTÆ

[s] *Paucis*] Sic seditionem elevat, minuit, mollitque Galba. Quod non verbis, sed rebus, opibus, pecunia ac donativo facere debuit.

[t] *Lenocinium*] *Lenocinium* ad verba, *pretium* ad rem spectabat. Ex utroque tamen *lenocinium* esse potuit.

[u] *Tribuni tamen*] Præpositi et primores castrorum omnes, tribuni, primipili, centuriones, proxime circumstabant principem; cum suggestu et sella curuli sedens, signorum *pilorumque honore* circumdatus, militem pro concione alloqueretur.

Ceterum vulgus magis amotum et sparsum undequaque circa suggestum. Quod clare perspicitur in nummis principum, quibus exhibetur *allocutio* in castris.

[v] *Grata auditu*] Quidni *grata auditu*, cum omnes libri consentiant?

Proximi sic respondent, quia prope tribunal Galbæ, et observari poterant; ceteri mœsti et silentio defixi, quod donativum perderent.

[w] *Tanquam usurpatam*] Principum in milites liberalitas, *donativum* vocabatur; in populum aut amicos, *congiarium*. Quod procul dubio certa primum mensura, velut congii, vinum aut oleum divideretur, posteaque suffectis rebus aliis adhæsit idem nomen. Sic Ann. XII. 'Additum nomine Neronis, donativum militi, congiarium plebi.'

Et Suet. Ner. 7. agens de eadem re: 'Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit.'

Quo proprietatis neglectu, ut videtur, permiscet vocabula Tullius, utiturque *congiario*, ubi *donativo* locus erat, epist. ad Att. XVI. 8. 'An iret ad tres legiones Macedonicas, quæ iter secundum mare superum faciunt, quas sperat suas esse. Eæ congiarium ab Antonio accipere noluerunt.'

An potius, quod reor, *donativum*, libera Rep. ignotum, sub imperatoribus obtinuit?

Principes plerumque *donativum* concedebant post insignem aliquam victo-

donativi necessitatem[x] bello[y] perdidissent. Constat, potu-

etiam in otio largitionis necessitatem bello amisissent. Certum est potuisse deliniri

NOTÆ

riam; aut ubi extra ordinem suaderet occasio.

Claudius primus fuit, qui principatum adeptus, militi donativum promisit quinadena sestertia, id est, circiter 120. libras sterlingas monetæ Anglicanæ; (nobis sunt 375. coronati, seu 1125. libræ.)

'Primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pignoratus,' ait Sueton. c. 10.: et cum Nero filius adoptivus virilem indueret togam, itidem dedit.

Etiam Nero principatus initio, 'promisit donativum ad exemplar paternæ largitionis.' Tac. Ann. XII. Et post Pisonis conspirationem, *bina nummum millia* viritim manipularibus divisit, id est, circiter sexdecim libras nostrates; (seu 50. coronatos, vel 150. libras Gall.) et variis temporibus, cum Græciam transiret, imposuit, quasi per tot repetitas vices, necessitatem idem faciendi successoribus.

Nymphidius promittebat ipsis Galbæ nomine triginta millia sestertium, id est, circiter libras ducentas quadraginta Anglicas, (sive quadraginta coronatos, seu 2250. libb.) Galba promissi fidem eludente: atque hic in Pisonis adoptione, *nullum orationi aut lenocinium additum aut pretium.*

Adrianus magis obsecutus tempori in adoptione Veri, quater millies sestertium, (sunt nobis 100. coronati seu 300. libræ;) in militem divisit; et Antoninus, teste Spartiano, in matrimonio filiæ Faustinæ, excessit *usque ad donativum militum*. Savilius.

Ex quo Claudius primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pignoratus fuit, ceteri postea principes veluti donativi necessitate obstricti erant, etiam *in pace:* quod præsertim sub Nerone obtinuit; qui post occisam matrem, multa amicis et potentioribus donavit: qui, post detectam Pisonis conspirationem, bina nummum millia, (sunt 50. coronati,) viritim manipularibus divisit, et in aliis etiam occasionibus.

Tum autem nostro hoc loco mœsti milites, quod tale donativum, quod moris erat ipsis tribui, veluti necessario, etiam *in pace*, bello Galbæ adversus Neronem perdidissent.

Usurpatam] Solennem, et usurpari consuetam. Non quasi invitis principibus largitionem exprimerent milites, ut vertunt. Immo ipsis volentibus, et ultro offerentibus tale donativum principibus, non tamen certe sine ratione aut necessitate aliqua.

Largitio quacumque ex causa usurpata ex more, jam quasi debita censetur, et se exsolvit, seseque liberat, qui talia dissolvit.

[x] *Necessitatem*] *Necessitas* fuit ex parte principis tale *donativum;* quia jam solenne et usurpatum erat ab aliis ante principibus, et etiam ut adoptionem sive successionem approbaret miles.

Etiam *pacis interfuit*, delinire ac conciliare milites liberalitate aliqua. Certe disciplina stabat res Romana, et melior fuit priscus rigor, sed cui jam non *pares* erant Romani post Neronem, et alia ignaviæ ac prodigentiæ prodigia.

Cedendum tempori fuit, nec statim flecti potuit ad meliora miles luxuriosus; qui ex illiberalitate Galbæ pejora metuebat, nempe severiorem militiam, et ne ad longinqua bella traherentur.

isse conciliari animos quantulacumque[6] parci senis[z] liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas;[a] cui jam pares non sumus.

19. Inde apud Senatum non comtior Galbæ, non longior quam apud militem[1] sermo: Pisonis comis oratio. Et Patrum favor[b] aderat; multi voluntate effusius; qui noluerant,

animos quantulacumque avari senis munificentia: obstitit vetus severitas et immodica prisci moris *pervicacia, cui jam sumus impares.*

Exin apud patres non elegantior oratio Galbæ, non prolixior quam in castris: Pisonis elegans et civilis sermo. Et favebant patres: multi sponte sua, *flagran-*

margine Mss. Harl. et Jes.—6 Ita Mss. et libri editi. Rhenanus e solo Ms. Bud. in quo *q. parva lib.* perperam conjicit, *quantumcumque parva libet*, aut *quantacumque.* Brotier.

1 Sic bene Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *milites.* Brotier.

NOTÆ

[y] *Bello*] Intellige bellum Vindicis, seu Galbianum, in quo summum et ingens *momentum* futuri erant prætoriani, cuicumque factioni accessissent: et re ipsa magnum momentum attulere partibus Galbæ, cum Neronem destituerunt arte Nymphidii præfecti: et veluti totius discriminis fortuna transacta ac diremta est illorum favore.

Hinc jure queruntur, sibi tali *bello* etiam ablatum donativum, quod vel *in pace* ipsis conferri solebat a prioribus principibus.

Bello] Cum *bello* et armis civilibus assequi præmia et donativum debuissent, tamen quod olim usurpatum erat etiam *in pace donativum*, etiam post sua in eo bello merita perdunt. Hinc indignantur et queruntur.

[z] *Parci senis*] Sic Suet. Galb. 12. 'Illa quoque, verene an falso, per ludibrium jactabantur: apposita lautiore cœna ingemuisse eum: et ordinario quidem dispensatori breviarium rationum offerenti paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse. Cano autem choraulæ mire placenti denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis.' Denarii quinque sunt nostro more 30. asses.

[a] *Antiquus rigor et nimia severitas*] Certe natura et ingenio tristis severusque Galba. Suet. Galb. 9. 'Per octo annos varie et inæqualiter provinciam rexit;' (nempe Hispaniam Tarraconensem,) 'primo acer, vehemens, et in coërcendis quidem delictis vel immodicus; nam et nummulario, non ex fide versanti pecunias, manus amputavit, mensæque ejus affixit; et tutorem, quod pupillum, cui substitutus hæres erat, veneno necasset, cruce affecit: implorantique leges et civem Rom. se testificanti, quasi solatio et honore aliquo pœnam levaturus, mutari, multoque præter ceteras altiorem et dealbatam statui crucem jussit,' &c.

Nocuit antiquus rigor] Plut. Galba: 'Ita imperabat iis, quos Nymphidius et Tigellinus cicuraverant, ut priscis Romanis Scipio, Fabricius, et Camillus intendit.'

[b] *Et Patrum favor*] Effusius favebant, (in speciem saltem,) qui noluerant adoptatum Pisonem. Sic Hist.

medie;[2] [c] ac[3] plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes, sine publica[4] cura. Nec aliud sequenti quatriduo, (quod medium inter adoptionem et cædem fuit,) dictum a Pisone in publico[5] factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt,[d] censuerant Patres, mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, majore[6] prætextu;[e] illi

tius; qui non cupierant, medii; et plurimi veneratione promiscua privatas cupidines meditabantur, sine studio aut amore *Reipub. Nec aliud Piso dixit in publicum, aut gessit, sequentibus quatuor diebus, qui medii fluxere arrogationem inter et necem. Frequentioribus indies acceptis literis de seditione Germanica, et pronis auribus civium ad audienda credendaque omnia recentia, cum mæsta sunt, decreverat senatus, mittendos oratores ad Germanicas legiones:* et *consultatum secreto, num etiam Piso* simul *iret, majori specie ac pompa; illi dignitatem patrum, hic decus*

—2 Sic volebat Ryckius e suo Ms. Agr. Verum cum adverbium *medie* non occurrat, nisi apud Firmicum aliosque recentioris Latinitatis scriptores, emendabat Freinshemius, *medii, ac plurimi*. [Sic vertit Cl. Gordon, 'While the indifferent, and the major part.' Murphy quoque, 'While the neutral and indifferent (by far the greatest number.)'] *Medie* tamen habent omnes Mss. et ferme omnes, *ac*, non *at*. Tueri etiam *medie* utcumque videbitur, quod mox sequitur, *agitantes:* nam post *medii*, rectius scriberetur, *agitabant;* ut recte observat Cl. Ernestus. *Brotier.* Ryckius tamen in textu cum Gronovio servat *medii*. Ita locum distinxit Brotier.: *multi voluntate; effusius, qui noluerant; medie, at plurimi, &c.*—3 *At* Brotier. habet, cum quibusdam Mss. 4 Amicus apud Ryckium, *sine publici cura*. At Mss. non mutant.—5 Sic bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et veteribus editionibus, *in publicum*. Brotier.—6 *Majore*, immerito

NOTÆ

I. 45. 'Quanto magis falsa erant, quæ fiebant, tanto plura facere.' *Freinshemius.*

Sic Ann. I. 7. 'At Romæ ruere in servitium consules, patres, eques. Quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes.'

[c] *Medi*] Quidam legunt *medii;* nempe qui neque *voluerant* neque *noluerant* adoptionem; et hi *plurimi* erant; nempe isti medii majore numero erant.

Illi *obvio obsequio*, id est, promiscuo, et quod ultro parati erant deferre cuicumque dominanti.

Illi autem tali obsequio et honore in principem *privatas spes agitabant*, seque respiciebant et propriam utilitatem, nulla Reipub. cura.

[d] *Cum tristia sunt*] Facilius creditur de novis improsperis et tristibus: siquidem rara felicitas, præsertim concusso bellis civilibus orbe imperii.

[e] *Majore prætextu*] Id est, quo legatio ad milites ornatior, seu majoris foret dignitatis, placebat una cum missis a senatu, ire etiam Pisonem, 'illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus.'

Non enim *prætextus* semper pro ob-

auctoritatem Senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat et Laconem, Prætorii Præfectum,[f] simul mitti: is consilio intercessit.[g] Legati quoque,[h] (nam Senatus elec-

principis ostentaturus. Censebant etiam Laconem, prætorii præfectum, simul mittendum: is obstitit tali *consilio. Legati etiam, quia patres delectum Galbæ conces-*

suspectum habet Lipsius. Major enim prætextus, seu plus dignitatis et auc-

NOTÆ

tentu. Valer. l. IV. 'Et plurimorum ac maximorum operum prætextu, titulum imaginum suarum amplificavit.'

At cur non ipse Galba legiones adivit? Tiberium æmulatur. Tac. Ann. I. 'Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare: præsertim cum major e longinquo reverentia; simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere.'

Prætextu] Vertit Clar. Harlæus, 'Speciosiori aliquo prætextu.' Non satis apte sermoni Gallico. Id est, majori dignatione, ut nempe *dignationem Cæsaris laturus.* Sicque gravioris et majoris auctoritatis fuisset Piso apud legiones.

Majore prætextu] Plut. in Crasso de Pompeio magno: 'Præsens vero sæpe superabatur a Crasso, ut qui propter superbiam et prætextum vitæ devitaret multitudinem.'

Majore prætextu] Seneca epist. 71. 'Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed ille pulcherrimus Reipub. prætextus, optimates, et prima acies Pompeianarum partium, senatus ferens arma, uno prælio profligabuntur: et tum magni ruina imperii in totum desiliet orbem,' &c.

Majore prætextu] Metaphora sumta videtur a toga, cui circum purpura attexebatur in limbo; et prætexta dicebatur, quæ magistratuum ac sacerdotum vestis fuit et insigne; et quod fuit in veste purpura illa, *prætexta*, ut decus et ornamentum præcipuum togæ fuit, purpura; ita fere quadam ratione Cæsar, respectu *senatus*, et *senatus*, respectu *civitatis*, *prætextus fuit*.

Itaque Cæsar, ut præcipuum decus senatus fuit et ornamentum; ita *majore prætextu* et decore iturus fuit ipse cum legatis senatoriis ad Germanicas legiones.

Mittebatur simul et Laco præfectus prætorii, qui *prætextum*, seu decus militis prætoriani et cohortium urbanarum præferret; sed omnia hæc frustra. Sic infra c. 74. Otho legatos 'ad Germanicum exercitum.... specie senatus misit.'

Certe legati semper e senatu et fere sorte electi. Sed tum forte ipse Otho elegerat pro arbitratu e senatoriis legatos, licet senatus aut ignoraret, aut non consentiret legationi. Sic et infra c. 76. 'Sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu senatus.'

[f] *Laconem, prætorii præfectum*] Sic dignationem præfecti laturus, et ut honorificentius comitaretur Pisonem Cæsarem: et simul auctoritatem prætoriani urbanique militis ostentaturus legionibus. Quod magni momenti fuit, si simul prætoriani consensissent cum legionariis in adoptionem Pisonis.

[g] *Is consilio intercessit*] Quis inter-

tionem Galbæ[i] permiserat,)' fœda inconstantia[j] nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi[7] aut eundi, ut quemque metus[k] vel spes impulerat.

20. Proxima pecuniæ cura:[l] et cuncta scrutantibus jus-

serant, turpi mobilitate ingenii *electi, excusati, subrogati, ambitione manendi aut abeundi, ut quemque timor aut spes incitaverat.*

Dein secuta conquirendæ *pecuniæ cura: et omnia investigantes æquissimum*

toritatis erat, si Piso proficisceretur. *Idem.*—7 In Ms. Agr. *retinendi;* unde tentabat Heinsius, *renitendi.*

NOTÆ

cessit? An Piso ipse, tanquam consors tribuniciæ potestatis? Credo potius Laconem; neque de intercessione tribunicia intelligi; sed quod ille abnuerit, consiliumque improbaverit. *Pichena.*

Consilio intercessit] Laco nempe, qui infra c. 26. 'Consiliique, quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus.' Nec alia re metuebat; quippe talis fuit fama hominis, ut seditionem potius augeret in castris legionum. Unde illi exitium certum. Unus e tribus pædagogis fuit: quod ad flagitium sufficiebat et ad pœnam.

h *Legati quoque*] Qui tamen profecti sunt nomine Galbæ ad exercitus Germanicos, qui et mox revocati ab Othone, nec in Germaniam venere, et alios misit Otho ad utrumque exercitum, qui retenti: simul et ad legionem Italicam, et alias copias quæ Lugduni agitabant.

Specie senatus, id est, quasi a senatu delecti et missi essent; quod intelliges ex istis supra 19. 'Censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. Agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, majore prætextu;' (seu specie,) 'illi auctoritatem senatus,' (nempe quia e patribus delecti sponte Galbæ) 'hic dignationem Cæsaris laturus.'

Quantum patet ex hoc loco, legati Galbæ rediere in urbem, non adita Germania; et legati Othonis venere ad Germanicas legiones, aut in itinere occurrere; sed isti mansere apud Vitellium. Facilius quam ut ipsi retenti viderentur.

i *Senatus electionem Galbæ*] Ita tamen ut ex patribus, et forte etiam e consularibus legatos eligeret; qui dignationem et auctoritatem senatus ferrent.

Senatus] Legati ex more a senatu, et ex senatu eligi debuerunt sorte: aliquando tamen suffragiis patrum delecti; et quia tum res principis agebatur, delectum principi detulerat senatus.

j *Fœda inconstantia*] Quod non spectat ad Galbam, sed ad senatores; quamvis mobilitate ingenii senex varius esset et parum constans. Quod tali in tempore exitiosum, ubi non consulto, sed facto, nec cunctatione opus, sed diligentia. Cum res urgent, media via haud expectanda est.

k *Metus*] *Metus* scil. ex Vitellio, si auditum erat, et ex legionibus Germanicis. *Spes* vero ex Galba, et inprimis ex Pisone Cæsare.

l *Proxima pecuniæ cura*] Id est, instantissima, et quæ magis urgeret, ut in tali occasione.

Proxima] *Proxima* seu præcipua post seditionem Germanicam colli-

tissimum visum est, inde repeti, unde[1] inopiæ causa erat. Bis et vicies millies[2][m] sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos jussit,[n] decuma parte[o] liberalitatis

consuere, inde requiri, ubi egestatis origo erat. Nero profuderat bis et vicies millies sestertium per prodigentiam. Vocari singulos jussit Galba, *decima parte dona-*

1 Sic bene Mss. Reg. Corb. et editio princeps. In Mss. Flor. Guelf. et Puteolanus ac recentiores, *ubi inopiæ;* [et sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.* —2 Sic vere Lipsius et recentiores. Perperam Mss. et veteres editiones, *bis et vicies mille sestertium.* Forte natus error ex librariorum vel incuria, vel

NOTÆ

gendæ *pecuniæ cura*, quæ imperii et belli nervus.

[m] *Bis et vicies millies*] Sic Hist. II. *Novies millies sestertium*, non *novies mille;* sic enim fert hujus linguæ usus; atque in hoc exprimendi modo per adverbia, vulgo subintelligitur, *centena millia;* ut *bis et vicies millies* tantundem sit, ac si dixisset, *bis et vicies millies centena millia sestertium.*

Plut. Antonio interpretatur *decies* per *πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας* (*δραχμῶν*) i. e. *decies centena millia sestertium:* quatuor sestertiis ex ejus supputatione drachmam constituentibus. *Sestertius, quasi semis tertius*, id est, duo et dimidium tertii.

Et observata eadem analogia in Græcis *πέμπτον ἡμιτάλαντον*, id est, quatuor talenta et dimidium quinti, Germanice *drit-halb batzen*, duo batzi et dimidius.

Sestertius vero idem valens, quod duo et semis, notari vulgo solitus hoc modo II-S. aut conjunctim HS. id est, *duo* et *semis*, ut totidem *asses* utique intelligantur; et quatuor sestertii æquivalent *denario*, qui sic dicitur, quasi *dena æra.*

Omnes quoque Græci, nullo prorsus excepto, qui res Romanas historiarum monumentis prodiderunt, quatuor sestertiis vertunt *δραχμῆς 'Αττικῆς* vocabulo; non tantum, ubi minor summa colligitur, sed et majores, quas palpandum præberent; si quod, ex illorum opinione, daretur discrimen.

Cum igitur *denarius* et *drachma* ex consensu scriptorum, quos habemus antiquissimos, adversus paucorum auctoritatem, æquivaleant, et utraque vox, quatuor exæquetur sestertiis, octo drachmis *unciam* constituentibus, unciaque apud nos nunc faciente quinque solidos sterlingios, summa hoc loco descripta *bis et vicies millies, centena millia sestertium*, ad Anglicanam reducta monetam, nunc in vulgus usitatam, conficiet *septemdecim milliones, centum et octoginta septem millia et quingentas libras.*

Neque fidem excedere videbitur, si Neronem spectes, ejusque per quatuordecim annos prodigalitatem. Cum Vitellius, memorante Tac. Hist. II. paucissimis mensibus, novies millies H-S. intervertisse credatur, nempe, circa septies millies millenas libras. *Savilius.*

Bis vicies] Sunt quinquaginta quinque milliones coronatorum, seu centum et sexaginta quinque milliones librarum.

[n] *Appellari singulos jussit*] Non Romæ tantum, sed et alibi. Xiphil. 'Hellanodicis, seu Ludorum judicibus, concessit viginti myriadas drachmarum, quas Galba ab ipsis repetie-

apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super[3] [p] portiones erant, iisdem erga aliena[q] sumtibus, quibus sua prodegerant; cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri, aut fœnus,[r] sed sola instrumenta vitiorum[s] manerent.

tionum unicuique illorum concessa. At illis vix supererat decima pars hujus pecuniæ, *eadem erga alienas opes prodigentia, qua suasmet* ipsi *effuderant; cum ferocissimo cuique aut profligatissimo, non prædia, aut pecunia; sed sola adminicula*

ignorantia, cum olim scriptum esset, *bis et vicies* M *Sestertium*, vel XXIIM *HS.* Idem.—3 Budens. *supra.*

NOTÆ

rat:' sunt nobis 20,000. coronati, seu 60,000. libræ.

Appellari singulos jussit] Inquisitum in eos, qui emerant aliquid. aut acceperant ab istis Neronianis flagitiis: sed intellige tantum eos, qui vel male emerant, et iniquo pretio, vel qui emerant aut acceperant res quæ regni et Reipublicæ erant, non Neronis, ut v. c. supellectile regium seu theatricum.

Sunt enim res quædam, quas ne princeps quidem jure largiri potest, ut neque subditus accipere sine damno Reipub. et istiusmodi res statim vindicat ultro qui successit princeps.

° *Decuma parte*] Huc spectabat narrante Suet. decretum, 'ut si quid ipsi vendidissent, auferretur emtoribus.' Plutarch. 'Qui emerant aliquid ab ipsis aut acceperant, ubicumque inquirebat Galba, et ab illis exigebat.'

[p] *Super*] Vix supererant decumæ portiones; vix decima pars donationum Neronianarum illis supererat. Sic Virg. 'Jamque adeo super unus eram.'

[q] *Erga aliena*] *Aliena* erant illa bona, quæ rapiebantur possessoribus, avaritia, sævitia, delationibusque et cædibus Neronis, ut conferrentur in perditissimos aulæ Neronianæ comites, qui suas et alienas istas opes perinde prodegerant.

[r] *Fœnus*] *Fœnus* idem est, ac pecunia, apud auctores.

[s] *Sed sola instrumenta vitiorum*] Nempe os, lingua, vox, cuncta venalia, lyræ, citharæ, pellices, exoleti, ceterique ministri libidinum et flagitiorum: nempe talia portenta semper hiabant vorabantque, tanquam perpetua præda affluere deberet.

Quod parabant flagitiis, per luxum statim decoquebant, et iisdem artibus peribant illis opes, quibus fuerant comparatæ.

Videtur tamen Suetonius innuere, talia genus instrumenta jam partim vendita et distracta; 'ut siquid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus.'

Sola instrumenta vitiorum] Forte præcipue intelligit Choregium theatrale. Quæ veluti flagitia Reipub. aversabatur Galba. Sueton. 12. 'Cano autem choraulæ mire placenti denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis.' Quinque *denarii*, sunt 30. asses nostri.

Et c. 15. 'Liberalitates Neronis... ea conditione revocandas curavit exigendasque, ut si quid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus; quando illi, absumto pretio, solvere nequirent.'

Statuit jubetque Galba, instrumentum *scenicum*, etiam rapi emtoribus, quia, puto, supellectile publicum il-

Exactioni xxx. Equites[t] Romani præpositi; novum officii genus, et ambitu[u] ac numero onerosum: ubique hasta[v] et sector;[4 w] et inquieta urbs auctionibus.[5] Attamen grande

flagitiorum superessent. Triginta equites Rom. exigendæ pecuniæ impositi; insolitum id *genus muneris, et ambitione ac multitudine importunum: passim hasta, præco, ac redemtor, et turbata civitas licitationibus. Attamen ingens lætitia* fuit,

4 Idem *sectores.*—5 Mss. et veteres editiones, *actionibus;* [et sic Grono-

NOTÆ

lud, et principis fuit; et quod jure alienare forte Nero non potuit, nec debuit, ut nec privati possidere.

Quando illi, id est, quando illi quibus talia largitus erat Nero solvere pretium non possent, tum talia *instrumenta* auferrentur emtoribus.

[t] *Exactioni* xxx. *Equites*] In Suet. est *quinquaginta.* Nec liquet mihi de veritate. *Lipsius.*

Credam Suetonium verius, atque inde Tacitum emendandum; præsertim quando et ipse ampliorem aliquem numerum innuit sequentibus verbis, 'novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum.'

Et illa descriptione: 'ubique hasta et sector; et inquieta urbs auctionibus:' quæ omnia de *quinquaginta* magis suadent, quam *de triginta.* *Acidalius.*

Sufficiebant triginta equites exactioni præpositi, ut esset illud novum officii genus importunum et onerosum in una nempe civitate.

Nec enim puto, liberalitatem Neronis perinde effusam extra urbem, exceptis forte Hellanodicis; nam mox: 'inquieta urbs auctionibus;' et quamvis provinciales etiam postularentur, satis ingens numerus exactorum fuit. Sic sæpe dissentiunt auctores in circumstantiis numeri.

Triginta] Apud Suet. *quinquaginta;* forte *triginta* in urbe constituti, et viginti in provinciis. Nam in Italiæ et Græciæ urbibus etiam multa profuderat Nero: vel vice versa 20. in urbe, et 30. in provinciis.

Nec corrigendus Tac. per Suet. Nam sæpe auctores isti in re conveniunt, et in circumstantiis differunt numeri, personæ, &c.

Nec etiam conciliare eos, quid juvat; et vanus labor, nisi eo modo, quo diximus, nempe distinguendo inter substantiam et modum.

Equites] An huc spectet quod tradit Tacitus in vita Agric. de ipso Agricola: 'Tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cujus alterius sacrilegium Respublica quam Neronis sensisset.'

Attamen quia post præturam Agricolæ tale munus impositum est, non inter hos *equites* eum electum putem, nec eidem officio præpositum a Galba; sed tantum donis templorum recognoscendis; cum illi xxx. equites præpositi sint scenicis et xysticis instrumentis postulandis exigendisque.

[u] *Ambitu*] Qui enim officium ambitu petiit, populis in eo gerendo solet esse onerosior. Quippe ambiens quasi emit, et, ut ait Lamprid. in Alex. Sever. 'Necesse est, ut qui emit, vendat.' *Pichena.*

[v] *Ubique hasta*] 'Hastæ subjiciebantur ea, quæ publice vendebant.' *Festus.*

[w] *Sector*] 'Sector, æstimator redemtorque bonorum.' *Savilius.*

gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati[1] per eos dies Tribuni, e Prætorio Antonius Taurus et Antonius[6] Naso;[3] ex urbanis cohortibus[2] Æmilius Pacensis; e vigiliis Julius Fronto. Nec[7] remedium in ceteros fuit, sed metus[8] initium: tanquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

quod tam inopes forent, quibus largitus esset Nero, quam quibus ademisset. Dimissi eodem tempore tribuni, e prætorianis castris Antonius Taurus et Antonius Naso; ex urbanis cohortibus, Æmilius Pacensis: et *e vigilibus, Julius Fronto. Nec propterea placati ceteri, aut quieti, sed principium* fuit *pavoris; veluti per fraudem et metum singuli amoverentur, omnibus suspectis.*

vius.] Recte in margine Ms. Bodl. et recentioribus editionibus, *auctionibus*. Jam enim hastæ, sectores prius memorati. *Brotier*.—6 Ms. Farnes. *Aurelius Naso*. Et quidem probabiliter. Aliter enim dixisset Tacitus, *Antonii Taurus et Naso*. Brotier. Amicus Ryckii suspectabatur *Autronius Naso*.—7 Acidal. *nec id remedium*.—8 Heinsius malebat *motus*.

NOTÆ

L. III. ex Cicerone declaravimus, hastam auctionibus præponi.

'Sectores,' auctore Asconio, dicti sunt, 'qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur; pro hisque pecunias pensitabant singulis; ac in posterum pro compendio suo singula quæque pecunia populo vendituri.'

Laur. Valla *sectorem* eum dici contendit, qui ex damnatione accusati, dimidium aut aliquam partem expectat.

Guill. Budæus, eos posse appellari *sectores* dicit, qui confiscationes a principe impetrant, ut homines interdum insontes fortunis evertant. *Lupanus*.

[1] *Exauctorati*] Parum fidebat Galba prætoriano et urbano militi; et ideo fortasse audaciores promtioresque in res novas, aut forte Nymphidii conscios, et sceleris suspectos, sic amovere militia voluit.

[3] *Antonius Naso*] *Aurelius* Farnes. *Lipsius*.

[2] *Urbanis cohortibus*] Quæ nempe præfecto urbis parebant, ut *vigiliæ* præfecto vigilum. In quo milite magnum *momentum*; et qui si fidus esset, adæquare fere robur prætorianorum potuit, si abessent urbe vexilla Illyriciana, si ejecta foret colluvies classiariorum Neroniana, ut debuit.

Et cur alio remissa Hispana legio, a qua electus erat? Quæ nusquam apparet in hocce motu, quo ipsa tamen iterum fidem exhibuisset, defendissetque Galbam a se electum.

Ex urbanis cohortibus] Etiam illæ delectæ ex Italia, ut prætoriani. Fuerunt *quatuor cohortes* illæ, quæ singula millia haberent.

Harum munus fuit tueri urbem, circum templa, fora, et basilicas excubare, stationes agere contra grassatores aut sicarios, et præfecto urbis apparere.

Forte et quandoque dispositæ illæ cohortes extra urbem, cum jurisdictio præfecti urbis ad centesimum lapidem extenderetur.

21. Interea Othonem,[a] cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant:[b] luxuria etiam Principi onerosa,[c] inopia vix privato toleranda, in Galbam[d] ira, in Pisonem invidia.[1] Fingebat et metum,[e] quo magis[f] concupisceret. 'Prægravem[g] se Neroni[h]

Interim plurima simul incitabant Othonem, cui nihil spei quieta ac pacata Repub. et cui *omnis rebus in turbidis cogitatio:* incitabant eum *luxus vel et imperanti nimius, egestas vix privato ferenda, in Galbam indignatio, æmulatio in Pisonem. Simulabat et formidinem, quo magis ambire jure* imperium *posset.* Importunum se

1 *Iram....invidiam* Guelf. ed. pr. ut ad *fingebat* referantur: male. *Ernest.*

NOTÆ

[a] *Othonem*] Veræ hæ mutationum causæ, et prudenter Aristoteles eas ingerit Polit. 5. 'Fiunt mutationes, cum per luxum sua prodigunt. Tales enim innovare omnia student, et aut sibi tyrannidem, aut alteri parare.'

[b] *Exstimulabant*] Suet. Oth. 5. 'Otho, postquam, Pisone prælato, spe decidit, ad vim conversus est, instigante super animi dolore, etiam magnitudine æris alieni.'

Æs enim alienum, quod grande conflaverat, teste Plutarcho, excedebat sex et decies centies millia librarum. *Savilius.*

[c] *Luxuria etiam Principi onerosa*] Suet. Oth. 5. 'Neque enim dissimulabat, nisi principem se stare non posse: nihilque referre, ab hoste in acie, an in foro, sub creditoribus caderet.' Intellige igitur luxuriam talem Othonis fuisse, ut etiamsi princeps esset, ipsi onerosa foret.

Luxuria] Ex luxuria certe statim inopia, et talibus necessariæ res novæ et bellum civile: hisce, *compositis rebus, nulla spes,* omne votum, si turbetur Respublica.

Sueton. in Cæs. 27. 'Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ juventutis subsidium unicum ac promtissimum erat: nisi quos gravior criminum, vel inopiæ luxuriæve vis urgeret, quam ut subveniri posset a se. His plane palam bello civili opus esse dicebat.'

[d] *In Galbam ira*] In Galbam ira Othonis, quia alium elegerat: invidia in Pisonem, quia prælatus Othoni erat.

[e] *Fingebat et metum*] Plin. Panegyr. 'Non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit.'

Sic Hist. II. 76. 'Torpere ultra et polluendam perdendamque Remp. relinquere, sopor et ignavia videretur; etiamsi tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. Confugiendum est ad imperium.' Sic Mucianus ad Vespasianum.

[f] *Quo magis*] Sueton. de Galba: 'Conditionem partim metu, partim spe recepit; nam et mandata Neronis de nece sua,' &c.

Sic *fingebat et metum* Otho ex dominante, ut sic speciosiori prætextu facinus auderet; quasi non alia spes salutis esset ipsi, nisi ad imperium confugeret.

Infra: 'Occidi Othonem posse; proin agendum audendumque.' Infra de Vespasiano: 'confugiendum ad imperium.'

fuisse: nec Lusitaniam rursus, et[3] alterius exilii[h] honorem[i] expectandum: suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur.[j] Nocuisse id sibi apud senem Principem:[k] magis nociturum apud juvenem, ingenio trucem,[l] et longo exilio efferatum: occidi Othonem posse. Proinde[4] agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa,[m]

Neroni fuisse: nec Lusitaniam iterum, aut alterius absentiæ decus opperiendum; infestum semper et prægravem imperitantibus, qui proximus *imperio* monstraretur. Obfuisse id sibi apud senem imperatorem: magis obfuturum apud juvenem, natura tristem, et diuturno exilio irritatum: interfici Othonem posse. Ideoque maturandum tentandumque, dum Galbæ *imperium* nuta-

Budens. *iram....invidia.*—2 Budens. *se Neroni gravem.*—3 Sic Mss. veteres et recentiores editiones. Perperam Rhenanus, *aut alterius;* [et sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.*—4 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *proin;* et sic Ryckius et Gronovius. In Ms. Jes. *proinde audendum agendum-*

NOTÆ

Concupisceret] Fingebat et metum ex Galba, quo magis eo confugere, et concupiscere imperium jure merito videretur.

Quo magis] Quo magis concupiscere jure videretur: scil. ut non injuria aut scelere affectasse principatum existimaretur.

g *Prægravem*] *Prægravis* Neroni Otho, non æmulatu imperii, sed tori et fœminæ. Sed hæc prætexebat adversus Galbam.

h *Exilii*] Exilii honor est, cum aliquis amovetur urbe et aula, cum honore tamen; specie, nempe, vel legationis, vel modicæ præfecturæ, seu provinciæ: sic amotus Otho ipse in Lusitaniam.

i *Honorem*] Certe *specie honoris* amotus in exilium erat, sed non ea causa, quam affert ille.

Honorem] Cic. pro Sextio: 'Non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum, nec illi committendum illud negotium, sed imponendum putaverunt, qui in concione palam dixerint, linguam se evellisse M. Catoni, quæ semper contra extraordinarias potestates libera fuisset.'

j *Qui proximus destinaretur*] Imperio nempe: sic supra, 'postremo Tiberium Neronem privignum, in proximo sibi fastigio collocavit,' Augustus nempe.

Qui proximus] Qui primus a principe, qui scil. *proximus* imperio et successioni rumoribus *destinaretur.*

k *Apud senem Principem*] Galbam scil. et magis id ei nociturum apud *juvenem*, Pisonem nempe.

l *Ingenio trucem*] Quia ab exilio nuper revocatus erat. Sed cur exul Piso? forte ob conjurationem Pisonis in Neronem, a quo ejectus erat cum multis aliis.

Ingenio trucem ac longo exilio efferatum] Apud Sueton. Tib. 59. 'regnabit sanguine multo, Ad regnum quisquis venit ab exilio.' Tacit. Ann. lib. I. 'Trucem Agrippam et ignominia accensum.'

m *Fluxa*] Præcipue ob prætorianos, et seditionem Germanicarum legionum. Adde et Illyriciana vexilla et classiarios.

Pisonis nondum coaluisset.[5] [n] Opportunos magnis conatibus transitus rerum:[o] nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura aequalem, oblivione apud posteros vel gloria distingui. Ac, si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris[6] viri[p] esse, merito perire.'[q]

22. Non erat Othonis mollis et corpori[1] similis animus. Et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria,[r] ma-

bat, Pisonis nondum firmata auctoritas esset. Favorabiles magnis cœptis translationes rerum; nec mora lenta aut consilio opus esse, ubi exitiabilior sit cunctatio, quam imprudentia. Mortem perinde cunctis *mortalibus* a natura destinatam, in posteros discerni contemtu vel honore. Et, si idem finis impendeat sonti atque insonti, fortioris viri esse, merito interire.

Haud erat Othoni imbellis et corpori par animus. Et gratiosissimi libertorum servorumque licentius quam in privatis penatibus habiti, dominationem fortunamque Neronis, ac magnificentiam, stupra, conjugia, aliasque dominantium regumque

que.—5 Optime dictum, nondum coaluerat, id est, nondum firma erat Pisonis auctoritas. Frustra tentat Acidalius, *convaluisset*. Brotier.—6 *Acrioris*, suspectum habet Freinshemius. Certe abesse potest. *Brotier.*

1 Ms. Corb. *corporis*.

NOTÆ

[n] *Coaluisset*] Sic lib. XIII. 26, 'Quibusdam coalitam libertate irreverentiam,' &c. Et lib. XIV, 1. 'Meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia.'

[o] *Transitus rerum*] Cum subinde ad alios devolveretur imperium, aut natis aliunde turbis, concuteretur. *Savilius.* Id est, Mutationes rerum seu imperii, magnis occasionibus idoneas opportunasque esse magnis ausis.

Transitus] Intellige translationem imperii, seu mutationem principis: sic infra 29. 'Solatium proximi motus habebamus incruentam urbem, et res sine discordia translatas.'

Transitus rerum] Idque ob adoptionem Pisonis, qua veluti transire et transferri imperium in alium videbatur, licet filii loco assumeretur.

[p] *Acrioris viri*] Se veluti comparat Otho cum multis, qui frustra periere sub Nerone, et qui tamen viri erant; et dicere audeam, summi viri. Sed id quodam Reip. fato transactum, ut inquit Tacit. supra: 'ea Deorum ira fuit in res Romanas.'

[q] *Merito perire*] Id est, audendo egregium aliquod facinus: quod tamen sic aliis pulcherrimum, aliis turpissimum videatur; attamen fortioris et acrioris viri esse, audendo aliquid, et *merito perire*.

[r] *Adulteria*] Per *adulteria* præcise non auferebantur uxores maritis, tantum corrumpebantur; sed eo fine sæpe ut abducerentur; et per *matrimonia* dein abducebantur, cum antea sæpe corruptæ essent adulteriis.

Crimen facit adulter cum corrumpit corpus uxoris alienæ, at longe majus flagitium est, quia corrumpit animum mulieris, et a viro avertit affectum ipsius. Hæc Lysias.

trimonia,[t] ceterasque Regnorum[t] libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena, exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis,[u] dum 'novos mo-

cupidines, talibus inhianti, si tentaret, ut sua ostendentes; cunctanti hæc, *ut extranea objectabant: instantibus etiam mathematicis, dum* novas turbas fore *asse-*

—2 Frustra Gronovius tentat, *adulteria, pædagogia:* Ryckius, *adulteria matronarum.* Hic Othonis intimi ipsam Neronis in matrimoniis licentiam arguunt. In Ms. Bud. *adultera matrimonia;* quod probabat Lipsius. Mox mallet *ceteraque regnorum;* quasi glossam præferret, *ceterasque regnorum libidines.* Brotier.

NOTÆ

Adulteria, matrimonia] Quæ fere eadem in luxuriosis illis Cæsaribus. Nam primo uxores alienas per *adulteria* corrumpebant; dein et abducebant, magis quam ducebant.

Respicit præcipue ad *Statiliam Messallinam,* quæ uxor postrema Neronis. Hæc præcellebat forma, ingenio, eloquentia, et aliis optimis artibus laudabilis, si comes esset pudicitia.

[t] *Matrimonia*] Bene *matrimonia;* quia primi Cæsares, nec ipsemet Augustus, uxores ducebant, nisi cum eas forma et nobilitate insignes maritis abduxissent.

Ipse Otho statim atque imperii compos fuit, Statiliam Messallinam uxorem Neronis sibi destinabat; nec forte in ista libido stetisset; sed statim pœnitebit canere voluisse *μακροῖς αὐλοῖς, longis tibiis.* Sueton.

Nec Pompeius melior, licet occultior, qui et hac arte uxorem sibi invenerat; summaque impudentia Caligulæ, qui reperisse se jactabat matrimonium, exemplo olim Romuli regis. Suet.

[t] *Regnorum*] *Regnorum,* pro *regum.* Sic alibi, *regiæ libidines.*

[u] *Mathematicis*] *Mathematicus,* pro *Apotelesmatico.* Ex hujus loci sensu ignotum est veteri Græciæ et Romæ vocabulum, quantum memini, usque ad imperatorum tempora.

Antea vocabantur *Chaldæi,* 'non ex artis, sed ex gentis vocabulo,' inquit Tullius; postea *mathematici,* (nomine supra sectæ vilitatem,) aut *planetarii* et *Chaldæi;* nostro tempore *Astrologi.* Quo titulo antiquissimis Græcorum et Romanorum censebatur illa matheseos pars, quæ nunc et tum quoque *Astrologia* dicta est.

Sub Augusto, Agrippa *astrologos* (sic enim Dionis tempore appellari cœperant,) *et magos urbe expulit.* Dio lib. XLIX.

Sub Tiberio: 'Facta et de mathematicis magisque Italia pellendis senatusconsulta; quorum e numero L. Pituanius saxo dejectus est.' Tacit. Ann. II. et XII. et Hist. II. Ulpianus lib. VII. de officio proconsulis. Valer. lib. I. Tertullian. in lib. de habitu muliebri, eoque de idololatria, putat Angelos primæ integritatis statu dejectos extitisse Astrologiæ auctores, et propterea cœlo expulsos, ut asseclas eorum Italia.

Romæ tamen manserunt, referente Tacito, nihil imminuto urbis favore; eoque potior fides, quo sæpius carceres et vincula passi essent. Juven. Sat. VI. 'Nemo mathematicus genium indemnatus habebit.' Et de Ptolemæo: 'Magnus civis obit, et formidatus Othoni.'

tus, et clarum Othoni annum, observatione siderum,' affirmant: genus hominum potentibus infidum,[v] sperantibus fal-

verant, et illustrem Othoni annum consideratione stellarum: *genus hominum proceribus infidele, sperantibus subdolum, quod in urbe nostra, et prohibebitur*

NOTÆ

Suet. Oth. 4. *Seleucum* eum appellat, manifesto, ut videtur, errore, cum Seleucus floreret Vespasiani gratia. Tacitus hist. II. 78. *Savilius.*

Augustus M. Antonio II. L. Scribonio coss. astrologos et præstigiatores urbe ejecit. Deinde mortuo Augusto, cum in urbem obrepsissent, Tiberius peregrinos necavit omnes. Cives, qui Augusti edictum neglexerant, in exilium expulit.

Mox sub Caio sensim regressis, qui urbe prohibiti fuerant, Claudius de Mathematicis Italia pellendis SC. *atrox* fecit, quod deinde *irritum* fuit, ut Tacitus Ann. XII. retulit.

Sic impunitate et licentia malorum omnium, per Neronis, Galbæ, Othonisque tempora permissi mathematici, jussu Vitellii Italia pelluntur.

Non pulsos Astrologos urbe Roma, ut apud Dionem conversum est, et plerique omnes existimant, sed pulsos mathematicos, 'genus hominum,' appellat Cornelius, 'potentibus infidum, sperantibus fallax;' Hier. Cardanis sententia est.

Ita vero interpretatur, ut *mathematici* dicerentur illi, qui per puncta et numeros notasque divinabant: quod genus divinandi, ut penitus insulsum, inquit, ita impium et abominandum est, legibusque coërcendum.

Omne enim, quod est extra publicam utilitatem et nullius usus, explodi debet, atque puniri.

Illo referendum est quod legimus Ann. XII. 'Objectum Lolliæ, Chaldæos, Mathematicos consuluisse:' et ita accipiendus Pammenes exul, pulsis Mathematicis, Chaldæorum arte famosus, ideoque plurium amicitiis innexus.

Enimvero cum sectæ tres Romæ essent, Chaldæa, Ægyptia, Græca, teste Plin. XV. 25. vix est, ut qui per astra ortusque siderum prædicerent, ab urbe exacti fuerint: licet de Chaldæis non dubitem, qui tum ex notis et characteribus, tum ex magia divinantes, sese *Genethliacos* appellabant.

In illos noster Phavorinus Arelatensis Philosophus Græce Romæ disseruit; sed et adversus Ægyptiorum sectam, ut extat apud Gell. XIV. qua de re latior est apud Lucianum disputatio. *Vertranius.*

Sic Suet. Othone 4. 'Ipse spem imperii cepit: magnam quidem et ex conditione temporum, sed aliquanto majorem ex affirmatione Seleuci mathematici; qui cum eum olim superstitem Neroni fore spopondisset, tunc ultro inopinatus advenerat, imperaturum quoque brevi repromittens.'

Et quamvis floreret Seleucus sub Vespasiano, id non prohibet, quin utrique prædicere imperium potuerit, sive ex arte, sive ex conjectura; sive vere prædixerit, sive fefellerit; sed an Seleucus an Ptolemæus id prædixerit, adhuc sub judice lis est, eritque.

Mathematicis] *Seleucum* præcipue intelligit, ut vult Suetonius, vel *Ptolemæum*, ut vult Tacitus. At nemo judicem se ferre possit inter utrumque auctorem.

Dissident in circumstantia personæ, in substantia rei conveniunt. Ultra inquirere supervacaneum est.

[v] *Genus hominum potentibus infidum*]

lax, quod in civitate nostra et vetabitur[3] semper,[w] et retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum Principalis[4] matrimonii[x] instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemæus,[y] Othoni in Hispania comes, cum 'superfuturum eum Neroni' promisisset, postquam ex eventu fides, conjectura jam et rumore[z] senium Galbæ et juventam Otho-

semper, et retinebitur. Arcana Poppææ plurimos habuerant mathematicos, flagitiosissimum Neroniani conjugii incitamentum: inter quos Ptolemæus, Othonis in Hispania contubernalis, cum prædixisset illum supervicturum Neroni, *postquam ex successu* adhibita ei *fides* est, *conjectura jam et sermonibus senectam Galbæ et*

3 Budens. *vetabatur.*—4 Idem *principis.*

NOTÆ

Interpretor *infidum* hic, quasi suspectum. Mos enim mathematicis, turbidos cives ac novarum rerum cupidos ad spem adipiscendæ dominationis impellere: unde conjurationes in principes plerumque excitantur. *Pichena.*

[w] *Vetabitur semper*] Intellige: Semper ejicietur et semper retinebitur; ejicietur et prohibebitur a principibus, et retinebitur a privatis.

[x] *Principalis matrimonii*] Id est, uxor principis, ut Tacitus loquitur Ann. lib. XI. 'At Claudius matrimonii sui guarus:' ignorans quali uxorem ingenio privatim haberet. *Savil.*

Id est, matrimonii principis. Sic lib. seq. *principalem paratum* dixit, *et fortunæ principalis insignia.* Ferrettus. Id est, *matrimonii* sui cum principe, Nerone nempe.

[y] *Ptolemæus*] Teste Plutarcho: 'Ptolemæus mathematicus imperium Othoni prædixerat.' Sicque pro Tacito sentit Plutarchus adversus Suetonium.

[z] *Conjectura jam et rumore*] Id sic intellige: E quibus Ptolemæus Othoni promiserat, eum Neroni superfuturum: quod facile fuit prædicere, quia Otho juvenis, et quia princeps, qualis Nero, multis casibus obnoxius præ Othone in Lusitaniam amandato, ubi moderate se gerebat.

Et *postquam ex eventu fides,* priore illa conjectura jam fultus, et præterea rumore multorum, qui senectutem Galbæ et juventam Othonis comparabant, facile persuaserat Othoni, fore, ut imperium adipisceretur.

Sed Otho, quod fuit tantum meræ conjecturæ, accipiebat tanquam doctrina, arte, et monitu fatorum, imperium ipsi prædictum esset, libidine ingenii humani, qua *libentius obscura credit.*

Conjectura] Nempe *conjectura* quæ ex arte, et præterea *ex rumore* computantium *senium Galbæ et juventam Othonis,* id ipsi persuaserant; aut potius ipse Otho id sibi persuadebat, cupidine ingenii humani, obscura et inania credendi.

Conjectura, quæ nempe obscura et incerta esset, non autem ex vera scientia, et cujus sint certæ regulæ; et fulta illa conjectura, partim his, quæ jam, ut prædicta fuerant, evenerant, partim rumore *senium Galbæ . . . computantium, &c.*

Et ipse Otho sibi ultro abblandiebatur, et meram conjecturam accipi-

nis computantium,[5] [a] persuaserat, 'fore, ut in Imperium asscisceretur.' Sed Otho tanquam peritia[b] et monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura[c] credendi.[6] Nec deerat Ptolemæus, jam et sceleris instinctor,[d] ad quod facillime ab ejusmodi voto[e] transitur.

juventutem Othonis comparantium, admonuerat fore, ut ad principatum eveheretur. *Sed Otho* hæc *velut arte*, seu doctrina, *et* quasi *lege fatorum, prædicta interpretabatur, ambitione innata mortalium animis, ut potius occulta et incognita credant. Et urgebat Ptolemæus, jam et flagitii consultor, ad quod libenter ab ejusmodi cupidine mens transfertur.*

—5 Tentat Cl. Ernestus, *comparantium*. Sed minime necessario, ut ipse fatetur. *Brotier.*—6 In Mss. et veteribus editionibus, *credi;* [et sic Ryckius et Gronovius.] Ernestus, e conjectura Pichenæ, edidit, *credendi;* [quod et recepere Bipont.] Melius *credentis*, ut rerum series, ac verborum junctura postulat. Sic quoque volebant eruditi viri, Petavius et Huetius. *Brotier.*

NOTÆ

ebat, quasi ex peritia ac vera scientia seu ex certa arte esset. Quasi falli aut fallere non posset homo ille; prava libidine ingenii, credendi obscura, cum placent et ambitioni subblandiuntur.

Tales homines facile animis arrepunt, non sua vanitate magis quam ipsa vecordia ambitiosorum, qui stulte credunt quod imprudenter optant, et qui se ipsis in antecessum et vanitate sua corrupti, genio proprio indulgent, ut quibus nempe se fallendi fere tota vita ac voluptas est.

[a] *Computantium*] Computabat Ptolemæus ipse, et alii; comparabatque juventam Othonis cum senio Galbæ, et sic Othonem ascitum iri a Galba, aut saltem fore, ut eveheretur ad imperium quocumque modo, persuadebat.

[b] *Tanquam peritia*] Quæ conjectura tantum vana fuit, id quasi ex doctrina siderum, et ex lege fatorum prædicta accipiebat Otho.

[c] *Obscura credendi*] Credit facile quisque, quod cupit. Incerta et obscura libentius investigat, pravitate ac libidine ingenii humani, cui insita penitus vanitas est. Et eo libentius amplectitur, quo magis ignota, incerta, et ambigua sunt. Quo magis extraordinaria, eo magis ambit; dum certa faciliaque, et quæ habet in suâ potestate, statim fastidit pari vanitate.

Sequitur libentius abscondita et impenetrabilia innata ambitione; et superbia ingenii humani, ipsa cœlestia perscrutatur; quæ, si desint votis, mox etiam inferna fatigat: 'Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.'

[d] *Jam et sceleris instinctor*] Nempe Ptolemæus prædixerat *novos motus, et clarum Othoni annum*. *Jam*, id est, præterea, incitabat Othonem ad scelus, nempe ad rebellandum adversus Galbam, necandumque principem.

Ad quod scelus *facile transitur* a primo *voto*, nempe, quo mathematicos audiit, speravitque imperium et cupiit.

[e] *Ab ejusmodi voto*] Id est, a desiderio seu cupidine imperandi facile transitur ad scelus conspirandi in principem.

23. Sed sceleris[f] cogitatio incertum an repens:[1] studia militum jam pridem, spe successionis, aut paratu facinoris, affectaverat;[g] in itinere, in agmine, in stationibus,[h] vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac, memoria Neroniani comitatus, *contubernales* appellando; alios agnoscere,[i] quosdam requirere[j] et pecunia aut gratia juvare: inserendo[k] sæpius querelas et ambiguos[l] de Galba sermo-

Sed propositum facinoris, dubium an recens: certe *animos militum jam pridem deliniverat conciliaratque*, vel *spe adoptionis, vel paratu criminis. In via, in incessu, in excubiis veterrimum quemque militum nomine compellans, et recordatione Neroniani contubernii* commilitones *vocando, alios agnoscere, nonnullos desiderare, et opibus vel auctoritate* sua *juvare: immiscendo sæpe questus et sinistros de Galba rumores, et similia manipularium incita-*

1 Acidal. malit *recens:* sed vulgat. majorem vim habet. Annal. VI. 7. *Oberl.*

NOTÆ

[f] *Sed sceleris*] Sic inverte: 'Incertum an cogitatio sceleris recens fuerit, sed certe studia militum jam pridem, &c. affectaverat.'

Sceleris cogitatio] Cogitatio sceleris, quo occideret principem, forte recens fuit; sed vetus spes et cupido adoptionis successionisque. Qua spe pridem animos militum deliniebat.

Cogitatio ... an repens] Plutarchus in Galba: 'Jam ante alias corrupti solicitatique milites ab Othone, seu Onomasto, ejus liberto. Nam alioqui quatriduo corrumpi non potuissent tota castra illa, si jam ante non ægra essent.'

[g] *Studia militum jam pridem, &c. affectaverat*] Sic Suet. Oth. 4. 'Nullo igitur officii aut ambitionis in quenquam genere omisso, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat: nec eo minus alium alia via militum demerebatur.'

[h] *In stationibus*] Forte aliqua cohors prætoriana, aut vexilla aliqua hujusce militiæ missa obviam novo principi. Nam tardum iter Galbæ: vel forte aliquando mutari militia nonnullorum potuit, ita ut notati pulsive e cohortibus prætorianis, ad militiam legionariam se rursus conferrent.

Quod factum mox sub Vitellio, licet alia de causa, tædio scil. manendi in urbe. Et cœlo insalubri Germaniciani deserebant ultro militiam prætor. ut ad legionariam redirent.

[i] *Agnoscere*] Non potest vir nobilis abblandiri callidius benigniusve homini plebeio, quam si illum salutet, agnoscat, si absentis meminit, si illum requirit, et nomine suo compellat.

[j] *Quosdam requirere*] De quibusdam sciscitabatur, ubi essent, an viverent; vel etiam fato functorum desiderio se teneri fingebat.

Vel etiam quosdam, quos non ita pridem vidisset, requirebat inter contubernales. Nihil carius gregario militi, quam cum nempe requiritur a viro illustri, qualis fuit Otho.

[k] *Inserendo*] Et *interserendo* idem est.

[l] *Ambiguos*] Sermones, qui possent trahi in bonam et malam partem. Sæpius tamen, ut ingenium humanum est, in malam. Quæ seges discordiæ amplissima in vulgus militum, ob severitatem disciplinæ et avaritiam senis.

nes, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur, cum, Campaniæ lacus[m] et Achaiæ urbes classibus adire so-

menta. Lassitudo viarum, penuria copiarum seu cibariorum, et *austeritas dominationis, iniquius ferebantur* caligis: *cum* olim *Campaniæ lacus et Achaiæ*

NOTÆ

[m] *Cum, Campaniæ lacus*] Historici, quos cultior antiquitas celebrat, dum explicationi consiliorum inhærent et confingendis orationibus, industriæ potius suæ specimen dederunt, quam ut describerent temporum indolem, in quorum enarratione versantur, cum alia illa penitius nobis, me judice, innotescere possent *ex actis urbis diurnis, actis senatus*, similibusque, si quid hujus generis extaret, quam ex ulla historia, in hoc usque tempus superstite.

Non quod collectanea memorabilium eo, quoad alia, loco habeam, quo scriptam ex arte historiam, aut fingendarum orationum licentiæ intercedam, quam Dionysius Halycarnasseus in lib. περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος, aliique melioris notæ auctores indulgent, modo judicium, et, quæ ex decoro personarum sumitur, ratio moderetur huic instituto, vitatis absurdis et sibi repugnantibus.

Thucydides primus, atque ex multorum judicio optime in hisce orationum commentis versatus, diserte carpit eam libertatem. 'Difficile est,' inquit, 'illa accurate referre, et mihi ad quem ista deferuntur, et illis, qui undecumque accepta renuntiant.'

In quem locum quamvis scholiastes affirmare gestiat: 'Opportune ignorantiam prætexit, ut locum det iis quæ ipse excogitavit:' probat tamen illud, cujus tam insignia extant exempla, quodque, si perspicua veritate excidimus, veritati proximum est, et plerumque magis dilucide se offert ingenio, quam ipsa, si daretur, veritas.

Videamus, qualem hic se Tacitus gesserit, qui perspicaci licet ingenio, hoc loco tamen, mea opinione, vix ab errore se immunem præstitit.

Qui *Campaniæ lacus et Achaiæ urbes classibus adire solebant*, prætoriani erant milites: illi, ad quos Otho orationem habuit, erant Hispaniæ legionarii in montium transitu, qui Neroni in Achaiam comites esse non poterant.

Sic et Tac. hist. IV. 57. ubi, 'ut Treveris etiam et Lingonibus despectui sit.' Et tamen certum ex ipso Tacito aliisque historicis istius temporis, Treveros et Lingones solos ex Gallis fuisse, quos Galba 'atrocibus edictis, aut damno finium perculerat,' aliis laxata tributorum severitate, aut civitate donatis.

Sic Vulcatius Gallicanus in vita Avidii Cassii introducit M. Antoninum philosophum subtiliter disserentem, quid multos perdiderit imperatores, et inter alios *Pertinacem*. Cum tamen tredecim annos Pertinax supervixisset Antonino, datus filio Commodo successor.

Et Appianus Συριακῇ ordinatam Romanorum aciem describens, Domitium locat in dextro cornu, L. Scipionem in medio, Eumenem in lævo; atque apud hostes, Antiochum in dextro, Philippum in medio, Seleucum in lævo, ubi prælium conseritur; ex providi ducis militari solertia, medium medio, et læva lævis componit, repugnante prorsus natura, Eumenem Seleuco ejusque militi; quod

NOTÆ

verum quidem, ut Livius ostendit l. XXXVII.

Sed ex ordinatione Appiani falsum; Eumenem enim apud Livium constat dextrum obtinuisse cornu. Appiani verba sunt: 'Domitius imperabat dextro cornu, medium sibi ipse consul sumserat, Eumene lævum cornu regere jusso.' Apud inimicos: 'Constitutos ad dextram milites ipse ducebat Antiochus, ad lævam filius ejus Seleucus, in medium conjectos, Philippus elephantum præfectus.'

Ubi in hostem deducitur exercitus, 'Eumenes,' inquit, 'equitem suum immittit oppositis sibi Galatis et Cappadocibus.'

Et ne quid dubii oboriatur, quo loco constitissent hi Cappadoces, subjungit hæc verba: 'Et hæc quidem gerebantur ad lævum Macedonibus assignatam.'

Error non dissimilis occurrit apud Dionys. l. VI. 'Romani exercitus lævum cornu ducebat T. Æbutius magister equitum, oppositus S. Tarquinio;' cui antea locum dederat *in lævo cornu Latinorum*, prælio ad lacum Regillum.

In Callisthenis quoque historia de rebus gestis Alexandri. Polyb. l. XII. plurima notat, σφάλματα τακτικὰ, id est, *errores in ordinanda acie*. Savilius.

Quod pertinet ad id quod arguit Savilius de *Treviris* et *Lingonibus*, hæc certe jam non spectant ad Galbam aut Neronem. Jam Vespasianus imperabat, cui nihil rei cum Gallis.

Jam tum novæ prorsus res erant. Jam forte metuebant hæ civitates, pristina decora et immunitates, sibi concessas ab Othone, amitterent sub novo principe.

Forte his beneficiis opibusque abutebantur in rebellionem. Nec forte potius eas gentes assumit hic in exemplum Tacitus, quam alios Belgicæ seu Germaniæ populos.

Itaque nihil est causæ hic, cur tantopere arguatur scriptor. De aliis exemplis auctorum, qui hic arguuntur, silemus; quia non sunt hujus loci, nec ad Tacitum pertinent.

Cum Campaniæ] Sentio etiam ea ornamenta esse Taciti, sed tamen hic sese accommodat rebus et personis. An repugnat, fuisse multos alios milites in comitatu Neronis, præter aulicos, dum Campaniam et Achaiam inviseret ad celebrandos ludos; (neque enim putem solos prætorianos stipasse Neronem in hujusmodi peregrinationibus;) qui iidem milites fuerint tum in Hispania, vel in legione, vel in cohortibus, cum Romam veniret Galba, et iter ingrederetur paludatus?

Non dicam, omnes fuisse tales qui stiparent Galbam, sed ibi esse potuisse non paucos eorum, qui olim fuissent in comitatu Neronis, dum iret Neapolim, vel et in Achaiam transiret, quos hic Otho agnoscere potuit, et alios requirere, qui abessent.

Et quis scit, num aliquæ cohortes prætorianæ obviam Galbæ prodierint ad officium? Num destituto Nerone et exstincto, nonnullos ex suis miserint ad cultum venerationemque Galbæ, aut saltem ad ea speculanda quæ in comitatu et in castris Galbæ agerentur.

Igitur vel plerique milites, qui olim in comitatu Neronis, ad alios ordines transierant, vel forte provecti erant. Aut etiam cohortes integræ in Hispaniam translatæ, et tum forte in comitatu seu exercitu Galbæ erant.

Cum Campaniæ lacus] Simile Plutarchus Crasso: ubi de duce itineris, qui præcedebat militem Rom. adversus Parthos incedentem: 'Ad milites veniens, et veluti sublevans, cavil-

liti, Pyrenæum[n] et Alpes[o] et immensa viarum spatia ægre sub armis eniterentur.[2]

civitates, vecti *navibus invisere solerent*, *nunc* illi *Pyrenæum et Alpes et longissima itinerum spatia sub armis non sine* magno *labore eniterentur.*

2 Optime Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, [et Budens.] *emitterentur*. Unde Pichena tentabat, *emetirentur*. Brotier.

NOTÆ

labatur, non sine irrisu: Vos vero per amœna Campaniæ littora incedere putatis, et desideratis adhuc fontes, rivulos, et umbram nemorum, et balnea, ac tabernas. Num meministis vos nunc peragrare regionem Arabum et Assyriorum terras?'

Sunt quædam ejusmodi, quæ ad veritatem historiæ non pertinent, sed solummodo ad ornatum ipsius, et amœnitatem ingenii. Quæ certe permittenda scriptori et accipienda magis, ut dicuntur, quam ut sunt. Et quis alligare velit manum pictoris, aut ingenium scriptoris?

Quædam arti et eloquentiæ danda sunt, modo intacta et illæsa maneat rerum veritas. Eloquentiæ decus et pompam tollit funditus, qui *liberum egressum* scriptoris prohibet.

Similiter arguitur Tacitus Ann. II. 24. ubi post dispersam procellis et Oceano classem Rom. sic habet: 'Sola Germanici triremis Chaucorum terram appulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentes oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici, quominus eodem mari oppeteret.' Quo loco arguit Lipsius, se non vidisse vel audivisse in eo tractu littorales *scopulos*, et ibi mollem tantum et arenosam terram esse, nihil esse altum aut prominens.

At certe sic perpetuo argueretur scriptor historiæ. Et hoc ipso loco allato ex l. I. argui possit, quod *eodem mari oppetere* vellet Germanicus; et alia innumera ejusmodi, quæ tamen veritatem elucidant, exornant.

Et ni me fallit memoria, reperitur apud Livium idem fere et iisdem verbis, de littoribus Campaniæ, et in simili occasione. Quem locum forte olim dabimus.

[n] *Pyrenæum*] Pyrenæi, montes Galliæ et Hispaniæ regionum: hodie *les Monts Pyrenées*, in regnis Franciæ et Hispaniæ. *Tillemon.*

Pyrenæum] Debet aliquid licere scriptori, cum specimen ingenii ostentat, quemadmodum fere 'pictoribus atque poëtis.' Satis negotii est in investigandis memoriis, in discernendo tot vana, totque falsa a veris, totque res confusas elucidando, componendo, ordinando.

Genio aliquando permittere se debet scriptor, præsertim in rebus quæ non officiunt veritati, et ornamento sunt; immo quæ historiam ipsam legentibus, et veritatem lætiorem exhibent.

Potuit tamen hic Tacitus, seu Otho, exhibere caligis istis prætoriis Pyrenæi jugi Alpiumque labores, non quasi præsentes, sed imminentes; præsertim sub duro principe, de quo jam olim per jocum militarem jactatum erat in vulgus apud Sueton. 'Disce, miles, militare; Galba est, non Gætulicus.' Et infra Tac. 25. de prætorianis: 'Omnes metu mutandæ militiæ exterrebantur.' Nempe sub eodem Galba.

Et nonnulli poterant esse prætoria-

24. Flagrantibus jam militum animis[1] velut[2] faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini.[p] Is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, et in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii,[q] quotiens Galba apud Othonem

Ardentibus jam manipularium animis, velut ignem subjecerat Mævius Pudens, e clientibus Tigellini. Ille solicitando seditiosissimum quemque ingenio, vel pecuniæ egenum, et in novas cupidines ultro pronum, eo sensim provectus est, ut prætextu epularum, quotiès Galba apud Othonem convivaretur, centenos nummos

1 Ita Mss. Flor. et meus: unde non audiendus Juretus, qui ex eo, quod in Bud. non sit *animis*, legit: *flagratibus jam militum*. Ryckius.—2 Budens. *jam faces*.

NOTÆ

ni in comitatu Galbæ, dum Pyrenæum transit. Haud dubie Nymphidius miserat, qui facta dictaque ipsius principis, aulicorum, et legionariorum explorarent.

Et ea non dicta tantum in itinere, sed et etiam in urbe repeti potuerunt.

Nymphidius primo se unum præfectum prætorii, et quasi collegam seu consortem imperii, dein et principem se destinabat.

[o] *Alpes*] Montes Galliæ et Italiæ regionum, atque Illyrici late sumti: hodie *les Alpes*, in regno Franciæ, imperio Allemaniæ, et in Italia recentiore. *Tillemon.*

[p] *Proximis Tigellini*] E clientibus, amicis, domesticis.

[q] *Per speciem convivii*] Sportularum titulo erogatio ea facta, nisi fallor. *Lipsius.*

Quasi partem de convivio daret. *Ferretus.*

Neutri assentior; sed puto convivium, quo Galba exciperetur ab Othone, fuisse tantum prætextum, quo talis largitio in milites velaretur.

Sic enim potuit impune demereri omnes et singulas cohortes, dum per vices excubias agerent.

Per speciem convivii] Dicit Lipsius sportularum titulo erogatam illam pecuniam. Sed puto, sportulæ erogabantur Quiritibus, non militi. Et quis privatus audeat sub principe erogare sportulas militi prætoriano?

Quis publicam largitionem exercere audeat? Potius est, ut specie et velo convivii principi exhibiti, velut in partem epularum, simul et comites principis vocarentur, eoque prætextu donarentur prætoriani.

Convivii] Plut. Galba: 'Quoties convivio exciperet principem, semper cohortem, custodiæ causa, comitantem viritim aureo donabat. Quo facto, cum videretur honorare Cæsarem, occulte corrumpebat militem.'

Convivii] Vertunt, quasi pro illis symbolum convivii seu compotationis penderet aut solveret Mævius. Intellige potius datam pecuniam cuilibet militi viritim, nempe *centenos nummos*, prætextu convivii, quo excipiebatur princeps, ita ut non solum exciperetur colereturque imperator, sed etiam miles ipsius.

Nec in ea statione compotabat miles: quod sine confusione fieri non potuit apud privatos penates Othonis; et corruptio hæc magis innotuis-

epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos[r] divideret: quam velut publicam largitionem[s] Otho secretioribus apud singulos præmiis intendebat; adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo,[t] speculatori,[3] [u] de parte

distribueret viritim cohorti, quæ tum in statione esset: quam quasi publicam munificentiam augebat Otho, occultioribus apud quemque largitionibus; adeo strenuus audaxque solicitator, ut Cocceio Proculo speculatori de limite agrorum cum

3 Male Puteolanus, *spiculatori*. Brotier.

NOTÆ

set in publicum; sed pecuniam accipiebat miles, qua pro nutu et libidine uteretur; nempe, cum excubias peregisset, cum statione sua eo die defunctus esset.

Nec admodum refert, quo prætextu pecuniam largiretur Otho, sive quasi ipsos exciperet convivio, et velut illos in partem epularum vocaret, prætextu convivii, quo principem excipiebat, aut quasi coleret principem. Perinde est.

Aliud agebatur, aliud destinabatur. Aliud præferebat Otho in speciem, aliud spe et animo moliebatur.

[r] *Viritim centenos nummos*] Sic Sueton. Oth. 4. 'Quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat.'

Aureum nummum ait Plutarch. et Sueton. id est, 15. s. 7. d. ob. Constabat autem hæc cohors ex mille militibus, adeo ut donativum ejus, unico impensum convivio, abiret in summam 781. lib. 5. s. *Savilius*.

Viritim] Id est, singulis militibus, seu per capita. *Centeni nummi* sunt 7. lib. et insuper dimidia, nostro more. Et *aureus* Suetonii valet idem quod centeni nummi, et idem quod 25. denarii Romani.

Itaque distributi *centeni nummi* viritim cohorti; et cum cohors esset mille hominum, summa illa fuerit 2500. coronatorum, seu 7500. librarum nostri moris.

[s] *Velut publicam largitionem*] Ἐμφανῆ, aut potius δημοσίαν. *Savilius*.

Erat *publica* illa *largitio*, quia cohorti universæ excubias agenti, et veluti publico auctoramento, pecunia tribuebatur, et quia *per speciem convivii*, veluti publici, quo nempe princeps epularetur.

[t] *Cocceio Proculo*] Sic Suet. Oth. 4. 'Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipavitque; ut jam vix ullus esset, qui non et sentiret et prædicaret solum successione imperii dignum.'

[u] *Speculatori*] Ubique hoc militiæ nomen et munus. Ita scribo, et *spiculatores* expello. Libri omnes scripti suadent: etiam lapides. Ut ille Romæ:

P. ÆL. MUCIANO.
SPEC. LEG. II.
ADJUT.

Alius juxta Æmiliam:

L. CASURIO. L. F.
CLU. SPECULATORI.

Item: SCHOLA. SPECULATORUM. I. ET. II. ADJUTRICUM. PIARUM. FIDELIUM. In nummis item M. Antonii: COHORTIS. SPECULATORUM.

Sed et in Marci Evangelio: 'Cum misisset rex speculatorem.' Et in Suet. Calig. 'Caliga speculatoria,' scriptum.

NOTÆ

Sed verine hi speculatores sive exploratores? Vix opinor, et exempla refutant. Potius censeam fuisse inter custodes corporis imperatorii certum genus, qui velut in specula ejus salutis, unde nomen. Certe Suidas clare: 'Speculatorem, custodem corporis, seu satellitem.' Et hic in Tacito atque in Suetonio reperias inter satellites principales.

Arma iis clypeus et lancea, ex Josepho III. 6. 'Ferunt alii quidem ante ducem electi pedites lanceam et clypeum.'

Et c. 8. 'Post quos ipse Vespasianus incedebat, habens secum electos peditum et equitum et lancearios.' Nam capiam ibi sane λογχοφόρους, sive *lancearios*, hos *speculatores*.

Suetonius hortatur in Claudio: 'neque convivia inire est ausus, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent:' et in Galba: 'descendentem Galbam speculator impulsu turbæ lancea prope vulneravit.'

Hi sunt, quos sequens ætas *sculcatores* dixisse videtur, quasi *auscultatores*. Quod vere notatum censeo a Cujacio obser. VI. 33. quem de alio etiam munere speculatorum adi et audi. *Lips.*

Per λογχοφόρους seu *lancearios* Vespasiani intelligi possunt *corporis* ejus *custodes*, seu prætoriana ejus cohors, quæ pro tentorio ducis excubaret ex more.

Speculatori] In Corviniano cod. scriptum est, *speculatori*. Cujus munus erat de rebus hostium ad suos referre quid percepisset, sive ex specula, sive in ipsis hostium castris. Neque enim verum est hunc ex specula prospicere, *exploratorem* inter hostes versari.

Tolluntque discrimen illud verba Livii l. XXII. 'Speculator Carthaginiensis, qui per biennium fefellerat, Romæ deprehensus.' *Vertran.*

Bene doctissimus vir, quasi *speculatores* inde dicti sint, quia degant in specula, ne princeps insidiis obnoxius fiat. En Sueton. applaudit in Cæs. 86. 'Sunt qui putent confisum eum novissimo illo senatusconsulto ac jurejurando, etiam custodias Hispanorum cum gladiis inspectantium se removisse.' *Salin.*

Spiculatori, legendum esse hoc loco, non desunt qui putent; eo quod *spiculo* uterentur, ex Vegetio II. 7. quibus M. Vertrannius assentiri videtur, necnon Turnebus advers. XXIV. 41. 'Caligas spiculatorias' legens in Suet. Cal. 12. et apud. Tertull. de corona mil. 'Spiculatoriam morosissimam absolvit.'

Hunc errorem esse docet Suidas, scribens, σπεκουλάτωρας τοὺς δορυφόρους. Præterea prætoriani milites, qui imperatoribus astabant, eosque stipabant, *lancea*, non *spiculo*, usos constat ex Suet. Claud. 35. et Galb. 15.

Ad hæc *spiculum* a *pilo*, quod commune legionariorum militum erat, non differebat, teste Vegetio.

Speculatores igitur a *speculando*, eo quod principis tutelæ invigilantes undique specularentur, ut insidiarum omne genus præcaverent.

Speculatores autem non solum in prætorianis militibus frequentes fuisse, sed et in legionibus ipsis constat, in Hirtio de bello Hisp. 13. et de bello Afric. 35.

Quin immo unaquæque cohors prætoriana proprios habebat speculatores c. 31. 'Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem.' Antiquum marmor Romæ: C. FABIUS C. F. SER. CRISPUS. CARTAG. SPEC. COH. VI. PR.

Horum autem speculatorum munus erat, de rebus hostium ad suos

finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum,[v] sua pecunia emtum, dono dederit: per socordiam Præfecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, Tesserarium[1] speculato-

finitimo litiganti, elargitus sit totum finitimi sui *campum, suis opibus redemtum: per vecordiam ac stoliditatem præfecti* prætorii, *qui comperta perinde et secreta ignorabat.*

Sed tum e libertis Onomastum destinato facinori præposuit, qui cum *Barbium*

1 Malc Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tesseranum.* Brotier.—2 Mss.

NOTÆ

deferre quicquid percepissent, sive ex *specula*, sive in ipsis hostium *castris.*

Neque eorum recipienda sententia, qui *speculatores* ab *exploratoribus* differre dixere; quod *speculator* e specula prospiciat, *explorator* inter hostes versetur, ut patet ex Livio XXIII. 33. et l. XXX. 29. Et Hirtius de bell. Afric. 35.

Utebantur quoque principes *speculatoribus* ad damnatorum supplicia.

Jul. Firmicus VIII. 26. Seneca l. I. de ira 16. Et Ulpian. l. VI. de bonis damnatorum. Evangelium Marci 6. *Speculatores* electos inter milites, qui fortiores corpore et fide præstantiores haberentur, palam est hist. II. 11. Et III. 73. *Marc. Donatus.*

Quod afferunt de *spiculatoribus*, falsum; saltem si spectetur ævum et historia Taciti ac Suetonii. Et a *spiculo*, quis dicat Latine *spiculatorem?* quasi vero! Patet ex his auctoribus *speculatores* fuisse *lectissima corpora*, nec robore solum, sed forte et armis insignibus distinctos.

Quantum patet, etiam propius astabant principi epulanti, forte et aliud agenti. Puto, et illi excutiebant interventores, et qui salutarent inviserentque principem. Etiam in castris et bello maxime iis fidebat princeps. Puto, et *caliga* præ aliis manipularibus insignes, aut certe distincti. Sueton. Calig. 51. 'Modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga.'

Forte sic, quia nuntiis literisque dominantium ferendis destinati; attamen vehiculis publicis usi. Sueton. Calig. 44. 'Magnificas Romam literas misit, monitis speculatoribus, ut vehiculo ad forum usque et curiam pertenderent,' &c. Quod autem dicunt, principes speculatoribus usos fuisse ad supplicia, de regibus extraneis, aut alio ævo id forte verum. Sed apud Tac. aut Sueton. nihil tale reperias. Nam tribuni ipsi, vel centuriones talia exequebantur. Nisi forte his uterentur tribuni. Puto, speculatores isti apparebant et assistebant principibus, fere in eum modum, quo duo custodes assistunt regibus nostris: hos vulgo vocamus, *Huissiers de la Manche*, quia propius stipant regum latera.

[v] *Agrum*] Qui ager forte modicus fuit, ut qui speculatori militi conveniret. Proculus ille *speculator*, fuit unus e præcipuis corruptoribus militum, nempe calliditate et audacia præcellens. Quod potissimum requirebatur eo casu.

rum,[w] et Veturium, Optionem[2 x] eorundem,[3 y] perductos,

Proculum Tesserarium speculatorum, et Veturium Optionem eorundem militum

Bodl. Guelf. et Puteolanus pessime habent, *octonem eodem* pro *optionem eorundem*. Idem. Edd. usque ad Lipsium *Othonem*.—3 Iidem libri *eodem*.—

NOTÆ

[w] *B. Proculum Tesserarium speculatorum*] Ita scriptum meis libris. Cur spernam? Tesserarios enim suos cohortibus speculatorum fuisse, credam non vane. Si quis tamen junctim malit, *Tesserarium speculatorem*, haud pugnem.

In Glossario Prisco: γραμματεὺς: *scriba*, *tesserarius*. In lapide Romæ: AUR. SATURNINO. EQ. COH. VII. PR. S. VERISSIMI. QUI. MILITAVIT. IN. EQ. SECUNDA. ITALICA. TESSERARIUS. ANN. VI.

Plutarchus in hac ipsa narratione: 'Inter illos Veturius et Barbius, ille quidem optio, iste tesserarius. Sic enim appellantur, qui nuntiorum et speculatorum ministeria exhibent.' *Lipsius*.

B. Procul. Tesserarum spiculatorem] Forte *Tesserarium*. Modestinus in re milit. sic appellari eos scribit, qui præcepta imperatoris per contubernia significant.

In antiquis inscription. Comi, *Tesserarii dolabrariis* junguntur pago Clivio. Amm. Marcel. l. XIV. 'Aurigariam, aut artem tesserariam profitentur.'

Ita ut conjectura ducar, esse, qui, quod vulgo vocant, *intarsiatum faciunt*, quos recentiores Cæss. *diatretarios*, uti suspicor, appellant. *Alciatus*.

Malo *Tesserarium*. Neque enim *tesserarius* et *spiculator* iidem ob diversa munia. Ille tesseram per militum contubernia nuntiabat, quam a tribuno per singulos dies, extremo sole, accepisset; hic stipator ducis aut imperatoris spiculo brevique hasta armatus fuit. De his Veget. II. 7. *Vertran*.

Non sat bene explicat Vertrannius, etsi recipere id videatur Turnebus advers. III. 7. et utrique favere Vegetius, II. 7.

Multi generis tesseram militarem observo apud Scriptores. Una erat symbolum bellicum, seu signum, quo ejusdem partis milites ab hostibus dignoscebantur: de qua Virg. Æneid. VII. 'It bello tessera signum.' Silius l. V. Claudian. Laud. Stiliconis I. 330. Livius l. VII. 'Ceteris omnibus tesseram dari jubet.' De hac tessera Vegetius II. 7.

Hæc autem *tessera*, *vox* erat. In castris enim Cæsaris, *Venerem* tesseram fuisse tradit Appianus bell. civ. l. II. *Felicitatem*, Hirtius de bell. Afric. In Pompeii Magni, *Herculem invictum*. In Pompeii junioris, *Pietatem*, Appian. l. III.

Neronem quandoque dedisse tribuno signum petenti, *Optimæ matris*, Tac. XIII. 2. et Suet. c. 9.

Brutum in Philippicis, *Appollinem*, Plutarch. in illius vita. Antoninum, *Æquanimitatem*, Capitolinus in ejus vita. Caligulam, *Priapum*, Suet. 65. Severus, *Jovem;* Septimius, *Laboremus*. Pertinax, *Militemus*.

Claudius excubitori tribuno signum de more petenti versum Græcum, apud Suet. 42. Veget. III. 5. Victoriam, Palmam, Virtutem, Deus nobiscum, Triumphum imperatoris, quorundam tesseram fuisse recenset.

Hoc signum aliquando datum congressuris cum hoste militibus, ut in

NOTÆ

pugna suós ab hoste discernerent.

Aliquando etiam in castris etiam prætorianis excubias agentibus *tessera;* quod signum tribunus ab imperatore acceptum militibus dabat. Vulgo *contrasegno*, excubitores *sentinelles* appellant.

Priorem hic non intelligi, clarum est, cum in actu bellico non essent imperator et milites; nec minus alteram; non enim rem tanti momenti manipulari ordinario commissam. Talem hunc fuisse patet ex illo: 'Suscepere duo manipulares:' etsi Suetonius *quinque* tradat.

Erat et tessera *frumentaria* tabella lignea, insignita nota, quæ dabatur militibus, ut ex publico frumenti certam quantitatem acciperent.

Eam fuisse figuræ quadratæ, ex ipsa voce Græca conjiciendum: item *planas*, quia Polyb. πλατεῖαν, quamvis et aliquando *rotundas* observemus ex Dione in Tito.

Meminit *tesseræ frumentariæ* l. LII. §. 1. D. de Judic. et l. XLIX. D. de Leg. et Judic. Juvenalis Sat. VII. vs. 74.

Cum itaque vel donativi loco, vel stipendii in solutum dabatur militibus frumentum, aliave annona, tesseræ tot assignabantur tribunis, quot milites sub eis militabant: has vero viritim tribuni per suum tesserarium militibus impartiebantur.

Fuisse Proculum *speculatorum tribuni tesserarium* hujusmodi existimo; Veturium vero ipsius optionem, hoc est, vicarium, seu vices gerentem.

Notum enim est ex Varrone, Festo, et Vegetio, optionem masculino genere dici, qui muneris alicujus militaris administrandi vices gerit; sic Plaut. Asin. 'Optionem tibi sumito Leonidam.' Et L. ult. de Jur. immunit. l. VI. de bonis damn. 'neque speculatores, neque optiones ea desiderent.' Quo loco, per *optiones*, intelligendi speculatorum vicarii.

Huic expositioni favent leges nonnullæ, in quibus *optiones* accipiuntur pro illis qui annonam militibus dividunt, uti lex IX. c. *de jure fisci*. l. IX. c. *de exact. tribut*. l. III. c. *de apoch. public.* et *novel.* Martiani de indul. rel. novel. Justiniani 129. talis ὀπτίων Procopio l. III. de *bello Vand.*

Illud insuper annotare libet, Plutarchum tanti fecisse has Taciti voces, ut easdem in Galba, ubi de hac conjuratione, in textu Græco receperit, ὀπτίων καὶ τεσσαράριος, cum tamen *tesserarium* interpretetur διάγγελον, *optionem* vero διοπτῆρα.

Symphori tesserarii fit mentio in marmore antiquo, et in alio voto Herculi invicto: 'Fabiani signiferi et Valerii Firmini optionis.' *Marc. Donatus.*

Distingui debet inter *tesseram*, quæ quotidie dabatur in ipsis castris prætorianis ab ipso præfecto prætorii, ut puto, et *tesseram* illam quæ dabatur in palatio, ab ipso principe, tribuno prætoriano, qui cohorti ibi per vices excubanti præerat.

Ut et distinguendum inter *tesseram* quæ dabatur ex more in castris legionum singulis diebus, et inter illam eximiam *tesseram* quæ dabatur a duce seu imperatore, cum prælium instaret.

Speculatorum] Suet. Oth. 5. 'Primo quinque speculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repræsentata, et quinquagena promissa.' Sunt dena sestertia 250. coronati, seu 750. libræ: quinquagena sestertia sunt 1250. coronati seu 3750 libræ.

[x] *Veturium Optionem*] Dictus autem primum est *optio*, is quem decurio aut centurio optaret sibi rerum privata-

postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares[z] Imperium Pop. Rom. transferendum; et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci asciti:[4] suspensos[a] ceterorum animos

pellexisset, ubi eos *diversis colloquiis versutos audentesque intellexit, præmium et pollicitationes ingerit, suppeditata pecunia ad explorandas plurium mentes. Duo gregarii milites aggressi sunt transferre principatum populi Romani; et transtulerunt. Pauci assumti in societatem sceleris: dubias aliorum mentes variis modis*

4 Sic bene veteres et recentiores editiones. In mediis quibusdam, *paucis*

NOTÆ

rum ministrum, quo facilius officia publica obiret, qui olim ante accensus. Festus, Varro, et Marcellus.

Aliud vero senescente imperio munus *optionis* fuit; de quo Veget. II. 7. et Modestinus. *Vertrannius.*

Eodem, pace doctissimi viri, non erat in *eorundem* mutandum: nam Onomastus eos in unum locum seduxit, ingentibusque promissis in futurum scelus accendit. *Salin.*

Eodem, in idem consilium adduxit, si vera lectio.

y *Optionem eorundem*] Constituta lectio pridem ab eximio Cujacio, loco quem jam dixi, nisi quod *eorundem* scripsi, non *eodem*, fide Vaticani libri.

Optiones Romana militia vetus dixit, quia e dignioribus. Et cum gradu militibus adoptati, vicem eorum subibant.

Posterior ætas, nisi fallor, diverso paulum sensu; qui velut custodes quidam arbitri et inspectores. Plut. *διοπτῆρας* vertit.

Et in legum libris *Optio fabricæ*, simili sensu: in Ambrosio Optio carceris scriptum.

Videntur in quaque centuria hi fuisse, ex lapide, qui in Piceno:

C. LUCILIUS: C. F. VEL. VINDEX MIL. COH. VI. PRÆT. VIX. ANN. XXX. MILITAVIT. ANNIS. XII. PRINCIPALIS.
BENEFICIARIUS. TRIBUNI.
DEINDE. OPTIO. IN. CENTURIA.

Alibi utrumque junctum legas, et Tesserarium et Optionem: ut in illo marmore.

EQUITI COH. EJUSDEM.
TESSERARIO. OPTIONI. *Lips.*

Eorundem] Forte potius *eodem*. Nam speculatores non habuerunt *optionem* proprium, ut neque habuerunt proprium centurionem. Optio totius centuriæ fuit, ut et centurio.

Optio centurionis locum et munus supplebat, et fuit alicujus momenti apud prætorianos.

Et mirari subit, quod in talibus caligis, nemo præmium speraverit majus ex præfecto, aut ex principe, quam ex liberto, si conjurationem detexisset.

Eorundem] Supple *Speculatorum*.

z *Suscepere duo manipulares*] Sic Suet. Oth. 5. 'Ac primo quinque speculatoribus commissa est res; deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repræsentata, et quinquagena promissa: per hos solicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis.'

a *Suspensos*] Pendentes animi, in-

diversis artibus stimulant: primores militum,[b] per beneficia Nymphidii[c] ut suspectos: vulgus et ceteros,[d] ira et desperatione dilati totiens donativi:[e] erant, quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiæ accenderet:[5] in

incitant: præcipuos manipularium, tanquam suspectos per largitiones Nymphidii: vulgus militum *aliosque, odio et desperatione dilatæ toties largitionis: nec deerant, quos stimularet recordatio Neronis, et cupido prioris lasciviæ: et pari incitamento*

NOTÆ

certos, ambiguos, pronosque in factionem aliquam et partes quæ offerrentur.

Græcis esset *μετέωροι*· nempe erecti ad omnem rumorem, quorum jam labat fides, et qui stimulati facile erumpent. Infra Hist. II. 4. 'Suspensis provinciarum et exercituum mentibus.'

[b] *Primores militum*] Id est, præcipui calliditate et audacia. Sic supra: 'postquam vario sermone callidos audacesque cognovit.' Existunt semper in turba, qui ferocitate et impotentia animi prævalent, et qui sunt veluti capita factionum.

Attamen hic intelligam per *primores*, præcipuos militum, qui fama virtutis conspicui, aut qui etiam aliquo gradu evecti præ ceteris, aut certe digni qui provehantur.

Primores] *Primores* et præcipui, non quod aliquo titulo forte præemineant; sed quia aliis præcellunt audacia, mobilitate ingenii, vel etiam bonis artibus.

Duo hæc præcipua genera in castris, teste Tac. I. 48. 'Quod fœdissimum et seditioni promtum est, et quod maxime castrorum sincerum,' seu integrum a scelere et audacia.

Idem Tac. I. 28. 'Accitur centurio Clemens, et si qui alii bonis artibus grati in vulgus.' En *primores militum*.

[c] *Per beneficia Nymphidii*] Id est, qui promoti essent per Nymphidium, eos incitare et irritare, ut Galbæ suspectos, quia Nymphidium invisum ipse sustulerat. Commune autem ut beneficiarii benefactori suo adhærerant.

Atque ita de Sejano præfecto item prætorii, Ann. lib. IV. 'Simul centuriones et tribunos ipse deligere.' Et quod sequitur: 'beneficii sui facere.' *Lipsius.*

Nymphidius occisus a Galba, quia sceleris suspectus. Hinc et ipsi milites eadem ratione suspecti, utpote Nymphidio *per beneficia* obstricti; et sic facile fuit eos in Galbam accendere.

[d] *Vulgus et ceteros*] *Vulgus* dicit, quo distinguat eos a *primoribus*, ut *vulgus et ceteros* sic distinguat a *suspectis*.

Vel *ceteri* sunt medii inter *primores* et *vulgus*. Sic et infra III. 3. 'Ita effudit, ut cantos quoque ac providos permoveret; vulgus et ceteri unum virum ducemque laudibus ferrent.'

[e] *Dilati totiens donativi*] Plut. Galb. 'Milites vero, cum donativum promissum non persolveretur, initio spes ducebat, fore, ut si non totum, attamen quantum Nero dedisset, a Galba acciperent. Sed ubi eorum indignatione percepta, vocem magno imperatore dignam emisit Galba, 'solitum se militem legere, non emere,' immane contra se militum odium concitavit; non enim ipsum modo privare eos promisso, sed legem etiam exemplumque idem faciendi subsecuturis Cæsaribus præscribere, censebant.'

commune[6] [f] omnes metu mutandæ militiæ[g] terrebantur.[7]

26. Infecit ea tabes legionum[h] quoque et auxiliorum[1]

universi formidine scil. *insuetæ militiæ exagitabantur.*

Contaminavit ea lues etiam legionariorum et sociorum jam concitos animos, post-

---

tacitis. Brotier.—5 Ms. Corb. *accenderent.*—6 Ita Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *in communi.*—7 Pichena edidit, *exterrebantur;* [quod Ryckius recepit;] at non satis favet Ms. Flor. in quo prima manu fuit scriptum, *militi ẽtrebantur;* et recentiore tantum manu superpositum, *exterrebantur*, ut observat Jac. Gronovius. *Brotier.*

1 Sic ferme omnes Mss. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. et edi-

NOTÆ

[f] *In commune*] Quibus rationibus singuli incitati sint, describit. *Primores*, quia suspecti et invisi Galbæ ob Nymphidium; *vulgus et ceteri*, quia *dilatum* erat *donativum.*

Alii ex memoria Neronis, et desiderio lasciviæ. Sed in commune et in universum omnes, quia aliam militiam metuebant, ex fama severitatis Galbianæ olim: 'Disce, miles, militare; Galba est, non Gætulicus.'

[g] *Mutandæ militiæ*] Scilicet prætoriana militia nobilior et quæstuosior quam legionaria. Et raro trahebantur in alia castra, aut ad militiam longinquam prætoriani.

Adde his lasciviam licentiamque aulæ et urbis, et quam facilior jucundiorque militia sit inter paganos et urbicolas. In castris ad urbem, in porticu et in foribus palatii, aut per lacus seu Campaniæ oram amœnissimam, classe aut curribus vecti.

His deliciis oppone solum cœlumque atrox Armeniæ, Daciæ, aut Germaniæ. Supra cap. 23. 'Cum Campaniæ lacus et Achaiæ urbes classibus adire soliti, Pyrenæum et Alpes, et immensa viarum spatia eniterentur.'

Etiam prætoriani majus stipendium accipiebant. Tac. I. 17. 'An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post XVI. annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem aspici.'

[h] *Legionum*] Intelligit forte legiones quæ tum Romæ erant. At præter miseram ac laceram classiariorum legionem, non reperio, nisi Hispanam, quæ inducta in urbem cum Galba. Quæ legio etiam haud dubie corrupta est, vel potius amota procul ab urbe. Attamen inferri possit, ex Tacito mansisse Romæ; nam illam numerat inter causas motuum, et recenset eam, tanquam audenti materiam.

At certe nullam mentionem istius legionis ultra reperio. Galba perculsus mittit ad electos Illyrici exercitus, mittit ad Germanos, mittit in castra prætoriana, et cohortem, quæ in statione erat, pertentat; at de legione Hispana ne quidem verbum.

Quod tamen reticere in tanto rerum motu non debuit Tacitus, qui toties meminit classiariæ legionis; et si fuisset Romæ illa legio, num debuit prima advolare ad auxilium principis, quem ipsa evexerat, elegerat?

Puto, inducta illa legio in urbem adventu Galbæ; sed postea forte amota fuit in Illyricum, ut vult Savilius, aut alio terrarum. Hæc haud dubie adducta Romam, sed abfuit

motas jam mentes, postquam vulgatum erat, labare Germanici exercitus fidem: adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros[i] dissimulatio fuit, ut postero Iduum[j] die[2] redeuntem a cœna[k] Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis,[l] et tota urbe sparsa militum castra, nec facilem[m] in-

quam sparsus rumor erat, nutare fidem Germanicarum legionum. Adeoque disposita apud improbos discordia fuit, et *etiam apud incorruptos conniventia, ut postridie Idus* Jan. *abrepturi fuerint Othonem ab epulis* sero *redeuntem, nisi ambigua noctis, et tota civitate distributa* passim *castra militum, nec promtam*, ut *inter vino*

tione principe, *auxiliariorum*.—2 Ita libri editi, ac omnes ferme Mss. In Ms. Flor. *postero Iduum dierum.* At apud Romanos insolens omnino est loquendi genus, *postero iduum die*, aut *postero Calendarum die.* Ideo tentabat Cl. Ernestus, *postero statim die*, ita ut sensus sit, *postero adoptionis die.* Quod quidem durum videtur: remotior enim est adoptionis memoria. Itaque existimo scriptum fuisse olim, *pr. Id.* inde confictum fuisse librariorum errore, *postero Iduum die*, cum legendum foret, *pridie Idus.* Idque innuit Suetonius, in Othon. VI. 'Erat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in palatio Galbam aggredi.' Piso adoptatus fuerat die decima Januarii. Dies vero duodecima erat pridie Idus. Cito ergo parata apud malos seditio, apud integros dissimulatio. *Brotier.* Bipont. recepere *postero iduum dierum:* mihi hoc plane insolitum videtur. Servo vulg. donec quid melius

NOTÆ

tempore motus Othoniani.

In castris etiam seu in partibus Othonis nulla mentio legionis istius, sed classiariæ tantum.

Et mirari subit, cur Tacitus id silentio transmiserit, ut etiam mirum est, quod Galba et magistri dominationis Vinius et Laco retinuerint Romæ *prætorianos* priori licentia corruptos, *Illyricianos* et *classiarios* sibi palam infensos, et suos *Hispanos* procul amandarint, vel neglexerint.

Legionum] Sive essent in urbe, sive in castris longinquis, et aderant sua cuique legioni auxilia, ad quæ *ea tabes* etiam permanavit.

[i] *Apud integros*] Nempe qui sinceri integri, intacti, et a labe sceleris immunes erant.

[j] *Postero Iduum*] Scil. die decimo quarto Januarii.

[k] *Redeuntem a cœna*] Aliam rationem reddere videtur Sueton. Othone 6. 'Erat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione et Caius fuerat occisus, et desertus Nero. Medium quoque tempus religio et Seleucus exemit.' Scil. quasi nondum tempus adesset, quo astra aut fata vellent eligi principem.

[l] *Nisi incerta noctis*] Aliam affert rationem Suet. Oth. 6. 'Obstitit respectus cohortis, quæ nunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione,' &c. Sic in occasionibus temporum consiliisque describendis dissentiunt auctores. Sed una ratio alteram non excludit.

Potuerunt non una causa illud facinus differre. Nam, ut vides, multas etiam affert Suetonius, nempe respectum excubitorum, religionem,

ter temulentos consensum, timuissent: non Reipublicæ cura, quam fœdare Principis sui sanguine sobrii parabant; sed ne per tenebras, ut quisque[n] Pannonici[o] vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quædam apud Galbæ aures[3] Præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consilii-

madidos, concordiam metuissent: non certe *caritate Reip. quam polluere imperatoris sui cruore sicci ac jejuni parabant; sed ne per obscuritatem* noctis, *ut occurrisset aliquis e castris Pannonicis vel Germanicis, pro Othone eveheretur, plerisque* illum *non cognoscentibus. Plurima exardentis jam conspirationis signa per conjuratos* ipsos *exstincta* sunt; *nonnulla non ignota Galbæ Laco præfectus apud ipsum delusit, inscius militarium mentium, et infestus consiliis quamlibet eximiis, quorum*

afferatur. *Oberl.*—3 Budens. *apud Galbam audiens.* Probat Rhenan.

NOTÆ

seu observationem mathematicorum.

Aliquid simile observatum in auspiciis Neronis. Suet. Ner. 8. 'Inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem, non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur.'

Et Tacito auctore, Agrippina tempus mathematicorum expectabat. Sic Ann. 'Dum . . . tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.'

Et forte quod fuit superstitio in principe, ratio et prudentia fuit in milite et instigatoribus sceleris.

[m] *Nec facilem*] Sic inverte: Et nisi timuissent, ut inter temulentos, non facilem consensum. Τὸ *nisi*, repete ex anteceden. Τὸ *nec* dividendum est, *et non*.

[n] *Ut quisque, &c.*] Id est, ne per tenebras aliquis alius ab Othone destinaretur, seu alius ad imperium proveheretur a militibus Pannonici vel Germanici exercitus, prout oblatus esset, ignorantibus plerisque Othonem, et eum imperio destinari a prætorianis.

Ut quisque] Nempe ut dux aliquis aut legatus, aut etiam senator alius ab Othone, occurrisset Pannonicis aut Germanicis militibus. Sic dicti illi, quia in istis provinciis stipendia meruerant. Scil. quia ignotus illis Otho.

[o] *Pannonici*] Antea dixerat: 'Multos e Germania et Illyrico electos Romæ remansisse.' *Savil.* Et infra: 'Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio arcesserent.' Nempe a Galba et Pisone id jussum erat.

Pannonici] Pannonia regio Illyrici late sumti ad Danubium, ad Dravum atque Savum amnes. Hodie pars orientalis circuli Austriæ *Austriche*, pars inferioris *Hungariæ*, fere omnis *Sclavonia* proprie dicta, aliquid provinciarum *Croaciæ*, *Bosniæ*, et *Serviæ*. Hæ regiones seu provinciæ parent domui Austriacæ, et summo Turcarum imperatori. *Tillemon.*

que quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.

27. XVIII. Kal. Febr.[p] sacrificanti pro æde Apollinis[q] Galbæ[r] Haruspex Umbricius[s] 'tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem' prædicit: audiente Othone, (nam[1] proximus astiterat[t]) idque, ut lætum e contrario, et

non ipse auctor esset, et adversus gnaros pertinax.

Die decimo-octavo Kal. Febr. haruspex Umbricius præmonet Galbam, qui mactabat hostias apud ædem Apollinis, sinistra *esse* exta *victimarum*, et imminere *ipsi* fraudem et intestinum hostem: *audiente Othone, (nam prope astabat,) et illud*

1 E Budens. *nam* deest.

NOTÆ

[p] *XVIII. Kal. Febr.*] Id est, decimo-quinto Januarii die. Certe Tacitus hic et Suetonius dissident in circumstantiis temporis. Ex Suetonio, *erat animus post adoptionem statim castra occupare;* id est, eo ipso die quo adoptatus est Piso, et diem eum clare profert Suetonius, cum addit de *cohorte quæ tunc;* nempe ea die, excubabat ad fores palatii.

Itaque totius rei ordo et series sic clare elucidari possit: facta est seditio in Germania Kal. Jan. seu prima die hujus mensis: advehitur e Belgica in urbem nuncius seditionis septimo, octavo, aut certe nono post die: Piso adoptatur decimo die.

Ex Tacito voluerunt rapere Othonem per noctem decimi quarti, et tandem illum rapiunt, seu evehunt die decimo-quinto: et ex Suetonio jam rapere Othonem voluerant ipsa decima die, qua adoptio Pisonis transacta est. At cum illum tantum rapuerint die quinta-decima, sequitur ut inter adoptionem Pisonis et evectum Othonem, intercesserit spatium quinque dierum.

Et cum miratur Tacitus, eo usque invaluisse audaciam militum, ut illum *postero Iduum die* rapturi in castra fuerint, eximit tantum unam noctem, nempe inter diem quartum-decimum, quo rapere illum volebant, et inter diem 15. quo illum de facto rapuerunt.

Neque hic Tacitus attendit præcise ad spatium temporis, sed magis ad vesaniam seditiosorum, qui per eam noctem statim, et forte temulenti, rapere Othonem *redeuntem a cœna* parati essent. Sicque certe dissentiunt auctores in circumstantia temporis. Quod sæpe accidit.

[q] *Æde Apollinis*] Fuit in decima regione Romæ antiquæ, et in monte Palatino. Hodie in ruinis jacet cum palatio. Vide notas cap. 17. Vide Nardini Romam antiquam l. VI. c. 14. p. 394. *Tillemon.*

[r] *Sacrificanti, &c. Galbæ*] Sic Suet. Oth. 6. 'Ergo destinata die præmonitis consciis, ut se in foro sub æde Saturni ad milliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit; utque consueverat, osculo exceptus; etiam sacrificanti interfuit, audivitque prædicta haruspicis.'

[s] *Haruspex Umbricius*] Plin. lib. X. Ubi de vulturibus: 'Umbricius aruspicum in nostro ævo peritissimus, parere tradidit ova tria.'

[t] *Proximus astiterat*] Certe osculo exceptus erat a Galba, ut mos hujus

suis cogitationibus prosperum,[u] interpretante. Nec multo post libertus[v] Onomastus nuntiat, 'expectari eum ab architecto et redemtoribus:'[w] quæ significatio coëuntium jam militum et paratæ conjurationis convenerat. Otho, 'causam digressus' requirentibus, cum, 'emi sibi prædia[x] ve-

capiebat tanquam faustum sibi *e contrario, et suis cœptis favorabile. Et paulo post libertus Onomastus renuntiat*, architectum et redemtores eum opperiri: *quod signum convenientium jam militum constitutum erat, et dispositæ conspirationis. Otho* rationem discessus *postulantibus, cum ementitus esset*, mercari se domum

NOTÆ

ævi fuit. Quod patet etiam ex Tacito, in vita Agricolæ, qui reversus e Britannia, *levi osculo* excipitur a Domitiano.

Oscula tamen hæc *quotidiana* prohibuerat Tiberius, sed non duravit edictum, ut puto nisi durante lue, seu morbo faciei, ob quem talia prohibuerat. Itaque salutantes principem, osculo excipiebantur, etiamsi vel in itinere occurrissent.

At mox ævo Constantinorum aliter salutabatur princeps, nempe tangendo manu purpuram, et eam submisse osculando. Idque a Constantio cœpit.

Ammianus lib. xv. 'Ursicino ingresso consistorium, offertur purpura:' atque ita 'ante principis pedes supplicem statuerunt, externorum regum ritu; cum semper antea ad similitudinem judicum, salutatos principes legerimus.'

Idque fuit permissum honestioribus, veluti beneficii loco, vel ratione dignitatis. Cassiodorus in variis epist. l. I. 20. de Primicerio: 'Quapropter spectabilitatis honore suffultus, inter Tribunos et Notarios venerandam purpuram adoraturus accede.'

[u] *Prosperum*] Num agnoscebat ille haruspex *diritatem*, vel opportunitatem temporis, quemadmodum Chaldæi? supra de Nerone Tac. XII. 69. donec 'tempus prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.'

Et Suet. Ner. 8. 'Inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem, non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur.'

Per *diritatem* nihil aliud intelligit Suetonius, quam cœlum nubilum ingruentesque imbres, et forte imbri mixta tonitrua fulguraque: quod tamen antiquitus infaustum habebatur.

At quod *prosperum* hic, Otho forte altius interpretabatur, quasi ex sideribus, ex fatis, et a Diis ipsis destinatum.

[v] *Libertus*] Sic Suet. Oth. 6. 'Deinde liberto, adesse architectos, nunciante, quod signum convenerat, quasi venalem domum inspecturus abscessit: proripuitque se postica parte palatii ad constitutum. Alii febrem simulasse aiunt, eamque excusationem proximis mandasse, si quæreretur.'

[w] *Redemtoribus*] Redemtores sunt qui suis cæmentis suoque labore ædificant, constituto pretio: auctor Ulpianus. *Ferrettus.*

[x] *Emi sibi prædia*] Domum intra urbem nomine *prædii* intelligebat. Nam idem Suet. Ner. 38. 'Incendit urbem tam palam, ut plerique consulares cubicularios ejus, cum stupa tædaque in prædiis suis deprehensos non attigerint.' Quod contigit intra urbem, dum incenderetur a Nerone.

Prædia] Fingebatur illa domus emi

tustate suspecta, eoque prius exploranda,[x] finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum,[y] in Velabrum,[z] inde ad Miliarium aureum,[a] sub ædem[2] Saturni,[b] pergit. Ibi tres et viginti

antiquitate suspectam, ideoque antea visitandam, *innitens liberto, exit per Tiberii ædes in Velabrum, et hinc ad milliarium aureum, juxta templum Saturni. Ibi*

2 Ita vulgo Mss. Puteolanus et reliqui omnes. In Ms. Reg. et editione principe, *sub æde.* Sic quoque Suetonius in Othone, vi. 'in foro sub æde

NOTÆ

in urbe. Sueton. 6. 'Quasi venalem domum inspecturus, abscessit.' Sicque *domus* et *prædium* pro eodem est.

[y] *Tiberianam domum*] In monte Palatino, et in regione decima Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam. l. vi. c. 13. p. 386. *Tillemon.*

Domum] *Domum Tiberianam* ad radices Palatini montis fuisse, didicimus ex inventis nuper eo loco laminis plumbeis, cum inscriptione Tiberii Cæsaris. Tacitum autem illustrant verba Suetonii de eadem re: 'ut in foro sub ædem Saturni ad milliarium aureum opperirentur,' &c.

Et recte. Nam forum Rom. sub æde Saturni fuit, ea parte quæ est inter arcem Tarpeiam et Palatinum montem, ut ex Dionysio etiam apertius constat.

Quin et ipsa Saturni ædes Tarpeii montis radices attingebat, ut ex veteri inscriptione de ærario ibi reperta intelligimus.

Et infra lib. iii. 'Cito agmine ad forum et imminentia foro templa prætervecti.' Et supra l. xii. 'Per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium, forumque Romanum,' &c.

Larium enim *sacellum* fuisse in summa sacra via, qua parte foro Rom. jungebatur, scribit Solinus cap. 11. *Ursinus.*

[z] *Velabrum*] Fuit vallis et tractus regionis Octavæ et Undecimæ, ad radices Palatini et Aventini montis, in Roma antiqua. Hodie pars regionis *Ripæ*, versus Ecclesias vulgo dictas *Sant Giorgio in Velabro*, *Sant Eligio*, *Sant Homo Bono*. In parte media versus meridiem Romæ modernæ. Vide Nardini Romam l. v. c. 10. p. 267. l. vii. c. 4. p. 428. *Tillemon.*

[a] *Milliarium aureum*] Columna Fori Romani, et in regione Octava, fuit, ubi nunc est Ecclesia *Sanctæ Mariæ Consolationis* in regione *Campitelli*, versus medium Romæ modernæ. Vide Nardini Romam l. v. c. 6. p. 243. *Tillemon.*

Ad Miliarium aureum] Columna ex eo metallo, ut Plutarchus hic in Galba describit: 'Ad quam viæ omnes ex Italia desinebant. Fecit Augustus, cum curator viarum esset.' Dio l. liv. et statuit 'in capite Romani fori.' Plin. l. iii.

Victor juxta vicum Jugarium collocat; et recte: 'Ædes Opis et Saturni in vico Jugario. Miliarium aureum.' *Lipsius.*

Milliarium columna erat aurea sub Augusto structa, ut testatur Dio l. liv. 'In capite fori Rom.' ait Plinius; 'Ad quam divisæ Italiæ viæ omnes desinunt.' Plut. Galba.

Appellabatur autem sic, quod *milliaribus* inde esset initium.

Præter *milliarium aureum*, erant et *milliaria lapidea:* id est, exiliores co-

speculatores[c] consalutatum *Imperatorem*, ac paucitate salutantium trepidum, et sellæ festinanter impositum,[d] strictis mucronibus rapiunt. Totidem[3] ferme milites in itinere ag-

tres et viginti speculatores renunciatum principem, et paucis salutantibus pavidum, ac sellæ gestatoriæ *propere inditum nudatis gladiis abripiunt. Totidem fere mi-*

Saturni.'—3 Ms. Reg. *totidem non*. Editio princeps, *totidemve*.

NOTÆ

lumnæ ex saxo, jubente C. Graccho, ad cujusque milliaris finem erectæ. Plutarch. Gracchis: 'Præterea facta omnium viarum dimensione per milliaria, (quorum unum quodque octo stadiis paulo minus est,) exstruxit lapideas columnas mensuræ indices.'

Inde origo vulgatæ locutionis, *ad tertium, quartum, quintum ab urbe lapidem;* qua trium, quatuor, quinque milliarium ab urbe distantia significatur. *Savilius.*

Velabrum] Velabrum vicus erat Romæ a *vehendo* dictus: quia qui eo ex urbe advehebatur, solvebat quadrantem. Prius vero quam Tarq. Priscus alveum Tiberis mutaret, ex eruptionibus ipsius, sinus ibi fiebat, in morem lacus. *Lupanus.*

Miliarium] *Miliarium* aureum columna fuit aurea in capite fori Rom. prope ædem Saturni, in qua incisæ omnes Italiæ viæ finiebant; et a qua ad singulas portas mensuræ regionum currerent.

Eam columnam sub æde Saturni fuisse ait Tacitus et Plin. l. III. in capite fori Rom. utrumque verum dixisse, asserit Marlianus. Plutarchus in Galba his verbis *Miliarium* describit: 'In forum ibat ad eam partem in qua staret aurea columna, ad quam omnes Italiæ viæ terminantur.'

Miliarium quoque ponitur in cap. *cum aurum* ff. de auro et arg. leg. pro vase ad coquendum milium accommodato. *Lupanus.*

[b] *Ædem Saturni*] Fuit in regione octava Romæ antiquæ. Hodie Ecclesia *San-Salvatore in Ærario*, prope Ecclesiam *Santa Maria in Portico*, in regione *Campitelli*, versus medium Romæ modernæ. Vide Nardini Romam l. v. c. 6. p. 242. *Tillemon.*

[c] *Viginti speculatores*] Ea pars militum maxime prona in Othonem. Solicitati scil. erant, ac pellecti largitione Pudentis, Tigellini, et Onomasti liberti.

Nam et infra, ipsi *speculatores* cohortis, quæ tum excubabat pro foribus palatii, per summam impudentiam dilabuntur, etiam præsente Pisone Cæsare, aspernanturque concionantem c. 31. 'Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem.'

Illi, puto, inter primores prætorianorum, et magis forte quæstuosi, et nitidi, et propius accedebant ad aulam et principem.

Namque hi ferebant epistolas et arcana dominantium, jussu præfecti præt. etiam et curribus vecti juxta diplomata principis; ut patet ex Sueton. in Caligula.

[d] *Sellæ festinanter impositum*] Suet. Oth. 6. 'Tunc abditus propere muliebri sella, in castra contendit: ac deficientibus lecticariis, cum descendisset cursumque cepisset, laxato

gregantur:[e] alii conscientia, plerique miraculo;[f] pars clamore et gaudio,[4] [g] pars silentio, animum[5] ex eventu sumturi.

28. Stationem[h] in castris agebat Julius Martialis Tribu-

lites in via adjunguntur, alii conscientia conjurationis, *multi per admirationem; alii acclamatione et mucronibus, alii per silentium, ex occasione et eventu ausuri.*

Tum Julius Martialis Tribunus excubias agitabat in castris prætorianis. *Is*

4 [Brotier. habet *gladiis*, cum omnibus editis libris.] Muretus aliique mallent, *et gaudiis*, vel *et gaudio*. Sed de strictis crispantibusque gladiis recte intelligitur. *Brotier*. Bipont. *gaudio*.—5 *Animos* Brotier. edidit.

NOTÆ

calceo restitit; donec omissa mora succollatus, et a præsente comitatu Imperator consalutatus,' &c.

[e] *Aggregantur*] Suet. Oth. 6. 'Inter faustas acclamationes strictosque gladios ad principia devenit, obvio quoque, non aliter ac si conscius et particeps foret, adhærente.'

[f] *Plerique miraculo*] Virg. Georg. IV. de rege apum: 'illum admirantur, et omnes Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes; Et sæpe attollunt humeris.'

Plerique miraculo] Id est, admiratione. Sic infra lib. II. 70. 'Vulgus quoque militum clamore et gaudio deflectere via,' &c. et 71. 'Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat.'

[g] *Pars clamore et gaudio*] Vulgo *gladiis*. Alii legunt: *gaudiis*. Malim tamen, *gladiis milites in itinere aggregantur*. Obvius quisque adhæret, nempe primis illis militibus, qui Othonem strictis mucronibus rapiebant in castra.

Sed quomodo adhærent *pars clamore, pars silentio?* Clamore, quia aperte tuentur Othonem; *plerique miraculo*, qui nempe talem audaciam admirantur et simul adhærent.

Certe versimiliter adhærent, non modo clamore, sed etiam nudis *gladiis* et sic aggregantur aliis, qui primi strictis mucronibus, Othonem succollabant.

Et quorum consensum sequebantur, eorum debuerunt et alacritatem imitari.

Pars clamore] Melius *gladiis*. Et quidem strictos putem. Nam supra de *strictis mucronibus*.

Et hic quid gladiis cum clamore? nisi etiam *stricti* essent. Vertunt tamen, quasi gladiis haud nudatis simul acclamarent; aggregarenturque aliis, qui primum rupuerant Othonem.

Clamore et gladiis] Gladiis, ut puto, strictis: quod *clamor* ille militum innuit.

[h] *Stationem*] Altera cohors prætoria excubias agebat apud castra, altera in limine palatii. Utraque sumebat tesseram a principe. Vel forte tribunus, qui in statione fuit apud castra, accipiebat signum a præfecto prætorii.

Et si quando duo erant præfecti, prætorii, alternis diebus signum dabant et imperabant. Et Tribunus, qui in palatio stationem habuit, signum pro more militiæ petebat ab ipso principe, ut patet multis locis apud Tac. et Sueton.

Stationem] Duo tribuni qualibet die, et duæ cohortes, stationem agebant, altera in castris prætorianis, altera in palatio. Quæ in regia ex-

nus. Is, magnitudine[i] subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac, si contra tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientiæ. Anteposuere ceteri quoque Tribuni Centurionesque præsentia dubiis et honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

29. Ignarus interim Galba et sacris intentus, fatigabat alieni jam Imperii Deos:[j] cum affertur rumor, 'rapi in castra, incertum quem Senatorem:' mox, 'Othonem esse, qui raperetur:' simul ex tota urbe, ut quisque obvius[k] fuerat,

atrocitate repentini facinoris, seu corruptum latius militem metueret, *et si obniteretur, mortem timens, a plerisque conjurationis conscius existimatus est. Ceteri etiam tribuni et centuriones prætulere, quæ offerebantur, periculo et decori. Isque status animorum extitit, ut deterrimum scelus pauci aggrederentur, plures cuperent, omnes* perpetrari *sinerent.*

Interea Galba rei *inscius et sacrificio intentus, impense orabat alieni jam principatus Deos, cum nuntius admonet,* avehi in castra, dubium quem senatorem; *dein* 'Othonem esse, qui aveheretur.' *Simul ex tota civitate, ut quisque occur-*

NOTÆ

cubabat, signum accipiebat ab ipso principe, et quæ in castris, vel a principe, vel potius, ut puto, a præfecto prætorii.

[i] *Magnitudine*] Ille sive magnitudine *subiti sceleris* exterritus, sive *corrupta latius castra,* et ex eo *exitium metuens,* &c.

[j] *Fatigabat alieni jam Imperii Deos*] *Alieni,* quia imperium jam translatum ad Othonem. Sicque jam tum habuit Otho *auspicia et Deos,* ut loquuntur auctores.

Fatigabat alieni Imperii Deos] Rem tangit orator de Divinat. lib. II. 'Quid cum pluribus Diis immolatur, qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur? quæ autem inconstantia Deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ, non bona? quid est tam perspicuum, quam cum fortuito hostiæ adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia?'

Fatigabat] Immolata victima, si non litassent, hostias denuo augeri iterum, ac sæpius, et majoribus hostiis sacra instaurari debebant, donec inventa pace Deum, et propitiato numine, rite perlitatum æstimarent.

[k] *Ut quisque obvius*] Scilicet Othoni aut Othonianis, ut ego quidem interpretor. *Savil.*

Affertur Galbæ rumor rapi in castra Othonem, et simul ex tota urbe confluunt qui referunt, 'minora vero, ne tum quidem obliti adulationis;' in Galbam, nempe.

Alii formidinem augentes, ex tota urbe, id est, ex diversis partibus urbis, prout occurrerant Othoni, prout sciebant, aut rumorem audierant, alii aliter referebant, et Galbæ jam consternato formidinem addebant.

Obvius] Ut quisque obvius fuerat Othoni, dum in castra raperetur, alii metum augebant; alii minora vero referebant Galbæ, prava libidine etiam tum adulandi.

alii formidinem[1] augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit, 'pertentari[2] animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat: nec per ipsum Galbam; cujus integra auctoritas majoribus[l] remediis servabatur.' Piso pro gradibus domus vocatos[3] in hunc modum allocutus est: 'Sextus dies[m] agitur, commilitones, ex quo, ignarus[n] futuri, et sive optandum hoc nomen, sive timendum erat, Cæsar ascitus sum.[o] Quo domus nostræ aut Reipublicæ fatum[4] in vestra manu positum est; non, quia meo nomine[p] tristiorem casum paveam (ut qui,

nerat, alii pavorem onerantes, nonnulli infra verum mollientes, *ne tum quidem omissa assentatione. Itaque deliberantibus visum est* explorari *debere* animos militum, qui apud regias fores excubias agebant; nec *id* per ipsum Galbam, cujus illibata auctoritas majoribus casibus reservabatur. *Piso pro limine palatii accitos* milites *in eam sententiam affatus est:* Abhinc sex diebus, commilitones, inscius eventus, et sive cupiendum id vocabulum, sive metuendum erat, Cæsar electus sum: quo fato familiæ nostræ vel Reip. in vestra potestate situm est; non quod, quantum ad me spectat, timeam luctuosiorem casum,

1 Ita vulgo Mss. et libri omnes editi, præter Jac. Gronovium, qui e Ms. Flor. edidit, *formidine*.—2 Ita Mss. Puteolanus et recentiores. In editione principe, *prætentari*, ut et volebat Lipsius: nec sane foret absurdum. Rhenanus, *tentari*, et sic Brotier.—3 Ryckii Cod. *evocatos*.—4 *Fato* Puteolanus; [quod et recepere Gronovius, Ryckius et Brotierus.] Perperam in Mss. Flor. Reg. Agr. et editione principe, *fatum*. Brotier. At consensus codicum jubet reponi *fatum*, ut fecere Bipont. bono sensu, si distinctione textus juvetur.

NOTÆ

[l] *Cujus integra auctoritas majoribus, &c.*] Sic Ann. lib. I. 47. 'Immotum, &c. fixumque Tiberio fuit, neque se remque publicam in casum dare... at per filios pariter adiri majestate salva, cui major e longinquo reverentia. Simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere; resistentesque Germanico aut Druso, posse a se mitigari vel infringi. Quod aliud subsidium, si imperatorem sprevissent?'

[m] *Sextus dies*] Quatriduum tantum proprie interpositum est, scilicet a decima die ad quartum decimum.

Ut ratio Taciti constet, annumerandi sunt, dies quo adoptatus est Piso, et dies, quo concionatus et interfectus est.

[n] *Ignarus*] *Ignarus futuri;* nempe, An optandum mihi hoc nomen, an timendum fuerit ignarus, Cæsar ascitus sum. Alii vertunt, Ignarus futuri Cæsar ascitus sum: sive optandum hoc nomen, sive timendum erat.

[o] *Cæsar ascitus sum*] Alibi exposuimus, quid *Cæsar* ab *Augusto* differret. Infra: 'Me Galba Cæsarem dixit, consentientibus vobis.'

Sic hist. lib. III. Domitianum *Cæsarem* consalutatum dixit: et hist. IV. ipsum Domitianum *nomen sedemque Cæsaris* accepisse memorat. *Lupanus.*

[p] *Meo nomine*] Id est, non quod mihi ipsi timeam, sed potius patri meo Galbæ, Senatui et Reipub.

adversas res[5] expertus, cum[6] maxime dicam,[7] ne secundas quidem minus discriminis habere); patris, et Senatus, et ipsius[8] Imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut, quod æque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus[q] habebamus incruentam[r] urbem, et res sine discordia[s] translatas. Provisum adoptione[t] videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. 'Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ: neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est.

ut qui fortunam improsperam hactenus expertus *sim*, et præcipue censeam, ne prosperis quidem *rebus* minus inesse periculi: defleo sortem principis et patrum et ipsius Reip. si nobis aut interire nunc oportet, aut, quod perinde apud probos calamitosum est, interficere. Levamen novissimi belli fuerat, nullo cruore polluta civitas, et imperium sine seditione translatum. Et consultum arrogatione credebatur, ut ne post Galbam quidem armis occasio esset.

Nullam mihi claritudinis aut modestiæ famam vindicabo; neque enim memorare bonas artes, si me cum Othone comparetis, necesse est.

Oberl.—5 Sic bene Ryckius e Ms. Flor. In Mss. Bodl. Jes. omissum, *res*. Additum in Ms. Harl. Male Ms. Reg. et editio princeps, *adversam remp.* Mox habent, *secundas*. In mediis quibusdam editionibus, *adversa*....*secunda*.—6 Vett. edd. *tum maxime*.—7 Sic optime Freinshemius. In Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et editione principe, *cum maxime dicam*. Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tum maxime*. Rhenanus, *ducam*, et sic Gronovius et Ryckius: at hic in margine scribit *discam*.—8 *Ipsius* non est in Budens.

NOTÆ

q *Proximi motus*] Id est, belli civilis ultimi, quod a Vindice, in Gallia, et a Galba motum est adversus Neronem; quo nullum prælium factum Romæ, nec in Italia quidem. Idcirco dicit, eo motu incruentam urbem fuisse.

Proximi motus] Nempe belli seu rebellionis Vindicis et Galbæ adversus Neronem. Sic infra 89. 'Tumultus proximi initium,' &c.

r *Incruentam*] De senatu et proceribus civium intelligit. Neque certe intra muros sævitum bello aut armis: nam alioqui non *incruentus* adventus Galbæ fuit.

Multa millia classiariorum immisso equite disjecit, decimavit, interfecit. Mithridatem Ponticum, Cingonium Varronem et Petronium Turpilianum consulares occidit.

Simul interemti Clodius Macer in Hispania, Fonteius Capito in Germania et alii, si non jussu, at saltem ipsius prætextu et assensu.

s *Sine discordia*] Id est, sine bello civili, aut sine seditione.

t *Provisum adoptione*] A Nerone ad Galbam translatum imperium incruenta urbe; et provisum adoptione videbatur, ut similiter a Galba etiam ad Pisonem sine bello civili transferretur.

Vitia, quibus solis[1] gloriatur, evertere Imperium,[u] etiam cum amicum Imperatoris ageret. Habitune et incessu,[v] an illo muliebri[w] ornatu[2] mereretur[3] Imperium? Falluntur, quibus luxuria specie[4] liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare[x] nesciet.[5] Stupra nunc et comissationes[6] et

Flagitia, quæ sola ostentat ille, destruxere principatum, etiam cum amicum se principis ferret. An eo cultu et ingressu, an illis fœmineis munditiis, principatu dignus esset? Errant *illi*, quos luxus fallit imagine munificentiæ. Profundere ille *opes* et profligare sciet, largiri nesciet. Nunc

1 Mss. Harl. Jes. *solus gloriatur*.—2 Ms. Corb. *muliebri animo*.—3 Acidalius, Ernestus mallent, *meretur*.—4 Mss. Harl. Bodl. editiones veteres, et Rhenanus, *speciem*; [et sic Gronovius.] In Ms. Jes. *spē*. Rhenanus recte emendavit, *specie*. Brotier.—5 Ms. Reg. et editio princeps, *donare nescius*; [et sic Ryckii Cod.] Quod plurimum placet. *Idem*.—6 *Comessationes* vulgo

NOTÆ

[u] *Vitia . . . evertere Imperium*] Amicitiam hic cum Nerone tangit, de qua Suet. Oth. 2. et 3. 'Facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morum: ut vero quidam tradunt, et consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, ingens præmium pactus, priusquam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere. Omnium autem consiliorum secretorumque particeps, die quem Nero necandæ matri destinaverat, ad avertendas suspiciones, cœnam utrique exquisitissimæ comitatis dedit.'

Sic Neroni conscius fuit libidinum Otho scelerumque. Et idcirco aliquatenus evertit imperium, etiam cum amicum principis ageret. Nam certe evertit imperium, qui perdit principem.

Et maxime pessumdedit Neronem, cum auctor fuit ei, aut certe conscius parricidii matris, et in Poppææ amores incitavit. Unde et exitium Octaviæ uxoris, et odium populi in Neronem.

Unde et magna sævitiæ et cædium series. Nam etiam sæviebat Sabina, et fuit cum Tigellino intimum consilium Neronis.

[v] *Habitune et incessu*] Muliebri scilicet, ut et *ornatu*. Sueton. 12. 'Munditiarum vero pæne muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et annexo, ut nemo dignosceret. Quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum, idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset.'

[w] *An illo muliebri ornatu*] Hæc *muliebria* vult videri, et habitum etiam Othonis incessumque: nam et quosdam viros ad fœmineam usque mollitiem delabi, vel dicterium illud Ciceronis argumento sit, quo Tulliæ filiæ incessum virilem, simulque generi muliebrem perstricturus, filiam increpans, 'Ambula ut vir,' ait, referente Macrobio. Saturn. II. 3. *Freinsh.*

Suet. Oth. 12. 'Munditiarum pæne muliebrium: vulso corpore,' &c. Sacra etiam Isidis sæpe in linteo religiosaque veste propalam celebrasse.

[x] *Perdere iste sciet, donare nesciet*] Certe Val. Max. teste, lib. IV. 8. Li-

fœminarum cœtus[y] volvit animo: hæc Principatus præmia putat; quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes.[z] Nemo enim unquam Imperium, flagitio quæsitum,[a] bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si Respublica et Senatus et Populus vana[7] nomina[b] sunt; vestra, commilitones, interest, ne Imperato-

mente agitat adulteria, convivia, et mulierum circulos: hæc imperii pretia existimat, quorum cupido et voluptas ad ipsum pertineat, pudor et flagitium ad omnes. Quippe nullus unquam principatum scelere partum per virtutes gessit. Mortalium omnium consensus *elegit* Galbam, me Galba, approbantibus vobis, Cæsarem appellavit. Si Respublica et senatus et populus inania vocabula sunt: vestra refert, o socii, ne principem deterrimi eligant. Audita

Mss. et veteres editiones: et sic Gronovius et Brotier. In recentioribus, *comissationes*, et sic Ryckius.—7 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. Puteolanus et recentiorum plurimi. Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. editio prin-

NOTÆ

beralitatis 'duo sunt maxime probabiles fontes, verum judicium et honesta benevolentia. Nam cum ab his oritur, tum demum ei ratio constat: dono autem ipsi gratiam magnitudo quidem sua, sed efficaciorem aliquanto opportunitas conciliat.'

Et Seneca de benef: lib. VI. c. 43. sic habet: 'In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurium sinum ac domum replere: cum ista interdum non magnus animos faciat, sed magna fortuna. Nesciunt, quanto majus ac difficilius interdum sit capere, quam fundere.'

y *Fœminarum cœtus*] Illum hic omnino parem facit Neroni, cujus et nomen assumsit, et uxorem sibi destinavit. Sic Suet. Oth. 7. 'Ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recusantis dedit; immo ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam provinciarum præsides, Neronis cognomen adjecit.'

Et infra cap. 10. 'Binos codicillos curavit ad sororem consolatorios. Sed et ad Messallinam Neronis, quam matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas et memoriam.'

z *Rubor ac dedecus penes omnes*] Quia veluti flagitium publicum fuit, elegisse talem principem, qui Remp. infamaret, vel quia nobilium splendidarumque fœminarum pudicitiam attrectaturus erat, non sine rubore S. P. Q. R. et omnium, quibus pudor aliquis reliquus esset.

a *Imperium, flagitio quæsitum*] Sic infra: c. 83. 'Simul reputans non posse principatum scelere quæsitum, subita modestia et prisca gravitate retineri.'

Et Livius lib. I. de Tarquin. Superbo: 'Scelere partam potestatem, non melius egit quam acquisierat.'

Imperium, flagitio quæsitum] Ambitione quæsitum imperium, non potest nisi precario et malis artibus regi; infra: 'vulgus et plures ambitioso imperio læti.'

b *Vana nomina*] Sic alibi, 'S. P. Q. R. etsi nonnunquam obscurentur, nunquam vana nomina.'

rem pessimi faciant. Legionum seditio adversum Duces suos audita est aliquando: vestra fides famaque illæsa[c] ad hunc diem mansit: et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX.[d] transfugæ et desertores, quos Centurionem[e] aut Tribunum sibi eligentes nemo ferret, Imperium assignabunt? Admittitis exemplum?[f] et quiescendo commune crimen facitis? Transcendet hæc licentia[g] in provincias: et ad nos[8] scelerum exitus, bellorum ad vos,[8] per-

est interdum discordia legionum adversus Imperatores suos: vestra constantia et existimatio illibata ad hoc tempus duravit: et Nero etiam vos deseruit, non vos Neronem. Minus triginta transfugæ et proditores, quos nemo pateretur, Centurionem aut Tribunum sibi assumentes, principatum tribuent? Approbatis morem? et cunctando commune scelus patratis? Transibit hæc audacia in provincias: et ad nos facinorum *finis*, ad vos præ-

ceps, Ryckius et Gronovius, *vacua nomina sunt*.—8 Ita vulgo Mss. Puteolanus et recentiores omnes; ac bene quidem. In editione principe bis repe-

NOTÆ

[c] *Famaque illæsa*] Caius occisus quidem est a centurionibus seu tribunis prætorianis, sed certe a paucis consciis et conjuratis: ita ut non possit jure tribui flagitium illud cohortibus prætorianis.

Et potius præfecti Nymphidius et Tigellinus destituerunt Neronem, quam manipulares, qui certe tum decepti sunt, quasi jam abiisset fugissetque Nero in Ægyptum.

Attamen certe uterque Cæsar proditus aut desertus est, excubias agente illa cohorte prætoriana; licet forte pauci conscii essent, et potius aliarum consensum sequerentur, saltem in Nerone destituendo.

[d] *Minus* XXX] Quia certe viginti tres scelus aggressi sunt.

[e] *Centurionem*] Neque miles, neque legatus legionis, aut præfectus castrorum eligebat centuriones, sed legatus seu dux, qui summæ rerum, seu toti exercitui præerat, ut patet apud Tac. de Germanico, qui 'centurionatum egit,' Ann. lib. I.

Tribunos solus princeps, et vetere Repub. consul evehebat: et Tribunatus *equestris militia* dicta, puto, quia juvenibus nobilioribus concedebatur.

Sueton. Claud. 25. 'Equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem, alam, post alas, tribunatum legionis daret.'

[f] *Admittitis exemplum*] An approbatis exemplum, an dum non prohibetis scelus, eodem scelere vos polluitis? scil. 'Quos scelus inquinat, æquat.' Lucanus.

[g] *Transcendet hæc licentia*] Nempe in provinciis idem usurpabunt pessimi milites; Imperatorem facient, et ad nos, id est, in capita principum scelera recident, bellorum mala in vos.

Nam perpetua bella civilia, unde tandem exitium prætorianorum, Reipub. et ipsorum principum, quorum tandem aliquis militarem hanc licentiam ulciscetur.

[h] *Nec est plus*] Nec plus pecuniæ

tinebunt. Nec est plus,[h] quod pro cæde Principis, quam quod innocentibus[9] datur: sed perinde[10 i] a nobis donativum[11] ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis.'

31. Dilapsis speculatoribus,[j] cetera[1] cohors, non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte[k] magis,[2]

liorum exitus spectabunt. Nec *præmium* majus est, quod donatur pro nece Imperatoris, quam quod insontibus *vobis offertur. Sed perinde nos vobis pecuniam largiemur ob fidem et constantiam, quam alii pro fraude et scelere* promittunt.

Digressis speculatoribus, reliqua cohors non contemsit alloquentem, ut motis rebus contingit, forte magis, et nullo adhuc satis certo *consilio, disponit signa, quod deinde*

titum, *ad nos.* Ms. Harl. *ad vos scelerum ....bellorum ad nos.* Brotier.—9 Ms. Reg. et editio princeps, *quod pro innocentibus.*—10 Sic bene Ms. Harl. et recentiores editiones. Male in veteribus, *proinde:* [sic autem Ryckius et Gronovius.] *Brotier.*—11 Budens. *donativo.* In edd. olim sequebatur *plus,* quod delevit Rhenan.

1 *Certa* Brotier. habet.—2 Sic optime Pichena et recentiores e Ms. Flor. in quo corrupte, *eventior te* pro *evenit forte.* In Ms. Corb. et editione principe, *evectior re.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *timore magis.* Brotier. Triller. Obs. Crit. III. 22. legit *erectior temere magis* etc. Ingeniose Bipont. *ut t. r. evenit, in orbem agi, sed inconsulto adhuc consilio; pars agitans, quod* etc. Sequor Broterium. Acid. suo more locum transpositione

NOTÆ

donatur ab Othone pro interficiendo principe, quam innoxiis et juvantibus principem a Pisone tribuetur.

[i] *Perinde*] *Proinde* et *perinde* idem Tacito. Sic intellige: Sed tantum donativum a nobis ob fidem accipietis, quantum ab iis pro facinore.

[j] *Dilapsis speculatoribus*] Qui scilicet antea corrupti ab Othone. *Pichena.*

Dilapsis speculatoribus] Jam ante dilapsi erant, quam milites alloqueretur Piso; vel certe partim clam dilabebantur, dum alii concioni intenti essent.

Dilapsis speculatoribus] An ante dilapsi sint, quam Piso concionaretur, incertum. Forte audito motu, et rapi Othonem in castra, statim dilapsi; aut dum consilium habet Galba cum amicis, aut dum concionatur Piso. Hi præcipue corrupti ab Onomasto liberto, et aliis emissariis Othonis.

[k] *Ut turbidis rebus evenit, forte*] Alias *evenit, timore.* Scriptio Bud. *Rebus evectior ire magis et nullo adhuc consilio:* ex qua facias: *Evenit, ira magis et nonnulli ad hoc.*

At in Flor. *eventi orte magis.* Unde Pichena facit, *forte magis.* Lipsius.

Puto sic Tacitum scripsisse: *More magis et nullo adhuc consilio parat signa; quam ut postea creditum est, insidiis et simulatione:* nam Ms. habet, *eventior te magis,* &c.

Sensus auctoris est: Perorante Pisone, cohortem signa paravisse; et id postea sic acceptum fuisse, quasi non pro Galba pugnaturi, sed animum istum simulantes: ceterum doli et insidiarum occasionem expectantes, id egissent: ut nempe illum, tanquam auxilium habentem, in publicum prolicerent, ut infra 34. alii; aut etiam in suam potestatem redigerent, maximum id Imperatori novo

NOTÆ

munus oblaturi.

Sed excusat eos Tacitus, nec dolum parasse ait; sed quod fecerint, duabus id potissimum causis fecisse, *more* nimirum, et *nullo adhuc consilio*.

More scil. quod iste militiæ mos esset, ut, hortante Cæsare, signa pararentur; quem ideo statim, nihil aliud cogitantes, secuti sunt, ut solitum in moribus receptis. Et tangit Tac. statim cap. 32. 'neque illis judicium aut veritas, sed tradito more,' &c.

Morem autem istum arma sumendi, (nam idem est, quod dicit, *signa parare;* non enim habebant arma, cum omnia pacata esseut:) hunc, inquam, *morem* indicat etiam infra 38.

Nullo autem *adhuc consilio* fuisse, ait, quod nondum *consilium* cum Othone sentiendi cepissent, nec conspirationis ejus participes essent; *animum* tamen fortasse *ex eventu sumturi*. Freinsh.

Sic rescribo: *Ut turbidis rebus evenit, reverentior magis et nonnullo adhuc consilio, parat signa; an quod postea creditum est, insidiis et simulatione.*

Singula explicemus: *Ut turbidis rebus evenit*. Ut sæpe videre est, turbata rep. quosdam in obsequio adhuc persistere, neque statim turbatoribus se adjungere.

Reverentior magis, scilicet, Principis, quam speculatores, qui concionaturum Pisonem deseruerant. *Reverentior*, ut alibi *metuentior, aut metu intentior*.

Et quis dubitet, quin ea vox lateat in corrupta illa voce Ms. *eventior?*

Nonnullo adhuc consilio, quo hactenus sic utcumque statuebant, utilius futurum Reip. ac sibi, agnoscere principem Pisonem potius quam Othonem monstrum hominis *nulla virtute redemtum*. Boxhornius.

Quasi vero reverentior sit miles rebus turbidis; immo audentior et ferocior more vulgi, qui vel superbe dominatur, vel serviliter pavet.

Putabam, *ut turbidis rebus, erectior, magis et nonnullo adhuc consilio parat signa, quam quod postea creditum est, insidiis et simulatione:* vel *ut turbidis rebus erectior ire, magis et nullo adhuc consilio:* motis rebus, moventur animi, et tum quasi suspensos homines videas, et attentos quorsum res evadat.

Sensus igitur est, quasi diceret: Cetera cohors non aspernata concionantem Pisonem, sed *ut turbidis rebus evenit, erectior, magis et nonnullo adhuc consilio,* vel etiam, *nullo adhuc consilio,* quo nempe certo statuisset deserere Galbam et sequi partes Othonis: nam fere in eundem sensum recidit.

Si legis *nonnullo*, sensus est, Fuisse adhuc capaces consilii, quod suadebat Piso. Si legis, *nullo adhuc consilio,* idem fere est. Sensus enim est, Eos nondum statuisse deficere ad Othonem. Et sic cohors parat signa et arma capit, stipatura principem, quasi animo benevolo. Quod tamen *postea creditum est*, factum fuisse per dolum et simulationem.

Lectio Lipsii, *pars ingens*, nihil ad rem: nec, puto, etiam bene Freinshemius, cum dicit cohortem arma non habuisse, quippe non excubias et stationem agebat cohors sine armis, quibus nempe tutarentur palatium et principem, quamvis forte non haberent omnia arma, seu tela, quibus in aciem descenditur.

Talia autem arma mox ex armamentario sumi jussit Otho, cum prætorianæ cohortes urbem invaderent, ad occidendum Galbam.

Erant certe prætoriani *togati;* sed gestabant tamen in excubiis *gladium* et *lanceam*.

Forte scripsit Tacitus, *ut rebus turbidis evenit, tradito more et nonnullo,*

NOTÆ

&c. Sensus certus est, Cohortem non sprevisse Pisonem, et pro more paravisse arma séu signa, et stipasse principem.

Et τὸ *nonnullo* et τὸ *nullo consilio* in eundem sensum recidunt, ita ut adhuc deliberaret cohors. Et haud dubie nondum omnes corrupti erant.

Sed quia honoravere concionantem et erectis animis paravere arma, et tamen statim deseruere Galbam, et ipsum Pisonem, hinc *postea creditum est*, id factum fuisse fraude et simulatione.

Ut turbidis rebus evenit] Alii aliter legunt: *Evenit ira magis, et nonnulli ad hoc*. Lipsius. Sed *ira* militum, qui conveniat cum iis quæ sequuntur, quod *postea creditum est, insidiis et simulatione?* qui irascitur, et vulgus præcipue, non dissimulat.

Etiam legunt: *parat signa, sive ut turbidis rebus evenit, timore magis et nonnullo adhuc consilio; sive, quod postea creditum est, insidiis et simulatione*. Sic *Acidalius*.

Sed quid hic vox *timore*, quis sensus? An *turbidis rebus* timet miles principes, Galbam, aut Pisonem? immo tum ferocior est, et tum se fert arbitrum dominumque rerum, et ipsorum principum.

Cetera hujus lectionis facile seipsis refelluntur, et repugnant sententiæ Taciti, qui vult eos parasse signa *nonnullo adhuc consilio*, aut *nullo*, cum incerti nempe adhuc essent, an desererent, an comitarentur Galbam; quod tamen postea *creditum est*, fecisse ipsos *insidiis et simulatione*.

Ex rei nempe exitu; quia, scil. in foro mox deseruerunt Galbam; idcirco *postea creditum est*, parasse signa insidiis et arte, eodemque dolo stipasse Galbam, ut eum foras illicerent ac proderent.

Attamen falso id sic *creditum est*: nam tum cum pararent *signa*, nihil certi adhuc statuerant, neque statuere poterant: tum enim dignoscere non poterant quo eruptura esset seditio castrorum, an usque in electionem Othonis evalesceret, an tantum auderet miles, an tantum ipse Otho.

Putant etiam scripsisse Tacitum: *more magis, et nullo adhuc consilio parat signa, quam ut postea creditum est, insidiis et simulatione*. Sic *Freinsh*.

Satis bono sensu: ita ut magis ex *more* quam obsequio aut amore, et quia nullum adhuc certum consilium ceperant, paraverint signa, stipaverintque Galbam. Et sic tum magis ea mente egerunt, quam, ut *postea creditum est, insidiis et simulatione*.

Alii sic rescribunt: *ut turbidis rebus evenit, reverentior magis et nonnullo adhuc consilio parat signa: an quod postea creditum est, insidiis et simulatione*. Sic *Boxhornius*.

Sed an rebus turbidis *reverentior* miles et præcipue vulgus militum, qui si non pavet, terret?

An *reverentior* in Galbam, quem maxime oderant, an in Pisonem, quem Galbæ similem, ideoque electum et adoptatum putabant, quasi ejusdem severitatis et avaritiæ successorem?

Vox *an* pro genio Taciti est; sed frustra inseritur hoc loco, cum illa amota satis constet sensus. Certe cohors non reverentior, sed dilapsis corruptioribus, tantum non aspernata concionantem.

Scribit Florentinus interpres: *forté magis*. Conjectura sumta ex Cod. Flor. qui habet: *eventior te magis;* unde vulgo: *evenit timore magis*.

Sed malim: *erectior, magis*, &c. Non tamen male quoad sensum Taciti, *forte magis et nonnullo adhuc consilio;* ita ut illa cohors *non aspernata* sit *concionantem, ut sæpe turbidis rebus evenit*.

et nullo[3] adhuc consilio,[1] parat signa,[4] quam,[5] quod postea *existimata est fraude ac dissimulatione* fecisse. *Missus etiam Celsus Marius*

sanare studebat. Sic et proxime sequentia turbat. *Oberlin.*—3 Pessime libri scripti et editi, *nonnullo adhuc consilio* . . . *quod.* Locum hunc optime restituit Illust. Huetius quem, ultro sequor. Huetianam emendationem subolfecerat Freinshemius, qui totum hunc locum ita refingebat, *more magis, et nullo adhuc consilio* . . . . *quam ut postea creditum est.* Brotier. *Nonnullo* habet Ryckius et Gronovius.—4 Ita libri omnes editi, et vulgo Mss. At cum habeant Mss. Flor. Bud. *par signas*, Ernestus, ut et alii, tentant, *pars ingens.* Atque quidem sic legitur in Mss. Harl. Bodl. Jes. Sed in Ms. Harl. emendatum, *parat signa.* Brotier.—5 *Quam* omisere Ryckius et Gronovius.—6 Sic bene

NOTÆ

Neque enim horum verborum is sensus fuerit, ut cohors tantum *non aspernata* sit *concionantem* Pisonem, sed et illum audierit attente, ut sæpe turbidis rebus evenit. Nempe tum evenit, ut seditiosi intenti audiant concionantes libentius, spe res novas et magnas audiendi, spe scil. fortunæ mutandæ, et augendæ in posterum.

Certe sic quandoque contingit; at sæpius, turbatis semel rebus, et incitis animis, spernunt seditiosi principes ipsos concionantes: quod evenit Pertinaci bono principi, Lucullo, Germanico, Druso et aliis.

Ut turbidis rebus evenit] Si legis *evenit*, is sensus fuerit; Alii militum, speculatores, nempe, dilabuntur ex atrio in castra sua; ceteri non spernunt concionantem: sic *rebus turbidis evenit*, ut alii alia sectentur, scindanturque vulgus diversa in studia. Vel *rebus turbidis evenit*, ut plerique non aspernentur *concionantes;* nam 'si forte virum quem Conspexere, silent, arrectisque auribus astant.' Arrectis avidisque auribus audiunt alloquentem quemcumque, non studio aut cura boni publici.

Sed si quis plura promiserit aut elargitus sit, huc inclinaturi, pro genio et libidine omnia ferunt, agunt, per incuriam flagitii publici.

Evenit] Lego, *erectior*, seu *attentior*, *magis et nonnullo adhuc consilio.* Ut rebus turbidis, *erectior* miles, *erectior* rumoribus. *Erectior*, quia pecunia utrimque solicitatur, quia tum a proceribus ipsis ambitur, agnoscitur, compellatur, salutatur, donatur. Quidni *erectior* tum miles, qui donare imperium potis est, vel auferre pro sua libidine?

[1] *Consilio*] *Nonnullo adhuc consilio;* et sic recte puto: quippe illa cohors dubitabat adhuc. Nam apud Suet. Oth. 6. Ne noctu asciscerent Othonem, 'obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione et Caius fuerat occisus et desertus Nero.'

Quin et hæc invidia refundi potuit in ceteros prætorianos, tanquam omnes principes suos desererent; itaque nolebant eandem cohortem excubare, cum scelus aggrederentur, ne priorum scelerum memoria invidiam augerent.

Et certe non erat hæc eadem cohors, qua excubante, occisus Caius et desertus Nero fuerat. Nam id dedita opera vitarant.

Attamen hæc etiam cohors, excubans apud Galbam, petuit vereri invidiam senatus populique Rom. et ipsius etiam principis electi seu eligendi. Nam talia hæc facinora ulcis-

creditum est, insidiis et simulatione. Missus et Celsus Marius[m] ad electos[n] Illyrici exercitus, Vipsania[6] in por-

ad vexillarios Illyrici exercitus tendentes in porticu Vipsanii. Imperatum

Ms. Flor. et recentiores editiones. In Ms. Reg. et editione principe, *Vipsano.* Puteolanus, *Vipsanii;* [quod Ryckius servat, sed mallet *Vipsania.*] Brotier.

NOTÆ

citur, quisquis successit princeps.

Metuere potuit odium civium, sociorum, aliorum exercituum et omnium omnino mortalium, quibus proditores semper invisi.

Timendi etiam et dubitandi locus fuit, quia nondum satis gnari, quid in castris ageretur; an satis firma aut adulta conspiratio, an jam satis coaluissent Othoniani.

Et adhuc incertum fuit, quid Tribuni, quid Centuriones auderent pro Galba. Quid optimi et integri milites adversus paucos et quidem malos, et scelere Othonis corruptos.

Et certe *parant signa*, comitantur, deducunt principem pro more, nihilque certi ausi sunt statuere, aut agere, nisi cum equites prætorianos e castris in forum irrumpentes animadvertere: quod forte magis ignavia, quam meditato consilio factum, et tum vexillarius imaginem Galbæ deripuit soloque affixit. Quod signum destituti imperatoris fuit.

Hactenus dubitarant, sive metu suo adacti, sive ne invidiam defectionis ipsi uni subirent.

Et, hoc casu, quia palatio exiit Galba, non tam prodere principem illa cohors videbatur, quam cedere fortioribus. Infra 40. 'Nec illos .... priores et futuri principes terruere, quominus facerent scelus; cujus ultor est, quisquis successit.'

Sicque eo metu, *nonnullo adhuc consilio*, et adhuc incerti quid agerent, quid statuerent, paraverant signa, stipabantque Galbam. Igitur totum hunc locum sic legam: *Ut turbidis rebus, erectior, forte magis et nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est* factum fuisse, non consilio aliquo, aut quasi dubitarent, *sed insidiis et simulatione;* ut nempe sic facilius illicerent principem extra palatium, eumque interficerent: quod certe sic falso creditum est ex eventu, scil. seditionis.

Nonnullo adhuc consilio] Conjicio ex verbis Suet. Galb. 19. nondum fuisse omnino certos proditionis, cum parabant signa, 'Ibi (in foro) equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum, dimota paganorum turba, equos adegissent, viso procul eo, (Galba,) parumper restiterunt: deinde rursum incitati, desertum a suis contrucidarunt.'

Stetere equites, nempe ut inspicerent explorarentque habitum animumque cohortis comitantis Galbam, forte et aliorum, qui deducebant principem. Cumque vidissent imaginem Galbæ solo afflictam, et eo signo cohortem, quæ custodiebat, pronam in partes, tum rursus irrumpunt, desertumque Galbam obtruncant.

Consilio] Vertit Interpres Gall. Cohors parat signa, potius bono adhuc consilio et animo, cum nondum satis certi essent, quid agerent, quam dolo et insidiis, ut postea creditum est.

[m] *Missus et Celsus Marius*] Credo, quia notus iis et in Illyrico militaverat. Tac. lib. xv. 'Et legio decimaquinta, ducente Mario Celso, e Pan-

ticu° tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino, primipilaribus,[p] 'ut Germanicos milites[q] e Liber-

Amulio Sereno, et Domitio Sabino primipilaribus, ut accirent Germanicas cohortes ex atrio Libertatis. *Classiarios milites suspectos habebat,* ut *infensos*

NOTÆ

nonia adjecta est.' Videtur ergo legatus fuisse ejus legionis. *Lipsius.*

Missus est] Intellige, quasi scripsisset, *simul missus Celsus,* &c. Sensus est: Simul parat signa cohors prætoria, simul et missus Celsus ad electos Illyrici.

[n] *Ad electos*] Electi illi ex exercitu Illyrico, vocari poterant etiam *vexillarii,* vel *vexillatio,* quia plura simul *vexilla* erant. Et illa vexilla delecta ex pluribus legionibus, et simul unum corpus militare componebant.

Selecti illi et separati a sua legione, retinebant nomen hujus suæ legionis. Cum plura vexilla simul essent, et ex pluribus legionibus, *numeri* dici potuerunt, abstrahendo, an essent *cohortes, alæ, vexilla,* &c. legionarii, vel auxiliarii.

Dici etiam potuerunt *cohortes,* quia velut cohortes sub vexillo proprio seorsim merebant; attamen improprie, quia illi electi, non proprie *cohortes;* sed validiores interdum cohortibus erant, sub uno vel pluribus vexillis dispositi.

Et illi electi secum etiam rapiebant sua auxilia, suas alas, suum equitatum ad urgentia belli.

Et fere non fuit aliud discrimen inter hujusmodi *numeros,* seu vexilla, aut legiones, quam ex minori numero, et aquila, quæ non aderat.

Illi sic electi, quia expeditiores et celerius rapiebantur, quam ipsa legio, quæ sarcinis, machinis, et multitudine gravior.

[o] *Vipsania in porticu*] Nam miles extra ordinem in urbe, agere plerumque solitus in porticibus aut templis. Noster infra lib. II. 'Sed miles in porticibus aut delubris.' Ipsi prætoriani in palatii porticibus excubabant.

Isidor. lib. IX. 'Excubitores, quod excubias agunt. Sunt enim ex numero militum, et in porticibus excubant, propter regalem custodiam.' *Lipsius.*

[p] *Primipilaribus*] Præcipua fama belli *primipilares,* et magna auctoritate pollebant apud viros militares; et idcirco mittuntur ad Germanicos electos, ut læti et favorabiles in vulgus. Puto, primipilares illi *evocati* a principe erant et prætoriani, equestri nobilitate, aut certe equiti et fere tribunis pares.

[q] *Germanicos milites*] Ne de Germanis accipias; sed de electis seu vexillariis Germanicis, qui Romani milites: sic dicti, quia in Germania stipendia meruerant, aut quia in his partibus delecti, solum cœlumque atrox referebant. Eos, ut et Illyricianos acciverat Nero, ut Albanos, adversus quos bellum agitabat, eorum mole, et magnitudine corporis exterreret.

Ut Germanicos milites] Ibi altum silentium de electis Britannicis, nec dicit, qua parte Urbis tenderent, nisi forte simul cum Germanicis, et eorum nomine hic comprehendantur.

[r] *E Libertatis atrio arcesserent*] Atria, ut scribit Vitruvius, januis erant proxima: nempe, genus ædificii ante ædes, continens mediam aream. Libertatem porro inprimis venerabantur Romani libertatis assertores.

Scribit Livius *Libertatis atrium* refectum et ampliatum fuisse Ælio Pæto et Cethego Censoribus.

tatis atrio arcesserent.'[7] [r] Legioni classicæ diffidebatur,[8] [s] infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra Prætorianorum Tribuni,[t] Cerius[9] Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; si incipiens adhuc, et necdum[10] adulta seditio, melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium et

ob necem sociorum, quos primo statim ingressu interfecerat Galba. Etiam tribuni Cerius Severus, Subrius Dexter, et Pompeius Longinus se conferunt in vallum prætorianorum; exploraturi, *an recens adhuc, et nondum satis coalita discordia, sapientioribus consiliis placari sedarique posset. Milites minis aggressi* sunt *tribunos Subrium et Cerium, Longinum vi cohibent, armisque*

—7 Sic Ms. Jes. et recentiores editiones. Editio princeps, *accersirent*. Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *accerserent*, quod habent Gronovius et Ryckius: at hic *arcesserent* in marg.—8 Sic Ernestus e Ms. Guelf. in quo ita scriptum prima manu; postea *ur* erasum; communi errore Mss. et veterum editionum, quæ habent, *diffidebat*. Ms. Jes. *diffidebant*. Sed *n* censorio puncto notatum. *Brotier*. Ryckius et Gronovius *diffidebat*.—9 *Cetrius* Mss. Flor. Reg. Guelf. Corb. et editio princeps: quod servat Brotier. Puteolanus, ac deinde ceteri omnes, *Cerius*. At mox ipse Puteolanus habet, *Cetrium*. Mss. Harl. Bodl. Jes. *Cerrius*. Emendatum in Ms. Harl. *Cetrius*.—10 Ita Ms. Flor. Gronovius et recentiores. In Mss. Corb. Reg. et editione principe, *et nedum*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *et nondum*.—11 Budens. *Festum Celsum*.—

NOTÆ

Et Suetonius in Aug. 29. ab Asinio Pollione refectum postea fuisse memoriæ prodidit. *Lupanus*.

[s] *Legioni classicæ diffidebatur*] Videtur hæc legio habuisse aquilam et nomen veræ legionis, et illud decus accepisse a Galba, ut antea a Nerone: erat tamen adhuc infesta ob cædem commilitonum, et odii magis, quam beneficii memor.

Legioni classicæ diffidebatur] Et idcirco nullum ducem mittit ad classiarios Galba, velut aperte sibi infestos.

Aut forte, quia illi nondum in numeros legionis compositi, et proprie nondum habebant centuriones, tribunos, aut duces, qui adirent eos nomine principis.

Legioni classicæ] Est etiam quod hic turbat: nam si tot millia occisa sunt in introitu Galbæ, si septem millia tum trucidata sunt ex una legione, ut scribit Dio, si reliqui deci mati, ubi illa legio classica, quæ suspectetur Galbæ, et quæ tantas vires addat Othoni?

Nisi forte postquam exemti vinculis sunt a Galba, suppleta est illa legio novo milite. Quod non puto factum, ut qui nondum certi essent militiæ legionariæ.

Vel forte non tam cæsa, seu interfecta illa septem millia, quam strata et fugata sunt, immisso equitatu a Galba. Vel forte affulgente spe nobilioris militiæ, quotidie novi affluebant classiarii.

[t] *Tribuni*] Qui haud dubie prætoriani, et tum forte in palatio erant apud principem. Nam unus ex more tribunus cum sua cohorte excubabat in aula.

Itaque isti tribuni pergere jubentur in castra, flexuri animos et placaturi, si nondum adulta prorsus esset seditio.

Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coërcent[u] exarmantque; quia non ordine militiæ,[v] sed e Galbæ amicis, fidus Principi suo, et desciscentibus suspectior erat. Legio classica, nihil cunctata, Prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi Celsum[11] ingestis[12] pilis proturbant.[w] Germanica vexilla[x] diu nutavere; invalidis adhuc corporibus et placatis[y] animis, quod eos, a Nerone Alexandriam præ-

exuunt; quia non gradu militiæ promotus, sed Galbæ amicitia, quia *fidelis Imperatori suo,* ideoque *deficientibus magis suspectabatur. Miles classiarius nihil moratus prætorianis accedit. Cohortes Illyricianæ repellunt Celsum infensis hastis. Vexillarii Germanici diu cunctati sunt, infirmis adhuc corporibus, et lenitis animis; quod præcipua cura refoveret eos Galba, postquam a Nerone Alex-*

12 Sic Mss. Reg. Bud. Agr. editio princeps et Ernestus. Mss. Flor. et Corb. *incestis.* Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *infestis,* quod servant Ryckius et Gronovius, et recepere Bipont.

NOTÆ

[u] *Manibus coërcent*] Quidam explicant: Manibus post terga revinctis, illum retinent. Potius in eum manus injiciunt, eumque apprehensum exarmant, et veluti exauctorant, quia *non ordine militiæ*, &c.

Manibus] Manus injiciunt, vim faciunt. Sed hactenus, nec ultra quam ut coërceant, et exarment: nec id tamen sine dedecore. Nam sic videbatur Longinus exauctoratus, ut qui non ordine militiæ, sed sola gratia Galbæ fuisset promotus.

[v] *Quia non ordine militiæ*] Quia scilicet prætorianorum Tribunus factus non fuerat per ordinem et gradus militiæ, ut ceteri; sed Galbæ tantum amicitia et favore: ideoque ut illi fidus, ad Othonis partes disturbandas in castra venisse credebatur. *Pichena.*

Illum exarmant, quia *non ordine militiæ* promotus aut provectus, sed e Galbæ amicis, &c.

Non ordine militiæ] Non per gradus, ut debuit, non ex virtute spectata armis, aut emeritis stipendiis, sed sola gratia dominantis; ideoque invisus vulgo caligatorum.

[w] *Proturbant*] Vertit Clar. Harlæus; Prosternunt in terram, affligunt, pilis obruunt. Sed potius, Ejiciunt, propellunt, fugant: nam infra redit ad Galbam, 38. 'Jam Marius Celsus haud læta retulerat.' Et is inter duces Othonis, et factus consul ab ipso Othone, igitur non obrutus est. Infra de Trebellio 60. 'Auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, &c. ad Vitellium perfugerit;' id est, Pulsus, fusus fugatusque.

Proturbant] Exturbant Celsum aliunde bonum, veluti fidum et amicum Galbæ, quem oderant; quia ex fama severitatis et avaritiæ, odium in omnia castra sparsum, veluti contactu: supra 26. 'Infecit ea tabes legionum quoque, et auxiliorum motas jam mentes.'

[x] *Germanica vexilla*] Sic Suet. Galb. 20. 'Illud mirum admodum fuerit, neque præsentium quempiam opem Imperatori ferre conatum, et omnes qui accerserentur sprevisse nuntium, excepta Germanicorum vexillatione.'

[y] *Placatis*] Cur *placatis?* Nempe, placatus ille miles præ classiariis, præ

missos, atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura[z] Galba refovebat.

32. Universa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, et dissono clamore, 'cædem Othonis et conjuratorum exitium'[1] poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis judicium[a] aut veritas: quippe

andriam præmissi essent, atque inde rursus longo maris itinere fessi in ægritudinem incidissent.

Jam populus omnis in regiam confluebat, promiscue cum servis, simul *et dissonis vocibus, flagitantium* necem Othonis et exilium conspiratorum, *quasi ludos aliquos postularent apud circum aut theatrum; neque illis constantia aut fides* erat:

1 In Mss. et veteribus editionibus, *exilium;* [sic Gronovius et Ryckius.] Acidalius recte monuit emendandum, *exitium:* quod Ernestus et recentiores merito recepere. Nam mox c. 37. Otho, milites alloquens, ait: 'Auditisne, ut pœna mea et supplicium vestrum simul postulentur?' *Brotier.*

NOTÆ

prætorianis, et etiam Illyricianis electis; hi nempe infensi Galbæ, tabe illa, quæ universim animos militum invaserat, quasi exitiabili contactu; ut rebus semel motis, Galba, Vinio, Lacone et aliis interioris gratiæ amicis, parum unicuique placentibus, et omnibus in res novas pronis hiantibusque. *Placati* Germanici, quia illos fovebat Galba: nec diu nutavere illi, quia *placatis animis,* sed quia adhuc *invalidis corporibus.* Nec, teste Suet. *dubitavere,* sed *errore viarum retardati* sunt. Hoc loco etiam in re et substantia conveniunt Sueton. et Tac. in aliqua circumstantia differunt, ut solent.

Placatis animis] De Germanicis vexillis, nec frustra id dictum. Nam et infesti esse, et irasci Galbæ potuerunt etiam Germani ob socios male habitos, quemadmodum et Classiarii. Suet. Galb. 12. 'Germanorum cohortem, a Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multis experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam.' Tamen quia illos tum refovebat, gratitudinem exhibuere Germanici vexillarii. Ne erres: certe discrimen fuit inter illos *Germanicianos* milites et *Germanos* custodes corporis. Germaniciani legionarii et cives Romani fuerunt, sed in illis regionibus educti et delecti; et tali cœlo assueti, atque ideo feroces. At custodes corporis, delecti e Germania aut Batavia, veri et sinceri Germani, nec militiæ Rom. ascripti. Externi erant satellites: et id apud Cæsares, ut apud reges externos, invaluerat. Sic apud Gallos hodie Helvetii.

[z] *Impensiore cura*] Suet. ibidem 20. 'Hi ob recens meritum, quod se ægros et invalidos magnopere fovisset, in auxilium advolavere; sed serius, itinere devio, per ignorantiam locorum retardati.'

[a] *Neque illis judicium*] Tacit. Hist. III. 'populi mobilem animum, et si se ducem (Flavius Sabinus) præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore,' quibus erga Vitellium nunc utebantur.

Eod. lib. 'Vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, (Vitellium,)

eodem die diversa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumque Principem adulandi,[b] licentia acclamationum[c] et studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant. T. Vinius, 'manendum intra domum,[d] opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos' censebat: 'daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum consensui spatium: scelera impetu, bona consilia mora valescere. Denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem; regressus, si pœniteat, in aliena potestate.'

ut qui eodem die contraria pari pervicacia flagitaturi essent: *sed insita consuetudine assentandi qualicumque dominanti, petulantia acclamationum, et inani favore. Interea Galbam retinebant duo consilia diversa. Titus Vinius sentiebat*, sustinendum intra penates, objicienda mancipia, muniendos aditus, non pergendum ad infestos: tribueret tempus, quo flecterentur improbi, *redirentque ad obsequium;* tribueret tempus meliorum consensui: crimina impetu gravescere, egregia cœpta spatio temporis coalescere. Demum pergendi ultro eandem postea copiam, si expediat; reditum *fore* penes alios, si male consultum esset.

NOTÆ

qua foverat viventem.' Juven. Sat. 10. 'Sed quid Turba Remi? Sequitur fortunam, ut semper, et odit Damnatos.' *Savilius.*

[b] *Quemcumque principem adulandi*] Phæd. 5. 'Demetrius, qui dictus est Phalereus, Athenas occupavit imperio improbo. Ut mos est vulgi, passim et certatim ruunt; Feliciter subclamant ipsi principes; Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum, Tacite gementes tristem fortunæ vicem.'

[c] *Licentia acclamationum*] Quarum formula, in senatu usurpari solita in gratiæ testimonium, exhibetur nobis in Rom. historia posteriorum temporum, ut apud Lampridium erga Alex. Severum, 'Auguste innocens, Dii te servent,' &c.

Apud Vulcatium Gallicanum erga Antoninum, 'Antonine Pie, Dii te servent; Antonine Clemens, Dii te servent,' &c.

Erga Divum Claudium, in Trebellio Pollione, 'Auguste Claudi, Dii te nobis præstent, (dictum sexagies,) Claudi Auguste,' &c.

In Flavio Vopisco erga Tacitum imperatorem, 'Tacite Auguste, Dii te servent; te diligimus, te principem facimus,' &c.

Aversa omnium studia sic significabantur, ut apud Lampridium, post Commodi mortem, 'hosti patriæ honores detrahantur; parricidæ honores detrahantur; parricida trahatur,' &c.

Populi acclamationes ad hanc formam plerumque fuisse, conjectu facile est. *Savilius.*

[d] *Manendum intra domum*] Sic Suet. Galb. 19. 'Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone: ac plerisque, ut eodem quamprimum pergeret, suadentibus, (posse enim auctoritate et præsentia prævalere,) nihil amplius quam continere se statuit; et legionariorum firmare præsidiis, qui multifariam diverseque tendebant.'

33. 'Festinandum' ceteris videbatur, 'antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc et segnitia terentium[e] tempus, imitari Principem discat. Non[1] expectandum, ut, compositis castris, forum invadat, et, prospectante Galba,[f] capitolium adeat: dum egregius Imperator,[g] cum fortibus amicis, janua ac limine tenus domum cludit,[2] obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in servis auxilium,[h] si consensus tantæ multitudinis, et, quæ plurimum valet, prima indignatio[3]

Alii censebant properandum *esse*, priusquam invalesceret infirma etiam tum conspiratio paucorum. Etiam Othonem exterritum iri, qui clam dilapsus, et ad inscios advectus, dubitatione nunc et inertia nectentium moras, se ferre Imperatorem discat. Haud operiendum, ut ordinatis castris, forum irrumpat, et prospiciente Galba, pergat in Capitolium: dum præclarus princeps, cum strenuis amicis, penates foribus ac vestibulo tenus occludit, obsidionem scilicet sustentaturus. Et egregium in mancipiis præsidium, si concordia tam numerosæ plebis *torpescit*, et primus iræ impetus, qui multum

1 Ita libri omnes. Tentat tamen Freinshemius, *an expectandum.* Jac. Gronovius, *num expectandum.*—2 Sic Ms. Reg. Lipsius et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *excludit.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *claudit.*—3 *Indignatio languescat* Brotier. et Ryckius habent, et Bipont. Ms. Flor. *indignatione languescat.* Inde volebat Jac. Gronovius, *indignatio elanguescat*, quod recepere Lall. et Dotteville. Ms. Corb. *languescit.*

NOTÆ

[e] *Terentium*] Nempe Galbæ, et amicorum illius, qui nectendo moras, darent tempus Othoni, quo principem agere discat, componat milites. Sicque paratus instructusque forum Capitoliumque irrumpat, dum dubitat, dum cunctatur Galba, et se domo cludit ac continet.

[f] *Et prospectante Galba*] Et vidente Galba, Capitolium adeat Otho, nempe auspicandi gratia, pro more principum, qui adoptati vel electi erant. Nam 'ab Jove principium.'

[g] *Egregius Imperator*] Id puto, quasi per ironiam dictum, quæ non tam cadat in Galbam, quam in Vinium, talis consilii auctorem; qui censebat, ut imperator in palatio remaneret, et in eundem sensum addit, janua 'domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus.' 'Et præclarum in servis auxilium.' Id quasi per irrisionem jactat. In Galbam etiam cadere potuit, si nempe se domo clauderet: quod certe non est *egregii imperatoris*, nisi per irrisionem.

[h] *Et præclarum in servis auxilium*] Sentiunt contra Vinium multi, *non expectandum*, donec obsideatur Galba in palatio, et nullum esse auxilium in servis, si semel languescit consensus tantæ multitudinis; si prima ea indignatio populi tepescit, quæ plurimum valet in istis occasionibus.

Intelligit eam multitudinem, quæ palatium circumstabat; quæ cædem Othonis, et conjuratorum exilium poscebat.

elanguescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, et ipsis honestum.' Repugnantem huic sententiæ Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, et infensus T. Vinio,[i] seu quia erat, seu quia irati ita volebant;[j] et facilius de odio creditur.[k] Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum et incertus rumor:[l] mox, ut in magnis mendaciis,[m] interfuisse se quidam et vidisse, affirmabant, cre-

pollet, vanescat. Igitur haud tuta, quæ inhonesta *sunt:* vel si perire oportet, obviam eundum periculo. Hoc magis odiosum in Othonem, et ipsis decorum. *Cum huic consilio Vinius resisteret,* eum *Laco minis incessit, impellente Icelo, privatæ offensionis pervicacia, in perniciem publicam.*

Nec ultra moratus Galba honestiora monentibus assensit. Piso tamen præmissus in munimenta, ut adolescens magno decore, nova gratia, et infestus T. Vinio, seu quia erat, seu quia infensi sic cupiebant; et libentius de invidia creditur. Vix dum exierat Piso, cum incertus primum, et ambiguus crebrescit *rumor, interfectum Othonem in castris; dein, ut in atrocibus mendaciis, nonnulli asseverabant, se*

NOTÆ

[i] *Vinio*] Quia Vinius amicus Othoni, et quem fovere occulte etiam tum putabatur: forte et odio Laconis, qui eligendi Pisonis consilium dederat Galbæ.

[j] *Irati ita volebant*] Nempe Laco et Icelus, qui præcipui arbitri rerum apud Galbam.

[k] *Facilius de odio creditur*] Quia oderant Vinium, volebant etiam et odio haberi a Cæsare. Idcirco facilius de odio credebant, quia id maxime cupiebant.

De odio] Ne sumas, quasi facilius crederetur de odio Pisonis in Vinium. Intellige id dictum universim et indistincté, de quocunque: nempe, *de odio facilius creditur*, abstrahendo. Nam propositio Taciti hæc generalis; et sic sententia seu mens auctoris acrior est.

De odio] Sic l. VI. 44. 'Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere:' de odio in regni æmulum facile credidit Artabanus Rex regum.

Nam facile fingitur amor, difficile tegitur odium. Facile dissimulant falluntque purpurati *in amore,* non item *in odio.*

[l] *Incertus rumor*] Sic Suet. Galb. 19. 'Sed extractus rumoribus falsis, quos conspirati, ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant; paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes: ceteros gratulabundos et in omne obsequium paratos.'

[m] *Magnis mendaciis*] Sic in turba reperiuntur homines tam perditæ audaciæ, ut magna mendacia affirment impudenter, sive ut augeant metum motumque, sive quia largitionem,

dula Fama inter gaudentes et incuriosos.[1] [n] Multi arbitrabantur, compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam læta falso vulgaverint.[2]

35. Tum vero non populus tantum[o] et imperita plebs in plausus et immodica studia, sed Equitum plerique ac Senatorum, posito metu incauti, refractis palatii[p] foribus, ruere intus,[1] ac se Galbæ ostentare, præreptam sibi ultionem querentes.[2] Ignavissimus quisque et, ut res docuit, in

affuisse et cædem *spectasse, prona facilique ad credendum fama inter lætantes et incautos. Plurimi rebantur fictum* hunc *rumorem latiusque sparsum, passim se inserentibus jam Othonianis, qui fausta falsaque sparserant in vulgus ad extrahendum Galbam.*

Tum vero non multitudo solum et rudis plebecula effusa *in acclamationes et nimium favorem, sed etiam plurimi equites ac senatores, omissa formidine incuriosi, revulsis regiæ valvis prorumpere intus, et se Galbæ ambitiose exhibere, expostulantes, ademtam sibi vindictam. Inertissimus quisque, et, ut reipsa compertum est, in*

1 Ms. Corb. *et curiosos.*—2 Ita libri omnes, præter Beroaldum, qui edidit, *vulgaverant.*

1 Optima distinctio. Frustra tentant Acidalius ac Ryckius, *ruere, intus ac se, &c.* Brotier. Interpunctio vulgata est a Puteol.—2 Hæc conjungit Heinsius. Conjuncta quoque habet editio princeps, ut et Mss. Harl. Jes. Guelf. Non male distinxit Puteolanus, quem omnes sunt secuti. *Idem.*

NOTÆ

pretium, aut prædam sperant; sive quia sola turbandi voluptas pro pretio est, aut certe sola magnitudo impudentiæ et infamiæ pro summa voluptate est.

Magnis] Non *magna* præcise illa *mendacia*, quia affirmabant præter verum, se interfuisse cædi, et vidisse; sed quia magna illa res et manifesta erat, in qua mentiebantur.

Magnum id mendacium, quia impudentissimum, et potuit facile convinci eo ipso momento per mille testes. Forte etiam atrox, quia in re, et de re atroci.

In magnis mendaciis fere existit aliquis, qui se talium auctorem et assertorem jactare velit, vel vanitate, vel impudentia, vel spe præmii, vel aliquo simili affectu.

[n] *Incuriosos*] Non anxios, aut sedulo satis inquirentes, ut tum necesse fuit in re tanti momenti. Non longius scrutantes, an vera vel falsa essent, quæ rumor in vulgus spargeret.

[o] *Non populus tantum*] Frequens Tacito est, ut unum et idem verbum ad plura referat, ut ibi *ruere.* Populus enim hic ruit in plausus, et immodica studia: et equites plerique ac senatores ruunt etiam in palatium intus ad Galbam.

Plebs proprie effunditur in plausus; proceres vero in obsequium et assentationem. Nec video cur Acidalio displiceat, *ruere intus.*

[p] *Palatii*] Vide notas c. 17.

periculo non ausurus, nimii[3] verbis, linguæ feroces:[4] nemo scire, et omnes affirmare;[q] donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumto thorace,[r] Galba, irruenti[s] turbæ,[5] neque ætate, neque corpore sistens,[6] sella levaretur. Obvius in palatio Julius Atticus, speculator, cruentum gladium[t] ostentans, 'occisum a se Othonem,'[u] exclamavit:[7] et

discrimine non ausurus, sermone immodici, lingua prompti: nullus viderat, et omnes asseverabant; donec Galba coactus ignorantia veri, et male opinantium consensu, loricam induit, et sellæ imponitur, incurrenti multitudini, neque senecta, neque infirmitate corporis obsistens. Occurrens ad regiam Julius Atticus e speculatoribus, et imbutum cruore mucronem ostendens, interfectum a se Othonem *vociferatus*

3 Mss. Guelf. et Reg. *nimiis.*—4 Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. *ferocis.*—5 In Ms. Bud. quem secutus est Rhenanus, *irruente turba.*—6 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *irruenti turbæ .... insistens.* Unde Faërno, Lipsio, aliisque non immerito placet, *resistens.* Brotier. Rhenanum male cepit Lipsius. Bud. ita habet *irruenti turbe neque corpore sistens,* omissis *neque ætate.* Inde Rhen. conjicit legendum *irruente turba;* in textu tamen vulgatum servat. Mox *se sistens* Bip. mallent. *Oberlin.*—7 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. editiones veteres et recentiores. Beroaldus, *clamavit.*

NOTÆ

[q] *Omnes affirmare*] Suet. Galb. 19. 'Paucis temere affirmantibus transactum negotium,' &c.

[r] *Sumto thorace*] Quasi duntaxat statuisset, ut narrat Plutarchus, 'populo se exhibere et sacrificiis placare Deos vindices,' nequaquam de morte Othonis dubius. Sed longe aliud agi expertus est. *Savilius.*

Repugnare videtur Suet. Galb. 19. 'Loricam tamen induit linteam; quanquam haud dissimulans, parum adversus tot mucrones profuturam.'

Sumto thorace] Suet. 19. 'Loricam tamen induit linteam, &c. Sed extractus rumoribus falsis quos conspirati, ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes ceteros gratulabundos, et in omne obsequium paratos.'

[s] *Irruenti turbæ*] Legam: *irruenti turbæ, neque ætate, neque corpore resistens,* hac mente: Galbam et ætate et corpore invalidum, non sustinuissè effuse irruentem et gratulantem turbam. *Lipsius.*

[t] *Cruentum gladium*] Plut. Galba: 'Paulo post Julius Atticus prætorianorum non postremus, visus est stricto gladio accurrere, interfectum a se Cæsaris hostem vociferans, ac per obstantes ad ipsum Galbam se proripuit, gladium ei cruentum demonstrans; cumque eum intuitus Galba, dixisset, Et quis tibi imperavit? Fides, respondit, et sacramentum, quo me obligavi.'

Quod mendacium facile argui potuit; non enim venisset unus. Multi ad præmium simul advolassent, quasi juvissent facinus, aut fecissent. Sed non id tempus convincendi aut puniendi militis. Potius dissimulandum fuit.

[u] *Occisum a se Othonem*] Suet. Galb.

Galba, 'Commilito,' inquit, 'quis jussit?' insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes: tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbæ statua[v] fuerat, medium inter signa[w] Othonem vexillis circumdarent. Nec Tribunis aut

est: cui Galba, Commilito, *ait*, quis id tibi imperavit? sicque *egregio ac præstanti animo ad comprimendam militum audaciam, minitantibus impavidus, in adulantes infractus.*

Jamque in castris non amplius *ambigui militum animi; tantusque favor* erat, *ut non contenti conferta turba et personis suis*, statuerent Othonem *in tribunali, in quo paulo prius erat aureum Galbæ simulacrum, positumque inter vexilla Othonem signis ambirent. Nec tribunis aut centurionibus facultas accedendi: præterea*

NOTÆ

19. 'His ut occurreret, prodiit tanta fiducia, ut militi cuidam occisum a se Othonem glorianti, Quo auctore, respondit; atque in forum usque processit.'

[v] *Aurea Galbæ statua*] Sic l. XV. 'Medio tribunal sedem curulem, et sedes effigiem Neronis sustinebat.' Et sic apparet eum morem fuisse receptum in castris. *Lipsius.*

[w] *Medium inter signa*] Id est, medium inter milites subsignanos. *Savilius.* Non alii inter conjuratos, nisi prætoriani, qui *subsignani*, et flos legionariorum erant. Ceteri mox statim aggregati sunt.

Inter signa] Non tantum inter milites Otho, non tantum illorum corporibus et armis stipatus, sed etiam in eodem loco et suggestu, quo locari solebat imago principis aurea, constitutus est, et circumdatus signis et vexillis; scilicet, inter ipsa vexilla cohortium prætorianarum, et ipsas Deorum Divorumque imagines, quasi res sacra, augusta, ut quem inviolatum tueri destinaverant.

Certe Tacitus clare, *inter signa Othonem vexillis circumdarent.* Et aderat legio classica quæ habuit aquilam, et vexilla sua. Ibi et prætoriani, qui sua signa, sua vexilla etiam habuere.

Sed, puto, non recepta intra ipsa castra prætoriana legio, sed tamen aderat in armis, haud dubie in campo, qui castris illis præjacebat. Ut vilis illa legio, non aquilam aut signa sua statim principi novo circumdedit.

Solæ cohortes prætorianæ id sibi decus assumsere, ut et electionem imperatoris. Et forte nondum aquilam habuit ea legio, sed honorem adhuc nomenque legionis expetebat, et quod ei concedere statim noluerat Galba, nunc concessit Otho.

Inter signa] Non tantum medium inter subsignanos milites, sed etiam medium inter signa et aquilas. Hinc statim addit Tacitus, *vexillis circumdarent:* et fuit eodem loco et sella Otho, qua antea aurea Galbæ statua.

At illa statua fuit media inter signa et aquilas; et in eadem sede fuit statua, qua ipse princeps, si adesset, et præsens militem alloqueretur apud principia.

Centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri[1] insuper[x] præpositos[y] jubebat. Strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tanquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed, ut quemque affluentium militum aspexerant, prensare[2] manibus,[z] com-

plebeius miles suspectari præfectos monebat. Personare cuncta vocibus turbulentis, et admonitione mutua; non velut apud multitudinem aut vulgus, per vagos diversosque inerti assentatione clamores, sed ut quemlibet accurrentium militum animadver-

1 Muretus malebat, *cavere.*—2 Mss. Flor. Reg. Corb. et editio princeps,

NOTÆ

[x] *Insuper*] Sensus est: Non modo miles adire principem, tribunos, et centuriones vetabat, sed insuper *præpositos* quoscumque caveri jubebat. Forte quia classiarii jam adjuncti, seu legionarii, et hi præter tribunos centurionesque habuere legatum, præfectum castrorum, et alios munere ac dignitate præpollentes; quos omnes hic gregarius miles caveri jubet.

Nempe cum classiariis libertatem seu militiam concessit Galba, (si vere concessit,) tum et ipsis *præpositos* apposuit, qui sibi grati amicique, et vicem referre possent. Qui scirent *cujus sponte* aut favore evecti fuerant.

Vel intelligendi hic tantum *præpositi* prætorianorum in genere, nempe vel ipsi præfecti prætorio, tribuni, centuriones, optiones, tesserarii, quos seditiosus miles exhorret.

[y] *Præpositos*] An *præfectos* prætorii? non illos sic vocat Tacitus. Præterea unus erat Laco præfectus, qui tum clausus intra palatium. Nisi forte intelligat *præpositos* a Galba, sive tribunos, sive centuriones, ut supra; 'tribunorum Subrium et Cerium milites adorti minis, Longinum, &c. quia fidus principi suo, et desciscentibus suspectior.'

Forte intelligendi quicumque *præpositi*, seu quisquis imperaret, et gregario militi præemineret.

Mallem legi, *caveri nuper præpositos jubebat*, a Galba nempe: et certe distinguunt hic inter veteres tribunos, et Longinum promotum a Galba nuper. Aliis parcunt, et Longinum exarmant.

Non erant alii *præpositi* cohortibus prætorianis præter præfectos prætorii, tribunos, et centuriones: nisi forte ibi intelligant de legatis et aliis præpositis legionis classicæ, qui statim se prætorianis adjunxerunt.

Non tam propere *electi* Illyrici adjuncti, qui alibi tendebant. Suet. in Galba 12. 'De eo fama sævitiæ .... quod et præpositos procuratoresque supplicio capitis affecisset,' &c. Ibi per *præpositos* intelligit Suet. *præfectos civitatum*, et provinciarum.

Forte Tacitus hoc loco intelligat, non modo præfectum præt. sed et præfectum urbis, et præfectum vigilium, qui in urbe præpollebant. Certe *præpositos* vocat Suet. præfectos prætorii diserte.

[z] *Prensare manibus*] Mihi a militari more alienum non videtur, ut exultantes lætitia milites, eam armorum etiam complexu inter se significent, ut sit *complecti armis*, quasi complecti armatos. *Pichena.*

Prensare manibus] Hæc militaris

plecti[3] armis,[4 a] collocare juxta, præire sacramentum,[b] modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula,[c] et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum[5] legio sacramentum ejus accepit; fidens viribus, et, quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo[n] castrorum ita cœpit:

terent, ambire manibus, prensare armis, prope se statuere, præcedere jusjurandum, commendare nunc principem militibus, nunc principi milites. Intentus et ipse *Otho, dextras exhibere, venerari vulgus, a facie jactare manus, et cuncta serviliter agere pro imperio* habendo. *Postquam tota classicorum legio in verba ejus adacta est,* jam *fidens copiis ac robore, et quos hactenus sigillatim incitaverat, adhortandos in commune ratus, pro munimentis castrorum sic orsus est.*

prensare. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *prehensare.* Vera ac genuina Taciti scriptura, ut recte observant Gronovius et Ernestus, *prensare.* Brotier. Gronovius autem in sua Editione scribit *prehensare.*—3 *Amplecti* Lipsius mallet. —4 Emendabat Muretus, *arctius.* Sed optime, *armis.* Eos enim, militari more, *admotos pectori,* scuto armisque tectos amplexabantur. Sic Virgilius, Æneid. XII. 433. 'Ascanium fusis circum complectitur armis.' *Brotier.*—5 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl.

NOTÆ

salutatio fuit, et affusi sunt cum gladiis et scutis; atque iis amplexi socios. Si quid mutandum, vellem *amplecti armis.* Lipsius.

Intelligo, ut se invicem simul et arma complecterentur. Ita ut prensarent manus, et se mutuo cum armis complecterentur, velut armis etiam abblandirentur: ita ut socios et arma, seu socios simul cum armis amplecterentur.

Forte errat hic Lipsius de scutis; nondum ea ex armamentario sumserant: quod mox statim jussit Otho.

[a] *Armis*] Non potest armatus armatum militem complecti, quin simul cum suis armis, etiam arma commilitonis complectatur; ita ut se mutuo complecti videantur arma, quemadmodum et homines; ita ut galea galeæ, lancea lanceæ, ceteraque ejusmodi, mutuo complexu sibi invicem adhærere videantur.

Hic videtur commilito, animosior pro partibus, complecti socium una cum armis, ut, nempe, sic flectat, eumque velut obtestetur per arma, quibus nihil majus aut sanctius militi, ut in partes transvolet. Hæc fere mutua, sed tamen unus incipit prensare et complecti.

[b] *Præire sacramentum*] Ut sic affluentes commilitones in idem traherent, suo exemplo.

[c] *Jacere oscula*] Xiphilin. 'Oscula vero singulis per digitos mittebat.' *Savilius.*

Jacere oscula] Hoc vocat Satyricus; 'a facie jactare manus:' quo adulatoris gestus describitur, manuum jactatione, et motu ac gesticulatione abblandientis, et prope histrionico more gestum agentis. In eo autem imitatus est Græcos, qui χειρονομεῖν hoc etiam dicebant. Philo: 'Postquam manus moverant, exiliebant ipsi gaudio, et omnium Deorum appellationes ipsi multo cum plausu attribuebant.'

[n] *Pro vallo*] Id est, Ante ipsa castra, non apud principia, ut mos fuit:

37. 'Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatum me vocare[1] sustineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante.[2] Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, Imperatorem Populi Rom. in castris, an hostem[d] habeatis. Auditisne, ut pœna mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos,[e] neque salvos esse, nisi una, posse. Et, cujus lenitatis[3] est Galba, jam fortasse promisit:[f] ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum[4][g] trucidaverit.[5] Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum, et hanc solam Galbæ victoriam, cum, in oculis urbis, decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspi-

Quis ad vos venerim, commilitones, statuere nequeo; quia nec privatum me appellare ausim, Imperator a vobis salutatus; nec Imperatorem, alio dominante. Etiam quomodo vos appellem, in dubio manebit, dum incertum erit, *an vos* habeatis principem Reip. Rom. in castris, an inimicum. Num auditis, ut pariter flagitentur exitium meum et vestra pœna? adeo compertum est, neque interire nos, neque incolumes esse, nisi simul, posse. Et adeo mobilis *ingenii* Galba est, *ut* jam forte *id* pollicitus sit: quippe qui, nemine postulante, interfecerit tantam multitudinem innoxiorum militum. Horrescit animus, quoties *ipse* memini exitiabilis ingressus, et hoc unum Galbæ tropæum *fuisse*, cum in conspectu civitatis, decimum quemque hominum se dedentium, fuste necari præciperet, *et* quos orantes in fidem receperat. Hoc *ferali* omine cum civitatem

Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *classiariorum*, [quos Ryckius sequitur.] Inde patet inanem esse Pichenæ et eruditi Fabretti, 'de Columna Trajani,' c. III. p. 84. observationem, milites istos *classiarios* appellari, non vero *classicos*, quia ex ea legione erant, *quam e classe Nero conscripserat*, non autem legio Classica. *Idem.*

1 Sic Mss. veteres ac recentiores editiones. Rhenanus, *vocari.*—2 Budens. *imperitante.*—3 Sic bene Mss. Flor. Bodl. Harl. Jes. Agr. Guelf. Ryckius et recentiores. In Ms. Reg. et veteribus editionibus, *levitatis.* Acutius dictum, *lenitatis*, et ad sequentia magis accommodatum. *Brotier.*—4 Ita Ms. Corb. editio princeps et Pichena. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *innocentissimorum civium.* At hic de militibus agitur. Sic supra c. 6. 'trucidatis tot millibus inermium militum.' *Idem.*—5 Flor. et Ryckii Cod. *truci-*

NOTÆ

nempe sic puto, ut pluribus audiretur Otho; nam non modo prætoriani hic aderant, sed etiam classiarii, et electi Illyricarum legionum huc advolabant, rerum novarum avidis ingeniis militaribus. Hi omnes Galbæ infesti.

[d] *An hostem*] Dum dubitabitur, an imperatorem populi Rom. habeatis in castris, an hostem populi Rom. seu Reip.

[e] *Neque perire nos*] Lucan. 'Quos scelus inquinat, æquat.'

[f] *Promisit*] Nempe libertis et amicis, seu pædagogis.

[g] *Tot millia innocentissimorum mili-*

ciis urbem ingressus, quam gloriam ad Principatum attulit, nisi occisi Obultronii[h] Sabini[6] et Cornelii[7] Marcelli[i] in Hispania, Betui[8] Chilonis[j] in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt, nisi cruenta et maculata? aut, ut ipse prædicat, emendata et correcta? Nam, quæ alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro sævitia, parcimoniam pro avaritia,[k] supplicia et contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem a Neronis fine[l]

introierit, quale decus attulit ad imperium, nisi interfecti Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Vettii Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in itinere, Turpiliani in civitate, Nymphidii in munimentis? Quæ usquam regio, quinam exercitus sunt, nisi fœdati sanguine et polluti? vel, ut ipse gloriatur, puniti et purgati? Nam quæ alii crimina, ille correctiones appellat: dum fictis vocabulis, disciplinam pro immanitate, frugalitatem pro avaritia, pœnas et ignominiam vestram, priscam severitatem vocat. Septem *solummodo* menses a Neronis exitu *elapsi* sunt, et

dav. milit.—6 De quo jam supra Annal. XIII. 28. Corrupte Ms. Corb. *Abultroniis Abini.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *Obultronii Albini.* Brotier.—7 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et a Puteolano omissum, *Cornelii.* Cornelius Marcellus jam memoratus est supra Annal. XVI. 8. *Brotier.*—8 Sic bene Mss. Flor. Corb. Bodl. In Ms. Reg. et editione principe, *Bethui Chilonis.* Corrupte Puteolanus, *Bervichilonis.* Perperam Rhenanus emendavit, *Vettii Chilonis.* In Inscriptione vetere apud Gruterum, C. BETVO. C. F. TRO CILONI. MINVCIANO VALENTI. &c. *Idem.*—

NOTÆ

tum] Sic melius Flor. vulgo, *civium.* Sic supra: 'Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum;' ac deinde, 'legioni classicæ diffidebatur; infestæ ob cædem commilitionum, quos primo statim introitu trucidaverat' Galba. *Pichen.*

Nempe septem millia trucidaverat, teste Dione.

[h] *Obultronii*] Ille forte est, de quo Tac. Ann. l. XIII. 'Helvidius Priscus adversus Obultronium Sabinum, ærarii quæstorem, proprias contentiones exercuit.'

[i] *Marcelli*] De quo Tac. XVI. 8. 'Trahebantur, ut conscii, Vulcatius Tullinus ac Marcellus Cornelius Senatores:' ubi de Cassio et Cassii uxore incesti accusata cum fratris filio.

[j] *Betui Chilonis*] Reperias etiam apud Gruter. inscription. p. 47. Num. 10. 'Quæ munera Cilo aris urbanus dedicat ipse sacris.' Et notavit de illo Lipsius ad Tacitum XII. 21. *Freinshemius.*

[k] *Parcimoniam pro avaritia*] Sic Quintil. 8. 'Hoc autem adeo verum est, ut, cum in hac maxime parte, sint vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponant.'

[l] *Septem a Neronis fine*] Sic infra II. 95. 'Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus, Polycletos, Patrobios, et vetera odiorum nomina æquabat.'

menses sunt, et jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti et Vatinii et Elii[9] paraverunt.[m] Minore avaritia ac[10]

jam plura furatus est Icelus, quam quod Polycleti, et Vatinii, et Elii rapuerunt. Minore cupiditate et audacia debacchatus esset T. Vinius, si ipse

9 *Et Helii et Haloti* a Brotiero scribitur.—Helius jam memoratus supra Annal. XIII. 1. Haloti quoque facta mentio Annal. XII. 66. et apud Suetonium in Galba. XII. Locum hunc optime restituit Ryckius. Corrupte antea, *et Egi et alii;* aliudve pejus.' *Brotier.* Ryckius et Gronovius nostram lectionem habent: ille autem hanc notulam adjunxit: Flor. *Polycliti et Vatinii et ægi alii perierunt.* Meus: *Polycliti et Vatinii et Egii et alii qui perierunt.* Edd. pleræque ante Pichenam: *quam quod Polycleti et Vatini et Egii et alii paraverunt.* Hic conjecturam Lipsii repræsentavit. Sed vix verisimile vocabula, *et alii,* vel, *et alii qui,* ex prava repetitione præcedentium nata in omnibus libris. Unde aliud quid sub his latere existimo. Forte: *quam quod Polycleti, et Vatinii, et Helii, et Haloti, paraverunt.* De *Helio* vide ad XIII. 1. *Haloti* mentio XII. 66. De hujus potentia colligere possumus ex Suetonio Galb. c. 15. 'Quinetiam populo Romano deposcente supplicium Haloti et Tigellini, solos ex omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos incolumes præstitit, atque insuper Halotum procuratione amplissima ornavit.' *Ryckius.*—
10 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *aut licentia.*

NOTÆ

[m] *Quam quod Polycleti et Vatinii et Elii paraverunt*] Erat hic, *Vatinii et Egii, et alii parav.* sed quo quis indefinitum illud, *et alii,* produxerit? anne plus omnibus qui ante eum unquam fuerunt unus Icelus paravit?

Ad hæc illud, *et Egii,* quibus poterit accommodari? Quis *Egios* in aula Neroniana vidit, legit, scripsit?

Ego invenio apud auctores, Neronem habuisse libertos, dominationis suæ non fautores, sed magistros atque rectores; quibus summam rerum publicarum privatarumque permiserat.

At de iis Dio Cassius scripsit: 'Polycletum Neronis libertum in urbe, cum Elio expilasse et diripuisse omnia quæ occurrerent.'

Rursus idem: 'Eodem tempore imperium populi Rom. duobus imperatoribus serviebat, Neroni et Elio,' &c.

Super hos erat Vatinius intima Neronis familiaritate, in audaciam facinorum evectus; illi vero propterea maxime gratus, quod semper diceret; 'Odi te, Cæsar, quod Senator es.'

Itaque tres ii, quod iniquissimi principis familiares essent, nacti amplam occasionem diripiendi, modum finemve nullum tenebant: adeo ut se magnum quiddam dicere putaverit Otho, cum ait: *Jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, &c.*

Sane *Icelus,* prænomine *Caius,* cognomine *Martianus,* de servo libertus illi factus, jam summæ equestris gradus candidatus, Galbam magna ex parte regebat, et vulgo *Pædagogus* vocabatur. *Vertranius.*

Unus fuit e tribus pædagogis libertus ille, et gratiam auctoritatemque partiebatur cum Vinio et Lacone.

Elius, quem Nero, cum Achaiam peteret, sibi vicarium Romæ subsistere jusserat, cum auctoritate quanta poterat maxima, adjuncto ei Polycleto; qui ambo, ut Xiphilinus notat, 'rapinas exercuerunt quantas poterant maximas.' *Savilius.*

Polycleti] Polycletus, Elius, Locusta venefica, Patrobius, et Petinus in

licentia[n] grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subjectos[o] nos habuit, tanquam suos, et viles, ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur, et quotidie exprobratur.[p]

principatum habuisset; nunc et mancipatos nos habuit ut suos, et sprevit, ut extraneos. Unius illius familiæ opes sufficiunt largitioni ac pecuniæ, quæ vobis nunquam tribuitur, et semper objectatur.

NOTÆ

vinculis per urbem tracti, et publice necati sunt, jussu Galbæ.

De Vatinio non reperi, quo casu perierit. Nec indignum etiam tale portentum laqueo et carnifice, nisi forte se auro multo redemerit, ut Halotus, Tigellinus, et alii, qui inter præcipua flagitia aulæ Claudianæ ac Neronianæ.

Vatinii et Elii] In vulgatis libris et *Egii*. Egius mihi inter potentiores libertos irrepertus. At Dioni scribitur: Ἥλιος, *Elius*, qui magnus apud Neronem, quique abeunte eo in Græciam cantillatum, præfectus mansit urbi Romæ.

Est is ipse, de quo Tac. l. XIII. 'P. Celer Eques Rom. et Elius libertus rei familiari principis in Asia impositi.'

Quod sequitur, *et alii*, videndum ne superfluat, natumque sit ex hæsitantia librarii, et affinitate vocis prioris. *Lipsius*.

Vatinii] Sic Tac. Ann. v. 34. 'Apud Beneventum interim consedit: ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus, primo in contumelias assumtus, dein optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi, etiam malos præemineret.'

Et Vatinii] Dubito, num sit ille idem qui Plutarcho *Petinus* vocatur.

Elii] Sic Suet. Ner. 23. 'Olympiæ quoque præter consuetudinem Musicum agona commisit. Ac ne quid circa hæc occupatum avocaret detineretve, cum præsentia ejus urbicas res egere a liberto Elio admoneretur, rescripsit his verbis: Quamvis nunc tuum consilium sit et votum, celeriter reverti me, tamen suadere et optare potius debes, ut Nerone dignus revertar.'

Et Elii] Legendum *et Elii*, vel *et alii*, sed potius est ut scripserit Tac. *et Elii*.

[n] *Avaritia ac licentia*] Imperabat Galba; et tamen Vinius, favore et obtentu senis, impudentius grassabatur quam si ipse remp. administrasset.

[o] *Nunc et subjectos*] Nos obsequentes habuit et inservientes, tanquam suos; id est, quasi ipse imperaret, scil. ob flagrantem gratiam, qua in animo principis præpollebat. *Et viles ut alienos*, id est, spretos ac male vexatos, et tanquam sibi extraneos, quia Galba imperabat, et ipse prædabatur. Cura ad Galbam, ad Vinium præmia et opes pertinebant.

[p] *Exprobratur*] Puto, quia a Nymphidio promissum erat, et qui sic corruperat prætorianos, ut a principe Nerone desciscerent: qua eadem spe largitionis et donativi usus erat idem Nymphidius, ut ipse invaderet imperium, militesque concitaret adversus Galbam.

Exprobratur, ut necessitate expressum, *exprobratur*, cum sæpe differtur,

88. 'Ac, ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, accersit[1] ab exilio, quem tristitia[q] et avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam Deos infaustam adoptionem aversantes.[2] Idem Senatus, idem Populi Rom. animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum[s] arma nobiscum sunt. Nec una[3] cohors togata[t] defendit nunc Galbam, sed detinet.

Et, ne qua saltem spes relinqueretur in hærede Imperii, evocat ab exilio quem severitate et avaritia suis moribus maxime congruere existimabat. Spectastis, o socii, *suborta* ingenti procella, etiam Deos improsperam *illam* adoptionem exhorrentes. Idem affectus est patrum, idem populi Rom. *votum*. Vestra fortitudo expectatur, penes quos *est* vis omnis egregii consilii, et sine quibus *cuncta*, quamvis honesta, irrita sunt. Non vos hortor ad arma, aut ad discrimen: omnium exercituum castra a nobis stant. Nec una cohors inermis

1 *Arcessit* Gronovius et Ryckius: at hic *accersit* in margine.—2 Sic bene Ms. Agr. Muretus et Pichena. Sic supra Tacitus Annal. I. 28. 'Sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari Deos lamentantur;' et infra Hist. III. 25. 'parricidam aversarentur.' Mss. et libri ferme omnes editi, *adversantes:* [et sic Ryckius et Gronovius.] *Brotier.*—3 Mallet Ernestus, *nec illa cohors.*

NOTÆ

nunquam datur. *Exprobratur illud*, veluti disciplinæ veteris corruptæ auctoramentum et exemplum pessimum; qua, scil. disciplina, donativis *non emitur miles, sed legitur.*

q *Tristitia*] Intelligitur acerbitas animi, austeritas, morum, aut certe severitas quæ prope ad sævitiam accederet.

r *Adversantes*] Sic supra cap. 18. 'Quartum Idus Januarias fœdum imbribus diem tonitrua et fulgura et cœlestes minæ ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam,' &c.

s *Militum*] Præcipue intelligit eos qui tum Romæ tendebant; nondum enim certus fuit, an ceteri exercitus electionem comprobarent; sed ingens *prætextus* in Urbe, senatu, prætorianis, electisque legionum, qui tum in urbe degebant. Aut sic forte indistincte Otho et oratorie, ut pelliciat ultro deliniatque prætorianos, ostentato consensu omnium exercituum.

t *Nec una cohors togata*] Quare *togata?* et satisne ea vox sana? Sana; appellat enim ita, velut elevans et infirmans, quia moris fuit, ut illa cohors, quæ more militiæ excubabat, id ipsum faceret sine armis, gladiis tantum lanceisque contenta.

Itaque et *togis* induti erant, non *sagis*. Modestiæ causa institutum id videtur; et ne Mars palam habitare videretur in sua urbe.

Huc spectat quod infra legis: apertum armamentarium in castris fuisse, rapta arma. Quorum scilicet armorum non iis vulgo jus aut usus, nisi tribunis aut præfecto permittente.

Ideo in Martiali de Fusco præfecto

Cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit,[u] hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.[v] Nullus cunctationi[4] locus est in eo consilio,[w] quod non potest lau-

tuetur nunc Galbam, sed cohibet. Cum vos ipsa spectaverit, cum imperium meum acceperit, hæc una erit contentio, quis amplius de me bene mereri conetur. Nullus dubitationi locus est in eo cœpto, quod non potest celebrari, nisi

4 *cunctationis* Flor. et Ryckii Cod.

NOTÆ

prætorii: 'Ille sacri lateris custos, Martisque togati: Credita cui summi castra fuere ducis.' Vocat ecce, *togati Martis* custodem, ab hoc habitu.

Atque adeo in ipsa Italia tota, milites togatos esse voluit M. Antoninus; de quo Capitolinus: 'Per Brundisium veniens in Italiam, togam et ipse sumsit; et milites togatos esse jussit: nec unquam sagati fuerunt sub eo milites.'

Hæc tamen de ipsis prætoriis cohortibus tantum accipio, quæ e civibus.

De Batavis Germanisque custodibus, scimus aliter fuisse. *Lipsius.*

[u] *Cum signum meum acceperit*] Cum Tesseram ipsis militarem dedero. *Savilius.*

Non puto id intelligendum esse de Tessera militari, sed potius de speciali aliquo signo condicto, et forte constituto inter conspiratos.

Solus princeps dabat Tesseram illam cohorti excubanti. Nec potuit id Otho, priusquam eveheretur. Forte postea id potuit, cum e castris prætoriani irrumperent. Sed de alio signo ibi agi putem.

Cum signum meum acceperit] Hoc potuit certo dicere, cum jam haberet consentientes ceteros prætorianos; neque enim una cohors fere inermis, et magna ex parte corrupta, resisteret tot millibus armatorum.

Jam securus conjurationis et facinoris jactare talia in vulgus facile potuit; et pars astus et strategematis fuit, latius corruptos animos ostentasse.

Cum signum] Id est, Cum signum a me acceperit certandi, et occidendi Galbam, ejusque filium nuper adoptatum, et pædagogos illius, statim invadet certatim.

[v] *Quis mihi plurimum imputet*] Quis plus pro me contendat, meque sibi plus obnoxium reddat opera gratiaque sua, et plus pro me nitatur.' Sic lib. seq. 'Neque enim erat adhuc, cui imputaretur.' *Ferrettus.*

Quis me magis demereatur; quis acriori studio aut ministerio meas partes juvet; quis me sibi plura debere velit.'

Sic Hist. I. 71. 'Celsus constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit.'

Et l. v. 24. 'Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos, imputavit Civilis.'

[w] *Nullus cunctationi locus est in eo consilio*] Sic Sallust. in bell. Catil. 'Cethegus semper querebatur de ignavia sociorum: illos dubitando et dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere: facto, non consulto, in tali periculo opus esse; seque, si pauci adjuvarent, impetum in Curiam facturum: natura ferox, vehemens, manu promtus erat; maximum bonum in celeritate putabat.'

dari, nisi peractum.'[x] Aperire[5] deinde armamentarium[y] jussit: rapta statim arma, sine more[z] et ordine militiæ, ut prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur[a] auxiliaribus[b] galeis scutisque.[c] Nullo Tribuno-

perfectum *sit*. *Postea reserari præcepit armamentarium, capta raptim arma sine ritu et ordine belli, quo prætorianus aut legionarius* miles *signis suis dignosceretur: promiscue irruunt cum sociis*, induti *galeis et scutis*. *Nullo Tribuno aut Centurione*

—5 Pichena emendavit, *aperiri*. Latine quidem. Sed et *aperire* retineri potest, si intelligatur, *eos*. In omnibus Mss. *aperire*. Brot. Gronovius et Ryckius *aperiri*.

NOTÆ

[x] *Nisi peractum*] Consilium scilicet de Galba occidendo, quo vivente Otho imperare tuto non poterat.

Sic infra: 'Nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consulto opus esset.'

Julius Capitolinus in Maximin. et Balb. 'Scio, P. C. hanc rebus novis inesse oportere constantiam, ut rapienda sint consilia, non quærenda: verbis quinetiam plurimis abstinendum sit atque sententiis, ubi res perurget.' *Pichena*.

Quod non potest laudari, nisi peractum] Quia dum cogitatur facinus, dum perpetratur, scelus est; at postquam peractum est, decus, victoria, et imperium, tum 'omnia Cæsar erat.' Tum laudatur scelus, et adoratur reus.

[y] *Armamentarium*] Fuit in secunda regione Romæ antiquæ, teste Victore, &c. *Tillemon*.

[z] *Sine more*] Omisso more et ordine militiæ, quo suis insignibus, forte et armis, distingui debuit prætorianus a legionario, et vice versa.

Nam Classiarii jam veri et justi legionarii, non forte jussu Galbæ instituti, qui eos decimatos in vinculis habuerat, dein libertatem concesserat, sed Othonis concessu, qui eos ultro in partes statim ascivit.

Puto tamen, classicis ante concessam fuisse legionariam militiam. Quale enim ibi stipendium meruissent, et certe ante Galbam jussu Neronis, jam legionarii erant: quod mobilitate ingenii confirmavit Galba, aut certe dissimulavit.

Et *electi* ipsi, seu *vexillarii* legionum, etiam legionarii erant. Si qui externi et auxiliares aderant, etiam suis armis signisque distingui debuerunt.

[a] *Miscentur*] Immixti sociis incedunt prætoriani et legionarii, una cum galeis scutisque: quæ arma non eadem auxiliaribus pro more; sed puto, tunc ex armamentario illis suppeditata sunt, ita ut non distinguerentur a prætorianis aut legionariis. Pauci in urbe tum auxiliares, nisi forte vexillis Illyrici aut Germanicis socii adjuncti forent.

Prætoriani merebant sub vexillo, non sub aquila. Quod tamen vexillum forte fuit ornatum et dispositum in sacello instar aquilæ; ita ut posset insigne ex hastili avelli et deripi, cum vexillarius vellet.

Aut saltem imago ferebatur principis, sic parata et ornata ut posset e spiculo deripi. Et inter signa cohortis ostentabatur, ut patet hic ex casu Galbæ.

Erat forte vexillum majus, quod commune esset omnibus cohortibus prætorianis instar aquilæ.

rum Centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator: et præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant.[d]

39. Jam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, et vocibus in urbem usque[e] resonantibus, egressum interim

incitante, sibi quisque dux et adhortator erat: *et maximum deterrimorum irritamentum, quod honesti,* seu egregii viri *indolerent.*

Jam perculsus Piso tumultu invalescentis conjurationis, et clamoribus in civitatem usque personantibus, attigerat Galbam, qui interea exierat, et ad forum prope acce-

NOTÆ

Vel etiam cuilibet cohorti suum vexillum insigne fuit, quo distingueretur ab aliis; et singuli manipuli etiam sua signa habuere; inter quæ signa cujusque cohortis ferebatur imago principis tum dominantis. Imagines Deorum Divorumque etiam inter signa, sed forte tantum in castris et principiis, quæ veluti templa legionum et cohortium.

Miscentur auxiliaribus] Lib. Hist. II. 89. 'Ut nomina gentium, aut species armorum forent discretæ.'

Aliter auxiliares, aliter legionarii, aliter forte prætoriani, aliter classiarii armati. Et etiam diversa *insignia* seu vexilla habuere.

[b] *Auxiliaribus*] Sed unde, et qui illi *auxiliares*? An numeri ex Britannia et Germania a Nerone acciti? Illi tamen pro Galba fuere, qui itinere et mari fessos refovebat; erant præterea Illyrici exercitus *electi;* erant et forte, quos Galba secum advexerat ex Hispania, ut equites quos immisit in classiarios ad pontem Milvium, et qui septem millia occidere. Sed hi potius a Galba stetissent.

Nec puto eos tum fuisse Romæ: forte Tacitus rem hanc describit oratorio et libero egressu.

Quod tamen notandum, legiones et vexillarii seu electi legionum trahebant secum sua *auxilia,* et peditum et equitum. Itaque cum ibi essent electi Illyriciani, nihil mirum est fuisse et *auxiliares.*

[c] *Galeis scutisque*] Vertunt, Cum *galeis scutisque;* ita ut *auxiliaribus* miscerentur cum suis armis *legionarii.* Nam prætoriani *legionarii,* et certe flos legionariorum illi.

In Urbe tum electi Illyriciani se adjunxere statim prætorianis, qui *electi,* seu *cohortes* Illyrici, ut legionarii, habuere sua auxilia.

Classiarii etiam statim affluxere; sed ut nova legio erat, quæ auxilia habuerit, incertum; forte nulla habuit. *Germanici* vero et *Britannici* legionarii potius favebant Galbæ.

[d] *Boni mœrebant*] Pessimus quisque in res novas pronus, de Rep. nil solliciti. At *boni mœrebant,* quod novis bellis turbaretur status; quod bono principe deturbato aut occiso, substitueretur Neroni similis Otho.

In flagitium conspirant pessimi; et magis urgent, quo majus crimen est. Ardentius incitantur, quod boni mœrerent.

Per *bonos,* intellige optimos quosque tribunorum primipilarium, centurionum, et etiam militum. Nam et certe *boni* erant e vulgo, et qui mallent statum præsentem quam bella iterum civilia. Sed mali majori numero, aut certe audaciores promtioresque in flagitia.

[e] *In urbem usque*] Castra illa prætoriana sita ad Portam *Viminalem.*

Galbam, et foro appropinquantem, assecutus erat: jam Marius Celsus haud læta retulerat: cum alii, 'in palatium redire;' alii, 'capitolium petere;' plerique, 'rostra occupanda,' censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus,[1] optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum,[2] vel odio. Hæsitationem attulit tempus ac locus, quia, initio cædis orto, difficilis modus: et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia,[f] languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

40. Agebatur huc[3] illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu: completis undique basilicis ac templis,[g] lugubri prospectu:[4] neque populi, aut plebis ulla vox; sed attoniti vultus et conversæ ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale[h] magni metus et magnæ iræ silentium est.

debat: jam Marius Celsus haud grata renuntiarat: cum alii, repetere regios penates *suaderent, alii* in Capitolium pergere, *multi* occupare rostra, *plures solummodo consiliis aliorum obsisterent, et ut contingit in cœptis adversis,* hæc *saluberrima crederentur, quorum occasio præterierat. Fertur deliberasse Laco, inscio Galba, de interimendo T. Vinio, sive ut nece illius militum iram placaret, seu conscientia Othonis innexum putabat, vel demum odio* suo. *Cunctationem* seu moram *injecit tempus ac locus, quia,* semel *inceptas cædes cohibere ac moderari arduum* est; *et conatum prohibuere formidolosi nuntii, et comitantium fugæ, torpentibus omnium animis, qui initio feroces, constantiam atque virtutem ambitiose jactaverant.*

Impellebatur huc et illuc Galba, vago fluctuantis vulgi incursu: oppletis passim porticibus ac delubris, tristi spectaculo: neque multitudinis, aut plebeculæ clamor ullus; sed defixi intentique ora tenebant, *et arrectæ ad cuncta aures: non strepitus, non quies:* aut *quale silentium est in magno pavore et magna indignatione.*

1 Cod. Ryckii *utque evenire in cons. infel. solet, opt.*—2 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *ad posterum.* Brotier.—3 Budens. *huc et illuc.*—4 Cod. Ryckii *aspectu.* Flor. *arospectu:* corrupte.

NOTÆ

[f] *Ac proximorum diffugia*] Fugere, qui antea proximi Galbæ et Pisoni astabant; nimii verbis et linguæ feroces, dum res securæ; in periculo ignavi et fugaces.

[g] *Basilicis ac templis*] Basilicæ ac Templa, ἐπὶ τὰς στοὰς καὶ τὰ μετέωρα τῆς ἀγορᾶς. Plutar. Seneca de ira l. III. 'Fremitu judiciorum basilicæ resonant.' *Savilius.*

[h] *Non quies: quale*] Sensus est: *Non tumultus, non quies* talis, quale

Othoni tamen, 'armari plebem,' nuntiabatur. 'Ire præcipites[i] et occupare pericula' jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen[1 j] aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non Imperatorem suum inermem et senem

Referebant tamen Othoni populum arma sumere. Tum ipse irrumpere et prævertere discrimina *jubet. Itaque milites Romani, velut deturbaturi Vologesem vel Pacorum ex patrio Arsacidarum throno, ac non principem suum imbellem senem*

1 Ita Beroaldus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus,

NOTÆ

silentium est, quod magni metus et magnæ iræ indicium sit; non *quale* est illud *silentium*, quod magnus metus, magnæ iræ admixtus, inferre aut invehere solet.

Negat igitur Tacitus talem fuisse tunc quietem, quod tamen affirmant versiones Italicæ, Hispanæ, et Gallicæ, velut ex composito.

Qualis igitur *quies*, aut *silentium?* Attende quid dicat auctor noster: Erat lugubris prospectus, nulla populi aut plebis vox, sed *attoniti vultus* et *conversæ ad omnia aures*. Et certe *ira* aut *metus* hoc casu non spectabant ad populum, qui tantum testis et spectator aderat; et qui unam fere e Republ. usurpabat curam, 'panem et Circenses.'

Tumultus, aut *quies* illa, fuit potius stupentium et attonitorum hominum, quam metuentium aut iratorum *silentium*.

Igitur, *neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus, &c.* Ideoque non tumultus, non quies illa, quale solet esse silentium populi trepidantis aut magnopere indignantis.

Tantum attoniti erant et stupebant talium accidentium insolentes in Urbe: neque per vices populus obstrepebat, fremebat, aut indignabatur, *ut solet, ubi aut studio agitur aut ira*. Nulla vox populi aut plebis: attoniti animi, ut et attoniti vultus; et *silentium* illud, non *magni metus*, non *magnæ iræ* indicium fuit.

Silebant attoniti et spectabant, nullo metu, nulla ira, parum anxii de Repub. aut de principe: quasi res aliena ageretur; aut quasi apud theatrum rem novam et tragicam in scenico aliquo principe contemplarentur.

Non quies, quale magni metus] Fremitus plebis aut militum, qualis in studio, metu, aut ira solet esse, docebit Curtius lib. VI. ubi de Philota: 'Fremitus undique indignantium querentiumque tota concione obstrepebat; qualis solet esse multitudinis, et maxime militaris, ubi aut studio agitur, aut ira.'

i *Ire præcipites*] Ille se castris continuit, Suet. Oth. 6. dum funesti temporis clades sæviret; circumstantia, profecto, cujus descriptione nimis leviter Tacitus defungitur. *Savilius.*

j *Quasi Vologesen*] Vologeses aut Vologesus, (utroque enim modo scribitur apud Tacitum,) Parthis tum imperabat, filius Vononis sub Claudio mortui, A. U. C. 802. frater Pacori Medorum Regis, et Tiridatis, quem Nero Armeniis Regem imposuit.

trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato[2] Senatu, truces armis, rapidis[3] equis, forum irrumpunt:[k] nec illos capitolii aspectus, et imminentium templorum religio, et priores et futuri Principes terruere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est, quisquis successit.[l]

41. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitatæ[1] Galbam cohortis ('Atilium Vergilionem[2] fuisse' tra-

que interfecturi essent, exterrito populo, conculcato senatu, horridi telis, præcipites equis, in forum irruunt: nec illos conspectus Capitolii, neque proximorum delubrorum sanctitas, neque superiores aut successuri imperatores absterruere, quin patrarent facinus, cujus est vindex, quisquis excepit imperium.

Inspecto propius equitum *irrumpentium agmine, signifer cohortis Galbam custodientis* (Atilium Vergilionem fuisse *perhibent*) *avulsam* spiculo *Galbæ effigiem*

Vologesum.—2 Ryckii Cod. *conculcato.*—3 Ms. Flor. *rapidi equis.*

1 *Comitantis* Gronov. et sic Ryckius et Brotier. ex emendatione Rhenani. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *comitantes Galbæ cohortis.* In Ms. Bodl. emendatum, *comitantis.* In Ms. Flor. *comitatæ Galbam coh.* Unde Ernestus recepit, *comitatæ.* In Ms. Reg. et veteribus editionibus, *comitatus Galbæ cohortis.* Bipont. *comitatæ recepere.*—2 In Ms. Reg. *Adilium Virgilionem.* Idem prænomen ha-

NOTÆ

[k] *Rapidis equis forum irrumpunt*] Suet. Galb. 19. 'In forum usque processit: ibi equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum, dimota paganorum turba, equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt: deinde rursum incitati, desertum a suis contrucidaverunt.'

[l] *Scelus, cujus ultor est, quisquis successit*] Sic infra c. 44. 'Plures quam centum viginti libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit: omnesque conquiri et interfici jussit; non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.'

Sic postea Severus et alii in eosdem prætorianos milites animadvertere, ob similia facinora.

Et tamen Otho, postquam ad Bebriacum victus, moriendi consilium cepisset, chartas omnes concremavit, referente Suet. Oth. 10. 'Quicquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremavit.'

Sed libellos horum Thrasonum ultro ipse neglexit; vel potius sic divina regente providentia, ne impune abeant ejusmodi scelerum portenta.

Et forte libellos in Urbe reliquerat penes libertos, inter alia instrumenta imperii, de majoribus rebus solicitus, et tum parum hæc curabat.

Ultor est, quisquis successit] Darius apud Curt. l. v. 'Darius Besso tamen insidiarum consilium purganti respondit: Alexandri sibi non minus justitiam quam virtutem esse perspectam: falli eos qui proditionis præmium ab eo expectent; violatæ fidei neminem acriorem fore vindicem ultoremque.'

Et infra ibidem: 'Ultionem sceleris erga se perpetrati, non solum sua, sed exempli omniumque regum causa, non negligere, illi cum decorum, tum utile futurum.'

dunt) dereptam[3] [m] Galbæ imaginem[n] solo affixit.[4] Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta[5] adversus dubitantes tela. Juxta Curtii[6] lacum,[o] trepidatione ferentium Galba projec-

solo stravit. Eo signo compertus omnium militum favor in Othonem, relictum forum diffugiente plebe, nudati gladii adversus cunctantes. Galba prope lacum Curtium,

bet Ms. Flor. *Accillum* Ryckii Cod. In editione principe, *adillum*. Inde tentabat Gronovius *A. Dilium Vergilionem*. In Ms. Corb. *Acilium Virgilionem*. Puteolanus emendavit, *Atilium*. Plutarcho, in Galba, p. 1065. dicitur, Ἀτίλλιος Σερκέλλων.—3 Sic bene Rhenanus et recentiores. In veteribus editionibus, *direptam*.—4 *Adflixit* Puteolanus. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et editione principe, *affixit*. Emendatum in Ms. Harl. *afflixit*.—5 Sic bene Ms. Reg. editiones veteres et Ryckius. In mediis editionibus, *districta*. Brotier.—6 Ita Mss. Flor. Agr. editio princeps et recentiores. In Ms. Reg. *Curti lacum*,

NOTÆ

[m] *Dereptam*] Nempe abripuit imaginem Galbæ ex vexillo; abreptamque seu avulsam solo afflixit. Inter vexilla imagines Deorum Divumque, inter quas et imago principis.

Itaque vexillarius, ibi forte ceteris imaginibus aut signis intactis, solam Galbæ effigiem deripuit, et solo afflixit.

Inter signa erat illa imago principis: sic olim Sejanus, qui collegam se ferebat dominantis, colebatur inter signa legionum; id est, in aliquo vexillo ferebatur ejus imago, ut et principis.

Non quod forte illæ imagines principum pro signis aut vexillis essent, sed tantum inter signa militaria repositæ erant, per honorem.

Nec verisimile est cohortes prætorianas non habuisse aliud signum quam imaginem principis: puto, illa inter signa fuit, non pro signo præcise, sed tantum per honorem.

[n] *Galbæ imaginem*] Intellige hanc imaginem Galbæ fuisse super signo cohortis. Nam ut antea Deorum imagines signis innectebantur, sic, principum tempore, ipsorum imperatorum. Vid. Lips. de milit. l. IV. dial. 5. *Pichena*.

Forte propriæ hastæ insistebat imago principis; nam apud Vegetium l. II. c. 7. sunt *imaginarii* vel *imaginiferi, qui imagines Imperatoris portant*: ubi nota, *Imperatoris*.

Attamen hic Tacitus, *vexillarium* vocat. Quare imago illa principis forte locata fuit in summa hasta, supra signum cohortis; eo modo, quo supra aquilam legionariam flosculos sublimes elatos videas, aut alia similia.

[o] *Juxta Curtii lacum*] Suet. Galb. 20. 'Jugulatus est ad lacum Curtii, ac relictus ita uti erat, donec gregarius miles a frumentatione rediens, abjecto onere, caput ei amputavit.'

Juxta Curtium lacum] 'Lacus Curtius Romana in urbe, aliis a T. Tatii milite Curtio Metio, aliis a M. Curtio, qui se pro publica salute devovens, equo incitato, in specum demisit, denominatur.' Sic Livius l. VII.

Curtium lacum] Fuit in Foro Romano, et in regione octava Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam antiquam l. V. c. 7. p. 247. *Tillemonius*.

tus e sella ac provolutus est. Extremam ejus vocem,[p] ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, 'quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo' deprecatum: plures, obtulisse ultro percussoribus jugulum, 'agerent[q] ac ferirent, si ita e Republica[7] videretur:' non interfuit[r] occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat:[s] quidam, 'Terentium Evo-

pavore vehentium e lectica projectus ac provolutus est. Postrema ejus verba, ut cuique invidia aut favor extitit, alii aliter memoravere. Alii, humiliter rogasse, quid mali fecisset? et breve tempus *postulasse*, quo promissam militi pecuniam persolveret. *Plures, exhibuisse ultro fauces interfectoribus,* facerent ac percuterent, si ita e Rep. *esse* censerent: *sed parum soliciti percussores, quid proferret. De interfectore non satis compertum: nonnulli* Terentium Evocatum, *alii* Leca-

Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Curtium lacum.*—7 Sic emendavit Puteolanus, quem ceteri omnes sunt secuti. In Ms. Flor. *si ita rep. videretur:* unde J. Gronov. corrigit *id e republ.* In Mss. Corb. Agr. et editione principe,

NOTÆ

p *Extremam ejus vocem*] Suet. Galb. 20. 'Sunt qui tradant, ad primum tumultum proclamasse eum, Quid agitis, commilitones? ego vester sum et vos mei. Donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse ultro jugulum: et, ut hoc agerent ac ferirent, quando ita videretur, hortatum.'

q *Agerent*] Ex Suet. volunt *hoc agerent.* Quasi vero Tacitus in alius auctoris verba juraverit. Rem eandem dicunt auctores; et id sufficit, licet diversis verbis aut circumstantiis.

Suet. 20. 'Obtulisse ultro jugulum, et ut hoc agerent, ac ferirent... hortatur.' Forte Suetonius affert eadem verba præcise, quæ prolata sunt a Galba; non autem Tacitus, qui sæpe eas minutias spernit aut invertit. Aut potius Plutarchus ipsissima verba attulit.

Hoc agerent] Plut. Galb. 'Hoc agite, dixit, si quidem ita ex re est populi Romani.' Sic vulgo dicimus, *hoc age*, nempe, quod agis; fac cito quod facis.

Sic apud Sueton. 58. Conjurati in Caligulam, *hoc age*, sed sensu paulum diverso. Intentionem et strenuitatem sic postulabant a sociis, aut forte deridebant Caium, qui tum ludis vacabat.

r *Non interfuit*] Parum id curavere qui occiderunt Galbam, magis soliciti de obtinendo præmio tanti sceleris: id solum *interfuit* occidentium. Nam nemo unus jugulavit principem, innumeri gladii in eum festinabant, ut cruore illius etiam leviter aspersi ditarentur; ita ut ipsum caput Galbæ multo auro repensum redemtumque sit.

s *De percussore non satis constat*] Plut. Galba: 'Jugulatus est, ut plerique memorant, a Camurio xv. legionis milite: alii Terentio ascribunt, alii Arcadio, alii Fabio Sabulo. Atque hunc ferunt caput Galbæ occultatum vestimento, quod ob calvitiem teneri vix posset, ad Othonem detulisse.'

catum,[t] alii 'Lecanium;'[8] crebrior fama tradidit 'Camurium XV. legionis militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse.' Ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur,[9][u] fœde laniavere: pleraque vulnera feritate et sævitia trunco jam corpori adjecta.[10]

42. Titum inde Vinium invasere:[v] de quo et ipso ambigitur, consumseritne vocem[w] ejus instans metus, an proclamaverit, 'non esse ab Othone mandatum, ut occideretur.' Quod seu finxit formidine, seu conscientiam[1] conjurationis confessus est:[2] huc potius ejus vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat.[x] Ante ædem

nium; *celebrior fama vulgavit*, Camurinm militem quintædecimæ legionis, adacto ense, guttur illius perfodisse. *Alii quia pectus* illius thorace *defendebatur, turpiter laceravere femora et lacertos: pleraque inflicta vulnera per immanitatem et sævitiam, cum jam caput a corpore abscissum foret.*

Posthac in Vinium irruere: de quo etiam dubitatur, an ingruens pavor abruperit sermonem illius, an protulerit, non imperasse Othonem, ut interficeretur. *Quod sive dissimulavit metu, seu societate conspirationis fassus est: huc magis vita illius et existimatio propellit, ut particeps fuerit facinoris, cui causam præbuerat.*

si ita reip. videretur.—8 Ita vulgo Mss. et Puteolanus. In Ms. Reg. et editione principe, *Decanium*. Arcadius quoque et Fabius Fabulus interfectores ab aliis memorantur, teste Plutarcho in Galba, p. 1067.—9 Ms. Corb. *tegebat*. Inde forte in Ms. Agr. *nam pectus thorax tegebat.*—10 Mallet Groslotius, *adacta*.

1 *Conscientia* libri omnes. Frustra tentant Acidalius et Ernestus, *conscientiam*. Brotier. At Gronovius et Ryckius dedere *conscientia*, quod et probant Heinsius et Lallem.—2 In Ms. Ryckii *est* deest.

NOTÆ

[t] *Evocatum*] Ne cognomen putes. Nomen militiæ est, quemadmodum *Primipilaris*, *Centurio*, &c. *Evocati* dicebantur veterani emeriti, qui ad militiam revocabantur, fama belli et virtutis.

Et forte unus ille ex *evocatis* fuit, quibus custodiam corporis in Hispania primo crediderat Galba, teste Suet. 10.

Non tamen proprie *evocati* illi, nec veteres militiæ, quibus se commisit Galba. Nam erant hi *equestris ordinis juvenes*, quibus servatum jus annulorum aureorum.

[u] *Pectus tegebatur*] Thorace, seu lorica lintea, teste Sueton. Hinc jugulum ejus miles gladio invadit.

[v] *Vinium invasere*] Plut. Galb. 'Jugulatus est etiam T. Vinius, fassus se conjurationis in Galbam socium fuisse: quippe necari se, præter Othonis sententiam, vociferabatur. Nihilominus ejus caput et Laconis amputata milites ad Othonem attulerunt, præmium eo nomine poscentes.'

[w] *Consumseritne vocem*] Id est, prohibuerit, occluserit, et quasi ligaverit, seu finierit metus, præpediens linguam.

[x] *Cujus causa erat*] Tacitus supra: 'Galbam T. Vinius deterrimus mor-

D. Julii[7] jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro,[3] legionario milite,[4] utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium[z] Densum ætas nostra vidit. Centurio is Prætoriæ cohortis,[a] a Galba cus-

Juxta templum D. Julii prostratus, primo vulnere in poplitem, dein transfossus est *in utrumque latus a Julio Caro legionario caliga.*

Ea die spectavit ætas nostra eximium virum Sempronium Densum. Is centurio

3 Sic Mss. Flor. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et editionibus veteribus, *Julio Cario.*—4 Brotierus cum ceteris fere editoribus dedit *in utrumque latus.* Bipont. præpositionem delent, monentibus Gronovio, Heinsio, et Ernesto.

NOTÆ

talium odio flagitiorum onerabat.' *Savil.* Vel, quia forte ad id facinus impulerat Othonem: 'huc ejus vita famaque inclinat.' Et spes matrimonii cum filia.

7 *Julii*] Templum Julii Cæsaris, in foro Romano, et in octava regione Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam ant. l. v. c. 4. p. 229. *Tillemon.*

z *Virum Sempronium*] Plutarchus et Xiphil. scribunt, non Pisonem, sed Galbam a Denso protectum. *Savilius.*

Primo insultu protexit Galbam, aut etiam utrumque simul; dein Galba oppresso, Pisonem, cui effugium præbuit.

a *Centurio is prætoriæ cohortis*] Aliter concepta lectio in Farnesii codice: *Centurio is prætoriæ ac Galbæ custodiæ a Pisone additus.* Quæ utravis tamen parum mihi certa.

Quid enim a Pisone custos hic Galbæ appositus? quomodo potuit aut debuit, cum Galbæ, sane, ut principi, legitimi sui custodes et stipatores fuerint?

Denique unde ea auctoritas Pisoni? Tacitum etiam ipsum lege: videbis clare Sempronium hunc, non Galbæ tutorem, sed Pisonis fuisse; cui *quamvis vulnerato effugium* etiam *præbuit.*

Igitur inclinabam ut legerem: *Centurio is prætorii, a Galba custodiæ Pisonis additus.* Ut in illo motu rerum, Galba de Pisone anxius, addiderit ei custodem centurionem; hoc probabile.

Sustinent me tamen a pleno assensu Dio et Plutarchus, qui ita narrant, ut Sempronius Galbam defenderit, non Pisonem.

Si eos sequimur, tum mentem verborum Taciti faciam, ut hic Sempronius venerit in cohortes prætorias, promotusque sit beneficio Pisonis: atque ita additus insertusque custodiæ.

Vix tamen est, ut Taciti narratio cum Græcis iis non pugnet: certe nec Suetonius opem quenquam tulisse Galbæ refert. *Lipsius.*

Auctores facile conciliari possunt.

Piso tunc lecticæ Galbæ adhærebat; 'egressum interim Galbam, et foro appropinquantem assecutus erat,' pugnabat pro sua ejusque salute: at Densus hostibus sese objiciendo, tam Galbam quam Pisonem protegebat, quod nec Plutarchus inficiatur; apud quem Piso vulneratus, illinc aufugit, et oppetit alibi mortem: 'Vulneratus enim adolescens fugiebat, eumque Murcus quidam insecutus, jugulavit juxta sacellum Vestæ.'

todiæ[b] Pisonis[1] additus, stricto pugione occurrens armatis[2] et scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores,[c] quanquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ[d] pervasit, exceptusque miseri-

prætoriæ cohortis a Galba præsidio Pisonis appositus, nudato gladio occurrens armatis, et facinus objectans, ac modo dextra, modo voce, convertens in se interfectores, quamvis sauciato Pisoni effugiendi locum præbuit. Piso in templum Vestæ

1 Optime emendavit Lipsius; et suffragatur vel corrupta Ms. Flor. scriptura: *Galba Custodi et a Pisonis additus.* Mss. Farnes. Reg. Corb. et editio princeps, *ac Galbæ custodiæ a Pisone additus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ad Galbæ custodiam a Pisone additus.* At Galbæ erat, non Pisonis, addere custodiam. Existimo errorem a sciolo aliquo profectum, qui, cum in Plutarcho, p. 1065. in Dione, LXIV. p. 730. legeret Galbam a Sempronio Denso, quem Plutarchus perperam appellat Ἴνδιστρον, fuisse defensum, Sempronium ad Galbæ custodiam a Pisone additum credidit. Porro Galbam, an Pisonem, defendit Sempronius? Certe potior videtur Taciti auctoritas. Nec ullum Galbæ defensorem memorat Suetonius. *Brotier.*—
2 Sic bene Mss. Reg. Corb. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Rhenanus et recentiores.

NOTÆ

At unde ei effugium? a Denso, teste Tacito: 'quanquam vulnerato Pisoni effugium dedit.' *Salinerius.*

[b] *Custodiæ*] Non dubitandum quin sic scripserit Tacitus; etsi nonnihil turbent libri Mss. quod non novum. Sed standum veteri exemplari, veterique editioni, et bono sensui.

Quid enim Piso, novis rebus et imperio, addat unum centurionem et forte 60. milites principi, cui tot excubiæ tot homines advigilarunt? ita ut in publicum eum proiicere coacti sint rebelles, ut eum occidere possent.

Quid novum etiam, quod Græci auctores dissentire glorientur in multis circumstantiis? sed vel parum docti illi in rebus Romanis, vel minus diligentes, nec satis intellexere Latinum sermonem, ut de se fatetur ipse Plutarchus.

Clare Dio de Sempronio: 'Galbæ opem ferens pro virili, ut nihil profecit, occisus est.'

Dio id hauserat ex Plutarcho, saltem ex parte, qui sic habet: 'Nemo substitit, aut opem tulit, præter unum virum, quem unum sol vidit, inter tot millia mortalium, dignum imperio et nomine Romano,' &c. Astititque ille Galbæ ante lecticam, et sustinuit incurrentes, primum vite, dein stricto gladio, 'donec poplite suffosso ac depresso, tandem cecidit.'

At certe, ut vides, neque Dio neque Plutarchus dicunt, Sempronium fuisse *a Pisone additum custodiæ Galbæ.*

At succurrit ille centurio Galbæ: quid mirum, quod succurreret ille principi et Cæsari? scil. postquam cum Pisone assecutus est Galbam in foro. Itaque nullus hic turbandi aut corrigendi locus fuit.

[c] *Vertendo in se percussores*] Suffossus poples Densi Sempronii, forte ut et T. Vinii Tac. ibid. 42. 'Vinius ante ædem Divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem,' &c.

[d] *Vestæ*] Vestæ templum fuit in octava regione Romæ antiquæ; *Ædes Vestæ* fuit in regione decima. *Tillemonius.*

cordia publici servi[e] et contubernio ejus abditus, non religione,[f] nec[3] cærimoniis, sed latebra imminens exitium differebat: cum advenere,[4] missu[5] Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus, speculator:[g] a quibus protractus[h] Piso, in foribus templi trucidatur.

44. Nullam cædem Otho majore lætitia[i] excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni solicitudine mens[j] vacare[1] gaudio

perfugit, receptusque miseratione ministri publici, et cubiculo ejus absconditus, non sanctitate loci, nec religione, sed latendo instantem perniciem prolatabat: cum accessere, jussu Othonis, nominatim in ejus necem flagrantes, Sulpicius Florus, e Britannicis vexillis, nuper a Galba inter cives Rom. ascriptus, et Statius Murcus speculator: a quibus extractus Piso, in limine delubri occiditur.

Nullam necem Otho majori gaudio habuisse dicitur, nullamque cervicem tam inexplebilibus oculis aspexisse: seu tum primum demta omni cura, animus indulgere

In editione principe, *armis.* Puteolanus, *armatus.*—3 Ryckii Ms. *non cær.*—4 In Ms. Reg. et editione principe, *cum advenirent.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolanus, *tum advenere.* Rhenanus et recentiores, *cum advenere.*—5 Ita Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et editiones veteres ante Rhenanum, qui edidit, *jussu.* In Mss. Reg. et Corb. *missi Othonis.*

1 Sic veteres et recentiores editiones. Lipsius e Ms. Vatic. emendaverat, *vagare.* Idem habet Ms. Flor. et quidem elegantissime. In Ms. Corb.

NOTÆ

[e] *Publici servi*] Qui nempe æditnus templi: Sueton. Domit. 'Confugit in Capitolium... sed irrumpentibus adversariis, et ardente templo, apud æditnum clam pernoctavit.'

[f] *Non religione*] Quia sciebat nullam aram, nullum templum aut asylum sacrum inviolatumque esse his, qui cruore principis jam manus cruentassent.

[g] *Murcus speculator*] An ille speculator *e Britannicis cohortibus*, ut Sulpicius Florus? nam in legionibus etiam *speculatores* erant.

Puto, potius *speculator* ille fuit prætorianus, ita ut Otho cædem Pisonis imperaverit multis, et inter alios, huic legionario, seu vexillario Britannico, et speculatori huic prætoriano.

[h] *Protractus*] Scil. extra templum, ne ea cæde polluere sacram Vestæ ædem viderentur.

[i] *Majore lætitia*] Sic Plut. Otho: 'Galbæ capite viso, exclamasse fertur: Hoc nihil est, o commilitones; monstrate mihi Pisonis caput.'

[j] *Levata omni solicitudine mens vacare*] Veteres Edit. quas sequimur, *vacare gaudio.* Quod elegantem sensum reddit: tum demum otium fuisse menti Othonis, eique vacasse, ut gaudium ex mutatione fortunæ plene gustaret, postquam, æmulo remoto, nulla amplius solicitudo inerat. *Freinsh.*

cœperat: seu recordatio majestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis, ut inimici et æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita[k] gestabantur,[2] inter signa cohortium, juxta aquilam legionis:[l] certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, [?] i vere, qui[3] falso, ut pulchrum et memorabile facinus, jactabant. Plures quam CXX.[4] libellos præmia[5] exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit:

lætitiæ cœperat: sive conscientia majestatis in Galba, caritatis in T. Vinio, licet atrocem animum lugubri specie perculerat: at nunc *licere sibi arbitrabatur, gaudere nece Pisonis, ut infensi et rivalis. Ferebantur capita hastis infixa, inter vexilla cohortium, prope Aquilam legionis: certatim monstrantibus fœdas cruore dextras, qui interfecerant, qui affuerant, alii vere, alii falso ostentabant, ut egregium et insigne facinus. Reperit deinde Vitellius plures quam centum et viginti libellos mercedem expostulantium, ob aliquod eximium illa die* exhibitum *ministe-*

vagari. Ceteri Mss. *vacare.* Brotier.—2 Ita Beroaldus et recentiores. In veteribus editionibus, *gestantur.* In Mss. Harl. Bodl. Guelf. omissum verbum. In margine Ms. Bodl. additum, *gestabantur.*—3 Sic bene editio princeps et recentiores. Sic quoque Ms. Corb. aliique a Lipsio laudati. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *quive vere, qui falso.* Brotier. Acidalius volebat, *qui vere, quive falso.* Ernestus habet *quive vere, quive falso.*—4 *Centum et viginti* Brot. cum Ryckio.—5 Mss. et editio princeps, *præmium,* et sic

NOTÆ

[k] *Præfixa contis capita*] Aliter Sueton. Galba 20. ' Donec gregarius miles a frumentatione rediens, abjecto onere caput amputavit.'

Et ipso Sueton. teste, Otho caput Galbæ, sibi allatum in castra, tantum ' lixis calonibusque donavit, qui hasta suffixum, non sine ludibrio, circum castra portarunt.'

Si hoc ita sit, caput Galbæ non fuit ostentatum juxta Aquilam legionis: nec videtur cohærere satis cum sequentibus 49. ' Galbæ caput per lixas, calonesque suffixum,' &c. An miles tanti pretii caput lixis permitteret, nisi jussu Othonis?

Et pro Suetonio stare Plutarchus videtur, qui tradit caput Galbæ primo occultatum a Fabio milite, dein ab ipso lanceæ affixum et ostentatum esse: si relictum in foro corpus integrum, si suffixum lanceæ caput a gregario milite, itaque non statim a cæde et strage caput illud gestatum ' inter signa cohortium juxta aquilam legionis.'

Nisi forte cum in senatum venissent, stipantes novum principem, et cum redirent in castra. Sed sic dissentire solent auctores in circumstantiis.

[l] *Juxta aquilam legionis*] Cujus? Classiariæ puto, cum in hanc rem non alia occurrat legio. Illi *Aquilam et signa* accipiebant ex Othonis manu, ut apparet ex Tacito; ut a Galba, initio principatus, petierunt classiarii quidem; sed alia mercede constitit illis, qui in vanum ceciderat labor. *Savilius.*

omnesque conquiri et interfici jussit: non honore Galbæ, sed tradito[6] Principibus more,[m] munimentum ad præsens,[n] in posterum ultionem.

45. Alium crederes Senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari[1] Othonis manum:[o] quantoque magis falsa erant, quæ

rium; omnesque investigari et trucidari præcepit: non in gratiam aut decus Galbæ, sed solenni dominantium exemplo, præsidium in præsens, et in futurum vindictam.

Alium putares senatum, aliam plebem: concurrere omnes in castra, antecedere prope incedentes, contendere cum præeuntibus, incusare Galbam, extollere sapientiam militum, complecti Othonis dextram; et quo magis ficta erant, quæ agebantur,

Gronovius. Puteolanus, ac deinde ferme omnes, *præmia.*—6 Frustra tentat Lipsius, *tradita Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultione.* Nihil est difficultatis in vulgata Mss. et librorum editorum scriptura. Intelligendum tantummodo, *esse:* nempe ultionem in posterum esse munimentum ad præsens. *Brotier.*

1 Ita bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl.

NOTÆ

[m] *Tradito principibus more*] Sic lego: *tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem. Ultio* hæc tradita est principibus more, ad præsens munimentum et tutelam sui. Sed quæ ultio? *in posterum:* id est, Post ipsos, et ut successor ulciscatur. Tacitus in hac re: 'Facinus, cujus ultor est, quisquis successit.'

Et quo fine? ut ipsi in præsenti tutiores. Sic Claudius apud Suet. 'Centuriones e conjuratis in Caium interemit, exempli causa;' et Domitianus Epaphroditum in eodem Suet. 'Ut ostenderet, ne bono quidem exemplo audendam patroni necem.'

Nimirum principes solenniter puniendo principum interfectores, se ipsi muniunt et tuentur: sic Œdipus apud Sophoclem, ubi ait, velle se exequi et punire Laii cædem: 'Nam quisquis ille est, Laium qui occiderit, Is dextra eadem me quoque ausit aggredi: Cum vindico igitur hunc, me ipse munio.' *Lipsius.*

[n] *Ad præsens*] Dum occisum principem ulciscuntur, sese ipsi muniunt *ad præsens*, et se *in posterum* vindicant, cum exemplum successoribus ulciscendi principem relinquunt. Τὸ *munimentum* et *ultionem* pendent ex his quæ supra: *Omnesque conquiri et interfici jussit*, scil. eos, ut munimentum ad præsens et in posterum ultionem, interfici jussit.

[o] *Exosculari Othonis manum*] Plutarch. in Catone Utic. 'Postquam expeditio Catonis finita est, ille deductus est, non votis et laudibus, quod commune est, sed lacrymis et honoribus immodicis multorum, qui subjiciebant vestes pedibus, qua parte iret, et osculabantur manus ipsius: quæ decora imperatorum paucis tum deferebant Romani.' Quo loco innuit Plutarchus, jam fuisse in more, vetere Repub. ut Imperatorum manus exoscularentur.

fiebant, tanto plura facere. Non aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum, Consulem designatum, et Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriæ ejus innocentiæque, quasi malis artibus, infensi. Cædis et prædarum initium et optimo cuique perniciem quæri apparebat: sed Othoni nondum auctoritas[p] inerat ad prohibendum scelus: jubere jam poterat.[2] Ita, simulatione iræ,[q] 'vinciri' jussum, et 'majores pœnas daturum' affirmans, præsenti exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii Præfectos sibi ipsi legere; Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum,[r] et,[1] incolumi adhuc

tanto plura agere. Nec singulos spernebat Otho, ardentem et immitem armatorum animum, voce nutuque sedans. Ad exitium flagitabant Marium Celsum, consulem destinatum, et Galbæ amicum fidumque usque in discrimen ultimum, aversantes industriam abstinentiamque illius, ut summa flagitia. Necis et rapinarum occasionem, et honestissimo cuique exitium parari constabat: sed Othoni nondum auctoritas erat ad vetandum crimen; imperare scelus *jam poterat. Ita prætextu iracundiæ,* ei vincla indi *jussit,* et majori supplicio affectum iri *asseverans, imminenti morti eripuit.*

Cuncta postea ex libidine militum gesta sunt. *Ipsi sibi assumsere præfectos prætorii;* nempe *Plotium Firmum, e gregariis militibus olim, tum vigilum cohor-*

Jes. et Puteolanus, *et osculari.* Brotier.—2 Hæc, *jubere jam poterat*, desunt in Mss. Harl. Bodl. Jes. Addita sunt margini Ms. Harl. Ea habent libri omnes editi. A Budens. absunt *ad proh. scel. jub. j. pot.*

1 *Et* omisit Budens. at habent omnes libri.

NOTÆ

[p] *Othoni nondum auctoritas*] Plutarch. 'Timens militibus contradicere Otho, dixit, Non sic statim eum interfecturum; esse enim, de quibus interrogare prius hominem vellet.' *Savilius.*

[q] *Simulatione iræ*] Seneca explicat, qui callide hoc ad primam magnamque iram adhibendum suadet, lib. de ira c. 29. 'Ut, quem non audet lenire, fallat.' 'Simulabit,' inquit, 'iram, ut tanquam adjutor et doloris comes, plus auctoritatis in consiliis habeat: moras nectet, et dum majorem quærit pœnam, præsentem differet.' *Lipsius.*

[r] *Tum vigilibus præpositum*] Septem cohortes *vigilum*, cum præfecto suo, ab Augusto institutæ sunt. Nam cum ille crebra incendia in Urbe videret, remedium quæsivit firmum et perpetuum.

Itaque militem ex libertinis collegit, et in septem cohortes distribuit anno Urbis 759. et ut regi facilius possent, etiam suos centuriones et tribunos accepere.

Et hæ cohortes, ut et præfectus ipse vigilum, parebant præfecto urbis, ut par est, si quando necessitas postularet. His cohortibus, ut et

Galba, partes Othonis secutum Adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus, consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, 'ut vacationes,[a] præstari Centurionibus solitæ, remitterentur.'

tibus præfectum, et superstite adhuc Galba, partibus Othonis adjunctum. Adjicitur Licinius Proculus flagranti amicitia Othonis, et *existimatus, cœptis illius favisse. Præfectus urbi Flavius Sabinus ;* in hoc *judicium Neronis æmulati, quo imperante, idem munus exercuerat: multis Vespasianum fratrem in eo spectantibus. Postulatum*, ut condonarentur vacationes *munerum et operum*, quas *pecunia* exsolvi

NOTÆ

Urbanis, utebatur intra urbem præfectus urbis, si seditio aut discordiæ orirentur.

[a] *Vacationes*] De his militarium operum vacationibus Justinus capiendus fuit, l. XXXVII. 'Hyeme deinde imminente, non in convivio, sed in campo: non in vacationibus, sed in exercitationibus; nec inter sodales, sed inter æquales, aut equo, aut cursu, aut viribus contendebat.' Has militares *vacationes* intelligit, et recte proprieque exercitationibus opponit. Tacitus Annal. lib. I. 'Vacationes munerum' appellat.

Et iisdem verbis Quintilianus pro milite: 'Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, et blandius, quam militiæ disciplina postulat, adulatum militi tribunum: imperatas asperrimas expeditiones, ut remitterentur.'

Talem vacationem et Livius intellexit, l. VII. de cohortibus Hernicorum: 'Immunes quoque operum militarium erant, ut in unum pugnæ laborem reservati, plusquam pro virili parte annitendum scirent.' *Lips.*

Erat denique et *vacatio*, non solum temporanea, sed et particularis; non quidem ab universa militia eximens, sed tantum a quibusdam militiæ muneribus, et hæc a centurionibus obtinebatur certa pecunia illis persoluta. Nam sicut duces Tribunis, ita Tribuni centurionibus, et hi gregario militi seu manipularibus, imperabant.

Hinc eveniebat, ut centuriones milites quosque locupletissimos labore ac sævitia fatigarent, donec *vacationem* emerent: unde factum, ut milites, redemta laborum temporanea vacatione hujusmodi a centurione, suo sumtu exhaurirentur.

Adde Hist. l. I. quam ob rem Otho ex fisco suo *vacationes annuas* exsoluturum promisit: quod pariter factum a Vitellio. *Marc. Donatus.*

Vacationes, id est, pretia vacationum. Sic enim vocat, Ann. I. 'mox indiscretis vocibus, pretia vacationum incusant.'

Vacationum, cujus rei? *munerum.* Sic enim alibi loquitur, *hinc vacationes munerum redimi;* ut *vacationes* hoc et aliis locis idem sint quod pretia vacationum munerum.

Gregarius enim miles, severitate disciplinæ, ad complura adigebatur ministeria servilia in castris, quæ Ann. I. vocat *munera*, ut jam diximus; et Vegetius, (II. 19.) *munia*, ut in *pabuli, materiæ, lignorum aggestu, et si qua alia ex necessitate*, &c. Solutius et negligenter agentes centurio plagis excipiebat, aliove modo rigide plectendos dabat.

Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta[2] pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem Centurioni exsolveret: neque modum oneris[t] quisquam, neque genus quæstus pensi habebat: per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore ac sævitia[u] fatigari, donec vacationem emeret: ubi, sumtibus exhaustus, socordia insuper[3] elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia cor-

centurionibus mos erat. *Quippe plebeius miles, quasi vectigal quotannis, persolvebat. Quarta pars manipuli palabunda per copiam abeundi e castris, aut in ipsis munimentis sparsa, dummodo certam pecuniam centurioni penderet: neque modum munerum* militarium erga socios *quisquam, neque speciem lucri* quamcumque *curæ habebat: quietem, seu vacationem a castrensi labore emercabantur per furta, et rapinas, aut vilissimis officiis. Tum ditissimus quisque manipularis, onere et immanitate* centurionum *divexari, donec quietem castrensem redimeret: et postquam impensis exhaustus,* et *segnitia præterea torperet, egenus pro divite, et ignavus pro forti, ad signa revertebatur: et* sic *alii, atque alii invicem, eadem inopia ac*

2 Ita optime Pichena e Ms. Flor. in quo corrupte, *quarta pars manipulis pars per commeatus.* Ita quoque Ms. Corb. Agr. et editio princeps. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *pars manipulis, pars per commeatus;* omisso, *quarta.* Brotier. Bipont. dedere *pendebat quartam,* quod Lipsio in mentem venerat. Sed quartam stipendii partem erogatam præcise, vix videtur auctor voluisse narrare. Verbum *pendebat,* absque casu positum, refertur ad *vacationes.* Budens. vitiosam Puteolani et al. lectionem offert, servatam a Rhenano. *Oberlin.*—3 Ita Pichena e Ms. Flor. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *socordia miser elanguerat.* In Mss. Corb. Reg. Agr. *socordia,* vel *secordia elanguerat.* Sic quoque editio princeps. Sed in ea operarum vitio,

NOTÆ

Tac. Ann. I. 'Fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat centurio Lucillius.' *Savilius.*

[t] *Modum oneris*] Nil soliciti, nil anxii de modo oneris, nempe vel quo aliis commilitonibus prægraves essent; qui interim soli onera militiæ sustinebant, dum ipsi, qui vacationes centurioni persolverant, *per commeatus* sparsi, vel in castris vagi errabant.

Neque vel *oneris,* quo graves ipsi erant paganis civibusque per latrocinia et raptus, vel quo sibi ipsi molesti et indecori erant, ob servilia ministeria, quibus vexati castrense otium illud redimebant; dein ignavi et inhonori redibant in castra.

[u] *Labore ac sævitia*] *Labore,* id est, muneribus militaribus, quæ rigide facere cogebantur, non modo pro se ipsis, sed etiam vice aliorum qui *vacationes* obtinuerant. *Sævitia* fuit centurionum, qui negligentes milites plagis excipiebant: nempe, illi vite in tergum illorum sæviebant, vel ad munera militiæ exigenda, vel ut sic eos ad redimendas pretio *vacationes* compellerent.

rupti, ad seditiones[4] et discordias, et ad extremum in bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione[v] Centurionum animos averteret, 'fiscum suum[5][w] vacationes annuas exsoluturum,' promisit: rem haud dubie utilem, et a bonis postea Principibus perpetuitate disciplinæ firmatam. Laco Præfectus, tanquam[6] in insulam[x] seponeretur, ab evoca-

licentia labefacti, prorumpebant *in turbas ac dissensiones, et tandem in motus civiles ipsi ruebant. Sed Otho, ne liberalitate* sua *in vulgus, centurionum favorem amitteret, pollicitus est* ultro, soluturum *se* vacationes annuas ex pecunia *seu re familiari* sua. *Quæ res certe salubris, et postea confirmata* est *a bonis Imperatoribus perpetuo militiæ instituto. Laco præfectus* prætorii, *velut in insulam*

elanguerat. Brotier.—4 Ita Mss. Flor. Corb. editio princeps, Gronovius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *seditionem*, quos sequitur Ryckius.—5 Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et editio princeps, *et fiscum suum*. Inde J. Gronovius et recentiores, *fiscum suum*. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *ex fisco suo*, [quod Ryckius recepit.] Pronomen *suum* Cl. Ernesto suspectum est, quod non alius fiscus, quam Cæsaris. Sed forte Otho promisit se ex privatis suis opibus ac proinde ex suo, non Principis, fisco annuas illas militum vacationes exsoluturum. *Brotier.*—6 Ernestus excidisse putat

NOTÆ

[v] *Ne vulgi largitione*] Ne in vulgus largitione, id est, Ne largiendo manipularibus, quod centurionibus veluti debitum persolvebatur, sic animos centurionum a se alienaret.

[w] *Fiscum suum*] *Fisci, spartea sunt utensilia, ad majoris summæ pecunias capiendas.* Ascon. atque hac significatione utitur Tullius in Verrem. 'Fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Rom. esse translatos.'

Simili sensu occurrit Annal. I. 'cum fisci de Imperatore rapti inter signa atque aquilas veherentur.' Apud Suet. Claud. 18. 'Positis ante se cum pecunia fiscis,' &c.

Asconius monet, vocabula *fisci* et *ærarii* promiscue usurpari, ut Tullius facit Verr. 3. 'Quaternos HS. quos mihi senatus decrevit, et ex ærario dedit, ego habebo, et in cistam transferam ex fisco.'

Sed post divisionem, qua Augustus imperii provincias fecit alias *publicas*, alias *principis*, cessavit indifferens istarum vocum significatio, inducto discrimine, ut *fiscus* principis, *ærarium* esset publicum: ex sono tamen magis vocabulorum, quam ex ipsa re. Dio l. LIII. 'Nomine quidem publicæ opes separabantur ab illis Augusti propriis, sed et istæ ex ejus arbitrio tantum expendebantur.' *Savilius.*

Tacitus supra, Ann. I. ubi censebant patres adulantes, debere damnati Sejani opes in fiscum redigi, subjicit ex suo, *tanquam referret.* Et sic, quia omnes Reipub. opes erant principis.

Irridetque sic adulatores Ann. VI. 2. 'Atroces sententiæ dicebantur, &c. et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur, tanquam referret.'

[x] *Tanquam in insulam*] Forte in insulam Otho seponere Laconem simulavit, ad declinandam invidiam, aut ne militum animi alienarentur. *Pichena.*

to,[5] quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus: in Martianum Icelum, ut in libertinum,[7] palam animadversum.

47. Exacto per scelera die, novissimum malorum[1] fuit lætitia. Vocat Senatum[a] Prætor urbanus: certant adulationibus ceteri Magistratus. Accurrunt[2] Patres: decernitur

amoveretur, interfectus est ab evocato, quem Otho ad necem illius præmiserat: de Martiano Icelo, tanquam de liberto, publice sumtum supplicium.

Transacto per crimina die, extremum flagitiorum fuit gaudium. Prætor urbanus convocat senatum: reliqui magistratus certatim assentantur. Confluunt sena-

clam: Bipont. pro *tanquam* mallent *tum, cum*.—7 Brotierus habet *libertum:* et ita libri omnes, præter Cl. Ernestum, qui emendavit, *libertinum;* quod et Bipont. recepere.

1 *Malorum* abest a Ms. Jes.—2 In Ms. Jes. *occurrunt.*

NOTÆ

Sic sepositi in avia loca interficiebantur; sic enim minus invidiæ contrahebatur, cum fortuitæ illæ cædes viderentur; et minus animos incitant, quæ in longinquis locis transiguntur.

In insulam] Ne spectaculo cruoris cædisque, ne tali sævitia abalienarentur cives milites que: sic mors longinqua potuit fato seu fortunæ imputari, vel etiam interfectori.

Sic Hist. IV. 11. Calpurnius C. Pisonis filius clam interficitur: 'jussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem.... exstinguitur.'

Sic Sempronius adulter Juliæ Augusti filiæ, sic ipsa Julia, sic multi alii procul ab urbe, eodem consilio aut prætextu interfecti.

[5] *Ab evocato*] De evocatis sic Dio l. LV. 'Evocatis Augustus uti jam cœperat in Antonium olim, eosque postea servavit: sunt autem hodieque propria quædam et separata manus, et vites ferunt instar centurionum.'

Id imitatus Galba apud Sueton. 'Delegisse eum equestris ordinis juvenes, qui manente aureorum annulorum usu Evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum, vice militum agerent.'

Sed certe isti *equites* diversi a priscis *Evocatis*, qui plebeii, et veteres militiæ erant: et isti *Evocati* Galbiani, *juvenes* et equestres, quibus ut honestioribus, custodiam et sui tutelam committere maluit Galba.

Forte munus *Evocatorum* sic expressum Suetonio, scilicet, ut *circa cubiculum principis excubias agerent.* Sed nulla mentio apud auctores.

Et forte id tantum usurpatum est a Galba, qui metuebat insidias procuratorum, et emissariorum Neronis. Fuerunt *Evocati* una cohors millenaria, ut putat Lipsius, sed non probat.

[a] *Vocat senatum*] Uterque enim Consul cæsus erat. Atque tali casu, aut alioqui consulibus absentibus, jus vocandi senatum pertinebat ad prætorem urbanum.

Cic. ad fam. Ep. X. 12. 'Placuit nobis, ut statim ad Cornutum prætorem urbanum literas deferremus: qui quod Coss. aberant, consulare munus sustinebat, more majorum.'

Cum nondum creati essent prætores, consul ipse *prætor* vocabatur. Varro apud Nonium: 'Quod eidem dicebantur consules et prætores;

Othoni[a] 'Tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes Principum honores,'[b] annitentibus cunctis abolere convicia

tores: statuitur Othoni tribunicia dignitas, et vocabulum Augusti, et omnia

NOTÆ

quod præirent populo, prætores; quod consulerent senatum, consules.'

[a] *Decernitur Othoni*] Ex Suet. 7. patet Othonem interfuisse senatui: 'Deinde vergente jam die ingressus senatum; positaque brevi ratione, quasi raptus de publico, et suscipere imperium vi coactus, gesturusque communi omnium arbitrio, palatium petit.'

[b] *Et omnes principum honores*] Tituli quibus præcipue decorari solebat novus princeps, hi erant. 1. *Princeps.* 2. *Imperator.* 3. *Cæsar.* 4. *Augustus.* 5. *Tribuniciæ potestatis.* 6. *Pater patriæ.* 7. *Pontifex maximus.* Tac. Ann. I. 'Augustus cuncta civilibus dissidiis fessa, nomine principis sub imperium accepit.'

1. Et puto hunc *principis* titulum ex illis, ante principes, temporibus derivatum, cum *princeps senatus* vocaretur.

2. *Imperator*, vox geminæ significationis, sed quam utramque Dio recenset lib. LII. 'Hoc anno Augustus ascivit Imperatoris nomen, non ea significatione qua olim post victorias quibusdam tribuebatur, sed quæ dominationem notat.'

Neque hæc ultima significatio tantum, quæ cum Julio Cæsare incœpit A. U. C. 709. et *principatum* nullis constrictum legibus notat, sed et altera fuit *imperatorum* usitata temporibus, et exprimendo principis honori adhibita, et privatorum, si qui hunc titulum promeriti fuissent. Tac. Ann. III. 74.

Principis tituli hoc stylo concipiebantur, *imper. Cæsar Augustus, imp.* XVI. atque ibi quidem vox *imperator*, majestatem Principis, hic *honorem* *ob victoriam collatum* notat, sive eas ipsi obtinuissent per se, sive legatorum opera.

Sic Nero Romæ subsistens, 'ob rem bene gestam a Corbulone in Armenia consalutatus Imperator.' Tac. Ann. XIII. 3.

3. *Cæsar*, aut ex progenie aut adoptione a Julio Cæsare usque ad Neronem, 'in quo progenies Cæsarum defecit,' ait Suet. Galba; ceterique, nullo gradu contingentes Cæsarum domum, appellati Cæsares, respectu potius successionis in principatum, quam sanguinis.

Neque ipsi tantum principes, sed et filii, et successores designati, appellati Cæsares. Tac. Hist. v. 'Ejusdem anni principio Cæsar Titus,' vivo patre: et antea Hist. III. 'milites Domitianum Cæsarem consalutant.' Piso hoc lib. 'ex quo Cæsar ascitus sum.'

4. *Augusti* nomen, regnandi proprium, ab Octavio descendit, cujus notationem Dio affert lib. LIII. Octavius expetebat Romulus vocari; sed cum hinc suspectum se fieri sentiret invadendi regni, instare desiit, assumsitque Augusti cognomen, velut jam homine major. Latinis enim pretiosissima et consecrata vocantur *augusta*. Græci eum Σεβαστὸν appellant; origine vocis a religioso adorandi cultu.

5. *Tribuniciæ potestatis.* Dio l. LIII. 'Tribunicia auctoritas Cæsaribus jus dat improbandi quicquid non esset ad libitum,' &c. 'Et quanquam tribunatu per se non fungantur principes, utpote patricii, quicquid tamen auctoritatis secum fert, asciscunt, numeratis quoque per eam imperii annis.'

ac probra,[c] quæ, promiscue jacta,[3] [d] hæsisse[4] animo ejus,

imperantium decora, *certantibus singulis obliterare contumelias, et opprobria, quæ,*

3 Perperam Ms. Reg. et editio princeps, *acta*. Brotier.—4 Vett. Mss. ha-

NOTÆ

Exempli causa, *tribuniciæ potestatis quartum*, *tribunic. pot. quintum*, cum designant *quartum* aut *quintum* imperii sui annum: 'quasi cum annuo tribunatu et de novo susciperent toties imperium.' Tac. Ann. III. 56. et Ann. I. 2. Vopiscus in Tac. c. 1.

Quod spectat ad officium tribuni plebis, sub imperatoribus, nominis potius quam auctoritatis servata vestigia, nisi quod nondum sublatum penitus *intercedendi jus* esset.

Sic tempore Tiberii, 'cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho trib. pl. intercessit.' Et ævo Neronis, Rusticus Arulenus flagrans juvenis, et cupidine laudis, offerebat se intercessurum SCto; nam pl. tribunus erat. Tac. Ann. XVI. 6.

6. Nomen et honor *patris patriæ* Ciceroni obvenerat ex conjuratione Catilinæ, tribuente M. Catone; postea ad principes transiit, nisi quod modestia quorundam, aut juventus, defugeret appellationis invidiam. Appian. civil. II.

7. *Dignitas pontificis Maximi*, libera rep. sui generis fuit, addita Cæsari, et postquam is invasit remp. tradita est successoribus.

Præter hæc honorum vocabula principibus ascribi solita, aliæ dignitatum prærogativæ in Augustum collatæ, primosque Cæsares, diversis temporibus, et prout res flagitaret, in unum redactæ decretum, primis senatus comitiis concedebantur principi, cum ad imperium pervenisset, ut 8. *imperium proconsulare*, 9. *jus relationis*, consulatum scil. non gerenti, et quod supra omnes leges esset, 10. *legibus solvi*. Dio lib. LIII. Vopiscus in Probo 12. *Savilius*.

[c] *Convicia ac probra*] Quonam loco, aut quare jacta in Othonem convicia? an forte dum privatus ageret, an potius dum vi et cædibus occupat imperium, dum adhuc adulantur principi Galbæ, et cum evectus est in castra Otho?

Quæ certe convicia non audierat Otho, sed rescire ab aliis potuit, qui adessent, dum consultabat Galba, quid ageret; an maneret intra regios penates, an Capitolium adiret: dum accersebat militem, et audiebat amicos consilia dantes adversus Othonem.

Nam tum certe multi ultionem postulabant de Othone, et *sibi præreptam* querebantur; scil. extra discrimen, ut habet Tac. c. 34. 'Ut res docuit, in periculo nihil ausuri, nimii verbis, linguæ feroces:' et cap. 39. 'Languentibus omnium studiis, qui primo alacres, fidem atque animum ostentaverant.'

Puto, eo casu temere et *promiscue jacta* convicia in Othonem, ut etiam tum misere adularentur Galbæ.

Sed certe *illis*, ut neque vulgo, *judicium aut veritas*, (*quippe eodem die diversa pari certamine* facturi erant,) *sed, tradito more, quemcumque principem adulandi*.

[d] *Promiscue jacta*] Puto, priusquam imperaret: scil. ob intimam familiaritatem Neronis, et quia conscius, ac velut arbiter ejus libidinum, ob Poppæam pellicem, ob consuetudinem mutuam stupri, ob multa alia flagitia Othonis, dum Romæ degeret.

nemo sensit. Omisisset[5] offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem[6] jacentium,[e] in capitolium, atque inde in palatium vectus, concedi corpora sepulturæ, cremarique permisit.[f] Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia,[g] composuere, quæsitis redemtisque capitibus,[h] quæ venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum et tricesimum ætatis annum explebat,[1] fama meliore, quam fortuna. Fratres ejus, Magnum Claudius,[i] Crassum Nero[j] interfecerant. Ipse diu exul, quatri-

promiscue ingesta, mente reposta mansisse illi, nemo expertus est. An *oblitus esset injurias, an prolatasset, ob brevitatem principatus, in dubio fuit. Otho* cædibus *cruento adhuc foro, inter cadavera cæsorum, illatus in Capitolium, atque hinc in Palatium, corpora sepeliri et comburi permisit. Sepeliere Pisonem Verania uxor* illius, *et frater Scribonianus, Crispina filia T. Vinium, investigatis emtisque cervicibus, quas percussores* in id *seposuerant, ut pretio exponerent.*

Piso attigerat unum et tricesimum ætatis annum, prospera magis fama, quam fortuna. Fratres ejus occiderant, Claudius Magnum, Nero Crassum. Ipse multis

buisse videntur *exisse*.—5 Rhen. edidit *tot offensas*.—6 Sic bene Mss. Agr. Corb. editio princeps et Cl. Lallemand. Sic quoque volebat Muretus. Puteolanus, *per strages*, [et sic Gronovius et Ryckius; hujus autem Ms. dat *stragem*.] Brotier.

1 Ita libri omnes. Mallet tamen Ernestus, *expleret*, quod de mortuo sermo sit. At, ut videtur, XXI. ætatis annum Piso nondum expleverat. *Brotier.*

NOTÆ

Nam ex quo imperavit, tantum non adoratus, et eo impensius ab illis qui convicia in eum jecerant, ut sic præterita abolerent.

Neque putem ea convicia jacta in senatu, ut mox, præsente Othone, jacta sunt in Vitellium.

[e] *Per stragem jacentium*] Plut. Gal. 'Cadaveribus capite truncatis, et consulari veste adhuc in foro jacentibus:' intelligit de Galba et Vinio, qui consules, et in consulatu occisi sunt.

[f] *Cremarique permisit*] Forte tantum postridie id concessit, nempe postquam perterritus est. Sic Suet. Otho 7. 'Dicitur ea nocte,' (nempe quæ electionem ipsius secuta est,) 'per quietem pavefactus, gemitus maximos edidisse: 'repertusque a concursantibus humi ante lectum jacens, per omnia piaculorum genera, manes Galbæ, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse: postridie,' &c.

Permisit] Quasi diceret: Permittere non erubuit.

[g] *Crispina filia*] Plut. Galba: 'Vinii caput filiæ ejus bis mille denariis vendiderunt.' 2000. denarii sunt 200. coronati, seu 600. libræ.

[h] *Redemtisque capitibus*] Crispina redemit decem millibus sestertium, id est, viginti quinque millibus coronatorum. Hoc facile pretium persolvit Crispina Vinii patris opibus, sed male quæsitis, opulenta, et uno Tigellini dono satis dives.

[i] *Magnum Claudius*] Atqui Seneca, in Menippea, etiam Crassum videtur

duo Cæsar, properata adoptione ad hoc[2] tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Vinius LVII.[3] annos variis moribus egit. Pater illi e[4] Prætoria familia, maternus avus[k] e proscriptis.[l] Prima militia infamis, Legatum Calvisium[m] Sabinum habuerat: cujus uxor, mala cupidine[n] visendi situm castrorum,[o] per noctem militari habitu[p] ingressa, cum vigilias et cetera militiæ munia eadem lascivia tentasset,[5] in ipsis principiis[q] stuprum ausa:[6] et criminis

annis exul, per quatuor dies Cæsar, festinata arrogatione, in id solum antepositus vetustiori fratri videbatur, *ut prior interficeretur. T. Vinius per septem et quadraginta annos diverso vitæ instituto egit. Parens illi e stirpe prætoria, maternus avus inter proscriptos* fuerat. *Primis stipendiis ignominiosus, meruerat sub Calvisio Sabino legato; cujus conjux prava libidine spectandi situm castrorum*, et *per noctem veste militari* huc *invecta, cum excubias et pari petulantia reliqua belli munera polluisset, adulterio in ipsis principiis temerata; et huic sceleri connexus*

—2 Mss. Harl. Jes. et Puteolanus, *ad hæc*.—3 Sic Mss. Flor. Agr. Corb. editio princeps, et Ryckius. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, XLVII. *annos*.—4 Ms. Corb. et editio princeps, *pater illi præt.* Præpositionem addidit Puteolanus.—5 *Temerasset* bene Rhenanus et recentiores,

NOTÆ

asserere a Claudio interfectum. 'Occidit,' inquit, 'in una domo Crassum, Magnum, Scriboniam, Assarionem, nobiles tamen: Crassum vero tam fatuum, ut regnare posset.' *Lipsius.*

j *Crassum Nero*] Accusante Regulo; huc enim illa Plinii faciunt, Epist. I. 5. 'Quid tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille (Regulus) sub Nerone accusaverat.'

k *Maternus avus*] Ego censuissem *paternum:* nam reperio in Dione T. Vinium proscriptum a Triumviris, et mira fide atque astu ab uxore *Tanusia* servatum lib. XLVII. Fieri autem potest, ut hujus avi, etsi materni, nomen sumserit, testamento, an adoptione. *Lipsius.*

l *E proscriptis*] Scilicet ab Octavio, Antonio, Lepido, Triumviris reip. perdendæ. *Savilius.*

m *Legatum Calvisium*] De quo Sen. Epist. 27. *Savilius.*

Id est, Sub eo legato militaverat.

n *Cujus uxor, mala cupidine*] Historiola hæc apud Dionem, in rebus Caii: 'Calvisius autem Sabinus inter senatorum primos, et recens a præfectura Pannoniæ, unaque uxor ejus Cornelia accusati, (crimini huic dabatur, vigilias circumivisse, et milites exercentes inspectasse,) non expectata sententia seipsos interfecerunt.'

o *Visendi situm castrorum*] Quam cupidinem et impudentiam fœminarum describit Juvenalis Sat. VI. 'Sed cantet potius, quam totam pervolet urbem Audax, et cœtus possit quam ferre virorum; Cumque paludatis ducibus, præsente marito, Ipsa loqui recta facie, strictisque mamillis.'

p *Militari habitu*] Sexum dissimulaverat fœmina, veste illa militari sexum mentita erat. Sagum seu paludamentum, forte et galeam ac thoracem induerat, pro stola et matronali habitu. Ea pars elegantiæ et voluptatis fuit: in habitu equestri, in ferro libidinis incitamentum: 'est ferrum quod amant.' Juven.

q *In ipsis principiis*] Principia sa-

hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis,[r] mox, mutatione temporum,[s] dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post Præturam præpositus probatusque: servili deinceps probro respersus est, tanquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus: et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari jussit.[t] Sed Vinius Proconsulatu Galliam Narbonensem[u] severe integreque rexit: mox Galbæ amicitia in abruptum tractus,[7] audax, callidus,[8] promtus et, prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi. Testamentum T.

T. Vinius accusabatur. Itaque mandato Caligulæ conjectus in vincula; dein vicissitudine dominationum elapsus, illæso cursu dignitatum, statim *a prætura legioni impositus approbatusque: servili mox ignominia notatus est, veluti surripuisset pateram auream in epulis Claudii; et Claudius postera luce uni Vinio ministrari* vasis *fictilibus jussit. Sed Vinius proconsulari imperio sancte et innocenter administravit Galliam Narbonensem: dein gratia Galbæ præceps actus, promtus, astutus, acer, et prout mentem adjecisset, malus aut egregius, pari dexteritate. Supremæ*

In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et editione principe, *temperasset.* Unde Puteolanus, *temtasset:* alii, *tentasset;* ut additum margini Ms. Bodl. *Brotier.* Non dubito, in Bud. vitiose legi *temperasset* pro *temptasset*, ut alias habet. Repono ergo vulgatum. Sic et Bip. Ipse quoque Rhen. servarat. Contra Ryck. Brot. Lall. Dottev. sequuntur Freinshemium, [qui dedit *temerasset.*] *Oberl.*—6 Mallet Ernestus, *stuprum passa.* Verum plus vis inest in dictione Corneliana. *Brotier.*—7 Ms. Corb. *raptus.*—8 Ita libri

NOTÆ

cra, quia in iis aquilæ et signa, id est, Dii militares. Sententiam ex eadem re Quintilianus petiit pro milite: 'Sed neque hoc Mars parens, nec signa militaria aquilæque victrices sinant, ut tua quoque sententia quisquam vir, et Romanus et miles, nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.'

Hæc *principia* Statius, etsi in re Græca, circumscribit lib. x. 'Ventum ad concilii penetrale domumque verendam signorum.'

[r] *Catenis*] Atrocitas sceleris in eo posita, quod constupraverit uxorem sui legati, ipse tiro et contubernalis, (nam clari juvenes pro more agebant in contubernio ducis,) et quod hoc flagitio polluerit castra, seu ipsa *principia*, quæ instar templi militaris; ubi Augurale, ubi ara, ubi signa, ubi aquilæ et numina legionum, ubi imagines Deorum et ipsorum principum, et quicquid sacrosanctum legionibus Rom. fuit.

[s] *Mutatione temporum*] Nempe mutatione dominationis; qua scil. imperium a Caio Cæsare ad Claudium translatum est.

[t] *Fictilibus ministrari jussit*] Athen. l. II. 'Repudianda sane et abjicienda nobis sunt fictilia pocula. Nam, ut Critias ait, quos ignominiose Reges Persarum despicerent, ii fictilibus utebantur. Cherilus Poëta inquit: 'Magnas opes ego in manibus habeo, calicis undique fracti testam, Convivarum hominum naufragium,' &c.

[u] *Galliam Narbonensem*] Gallia Braccata, postea *Narbonensis* et *Viennensis*

Vinii, magnitudine opum,[v] irritum. Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbæ corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius,[w] e prioribus[1] servis,[x] humili sepultura in privatis ejus hortis contexit. Ca-

tabulæ Vinii ob immensas opes haud validæ: tenuis fortuna Pisonis voluntatem ejus ultimam ratam fecit.

Galbæ cadaver diu spretum, et fiducia noctis, multis contumeliis illusum exagitatumque, dispensator Argius, e prioribus mancipiis, tenui funere sepelivit in pri-

omnes editi. Jac. Gronovius e Ms. Flor. mallet, *calidus*. Dixit quidem Livius, xxxv. 32. 'consilia calida et audacia.' *Callidus* tamen in Tacito retinuerim, ceteris libris Mss. consentientibus. *Brotier*.

1 Mallet eruditus Savilius, *e primoribus servis*. Sed *prioribus* habent libri omnes scripti et editi. Priores servos recte explicat Ernestus de servis quos Galba ante principatum habuerat. Argius Plutarcho in Galba, p. 1066. non

NOTÆ

dicta, pars meridionalis Galliæ regionis ad mare Mediterraneum: hodie Primatiatus *Viennæ*, &c. aut pars meridionalis regni *Franciæ*, cum parte vicina *Hispaniæ* et *Italiæ* recentiorum. *Tillemonius*.

v *Magnitudine opum*] Quas ad se traxit Otho, utpote avidus et indigens. Debuit imperium militibus, et infra tale meritum fortuna ejus fuit, quantumvis amplissima. Suet. Oth. 6. 'Missis qui Galbam et Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos, nihil magis pro concione testatus est, quam id demum se habiturum, quod sibi illi reliquissent.'

w *Dispensator Argius*] Servorum alii *amanuenses erant*, alii *mediastini*, alii *dispensatores;* ut reliquos omittam. *Dispensatores* dicti a pecunia dispensanda; quales hodie in nobilium domibus; vulgo *argentarii* dicuntur.

x *E prioribus servis*] Forte *servis primoribus:* servorum enim alii *primores*, alii *mediastini*.

Primorum apud Tacitum mentio Ann. IV. 'Lygdus ætate atque forma carus domino: interque primores ministros erat.'

Dispensatores autem loco fuisse digniore ex Sueton. apparet. Ner. 44. 'Certum dominis servorum numerum indixit, (Nero,) nec nisi ex tota cujusque familia probatissimos, ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus exceptis, recepit.' *Savilius*.

Prioribus] Legunt *primoribus*, id est, præcipuis ministris, quod puto falsum: nam supra ad Agrippinæ rogum se occidit unus e minoribus libertis ipsius, et sepulta ipsa conditaque *exequiis vilibus*. 'Mox domesticorum cura, levem tumulum accepit.'

Et teste Suet. Ner. 50. de Nerone. 'Reliquias Ecloge et Alexandra nutrices cum Acte concubina, gentili Domitiorum monumento condiderunt.'

At pridem spreta illa Acte; et quia non semper tales mortuos sepelire licet, ideo potentiores amici, seu liberti opulenti, non temere se his immiscent, sed minores servuli, quibus ex tenuitate fortunæ minor metus.

Nec semper plus amant principem, qui plura et majora beneficia accepe-

put,[z] per lixas[y] calonesque[z] suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit[a] Ser. Galba, tribus et septuaginta annis[b] quinque Principes[c] prospera fortuna

vatis illius hortis. Cervix ejus *per lixas servosque militum lanceæ affixa, laniataque juxta sepulchrum Patrobii, qui libertus Neronis, supplicio affectus erat a Galba, postera tandem luce inventa est, et adjuncta corpori jam combusto. Hunc finem habuit Servius Galba, tres et septuaginta annos* natus; *is quinque Imperatores*

servus, sed libertus dicitur, 'Αργεῖος ἀπελεύθερος. *Brotier.*—2 In Ms. Reg. et editione principe, *caput ejus per lixas. Ejus* perperam e superioribus irrepsit.

NOTÆ

re. Sæpe primi deserunt, metu perdendi opes, quas bonis dominis rapuere. Sæpe astutia major inest potentioribus, at longe impar fides.

Sic et Domitianum, non *primores ministri*, seu ditiores liberti extulere, vel sepeliere, sed nutrix tantum vilibus exequiis ei parentare ausa est. Suet. 17. 'Cadaver ejus, populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllix nutrix in suburbano suo, Latina via, funeravit.'

E prioribus servis] Id est, qui fuerant servi Galbæ, priusquam imperaret: sicque bene stat, *e prioribus*.

[y] *Caput, per lixas*] Lixæ, qui extra ordinem sine armis exercitum sequuntur quæstus gratia. Sic Suet. Galb. 20. Otho 'lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes identidem: Galba, cupide fruaris ætate tua. Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam et vegetam, respondisse eum, ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι.'

[z] *Calonesque*] Militum servi sic dicti, quod post dominos baculos gestarent; Græcis κᾶλα. Servius, Festus. *Savilius.*

[a] *Hunc exitum habuit*] 'Regnavit Galba menses novem, dies tredecim,' Dione teste. Sicque imperium occupare debuit mense Aprili, et imperare mensibus Maio, Junio, Julio, Augusto, Septembri, Octobri, Novembri, Decembri; ita ut pars mensis Aprilis, quo rebellare cœpit, et pars Januarii, quo imperare desiit, faciant mensem unum et præterea dies tredecim. Sic ille mensis additus aliis, facit novem menses Dionis: ad 18. Kal. Feb. occisus Galba, seu xv. Januarii.

Alii numerant septem menses, quos nempe intelligunt ab exstincto Nerone, quod mense Junio contigit.

Exitum habuit] Galba trucidatus est annos 73. natus; imperii sui mense septimo: anno Romæ conditæ 822. Christi 69. *Tillemonius.*

[b] *Tribus et septuaginta annis*] Natus erat Galba referente Suet. 4. Messalla et Lentulo Coss. 9. Kalend. Jan. anno ab urbe condita 751. Occisus anno 822. 18. Kalend. Febr. ita ut Galba vixerit tres et viginti tantum dies, supra annos septuaginta.

Suetonius tamen duobus aut tribus locis cum Tacito sentit. Solus Xiphilin. habet 72. et cum illis facit, qui numerum annorum augent. *Savilius.*

emensus, et alieno Imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes:[d] ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator.[3] Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ[4] avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens; si mali forent, usque ad culpam ignarus.[5] Sed claritas natalium et metus temporum obtentui,[6] ut, quod segnitia erat,[e] sapi-

secunda fortuna percurrerat, alieno principatu magis faustus, quam suo. Antiqua in domo claritas, ingentes divitiæ: ipsi mediocre ingenium, et qui potius abesset a vitiis, quam virtutes haberet. Existimationis neque negligens, neque ostentator. Opum alienarum haud cupiens, suarum parcus, publicarum tenacissimus. Familiarium libertorumque, cum probi occurrissent, sine noxa patiens, si pravi essent, usque ad crimen inscius. Sed nobilitas stirpis, et formido imperitantium prætextui

---

Idem.—3 Budens. habet *vendicator*; i. e. *vindicator*; quod putat non spernendum Oberlinus.—4 Sic locum dedit Ms. meus: *alieni non appetens, sui parcus, publice avarus:* quod si verum, pro *publice* reformandum, *publici*; ut notavit Nicolaus Heinsius: videturque a Sallustio sumtum Catil. c. 5. 'alieni appetens, sui profusus.' Rursus Tacitum imitatus videtur Sidonius, ut notavit Pichena, l. III. ep. 5. 'vir alieni non appetens, sui parcus.' *Ryckius.*—5 Heinsius mallet *ignavus.*—6 Sic bene Mss. Flor. Reg. Bodl. Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et veteribus editionibus, *obtinuit.* Sic quoque ad-

NOTÆ

[c] *Quinque Principes*] Augustum scil. Tiberium, Caium, Claudium et Neronem, quorum duo primi præsciverant ac prædixerant imperium Galbæ.

[d] *Magnæ opes*] Argumento est, quod etiam sollicitatus sit ab Agrippina matre Neronis.

Suet. Galb. 5. 'Dedit et matrimonio operam: verum, amissa uxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in cœlibatu, neque solicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem, viduatæ morte Domitii, quæ maritum quoque adhuc, necdum cœlibem Galbam, adeo omnibus solicitaverat modis, ut inter conventum matronarum, correpta jurgio, atque etiam manu pulsata sit a matre Lepidæ.'

Fuit etiam hæres Augustæ Liviæ. Suet. Galb. 5. 'Observavit ante omnes Liviam Augustam, cujus et viva gratia plurimum valuit, et mortuæ testamento pæne ditatus est.'

Et infra 8. 'Ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum vixit: ne ad gestandum quidem unquam iter ingressus, quam ut secum vehiculo proximo decies HS. in auro efferret.' Decies HS. sunt nobis 25,000. coronati.

[e] *Quod segnitia erat*] Sic Sueton. Galb. 9. 'Primo acer, vehemens, &c. paulatim in desidiam segnitiemque conversus est, ne quid materiæ præberet Neroni; et ut dicere solebat, quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur.'

entia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias[f] floruit. Proconsule[7] Africam[g] moderate; jam senior, citeriorem Hispaniam[h] pari justitia continuit: major privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu[i] capax Imperii,[j] nisi imperasset.

50. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper 'de Vitellio' nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppres-

erant, *ut quod inertia erat, prudentia appellaretur. Dum florebat ætas, militari fama celebratus est Germanicis in castris. Proconsul Africam modeste; et jam ætate grandis, pari æquitate rexit Hispaniam citeriorem: clarior privato habitus, dum privatus egit, et omnium opinione idoneus regendo imperio, nisi imperasset.*

Civitatem pavidam ac perculsam immanitate novissimi facinoris, simul et *antiqua Othonis flagitia metuentem, exterruit adhuc superus* de Vitellio *rumor*, qui *ante*

ditum margini Ms. Bodl. *Brotier*.—7 *Proconsul* Mss. Corb. Reg. et editiones omnes ante J. Gronovium, qui e Ms. Flor. edidit, *proconsule:* nimio forte antiquitatis studio. *Brotier*. Bipont. recepere *pro Consule*, Ryckius *Proconsul*.

NOTÆ

[f] *Apud Germanias*] Dio l. LX. 'Eo anno,' (qui Claudii principatum inchoaverat,) 'Sulpicius Galba Cattos vicit.'

[g] *Proconsule Africam*] Sic Sueton. Galb. 7. 'Africam proconsule biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam provinciam, et intestina dissensione et barbarorum tumultu inquietam. Ordinavitque magna severitatis ac justitiæ cura, etiam in parvulis rebus.'

[h] *Citeriorem Hispaniam*] Hispania citerior, quæ et *Tarraconensis*, pars est septentrionalis, et plusquam dimidia totius Hispaniæ.

Hodie in eo tractu sunt *Catalauniæ* principatus, excepto comitatu Ruscinonensi, *Roussillon*, et regna, seu provinciæ *Arragoniæ*, *Valenciæ*, cum insulis *Majorca*, *Minorca*, *Yvica*, &c. atque *Gallæcia*, *Asturiæ*, *Biscaya*, *Navarra*, et *Murcia* provinciæ integræ; necnon pars major *Castellæ* Veteris et Novæ, regnique *Leon*, et pars minima regnorum *Granadæ* et *Andalusiæ;* quæ regna vel provinciæ parent regi Catholico, quibusdam tamen exceptis, in principatu Catalauniæ, a rege Franciæ acquisitis. His omnibus addenda est pars septentrionalior *Portugalliæ*, sub ditione regis Portugalliæ, in Hispania. Ex Sansonis Geographia. *Tillemon*.

[i] *Omnium consensu*] Auson. 'Spem frustrate senex, privatus sceptra mereri Visus es; imperio proditus, inferior. Fama tibi melior juveni, sed justior ordo est; Complacuisse dehinc, displicuisse prius.'

Aliter Suet. Titus 7. 'Denique propalam alium Neronem et opinabantur et prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes; neque ullo vitio reperto, et contra virtutibus summis.'

[j] *Capax Imperii*] Plut. Galb. 'Libertis et amicis omnia venalia offerentibus obnoxius, neminem, qui ejus imperium desideraret, multos, qui mortem miserarentur, reliquit.'

sus,[k] ut, tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse, crederetur. Tum 'duos, omnium mortalium[l] impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum[1] Imperium fataliter electos,'[2] non Senatus modo et Eques, quis aliqua pars et cura Reipublicæ, sed vulgus quoque[m] palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria: 'captam totiens[3] suis exercitibus[4] urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharsaliam,[n] Philippos[o] et Perusiam[p] ac Mutinam,'[q] nota publi-

necem Galbæ occultatis erat, ita *ut putaretur solas superioris Germaniæ legiones defecisse. Tum patres non solum et equites* Rom. *quibus aliqua pars et amor Reip. sed et infima plebs dolere palam*, quod duo omnium hominum perditissimi, libidine, inertia, ac luxuria, malo fato velut ad subvertendam Rempub. profligandasque *imperii* opes evecti essent. *Nec jam nupera immanis otii facinora, sed prisca armorum civilium exempla obversabantur oculis*, expugnatam toties a suis legionibus civitatem, direptionem Italiæ, vastitatem provinciarum, Pharsaliam, Philippos, et Perusiam ac Mutinam, *famosa malorum publicorum voca-*

1 Male emendavit Rhenanus, *ad partiendum imperium;* libris omnibus reclamantibus. *Brotier.*—2 Eleganter dictum. Nec tentandum cum Heinsio, *fataliter evectos.* Idem.—3 Budens. *quotiens.*—4 Sic bene Mss. et libri omnes editi ante Rhenanum, qui correxit, *suis civibus.* Brotier.

NOTÆ

[k] *Suppressus*] De Vitellii defectione suppressus nuntius, ita ut crederetur, descivisse tantum superioris Germaniæ legiones. Inferiori Germaniæ præerat Vitellius.

[l] *Duos omnium mortalium*] Otho et Vitellius hic pares, bono principi ex adverso consistunt. At Hist. II. ut impares sibi invicem opponuntur, cum distinctionis nota: 'Vitellii ignavæ voluptates, Othonis flagrantissimæ libidines: Vitellius ventre et gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitia, audacia Reipub. exitiosior ducebatur.'

[m] *Vulgus quoque*] Sic Tac. alibi: 'Vulgus et magnitudine nimia curarum expers populus;' et tamen non ubique *expers*, ut hinc colligitur, ne quidem curarum remp. spectantium: 'plebs, cui unica ex rep. annonæ cura,' inquit Tacitus alibi. *Savilius.*

[n] *Pharsaliam*] Pharsalus, urbs Phthiotidis tractus, in Thessalia provincia Græciæ: hodie *Farsa*, oppidum Thessaliæ recentioris. *Tillemon.*

[o] *Philippos*] Philippi, urbs Edonidis tractus, in prima regione Macedoniæ, et in finibus Thraciæ regionis: hodie *Philippipoli*, urbs tractus *Emboli*, in Macedonia hodierna, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemon.*

[p] *Perusiam*] Perusia, urbs Hetruriæ regionis, in confinio Umbriæ: hodie *Perugia* Italis, et *Perouse* Francis, urbs provinciæ *Perugino*, in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[q] *Mutinam*] Mutina, urbs Boiorum populorum, in Gallia Cispadana regione Italiæ: hodie *Modena* urbs Ducatus Modenæ, in Lombardia inferiore. *Tillemonius.*

carum cladium nomina,[r] loquebantur. 'Prope eversum orbem, etiam cum de Principatu inter bonos[s] certaretur: sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore, Imperium; mansuram fuisse,[t] sub Pompeio Brutoque, Rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros?[u] Utrasque impias preces, utraque detestanda vota,

bula, disserebant. Fere subversam Rempub. etiam cum de Imperio inter egregios dimicaretur: sed stetisse Rempublicam C. Julio, stetisse victore Cæsare Augusto, duraturam fuisse sub Pompeio Brutoque. Nunc an adituros delubra pro Othone, an pro Vitellio? Utraque scelesta vota, utrasque sup-

NOTÆ

[r] *Nota publicarum cladium nomina*] In Pharsalia Pompeium vicit Cæsar, anno urbis conditæ 706. in Philippicis Octavius et Antonius Brutum et Cassium, A. U. C. 712. in bello Perusino Octavius arma gessit adversus L. Antonium et Fulviam, A. U. C. 713. apud Mutinam consules Hirtius et Pansa cum M. Antonio hostiliter congressi sunt anno 710. *Savilius.*

[s] *Inter bonos*] Nempe si comparentur cum Othone et Vitellio, qui nullatenus comparandi cum ullo ex antiquis, qui de imperio olim certarunt; neque vel cum Marco Antonio aut Lepido, nedum cum Julio vel Augusto.

Inter bonos] Pompeios et Cæsares intelligit præcipue. Cic. Philip. 2. de Pompeio: 'Quid enim unquam domus illa, nisi pudicum, nisi ex optimo more et sanctissima disciplina? Fuit enim ille vir P. C. sicut scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus exteris magis laudandus, quam institutis domesticis: hujus in sedibus, pro cubiculis, stabula,' &c.

[t] *Mansuram fuisse*] De Bruto nihil est quod me dubitare patiatur, fido prorsus libertatis oppressæ vindice.

De Pompeio plura mihi non permittunt idem judicium, quæ in contrariam potius sententiam impellunt, præeunte quoque Tacito hist. II. 'Mox e plebe infima C. Marius, et nobilium sævissimus L. Sylla victam armis libertatem in dominationem verterunt; post quos Cn. Pompeius occultior, non melior.'

Sallustius apud Sueton. l. de Clar. Grammaticis: 'Pompeius oris probi, animo inverecundo.'

Appianus Civil. II. commemorat, quæ Pompeio, eatenus non solito dissimulanter agere, exciderant verba, paulo ante commissos in acie Pharsalica exercitus.

Hoc et Tullii judicium est in literis ad Att. l. VIII. ep. 11. 'neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus, uterque regnare vult.'

De Pompeio et Cæsare l. IX. ep. 6. 'Mirandum in modum Cneius noster Syllani regni similitudinem concupivit, εἰδώς σοι λέγω, id est, certus hoc tibi affirmo: l. VII. 5. 'Ex victoria tum multa mala, tum certe tyrannis existet.' *Savilius.*

[u] *An pro Vitellio in templa ituros*] Cic. de provinciis consul. 'Hoc statuit senatus, cum frequens supplicationem Gabinio denegavit: primum homini sceleribus et flagitiis contaminatissimo nihil esse credendum: deinde a proditore, atque eo quem præsentem hostem Reipub. cognoscet, bene rem geri potuisse: postre-

inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore,[v] qui vicisset.' Erant, qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur: et, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque[5] alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama; solusque omnium ante se Principum in melius mutatus[w] est.

51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice,[x] ferox præda glo-

plicationes infandas, inter duos, quorum bello unum illud disceres, pejorem futurum, qui superasset. *Nec deerant, qui ominarentur præviderentque Vespasianum ac bellum Orientis; et, ut præstantior utroque* erat *Vespasianus, ita motus novos et alia arma pavebant. Et dubia ancepsque* erat *de Vespasiano fama; et certe unus* ille *cunctorum ante se dominantium, ad meliorem frugem* ipso in principatu *conversus est.*

Nunc exequar principia et causas belli Vitelliani. Profligato Julio Vindice cum universo exercitu, superbæ præda gloriaque legiones Germanicæ, *ut quibus*

5 *et* Budens.

NOTÆ

mo nec Deos quidem immortales velle aperiri sua templa, et sibi supplicari, hominis impurissimi et sceleratissimi nomine.

In templa ituros] An pro talibus publice rem divinam facerent, qui pro se ipsis accedere ad aras non auderent? Hinc Nero vitavit Athenas et Mysteria Cereris, quibus boni principes initiari voluerunt, ut se pios et impollutos testarentur. Ideoque in templo Vestæ omnibus membris trepidarat Nero parricida. Suet. Ner. 19. 'Circuitis templis, cum in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhæsit: deinde tanta oborta caligo est, ut dispicere non posset.'

Et Tac. l. xv. 36. 'Cum Vestæ quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus.'

[v] *Deteriorem fore*] Quippe æquata prius scelerum fama, ipsa victoriæ licentia valeret ad augenda victoris flagitia; victoria etiam egregios duces insolescere, ait Tacitus alibi. *Servilius.*

Quia non potest civis sine flagitio movere arma in Rempub. nec potest profligare cives, sine majori facinore: victus modeste agere cogitur: at qui vicit, facinorosa ea victoria se velut ad nova scelera accingit.

Suet. de Vitel. 10. 'Utque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem detestabili voce confirmare ausus est, Optime olere occisum hostem, et melius civem.'

[w] *In melius mutatus*] Imitatus hoc palam Ausonius, de eodem Vespasiano: 'Olim qui dubiam, privato in tempore, famam Par aliis princeps transtulit in melius.' Suetonium vide. *Lipsius.*

[x] *Cæso ... Vindice*] Heros ille, assertor orbis, Urbis, et generis humani vere vindex, exequiis publicis honoratus est, ut meruit. Plutar. Galba: 'Soli Vindici gratias agere Galba,

riaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem quam otium,[1] præmia[2] quam stipendia malebat. Diu infructuosam et asperam militiam toleraverant,[3] ingenio loci cœlique[y] et severitate[z] disciplinæ; quam, in pace inexorabilem, discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque[a] corruptoribus et perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum[4] et ad decus[5 b] supererant:

obtigisset profligare bellum opulentissimum sine labore aut discrimine, malebant aciem et prælia, prædamque quam stipendia. Diuque sustinuerant militiam sterilem et difficilem, situ ac natura soli cælique, et asperitate disciplinæ; quam in otio astrictam dissensiones civiles relaxant, obviis utrobique qui fidem solicitent, et transfugiis inultis. Viri, equi, arma affluebant, et ad usum et ad pompam. Sed

1 Vulgo legebatur *expeditionem et aciem:* et sic Brotier. ceterique Edd. Mallet Lipsius, *expeditionem, quam otium.* At vera Cornelianaque vetus scriptura. Nec arte compositis ἀντιθέτοις gaudet Tacitus. *Brotier.* Bipont. ulcus hujus loci sic sanare parant: *exped. et facilia pr. q. stip.* scil. ordinaria laboribus, quos in pace disciplina postulabat, conjuncta. Ut ingeniosa hæc, aptior tamen Lipsiana ratio et recipienda videtur. Probabat et Acidalius. *Oberl.*—2 Male tentat Boxhornius, *prædam.* Rutgersius, *prælia.* Nihil omnino mutandum. Hæc enim frigida: elegans vero Taciti dictio. *Brotier.* —3 Gronovius, Ryckius, et Brotierus legunt, *diuque . . . . toleraverat.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et Jac. Gronovius, *diu infructuosam . . . . toleraverant.* Forte ita scripserat Tacitus, qui orationis varietate delectatur. In Ms. Bodl. copula *que* secunda manu deleta. *Brotier.* Lectionem Msti. Flor. et receper Bipont.—4 Ms. Corb. et editio princeps, *ad usus.*—5 Idem *ad dedecus.*

NOTÆ

ejusque defuncti honorem colere et publicis exequiis venerari, quasi ejus opera Imperator electus esset.'

[y] *Ingenio loci cœlique*] Hist. II. 'Germanica hyberna cœlo ac laboribus dura.' *Savilius.*

[z] *Severitate*] Nam contractæ et excitæ legiones adversus Vindicem et Gallias, jam suas vires expertæ erant; hinc superbia et contumacia, prædam malebant, bellum et aciem, quam otium, quam pacem aut principem.

Sufficiebat nomen aut prætextus cujuscumque ducis; et jam olim initio Tiberii idem agitabant, si ducem reperissent, aut in alium principem incurrissent.

[a] *Paratis utrimque*] Intelligit per bella civilia paratos esse, ex utraque parte, qui militem solicitent ac corrumpant, et crimen perfugarum inultum: immo et tum merces sceleri et perfidiæ persolvitur vera fide.

[b] *Ad usum et ad decus*] Legere velit Rhenanus ex lib. Mss. *ad dedecus.* Sed maxime fallitur. Videat hist. l. II. 89. an fuerint *viri, arma* et *equi ad dedecus,* cum Romam, velut triumphantes ingressæ sunt legiones Germanicæ.

Nempe 'quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, et post peditum ordines eques; dein quatuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent discretæ . . . . decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus.' Sic infra

sed ante bellum[c] centurias tantum suas[d] turmasque[e] noverant: exercitus[f] finibus provinciarum[g] discernebantur. Tum adversus Vindicem contractæ[6] legiones, seque et Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec 'socios,'[h] ut olim, sed 'hostes, et victos' vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ[i] Rhenum[j] accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos:* hoc enim nomen, fastidito[7] Vindice, indiderant. Igi-

ante motum hunc *agnoscebant solummodo cohortes suas turmasque; exercitus distinguebantur limitibus provinciarum. Tum convocatæ legiones adversus Vindicem, cum sui et Galliarum periculum fecissent, moliri iterum bella, novosque* agitare *motus; nec appellabant* Gallos, *ut olim* socios, *sed* hostes et victos. *Etiam adjuvabat pars Galliarum, quæ prope Rhenum posita est, favebatque iisdem partibus, et tum vehementissime incitabat contra* Galbianos: *illud quippe* adversis partibus *vocabulum imposuerant, contemto Vindice. Itaque infesti Sequanis et*

—6 Puteol. et Alciati Edd. *confractæ*. Sic et Budens.—7 Perperam tenta-

NOTÆ

57. 'Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluenti, et parta victoria magna spes; sed manipuli quoque et gregarius miles, viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant.' En *decus* armorum.

[c] *Ante bellum*] Vindicis, nempe.

[d] *Centurias tantum suas*] Nempe legiones *per centurias* seu cohortes, et per alas seu vexillarios dispersæ in præsidiis et castellis, et in alia ministeria belli; nec ante per multum temporis excitæ ex suis præsidiis erant, *at tum adversus Vindicem contractæ legiones*. Infra c. 51. 'Ubi vires suas respexerant, securitate,' &c.

[e] *Turmasque*] Sic discreti et separati invicem, neque multitudini vel robori suo audacius fidebant, neque viribus aut flagitiis juncti simul perinde conspirabant. Sed bello Vindicis contracti, tum vires suas experti bello et victoria, tum exarsere animis, et se et Rempub. et principes pessumdedere.

[f] *Exercitus*] Nempe duo *exercitus*, superioris et inferioris Germaniæ, *finibus* harum *provinciarum discernebantur*. Nec certe licuit legato, arma aut legiones suas inferre alienæ provinciæ, nisi proprio jussu principis.

Tac. l. XIII. 53. 'Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa, connectere parabat .... Invidit operi Ælius Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienæ provinciæ inferret, studiaque Galliarum affectaret: formidolosum id imperatori,' &c.

Et etiam cum Vindice fuerunt tantum legiones superioris Germaniæ, cum auxiliis Belgarum. Stetere immotæ legiones inferioris exercitus, licet etiam suspensis et erectis animis, ut in tanto motu.

[g] *Finibus provinciarum*] Substiterunt ergo ibi, (quantum mihi constat,) in bello adversus Vindicem, ubi superior tantum exercitus præsens fuit, ex consensu omnium scriptorum; immo et ipsius passim Taciti. *Savilius.*

[h] *Nec socios*] Gallos nempe, in

tur Sequanis[k] Æduisque,[l] ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo; super[8] avaritiam et arrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui, 'remissam sibi a Galba quartam tributorum partem; eos publice damnatos,[9 m] in ignomi-

Æduis, ac deinde aliis, *prout opes provinciis erant, præsumsere animo captas civitates, vastatos agros, direptas domos: et præter cupiditatem ac superbiam, quæ maxima flagitia potentiorum*, etiam *pervicacia Gallorum incitabantur, qui* condonatam sibi a Galba quartam partem vectigalium; et se publice remuneratos

bat Dionysius Gothofredus, *fatis dato Vindice*. Brotier.—8 Ita bene Ms. Flor. Pichena et recentiores. Sic jam Annal. XIII. 18. 'super ingenitam avaritiam.' In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et editionibus veteribus, *secundum avaritiam*. Brotier.—9 Omnes editiones legunt *donatos;* scil. agris, quos Galba Treviris eripuerat, aliisque: *et damno finium perculerat*, ut infra dicit c. 53. *Lipsius*. Bipont. bene notant, quid hoc in ignominiam exercitus, si Galli donentur agro? itaque legunt *publice damnatos*, ut cohæreat cum seq. Melius non succurrit. Recipio, sed sic *et* in *eos* mutandum puto. Est tamen conjectura audacula. *Oberlin*.

NOTÆ

quos pugnaverant. *Savilius*.

[i] *Pars Galliarum quæ*] Intelligit Belgicam regionem.

[j] *Rhenum*] Rhenus, fluvius Illyrici late sumti, Germaniæ, et Galliæ regionum, labitur in Oceanum Germanicum: hodie vocamus *Rhein*, est in imperio Allemaniæ, &c. Nunc in arenis comitatus Hollandiæ, prope burgum *Katwyck-op-zee*, deficit, et nomen amittit. *Tillemon*.

[k] *Sequanis*] Sequani, populi provinciæ Lugdunensis Quintæ, seu Maximæ Sequanorum, in Celtica vel Lugdunensi regione Galliæ. Hodie diœcesis Archiepiscopatus *Besançon*. Vel secundum divisionem temporalem, nunc est fere omnis comitatus Burgundiæ, vulgo *Franche Comté:* hæc provincia fuit aliquando pars meridionalis circuli Burgundiæ in Allemaniæ imperio; Regi Catholico etiam paruit; nunc vero Rex Franciæ hunc comitatum possidet. *Tillemon*.

[l] *Æduisque*] Ædui, populi provinciæ Lugdunensis Primæ, ad Ararim fluvium, in Celtica seu Lugdunensi Galliæ regione: hodie diœceses Episcopatuum *Autun*, *Challon*, et *Mascon*. Vel secundum divisionem temporalem, pars est major et meridionalis ducatus Burgundiæ *Bourgogne*, partesque provinciarum *Bresse*, *Beaujolois*, *Bourbonnois*, et *Nivernois*, in latere orientali regni Franciæ. *Tillemon*.

[m] *Publice donatos*] Agris, scil. quos Galba Treviris eripuerat aliisque, *et damno finium perculerat*, ut infra habet. *Lipsius*.

Publice, id est, πανδημεί. Primores enim Galliæ privilegium illud ante Claudii tempora impetraverant Ann. l. XI. 'Primores Galliæ fœdera et civitatem Rom. pridem assecuti.' *Savilius*.

Donatos] Forte et intelligit tributa remissa, hoc quippe *donum* non mediocre; simul et *civitatem* Rom. quam Gallis concesserat Galba.

niam[n] exercitus,' jactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, 'decumari legiones[o] et promtissimum quemque Centurionum dimitti:' undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama:[p] infensa Lugdunensis colonia,[q] et,

esse, in dedecus legionum *gloriabantur*. *Adjectus est* rumor, qui *callide sparsus et inconsulto creditus*, scil. decimum quemque legionariorum plecti, et strenuissimum quemque centurionum exauctorari: *passim truces nuntii, ambiguus ex urbe rumor; infesta Lugdunensis colonia, et plena rumorum, ex pervicaci fide*

NOTÆ

[n] *In ignominiam*] Quia velut in contumeliam legionum refundi putabatur, quod ii populi essent donati a principe ac remunerati, quos hæ legiones bello vicissent, dum ipsæ interea pro imperio dimicantes spernerentur, et nullum his victoriæ decus aut præmium ostenderetur.

[o] *Decumari legiones*] Quod callide fictum ex ingenio Galbæ, qui veterem disciplinæ severitatem ostentabat.

Decumari legiones] Olim apud Romanos, si magna pars exercitus signa amisisset, et abjectis armis turpiter profugisset, signiferi et centuriones, damnante præfecto, ad mortem rapiebantur, atque ex gregario milite pars decima.

Exemplum in Livio est, l. II. Appii Claudii in bello Volscorum; in Dione Augusti et Antonii, l. XLIX.: et in Tacito L. Apronii proconsulis Africæ, collapsa jam veterum disciplina, Annal. III.

Modum describit Polybius VI. 36. neque huic tantum pœnæ eos obnoxios reddidit λειποταξία et ὁπλορῥιψία, id est, quod *ordines deseruissent, armaque abjecissent*, sed et *seditio*.

Scipio in Hispania bello Punico secundo, (cujus etiam rei exempla consecutis extant temporibus, cum penitus eviluisset militaris disciplinæ auctoritas,) Cæsar Placentiæ, revocarunt obliteratum pæne morem, et Antonius Brundusii. Liv. l. XXVIII. Appianus Civil. II. et III. Dio l. XLIII. *Savilius.*

[p] *Sinistra ex urbe fama*] Roma scil. unde sinistri rumores ad exercitus Germanicos afferebantur. Nam de Galba multa fama sævitiæ simul atque avaritiæ, et qui majore adeo et favore et auctoritate adeptus est quam gessit imperium, ut ait Suetonius.

[q] *Infensa Lugdunensis colonia*] Senatus metuens, ne Lepidus et Plancus, a se in Italiam exciti, proditis suis partibus ad Antonium deficerent, in Gallia eos subsistere jusserat, qui condiderunt Coloniam Lugdunensem, ad confluentes Rhodani et Saonæ, seu Araris, recipiendis, quos Allobroges antea Vienna expulerant. Dio l. XLVI.

Postquam autem sub Nerone Lugdunum conflagrasset, *hanc cladem*, inquit Tacitus Ann. XVI. *quadragies* H S. id est, 3125. lib. Anglicanæ monetæ solatus est princeps; ita ut postea, turbante Vindice, sui in Neronem studii justas haberent causas, et odii in Galbam, qui *reditus* ipsorum, *occasione iræ, in fiscum verterat*. Savilius. Quadragies H S. sunt centum millia coronatorum, seu 300,000. libræ.

Infensa Lugdunensis] Juverat eam liberalitate sua Nero; sed magis infensa partibus Galbianis erat, ob æmulationem in Viennenses, quam ex causa communi.

pertinaci pro Nerone fide, fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et, ubi vires suas respexerant, securitate.

52. Sub ipsas superioris[1] anni Kal. Decembres[2] Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hyberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, allevatæ notæ:[r] plura ambitione, quædam judicio: in quibus sordem[3][s] et avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisve[4] militiæ ordinibus, integre mutaverat.[t] Nec Consularis Legati mensura,[u] sed in majus omnia acci-

in Neronem. Sed amplissima erat *materies ad ementienda credendaque* vana rumorum *in ipsis castris* legionum, *ex offensione, formidine, et* etiam, *cum ad robur suum adverterant, fiducia.*

Circa easdem prioris anni Kal. Decemb. Aulus Vitellius in inferiorem Germaniam advectus, non sine cura castra legionum perlustraverat: restituta plerisque munia, condonata flagitia, exemtæ notæ: multa dominandi libidine, nonnulla recto consilio: inter quæ juste et recte mutaverat sordes et avaritiam Fonteii Capitonis, in auferendis vel tribuendis belli muniis. Nec pro modo Consularis Legati, sed in

1 *prioris* Budens.—2 *Decembris* Gronovius.—3 Ita libri omnes scripti et editi. Nec necessario *sordes* tentat Acidalius. Singulari Plautus, Cicero, Horatius, aliique scriptores optimi usi sunt. *Brotier.*—4 Ms. Corb. et editio

NOTÆ

Lugdunensis colonia] Lugdunum, urbs Segusianorum populorum, ad Ararim et Rhodanum amnes, in Lugdunensi Prima, Celticæ seu Lugdunensis regionis provincia: hodie *Lyon*, urbs primaria provinciæ *Lyonnois*, in parte orientali et meridionali regni Franciæ. *Tillemon.*

[r] *Notæ*] Multi generis hæ *notæ* militares. Aliis hordeum pro frumento datum, aliquando extra castra tendebant, et sine tentoriis, aliquando balteus ademtus.

Alias a gradu militiæ in inferiores dejecti, vel ad impedimenta remissi; aliquando stantes cœnabant, cum alii sederent; aliquando in carcere detenti.

Alias decimus quisque fuste percussi, vel vicesimus, vel centesimus quisque; aliquando etiam iis sanguis missus, ut contumacia cohiberetur.

[s] *Sordem*] Melius *sordes*, ex Tac. ipso.

[t] *Mutaverat*] Suet. Vitell. 8. 'Castra vero ingressus, nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia demsit.'

[u] *Consularis legati mensura*] Quæ gessit Vitellius per hyberna legionum Germanicarum, non quasi pro potestate aut auctoritate consularis legati facta, sed in majus omnia interpretabatur miles.

Quæ cupit vulgus, in immensum verbis et opinione auget. Infra: 'Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Cæsaris, et imponere jampridem Imperatoris dignita-

piebantur. Et[5] Vitellius apud severos humilis.[v] Id[6] comitatem[w] bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio donaret sua, largiretur aliena: simul aviditate imperandi.[7] Ipsa vitia[x] pro virtutibus interpretabantur multi in utroque exercitu sicut modesti[8] quietique, ita mali

majus cuncta intelligebantur. Et Vitellius, ut *apud* viros *graves*, *humilis*. *Ita urbanitatem facilitatemque faventes appellabant*, *quia sine mensura*, *sine prudentia*, *suas opes largiretur*, *tribueret alienas*: *etiam cupiditate dominandi*, *accipiebant ipsa flagitia pro bonis artibus*. *Plurimi in utrisque castris*, *ut boni ac pacifici*, *ita*

princeps, *adsignandisque*.—5 Malebat Rhenanus, *et ut Vitellius*. In Ms. Agr. secunda manu, *ut Vitellius*.—6 Sic Grotius; quod et recepere Bipont. Vulgo *ita*.—7 Hic locus a Brotiero et ceteris Editoribus, præter Bipontinos, sic interpungitur: *sim. avid. imperandi, ips. vit. pro virt. interpretabantur. Multi, &c.* et *aviditate imperandi* dictum ait Brotier. pro *aviditate ut imperarentur*. Passive enim, inquit, hic dicitur; solito antiquis scriptoribus more gerundia active et passive usurpandi. Nec aliter locutus est Sallustius, Jugurth. 66. 'Igitur Jugurtha, ubi armis, virisque, et pecunia spoliatus est, cum ipse ad imperandum, (*id est*, ut ei imperaretur,) Tisidium vocaretur, rursus cœpit flectere animum suum, et ex mala conscientia digna timere.' Pariter Cicero, Epist. IX. 25. 'Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.' *Cantando* pro *dum incantatur* dixit quoque Virgilius, Ecl. VIII. 71. 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.' Vide Servium ad hunc locum. Perperam ergo Ryckius, præceptorem suum J. F. Gronovium secutus, pro *imperandi*, in Tacito emendavit et edidit, *impetrandi*. Brotier.—8 [Brotier. legit *mod. et quieti*.] Mallet Colerus, *immodesti*, ut *quietis* opponatur. Immo *modesti et quieti* opponuntem, et auferre privati securitatem.'

NOTÆ

[v] *Et Vitellius apud severos humilis*] Sic fere Sallustius Catil. 'Jampridem equidem nos vera rerum vocabula amisimus; quia bona aliena largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo vocatur.'

[w] *Comitatem*] Sic lege, (non *ita com.* ut vulg.): hoc et Grotius notavit. Vitellius, inquit, recta æstimatione hominum gravium, nimis se demittebat abjiciebatque; et, ut ait Suetonius, 'Tota via caligatorum quemque exosculans; perque stabula ac diversoria mulionibus et viatoribus præter modum comis, ut mane singulos, jamne jentassent, sciscitaretur, seque fecisse, ructu ostentaret.'

Idque illi *vilitatem*, alii *comitatem* vocabant: quemadmodum etiam *bonitatem* appellabant, quod sine modo, *sine judicio donaret sua, largiretur aliena.*

Neque *bonitatis* vocabulum pertinet ad humilitatem excusandam, ut viri docti accepisse videntur, sed ad excusandam liberalitatem inordinatam; qua sine judicio donaret sua, largiretur aliena. *Gronovius.*

Severi, id est, graves et honesti viri, *humilitatem* in Vitellio notabant; qua nempe serviliter abblandiretur vilibus capitibus; et hoc idem faventes, *comitatem* et *bonitatem* appellabant.

Forte *ut* ibi subintelligendum. *Et ut Vitellius apud severos humilis, ita, &c.*

[x] *Aviditate imperandi, ipsa vitia*] Sic vulgo interpungitur: Propter cupidi-

et strenui.[9] Sed[10] profusa cupidine[y] et insigni temeritate Legati legionum,[z] Alienus[11] Cæcina et Fabius Valens: e quibus Valens, infensus Galbæ, tanquam detectam[12] [a] a se Verginii cunctationem,[12] [b] oppressa Capitonis consilia in-

improbi et audaces multi. *Sed immensa cupidine, et præcipua audacia legati legionum, Alienus Cæcina, et Fabius Valens; e quibus Valens infestus Galbæ, tanquam abstulisset præmium sibi debitum, ob patefactam Verginii dubitationem, et*

tur *malis et strenuis*, ut recte observat Cl. Ernestus. *Brotier.*—9 Corrupte Mss. Harl. Bodl. *et extremi.* In eorum margine additum, *strenui.* Sic quoque fuit in Ms. Guelf. ut ex Ernesto potest conjici. *Idem.*—10 Male Rhenanus, *et profusa.* Brotier.—11 Sic bene Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *A. Cecina.* Idem.—12 Sic bene Puteolanus et recentiores. Rhenanus, *detecta .... cunctatione.* Ms. Reg. *discretam* pro *detectam.* Editio princeps, *decretam.*

NOTÆ

nem dominandi, ipsa *vitia*, nempe *comitas* et liberalitas effusa, pro virtutibus æstimabantur, quæ certe erant vera vitia; hæc tamen veluti nobilitare Vitellius regnandi cupidine videbatur.

Ipsa vitia] Ipsa et vitia, quia non ex indole Vitellii forte, sed ex aviditate imperandi existere putabant, *pro virtutibus interpretabantur.*

[y] *Sed profusa cupidine*] Bene, *sed profusa:* opponit enim illos legatos plebeiis militibus, quorum virtutes aut vitia nondum eo excreverant, ut adæquarent cupidinem legatorum.

[z] *Legati legionum*] Valens in Germania inferiore, et Cæcina in superiore, ubi penes Hordeonium Flaccum præfectura. *Savilius.*

[a] *Tanquam detectam*] Teste Plutarch. Galb. 'Aliam et operam magni momenti navarat Fabius Galbæ: nempe primus adegerat legionem, cui præerat in inferiori Germania, in nomen Galbæ. Quod exemplum statim secutæ aliæ legiones et superioris et inferioris exercitus: quod certe maximi momenti fuit.'

[b] *Cunctationem*] Quod nempe conniveret Verginius velut ambiguus, et cunctando aleret discordiam legionum; quasi dubitaret, an ipse imperium sibi oblatum acciperet.

Et certe arbitrium principis eligendi senatui detulerat Verginius; nec tam unum aliquem fovere videbatur, quam alium a Galba.

Irascebatur Verginius, quod novo exemplo provincia principem faceret, non S. P. Q. R. quod legio una in Hispania id sibi arrogaret, veluti spreto robore imperii et exercituum, qui in Germania Verginio parebant, offerebantque principatum.

Et certe modicus honos habitus Verginio, cum obviam Galbæ venisset, ex Hispania venienti.

Quod oriebatur haud dubie ex suspicione senis dominantis, et ex illa cunctatione quam Galbæ renuntiarat iste Valens, qui tamen nullum tulit fructum criminis, præter novas spes aliorum facinorum.

Hinc infensus Galbæ Verginius, qui tamen nihil aliud etiam in castris Othonis, quam ea flagitia militiæ, et imperium ipsum, tum rursus oblatum, sprevit.

grate tulisset,[c] instigare Vitellium, 'ardorem militum' ostentans. 'Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: secutura Germanorum[d] auxilia: male fidas provincias:[e] precarium seni Imperium et brevi transiturum: panderet modo sinum et venienti Fortunæ occurreret. Merito dubitasse Verginium,[f] Equestri familia, ignoto patre:[g] imparem, si recepisset Imperium, tutum, si recusasset. Vitellio tres patris Consulatus, Censuram, collegium Cæsaris,[h] imponere[13] jampridem Imperatoris dignationem,[i] auferre[13] privati securitatem.'

cohibita Capitonis cœpta, incitare Vitellium, ipsi favorem legionum *ostendens.* Ipsum illustri ubique existimatione *florere:* nullum ex Flacco Hordeonio impedimentum: secuturam Britanniam: affuturas auxiliares Germanorum copias: ambiguas provincias: precarium *et velut alieni arbitrii esse* principatum senis, nec diu duraturum, *etiam si nemo lacesseret:* offerret tantummodo gremium, et offerenti se fortunæ traderet. Non abs re deliberasse Verginium, equestri loco, ignobili patre; haud parem, si accepisset principatum, securum, si abnuisset. Patrem ter consulem, censorem, collegam *Claudii* principis, Vitellio addere jam diu dignitatem principis, *simul et* adimere pri-

Brotier.—13 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, sine ulla copula, quod placet Cl. Ernesto. *Et impon. et auf.* in Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr.

NOTÆ

[c] *Tulisset*] *Tulisset* ibi, pro *abstulisset.* Sensus videtur esse, quasi Valens diceret, Galbam tanti meriti fructum tulisse; ad ipsum autem solum laborem invidiamque rediisse.

[d] *Germanorum*] Qui nempe socii Romanorum magna ex parte, et inter *auxiliares* legionum fere erant.

[e] *Male fidas provincias*] *Præsertim Treveros,* ac *Lingones,* quia finibus mulctati a Galba, et Agrippinensis Colonia et Lugdunensis, illa ob vicinitatem legionum, ista ob studium in Neronem; utpote cujus pecunia et largitione instaurata erat post incendium.

Infra 57. 'Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus.'

[f] *Verginium*] Plinius vicina Como urbe genitum Verginium tradidit; quapropter secum habuisse conjunctas possessiones, tum suæ villæ nomen *Alsiam,* ut dubio procul Verginius Mediolanensis fuerit.

Quod ostendunt frequentia marmora, quæ passim hic occurrunt, Virginii nomine inscripto.

Sed et *Alsia* adhuc servat nomen in Varisiensi præfectura; unde et familia est mea. *Alciatus.*

[g] *Ignoto patre*] Id est, obscuro et ignobili. Comparat illum cum patre Vitellii, qui *ter consul, censor, et collega Cæsaris.*

Ignoto] Ignobili scil. quia eques Rom. nec inter *notos* seu *illustres* equites Rom.

[h] *Collegium Cæsaris*] Suet. Vitell. 2. 'L. Vitellius, Imperatoris pater,

Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret[j] magis, quam ut[14] speraret.

53. At in superiore Germania, Cæcina, decora juventa, corpore ingens,[k] animi immodicus,[l] scito[1] sermone,[m] erecto incessu, studia militum illexerat.[2] Hunc juvenem Galba, Quæstorem in Bætica,[n] impigre in partes suas trans-

vati incolumitatem. *Movebatur his tardus* Vitellii *animus, ut desideraret magis, quam ut sperare auderet.*

At in superiore Germania, Cæcina, formosa adolescentia, statura procerus, altos spiritus gerens, promta oratione, elato incessu, sibi *militum animos conciliarat. Hunc adolescentem Galba præfecit legioni, cum quæstor in Bætica haud segniter*

quos sequitur Brotierus, et omnes recentiores.—14 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. A Mss. Corb. Reg. Agr. et editione principe abest, *ut:* quod et omisit Ryckius.

1 Mss. et veteres editiones, *cito sermone:* et sic Gronovius et Ryckius. Conjiciebat Lipsius, *scito.* Ernestus et recentiores recepere. Forte tamen ipsa verborum volubilitas in Cæcina laudabatur. *Brotier.*—2 Rhenanus, *al-*

NOTÆ

cum Claudio principe, duos ordinarios consulatus, censuramque gessit.'

[i] *Imperatoris dignationem, auferre*] Similis sententia lib. seq. Muciani ad Vespasianum: 'confugiendum est ad imperium.' Magni enim viri semper suspecti imperitantibus, et ideo vita eorum perpetuo in discrimine. *Pichena.*

[j] *Concupisceret*] Ut cupere magis auderet, quam id unquam obtenturum speraret: nempe cupiditate, animo et voto magis, quam fiducia aut spe imperium agitabat.

[k] *Corpore ingens*] C. Plinius Ep. Arrio Clementi: 'In Euphrate multa sic eminent, et elucent, &c. Ad hæc proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens et cana barba: quæ licet fortuita, et inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt,' &c.

Et certe *inania* hæc sæpe gratiora in vulgus. Curtius l. III. de Alexandro: 'Ætas quoque vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens; omnia etiam ejus opera honestabat, et quæ leviora haberi solent, plerumque in re militari gratiora vulgo sunt.'

[l] *Animi immodicus*] Ne de fortitudine animi præcise intelligas, quamvis ea et homini forte adesset; sed de fastu, de vanitate et ambitione summa, ita ut quemadmodum eminebat corpore, ita et fastu animi *immodicus* esset, ut sublimia quæque et excelsa animo agitaret.

[m] *Cito sermone*] An *scito?* Lipsius. Forte *scito sermone:* hic enim magis valeat conciliandis vulgi animis, quam *citus.*

Magis tamen probem vocem *cito,* quia *animi immodicus* Cæcina, et *citus* sermo conveniat magisque videatur militaris, quam *scitus,* aut venustus; sicque magis accommodatus ingenio castrorum et studiis militum illiciendis.

[n] *Bætica*] Provincia Hispaniæ Ulterioris ad Oceanum occidentalem, et ad mare Mediterraneum: hodie pars major regnorum *Andalusiæ* et *Grana-*

gressum, legioni præposuit: mox compertum,[3 o] publicam pecuniam avertisse,[p] ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina ægre passus, miscere cuncta et privata vulnera Reipublicæ malis operire[q] statuit. Nec deerant in exercitu[r] semina discordiæ: quod et bello adversus Vindicem universus affuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam,[s] atque in eo ipso sacramento vexillis[t] inferioris Ger-

in partes suas transiisset; dein manifestum subreptæ pecuniæ publicæ, tanquam furem postulari jussit. Cæcina id *iniquo animo ferens, turbare* ac sus deque vertere *omnia, et privata mala publicis calamitatibus obruere decrevit. Nec deerant in castris semina dissensionum; et quod prælio adversus Vindicem legiones omnes affuissent, nec nisi interemto Nerone, transgressæ ad Galbam* forent, *atque* eas *anteverterat* exercitus *inferioris Germaniæ*, priorque *in verba Galbæ* adactus erat.

lexerat; operarum, ut videtur, errore. Nulli enim suffragantur libri. *Idem.* —3 Non male *compertu.* Lipsius.

NOTÆ

tæ, et pars quædam *Castellæ Novæ* sub ditione Regis Catholici, in Hispania. *Tillemon.*

o *Compertum*] Cæcina quæstor in Bætica, statim in partes Galbianas transgressus est, et propterea illum legioni præfecit Galba, nondum comperto crimine.

Nam puto, cum adhuc quæstor esset, nutante adhuc fortuna seu imperio inter Galbam et Neronem, avertere atque intercipere ausus est Cæcina pecuniam publicam.

Attamen legatus legionis factus, et nondum criminis manifestus, perstitit in munere, mansit legatus, quia non potuit Galba vindicare scelus, ob brevitatem Imperii. Illum, scil. legatum legioni imposuerat Galba in Germania superiori.

p *Avertisse*] Haud dubie in Bætica ipsa: nam penes *quæstorem* pecunia publica, cujus avarus Galba teste Tacito.

q *Privata vulnera Reip. malis operire*] Sic dixit orator Rom. pro Sextio: 'Etenim in tanto civium numero, magna multitudo eorum, qui aut propter metum pœnæ, peccatorum suorum conscii, novos motus conversionesque Reipub. quærant; aut qui propter insitum quendam animi furorem, discordiis civium ac seditione pascantur; aut qui propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam suo deflagrare.'

Operire] Mederi privatis malis publica clade statuit, seu privatas injurias exitio Reipub. vindicare: sic videri volebat injurias esse, quæ justa supplicia forent, si vindicaret Respub. seu Princeps.

r *In exercitu*] Superioris Germaniæ.

s *Translatus in Galbam*] Incipiente Fabio Valente, legato legionis *primæ*. Plutarch. Galba.

t *Vexillis*] Per *vexilla*, intelligo legiones ipsas inferioris Germaniæ: nam si *vexillarios* tantum innueret, debuit designare pro more suo, quarumnam legionum *vexillarii* essent illi, qui primi jurarunt in verba Galbæ, an Quintanorum, an Secundanorum,

maniæ præventus erat. Et Treveri[u] ac Lingones,[v] quasque alias civitates atrocibus edictis[w] aut damno finium Galba perculerat, hybernis legionum propius miscentur. Unde[4] seditiosa colloquia, et inter paganos[x] corruptior miles, et in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

Et Treveri, ac Lingones, aliæque gentes, quas immanibus edictis, aut parte finium agrorumque *Galba mulctaverat, propius se inserunt castris legionum. Unde turbidi sermones, et inter oppidanos flagitiosior miles, et in Verginium inclinatio, qua quilibet alius uti facile potuit.*

4 Ms. Corb. *unde et seditiosa.*

NOTÆ

&c. nisi forte intelligat vexillarios legionum, quæ ibi in statione.

Fortasse sic exprimit, quia apud signa et aquilas sacramento adigebatur miles. Id enim solenne, nec sine religione, idque apud principia peractum haud dubie.

Infra 55. 'Inferioris tamen Germaniæ legiones, solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ.'

Forte sic dicit, quia dispersus miles per varia castella seu præsidia, nec in unum contractus exercitus; nec simul sacramento adactus, sed per cohortes et vexilla, prout erant in diversis locis.

Sic intelligit *legiones* et legionarios: nam *vexillarii* vere legionarii, et pars legionum erant.

[u] *Treveri*] Populi provinciæ Belgicæ Primæ, ad Mosellam et Rhenum amnes in Gallia: hodie diœcesis Archiepiscopatus Trevirensis *Treves*. Vel secundum divisiones temporales, pars est ducatus Luxemburgensis *Luxembourg*, aliquid Electoratus *Coloniensis*, pars Archiepiscopatus Trevirensis *Treves;* pars etiam *Palatinatus Rheni*, aliquid Lotharingiæ *Lorraine*, &c. In circulis Burgundiæ, Rheni superioris et inferioris. *Tillemon.*

[v] *Lingones*] Populi provinciæ Lugdunensis Primæ, in Gallia: hodie diœcesis Episcopatus *Langres.* Vel secundum divisionem temporalem, pars est meridionalis provinciæ *Champagne*, et pars septentrionalis ducatus Burgundiæ *Bourgogne*, in latere orientali regni Franciæ. *Tillemon.*

[w] *Atrocibus edictis*] Suet. Galb. 12. 'Præcesserat de eo fama sævitiæ simul atque avaritiæ: quod civitates Hispaniarum Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset.'

[x] *Inter paganos*] Paganus civitatis aut regionis notat incolam, ex oppositione militis. Veget. II. 3. 'Nam si doctrina esset armorum, nihil paganus distat a milite.'

Consentit Suet. Galb. 19. his verbis: 'Dimota paganorum turba.' Pro quo Tacitus: 'Disjecta plebe, conculcato senatu.' Idem histor. II. 88. et III. 24. et IV. 20.

Antonius Primus prætorianos a Vitellio exauctoratos, motu Flaviano ad arma revocatos, per contumeliam *paganos* appellat, ut Cæsar Romæ in seditione. Suet. Cæs. 7. et postea Alexander Severus Antiochiæ, per iram, sacramenti religione milites solvens, *Quirites* eos vocat. Lampri-

54. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras, hospitii[y] insigne.[1] Legati eorum, in

Civitas Lingonum, prisco exemplo, miserat munera legionibus, dextras, hospitii

1 Budens. *insignes*.—2 Ita Mss. Flor. Reg. Pichena et recentiores. In

NOTÆ

dius Severo. *Savilius*.

Paganos] Paganus, quicumque mortalium, non miles est.

[y] *Hospitii insigne*] Sic Hist. II. 'Centurionem Sisennam dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitus nomine, ad prætorianos ferentem, variis artibus aggressus est.'

Dextras hospitii insigne] *Dextræ* quod insit religio: ea in *fide* porrigitur: et cum *fidem* exigimus, per *dextram* oramus; et cum *fidem* damus, *dextram* conjungimus, ut est passim apud auctores.

Sic *manuum conjunctio*, pignus præsens eorum fuit, qui *pacem* communicarent; cujus in legibus, de mutuo *hospitii jure* et contesseratione hospitalitatis fit quandoque mentio: ut apud Virgilium Æneid. l. III. 'Jungimus hospitio dextras.'

Inde reperias in numismatis Antonini Pii Cons. II. *conjunctas manus*, et in nummo Triumvirali circum eas scriptum: CONCORDIA.

Illo respexit M. Tullius, pro domo; 'Q. Marcius signum concordiæ fecerat, idque in publico collocarat.'

Quare in militare signum cohortium venit *manus hastæ imposita*. Ea *insigne hospitii* est, quod missum Tacitus hic ait, et lib. seq. 8. *Vertranius*.

Fallitur interpres, cum dicit *dextram* illam apici hastæ impositam, quæ signum militare erat, fuisse *hospitii insigne*. Potius ea fuit insigne virtutis ac fortitudinis: nam fuit unica dextra super hastam, et quidem extensa erectaque. At hoc nostro loco et in mente Taciti fuerunt duæ *dextræ*, et duæ esse debuerunt, ut essent insigne *hospitii* et *concordiæ*, inter civitates et legiones.

Putat Florent. interpres, *dextras*, seu donum illud, fuisse aliquod signum, et quidem *argenteum*, quod *duas dextras* sic junctas referret; ut et alia *signa* militaria pleraque *argentea* erant.

Sed quæ similitudo aut relatio sit inter *insignia hospitii* ac pacis, et inter signa militaria, non video, nisi forte talia civitatum *dona* reposita sint per honorem in principiis, ubi signa velut in loco sanctiori, et ubi sanctissima *numina legionum*: et ubi forte deposita dona ac decora publica, ut et privata, quemadmodum et pecunia singulorum militum, et ipsius principis, seu ducis, ibi in fiscis habebatur.

De *donis*, quæ in victoriis et præliis reportata erant, intelligit Tac. Hist. II. 89. 'Ceteri juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes.' Forte *dona* hæc data publice legionibus, potuerunt deponi publice inter signa et aquilas imaginesque principum Deorumque; ut sic etiam privatim et publice sua decora haberent legiones, et ostentarent.

Quicquid sit, certe *dona* illa, seu *insignia hospitii*, prorsus diversa fuerunt a signis militaribus; signa fuerunt *hospitii* et *concordiæ*, nihil aliud. Et cum *dona* ea fuerint, verisimile est, ex auro aut argento fuisse; atque forte inter militaria decora publice esse reposita in principiis legionum.

Dextras] Puto, vetus institutum

squalorem mœstitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo 'suas injurias,'[1] modo 'civitatum vicinarum præmia,' et, ubi pronis militum auribus[2] accipiebantur, 'ipsius exercitus pericula et contumelias' conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus 'abire Legatos,' utque occultior digressus esset, 'nocte castris excedere' jubet. Inde atrox rumor,[3] affirmantibus plerisque, 'interfectos, ac, nisi ipsi[4] consulerent, fore, ut acerrimi militum, et præsentia conquesti, per tenebras et inscitiam[5] ceterorum occiderentur.' Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Asciscitur

seu amicitiæ *signum. Illorum legati in mœrorem tristitiamque subornati, per castra, per tentoria, deflentes modo* ignominiam suam damnaque, *modo* urbium finitimarum opes ac decora, *et postquam æquis manipularium auribus audiebantur*, ipsarum legionum discrimina et injurias *deplorantes, incitabant animos. Nec procul a tumultu aberant, cum Hordeonius Flaccus* abscedere legatos *imperat, et* per noctem castris exire, *ut discessus* illorum *magis lateret. Inde truculentus rumor* oritur, *multis asseverantibus*, trucidatos *fuisse legatos*, ac ni sibi providerent, futurum, ut promtissimi militum, quique præsentem statum defleverant, interficerentur per noctem, et aliis insciis. *Legiones inter se secreto fœdere obligantur. Assumuntur copiæ sociorum; quæ primo suspectabantur,*

aliis Mss. et editionibus veteribus, *militum animis*. In Ms. Jes. altera manu emendatum, *auribus*.—3 Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *et affirmantibus*. Copulam recte omisit Puteolanus. *Brotier*.—4 Ita bene Mss. Flor. Reg. Guelf. et editiones veteres ante Rhenanum, qui emendavit, *ni sibi consulerent*. Veterem scripturam merito revocavit Ryckius. In Ms. Harl. *nisi consulerent*.

NOTÆ

fuit, et jam olim usurpatum, ut civitates privatis potentioribus, vel vice versa principes civitatibus *dona* mitterent, *insigne hospitii* et amicitiæ: sic et Romani ipsi misere his, quos appellatos *amicos* et reges vellent.

At vero dubitem, an *dextras* pro donis olim miserint; neque certe ullam mentionem factam video apud auctores.

Itaque *vetus institutum* fuit, quod *dona, hospitii insigne*, mitterentur, sed novum fuit, quod *dextræ* pro tali insigni mitterentur; ut et novum fuit, quod civitates talia dona, *dextras*, scil. mitterent legionibus; ut et novum, quod legiones dispositæ per castra provinciarum mitterent etiam tales *dextras* prætorianis.

Et hoc usurpatum recens putem, novo more, in istis bellis civilibus; ut novum fuit, quod miles crearet imperatorem, in provinciis saltem, aut subverteret pro libito: quod nunquam ante factum erat.

[1] *Suas injurias*] Suæ injuriæ erant præmia vicinarum civitatum, quæ finibus illarum auctæ, et veluti per contumeliam illarum donatæ, simul et tributa eis remissa, quæ aliis adaucta erant; a Galba, nempe, quod sibi cunctanter accessissent.

auxiliorum miles; primo suspectus, tanquam, circumdatis cohortibus alisque,[a] impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens:[6] faciliore[b] inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen[1] Germaniæ legiones solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione et raris primorum ordinum[c] vocibus: ceteri silentio proximi cujusque[d] audaciam expectantes: insita[2] mortalibus natura,[e] propere sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis

tanquam circumfusis cohortibus et alis, vis præpararetur adversus legiones: sed ipse mox sociorum miles *eadem vehementius cupiens, promtiore inter improbos consensu ad bellum, quam in otio ad pacem.*

Legiones tamen inferioris Germaniæ, ut fieri ex more solet, Kalend. Januariarum sacramento in Galbæ nomen obstrictæ, magna dubitatione, et invalidis primorum ordinum plausibus: alii per silentium commilitonis sui *quisque audentiam operientes; innata mortalibus indole, confestim sectari, quæ pudet incipere. Verum*

Id.—5 Budens. *inscientia:* unde Rhenan. *inscitia.*—6 Sic bene omnes libri scripti et editi, præter Rhenanum, qui edidit, *acrius volens.* Videbimus infra cap. 64. 'Bellum volvebat.' *Brot.* Ryckius mallet *volvens*, sed retinet *volens*.

1 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *inferioris inde Germaniæ.*—2 Mallet Lipsius, *insito mortalibus natura.*

NOTÆ

[a] *Cohortibus alisque*] Cohortes erant pedestres copiæ auxiliarium, et alæ equitatus etiam auxiliaris ille miles primo suspectus legionibus, tanquam pararetur ab imperantibus ad eas invadendas opprimendasque.

[b] *Faciliore*] Facilius in seditione mali quique consentiebant ad bellum civile, quam in pace ad concordiam.

[c] *Primorum ordinum*] Vocato apud principia milite, ut dux aut imperator alloqueretur, tum sedebat imperator allocuturus exercitum, apud tribunal in sella curuli. Eum circumstabant Aquilæ, signa, vexilla, puto, et imagines principum; et insignia omnia militaria ac decora tum præcipue fulgebant.

Eam pompam, *honorem pilorum* vocat Plin. paneg. Scilicet aderant signiferi, aquiliferi, et primipili, quorum curæ demandata Aquila, legati legionum, præfecti castrorum, tribuni, centuriones, optiones, et præcipui militum omnes, flosque omnis exercitus ordine suo, et cum militiæ insignibus: hos ibi vocat Tacitus, *primos ordines.*

Ceteri longius amoti a tribunali et a conspectu ducis, minus metuebant, ne silentium in contumaciam acciperetur. Itaque tum prorsus siluere ultimi ordines, cum alii proximi etiam invalidos plausus emitterent, ut in re sibi parum læta.

[d] *Proximi cujusque*] Id est vicini, aut prope astantis sibi commilitonis.

[e] *Insita mortalibus natura*] Facit huc illud Hist. III. 'Dum quæritur tempus locusque, quodque in tali re difficillimum est, prima vox.' *Lips.*

legionibus inerat diversitas animorum. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint:[3] quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum et minas ausæ, initium erumpendi[f] circumspectabant. At in superiori,[4] quarta ac duodevicesima[5][g] legiones, iisdem hybernis[h] tendentes, ipso Kalend. Januariarum[i] die, dirumpunt[6] imagines Galbæ: quarta legio prom-

ipsis legionibus inerat varius animorum habitus: primani et quintani adeo seditiosi erant, *ut nonnulli effigies Galbæ lapidibus appetierint: legiones quintadecima et sextadecima, nihil ultra murmur et comminationes ausæ, prorumpendi occasionem circumspiciebant. At in superioribus castris legiones quarta et duodevicesima in iisdem castris agitantes, ipso die Kalend. Januariarum confringunt effigies Galbæ:*

3 Mss. Harl. Bodl. *jecerit.*—4 Gronov. habet *superiore.* Vulgo *sup. exercitu:* at delevimus *exercitu*, auctoribus Mss. Oxon. Guelf. in quo a manu sec. in margine ascriptum est. Ascripserat aliquis, ut intelligendum: inde venit in textum. Ceterum *superior exercitus* recte dicitur c. 56. atque inde forte vitii origo. *Ern.* Bud. habet *exercitu;* quod et Gronovius et Ryckius et Brotier. retinent.—5 Bene Lipsius e Ms. Covarruviæ *Duoetvicesima.* Sic quoque Mss. Flor. et Corb. Perperam Ms. Guelf. Puteolanus et recentiores, *duodevicesima.* Fuit quoque prima manu in Ms. Bodl. *duodevicesima:* sed altera emendatum, *duoetvicesima.* Sic infra Hist. II. 100. Mss. Vatic. Flor. Bodl. habent, *duoetvicesima*, ubi corrupte alii, *duodevicesima.* Brot. Ryckius autem et Gronovius cum Bipont. hic et infra legunt *duodevicesima.*—6 *Deripiunt*

NOTÆ

[f] *Erumpendi*] Ab aliis expectabant initium, vel certe occasionem erumpendi.

[g] *Duodevicesima*] Etiam in Flor. legitur, *duo et vicesima;* idque cum Lipsio verum putabam, nunc falsum, ipso Tacito auctore. Duo exercitus in Germania fuerunt, superior Hordeonio Flacco, inferior Vitellio parebat.

Vitellius ad bellum in Italiam proficiscens, suum militem, aut cum Valente præmisit, aut ipse duxit: et ex superioris Germaniæ legionibus, partem Cæcinæ ducendam tradidit, partem ad tutandam Rheni ripam Flacco reliquit, et inter eas, ut paulo infra ostenditur, *duodevicesimam.*

Nam duo et vicesima cum Vitelliano exercitu in Italia semper fuit, ut l. seq. in fine, et l. III. non semel apparet.

Et quod *duodevicesima* in Germania remanserit, patet l. IV. cum a Civili vetera castra oppressa fuerunt: ubi in optimis exemplaribus legitur: *Dillio Voculæ duodevicesimæ legionis legato,* quod perperam mutavit Rhenanus in vocem *duo et vicesimæ.*

Nam et inferius eodem l. IV. has duas legiones, scil. quartam et duodevicesimam simul nominat; ait enim, 'primani, quartanique, et duodevicesimani.' Recte igitur hic, *duodevicesima*, et paulo infra, bene etiam *duodevicesimæ*, et *duodevicesimam.* Pichena.

[h] *Iisdem hybernis*] Ad Moguntiacum nempe.

[i] *Kalend. Jan.*] Et ante hunc diem, teste Plut. exercitus superioris Germaniæ, indignari se Galbæ, non ob-

tius, duodevicesima cunctanter,[7] mox consensu.[8 j] Ac, ne reverentiam Imperii exuere viderentur,[9] Senatus Populique Romani obliterata jam nomina sacramento[10] advocabant: nullo Legatorum Tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis e[11] suggestu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.[k]

quarta legio audacius, duodevicesima dubitanter, dein concordi animo. Ac ne majestatem imperii detrectare prorsus *crederentur, jurabant in verba senatus populique Rom. quæ vocabula jam* pridem *abolita: nemine legatorum aut tribunorum contendente pro Galba, cum* contra *nonnulli, ut in rebus turbidis, seditionem acrius incitarent. Nemo tamen ad instar concionis,* aut *e tribunali orationem habuit; nondum enim erat, cui facinus meriti loco assignaretur.*

Acidalius et Freinshemius malebant: sed Mss. nihil mutant.—7 Ms. Corb. *cunctatur:* Lipsius *contanter:* Guelf. *constanter.*—8 Sic libri omnes. Frustra tentat Rutgersius, *Lectiones Venusinæ,* cap. 31. *mox consensit.* Brot.—9 *in Sen. Pop. &c.* Ryckius; et sic Gronovius.—10 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus emendaverat, *in senatus populique Romani obliterata jam nomina, sacramenta advocabant;* et sic Ryckius et Gronovius. *Sacramenta* quidem habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Sed in iis deest præpositio, *in.* Abest quoque a Ms. Flor. *Brot.*—11 Sic volebant Groslotius, et Ryckius, et Brotier. at in textu suo cum Gronov. et Bipont. omnes omiserunt præpositionem.

NOTÆ

scure significaverat: 'Illis acclamationes seu vota repetentibus, reclamabant illi, Indignus est.'

Frangendi autem principum imagines usus in omnibus rebellionibus obtinuit Hist. III. 'Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt:' eod. loco: 'simul Vitellii imagines direptæ.' *Savilius.*

[j] *Cunctanter, mox consensu*] Non eadem alacritate legio duodevicesima affixit imagines Galbæ, qua id quartanis factum est: at ii omnes, postea, *consensu;* id est, ne æmulatione principis loci, in discordias traherentur, et ne viderentur a Romanis descivisse, jurant in nomen S. P. Q. R.

Similis æmulatio in seditione Pannonicarum legionum, Ann. I. 18. 'Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint, depulsi æmulatione, quia suæ quisque eum honorem quærebant.' *Salinerius.*

Sueton. Galb. 6. 'Statimque legationem ad prætorianos cum mandatis destinaverunt, displicere Imperatorem in Hispania factum, eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.'

Sed legationis, ut videtur, revocatæ negotium intercidit, ex seditione in Vitellii favorem mota. *Savilius.*

Nullam ibi video æmulationem inter legiones, ut vult Salinerius. Certe consensus illarum potest cadere in antecedentia et consequentia; ita ut consenserint istæ legiones in projiciendas imagines Galbæ, quarta promtius, duodevicesima lente; mox pariter in id consenserint, simulque et in sacramentum advocandum in nomen S. P. Q. R.

[k] *Cui imputaretur*] In S. P. Q. R.

56. Spectator flagitii[1] Hordeonius Flaccus, Consularis Legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus: sed segnis, pavidus, et socordia[1] innocens.[2 m] Quatuor Centuriones[n] duodevicesi-

Astabat testis sceleris Hordeonius Flaccus legatus consularis, non comprimere præcipites, non firmare cunctantes, non incitare modestos tentavit; sed iners, trepidus, et ignavia socors. Quatuor Centuriones duodevicesimæ legionis, Nonius Receptus,

1 *Secordia* Mss. Flor. et Ryckii, ut fere semper.—2 Ita libri omnes. Mallet Boxhornius, *inter nocentes:* Gronovius, *nocens.* At dici potuit, *innocens.* Principum enim est duces eligere non socordes. Si socordes elegerint, so-

NOTÆ

obliterata jam nomina juraverant, quia nemo unus erat, cui tale meritum tribuerent, seu quem tali opera demererentur; nondum ad Vitellium advertebant. Et forte tum ad prætorianos misere legationem cum mandatis, ut ipsi eligerent principem, cunctis legionibus gratum.

Haud dubie is habitus animorum fuit, ut quemcumque alium a Galba probassent: quod satis manifestum in electione Vitellii, qui tantæ moli impar, si quis alius, et quem non noverant qui ipsum elegerunt, teste Tacito.

Suet. Vitel. 7. 'Advenientem male animatus erga principem exercitus, pronusque ad res novas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono Deum oblatum ter consulis filium, ætate integra, facili ac prodigo animo.'

[l] *Spectator flagitii*] Attamen relictus erat a Vitellio utriusque Germaniæ rector, Hist. II. postea secutus Vespasiani partes, et tandem a suis militibus cæsus. *Savilius.*

[m] *Socordia innocens*] Innocens hic dicitur Flaccus, quemadmodum Ann. XIV. tribuitur etiam *segnis innocentia* Fenio Rufo, ob silentium, pavorem et inertiam hominis.

Quemadmodum hic item pavore et socordia *innocens* Flaccus, quia nec probavit flagitium, neque prohibuit. *Innocens* hic, id est, segnis, iners, non promtus aut strenuus, et forte magis *extra vitia, quam cum virtutibus.*

Socordia innocens] Hoc loco *innocens*, id est, ineptus, inhabilis, nullius artis aut industriæ, qui neque se amicis aut inimicis approbat. Hic vere socors, et innocens, qui in tanto tumultu nihil conetur, nihil moliatur, nihil audeat.

Socordia innocens] Plutarch. Galba, eum vocat, *τῶν πραγμάτων ἄπειρον, rerum inscium.* Egregiis tamen viris quandoque etiam contigit, ut miles ipsos aspernaretur: sic Lucullus felix præliis et victoriis; attamen seditione militum exagitatus est.

Livius et exemplum affert paris consternationis, l. II. ubi de milite, qui injussu ducis in castra rediit, et certare noluit; 'Injussu signa referunt mœstique, (crederes victos,) execrantes, nunc Imperatorem, nunc navatam ab equite operam, redeunt in castra: nec huic tam pestilenti exemplo remedia ulla ab Imperatore quæsita sunt, adeo excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua civem regant, quam qua hostes superent.'

[n] *Quatuor Centuriones*] Qui postea occisi jussu Vitellii ob *fidei* crimen,

mæ legionis, Nonius[3] Receptus, Donatius Valens, Romilius[4] Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti vinctique. Nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti:[o] sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere Nocte, quæ Kal. Januarias secuta est, in[5] coloniam Agrippinensem aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, 'quartam et duodevicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in Senatus et Populi Rom. verba jurasse.' Id sacramentum inane visum: 'occupari nutantem[6] [p] Fortunam, et offerri Principem,' placuit. Missi a Vitellio ad legiones Legatosque, qui 'descivisse a Galba superiorem exercitum,' nunciarent: 'proinde aut[7] bellandum adversus desciscentes, aut, si concordia et pax placeat, faciendum Imperatorem: et minore discrimine sumi Principem, quam quæri.'

Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, quia Galbæ effigies defendebant, violentia militum abstracti et in vincula conjecti sunt. Et nulli postea obsequium, aut memoria primi sacramenti; sed, quod in rebus turbidis evenit, qua parte plures erant, universi stetere. Nocte proxima *Kalend. Januarias sequenti, Aquilifer quartæ legionis in civitatem Agrippinensem cœnanti Vitellio renuntiat,* quartanos et duodevicesimanos, diruptis Galbæ imaginibus, sacramentum advocasse in senatus populique Rom. nomina. *Tale sacramentum vanum creditum* est; amplectique dubitantem Fortunam, et exhiberi imperatorem *placuit. Misit Vitellius ad legiones et legatos, qui monerent,* superioris Germaniæ legiones defecisse a Galba; igitur aut certandum *esse* adversus deficientes, aut si consensus et quies arrideat, creandum *esse* principem; et minore periculo eligi Imperatorem, quam investigari.

---

cordia sunt innocentes. Brot.—3 Ms. Corb. *Novius.*—4 Ita Mss. Reg. Corb. Beroaldus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et editionibus veteribus, *Romulus.* Et infra cap. 59. Ms. Reg. habet, *Romulum.*—5 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editiones veteres et recentiores. Male Beroaldus omisit præpositionem, *in.* Brot.—6 Est qui malit *invitantem:* et Ernesto displicet *nutans fortuna.*—7 *Aut* abest a Ms. Jes. Corrupte Ms. Reg. et editio princeps, *ad bellandum.*

NOTÆ

sed non sine summa vecordia et scelere Vitellii, cui imputare tale suum crimen ultro potuerunt egregii centuriones.

[o] *Memoria prioris sacramenti*] Quod Galbæ dixerant, urgente Verginio, post mortem Neronis. *Savilius.*

[p] *Occupari nutantem*] Recte: alii, *invitantem.* Lipsius.

Proprie fortassis est, aut invadere eam prensando, aut dominum se facere huc illuc dubie se versantis fortunæ. *Savilius.*

57. Proxima legionis primæ hyberna erant, et promtissimus e Legatis Fabius Valens. Is die postero[1] coloniam Agrippinensem[q] cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus,[2] *Imperatorem* Vitellium[r] consalutavit. Secutæ ingenti certamine[3] ejusdem provinciæ legiones: et superior exercitus,[s] speciosis Senatus Populique Romani nominibus relictis, III.[4] Nonar.[5] Januarias Vitellio accessit: scires

Propiora erant castra primæ legionis, et audacissimus legatorum Fabius Valens. Is postridie civitatem Ubiorum ingressus cum equitatu legionis et sociorum, Vitellium principem *appellavit. Accessere* certatim *magna æmulatione legiones ejusdem provinciæ: et superioris* Germaniæ *miles, omisso,* quod *prætextui* fuerat, *sacramento in senatum populumque Rom.* advocato, *tertium Non. Januarias Vitellio*

1 Ita Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et editione principe, *die proximo*.—2 Mss. Flor. Corb. *gressus*. Ms. Agr. *egressus*. Inde Ryckius ejusque amicus tentabant, *prægressus*.—3 In Hispano libro, forte Ms. Covarruviæ, apud Lipsium, *ingenti agmine*.—4 *Tertium* Jac. Gronovius e Ms. Flor. et sic Brotier. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, III.: et sic Bipont. Ryckius, sine librorum auctoritate, *tertio* scribit.—5 *Nonas* Jac. Gronovius: quod servat et Ryckius et Brotier. Bipontini

NOTÆ

[q] *Coloniam Agrippinensem*] Colonia Agrippinensis, urbs Ubiorum populorum, ad Rhenum fluvium, in Germania inferiore, provincia Galliæ Belgicæ: hodie *Coln* incolis, *Cologne* Francis, urbs Imperialis circuli Westphaliæ, sed tamen sita in Archiepiscopatu Coloniensi. *Tillemonius*.

Agrippinensem] Quæ condita ab Agrippina matre Neronis, Claudii uxore, Tac. XII. ‘Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci imperat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.’

[r] *Imperatorem Vitellium*] Sic Suet. Vitell. 8. ‘Vix dum mense transacto, neque diei neque temporis habita ratione, ac jam vespere, subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat in veste domestica, Imperator est consalutatus; circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum Divi Julii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam; nec ante in prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini: tum quidem consternatis, et quasi omine adverso anxiis omnibus, inquit, Bono animo estote, nobis alluxit: nullo sermone alio apud milites usus.’ Plut. tum meridiem fuisse dicit.

Sed unde faustum omen aut bonum animum melius sumere potuit Vitellius, quam ex flamma et odore camini, ‘qui fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus, et sagina gravis?’

Et eo tempore, vel hora, salutatus Imperator, referente Plut. cum per vinum et epulas incaluisset: hinc grandis illa oratio ad milites, cum velut eructavit hactenus: *bono animo estote, nobis alluxit* caminus.

[s] *Superior exercitus*] Sic Suet. Vitel. 8. ‘Consentiente deinde etiam superioris provinciæ exercitu, qui

illum priore biduo non penes Rempublicam[t] fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, 'auxilia, equos, arma, pecunias' offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio[6] validus.[u] Nec principes modo coloniarum[v] aut castrorum, quibus præsentia[7] ex affluenti[w] et[8] parta victoria magnæ spes: sed manipuli quoque[x]

adjunctus est; ut disceres eum superiore biduo non fuisse in potestate senatus populique Rom. Alacritatem legionum æmulabantur Agrippinenses, Treveri. Lingones, suppeditantes viros, equos, tela, opes, *ut quisque præpollebat corpore, divitiis, animo. Nec proceres,* seu primores, *solummodo coloniarum aut exercituum, quibus affatim suppetebat rerum omnium copia,* quibus *et ingentes post victoriam spes;*

habent *Non.*—6 Sic libri omnes. Lipsius tamen, Pichena, Acidalius, et Ernestus non probant, *ingenio.* At et ingenio locus in bellis et civilibus discordiis. *Brot.*—7 Ms. Agr. *præsentes.*—8 Groslotius vult *ex:* sine necessitate.

NOTÆ

prius a Galba ad senatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab universis cupide recepit.'

[t] *Non penes Rempub.*] Quid gregario militi cum Rep. cum senatu aut populo Romano? volebant bellum, et ex bello prædam: volebant principem, qui donaret *sine judicio sua alienaque;* qui *perdere sciret, donare nesciret;* qui perdere se et Remp. posset et vellet: tantum aberat, ut Remp. salvam vellent.

[u] *Ut quisque corpore, opibus, ingenio validus*] Cur hic de ingenio? aut quis ejus usus? nisi forte ad orandum, aut impellendum. *Lipsius.*

Recte *ingenio:* respicit enim senes invalidos et tenuiores: qui, cum neque corporibus neque opibus partes juvare possent, juvabant saltem ingenio, scilicet ceteros populares ambitu, concionibus, et consiliis accendendo. *Pichena.*

Ingenio] Ingenio etiam opus, ut dona placeant cum offeruntur; ars et ingenium in donis tribuendis plus quam dona ipsa pollent: ingenio opus, quo multa alacriter pollicearis; et sæpe multo plura, (ut in tanta belli alacritate,) quam exequi possis, ut plerumque fit.

Ingenio] Qui ingenio aut animo præpollerent, poterant etiam se ipsi offerre principi.

In motibus civicis, haud parum pollet lingua, facundia, ingenium, ambitus, audacia, et cetera incitandis animis idonea.

Ingenio] Sallust. bell. Catil. 'Sed diu magnum inter mortales certamen fuit, vine corporis, an virtute animi, res militaris magis procederet. Nam priusquam incipias, consulto; et ubi consulueris, mature facto opus est: ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio viget.' Vis ingenii et virtus animi differunt; vis ingenii bello, virtus animi et præliis excellit.

[v] *Principes modo coloniarum*] Sunt *decuriones* Principes *castrorum,* quos Veget. quoque II. 9. vocat *milites principales,* et Tac. Hist. III. *primores castrorum,* sunt *aquiliferi, signiferi, optiones, &c.* qui privilegiis muniuntur, cum reliquum vulgus et gregarii milites vocarentur *munifices;* quod *munia facere* coguntur. *Savilius.*

[w] *Quibus præsentia ex affluenti*] Præsentia ex affluenti, earum rerum sci-

et gregarius miles viatica sua et balteos[y] phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant; instinctu et impetu[z] et avaritia.[a]

58. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius, ministeria Principatus, per libertos agi solita, in Equites Romanos[b] disponit: vacationes[c] Centurionibus ex fisco numerat:

verum et ipse *etiam manipularius ac plebeius miles conferebant stipendia sua, et zonas, et phaleras, ornamenta armorum argento micantia, pro nummis tribuebant* ultro; *ardore, et impetu*, simul *et cupiditate.*

Itaque celebrato ardore militum, Vitellius committit equitibus Rom. curas imperii, quæ solebant exerceri per libertos: vacationes centurionibus ex pecunia sua per-

NOTÆ

licet quas tunc largiebantur, affluens seu abundans copia illis suppetebat. Cic. offic. l. I. 'ut omnium rerum affluentibus copiis ditetur.' *Pichena.*

Qui in præsens affluebant copiis opibusque, quibus et in futurum ex victoria magnæ spes opum erant: opponit Tacitus *præsentia* bona, quibus tum affluebant opibus, quas *parta victoria* sperabant.

[x] *Manipuli quoque*] Id est, *manipulares*, contra distincti a *primoribus castrorum*. Savilius.

Manipuli forte toti talia offerebant, et veluti publice, seu communi totius manipuli consensu factæ illæ collationes: nam omnes et singuli contribuebant viatica sua, &c.

[y] *Balteos*] Varro l. IV. de Ling. Lat. '*Balteum*, cingulum e corio bullatum,' plerumque argento aurove pictum. Spartianus Hadriano: 'Vestem humillimam frequenter, et sine auro balteum sumebat.'

[z] *Instinctu et impetu*] *Instinctu*, legatorum nempe, tribunorumque et centurionum: *impetu* proprio. *Freinsh.*

Immo *instinctu* mutuo inter principes, ut etiam inter manipulares, et vere instinctu et motu proprio *αὐτομάτως* scil. *sponte*, et ultro id agebant: nec instinctu alieno opus.

Sic infra c. 62. 'Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas; instare miles, arma poscere:' et mox, 'torpebat Vitellius.' Itaque instinctu suo, et impetu proprio, talia offerebat miles.

Instinctu et impetu] Cicero pro Sextio: 'Majoribus præsidiis et copiis oppugnatur Respub. quam defenditur; propterea quod audaces homines et perditi nutu impelluntur; et ipsi etiam sponte sua contra Rempub. incitantur; boni nescio quomodo tardiores sunt, et principiis rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur,' &c.

[a] *Et avaritia*] Avaritia eo spectabat, ut ea quæ ipsi largiebantur, multiplicata sibi a Vitellio reddi sperarent. Vel potius, ut sibi majorem rapiendi licentiam sumerent, principe, ob accepta dona, connivente. *Pichena.*

Avaritia, nempe ut cum usura longe majori ea munera reciperent. Olim Cæsar pecuniam mutuatus est a suis legatis, sed alia mente, alia virtute et prudentia.

Sic Hist. II. 'Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largitus privatim, quod avidius de Rep. sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti, rarissimus quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt.

[b] *In equites Romanos*] Id egit exem-

sævitiam militum, plerosque ad pœnam exposcentium, sæpius approbat, partim[1] simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, Procurator Belgicæ,[d] statim interfectus. Julium Burdonem,[2] Germanicæ classis Præfectum,[e] astu subtraxit.[f] Exarserat in eum iracundia exercitus, tanquam crimen[g] ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis: et apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo, licebat. Ita in custo-

solvit: sævienti militi et multos ad supplicium flagitanti sæpius assentitur, et partim prætextu carceris eludit. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, statim occisus est. *Arte* vero *subduxit Julium Burdonem, classi Germanicæ præpositum. Adversus eum flagrabat ira miles, quasi crimen et mox fraudem paravisset Fonteio Capitoni. Læta erat* in vulgus *recordatio Capitonis; et inter grassantes et iratos, publice interficere fas erat, at veniam dare nefas, nisi frustrando. Ita in carcere*

1 Sic recte Lipsius et recentiores. In Ms. Reg. et editionibus veteribus, *parum simulatione.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Rhenanus, *pari simulatione.* Brotier.—2 Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *Burdunem.*—3 Ita libri

NOTÆ

plo Galbæ, qui tamen per malos amicos libertosque subversus est. *Evocatos* hos equites vocabat Galba, sed qui forte tantum circa cubiculum et corporis custodiam vigilarent.

Melius Vitellius, qui *ministeria principatus* in illos *disponit.* Nam sic a libertis malisque ministris cavere videbatur.

[c] *Vacationes*] Ut, nempe, sic vulgus militum deliniret, nec tamen centurionibus displiceret.

Vacationes] Hoc sumsit ex Othone, qui primus id instituit, licet non bono exemplo, tamen bono exitu, et utili in Rempub. consilio.

[d] *Belgicæ*] Fuit legatus Belgicæ Valerius Asiaticus, et procurator *Propinquus,* qui ob fidem in Galbam occiditur: et quia infensus haud dubie Asiatico legato, qui nunc se vindicat. Et mox generum Asiaticum ascivit Vitellius, teste Tacito.

[e] *Germanicæ classis præfectum*] Fuit illa classis in Rheno. Plin. Panegyr. 'Cum totus armatis navibus Rhenus instructus sit.' Et classis hæc per partes divisa erat. Floro teste, Drusus 'Bonnam et Geldubam pontibus junxit, classibusque firmavit.'

Ergo his locis pars classis Germanicæ, pars alia ad exitum fluvii, ubi *Pharus* olim, nunc *arcem Britannicam* vocant.

De classe illa, quæ in Oceano Germanico, et hinc in æstuariis et fluviis, jam olim sub Augusto et duce Germanico, Tac. Ann. II. 6. 'Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angusta puppi proraque, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc appellerent.'

[f] *Astu subtraxit*] Nempe vinculis inditis: nam in custodia habitus, et post victoriam demum dimissus est.

[g] *Crimen*] Affectati scil. imperii, sive verum, sive fictum fuerit tale crimen.

dia habitus: et post victoriam demum, stratis[3] [h] jam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum,[i] objicitur Centurio Crispinus,[j] qui se[4] sanguine Capitonis cruentaverat: eoque et postulantibus manifestior[k] et punienti vilior fuit.

59. Julius deinde Civilis[l] periculo exemtus, præpotens inter Batavos,[m] ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes,[n]

detentus: et tandem post victum Othonem, sedata jam militum ira, vinclis *exemtus est. Interea offertur, tanquam victima, centurio Crispinus, qui se cruore Capitonis polluerat: ideoque et flagitantibus insignior, et damnanti contemtior fuit. Mox discrimini ereptus* est *Julius Civilis, præpollens apud Batavos, ne* scil. *bellicosa natio illius nece offenderetur. Et erant in regione Lingonum Octo Batavorum*

scripti et editi præter MS. Reg. in quo, *statis*; et Rhenanum, qui emendavit, *satiatis*. Rhen. conjectabat *frustratis*.—4 A Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe absunt, *qui se*. Et certe omitti possunt. *Brotier*.

NOTÆ

[h] *Stratis*] Durior metaphora, sed quæ tamen apta videatur ingenio et seditioni militum furentium sævientiumque.

Stratis] Alii legunt, *frustratis*, alii *satiatis*.

[i] *Ut piaculum*] Ὡς ἄγος, ut victima piacularis, iræ et furori militum objicitur centurio.

[j] *Centurio Crispinus*] Quem haud dubie immiserant Cornelius Aquinius et Fabius Valens, legati legionum, et Burdo ille *Germanicæ classis præfectus*. Sicque supplicium luit unus centurio, quod alii, ducesque ipsi, meruerant.

Sic fere rei potentiores ad tempus eludunt leges et principes, suo tamen tempore exitii vicem inventuri, sic ordinante providentia, quæ lente sed dure talia facinora vindicat.

[k] *Manifestior*] Quia nempe cæde nobilissimi legati manus suas cruentaverat.

[l] *Julius deinde Civilis*] Idem, qui postea Batavis sociis, auxiliaribus Gallis, Germanisque, tam diuturnum adversus Romanos bellum gessit, ut docemur tertio et quarto Hist.

Eventus, quem hic locus respicit, apud Tacitum mentio Hist. IV. 'Julius Paulus et Claudius Civilis regia stirpe, multo ceteros, [Batavos nobiles,] anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit. Injectæ Civili catenæ,' &c. *Savilius*.

[m] *Batavos*] Batavi populi provinciæ Germaniæ inferioris, in Gallia Belgica: hodie major pars Diœceseos Archiepiscopatus Trajectensis *Utrecht*, et forsan pars Episcopatuum Boscoducensis *Bos-le-Duc* et Ruremondensis *Ruremonde*; vel secundum divisiones temporales, pars est comitatus *Hollandiæ*, et ducatus *Gueldriæ*; necnon dominium *Utrecht*, in regione dicta *les Pays Bas*. Tillemonius.

[n] *Octo Batavorum cohortes*] Cum magnam et memorandam Britanniæ rebellionem virtus Suetonii Paulini, et fortitudo quadragesimæ legionis compressisset, ingenti hominum clade, recentem submittit ex Germania militem Nero, duo millia legionario-

quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressæ,[o] prout inclinassent, grande momentum[p] sociæ aut adversæ.[1] Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, Centuriones, de quibus supra retulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes.[q] Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ Legatus, quem mox Vitellius generum ascivit: et[2] Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ[r] rector, cum Italica

cohortes, auxiliares quartadecimanorum, et quæ tum dissensione temporum a legione discesserant, et quocumque propendissent, ingens accessio amicæ vel infensæ. Interfici jussit Nonium, Donatium, Romilium, et Calpurnium, centuriones, de quibus supra tradidimus; hi puniti ob fidem, scelus atrocissimum inter deficientes. Adjunxere se partibus Valerius Asiaticus, legatus provinciæ Belgicæ, quem postea Vitellius generum assumsit: et Junius Blæsus, qui præerat Galliæ Lugdunensi, cum

1 Ms. Corb. *aversæ*.—2 Budens. *ut*.—3 In Mss. et veteribus editionibus, *Tauriana*.

NOTÆ

rum, equites mille, octo cohortes auxiliariorum, quas *octo* fuisse *Batavorum cohortes* arbitror hoc loco notatas.

Quicquid tandem fuerit, nihil certius, quam has Batavorum cohortes, ut auxilia, fuisse ascriptas quartædecimæ legioni; et Neronem, perspecta ejus fide et audacia, legionem illam et auxilia, quacumque tandem occasione, in Italiam præmisisse: at Vindice res novas moliente, auxilia, Batavos nempe, se, ex dissidiis obortis, a legione separasse, cum aliquo, ut patet, Neronis incommodo. Et Galba principatum adepto, in Illyricum legionem missam, et Batavos in Britanniam rediisse, atque in itinere, percepta Vitelliani motus fama, transiisse in ejus partes.

Quod clare patet ex Tacit. Ann. XIV. 'Auxitque copias Cæsar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliorum cohortibus, ac mille equitibus.' Hist. II. 'Motæ ad imperium Othonis e Dalmatia Pannoniaque legiones, præcipui fama quartadecimani, rebellione Britanniæ compressa.'

Eodem lib. 'Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant,' &c. *Savilius.*

[o] *Digressæ*] Quia legio quartadecima in partibus Neronis; at vero Batavi in partibus Vindicis et Gallorum.

Alibi gloriantur illæ cohortes, abstulisse Italiam et imperium Neroni, quod præcipue factum, cum discessere a quartadecimanis, quorum decus et robur haud dubie fuerant cohortes illæ hactenus.

[p] *Grande momentum*] Justini simile est; 'ingens momentum futurus, utri parti accessisset.' Lucan. 'Momentumque fuit mutatus Curio rerum.' *Lipsius.*

[q] *Inter desciscentes*] *Fidei* crimen gravissimum *inter desciscentes;* hoc, per Ironiam, dictum puto, quasi vero crimen sit desciscere ab iis, qui desciscunt a principe.

[r] *Lugdunensis Galliæ*] Celtica, sive

legione et ala Taurina,[1 a] Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticis copiis mora, quo minus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Præerat Trebellius Maximus,[t] per avaritiam ac[1] sordes contemtus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius, Legatus vicesimæ legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat.[2] Trebellius 'seditionem et confusum ordinem disciplinæ' Cælio; 'spoliatas et inopes legiones' Cælius Trebellio objectabat: cum interim fœdis Legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus,[3] et, aggre-

legione Italica, et ala Taurina, Lugduni præsidium agitantibus. Nec in Rhætico milite cunctatio fuit, *quin statim* etiam *accederet. Nec cunctatum quidem* est *apud Britanniam.*

Eam regebat Trebellius Maximus, per avaritiam et sordes spretus, legionibus odiosus. Augebat invidiam illius Roscius Cælius legatus vicesimæ legionis, ab eo *pridem dissentiens, sed prætextu bellorum civilium violentius exarserant. Trebellius exprobrabat Cælio* discordiam et turbatum *militiæ* ordinem, *et Cælius Trebellio* objiciebat nudatas et egenas legiones. *Cum interim disciplina castrorum labefacta* est *indecoris legatorum contentionibus, eoque dissensionis processum* est, *ut*

1 *Et* Brotierus habet.—2 Ita bene Mss. Harl. Guelf. editio princeps et Ms. Flor. manu prima. Mss. Corb. Jes. et Puteolanus, *proruperant:* [et sic Ryckius et Gronov.] *Brotier.*—3 Male Rhenanus, *proturbantibus.* In Mss. Bodl.

NOTÆ

Lugdunensis, regio Galliæ Comatæ ad Oceanum Occidentalem sive Atlanticum, a Romanis fuit divisa in quinque provincias, nempe Lugdunensem primam, secundam, tertiam, quartam vel Senoniam, et quintam seu Maximam Sequanorum.

Hodie primatiatus *Lyon*, vel pars provinciæ Ecclesiasticæ *Mayence*, et integræ provinciæ Ecclesiasticæ *Besançon*, *Lyon*, *Sens*, et *Paris*.

Vel secundum divisiones temporales, hic sunt provinciæ integræ, *Normandie*, *Bretagne*, *Maine*, *Perche*, *Vendomois*, *Dunois*, *Beauce* vel *Chartrain*, *Gastinois*, *Orleanois*, *Bourgogne* ducatus et comitatus, *Dombes* principatus et *Beaujolois*; atque partes provinciarum *Anjou*, *Touraine*, *Blaisois*, *Nivernois*, *Bourbonnois*, *Forez*, *Lyonnois*, *Bresse*, *Champagne*, et *Isle de France*, in regno Franciæ; atque pars regionis *Suisse*: ex Geographia Sansonis, &c. *Tillemon.*

[a] *Taurina*] Augusta Taurinorum, urbs Taurinorum populorum in Gallia Transpadana, regione Italiæ, vel in Viennensi, quarta provincia Galliæ Narbonensis: hodie *Turin*, Urbs principatus Pedemontii, et sedes ducis Sabaudiæ. *Tillemon.*

[t] *Trebellius Maximus*] De quo Hist. II. Et vit. Agric. *Savilius.*

gantibus se Cælio cohortibus alisque,[u] desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit:[4] quies provinciæ, quanquam remoto Consulari,[v] mansit: rexere Legati legionum; pares jure, Cælius audendo potentior.

61. Adjuncto Britannico exercitu,[w] ingens viribus opi-

socialium etiam militum contumeliis perculsus, et adjungentibus se Cælio cohortibus, et alis, destitutus Trebellius confugerit ad Vitellium; ac tranquilla Britannia fuit, *licet ejecto* legato *consulari. Curavere legati legionum; auctoritate pares, Cælius per audaciam validior.*

Additis legionibus Britannicis, ingens viribus et copiis Vitellius, instituit ambos

Jes. *perturbatus.* Idem.—4 Ryckii Ms. *profugerit.*

NOTÆ

[u] *Cohortibus alisque*] Intelligit ipsos *auxiliares*, quorum conviciis proturbatus Trebellius.

[v] *Remoto Consulari*] Regebat Britanniam Legatus Consularis, qui provinciæ, legionibus, et legatis legionum, et summæ rerum præerat. At nunc Britanniam, absente legato consulari, regunt legati legionum, qui prætorii aut certe prætoriis æquales.

[w] *Adjuncto Britannico exercitu*] Si verum, quod *Trebellius desertus* a militibus *ad Vitellium profugerit*, et quod Paulinus affert Hist. II. 'Britannicum militem hoste ac malo distineri,' quod ipse scribit Tacitus: 'in Britannico exercitu nihil irarum: non sane aliæ legiones per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt;' quomodo a vero non abeunt, quæ hic refert, *adjuncto Britannico exercitu*, et alibi; 'Vitellius e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit?' *Savilius.*

Certe ibi non satis cohærere videtur narratio Taciti. Dicit desertum Trebellium, ex Britannia ad Vitellium perfugisse, deinde statim addit: *adjuncto Britannico exercitu:* certe multa præterit, quæ cognitu necessaria forent. Debuit enim ibi dicere, quomodo e Britannico delectu, octo millia sibi adjunxerit, an transierint cum Trebellio, &c. nec ullus aptior locus.

Adjuncto] Cum orta inter legatos discordia, profugisset Trebellius ad Vitellium, tum secum forte traxit in partes Vitellii ipsam Britanniam, et partem saltem exercitus secum transvexit; neque verisimile est solum et destitutum transfugisse in Galliam.

Vel postea illa octo millia accita e Britannia a Vitellio, auctoritate sua et Germanicarum legionum, priusquam expediret in Italiam; tenuis certe ille videtur transfuga, qui nullum donum secum affert.

Dicit autem Tacitus, *nihil irarum fuisse in Britannico exercitu;* comparate scil. cum legionibus Germanicis, quæ imagines Galbæ dirupere, quæ in vana nomina S. P. Q. Rom. sacramenta advocavere, suos duces et legatos interfecere.

Et supra c. 60. 'Quies provinciæ, quanquam remoto consulari, legati legionum pares jure,' &c.

Et cum dicit Hist. l. II. *Britannicum militem hoste distineri;* sic vere, quia electos utriusque exercitus, *Britannici* et *Germanici*, secum avexit Vitellius, et tantum nomina legionum reliquit, vana et vacua; et sic hostem metuebant, sic hoste distinebantur.

busque Vitellius, duos Duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens 'allicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis[1] Alpibus[x] Italiam irrumpere;' Cæcina 'propiore transitu, Peninis jugis[y] degredi'[2] jussus. Valenti inferioris exercitus electi,[z] cum aquila[3][a] quintæ legionis et

duces, duasque bello vias. *Fabius Valens jussus* est, adjungere sibi Gallias, vel si recusarent, *eas* depopulari et per Cottianas Alpes Italiam invadere; *imperatum est Cæcinæ* breviore trajectu, Peninis, *scil.* montibus descendere. *Valenti tradita* sunt *inferioris* Germaniæ *vexilla, cum aquila quintæ legionis, et*

1 Ms. Guelf. edd. pr. Puteol. *quottidianis;* vitiose. Beroaldus edidit *Cottianis.* Ern. Budens. *Cotianis.*—2 *Digredi* quid. Mss. et Edd.—3 Sic bene Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. Corrupte in Ms. Corb. *aquilis.* In Mss. Reg. Vatic. et editione principe, *aquilex.* Unde

NOTÆ

[x] *Cottianis Alpibus*] Alpis Cottia, vel Matrona, mons Brigantiorum populorum, in Viennensi quarta Galliæ provincia: hodie *le Mont Geneure* in Delphinatu ad Septentrionem et Orientem. *Tillemonius.*

Cottianis Alpibus] Nemo, opinor, vel semidoctus, non cognoscet *Cottianis* legendum: ut inde eorum sententia confutetur, qui Genuam quoque in Cottiis esse dixerunt, nec enim illac transiisse Vitellianos quisquam prodidit. *Alciatus.*

Non abs re fuerit dicere, *Cottiarum* et *Peninarum* Alpium Gallis nostris in Italiam euntibus pervia esse itinera. Cottias vero Alpes, vel, ut vult Tacitus, Cottianas, nostrates *montem Genebræ* vocant, in Delphinatu.

Via militaris et convehendis machinis bellicis accommoda. Ea Carolus Octavus, Italiæ terror, et belli fulmen, primus immensæ magnitudinis tormenta bellica in Italiam transvexit.

Peninæ Alpes sunt in Sabaudia, vulgo *mons Cinis:* eas transcendit Carolus Magnus Regi Longobardorum bellum illaturus. *Lupanus.*

[y] *Peninis jugis*] Alpis Penina, mons Veragrorum et Salassorum populorum, in Viennensi Quinta Galliæ provincia: hodie *le Grand Saint Bernard,* mons comitatus *Wallais,* et ducatus *Aoust,* in Helvetia hodierna, et Pedemontio principatu. *Tillemon.*

Peninis jugis] Ita scribendum ubique, auctore Livio; qui negat eas Alpes sic dici, quod Annibal *Pœnus,* ea transmiserit, sed a jugo excelsi montis, quod *Penum* incolæ dicunt. Fidem ei notæ etiam nostra lingua hodie facit, qui excelsa omnia, et in acutum fastigiata, *Pennas* vocamus sive *Pinnas.* Lipsius.

[z] *Electi*] Sunt cohortes, et vexilla, quæ abstrahebant a legionibus, cum aquilas et fere vacua legionum nomina in provincia relinquerent. Quilibet legatus unam tantum aquilam seu legionem habuit, cum tamen re ipsa robur omnium legionum in Italiam secum traherent.

[a] *Cum Aquila*] Valenti quadraginta millia hominum data; lectis roboribus legionum, et auxiliorum, ex universo inferioris Germaniæ exercitu: nulla integra legione ei data, ut Germanis hostibus, qui ad Rhenum, quatuor legionum nomen fraudem faceret: Aquila tamen unius legionis data, sig-

cohortibus alisque, ad XL. millia armatorum data: XXX. millia Cæcina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, prima et vicesima,[4] fuit: addita utrique Germanorum auxilia,[b] e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62. Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, 'dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ cunctentur: non obstare hyemem[c] neque ignavæ pacis moras: invadendam Italiam, occupandam urbem: nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto

cohortibus alisque sociorum, *ad quadraginta millia militum: Cæcina e superiori exercitu trahebat triginta millia* armatorum, *quorum præcipua vis fuit legio una-et-vicesima; adjunctæ utrique* duci *sociæ Germanorum copiæ, ex quibus Vitellius suum etiam exercitum supplevit*, cum *universa belli mole secuturus.*

Maximum discrimen fuit *inter militem et ducem. Urgere miles, prælia flagitare*, dum Galliæ timeant, dum Hispaniæ dubitent; non impedire hyemem, neque inertis otii cunctationes; occupandam Italiam, invadendam urbem; nihil in bellis civilibus properatione melius aut certius; ubi executione ma-

Lipsius frustra tentabat, *aquila X quintæ*, seu *quintædecimæ legionis.* Brotier.—4 *Legio unaetvicesima* [Brot. edidit; et] ita Ms. Reg. editio princeps, et Cl. Lallemand; probabat quoque Cl. Ernestus. In Mss. Flor. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *una pr. et vic.* Inde Puteolanus edidit, *una prima et vicesima.* Non absurdo sensu, si distinguas post, *una:* [et sic edidere Gronov. et Ryckius cum Bipont.] In Ms. Harl. deletum est, *una.* Brotier.

NOTÆ

num præcipuum totius expeditionis.

Cæcinæ triginta millia hominum data, ex lectis seu vexillariis duarum legionum, et auxiliorum inferioris exercitus, addita una legione integra, una-et-vicesima Rapaci: eodem consilio, ut duarum legionum nomen prætexeretur vicinis barbaris.

Inde factum, ut mox in Italia septem legiones Germanicæ numerentur, *prima, quinta, quintadecima*, et *sextadecima*, ex inferiori exercitu; *quarta, una-et-vicesima* excepta; quia ex aliis partem eduxerant in Italiam Vitelliani, partem reliquerant.

In Vaticano, *cum aquilex quintæ legionis;* ex quo Lipsius, *cum aquila x. quintæ legionis*, cui cave credas: non quin de utraque legione id credi possit, ex cetera historiæ serie, sed *decimam-quintam, decimam-quartam*, aliaque ad eum modum, Tacitus et alii veteres omnes consensu minorem numerum præponunt, *quartamdecimam, tertiamdecimam, quintamdecimam.* Mercerus.

[b] *Germanorum auxilia*] Non ex Gallica tantum Rheni ripa, sed et e Transrhenanis, quos præcipue hoc Taciti loco spectari puto. *Savilius.*

Germanorum] Qui nempe ante socii, aliique etiam forte ante ignoti, tum in commilitium asciti sunt a Vitellio: quippe gens, periculorum avida, etiam apud extraneos bellum quærebat.

[c] *Non obstare hyemem*] Excusationes morasque omnes rejiciebat miles, ideo clamabat; Impedimento esse non debere hyemem, neque moras pacis, quæ ab ignavis proponebatur. *Pichena.*

magis, quam consulto opus esset.' Torpebat Vitellius, et fortunam Principatus inerti[1] luxu[d] ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus et sagina gravis: cum tamen ardor et vis militum ultro Ducis munia implebat, ut si adesset Imperator, et strenuis, vel ignavis spem metumque adderet. Instructi intentique[2] 'signum profectionis' exposcunt. Nomen[3] *Germanici*[e] Vitellio statim additum:[3]

gis, quam consultatione opus esset. *Languebat Vitellius, et opes amplitudinemque imperii segni luxuria profusisque conviviis præcipiebat, sub meridiem vino madidus et satietate ac pinguedine distentus; cum tamen alacritas et impetus militum ultro Imperatoris curas obiret, perinde ac si dux astaret, et promtis vel segnibus spem, aut formidinem adjiceret. Parati intentique* signum itineris *expostulant. Vocabulo* Germanici *Vitellio propere imposito,* Cæsarem *se nuncupari, etiam post*

1 Sic bene Puteolanus et recentiores. Ms. Corb. *in inerti.* Editio princeps, *in inermi.* Brotier.—2 Sic bene Mss. Corb. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *instructi interritique.* Idem.—3 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. et Puteolanus. Et quidem optime. In editione principe et recentioribus, *nomine Germanici Vitellio statim addito;* [et sic Gronov. cum Ryckio.] Paulo mollius Ms. Corb. *nomine*

NOTÆ

[d] *Inerti luxu*] Sic infra: 'Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur:' et mox; 'Vitellius ventre et gula sibi ipse hostis.'

Libet hic ex Xiphil. addere Vibii Crispi dictum elegans, qui cum ex nimia ciborum ingluvie ægrotasset, respondit, Nisi ægrotasset, se periturum fuisse.

Itaque, ut ipse Xiphilinus scribit, totus Vitellii principatus nihil aliud quam ebrietas fuit: etenim pretiosissima quæque tam studiose undique conquirebantur, et conquisita tam opipare apparabantur, ut omnes cupediæ Vitelliani cibi dicantur. *Lupanus.*

Sic Suet. Vit. 13. 'Sed vel præcipue luxuriæ sævitiæque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in jentacula, et prandia, et cœnas, comessationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummum constiterunt.'

Quadringena millia N. sunt nobis 10,000. coronati, seu 30,000. lib.

[e] *Nomen Germanici*] Primus qui apud Romanos expugnato loco cognomen sibi ascivit, fuit Cn. Marcius, a *Coriolis* dictus *Coriolanus.*

Post eum seniori Scipioni a devicta *Africa* hæsit *Africani* cognomen. Lucius quoque ejus frater ab *Asia* sumsit *Asiatici* cognomen.

Ex Metellis multi, sed discernendi se magis gratia, quam ullo insignioris victoriæ merito. Primi Imperatores interdum ex libitu pauca quædam asciverunt nomina, interdum in alios transfuderunt.

Postera ætas, ut virtute degener, ita ambitiosa in titulos. Xiphil. in Commodo: 'Tanta erat futilitas istius monstri abjectissimi Commodi, in hoc

Cæsarem se appellari etiam victor prohibuit.[f] Lætum augurium[g] Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat,[4]

victoriam vetuit. Faustum auspicium oblatum *Fabio Valenti, et copiis, quas in*

Germanici statim addito. Brot.—4 Sic bene Mss. Flor. Reg. Harl. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *in bellum*

NOTÆ

stylo exaratas ad senatum literas dederit: Imperator Cæsar L. Ælius Aurelius Commodus, Augustus, Pius, Felix, Sarmaticus, Germanicus, Maximus, Britannicus, concordia orbis terrarum invictus, Romanus Hercules, Pontifex Maximus, Tribuniciæ potest. XVIII. Imperat. VIII. Consul VII. Pater Patriæ.'

Et qui modestiæ laude censetur Justinianus, eadem inflatæ scriptionis ambitione turget. 'Imp. Cæsar Flavias Justinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, inclytus Victor ac Triumphator, semper Augustus.' *Savilius.*

Nomine Germanici] Tum modeste et sapienter dixit mater Vitellii, se non genuisse Germanicum, sed Vitellium. Ejusdem modestiæ exemplum habes apud Gellium XIII. 4. de Alexandro: 'Cum is ad matrem ita scripsisset: Rex Alexander Jovis Ammonis filius, Olympiadi matri salutem dicit: Olympias ei rescripsit ad hanc sententiam: Amabo, inquit, mi fili, quiescas, neque deferas me, neque criminere adversum Junonem. Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum tu me literis tuis pellicem illi esse confiteris.

'Ea mulieris scitæ atque prudentis erga ferocem filium comitas, sensim et comiter admonuisse eum visa est, deponendam esse opinionem vanam, quam ille ingentibus victoriis, et adulantium blandimentis, et rebus supra fidem prosperis imbiberat, genitum esse sese de Jove.'

Nomine Germanici] Plut. Galba: 'Primus Fabius Valens Dux legionis postridie multis cum equitibus accurrit, et Vitellium Imperatorem salutavit. At vero Vitellius, qui prioribus diebus recusare eum titulum visus erat, magnitudine imperii deterritus, ut ferunt, vino ciboque meridiano repletus, progressus est, repudiatoque Cæsaris nomine, Germanici accepit.' Sic Sueton. Vitel. 8. 'Cognomen Germanici delatum ab universis cupide recepit: Augusti distulit: Cæsaris in perpetuum recusavit:' at Tac. Hist. II. 'præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret.'

[f] *Prohibuit*] Suet. Vit. 8. *in perpetuum* ait: sed Tac. Hist. III. aliud docet: 'quin et Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. Sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor juxta audiuntur.'

Sed nomen Cæsaris tum usurpabat cum certe præter nomen nihil illi superesset. Cæsaris vocabulum tum sibi arrogat, cum e solio Cæsaris dejectus fere erat: hinc in nummis ejus neque in marmoribus unquam visum nomen Cæsaris, Augusti sæpe. Sic enim numisma aureum cum liberis ipsius ab una parte: A. VITELLIUS GERM. IMP. AUG. TR. P.

[g] *Lætum augurium*] Fuerit fortasse illa aquila potius manifestus impostor,

ipso profectionis die, aquila leni[5] meatu,[h] prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per spatium is gaudentium militum clamor,[i] ea quies interritæ[6] alitis fuit, ut haud dubium magnæ et prosperæ rei omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem, ut socios, securi adiere. Divo-

expeditionem ducebat, ipso die profectionis, aquila placido volatu, prout exercitus procederet, quasi dux itineris, præcessit: et quidem *per immensum* viæ *spatium,* et *is lætantium militum plausus, ea tranquillitas impavidæ volucris fuit, ut non ambiguum ingentis et felicis victoriæ augurium intelligeretur.*

Et interriti quidem venere ad Treveros, tanquam earundem partium gentem.

cogebat. Brot.—5 Sic bene Pichena et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *levi meatu.*—6 Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolanus, *interrita alitis.* Corrupte Ms. Corb. et editio princeps, *interrita: ea ales.* Melius recentiores, *interritæ.* Brotier.

NOTÆ

aut penitus ignarus futuri, quam ut præbere potuerit *omen haud dubium* duraturæ ad momentum felicitatis. *Savilius.*

Lætum augurium] Opiniones illæ ortæ primo ex religione haruspicina et vana superstitione; pluraque ficta et adornata, potissimum ad inducendum populum, trahendumque in partes.

Dein ea figmenta conscribere coacti sunt auctores, qui scil. res memorare debent prout gestæ, vel saltem ut traditæ sunt.

Nec tamen puto omnia ista falsa: nam vel casu vel alio modo contingere potuerunt; quæ licet fortuita et inania, tamen in suam rem, cum expedit, flectunt proceres, ut sic vulgus alliciant fallantque pro sua libidine et ambitione.

[h] *Aquila leni meatu*] Suet. 'sensim antecessit.' *Acidalius.*

Levi tamen forte dicatur de volucri et de aquila; et *τὸ meatu* satis explicat, ingressos viam sensim aquilam antecessisse: et Suet. 'repente aquila advolavit.'

Bene tamen *leni meatu,* qui apponitur rapido volatui aquilæ; et satis sic innuit Tacitus, aquilam leniter in sublimi evectam, sustinuisse cursum pennis velut immotis, prout agmen incederet, et quasi dux viæ prævolaret.

Quod idem recte explicat Suetonius per *sensim antecessit:* ut sic intelligas non velocem et citatum cursum, sed potius non rapidum, non præcipitem aquilæ volatum. Immo veluti quietum, et liberiore cœlo immotum: 'ea quies interritæ alitis fuit,' inquit Tac.

[i] *Clamor*] Ingens clamor militum, et ex magna alacritate ortus, initio prælii, fuit omen victoriæ, at ibi *gaudentium militum clamor.*

Et quod ingenti illo clamore interrita mearet duceretque ales, id lætum augurium fuit; etsi non duraturæ felicitatis, attamen præsagium magnæ victoriæ esse potuit, et revera fuit.

Et *leni* illo suo *meatu* præsagire potuit aquila celeritatem victoriæ, simul et instabilitatem fortunæ.

duri[1] [j] (Mediomatricorum[k] id oppidum est) quanquam omni comitate exceptos subitus pavor[l] exterruit,[2] raptis repente[3] armis ad cædem[m] innoxiæ civitatis: non ob prædam aut spoliandi cupidine,[4] sed furore et rabie et causis incertis, eoque difficilioribus remediis; donec, precibus Ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere; cæsa tamen ad[5] quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates cum Magistratibus et precibus[6] occurrerent, stratis per vias pueris fœminisque;[7]

Divoduri, (Mediomatricorum ea civitas est,) repentinus terror invasit turbavitque illos, licet omni benignitate excepti essent; illi raptis subito armis *ruebant ad internecionem innocentis populi; non ob raptus aut prædandi libidinem, sed ira et cæco impetu, et causis ignotis, ideoque difficilius subveniebatur, donec obsecrationibus ducis placati abstinuere ab exitio civitatis; trucidata tamen ad quatuor millia hominum. Tantusque pavor incessit Gallias, ut postea omnes urbes cum magistratibus et precibus obviam venirent exercitui adventanti, provolutis per itinera pueris*

1 Sic bene Ms. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *Dinodurium*. Ms. Corb. *Devedruros*. Brot.—2 Ita Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi, præter J. Gronovium, qui emendavit e Ms. Flor. *terruit*. Sic quoque habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Sed in Ms. Harl. emendatum, *exterruit*.—3 Gronovius habet *derepente*, ex Flor. corrupt. *aerepente*.—4 Sic bene Mss. Corb. Reg. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *cupidinem;* [et sic edidit Gronovius.] *Brotier*.—5 *Ad* abest a Ms. Corb.—6 Hæc *cum mag. et prec.* quidem absunt a Ms. Guelf. At ea habent ceteri libri. Multa id genus in Mss. Taciti omissa. Nec redundat, *et precibus*, ut existimat Cl. Ernestus. *Brot.*—7 In Mss. Flor. Agr. *fœminis puerisque*.

NOTÆ

[j] *Divoduri*] Divodurus, urbs Mediomatricorum populorum in Belgica prima, Galliæ provincia, hodie *Metz*, urbs Episcopatus Metensis, sed in Lotharingiæ statu sita. *Tillemon.*

[k] *Mediomatricorum*] Mediomatrici populi provinciæ Belgicæ primæ, in Gallia: hodie Diœcesis Episcopatus Metensis, *Metz*, in statu Lotharingiæ. *Tillemonius.*

[l] *Subitus pavor*] Ejusmodi pavores describit Dionysius Halic. l. v. post prælium Consulum cum Tarquiniis exulibus: 'Inter hujusmodi cogitationes et colloquia circa primam ferme vigiliam, e sylva ad quam castra habebant, vox quædam ad utriusque partis aures appulsa est, ut ab omnibus exaudiretur: sive ea Herois fuit, cujus istud fanum seu lucus est; sive Fauni quem vocant. Ad hunc enim auctorem Romani solent referre panicos terrores, omnisque generis spectra. Nam si quando insolitæ species oculos hominum exterrent, vocesve divinæ aures eorum percellunt, numini huic opus illud tribuunt.'

Nulla certe vox tunc audita; sed quod pejus est apud ingenia vulgi, arcanus ille pavor fuit, et ex incerta causa. Tacitus; 'Furore et rabie et causis incertis, eoque difficilioribus remediis.'

[m] *Ad cædem*] Non ad cladem dixit, quia non ob prædam.

quæque alia placamenta hostilis iræ,[n] non quidem in bello, sed pro pace, tendebantur.[8]

64. Nuntium de cæde Galbæ et Imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum[o] accepit. Nec militum animus

mulieribusque; et omnia alia id genus *velamenta supplicum obtendebantur, quæ placare hostilem iram possent, non certe quod bellum* haberent, *sed* tamen *ut pacem* obtinerent.

Fabius Valens, cum adventasset *in urbem Leucorum, audivit nuntium de nece Galbæ et principatu Othonis. Nec* ideo *militum animus in lætitiam aut metum*

8 In Mss. Reg. Corb. Agr. et editione principe, *tendebant*.

NOTÆ

[n] *Quæque alia placamenta hostilis iræ*] Locus obscurus, sed illustro, (si tamen sincerus:) erant preces et supplicia ut in bello; neque bellum erat, sed tamen timebant hostilia, et pacem sic orabant. *Lipsius*.

Forte sanus erit hic locus, si intelligas civitates Galliarum, nullum quidem bellum habere cum exercitu Valentis, sed ea facere, ne etiam haberent. Sic lib. xv. 'Pavido milite et concedente, ne qua prælii causa existeret.' *Pichena*.

Tacitus hæc ait in invidiam discordiæ Civilis, qua etiam, ubi pax est, belli mores usurpantur. Galliæ enim erant pacatæ, tantumque cunctantes et deliberantes, quem sequerentur: 'Instare miles, arma poscere, dum trepident Galliæ. Et Fabius Valens allicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias.'

Admonitæ demum strage Divoduri facta, cunctationem exuerunt, Vitelliique partes amplectuntur. Tacitus, 'Gallis cunctatio exemta, et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus.'

Verum eo terrore civitates adeo perculsæ sunt, ut facie supplicum occurrerent exercitui venienti, quasi ferro ignique is omnia vastaturus esset.

At quænam illa sunt, quæ ab iis *tendebantur?* Dicat noster: 'cum haud ignari discriminis sui Viennenses velamenta et infulas præferentes.'

Eurip. Supplic. 'Ramisque supplicibus circundant me, ut vides.' Scholiastes Aristophanis: *ἱκετηρία* est *ramus oleæ lana circumplexus*.

Livius: 'Ramos oleæ ac velamenta alia supplicum porrigentes, orare, ut reciperent se:' et 'velata navis infulis et ramis oleæ occurrit ex portu Carthaginis.' *Salinerius*.

Non quidem in bello, neque propter bellum aut post bellum, quia nullum erat; sed ea placamenta offerebant, ne bellum haberent.

Sic cap. 66. 'Haud ignari discriminis sui Viennenses flexere militum animos.'

Sed alia placamenta iræ forte validiora istis adjecta, ut mox 'addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios, dum vetustas dignitasque Coloniæ valuit.'

[o] *In civitate Leucorum*] Suet. Vit. 9. scribit Vitellio innotuisse Galbæ mortem ante Valentis discessum. *Savil.*

Sueton. 9. 'Ac subinde cæde Galbæ annunciata, compositis Germanicis rebus, partitus est copias, quas adversus Othonem præmitteret, quasque ipse perduceret.'

in gaudium aut formidinem[1 p] permotus: bellum volvebat.[2 q] Gallis[3] cunctatio exemta,[r] et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benigne excepti, modestia certavere;[s] sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie,[t] quas,

excitus est: *bellum cupiebat. Gallis demta dubitatio, et æquale odium in Othonem ac Vitellium,* et *ex Vitellio etiam formido* erat. *Propinqua erat urbs Lingonum, fidelis partibus: comiter excepti, moderationem certatim exhibuere; sed breve gaudium fuit, immodestia cohortium, quas a quartadecimanis, ut antea retulimus,*

1 Ms. Corb. et editio princeps, *in gaudio, aut formidine.*—2 *Bellum volvebat.* Hæc recte distinxit eruditus Grævius, quem recentiores merito sunt secuti. Antea cum superioribus conjungebantur: [et sic edidere Gronovius et Ryckius.] *Brot.*—3 Ryckii Cod. *Sed Gallis.*—4 Male Freinshemius, *jurgio.*

NOTÆ

Attamen non ordine temporum res componit Suetonius: unde sæpe error.

Leucorum] Leuci, populi provinciæ Belgicæ primæ in Gallia: hodie Diœcesis Episcopatus Tullensis *Toul*, in statu Lotharingiæ. *Tillemon.*

p *In gaudium aut formidinem*] Annunciata cæde Galbæ, neque gaudio neque metu permotus miles: quicquid contingeret, vel prosperum vel adversum, promtus et pervicax bellum destinaverat.

Forte sic intelligendum: Nec militum animus in gaudium ob cædem Galbæ, aut formidinem ob electionem Othonis permotus, bellum agitabat: utraque enim simul haud dubie nuntiata.

q *Volvebat*] Malim *volebat*, quasi diceret, Neque Galbæ mortem, neque Othonem principem, aut Vitellium præcise, sed *bellum volebat.*

Nam certe neque Vitellium voluit miles, nisi postquam Verginius abnuit, et cæsus est Capito; et quia nemo alius offerebatur, qui se eorum electioni, seu potius furori ac libidini, permitteret.

Ipsi certe neque Vitellium, neque principem volebant, sed *bellum*, et ex bello prædam, opes, honores, spolia Reipublicæ.

Bellum volvebat] Malim *volebat.* Quicumque nuncius afferretur, quicumque princeps caderet aut imperaret, ad ea miles nec gaudio nec metu permotus; quicquid accideret, *bellum volebat*, non tantum *volvebat.*

Bellum volvebat] Non poneret absolute Tacit. *volvere*, sed *volvere animo.* Sic Hist. lib. I. de Othone 'stupra.... et fœminarum cœtus volvit animo.'

r *Gallis cunctatio exemta*] Vivente enim Galba, nonnihil adversos fecerunt ejus beneficia, sed adacti tamen juvando Vitellio. Nunc Othonis Vitelliique odio, et alterius metu, consultum maxime videbatur in speciem se illi probare, unde præsens periculum timeri poterat. *Savilius.*

Cædes Galbæ nuntiata, et metus ex Vitellio, Gallis cunctationem exemere. Nam cur Othoni faverent, quem solo nominis et flagitiorum odio noverant.

Exemta] Cunctatio Gallis exemta, cæde Galbæ nuntiata, quem amabant, et præsentia armorum Vitellii, quem oderant, simul et metuebant.

s *Modestia certavere*] Nempe, milites Vitelliani, quia benigne excepti;

a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia[4] primum: mox rixa inter Batavos et legionarios,[5] dum his aut illis studia[u] militum aggregantur, prope in prælium exarsere; ni Valens animadversione paucorum oblitos jam Batavos imperii[v] admonuisset. Frustra adversus Æduos[w] quæsita belli causa. Jussi 'pecuniam atque arma[x] deferre,' gratui-

separatas, agmini suo Fabius Valens adjecerat. Contentione primum: dein altercatione inter Batavos et legionarios, dum his vel illis favor manipularium adjungitur, fere usque ad certamen erupere; nisi Valens, paucis punitis, immemores jam tum imperii Batavos coërcuisset. Frustra quæsitus est armorum prætextus adversus Augustodunenses. Jussi opes et arma afferre, *copias præterea exhibuere*

Brot. At sic Ryckius et Gronovius.—5 Post *legionarios* Brotier. periodum

NOTÆ

et quia jampridem fida partibus civitas illa, et quia vicina hybernis legionum, et quia infensa Galbæ.

[t] *Cohortium intemperie*] Sunt illæ octo cohortes Batavorum, quæ auxiliares additæ legioni decimæquartæ, et ab ipsa postea divisæ *discordia temporum;* eas sibi adjunxit Fabius, quia *prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ.*

[u] *Studia*] Scilicet *auxiliares*, qui multi, e Germania, Belgio; cetera Gallia, et aliis sociis adjuncti Batavis, qui *auxiliares* quartædecimæ legionis, et *electi* seu *vexillarii* legionariis aggregati eodem in suos affectu.

Sed forte quod fuit commune crimen, uni Batavi luere, statim vicem reddituri Civili duce, qui mox vindicabit armis ingenia et ludibria dominantium.

[v] *Oblitos jam Batavos imperii*] Quia separati a signis legionis, a legatis Rom. et etiam ob discordiam principum, fere imperii et disciplinæ obliti; et rebus turbidis, veluti sui juris erant, nimisque jam lasciviebant.

[w] *Frustra adversus Æduos*] Quia Ædui olim in partibus Vindicis et Galbæ; idem ille nunc miles, qui Vindicem profligarat, ultro causam belli quæsisset adversus Æduos, et maxime cupidine prædæ, quia opulentissimi Gallorum Ædui: sed frustra *causa belli quæsita*, cum illi imperata ultro facerent, pecuniam et arma offerrent, et gratuitos insuper commeatus præberent.

[x] *Arma*] Sic infra Viennenses, *publice tamen armis mulctati*, in pœnam *fidei* puto, quia pro Galba steterant. An illa arma rapiebant in bellum, an vero sic ut exarmarent civitates illas quasi adversas?

Forte ex utraque causa, nam et illis opus erat armis, sicque et infestas civitates spoliabant armis opibusque: aut saltem eo prætextu, quasi parum fidas eas et adversas videri cupiebant, et sic vocabant ut spoliarent.

Arma] Haud dubie parum armati auxiliares e Britannia, Germania, et Gallia Cisrhenana tumultuario conscripti. His data arma, dum singulas Galliæ civitates pertranseunt. Sic et Viennenses etiam mulctati pecunia et armis, prætextu belli et partium.

tos insuper commeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere.[y] Sed legio Italica et ala Taurina abductæ.[z] Cohortem[a] duodevicesimam[6] Lugduni,[7] solitis sibi[8] hybernis, relinqui placuit. Manlius Valens, Legatus Italicæ legionis, quanquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum[9] criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

gratis: quod Ædui metu, Lugdunenses lætitia præstitere. Sed legio Italica et ala Taurina abstractæ sunt. *Placuit manere cohortem duodevicesimam Lugduni in consuetis sibi castris. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamvis partes acribus ministeriis juvisset, nulla* tamen *apud Vitellium dignatione fuit: occultis eum calumniis infamarat Fabius inscium, et quo magis præter opinionem falleretur,* eum *coram commendarat.*

posuit; et sic Bipont.—6 Ita Ms. Agr. Ryckius et recentiores. Mss. Flor. Reg. Corb. *cohortem XVIII.* Editio princeps, *octavam decimam.* Perperam in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *cohortes XVIII. al.* (id est, in alio Ms.) *XIII.* Una enim cohors præsidium Lugduni agitabat, ut dictum est supra Annal. III. 41. *Brotier.*—7 A Ms. Jes. abest, *Lugduni:* illud quoque omissum volebat Lipsius.—8 Rhenanus, *solitis ibi;* sed adversantibus libris. —9 *Eum* commodius abesset. *Ernest.*

NOTÆ

y *Quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere*] Vitellius a Galba missus in Germaniam fuit. Lugdunenses autem acerrimi Galbianarum partium hostes erant, atque ut supra dixit, *pertinaci pro Nerone fide*, quomodo nunc gaudio Vitellianos excipiunt? an simulato? nam cæso Galba, suspectari potius poterant tanquam in Othonem proni.

Vere gavisos crediderim: nam etsi missu Galbæ Vitellius præerat, legiones tamen, atque una Lugdunenses, fuerunt adversus Vindicem et Galbam. Sperabant itaque exercitum contra Viennenses accendere. *Pich.*

Gaudio; quia illi semper in partibus legionum superioris Germaniæ, et Galbianis infensi, et inprimis Viennensibus, quia æmuli et vicini, ideoque privatam causam publicis querelis miscebant Coloniæ, tanto odio, ut essent plusquam *civilia arma*, nec tantum pro principe, aut pro causa publica invicem certarent.

z *Abductæ*] Fabius Valens legionem Italicam et alam Taurinam suis copiis adjunxit, et secum abduxit in Italiam.

a *Cohortem*] Tuentur nonnulli contra Lipsium mansisse octodecim cohortes Lugduni, quæ saltem inania nomina auxiliorum, et numerus erant, si non robur.

At certe Italica legio tendebat Lugduni, cum suis auxiliis, et ala Petrina: his adde octodecim cohortes, certe sic in una civitate tenderent tres legiones, et insuper auxilia paris roboris, idque in provincia pacata et inermi.

Certius est relictam Lugduni unam tantum cohortem, nempe duodevicesimam; quia legati tum molem omnem belli, viresque, et opes omnes in Italiam trahebant, ibi de summa rerum

65. Veterem[b] inter Lugdunenses Viennensesque[c] discordiam proximum bellum[d] accenderat: multæ invicem clades, crebrius infestiusque,[e] quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus[1] Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat:[f] multus contra in Viennenses honor: unde æmulatio et invidia et uno amne discre-

Ultimus motus incitarat auxeratque priscam dissensionem, Lugdunenses inter et Viennenses: plurimæ clades mutuo illatæ, *frequentius et acrius, quam ut solummodo pro Nerone aut Galba certaretur. Et Galba, prætextu offensionis, in rem familiarem suam reditus Lugdunensium transtulerat; et vice versa plurimum decus in Viennenses* collatum: *unde* oriebatur *contentio ac livor, et uno flumine divisis*

1 *Redditus* pro *reditus* Guelf. Puteol. quod præferebat Danesius. Male. *Ernest.* Vitiosa scriptura *redditus* medium ævum sapit, quo sic in usu. Sic

NOTÆ

et imperio certaturi.

Cohortem duodevicesimam Lugduni] Puto huc respexisse Josephum, qui tradit totam Galliam mille et ducentis militibus in officio contineri, qui forte omnes apud Lugdunum et Forum Julium locati: nam una cohors, quæ Lugduni *solitis hybernis tendebat*, et ala, quæ Foro Julii, hunc numerum explere possint.

At certe fines Galliæ octo legionibus Germanicis, et ex alia parte legionibus classibusque Britannicis custodiebantur.

[b] *Veterem, &c.*] Cujus hinc origo repetenda: primi Lugduni incolæ, Vienna expulsi, jure oderant, quos iniquissime sua per vim occupasse norant. *Savilius.*

Hæc est origo discordiæ, sed post tot annos vera causa vicinitas; unde æmulatio, et eadem commercii ratio et quæstus. Id odium municipale perpetuum. Sed tandem mutasse sedem bene vertit Lugdunensibus serie temporum.

Veterem.....discordiam] Quas discordias cavere debet princeps ne exardeant. Qua de re laudatur optimus Trajanus Plin. paneg. 'O veri principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas civitates, tumentesque populos non imperio magis quam ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid fieri non oportuerit.'

Discordiam] Ad rem Julianus Imperator pro Argivis: 'Omnino necesse est civitates, cum sint ipsæ immortales, habere etiam inter se immortale odium, nisi vir aliquis justo judicio veteres inimicitias invicem reconciliarit.'

[c] *Viennensesque*] Vienna, urbs Allobrogum populorum, in Viennensi prima: hodie *Vienne*, urbs Delphinatus provinciæ ad Rhodanum fluvium. *Tillemon.*

[d] *Proximum bellum*] Nempe Vindicis adversus Neronem, id est proxime præteritum.

[e] *Crebrius infestiusque*] Sic infra lib. III. hist. *Municipalem æmulationem bellis civilibus miscente*, de Capua et Puteolis.

[f] *In fiscum verterat*] Haud dubie consilio T. Vinii, qui talia festinabat, ut apud senem principem.

tis[g] connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, et in eversionem Viennensium impellere, 'obsessam ab illis coloniam suam,[h] adjutos Vindicis conatus, conscriptas[i] nuper legiones in præsidium Galbæ' referendo: et, ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicæ preces: 'Irent ultores, exscinderent sedem Gallici belli: cuncta illic externa[j] et hostilia: se coloniam Romanam[k] et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios: si fortuna contra daret,[2] iratis ne relinquerentur.'

conjuncta ira ac discordia. Itaque Lugdunenses incitare unumquemque manipularium, et in excidium Viennensium instigare, memorantes, obsedisse civitatem suam, fovisse consilia Vindicis, *ibi* delectas proxime legiones in auxilium Galbæ: *et ubi causás irarum prætexuerant, amplitudinem opum ostentabant. Nec jam occulte exhortabantur, sed palam observabant* exercitum: Pergerent vindices, everterent et solo æquarent arcem belli Gallicani: omnia illic aliena et hostilia; se coloniam Rom. et partem exercitus, et participes secundarum adversarumque rerum: et si *fors* contraria esset, infestis *hostibus* ne permitterentur.

et Bud. *Oberl.*—2 Sic optime Puteolanus. Corrupte Mss. Flor. Corb. *contra-*

NOTÆ

[g] *Uno amne discretis*] Nempe Rhodano fluvio; quinque leucis Gallicis distant invicem illæ civitates.

[h] *Coloniam suam*] Eodem sensu dicunt *coloniam suam*, quo infra cap. 66. 'Addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios; tum vetustas dignitasque coloniæ valuit.'

Certe in re perinde *coloniæ* erant *Vienna* et *Lugdunum*: sed æmulatione oppidana et hostili odio, nihil invicem sibi esse videbantur, et sic videri volebant.

Si se amare possent, si toto orbe invicem abessent civitates illæ, jam certe potentissimæ, et florentissimæ coloniæ, dignæque perinde nomine Romano, sibi ipsæ viderentur invicem. Obstat, occæcat æmulatio oppidana, qua nihil infestius, nil malorum fertilius.

[i] *Conscriptas*] Centum millia Gallorum Galbæ Vindex promiserat, si se assertorem orbi accommodaret, teste Plutarch. multa et alia armatorum millia superaddere paratus.

[j] *Cuncta illic externa*] Talis et Vienna. Imperator Claudius, sermone habito in senatu, qui æri incisus etiamnum Lugduni legitur: ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQUE. VIENNENSIS. QUAM. LONGO. IAM. TEMPORE. HUIC. CURIÆ. SENATORES. CONFERT.

Et ipse Tacitus verbis proxime sequentibus, *tum vetustas dignitasque coloniæ valuit*, ubi de Vienna agit: adeo ut cum utraque tantum esset *colonia*, utraque *externa*, intempestiva fuerit hujus Rhetorica. *Savilius.*

Externa] Quia Viennenses in partibus Galbianis et Gallorum, quos jam non socios, sed *victos* et *hostes* vocabant.

[k] *Se coloniam Rom.*] Equidem haud satis hæc concilio. Nisi si Viennen-

66. His et pluribus in eundem modum, perpulerant, ut nec Legati[1] quidem, ac Duces partium restingui posse iracundiam[2] exercitus arbitrarentur; cum haud ignari discriminis

His et pluribus in eundem sententiam dictis, ita *permoverant* milites, *ut nec legati quidem, ac duces partium existimarent sedari posse indignationem legionum*;

deret. Unde in Ms. Agr. *contra sederet.* In Ms. Reg. et editione principe, *contradiceret.* Brotier.

1 Sic bene Gronovius. In Mss. et veteribus editionibus, *nec legati quidem,* [quod Ryckius servat.] *Brotier.*—2 *Iram* Ryckii Cod.—3 Ita bene Ms. Flor.

NOTÆ

ses prisci, id est, Allobroges, sive Galli, donati colonico jure, etsi militibus aut Romanis civibus non deductis; Lugdunum autem contra, magnam partem Romanis familiis stetit. Nam et hic externos immixtos Dio suadet lib. XLVI. *Lipsius.*

Forte quia minus insignis Vienna jure et privilegiis colonicis; vel forte quia pridem et jam olim deducta ac condita erat, ut vix meminisset, aut meminisse æmuli vellent Colonos eos Romanos esse; aut quia in Allobroges ita degeneraverant serie temporum, ut potius existimandi essent extranei, quam Romana colonia, aut quia nulli aut pauci milites, quod meminissent, huc deducti, et forte nullam prolem reliquerant: cum tamen nuper deducti milites fuissent, condendæ Lugdunensis coloniæ gratia.

Quæ ratio non exigui momenti ad accendendos vulgi animos, in cladem Viennensis civitatis; 'et ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant:' et tamen vetusta colonia Viennensis; sed quia infensi Lugdunenses id suadebant, et sic videri volebant; sic oratorie illi, ut nimio livore exardent adversus finitimos et æmulos.

Se coloniam] Dicunt se coloniam Rom. forte quia recenter structa et condita urbs illa; et si serio advertis, non se dicunt coloniam tantum, sed se simul et *coloniam Rom.* et *partem exercitus* profitentur.

Partem exercitus, puto, quia ibi velut in claustro imperii tendebat semper aliqua legio, aut saltem electæ cohortes cum auxiliis et valido equitatu; ita ut hoc Lugdunenses habeant supra Viennenses, quod sint colonia simul, et pars exercitus Rom.

Sed talia ut plurimum ex ornamentis historiæ, et ex fallacia ingenii talia prætendentium, non ex vero examinanda; aut certe superbia et audaciori jactatione Lugdunensium, qui suas partes et æmulationem acrius ac vehementius asserunt, ac propugnant.

Partem exercitus] Forte quia semper in partibus legionum constantes; non ita Viennenses, qui in partibus Galbanis et Galliarum fuerant; aut quia Veterani huc deducti, aut quia Legionarii ibi præsidium agitabant.

[1] *Legati*] Præcipuus legatus fuit Fabius Valens, qui toti exercitui præerat; dein *legatus* legionis *quintæ*. Per *duces* intelligi possent alii *legati* legionum, qui licet non haberent *aquilam*, tamen habuere secum tantum robur vexillariorum suæ legionis, ut fere id legionem adæquaret: aderant et *præfecti castrorum*, qui etiam vexillariis præfuere, *tribuni, primipili, &c.*

sui Viennenses, velamenta[m] et infulas præferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando,[3] flexere militum animos. Addidit Valens trecenos[4] singulis militibus sestertios:[n] tum vetustas[o] dignitasque[5] coloniæ valuit,

cum haud inscii periculi sui Viennenses, insignia pacis, infulasque prætendentes, ubi exercitus processerat, amplectentes *arma, genua, pedesque* ipsos *prehensantes, iram militum placavere. Adjecit Valens trecenos cuilibet militi sestertios: tum*

In aliis Mss. sueta librariis diversitate, *pressando* vel *prehensando*. Brotier.—4 Ita Mss. Flor. Corb. Agr. Hispan. et recentiores editiones. Non ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tricenos*. A Ms. Reg. et editione principe abest numerus. *Idem.*—5 Ryckii Cod. *vetusta dignitas.*—6 Sic scr. (in

NOTÆ

[m] *Velamenta*] *Velamenta et infulæ*, signa sunt se demittentis, et veniam implorantis. Hist. III. Antonius primus cum in muros Cremonentium assultando vim faceret, 'Primores velamenta et infulas pro muris ostentant.' Livius II. de Coriolano: et l. XXX. de navibus Carthaginensium.

Infulæ, teste Varrone et Festo, erant 'velamenta lanea quibus sacerdotes, et hostiæ, templaque velabantur:' ut ex hac descriptione, inter *velamenta* et *infulas* tenuis differentia sit. *Savilius.*

Sic et alibi loquitur Cornelius. Morem autem veteribus etiam Romanis usurpatum significat, quo in belli rebus adversis uterentur: 'Sacerdotes suis insignibus velatos isse supplices ad castra hostium,' traditum Livio lib. II.

Insignia autem erant, 'Infulæ, lanea velamenta, quæ capiti imponerentur,' ut est a Varrone scriptum de Ling. Lat. lib. VI.

Ideo vero cum res in discrimine versarentur, et iracundiæ exercitus restinguendæ, eo amictu sacerdotes prodibant, ait Livius, ut tanta offusa oculis animoque religione hostes moverentur. *Vertranius.*

Velamenta et infulas præferentes] Sic Virgilius dixit: 'Velati ramis oleæ;' et *ἱκετηρία* intellexit: ea enim dicitur esse Ramus oleæ lana involutus. Alibi etiam habet: 'Præferimus manibus vittas, et verba precantum.'

Illam enim *Lanam, Infulas, Vittas, Velamenta*, tum in Poëtis, tum in Historicis Latinis vocari reperimus. *Turnebus.*

[n] *Trecenos singulis militibus sestertios*] Id est 46. s. 10. d. ob. et sic 40,000.; (in hanc enim multitudinem excreverat exercitus, præter octo cohortes Batavorum, Legionem Italicam, et alam Taurinam,) 92,750. libras. *Savilius.*

Trecenos singulis] Alias *tricenos*: liber Hispanus *trecenos*; melius. Nam prius illud non *congiarium* sit, sed *heminarium*, ut quidam jocabatur: treceni HS. sunt nobis septem Philippici et semis. *Lipsius.* Sunt 22. libræ et 10. asses nostro more.

Trecentos singulis] Quadraginta millia hominum ducebat Valens, quibus adde legionem Italicam ex sex millibus constantem, et octo cohortes Batavorum; si tamen hæ non accensendæ istis quadraginta millibus. Suppono fuisse 500. in qualibet cohorte: puto tamen fuisse validiores seu numerosiores illas cohortes; nam robore æquabant et provocabant suam legionem quartamdecimam;

et verba Fabii, salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, æquis auribus accepta: publice tamen armis mulctati,[p] privatis et promiscuis copiis[q] juvere militem. Sed fama constans fuit, 'ipsum Valentem magna pecunia emtum.' Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunæ male tegebat,[r] accensis[6] egestate longa cupidinibus

antiquitas et decus coloniæ polluit, et comiter ac favorabiliter audita oratio Valentis, qua celebravit salutem, incolumitatemque Viennensium: palam tamen arma ademta; et ipsi *privatos publicosque commeatus suppeditavere militi. Sed rumor firmavit,* ipsum Valentem multis opibus redemtum *esse. Is diu fæde inops,* et *subito locuples, mutationem fortunæ prave occultabat, incitatis diuturna inopia cu-*

his Bud.) et edd. at Guelf. a man. sec. *accensus*, ob interpunctionem post *longa*, quæ a pr. man. est. Vulgatum verum est. *Ernest.*

NOTÆ

sic fuerint in toto exercitu Valentis 50,000. hominum.

Quibus singulis si distribuas 300. nummos, erit tota largitio 375,000. seu libræ 1,125,000.

Quod immensum videtur, si cogites præterea, quanta pecunia fuerit profundenda in ipsum Valentis sinum, et in *Legatos* legionum, in *Præfectos castrorum, Primipilos, Tribunos, Centuriones, Optiones,* et alia inexpleta bellorum civilium prodigia; et si profusus fuerit millio librarum in gregarium militem, certe alter millio non suffecerit præpositis explendis.

Itaque forte non male *tricenos* scriptum fuerat: fuerint 45. asses nostræ pecuniæ.

Quidni transeunti ad aliam prædam militi hæc suffecerit largitio? præcipue si spectes tot vastos illos sinus, qui longe aliter explendi fuerunt; et qui colonorum opibus parcebant, ut sibi eas servarent, non caligis.

Et puto suffecerit caligis istis ad novam prædam quotidie transeuntibus largitio *tricenorum nummorum*, seu 45. assium: præsertim plura suffurantibus privatim aut extorquentibus apud hospites in una hac colonia.

[o] *Vetustas*] Vult auctor, flexos quidem fere animos militum habitu illo supplicum, sed tum plene ac bona fide agnovisse quales essent, cum donativum eis obvenisset, omni ratione et affectu valentius. *Gruterus.*

Ex liberalitate et opibus tum sibi amicos et vere Romanam coloniam agnovere. Hic salse deridet Tacitus et ducem et milites.

[p] *Publice tamen armis mulctati*] An quia jussi *præbere arma in expeditionem adversus Othonem;* vel an penitus exarmati?

Puto id intelligendum quidem, ut de Æduis supra: nam in eadem causa et delicto ambæ illæ civitates. Ædui autem 'jussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere.'

Ex utraque causa *armis mulctati*, nempe in usum militis, et ne rebellare possent.

[q] *Copiis*] Id est annona, et commeatu, ita ut privatim et publice alimenta ceteraque utensilia et victui necessaria militi conferrent Viennenses.

[r] *Mutationem fortunæ male tegebat*] Forte *regebat* seu *ferebat:* difficile enim est diu sordido et inopi, statim

immoderatus, et, inopi juventa, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum[s] et Vocontiorum[t] ductus exercitus: ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante Duce,[u] fœdis pactionibus adversus possessores agrorum et Magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco[v] (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deesset,

piditatibus immodicus, et, sordida juventute, senex luxuriosus. Postea tardo incessu, ductum agmen per terras Allobrogum et Vocontiorum: ipsa viarum spatia, et mutationes diversoriorum venumdante legato, inhonestis conditionibus erga dominos prædiorum et magistratûs urbium, tanta sævitia, ut Luco, quod municipium Vocontiorum est, ignem subjecerit, donec vi nummorum placaretur: et quoties exigi pe-

NOTÆ

opum ac divitiarum amplissimum splendorem sustinere, tantamque fortunam satis prudenter continere aut regere. Quare mutationem fortunæ *tegeret?* immo ostentare debuit, ut sic saltem illustris fieret; nisi forte male tegeret, ut in nova fortuna cupiditatem opum immodicam.

Forte *mutationem fortunæ male*, id est, novis flagitiis tegebat, ut qui novas opes male profunderet; ut quod una manu rapiebat, altera dissiparet.

[s] *Allobrogum*] Allobroges populi Viennensis Primæ: hodie Diœceses Archiepiscopatus *Viennæ* et Episcopatuum *Genevæ*, et Gratianopolis *Grènoble* et Maurianensis, vulgo *Saint Jean de Morienne.* Vel, secundum divisiones temporales, pars Sabaudiæ *Savoye*, Delphinatus *Dauphiné*, Vivariensis agri, *le Vivarais, &c.* Tillemon.

[t] *Vocontiorum*] Vocontii populi Viennensis Primæ: hodie Diœceses Episcopatuum *Vaison* et *Die* in comitatu Vindascino *Venaiscin*, et in Delphinatu provincia. *Tillemon.*

[u] *Venditante duce*] Nostri duces hodie vulgo dicunt, *brûler les logemens;* forte orta loquendi ratio ex illa immanitate, qua duces minantur incensuros oppida, nisi pecunia demulceantur. Sic iste præclarus legatus Cæsaris, 'adeo minaciter .... ut faces admoverit, donec pecunia mitigaretur.'

[v] *Luco*] Lucus Augusti, oppidum Vocontiorum populorum in Viennensi Prima: hodie *Luc* villa aut burgus Episcopatus Diensis, in Delphinatu provincia ad Meridiem. *Tillemon.*

Luco] *Municipium* et *Colonia* in eo differunt, quod *municipia* extrinsecus in civitatem assumuntur, et *coloniæ* e civitate educuntur. Gell. XVI. 13. ex oratione D. Hadriani ad Italicenses hoc modo distinguit:

'Municipes sunt cives Romani ex municipiis, suo jure et suis legibus utentes; muneris tantum cum P. R. honorarii participes; a quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque ulla P. R. lege astricti, cum nunquam P.R. fundus factus esset. Coloniarum alia necessitudo est; non enim veniunt extrinsecus in civitatem, nec suis radicibus nituntur, sed ex civitate quasi propagatæ sunt, et jura institutaque omnia P. R. non sui arbitrii habent.'

Quod autem Lucus fuerit *municipium* ex stricto vocabuli usu, discimus ex Plinio, III. 4. 'Vocontiorum civitatis fœderatæ duo capita, Vasio et Lucus Augusti.' *Savilius.*

stupris[7] et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes[w] perventum.

67. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii,[x] Gallica gens, olim[1] armis virisque, mox memoria nominis clara,[2] de cæde Galbæ ignari, et Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimæ[3] legionis: rapuerant[4] [y] pecuniam, missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur; ægre id passi Hel-

cunia non posset, libidinibus et flagitiis adulteriorum placabatur. Sic incessere usque ad Alpes.

At *Cæcina plura rapuit, plusque sanguinis* effudit. *Incenderant Helvetii ferocem* hominis *indolem, Gallica* ea *natio, quondam inclyta armis virisque, dein memoria decoris,* illi *de nece Galbæ inscii, et Vitellii dominationem respuentes. Principium armis fuit cupiditas, et properatio unaetvicesimanorum: interceperant* illi *pecuniam missam in stipendium arcis, quam olim suo milite sumtuque Helvetii defensabant: id cum iniquo animo ferrent Helvetii, interceptis literis, quæ verbis*

7 Mss. Harl. Bodl. ac Puteolanus, *et stupris.*

1 Sic bene Rhenanus ac recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Guelf. et editionibus veteribus, *soli in armis.* Brotier.—2 Sic Budens. Male ex Agr. *clari* probat Heinsius. *Oberl.*—3 Ita recte Mss. Flor. Reg. Corb. et editiones recentiores. In Ms. Guelf. *unius et vicesimæ.* In Ms. Bodl. *undevicesimæ.* Editio princeps, *unde et vicesimæ.* Hic agitur de unaetvicesima, seu XXI. legione, non vero de undevicesima, seu XIX. ut patet ex cap. 61. *Brotier.*—4 Male Rhenanus, *rapuerunt.* In Ms. Harl. *rapuerant:* deinde altera manu

NOTÆ

[w] *Alpes*] Montes Galliæ, Italiæ, et Illyrici late sumti: hodie *les Alpes*, in Francia, Italia, et Allemania recentiorum. *Tillemonius.*

[x] *Helvetii*] Populi Lugdunensis Quintæ: hodie diœcesis Episcopatus Lausanensis, *Lausanne*, et pars diœceseos Episcopatus Constantiensis *Constance.* Vel secundum divisiones temporales fere omnis Helvetia hodierna vulgo *Suisse*, et pars dominii temporalis Episcopatus Constantiensis. *Tillemon.*

Helvetii] Livius l. XXI. videtur eos appellare Semigermanos: 'Quæ ad Peninum ferunt itinera, obsepta gentibus Semigermanis fuerunt.' *Savilius.*

Eutropius eorum sedes a Quadis occupatas, satis ostendit: ita ut suspicet omnes deletos esse, cum Quadi Marcomanique sub Aureliano in Italiam prorupere. Extat adhuc in eis vallis *Marcomana* nomine.

Periere et illi. Atque ab Alamannis, (colluvies Germanorum erat,) superati, in eorum nomen concessere. A Theoderico deinde Gotho victi, Francis ex fœdere dediti sunt.

Aucti demum Saxonum accessione, quos ob violatam pluries fidem sedibus ejectos Carolus Magnus in Alpes conjecit, *Suitenses* cœpere dici: paruere deinde regibus Germanorum.

Centum fere anni sunt, cum se, cæsis præfectis, in libertatem asseruere, cum cæde repressis Cæsaribus. *Alciatus.*

[y] *Rapuerant*] Nempe legio una-et-vicesima, seu milites hujus legionis.

vetii, interceptis epistolis,[z] quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, Centurionem et quosdam militum in custodia retinebant.[5] Cæcina, belli avidus, proximam quamque[6] culpam,[a] antequam pœniteret,[b] ultum ibat. Mota propere castra: vastati agri: direptus longa pace[c] in modum municipii exstructus locus,[7] amœno salubrium aquarum[d] usu frequens: missi ad Rhætica auxilia[e] nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo aggrederentur.

Germanicarum legionum ad Pannonicum exercitum scribebantur, in vinculis habebant centurionem, et nonnullos militum. Cæcina præliorum avidus obvium quodque delictum vindicabat, nullo ad pœnitendum dato tempore. Admotæ statim legiones: direpta prædia: vastatus pagus, qui diuturna pace, instar oppidi ædificatus erat, læto salubrium aquarum potu celebris: missi nuntii ad cohortes Rhæticas alasque, ut oppugnarent a tergo Helvetios, dum in legionem intenti erant.

emendatum, *rapuerat*. Quod non displicet. *Brotier*.—5 Heinsio placebat lectio Agr. Codicis *detinebant*.—6 Heinsius tentabat, *proximum quemque culpæ*. Emendationem probabat eruditus Grævius. Nihil tamen hic vitiosum puto. *Brotier*.—7 Heinsius legit *vicus*.

NOTÆ

[z] *Epistolis*] Vertit interpres Gallicus, quasi aliquem nuntium, seu cursorem intercepissent, qui præter centurionem literas ferret ad Pannonicos exercitus. Sed certe unus fuit centurio nuntius, qui ferret hasce literas ad legiones, stipatus paucis aliquot militibus.

Et ea pars prudentiæ fuit, ut vir militaris ad exercitus mitteretur. Sic et Sisenna centurio missus a Syriacis legionibus ad prætorianos, infra.

[a] *Proximam quamque culpam*] Primum, seu obvium quodque delictum vindicabat. In proximum quemque statim sæviebat, ne materia prædandi deesset.

[b] *Antequam pœniteret*] Statim in vindictam prorumpebat; præveniebat ultio pœnitentiam sociorum; malebat delictum, ut sævire quocumque prætextu posset.

[c] *Direptus longa pace*] De Budensi oppidulo possis intelligere, apud quod haberi solent Helvetiorum conventus. Ibi sunt aquæ calidæ, quas vulgus Helvetiorum a pastore pecorum inventas credit; ut scribit Rhenanus rerum German. lib. III. *Lupan*.

[d] *Salubrium aquarum*] Aquæ Helveticæ, oppidum Tigurini pagi, in Helvetiis populis Lugdunensis Quintæ: hodie *Baden*, urbs Balliviatus cognominis, inter Cantones *Berne* et *Zürich*, et in tractu *Arguuv*, Helvetiæ recentioris. Ex Geographia Sansonis. *Tillemon*.

[e] *Ad Rhætica auxilia*] Sic forte vocat, quia procurator regebat Rhætiam cum paucis cohortibus Rom. Itaque tum opus habuere sociis et auxiliis Rhæticis.

Et cum dicit infra, *cohortes alæque*, forte intelligit Romanas, quas contradistinguit ab *ipsorum Rhætorum juventute*, de qua statim.

68. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quanquam primo tumultu Claudium Severum Ducem legerant, non arma noscere,[1] [f] non ordines sequi, non in unum consulere: exitiosum adversus veteranos[g] prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu; inde Rhæticæ alæ cohortesque et ipsorum Rhætorum juventus, sueta armis et more militiæ[h] exercita: undique populatio et cædes: ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem[i] Vocetium[2]

Illi ante certamen audaces, in discrimine trepidi, quamvis primo motu asciverant ducem Claudium Severum, non tamen arma nosse, non signa sequi, non in commune consulere: exitiabilis adversus vetustum militem pugna, periculosa obsidio, muris antiquitate dirutis: hinc Cæcina cum validis copiis; inde Rhætica vexilla, et ipsorum Rhætorum juventus armis assueta, disciplina militari, Romano *more instituta: passim vastitas et cædes; ipsi in medio incerti, projectis armis, et magna ex parte vulnerati aut palabundi, fuga abire in montem Vocetium. Et propere,*

1 Heinsius mallet *pascere.*—2 Ita libri omnes, aut *Vocecium.* Frustra emendabat Andreas Schotus, *Vogesum.* Brotier. Budens. *Vocensium.*—

NOTÆ

[f] *Non arma noscere*] Nullum usum armorum habere, nullam experientiam belli, ut qui longa pace elanguerant, et qui forte a tempore Julii Cæsaris ne quidem bellum audierant.

Longe aliter Catti, de moribus Germ. cap. 30. 'Præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem,' &c.

[g] *Exitiosum adversus veteranos*] Veterani hic, non qui militiæ ac stipendiorum tempus absolvissent, sed tantummodo *veteres* milites ad differentiam *tironum.* Notavi etiam Ann. lib. III. et lib. seq. veteranas legiones appellat, ac sæpe veteranum exercitum. *Pichena.*

Veteranos] Non proprie *veterani* illi: opponit illos tantum tironibus, aut certe novis et inconditis copiis Helvetiorum. *Veterani* proprie dicti, qui exauctorati, et licet sub vexillo retenti, tamen omnium munerum belli immunes erant, præterquam propulsandi hostis a suis præsidiis.

[h] *More militiæ*] Romanæ nempe.

[i] *In montem Vocetium*] Quidam libri *Vocetum.* And. Schotus noster *Vogesum* reponebat; quem fateor non quidem in Helvetiis esse, sed nec longe ab iis. *Lipsius.*

Germanis *den Boetzberg* nominari Rhenanus annotavit B. pro V. usurpantibus. Is mons pars est *Juræ* montis, infamis ob lamas et voragines, maxime pluvio tempore. Viculum habet, quem vulgus *Vocecium* vocat, Rauracos versus.

Mons est quoque *Vogesus* in finibus Lingonum, ex quo Mosam profluere Cæsar Comm. lib. IV. scribit; ab aliis *Vosegus* dictus.

Separat Burgundos a Lotharingis. atque Alsatiam ab ipsis Lotharingis. *Lupanus.*

Vocetium] Vogesus, aut Vosagus, mons et sylva provinciarum Lugdu-

perfugere. Ac statim, immissa cohorte Thracum,[j] depulsi, et, consectantibus Germanis Rhætisque, per sylvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona venundata.[3] [k] Cumque, dirutis[4] omnibus,[l] Aventicum,[m] gentis caput, justo agmine peteretur, missi, qui dederent civitatem: et deditio accepta. In Julium Alpinum, e principibus,[n] ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

invadente cohorte Thracum, deturbati, et insequentibus Germanis Rhætisque, per saltus atque in ipsis latibulis obtruncati. Plurima hominum millia trucidata, plurima sub hasta vendita. Cumque, vastatis omnibus, justo exercitu invaderetur Aventicum, metropolis nationis, missi qui traderent oppidum: et accepti sunt in fidem. Cæcina punivit Julium Alpinum, e primoribus, ut auctorem belli; ceteros permisit gratiæ vel iræ Vitellii.

3 Brotier. cum Ryckio et Bipont. scribit *venumdata.*—4 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Agr. editio princeps et recentiores. In Ms. Jes. *dirruptis.* Inde Puteolanus, *diruptis.* Lipsius, *direptis,* [cum Ryckio et Gronovio.] Emendabat Heinsius, *diruptis vicis omnibus.* At intelligi potest, dirutis omnibus, quæ erant munita. Sic ferme Annal. xv. 17. 'dirutaque, quæ ultra Euphraten communierat Corbulo.' *Brotier.*

NOTÆ

nensis quintæ, Belgicæ primæ, et Germaniæ superioris, in Gallia: hodie *Vauge,* in comitatu Burgundiæ, statu Lotharingiæ, et in Alsatia. *Tillemon.*

[j] *Cohorte Thracum*] Qui *Thraces* haud dubie inter auxilia sociorum, in Germania superiore merebant, et erant auxilia alicujus legionis, et tunc forte vexillariorum, pro more hujus ævi.

[k] *Sub corona venundata*] Corona capiti imposita inquit Gell. VII. 4. 'Signum fuit captivorum venalium antiquitus.' Sabinus J. C. 'Mancipia jure belli capta, coronis induta venibant, et idcirco dicebantur, *sub coronis venire.*'

Cato lib. de re militari alludens ad hanc consuetudinem, ait, 'melius esse, ut populus sua opera potius, ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quam re male gesta coronatus veniat.' *Savil.*

[l] *Cumque dirutis omnibus*] Melius *direptis.* Supra enim dixit: 'plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit.' *Pich.*

Hinc, Cæcina cum valido exercitu: inde, Rhæticæ alæ cohortesque, et ipsorum Rhætorum juventus sueta armis.

Ad quid tanta belli et armatorum moles? ut dirumperent nempe et diruerent.

Et quid diruerent? fugientes insequuntur, et post *multa hominum millia cæsa,* multa capta, direptaque omnia, tandem Aventicum caput gentis petunt.

[m] *Aventicum*] Urbs Verbigeni pagi in Helvetiis populis Lugdunensis quintæ: hodie *Wilflispurg* vel *Avenches,* urbs Cantonis *Bernæ* versus Occidentem et lacum Morati, in Wiflispurgergavia tractu Helvetiæ recentioris. *Tillemon.*

[n] *E principibus*] Civitatis nempe Helvetiorum.

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem° invenerint: 'civitatis excidium' poscunt, tela ac manus in ora Legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis[1] temperabat: cum Claudius[2] Cossus, unus ex Legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta[3] trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit: ut est mox vulgus[4] mutabile subitis, et tam pronum[5] in misericordiam, quam immodicum[6] sævitia fuerat: effusis lacrymis, et meliora[7] constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

70. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sen-

Non facile statueris, an principem minus exorabilem, an exercitum oratores Helvetiorum experti sint: oppidi eversionem milites *postulant, arma dextrasque in ora* et faciem *oratorum intendunt. Ne Vitellius quidem atrocibus verbis abstinebat; cum Claudius Cossus, unus e legatis, clarus* quidem *eloquentia, sed dicendi facultatem tempestiva consternatione obtegens, atque ideo potentior, militis iram placavit:* qui, *ut solet vulgus, repentinis mobilis, et* nunc *tam proclivis in miserationem, quam nimius immanitate fuerat: effusi in lacrymas, et firmius efflagitando leniora, obtinuere veniam, et incolumitatem urbi.*

Cæcina paucis diebus apud Helvetios cunctatus, dum consilium Vitellii resciret,

1 Ryckii Cod. *Nec Vit. quid. minis ac verbis temp.*—2 Ita libri omnes. In uno Ms Jes. *Cornelius Cossus.*—3 In Budens. *apta* deest.—4 Sic Ryckius e Ms. Agr. In Ms. Corb. *ut est mos vulgus;* Brotier. cum Gronov. *ut est mos vulgo:* Bud. *ut est mox vulgo.* Unde pronum est emendare cum Agr. *ut est mox vulgus,* quod post Ryckium recipio cum Bip. *Oberl.*—5 Sic Mss. Reg. Corb. Bud. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteol. Freinshem. [et Gronov.] *mutabilem.* Emendaverat Rhenanus, *mutabili.... prono.* Brotier. Sic totum locum e libris restituimus. *Oberl.*—6 *immodicus* Gronov.—7 Pichena emendavit, *molliora.* Eleganter quidem, sed non necessario. *Brotier.*

NOTÆ

° *Legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem, an militem, &c.*] Verisimile est sponte Cæcinæ legatos Helvetiorum adivisse Vitellium in ipsa Germania, vel in itinere, idque ex more Romano: neque enim licuit hosti mittere legatos ad senatum, aut ad principem, nisi annueret legatus, qui provinciæ præerat.

Difficile dictu est, an ibi invenerint principem immitiorem, an militem. Attamen legati, impetrata venia civitati et genti suæ, rediere; et jam tum profectus erat Cæcina, et transitum Alpium parabat, cum revertere legati.

An militem] Intelligit militem seu exercitum, quem ducebat ipse Vitellius: nam alii jam satiati præda et sanguine. Et haud dubie iter pergebant, cum suo duce, qui permiserat incolis Aventici, ut legatos mitterent ad Vitellium; qui vel illis parceret, vel pro summa potestate, ut egregius Imperator, in rebelles animadverteret, in exemplum aliorum.

tentiæ Vitellii certior[p] fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit,[1] 'alam Silanam,[2] circa Padum[q] agentem, sacramento Vitellii accessisse.' Proconsulem Vitellium Syllani[2] in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur,[r] exciti, et ob bellum Vindicis revocati,[3] ac tum in Italia manentes, instinctu Decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes: et, ut donum aliquod novo

simul parans transmittere Alpes, faustum ex Italia nuntium accipit, alam Silanam, apud Padum agitantem, partibus Vitellii adjunctam esse. *Syllanis in Africa præfuerat Vitellius imperio proconsulari: postea evocati* fuerant *a Nerone, ut in Ægyptum præirent, et retenti* erant *ob motum Vindicis; ac tum in Italia agentes, impulsu Decurionum, qui Othonis inscii*, ac *devincti Vitellio, celebrabant vires advenientium legionum, et gloriam Germanici exercitus, transgressi sunt in partes:*

1 Quidam Mss. *accepit*.—2 [Ryckius, Gronov. et Brotier. habent] *Syllanam...Syllani:* et ita Puteolanus, quem omnes sunt secuti. In Mss. Corb. Agr. et editione principe, *Silanam...Silani*. Unde incertum a Sylla, an a Silano hæc ala nuncupata fuerit. Nerone Principe, magna fuit, uti videre est in Stem. Cæs. num. 59 et 107. claritas L. Silani et Cornelii Syllæ, e quibus nomen ducere potuit. Licet enim alæ plerumque a regionibus denominarentur, fuere tamen quæ ab illustribus viris appellarentur: Sic in Inscriptionibus apud Gruterum memorantur ALA FLAVIANA. ALA FRONTONIANA. ALA LONGINIA. ALA LONGINA: quæ forte eadem est ac ala Longinia. Potuisset ergo a Silano ala dici Silana, nec necessario Silaniana, ut vult Cl. Ernestus. *Brotier.* *Syllanam* si vera scriptura, præfectum *Syllam* habuit. Sed Ms. Agr. (Bud.) ed. pr. habent *Silanam* hic et alibi: quod melius videtur quibusdam. At esse deberet *Silanianam*. Certe mox *Silaniani:* quamquam in his formis non sunt satis constantes scriptores. *Ernest.* Bipont. emendant *Silianam*, forsan a Silio Italico dictam, de quo H. III. 65. *Oberl.*—3 Ita vulgo Mss. et libri editi. Tamen in Mss. Harl. Bodl. Jes. Rhen. [et Gronov.] *remorati*. Notatum in margine Ms. Harl. *al.* id est, alius liber, *re-*

NOTÆ

p *Dum sententiæ Vitellii certior*] An expectat reditum legatorum, per quos consulebat Vitellium, an excinderet Aventicum? Haud dubie tale oraculum expectabat; quasi vero tantam armorum molem morari debuerit miserum oppidulum; forte missis legatis, simul transitum Alpium parabat Cæcina. Attamen *paucos in Helvetiis moratus dies*, dum nuntium a Vitellio redeuntem expectaret, nondum procul aberat a Germania; non tamen legatos expectat, ut puto.

q *Padum*] Padus fluvius Galliæ Togatæ in Italia, hodie *le Po*, labitur per Lombardiam et statum Ecclesiasticum, deinde exonerat se in sinum Venetum. *Tillemonius.*

r *Ut in Ægyptum præmitterentur*] Haud dubie, ut præirent ad portas Caspias in expeditione adversus Albanos, ut et vexillarii Germanici, quos reversos Romæ refovebat Galba.

Principi,[s] firmissima Transpadanæ[t] regionis municipia Mediolanum[u] ac Novariam[v] et Eporediam[w] ac Vercellas,[x] adjunxere. Id Cæcinæ per ipsos compertum. Et, quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum Lusitanorum Britannorumque[4] cohortibus et Germanorum vexillis,[y] cum ala Petrina,[5 z] ipse pau-

et, tanquam munus aliquod novo Imperatori, allexere validissima Transpadanæ provinciæ oppida, Mediolanum, ac Novariam, et Eporediam, ac Vercellas. Id Cæcinæ nuntiatum per ipsos decuriones. *Et quia amplissima* ea *pars Italiæ propugnari non poterat unius alæ præsidio, præire jussis cohortibus Gallorum, Lusitanorum, et Britannorum, et vexillis Germanorum, cum ala Petrina; ipse paulisper dubitavit,*

vocati.—4 Male Ms. Reg. et editio princeps, *Britannicorum.* Brotier.—5 Sic optime hunc locum restituit eruditus Anglus, Savilius. Corruptissime Mss. *cum alpe tarina*, aut *tarima*, aut *triaria*, aut *trianna*, aut *triarina.* Pessime emendaverat Puteolanus, *in Alpe Graia.* Neque enim Graio monte, sed Penino, in Italiam venit Cæcina. De ala Petrina dictum est in notis et emendationibus ad Annal. XI. 4. *Idem.* Lipsii emendationem Ryckius recepit *ala*

NOTÆ

[s] *Novo principi*] Vitellio nempe.

[t] *Transpadanæ*] Gallia Transpadana, regio Galliæ Togatæ, ad septentrionem Padi fluvii ut plurimum, in Italia: hodie pars statuum Pedemontii, *Piemont*, Montisferrati, *Montferrat*, Mediolani, *Milan*, et Veneti, *Venise;* aliquid Helvetiæ hodiernæ *Suisse* et *Grisonum.* Tillemon.

[u] *Mediolanum*] Urbs Insubrum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Milan* urbs status Mediolanensis, in Lombardia: paret regi Catholico. *Tillemon.*

[v] *Novariam*] Novaria, urbs Insubrum, aut Libicorum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Noverre*, urbs provinciæ *Novarese*, in statu Mediolanensi, et in Lombardia. *Tillemon.*

[w] *Eporediam*] Eporedia, urbs Salassorum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Jurée*, urbs Marchionatus cognominis, vel tractus *Canavese*, in Pedemontio, sub dominio ducis Sabaudiæ. *Tillemon.*

[x] *Vercellas*] Vercellæ, urbs Libicorum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Vercelli* aut *Verceil*, urbs tractus *Vercellese* in Pedemontii statu ad Orientem: paret duci Sabaudiæ. *Tillemon.*

[y] *Germanorum vexillis*] Non intelligit cohortes Germanicarum legionum, sed ipsa auxilia Germanorum: et *vexilla* ista, idem sunt ac cohortes seu *catervæ* Germanorum, si numerum excipias. Nam *catervæ* decem, aut certe sex millia armatorum habuere.

[z] *Cum ala Petrina*] In editis lib. est, *in Alpe Graia;* mendose procul dubio: cum Alpes Graiæ transeuntibus, Sabaudia iter in Italiam aperiant, ut ego quidem existimo, apud montem vulgo *Senise* dictum, aut S. Bernardum minorem, via Lugduno recta Mediolanum ferente.

Ex Helvetia, ubi Cæcina erat, pergenti occurrunt *Peninæ* apud montem dictum S. Bernardi majoris.

Cottiæ ex Delphinatu in Italiam ducunt apud montem *Venevra.*

Vaticanum exemplar habet *cum*

lulum cunctatus, num[6] Rhæticis jugis[a] in Noricum[b] flecteret, adversus Petronium, [urbis][7] Procuratorem,[c] qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmissas jam cohortes alasque,[d] simul[8] reputans, plus gloriæ retenta Italia, et, ubicumque certatum foret, Noricos in cetera[9] victoriæ præmia cessuros,[10] Penino[e] subsignanum militem[f] itinere, et

an Rhæticis montibus verteret ad Noricum, contra Petronium procuratorem, qui, contractis sociorum copiis, et abruptis fluviorum pontibus, favere Othoni credebatur. Verum timens, ne amitteret præeuntes cohortes et alas, simul revolvens animo, plus decoris fore *occupata Italia, et ubicumque dimicatum foret, Noricos accessuros* tanquam *in reliquæ victoriæ pretium, transmisit Peninis* jugis *militem subsignanum,*

Taurina.—6 Ms. Corb. *ut Ræticis.* Editio princeps, *unde reticis.*—7 In Mss. Corb. Reg. et editione principe, *urbi,* [quod Bipont. servant, uncis inclusum.] Puteolanus emendaverat, *urbis;* [et hæc Ryckii lectio, *ibi* posito in marg.] Quod nemini probatum. Nec melius divinabat Freinshemius, *urbicum.* 'Vere et egregie Lipsius, *ibi;* [et ita Brotier.] Sic infra Hist. II. 16. 'trierarchum liburnicarum ibi navium.' *Brotier.* Budens. *urbis.*—8 Sic bene Ms. Corb. et recentiores editiones. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus editionibus, *simul ac reputans.* Idem.—9 Ita bene Mss. Bodl. Jes. Guelf. et editiones veteres. Sine auctoritate ac necessitate emendavit Freinshemius, *ceteræ* [quod habent Ryckius et Gronov.] In Ms. Corb. *in certa.* Ms. Agr. et editio princeps, *incerta.* Brotier.—10 Male Rhenanus, *accessuros.* Idem.

NOTÆ

Alpe Tarina, unde conjicere liceat scriptum fuisse, *cum ala Petrina,* potius quam *ala Taurina,* quæ aliud cum Valente iter ingressa erat.

Meminit Hist. IV. cujusdam Claudii Sagittæ, 'qui e Vitellianis, et præfectus alæ Petrinæ' erat. *Savil.*

Cum ala Petrina] *Ala* illa Romanorum et civium fuit: nam legionariæ conditionis erat. Ceteræ illæ *cohortes,* quæ præmittuntur, pedestres et *auxiliarium* fuerunt.

[a] *Rhæticis jugis*] Alpes Rhæticæ, montes Rhætiæ provinciæ, hodie *Monte del Oro,* et *Bernina,* in regione Grisonum et in Valtellina, partibus Helvetiæ recentioris. *Tillemon.*

[b] *Noricum*] Vide c. 11.

[c] *Urbis procuratorem*] Potius, *ibi procuratorem:* nam l. II. 16. 'Claudium Phirricum, Trierarchum Liburnicarum ibi navium.'

Urbis] Alii legunt *ibi,* alii per τὸ *urbis,* intelligunt *civitatis,* quia tota natio, seu provincia nomine *civitatis* intelligitur; alii legunt *Petronium Urbicum.*

Ego mallem abesse vocem *urbis,* quasi nullam aut adulterinam; nisi forte scriptum fuit, *Galbæ.*

[d] *Alasque*] Una *ala* fuit *Petrina;* sed hoc auctori licuit. Forte tamen etiam intelligit alam Syllanam, quæ et amitti potuit, si moraretur Cæcina.

[e] *Penino*] Vide notas c. 61.

[f] *Subsignanum militem*] *Subsignanus miles et grave legionum agmen,* (cum tamen unica tantum integra legio adesset vigesima prima,) re et significatione, hic idem esse videntur, quæ ab auxiliaribus contra distinguuntur.

grave[g] legionum[h] agmen hybernis adhuc Alpibus[11] [i] traduxit.[12]

et legionarium, hyemantibus adhuc montibus.

11 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *hybernis adhuc nivibus.*—12 In Ms. Corb. *transduxit.*

NOTÆ

Sic Hist. l. II. 'Erupere legionarii in perniciem auxiliorum.' Hist. l. IV. 'Id solum, ut in tumultu, monuit, subsignano milite media firmare, auxilia passim circumfusa sunt.' Et alibi tamen reperias, 'quicquid sub signis sociorum.' *Savil.*

Subsignani legionarii non erant, ut hic apparet, nec auxiliares: nam infra l. IV. ait, 'monuit, subsignano milite media firmare, auxilia passim circumfusa sunt.'

Unde non nihil suspicor, eosdem esse, quos sæpe Tacitus *vexillarios* appellat: vere quidem legionarios milites, sed ex absentibus legionibus arcessitos, collectosque, nempe leviores et expeditiores. *Pichena.*

Subsignanum militem] *Subsignani*, veterani, qui exauctorantur, qui solvuntur stipendio, nec tamen dimittuntur: sed habentur sub vexillo, non sub aquila, aut signis legionis: neque jam *legionarii* sunt, retinentur tamen, donec emerita solvantur, aut agri assignentur.

Sed et milites, qui sub signis habebantur a legionariis distinguuntur, et *subsignani* vocantur, quia non sunt sub aquila. Tac. Hist. l. I. 'Pœnino itinere subsignanum militem,' &c. *Turnebus.*

Per subsignanum militem intelligi possunt veterani sub signo retenti, et etiam vexillarii legionum, quarum aquilas et vacua nomina reliquerant in Germania, et quarum tamen vires et lecta robora sub signis secum trahebant in Italiam.

Intelligi etiam possunt cohortes Romanæ, quæ separatæ a suis legionibus vel ad tempus, vel perpetuo separatim merebant, et alæ Romanæ etiam separatæ a suis legionibus vel etiam nulli legioni astrictæ.

Universæ id genus copiæ contra distinctæ sunt a legionibus, licet revera legionariæ et Romanæ copiæ essent; in hoc etiam distinctæ ab auxiliis, quod *subsignanæ* essent, et eadem disciplina qua et ipsæ legiones; numerus tantum deerat et aquila. In re subsignani, vexillarii, et legionarii iidem sunt: distinguuntur tantum, eo quod legio habuerit aquilam, isti vexillum.

g *Grave*] Cur hos solos eo itinere traducit? ubi equites seu alares? ubi auxiliares? Puto sic dictum, quia jam præmiserat Cæcina cohortes auxiliarium et alam Petrinam.

Supra: 'præmissis Gallorum, Lusitanorum, &c. vexillis:' ubi *vexillis*, id est, cohortibus, et sic distinguit auxiliares a legionariis.

h *Legionum*] Per legiones ibi intellige *electos* ex legionibus; quarum tamen aquilæ relictæ apud Rhenum in speciem ac terrorem. Nam triginta millia armatorum sequebantur Cæcinam, auxilia autem semper æquabant numerum legionariorum.

Itaque existimaverim in illo exercitu fuisse numerum et robur trium legionum, et præterea auxiliares eadem fere vi et numero.

i *Hybernis adhuc Alpibus*] Alias *hybernis adhuc nivibus:* iidem libri,

71. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidia torpescere: dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, et cuncta ad decorem Imperii composita: eoque plus formidinis afferebant falsæ[j] virtutes et vitia reditura. Marium Celsum,[k] Consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiæ militum subtractum, acciri in capitolium[l] jubet: clementiæ[m] titulus e viro claro, et partibus inviso, petebatur. Celsus, constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit.[1][n] Nec Otho,[2]

Interea Otho, præter omnium expectationem, non luxu aut inertia hebescere: rejectæ libidines, dissimulatæ deliciæ, et omnia ad splendorem principatus adornata: ideoque simulatæ virtutes et reversura flagitia plus formidinis importabant. Accersi in Capitolium jubet Marium Celsum destinatum consulem, quem ille prætextu custodiæ, sævienti militi eripuerat: lenitatis fama quærebatur ex viro illustri, et Othonianis *partibus infesto. Celsus constantiæ* suæ *in Galbam scelus ultro confessus*, similis fidei *exemplum ostentavit. Nec Otho, tanquam parceret, sed, ne*

1 *impetravit* Budens.—2 Ita Puteolanus, et libri ferme omnes postea editi.

NOTÆ.

hybernis adhuc Alpibus: quod interpretor Sallustiano verbo; 'Alpibus adhuc hyemantibus:' poëta etiam vetus: 'Jupiter hybernas cana nive conspuit Alpes.' *Lips.*

[j] *Falsæ*] Falsæ virtutes, et veluti coactæ ac dissimulatæ ad tempus; at vera et innata *vitia*, tanquam posito metu, cito reditura metuebantur.

Falsæ virtutes et vitia reditura] Nam ut eleganter Cicero in Verr. act. 2. 'Non potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta: necesse est, semper aliquid commodi moliatur; necesse est, in simili audacia perfidiaque versetur.'

[k] *Marium Celsum*] Plut. Galba: 'Marius Celsus etiam venit in castra, quem cum multi accusarent, quod ad ferendum Galbæ auxilium milites hortatus esset, et vulgus eum necare vellet, prohibuit Otho: Non tam subito occidendum, dixit, sed prius ex eo quædam scitu necessaria expiscanda: ideoque in vinculis habitus in speciem, &c. Postea enim in Capitolium accivit liberavitque.'

[l] *In capitolium*] Forte ob sanctitatem loci, et ne quid fraudis eo loci, adversus virum egregium moliretur miles; forte et ut sanctior esset reconciliatæ amicitiæ fides. Statim a castris in senatum invectus Otho, et jam ad Othonem in castra venerat Celsus, teste Plut. sed cum suspectaret eum miles ut fidum Galbæ, et sævire vellet, *specie vinculorum* eum subtraxit Otho; et cum postridie in *Capitolium* venisset princeps, non diu passus hærere in vinculis talem virum; eum accersit, et coram Diis ipsis sibi reconciliat, et statim intra intimos amicos habet.

[m] *Clementiæ*] Ingens clementiæ specimen fuit, cum Otho claro viro et suis partibus infenso parceret. Eo exemplo alios sibi parum æquos et infensos pellicere ultro potuit.

[n] *Exemplum ultro imputavit*] *Im-*

quasi ignosceret, sed, ne hostis metum reconciliationis[2] adhiberet, statim inter[3] intimos amicos habuit, et mox bello

velut *hosti, formidinem reconciliationis relinqueret, confestim* eum *inter familiares*

2 Suffragantur Mss. Harl. Bodl. Jes. nisi quod in Ms. Harl. *quasi reconciliationis.* Ryckius e Ms. Agr. edidit, *sed ne hostes metueret, conciliationes adhibens.* Mss. Flor. et Corb. *Sed ne hostes metueret, conciliationis adhibens.* Ms. Reg. et editio princeps, *sed ne hostes metuere conciliationes adhibens.* Ex hac librorum varietate, forte conjici posset, *sed ne hostes metuerent, conciliationes adhibens;* vel *ne hostes metum reconciliationis adhiberent.* Sed potior adhuc est Puteolani lectio. Frustra emendabat Freinshemius, *sed ne hosti metum reconciliationis adhiberet.* Frustra Lipsius, *sed nec hostis metu, reconciliationi se adhiberet.* Recte enim eruditus Petavius: 'Argutatur Lipsius. Sana lectio. Sensus est: Otho non quasi ignosceret tantum, ceterum negligeret, sed repente ex intimis habuit, ne hostis metu suspectam illam reconciliationem habere videretur. Vel sic, nec ita se gessit, quasi ignosceret, sed perinde ac si semper amicissimus fuisset, atque ut ne metu hostis suspectam illam reconciliationem habere videretur.' Ipsa tamen Petaviana explicatione meliorem crediderim Huetianam, quæ sic se habet: Ne accepto inclementius Celso, metum Vitellio injiceret, quominus sibi reconciliari vellet. *Brotier.* Bud. hic ita: *sed ne hostis metu reconciliationis adhibens.* Inde Rhen. effingebat: *seu hostis metu reconciliationi adnuens.* Satis ingeniose. Reg. Lall. *sed hostes metuere consolationes adhibens.* Gronovius Freinshemium sequitur. Bip. emendant: *sed, ne hostis metueretur, conciliationes adhiberet.* Oberl.—3 Sic Mss.

NOTÆ

putare, apud Tacitum, gemina occurrit significatione, qua in bonam sequioremque partem sumi non repugnat; sed ut sæpius notet *beneficii loco numerare*, aut quicquid in hunc sensum redit. Hist. I. 'neque enim erat adhuc, cui imputaretur;' id est, Non erat, qui ex tumultu rebus suis consultum putaret.

Hoc loco, *exemplum ultro imputavit*, id est, constantem sacramenti semel dicti fidem, beneficium quoque in Othonem interpretabatur, neque exemplum principis ullius indignatione excipiendum.

Sic et Hist. l. II. 'Proditionem ultro imputabant.' Hist. l. V. eodem sensu: 'potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos; sed dolo a se flexos, imputavit Civilis.' Utroque loco significat Tacitus hostium commodo partes suas prodidisse. *Savilius.*

Exemplum] Plin. Epist. III. 9. 'Fides in præsentia eos, quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur, laudaturque.'

° *Nec Otho*] Non quasi ignosceret Celso, non quasi inter cives aut amicos sibi reconciliatos eum haberet Otho, sed nulla criminis fidei, et quasi nullum esset, mentione facta, 'eum statim inter intimos amicos habuit.'

Nam et paris fidei in principem, *exemplum imputabat ultro* Celsus: 'mansitque etiam pro Othone fides integra,' licet *infelix.*

Nec Otho quasi ignosceret] Sic intelligo: Nec Otho cum Celso egit, *quasi* et *ignosceret;* immo, ne ipsi, qui hostis fuisset, metum reconciliationis non sinceræ relinqueret; et sic eum anxium aut solicitum teneret; statim eum, tanquam nunquam hostis fuisset, *inter intimos amicos habuit.*

Nec Othonem respexisse ad Vitellium, hoc loco, censuerim, sed tantum ad Celsum, et ad exemplum in similes, paris clementiæ.

inter Duces delegit: mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra et infelix. Læta primoribus[4] civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus,[5] ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui irascebantur.

72. Par inde exultatio, disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus,[p] obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senecta, Præfecturam vigilum[1] et Prætorii et alia præmia virtutum quia[2] velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem[q] mox, deinde[3] avaritiam et virilia scelera[r] exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone;

ascivit, et deinde cum bellum pararetur, inter duces evexit: duravitque Celso, veluti fataliter, incorrupta et infausta etiam erga Othonem fides. Incolumitas Celsi grata proceribus urbis, laudataque in plebem, et *ne militibus quidem invisa fuit, eandem virtutem suspicientibus, cui ipsi* infesti *erant.*

Dein similis lætitia, diversis ex causis nata, obtento supplicio Tigellini. Sophonius Tigellinus ignobili stirpe, turpi adolescentia, et *libidinosa senectute, præfecturam vigilum prætorianarumque cohortium, et alia præmia bonarum artium flagitiis quia brevius erat assecutus, postea sævitiam, dein avaritiam, et virilia facinora usurpavit, polluto pellectoque ad omne scelus Nerone; nonnulla,* et ipso *inscio, molitus,*

Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *intra intimos;* [et sic Gronovius.] *Idem.*—4 Sic optime Rhenanus. Male Mss. et veteres editiones, *pro moribus civitatis.* Brotier.—5 Sic bene Ms. Corb. et recentiores editiones. In veteribus editionibus, *Celsi laus.* Idem.

1 Budens. *vigiliarum.*—2 Quidam voluere *qua:* Ursinus et Muretus *quæ.*—3 *Inde* Ryckii Ms.—4 A Ms. Reg. et editione principe absunt, *ac proditor.*

NOTÆ

p *Sophonius Tigellinus*] Notissimum omnibus historicis Tigellini nomen Ann. XIV. 'Sophonium Tigellinum ex intimis libidinibus assumtum, qui omnes sui temporis homines impudicitia et crudelitate superabat.'

Et hæ, scil. duæ virtutes erant, per quas apud Neronem gratia valuit. Ann. XV. 'Fenium, vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat.' *Savil.*

q *Crudelitatem*] Primo stupris, adulteriis, et fœdis libidinibus exercitus, quæ mollitiam corporis arguunt, ut et animi; a quibus flagitiis transiit ad majora et virilia etiam scelera.

Quippe post libidinem atque avaritiam, ille et crudelitatem exercuit; quibus flagitiis insunt omnia scelera et facinora. Hinc nempe furta, sacrilegia, cædes, et quicquid intestabile, immane, et atrox fingi potest.

r *Virilia scelera*] Ex opposito *fœdæ pueritiæ;* neque enim omnia vitia in quamlibet cadunt ætatem. *Savil.*

Cædes interpretor, aliaque in perniciem publicam. *Pichena.*

Virilia scelera, hæc sane veri effectus avaritiæ et crudelitatis, quæ opponit Tacitus voluptatibus mollibus, et ingeniis libidinum intimis, ex qui-

quædam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor[a] ac proditor.[4] Unde non alium pertinacius ad pœnam flagitavere, diverso affectu,[t] quibus odium Neronis inerat, et quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus,[u] prætexentis, 'servatam ab eo filiam:' et haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugio[5] in futurum: quia pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam

qui *et tandem eundem* principem *destituit, ac prodidit. Quare neminem alium pervicacius ad supplicium expostulavere, vario animorum habitu, et quibus ira adversus Neronem inerat, et quibus grata* illius *memoria* fuit. *Apud Galbam protectus* erat *gratia et auctoritate T. Vinii ostendentis* defensam ab illo filiam *suam; et certe* eam *defenderat, non lenitate, (quippe tot occisis,) sed subsidio in posterum; nam deterrimus quisque, præsentibus haud satis fidens, et instabilitatem* rerum *metuens, privatas amicitias providet adversus offensionem publicam; unde nullus pie-*

Ac forte redundant. Tigellinus enim desertor potius fuit, quam proditor. *Brotier.*—5 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *sed effugium.*—6 Sic

NOTÆ

bus assumtus Tigellinus.

Sed facilis transitus a stupris ad cædes, a fœda libidine ad cruorem, et a portentosis in naturam criminibus, ad scelera in Remp.

[a] *Desertor*] Scimus cur collega Tigellini Nymphidius Neronem deseruerit, et qua arte. Sed de Tigellino nihil reperi, nec id tribuerim nisi insigni ignaviæ, qui flagitiis et odio publico oneratum principem primus exhorruit, ac prodidit; qui in partem opum et voluptatum ultro veniebat; at curas imperii ne leviores quidem sustinere ausus.

Inter conscios magnorum scelerum rara est perpetua concordia; invicem pavent, invicem se exhorrent, et ex conscientia hominis scelere et facinoribus polluta, quid strenuum aut forte expectes?

Igitur soli pavori et inertiæ Tigellini et scelerum conscientiæ tribuendum puto, quod bonum principem destituerit, vicemque non reddiderit.

Certe reddere non potuit, quia flagitiis et odio infamis, et nulla apud milites auctoritate fuit: unus præcellebat fama Nymphidius; sicque Tigellinus potius fugisse a principe per ignaviam, quam prodidisse videatur: quem tamen et sic prodidit; non aliter potuit.

[t] *Diverso affectu*] Cum et odio esset hostibus, tanquam præcipuum Neronis instrumentum ad flagitia quælibet, et apud amicos transfugio et domini proditione infamis. *Savil.*

Alii eum odio in Neronem, alii desiderio Neronis quem deseruerat, in pœnam flagitabant: et sic idem omnes, sed *diverso affectu* desiderabant.

[u] *Apud Galbam T. Vinii potentia defensus*] Plut. Galba: 'Cum populus in theatris et circis flagitare Tigellini mortem non desineret, edicto eum increpuit imperator, affirmans Tigellino haud diuturnam vitam fore; mox que eum tabe exstinctum iri: populumque deprecando, ne suo imperio sævitiæ labem aspersam vellet.' Sic Galba, aliter Otho.

gratiam præparat; unde nulla innocentiæ cura,[v] sed vices[6] impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia: concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et, ubi plurima vulgi licentia, in circum[w] ac theatra effusi, seditiosis[7] vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas[8] [x] aquas supremæ

tatis amor, sed vicissim impunitas præparatur. *Eo plebs infestior, adjuncto novissimo T. Vinii odio ad priscam Tigellini invidiam, confluere e tota civitate in regiam et plateas, et, ubi maxima plebeculæ audacia, in circum ac theatra concurrentes, turbidis vocibus infremere; donec* tandem *Tigellinus, accepto nuntio mortis apud Sinuessanas aquas, inter flagitia libidinum, et complexus scortorum, ac fædas*

bene et eleganter Mss. Reg. Agr. et editiones veteres ac recentiores. Suffragatur Ms. Corb. in quo, *vices impunitas:* supra emendatum, *impunitatis.* In Mss. Harl. Bodl. Guelf. et Rhenanus, *vitæ impunitatis.* Ms. Jes. *vitæ impunitas.* Frustra emendabat Boxhornius, *vitæ et impunitatis:* Grotius, *sed vitia et impunitates:* Lipsius, *sed vice suæ impunitatis.* Brotier.—7 Budens. *seditionis.*—8 Ita optime Ms. Corb. Male alii *Suessanas,* aut aliquid pejus. Brotier.

NOTÆ

[v] *Unde nulla innocentiæ cura*] Nulla innocentiæ cura; sed *vices impunitatis* solummodo quæruntur, iis nempe scelerum monstris, inter quæ veluti consensio mutua scelerum et impunitatis; quasi ejusdem artis et ingenii sit, scelera facere, simul et sibi gratiam impunitatemque præstruere: sed omnem fraudem vincit Providentia, omni scelerum arte validior.

Præparat: unde nulla innocentiæ cura] Dio notat, cum Menas præfectus Sex. Pompeii in mari 'Helenum cepisset, libertum Cæsari admodum carum, statim sine pretio remisisse: qui beneficium hoc multo ante apud Cæsarem deponebat, et perfugium sibi, si res ita ferret, apud eum præparans.' *Lips.*

[w] *Circum*] Circus Maximus, ædificium regionis cognominis, sive Undecimæ, in parte, quasi media, Romæ antiquæ; hodie *Cerchio Massimo,* ruinæ et horti regionis *Ripa,* in Roma hodierna versus orientem et meridiem. *Tillemon.*

[x] *Sinuessanas*] Sinuessa urbs Campanorum populorum ad oram maris Tyrrheni: hodie *Santa Maria Dragone,* vel *Rocca di Mondragone,* villa Terræ Laboris, inter fluvios *Garigliano* et *Liuignano,* urbemque *Carinola* in regno Neapolitano. *Tillemon.*

Sinuessanas aquas] Aquæ autem eæ inter salubres habitæ. Plin. 'In eadem Campaniæ regione, Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum et insaniam virorum abolere creduntur.' Et quia ad vitia muliebria, ideo in Martiali: 'Diceret hystericam se forsitan altera mœcha In Sinuessano velle sedere sinu.'

Sed et Claudius apud Tacitum libro XII. 'Refovendis viribus, mollitie cœli et salubritate aquarum, Sinuessam perrexit.' *Lipsius.*

Non *Claudius* Sinuessam perrexit, sed libertus ejus *Narcissus,* ut clare demonstravimus ad hunc Taciti locum lib. XII.

necessitatis nuntio,[y] inter stupra concubinarum[z] et oscula et deformes moras, sectis[a] novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero[b] et inhonesto.

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Galvia[1] Crispinilla[c] variis frustrationibus,[d] et adversa dissimulantis

cunctationes, abscissis novacula faucibus, probrosam vitam etiam fine tardo et indecoro dehonestavit.

Eodem tempore Galvia Crispinilla efflagitata ad exitium, discrimini erepta est, diversis ludificationibus, et sinistra conniventis imperatoris fama: arbitra hæc

1 Brotierus legit *Calvia Crispinilla*, et sic Bipont. Dioni, LXIII. p. 720. Καλουΐα Κρισπινίλλα. At vulgo Mss. et libri editi, *Galvia Crispinilla*. In Ms. Corb. *Crispinila*. Corrupte editio princeps, *Galliva Crispinilla*. Frequens in veteribus Inscriptionibus mentio Calviorum, et Crispinillarum.—2 Sic Ms.

NOTÆ

[y] *Accepto, &c. nuntio*] Plutar. Oth. 'Otho ad Tigellinum misit, qui Sinuessæ commorabatur, paratis ad ulteriorem fugam navibus: nuntium autem pecunia corrumpere tentabat, ut se dimitteret; et cum non persuaderet, dona nihilominus dedit; rogavitque, illud spatii concederet, quo raderetur barba; sumtaque novacula jugulum sibi præscidit.'

[z] *Inter stupra concubinarum*] De quo non spernendum quod tradit Plutarchus Othone: 'Ille quidem jam pridem animo pœnas luebat, quas tanquam publicum debitum exigebat civitas, ipso pœnæ metu;' et morbis corporis acerbissimis excruciatus, vel etiam ob sceleratas et infandas ejus volutationes, inter scorta et 'mulieres impuras, quas moribundi Tigellini libido deficiens etiamnum affectabat; quæ flagitia hominis, cordati viri, tanquam extrema supplicia, multisque mortibus paria, interpretabantur.'

Græca oratio magis viget: *ἐσχάτην τιμωρίαν ἐποιοῦντο, καὶ πολλῶν ἀντάξια θανάτων οἱ σωφρονοῦντες.*

[a] *Sectis*] Ipsemet sibi novacula secuit fauces Tigellinus: licet dives, sibi ipse tamen tum tonsor erat: in his angustiis fuit, qui tot civium fauces secuerat.

Scilicet arbitrium mortis dandum fuit tali homini; quo exitii genere æquatus est Thraseæ, Senecæ, Sorano, et aliis viris sanctissimis, ac de Rep. bene meritis: et, quod majus est, ipsi rerum domino Neroni, qui et ipse sua manu periit; pejore non potuit.

[b] *Sero*] Id est lento, et tardo, sicque fœdo, et inhonesto, ut vitæ similis esset exitus: qui tamen Neronis exemplo, fortius mori debuerit, quem turpiter vivere docuerat.

Alludit Tacitus ad ultimum Tigellini flagitium, quo nuntium Othonis corrumpere tentavit, ut nempe, paratis navibus, effugere posset: quod cum non impetrasset, eadem pecunia redemit deformes moras, quibus barbam raderet, et inter oscula concubinarum mollius expiraret.

[c] *Galvia Crispinilla*] *Calvia* verius; et pro *magistra*, an etiam *ministra?* nec tamen illud damno. Ceterum hæc Calvia a veste Sporo fuit, et ejus custos.

Breviarium Dionis in Nerone: 'Seorsum autem et Polycletus et Calvia

Principis fama, periculo exemta est: magistra[e] libidinum Neronis, transgressa in Africam, ad instigandum in arma[f] Clodium Macrum, famem populo[2] Rom.[g] haud obscure

voluptatum Neronis, trajecerat in Africam ad incitandum Clodium Macrum ad bellum civile, et famem populo Rom. haud dubie intentaverat, universæ postea

Agr. Ryckius et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et veteribus editionibus,

NOTÆ

Crispinilla omnia obvia agebant, ferebant, spoliabant. Ille in urbe, hæc autem cum Nerone, et cum Sabina, (ita Sporum nominabant,) cujus custodia ei concredita fuerat, et simul vestis procuratio, quanquam mulier esset, et quidem nobilis; quo prætextu, omnes ab ea exuebantur.'

Vides ex ea nota, quid fœminæ Calvia hæc fuerit, et cur populo exosa. *Lipsius.*

Ut patet ex loco Dionis, hæc mulier custos fuit Spori. Sed puto servasse vestem Cæsarum, seu regiam et Neronis vestem, non Spori; non enim repetit Dio, τὴν περὶ ἐσθῆτα αὐτοῦ, id esset, *vestem ipsius*, sed περὶ ἐσθῆτα, *circa vestem*, absolute.

Crispinilla] Igitur ipsa in urbem redierat post mortem Macri, et crimen impune habuerat; an sub Galba, forte gratia et opibus suis in amicos Galbæ distributis? an sub Othone, qui in aulam Neronianam pronus ut cum maxime?

Haud dubie fuit Romæ fœmina, cum ad supplicium deposceretur: certe *apud Galbam, Othonem, et Vitellium illæsa* mansit, inquit Tacitus, quia *potens pecunia et orbitate.* Unum Otho concessit plebi Tigellinum, ut deliniret, alterum negavit, nempe supplicium Calviæ, ne offenderet Neronianos, quibus potissimum innitebatur.

[d] *Frustrationibus*] An ipsius Crispinillæ, an ipsius Othonis? forte utriusque; fœmina enim audacia, astu, gratia vota plebis frustrari et eludere potuit, quemadmodum et Otho, qui talia dissimulabat; hincque adversa fama in vulgus fuit, quasi flagitiosæ mulieri ignosceret, quasi ream defenderet.

Potius tamen *frustrationes* illæ Othonis et tergiversatio fuit: hic aulæ Neronianæ fautor adhuc, et vindex, si auderet.

[e] *Magistra*] Fuit magistra, seu internuntia, libidinum et conjugii Neronis cum Sporo, qui Sabina dictus est, ex vocabulo Poppææ Sabinæ; et Tigellinus ejusdem Spori paranymphus erat.

Magistra libidinum] Supra l. XVI. 20. ubi de Petronio, qui magister elegantiæ Neronianæ: 'Ambigenti Neroni, quo modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, &c. ipsi ad omnem libidinem ascita.' Sic Tiberius et alii, *magistros libidinum* sibi ascivere.

[f] *Ad instigandum in arma*] Ut scilicet Neronis ultionem susciperet. *Pichena.*

Et hæc causa cur Clodium Macrum interficeret Galba, quasi novas res molientem: et mirari subit, quod impune abierit hæc *magistra* scelerum Neronis.

Sed evaserat haud dubie eadem porta, qua Halotus et Tigellinus, non

molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, Consulari matrimonio subnixa,[3] et apud Galbam, Othonem, Vitellium illæsa: mox potens pecunia et orbitate,[h] quæ bonis malisque temporibus[4 i] juxta valent.

74. Crebræ interim,[j] et muliebribus blandimentis[1] infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant[2 k] 'pecu-

civitatis favorem adepta est, consulari connubia fulta, et Galba, Othone, ac Vitellio dominantibus incolumis: dein florens opibus et orbitate, quæ perinde pollent sub bonis malisque dominationibus.

Interea frequentes literæ, et fœmineis mollibusque *blanditiis inquinatæ, ab Othone ad Vitellium, ostendebant* opes, favorem, amicitiam, et quemvis otii

populi Romani: sic Gronovius.—3 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *innixa:* et sic Gronovius.—4 Sic bene libri omnes, præter Ms. Bud. in quo deest, *temporibus.* Brotier.

1 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus, *blandiciis.* In margine Ms. Bodl. *blandimentis.*—2 Sic bene Rhenanus, et recentiores. Perperam in Mss. et veteribus editionibus, *offerebantur:* [Ryckii Cod. *afferebantur.*] Brotier.—3 Ita bene Mss. Corb.

NOTÆ

sine infamia severi senis, qui alios minori mole criminum infames, publice tractos, necaverat. Et forte, quia *consulari matrimonio innixa* erat fœmina.

[g] *Famem populi Rom.*] Tac. Hist. III. 'Africam eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hosti facturus.'

Ægyptus enim et Africa populi Rom. horrea erant, et Ægypto in cujusque anni quadrimestre conferente frumentum, Africa in reliquos octo menses suppeditabat. Josephus Excidii II. c. 28. *Savilius.*

[h] *Potens pecunia et orbitate*] Divitiæ et orbitas duo bona adminicula parandorum amicorum, cum nemo non laboret ei placere, cui sperat se futurum hæredem.

Silvanus sub Nerone accusatus repetundarum, 'valuit,' inquit Tac. Ann. XIII. 'pecuniosa orbitate et senecta.' Et tamen omnium spem elusit, superstes illis, 'quorum ambitu evaserat.'

In civitate nostra (scribit Seneca consol. ad Marciam 19.) 'Plus gratiæ orbitas confert, quam eripit.' *Savilius.*

Orbitate] Artem captandi orbos in matrona eleganter describit Petronius: 'Matrona inter primas honesta, Philumene nomine, quæ multas sæpe hæreditates officio ætatis extorserat, tum anus et floris exstincti, filium filiamque ingerebat orbis senibus; et per hanc successionem, artem suam perseverabat extendere.'

[i] *Quæ bonis malisque temporibus*] Potentia duobus his cardinibus veluti vertitur, nempe *pecunia* et *orbitate,* quæ bonis temporibus præpollent et perinde malis, ut quibus, largitione et spe, nequissimi facile corrumpuntur.

Sic infra de liberto Neronis: 'Nam et hi malis temporibus partem se Reip. faciunt.'

[j] *Crebræ interim*] Sic Suet. Oth. 8. 'Et tamen, per internuntios ac literas, consortem imperii generumque se Vitellio obtulit.'

niam et gratiam et quemcumque quietis locum prodigæ vitæ legisset.' Paria Vitellius ostentabat,[3] primo mollius, stulta[l] utrimque et indecora simulatione: mox, quasi rixantes, stupra et flagitia[m] invicem objectavere; neuter falso. Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios[4] ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque, quæ Lugduni agebant, copias, specie Senatus[n] misit.[o] Legati apud Vitellium remansere, promtius, quam

secessum delegisset luxuriosæ vitæ. *Similia Vitellius offerebat, initio lenius, socordi utrimque et inhonesta dissimulatione: dein, veluti rixantes,* sibi *mutuo exprobravere libidines vitiaque,* et *neuter fallebat. Otho, revocatis oratoribus, qui a Galba missi fuerant, rursus* alios legatos *misit, prætextu senatus, ad utrumque militem,* superioris et inferioris *Germaniæ, et ad legionem Italicam, easque quæ Lugduni agitabant cohortes alasque. Oratores mansere apud Vitellium, properan-*

Reg. Agr. editio princeps et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *ostendebat*, et sic Gronovius. Prima manu in Mss. Harl. Jes. *ostendisset*. Brotier.—4 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. et veteres ac recentiores editiones. Rhenanus forte operarum errore omisit, *alios;* [at sic Ryckius et Gronovius.] Abest quoque a Ms. Corb.—5 *Addidit* Mss. Corb. Harl. Jes.

NOTÆ

[k] *Offerebant*] Plut. Oth. 'Simul se Vitellio magnam pecuniam daturum promittebat Otho, et urbem, in qua otiosus amœnissimam vitam ageret.'

[l] *Stulta*] Vere *stulta:* quasi vero id sperare auderent aut possent, quasi privatus vivere posset, qui semel delibasset principalem fortunam.

Longe aliud suadebant infra Hist. lib. III. 66. amici Vitellii, qui, nempe, 'pacem et conditiones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, et fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur; ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia.'

[m] *Stupra et flagitia*] Sic et olim sibi invicem objectavere Augustus et Antonius talia libidinum commercia.

Suet. Aug. 69. 'Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant: excusantes sane, non libidine, sed ratione commissa: quo facilius consilia adversariorum per cujusque mulieres exquireret: M. Antonius super festinatas Liviæ nuptias, objecit et fœminam consularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam; rursus in convivium, rubentibus auriculis, incomtiore capillo, reductam,' &c. Sed non tam vere, quam Vitellius atque Otho.

[n] *Specie senatus*] Id est, misit legatos, qui dignitatem senatus præferrent. Sic infra: 'Erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu senatus:' aut certe, quasi a senatu missi, et jubente ipso senatu, eam legationem suscepissent.

[o] *Rursus .... misit*] Vertit Interpres Hisp. quasi eosdem legatos, qui a Galba missi erant, revocatos a se, rursus miserit Otho, quod falsum.

Hostis sui, et a se occisi Galbæ legatos et amicos miserit Otho! quasi vero! alios delegit e senatu legatos, misitque *specie senatus*.

ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per simulationem officii,[p] legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit[5] epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad Prætorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes. Increpabat[6] ultro, 'quod tanto ante[q] traditum Vitellio Imperium ad Othonem vertissent.'

75. Ita promissis simul ac minis tentabantur; 'ut bello impares, in pace nihil amissuri:' neque ideo Prætorianorum

tius quam ut coacti viderentur. Prætoriani milites, *quos Otho apposuerat oratoribus per speciem honoris, repulsi* castris, *priusquam legionario militi jungerentur. Adjicit literas Fabius Valens, nomine Germanici militis, ad cohortes prætorias et urbanas, quibus robur opesque partium* extollebat, *et pacem ostendebat. Incusabant ultro*, quod in Othonem contulissent principatum, tanto ante *tempore* tributum Vitellio.

Ita solicitabantur simul et *promissis et minis;* velut armis impares, et quiete ac concordia nihil perdituri: *neque propterea fidem exuere prætoriani. Sed qui*

editio princeps, aliæque quamplurimæ, et sic edidit Brotier. Puteolanus ac recentiores, *addit*.—6 Ita bene Mss. Corb. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *increpabant*. Brotier.

NOTÆ

[p] *Quos, per simulationem officii*] Vere enim corrumpendis legionibus submittebantur. *Savilius*.

An prætoriani eo prætextu missi, ut tentarent animos Vitellianorum? apparet, id ipsum forte suspicatum Vitellium, eos, antequam legionibus suis miscerentur, remisisse.

An potius Otho legatorum suorum fidem suspectam habens, prætorianos, qui illos observarent, honoris specie misit? utrumque certe imperatoriis artibus haud alienum.

Tamen hoc postremum verisimilius, ut ex verbis Taciti conjicitur.

Ad idem fere prætoriani ab Othone adhibiti prope finem hujus libri: 'Addidit classi urbanas cohortes, et plerosque e prætorianis, vires et robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium et custodes.' *Pichena*.

' *Per simulationem officii*] Specie honoris eos legatis addiderat Otho, sed reipsa eo consilio ut facta dictaque legatorum explorarent, et simul ut ingressi castra legionum Vitellianarum, eas ad defectionem solicitarent: quod postremum prævisum, ideoque et statim remissi ex itinere.

[q] *Tanto ante*] Perperam illis id exprobratur, cum ignoraverint istam electionem prætoriani, aut saltem tantum fama incerta audierint.

Immo scripserant ipsæ Germanicæ legiones prætorianis, ut eligerent Imperatorem, qui omnibus exercitibus gratus esset: nec satis constat, an ipse Otho electum Vitellium sciret, priusquam ipse eligeretur. Certe electus erat Vitellius ante Othonem, sed suppressus erat ille rumor in urbe a Galba, dum adoptionem festinat. Vitellius Imperator salutatus 2. Januarii, Otho 15. die.

fides mutata.[1] Sed insidiatores[r] ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque frustra fuit; Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia[s] fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris,[2] prodebantur. Vitellius literas ad Titianum,[3] fratrem Othonis, composuit, 'exitium ipsi filioque ejus' minitans, 'ni incolumes sibi mater[t] ac liberi servarentur.' Et stetit domus utraque:[u] sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor clementiæ gloriam tulit.

struerent fraudem, missi ab Othone in Germaniam, et *a Vitellio in civitatem; utrisque in irritum cessit: Vitellianis impune* fuit, *inter tantam populi multitudinem, mutua inscitia latentibus: Othoniani* facile *dignoscebantur, insolita facie,* et *cunctis* Vitellianis *invicem notis. Vitellius scripsit epistolas ad Titianum, fratrem Othonis, intentans* mortem ipsi et ejus filio, nisi parens prolesque illæsa mansisset. *Et incolumis fuit utraque familia: principe Othone, dubium an formidine; Vitellius, victo Othone, clementiæ decus habuit.*

1 Ms. Ryckii *mutari.*—2 Ita vulgo Mss. editiones veteres et recentiores. Rhenanus, *gnaris,* et sic Gronovius et Ryckius. In Ms. Reg. *novitate vultus, invicem ignari prodebantur.*—3 Male Ms. Reg. et editiones veteres, *Tucianum,* vel *Tutianum.* In veteribus fragmentis fratrum Arvalium apud Gruterum, p. 118. sæpe appellatur L. SALVIVS. OTHO. TITIANVS. *Brotier.*

NOTÆ

[r] *Insidiatores*] Variæ insidiæ strui poterant: nempe cœpta et consilia Vitellii explorare, ac solicitare animos militum et trahere in alias partes, et forte etiam insidiari ipsi principi potuere.

[s] *Mutua ignorantia*] Quia cives sibi mutuo ignoti erant, ideo et ignoti erant insidiatores civibus, ut in tam multa plebe. At in castris Vitellii, cum se invicem noscerent Germaniciani, diu fallere non potuerunt insidiatores ab Othone immissi.

[t] *Mater*] Cur de uxore silet? Puto, Galeria uxor Vitellii Romæ fuit, sed modestiæ summæ et pari probitate ac mater Vitelliorum; nec opus fuit commendare fœminam se ipsa commendabilem, præcipue cum liberos commendaret: et quis victor fœminis non parcat?

Duas uxores habuit Vitellius, teste Suet. Vitel. 6. 'Uxorem habuit Petroniam consularis viri filiam,' &c. 'Duxit mox Galeriam Fundanam, prætorio patre.'

Mater et liberi] Lib. II. 47. Otho sic loquitur: 'Fruitur Vitellius fratre, conjuge, liberis,' &c. Is silet de matre Vitellii, in quam sævire indecorum fuisset, ob ætatem, probitatem, et modestiam eximiam.

Commendat Vitellius *liberos,* quia, jure belli, filius occidi potuit: et certe post victoriam Flavianorum occisus est, nec prudentiæ regiæ putant filio hostis parcere; sed filiam ejus amplissima dote ornatam mox locavit Vespasianus.

[u] *Stetit domus utraque*] Nempe Vitellii ac Titiani.

76. Primus Othoni fiduciam addidit[s] ex Illyrico[v] nuntius, 'jurasse in eum Dalmatiæ[w] ac Pannoniæ et Mœsiæ[x] legiones.' Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus: et statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne[2] Aquitania[y] quidem, quanquam a Julio[3] Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor; metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquæ provinciæ, et quicquid armorum mari[4] dirimitur,[5] penes Othonem manebant: non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu[6]

Primus ex Illyrico nuntius fiduciam adjecit Othoni, sacramento ejus obstrictas esse legiones Dalmatiæ ac Pannoniæ et Mœsiæ. *Idem nuntiatum ex Hispania: et Cluvius Rufus edicto commendatus: et statim compertum est, inclinasse ad Vitellium Hispaniam. Nec etiam Aquitania diu perstitit, licet auctore Julio Cordo in nomen Othonis jurasset. Nusquam pudor aut pietas; formidine ac necessitate huc illuc vertebantur. Idem metus transtulit provinciam Narbonensem ad Vitellium, prono transitu ad propinquos et potentiores. Remotæ provinciæ, et quotquot exercitus pelago separantur, in potestate Othonis erant; non amore partium; sed ingens momentum erat in vocabulo civitatis et specie senatus: et prior nunciatus* Otho

1 Ms. Corb. *attulit Illyrico.*—2 Ryckius, e suo Msto edidit *nec.*—3 Acidalius mallet *Manilio Cordo.*—4 Mss. Harl. Jes. *a mari.*—5 Ms. Jes. *dividitur.*—

NOTÆ

[v] *Illyrico*] Vide notas cap. 2.

[w] *Dalmatiæ*] Dalmatia aliquando Illyrici proprie dicti provincia; deinde *Illyricum* proprie dictum sub *Dalmatiæ* nomine innotuit. Vide notas cap. 2. *Tillemonius.*

[x] *Mœsiæ*] Mœsia, regio Illyrici late sumti versus orientem: hodie partes provinciarum *Dalmatiæ, Albaniæ, Serviæ,* et *Bulgariæ,* sub Turcico imperio Europæo pro majori parte. *Tillemonius.*

[y] *Aquitania*] Regio Galliæ Comatæ ad Oceanum occidentalem: a Romanis in tres divisa provincias, Aquitaniam primam, secundam, et tertiam, sive Novempopulonianam: hodie primatiatus *Bourges*, et ubi provinciæ Ecclesiasticæ, *Bourges, Alby, Aux,* et *Bordeaux.*

Vel secundum divisiones temporales, hic sunt provinciæ integræ, *Poictou, Berry, Auvergne, Franc Alleud, Combraille, Velay, Gevaudan, Roüergue, Quercy, Agenois, Bearn, Basque, Guienne, Saintonge, Aünis, Angoumois, Marche, Limosin, Perigort*; atque partes provinciarum, *Anjou, Touraine, Blaisois, Nivernois, Bourbonnois, Languedoc,* cum majori parte provinciæ *Gascogne* late sumtæ, omnes in regno Franciæ ad meridiem et occidentem: ex Geographia Sansonis. *Tillemon.*

Senatus: et occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus omnesque versæ[7] in Orientem provinciæ nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine[a] orto. Neque expectata Vipstani[8] Aproniani, Proconsulis, auctoritate, Crescens, Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se Reipublicæ[a] faciunt)[9] epulum plebi, ob lætitiam recentis Imperii, obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ[10] civitates secutæ. Sic distractis[11] exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam Principatus fortunam bello opus erat.

77. Otho,[1] ut in multa pace, munia Imperii obibat: quædam ex dignitate Reipublicæ, pleraque contra decus ex

mentes occupaverat. Vespasianus militem Judaicum, Mucianus Syriæ legiones in verba Othonis obstrinxere. Etiam Ægyptus cunctaque ad Orientem spectantes provinciæ vocabulo illius regebantur. Eadem Africæ fides, principio desumto a Carthagine. Et spreta auctoritate Vipsanii Aproniani, proconsulis, Crescens libertus Neronis (quippe et hi iniquis temporibus partem se Reipub. faciunt,) exhibuerat convivium populo, ob gaudium novi principatus, et vulgus multa properavit ultro, non sine nimia licentia. Reliquæ urbes æmulatæ sunt Carthaginem. Sic divisis legionibus et provinciis, Vitellio certe bellum necessario habendum fuit, ut summa rerum potiretur.

Otho, ut alta pace, curas imperii usurpabat: nonnulla pro decore et amplitudine Reipub., multa præter dignitatem, ex præsenti necessitate festinando. Consul

6 Ita libri ferme omnes. J. Gronovius e Ms. Flor. edidit, *prætexto*.—7 Ita bene Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Agr. et editione principe, *versus Orientem*. Ms. Corb. *versus in Orientem*. In Ms. Flor. *versum in Orientem*. Brotier.—8 Perperam Mss. et veteres editiones, *Vipsani* aut *Vipsanii*. Vipstanus enim est, ut patet ex veteribus fragmentis fratrum Arvalium, apud Gruterum, p. 118. in quibus sæpe memoratur C. VIPSTANVS. APRONIANVS. Consulem eum vidimus supra Annal. XIV. 1. *Brotier*. Gronovius scribit *Vipsanii*.—9 Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et editio princeps, *nam et in malis temporibus . . . . faciunt*. Inde Pichena, quem recentiores sunt secuti, *nam et hi malis, &c.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *nam in malis temporibus . . . . fecerat*.—10 Budens. *multæ*.—11 Idem *distr. ejus exerc.*

1 In pr. ed. *Et Otho*. Melius *At Otho*. Ernest.

NOTÆ

[a] *Carthagine*] Carthago, urbs Africæ provinciæ ad mare Africum: hodie ruinæ visuntur prope urbem *Tunis* in regno Tunetano, et in Barbaria. *Tillemontius*.

[a] *Partem se Reipub.*] Interpretor: Miscuerat se velut et ipse inter curatores ejus et ministros. Ita supra hoc libro: 'Non senatus et eques modo, quis aliqua pars et cura Reip.' *Lipsius*.

præsenti usu properando.[b] Consul cum Titiano fratre[c] in

NOTÆ

Bene, *partem Reipub.* nempe malis temporibus; seu potius partem cladium, quas tulit Respub. nam servus, neque civis neque magistratus est, neque ullum ordinem aut partes in Repub. sustinet; tantum potuit esse pars flagitii et dedecoris publici, et se rebus turbidis immiscere.

[b] *Ex præsenti usu properando*] Multa cogebatur properare contra decus principis et imperii; quæ tamen præsens necessitas aliquatenus excusaret, quia, scil. instabat bellum et hostis. Sic in otio peccatur per *libidinem*; inter negotia et pericula, *necessitate* temporum.

Ex præsenti usu] Nempe ex necessitate rerum et temporis; namque tali bello opus habuit opibus, viris, armis, amicis, fautoribus; ideoque dignitates tribuendæ, magistratus in longum ordinandi, distribuendique consulatus, ut statim facit Otho.

Privilegia tribuenda, immunitates, sacerdotia; asciscendi aut etiam restituendi in senatum multi indigni.

Ideo pari ratione colonias auget, civitatem Romanam dat, novaque jura provinciis, sed in speciem magis, et *ostentui, quam mansura.*

Sic novi dominantes partum scelere imperium novis sceleribus fulciunt; subvertunt jura, leges, Rempub. omnia ex privata utilitate, agunt, ferunt; omnia fœde et *serviliter pro dominatione.*

[c] *Consul cum Titiano fratre*] Libera Rep. duo consules, cum Januarii initio consulatum auspicati; vertente demum anno defungebantur, nisi mors aut alia interveniret causa, quæ successori vacuum faceret.

Post, 'cum belli civilis præmia festinari cœperunt,' ut Tacitus loquitur, cumque excrevisset eorum numerus, quorum meritis rependenda esset dignitas, arctato administrationis tempore, laxanda aliis fuerunt ad explendam ambitionem spatia, et unius anni in plures spargendum beneficium.

Hujus confusionis auctor C. Cæsar, A. U. C. 709. qui consul sine collega, suo anno Fabium et Trebonium substituit, Dio l. XLIII. A. U. C. 715. Postmodum inducta deponendi necessitas, cum antea sponte consulatu abirent. Dio l. XLVIII.

Tempore Augusti, præsertim sub extremum ejus principatum, ut docent Fasti capitolini, quatuor singulis annis designabantur consules, bini ex Kalend. Julii, in finem porro anni.

Post ejus tempus, etsi de initio mihi exacte non constat, *bimestres* fuere consules, eorumque numerus tum in usu crevit ad *duodecim*.

Hoc anno ex Kalend. Jan. Servius Galba II. Titus Vinius; cæsis hisce duobus in consulatu, M. Otho et L. Titianus suffecti in Kalend. Mart. ex Kal. Martii, L. Verginius Rufus, Poppæus Vopiscus: ex Kalend. Maii, Cælius Sabinus, Flavius Sabinus.

Ex Kal. Julii, Arius Antoninus, Marius Celsus: ex Kal. Sept. Fabius Valens, Alienus Cæcina, qui cum perduellionis reus esset, suffectus est ei in unicum diem Roscius Regulus Hist. III. ex Kal. Novemb. Cn. Cæcilius Simplex, C. Quintius Atticus. Xiphilin.

Hic numerus et recepta temporis illa consuetudo, usque ad Dionis ætatem duravit: l. XLIII.

Qui vero cum Kalendis Januarii consulatum auspicabantur, erant *ἐπώνυμοι*, nomen anno dabant, vocabanturque *ordinarii*: reliqui, *minores* et *suffecti* dicti, tanquam obscuri, neque

Kalend. Martias ipse: proximos menses Verginio[d] destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio[e] Poppæus[2] Vopiscus, prætextu veteris amicitiæ;[f] plerique, Viennensium honori datum,[g] interpretabantur. Ceteri Consulatus ex destinatione Neronis aut Galbæ man-

ipse cum fratre Titiano in Kalend. Martias; constituit menses proxime sequentes Verginio, ut blandimentum aliquod militi Germanico. Verginio datur collega Poppæus Vopiscus, specie antiquæ amicitiæ, multi, tributum id ei *in gratiam Viennensium, intelligebant. Ceteri consulatus designati ex constitutione Neronis aut*

2 *Pompeius* habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Corb. Agr. et editiones veteres.

NOTÆ

apud exteros celebres, ut quærere liceret, in quorum consulatu illi essent consules: alioquin auctoritate et ceteris pares. Dio l. XLVIII.

Minor tamen hic consulatus numero faciendo valet. Exemplum habemus in Vespasiano, qui consulatum sub Claudio adeptus (Suet. Vesp. 4.) per duos novissimos anni menses, quod antea factum, anno 823. notatus est *Vespasianus iterum*. Tac. Hist. IV. *Savilius*.

Per bella civilia, honores et magistratus festinati ac vulgati, et ad eam indignitatem res pervenit ævo inferiori, ut Commodo imperante, *viginti quinque consules* in unum annum crearentur, teste Lampridio.

Sed tantum primorum consulum nomina in fastos referebantur, iique ad differentiam ceterorum, consules *ordinarii* appellati. *Pichena*.

[d] *Verginio*] Plut. Otho: 'Consulatus sibi destinati partem Verginio Rufo assignat.'

[e] *Jungitur Verginio*] Vopiscus ille forte senator Viennensis origine, vel aliquo alio affinitatis, amicitiæ, hospitii, seu clientelæ jure illis conjunctus, vel forte, quia ibi cum imperio præfuerat, ita ut amicitia Othonis tantum prætextus esset, cum revera id honori celebris coloniæ, et forte totius Galliæ conciliandæ gratia, concessum sit.

Sic Ann. l. II. Asiaticus, decus coloniæ Viennensis, a Claudio interficitur, metu, aut prætextu, ne hos populos, affinitatibus sibi devinctos, ad res novas solicitaret.

[f] *Prætextu veteris amicitiæ*] Nempe cum Othone exercitæ, non cum Verginio. At si id *datum honori Viennensium*, ut interpretabantur alii, sic et per Verginium deliniti Lugdunenses, Lingones, et aliæ civitates Gallorum, quæ in partibus legionum; ideoque simul et ipsæ legiones Germanicæ: scil. 'ut aliquod exercitui Germanico delinimentum.'.

Itaque similiter et per Vopiscum conciliati *Viennenses*, et ceteri Galbianarum partium, quorum honori id concessum.

[g] *Viennensium honori datum*] Vel quia Viennensis fuit Vopiscus, vel quia ipsis Viennensibus imperasset, prætextu veteris amicitiæ, an cum Othone? an cum Verginio? forte tamen sic Otho, prætextu suæ amicitiæ cum Vopisco.

sere. Cælio ac Flavio Sabinis in Julias, Arrio[3] Antonino et Mario Celso in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho Pontificatus[b] Auguratusque honoratis jam senibus[4] cumulum[5] dignitatis addidit: et[6] recens ab exilio reversos nobiles adolescentulos avitis[i] ac paternis Sacerdotiis, in solatium, recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso, Sevino Pomtino[7] Senatorius lo-

Galbæ. Cælio ac Flavio Sabinis in Kal. *Julias; Arrio Antonino et Mario Celso in Septembres: quorum decori ne Vitellius quidem post victoriam obstitit. Sed Otho magistratu functis jam senibus*, velut *honoris fastigium imposuit pontificatus et auguratus: et claros juvenes nuper ab exilio revocatos avitis paternisque sacerdotiis exornavit. Senatoria dignitas restituta* est *Cadio Rufo, Pædio Blæso*, et *Se-*

Ryckius et Brotier. Flor. habet *Poppæus*: et ita Lipsius cum Gronov. et Bipont. —3 Sic bene Ms. Reg. editio princeps et recentiores. Corrupte Mss. Harl. Bodl. Jes. *Arrhio Antonio*. Puteolanus, *Archio*. Brotier. Gronov. et Ryckius edunt *Ario*.—4 Gutherius vult *honoratis jam insignibus*.—5 Ryckii Cod. *culmen*: at ceteri nil mutant.—6 *Aut* Budens.—7 Corrupte Ms. Reg. et editio princeps, *Sevino promtius*. Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Sevino* (Ms. Harl. *Scævino*) *Pontio*. Ms. Flor. et Lipsius, *Sevino Promptino*, et sic Ryckius et Gronov. Cum eadem esset nominis varietas apud Sallustium, in Catilin. XLV. eruditus Cortius edidit, *L. Valerio Flacco et C. Pomtino prætoribus*; solitus *p* post *m*

NOTÆ

[h] *Pontificatus*] Vertit nobil. Harlæus, quasi Otho ad summum apicem dignitatis, seu supremum fastigium sacerdotii, evexerit *senes*, qui jam antea ornati erant pontificatu auguratuque.

Sed potius est, ut senes illos his sacerdotiis ornaverit, quibus nempe sacerdotiis cumulus dignitatis inerat: id est, cum jam antea *honorati* senes essent, eos auguratu et pontificatu, quasi cumulo dignitatis auxit.

At quo honore ornati antea? Nempe quia munia reipublicæ et dignitates obtinuerant.

Comparat *senes* cum adolescentibus: jam *honorati* senes erant, eos tamen adhuc nova sacerdotii dignitate exornat, et ipsos adolescentes nullo honore insignes, *avitis* et paternis sacerdotiis auget.

Pontificatus] Otho nemini contulit pontificatum Max. quia reservata illa dignitas soli principi, et ipsi Othoni statim ingesti a senatu erant omnes honores priorum Cæsarum.

[i] *Avitis*] Multa et diversi generis sacerdotia obtineri simul potuerunt. Sic Galba, teste Suet. 8. 'Accepit et sacerdotium triplex, inter quindecim viros, sodalesque Titios, item Augustales cooptatus.'

Avitis] Non quia talia sacerdotia debita essent ipsis, aut annexa essent illorum familiis; sed quia virtute et meritis obtinuerant illa patres avique illorum juvenum; eos etiam provehit Otho.

Puto, quia avitis opibus spoliati senes ac juvenes, utpote damnati, aut ex damnatis orti; idcirco illos sacerdotiis exornat sua clementia Otho, ut nobiles familias erigat atque instauret pro virili parte: et sic, ut optimos et illustrissimos civium in partibus haberet, sibique devinciret.

cus, qui repetundarum criminibus [j] sub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoscentibus,[8] verso nomine, quod avaritia fuerat,[k] videri majestatem:[l] cujus tum odio etiam bonæ leges peribant.

vino Pomtino, qui subversi erant crimine peculatus sub Claudio et Nerone. Visum est faventibus, quod cupiditas fuerat, mutato vocabulo, majestatem appellari: cujus tum legis *invidia, etiam bonæ leges subvertebantur.*

omittere. A Dione, XXXVII. p. 60. et XXXIX. p. 120. memoratur, Γάϊος Πομπτῖνος. Forte ex agro Pomptino ductum nomen, de quo Inscriptiones apud Cl. Bolognini, 'Memorie dell' antico e presente stato delle Paludi Pontine,' p. 7. et 8. TABVLARIVS. A. RAT. POMPTINAE. Paludes illæ dictæ sunt quoque *Pontinæ*. Inde scripturarum discrimina. Et in veteribus nummis atque Inscriptionibus C. Pomptinus, modo laudatus, appellatur C. PONTINIVS. Vide eruditum Vaillant, 'Nummi Familiarum Romanarum,' Vol. II. p. 287. in familia Pontinia. *Brotier*.—8 Mss. Harl. Corb. *ignoscendum*.

NOTÆ

[j] *Repetundarum criminibus*] Actio repetundarum intentata adversus provinciarum rectores, ob iniquas pecuniarum extortiones, aut crudeliter exercitam jurisdictionem.

Nomen ei inditum a principali parte, quod per eam actionem 'pecunias injuste ablatas; vel si quid aliud ablatum, captum, conciliatum, aversumque siet; provincialibus repetere jus fasque esset.'

Neque sufficiebat extorta per vim refundere, sed et arbitraria infligebatur pœna, *duplum* aut *triplum*, nomine pœnæ.

Lata hæc lex a L. Calpurnio Pisone, anno primo tertii belli Punici; aucta deinde per alios pluribus clausulis, et cum variis sanctionibus resuscitata. Tac. Ann. XV. 'Magistratuum avaritia Calpurnia scita peperit.'

Neque tamen districta constitutionum severitas obstitit, quo minus proconsulum libido grassaretur.

Immo quo pluribus legibus cautum, eo ferocius illi in spolia et provinciarum sanguinem ferebantur; utque illa, quæ violente extorserant apud exteros, Romæ impunita ferent, profundebant in corruptelas dona, ex mente Græci senarii: 'per furta dives, pauca donet, salvus est.'

Hinc narrat Tullius, (priore in Verrem, serio aut per jocum,) statuisse provincias supplicare senatui, ut quæ commodo ipsorum lata esset lex de repetundis, aboleretur. Sub imperatoribus lex tantum restringebatur ad *extortiones*, ut videre licet apud Plinium II. c. 11. *Savilius*.

[k] *Quod avaritia fuerat*] Indecorum Othoni videbatur, avaritiæ crimine damnatis ignoscere; et fortasse metuebat, ne provincialium animos, ad quos repetundarum lex pertinebat, alienaret. Ideo simulavit senatores illos, non ea quidem lege olim mulctatos, sed majestatis, qua princeps tantum offenditur.

Quoniam autem majestatis lex eo tempore odiosa erat, ob plurima damna quæ urbi intulerat, illius nomine et lex repetundarum, et aliæ justæ destruebantur: adeo ut *majestatis* aliquem damnare, idem esset ac si innocens pronuntiaretur. *Pichena*.

Otho Cadium Rufum, Pedium Blæsum, Sevinum Promptinum restituit, quasi tyrannica majestatis lege per-

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus, Hispaliensibus[1 m] et Emeritensibus[n] fa-

Eadem munificentia aggreditur etiam coloniarum ac provinciarum animos, permisit Hispaliensibus et Emeritensibus addi certum familiarum, jus Romanæ

1 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus,

NOTÆ

culsos, quo velut innocentibus injuria facta videbatur; ut plerisque qui tum temporis essent ea lege postulati; non autem, ne provincialium animi offenderentur. Horum immo nulla ratio, nulla cura.

Horum ille certe nullam rationem habuit: tantummodo suæ et restitutorum existimationi consultum voluit, ne ipse indignos dignari, illi indigni potiri eo beneficio viderentur. *Gronovius.*

Illi certe repetundarum accusati, damnati, et convicti; sed quod crimen avaritiæ vere fuerat, *placuit ignoscentibus*, videri seu vocari crimen majestatis, cujus prætextu etiam bonæ leges subvertebantur. Si majestas fuisset, et si tantum ea lege damnati forent, venia digni erant; sed certe vera avaritia, verum crimen repetundarum fuit.

Bona lex fuit de *repetundis;* sed quæ tum prætextu *majestatis*, quasi tantum ea lege damnati forent, subvertebatur ab Othone et a Patribus.

Mali principes, cum damnatos nobilissimos civium vellent, prætexebant alia crimina, quæ cum non sufficerent, *majestatem* attexebant, quasi complementum: hinc sæpe odio hujus legis, reos aliorum criminum servabat senatus: sicque odio legis majestatis, *etiam bonæ leges peribant.*

Sic Ann. l. I. ubi de Tiberio: 'Judiciis assidebat .... multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta; sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur.' Sic dum majestati consulebatur, veritas, et bonæ leges odio isto peribant.

[l] *Videri majestatem*] Lex majestatis primis liberæ Reip. temporibus pauca, sed momenti in rep. maximi complectebatur: 'si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta rep. majestatem populi Rom. minuisset.' Ann. I. 72.

Augustus eam extendit ad famosorum libellorum scriptores: ante vero, 'facta arguebantur, dicta impune erant,' aut saltem exemta pœnis læsæ majestatis.

Sub Tiberio, Caio, Claudio, et Nerone erat 'unicum crimen eorum, qui crimine vacabant,' ut Plinius loquitur: apud Tiberium accusabatur Falanius Ann. I. et ex lege quidem majestatis, 'quod venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset;' et ibidem Rubrius, 'quod violasset perjurio numen Augusti.' Et infiniti alii ob similes nugas.

Quare cum lex *majestatis* tam diu tamque odiose fuisset exercita, visum fuit illis in veniam pronioribus, quod vere *extortio* erat, *crimen majestatis* vocare; cujus adeo execranda erat memoria, ut bonas etiam leges in neglectum adduceret. *Savilius.*

[m] *Hispaliensibus*] Hispalis, urbs Turdetanorum populorum in Bætica, provincia Hispaniæ: hodie *Seville*, urbs regni Andalusiæ: paret Regi Catholico. *Tillemonius.*

Hispaliensibus et Emeritensibus] Deducendis coloniis certæ assignaban-

miliarum adjectiones,[o] Lingonibus universis[p] civitatem Ro-

civitatis cunctis Lingonibus, provinciæ Bæticæ Maurorum oppida: nova privilegia

NOTÆ

tur familiæ, quæ si lapsu temporis, aliove casu decrevissent, aut externis miscerentur, magnum beneficium alii putabant, si novis supplementis augerentur. Livius l. XXXII. 29. et XLIII. 17. Tac. Ann. XIII. 'Ceterum coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt.'

Hispalim autem coloniam Romanorum fuisse affirmat Plinius III. 2. 'A læva Hispalis colonia, cognomine Romulensis.'

Emeritam vocat Dio l. LIII. Manifesta autem est notatio vocis, *Emerita*, quod *emeriti* milites *ætate affecta* eo deducerentur.

Coloniis autem *militaribus*, (ne de alio nunc earum genere loquar, quod liberæ Reip. temporibus, jussu senatus in exteros deducebatur; cum hanc divisionem innuere videatur Velleius l. I.) ex eo origo; ne militum senectus inopia premeretur, post attritum castrensi labore ætatis florem.

Sylla itaque, Cæsar, et consecuti deinde imperatores, ex assignatis in hæreditatem agris, honeste victitandi facultatem veteranis dederunt.

In tales colonias sub initium, 'universæ legiones ducebantur cum tribunis, centurionibus, et sui cujusque ordinis militibus, ut consensu et caritate quasi Remp. efficerent.' Tac. Ann. XV.

Mela l. II. c. 5. speciatim quasdam exprimit legiones, designatis quoque, quæ occuparunt, locis.

Exolescente sensim probi moris instituto, 'non ut olim universæ legiones, sed ignoti inter se ducebantur, diversis manipulis, sine rectore,' &c. Tac. Neque exemplum deerat, cum milites diffugerent passim *in provincias, in quibus stipendia meruerant*, desertis coloniis. *Savilius.*

[n] *Emeritensibus*] Augusta Emerita, urbs Lusitanorum populorum in Hispania Ulteriore: hodie *Meride* urbs Castellæ novæ ad meridiem, et ad Guadianam fluvium. *Tillemonius.*

Emeritensibus] His adjectæ familiæ ab Othone principatum adepto; nec mirum, cum *Emerita* tum esset clarissima totius Lusitaniæ civitas, teste Pomponio Mela, l. II. capite 6. et Otho quæstorius præfuisset Lusitaniæ, per decem annos, maximo favore provincialium. Nunc autem ipsis vicem reddit, et sic penitius sibi conciliat Hispanos.

[o] *Familiarum adjectiones*] Certus videtur in coloniis fuisse familiarum numerus; cui injussu senatus, adjicere non licebat. Hoc sensu Livius: 'Postulantibus a senatu Aquileiensium legatis, ut numerum colonorum augeret, M. et D. familiæ ex S. C. scriptæ.' *Turnebus.*

Videtur id beneficii exprobrare Julianus Imperator Antiochensibus in Misopog. 'Quam ob causam per Deos ingrati estis, cum vos nutrimus domi, quod nulli adhuc civitati concessum est, cum vos sic splendide ac magnifice alimus tuemurque, et numerum vestrum adauximus.'

Quod, puto, non fiebat, quin et simul augeretur etiam senatus harum civitatum, ut omnes ordines simul crescerent.

Id Antiochenis etiam objectat Julianus ibidem supra: 'Præterea vestri senatus numerum implevi, additis ducentis senatoribus, nulli rei parcens: cogitabam enim, qua ratione vestra civitas major ac potentior

manam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates[q] dono dedit:

NOTÆ

fieret.'

Sic *Novocomenses* a novis colonis appellati, qui adjecti sunt veteribus civibus: hinc Apuleius scripsit; 'ac deinceps et veteranorum militum novoconditi.'

[p] *Lingonibus universis*] Latet mendum. Primum enim, quis locus Lingonibus inter Hispaniæ populos esse potest?

Adde, quod Lingones præcipui in Othonem hostes; qui Vitellium fovere; qui milites turbidis colloquiis ad bellum impulere; qui etiam nunc Othonis partes oppugnant viris, armis, equis. Unde igitur iis præmium? censeam Hispaniæ gentem designasse: *Lusonas*, an *Illurconas?* Lipsius.

Lingonibus universis] Ego de *Lingonibus* Galliæ populis dictum puto, qui armis, equis, opibus Vitellium juvere, quique Germanicas legiones ad arma impulere.

Quid enim monstri simile, si præcipuos hostium largitione tentat? nonne et Hispania jam ad Vitellium desciverat? Tac. 'statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam.' Nihilominus Otho permittit Hispalensibus et Emeritensibus familiarum adjectiones.

Quin immo his non contentus, iisdem artibus aggreditur ipsas Germanicas legiones: 'proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum.' *Salinerius*.

Lingonibus] Otho nondum satis imperii certus, vidit nondum adesse tempus ulciscendi hostes, sed potius illos deliniendi illiciendique donis; idque politice.

Itaque delinit Germanicos exercitus, ascito consule Verginio; Viennenses, Vopisco; Hispanos qui jam desciverant, auctis coloniis.

Quidni et *Lingones* eadem via aggrediatur, qui jam olim Galbæ infesti? ut qui eos tributo et finibus mulctarat, qui ipsorum finitimis jus civitatis dederat, in contumeliam Lingonum, cum iis id jus negaret: quidni et ipsis nunc id tribuat Otho liberaliter, quod abnuerat per avaritiam aut severitatem Galba?

At de *universis* dubitant docti viri: quidni et de universis Æduis dubitant? sed multa, licet præter decus Reipub. facta, tamen 'necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata.'

Ex utilitate propria, dominandique libidine, amicos aut inimicos juxta æstimat imperandi cupiens Otho.

Et tunc potuit dici quod Tac. 76. 'Nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur.'

Tum septuaginta millia hominum sub armis habuere Lingones, cum orbem et pacem asseruit Vespasianus; ideoque non modo data illis civitas, sed et forte curia, saltem coloniæ principibus.

Lingonibus universis civitatem Rom.] Ad rem Cicero Philip. 2. 'Inspectantibus vobis, toto Capitolio tabulæ figebantur: neque solum singulis veniebant immunitates, sed etiam populis universis. Civitas non tum sigillatim, sed provinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quæ stante Repub. manere non possunt, provincias universas P. C. perdidistis: neque vectigalia solum, sed etiam imperium populi Rom. hujus domesticis nundinis diminutum est.'

[q] *Bæticæ Maurorum civitates*] Fortasse aliqua ipsis oppida concessit in ora maritima, ad stationem navium;

nova jura[r] Cappadociæ,[s] nova Africæ, ostentui[2] magis, quam mansura.[3] Inter quæ, necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata,[4t] ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppææ per Senatus consultum[u] reposuit.[v] Creditus est[5] etiam de celebranda Neronis memoria[w] agitavisse, spe vulgum alliciendi. Et fuere, qui ima-

Cappadociæ, nova Africæ, magis in ostentationem, quam ut duratura essent. *Inter* quas largitiones *quæ excusabantur necessitate præsenti et urgentibus curis, ne tum quidem oblitus amorum, restituit imagines Poppææ ex decreto patrum. Simul etiam existimatus est consultavisse de recolendo Neronis decore, spe deliniendi plebe-*

Hispaniensibus.—2 Ita bene Mss. Reg. Corb. Gnelf. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, *ostenta*. Frustra tentat Cl. Ernestus, *ostentata*. Brotier.—3 Ms. Corb. et editio princeps, *quam mensura*. Forte de mensura modoque intellexere. Puteolanus, *mansura*. Idem.—4 Sic bene Mss. Flor. Reg. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Mss. Corb. Bud. Agr. et editio princeps, *excusatus*. Male Rhenanus *excusatis*. Brotier.—5 Budens. omisit *est*.

NOTÆ

et velut ad receptaculum, cum in Africam appellerent.

[r] *Nova jura*] Vertit interpres Hispanus, *novas leges*, male: nempe concessit Otho nova privilegia Cappadociæ et Africæ, nec ea *jura* nova, tam *leges* sunt, quam dispensationes a legibus, seu potius dissipationes.

[s] *Cappadociæ*] Cappadocia late sumta, fuit regio Asiæ minoris peninsulæ ad orientem et septentrionem. Nunc hic sunt præfecturæ *Siuvas* et *Marasch* fere integræ, partesque præfecturarum *Caramaniæ* et *Trébisonde*, in Natolia regione, atque pars major præfecturæ *Erzerum* in Turcomania regione; omnes sub imperio Turcarum Asiatico.

Cappadocia vero *proprie dicta*, fuit pars meridionalis Cappadociæ late sumtæ, ubi nunc est pars magna præfecturæ *Caramaniæ* in Natolia, &c. *Tillemonius.*

[t] *Excusata*] Excusata ea dona, ut expressa necessitate rerum, licet præter decus et utilitatem Reipub. concessa: et hæc venia digna censebantur præ avaritia Galbæ, et præ libertorum aut amicorum ipsius rapacitate, aut præ amoribus, quorum etiam tum memor Otho, in tanto rerum motu et metu.

[u] *Per senatus consultum*] Ut senatusconsulto dejectæ erant statuæ Poppææ, post exitum Neronis; ita et decreto patrum restitui debuerunt; nec aliter licuit.

Vel forte, quia solo consensu S. P. Q. R. subversæ erant, et tamen senatusconsulto opus fuit, ut reponerentur.

[v] *Reposuit*] Non forte id ipse Otho postulavit a patribus verecundia libidinum, sed immisit aliquem ex fautoribus, qui, loco sententiæ, proponeret in senatu, restitui debere decus Sabinæ, quasi id e Repub. esset.

Sic matrimonium Agrippinæ propositum olim a Vitellio, adoptio Neronis, et alia flagitia, quæ senatus per adulationem decerneret.

Reponere] In foro, palatio, Capitolio et locis aliis publicis, quibus ante sitæ erant.

[w] *Neronis memoria*] Forte intelligit, quasi etiam statuas, seu decus Nero-

gines Neronis proponerent:[6] [x] atque etiam Othoni quibusdam[7] diebus[y] populus et miles, tanquam nobilitatem ac decus astruerent, NERONI OTHONI acclamavit.[z] Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.[8] [a]

culum. *Nec defuere, qui Neronis effigies exponerent* publice: *et etiam per aliquot dies populus et miles* NERONI OTHONI *applausit, quasi* sic *ei claritudinem, aut gloriam adjicerent. Ipse in dubio retinuit,* vel *formidine prohibendi, vel rubore approbandi.*

6 Quidam tentant, *reponerent*. Sed frustra. *Brotier.*—7 Lipsius, hoc ita ἀορίστως dici miratus, conjicit, *Quinquatruum diebus.* Quod non satis probabile. *Idem.* Heinsius tentabat *iisdem diebus; iisdem* ludi *diebus.*—8 Ita Pichena e Ms. Flor. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *vetandi metum, et agnoscendi pudorem.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *vel cognoscendi pudorem.*

NOTÆ

nis restituere in animo haberet. Neque puto, ut Vitellius parentare, aut inferias facere Neroni voluisset: quod mox voluere Parthi, qui, legatione missa ad senatum, consecrari Neronem postulabant.

Sueton. Ner. 57. 'Parthorum Rex, missis ad senatum legatis, de instauranda societate, hoc etiam magnopere oravit, ut Neronis memoria coleretur.'

[x] *Proponerent*] Forte nonnulli clam proponebant, ut explorarent animos, eventum speculaturi, et an consensum reperirent eas reponendi palam, ut de Poppææ statuis: dein retrahebant, cum non succederet.

Suet. Ner. 57. 'Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent; ac modo imagines prætextatas in rostris proferrent,' &c.

Proponerent] Male qui volunt, *reponerent;* neque id licebat, nisi per principem aut senatum, ut pluribus ostendi ad Suet. Cæs. 2. 'Tropæa Marii de Jugurtha, deque Cimbris atque Teutonis, olim a Sylla disjecta restituentem.' *Gruterus.*

Plin. l. xxxv. 4. 'Princeps tabulam pictam prælii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere curiæ Hostiliæ.'

Suetonius Caligula c. 41. 'Hujusmodi vectigalibus indictis, neque propositis.' *Gronovius.*

Certe si non ipse Otho reposuit statuas Neronis, saltem ab aliis reponi passus est, teste Suet. Oth. 7. 'Certe et imagines statuasque ejus reponi passus est.'

[y] *Quibusdam diebus*] Quibus diebus? Quinquatribus? et cur hoc ita ἀορίστως? Fortasse quinquatruum diebus, quod scriptum initialibus modo literis fuit. *Lipsius.*

Si hoc verum, non causæ erat, cur *Quinquatrua* non nominaret historicus. *Colerus.*

Quibusdam] Quidni per aliquos dies exclamaverint inter turbam et tumultum obstrepentes, ingerentesque id Othoni, tanquam illi decus astruerent? Qui plausus tamen postea obsolevit, cum animadvertissent Othonem talia non approbare; 'nam ipse in suspenso tenuit, vetandi metu,' &c.

[z] *Neroni Othoni acclamavit*] Plut. Othone: 'Cluvius Rufus auctor est, allata esse in Hispaniam diplomata per tabellarios, quibus Othonis nomini Divum Neronis nomen ascriptum

79. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani,[1 b] Sarmatica gens, priore hyeme[c] cæsis duabus cohortibus, magna spe[d] ad Mœsiam irruperant: novem[2] millia equitum, ferociora[3] successu et prædæ magis quam pugnæ intenta. Igitur vagos et incuriosos tertia legio,[4 e] adjunctis[5] auxiliis,[f] repente in-

Intentis ad civicos motus animis, externa bella *negligebantur. Eo audacius Rhoxolani, gens Sarmatica, superiore hyeme, profligatis duabus cohortibus, magna spe* prædæ *Mœsiam invaserant: novem millia equitum* irruperant, *ex violentia et ex eventu, magis attenta populationi quam prælio. Itaque tertia legio, additis*

1 Male Mss. et veteres editiones, *Resolani*, aut *Resolani*. Paulo ante hoc bellum gentes illas composuerat Titus Plautius Silvanus Ælianus, ut accipimus ex antiqua Inscriptione. *Brotier.*—2 Sic libri omnes scripti et editi. Mallet tamen Acidalius: *Mœsiam irruperant, ad novem millia equitum, &c.*—3 [Brotier. cum Gronov. et Ryckio edidit *ex ferocia;* et] ita Mss. Harl. Jes. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Ms. Bodl. *e ferocia*. In Ms. Reg. veteribusque editionibus, *et ferocia*. Brotier. Cod. Agr. *ferociora successu et.* Hoc Bip. omissa priori copula recepere: recte, ut puto; quos sequor. Ern. posuerat vulgatum *ex ferocia et successu*. Contra Acid. jam emendarat *ferocia ex succ.* Sed comparativo simili modo utitur noster infra IV. 28. *Oberl.*—4 Sic libri omnes scripti et editi. Emendatum tamen vellet eruditus Savilius,

NOTÆ

fuerit. Tamen cum offendi animos optimatum videret, desiit.' Sic lego.

[a] *Metu . . . pudore*] Forte utroque, et *metu* et *pudore: metu*, ea vetare non ausus est; et talia agnoscere, seu approbare puduit.

[b] *Rhoxolani*] Rhoxolani late sumti, populi Sarmatiæ Europææ ad meridiem: hodie pars regionis Tartarorum Nogajensum *Tartares Nogais*, in parva Tartaria, et pars provinciæ *Ocrainæ* in Moscovia.

Rhoxolani proprie dicti, populi Rhoxolanorum supra dictorum: hodie pars *Ocrainæ* provinciæ, in Moscovia ad meridiem. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

[c] *Priore hyeme*] Id est, hyeme proxime elapsa: nempe, qua principes se invicem jugulabant, et in viscera Reipub. sæviebant, 'externa sine cura habebantur.'

[d] *Magna spe*] Magna spe; nempe, invadendi, ac depopulandi provincias Rom. dum legiones intentæ essent bellis civilibus.

[e] *Tertia legio*] Forte scripserat, *tres legiones;* tot enim Mœsia tum habuit, quarum legati *consularia ornamenta* nacti, hisce rebus intererant; et, quod verisimilitudo persuadet, cum legionibus, quibus præerant. *Savilius.*

Aut certe tantum vexillarii legionum aderant, neque tum consularia ornamenta obtinere difficile: quo sic duces legionesque in partes pelliceret Otho.

Licet tres legati legionum consularia ornamenta adepti sint, non ideo sequitur, ibi fuisse tres legiones integras, præsertim rebus turbidis; sed forte aderant tantum numeri, electi et vexilla legionum. Quæ copiæ simul junctæ cum auxiliis et tertia legione victoriam reportarunt; quippe

vasit: apud Romanos omnia prælio apta: Sarmatæ, dispersi[g] cupidine prædæ, aut[6] graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum ademta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere,[7] [h] vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu neque conti, neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id Principi-

sociorum copiis, subito irrupit in palabundos et securos Sarmatas: *apud Romanos cuncta pugnæ opportuna: Sarmatæ dispersi ardore populandi, aut mole sarcinarum impediti, et tenaci limo viarum, ablata celeritate equorum, velut capti ligatique interficiebantur. Etenim mirum dictu* est, *quantum sit omnis fortitudo Sarmatarum, quasi extra ipsos: nihil tam iners ad pedestre prælium; ubi per catervas involavere, vix ullum resistat agmen. Sed tum humido cœlo et liquescente glacie, neque hastæ, neque enses, quos enormes utraque manu temperant,* illis *profuere,* subinde *cadentibus equis, et onere cataphractarum. Hoc proceribus, et clarissimo cuique operimen-*

tres legiones . . . . invasere; quod mox tres legati legionum ob victoriam consularibus ornamentis donati dicuntur. Nihil mutandum crediderim. Tertia legio, adjunctis auxiliis, suffecit ut novem millia Sarmatarum reprimerentur. Itaque licet tres legiones forent in Mœsia, ut patet ex Suetonio, in Vespas. VI. una tamen tertia legio bellum profligavit. Tres autem legati consularibus ornamentis donati, tum ad Principis munificentiam, tum ad legatorum gloriam ostentandam. *Brotier.*—5 Ita Puteolanus et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *junctis auxiliis.*—6 Sic bene Freinshemius, et recentiores plerique. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus editionibus, *dispersi, aut cupidine prædæ graves, &c.* Quod immerito defendit Jac. Gronovius. *Brotier.*—7 Heinsius volebat *assiluere.*—8 Sic bene libri omnes editi. Mss. Harl.

NOTÆ

pro solito duæ tantum legiones in Mœsia, ut refert Tacit. l. IV. 5.

Et quamvis ibi fuissent tres legiones, potuit tamen fieri, ut tertia legio repente hostes invaderet sola cum auxiliis, et aliæ legiones in aliis stationibus essent. Quia sic, forte, dividere bellum cogebat hostium equitatus, qui per turmas dispersus, regionem passim raptabat.

Sic quartadecimani soli cum auxiliis Britannos profligavere ingenti prælio, et ad vetus obsequium compulere.

[f] *Adjunctis auxiliis*] Quæ scil. robur legionis adæquabant.

[g] *Sarmatæ, dispersi*] Satis constat sententia: quippe Sarmatæ, *cupidine prædæ,* tum erant *graves onere sarcinarum,* et eadem cupidine prædæ, dispersi erant.

[h] *Ubi per turmas advenere*] Hostilem aciem, per densas turmas, et simul conferti perrumpunt Sarmatæ ac proturbant. At hi seorsim et viritim prorsus imbelles sunt, quia virtus omnis extra illos est. Nempe in equo, in tegmine, in agminis impetu, et quasi in procella equestri, tota via Sarmatarum posita est.

bus et nobilissimo cuique tegmen,[8] ferreis laminis aut præduro corio[9] consertum;[10] ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facili lorica[11] et missili pilo aut lanceis assultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui prælio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi sævitia hyemis et vi vulnerum[12] absumti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius,[13] Mœsiam obtinens, triumphali statua,[1] Fulvius Aurelius et Julianus Titius[14] ac Numisius

tum, laminis ferreis, vel durissima pelle consutum; ut adversus vulnera impervium, sic vi hostium prostratis ineptum est ad se instaurandum: illi etiam profunditate et mollitia nivis absorbebantur. Romanus miles apto tegmine, et telis, aut hastis persultans, ubi expediret, medico ense cominus feriebat nudum Sarmatam, (neque enim se tueri clypeo solent;) donec pauci, qui e pugna evaserant, stagnis occultarentur. Ibi atrocitate hyemis, et miseria plagarum perierunt. Ubi id in urbem nuntiatum est, M. Aponius, qui regebat Mœsiam, ornatur triumphali imagine, Fulvius Aurelius, et Julianus Titius, ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus insigni-

Bodl. Jes. *tegimen*. Brotier.—9 Frustra tentat Lipsius, de Militia Romana, Dialog. III. p. 131. *cornu*. Idem.—10 In Ms. Corb. *textum*. In editione principe, *contextum*. Puteolanus, ac ceteri omnes, *consertum*.—11 Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Mss. Flor. et Corb. *facilis lorica*. Sic ferme infra, de Moribus Germanorum, c. 6. 'nudi aut sagulo leves.'—12 In Mss. Corb. Agr. et Ryckius, *ubi* pro *ibi*. Ms. Reg. *ibi sævitia, ibi mia* (id est, *miseria*) *vulnerum*. Muretus, quem Freinshemius et recentiores sunt secuti, ingeniose emendavit, *sævitia hyemis, et in vulnerum*. Corrupte Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et editiones veteres, *ibi sævitia, hic misericordia vulnerum*. In Ms. Bodl. obelo notatum, *hic misericordia*, et margini additum, *hyemis rigore*. In Ms. Agr. *ubi sævitia hyemis et dolore vulnerum;* quod edidit Ryckius. Tentat tamen Cl. Ernestus, *et incuria vulnerum;* ut apud Ciceronem, de Prov. Consular. c. 3. 'Milites *dicuntur* incuria, fame, morbo, vastitate consumti.' *Brotier*.—13 In fragmento fratrum Arvalium laudato supra c. 75. nominatur M. APONIVS SATVRNINVS.—14 Sic libri scripti et editi. Idem, infra Hist. II. 85. appellatur, 'Tertius Julianus.' Vide et infra Hist. IV. 39. ubi corrupte olim, 'Tito Juliano.' Sic Brotierus, qui edidit *Tertius:* at, ut notat Ryckius, 'Videtur *Tertius Titius Julianus* dictus.'

NOTÆ

[1] *Triumphali statua*] Ann. IV. 'tres erant laureatæ in urbe statuæ,' &c. Et quæ in eundem sensum præcesserunt. 'Priores duces impetrando sibi triumphalium insignia, sufficere res suas crediderant.' Rursus Ann. XV. 'Triumphale decus et triumphales in foro imagines.'

Res una et eadem varie significata; ut liceat colligere, triumphalem statuam et triumphalia insignia minime discerni, aut illam horum esse partem; toti tamen exprimendo usurpatam, quia præcipua pars.

Lupus, Legati legionum, Consularibus ornamentis donantur: læto Othone et gloriam in se trahente,[j] 'tanquam et ipse felix bello, et suis Ducibus suisque exercitibus Remp. auxisset.'

80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem[k] e[1] colonia Ostiensi[l] in urbem acciri Otho jusserat: armandæ

bus decorantur: exultante Othone, et decus in se vertente, tanquam et ipse faustus armis, et *quasi* per suos legatos suasque legiones Imperii fines protulisset.

Interea levi de causa, et *unde nihil metuebatur, nata discordia, fere civitati exitio fuit. Otho præceperat accersiri in civitatem ex Ostiensi municipio septimam*

1 Ita Mss. et veteres ac recentiores editiones. Perperam Rhenanus præ-

NOTÆ

Hoc honoris genus, τιμαὶ ἐπινίκιοι, liberæ Reipub. ignotum, primum, ut nonnulli opinantur, ab Augusto tributum Tiberio est, anno U. C. 742. Sueton. Tib. 9.

Dio l. LIV. scribit biennio ante, nec prius cuiquam, id contigisse Agrippæ.

Causam novandi non conjecero aliam, quam quod Augusto videretur, nimium ex majestate habere triumphalem pompam, ei saltem, qui ex prisca rep. nihil superesse pateretur, præter vocabula; idque gravate; et qui propterea ubique libertati nervos incideret, ut tamen prioris temporis umbra superesset, callide *triumphos* mutavit in *triumphalia insignia*.

Tantum decreti solenniter principibus triumphi, aut eorum filiis, ut Germanico, tempore Tiberii.

Proximum decus *triumphalia*, sed loco inferiori erant *consularia insignia*, aut *ornamenta*, τιμαὶ ὑπατικαὶ, atque etiam *prætoria*, τιμαὶ στρατηγικαὶ, ex iis quæ, ut puto, illi obtinebant, quos Dio sparsim vocat, τοὺς γε δοκοῦντας ὑπατευκέναι, ἢ ἐστρατηγηκέναι, *qui æstimabantur, quasi consulatum obtinuissent vel præturam*. In ultimum rejecta gradum *quæstoria ornamenta*.

Et horum insignium compotes, sic exæquabantur *consulibus*, *prætoribus*, *quæstoribus*. Savilius.

[j] *Læto Othone et gloriam in se trahente*] Sic apud Plin. paneg. de Nerva: 'Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus Diis, ut invicti Imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret: hanc Imperator Nerva in gremio Jovis collocaret.

[k] *Septimam decimam cohortem*] Hæc cohors non prætoriana fuit, ut neque duodevicesima cohors, quæ Lugduni tendebat *solitis hybernis*. Decem tantum cohortes prætorianæ fuerunt.

Non erat etiam *urbana*, aut *vigilum* illa cohors, quamvis locata esset Ostiæ a Claudio adversus incendia.

Restat igitur, ut fuerit legionaria, scilicet earum cohortium, quæ separatim a legione merebant, et quæ forte nulli legioni annexæ erant.

Haud dubie armabant illam cohortem in urbe, armis ex armamentario prætoriano desumtis, ut ea cohors cum classe militaret.

Eo ducit Suetonius, quamvis paulum dissentiat a Tacito: 'Placuerat,' inquit Sueton. Oth. 8. 'per classiarios arma transferri, remittique navibus.'

[l] *Colonia Ostiensi*] Quæ illic perpe-

ejus cura[m] Vario Crispino, Tribuno e Prætorianis, data. Is, quo magis vacuus,[n] quietis castris,[o] jussa exequeretur, vehicula[p] cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus in suspicionem; causa in crimen;[q] affectatio[2] quietis in tumultum evaluit:[3] [r] et visa inter temulentos arma[s] cupidinem sui movere. Fremit miles,[t] et

decimam cohortem: demandata Vario Crispino tribuno prætoriano hujusce cohortis *armis instruendæ cura. Is, quo magis per otium, et tranquillis castris, mandata perageret, appetente nocte,* et *reserato armamentario, currus cohortis onerari* armis *jubet. Tempus in diffidentiam; causa in facinus; et captata quietis occasio* usque *in tumultum evasit exarsitque: et aspecta inter ebrios arma,* erumpendi *avidita-*

positionem omiserat. *Brotier.*—2 Sic bene Mss. Flor. Corb. Agr. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. et editione principe, *affectio quietis.* Idem. —3 Ursinus mallet *evadit.*

NOTÆ

tuam stationem habuit ex decreto Claudii, Suet. Claud. 25. 'Puteolis et Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit.' *Lipsius.*

Ostiensi] Ostia, urbs Latinorum populorum in Latio provincia Italiæ: hodie *Ostie,* urbs Campaniæ Romanæ ad ostium Tiberis fluvii, in statu Ecclesiastico. *Tillemonius.*

[m] *Armandæ ejus cura*] An nulla habuit arma miles ille, dum Ostiæ maneret? an togatus ille, ut et prætorianus? qui tamen non omnino sine armis: nam in excubiis gladium et lanceam gestabat, toga indutus, non sago.

Certe vigiles illi, ad arcendos ignes dispositi, eadem saltem, ut puto, arma gerebant quæ prætoriani; aut similia, quæ pacem denotarent.

[n] *Quo magis vacuus*] Quo magis per otium et ex commodo suo id exequi posset.

[o] *Quietis castris*] Quia vigiliæ jam tunc constitutæ, et omnes in contuberniis, exceptis vigilibus. *Lipsius.*

[p] *Vehicula*] Cur *vehicula* ad arma transferenda, si illam accersiri jubet in urbem? Puto, illam cohortem simul accersebat; sed simul armis instruebat apud Ostiam, priusquam inde discederet; aut certe in itinere, priusquam urbem aut castra ingrederetur: nempe expeditionem parabat Otho.

[q] *Causa in crimen*] Si causa hic aliqua contineatur, sensus fuerit, Quicquid tribunus ex mandato principis egisset, sinistre milites interpretatos; quasi non in principis obsequium patraretur, sed potius servitiorum in Imperatorem armandorum gratia.

Plutarchus: 'Illorum audacissimi, una quasi voce exclamabant, aliud intendi Crispino, senatum res novas moliri, armaque non pro, sed in principem expromta.' *Savilius.*

[r] *Affectatio quietis .... evaluit*] Evaluit nempe affectatio illa quietis in tumultum et seditionem; et silentium illud noctis, quod in quietem et otium assumebatur, motus et seditionis causa fuit.

[s] *Visa inter temulentos arma*] Is affectus Homero exprimitur in Odyssea II. ubi Ulysses Telemachum monet,

Tribunos Centurionesque 'proditionis' arguit, 'tanquam familiæ[u] Senatorum ad perniciem Othonis armarentur:' pars ignari[4] et vino graves:[v] pessimus quisque in occasionem prædarum: vulgus, ut mos est, cujuscumque[5] motus novi cupidum; et obsequia meliorum[w] nox abstulerat. Resistentem seditioni Tribunum et severissimos[6] [x] Centurionum obtrun-

tem excitavere. Fremit miles, et tribunos centurionesque fraudis et insidiarum *accusat*, tanquam servitia senatorum armis instruerentur in exitium Othonis: *pars inscii et mero madentes; deterrimus quisque in occasionem rapinarum: vulgus* militum, *ut solet, cujuscumque tumultus novi appetens; et officia modestiorum nox ademerat. Interficiunt tribunum, qui seditioni se opponebat*, simul *et fortissimos*

4 Sic editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *pars ignavi*. In Mss. Bodl. emendatum, *ignari*.—5 Ita bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male Rhenanus, *cujusque motus*, [at sic edidit Gronovius.] *Brotier*.—6 Sic recte adhuc Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male Rhenanus, *severissimum centurionum:* unde tentabat Lipsius, *severissimum centurionem.* Iis sane fucum fecit, c. 82. At duos centuriones occisos fuisse docet ipse Plutarchus in Othone. *Idem.*

NOTÆ

amovenda arma a procis, et causam dat: 'Ne quando temulenti, jurgia deinde seratis:' et causæ causam, 'Mutuo lædentes, ... namque viros ferrum trahit ipsum.' *Lipsius.*

[t] *Fremit miles*] Rem sic narrat Sueton. Othon. 8. 'Verum haud dubio bello, jam ducibus et copiis, quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga se pæne internecione amplissimi ordinis expertus est. Placuerat per classiarios arma transferri, remittique navibus. Ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati tumultum excitaverunt. Ac repente omnes, nullo certo duce, in palatium cucurrerunt, cædem senatus flagitantes; repulsisque tribunorum qui inhibere tentabant, nonnullis et occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt.' Sic in circumstantiis fere dissentiunt Suetonius et Tacitus.

Forte remittebantur classiarii ad naves, et per illos arma ex castris prætorianis transferebantur ad classem, quibus, scil. armaretur illa cohors Ostiensis, forte et partim classiarii, qui ex remigibus justi milites fiebant: et illa cohors haud dubie sine justis armis incendia procurabat. Et cum addit Tacitus, *de vehiculis cohortis*, non obstat, quin opera classiariorum in id uti potuerint.

[u] *Familiæ*] Sic vocabant mancipia et servos, qui magno numero intra domos. Quandoque 400. erant et amplius; usque ad 20. millia; sed in diversis prædiis et provinciis: quandoque tamen et in eodem comitatu.

[v] *Vino graves*] Quippe in cœna jam, aut potius a cœna: ubi autem vetus disciplina? Sed certe, hæc castra urbana, et cum vitiis urbis. *Lipsius.*

[w] *Obsequia meliorum*] Qui obsequio et exemplo, aut certe vi sua pessimos retinuissent, coërcuissent.

[x] *Severissimos*] Recte *severissimos;* ita ut tum interfecti sint unus tribunus et duo centuriones, teste Plutar. Hinc bene Tacitus, *severissimos centurionum.*

Et cum dicit idem Tacitus infra:

cant: rapta arma, nudati gladii, insidentes equis urbem ac palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium, primoribus fœminis virisque:[y] qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et dispergi, periculosius foret; modo[1] constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine Senatus, quam suo territus, et Præfectos Prætorii[z] ad mitigandas militum iras

centurionum: capta raptim arma, stricti enses, et *expediti in equis civitatem ac regiam irrumpunt.*

Tum celebrabat Otho splendidum convivium, una cum *illustrioribus fœminis virisque; qui pavidi* et incerti, *an fortuita militum insania, an fraus principis* inesset, an *manere atque* ibi *reperiri, an fuga dilabi et dispergi, periculosius esset; modo firmitudinem animi fingere, modo metu prodi,* et *simul ad frontem Othonis advertere: et, ut contingit, pronis ad diffidendum animis, cum metueret Otho, metuebatur. Sed non aliter consternatus* ille *periculo patrum ac proprio* discrimine, *et confestim miserat præfectos prætorii ad sedandos militum animos, et præcepit* omnes nulla

1 *Modo* abest a Ms. Jes.

NOTÆ

'Centurionis ac tribuni sanguine,' &c. indefinite loquitur, ut recte notavit interpres Flor. et hic concionatur Tacitus.

[y] *Primoribus fœminis virisque*] Plutarch. *Octoginta senatorios;* forte viros intelligit, quamvis simul et adessent fœminæ.

Fœminis] Pro more Romanorum, fœminæ ad convivia vocabantur; at non ita mos Græcis, et veluti mores Latini Græcique permutaverant. Apud Rom. convivia adibant fœminæ, non apud Græcos, apud quos in scenam et theatrum prodire fœminis licuit: non item apud Rom. Quamvis aliquid pejus etiam Romæ postea obtinuerit, sed corruptis moribus, et subversa Repub.

Corn. Nepos in præfat. 'Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fere fuit Græcia, victorem Olympiæ citari; in scenam vero prodire et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini; quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus mater familias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Græcia. Nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum; neque sedet nisi in interiore parte ædium, quæ gynæconitis appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus.'

[z] *Præfectos Prætorii*] Nempe quos sibi delegerat Otho, seu miles, Plotium Firmum, et Licinium Proculum.

statim miserat, et 'abire propere[a] omnes e convivio' jussit. Tum vero passim Magistratus, projectis insignibus,[b] vitata comitum et servorum frequentia, senes fœminæque, per tenebras, diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et, ut cuique humillimus cliens,[c] incertas latebras[d] petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent, 'ostendi sibi Othonem' expostulantes: vulnerato Julio[e] Martiale, Tribuno,[f] et Vitellio Saturnino, Præfecto legionis,[1] [g] dum ruentibus obsis-

mora discedere ab epulis. *Tum vero magistratus* passim *positis ornamentis, declinata celebritate clientium et famulorum, senes et mulieres, per tenebras, perque amotos civitatis vicos, pauci in suas ædes* abiere, *plerique intimorum domos, et ut cuique vilissimus cliens, ignotas latendi vias iniere.*

Furor militum, ne portis quidem regiæ cohibitus est, *quin ad epulas perrumperent, efflagitantes* exhiberi sibi Othonem; *sauciato Julio Martiale, tribuno, et Vitellio Saturnino, præposito legionis, dum se furentibus opponunt. Passim tela*

1 Frustra tentat Cl. Ernestus, *legioni*.

NOTÆ

[a] *Abire propere*] Plutarchus: 'aliis emittens ostiis.' *Savilius.*

[b] *Projectis insignibus*] Magistratus loco prætextæ togam induebant, ut vulgus civium, ne agnoscerentur; primores enim præcipue suspectabat vesanus miles. Consules ac prætores, amotis lictoribus, &c. clam aufugere.

[c] *Ut cuique humillimus cliens*] Apud infimæ sortis amicos tutius latebant primarii viri.

[d] *Incertas latebras*] Id est, ignotas insanientibus.

[e] *Vulnerato Julio*] Puto illum tribunum diversum esse ab alio, qui obtruncatus forte in ipsis castris, dum incipienti seditioni obsistit; iste vero vulneratur in foribus palatii, dum irrumpentibus se opponit.

[f] *Tribuno*] Qui eo die excubabat cum sua cohorte pro foribus Palatii: nam quotidie per vices ex more excubabant duæ cohortes, ut duo tribuni, altera cohors apud castra prætoriana, altera in limine regiæ stationem habuit.

[g] *Præfecto legionis*] Modus loquendi, qualem in Tacito observari alibi non memini. *Savilius.*

Forte quid simile reperitur Ann. xv. 28. 'Die pacta Tiberius Alexander, illustris eques Rom. minister bello datus, et Vivianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato, quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venere,' &c. Sic, puto, hic præfectus legionis non erat legatus, sed *pro legato legioni impositus*.

Forte ille præfectus legionis classicæ, quæ, quia deterioris conditionis quam vera legio, aut quia recens scripta et sub aquilam composita; ideo sic vocatur *præfectus ille*, non legatus, aut forte tantum adhuc *pro legato* erat hic *præfectus*. Et illa legio maxime fida Othoni.

tunt. Undique arma et minæ, modo in Centuriones Tribunosque, modo in Senatum universum: lymphatis cæco pavore animis, et, quia neminem unum destinare iræ poterant,[h] licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus Imperii, toro insistens, precibus et lacrymis ægre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes.[i] Postera die, velut capta urbe, clausæ domus: rarus per vias populus; mœsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ, quam pœnitentiæ.[j] Manipulatim[k] allocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus, Præfecti, ex suo quisque ingenio[l] mitius aut horridius.[m] Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum[n] singulis militibus

et minæ, modo in centuriones tribunosque, modo in patres universos: vesanis incerto pavore animis, et quia non unum quempiam proponere furori suo poterant, licentiam in cunctos postulabant: donec Otho, contra majestatem imperii, convivali *lecto sublimis, precibus ac fletibus vix* tandem eos *compescuit: reversique sunt in vallum, neque sponte sua, neque sine crimine. Postridie ejus diei, tanquam expugnata urbe, obseratæ ædes; infrequens per itinera populus; tristis plebecula; defixi in terram manipularium oculi, ac plus iracundiæ, quam pudoris. Per manipulos adhortati sunt* eos *Licinius Proculus, et Plotius Firmus, præfecti* prætorii, *ex sua quisque indole, mollius aut severius. Exitus allocutionis in eo* fuit, *ut quinque millia num-*

NOTÆ

[h] *Quia neminem unum destinare iræ poterant*] Victimam quærunt insanientes quam statim mactent, ne frustra insanisse videantur: et nihil magis iratos irritat, quam si materia seditioni et amentiæ subtrahatur.

[i] *Neque innocentes*] Paucos occiderant. Sed ideo *non innocentes* rediere in castra, quia plures occidere parati erant.

Neque innocentes] Quia cruenti rediere in castra, nempe trucidatis tribunis et centurionibus, et eandem licentiam in senatum universum quærentes, nisi cohibuisset Imperator.

[j] *Plus tristitiæ, quam pœnitentiæ*] Potuerunt esse *tristes*, ob male susceptum facinus, non tamen pœnitere, quod fecissent; tristes scil. et quasi vellent non fecisse, attamen non pœniteret.

[k] *Manipulatim*] Per manipulos et cohortes allocuti prætorianos præfecti prætorii: neque certe privato licuit alloqui milites universos apud principia, aut e suggestu.

[l] *Ex suo quisque ingenio*] Ex sua quisque natura aut temperamento, prout quisque affectus esset, lenius aut asperius apud milites locuti præfecti.

[m] *Horridius*] Severius et asperius, ut fieri debuit, sed alio quam Othonis imperio.

[n] *Quina millia nummum*] Quinque millia HS. id est, 39*l.* 1*s.* 3*d.* *Savilius.* Sunt nobis 125. coronati, 375. libræ.

Quina millia nummum] Conjiciunt ex magnitudine summæ hic esse errorem. Nam certe maxima illa largitio; sicque magis corrumpebatur miles, et potius aviditas irritabatur: sed, puto, pars fuit donativi, quod nondum ab Othone præstitum militi.

Et quis hoc miretur in Othone, qui

numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum Tribuni Centurionesque circumsistunt, abjectis militiæ insignibus,[o] 'otium[p] et salutem' flagitantes. Sensit invidiam[q] miles, et compositus in obsequium, 'auctores seditionis ad supplicium'[r] ultro postulabat.

83. Otho, quanquam[1 s] turbidis rebus et diversis[t] militum

suum viritim militi tribuerentur. Tum Otho introire munimenta ausus est: *atque circumstant illum tribuni et centuriones, projectis militiæ ornamentis,* vacationem belli ac salutem *exposcentes. Animadvertit invidiam miles, et flexus in obedientiam,* ipse *ultro* auctores tumultus ad exitium *flagitabat.*

Otho quamvis motis rebus, et dissentientibus inter se militibus, cum modestissimus

1 Immerito Freinshemius omissum vellet, *quanquam.* Non redundat, ut

NOTÆ

perdere sciet, donare nesciet? et qui electus statim affirmavit, nihil sibi reliquum fore omnium opum imperii, nisi quod ipsi concessissent prætoriani.

[o] *Abjectis militiæ insignibus*] Tribunatus insigne dignitatis nota erat παραζώνιον, *pugio*. Mart. lib. XIV. Centurionis erat *vitis*, castigandis qui exorbitarent militibus. Juven. de Mario Sat. 8. 'Nodosam post hæc frangebat vertice vitem.' Tac. Ann. I. 23.

Præfectis prætorio ξίφος *gladius* insigne fuit. Xiphilinus, ubi agit de Licinio Sura, qui prætoriis cohortibus sub Trajano præerat: 'Cum primum ei porrigeret, quem prætoriano militi præficiebat, gladium, quo accingi debebat.' Et Nymphidius apud Plutarch. cum suum socium Tigellinum dignitate exueret, *gladium deponere jussit*.

Gladii gestandi prærogativa secum ferebat jus vitæ et necis in milites. Dio. lib. LIII.

Gladius ξίφος, aut *pugio*, (videntur enim eadem sumi significatione,) supremæ quoque potestatis insigne fuit, more in hoc usque tempus servato. Ideoque *Vitellius* imperio se abdicans, 'coacto senatu, gladium suum consulibus aliisque senatoribus tradidit, abdicata sic suprema potestate.' Tacitus eodem respiciens Hist. III. 68. Sueton. Vitel. 15. *Savilius*.

[p] *Otium*] Id est, vacationem belli. Tribuni se veluti exauctorari, dimitti, removerique ab armis volebant ob immodestiam militum.

[q] *Sensit invidiam*] Scilicet dum Tribuni ac centuriones militiæ *insignia* coram Othone abjicerent, ac tam infestis militibus præesse recusarent: cædes illis exprobrare, et omnem seditionis culpam in eos rejicere videbantur. *Pichena*.

[r] *Auctores seditionis ad supplicium*] Sic fit, cum revocatis a temulentia et furore animis, jam meliora sentit miles. Sic Ann. I. 44. 'Supplices ad hæc et vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis,' &c.

[s] *Otho quanquam*] Non intelligo, cui rei sit istud *quanquam:* forte scribendum *quoque,* cum utriusque vocis notæ paulum differant. *Freinshemius.* Forte *tanquam turbidis rebus:* quia, scilicet, diversa militum, et etiam

animis, cum optimus quisque 'remedium præsentis licentiæ' posceret; vulgus et plures,[u] seditionibus et ambitioso[v] Imperio læti, per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans, non posse Principatum, scelere quæsitum, subita modestia et prisca gravitate retineri; sed[w] discrimine urbis, et periculo Senatus anxius, postremo ita disseruit: 'Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad[a] virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt) sed

quisque coërceri præsentem audaciam *cuperet;* et *vulgus pluresque discordiis, et flexo in ambitionem principatu læti, per tumultus et rapinas promtius ad civilia bella concitarentur: simulque advertens imperium flagitio partum servari non posse repentina temperantia et antiqua severitate; sed periculo civitatis, et discrimine patrum solicitus, tandem sic locutus est:* Non huc *prodii,* o socii, ut vestras voluntates in mei amorem incitarem, neque ut animum ad fortitudinem impellerem, (utraque enim affatim adsunt,) sed accessi petiturus a vobis modum

patet ex sequentibus, *sed discrimine Urbis et periculo anxius.* Brotier.—2 Bu-

NOTÆ

plebis studia; quia *optimus quisque* militum, *remedium præsentis licentiæ* poscebat; et quia in populo sordida plebs turbas et raptus malebat; anxius, postremo, ita disseruit Otho.

Attamen bene habet vox *quanquam,* et commodus hinc sensus sic elici possit.

Otho, quanquam turbatæ res essent, quanquam diversa militum studia, cum optimus quisque *remedium præsentis licentiæ posceret;* cum etiam vulgus et plures forte etiam e primoribus, seditionibus læti, facile ad civile bellum impellerentur; quanquam simul reputaret, non posse principatum scelere quæsitum, subita modestia et antiquis moribus retineri, attamen discrimine urbis, et his omnibus anxius, ita disseruit.

Nempe disseruit eo modo, eoque temperamento, ut satisfaceret senatui et bonis, et tamen seditiosos castigaret.

Duorum enim militum audaciorum supplicio transacta res est, magna specie clementiæ, ut inter tot furentes; ne, scil. ceteri exasperarentur, et tamen omnes continerentur, cum coërceri non possent.

[t] *Diversis*] Diversi animi militum; alii alia cupiebant; *optimus quisque* præsentem licentiam coërceri cupiebat; alii vero *læti* seditionibus erant, et *ambitioso* dominantis principatu, quia hinc præda, &c. Capio *τὸ vulgus* de solo milite.

[u] *Plures*] Optimus quisque remedium poscebat; sed vulgus, et longe *plures, seditionibus et ambitioso imperio læti, &c.*

[v] *Ambitioso*] Scilicet, quo adularentur ipsi dominantes, et delinirent animos vulgi, et sic, veluti precario, imperarent: et qui potius sic regnarentur, quam regnarent.

[w] *Sed*] *Sed,* pro *tandem;* forte pro, *sed tamen.*

veni postulaturus a vobis temperamentum vestræ fortitudinis, et erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate[3] vel odio, quæ multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione[4] quidem aut formidine periculorum:[5] nimia pietas vestra, acrius quam consideratius, excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum: num[6] omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quædam milites, quam scire, oportet. Ita se Ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa etiam[7] Centuriones Tribunosque tantum juberi expediat. Si, ubi[8] jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. An et illic nocte intempesta rapientur arma? unus alterve perditus[9] ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse[x]

vestræ virtutis, *simul* et *vestræ* erga me pietatis. Immodica vestra caritas vehementius quam consultius occasionem præbuit novissimo tumultui, non per cupidinem aut odium, quæ plurimos exercitus ad seditionem compulere, ac ne quidem, quod detrectetis aut metuatis discrimina. Sæpe etenim oriuntur infausti eventus ex egregiis rerum principiis, ni adsit ratio et prudentia. Expeditionem paramus: an prudentia rerum aut occasionum celeritas sinit omnes palam nuntios spargi in vulgus, et omnia consulta coram omnibus agitari? tam ignorare nonnulla militem, quam nosse expedit. Sic se habent imperia ducum, sic severitas militiæ, ut pleraque imperari tantum centurionibus et tribunis utile sit. Si, cum imperantur, *hæc* inquirere ac sciscitari singulis fas sit, sublata obedientia simul et imperium subvertitur. An et illic nocte concubia capientur arma? an unus alterve pessimus, et vino gravis, centurionis ac tribuni sanguine manus cruentabit? (neque enim plures

dens. *ut ad anim.*—3 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. Pichena quoque, quod in Ms. Flor. *cupidite.* Editio princeps et Beroaldus, *cupidine*, [quomodo Rhen. dedit.] *Brotier*.—4 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et editiones recentiores. In Mss. Corb. Guelf. et editione principe, *detractione.* Idem.—5 Sic distinguunt veteres ac recentiores editiones; ac bene quidem. In mediis editionibus, *periculorum, nimia;* [et sic Ryckius et Gronov.] Male editio princeps, *periculorum: sed nimia.* Idem.—6 Ita bene Mss. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. editio princeps et recentiores. In Mss. Bodl. et Guelf. secunda manu, *non omnes.* Sic et Puteolanus, [cum Ryckio.] *Idem.*—7 Sic optime Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. Guelf. et editiones veteres ac recentiores. Rhenanus omisit, *etiam:* deest quoque in Ms. Hispano. Ms. Harl. secunda manu, et Puteolanus, *etiam per centuriones.* Idem.—8 Ita Puteolanus et recentiores, præter Ryckium, qui e Ms. Agr. edidit, *si, cur jubeantur.* In Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. et editione principe, *sic ubi jubeantur.*—9 Mallet Lipsius, *percitus;* quod id ad instinctum

NOTÆ

[x] *Neque enim plures, &c. insanisse*] Callide, et pro tempore, Otho paucos

crediderim) Centurionis ac Tribuni[y] sanguine manus imbuet? Imperatoris sui[z] tentorium irrumpet?

84. 'Vos quidem istud[1] pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio et satellitibus ejus[a] eligendi[b] facultas detur, quem nobis[2] animum, quas mentes imprecentur, quid aliud, quam seditionem et discordiam, optabunt? ne miles Centurioni, ne Centurio Tribuno obsequatur; hinc confusi, pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia Ducum sciscitando, res militares continentur:[c] et fortissimus in ipso discrimine[d] exercitus est, qui ante discrimen quietissimus.

tumultu novissimo per furorem grassatos fuisse existimaverim.) An in principis sui tabernaculum perrumpet *ultro*?

Vos quidem illud mei gratia *fecistis*; sed *seditioso* concursu et per noctem, et in rerum omnium perturbatione, potest aperiri occasio, etiam contra me. Si penes Vitellium et ministros ejus esset deligendi arbitrium, quam nobis mentem, quam voluntatem *nobis* exoptent, quid aliud, quam tumultum et seditionem *nobis* imprecabuntur? ne miles pareat centurioni, ne centurio tribuno *morem gerat*; exin promiscue pedes et eques, in perniciem *mutuam* erumpamus. Obsequendo potius, o socii, bella constant, quam mandata Imperatorum inquirendo aut examinando; et strenuissimus in ipso certamine exercitus est, qui ante certamen modestissimus. Penes vos sint arma et vir-

quendam et insaniam refertur. At et proba est vulgata scriptura. *Idem.*

1 Sic bene Mss. veteres et recentiores editiones. Frustra Rhenanus emendavit, *istuc*; [at sic Gronovius.] *Brot.*—2 Rhen. mallet *vobis*: sed non ne-

NOTÆ

arguit, et certo numero, ne omnes exterreat: 'Paucorum culpa fuit; duorum pœna erit.'

y *Centurionis ac tribuni*] Scilicet pro, *centurionum ac tribunorum*. Oratorie loquitur Tacitus, et indefinite.

z *Imperatoris sui*] Id dictum generice de quocumque duce, sive princeps sit sive tantum legatus antea: *Imus ad bellum*, &c.

a *Si Vitellio et satellitibus ejus*] Hæc ipsa movendi ratio ab hostium affectu et voto usurpata decenter Homero, Iliad. A. 'Ridebit Priamus certe, et Priameia proles, Atque alii Troës gaudebunt gaudia magna, Has inter vos si lites et jurgia norint.'

b *Eligendi*] Sic fere in seditione, infra l. III. c. 10. Antonius Primus 'conversus ad signa et bellorum Deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent, orabat: donec fatisceret seditio.'

c *Continentur*] Id est, stant, conservantur, habentur, reguntur.

d *Fortissimus in ipso discrimine*] Verissima gnome: quæ veteri Græcorum dicto firmatur apud Eustathium: Θρασὺς πρὸ ἔργου ἐκ πολλοῦ κακός· *Confidens ante rem plerumque ignarus.*

Aristoteles etiam apte in Nicomachæis l. III. 'Temerarii quidem, promti et volentes sunt ante pericula periclitari, sed in ipsis deficiunt; at

Vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis: nec illas[3] adversus Senatum voces ullus unquam exercitus audiat.[4] Caput Imperii, et decora omnium provinciarum,[e] ad pœnam vocare, non hercle illi, quos cum[5] maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant.[6 f] Ulli ne Italiæ alumni,[g] et Romana vere juventus, ad sanguinem et cædem deposcerent[7] ordinem, cujus splendore et gloria sordes et obscuri-

tus; at penes me sit prudentia, et fortitudinem vestram regendi auctoritas. Paucorum scelus fuit, duorum supplicium erit. Reliqui obliterate conscientiam turpissimæ noctis: nec ullus unquam exercitus audiat ejusmodi minas adversum Patres. Non certe illi *ipsi* Germaniciani, quos præcipue Vitellius in nos concitat: voluerint ad supplicium flagitare caput Reip. et gloriam omnium provinciarum. An ulli ex Italia oriundi, et Romanus vere sanguis, ad cædem et internecionem efflagitarent Senatum, cujus amplitudine et de-

cesse. *Oberl.*—3 Ita bene Ms. Corb. et editiones recentiores. In Ms. Reg. et editione principe, *nec ullas.* Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ne illas.* Brot.—4 Mss. Harl. Jes. *audeat.* In margine Ms. Harl. *audiat.*—5 Sic bene Ms. Harl. prima manu: secunda, *cum* deletum est. In Ms. Hispano, *quis cum maxime.* In Ms. Corb. et editione principe, *quibus cum maxime.* Male Puteolanus, *quos nunc maxime.* Brot.—6 Ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *audiant.* Sic quoque Ms. Reg. secunda manu. Prima, *audeant.* Idem.—7 Sic bene Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, forte operarum errore, *reposce-*

NOTÆ

fortes, in rebus et factis acres, ante quietissimi.'

Sed et Homerus Græcos semper quietos et tacitos facit ante pugnam: Iliad. Γ. 'Verum ibant taciti, spirantes robur Achivi.' Iliad. Δ. 'Alii taciti ibant, (nec dixisses Hunc tantum populum linguæ usum aut oris habere,) Ibant, quisque ducum reverentes.'

Talis et Livianus Manlius, qui nulla voce aut minis in Gallum ibat: 'sed pectus animorum iræque tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis distulerat.' *Lipsius.*

[e] *Caput imperii et decora omn. provinc.*] *Caput imperii* potius est ipse princeps, sed illud senatui nomen exhibet Otho per adulationem, et necessitate rerum sic exigente.

Caput imperii] In Cicerone leges: 'Senatum principem salutis publicæque mentis.' In Ammiano: 'Asylum mundi totius.' In Petronio: 'Recti bonique præceptorem.'

Plin. paneg. 'Sensisti, Roma, te tandem arcem omnium gentium, et terrarum esse reginam, cum ex omnibus provinciis optimates viros curiæ tuæ pignoraveris, ut senatus dignitas non nomine quam re esset illustrior.'

[f] *Quos cum maxime Vitellius, &c. audeant*] Ne Germani quidem, inquit, illi barbari, quos nunc Vitellius in nos concitat, audeant ad pœnam amplissimum ordinem deposcere. Nedum vos Romana soboles. *Lipsius.*

[g] *Italiæ alumni*] Hoc dicit, quia

tatem Vitellianarum partium præstringimus?[g] Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus[h] habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respublica, inde hostes Reipublicæ constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis[i] et congestu lapidum

core sordes et ignobilitatem Vitellianorum obscuramus? Gentes aliquas invasit Vitellius, aliquam speciem exercitus habet: *sed* Senatus a nobis stat. Ita contingit, ut hinc stet Resp. inde *stent* hostes Reip. Quid? *an* vos existimatis præclarissimam hanc civitatem ædibus et ædificiis, et cumulo saxorum

rent. Brotier. *Depoposcerint* Gronov.—8 Sic mallet J. Frid. Gronovius,

NOTÆ

prætoriani delecti ex *Etruria*, *Umbria*, *Latio*, *et coloniis antiquis*, Italicis nempe, teste Tac. ipso Ann. l. IV. Non ergo illis *Italia noverca*, ut objiciebat olim Scipio seditiosis.

[h] *Imaginem quandam exercitus*] Forte vocat *imaginem*, quia non ipsi præerat dux constitutus a senatu populoque Romano, quia non præerat Imperator legitimus, aut sic videri volebat Otho; nec etiam legitimus exercitus videatur, qui detrectat imperium senatus, aut populi Rom. Hinc mox addit: *Senatus nobiscum est*, &c. *hinc Resp. inde hostes Reip.* aut certe sola invidia imminuit decus legionum Germanicarum.

[i] *Pulcherrimam hanc urbem, domibus et tectis*] Appian. bell. civil. l. II.: 'Et Athenienses urbem reliquerunt, et adversus invadentes pro libertate decertarunt; neque illi domos et tecta, civitatem, sed viros et cives esse urbem arbitrati sunt.'

Hanc urbem, domibus et tectis] Sic tamen apud Livium l. v. Camillus cum cives a Veiorum inhabitatione deterreret: 'Ut virtus vestra transire alio possit, fortuna certe loci hujus transferri hinc non possit. Hic Capitolium est, ubi quondam, capite humano invento, responsum est: Eo loco caput rerum summamque imperii fore. Hic cum augurato liberaretur Capitolium, Juventus Terminusque maximo gaudio patrum nostrorum moveri se non passi. Hic Vestæ ignes, hic ancilia cœlo demissa, hic omnes propitii, manentibus vobis, Dii.' Idem Livius supra eodem lib. 'Urbem auspicato inauguratoque conditam habemus: nullus locus in ea non religionum Deorumque est plenus: sacrificiis solennibus non dies magis stati quam loca sunt in quibus fiant. An gentilitia sacra, ne in bello quidem intermitti, publica sacra, et Romanos Deos etiam in pace deseri placet? et Pontifices Flaminesque negligentiores publicarum religionum esse, quam privatus in solenni gentis fuerit? Quid alia, quæ auspicato agimus, omnia fere intra pomœrium, cui oblivioni, aut cui negligentiæ damus?' Intelligit Otho, seu Tacitus, de istis *domibus et tectis*, quæ certe *muta et inanima intercidere ac reparari promiscua sunt*; sed tamen eodem loco, non alibi. Alioqui religio et Dii simul cum locis deseri videantur.

Pulcherrimam hanc urbem] Cyneas interroganti Pyrrho, 'quid de hostium sede sentiret; Urbem templum sibi visum, Senatum Regum esse consessum, fatebatur.'

Pulcherrimam hanc urbem] Vere Plin. l. XXXVI. 'Ad urbis nostræ miracula transire convenit, et sic quo-

stare creditis? Muta ista et inanima[9] [j] intercidere ac reparari promiscua sunt:[10] æternitas rerum et pax[11] gentium[k] et mea cum vestra salus incolumitate Senatus firmatur.[l] Hunc auspicato[m] a parente et conditore urbis nostræ insti-

contineri? Rudia ista et inanima subverti ac instaurari facile possunt: æternitas imperii et concordia populorum, et mea et vestra incolumitas salute Patrum innititur. Senatum addicentibus auspiciis constitutum a patre et

quod et probat Ryckius. Vulgo legitur *perstringimus*.—9 Ita optime Lipsius et recentiores. Male Mss. et veteres editiones, *et inania*. In quibusdam etiam, *multa* pro *muta*. Brotier.—10 Ita Mss. Reg. Corb. Bud. Agr. editio princeps et recentiores. Nec immerito placet hic Hellenismus. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *promiscue possunt*. Ms. Flor. *promisca sunt*. Idem.—11 Sic bene Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteola-

NOTÆ

que terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties pæne, quot referentur miracula, apparebit. Universitate vero acervata, et in quendam unum cumulum collecta, non alia magnitudo exsurget, quam si mundus alius quidam in uno loco narretur.'

Fuerunt in ipsa Urbe quadringenta viginti quatuor templa. Sic leges in Notitia Imperii, ita ut urbs ipsa magnum unum opulentissimumque templum videri posset.

At sæpe incendia vanitatem mortalium ulciscebantur, et præcipue Romanorum; sed certe in omnibus incendiis Urbis factum, quod observavit Seneca: 'Timagenes felicitati urbis inimicus, aiebat, Romæ sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora resurrectura quam arsissent.'

[j] *Inanima*] Id exemplo Ciceronis in Verrem act. 3. 'Omnia muta atque inanima, tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur.' Sic Plin. paneg. 'Muta quidem ista et anima carentia, sentire tamen et lætari videntur.' *Pichena.*

[k] *Æternitas rerum et pax gentium*] Certe ex pace et concordia inter cives Rom. partesque imperii, *æternitas rerum et pax gentium* pendet: quare et *pax* pro *imperio* accipitur, et vicissim; et quo usque extenditur imperium principis, huc usque et pax illius.

Et ex imperio et pace Rom. *pax* omnium fere *gentium* pendebat; ita ut, concussa illa pace, simul moverentur omnes nationes, quarum pax, florente æternitate imperii et pace Romanorum, inconcussa foret. Eo sensu *pax gentium* sociarum, et etiam extranearum, *incolumitate senatus firmatur*.

Pax gentium] Hoc idem intelligit Tac. quod habet infra Hist. IV. 74. 'Nam pulsis, (quod Dii prohibeant,) Romanis, quid aliud quam bella omnium inter se gentium existent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine exitio convellentium non potest.'

[l] *Incolumitate senatus firmatur*] Cicero pro Sextio: 'Hæc ego cum viderem, (neque enim erant occulta,) Senatum, sine quo civitas stare non posset, omnino de civitate esse sublatum; Consules, qui consilii publici duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur.'

[m] *Auspicato*] Id est, addicentibus avibus; quanquam enim nec Livius,

tutum, et a Regibus usque ad Principes continuum et immortalem, sicut a majoribus[12] accepimus, sic posteris tradamus. Nam, ut ex vobis Senatores, ita ex Senatoribus Principes nascuntur.'

85. Ea[1] oratio ad perstringendos mulcendosque[2] militum animos, et severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti jusserat) grate accepta, compositique ad præsens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies urbi[3] redierat: strepitus telorum et facies belli erat:[4] militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per do-

auctore urbis nostræ, et perpetuum sempiternumque a Regibus usque ad Imperatores, sic nos relinquamus posteris, quemadmodum a patribus *nobis* traditus est. Nam sicut ex vobis patres, ita et ex patribus Imperatores oriuntur, eliguntur.

Et *allocutio hæc ad increpandos leviter mitigandosque militum animos, et modica acerbitas læta* fuit *in vulgus, (neque enim plures quam duos affici supplicio jusserat;) sedatique ad tempus, qui comprimi non poterant. Non* ideo *tamen pax civitati restituta: sonor armorum et species erat belli: militibus, ut nihil in publicum*

nus, *pars gentium*. Brotier.—12 Ms. Corb. *a prioribus*.

1 Ita Mss. Reg. Agr. et editiones veteres. Sic quoque placuit Mureto. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Rhenanus et recentiores, *et oratio ;* et sic Gronovius et Ryckius.—2 Mss. Corb. et Agr. *perstringendo mulcendoque*. Corrupte editio princeps, *per perstringendos mulcendosque*.—3 Brotier. habet *Urbis ;* et sic lectionem suam defendit: 'Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et editiones omnes veteres ante Rhenanum, qui sine librorum auctoritate edidit, *Urbi. Sed erat strepitus*. Optime Lipsius veterem lectionem et distinctionem revocavit, *redierat: strepitus*. Sed non attendit, *Urbi*, esse quoque ex Rhenani conjectura.' *Urbi* recepere Gronov. Ryckius, et Ernestus cum Bipont.—4 Sic bene Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Corb. et editione principe, *facies*

NOTÆ

nec Dionysius ritus ejusmodi observatos tradant in legendis senatoribus, cum tamen constet equitum centurias a Romulo *augurato scriptas*, (Livius l. I.) urbem fundatam nominatamque, *captis ad inaugurandum templis*, Remo Aventinum, Romulo Palatinum occupante; (Livius l. I. licet Ennius alia iis loca assignet;) cum Romulus 'huic mori successores obstrinxerit, ne regno inaugurarentur aliive dignitati, nisi Diis per auspicia approbantibus;' (Dionys. Halic. l. II.) probabilis conjectura est, id non fuisse neglectum in re tanti momenti, qualis erat lectio senatorum.

Sane postquam Attius Nævius cotem novacula incidisset, tempore Tarquinii Prisci, Livius l. I. scribit crevisse auguralis disciplinæ existimationem. *Savilius*.

Forte vox *auspicato* hic innuit tantum feliciter institutum fuisse senatum, aut certe non aliis auspiciis constitutum, quam ipsam civitatem: nam simul cum civitate cœpit senatus, et sub eodem conditore Romulo. Nec credibile est Senatores singulos au-

mos,[n] occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda,[5] plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine. Sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuntium[o] fama attulisset, animum vultumque conversi,[6] ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam[p] Senatu,[q] arduus rerum omnium modus,

moventibus, ita dispersis per ædes, simulata veste, et prava curiositate adversus omnes, quos claritudo, aut divitiæ, aut aliqua celebritas eximia, famæ et sermonibus exposuerat. Multi existimabant Vitellianos etiam venisse in civitatem, ad introspiciendos civium animos. Unde referta cuncta suspicionum, et vix arcana familiarum sine metu. Sed maxima consternatio in publico. Ut quemque eventum rumor vulgasset, mentem faciemque mutati, ne suspectare adversa crederentur, et parum lætari rebus *secundis. At vocatis in curiam patribus, difficile inprimis* fuit *servare*

belli et militibus; [et sic Gronovius.] *Brot.*—5 Ita libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *studia partium delenda.* In margine Ms. Harl. *noscenda.*—6 Sic bene Mss. Flor. Rhenanus et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. et editionibus veteribus, *animum vultumque conversis:* quod et habet Ryckius.

NOTÆ

spicato institutos; de senatu universo, forte verisimile.

[n] *Sparsis per domos*] Significat milites, in plebeia seu pacata veste, sine gladiis, domos perlustrasse, sermones excepisse adversus principem aut statum præsentem.

Arrianus eum morem mihi suggerit dissertation. Epicteti l. IV. c. ultimo: 'Hoc modo Romæ circumveniuntur a militibus, isti proclivis linguæ et effusi: assedit miles tibi quispiam habitu privati: is male loqui de Cæsare incipit: tu, tanquam pignus fidei, id arripiens, quod cœpit prior, ipse quoque effutis, quicquid sentis; deinde vinctus abduceris.'

Et hoc fine præsertim milites qui *Frumentarii* dicti, de quo alias. *Lipsius.*

[o] *Ut quemque nuntium*] *Ut quemque nuntium fama attulisset,* sive lætum sive adversum, eo vultu animoque esse debuerunt proceres, ne dubiis seu adversis rebus Othonis diffidere, aut etiam prosperis ejus rebus parum gaudere viderentur: et sic, metu militum, qui faciem vultumque et animos omnium, et præcipue procerum, intenti speculabantur.

[p] *Curiam*] Curia Julia, in foro Romano, et in octava regione Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam antiq. l. v. c. 3. p. 219. *Tillemon.*

[q] *Coacto vero in curiam Senatu*] Ne intelligas de tempore quo primum senatum ingressus est Otho et salutatus est Imperator, et cum omnia vocabula seu decora principum in eum collata sunt; sed postquam descripsit Tacitus, quid in civitate ageretur, nunc describit curiam, et quid aut quomodo se gererent patres erga novum principem in senatu, cum scil. vocaretur: tum certe difficilis agendi modus.

ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti,[7 r] nota adulatio. Igitur versare sententias,[s] et huc atque illuc torquere, 'hostem et parricidam' Vitellium[t] vocantes: providentissimus quisque vulgaribus conviciis; quidam vera probra jacere, in clamore tamen, et ubi plurimæ voces, aut[8] tumultu[9] verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. 'In vestibulo capitolii omissas habenas bigæ, cui Victoria[u] institerat: erupisse cella Junonis[v] majorem hu-

modum, ne pervicax silentium videretur, *ne infesta libertas, aut assentatio cognita Othoni nuper privato et similia censenti. Itaque librare sententias, et huc illucque inflectere, Vitellium* hostem et parricidam *appellantes: prudentissimus quisque communibus contumeliis; nonnulli veris conviciis insectari, inter strepitum tamen, et ubi confertæ voces, aut in tumultu verborum, cum sibi invicem obstreperent patres.*

Præterea pavorem incutiebant ostenta variis nuntiis publicata. In limine Capitolii dimissas habenas curriculi, quo invecta erat Victoria: e cella Junonis

Beroaldus, *animo vultuque conversis;* uti volebat Muretus. *Brot.*—7 Sic recte Lipsius. Perperam Mss. et veteres editiones, *dicendi*, vel *dicenda*. Mss. Flor. Corb. habent, *nota:* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus editionibus. *Brot.*—8 Pro *aut* Grotius mallet *aucto.*—9 Sic bene Puteolanus et recentiores. In Mss. et editione principe, *tumultus.* Brot.

NOTÆ

r *Atque eadem dicenti*] Difficilis, inquit, in senatu rerum omnium modus. Taceres? silentium pro contumacia esset. Diceres libere et censeres? invisa libertas. Ad gratiam loquerere? non faceres fidem: quia privatus nuper Otho, peritus harum artium, et iisdem adulationibus exercitus. *Lipsius.*

s *Versare sententias*] Varie torquebant sententias; ita ut alii patrum, levissimi nempe et imprudentissimi, *hostem et parricidam Vitellium* vocarent; providentissimi *vulgaria* probra jacerent; quidam et *vera* convicia, sed in tumultu, et quasi clam furtimque, cum sibi invicem obstreperent patres.

t *Hostem et parricidam Vitellium*] Sic appellabant cives, qui adversus patriam aut principem rebellarent: et rebellarat Vitellius adversus Galbam, nunc in Othonem, et sic in S. P. Q. R. aut sic videri volebant. Sic appellati Brutus et Cassius, sed postquam victi sunt. Sic et Octavius Cæsar vocaretur, si bello cecidisset. Nunc idem, quia vicit, ex fortuna Augustus et princeps appellatur. Cicero Philipp. 2. 'Nego quicquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Rom. conservatoresque Reipub. sint, plusquam HOMICIDAS, plusquam PARRICIDAS esse: siquidem est atrocius patriæ parentem, quam suum occidere.'

u *Victoria*] In eo prodigium et malum omen, quod victoria currus sui *habenas* omisisset, quasi sic Othonem deserere videretur.

mana speciem: statuam D. Julii in insula Tiberini amnis,[w] sereno et immoto die,[1] ab Occidente in Orientem[x] conversam: prolocutum in Etruria[y] bovem: insolitos animalium partus:' et plura alia, rudibus saeculis etiam in pace obser-

exiisse speciem magnam ultra modum humanum: imaginem D. Julii, in insula fluvii Tiberis, conversam *esse* ab Occidente in Orientem, sudo et tranquillo cœlo: profatum bovem in Tuscia; inusitatos fœtus animantium: *et multa alia, prisco ævo etiam in pace annotata, quæ nunc solum in consternatione observan-*

1 Ita Mss. Reg. Corb. et libri editi. A Mss. Harl. Bodl. Jes. et Bud. abest, *die*. Additum est secunda manu margini Ms. Harl. Frustra Rhenanus

NOTÆ

[v] *Erupisse cella Junonis*] Sic Dii, seu Genii, loci præsides, deserebant, aut deserere videbantur templa, cum oppugnarentur civitates ab hostibus. Virgil. Æneid. II. 'Excessere omnes adytis, arisque relictis, Dii, quibus imperium hoc steterat.'

Reperio in Græcorum commentariis, proditum a Poëtis antiquis esse, cum Troja excidio propinqua esset, visos esse Deos e suis templis sua exportare simulacra.

Interpres Æschyli; 'dictum est in Χοαιηφόροις, (sic tragœdia Sophoclis vocatur,) quod Dii ab Ilio efferunt suis humeris sua ipsorum simulacra, scientes expugnari et capi debere urbem.' Sed et Æschylus aperte planeque dicit, urbes quæ capiuntur, a suis Diis deseri, et esse illam hominum opinionem.

His adde Julianum Imperatorem in Misopog. ubi de incenso templo Apollinis apud Daphnem Antiochiæ: 'Mihi quidem videtur Deus reliquisse templum ante incendium; significavit enim id mihi, cum primum ingressus sum, ejus effigies: et hujusce rei testem advoco Solem hunc adversus non credentes.'

Erupisse cella] Quasi numen abiret, et templum ac civitatem et partes inhabitantium, seu Othonis, relinqueret. Simile quid tradit Josephus de templo Hierosolymitano, quo tempore expugnata urbs est a Tito Cæsare. Sic et Dio de Capitolio: scil. exterritos nocte milites, qui excubarent, abeuntibus Diis, et valvas mane patentes repertas fuisse, tradit.

[w] *Insula Tiberini amnis*] Fuit in regione decimaquarta Romæ antiquæ, et ad Tiberim fluvium: hodie vocatur *Isola di San Bartolomeo*: est regionis Ripæ, in parte media versus meridiem Romæ modernæ. Vide Romam antiquam Nardini, l. VII. c. 11. *Tillemon.*

[x] *Ab Occidente in Orientem*] Omen pertinebat ad Vespasianum, qui in Oriente bellum gerebat, et ad quem se convertebat victoria, et principatus a Julio conditus.

[y] *Etruria*] Etruria, vel Tuscia, et Thuscia, regio Italiæ, ad mare Tyrrhenum: hodie magnus ducatus *Toscanæ*, Status præsidii ad Orbetellum, vulgo *stato delli præsidii*, Plumbini principatus, *Piombino*, Respublica Lucensis, *Lucques*, Ducatus *Massæ*, aliquid Reipublicæ Genuensis, *Genes*, vallis *Carfagnanæ*, et pars occidentalis *status Ecclesiastici;* atque nonnulli *minores status* his inserti. *Tillemon.*

vata, quæ nunc tantum in metu audiuntur.[a] Sed præcipuus et cum præsenti exitio[a] etiam futuri pavor,[b] subita inundatione Tiberis:[c] qui immenso auctu, proruto[2] ponte sublicio,[d] ac strage obstantis molis[e] refusus, non modo jacentia et plana urbis loca, sed secura ejusmodi[3] casuum implevit. Rapti e publico[f] plerique, plures in tabernis et[4] cubilibus

tur. Sed maxima formido, et cum præsenti pernicie, etiam venturi metus erat, *ex repentina Tiberis restagnatione: is in immensum auctus, prostrato ponte Sublicio, ac ruina obsistentis molis repulsus, non tantum submersit ima et plana civitatis loca, sed* etiam *immunes* alias *ab istiusmodi periculis* regiones. *Multi abrepti e publicis* locis, *plures deprehensi in tabernis et lectis. Fames in plebem, ex egestate*

tentabat, *cælo*. Brotier.—2 Ita Gronovius et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *prorupto;* et sic Ryckius; at in margine *proruto*.—3 Sic Flor. Bud. Agr. cum Ryckio, et Bipont. Brotierus habet *hujusmodi*.—4 Sic Mss.

NOTÆ

[a] *Tantum in metu audiuntur*] Quippe hoc ingenium vulgi, tunc converti ad religiones, et monstra observare aut fingere. Claudianus apposite de bello Getico: 'Utque est, ingenioque loquax, et plurima fingi Permittens, credique timor: nunc somnia vulgo Narrari, tunc monstra Deum monitusque sinistri.' Propiusque ad Tacitum: 'Et, si quod fortasse quies neglexerat omen, Addit cura novis.'

[a] *Præsenti exitio*] Præsens exitium fuit ipsa inundatio Tiberis, qua *multi rapti e publico;* qua cubilibus intercepti multi mortales, multa tecta subversa, &c.

[b] *Etiam futuri pavor*] Inundans Tiberis, non modo perniciem præsentem affert, sed etiam in futurum præmonet, vel famem, vel bella, aut alia mala.

[c] *Subita inundatione Tiberis*] Plutarch. 'Populus fluvii inundationem habuit mali ominis loco.' Plin. III. 5. 'Quin immo vates intelligitur (Tiberinus amnis) potius, ac monitor, auctu semper religiosus verius quam sævus.'

Tiberis] Plut. Otho: 'Cum magnam partem urbis inundavit, tum eum præcipue locum, quo frumentum venale reponebatur, opplevit: quod magnam annonæ difficultatem per plures dies effecit.' Hinc *fames in vulgus*.

Tiberis] Fluvius Etruriæ, Umbriæ, Samnii, et Latii provinciarum Italiæ, in mare Tyrrhenum se exonerat: hodie *Tevere* Italis, *le Tibre* Francis: est in magno ducatu Toscanæ et in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[d] *Ponte sublicio*] Pons Sublicius fuit ad Tiberim fluvium, inter regionem undecimam et decimam quartam, et in parte meridionali Romæ antiquæ. Hodie ruinæ visuntur in Tiberi fluvio, prope Ecclesiam vulgo dictam, *Sancta Maria in Capella*, et locum dictum, *Dogana di Ripa*, inter regiones *Trassevere* et *Ripa*, in Roma moderna, versus meridiem. Vide Nardini Romam antiq. VIII. 3. *Tillemonius.*

[e] *Obstantis molis*] Nempe ruina pontis, qui ceciderat, et alveum impleverat Tiberinum.

[f] *Rapti e publico*] Id tribuendum fluvio, qui subita inundatione multos

intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus[g] et penuria alimentorum. Corrupta stagnantibus aquis insularum[h] fundamenta, dein, remeante flumine,[i] dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum,[j] quod paranti expeditionem Othoni,[5] campus Martius[k] et via Flaminia[l] iter belli esset obstructum[m] a fortuitis vel naturalibus causis,[n] in prodigium et[6] omen imminentium[o] cladium vertebatur.

lucri, et ex inopia cibariorum. Labefacti exundantibus aquis insularum muri: dein redeunte amne proruti. Utque primum libera a discrimine mens fuit, in ostentum et præsagium instantium malorum accipiebatur idipsum, quod exeunti ad bellum Othoni, campus Martius et via Flaminia, qua expediebat, esset occlusa a causis vel fortuitis vel naturalibus.

Flor. Guelf. Rhenanus et recentiores. Perperam Mss. Reg. Harl. et editiones veteres, *ex cubilibus*. In Ms. Jes. *ex cubiculis*. Brotier.—5 Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. *Othoni* abest e Ms. Bud. In Mss. Harl. Guelf. secunda manu additum.—6 Budens. *in omen*.

NOTÆ

e publico abripuit; idque opponit iis, qui in domibus et cubilibus intercepti sunt.

[g] *Inopia quæstus*] Accipio sexto casu, non primo, verba illa, *inopia* et *penuria*: nam famem ortam intelligit ex *inopia quæstus*, et ex alimentorum *penuria*. Ideo melius distinxi: *alimentorum: corrupta, &c.* Pichena.

[h] *Insularum*] Insulæ urbis Romæ antiquæ sunt habitationes plebis: hodie Itali vocant *Case*, Franci vero *Maisons particulieres, ou bourgeoises*. Domus erant habitationes nobilium, hodie *Palazzi* Italis, et *Palais*, sive *Hostels* Francis: alii aliter interpretantur, sed id probat Nardinus III. 4. Romæ antiquæ. *Tillemon.*

[i] *Remeante flumine*] Stagnantibus aquis, et eodem statu manentibus, veluti sustinebatur moles insularum, licet jam emota, quæ mox, abeuntibus aquis, dilapsa, fatiscebat; cum antea velut æquali pondere, aquis insistentibus quasi fulcirentur muri: nempe, hoc corpore amoto, seu pondere, necesse fuit et insulas simul fatiscere atque intercidere.

[j] *Id ipsum*] Alii legunt, *id quod*, vel *id, quoniam*.

[k] *Campus Martius*] Qui haud dubie inundatione Tiberis restagnabat. *Freinshemius.*

Campus Martius] Fuit aliquando extra mœnia Romæ antiquæ, postea vero Nonæ regionis urbis, et in parte occidentali: bodie partes regionum *Campo Marzo*, *Sant Eustachio*, *Ponte*, et *Parione* in Roma moderna versus medium et Occidentem. Vide notas ad Annales XIII. 17. *Tillemon.*

[l] *Via Flaminia*] Fuit in Nona regione antiquæ urbis Romæ: incipiebat ad finem Viæ Latæ, ducebat ad portam Flaminiam, deinde ad pontem Æmilium, usque ad Ariminum urbem.

Hodie pars est major Viæ a Romanis vulgo dictæ *Strada del Corso*, et a platea nuncupata *Piazza di Sciarra*, usque ad portam *del Popolo*, in parte media et septentrionali Romæ modernæ.

Extra urbem, nomen antiquum re-

87. Otho, lustrata urbe,[p] et expensis belli consiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam aggredi statuit; classe valida[q] et partibus fida,[r] quod reliquos[1] cæsorum[2] ad pontem Milvium,[3] [s] et sævitia Galbæ in

Cum lustrasset urbem Otho, et de summa belli consultasset, quando quidem *insessæ erant Alpes Peninæ Cottiæque, et cetera Galliarum claustra, milite Vitelliano, decrevit adoriri Galliam Narbonensem; classe firma et* suis *partibus fideli*, eo *quod in ordinem legionis instruxisset reliquos* classiariorum *qui interfecti ad pontem*

1 Freinshemius malebat *reliquias:* quod non necessarium puto. *Ernest.*—2 *Cæsorum*, in Guelf. a manu sec. correctum *Cæsarum.*—3 Est in ed. pr. item in marg. pro var. lect. *ad pontem Æmilium.* Budens. male *cesarum ad p.*

NOTÆ

tinet: ducit ad pontem *Molle*, deinde ad Patrimonium Sancti Petri, &c. in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[m] *Obstructum*] Suet. Oth. 8. 'Primo egressu, inundatione Tiberis retardatus Otho, ad vicesimum etiam lapidem, ruina ædificiorum, præclusam viam offendit.'

[n] *A fortuitis vel naturalibus causis*] Inter *fortuitas* causas fuit, quod ruina ædificiorum præclusam viam offenderit Otho. Inter *naturales* causas, quod *primo egressu* inundationibus Tiberis retardatus sit.

[o] *Omen imminentium*] Forte tum non defuerunt adulatores, qui principi suaderent ut expediret, his verbis: *εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης· Optimum et felicissimum omen certare pro patria*, pro imperio.

[p] *Lustrata urbe*] Sic Suet. Oth. 8. 'Expeditionem autem impigre atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura.'

[q] *Classe valida*] Puto, composita illa classis ex navibus quæ apud Misenum et Ravennam excubabant, ex Augusti instituto: de quibus Vegetius l. VI. 'Apud Misenum et Ravennam singulæ legiones cum classibus stabant, ne longius a tutela urbis abscederent; et cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu, ad omnes mundi partes pervenirent; nam Misenatium classis, Galliam, Hispaniam, Mauretaniam, Africam, Ægyptum, Sardiniam, atque Siciliam habebat in proximo,' &c.

Et apud istam classem disposita *legio* erat, seu decem *cohortes*, quæ robur legionis æquabant: quæ legio *Chiliarchos* habuit pro tribunis, et centuriones suos classiarios. Ad terram et ad portum in proximo classis castra habuere hæ legiones classiariæ.

Neque enim ibi intelligeret solam classem *Forojuliensem*, quæ longe impar viribus. De hac Tacit. Ann. IV. 'Galliæ proximum littus rostratæ naves præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Forojuliense ... miserat.'

[r] *Partibus fida*] Non quod novi legionarii classe veherentur, (maxima enim pars apud Othonem remanebat,) sed quod alii classiarii in triremibus continuo retenti, spem foverent, prævalituros se favore Othonis sociis suis exhibito. *Savilius.*

[s] *Pontem Milvium*] Milvius, pons Latinorum populorum ad Tiberim

custodiam[4] [t] habitos, in numeros[5] legionis composuerat; facta et ceteris spe[6] [u] honoratioris[7] in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes[v] et plerosque e Prætorianis, vires et[8] robur exercitus, atque ipsis Ducibus consilium et custodes.[w] Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus,[x] Æmilio Pacensi, cui ademtum a Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium[y] Oscus[9] libertus retinebat, ad observandam honestiorum fi-

Milvium, et immanitate Galbæ in carcere detenti erant; *et* sic *data etiam aliis spes honestioris gradus in futurum. Adjecit classi urbanum militem, et plerosque e prætorianis, florem ac robur exercitus, et qui ipsos duces* Othonis *admonerent simul et observarent. Summa* hujus *expeditionis mandata* est *Antonio Novello*, ac *Suedio Clementi, primipili centurionibus, et Æmilio Pacensi, cui restituerat* Otho *tribunatum ablatum a Galba. Oscus libertus* Othonis *habebat curam classis, immixtus* ducibus, *ad inspiciendam nobiliorum fidem. Suetonius Paulinus, Marius*

milvinum. Oberl.—4 Ryckii Ms. *in custodia*; ut Rhenanus voluit.—5 Sic bene Mss. Reg. Flor. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *in numero*. Unde Lipsius emendaverat, *in numerum*. Brotier. —6 *Spes* bene Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *facta et reliquis spes*. Margini Ms. Harl. additum, *ceteris*. Idem.—7 Ita Puteolanus et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *honoratæ*.—8 Sic optime Lipsius. Corrupte Mss. et veteres editiones, *viris ut robur*. Brotier.—9 Ms. Reg. et editio princeps, *Oschus*.

NOTÆ

fluvium, in Latio provincia Italiæ: hodie *Ponte Molle*, ad fluvium *Tevere*, in Campania Romana et in Patrimonio Sancti Petri, provinciis status Ecclesiastici. *Tillemon.*

[t] *In custodiam*] Dimissi tamen erant ante ejus mortem, flagitio in ejus caput operam navaturi; constituebantque unam legionem, ut antecedentia probant, adeo ut non Othoni deberent beneficium, quod ordinibus ascripti essent, quod locus hic docet, sed Galbæ. *Savilius.*

Forte eos jam ante dimiserat Galba, nec in custodia semper habuit. Sed Tacitus aperte ibi tradit, classem illam esse fidam Othoni, quia reliquos cæsorum a Galba, *in numeros legionis composuerat*, Otho, nempe.

[u] *Spe*] Vulgo *spes*: sed alii legunt, *facta et ceteris spe*. Sed τὸ *quod* pro genio Taciti ad duo refertur, ad antec. et conseq. Sic nempe, *fida, quod, &c. in numeros legionis composuerat*. Et etiam *fida, quod* sic *facta et ceteris, spes honoratioris militiæ*, esset.

Facta et ceteris spes] Supple, *erat*.

[v] *Urbanas cohortes*] Nempe quæ parebant præfecto urbis, aut etiam quæ præfecto vigilum: nam hasce *cohortes* ibi distinguit a *prætorianis*.

[w] *Custodes*] Custodes nempe fidei et exactores: ne, scil. ad alias partes desciscerent duces et legati.

[x] *Primipilaribus*] Id est, qui primos pilos duxissent, ut *consularis*, qui consul extitisset. *Savilius.*

[y] *Curam navium*] Nempe huic classi præfectus erat Oscus libertus.

dem comitatus.[10] [a] Peditum[a] equitumque copiis Suetonius Paulinus,[b] Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati.[11] Sed plurima fides Licinio Proculo Prætorii Præfecto: is urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctorita-

Celsus, et Annius Gallus duces constituti, qui præessent agmini *peditum et equitum*. *Sed præcipue fidebat* Otho *Licinio Proculo, prætorii præfecto*. *Ille urbanis in castris audax et strenuus*, sed *præliorum expers, incusando auctoritatem*

—10 *Invitatus* habet Puteolanus [cum Brotiero] ac reliqui omnes. In Ms. Reg. et edit. princip. *imitatus*. Inde Grævio et Ryckio placebat, *incitatus*. Ernestus mallet, *impositus*: quod melius puto. Faërnus, *initio datus*. Brotier. Flor. habet *immutatus*. Inde Pich. conjiciebat *immixtus*, quasi inter Duces additus. Boxh. tuetur vulg. *invitatus*. Muretus et Gruterus deleri vocem jubent; quod mihi satis arridet. Heinsii *imputatus* rejicit Grævius l. c. p. 187. Dum quid melius, recipio cum Bipont. Gronovii *comitatus*. Oberlin.—11 Unus Ms. Covarruviæ, *rectores constituti*.

NOTÆ

[z] *Ad observandam* ... *comitatus*] Vulgo *invitatus*, quod idem est, quod vocatus Ann. XIII. 'Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant.' Creditur Osco navium cura, ut impedimento ducibus esset, quin agerent sublesta fide, quia 'nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur.'

Ut supra; 'addidit classi urbanas cohortes et plerosque e prætorianis, &c. ipsis ducibus consilium et custodes.' *Salinerius*.

Recte *invitatus*: nam vocantur alii ad dignitates, alii ad eas gerendas, aut retinendas a principibus invitantur. Vocantur ab iis, qui justo et idoneo titulo; invitantur ab iis, qui precario imperant: talis hic Otho.

Vocantur etiam ad dignitates, qui vocantur, ut eas recte gerant; invitantur præsenti vel pretio vel præmio, vel utriusque spe, illi, quos ministros scelerum pessimi principes esse volunt; aut quos optimorum, ne quid illi contra pessimos principes moliantur, acerrimos observatores cupiunt: quod in Osco locum habet. *Boxhornius*.

Si legis *invitatus*, sensus esse possit: Invitatum esse vel ab ipsis ducibus, qui scirent eum ducem gratum esse Othoni; vel etiam ab ipsis prætorianis, qui munia aulæ bellique disponebant pro arbitrio suo, ut patet supra.

Et quibus facile assentiebatur Otho; aut qui etiam caligas ad talia sic ordinanda clam impellebat, cum egregium quemque suspectaret.

Invitatus] Alii *immutatus*, ex Flor. alii *immixtus*; alii *comitatus*, vel *minister bello datus*. Certe immissus est ille libertus, et adjunctus, seu immixtus honestioribus, ac nobilioribus, ut illorum fidem observaret. Quia, scil. bellis civilibus fere *nusquam fides aut amor*, et utrimque corruptores.

[a] *Peditum*] Nempe exercitui, qui terra bellum gerere debuit.

[b] *Suetonius Paulinus*] Othonis præfecti hoc bello erant sex aut septem, *Paulinus*, *Celsus*, *Gallus*, *Proculus*, nominati hic Tacito, et infra *Spurinna et Macer*, et frater principis *Titianus*. *Savilius*.

tem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus, bonos et modestos anteibat.

88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella[c] in coloniam Aquinatem,[d] neque arcta custodia,[e] neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbæ[f] monstratus. Multos e Magistratibus,[g] magnam consula-

Paulini, ardorem Celsi, et judicium gravitatemque Galli, ut sua *cuique* virtus *erat, quod facillime fit et sine cura,* ille *malus et astutus, egregios et honestos antecellebat.*

Eo tempore amotus est *Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque stricta custodia, neque caliginosa: nullum ob scelus, sed antiqua stirpe et proximitate Galbæ ostentatus. Secum exire ad bellum jubet Otho plerosque e magistratibus et*

NOTÆ

[c] *Cornelius Dolabella*] Qui postea cæsus jussu Vitellii Hist. II. *Savil.*

Sepositus per eos dies .... Dolabella] Plut. Othone: 'Cum renuntiaretur, Alpes jam a Cæcina et Valente Vitellii legatis occupatas esse, Romæ Dolabella, vir patricius, militibus in suspicionem venit, quasi res novas moliretur; illum Otho, sive ejus sive alterius metu, Aquinum seposuit.'

Forte et Dolabella alium fovere et evehere potuit: sive id egit Otho, ut alios similes exterreret hoc exemplo.

[d] *Aquinatem*] Aquinum, urbs Volscorum populorum, in Latio provincia Italiæ: hodie *Aquino* urbs Terræ Laboris, provinciæ regni Neapolitani. *Tillemon.*

[e] *Neque arcta custodia*] Non in vinculis, neque in carcere obscuro, neque in custodia militari arcta; sed forte tantum jussus manere in illa civitate, appositis tamen custodibus; ita ut hinc exire ipsi non liceret, injussu principis.

Neque arcta custodia] Jam id usurpatum vetere Repub. adversus cives reos aut suspectos; et senatorum aut magistratuum custodiæ traditi, aut etiam in municipiis habiti.

[f] *Propinquitate Galbæ*] Quo vinculo, nescio: sed ipsi Galbæ suspectum Dolabellam de imperio, in Suetonii Galba, 12. observo. Scribit et Plut. cum de successore Galba deliberaret, 'amicos partim Dolabellæ, plures Othoni studuisse;' non ergo mirum Othoni nunc suspectum, et a Vitellio mox interfectum. *Lipsius.*

Suet. Galb. 12. 'Item Germanorum cohortem a Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam; quasi Cn. Dolabellæ, juxta cujus hortos tendebat, proniorem.'

De ea propinquitate, Galba forte obiter indicavit, apud Tacitum, dum adoptaret Pisonem, hoc lib. cap. 15. 'Augustus in domo successorem quæsivit, ego in Rep. non quia propinquos aut socios belli non habeam,' &c. Per *propinquos*, ad Dolabellam respicit, per *socios belli*, ad Othonem.

[g] *Multos e magistratibus*] Nempe ne se absente, novi aliquid molirentur in urbe.

Multos .... secum expedire jubet] Sic et olim, teste Dione l. L. egit Augustus, cum bellum moveret adversus Antonium.

'Cæsar his animo auctus, cupiens-

rium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet: in quis et L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu,[h] nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur mota urbis[i] cura:[1] nullus ordo metu aut periculo vacuus: primores Senatus ætate invalidi[2] et longa pace desides: segnis et oblita bellorum nobilitas; ignarus militiæ Eques: quanto magis occultare et[3] abdere pavorem[j] nitebantur, manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta libidinum,[k] ut instrumenta belli, mercarentur. Sa-

consulares fere omnes, non quidem *socios aut administros belli, sed prætextu comitatus: in quibus* etiam *et L. Vitellium, eodem quo reliquos honore* habuit, *nec ut fratrem principis, nec ut* fratrem *hostis. Itaque excita solicitudine urbis; nullus ordo a pavore immunis aut discrimine. Principes senatus imbelles et diuturno otio inertes; ignavi et immemores militiæ nobiles: inscius belli eques: quo magis abscondere ac dissimulare metum conabantur,* eo *apertius trepidabant. Et alii e contra fuerunt, qui stulta ambitione, emerent arma insignia, eximios equos, nonnulli profusos epularum paratus, et incitamenta cupidinum, velut instrumenta mi-*

1 *Motæ Urbis curæ* habet Brotier. et sic Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps, Rhenanus et Cl. Lallemand. In Mss. Bodl. Guelf. Puteolanus, Freinshemius et Cl. Ernestus, *mota urbis cura:* et sic Ryckius et Gronov. In Ms. Harl. prima manu, *mota;* altera, *motæ.*—2 Ms. Agr. *invalida.*—3 Sic bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male in mediis, *ac abdere:* sic

NOTÆ

que quam primum uti alacritate exercitus egregie exercitati, ac bellum in Græcia, Antoniique regionibus potius, quam in Italia, prope Romam, gerere; Brundusium omnes milites, qui alicujus essent pretii, omnesque senatorum equitumque primores conduxit; alteros, ut eorum opera in agendo uteretur; alteros, ne soli relicti, ad novas res consurgerent: potissimum vero, ut ostenderet hominibus, maximam ac optimam Romanorum partem secum sentire.'

[h] *Cultu*] Ne de veste aut ullis insignibus intelligas: id est, eodem honore fuit apud Othonem, quo ceteri proceres.

[i] *Mota urbis cura*] Nam recens nata illa anxietas de salute et incolumitate urbis, et est veluti novum emergens in Rep. malum: nam sub Cæsaribus, et etiam motu Vindicis et Galbæ, immota et inconcussa pax urbis fuit: nunc vero Germanicianis legionibus Italiam irrumpentibus, cura ipsius urbis Romæ excita. Sic supra dixerat: 'sed discrimine urbis et periculo senatus anxius.'

Cura urbis mota] De re simili olim Lucanus I. 'Nec solum vulgus inani Perculsum terrore pavet; sed curia, et ipsi Sedibus exiluere patres, invisaque belli Consulibus fugiens mandat decreta senatus.'

[j] *Pavorem*] Qui ingruebat ex ferocia Germanicarum legionum: nec abs re.

[k] *Irritamenta libidinum*] Juven. Sat.

pientibus quietis et[4] Reipublicæ cura: levissimus quisque[l] et futuri improvidus, spe vana tumens: multi afflicta fide[5] in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus, et magnitudine nimia[m] communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem attriverant, secura tum urbe et[1] provinciali bello, quod inter legiones

litiæ. Prudentibus pacis et Reip. solicitudo fuit: *inconsultissimus quisque, et futuri ignarus, inani spe elatus* intumescebat: *plerique quibus elabefacta fides rebus compositis, turbidis læti, et incerta ac nutante Repub. maxime securi* erant.

Sed plebecula, et qui ob molem nimiam publicas curas omittit populus, sentire paulatim cœpit *ærumnas belli, omnibus opibus collatis in stipendium militum, et aucta annonæ caritate: quæ* mala, *bello Vindicis, non admodum presserant exhauserantve plebem, quieta ac tranquilla tum civitate, et bello in provinciis moto*, et

autem Ryckius et Gronovius.—4 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *a reip. cura.* Brotier.—5 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. Agr. editione principe, et Rhenanus, *multis afflicta fides.*

1 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps, Rhenanus et recentiores. In Mss.

NOTÆ

II. 102. scribit circumlatum Othoni inter instrumenta belli speculum: testimonium ab hoc Taciti dissidens Histor. II. 'Nec Othoni segne aut corruptum luxu iter.' *Savilius.*

Irritamenta libidinum] Adulaturi, scil. principi, luxum Neronianum æmulanti, talia circumferebant, *ut instrumenta belli.* Tales duces irridet Tacitus.

[l] *Levissimus quisque*] Eos opponit sapientibus, ut parum providentes, ut futuri parum sagaces, qui vana et speciosa pro solidis amplectebantur.

[m] *Magnitudine nimia*] Vel de magnitudine curarum publicarum id intelligitur, vel de multitudine populi, qui ob numerum et turbam a cura Reipub. removetur.

Infra: 'Ex quo D. Augustus.... procul et in unius solicitudinem aut decus, populus Rom. bellaverat.'

Magnitudine nimia] Puto, ob *magnitudinem* nimiam, talium, scil. *curarum;* ideo a publicis curis vacuum fuisse populum. Nam etsi satageret populus urbanus, in tanto rerum omnium animorumque motu, quid proficiat?

Et quia hactenus cives abfuerant procul a malis belli, ideo etiam vacuus et *expers communium curarum populus*, at nunc *sentire paulatim belli mala*, inopia pecuniæ et penuria alimentorum cœpit.

Magnitudine nimia] Sic plebeculam, ob nimiam multitudinem, parum aptam Reipub. gerendæ describit Sallustius orat. 2. ad Cæs. 'Hæc igitur multitudo, primum malis moribus imbuta, deinde in artes vitasque varias dispalata, nullo modo inter se congruens, parum mihi quidem idonea videtur ad capessendam Rempub.'

Galliasque velut externum[n] fuit. Nam, ex quo D. Augustus res Cæsarum composuit, procul, et in unius solicitudinem aut decus, Populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio et Caio, tantum pacis adversa in Rempublicam pertimuere.[2 o] Scriboniani[p] contra Claudium incepta[3] simul

quod velut extraneum fuit inter legiones et Gallias. Etenim a quo tempore *D. Augustus constituit res principum, populus Rom. bellum gesserat longe et in unius curam, aut gloriam. Tiberio et Caio imperitantibus, solummodo pacis inprospera formidavere. Conatus Scriboniani adversus Claudium simul auditi et oppressi*

Guelf. Agr. Jes. et Puteolanus, *a prov. bel.*—2 Sic in editione principe. Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *Reip. pertimuere.* Ms. Agr. *in Rep. pertimuere.* Ms. Reg. *adversus Remp. pertinuere.* Mss. Corb. et Jes. *Reip. pertinuere.* [Lipsius et recentiores cum Brotiero *Pacis adversa pertimuere.*] Cum in Mstis omnibus mentio sit *reipublicæ*, tentabat Cl. Ernestus, *pacis adversa rempublicam perdidere.* Potior videtur Lipsiana emendatio. *Brotier.*—3 *Incæpta* Ryckius et

NOTÆ

[n] *Velut externum*] *Velut externum* fuit, respectu populi et urbis; at re ipsa *civile* bellum fuit. Nam Gallia pars florentissima totius imperii, et ipsi Galli jam in populo Rom. censebantur, civitate et curia donati. Initio rebellio Vindicis et *Galbianorum* appellabatur; mox bellum civile fuit, aut quasi civile. Vindex quippe civis et senator Rom. licet origine Viennensis.

[o] *Pacis adversa pertimuere*] Fallor aut hoc rectum: etsi a mente tantum nostra, sine libris: nam illi omnes voce auctiores, *adversa Reipub. pertimuere;* quam nos tamen superesse censemus, immo sententiam perdere. *Lipsius.*

Adversa] Omnes libri veteres habent: *adversa Reipub. pertimuere,* nec mutandum fuit. Et certe sub Tiberio et Caio eversa Respub. sub Claudio, sub Nerone item, ut qui cruore et cædibus in optimum quemque civium patrumque grassarentur. Sic de Nerone Tac. Ann. lib. xv. 'Provisum, ut versæ Reipub. pœnas daret.'

Igitur non abs re sub prioribus illis principibus, *adversa Reipub. pertimuere* tantum, non vero adversa ipsius urbis, præcise; at nunc et *Reipub.* timent, et ipsi urbi, quæ *caput rerum.*

Nam, Othone duce, legiones classesque, *prætorianus urbanusque miles in aciem deducti.* Sic timent *Reipub.* et timent etiam *urbi*, cum omnis senatus, omnis nobilitas, flosque omnis, ac præcipue vis urbis et opes auferantur.

Metuunt, ne violentia belli civilis in ipsa mœnia ingruat, ne fame prematur plebecula, amoto senatu et principe.

Et certe postea sub Vitellio contigit pars cladium, quas metuebant: nam pugnatum in ipsa urbe, &c.

Adversa pacis, bono quidem sensu, non tamen Taciti. Nec temere abscedendum a veteribus libris, nisi Mss. jubeant.

Reipub. adversa] Sic legendum: et id clare intelligetur ex altero simili loco supra cap. 50. 'Tum duos (Othonem et Vitellium) velut ad perdendum imperium fataliter electos, non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura Reipub. sed vulgus quo-

audita et coërcita. Nero nuntiis magis et rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, et, quod raro alias, Prætorianus urbanusque miles in aciem deducti: Oriens[q] Occidensque et quicquid utrimque[r] virium est a tergo: si ducibus aliis[4] bellatum foret, longo[5] bello materia.

erant. *Nero deturbatus magis literis et fama, quam bello. Tum legiones et classes, et quod insolitum alias* erat, *urbanæ et prætorianæ cohortes in expeditionem tractæ; Oriens, et Occidens, et quicquid utrobique armorum est a tergo; si Imperatoribus aliis bellum gestum foret, ampla* fuit *bellorum seges. Extitere, qui expedienti*

Gronovius.—4 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores.

NOTÆ

que palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiæ,' &c. Ut vides, *vulgus* mœret, quemadmodum et hic, *populus sentire paulatim belli mala*, non amplius *secura urbe*, cui præcipue metuebat plebecula. Non jam solum Reipub. timebant, non bella externa, non *recentia sævæ pacis exempla*, ut sub Nerone aut aliis similibus; sed vetera bella civilia recurrebant animo, *captam totiens suis exercitibus urbem*, *&c.*

Itaque sub malis principibus *Reipub. adversa pertimuere.* At nunc et urbi metuunt proceres, qui Reipub. partem capessunt, metuit et vulgus urbanum, quia sentit *paulatim belli mala*, &c. Certe sub Tiberio et Caio *sævæ pacis adversa pertimuere;* sed certe et longe maxime *Reipub. adversa* metuere: nam quanto contemtui fuerit externis barbarisque gentibus uterque Imperator, sciunt qui vel primoribus labris historiam delibarunt. Infra Hist. lib. IV. 15. 'Pater ejus (Brinionis) Caianarum expeditionum ludibrium impune spreverat.' Et de Tiberio Sueton. 14. 'Regressus in insulam, Reipub. quidem curam usque adeo abjecit, ut.... Armeniam a Parthis occupari, Mœsiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis vastari neglexerit, magno dedecore imperii, nec minori discrimine.'

[p] *Scriboniani*] Dalmatiæ præfecti. Dio lib. LX. et Suet. Claud. 35. 'Motu civili, cum eum (Claudium) Camillus, non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa et minaci et contumaci epistola cedere imperio juberet, vitamque otiosam in privata re agere; dubitavit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret.' Hanc historiam haud dubie composuerat Tacitus, sed hæc cum libris periit.

[q] *Oriens*] Oriens pro Othone. Tac. supra 76. 'Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus omnesque versæ in Orientem provinciæ nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine orto.'

[r] *Et quicquid utrimque*] Ut capias, distingue illa, *et quicquid utrimque virium est*, *a tergo;* neque enim jungendum est *a tergo*. A Vitellio legiones, ab Othone classis, et prætorius urbanusque miles in aciem deducti. Utrimque a tergo multum virium. Pro Othone Oriens, Occidens pro Vitellio. *Acidalius.*

A tergo Othonis legiones Mœsiæ, Pannoniæ, Dalmatiæ, et transmarinæ

Fuere, qui proficiscenti Othoni moras 'religionemque nondum conditorum ancilium,'[6a] afferrent. Aspernatus est[7] om-

Othoni cunctationem injicerent, superstitionemque motorum ancilium, *et* non-

In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *sub ducibus aliis si.*—5 Cum Msto suo Ryckius scribit *longa bello mat.* citatque Hist. III. 15. *immensam belli luem.*—6 Addunt Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *scutum et arma cœlestia.* Quæ

NOTÆ

provinciæ, quæ sacramento ejus accesserant; a tergo Vitellii Germania, Galliæ, Britannia, Hispania, &c.

Quicquid utrimque virium] *Oriens Occidensque*, idem est ac *quicquid utrimque virium est a tergo.* A tergo Othonis, *Oriens;* a tergo Vitellii in Italiam bellum transferentis, *Occidens.*

Per *Orientem* intelligit omnes provincias transmarinas, præcipue Asiam, Ægyptum, Syriam, Judæam quæ tunc legiones habuit, puto et Pannoniam, Mœsiam, ac Dalmatiam, &c.

[a] *Religionemque, &c. ancilium*] Mitto te ad ea, quæ scripsi olim antiq. Lect. l. v. c. 16. quibus attexi velim Ovidii locum Fastorum l. III. 'Arma movent pugnam; pugna est aliena maritis: Condita cum fuerint, aptius omen erit.' Quibus versibus vult poëta, ne conjugium quidem dextro pede adiri, cum *mota* sint *ancilia*, sed cum *condita.*

Festus autem ostendit etiam alios aliquot dies fuisse, quibus Romani tenuerint se ab armis: 'Præliares dies,' inquit, 'quibus fas est hostem bello lacessere: erant enim quædam feriæ publice, quibus nefas erat id facere.' *Lipsius.*

Religionem ancilium] 'Ancilia clypei Martis, ab incisu sic dicta, quod ea arma ab utraque parte, ut peltæ Thracum, incisa.' Varro lib. VI. de L. L. Ovid. Fast. III. 'Atque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est.'

Dionys. Halic. lib. II. *ancile* Græce vertit, πέλτην Θρακίαν, *clypeum Thracium;* forma quam maxime similem: 'Parmæ figura rhombo simili, cujus anguli contracti.'

Livius lib. I. et V. vocat *cœlestia arma* et *cœlo demissa;* cujus rei historiam fuse describit Ovidius loco supra citato.

Extat eadem historia et apud Dionysium, variatis licet paulisper circumstantiis. Lampridius in Heliogabalo; 'matris typum, et Vestæ ignem, et Palladium, et Ancilia, et omnia Romanis veneranda,' &c.

Quæ vero motus ancilium spectant, in iis duo observari compertum habeo. Servius ad illum Virgilii locum, 'utque impulit arma,' sic scribit; 'Is, qui belli susceperat curam,' (consulem, ut puto, intelligit) 'sacrarium Martis ingressus, primo ancilia commovebat; post, hastam simulacri ipsius Dei; dicens: Mars, vigila.'

Hisce a consule actis, Salii, ut opinor, eorumque ministri protinus *ancilia* publice circumferebant. Istius pompæ solennia enarrat Dionys. et Livius lib. I. Festum illud, testante Dionysio, celebrabatur mense Martio, incipiebatque, ut ex Ovidio discimus, cum ipsis Kalend. Mart.

Festum ergo quod Kalendis Martii auspicabantur, extendebatur *ad multos dies* (Dionys.); atque ex hoc Taciti loco manifestum, non recondi solita ante *quartum decimum* ejusdem men-

nem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

90. Pridie Idus Mart.[t] commendata Patribus Republica reliquias[u] Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit: justissimum donum et in speciem magnificum, sed, festinata jam pridem[x] exactione,[y] usu sterile.[a] Mox vocata concione,[w] 'majestatem

dum conditorum. *Sprevit ille moram omnem, ut Neroni etiam perniciosam: et Cæcina, jam transmissis Alpibus, urgebat.*

Pridie Idus Mart. commendata senatui Rep. Neronianarum proscriptionum reliquias nondum in fiscum collatas, restitutis exulibus donavit: æquissimum munus, et in speciem amplissimum, sed maturata exactione, re ipsa infructuosum. Dein

e margine irrepsisse nemo non videt. *Brotier.*—7 Sic Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et a Puteolano omissum, *est;* et sic a Gronov.

1 Sic bene Mss. Flor. Agr. editiones veteres et recentiores. A Mss. Harl.

NOTÆ

sis, cum Otho abitus sui solennitate apud senatum et populum fungeretur.

Polyb. fragment. cærimonias illas producit *ad triginta dies:* sed *motus ancilium,* aliquot post istius festi initium dies, exordium habuit, ut fidem facit ille Polybii locus, et Livius lib. XXXVII. ubi in eadem versatur materia; quo tempore durante, expeditiones suscipi non solent.

Suet. Oth. 8. Tacito suffragatus, huic loco facem allucet: 'Expeditionem impigre atque etiam præpropere inchoavit, (Otho) nulla, ne religionum quidem, cura; sed et motis, necdum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum habebatur.'

Liv. lib. XXXVII. 'Stativa ad Hellespontum aliquamdiu habuere: quia dies forte, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter inciderant.' *Savilius.*

t *Pridie Idus Mart.*] Die quartadecima Martii mensis.

u *Reliquias*] Sic accipio, descripta consignataque fuisse ex bonis damnatorum, quæ fisco petebantur; partem eorum statim, aut mox exportatam; partem in sedibus forte priorum dominorum relictam; eam tum Otho restitutis exulibus restitui jubebat.

Sed vanum id beneficium reddebant actores fisci, qui, nimirum, antequam id decretum publicaretur, ea de re certiores facti, mature suis rebus providerunt. *Freinshemius.*

Non forte, quia rescivissent de decreto, quod Otho cogitaret: nam et proceres idem rescire potuissent; nec tale debitum statim exsolvissent.

Et irrideret Otho senatum, si talia edicta ante jactasset, quam promulgaret. Sed certe solo ingenio et sævitia sectorum talia properantur, quia fortunæ et aulæ vices metuunt.

y *Festinata jam pridem exactione*] Nempe, ab ipsis qui fisco præerant: qui festinantes, et, ut in talibus, diffidentes, exegerant vel ante diem, pactione etiam aliqua, aut remissione. *Lipsius.*

Duplex potest esse sensus. Prior,

urbis et consensum Populi ac Senatus' pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit:[x] 'inscitiam[y] potius legionum, quam audaciam,' increpans, nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ, Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis[z] Galerii Trachali ingenio Othonem[3] uti

oratione habita ad populum, *celebrans* amplitudinem ac decus civitatis, et concordiam populi ac patrum *pro se*, *contra Vitellianas partes cum modestia concionatus est:* imprudentiam potius legionum *incusans*, quam improbitatem, *nulla mentione* facta *Vitellii: sive ipsius* Othonis *ea modestia* fuit, *sive qui orationem formaverat*, *sibi timens*, *probris in Vitellium temperavit; quippe existimabant*, *Othonem uti facundia Galerii Trachali in negotiis civilibus*, *quemadmodum*

Bodl. Jes. abest, *jam pridem*. Omisit quoque Rhenanus. *Brotier*.—2 Budens. *sterili*.—3 *Othonem* redundare existimant Acidalius et Ernestus.—4 Ita editio

NOTÆ

ut exactio hæc referatur ad exules revocatos, qui ex Othonis concessione modicum emolumentum, dummodo præsens, exigere maluerunt, quam interposito tempore, fructum locupletiorem expectare.

Verior tamen videtur, Fisci procuratores jam antea sectionum illarum festinavisse exactionem; ideoque Othonis donum, quod in fiscum conversa minime comprehendebat, sterile evasisse. *Pichena*.

Cum statim solvendo non essent, qui debebant fisco, novis pactis convertebant illas exactiones in alia nomina; ita ut jam legitimi debiti loco, non jure fisci aut lege majestatis exigi viderentur. Speciem mutabant talia nomina seu debita.

Festinata exactione] Plin. Paneg. 'Alius, ut contumacibus irasceretur, tarditatemque solvendi dupli vei et quadrupli irrogatione mulctaret,' &c. Ea arte festinabant actores fisci: mille et aliæ fallendi artes in hac materia.

[w] *Vocata concione*] Nempe populum Rom. pro rostris allocutus est Otho, et tum consensum senatus populique Rom. pro se celebravit, velut ex more antiquo.

[x] *Modeste disseruit*] Antea vocabat *Vitellii satellites:* nunc modestior est, ingenio suo, vel alieno.

[y] *Inscitiam*] Errorem, potius quam contumaciam aut perduellionem vocat. 'Αμάρτημα non ἀδίκημα fuit; *error* non *crimen*. Sic Otho videri voluit, ut eos flecteret ad obsequium, et sic ignoscendi locus esset, si forte resipiscerent.

[z] *In rebus urbanis*] Nempe, quæ ad forum, senatum, aut populum spectarent; ut sunt orationes, allocutiones, edicta ad populum, epistolæ ad legatos, et ad principes externos.

[a] *Ad implendas aures*] Quintil. XII. 5. 'Habuit oratores ætas nostra copiosiores: sed cum diceret, eminere inter æquales Trachallus videbatur; ea corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis auctoritas, gestus præstantia, vox quidem, non ut Cicero desiderat, pæne tragœdorum, sed super omnes, quos ego quidem audierim, tragœdos. Certe cum in basili-

credebatur: et erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, et ad implendas[4] aures[a] latum et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiæ et falsæ: quasi Dictatorem Cæsarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis,[5] [b] privata cuique[c] stimulatio[6] et vile jam decus publicum.

utebatur *Suetonio Paulino, et Mario Celso in consiliis belli: et erant, qui genus ipsum concionandi agnoscerent, frequenti usu fori famosum, et vastum ac* late *sonans,* sicque *populi auribus implendis* accommodatum. *Plausus acclamationesque plebis, ex libidine assentandi, immodicæ et falsæ: quasi* Julium *Cæsarem, aut principem Augustum deducerent, sic ambitione, favore votisque contendebant: neque* id *timore aut affectu* ullo, *sed* ingenita *cupidine serviendi,* atque *ut* fit *in familiis,* et inter mancipia, *privatim sua cuique ambitio et cupiditas, et* quia *jam nulla cura decoris*

princeps, Ernestus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Agr. et Puteolanus, *ad implendas populi aures:* et sic Gronov. et Ryckius.—5 Frustra tentat Gronovius, *sed ex libidine servitii et in tantis malis privata cuique stimulatio et vile decus publicum.*—6 Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. *simulatio.* Altera manu emendatum in Ms. Harl. *stimulatio.*

NOTÆ

ca Julia diceret primo tribunali, quatuor autem judicia, ut moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, et auditum eum et intellectum, et quod agentibus ceteris contumeliosissimum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini.'

Et infra 11. 'In his etiam, quos ipsi vidimus, copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri, jucunditatem Crispi, sonum Trachalli, elegantiam Secundi,' &c.

[b] *Ut in familiis*] Solent adversa ex ebriis facere sobrios, et admonere decoris, atque efficere, ut privata spe neglecta, in publicum consulamus.

At hi adeo, inquit, assuerant servili adulationi, ut etiam, cum cogeret nemo, et tanta imminentia civilis belli mala facile tristiores vultus excusarent, gratiam captarent privatam, nec cogitarent, quid tali tempore Reip. deceret.

Lib. seq. Vitellius Neronem 'sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et sagina mancipatus emtusque.' *Pichena.*

Ut in familiis] Bene redditur per *servilia:* nam ibi de *servitio* agitur, et de fœdissimis adulationibus vulgi: quamvis forte absolute etiam aliquatenus posset id intelligi de *ingenuis* familiis, in quibus liberi, propinqui, clientes, amici, sua privata quisque ratione seu utilitate ducuntur. Sed melius de *servitiis* intelligas; quia ibi de turpi obsequio agitur.

[c] *Privata cuique*] Privata cuique servulo utilitas, privata cuique cupido et ambitio. Sibi quisque privatim consulebat, nemo Reipub. *Vile jam decus publicum,* cum turpissimo cuique dominanti, *spreta conscientia,* fœde adularentur.

Profectus Otho,[d] quietem urbis curasque Imperii Salvio Titiano fratri permisit.

publici. Cum exiret Otho, commendavit pacem tranquillitatemque urbis et munia imperii fratri Salvio Titiano.

NOTÆ

[d] *Profectus Otho*] Roma profectus est Otho, referente Suet. 'Die quo cultores Deum Matris lamentari et plangere incipiunt.' Hoc est, si Marcellinum sequimur, die vigesimo septime Martii. *Savil.*

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. 1. Titus ad Galbam missus, nuntio mortis ejus accepto, vertit iter. 2. Paphiæ Veneris templum adit. 3. Hujus origo et Deæ cultus. 4. Ibi futura edoctus, acuto animo, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. Hi Duces, positis odiis, in medium consulunt. Inde 6. 7. civilis belli occasio, intumescentibus Orientis legionibus. 8. 9. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. 10. In urbe parvæ res magnis motibus actæ. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem fratris sui, pervertit.

11. Læta Othoni principia belli. 12. Miles ejus in Alpinos sævit, 13. in Albium Intermelium iras vertit. Egregium maternæ pietatis exemplum. 14. Imminet provinciæ Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani cæsi, 15. nec Othonianis incruenta victoria. 16. Pacarium Procuratorem, juvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant. 17. Vitellianorum res secundæ in Italia. 18. 19. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos: 20. eam Cæcina dum oppugnat, 21. amphitheatrum urbi proximum conflagrat. 22. Obsidione soluta, Cremonam Cæcina pe-

tit, ubi 23. Othoniani prospere pugnant. Vincentium impetum reprimunt Duces, inde suspecti fiunt suis. 24. Cæcinæ insidias in ipsum vertit Suetonius Paulinus, cujus 25. cunctatione Vitelliani servantur. 26. Utrimque tumultuantur milites.

27. Valens in Italiam copias ducit. 28. 29. Gravis in ejus exercitu orta Batavorum seditio Alpheni Vari consilio composita. 30. Junctis armis, æmulatione suppressa, Cæcina ac Valens Vitellium fovent, Othoni probra objectant. Eorum 31. Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. 32. Suetonius Paulinus moram suadet. 33. Titiani fratris et Proculi consilia prævalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant; 35. 36. quem prohibentes Othoniani cæduntur. 37. Vanus rumor, pavore belli fastidiove utriusque Principis, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 38. Excursus de prioribus P. R. civilibus bellis. 39. 40. Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra imperite promovent. Ducibus dubiis, rem in discrimen mitti Otho jubet. 41—43. Bedriacensis pugna. 44. Othonianorum fuga et adversus Duces suos ira. 45. Induciæ. Victi cum victoribus, in lacrymas effusi, civilia bella detestantur. 46—49. Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solatiis, seditionem compescit, et in ferrum pectore incumbit. Funus maturatum. Ad rogum quidam militum se interficiunt. 50. Othonis ætas, origo, fama.

51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52—54. Pars Senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit. 55. Romæ trepidationis nihil, spectantur ludi; audita Othonis morte, Vitellio plauditur. 56. Gravis Italiæ victor exercitus. 57. Vitellius nuntium de victoria sua accipit, 58. simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania. 59. Blæsi verniles blanditias odiis pensat. 60. Othonianorum promtissimos Centuriones interficit, Duces absolvit. 61. Maricci, inserere sese fortunæ ausi, supplicium. 62. Vitellii gula, leges. Spretum Augusti Cæsaris-

que præconium. Pulsi mathematici. Equites arena prohibiti. 63. 64. Dolabellæ cædes. Triariæ licentia; Galeriæ et Sextiliæ modestia. 65. Cluvius absolvitur; Trebellius removetur. 66. Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum et Batavorum discordia. 67. Prætorianorum honesta missio. Sparguntur legiones. 68. Luxuriam Principis æmulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. Cohortes Batavorum in Germaniam remissæ: amputati legionum auxiliorumque numeri: miles luxu corruptus. 70. Vitellius Bedriacenses campos lætus lustrat, propinquæ sortis ignarus. 71. Neronis libidines æmulatur. Consulatus partitur. 72. Falsus Scribonianus cruci suffixus.

73. Vitellius, ob adactum in verba ejus Orientem superbus et vecors, Vespasiani ad nomen excitatur. 74. Hic bellum armaque parat: 75—78. nutantem firmant Mucianus, Legati alii, vatum responsa et Carmeli Dei Sacerdos. 79. 80. Imperatorem salutant Ægyptus et Syria. 81. Accedunt ad partes ejus Reges Sohemus, Antiochus, Agrippa; Regina Berenice. 82. Belli consilia. Titus instat Judææ. Vespasianus claustra Ægypti obtinet. 83. 84. Mucianus, cum exercitu præmissus, nervum belli conquirit. 85. 86. Mœsicæ Pannonicæque legiones, in partes transgressæ, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius Primus, Cornelius Fuscus.

87. Vitellius, contemtior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque, 88. 89. patrata multa militum paganorumque cæde, ut captam, ingressus, 90. magnificam de semetipso orationem promit, 91. humani Divinique juris expers, nonnulla tamen popularia usurpat. 92. Munia Imperii Cæcina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritas nihil. 93. Militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes, 94. insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigentia. Duces Galliarum postulati ad supplicium. Militiæ ordo confusus. 95. Natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. Inferiæ Neroni factæ. Urbis miseria. 96. Defectionis Flavianæ rumores male coërcet Vitellius. 97. 98. Excita tamen auxi-

lia, sed necessitas dissimulata. 99. Irrumpentibus hostibus, Cæcina ad bellum præmittitur; sed is 100. 101. cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misenensique proditionem componit, et ad partes Vespasiani transit. Gesta hæc sunt paucis mensibus anno eodem, Consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis I. 77.

STRUEBAT jam Fortuna, in diversa parte terrarum,[a] initia causasque Imperio,[b] quod varia sorte,[1] [c] lætum[2] Reipublicæ aut atrox, ipsis Principibus prosperum, aut exitio[d] fuit. Titus Vespasianus e Judæa, incolumi adhuc Galba, missus a patre,[e] causam profectionis[f] 'officium erga Principem et

Jam disponebant fata, in alia parte orbis, principia causasque principatus, qui diversa fortuna, faustus Reip. aut sævus, ipsisque imperitantibus felix, aut perniciei fuit. Titus Vespasianus e Judæa missus a parente, imperante adhuc Galba, causam veniendi habebat, honorem erga Imperatorem, et idoneam postulandis dignita-

1 Sic optime Lipsius. In Mss. Reg. Vatic. *vari aborte.* Editio princeps, *vane ortum aborte.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *varie ortum.* Brotier.

NOTÆ

[a] *In diversa parte terrarum*] In Oriente nempe et Judæa, cui præerat Vespasianus.

[b] *Imperio*] Flaviæ scilicet familiæ. *Savilius.*

[c] *Quod varia sorte*] Recte *varia sorte,* atque ita est: Imperium Vespasianorum felix Reip. et infelix, itemque ipsis principibus fuit. *Lipsius.*

Vere *varia sorte* illud imperium, quod lætum sub Vespasiano et Tito, quod atrox et odiosum sub Domitiano.

Videtur Suetonius idem initium facere vitæ Vespasiani, quod Tacitus hic historiæ; 'Rebellione trium principum, et cæde, incertum diu, et quasi vagum imperium suscepit, firmavitque tandem gens Flavia: obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus: sed tamen Reip. nequaquam pœnitenda; constet licet Domitianum cupiditatis ac sævitiæ merito pœnas luisse.'

[d] *Exitio*] Domitiano scil.

[e] *Missus a patre*] Qua de re Egesippus 4. 'Sententiam novi principis (Galbæ) de bello Judaico sciscitari Vespasiano consilium fuit; misitque Titum filium et regem Agrippam. Titus de Achaia revertit, comperto quod Galba occisus: Agrippa Romam contendit.' *Lipsius.*

[f] *Causam profectionis*] Vera hæc causa fuit, cur Romam veniret Titus; sed vulgus, qui cuncta principum interpretatur pro libito, prætextum tantum esse voluit, et aliam causam hujus profectionis rumoribus differebat; nempe *accitum in adoptionem, &c.*

maturam petendis honoribus juventam' ferebat. Sed vulgus fingendi avidum disperserat, 'accitum in adoptionem.'[g] Materia sermonibus, senium et orbitas Principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam ipsius Titi ingenium,[h] quantæcumque fortunæ capax, decor[3] oris[i] cum quadam majestate,[j] prosperæ Vespasiani[4] res,[k] præsaga[5] responsa,[l] et, inclinatis ad cre-

tibus ætatem. *Sed populus, rumorum avidus, vulgaverat*, accersitum *esse eo consilio*, ut adoptaretur. *Occasio* talis *famæ, senectus et orbitas Galbæ, et immodestia vulgi, plurimos monstrandi, donec unus assumatur. Intendebat rumorem ipsius Titi indoles, quantolibet fastigio haud impar, dignitas oris cum quadam majestate, secundæ Vespasiani res, vaticinia, oracula, et pronis ad credendum animis,*

—2 *Semen* pro *lætum* habet Budens.—3 Sic bene Rhenanus. In Ms. Reg. et editione principe, *decoris*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *decori*. Brotier. Ryckii Cod. *decorus*.—4 A quibusdam Mstis absunt *Vespas. res*.—5 Ita Mss. et libri editi. Mallet Gronovius *præsagia, responsa*; quod mox sequatur *ominum*, quæ sunt præsagia. *Brotier*. *Præsagia* etiam vult Ernestus.

NOTÆ

[g] *Accitum in adoptionem*] Sueton. Tit. 5. 'Galba mox tenente Remp. missus ad gratulandum, quaqua iret, convertit homines, quasi adoptionis gratia arcesseretur.'

[h] *Titi ingenium*] Suet. Tit. 3. 'Armorum et equitandi peritissimus, Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poëmatibus promtus et facilis, ad extemporalitatem usque; sed ne musicæ quidem rudis, ut qui cantaret et psalleret jucunde scienterque.'

[i] *Decor oris*] Sic Hist. v. 1. 'Atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promtumque in armis ostendebat, comitate et alloquiis officia provocans; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore.'

Sic etiam Suet. Tit. 3. 'In puero statim corporis animique dotes explenduerunt: magis ac magis deinceps per ætatis gradus: forma egregia, et cui non minus auctoritatis inesset quam gratiæ: præcipuum robur, quanquam neque procera statura, et ventre paulo projectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes fere tum belli tum pacis artes.'

[j] *Cum quadam majestate*] Narcissus curiose inquisivit, an imperaturus esset Britannicus, teste Suet. Tit. 'Educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis, et apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore aiunt, metoposcopum a Narcisso Claudii liberto adhibitum, ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse, illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope astabat, utique imperaturum.'

[k] *Prosperæ Vespasiani res*] Responsa seorsim sine addito nihil forte ad mentem Taciti. Addendum igitur et leg. *præsaga responsa*, et præsertim cum omnes libri et Mss. consentiant. *Prosperæ Vespasiani res*, erant nempe triumphalia ornamenta, et in spatio brevi duplex sacerdotium acceptum; præterea consulatus, teste Suet. Sed quod majus erat, prosperæ res Ves-

dendum animis, loco ominum[6] etiam fortuita.[7] [m] Ubi Corinthi,[n] Achaiæ[o] urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, et aderant, qui arma Vitellii bellumque affirmarent, anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque

loco præsagiorum, etiam accidentia. Postquam Corinthi, quæ est *Achaiæ civitas, certa nuntia audivit de morte Galbæ, et aderant, qui de rebellione belloque Vitellii asseverarent, pendens animi, paucis familiarium* in consilium *vocatis, omnia utrim-*

—6 Sic Mss. Bodl. Guelf. Puteol. et recentiores. Ita quoque emendatum in Mss. Harl. Jes. qui ante habebant *omnium*, ut et ed. pr.—7 Sic Grotius et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Reg. et editionibus veteribus, *etiam fortuna.*

NOTÆ

pasiani in Oriente et in Judæa.

Suet. Vesp. 4. 'Ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se, correcta statim castrorum disciplina, uno quoque et altero prælio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli, lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.'

Quod idem Tac. hoc lib. cap. 4. 'Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua,' &c.

[l] *Præsaga responsa*] Sic Suet. Vesp. 5. 'Nuntiabantur et ex urbe præsagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut thensam Jovis Opt. Max. e sacrario in domum Vespasiani et in Circum deduceret: ac non multo post comitia secundi consulatus, ineunte Galba, statua Divi Julii ad Orientem sponte conversa; acieque Bebriacensi, priusquam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse; victaque altera, supervenisse tertiam a solis ortu, ac victricem abegisse.' En *præsagia*, en omina.

Responsa autem multa vatum et oraculorum Suet. Vesp. 5. 'Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem ita confirmavere sortes, ut quicquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum, pollicerentur; et unus ex nobilibus captivis Josephus cum conjiceretur in vincula, constantissime asseveravit, fore ut ab eodem brevi solveretur, verum jam imperatore.'

[m] *Loco ominum etiam fortuita*] Recte *loco ominum etiam fortuita.* Quæ alias casui ascripta fuissent, rapiebantur *in omen* principatus Tito destinati, ex quo semel ista credulitas animos invaserat.

Sic Ann. I. 'Quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus.' Et Hist. IV. 'Quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira Dei vocabatur.' *Grotius.*

Loco ominum] Inclinatis semel vulgi ad credendum animis, loco præsagiorum et oraculorum erant, etiam quæ forte et solo casu contingebant.

[n] *Corinthi*] Corinthus, urbs Corinthiacæ regiunculæ, in Achaia regione minore Peloponnesi provinciæ: hodie vocatur *Coranto* et *Corinthe*, a Turcis dicitur *Germen*, urbs parva Clarenzæ regionis minoris, in Morea provincia præfecturæ Romeliæ, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemon.*

[o] *Achaiæ*] Achaia regio minor Peloponnesi provinciæ ad Corinthiacum sinum, in Græcia: hodie pars major *Clarenzæ* tractus, in Morea provincia Romeliæ, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemon.*

perlustrat. 'Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem[p] suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore.[q] Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed incerta[8] adhuc victoria, et concedente in partes[r] patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum[9] [s] de bello agitantibus.'

2. His ac talibus inter spem metumque jactatum,[1] spes[t] vicit. Fuere, qui, 'accensum desiderio Berenices Reginæ, vertisse iter' crederent. Neque abhorrebat[u] a Berenice juvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum: lætam voluptatibus[v] adolescentiam egit, suo

que perpendit: Si iret in urbem, nemini *imputari posse* honorem officii, quod alterius gratia suscepisset: ac se in potestate fore Vitellii, vel Othonis. Sin reverteretur, offensionem haud dubie victoris *incurrere:* sed dubia adhuc victoria, et accedente partibus parente, veniam obtenturum filium. Sin Vespasianus imperium occuparet, spernendas offensiones bellum molientibus.

His et similibus rationibus *spem inter et formidinem anxium ac distractum, spes superavit. Non defuere, qui existimarent,* incitum amore Berenices reginæ, *mutasse consilium* ut rediret. *Et certe amabat Berenicem juvenili ardore* Titus; *sed administrandis rebus nulla ex eo mora: amœnam voluptatibus juventam egit,*

—8 Sic Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *et incerta.* Male editio princeps, *et incertam adhuc victoriam.* Brotier.—9 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. Male in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *infensarum.* Emendatum in Ms. Harl. *offensarum.* Idem.

1 Ita Mss. et editi libri. Mallet Cl. Ernestus, *jactatis:* eleganter quidem,

NOTÆ

[p] *In alterius honorem*] Galbæ nempe.

[q] *Obsidem fore*] *Obsidem* nempe, ne ipse aut pater novas res molirentur, et Rempub. occupare vellent: sic filii præsidum ac proconsulum sæpe in urbe retenti ea causa. Et olim magistratus dati apud Athenas, præcipue his qui filios haberent, velut obsides amoris patrum, ac Reipublicæ bene gerendæ pignora.

[r] *Concedente in partes*] Victoris nempe, seu Othonis, seu Vitellii.

[s] *Obliviscendum offensarum*] Id est, abolendas armis offensas, seu de his non magnopere laborandum, si bellum agitarent; tum quippe odia vel negliguntur, vel palam vindicantur armis.

[t] *Spes*] Spes metusque varie distrahebant animum; spes vicit metus ex offensa victoris, spes ex bello, 'si Vespasianus Remp. susciperet.'

[u] *Neque abhorrebat*] Fuisse hanc forma conspicuam, quodam disticho Asclepiades in ejus formam scribit, si modo de eadem sensit. Nam et aliæ hoc nomine celebrantur. 'Ambigo, an hæc Veneris sit imago, vel Berenices: Sit mage utri similis, hospes amice, refer.' *Alciatus.*

[v] *Lætam voluptatibus*] Suet. Tit. 7.

quam patris imperio[w] moderatior.[1] Igitur oram Achaiæ[x] et Asiæ,[y] ac læva maris prævectus,*[z] Rhodum[a] et Cyprum[b] in-

suo mox temperantior principatu, quam paterno. Itaque cum prælegisset oram Achaiæ, et Asiæ, et sinistra pelagi, tendebat Rhodum et Cyprum insulas, et *hinc*

at non necessario. *Brotier.*—2 Sic Mss. Med. et Agr. Recepere Bipont.: Brotier. ceterique editores dant *modestior.*—* Sic bene Mss. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editio princeps et recentiores. In Ms. Reg. *provectus.* Puteolanus, *prætervectus,* [et sic Ryckius et Gronov. cum Bipont.] *Brotier.*—

NOTÆ

'Suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet; nec minus libido, propter exoletorum et spadonum greges, propterque insignem Reginæ Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur.'

[w] *Suo quam patris imperio*] Suet. Tit. 1. 'Quando privatus, atque etiam sub patre principe, ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit.'

Suo quam patris] Cic. pro M. Cælio: 'Multos vidi et audivi, non modo qui primoribus labris gustassent genus hoc vitæ voluptuariæ et extremis, ut dicitur, digitis attigissent, sed qui totam adolescentiam voluptatibus dedissent, emersisse aliquando, et se ad frugem bonam, ut dicitur, recepisse, gravesque homines et illustres fuisse.'

[x] *Achaiæ*] Achaia tribus modis est consideranda.

Primo *Achaia* sive *Hellas,* et *Græcia* proprie dicta, provincia est Græciæ regionis ad mare Ionium, Siculum, et Ægæum: hodie vocamus *Achaie,* provincia præfecturæ Romeliæ in Turcico imperio Europæo.

Secundo modo *Achaia propria,* regio minor Peloponnesi provinciæ, et ad sinum Corinthiacum; in Græcia regione: hodie pars major *Clarenzæ* tractus, in Morea provincia præfecturæ Romeliæ, &c.

Tertio denique modo, Romani ex Achaia et Peloponneso unicam fecere provinciam sub *Achaiæ* nomine, quæ proconsuli diœceseos Macedoniæ parebat: hodie *Achaie* et *Morée,* in præfectura Romeliæ, &c. *Tillemon.*

[y] *Asiæ*] Intelligit partem occidentalem Asiæ minoris peninsulæ, ad mare Ægæum: hodie pars major præfecturæ *Natoliæ,* et pars quædam præfecturæ *Maris* vel *Insularum* ad Archipelagum, in Natolia regione Turcici Imperii Asiatici. *Tillemon.*

[z] *Læva maris prævectus*] *Læva,* id est, lævas maris partes, aut læva maris littora; illa scilicet maris Mediterranei loca, quæ ex Syria Corinthum petentibus ad lævam sita. *Sevilius.*

Maris] Ægæum mare alluit oram orientalem Græciæ regionis, et littora occidentalia Asiæ minoris peninsulæ.

Hodie illud mare vocamus *Archipel,* vel *Archipelague:* est inter Romeliam et Natoliam præfecturas Imperii Turcici Europæi et Asiatici. *Tillemon.*

[a] *Rhodum*] Rhodus una insularum Sporadum prope Asiam minorem: hodie *Rhodes,* contra oram Natoliæ, sub præfecto Maris vel insularum, in Turcico Imperio Asiatico. *Tillemon.*

[b] *Cyprum*] Cyprus insula in parte orientali maris Mediterranei, et contra Ciliciam regionem Asiæ minoris; hodie a Turcis vocatur *Kybros,* et a

sulas, inde Syriam, audentioribus[3] spatiis[c] petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris,[d] inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum, initia religionis, templi situm,[4e] formam Deæ,[f] neque enim alibi[g] sic habetur, paucis disserere.

in Syriam, liberiori egressu, festinabat. *Atque illum intravit cupido adeundi videndique delubrum Paphiæ Veneris, celebre inter incolas alienigenasque. Haud prolixum fuerit memorare paucis principia sanctitatis,* hujus *delubri structuram, ac imaginem Deæ, neque enim alibi sic visitur.*

—3 Ms. Corb. *ardentioribus:* quidam apud Ryckium *lentioribus.*—4 Cum de templi *situ* nihil Tacitus disserat, Dureau legit, *ritum;* ideoque vertit: 'Je vais dire un mot sur l'origine de ce culte, sur les cérémonies qu'on observe dans le temple.' *Brotier.*

NOTÆ

Francis *Cypre* vel *Chipre.*

Vide quæ notavimus ad Annales III. 62. *Tillemonius.*

[c] *Audentioribus spatiis*] Id est, per altum, ut opponat inter se littus et oram legere seu prætervehi, et sensus loci sit: Titum Corintho Cyprum versus oram legisse, atque e Cypro in Syriam mari aperto transvectum. *Savilius.*

[d] *Templum Paphiæ Veneris*] Strabo lib. XIV. Homerus Odyss. Θ. 362. Dionysius Afer totam appellat insulam, 'Veneri pergratis sedibus urbem.' *Savilius.*

Templum in Palæpapho erat promontorio, longe a Papho stadiis 60. *Ferretius.*

Suet. Tit. 5. 'Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, rediit ex itinere: aditoque Paphiæ Veneris oraculo, dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est.'

Paphiæ] Paphos, urbs Cypri insulæ in latere occidentali: hodie *Baffo,* urbs insulæ *Kybros* vel *Chipre,* in Turcico imperio Asiatico. *Tillemon.*

[e] *Initia religionis, templi situm*] Notat Interpres Gallicus, Tacitum non descripsisse originem religionis, neque structuram templi. At certe dicit Tacitus, a quo sit situm, conditum, ac sacratum illud templum, scil. *conditorem templi Regem Aërian.*

Et *initia religionis,* seu cærimoniarum memorat, cum dicit: *Deam ipsam conceptam mari, huc appulsam.* Et præcipue his verbis: *scientiam artemque haruspicum accitam, &c. Atque ita pactum, ut familiæ utriusque,* (Regis nempe, et haruspicis, seu sacerdotis,) *posteri cærimoniis præsiderent.* En origo religionis et cærimoniarum.

Neque expectes, ut Tacitus describat formam aut speciem templi externi. Hinc tamen colligi possit, fuisse splendidum templum, ac magnificum, quo, nempe, congesta dona regum et civitatum. 'Titus spectata opulentia donisque Regum,' &c.

[f] *Formam Deæ*] Effigiem Veneris, seu formam statuæ illius, nempe quam describit infra: 'Simulacrum Deæ, non effigie humana,' &c.

[g] *Neque enim alibi*] Id est, ejusmodi forma. Male quidam interpretantur, apud alios scriptores non sic proditum. *Pichena.*

3. 'Conditorem templi Regem Ærian'[1] [h] vetus memoria, quidam[i] 'ipsius Deæ nomen id' perhibent. Fama recentior tradit, 'a Cinyra[2] [j] sacratum templum, Deamque ipsam, conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemque[3] Haruspicum accitam;[4] [k] et Cilicem[5] [l] Tamiram[6] intulisse: atque ita pactum, ut familiæ utriusque posteri[m] cærimoniis

Prisca historia celebravit, fundatorem delubri regem Aëriam; *nonnulli* vero *dicunt* id vocabulum *esse* ipsius Deæ *Veneris*. *Fama nuperior docet*, delubrum dicatum *fuisse* a Cinyra, et ipsam Deam natam æquore, huc advectam *esse*. Sed doctrinam scientiamque vatum, *seu sacerdotum*, accersitam; et Cilicem Thamyram invexisse. Atque ita conventum *fuisse*, ut gentis utriusque pos-

1 Male Mss. et veteres editiones, *regem Verianum*, aut *Venerianum*. Inde Alciatus tentabat, *Uranium;* quod idem est atque *Aeriam*, ab Οὐράνιος. *Brotier.* Brotierus igitur cum Ryckio legit *Aeriam*. Gronov. cum Bipont. *Aerian.*—2 Male Mss. et veteres editiones, *a Cinara*. In editione principe, *a cura*. Brot.—3 In Ms. Corb. et editione principe, *scientia arteque.*—4 Ms. Corb. *accitum.*—5 Puteolanus, *accitum e Cilicia Myram*. At cum Mss. Harl. Bodl. Jes. habeant, *e cilicenta miram*, nec aliter Mss. Flor. Guelf. editio quoque princeps, *et cilicenta miram*, Rhenanus recte emendavit, *et Cilicem*. Brotier.—6 Sic

NOTÆ

[h] *Regem Ærian*] Libri scripti, *Verianum* hunc nominant, aut *Venerianum:* pro vulgata lectione tamen Tacitus ipse in Annalibus est III. 62. 'Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, post filius ejus, Amathus,' &c.

Ægyptum ipsam olim Æriam dictam fuisse, Isidoro alibi traditum est, et Agellio. *Lipsius.*

Ærian] *Uranium* lego: unde Paphia Venus *Uraniæ* nomen sumsit. Pausanias in Attica *Uraniæ* Veneris templum extitisse auctor est, quam mortalium primi Assyrii coluerint, mox Paphii, dein Phœnices, qui Ascalonem Palestinæ incolunt, a quibus edocti Cytheræi iisdem sacris initiantur. *Alciatus.*

[i] *Quidam*] *Aëriæ* Veneris nomen nusquam legi: *Acreæ* Veneris templum est in monte prope Carpasiam, cui summo nomen Olympus: quod nec adire nec videre mulieribus licet, auctor Strabo. *Ferrettus.*

[j] *A Cinyra*] Cinyras pater Cypri, a quo putant nonnulli insulam accepisse nomen. Eustath. in Dionys. 'Nonnulli vero dicunt Cyprum appellatam esse ipsam a Cypro filio Cinyræ.' *Savilius.*

[k] *Accitam*] Nempe accivit Cinyras Thamyram Cilicem, qui secum haruspicinam disciplinam invexit. Cilices peritissimi haruspices.

Accitam] An ab ipso Cinyra, an ab aliis? potius a Rege: nam *pactum ut familiæ utriusque posteri* sacerdotium obtinerent.

[l] *Cilicem*] Cilicia, provincia Asiæ minoris peninsulæ in latere meridionali: hodie pars *Caramaniæ* provinciæ, vel pars præfecturæ *Kybros* aut *Chypre* insulæ, in parte meridionali Natoliæ regionis, sub Turcico Imperio Asiatico. *Tillemon.*

[m] *Familiæ utriusque posteri*] Nempe

præsiderent.' Mox, ne honore nullo Regium[7] genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades[n] Sacerdos consulitur. Hostiæ, ut quisque vovit,[o] sed[8] mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris.[p] Sanguinem[q] aræ offundere[9] vetitum: precibus[r] et igne puro[s] altaria adolentur,

teri religioni ritnique præessent. *Dein, ne proles regia nullo decore anteiret alienigenam gentem, peregrini cesserunt arte ipsa quam invexerant;* nunc *solummodo vates,* seu haruspex, *Cinyra ortus interrogatur. Victimæ, ut quisque promisit; sed mares* tantum *immolantur. Certius creditur extis hædorum. Super aram effundere cruorem nefas; votis et flammis puris adolentur altaria, nec ullis pluviis*

Gronovius et Ryckins cum Bipont.: Brotier. scribit *Thamiram.*—7 Ms. Corb. *regum.*—8 Sic bene Pichena et recentiores, e Ms. Flor., in quo, *ut quisque vovit set mares.* Perperam ceteri Mss. et veteres editiones, ut *quisque novisset,* vel *vovisset, mares.* Brotier.—9 Budens. *effundere.*

NOTÆ

Æriæ Regis, seu Cinyræ et Thamyræ.

[n] *Cinyrades*] Plut. lib. II. de Fort. aut Virt. Alex. 'In Papho, Rege ob flagitia ab Alexandro ejecto, cum Rex alter non reperiretur, quod Cinyradarum gens funditus deleta existimaretur, unum tandem tradunt inventum inopem, ultimique nominis hominem in hortulo quodam neglectum, vixque se ex eo tolerantem. Ad Alexandrum deductus, obsoleta plagula amictus, rex est pronuntiatus, assumtaque purpura, unus eorum esse cœpit, qui regis sodales vocabantur.'

[o] *Hostiæ, ut quisque vovit*] Sensus est: Quascumque hostias, seu quæcumque pecora vovere licet, modo sint potioris sexus: sic debent esse eximiæ hostiæ, ut mares deligantur, Veneris altaribus immolandi.

[p] *Hædorum fibris*] Quis talem ritum aut causam penetret? nisi forte quia maxime lasciviunt hædi, et in Venerem proni sunt. Ob talem indolem forte gratiores Veneri victimæ censentur.

[q] *Sanguinem*] Sævitiam et cruorem horret Venus; precibus flectitur potius et amore, seu *igne puro.*

[r] *Precibus*] Si incruentum fuerit sacrificium, ut ex hisce verbis colligere licet, non vane dubitetur, cur præcesserit mentio de eligendis bestiis, de *hædorum fibris, et cæsis compluribus hostiis* a Tito.

Sed forte sanguinem victimarum spargere ante altare fas erat, dummodo ipsum immolandorum cruore illibatum servaretur. *Savilius.*

[s] *Igne puro*] An quia elicitus e cœlo ignis, et quasi divinitus immissus? quod faciebant multi Ethnicorum sacerdotes, sive magicis artibus, sive quo alio pacto. Puto potius *ignem purum* ibi esse, qui opponitur ignibus quos cæde ac sanguine victimarum adolebant, *sanguinem aræ offundere vetitum: precibus, &c.* ut opponat *sanguinem aræ offusum* (scil. aliis altaribus Deorum) *precibus* et *puro igni,* quo adolebantur hic altaria Veneris.

nec ullis imbribus,[t] quanquam in aperto,[u] madescunt.[v] Simulacrum Deæ non effigie humana: continuus orbis[w] latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo,[x] exsurgens: et ratio in obscuro.

4. Titus spectata opulentia donisque Regum, quæque

irrigantur, quanquam sub dio sint. Imago Deæ non specie, aut forma *humana, perpetuus globus* est, *latiore principio in exiguum circuitum coni instar se attollens: et causa in incerto* est.

Titus inspectis opibus ac munificentia regum, quæque alia Græci homines rerum

NOTÆ

[t] *Nec ullis imbribus*] Veneri aëriæ et cœlesti quasi parcit cœlum, parcit æther. Nec ullis tempestatibus aut imbribus obnoxia ejus altaria. Aëriæ Veneris aram quamvis sub dio sitam veluti venerantur cœlestia meteora; ut illam attingere aut polluere non ausint.

Fuerunt et aliæ aræ fama celebres, quæ sic caræ cœlo, vel sacrosanctæ, et veluti inviolatæ fuerunt, si credimus Plinio et aliis auctoribus.

[u] *Quanquam in aperto*] Eustathius in Odyss. Θ., ubi agit de ara quam Veneri sacravit Paphos: 'Dicta ara sub dio posita erat, eo modo quo aliæ etiam apud Homerum fuisse videntur, in quibus sacra faciebant viatores.' *Savilius.*

[v] *Madescunt*] Idem narrat Polyb. lib. XVI. neque alii fidem denegant: 'Fertur et creditur apud Bargylietas, statuam Dianæ, quæ Kindias vocatur, etsi sub dio positam, nec pluviis nec nivibus madescere.' *Savilius.*

[w] *Continuus orbis*] Figura, quam Tacitus describit, conus est: Maximus Tyrius serm. 38. vocat πυραμίδα; levi discrimine, si urgeatur proprietas: 'Venus magnis apud Paphios afficitur honoribus, statuam ejus non alii rei melius compararis quam candidæ pyramidi, aut potius triangulari pyramidi.' *Savilius.* Non *triangulari*: nam forma Deorum *rotunda*; ut hic *continuus orbis*.

Continuus orbis] Vertit interpres Italus, quasi figura ea esset continua pyramidis rotundæ.

Orbis] Ut globus seu sphæra, nisi quod *latiore initio*, tenuem in conum assurgeret instar pyramidis; forte, quia sic ignis, seu amor exprimebatur: *ratio in obscuro* et incerto; talia erant quæ Græci, *incertæ vetustati* affingebant. Forte sic Deum esse infinitum demonstrabant.

Continuus] Non tamen *continuus* ille orbis, si latior in basi, dein metæ instar in conum exsurgit. *Continuus* ille censeri debeat, quia tota illa figura globus est, et quia nullam aliam habet formam seu figuram, præter orbicularem: continuus orbis ille quamvis latior initio, seu in basi, sensim tenuem in ambitum, metæ modo, desinat.

Sic amor, sic flamma ignis latior initio, in pyramidis formam sese attollit: ea natura ignis est, quo forte et amor exprimitur.

[x] *Metæ modo*] Senec. epist. 113., ubi quærit, an virtutes sint animalia, an homines, an Dii? 'Quid porro? non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia? hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint; quæram, an et avaritia, et luxuria, et dementia æque rotundæ sint? sunt enim et ipsa animalia.'

alia lætum antiquitatibus Græcorum[y] genus incertæ vetustati affingit, 'de navigatione' primum[z] consuluit. Postquam 'pandi viam et mare[a] prosperum' accepit, de se per ambages[b] interrogat, cæsis compluribus[1] hostiis. Sostratus (Sacerdotis id nomen erat) ubi læta et congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam, videt,[2] [c] pauca in præsens et solita[d] respondens, petito secreto, futura aperit. Titus,

priscarum aridi obscuræ ac fabulosæ antiquitati assignant, primum interrogavit de profectione maritima. Et *ubi audivit* aperiri iter *sibi*, et secundam *fore* navigationem, *de se per ænigmata consulit, mactatis quamplurimis victimis. Sostratus, (sic vates appellabatur,) postquam animadvertit faustas prosperasque fibras, magnisque consiliis favere numen, pauca tunc coram, et solennia renuntians, postulato arcano, ventura promit. Titus auctus omine ad parentem delatus, erectis*

1 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *pluribus*.—2 Sic Ms. Reg. editio princeps, Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *vidit*. Altera manu emendatum in Ms. Bodl. *videt*.

NOTÆ

[y] *Græcorum*] Græcia, regio et peninsula Europæ in latere meridionali ad mare Adriaticum, Ionium, Siculum, et Ægæum: hodie pars est major præfecturæ *Romeliæ*, cum *insulis* adjacentibus sub præfecto *Maris* vel *Insularum*, in Turcico imperio Europæo. Hæc regio fere tota est sub dominio Turcarum: quod superest, reipublicæ Venetæ paret. *Tillemon.*

[z] *De navigatione primum*] Ut eo prætextu cetera animi seu consilii velaret; ne scil. de se aut fortuna principali inquirere videretur.

[a] *Mare*] Pars orientalis maris Mediterranei circa Cyprum insulam et Syriam regionem: hodie pars maris Orientalis, vulgo *mer du Levant*, inter Natoliam, Souriam, &c. *Tillemon.*

[b] *Per ambages*] Sic Hist. v. 13. 'Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens; profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant.'

[c] *Magnisque consultis annuere Deam videt*] Non iis præcise, de quibus consuleret; non enim fere consulebant oracula, nisi mente et per silentium, aut saltem tantum *per ambages*.

Itaque potius annuebat Dea consiliis Titi, et iis cœptis, quæ animo volvebat, quam iis, de quibus consuluisset ipse palam aut interrogasset. Idcirco quemadmodum silentio et secreto interrogabatur Dea seu sacerdos, ita et *secreto futura aperit*.

Annuere Deam] Titus succedebat Juliis ac Cæsaribus, qui ex Venere se ortos ferebant. Et habuit ipse filiam, quæ Julia vocaretur. Annuit ergo Venus *magnis consultis* Romani principis. Romulidarum origo per Venerem et Iulum.

[d] *Solita*] Nempe quæ solennia, et ut vulgo respondere solebat: Ne quid scil. novum aut insolitum præsentes adverterent, tanquam de re gravi, et ad imperium pertinente, consuleretur sacerdos, aut responderet: quod nefas et impium adversus imperitantes.

Solita respondens] Nempe vage respondebat, in universum felicitatem

aucto animo, ad patrem pervectus,[3] suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Judaicum[4] Vespasianus; oppugnatione Hierosolymorum[5][e] reliqua, duro magis et arduo opere, ob ingenium montis[6][f] et pervicaciam superstitionis, quam quo[7] satis virium obsessis ad tolerandas necessitates[g] superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mucianus[h] obtinebat in pace; sed æmulatio et proximi exercitus gloria repulerat[8] segnitiam:

sociorum legionumque animis, non leve rebus momentum accessit. Vespasianus confecerat jam *patraveratque bellum Judaicum, et supererat* tantum *expugnanda civitas Hierosolymorum, improbo magis et difficili labore, ob indolem gentis, et cærimoniarum pertinaciam, quam quod satis roboris esset oppugnatis ad sustinendas necessitates,* seu belli discrimina. *Tres, ut supra diximus, Vespasianus legiones regebat, easque expertas militiæ; quatuor Mucianus habebat in otio; sed æmulatio* laudis, *et decus propinquarum legionum inertiam exemerat: quantumque illis rigo-*

—3 Mss. Harl. Jes. *prævectus.* Ms. Reg. et Puteolanus, *provectus.* Bene Rhenanus et recentiores, *pervectus.*—4 Ms. Corb. et editio princeps, *bellum cum Judæis.*—5 Corrupte Beroaldus, *Herosolymarum.*—6 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Pichena et recentiores. In Mss. Corb. Reg. et editione principe absurde, *ingenium mentis.* Unde Puteolanus emendaverat, *ingenium gentis.* At optime dicitur, *ingenium montis.* Sic et Plinius, XIV. 1. 'Ad cœli mores, solique ingenia.' et XVII. 2. 'Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cujusque mores dirigenda solertia est.' Porro Hierosolyma montibus, ac maxime monti Sion, erant imposita.—7 Sic bene omnes Mss. et veteres ac recentiores editiones. In mediis, *quam quod satis,* [et sic Gronov. et Ryckius.] *Brotier.*—8 Ms. Corb. et editio princeps, *depulerat.*

NOTÆ

et res prosperas promittens Tito; quemadmodum infra Basilides, Vespasiano.

[e] *Hierosolymorum*] Urbs tribus Benjamin, in Judæa provincia: hodie nomen antiquum retinet apud Europæos: urbs est tractus *Elkods,* et minoris præfecturæ Hierosolymitanæ, sub majori præfectura Damasci, in Souria regione. *Tillemonius.*

[f] *Ob ingenium montis*] Alias, *ob ingenium gentis:* nam pervicaces scilicet, et cedere nescii Judæi. Tamen in Flor. est, *ingenium montis,* et scimus Hierosolyma in arduo fere sita. *Lipsius.*

Cum legitur hinc, *duro magis et arduo opere,* inclino ut legam, *ob ingenium montis.* Sed cum attendo ad hæc, *pervicaciam superstitionis;* malim, *ingenium gentis:* et videtur *de gente* intelligere, cum addit, *quam quod satis virium obsessis, &c.*

[g] *Necessitates*] Belli scil. et obsidionis, et longe minus adversus vires imperii Romani.

[h] *Mucianus*] Multa hujus mentio Plinio, qui Licinium ei nomen addit, et titulum ter consulis, l. XII. 'Licinius Mucianus ter Cos. et nuper Lyciæ provinciæ legatus.' Ostenditque doctum et alterum velut Mæcenatem. *Lipsius.*

quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpertus[9] belli labor:[i] auxilia utrique cohortium alarumque, et classes Regesque, ac nomen dispari[j] fama celebre.

5. Vespasianus, acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque[1] consilio, ac,[2] si res posceret, manu hostibus obniti: cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis Ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum[k] supergressa extollebant: aptior[3] sermoni,[4][l] dispositu provisuque[5][m] civilium rerum

ris adjecerant pericula et labos, tantum his roboris dederat *illibata pax, et expers præliorum labor: sociorum copiæ utrique pedestres et equestres, classesque, et dynastæ, ac nomen diversa fama inclytum.*

Vespasianus, promtus bello, prima acie ingredi, locum vallo deligere, noctu diuque consilio, et si expediret, dextra sustinere hostilem impetum: cibo obvio, cultuque et habitu vix a plebeio milite dissentiens: et par omnino priscis Imperatoribus, si cupiditatem exciperes. Contra Mucianus celebratus per splendorem et divitias et cetera quæ privati opes excederent: præstantior oratione, ac providendis disponendis-

9 Sic bene Rhenanus et recentiores. Hæc ceteraque post *discrimina et labor* omissa in Ms. Reg. et editione principe. In aliis Mss. et veteribus editionibus, *inexperti*; [sic Gronov. et Bipont.] Male Lipsius emendabat, *inexpertis belli*, quod *labor* redundare ei videretur. *Brotier.*

1 Gronovius habet *dieque.*—2 *Ac* non est in Budens. deletque Rhen.—3 Ms. Corb. et editio princeps, *aptiori.*—4 Sic vett. edd. Brotier. cum recentioribus habet *sermone.* Bipont. reponunt *sermoni.*—5 Gronovius puncto sejungit *provisuque* et *civilium*, quod placet Ryckio, Brotiero ceterisque. At potior videtur Savilii ratio, qui punctum delet. Sic et Bipont.

NOTÆ

[i] *Integra quies et inexpertus belli labor*] Quod explicat infra c. 76. 'Tibi e Judæa et Syria et Ægypto novem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ.'

Et inexpertus] Laboribus, præliis, periculis aut vulneribus haudquaquam fessi aut exhausti.

[j] *Dispari*] Dispar et diversa fama utriusque, attamen perinde celebris. Fama belli præcellebat Vespasianus, at facundia, peritia, et provisu civilium rerum præstabat Mucianus.

[k] *Privatum modum*] Fere principem se ferebat. Principali paratu comitatuque prænitebat, aut æquabat principem, cum vocabulo principis abstineret.

[l] *Aptior sermoni*] Aptior colloquio seu congressibus privatis; facundior etiam in concionibus publicis, si populum aut exercitum alloqui necesse foret. Infra c. 80. 'Antiochensium theatrum ... concurrentes, et in adulationem effusos alloquitur: satis decorus etiam Græca facundia:' nempe cum militem Syriacum in verba Vespasiani adegit.

[m] *Dispositu provisuque*] Significat, Mucianum elegantiorem et diligen-

peritus; egregium Principatus temperamentum, si, demtis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere: primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate[n] aboleverat: natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus.[o] Tribuni Centurionesque

que rebus civilibus expertus; eximium imperii temperamentum, si sublatis utriusque defectibus, solæ bonæ artes in uno *simul jungerentur. Ceterum hic præfectus Syriæ, ille Judææ, finitimis provinciarum curis, per æmulationem dissentientes, morte tandem Neronis, omissis offensionibus, in commune consultavere: primo per familiares; mox sanctissimum concordiæ pignus Titus, improbas contentiones mutua utilitate obliteraverat: ingenio et arte flexus factusque conciliandæ etiam Muciani benevolentiæ. Alliciebantur tribuni centurionesque, et gregarii milites, prudentia,*

NOTÆ

tiorem fuisse in dispositione et ordine omnium quæ ageret circaque haberet. Quale est quod de Vespasiano Suetonius c. 21. 'Ordinem una fere hunc tenuit,' &c.

Plinius l. II. epist. 11. 'Salvius Liberalis vir subtilis, dispositus, acer, disertus.' Sic igitur Vespasiano dispositior, vel *aptior* dispositu Mucianus. Idem aptior *provisu*, hoc est, magis providus, et divinus, et pensitator futuri, quicquid ageret. *Gronov.*

Provisuque] Interp. Hispan. Gnarus peritusque providendi res omnes, quæ ad regendam Rempub. et ad sapientiam politicam spectarent.

Quod verum; sed cum hoc discrimine, quod Vespasianus esset 'acer militiæ . . . cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans,' &c. quod subrusticus, et militariter loqueretur, et manu potius ageret, obniteretur que hosti. At Mucianus 'magnificentia' luxuque clarus, 'aptior sermone, et civilium rerum peritus' magis, quam belli.

Sic de Vesp. Suet. 21. et hunc describit vigilantia et providentia acrem. Ita ut nihil inordinatum omitteret, et decideret quæcumque obvenissent negotia: 'In principatu maturus semper ac de nocte evigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumque omnium breviariis, amicos admittebat; ac dum salutabatur, et calceabat ipse sese et amiciebat. Post decisa quæcumque obvenissent negotia, gestationi et inde quieti vacabat,' &c.

Dispositu] Ne intelligas, quasi aptior esset, simul sermone et dispositu provisuque. Is aptior sermone quam Vespasianus, et præterea fuit peritus rerum civilium, dispositu provisuque earum, non indefinite quicquid ageret.

[n] *Communi utilitate*] An *publica* utilitate? puto potius, utilitate communi utrique, nempe Vespasiano et Muciano. Nam antea simultates exercebant, quæ per Titum, communi utriusque utilitate et salute, compositæ sunt. Igitur intelligam, *communi utilitate* partium Flavianarum ea certamina diremta esse; et publica utilitas consequenter tantum hinc emanavit, ut fieri solet.

[o] *Moribus*] Non abs re de *moribus* hic: nam ut in luxum ac libidinem

et vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, asciscebantur.

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut assolet, nuntiis, et tarda mole civilis belli, quod longa concordia[p] quietus Oriens tunc primum parabat. Namque olim[q] validissima inter se civium arma, in Italia[r] Galliave,[s] viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique[t] sæpius in Syria Judæaque Cæsares,

lascivia, per bonas artes, per luxum ac libidines, prout cuique natura, aut indoles erat.

Priusquam advenisset Titus, in nomen Othonis adactus erat uterque miles, pernicibus admodum, ut mos est, nuntiis, gravi et lenta magnitudine belli civilis, *quod tunc primum moliebatur Oriens, diuturna pace deses ac tranquillus. Quippe olim maxima bella civilia initium acceperant in Italia vel Gallia a copiis Occidentis. Nec felices eventus fuerant Pompeii, Cassii, Bruti,* aut *Antonii, quos omnes civilia arma trans pelagus secuta sunt. Et sæpius fama noti Cæsares in Syria et Judæa,*

NOTÆ

effusus Mucianus, ita et Titus 'lætam voluptatibus adolescentiam egit.' Sic nec abhorrebat a *moribus* Muciani; nec vice versa Mucianus a Titi. Infra c. 77. 'absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus essem, si ipse imperarem.'

[p] *Longa concordia*] Jam pridem usque a bello Cassii et Bruti, dein et Antonii immotus bellis civilibus Oriens, *quietusque* sic *longa concordia.* Quod de milite præcipue seu legionibus Rom. intelligendum; nam de bello civili hic agitur. Et bellis externis exercitus, admonitusque identidem Oriens fuerat. Infra: 'nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minæ.'

[q] *Namque olim*] Jam olim quietus Oriens, quia validissima civium bella transacta in Occidente, aut quæ exin translata ultra mare, improspera fuerant, Pompeio, Pharsalicis campis, Bruto et Cassio, Philippicis, Antonio, ad Actium.

[r] *In Italia*] De bello sociali aut civili Cinnæ ac Syllæ et Marii intelligit: quæ bella desævierunt in *Italia.* Aut etiam de sequentibus bellis Pompeii et Cæsaris.

[s] *Galliave*] Inter Cæsarem et Pompeium: nam Galliæ copiis opibusque præcipue fultus Cæsar, Pompeium invasit, vicitque.

[t] *Auditique*] Inde et quietus Oriens, quod spectat ad legiones Rom. et civicos motus. Nam auditi tantum ibi Cæsares, et si forte de principatu certarent illi, sæpius auditi erant *in Syria Judæaque, quam inspecti.*

Hoc dicit de *Syria;* quia ea præcipua pars Orientis et ibi vires imperii: scil. quatuor legiones cum multis auxiliis regum inservientium. Hoc et de *Judæa;* quia tum ibi flagrabat bellum, et aderant tres legiones cum multis aliis et cohortibus, quæ robore pares legionibus.

quam inspecti. Nulla seditio legionum: tantum adversus Parthos minæ,[u] vario[1] eventu.[v] Et proximo civili bello,[w] turbatis aliis,[x] inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam.

quam spectati. Nulla discordia legionum Orientis: *solummodo adversus Parthos minæ* fuerant, *diverso exitu. Et ultimo bello civium, commotis ceteris* imperii partibus, *immota* fuerat *ibi concordia: mox obsequium in Galbam. Dein, ubi*

1 Acidalius mallet *vano*.

NOTÆ

[u] *Adversus Parthos minæ*] Tac. lib. de mor. Germ. 37. 'Ducenti fere et decem anni colliguntur, tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio, multa invicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admonuere; quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amisso et ipso Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani,' &c. Minæ sunt, cum *bellum habent*, trahuntque exercitus, non *faciunt;* cum bello, non prœliis fortuna seu pax transigitur.

Adversus Parthos minæ] Et tamen multa bella gesta sunt, in quibus et clades legionum, Pæto duce, sub Nerone. Sed sic Tacitus breviter: quia his bellis Parthorum sæpe, potius *admonebantur* Romani, ut ait alibi Tacitus quam vexabantur, et potius tunc *bellum habebant, quam faciebant;* ut sub Corbulone eximio duce contigit. Quæ bella minis et modicis castellorum seu oppidorum cladibus intra Armeniam, non prœliis insignibus, transacta sunt, sed fœderibus et pace.

Nam ibi Tacitus jam non extendit se ad Crassos aut Antonios, profligatos olim a Parthis. Nec vicissim ad Pacorum regem cæsum, cum equite Parthico, et triumphatum a Ventidio duce M. Antonii. Respicit tantum ad ea tempora, quæ a bello Actiaco, seu potius a fine Augusti, sibi describenda proposuit.

[v] *Vario eventu*] Præcipue ob Pætum, qui Armeniam amisit sub Nerone, et tum etiam legiones missas sub jugum, fama distulit. Quæ tamen clades a Corbulone, adversus Parthos statim vindicata est, fugato Tiridate, et reciperata Armenia.

Vario eventu] Bene, *vario;* modo enim illæ minæ prosperæ, modo adversæ Romanis. Sic Ann. xv. 24. 'Legati Parthorum, se priora et totiens jactata super obtinenda Armenia, nunc omittere; quoniam Dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis, non sine ignominia Rom. tradidissent. Nuper clausum Tigranem; post, Pætum legionesque, cum opprimere posset, incolumes dimisisse.'

Et c. 17. 'Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam; proinde,' &c.

[w] *Proximo civili bello*] Intelligit bellum Vindicis et Galbæ adversus Neronem. Nam statim addit: *dein fides erga Galbam*, nempe exstincto Nerone. Dein bello Othonis ac Vitellii, etiam *inconcussa ibi pax. Et bellantibus aliis, placuit expectari bellum, &c.*

[x] *Turbatis aliis*] Nempe bello Vindicis turbata Gallia, Germania, Hispania, Illyricum, et Italia. At interim quietus Oriens, et præda victoris fuit.

Mox, ut, 'Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire,' vulgatum est, ne penes ceteros Imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere. Septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis[y] Syria Judæaque: inde continua Ægyptus duæque legiones:[z] hinc Cappadocia Pontusque[a] et quicquid castrorum Armeniis[b] prætenditur. Asia[c] et ce-

rumor increbuit, Othonem, atque Vitellium scelerato bello raptare imperium Rom. *ne in aliorum manibus opes principatus, et apud ipsos solummodo serviendi necessitudo esset, indignari legiones*, et opes *ac robur suum circumspectare* cœperunt. *Septem statim legiones* aderant, *et cum validis sociorum copiis Syria et Judæa: hinc connexa Ægyptus cum duabus legionibus; dein Cappadocia ac Pontus, et quicquid præsidiorum militarium Armeniis obtenditur. Asia et reliquæ provin-*

NOTÆ

[y] *Cum ingentibus auxiliis*] Quædam cohortes et alæ auxiliarium addebantur cuilibet legioni velut individuæ, ut patet ex octo cohortibus Batavorum, quæ auxilia erant legionis quartædecimæ, et hæ fere æquabant legionem robore; et præterea in bellis civilibus asciscebantur alia auxilia ex sociis extraordinaria, quæ hic intelligit Tac. *cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque*. Et talia sunt auxilia, *quæ initio inter inania belli assumta*, remisit Vitellius in Gallias. Hujusmodi auxilia suppeditavere Reges, Tetrarchæ, Dynastæ, socii populi, civitates, &c.

[z] *Ægyptus duæque legiones*] Attamen ait Strabo: 'sunt tres in Ægypto legiones, quarum una in urbe collocata est, aliæ per regionem. Præter has sunt et novem cohortes Romanorum, tres in urbe, item tres in Æthiopiæ finibus ad Syenem, præsidium locis, tres in aliis partibus. Sunt et alæ equitum tres.' Scripsit Strabo, Tiberio imperante. Hæc autem præsidia pro necessitate temporum augentur aut minuuntur. Et Tiberius ipse anno imperii nono, duas ibi tantum legiones habuit, teste Tacito Ann. IV.

[a] *Cappadocia Pontusque*] Quæ regna in provinciæ formam redacta erant, Pontus sub Nerone, post interitum Polemonis regis, Cappadocia sub Tiberio.

Cappadocia] Ubi nondum legiones erant; attamen ea provincia tributa, stipendia, et auxilia suppeditabat. Nec, forte, sine castris et præsidiis cohortium fuit, ob imminentem Armeniam et Parthos: et forte hac necessitate, statim Vespasianus rerum potens, legiones addidit Cappadociæ.

Pontusque] Pontus, provincia Asiæ minoris peninsulæ, ad Pontum Euxinum, fuit aliquando pars Cappadociæ regionis late sumtæ.

Hodie hic sunt præfecturæ *Sinope* et *Trebizonde*, in parte septentrionali et orientali Natoliæ, et ad mare Nigrum seu Majus, in Turcico imperio Asiatico. *Tillemonius*.

[b] *Armeniis*] Armenia duplex est, *Major* et *Minor*; Armenia major, regio Asiæ, versus Pontum Euxinum, et mare Caspium.

Hodie major pars *Turcomaniæ* sub imperio Turcarum Asiatico; et pars quædam provinciarum *Iran* et *Scirwan* sub Rege Persiæ. Apud multos nomen antiquum etiam retinet et vocatur *Armenie* et *Ermenik*.

Armenia Minor, provincia Asiæ

teræ provinciæ,[d] nec virorum inopes et pecuniæ[e] opulentæ: quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum[2 f] tutumque[g] ipsum mare.

7. Non fallebat Duces impetus militum: sed, bellantibus aliis, placuit expectari belli exitum:[1 h] 'victores victosque

ciæ, nec viris egenæ, et opibus affluentes: insulæ quotquot ambit pelagus, et moliendo interim bello opportunum securumque ipsum pelagus.

Non latebat duces instinctus et ardor *legionum. Sed aliis bellum moventibus, placuit operiri eventum armorum:* Victores victosque nusquam *inter se* misceri

—2 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *seclusum tutumque.*

1 Inter diversas editorum lectiones, Brotierus sic legit: *expectari bellum: victores victosque, &c.* Mss. et veteres editiones, *expectari bellum: cum in vic-*

NOTÆ

minoris peninsulæ ad orientem, et aliquando pars Cappadociæ late sumtæ; hodie præfecturæ *Marasch*, seu *Kulkadriæ*, et *Erzerum* in Natolia et Turcomania regionibus imperii Turcici Asiatici. *Tillemonius.*

Armeniis] De duabus Armeniis cepit interpres Hisp. Potius Armenios intelligam, ob Tiridatem regem Arsacidam: non tamen male interpres.

Armeniis] Non his castris se tuebantur præcise adversus Armenios. Nam utraque Armenia, major minorque, fuit pars imperii, donumque Romanorum. Dabantur reges Armeniis: sed *castra* illa seu castella disposita, quibus scil. tuerentur et Armenios et suas provincias adversus Parthos.

Et cum nuper Nero Tiridatem fratrem regis Parthorum constituisset regem Armeniæ majoris, forte jam prætendebant sua castra Armeniis, ut quibus diffiderent, ob regem Arsacidam. Et ingenio ac fide ambigui ultro Armenii, modo se tuebantur opibus Parthorum, modo vi Romana.

Itaque, forte, et castella ac præsidia habuit miles Romanus, non modo in finibus Armeniæ, sed et interius; ut quasi sic et se et ipsos Armenios tutarentur adversus vim Parthorum. Video apud Melitenem locatam fuisse legionem decimam a Tito Cæs. post victoriam Judaicam, et Zeugena forte etiam non sine præsidio fuit. Hac transmittebatur Euphrates.

[c] *Asia*] Forte Asiam universam intelligit.

[d] *Ceteræ provinciæ*] Nempe in Asia habuere Romani Colchidem, Iberiam, Albaniam, Pontum, Armeniam, Syriam, Arabiam, Palestinam, Bosphorum, Cappadociam, Galatiam, Bithyniam, Ciliciam, Pamphyliam, Lydiam, et Asiam minorem.

[e] *Pecuniæ*] Forte *pecunia:* miscere casus amat Tacitus.

[f] *Secundum*] Alii, *seclusum*, etiam bono sensu.

[g] *Tutumque*] Sic infra 83. 'Simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque.' Et c. 98. 'Mare quoque Etesiarum flatu, in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.'

[h] *Placuit expectari belli exitum*] Puto scripsisse: *placuit expectari bellum, cum inter victores victosque nunquam solida fides coalesceret.*

nunquam solida fide coalescere:[2] nec referre, Vitellium an Othonem superstitem Fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios Duces insolescere: discordiam his,[1] ignaviam, luxuriem: et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum.' Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri[3] olim[j] mixtis consiliis:

certo ac firmo fœdere; et parum interesse, an Vitellium an, Othonem incolumem fortuna præstaret. Etiam fortissimos Imperatores rebus prosperis superbire: seditionem his, inertiam, luxum; et suismet flagitiis, alterum, *dum vincitur* bello, alterum, postquam vicerit, periturum. *Itaque bellum in opportunitatem distulere Vespasianus Mucianusque novissime, reliqui olim sociatis*

****

tores, &c. Inde conjiciebat Pichena, *expectari belli exitum: victores*, &c. et sic Gronov. Ryckius legit: *expectari bellum: cum victoribus victos.* Male Jac. Gronovius, *belli nutum*, vel *cumulum*. Nostram lectionem a Bipont. recipimus. —2 Optime restituit Pichena, secutus Ms. Flor. *solida fide coalescere.* Sic quoque habet editio princeps. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *solida fides coalesceret.* Brotier.—3 Sic bene editio princeps et recentiores. Puteolanus, *ceterum.* Corrupte Ms. Corb. *ceci.* Male Ryckius e suo Ms. Agr. *Titi opera mixtis consiliis.* Brotier. Bipontini ingeniose locum ita constituunt: *Mucianusque. jam perlætari miles in mixtis consiliis.* Acid. volebat *secretis olim, nuper m. c.* Oberl.

NOTÆ

Τὸ *bellum*, prægnantioris sensus est, quam *belli exitum;* licet fere in idem recidere videatur. Sic plura obversantur animo. *Belli exitus* potuit leniter transigi, scil. pace et conditionibus. At *bellum*, non nisi laboribus, præliis, vulneribus, et cladibus exercituum. Unde *inter victores et victos nunquam solida* pax aut *fides coalescere* potest.

In ultionem resurgere ardent audentque qui victi sunt. Victos se forte et arte putant, non armis aut virtute, quod mox contigit Othonianis Vitellianisque.

Placuit expectari bellum] Alii, *placuit expectari belli exitum:* sed malim, ut in veteribus libris, *placuit expectari bellum:* quod idem est in re, ac *belli exitum;* licet præcise magis vellent Flaviani *bellum*, quam *belli exitum:* ut, nempe, bello et præliis invicem attererentur, qui tum de principatu certabant.

Parum soliciti erant de *exitu belli*, parum anxii, uter vinceret, Otho an Vitellius. Quippe prævidebant victorem exercitum rebus secundis et contemtu disciplinæ, ducem victorem inscitia, socordia, gula, et aliis libidinum flagitiis, ultro et sine armis mox profligari posse. Quis ducum vinceret, parum soliciti; volebant bellum, et ex bello prædam, præmia, spolia, &c.

[1] *Discordiam his*] Nempe inter ambos duces esse discordiam, utrique inesse ignaviam et luxuriam: quod verum erat; et suismet vitiis utrumque periturum, alterum bello, nempe qui victus esset; alterum victoria: quod et contigit; nam armis periit Otho, per mollitiam et victoria sua profligatus est Vitellius.

[j] *Nuper, ceteri olim*] Locus subobscuræ sententiæ, immo incertæ. Rodolphus legisse dicitur, *nuper Titi opera mixtis consiliis*, sententia nihil

NOTÆ

aberrante; vereor tamen, ut propria quadam lectione, non a libris.

An *ceteros* intelligimus amicos et familiares Vespasiani, qui jam diu cum eo spem conceperant imperii, et de eo locuti erant? Diu sane spem conceptam, idque ob omina multa et clara, Suetonius declarat Vespas. c. 5. *Lipsius.*

Ceterum olim mixtis consiliis] Scripsimus: *ceteri olim, &c.* Rhenanus.

Interpretor *ceteros*, videlicet, Titum, legatos, tribunos, aliosque fidos ministros et amicos. *Olim*, id est, statim post Neronis exitum, consilia de imperio invadendo miscuisse: Mucianum vero nuper conscium participemque factum; ut qui antea discors, non statim fidus habitus esset.

Nec obstat, quod supra Tac. dixit: ‘Exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluisse.’ Intelligo enim rediisse quidem eos in amicitiam, ut Reip. concordibus viribus ab externis motibus caverent: sed nihil tunc de secretioribus consiliis inter eos agitatum. *Pichena.*

Statim post excessum Neronis, per amicos et filium, at tum *in medium consuluere.* Quidnam consuluerunt? ut si casus daretur, imperium aggrederentur. At non prius ausi sunt consilia promere: quia deterruit eos nobilitas Galbæ: ‘Cessisti etiam Galbæ imaginibus.’

Verum post ejus cædem, cum imperium a Vitellio et Othone fatigaretur, (quos ut multum infra se despiciebant,) incipiunt exequi destinata. Tribuni centurionesque et vulgus militum, industria, licentia, *per virtutes, per voluptates (ut cuique ingenium) asciscebantur.*

Allecti duces præcipue studio militum. *Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis, &c.* sed bellum protollunt, ut Othoniani et Vitelliani se prius per cædes mutuas debilitarent. *Igitur arma in occasionem distulere.* Salinerius.

Sic supra Tac. c. 5. ‘Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis positis odiis in medium consuluere, primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat, &c. Tribuni centurionesque et vulgus militum, industria, &c. asciscebantur.’

Nuper, ceteri] Innuit Vespasianum et Mucianum nuper miscuisse consilia secreta; at *ceteros* jam olim sociasse consilia similia, optimum quemque *amore Reipub. &c.*

Diffidebat cautus senex Vespasianus, nec statim temere consilia miscebat cum Muciano, aut aliis, ad quos prospera cœptorum spectabant, et qui ad clades, et ad adversa belli, non pari cura advertebant.

Patet infra c. 74. viros militares omnes statim voluisse Vespasianum evehere, post Othonem præcipue: ‘Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacramentum, et fausta Vitellio omnia precantem per silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior, præfectus Ægypti Alexander consilia sociaverat:’ scilicet secretis adhuc colloquiis.

Dein ait Tac. c. 76. ‘Nutantem Vespasianum et alii legati amicique firmabant, et Mucianus post multos secretosque sermones, jam et coram ita locutus;’ scilicet Vespasiano *coram* et aliis amicis.

Itaque, *arma in occasionem distulere*, mixtis nuper consiliis Vespasianus Mucianusque, ceteri jam olim sociaverant consilia, scil. de bello et im-

optimus quisque amore Reipublicæ: multos dulcedo prædarum stimulabat; alios ambiguæ domi res. Ita boni malique[k] causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus[l] rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque.[1] Ceterorum casus[m] conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus (unde illi, super similitudinem

consiliis: honestissimus quisque cura Reip. plerosque illecebræ præmiorum accendebant; alios angustiæ rei familiaris. Ita probi pravique, disparibus incitamentis, simili ardore, arma omnes volebant.

Eadem tempestate Achaia et Asia inani metu perculsæ sunt, *tanquam Nero adveniret; diversa* sparsa *fama de fine ejus, ideoque multis ementientibus, existimantibusque illum spirare. Ceterorum* Pseudo-Neronum *casus captaque tradenus in serie historiæ. Tunc mancipium e Ponto, sive, ut alii scripsere, libertinus ex Italia, lyræ et cantilenæ sciens; (unde illi, præter conformitatem vultus, facilior ad*

1 *Que* abest a Ms. Jes. Forte scriptum olim, *credentibusve.* Aliter durum videbitur, *eoque ... credentibusque ... conatusque.* Pro *cum fingentibus,* in Ms. Agr. *confingentibus.* Brotier.

NOTÆ

perio occupando.

Possit etiam legi: *ceterum,* quæ vetus lectio fuit, hoc eodem sensu, scil. nuper mixtis consiliis Vespasianus Mucianusque, *ceterum olim mixtis consiliis optimi:* seu *ceterum* olim miscuerant consilia, *optimus quisque amore Reipub. &c.*

Igitur secretis sermonibus et mixtis olim consiliis amici, et Vespasianus Mucianusque nuper, etiam secretis colloquiis distulerant bellum in occasionem; at infra, Mucianus, firmato jam Vespasiano, coalitis jam partibus, *post multos secretosque sermones,* tandem *et coram ita locutus:* quo sermone quasi publico, jam Vespasianum audacius ad suscipiendum imperium bellumque accendit.

Nuper] Supra c. 5. 'Exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere, primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus,' &c.

[k] *Malique*] Quos nempe *dulcedo prædarum stimulabat,* et quia angustæ domui res, et obærati erant; quæ præcipua incitamenta bellorum civilium.

[l] *Vario super exitu ejus*] Sueton. Ner. 57. 'Et tamen non defuerunt qui ... modo imagines (Neronis) prætextatas in rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis, et brevi magno inimicorum malo reversuri.'

[m] *Ceterorum casus*] Ceterorum similium, Pseudo-Neronum nempe, casus in contextu operis scribemus. Nam plures alii idem ausi, et vivere Neronem fingebant. Ob claritatem nominis, sic se fortunæ et rebus inserebant: quia scil. minores domini successere, nec statim satis firmata dominatio visa, post nomen Cæsarum.

oris, propior[a] ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac, vi tempestatum Cythnum[3] [n] insulam detrusus, et militum quosdam ex Oriente commeantium ascivit, vel[4] abnuentes interfici jussit, et spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque[o] Sisennam, dextras,[5] concordiæ insignia,[p] Syriaci exercitus nomine ad Prætorianos[q] ferentem, variis artibus[r] aggressus

decipiendum fides,) ascitis desertoribus, quos egestate palantes magnis promissis illexerat, mare conscendit: et, sævitia procellarum ad Cythnum insulam depulsus, adjunxit etiam sibi *nonnullos militum, qui ex Oriente commeabant, et recusantes occidi jussit, direptisque mercatoribus, robustissimos quosque servorum armis instruxit.* Et *variis fraudibus adortus est Sisennam centurionem, qui ferebat dextras, concordiæ insignia, nomine Syriacarum legionum ad prætorianas* cohortes:

—2 Mss. Jes. et Agr. *proprior.* Mallet Freinshemius, *promtior.* Optimum est, *propior;* ut fatetur ipse Cl. Ernestus, qui tentat, *pronior.* Brotier.—3 Mss. Vatic. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Scythinum insulam.* Editio princeps, *Cinthum insulam.* Bene Ms. Flor. et recentiores, *Cythnum.* At cum in Mss. Corb. legatur, *vi tempestatis incynctum insulam,* forte scriptum olim, *vi tempestatis in Cythnum insulam.* Brotier.—4 Sic bene Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Ryckius et recentiores. In editionibus veteribus, *et abnuentes.* Idem. —5 Rhen. conjiciebat *dextera.*

NOTÆ

[n] *Cythnum*] Cythnus, una insularum Cycladum in mare Ægæo: hodie *Fermenia* in Archipelago ad occidentem, versus Romeliam præfecturam imperii Turcici Europæi. *Tillemon.*

[o] *Centurionemque*] Nec ille centurio legatus incedebat sine manipulo aut parte manipuli. Stipatus militibus fuit, et ad honorem, cum ad cohortes prætorianas internuntius concordiæ mitteretur, et ad vim, quæ tamen non sufficeret adversus colluvionem falsi Neronis: quare et clam discessit centurio.

[p] *Dextras concordiæ insignia*] Sic lib. præced. 'Misere civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus dextras, hospitii insigne.'

Unde conjicere possumus, fuisse aliquod signum: duas dextras simul junctas referens, idque argenteum, ut cetera plerumque militaria signa, quod dono invicem mitteretur, tanquam symbolum hospitii, aut fidei, aut concordiæ. *Pichena.*

[q] *Ad Prætorianos*] Qui tum in fama et ore hominum, postquam occidissent Galbam, Othonemque evexissent. Sed mirari subit, quod talia permitteret præfectus Syriæ Mucianus. An tantum licere debuit militi, ut quasi spreto principe, legatos, dona seu insignia concordiæ, aut potius conspirationis, sibi invicem mitterent? nisi forte omnia licent rebus turbidis, et sub novis ignavisque principibus, et imperium dolo ac scelere adeptis.

Nisi forte talia concederet Mucianus militi, molli imperio regens interim, et nondum parato bello: ut quasi sic velaret consilia paratumque belli, aut ipse in omnem eventum blandiretur suo militi, simulque et

est: donec Sisenna, clam relicta insula, trepidus et vim metuens aufugeret: inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine et odio præsentium.[s]

9. Gliscentem[t] in dies famam fors discussit. Galatiam[u] ac Pamphyliam[v] provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datæ e classe Misenensi[w] duæ triremes ad prosequendum, cum[1 x] quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos[y] nomine Neronis accirent:[z]

donec Sisenna, secreto omissa insula, pavidus et vim timens abscederet. Hinc late sparsus *pavor, plurimis excitis ad famam nominis, novorum motuum cupiditate et invidia præsentium.*

Casus dissipavit rumorem in dies ingravescentem. Galba imposuerat Calpurnium Asprenatem provinciis Galatiæ ac Pamphyliæ: permissæ illi *duæ triremes e classe Misenensi, ad* hominem *insectandum; cum iis ad Cythnum insulam appulit. Et fuere qui triremium præfectos verbis Neronis solicitarent. Ille in tristitiam subor-*

1 Ita Mss. Bud. Reg. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Rhenanus et recentiores.

NOTÆ

prætorianis, qui et non mediocre momentum accessere mox partibus Flavianis; nam scil. revocati columen partium fuere.

[r] *Variis artibus*] Ut scil. se ipsi adjungere vellet, eumque verum Neronem agnoscere; quod magni momenti foret in novis cœptis.

[s] *Odio præsentium*] Audacibus et malis præsentia semper odio sunt: attamen id dictùm puto, propter Galbam, cujus severitas et avaritia odio fuit. Hunc occisum, nondum in Oriente resciverant.

[t] *Gliscentem*] Id est, crescentem, seu invàlescentem famam.

[u] *Galatiam*] Galatia, regio Asiæ minoris peninsulæ ad Pontum Euxinum: hodie pars præfecturæ *Natoliæ*, et ad mare Nigrum, sub Turcico imperio Asiatico. *Tillemonius*

[v] *Pamphyliam*] Pamphylia, provincia Asiæ minoris peninsulæ in latere meridionali, et ad mare Pamphylium, partem maris Mediterranei.

Hodie pars præfecturæ *Natoliæ* ad orientem et meridiem, circa urbes *Termes*, *Sataliyah*, &c. sub imperio Turcico Asiatico. *Tillemonius*.

[w] *Misenensi*] Misenum promontorium Campaniæ provinciæ ad mare Tyrrhenum in Italia: hodie *Capo Miseno* in Terra Laboris, provincia regni Neapolitani. *Tillemonius*.

[x] *Cum*] Alii legunt: *ad prosequendum eum*.

[y] *Qui trierarchos*] Qui nempe regebant duas illas triremes, quibus Calpurnius in insulam advectus erat.

Trierarchos] Scilicet emissarii falsi Neronis, trierarchos Calpurnii accibant, ac solicitabant; neque enim putem in modica illa insula alias fuisse triremes aut trierarchos alios ab illis, quos secum invexerat Asprenas. Licet forte in aliis grandioribus insulis aliquæ triremes haberentur. Infra c. 16. ubi de *Corsica* insula: ' Clau-

ia in mœstitiam compositus, et 'fidem suorum quondam militum' invocans, 'ut eum in Syria[a] aut Ægypto sisterent,' orabat. Trierarchi[2] nutantes, seu dolo, 'alloquendos[3] sibi milites,[b] et paratis omnium animis reversuros,' firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat. Corpus, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi, et ob crebras Principum mutationes, inter libertatem[c] ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius[1] Crispus, pecunia,

natus, et fidem *opemque* suorum olim militum *implorans*, *rogabat*, ut eum deducerent in Syriam, aut Ægyptum. *Trierarchi* sive *ambiguæ fidei*, *sive arte ac fraude responderunt*, adhortandos sibi milites, et *se*, dispositis omnium animis, redituros. *Sed omnia ex vero renuntiata* sunt *Asprenati*: *quo exhortante captum* est *navigium*, *et occisus quisquis ille* mortalium *fuit*. *Corpus*, *eximium oculis crineque*, *et* truci seu *torva facie*, *delatum est in Asiam*, *atque hinc in urbem*.

In civitate turbida, *et ob frequentes mutationes dominantium ambigua libertatem inter et licentiam*, *etiam modicæ res magnis motibus agitabantur*. *Vibius Crispus*,

In veteribus editionibus, *ad prosequendum eum, quibus*.—2 Corrupte Ms. Reg. et editio princeps, *trierarchis*. Unde tentabat Ernestus, *trierarchi seu mutantes*. Sed minime necessario, ut fatetur. *Brotier*.—3 Sic bene Puteolanus. Sic quoque omnes Mss. In editione principe, *adequandos*. Unde frustra tentat Gruterus, *adaquandos*. Idem.

1 Male Ms. Corb. et editio princeps, *Jubius Crispus*. Brotier.

NOTÆ

dium Phirrhicum trierarcham Liburnicarum ibi navium .... interfici jubet.'

[a] *Accirent*] Cepit interpres Hispanus, quasi in ejus conspectum acciti fuerint trierarchi.

[a] *In Syria*] Certe cum destitutus Nero est, hanc eandem ipse profectionem meditabatur, citharœdique artem ideo didicerat, ut posset se diurno quæstu alere, si amitteret imperium, quod prædictum illi fuerat; ideoque maxime suam mortem deflebat ille, identidem repetens, 'O qualis artifex pereo!' Flebilius inquirebat voluptatem, qua hisce gentibus transmarinis audiretur citharam pulsans, quam vel cetera vitæ delinimenta, quam vitam, quam Rempublicam aut imperium.

[b] *Alloquendos sibi milites*] Legit Gruterus, *adaquandos milites*, sed recte *alloquendos*: nam mox, *paratis omnium animis reversuros*, quod fit, *alloquenda*, hortando, &c.

[c] *Inter libertatem*] *Inter libertatem*; quia quasi sine principe erant; et licentiam, quia non in libertate erant, et statim sanguine et cædibus sibi dominum comparabant: supra de Armeniis Ann. l. II. c. 4. 'Incerti solutique, magis sine domino, quam in libertate.'

potentia, ingenio inter claros magis, quam inter bonos, Annium[2] Faustum, Equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem Senatus vocabat. Nam recens, Galbæ Principatu, censuerant Patres, 'ut accusatorum causæ noscerentur.' Id Senatusconsultum varie jactatum[d] et, prout potens vel inops reus inciderat,

opibus, auctoritate, ac facundia inter illustres potius, quam inter egregios, ad disquisitionem patrum postulabat Annium Faustum, equestris fastigii, qui, Nerone imperante, delationes exercuerat. Quippe nuper, Galba principe, statuerat senatus, ut delatorum causæ audirentur. *Decretum patrum varie agitatum, et firmum aut invalidum habebatur, prout reus egens aut validus opibus occurreret. Præterea*

2 Ryckii Ms. *Anneum.*

NOTÆ

[d] *Id senatusconsultum varie jactatum*] Val. l. VII. 'Anacharsis leges aranearum telis comparabat; nam ut illas infirmiora animalia retinere, valentiora transmittere ita his humiles et pauperes constringi, divites et præpotentes non alligari videmus.'

SC. varie jactatum] *Recens Galbæ principatu* id censuerant patres; sed statim sub eodem Galba, vel mobilitate ingenii, vel pravitate magistrorum dominationis, parum valuit, quod ait Tac. Hist. l. IV. 6. 'mox dubia voluntate Galbæ ... omisit Priscus' Helvidius; nempe causam adversus Eprium Marcellum, *delatorem Thraseæ.*

Valuit tantum adversus miserrimum vilissimumque reum 'Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat' Musonius. Tacit. Hist. l. IV. 10. Et tamen reum etiam talem defendere ausus Demetrius Cynicus, quo nemo sapientior existimabatur eo ævo: et quod mirum magis videbitur, ipse Demetrius hortatus solatusque erat Thraseam morientem, pari scelere Neronis.

Dein sub Vespasiano, seu potius Muciano, nonnulli tantum ex vilissimis delatoribus senatu moti sunt, minas manusque in eos intentantibus communi consensu patribus, et sacramento se ipsos adigentibus in curia: l. IV. 41. 'Deos testes advocabant, nihil ope sua factum, quo cujusquam salus læderetur,' &c. 'Eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Actianum et Cestium acerrime incubuit.' Dein 'ad Pactium Africanum transgressi,' &c. Mox Curtius Montanus invectus in Aquilium Regulum, qui *Crassorum et Orphiti domum* subverterat.

Et quid tum censuissent Patres statim, *recens, Galbæ principatu*, et quomodo elanguerit ille impetus primi diei, quo *pileati tota urbe discurrebant*, quo recuperata libertas videbatur post Neronem, facunde explicat Montanus ibid. l. IV. Hist. 42. 'Elanguimus, Patres conscripti, nec jam ille senatus sumus, qui, occiso Nerone, delatores et ministros more majorum puniendos flagitabat: optimus est post malum principem dies primus.'

Nempe *optimus* dies, gaudio et impetu recuperatæ libertatis, vindica-

infirmum aut validum retinebatur. Ad hoc [3] terroris [e] et propria vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam Senatus [4] partem, ut 'indefen-

terrore et propria vehementia Vibius ingruerat, ut accusatorem fratris sui subrueret: impuleratque magnam partem patrum, ut causa non cognita, duci *eum* ad

—3 Brotier. habet *ad hæc terrore.* Sic Beroaldus et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Bud. *ad hunc terroris.* Ms. Bodl. *ad hoc terroris.* Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ad hæc terroris.* Ms. Agr. et editio princeps, *ad hunc terrore.* Inde tentabat J. Frid. Gronovius, *ad hunc terrorem.* Bipont. *ad hocce.*—4 Sic bene Ms. Reg. et libri omnes editi. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. *magistratus partem.* Sic quoque Mss. Bud. Guelf. manu prima. *Brotier.*

NOTÆ

tarum legum, assertæque Reipub. quasi ex cineribus nova jam resurgeret. *Optimus,* quia alio potiente rerum, statim redeunt novi metus, iterum præpollent sæpe pessimi ac potentissimi delatores, premuntur tantum vilissimi rei: iterum premitur nova libertas, cum erigere caput vellet.

Sic post malum dominum unus dies *optimus,* quia scil. 'diutius durant exempla quam mores:' exsurgunt statim novi malique magistri dominationis, et magis *alii homines quam alii mores. Mores* boni principis statim et paucis annis elabuntur, *durant* in perpetuum *exempla* malorum principum: nec sine exemplo fere peccatur.

Sic 'præter commentarios et acta Tiberii Cæsaris nihil lectitabat Domitianus,' teste Suet. Domit. 20. Debuit ille Augusti, debuit patris fratrisque virtutes sectari, non acta pessimi dominantis pervolvere.

Itaque in tanto impetu Patrum se velut vindicantium, in tanto certamine virtutum et scelerum, in tanta pugna libertatis et malæ dominationis; attamen in senatu retinentur delatores, et quidem opibus summaque gratia et auctoritate florentissimi duo omnium mortalium deterrimi, Vibius Crispus et Eprius Marcellus: et 'censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus.' Et 'Patres cœptam libertatem, postquam obviam itum, omisere.'

Et tantum duo remittuntur in insulas, 'Sosianus et Sagitta, viles etiam si restituerentur;' et adhuc, quasi sub Nerone, 'accusatorum ingenia et opes, et exercita malis artibus potentia, timebantur.' En exitus liberrimi gravissimique senatusconsulti.

[e] *Ad hoc terroris*] Quid si, *ad hunc terrorem?* Super hoc terriculamentum SCti etiam, non terriculis, sed vi eloquentiæ et gratiæ suæ annitebatur. *Gronovius.*

Multa fuerunt quæ terrere poterant Annium Faustum, Crispi pecunia, potentia, ingenium pravum; et ipsemet, quia inops reus, et consequenter in ipsum validum erat SCtum.

Ad hæc, id est, præter hæc omnia, terrore proprio, nempe δεινότητι, id est, eloquentia terribili, et propria vi, id est, potentia, auctoritate, gratia, Crispus incubuerat, seu enixus erat, delatorem fratris sui perdere.

Erat enim ultro seipso terribilis Crispus, et tota mole vique auctoritatis et potentiæ velut ingruebat in delatorem miserum et inopem, et eum facile opprimebat.

sum[f] et inauditum dedi ad exitium'[g] postularent.[5][h] Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia accusatoris: 'dari tempus, edi crimina,[i] quamvis invisum[6] ac nocentem, more tamen audiendum,' censebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse[j] meminerant: nec pœna criminis, sed ultor displicebat.

supplicium *flagitarent. Apud ceteros contra nihil perinde favebat sonti, ac nimia auctoritas accusatoris: itaque volebant*, tribui spatium *reo*, promi scelera, et quantumvis infensum ac facinorosum *sontem, pro* more tamen audiendum *esse, statuebant. Et vicere primum, et comperendinata est disquisitio ad aliquot dies: dein condemnatus est Faustus*, sed *non ea consensione civitatis, quam deterrimis flagitiis meruerat: namque recordabantur, ipsum Vibium easdem cum pretio delationes factitasse: nec supplicium, sed vindicem facinoris exhorrebant.*

—5 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *postularet*. Idem.—6 Sic recte adhuc Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *infirmum et nocentem*. In margine Ms. Bodl. *invisum*. Brotier.

NOTÆ

Terrore] Scil. ingenii seu eloquentiæ, quam δεινότητα Græci vocant: *propria vi*, forte intelligitur de opibus et auctoritate Crispi: forte utrumque intelligitur, et eloquentia et opes.

[f] *Indefensum*] Ut qui palam et publice delationes exercuisset sub Nerone; ut qui manifestus esset reus; ut qui in oculis ipsius ejusdem senatus, periculum innocentibus facessisset, et exitium attulisset.

[g] *Ad exitium*] Ad supplicium, nempe ut more majorum puniretur. Id in delatores statutum erat statim post Neronem; quo nempe moris fuit, 'nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis usque ad necem cædi.'

[h] *Postularent*] Scil. ut plerique Patrum id a senatu et consulibus postularent, nempe ut adversus manifestum reum.

[i] *Edi crimina*] Nempe, ut ea diluere liceret, *more tamen audiendum*.

[j] *Cum præmio exercuisse*] Tac. Hist. IV. in oratione Curtii Montani, et paulo post, ubi occurrit junctus *Eprio Marcello*. Savil.

Tac. Hist. l. IV. 41. 'Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit.'

Mores Crispi culpat Tacitus; at Quintilianus ingenium laudat l. V. 13. 'Quod factum venuste nostris temporibus elusit Vibius Crispus, vir ingenii jucundi et elegantis. Ego vero, inquit, ista non dico, quid enim attinet illa bis dici?' Et l. VIII. 10. 'Et Vibius Crispus compositus et jucundus, et delectationi natus,

11. Læta interim[1] Othoni principia belli,[k] motis ad impe-

Fausta interim Othoni initia belli, excitis ad imperium ejus militibus e Dalmatia

1 Ita Mss. et libri editi, præter secundam Rhenani editionem, in qua

NOTÆ

privatis tamen causis quam publicis melior.'

[k] *Othoni principia belli*] Hic Tacitus lectori non satisfacit, ex historiæ legibus. Quoad circumstantias, Othonem, præcipuum actorem, et cujus vel vestigia fuissent numeranda, Tacitus ex urbe deducit, integro pæne senatu stipatum, in fine Martii; atque, ut exploratis aliorum scriptis (Suetonii et Marcellini) conjectare licet, die vigesimo septimo.

Mox narrat, quam animose et militari spiritu plenus antecesserit pedites, qui hic repente cum suis ex conspectu evanescit: cum tamen verum sit, et *Mutinæ* relictum senatum, et ipsum hosti obviam processisse Brixellum usque; quæ civitas Padi ripis assidet. Præmissis centurionibus, ibidem subsistit, ut ex Plutarcho apparet et alibi etiam ex Tacito.

Plutarchus refert, Celsum, Paulinum, Gallum, et Spurinnam, Brixello missos. Tacitus videtur velle Gallum et Spurinnam, jam ante Roma missos, *ad occupandas Padi ripas.*

Si hoc velit, ut Pado occupato, qua Austrum spectat, Vitellianos sisterent, aut saltem prohiberent fluminis transitu, postquam intra montes cohiberi non possent, ubi angustiæ insessæ exiguam manum in repellendo ingentibus copiis æquarent, constat facti ratio: sed Gallo id neglectum.

Sin aliud intendit, ut in utraque ripa victor consisteret, totique oræ, qua fluvius excurrit, dominaretur, quomodo paucæ cohortes integrum Cæcinæ exercitum excipere potuerunt, cum deesset ipsis loci opportunitas?

Gallo autem et Spurinna præmissis, non addito unde, *ad occupandas Padi ripas*, assignat Tacitus *quinque prætorianas cohortes, equitum vexilla, legionem primam adjutricem*, et duo *gladiatorum* millia.

In progressu, *gladiatores* tantum regendos dedit Mario Macro, qui tertius, et post eum Flavio Sabino; interjectoque inter alios duos longo satis intervallo, Spurinnam Placentiæ locat cum tribus prætorianis cohortibus, et mille *vexillariis*, qui nusquam in recensione totius antea exercitus nominati, paucisque equitum, et Gallum cum prima adjutrice; qui nescio ubi, aut quando, aut quibus ex causis divisas duxerint copias; sed ubicumque fuerit, cum Bedriacum occuparet in itinere, quo pergebat Placentiam, omnino in septentrionalibus Padi partibus fuit.

Tres vero alii duces, Paulinus, Celsus, et Proculus, non ignota in apparatu hujus belli nomina, ex hac divisione non habent quod agant, (et profecto, ut verum fatear, non video magnis admodum copiis illos potuisse instructos esse, valido præsertim apud Othonem exercitu relicto,) immo ne quidem nominantur. Probabile est, Proculum prætoriano militi præfectum Brixelli substitisse, expectato Othone.

Sed Celsi et Paulini nomina in prælio *ad Castoris* ante non occurrunt, qui de repente ad duodecimum

NOTÆ

a Cremona milliare in conspectum prodeunt, nec procul Bedriaco (ubi Gallus relictus) nulla in antecessum mentione eorum facta; præter multos alios cum *prima legione* ipsis attributa, quæ Gallum proprie ducem habebat.

Adeo ut, cum auctor in culpa sit, quod rem illam perspicue descriptam non habemus, opinari liceat, Paulinum et Celsum postea Brixello missos in castra ad Bedriacum, aut cum Gallo futuros imperio pari, aut datos ei successores, quod vero propius est, et discessisse Gallum, forte curando ex casu vulneri, quem secundo historiarum reperias, cum in prælio *ad Castoris* silentio transmittatur, et illo ad Bedriacum; non deprehendes tamen, ubi Tacitus eum ultimo constituit.

Quod vero auctor noster, ob leves, gladiatores inter et Vitellianos, pugnas, non satis continuo exercitas, ab Othone fratrem Titianum accersi facit, Romæ relictum, ut proximum sibi locum tueretur, Plutarchus longe melius magisque ex vero scribit, factum id post prælium *ad Castoris;* quod ignaviam Paulini incusaret, missum quoque Proculum prætorianis cohortibus præfectum; sed quando Bedriacum venerint, juxta cum ignaris scio.

Jam vero si Otho Brixelli, Paulinus et Celsus Bedriaci fuerint, quem locum designabimus habitis inter Othonem, Titianum, Proculum, Paulinum, et Celsum consiliis, absente Gallo?

Hic novus Taciti lapsus, vindicemque se nodo præstat Plutarchus, qui scribit Othonem Brixello Bedriacum petiisse, adhibendis in consilium præfectis quoad summam rei.

Hactenus de Othone ejusque præfectis. Sequitur, copias expendamus, quæ fuerunt duplices, aut Roma ductæ, aut aliunde advocatæ.

Quas Roma duxerat, sextuplices fuerunt, 1. *quinque prætoriæ cohortes,* 2. *equitum vexilla,* 3. *legio prima adjutrix,* 4. *gladiatores,* 5. *ceteræ prætoriæ cohortes,* et 6. *classici.*

Apud Gallum et Spurinnam fuerunt, 1. *quinque prætoriæ cohortes,* ex quibus tres Spurinna Placentiæ habuit, duas reliquas videtur Gallus habuisse: 2. *equitum vexilla* sine numero: 3. *legio prima adjutrix classica ex reliquis cæsorum a Galba ad Pontem Milvium:* 4. duo millia *gladiatorum.* In obsidione Placentiæ mille *vexillarii* recensentur; an ab omnibus hisce diversi, an aliorum pars fuerint, ignoro.

In Othonis comitatu *speculatorum lecta corpora,* ut opinor, e prætorianis. 5. *ceteræ prætoriæ cohortes,* exceptis quinque cum Gallo missis; et tamen ingens prætorianorum numerus classi Narbonam missæ militabat, adeo ut reliquæ non adessent.

Classici, undecumque tandem emerserint, multos nobis suppeditarunt, et in multos sufficient viros. Septem millia *ad Pontem Milvium* a Galba cæsa, ceteri decimati, *e reliquis prima legio adjutrix constabat.* In classe Narbonensi multitudo eorum æquaverat milites.

Hic ingentem classicorum numerum habemus, cum Othone mille *classici inter Placentiam et Ticinum intercepti,* quos omnes circumstantiæ persuadent non fuisse ex isto agmine.

Plurimis quoque classicis instructus Turullius Cerealis, sed unde acciti fuerint, et quomodo iis præesse cœperit, Tacitus ignorare nos patitur.

Præter illos in tantam multitudinem diffusos, tertius liber integram nobis legionem e classicis exhibet, a *prima adjutrice* diversam, quæ Hispa-

NOTÆ

niam tum obtinebat.

Externæ Othonis copiæ fuerunt, quas solum submiserat Illyricum, ubi septem tum legiones, duæ scilicet in Dalmatia, *undecima Claudiana*, et *quartadecima Gemina*; totidem in Pannonia, *septima Galbiana*, et *tertiadecima Gemina*; tres in Mœsia, *tertia Gallica*, *septima Claudiana*, et *octava Augusta*, ut alibi dictum.

Jam vero omnibus illis ab Othone arcessitis, jussu ejus, inquit Tacitus, iter ingrediuntur legiones e Dalmatia et Pannonia; ubi manifesto in vitio hæret, cum et legiones e Mœsia eo contenderent, quæ ad Aquileiam penetrarunt, facili in Othonis partes animo, ut idem narrat Tacitus.

Adeo ut septem illæ legiones mandato Othonis excitæ, pariter incederent; sed quæ anteverterint eventum prælii ad Bedriacum, quæ non, (si quid video) nodus est inexplicabilis.

Atque ut rem inde repetamus, unde amotis dubii nebulis non infuscata se dat, tres legiones e Mœsia prorsus ab hoc prælio abfuerunt: Tac. l. III. 'Mœsici exercitus vires integræ.'

Affuerunt *duo millia* præmissa e quatuor legionibus, quæ in Dalmatia et Pannonia, ut Tacitus loquitur. Sed Suetonius Vespasiano c. 6. videtur velle ex Mœsia venisse: 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni;' et ipse Tac. *præmissi Mœsia*.

Intelligitque, aut eosdem, quos hic e Dalmatia Pannoniaque advenisse scribit, aut qui prælio interfuerant, et cum universus lustraretur exercitus, hic non inveniuntur.

Et lib. III. 'Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere hostem,' ubi agit de levibus equitum pugnis, in principio prælii ad Bedriacum.

Ante quatuor vero legiones e Dalmatia et Pannonia, *alæ cohortesque præveniebant*: quæ verba referenda videntur ad hæc, *bina millia præmissa*; quanquam fieri possit, ut auxiliares alii missi fuerint post *bina millia*, et ante ipsas legiones; quarum adventus quæstionem facit intricatissimam.

In prælio *ad Castoris*, habemus *tertiadecimæ legionis vexillum* ex illis Pannonicis. In atroci ad Bedriacum pugna, *tertiadecima legio* a Tacito recensetur, et Vedius Aquila ejus legatus.

Quartadecimanorum quoque ex Dalmaticis legionibus mentio fit in feroci ad Bedriacum conflictu, et lib. III. 'Quartadecimani campis Bedriacensibus fusi stratique.'

Septimam autem *Galbianam* et *undecimam Claudianam* ante prælium commilitonibus suis junctas fuisse, ut ut in ipsa acie non exprimantur diserte, ex eo patet, quod æque *inter victas legiones* numerentur ac quartadecima et tertiadecima, et jubente Vitellio, 'suis hybernis redditæ,' et 'in Pannonia tertiadecima legio ac septima Galbiana dolorem iramque Bedriacensis pugnæ retinentes.'

Insuper milites prætoriani campis Bedriacensibus cedere coacti, unico se Mœsicarum legionum auxilio solantur; quæ ad Brixellum quoque animando Othoni nominantur; 'præmissi Mœsia eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant, ut nemo dubitet posse renovari,' &c.

Atque hæc, similemque in sensum loca, persuadent, probabiliter statui posse, quatuor legiones e Dalmatia et Pannonia jam ante venisse, ceterisque junctas fuisse; sed quando venerint, et quomodo, aut ubi se collegerint, quæque aliæ huc faciunt circumstantiæ, ut res tanti momenti perspicua narratione dilucescat, non

NOTÆ

unoumanda Taciti negligentia, nobis intereiderunt.

Contra, quartamdecimam nondum eo venisse, astruunt Taciti verba in Bedriacensi consultatione, vix duobus aut tribus ante pugnam diebus inita; 'paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Mœsicis copiis affore;' unde colligere liceat, alias tres jam venisse, sed non quartamdecimam.

E victis legionibus, quartadecima, prima, tertiadecima, septima, undecima, *soli quartadecimani se victos abnuebant;* ut ceteras affuisse, probabilitatis habeat speciem.

Medio inter consultationem et pugnam tempore, altum de adventu silentium, qui omnino, si venerant, memorari debuerat, atque unde Titianus et Proculus suam contra Paullinum et Celsum defensionem munivissent.

Si ex conjecturis hæc petita dixeris, quomodo te expedies ex hoc Taciti loco, 'Cœnus atroci mendacio universos perculit, affirmans, superventu quartædecimæ legionis, versam partium fortunam;' tanquam re certa, quod quartadecima nondum venisset tempore Bedriacensis pugnæ. Et rursus, ubi agit de quartadecima legione, 'Bedriacensi acie vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.'

Præterea Pannonicæ legiones, teste Plutarcho, abfuerunt quoque, cum illa ad Bedriacum consultatio haberetur: 'Quas Otho ex Mysia Pannoniaque expectabat copias, non minores erant iis quas secum habuit.' Tac. lib. III. 'Pannonicæ legiones deceptæ magis quam victæ, resurgere in ultionem properant.'

Sed ut summa sequamur rei vestigia; si quatuor legiones e Pannonia et Dalmatia pars fuerint Bedriacensis prælii, cur ignoramus modum, quo se Vitellio subjecerint, Othoniani exercitus decus numero et virtute.

Et tamen nemo refragetur, quin proxime a pugna quatuor minimum legiones, de quibus disputamus, in Italia fuerint, Vitellii imperio obnoxiæ, ut ipsi Tacito testimonium denuntiamus.

Sed quando in Italiam venerint, an aliis se junxerint, et quando et quomodo se dediderint Vitellio regendas, transmisit silentio iners Taciti labor, qui rem procul dubio gravissimam mutilæ descriptionis ignavia conspurcat.

Quoad Vitellium, nihil non in liquido est, quæstionumque tricis evolutum.

In utraque Germania, *Kalend. Januar. Galba iterum et Vinio Coss.* motus Vitelliani tempore, septem fuerunt legiones, ut alibi diximus: nimirum in Germania inferiori, quinta et quintadecima in stativis *ad Vetera;* primaque *Novesii*, sextadecima *Bonnæ*.

In superiori Germania, quarta Macedonica, et decimaoctava, alias duoetvicesima, positis ad *Mogontiacum* castris, unaetvicesima Rapax, ut arbitror, præsidium *Vindonissæ:* ex illis unaetvicesima Rapax tota, et duæ ad Mogontiacum, Cæcinam comitatæ, cui triginta millium exercitus colligebatur; atque se in Italia sociavit ala Syllana.

Valens secum sumsit *aquilam Quintæ*, cohortesque et alas ex tribus aliis, constituendo quadraginta millium exercitui; aggregantibus se in itinere *legione Italica et octo cohortibus Batavorum*, Tac. Hist. I. et tamen ante Vitellii adventum nulla hic comparet legio, nisi Rapax, et Quintani.

Per *aquilam* autem *Quintæ*, non tota legio, sed magna ejus pars intelli-

rium ejus e[2] Dalmatia[l] Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones: e quibus bina millia[m] præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima a Galba[n] conscripta; veteranæ undecima ac tertiadecima et præcipua[3] fama quartadecumani,[4] rebellione Britanniæ compressa. Addi-

Pannoniaque. Erant quatuor legiones; e quibus præmissa duo millia; haud longis ipsæ spatiis sequebantur: septima delecta a Galba; veteranæ undecima et tertiadecima, et magna belli *fama quartadecima, ob rebellionem Britannorum coërcitam.*

omissum, *interim*.—2 Sic bene Ryckius e Mss. Flor. et Agr. Freinshemius, *a Dalmatia;* [sic Gronov.] *Brotier*.—3 Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Reg. Guelf. et Rhenanus, *præcipui*.—4 In Ms. Corb. et editione principe, *præcipua fama quartadecima*. Puteolanus, *quartadecumana*. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ut jam dictum, *præcipui fama XIIII* vel *quartadecuma*. Sed in margine Mss. Harl.

NOTÆ

genda est, *Quinta* licet nomen gerat, cum multi, eodem tempore, et *Quinta* nomine, castra *Vetera* tenerent.

Abiturus autem Vitellius secum traxit reliquum Germanici exercitus robur (ait Tacit. lib. II.) remanente in Germania eodem legionum numero et nomine, (Rapace tantum excepta, quæ integra decesserat;) sed imminutis admodum ordinibus, paucisque et pæne nullis militibus.

Ita ut Hordeonius Tac. lib. IV. sub signis habuerit in Germania, quintam et quintamdecimam *ad Vetera*, sextamdecimam *Novesii*, primam *Bonnæ*, quartam et octavamdecimam, alias duo-et-vicesimam, *Mogontiaci*.

Et eodem tempore in Italia sub Vitellio fuerit alia *Quinta*, alia *quintadecima*, alia *sextadecima;* et sic alia *prima, quarta, octavadecima*, alias *duo-et-vicesima;* non integræ legiones, sed binæ ejusdem legionis partes, excepta *Rapace*, quam integram secum sumsit Cæcina, non relicta in Germania legione quæ vocaretur *Rapax;* donec illa legio eodem postea se conferret sub Cereale. *Savilius.*

l *Dalmatia*] Sic e Mœsia legiones proficiscebantur, sed ad Aquileiam substiterunt. *Savil.*

Suet. Vesp. 6. 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni, postquam iter ingressis nuntiatum est victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse: nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent.'

m *E quibus bina millia*] Cepit Interpres Hisp. quasi *bina millia* ex qualibet legione *præmissa* fuerint: verisimilius puto, fuisse delectos quingentos vexillarios ex singulis legionibus, ut duo ista bina millia præcederent; eo magis, quod adventabant ipsæ legiones, ut prælio adessent.

n *Septima a Galba*] Et inde *Galbiana* dicta: huic præerat legatus Antonius Primus impositus a Galba, qui et tamen se ducem obtulit Othoni, statim post occisum Galbam: sed tum neglectus est, et nullo usu fuit hoc bello Othoniano, spretus ob malam famam; et forte, quia legio hæc tantum Aquileiam usque venit, nec prælio affuit.

Forte et Antonium hunc intelligit Tac. infra Hist. lib. III. 86. 'Imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum

derat gloriam Nero, eligendo,[o] ut potissimos. Unde longa illis erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. Sed, quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas[p] inerat: agmen[5] legionum alæ cohortesque[q] præveniebant. Et[6] ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque Prætoriæ cohortes, et equitum[r] vexilla cum legione prima:[s] ac deforme

Adjunxerat decus Nero, quartadecimanos *asciscendo, ut* bello *præcipuos. Unde constans illis in Neronem fides, et* mox *promtus in Othonem favor. Sed quo plus virtutis ac virium,* eo gravius *tardiusque incedebat* agmen *ex fiducia: alæ et cohortes prævertebant. Ex ipsa civitate non mediocre agmen, quinque cohortes prætorianæ, et vexilla equitum cum legione prima: et præterea auxilium indecorum,*

Bodl. emendatum, *quartadecimani.*—5 In Ms. Reg. et editione principe, ac Beroaldus, *eo agmen legionum.* Puteolanus recte omisit, *eo.* In Mss. Harl. et Guelf. altera tantum manu additum. *Brotier.*—6 Sic Budens. Flor. et

NOTÆ

a Galba descivissent:' quamvis præcipue respiciat hic ad Cæcinam, Lucilium Bassum, Burdonem et alios; qui cum exercitibus integris, aut classibus, transiere ad Flavianos.

[o] *Eligendo*] Primo forte adversus Albanos, dein quod majoris momenti fuit adversus Vindicem.

[p] *E fiducia tarditas*] Tarditatem accusat earum legionum, quas jamjam enumeravit, non autem Othonis, aut illius exercitus, aut solius quartædecimæ legionis; non enim de una legione dixisset, ' quo plus virium ac roboris;' præterea mox addit: ' agmen legionum alæ cohortesque præveniebant.' Sicque manifesto convincit, accusari tarditatem quatuor legionum, de quibus hic, et jam dixerat, scil. de iisdem, ' e quibus bina millia præmissa, ipsæ modicis intervallis sequebantur,' id est, lente, tarde veniebant.

[q] *Alæ cohortesque*] Fortasse intelligit duo millia, quorum ante meminit; fortasse etiam, aut potius, alios præterea. *Savilius.*

Alæ cohortesque] Capiunt de auxiliaribus. Attamen et erant eo ævo *cohortes* Rom. quæ separatim merebant, ut et *alæ* multæ. Erant et cohortes Rom. simul et auxiliares. Magis expeditæ illæ cohortes, quam legiones; quare propere et raptim trahebantur ad urgentia belli. Forte et hæ cohortes vexilla legionum erant, saltem ex parte.

Alæ cohortesque] Intellige auxilia quatuor harumce legionum, quæ expedita magis, at legionum agmen gravius. Possint et intelligi forte *vexillarii,* seu electi harum legionum, et eques legionarius, additis tamen auxiliariis, ut qui magis expediti essent.

[r] *Equitum*] Scil. *equitum* prætorianorum; forte et aliorum equitum *vexilla cum legione prima* adjutrice, quæ et suos equites habuit.

Equitum vexilla] Sic dixit, non quia magis propria essent vexilla *equitum,* quam *peditum,* sed quia abstracta erant a legionibus suis illa vexilla, aut a cohortibus prætorianis; nec forte totæ *alæ* erant, sed tantum partes, seu *turmæ.*

[s] *Legione prima*] Quæ *prima adjutrix,* seu *classica* dicta.

insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma[t] etiam severis Ducibus[u] usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas[v] præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes[w] Cæcina, quem sisti intra[7] Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora,[x] cum ceteris Prætoriis

bina millia gladiatorum, sed bellis civilibus id *etiam egregiis Imperatoribus factitatum. Impositus his copiis Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna præire jussus ad occupanda Padi littora; quia primi conatus in irritum cesserant, cum jam Alpes superasset Cæcina, quem crediderat* Otho *cohiberi posse intra Gallias. Ipsum Othonem stipabant speculatorum delecta robora, cum cetero milite prætorio,* etiam *emeriti*

Agr. Brotier. omisit *et*, et sic Gronov.—7 Sic bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. Male Mss. Corb. Reg. et editio prin-

NOTÆ

[t] *Per civilia arma*] Pompeius in bello civili adversus Cæsarem idem meditabatur; sed dissuadentibus amicis ab incepto destitit. Cæsar de bello civili III. 4. *Savilius.*

[u] *Severis Ducibus*] Forte Pompeium tantum intelligit, aut respicit ad Syllam et Marium: nam nec dictator Cæsar, nec Brutus aut Cassius, talibus militiæ flagitiis uterentur.

[v] *Padi ripas*] Quæcumque tandem sententia fuerit, res docet, custodiendæ ripæ non adhibitos, præter gladiatores. *Savilius.*

[w] *Prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes*] Sueton. docet fuisse commissum aliquod prælium apud Alpes, sed silet Tacitus. Forte aliquod leve prælium fuit cum ala Sylana aut cohortibus quæ bellum transmisere in Italiam, quod neglexit Tacitus, ut levis momenti, vel forte non advertit.

Transgresso jam Alpes] Suet. Oth. 9. 'Et tribus quidem, verum mediocribus præliis apud Alpes, circaque Placentiam, et ad Castoris...vicit.' An victus Cæcina apud Alpes? Forte id intelligendum de cohortibus auxiliarium, quas præmiserat; quæ forte vexatæ in transitu, sed tamen perruperunt in Italiam.

Alpes] In quarum transitu commissa pugna, si audimus Sueton. Oth. et hic innuere videtur Tacitus, et si non de pugna, saltem de copiis oppositis intelligit.

Alpes] Vide notas lib. I. cap. 66.

[x] *Speculatorum lecta corpora*] Speculatores, militum genus, ferebant literas publicas, et principis, deputati a præfecto prætorii; quibus et diplomata dabat obsignata suo annulo.

Plut. Galba: 'Cum consules publicos famulos destinassent, qui decreta ad Imperatorem perferrent, iisque obsignata diplomata tradidissent: quibus agnitis, singularum urbium magistratus, dispositis vehiculis, iter tabellariorum accelerarent: Nymphidius haud mediocriter indignatus est, quod non ab ipso militibus sigilloque acceptis, isti missi essent,' &c.

Speculatorum lecta corpora] Cepit interpres Hispanus de personæ seu corporis custodibus, ita ut distinguat

cohortibus, veterani e Prætorio,[y] classicorum[z] ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter:[a] sed lorica ferrea usus[3] est,[b] et ante signa pedester, horridus,[c] incomtus, famæque dissimilis.

prætoriani, et *classiariorum ingens multitudo. Nec illi lentum aut molle per voluptates iter; sed tegmen ferreum induerat, et ante agmen pedester, atrox, incultus, et famæ suæ contrarius.*

cepe, *inter.* Idem.—3 Ita Mss. Flor. Reg. editiones veteres et recentiores.

NOTÆ

duo genera custodum, et *speculatores* propius stipent principem; et certe custodiebant illi Claudium epulantem, ita ut alii *prætoriani* in foribus palatii excubarent. Vocat interpres Gall. *speculatores, les archers de la garde.*

[y] *Veterani e Prætorio*] Distinguit veteranos a cohortibus, recte: quia exauctoratos intelligit, et qui post sedecim stipendia habebantur sub vexillo, non aliter quam legionarii, de quibus ad Ann. I. Atqui hi *veterani* nec in legionibus ultra censebantur, nec illi in cohortibus præt. *Lips.*

Veterani] Qui exauctorati, et jam forte belli munerum et excubiarum immunes, nisi spe novæ prædæ allecti ad militiam revocarentur.

Veterani e Prætorio] Qui scil. *evocati*, seu revocati ad militiam, urgente necessitate belli: nam si *veterani* prætoriani, postquam exauctorati sunt, adhuc retinentur sub vexillo, qui differunt ab aliis, nisi forte majus stipendium accipiant? nam quid agunt sub illo vexillo, nisi adhuc excubent principi, et castris suis? et sic ab aliis nullo modo differunt, nisi forte novam cohortem componerent, etiam per vices assidentem foribus principis, quod factum non putem.

Potius est, ut illi velut *evocati* haberentur, quia revocati ad militiam erant, et eodem ordine merebant, quo alii prætoriani, nisi quod altiores forte ordines ducerent, et majora præmia seu commoda adipiscerentur, utpote militiæ veteres et conspicui bello.

[z] *Classicorum*] Qui nondum compositi in numerum legionis, qui forte nondum sub signis; et tamen sic jam nihil pertinebant ad classem aut mare, sed trahebantur suppleturi legiones, cohortes, aut præsidia. Quamplurimi classici hocce bello reperiuntur.

Galba, si credimus Dioni lib. LV. delegit *primam adjutricem*, et *septimam*, Galbianam. Hæc *prima adjutrix*, haud dubie etiam ex classicis constabat, et tamen tot millia interfecerat Galba.

Vespasianus etiam duas conscripsit, *secundam adjutricem*, et quartam Flaviam; idem Dio. De qua *secunda* mentio Hist. lib. v. 16. 'Illa primum acie Secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos:' sed an ex classicis, incertum.

[a] *Nec illi segne aut corruptum luxu iter*] Sic fere Plutarchus de Artaxerxe: 'Neque enim aurum, neque Candys, neque apparatus duodecim millium talentorum, qui semper Regis personæ adhæsit, impediebat, quin ageret et labori incumberet, fere ut e vulgo homines; immo vero, pharetram peltamque gestans, ipse primus ingrediebatur per vias montium arduas et acclives, omisso equo; ita ut alii omnes, ejus vim et alacritatem conspicientes, allevarentur, et, velut alas habentes, incederent.'

[b] *Lorica ferrea usus est*] Alius de-

12. Blandiebatur cœptis Fortuna, possessa per mare[d] et naves majore[1] Italiæ parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium:[e] quibus tentandis[f] aggrediendæque[2] pro-

Consiliis arridebat fortuna, occupata per mare et classem majore parte Italiæ, prorsus usque ad principium maritimarum Alpium: quibus lacessendis, oppugnan-

In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenanus tantum, *usus*. Grut. ambas voculas *usus est* deletas cupiebat.

1 Budens. et edd. ante Rhen. *et majore*. Eam particulam connectentem Rhen. delevit. *Oberl.*—2 Sic bene Mss. Farnes. Corb. Lipsius et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et editionibus veteribus, *aggrediendisque*.

NOTÆ

scribitur a Juven. Sat. III. vs. 190. Quid si ex priore fama hæc illi affingantur a poëta? *famæque* sit *dissimilis*. Savilius.

[c] *Horridus*] Vertit interp. Hisp. *terrible y espantable à la vista*, id est, terribilis et visu formidandus: quo mentem Taciti non exprimit. Nam hic squallidum cultum tantum intelligit; qui tamen horror in viro militari et Imperatore Rom. non injucundus. Sic ornatus ille sic formidatus hosti tantum, sic amicis lætus gratusque. Tac. lib. de Mor. Germ. de Suevis. 'Usque ad canitiem, horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant. Principes et ornatiorem habent: ea cura formæ, sed innoxiæ. Neque enim, ut ament amenturve, in altitudinem quandam ac terrorem adituri bella comti, ut hostium oculis ornantur.'

[d] *Possessa per mare*] Sic Ann. lib. II. 5. 'At si mare intretur, promptam ipsis possessionem.' *Germaniæ* nempe, non *maris*, ut volunt.

[e] *Maritimarum Alpium*] Alpes maritimæ sic dictæ, quod mari vicinæ sunt: hæ a Varo flumine, quod Italiam a Gallia disterminat, incipiunt. *Lupanus.*

Maritimarum Alpium] Alpes maritimæ, montes Liguriæ regionis Italiæ, et Galliæ Narbonensis, versus mare Ligusticum: hodie vocamus *Alpes Maritimes*. Sunt in parte meridionali status Pedemontii. Provincia Viennensis quarta dicta est *Alpes Cottiæ et Maritimæ* posterioribus temporibus. *Tillemon.*

[f] *Quibus tentandis*] Duplex mandatum Othoniani duces habuerunt, tentandarum Alpium, et Provinciæ invadendæ, quæ ad Vitellium defecerat.

Supra lib. I. 'Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida et partibus fida.' Infra: 'imminere provinciæ Narbonensi in verba Vitellii adactæ classem Othonis, trepidi nuntii attulere.' *Lipsius.*

Omnes aditus Galliarum, (in quibus *Alpes maritimæ*,) armis Vitellii tenebantur. Tac. 'quando Penina, Cottiæque Alpes, et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur:' at Othoni placuerat sistere in Gallia Cæcinam; Tac. 'transgresso jam Alpes Cæcina, quem sisti intra Gallias speraverat.' Eaque de causa Narbonensem provinciam memoratos duces classe aggredi jussit, ut, illa recepta, aditus Alpium maritimarum pateret. *Salin.*

vinciæ Narbonensi,[3] Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacensem[g] Duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus:[4 h] Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio[i] regebat, ut adversus modestiam disciplinæ[j] corruptus,[5 k] ita præliorum avidus.[5] Non Italia adiri, nec[6] loca sedesque patriæ vide-

deque provinciæ Narbonensi constituerat duces Suedium Clementem, Antonium Novellum, et Æmilium Pacensem. Sed Pacensi per insolentiam militum indita vincla: Antonio Novello nihil auctoritatis erat: *Suedius Clemens ambitiose imperabat*, qui, *ut erga severitatem militarem parum intentus, ita in pugnas promtissimus* erat. *Non Italia, non regiones, aut natale solum peti videbantur; incendere, diri-*

Brot.—3 Budens. *aggrediendisque pr. Narbonensis.*—4 Sic bene Mss. Flor. Corb. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et editione principe, *junctus*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *victus*. Brotier.—5 Ita libri omnes scripti et editi. Hæc frustra ad milites refert J. F. Gronovius; et emendat, *corruptos . . . avidos*. Idem.—6 Ms. Corb. *neque loca*.

NOTÆ

g *Æmilium Pacensem*] Qui tribunus olim urbanarum cohortium et exauctoratus a Galba erat, Tac. Hist. I. 20.

h *Vinctus*] Non *victus*, ut volunt: nec is erat, qui vinceretur a milite quamvis immodesto, immo quia disciplinam acerrime usurpabat: *vinctus* est, et sic opponitur Novello, cui *nulla auctoritas*: et Clementi, qui 'ambitioso imperio regebat, et adversus modestiam disciplinæ corruptus erat.'

i *Ambitioso imperio*] Quid sit ambitiosum, molle, aut precarium imperium, satis explicat Tacitus, cum addit: 'ut adversus modestiam disciplinæ corruptus,' &c.

j *Adversus modestiam disciplinæ*] Unde sæpe et aviditas certandi, aut certe necessitas, de Ceriali Tac. Hist. IV. 71. 'Ipse pugnæ avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior.'

Et l. V. 21. 'Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura disciplinæ.' Antea: 'parum temporis ad exequenda imperia dabat: subitus consiliis, eventu clarus.'

Sed præcipue ex immodestia militari sequitur, quod statim refert Tacitus, sedes patrias tanquam 'urbes hostium urere, vastare, rapere,' &c.

k *Corruptus*] Hæc commodius de militibus quam de duce dici censeo, et sic scripsisse Tacitum: 'Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ corruptos, ita præliorum avidos.' *Gronovius.*

Immo Clemens idcirco ambitioso imperio regebat, quod modestiam disciplinæ corrumperet, seu corrumpi pateretur; in eo enim *ambitiosum imperium*, quod veluti precario imperaret; quod nimia indulgentia militares animos illiceret; quod insanire illos pateretur omni modo: nec certe tam corrumpitur miles lascivia aut licentia propria, quam ambitione ducum, auram popularem captantium.

Sic l. I. 60. 'Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinæ Cælio; spoliatas et inopes legiones Cælius Trebellio objectabat: cum interim, fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta,' &c.

bantur: tanquam externa littora et urbes hostium urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. Pleni agri,[l] apertæ domus: occursantes domini[m] juxta conjuges[7] et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat Procurator Marius Maturus.[n] Is concita gente (nec deest juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu[8] cæsi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non castra, non Ducem noscitantibus, neque in victoria[9] decus esset, neque in fuga flagitium.

13. Irritatus eo prælio Othonis miles vertit iras[o] in muni-

pere, agere, et ferre velut externas oras, et civitates hostium: eo immanius, quod nihil usquam præparatum erat *adversum formidines. Referta prædia, reseratæ ædes; obvii possessores una cum uxoribus et filiis, tranquillitate pacis, et belli cladibus intercipiebantur. Marius Maturus procurator tum maritimas Alpes regebat. Is convocata natione* (*nec desunt* capti *juvenes* bello) *voluit prohibere Othonianos ingressu provinciæ. Sed primo congressu fusi fugatique montani, ut quibus, tumultuario conscriptis, non munimenta, non imperia ducis noscentibus, neque in vincendo gloria esset, neque in fugiendo dedecus.*

Exasperatus ea pugna Othonianus miles, sævitiam flexit adversus oppidum Al-

7 Idem *juxta conjuges suas*.—8 Idem *primo ictu*.—9 Ms. Jes. *victoria*, omissa præpositione.

NOTÆ

[l] *Pleni agri*] Id de villis seu prædiis intelligi possit: nam ea incipiente vere transigebantur, quo parum lædi segetes queant.

[m] *Occursantes domini*] Nota morem obviam eundi principibus ac ducibus in lætitia. Tac. l. XIV. cum Neroni obviam itur, ait: 'Conjugum ac liberorum agmina per sexum et ætatem disposita.' Liv. l. XXIII. 'Marius, concione advocata, edicit, ut frequentes cum conjugibus ac liberis obviam irent Annibali.' *Pichena.*

Forte non lætitia, sed necessitate, aut fortuito tantum illi occursabant.

Et vere fortuito tantum, non per officium occursabant. Sic enim infra eod. l. XXVI. 'Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse . . . percrebuerit.'

Occursantes] Quia fuga aut latebris, neque sibi neque suis opibus vel copiis providerant; forte etiam quidam occursabant, ut benigne eos exciperent, velut socios et amicos, et in prædones incidebant.

[n] *Maturus*] Qui Vitellio fidus, eo bello, dein et bello Vespasiani; donec tandem vicinis ad Flavianas partes transeuntibus, *digresso Valente*, etiam ipse sacramento eodem, quo omnes, adactus est.

[o] *Vertit iras*] Et haud dubie vastavit diripuitque oppidum: patet ex sequentibus; 'Calamitatibus insontium expleta ira:' et exemplo fœminæ Liguris, quæ *per cruciatus interrogata*, ubi pecuniam et *filium occuleret?* et mox, c. 16. 'direptos vastatosque

cipium Albium Intemelium:[1] [p] quippe in[2] acie nihil prædæ: inopes agrestes et vilia arma: nec capi poterant, pernix[3] genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam[q] præclaro exemplo fœmina Ligus,[4] quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent, 'ubi filium occuleret?' uterum ostendens, 'latere'[5] respondit. Nec ullis deinde terroribus,[6] [r] aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit.

14. 'Imminere provinciæ Narbonensi, in verba Vitellii adactæ, classem Othonis,' Fabio Valenti trepidi nuntii attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum[1] [s] cohortes, quatuor equitum turmas,[t] universam

bium Intemelium: namque in prælio nihil præmii aut opum; egeni rustici, et nullius pretii tela: nec attingi aut prehendi poterant, gens cursu levis, et scientes regionis: sed miseriis innocentium satiata cupido. Intendit odium egregio instituto mulier Ligus, quæ occultato filio, cum simul opes abscondi putassent milites, ideoque per tormenta inquirerent, ubi filium obtegeret? *exhibens alvum, illic occultari subjecit. Nec ullis postea cruciatibus, aut exitio, firmitudinem vocis eximiæ* in mollius *flexit*.

Pavidi tabellarii nuntiavere Fabio Valenti, classem Othonis instare Galliæ Narbonensi, quæ sacramentum Vitellii acceperat. *Venerant oratores civitatum, suppetias rogantes. Misit duas cohortes Tungrorum, quatuor turmas equitum,*

1 Sic bene Lipsius et recentiores. Male Mss. *Albintimilum*, *Albuntimilium*, aut quid corruptius. *Brotier.*—2 Budens. *in ea acie.*—3 Bud. *nec pern.* τὸ *nec* Rhen. vult verti in *et.*—4 Ms. Agr. et editio princeps, *Ligur*. Vulgo Mss. *Lygus*. Sic quoque Virgilius, Æneid. XI. 715. 'Vane Ligus, frustraque animis elate superbis.' *Brotier.*—5 Amicus Ryckii supplebat, *hic latere.*—6 Ita Mss. Flor. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tortoribus*, *aut morte*. In margine Ms. Harl. additum, *terroribus*.

NOTÆ

classe, etiam quos cohortes alæque' Vitellianæ 'protegerent.'

[p] *Albium Intemelium*] Ita quidem e Strabone scripseris l. IV. 'Cum duplices sint Ligures, Intemelii et Ingauni: jure eorum ad mare coloniæ, altera Albium Intemelium dicta, quasi Alpium; altera paulo contractius, Albingaunum.'

Nec aliter in Plinio, quin tamen etiam concise *Albintemelium* dicta fuerit, haud negaverim. *Lipsius.*

Intemelium] Urbs Liguriæ regionis: hodie *Vintimiglia*, urbs oræ Genuensis ad meridiem et occidentem, in Italia. *Tillemonius.*

[q] *Auxit invidiam*] Armorum civilium et partium Othonis; seu magis præcise, calamitatum et rapinarum, quibus Othoniani isti per Italiam grassabantur.

[r] *Terroribus*] Cruciatuum scil. aut vel ipsa morte, quam ipsi intulerunt: sic interp. Hispanus.

[s] *Duas Tungrorum*] Non *Turingorum*, qui longius a Rheno dissiti nec

Treverorum alam cum Julio Classico, Præfecto, misit: e quibus pars in colonia Forojuliensi[u] retenta, ne, omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis[v] acceleraret. Duodecim equitum turmæ, et lecti e cohortibus, adversus[2] hostem iere: quibus adjuncta Ligurum[w] cohors, vetus loci auxilium,[x] et quingenti Alpini,[3] qui nondum sub

totam Treverorum alam cum Julio Classico, qui iis præesset: quarum copiarum *pars in oppido Forojuliensi habita, ne omni milite expeditioni terrestri intento, destituto* sic *pelago, classis approperaret. Duodecim turmæ equitum, et validissimi cohortium contendere adversus hostem: quibus addita cohors Ligurum, priscum regionis præsidium, et quingenti Pannonii nondum sub vexillis. Nec cuncta-*

1 Sic bene Ms. Reg. Rhenanus et recentiores. Editio princeps, *Thuringorum*. Mss. Harl. Bodl. Jes, et Puteolanus, *Turingorum*. Brotier.—2 Bud. *ad host.*—3 Brotierus cum ceteris legit *Pannonii nondum sub signis*. At Pannonii

NOTÆ

Tacito commemorati sunt. Transrhenani Vitellii partes secuti sunt, sed proximi ripæ, ut Tencteri, Usipii, Tubantes, Chamani, Bructeri, &c.

Tungrorum] Tungri populi Germaniæ inferioris, in Belgica regione Galliæ; hodie diœceses Episcopatuum Leodiensis *Lyege*, et Namurcensis *Namur*; vel secundum divisiones temporales Namurcensis comitatus *Namur*, Limburgensis ducatus *Limbourg*, et pars dominii temporalis Episcopatus Leodiensis *Lyege*, pars comitatus Hannoniensis *Haynaut*, et pars ducatus Luxemburgensis *Luxembourg*: ex Geographia Sansonis. *Tillemon.*

[t] *Quatuor equitum turmas*] Puto, legionariorum equitum: nam si fuissent externi, eos nominaret quemadmodum et *Treveros*, quorum *alam universam* missam dicit; ut sic distinguat eam a *turmis*, quæ minor pars equitatus quam ala: *cohortes* sunt peditum.

Ala habuit 400. equites, interdum 500.; vel et mille aliquando. Ala divisa in decem turmas, quandoque in sedecim.

Si pro prisca divisione sumitur Tacitus, qua decem turmæ fuerunt in ala, totus ille equitatus 14. turmæ fuerunt, ex quibus duæ remanent in Colonia Forojuliensi, duodecim aliæ eunt ad bellum. Quælibet turma habuit 30. vel 32. equites.

[u] *Forojuliensi*] Forum Julii, urbs Oxybiorum populorum in Viennensi Tertia, Galliæ Narbonensis provincia: hodie *Frejus* urbs Provinciæ *Provence*, in ora meridionali regni Franciæ. *Tillemon.*

[v] *Classis*] Ne classis, destituto navibus aut præsidiis mari, Coloniam Forojul. invaderet.

[w] *Ligurum*] Liguria, regio vel provincia Galliæ Togatæ ad mare Ligusticum in Italia: hodie fere omnis status Genuensis, *Genes*, nonnullique *minores status* in hac Reipublica siti, et major pars ducatus Montisferrati, *Montferrat*, necnon partes meridionales statuum Pedemontii et Mediolanensis, *Piemont* et *Milan*, in Lombardia superiore. *Tillemonius.*

[x] *Vetus loci auxilium*] Nempe Coloniæ Forojuliensis.

signis.[y] Nec mora prælio: sed acie ita instructa,[z] ut pars classicorum,[a] mixtis paganis,[b] in colles mari propinquos

tum, quin certaretur: sed acie ita disposita, ut pars classiariorum, adjunctis incolis, se erigeret in montes mari proximos, et prætorius miles occuparet, quantum

Othonis partes sequebantur: v. cap. 11. et 17. Hinc Savilius reponit *Alpini*, et intelligit Ligures. Mox etiam ipse Tacitus memorat *Alpinos*. Sequor Sa-

NOTÆ

[y] *Nondum sub signis*] Qui tirones adhuc et nondum militari disciplina instituti, non statim sub signis militabant. Forte primo adhibiti in præsidiis tantum, et ad sarcinas tuendas in castris etiam veteres *signa* distinguebant.

Suet. Aug. 25. 'Ad tutelam ripæ servos sine mora manumissos sub priore vexillo habuit; neque aut commistos cum ingenuis, aut eodem modo armatos.'

Illi Pannonii sequebantur exercitum, forte ut supplerent legiones, vel cohortes auxiliarium, vel ut armati cohortem ipsi auxiliariam efficerent. Innuit tamen destinatos supplendis legionibus vel cohortibus, cum dicit: *nondum sub signis*.

[z] *Acie ita instructa*] In hoc conflictu distincte apud Othonem memorantur classici, pagani, prætoriani, et classis.

Vitellio militant duodecim equitum turmæ, cohors Ligurum, Tungricarum cohortium delectus, quingenti Pannones, et præter eas copias paulo post *Alpini*, nisi fortassis utroque loco legendum *Albini*, ut forte Ligures designentur, cum nulla assequar imaginatione, quid hic rei sit *Pannonicis*.

Aut si verum id sit, quod tamen mirum videatur, operæ pretium fuisset scire ex auctoris descriptione, quomodo illuc fuerint delati, quæ tamen hic deficit. *Savilius*.

Sed acie] *Acie* scil. Othonianorum.

[a] *Classicorum*] Vertit clar. Harlæus de legione classiaria; sed hæc pugnant inter se, legio et classiarii; quippe sunt duæ militiæ distinctæ: id intelligendum vertendumque ambigue, quemadmodum et narrat Tacitus.

Certe classiarii evecti ab Othone in ordinem et numeros legionis, et potuerunt remitti ad classem, ut ibi etiam legionariam militiam exercerent, quemadmodum et prætoriani, qui etiam vere legionarii et nobilissimi huc missi sunt; sed de ea re nihil clare Tacitus.

Immo patet apud se Othonem retinuisse classiarios, ut sibi fidissimos, et affuit legio *classica* prælio Bedriacensi, a qua strata principia abreptaque aquila unaetvicesimanorum, et quæ postea a Vitellio in Hispaniam remissa, ut otio mitesceret; summæ enim ferociæ fuit.

Vocatur *prima adjutrix*, et nulli antea prælio interfuerat; scil. quia nuper evecta ab Othone, ut ante a Nerone, in numeros legionariæ militiæ, respuente Galba hoc militiæ flagitium.

Nisi forte jam et id antea obtinuisset a Galba, qui mobilitate ingenii eos occiderat, decumarat, in vinculis habuerat, dein et libertatem reddiderat, forte et militiam honestiorem concesserat, quam tanta pervicacia flagitabant, ipso adventante in urbem.

Sed nihil refert: nuper condita illa

exsurgeret, quantum inter colles ac littus æqui loci, Prætorianus miles expleret, in ipso mari ut annexa classis[c] et pugnæ parata, conversa et minaci fronte prætenderetur.[d] Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmæ obtulere se hosti[e] incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere[f] saxis[4] urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus:[5] qui

justi loci erat *inter montes et ripas*, ita *ut in ipso æquore admota prope classis*, *et prælio disposita, intenta, et minaci specie obtenderetur. Vitelliani, quibus minus firmum agmen peditum, et vis in equitatu, statuunt Alpinos propinquis collibus, cohortes conferta acie* disponunt *post equitatum. Turmæ Treverorum invasere hostem improvide, cum contra obniteretur vetustus miles, et simul instaret a latere cum lapidibus idoneum ad conjiciendum etiam agrestium indigenarum agmen; qui*

vilium, et cum Bipont. addo *qui*. Oberl.—4 Ms. Guelf. *sax. etiam*. Bipont. ita locum refingunt: *sim. a latere. Saxis etiam, &c.*—5 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *simul a latere etiam saxis urgeret apta ad jaciendum paganorum manus*. Ms. Flor. *saxis etiam ur-*

NOTÆ

legio, quocumque modo id contigisset. Sed non constat fuisse missam ad naves, neque universam, neque electos ipsius, aut vexillarios.

[b] *Paganis*] *Pagani* a *pagis* dicti sunt; qui ibi habitant, aut inde sunt oriundi; etiam si urbes colant, non recepti in civitatem, nullo prope numero, et plebeii.

Cic. pro domo: 'nullum in hac urbe collegium, nulli pagani aut montani.'

Suetonius Aug. 'Pinarium equitem Romanum, cum, concionante se, admissa turba paganorum, apud milites subscribere quædam animadvertisset:' ideoque infr. eod. lib. prætorianos milites *paganos* appellat, quod vicani urbem colerent: hic vero demonstrantur *pagorum incolæ*.

In libris vero nostris civilibus *pagani* sunt, non milites, quod unde ductum sit, diximus alibi. *Ferrettus.*

[c] *Ut annexa classis*] Id est continua ceteris copiis, et velut aciei terrestri connexa, et velut in partem pugnæ disposita conversaque.

Annexa classis] Quæ prope nempe astaret, velut in eadem acie juxta prætorianos.

[d] *Prætenderetur*] Id est opponeretur, et velut instrueretur secundum longitudinem et spatium oræ maritimæ, qua prælium committeretur.

[e] *Hosti*] Id est, prætorianis cohortibus: nam infra *exciperet veteranus miles*, qui non alius a prætorianis: et alii, scil. pagani et classici, in collibus mari propinquis dispositi; sicque in eos difficile invectus esset eques Tungrorum.

[f] *Simul a latere*] In adversa fronte dispositæ post equitem prætorianæ cohortes; et vincentibus cohortibus, hostemque impellentibus, stabant a latere Alpini *jugis* mari *proximis*. Etiam et a tergo instabat classis. *Ita undique clausi.*

sparsi inter milites, strenui ignavique, in victoria idem audebant. Additus perculsis terror,[g] invecta in terga pugnantium classe.[h] Ita undique clausi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui[6] fugientibus.

15. Nec Vitelliani, quanquam victi, quievere: accitis auxiliis, securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt: cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves: donec, cedente[1] paulatim metu,[i] occupato juxta colle[j] defensi, mox irrupere. Atrox ibi cædes, et Tungrarum[2 k] cohortium Præfecti,[l] sustentata[3] diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos conversi equites circumvenerunt.[4]

quia *mixti inter manipulares, fortes inertesque, dum vincerent, eandem audaciam præferebant. Adjectus exterritis pavor, irrumpentibus in terga certantium navibus. Ita undique circumdati* sunt; *profligatusque omnis exercitus foret, ni victores* Othonianos *cohibuisset caligo noctis, subsidio et prætextui terga vertentibus.*

Nec Vitelliani, quamvis fusi, inertes mansere: vocatis sociis, invadunt incuriosum hostem, et felici exitu pugnæ negligentius agitantem: occisi qui excubias agebant, penetrata munimenta, terror injectus classi; donec senescente sensim formidine, insesso juxta monte protecti sunt; *dein incurrere. Immanis eo prælio strages, et duces cohortium Tungrarum telis operiuntur, postquam diu prælium sustinuissent. Othonianis etiam multo cruore stetit victoria, quorum eos qui incaute prosequeban-*

geret. Quod mallem. *Brotier.*—6 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *objectum obtentui fugientibus.*

1 Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. quod mallet Ernestus, aut *residente.* In Ms. Corb. *sidentes.* Male Ed. pr. *sedentem.* Puteolanus et deinde ceteri omnes *sidente.* Brotier.—2 In Ms. Corb. *Turingorum.* Aberat *cohortium.* Additum est altera manu. In Mss. Harl. Bodl. et editionibus veteribus, *Turingarum cohortium.*—3 Quidam legunt *sust. quidem.*—4 Ms. Corb. *circumvenere.*—

NOTÆ

[g] *Terror*] Ex classicis, qui forte e navibus in eos catapultis, ballistis, et aliis machinis saxa, telaque vibrabant; aut etiam in ripam exponere suos ad oppugnandum a tergo hostes poterant.

[h] *Classe*] Id est, copiis classicis, quæ castra ex more habuere ad littus juxta classem, aut certe tum dispositæ in navibus, tum egressæ, terga hostium jam perculsorum invasere.

[i] *Cedente paulatim metu*] Vulgo *sidente;* id est, cessante paulatim et conquiescente metu.

[j] *Occupato juxta colle*] Qui idem est, ut puto, cum collibus de quibus supra cap. 14. 'Ut pars Classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exsurgeret.'

[k] *Tungrarum*] Vide notas c. 14.

[l] *Præfecti*] Duo præfecti erant ejusdem gentis, duces popularium suorum et pro more, sociorum nobilissimi. Sic florem gentis ac virorum militarium abducebant suis finibus, eosque interim obsides habebant.

Ac velut pactis induciis, ne hinc classis,[m] inde eques,[5] subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim,[n] Narbonensis Galliæ municipium;[o] Othoniani Albingaunum[6][p] interioris[q] Liguriæ,[r] revertere.

16. Corsicam[s] ac Sardiniam,[t] ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam prope afflixit D.[1] Pacarii Procuratoris temeritas, tanta[2] mole belli, nihil in summam[3][u] profutura, ipsi exitiosa. Namque, Othonis odio, juvare Vitellium Corsorum viribus[4] statuit, inani auxilio, etiam si provenisset.

tur, versa fronte equitatus intercepit. Ac velut inito fœdere, ne hinc naves, inde equites repentinum terrorem incuterent, Vitelliani versus Antipolim, Narbonensis provinciæ oppidum, rediere; Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ regressi sunt.

Rumor victricium navium in factione Othoniana retinuit Corsicam ac Sardiniam, et alias insulas vicini æquoris. Sed imprudentia Decimi Pacarii procuratoris fere subvertit Corsicam, quæ audacia *in tanta magnitudine belli, nullius in universum* bellum *momenti futura, ipsi* vero *perniciem allatura* fuit. *Quippe, inimicitia in Othonem, decrevit fovere Vitellium copiis atque opibus Corsorum, vano subsidio,*

5 Ita Mss. editiones veteres et recentiores. Frustra Rhenanus emendaverat, *equites*. Brotier.—6 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Ms. Flor. et editione principe, *Albigaunum*. Idem.

1 *Decumi* Mss. et veteres editiones. In recentioribus, *Decimi*, et sic Ryckius et Gronov. Cl. Ernestus, *D. Pacarii*.—2 Ita libri omnes. Mallet J. F. Gronovius, *tentata*.—3 Ita bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *in summa*. Sic jam emendatum supra Annal. XIII. 38. *Brotier*.

NOTÆ

[m] *Ne hinc classis*] Nempe ab Othonianis; *inde eques*, nempe ex Vitellianis castris.

[n] *Antipolim*] Antipolis urbs Deceatum populorum in Viennensi Tertia, Galliæ Narbonensis provincia: hodie *Antibes* urbs Provinciæ, *Provence*, in ora meridionali regni Franciæ. *Tillemon.*

[o] *Municipium*] Ibi municipium et oppidum unum et idem est, nec putes, dum Tacitus gravissimas res narrat, id summa cura distinguere.

[p] *Albingaunum*] Urbs Liguriæ regionis in Italia: hodie *Albenga*, urbs oræ occidentalis Reipublicæ Genuensis. *Tillemonius.*

[q] *Interioris*] Respectu Italiæ.

[r] *Liguriæ*] Vide notas c. 14.

[s] *Corsicam*] Insula Italiæ in mare Mediterraneo: hodie *Corse*: paret Reipublicæ Genuensi. *Tillemon.*

[t] *Sardiniam*] Insula Italiæ in mare Mediterraneo: hodie insula et regnum *Sardaigne*: paret regi Catholico sive Hispaniæ. *Tillemonius.*

[u] *In summam*] Nihil in summam belli profutura illa temeritas: quid enim insulares miselli ad tantam molem belli et præliorum, quibus transigi fortuna partium debuit?

Vocatis principibus insulæ, consilium aperit: et contra dicere ausos, Claudium[v] Phirricum,[5] Trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium[6] Certum,[w] Equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, simul ign.ra et alieni metus socia imperitorum[x] turba, in verba Vitellii juravere. Sed, ubi delectum agere Pacarius, et inconditos homines fatigare militiæ muneribus occepit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant: 'insulam esse, quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alæque protegerent.' Et aversi repente animi: nec tamen aperta vi; aptum tempus insidiis legere. Digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops, balineis[7] interficitur, trucidati et comites.[y] Capita, ut hostium,

etiam si successisset. Accitis primoribus insulæ, mentem suam *promit; et occidi præcipit Claudium Phirricum præfectum Liburnicarum ibi triremium, et Quinctium Certum equitem Romanum, quia* ipsius cœptis *intercedere ausi* fuerant: *quorum nece perculsi, qui intererant, et etiam multitudo ignarorum imperita, et alienæ formidinis conscia, sacramentum Vitellii accepere. Sed postquam scribere militem cœpit Pacarius, et rudes homines lassare belli muniis, curam insuetam pertæsi, tenues vires suas revolvebant animo;* insulam esse quam habitarent, et procul *abesse* Germaniam et robur legionum: raptos populatosque navibus, etiam quos cohortes et alæ defenderent. *Et alienati subito* insularium *animi: nec tamen palam aggressi facinus; opportunam occasionem dolo quæsivere. Dilapsis, qui Pacarium celebrabant, veste exutus* ut erat, *et præsidii egens, balneis interimi-*

—4 Cod. Ryckii *Cors. navibus.*—5 Ita Mss. Reg. et Flor. In editione principe, *Phirritum.* Puteolanus, *Phirrhicum.* Ms. Guelf. *Pyrricum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *Pyrrhicum.* Quod volebat J. F. Gronovius; et melius puto. In Inscriptione veteri apud Gruterum, p. 597. num. 2. memoratur. PYRRICHE. *Brotier.*—6 Cod. Ryckii *Q. Certum.*—7 Sic Pichena e Ms. Flor. et veterum scriptorum usu. Alii, *balneis.*

NOTÆ

[v] *Claudium*] Puto, is libertus fuit Claudii, qui et originem Græcam redolet ille cognomine *Phyrrhicus.* Forte patroni *Claudii* nomen assumserat ex more.

[w] *Quintium Certum*] Forte ille eques Rom. publici exactor in hac insula; ut solebant equites tributa redimere; aut forte classicis militibus, qui apud triremes merebant, imperabat; inter duces forte se pro Othone opposuit Pacario. Sic infra cap. 22. Turullius Cerialis *primipilaris,* quæ nobilitas equestris, *pluribus castris* præerat.

[x] *Imperitorum*] Nempe rudis vulgi, qui inscius rerum et expers curarum imperii, quæ turba partim insularium, partim forte et civium, negotiorum et commercii gratia huc commeantium.

ipsi interfectores ad Othonem tulere: neque eos aut Otho præmio affecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum majoribus flagitiis[z] permixtos.

17. Aperuerat jam Italiam,[1] bellumque[2] transmiserat, ut supra memoravimus, ala Syllana,[3][a] nullo apud quenquam Othonis favore:[b] nec quia Vitellium mallent; sed longa pax

tur, occisi etiam socii. Ipsi percussores portavere ad Othonem capita occisorum, *tanquam hostium; neque illos aut donavit Otho mercede, aut supplicio affecit Vitellius, in maxima colluvie malorum majoribus sceleribus confusos.*

Jam ala Syllana, ut ante tradidimus, patefecerat Italiam, bellumque transtulerat, nulla apud quenquam Othonis gratia; nec quia Vitellium magis diligerent; sed

1 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *aperuerat jam in Italia.* Budens. *aparuerat jam in Italia.*—2 Ms. Harl. *bellum quod transmiserat, &c.*—3 Editio

NOTÆ

[y] *Comites*] Intelligendos puto eos qui tum eum forte comitabantur: quorum tamen pars forte socii ac conscii rebellionis erant adversus Othonem. Ideoque occisi sunt, et eorum capita ad Othonem delata.

Comites] Turbam frequentantium ac celebrantium procuratorem vitavere. Ac dein ipse et *comites*, qui pauci, interficiuntur. Forte eum stipabant sectabanturque, ut in bello, isti *comites*, quos simul et occidere coacti sunt, cum ipsum custodirent forte, et armis defenderent; forte sic, quo insignius facinus ac meritum foret. Sed frustra: hæc ut in tanta colluvione facinorum facile obliterata sunt.

[z] *Majoribus flagitiis*] Non quod ipsi majora flagitia fecissent, sed in cumulo aliorum, qui majoribus flagitiis tenebantur, oblivione transmissi. Sic Ann. lib. XVI. 'Mox Neronem circa summa scelera distentum quasi minores evasere.' *Pichena.*

[a] *Ala Syllana*] Sic supra l. I. 70. 'Lætum ex Italia nuntium accipit, alam Syllanam circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse. Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant,' &c.

Ala Syllana] Vertit interpres Gall. *Ala Syllani:* sed incertum, an a Sylla an a Syllano nomen ala desumserit.

[b] *Nullo apud quenquam Othonis favore*] Id cepit interp. Gallicus, quasi nullus horum equitum favore traheretur magis ad Othonem quam ad Vitellium.

Sed hæc de Italia intelligenda sunt, quam *longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus,* Italos nempe, non de *ala Syllana,* quæ Vitellii partes ultro amplexa erat; quia nempe *Proconsulem* Vitellium *Syllani in Africa habuerant.*

Quod tradit Tac. Hist. l. I. 70. idque 'instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant.'

De Italia vero Hist. I. 11. 'Inermes provinciæ, atque ipsa inprimis Italia, cuicumque servitio expositæ in pretium belli cessuræ erant.'

Et hic clare Tac. eosdem intelligit, *nullo favore* inclinasse in Othonem, quos scil. *longa pax . . fregerat,* Italos

ad omne servitium fregerat, faciles[4] occupantibus[5 c] et melioribus incuriosos.[6 d] Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpesque[e] camporum et urbium,[7] armis Vitellii (namque et præmissæ a Cæcina cohortes[f] advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum[g] cohors apud Cremonam.[h] In-

diuturna pax ad omnem servitutem molliverat Italos paratos *faciles*que *prævenientibus, et de melioribus* principibus *haud solicitos. Opulentissimam Italiæ regionem,* hæc *quantum terrarum et civitatum* est *inter Padum et Alpes, præsidiis Vitellius obtinebat; quippe et præmissæ cohortes a Cæcina adventarant. Cohors Pan-*

princeps, *Silana*.—4 Ms. Corb. *fragiles*.—5 Ms. Agr. et editio princeps, *occupationibus*.—6 Ita libri omnes. Ac bene quidem. Minime curabant qui essent meliores. Tentat J. F. Gronovius, *melioribus incuriosis;* Groslotius, *meliorum incuriosos.* At *melioribus* hic dictum, ut supra Annal. XIV. 38. 'serendis frugibus incuriosos.' *Brotier*.—7 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *et urbium est*. *Est* recte omissum in Ms. Corb. editione principe et recentio-

NOTÆ

nempe, *faciles occupantibus et melioribus incuriosos:* quod non potest dici de Syllanis, qui non fracti *in servitium, &c.* neque adeo *faciles, &c.*

[c] *Faciles occupantibus*] Sic l. I. 70. de ala Syllana: 'Ut donum aliquod novo principi (Vitellio nempe) firmissima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, et Eporediam, ac Vercellas adjunxere.' Et ita 'quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii tenebatur.'

[d] *Melioribus incuriosos*] Hoc est, de causa non erant soliciti, an Othonis an Vitellii justior esset; sed tantum prioribus occupantibus inserviebant. *Pichena.*

Non anxii, an melior foret imperator Otho, an Vitellius; uter præstantior esset armis, uter bello aut pace melius tueri Rempub. posset.

[e] *Inter Padum Alpesque*] Commemorata nobis Mediolanum, Novara, Eporedia, et Vercellæ, lib. I. Aliæ urbes multæ et magnæ, quomodo elegerint Vitellii partes, silentio Tacitus præteriit.

Plutarchus eo inclinat, ut putet, Cremonam, inter Alpes et Padum sitam, aliquamdiu ab Othonianis occupatam fuisse; et Tacitus hic scribit, 'capta Pannoniorum cohors apud Cremonam' a Vitellianis.

Illa autem Pannoniorum cohors, quæcumque tandem fuerit, et undecumque eo delata, ab Othone datum videtur urbi præsidium, atque cum ipsa urbe a Vitellianis capta; licet Plutarchi narratio nonnihil variet temporis hic descripti circumstantiam. *Savilius.*

Non sine magna belli fama capi potuit Cremona; ideoque haud dubie meminisset Tacitus; nisi forte volens ultroque accesserit partibus Vitellii, ex fama legionum Germanicarum.

[f] *Præmissæ a Cæcina cohortes*] Sic I. Hist. 'Quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissæ Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortes,' &c.

[g] *Pannoniorum*] Forte illi sunt quingenti Pannonii, qui nondum sub signis.

tercepti[i] centum equites ac mille classici[j] inter Placentiam[k] Ticinumque:[l] quo successu Vitellianus miles non jam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat[m] quin etiam Batavos Transrhenanosque[n] Padus ipse: quem repente,[8] contra Placentiam, transgressi, raptis[9] quibusdam exploratoribus, ita

noniorum intercepta prope Cremonam. Circumventi centum equites, et mille classiarii inter Placentiam et Ticinum; quo eventu Vitellianus exercitus non jam retinebatur amne aut littore. Quin et Padus ipse incendebat Batavos et Transrhenanos: hunc amnem *subito trajicientes, juxta Placentiam,* et *abreptis quibus-*

ribus: *Brotier.*—8 Rhenanus, secutus Ms. Bud. omiserat *repente.* Illud merito restituit Pichena. Suffragantur Mss. et veteres editiones. *Idem.*—9 Ita libri omnes. Frustra quidam tentant, *captis.* Idem.

NOTÆ

Pannoniorum] Putet forte aliquis, esse eos, ex duobus his millibus, quæ præmissa erant ex Pannonia et Dalmatia. Immo præmissi illi ex Pannonia *subsignani, vexillarii,* et *electi* ex legionibus erant; immo et robur militum vetustorum illi, non tirones, non socii.

[h] *Cremonam*] Cremona, urbs Cenomanorum populorum in Venetia regione Italiæ; hodie *Cremone,* urbs provinciæ *Cremonese* in statu Mediolanensi, ad meridiem et orientem. *Tillemonius.*

[i] *Intercepti*] Nec deleti, nec interfecti illi: sed intercepti astu, seu vi ac multitudine hostium abrepti; vel in vincula, vel in easdem partes, ut facile fit bello civili; quo scil. caligæ et manipulares ad mutationem dominorum proni, et incuriosi sunt meliorum.

[j] *Mille classici*] Vel isti erant e legione nuper evecta ad honestiorem militiam, et consequenter non remissi ad naves illi; vel certe longe plures numero fuerunt classici, quam ut ex iis una tantum legio conficeretur; ita ut partim remissi sint ad naves, et partim retenti.

Mille classici] Qui haud dubie abstracti ex illo *ingenti numero classicorum,* quos secum raptabat Otho, supra c. 11. qui jam, ut dixi, forte sub signis erant, et nihil pertinebant ad classem, jam legionariæ militiæ ascripti: quod observamus, quia ibi errant interpretes.

[k] *Placentiam*] Placentia, urbs Cenomanorum populorum in Gallia Cispadana regione Italiæ: hodie *Piacenza* Italis, *Plaisance* Francis, urbs ducatus Placentiæ, in Lombardia inferiore: paret duci Parmæ. *Tillemonius.*

[l] *Ticinum*] Urbs Insubrum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Pavie* urbs territorii *Pavese,* in statu Mediolanensi versus medium. *Tillemon.*

[m] *Irritabat*] Indignati, ne quasi ad injectos a Pado obices hærerent, qui magna apud se Rheni aliorumque fluminum spatia equitando transmittere consuerant. Tac. Hist. IV. 12. 'Batavi præcipuo nandi studio, arma equosque retinentes, integris turmis Rhenum perrumpere.' *Savilius.*

Forte vado transmisere fluvium, ut simul trajicere ac pugnare possent.

[n] *Transrhenanos*] Sunt hi populi Germaniæ magnæ ad orientem Rheni fluvii, et prope Belgicam regionem Galliæ. *Tillemonius.*

ceteros[o] terruere, ut, 'adesse omnem Cæcinæ exercitum,' trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurinnæ[p] (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Cæcinam, et, si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tres Prætorias cohortes et mille vexillarios,[q] cum paucis equitibus, veterano exercitui[r] objicere. Sed indomitus miles[s] et belli ignarus, correptis signis vexillisque, ruere, et retinenti Duci tela intentare,[t]

dam speculatoribus, tanto metu alios perculere, ut pavidi illi *et vani affirmarent,* universas Cæcinæ copias advenisse.

Compertum erat Spurinnæ, (is enim Placentiam curabat,) nondum Cæcinam adventasse, et, si prope accederet, statuerat *retinere intra castra militem, nec exponere tres prætorias cohortes, et mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui. Sed ferox miles, et belli imperitus, abreptis signis ac vexillis, præceps*

NOTÆ

[o] *Ceteros*] Quosdam exploratorum rapuere, *ceteros* terruerunt ita, ut falsi et trepidi, adesse omnem exercitum nuntiarent.

[p] *Spurinnæ*] Vestricius est Spurinna, egregius dux, et qui ad Taciti medium ævum vixit. Plinii Secundi de eo epistola capienda est. lib. II. 'Heri a senatu Vestricio Spurinnæ, principe auctore Trajano, triumphalis statua decreta est.'

[q] *Vexillarios*] Interp. Hispan. *Jubilados,* seu veteranos: fallitur. *Vexillarii* diversi a veteranis, ut sæpe monuimus.

[r] *Veterano exercitui*] Sic supra: 'triginta millia Cæcina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicesima fuit.'

[s] *Indomitus miles*] De prætorianis et veteranis præcipue intelligit; et dici potuit illud idem quod Corn. Nepos in Eumene: 'Ipse in finitima regione Persidis hyematum copias dimisit, non ut voluit, sed militum ut cogebat voluntas. Namque illa Phalanx Alexandri Magni, quæ Asiam peragrarat, deviceratque Persas, inveterata cum gloria tum etiam licentia, non parere se ducibus, sed imperare postulabat, ut nunc veterani faciunt. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt, sua intemperantia, nimiaque licentia, ut omnia perdant, neque minus eos cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat, neque rem ullam, nisi tempus, interesse judicet.'

[t] *Intentare*] Libenter abjicerem illa verba, *spretis centurionibus tribunisque providentiam ducis laudantibus.* Quæ ex sequentibus forte huc intrusa. Sicque legerem: *retinenti duci tela intentare; quin et proditum Othonem, et accitum Cæcinam clamitabant:* nec certe eadem verba statim repetere solet Tacitus; igitur ea deleri possint.

Retinenti duci tela intentare] Plut. Oth. 'Spurinnam cogere tentantem ad munia belli, parum abfuit quin interficerent, nulloque contumeliæ genere in ipsum abstinuerunt; proditorem, Cæsarisque, ac rerum, et temporum pestem vocitantes: quidam etiam noctu ebrii ad tentorium ejus accesserunt, viaticumque poposcerunt, eundum sibi, ejus accusandi gratia, ad Cæsarem, dicentes.'

spretis[1] Centurionibus Tribunisque;[2] quin[3] 'proditionem,[4] [u] et accitum Cæcinam,' clamitabant. Fit temeritatis alienæ[v] comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans,[w] quo plus auctoritatis inesset[5] consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus et nox appetebat,[1] vallari castra placuit. Is labor, urbano militi insolitus, contudit[2] animos. Tum vetustissimus[3] quisque[x] castigare

ire, et cohibenti duci arma obvertere, contemtis centurionibus et tribunis, qui prudentiam ducis *approbarent; quin* etiam *vociferabantur, insidias,* proditum *Othonem,* et accersitum Cæcinam. *Socius alienæ imprudentiæ adjungitur Spurinna, primo invitus, dein fingens* idem *se cupere, quo major vis inesset consultis, si tumultus sideret.*

Ubi Padus aspectus est, et nox imminebat, visum est muniri debere *vallum. Id opus urbanis copiis insolens, fregit animos. Tum ignavissimus quisque incusare*

1 Bipont. corrigunt *spreto.*—2 Puteolanus, aliique deinde omnes, *tribunisque providentiam ducis laudantibus:* [et sic Ryckius et Gronov.] Quæ insititia esse, et ex capite sequenti arcessita, merito sensere Pichena aliique viri eruditi. Idque evidentissimum est ex Mss. Reg. Flor. et editione principe, in quibus, *providentiam ducis laudari.* Ms. Corb. *laudare.* Brotier.—3 Brotierus habet *qui;* et sic Mss. et veteres editiones. In recentioribus editionibus, ex conjectura Merceri, emendatum, *quin:* Bipont. *quidam.*—4 In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et editionibus veteribus, *pro Othone.* In Ms. Flor. *per Othonem.* Ms. Corb. *Othonem,* sine præpositione. Tentabat Mercerus, *proditione accitum.* Melius Pichena et recentiores, *proditionem et accitum.* Brotier.—5 Ms. Corb. *esset.*

1 In Ms. Harl. secunda manu emendatum, *apparebat.*—2 Ms. Flor. et editio princeps, *contundit.* Ms. Corb. *contundis.* Ms. Bud. *contundet.*—3 Ita

NOTÆ

[u] *Quin proditionem*] Mercerus ingeniose: *quin proditione accitum:* quasi id crimen Spurinnæ objecerint, ut est in Plut. *Lipsius.*

Ego, *quin proditionem et accitum, &c.* quod a vulgata scriptura minus aberrat, et cum Flor. magis congruit, qui habet, *per Othonem et accitum, &c.* Pichena.

[v] *Alienæ*] Nempe, militum pervicacium, et insciorum ignavorumque ducum culpæ prætendebantur egregii duces; quibus tamen ridere et deridere apud se licuit tales dominantes, talia imperii, atque militiæ flagitia. Fortunæ ludum insolentem interim ad paucos dies taciti despiciebant.

[w] *Mox velle simulans*] Plutarch. Apophth. 'Catulus Luctatius bello Cimbrico, apud Athesim fluvium castra metatus, cum Romani milites, quoniam barbaros transire conantes videbant, retrocedentes contineri non possent, ad primos eorum qui fugiebant cucurrit, ut non hostes fugere, sed imperatorem sequi viderentur.'

Sic Livius l. XLIV. 'Cum adversus tendendo, nihil moveret socios, simulando se transire in eorum sententiam, omnes in assensum consilii sui traduxit.'

[x] *Vetustissimus quisque*] Quidam *inertissimus;* sic, Hist. II. 99. 'Quan-

'credulitatem suam, metum ac discrimen' ostendere, 'si cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset.' Jamque totis castris modesti sermones, et, inserentibus se Centurionibus Tribunisque, laudari 'providentia[4] Ducis,[y] quod coloniam, virium et opum validam, robur ac sedem bello legisset.' Ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens,[5] relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbi-

facilitatem suam, formidinem ac periculum *monstrare;* ac ponere sibi ob oculos, si cum legionibus Cæcina circumdedisset tam paucas cohortes, latissimis campis. *Jamque toto vallo modeste loqui* miles, *et immiscentibus se centurionibus tribunisque, celebrare* consilium Ducis; quod belli arcem roburque assumsisset, coloniam copiarum et commeatnum firmam. *Tandem ipse Spurinna, non perinde objectans* militi *flagitium, quam ratione demonstrans, relictis speculatoribus, alios Placentiam redire compulit, minus seditiosos et jussis obsequentes.*

Mss. Reg. Flor. Agr. Corb. editio princeps, Ryckius, et Cl. Lallemand. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *mæstissimus.* Inde Freinshemius emendavit, *inertissimus.* Gronovius, *vecordissimus.* Tentabat quoque Lipsius, *modestissimus.* Quidam *inertissimus.* At optime dicitur, *vetustissimus.* Iis enim vulgo sanior mens. Ita quoque vertit Cl. Gordon, 'Then it was that all they who were most grown in years, condemned their own credulity.' Murphy quoque, 'The veterans in the service condemned their own credulity.' In margine Ms. Bodl. additum, *vetustissimus.* Brotier.—4 *Laudare providentiam* [Ryckius et Brotierus; et] ita Mss. Corb. Agr. et Freinshemius. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et editiones veteres, *laudari providentiam.* Corrupte editio princeps, *provinciam.* Altera manu emendatum in Ms. Harl. *laudare.* Gronovius aliique, *laudari providentia.* Latine quidem. Sed probe quoque, *laudare.* Idem.—5 Budens. *attendens.*

NOTÆ

tumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promtior.'

Inertissimus quisque] Quia magna ex parte miles ille prætorianus, urbanis deliciis suetus, belli munia exhorrebat: infra c. 21. 'Illi, ut segnem ac desidem et circo ac theatris corruptum militem,' &c.

Inertissimus] Alii, *mæstissimus:* quæ vetus lectio fuit. Alii, *vetustissimus.* Non male, *modestissimus,* quod magis accedit ad lectionem veterem, *mæstissimus.*

[y] *Laudare providentiam ducis*] Vel scribe: *et inserentes se centuriones tribunique, laudare;* vel potius, *et inserentibus se centurionibus tribunisve, laudari providentia ducis:* quod est, *laudabatur,* nempe ab utroque genere. *Gronovius.*

Bene tamen: *laudare providentiam ducis,* si toti contextui attendis: *tum inertissimus quisque castigare, &c. metum ac discrimen ostendere, &c. jamque totis castris modesti sermones,* nempe militum, *et inserentibus se centurionibus, &c. laudare providentiam ducis:* nempe milites ipsi, quorum jam *modesti sermones;* et centuriones tribunique, qui se militibus inserebant; *laudare,* id est, laudabant.

dos et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor; quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud pœniteret.

20. At Cæcina, velut relicta post Alpes sævitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia et coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo,[a] braccas, tegmen barbarum,[1 b] indutus, togatos alloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quanquam

Firmata mœnia, munimenta adjuncta, erectæ turres, ordinata dispositaque non arma solum, sed obedientia et obsequendi cupido: quod unum in illis partibus desiderabatur, cum fortitudinis haud pigeret.

At Cæcina, tanquam omissa retro Alpes immanitate et lascivia, modesto incessu per Italiam ingressus est. Vestem seu cultum *ipsius oppida et civitates in fastum accipiebant; quod versicolore sago, et braccis, quæ vestis Germanica est, indutus,* Romanos *togatos affaretur. Conjugem etiam ejus Saloninam, velut offensi iniquo*

1 Jan. Gulielmus Verosim. II. 7. glossemata esse reputat verba ista *braccas tegmen barbarum*, quod ævo Taciti satis notæ fuerint braccæ; legit ergo,

NOTÆ

[a] *Versicolore sagulo*] Gallos veteres sic describit. Virgil. Æn. VIII. 'Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis: Virgatis lucent sagulis; tum lactea colla Auro innectuntur,' &c.

[b] *Braccas, tegmen barbarum, &c.*] Braccæ auctore Diodoro in VI. sunt vestes intonsæ varii coloris, a quibus dicta Gallia *Braccata*, quæ, teste Plinio, *Narbonensis* quoque dicta est.

Neque vero soli Galli braccis usi sunt, sed Scythæ et Sarmatæ. Ovidius de Scythis loquens, 'Pellibus et laxis arcent mala frigora braccis.'

Pomponius de Sarmatis l. II. 1. 'Braccati sunt totum corpus Sarmatæ, et nisi qua vident, etiam ora vestiti.'

Lucanus lib. I. de Vangionibus loquens, 'et qui te laxis imitatur Sarmata braccis.' *Lupanus.*

Braccas .... indutus, togatos alloqueretur] Sic de Philota Curt. lib. VI. 'Ludibrio ei fuisse, rusticos homines, Phrygasque et Paphlagonas appellatos, qui non erubesceret Macedo natus, homines linguæ suæ per interpretem audire.'

Braccas] Plut. Oth. 'Dux Vitellianorum Cæcina, ne habitu quidem popularis, sed molestus peregrino cultu. Vir magna mole corporis, braccas et manicas indutus, Germano sermone et ritu legiones alloquebatur. Uxorem ejus equo insigni vectam splendideque ornatam, delecti equites comitabantur.'

Togatos] Debuit, si pacifice incederet ac modeste ageret, togatus, aut saltem sagulo militari cinctus more Rom. togatos alloqui. Quæ audacia fere similis exprobratur Vitellio: infra c. 89. 'Ipse Vitellius a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque ... quominus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumta prætexta et composito agmine incessit.'

in nullius injuriam insigni[2] equo[b] ostroque veheretur, tanquam læsi gravabantur: insita mortalibus natura,[c] recentem aliorum felicitatem ægris[3] oculis[d] introspicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo[4] videre. Cæcina, Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium et promissa, iisdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et irritis nominibus jactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus,[e] ut initia belli provenissent,[5] famam in cetera[6] fore.

animo ferebant, quamvis in nullius damnum, conspicuo equo, insignis *purpuraque incederet: innata mortalibus indole, lividis oculis intueri novam aliorum fortunam, modumque felicitatis a nemine magis efflagitare, quam* ab iis *quos in pari* fortuna *conspexere. Cum Cæcina transmisisset Padum, solicitata Othonianorum fide per internuncios et promissa, iisdem lacessitus* artibus, *postquam pax et concordia pulchris et vanis vocabulis ostentata sunt, ingenti terrore transtulit cœpta et conatus in obsidionem Placentiæ: haud ignarus, ut principia belli successissent,* ita *existimationem in reliqua futuram.*

braccatus togatos. Oberl. Gronovius legit *barbarum tegmen.*—2 Sic Puteolanus ac deinde omnes. Brotierus e Mstis dedit *insignis.*—3 Ms. Corb. *acribus oculis.*—4 Ms. Corb. et editio princeps, *in æquis.* Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *viderunt.*—5 Male Ms. Reg. et editio princeps, *prævenissent.*—6 Idem, *fama incerta fore.*

NOTÆ

[b] *Insigni equo*] Virgil. 'Jubet ordine duci Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis. Aurea pectoribus demissa monilia pendent: Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.'

Insigni equo ostroque] Virg. Æn. IV. 'Reginam thalamo cunctantem ad limina primi Pœnorum expectant: ostroque insignis et auro Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit. Tandem progreditur, magna stipante caterva, Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.'

Insigni equo] Suet. Cal. 55. 'Præterque purpurea tegumenta, ac monile e gemmis,' &c. de Incitato equo, cui consulatum destinabat Caius Cæsar.

[c] *Insita mortalibus natura*] Vere hic morbus in nostris animis: nec nescivit Æmilius Probus, sive Nepos in Chabria: 'Est hoc commune vitium magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit: et libenter de his detrahant, quos emergere videant altius: neque enim animo æquo pauperes alienam opulentum intueantur fortunam.'

[d] *Ægris oculis*] Id est, *liventibus* oculis, seu invidia *ægris*. Affectus ille animi præcipue erumpere per oculos videtur: et acre invidiæ venenum est, quod quasi perrumpit omnem splendorem opum et caussam introspicit, fortunamque totam introscrutatur, nec sibi latere quicquam patitur. Sic incipiens fortuna lacessitur, laceratur, et firmata tandem, consecratur, adoratur.

[e] *Gnarus*] Sic in Agric. 'non ignarus instandum famæ; ac prout prima cessissent, fore universa.'

21. Sed primus dies impetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces et glandes ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive[1] ab obsessis, dum retorta ingerunt.[2] Municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit a quibusdam e[3] vicinis coloniis, invidia[f] et æmulatione,[4] quod nulla in Italia moles tam capax foret: quocumque casu accidit,[5] dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tanquam nihil gravius pati potuissent, mœrebant.[g] Ceterum multo

Sed primus dies traductus violentia magis, quam industria veterani militis: conspicui et improvidi ad mœnia successere, epulis et mero temulenti. In ea pugna, præclarissimum amphitheatri opus, structum extra mœnia, combustum est; sive ab obsessoribus injectus ignis fuerit, *dum immittunt tædas et globos missilemque flammam in oppidanos; sive ab oppidanis ipsis, dum faces rejiciunt. Oppidana plebecula, in credulitatem promta ac facilis, sibi persuasit fomenta ignium* fuisse *injecta a nonnullis finitimarum civitatum, livore et æmulatu, quod nullum opus in Italia foret capax tantæ multitudinis: qualicumque fortuna* id *contigerat, vile damnum existimatum* est, *dum immaniora formidabantur: postquam pax et quies* fuit, *indoluere, quasi nihil atrocius evenire potuisset. Ceterum repulsus Cæcina magna suo-*

1 Ms. Corb. *sin ab obsessis.*—2 [Brotierus cum Ryckio edidit] *dum regerunt.* In Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. et editione principe, *dum reportans gerunt.* In Mss. Harl. Jes. *dum per portas egerunt.* In Ms. Agr. *dum in hostes ingerunt.* Rhenanus tentabat, *dum reperta transgerunt:* Gronovius, *dum retorta ingerunt:* Heinsius, *dum per tormenta ingerunt.* Alia multa divinare facile est. At æque placet Puteolanus, *dum regerunt.* Nec aliter libri omnes post Puteolanum editi. Si quid mutandum, mallem, *dum in hostes regerunt.* Brotier. Cum Bipont. Oberlinus sequitur Gronovium.—3 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Corb. et editione principe, *a quibusdam et vicinis;* [et sic Gronovius.] Pichena, *e quibusdam vicinis.*—4 Ita Muretus, Pichena, et e recentioribus plurimi. Sic adhuc infra Tacitus, Hist. II. 101. et III. 67. In Mss. et veteribus editionibus, *invidiæ æmulatione,* quod retinuit defenditque Ryckius; [et sic Gronovius.] *Brotier.*—5 Ms. Bud. *accidat.* Unde Rhenanus emendavit, *acciderat.*

NOTÆ

[f] *Invidia*] Alias, *invidiæ æmulatione.* Sed discrimen est inter *invidiam* et *æmulationem.* Sallustius 2. ad Cæsar. 'Nam hi, si virtute satis valerent, magis æmuli bonorum, quam invidi essent.'

[g] *Tanquam nihil gravius ... mœrebant*] Unde patet, quanto animi ardore etiam municipia et coloniæ hocce genus voluptatum ambierint, quasi æmulatione adversus urbem ipsam. Ita ut etiam nobiles juvenes talibus flagitiis polluerent.

Tac. infra 62. 'Cautum severe, ne equites Rom. ludo et arena polluerentur,' .... (quod tamen voluerant priores principes) 'ac pleraque municipia et coloniæ æmulabantur, corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere.'

suorum cruore pulsus Cæcina: et nox parandis operibus assumta.[6h] Vitelliani pluteos[i] cratesque et vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis[7] obruendisque hostibus, expediunt. Utrimque pudor,[j] utrimque[8] gloria, et diversæ exhortationes, hinc 'legionum[k] et Germanici exercitus robur,' inde 'urbanæ mili-

rum cæde: et nox transacta disponendis laboribus. Vitelliani parant pluteos et crates, et vineas subruendis munimentis, defendendisque obsessoribus; Othoniani præparant *sudes, et vasta pondera saxorum et plumbi atque æris, perrumpendis laboribus, obterendisque hostibus. Utrimque decus, et varia incitamenta, celebrantium hinc* vires legionum et Germaniciani militis; *inde laudantium* gloriam urbani mi-

Pariter Jac. Gronovius e Ms. Flor. Alii Mss. editiones veteres ac recentiores, *accidit*.—6 Muretus, J. F. Gronovius, et recentiores cum Brotiero *absumta*. In Mss. et veteribus editionibus, *assumta*: quod et Ryckius cum Bipont. retinent.—7 Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. Agr. Guelf. editio princeps, Jac. Gronovius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *perfringendis operibus, obruendisque hostibus*; [et sic Ryckius.] In Ms. Jes. *perstringendis operibus, &c.* certe *perfringendis operibus* minime displiceret, si plures Mss. consentirent. *Brotier*.—8 Ms. Jes. *utrique pudor, utrique gloria*.

NOTÆ

h *Assumta*] Vulgo *absumta*: sed non male *assumta*, quæ prisca lectio: nempe quia non licuisset operibus incumbere interdiu, nec forte vacasset: et quædam clam hostibus agenda ac paranda sunt; ideo *nox* istis *operibus assumta* est, ut subsidio tenebrarum facilius peragerentur.

i *Pluteos*] Pluteus, inquit Vegetius IV. 15. machina quædam bellica est, moveri apta, 'contexta ad similitudinem absidis, et ciliciis vel coriis tecta, quam obsidentes applicant muris; ejusque munitione protecti, sagittis sive fundis vel missilibus defensores de propugnaculis exturbant, ut scalis ascendendi facilior præstetur occasio.'

Vinea ex Vegetii ibidem descriptione et Lucan. lib. III. Fabrica erat ex ligno aut cratibus terra superingesta, 'sub qua subsidentes, tuti ad subruenda murorum penetrant fundamenta.'

Crates cum alterutro idem est, aut saltem eodem pertinet. *Savilius*.

j *Utrimque pudor*] Pudor, si vincerentur; gloria, si vincerent. *Savilius*.

Pudor hic in bonam partem sumitur, pro amore et cura decoris, non pro flagitio: *pudor* hic gradus ad gloriam, et aversio dedecoris ac flagitii.

Utrimque pudor] Ex gloriæ cupidine *pudor*; ex pudore, metu amittendi decoris, *gloria*. *Utrimque pudor*, quia Germanici, militem prætorianum, *ut segnem ac desidem, &c.* et prætoriani, Germanicianum militem, tanquam *peregrinum et externum increpabant*. *Utrimque gloria*; nempe hinc, Germanicarum legionum *robur*; inde prætorianæ militiæ decus extollebant.

k *Hinc legionum*] Sic, puto, intelligendum: *diversæ exhortationes*, hinc robur legionum et Germanici exercitus attollentium, inde decus urbanæ militiæ et prætoriarum cohortium mire laudantium. *Illi, ut segnem*, nempe Germanici, urbanum et præ-

tiæ et Prætorianarum cohortium decus' attollentium: illi 'ut segnem ac desidem et circo ac theatris corruptum militem;' hi 'peregrinum et externum' increpabant:[l] simul Othonem ac Vitellium, celebrantes culpantesve,[9] uberioribus inter se probris[m] quam laudibus stimulabantur.

22. Vixdum orto die, plena propugnatoribus[1] mœnia: fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus,[n] altiora murorum sagittis aut saxis incessere: neglecta,[o] aut ævo fluxa[p] cominus aggredi: ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis[2] et certo ictu,[q]

litis, et cohortium prætorianarum. *Germanici incusabant* militem *urbanum*, tanquam inertem et ignavum, et circo ac theatris infractum; *hi tanquam* barbarum et extraneum *exercitum* incessebant; *et simul laudantes aut vituperantes Othonem ac Vitellium, pluribus et amplioribus inter se conviciis quam laudibus instigabantur.*

Vixdum cœpta luce, referti muri defensoribus: campi micantes armis virisque, confertum legionum agmen, passim dispositæ sociorum copiæ, ardua mœnium telis aut lapidibus impetere: et cominus adoriri quæ aut parum custodita, aut vetustate dilapsa erant. *Othoniani desuper injiciunt crebra missilia, librato magis et ine-*

9 *Culpantesque* Budens.
1 Mss. Harl. Jes. *oppugnatoribus.*—2 Budens. *magna.*

NOTÆ

torianum militem, ut *segnem ac desidem, &c. increpabant; hi*, prætoriani nempe, Germanicum militem ut *peregrinum et externum* incusabant.

[l] *Increpabant*] Plut. Oth. 'Profuit Othonianis et Spurinnæ exprobratio Vitellianorum, qui Placentiam obsidebant; quippe scenicos eos et saltatores et Pythiorum Olympiorumque spectatores vocabant, et qui pugnam nunquam vidissent: superbientes, quod caput imbellis senis (Galbæ) amputassent. His conviciis Othoniani ita inflammati sunt, ut ad Spurinnam, supplicum habitu, venerint, nullumque se laborem aut discrimen detrectaturos professi sint, solummodo duceret ipsos regeretque.'

[m] *Uberioribus inter se probris*] Sic infra c. 30. 'Cum duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abstinerent.'

[n] *Sparsa auxiliorum manus*] Non temere sparsa, ut vertunt; sed circumfusa seu ordinata circa legiones: ita ut in pugna suas partes ex æquo sustinerent.

[o] *Neglecta*] Vertunt, Male custodita. Sed potuerunt dici neglecta, alia caussa: scil. quia non restituta, aut firmata solidataque validis munimentis ac propugnaculis. Non tamen male.

[p] *Ævo fluxa*] Vetustate delapsa, aut labentia; sicque intuta atque invalida.

[q] *Librato magis et certo ictu*] Sic Hist. III. 'Majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur.' Virgil. l. IX. 'Ecce aliud summa telum librabat ab arce.'

adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, et more patrio nudis corporibus, super humeros scuta quatientium.[r] Legionarius, pluteis et cratibus tectus, subruit muros, instruit aggerem,[s] molitur portas. Contra Prætoriani[3] dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt: pars subeuntium obruti;[4] pars confixi et exsangues, aut[5] laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius e mœnibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama.[t] Et Cæcina,[6] pudore cœptæ temere oppugnationis, ne irrisus ac vanus iisdem castris assideret,[7] trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese[8][u]

luctabili ictu, adversus cohortes Germanorum incaute succedentes, sonore truculento, et more gentis intectis corporibus, super scapulas scuta vibrantium. Legionarius miles, *defensus pluteis et cratibus suffodit mœnia, ædificat aggerem, subruit portas. Ex alia parte prætoriani provolvunt saxa in idipsum parata, immani mole ac terrore: pars succedentium obtriti; pars* telis *confossi et exanimes, aut saucii, cum intenderet cladem consternatio, eoque infestius e muris sauciarentur, revertere, deminuta partium gloria. Et Cæcina* excitus *rumore ac dedecore susceptæ perperam obsidionis, ne illusus et inutilis iisdem castris attineretur, transmisso rursus Pado,*

3 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *prætorianus.* Puteolanus ac ceteri, *prætoriani.*—4 Ms. Corb. *obruta.*—5 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ac laceri.*—6 Sic bene Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Ernestus et recentiores. In veteribus editionibus, *fama et pudore;* [et sic Gronovius et Ryckius.] At *fama et* repetitum e superioribus *fama et Cæcina.* Frustra ergo tentabat Lipsius, *fame.* Brotier.—7 Ms. Corb. *insideret.*—8 Sic bene Mss. Flor.

NOTÆ

Tac. *ingerunt desuper Othoniani pila*, quorum jactus, quanquam *desuper*, patitur moderamen.

Livius l. I. 'Præter virtutem, locus quoque superior adjuvit, ut pila omnia hastæque, non (tanquam ex æquo missa) varia, ut plerumque fit, caderent; sed omnia librata ponderibus figerentur.' *Salinerius.*

[r] *Super humeros scuta quatientium*] Forte sic, quia lacesserent obsessos, ex altis muris saxa ac tela vibrantes. Sic sese operiebant scutis, quasi vineis aut pluteis, quos struere adhuc nesciebant Barbari.

[s] *Instruit aggerem*] Interp. Hispan. *Van fabricando trincheras, con que repararse.* Immo exstruebant *aggerem*, quo muros altitudine æquarent, sicque propugnatores dejicerent.

[t] *Fama*] Alii leg. *fame*, sed tam uberi Italiæ solo nulla fames. Alii, *jam ira et pudore*, alii, *damno et pudore*, alii approbant τὸ *fama et pudore:* nam infra statim: *ne vanus;* en *fama:* et *irrisus;* en *pudor.*

Timuit nempe vana rumorum, quæ in bellis, et præcipue initio cœptorum, maxime pollent; puduit irrideri, si in irritum caderent primi conatus; infra 24. 'Angebant Cæcinam, nequicquam omnia cœpta, et senescens exercitus sui fama.'

[u] *Tradidere sese*] Utile fuisset addidisse, an a Spurinna defecissent, an a Gallo, aliove quopiam, et quæ illuc

abeunti Turulius[9] Cerialis cum compluribus classicis, et Julius Briganticus[10] [v] cum paucis equitum:[w] hic Præfectus alæ, in Batavis genitus;[11] ille Primipilaris et Cæcinæ haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.[x]

23. Spurinna, comperto itinere hostium, defensam Placentiam,[y] quæque acta, et quid Cæcina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffisus paucitate[1] cohortium, ne

Cremonam pergere decrevit. Illi *discedenti dedidere sese Turullius Cerialis, cum multis classiariis, et Julius Briganticus, cum paucis equitibus, hic præpositus alæ, apud Batavos natus; ille primipilaris, et Cæcinæ haud iniquus, quod in Germania stipendia meruerat.*

Spurinna, cognita via hostium, nuntiat per epistolas Annio Gallo, servatam Placentiam, quæque gessisset, et quid Cæcina agitaret. Gallus ducebat primam legionem in subsidium Placentiæ, metuens paucis illis *cohortibus, ne parum susten-*

Corb. Guelf. editiones veteres et recentiores. Beroaldus, *tradidere se.* Brotier.—9 Ms. Bodl. *Turrullius.* Ms. Harl. *Turrillius.* In veteribus Inscriptionibus memorantur TVRVLIVS et TVRVLLIA.—10 Puteol. Alciat. et alii Breganticus.—11 *Genitus* abest a Ms. Corb.

1 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *paucitati:* et sic Gronovius et Ryckius.—

NOTÆ

fortuna detulisset. *Savilius.*

[v] *Julius Briganticus*] Qui ex *sorore Civilis* natus; infra, Hist. IV. 70. *præerat* alæ singularium Julius Briganticus *sorore Civilis genitus . . . invisus avunculo infensusque.* Hic cum ala ista in Vespasiani partes transgressus, mox bello Civilis occisus est Tac. V. 21.

[w] *Cum paucis equitum*] Forte non toti alæ præfuit Briganticus, aut si totam alam habuit, pauci equites cum ipso defecere ad Cæcinam seu Vitellium, ceteri mansere in obsequio Othonis. Certe conscripta est *ala singularium* a Vitellio in Germania, cum expediret ipse; et ipsi alæ præfuit Julius iste Briganticus, sed postea temporis.

Nec habuit Julius illam alam in Italia, qui ante adventum Vitellii et Cæcinæ, in partibus Othonis esset. Hist. IV. 70. 'Accessit ala singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa.' Quod fecit Julius, odio Civilis avunculi sui, qui in aliis aut certe in suis partibus.

[x] *Ordines in Germania duxerat*] Id est, munus Primipili Centurionis obtinuerat. Non diu tamen merere in Germania potuit cum Cæcina: nam Cæcina legioni impositus erat a Galba nuper, cum expediret in Italiam. Quæstor erat Cæcina in Hispania, cum in Germaniam missus est jussu Galbæ, et per sex menses Cæcina non amplius meruit in Germania.

Et jam, ante adventum Cæcinæ, versabatur ille primipilaris in Italia, et quidem pro Othone. Sed primipilari sufficiebat cognitio, fama, et favor in Germanicianas legiones, ut statim transiret.

[y] *Spurinna comperto, &c. defensam Placentiam*] Ipse Placentiam defenderat adversus Cæcinam; id nuntiat

longius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coërcitam legionem, et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedriaci[2] sistit.[a] Inter Veronam[a] Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus[b] notus infaustusque. Iisdem diebus a Martio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum:[c] namque promtus animi Martius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi[3] ripam repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum

tarent longiorem oppugnationem, et robur Germanicarum legionum: ubi comperit repulsum Cæcinam tendere Cremonam, Bedriaci retinet legionem,[4] quam vix cohibuerat, et quæ ad discordiam usque processerat cupidine decertandi. Situm est oppidulum inter Veronam et Cremonam, duplici jam Romanorum clade insigne et infelix. Eodem tempore Martius Macer non longe a Cremona feliciter certavit: quippe acer belli Martius, trajectos navigiis gladiatores subito immisit in oppositum

2 Brotierus habet *Bebriaci;* et sic lectionem suam defendit: 'Ita Mss. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. Agr. Puteolanus, Gronovius, aliique plurimi. Laudat Lipsius e Mss. Vatic. et Sambuci, *Bedriaci.* Sic quoque Ms. Flor. editio princeps et recentiores. At cum scripserit Plinius, x. 49. 'Bebriacensibus bellis;' Juvenal. Satir. II. 106. 'Bebriaci campo spolium affectare palati;' et vetus Scholiastes Juvenalis, ad hunc locum, *Bebryaci campum .... Bebryacum vicum* memoret; *Bebriacum* probatius videtur. Plutarcho in Othone, p. 1071. Βητριακόν.'—3 Gronovius habet *Papi:* ceteri *Padi.*—4 Mss. Harl.

NOTÆ

per literas Annio Gallo; et cetera quæ acta fuerant, atque etiam exercitum hostium Cremonam contendere.

[z] *Bedriaci sistit*] Alii auctores *Bebriacum* scribunt. Plut. *Betriacum.*

Bedriaci] Bedriacum, vicus Cenomanorum populorum in Venetia regione Italiæ: hodie *Canero*, oppidum ducatus Mantuæ ad occidentem, et ad fluvium Navilio, in Lombardia: ex Cluverio, Sansone, &c. *Tillemon.*

Bedriaci sistit] Forte ut adventantes e Dalmatia Pannoniaque legiones exciperent; quæ si ullæ fuerint, Gallo se junxerunt, ducibus forte Paulino et Celso. *Savilius.*

[a] *Veronam*] Verona, urbs Cenomanorum populorum in Venetia regione Italiæ: hodie *Verone* urbs provinciæ *Veronese*, in statu Reipublicæ Venetæ. *Tillemon.*

[b] *Duabus jam Romanis cladibus*] Τὸ *jam* non debet sumi pro tempore rerum quas hic describit Tacitus, sed pro tempore quo hæc scripsit; nempe ævo Trajani: non enim notus cladibus vicus, nisi post Othonis et Vitellii; dein et Vitellii et ducum Flavianorum prælia.

[c] *Prospere pugnatum*] Suet. Oth. 9. 'Et tribus quidem, verum mediocribus præliis, apud Alpes circaque Placentiam et ad Castoris quod loco nomen est, vicit.'

De prælio *apud Alpes* silet Tacitus: et Cæcina illæsus transiisse in Italiam videtur, tanto magis, quod ala Silana jam bellum in Italiam transmiserat, omnesque fere civitates ultra Padum Vitellio asseruerat. Attamen habuit Otho quasdam copias ultra Padum, etiam teste Tacito.

auxilia, et, ceteris Cremonam fugientibus, cæsi, qui restiterant.[4] Sed repressus[5] vincentium impetus, ne, novis subsidiis[6] firmati, hostes fortunam prælii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia Ducum[7] facta[d] prave æstimantibus.[8] Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum et Marium Celsum (nam eos Otho quoque[e] præfecerat) variis criminibus incessebant.[9] Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: scelere et metu[f] vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis[g] ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus,[h] et inter

Padi littus. Perculsæ pulsæque ibi Vitellianorum copiæ auxiliares, et, reliquis Cremonam dilapsis, interfecti, qui se opposuerant. Sed cohibitus vincentium ardor, ne, novis auxiliis aucti, hostes pugnæ vicem inverterent. Id secus interpretati sunt Othoniani, qui cuncta, quolibet modo gesta, sinistre accipiebant. Certatim, ut quisque natura iners, lingua petulans, diversis criminationibus invecti erant in Annium Gallum, et Suetonium Paulinum, et Marium Celsum; hos enim etiam Otho præesse copiis *jusserat. Vehementissimi dissensionum atque turbarum concitores* erant ii, *qui Galbam occiderant; facinore et pavore vesani, turbare omnia, modo aperte seditiosis vocibus, modo secretis ad Othonem nuntiis: qui vilissimo cuique fidem habens, honestos timens, pavebat; rebus secundis ambiguus, et improsperis*

Jes. Corb. *resisterent.*—5 Editio princeps, *sed reprehensi.* Ms. Corb. *reprensi.*—6 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *præsidiis.*—7 Sic Freinshemius corrigit. Brotierus cum Gronovio et Ryckio habet *omnia quæcumque facta;* et ita vulgo Mss. Puteolanus et recentiores. In Ms. Flor. *omnia quo cũ.* In Ms. Reg. et editione principe, *omniaque vocum factum.* In Ms. Agr. *omnia quæ ducum facta.* Sed *ducum* altera manu. Cl. Lallemand, *omnia quorumcumque facta.* Bipont. Freinshemii emendationem recipiunt.—8 Budens. habet *prava existimantibus.*—9 Sic bene Ms. Agr. Ryckius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *incesserant,* [et sic Gronovius.] Editio princeps, *incesserent.*

NOTÆ

[d] *Omnia Ducum facta*] Vulgo *Omnia quæcumque facta.* Neque mihi displicet lectio hæc. Τὸ *quæcumque* possit intelligi, quasi scripsisset, *utcumque* scil. aut quomodocumque facta essent, prave interpretabantur. Sic Græci *πανθ᾽ ὅσα.*

[e] *Eos Otho quoque*] Scil. præter Martium Macrum, Spurinnam, et alios.

[f] *Metu*] Metus ex flagitio, nempe exitii et supplicii; hinc ignavi et scelere vecordes, ut qui principem occidissent, cujus facinoris ultor est quisquis successit. *Metu,* ne in Vitellianorum manus inciderent, et ab illis punirentur.

[g] *Occultis*] Quibus literis duces suos accusabant. *Pichena.*

[h] *Rebus prosperis incertus*] Hucque et illuc agitatus et impulsus *vento nimium secundo;* vel qui tum parum sibi

adversa melior.[i] Igitur Titianum, fratrem, accitum[j] bello præposuit. Interea[k] Paulini et Celsi[10] ductu res egregiæ[11] gestæ.

constantior. Igitur fratrem Titianum accersitum bello præfecit. Interea Paulini et Celsi consiliis res eximiæ factæ sunt.

Brotier.—10 Flor. *consilii* pro *Celsi*. Ryckii Cod. *consiliis et duct.*—11 Mss. Harl. Bodl. *egregie.*

NOTÆ

temperaret; vel qui nemini satis fideret, modo in hunc modo in alium pronus parum consilii firmus.

[i] *Inter adversa melior*] Ut qui tum saltem libidines et flagitia contineret, aut certe dissimularet; vel qui in prosperis parum firmus aut constans, inter adversa firmior et constantior videbatur, quod mox ejus morte innotuit, ad quam forte præcipue respicit hic Tacitus.

[j] *Titianum, fratrem, accitum*] Hanc præfectorum mutationem Plutarchus, magis ex vero, post prælium *ad Castoris* recenset, 'cum victoria' (illam *ad Castoris* intelligit) 'non satis uteretur ducum ignavia, Otho Titianum mittit ad exercitum, et Proculum prætoriano militi præfectum.'

Et sane non ita levis mutatio est, ut causam dederit inertia infimi hominis, præsertim cum videas Macrum, culpæ auctorem, loco suo non dejectum; et Paulinum ac Celsum, qui uterque grande momentum Reip. ex alieno crimine quodammodo gratia mulctari, si Tacitum sequimur.

Jam vero post errorem, quocumque tandem modo commissum, allegatos Brixello Romam, tantis locorum spatiis divisam, qui Titianum accerserent, ibi tum agentem, ut ex verbis sub finem libri primi constat, et in Bedriacensi consultatione sisterent, mirum forte illis videatur, qui ad animum revocarint medium, quod inter Othonis ex Roma cum exercitu egressum ejusque mortem effluxit, tempus non excedere viginti quatuor dies, et fortasse pauciores complecti. *Savilius.*

[k] *Interea*] Ab hoc verbo incipere caput debuit. Et sic cohæret sensus ac narratio Taciti: 'Interea Paulini et Celsi ductu res egregiæ gestæ.' Has autem res egregie gestas statim describit: 'Angebant Cæcinam nequicquam omnia cœpta,' &c. Et 'propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet.' . . . Itaque 'ferocissimos auxiliarium, imminentibus viæ lucis occultos, componit,' &c.

Et duces Othonis Paulinus ac Celsus prudentissimi belli. Insidias in Cæcinam vertere, &c. 'Othonianus pedes erupit, protrita hostium acie, versi in fugam etiam qui subveniebant.' ... Et 'ea formido ubique fuit .... ut deleri cum universo exercitu Cæcina' potuerit.

En egregie res gestæ utriusque ducis, quas exscribere incipit Tacitus, jam ab illa voce *interea*.

Interea] Interp. Hisp. cepit, quasi ea referantur ad superiora: et quasi diceret Tacitus, Hactenus Paulinus et Celsus res egregias gesserant. Sed potius hoc referendum ad ea quæ sequuntur, quæ, scil. egregie gesta, descripturus est statim Tacitus.

24. Angebant[1] Cæcinam nequicquam omnia cœpta, et senescens exercitus sui fama: pulsus Placentia, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu prælia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidius quam consultius, properabat.[m] Ad duodecimum a Cremona, locus[n] Castorum[1] vocatur, ferocissimos auxiliarium, imminentibus[2] viæ lucis occultos, componit:[3] equites 'procedere longius' jussi,[4] 'et, irritato prælio sponte refugi,[5] festinationem sequentium elicere, donec insidiæ[o] coorirentur.'[6] Proditum id Othonianis Ducibus:

Anxium habebant Cæcinam omnia consilia quæ *in irritum* abierant, *et vanescens existimatio suarum copiarum: deturbatus Placentia, profligatis nuper auxiliaribus, etiam in congressu speculatorum invalidior* visus, quæ fuerunt *frequentia magis, quam digna memoriæ certamina; adveniente Fabio Valente, ne omnis gloria belli huc verteret, festinabat recuperare decus, promtius quam prudentius. Ad duodecimum a Cremona* lapidem, *locus Castorum appellatur, promtissimos sociorum instruit, abditos propinquis itineri nemoribus: jussi equites* latius erumpere, et lacessita pugna ultro fugientes, impetum prosequentium illicere, donec in insidiis *dispositi* exsurgerent. *Patefactum id Othonianis legatis: et Paulinus pe-*

1 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteres editiones, *castrorum*. Recte emendatum *Castorum*, ut patet ex Suetonio in Oth. IX. Sic et Orosius, VII. 8. 'Circa locum, quem Castoris vocant.' *Brotier.*—2 *Eminentibus* Rhen. e Budens. corrigit.—3 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et editionibus veteribus, *imponit;* quod mallet Ernestus.—4 Sic bene Rhenanus et recentiores. Perperam Mss. et veteres editiones, *jussit*. Brotier.—5 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Rhenanus et recentiores. In veteribus editionibus, *refugere*.—6 Male Mss.

NOTÆ

[l] *Angebant*] Multa angebant Cæcinam, omnia frustra incœpta, et senescens exercitus sui fama, ipse pulsus Placentia, cæsis nuper auxiliis inferior, etiam per concursum exploratorum crebra magis quam digna memoratu prælia.

Hæc illum angebant, simul et ne, propinquante Fabio Valente, omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam properabat.

[m] *Properabat*] *Properabat;* ideoque *ad duodecimum a Cremona* lapidem, *locus* ille *Castorum vocatur*, insidias struxit, &c.

[n] *Locus Castorum*] Locus hic *ad Castoris* duodecim milliaribus (inquit auctor,) a Cremona distat, Cæcinæ castris, ut opinor, occupatus, a Bedriaco minimum octo, ubi tendebat Paulini et Celsi miles; ad intervalli tamen medium hic mutuo se occursu excipiunt.

Gallus, ut videtur, regressus erat curando ex lapsu vulneri, aut saltem cum in prælii hic descriptione nusquam se offerat, relictus castrorum custodiæ, ut tempore Bedriacensis pugnæ, de qua postea. *Savilius.*

[o] *Donec insidiæ coorirentur*] Donec

et curam peditum Paulinus, equitum Celsus, sumsere. Tertiædecimæ legionis vexillum,[p] quatuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem viæ tres Prætoriæ cohortes[q] altis[7] ordinibus obtinuere: dextra fronte[r] prima[8] legio incessit, cum duabus auxiliari-

destre, Celsus equestre agmen, *duxere. Vexillum legionis tertiædecimæ, quatuor sociorum cohortes, et quingenti equites in lævo* cornu *statuuntur; tres cohortes prætorianæ, densis ordinibus occupavere aggerem viæ: dextra fronte prima legio ingressa est, cum binis cohortibus auxiliarium, et quingentis equitibus. Præter hos*

Reg. Harl. et editiones veteres, *coërcerentur.* Ms. Bodl. *coërcerent.* Brotier. —7 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Guelf. Agr. editio princeps et recentiores. Corrupte Ms. Jes. *altibus.* In Ms. Bodl. et Puteolanus, *arctis ordinibus:* Gronovius *artis* pro *arctis.*—8 Frustra tentat Lipsius, *obtinuere dextra.* A

NOTÆ

in insidiis dispositi consurgerent a tergo et invaderent hostes, qui fugaces insequerentur, ita ut a tergo hostem cingerent, et qui in insidiis erant. Simul et adversa fronte rursus erumperent equites, qui paulo ante fugiebant, seu fugam simulabant.

[p] *Tertiædecimæ legionis vexillum*] Ne sumas de tota legione. Sub illo vexillo dispositi vexillarii hujus legionis; quot autem haberet milites illud *vexillum*, penes duces fuit. Quippe validum ac firmatum fuit copiis, pro necessitate et prudentia præpositorum.

[q] *Tres prætoriæ cohortes*] Quinque prætorias cohortes Gallus et Spurinna ducebant. Tacitus. Earum tres Spurinna secum habebat Placentiæ, tres alias hic in castris Gallus, ut numerus, una superante, non constet.

Sed excusando errori id dabimus, quod non procul abesset Otho, ex aliis suppleturus prætorianæ cohortis defectum. *Savilius.*

Tres prætoriæ cohortes] Ita sumendum, ut *tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes et quingenti equites* in sinistro cornu seu læva fronte locarentur. Et *tres prætoriæ cohortes* in aggere viæ, velut in media acie astarent; et *prima legio dextra fronte* seu dextro cornu disponeretur, *cum duabus vexillaribus seu auxiliaribus cohortibus, &c.*

[r] *Dextra fronte*] Quæ hic frons dextra? haud satis capio, et rescribo, *aggerem viæ tres prætoriæ cohortes obtinuêre dextra: a fronte prima legio incessit.* Lipsius.

Bene *dextra fronte*, et apta pro loci opportunitate copiarum dispositio, quam etiam Primus Antonius æmulatus est. Hist. III. 21.

Frons autem cornibus etiam assignabatur. Liv. l. VI. 'Ibi tribuni militum, non loco ante castris capto, non præmunito vallo quo receptus esset, non Deorum saltem, non hominum memores, nec auspicato, nec litato, instruunt aciem deductam in cornua, ne circumveniri multitudine hostium possent.'

Curtius l. IV. 'peditum acies equitatu tegebatur: frons lævi cornu hæc erat.'

At Vir Doctiss. sua distinctione, *aggerem viæ tres præt. cohortes obtinuere dextra:* non bene consultum Cornelio vult, neque Claudiano, cui dicitur *læva frons;* cuique distinguendo nil opis afferri potest. Claudian. in Ruf. l. II. 174. 'Armeniis frons læva

bus[9] cohortibus et quingentis equitibus. Super hos[t] e Prætorio auxiliisque mille equites,[u] cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

ducebantur mille equites e prætorianis et sociis, complementum victoriæ et rebus *secundis, aut præsidium periclitantibus.*

fronte prima legio incessit, &c. Brotier.—9 In Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. et editionibus veteribus, *vexillaribus cohortibus.* In Mss. Jes. Agr. et Corb. *vexillariis cohortibus.* Mercerus conjecit emendandum, *auxiliaribus;* quod Pichena ac deinde omnes recepere. Nec immerito, cum nusquam in veteribus monumentis occurrant, *vexillariæ cohortes.* Si quod tale monumentum postea reperiretur, tunc sane, ob Mss. codicum auctoritatem, hic reponendum foret, *vexillariis cohortibus.* Idem.

NOTÆ

datur,' &c. *Salin.*

Forte scriptum *dextro, a fronte;* nam antea *quingenti equites in sinistro.* Nec puto scripsisse: *dextra fronte.*

[s] *Duabus auxiliaribus*] Multa suadent, ut substituam *auxiliaribus:* primum, quod perpetuo militiæ Romanæ more, debuerunt legionis latus claudere *auxilia,* ut in sinistro vides quatuor auxiliorum cohortes: deinde, quod vix repereris *vexillarios* in cohortibus censos, semper *auxilia.*

Nam unum, duo, tria millia *vexillariorum* referunt scriptores: nunquam unam, duas, tres *cohortes,* vexillariorum.

Et ita supra mille vexillarios Spurinnæ attribuit; sequenti lib. tredecim millia vexillariorum Muciano.

Postremo *vexillarium* dicunt semper, non *vexillarem,* et *vexillariis* non *vexillaribus.* Mercerus.

Duabus vexillaribus cohortibus] Hæc vetus lectio, quæ suspecta. Attamen vexilla legionum idem sunt ac *cohortes,* et sæpe vexillarii illi vocantur *cohortes.* Sunt et *vexillarii cohortium;* hi nempe delecti ex multis cohortibus, et quidem Romanis; quæ solæ subsignanæ et vexillariæ dici potuerunt *vexilla* seu *vexillarii* cohortium. Num dici potuere *vexillares cohortes,* ut delecti e legionibus, *vexilla* seu *vexillarii legionum* appellantur?

Nihil tamen affirmo: id quippe vocabulum inusitatum prorsus Tacito, et *vexillares cohortes* nusquam reperies apud ipsum, nisi hoc uno loco. Attamen eo nomine distingui possint, quæ seorsim ab aquila mererent, legionariæ cohortes ab auxiliaribus, ut supra distinguit *tertiædecimæ legionibus vexillum* a *quatuor auxiliorum cohortibus.* Erant et *vexilla* cohortium prætorianarum: quid ni *cohortes* et *vexillares* dici potuerint?

[t] *Super hos*] Hisp. *Sobre estos Ivan mil cavallos.* Non super istos supra dictos locati in acie illi mille equites. Sed præter istos jam dispositos, stabant illi equites, non in acie proprie isti, sed in subsidiis erant, quibus nempe sustentaretur, sicubi labaret acies, vel victoria cumularetur: quod Tacito dicitur *cumulus prosperis, aut subsidium,* in periculis scil. *subsidium.*

[u] *E Prætorio auxiliisque mille equites*] Hi scil. delecti partim ex prætorianis, partim ex auxiliaribus seu sociis, inter quos auxiliares bellavit, ut puto, Epiphanes Rex.

Et hi iidem sunt equites, de quibus infra c. 25. *unde* ex vineis scil. 'rursus ausi' Vitelliani, 'promtissimos prætorianorum equitum interfecere. Vulneratur Rex Epiphanes.'

25. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus, doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias præcipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum[v] adversa fronte,[1] et subito discursu terga cinxerant

Priusquam pugna consereretur, refugientibus Vitellianis, Celsus gnarus insidiarum, retinuit suos. Vitelliani intempestive coorti, pedem referente paulatim Celso, ulterius insecuti, ultro ruunt in insidias: quippe cohortes a lateribus, legionarii adversa fronte, et equitatus repente advolans postremum agmen circumfuderant. Sig-

1 Brotier. habet *adversa frons*, et sic lectionem suam defendit et explicat: 'Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. Unde merito Jac. Gronovius distinxit, *legionum adversa frons*. In veteribus editionibus, *a lateribus cohortes legionum*, *adversa fronte*. Frustra tentabat Lipsius, *a lateribus cohortes*, *legio adversa fronte*. Nempe Vitellianorum latera cohortes, frontem adversa legionum frons, terga equites Othoniani cinxerant.' Sic Brotier. Budens. et ed. Alc. et Rhen. *legionum adversa fronte*. Et hanc lectionem recepere Bi-

NOTÆ

v *A lateribus cohortes legionum*] Scripsit Tacitus, *a lateribus cohortes, legio adversa fronte*. Ita superior aciei dispositio postulat: et ad circumveniendum hostes, invasionem tripartitam esse oportuit. *Lipsius.*

Doctissimus vir *a lateribus cohortes, legio adversa fronte*. Sed qui melius undique Vitelliani premi potuerunt? contra habuere cohortes, quæ in aggere, *aggerem viæ tres prætoriæ cohortes arctis ordinibus obtinuere:* a tergo Celsum cum equitibus: *et subito discursu terga cinxerant equites.*

A lateribus cohortes legionum, quæ statim atque hostis in insidias devenit, sese utrimque in eum converterunt: *nam a lateribus cohortes legionum adversa fronte.* Salinerius.

Putem *legionarii adversa fronte.* Freinsh. Haud dubie *legio adversa fronte,* ut supra dixit; *fronte prima legio incessit,* et una erat ea legio in castris Othonianis, nec unquam scripsit *cohortes legionum:* non enim sic appellantur.

Certe adduntur cohortes legionibus in subsidium, ut supra octo cohortes Batavorum additæ quartadecimanis sed propterea non vocantur *cohortes legionum,* sed tantum cohortes auxiliares. Forte ibi scriptum *legio una,* vel *prima legio,* ut supra.

Legionum] Recte *legiones:* quia ibi mentio duarum legionum *tertiædecimæ* et *primæ*. Attamen forte melius *legio:* nam proprie tantum ibi astitit in acie unica legio, *prima* scil. *Tertiadecima* tantum *vexillum* fuit, quæ forte *cohors* vocari potuit. Et istud *vexillum* dispositum in acie simul cum cohortibus; nec temere mutavit ordinem aut stationem. Sicque accenseri cohortibus potuit.

Igitur cum tripartita fuerit acies ad circumveniendum hostem et insidias reddendas, jam in eas insidias Othonianorum, insequentibus longius et se præcipitantibus hostibus, et *cedente sensim Celso,* a lateribus, nempe a sinistro, astitere vexillum tertiædecimæ legionis et cohortes, quæ simul dispositæ in latere *sinistro*, et a dextro duæ *auxiliares cohortes et quingenti equites.* In *adversa fronte prima legio;* simul et *subito discursu terga hostium* invade-

equites. Signum pugnæ non statim a Suetonio Paulino pediti datum: cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu, placerent, 'compleri fossas,[w] aperiri campum,[2] pandi aciem' jubebat;[3] 'satis cito incipi victoriam,[4] ubi provisum foret, ne vincerentur.'[5] Ea cunctatione spatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica sylva adhærebat: unde rursus ausi promtissimos Prætorianorum equitum interfecere: vulneratur Rex Epiphanes,[x] impigre pro Othone pugnam ciens.[y]

num prælii non confestim dedit Suetonius Paulinus pedestri agmini: is lentus ingenio, et qui vellet potius provida cœpta ex consilio et prudentia, quam felices eventus ex fortuna, imperabat cumulari fossas, pandi campum, porrigi aciem; satis mature inchoari victoriam, existimans, ubi consultum foret, ne superarentur. *Ea mora tempus concessum Vitellianis, se recipiendi in vineas impeditas et statuminatas:* quibus *parvus lucus contiguus erat: unde rursus invecti* Vitelliani, *audacissimos prætorianorum equitum interemere:* ibi *vulnus excipit rex Epiphanes, qui strenue dimicabat pro Othone.*

pont.—2 Ms. Agr. *campos.*—3 Cl. Lallemand e Ms. Reg. edere voluit, *jubet.* At, ut ceteri omnes, edidit, *jubebat.*—4 In Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus, *incipi victoriam ratus;* et sic Gronov. cum Ryckio. At cum *ratus* absit a Ms. Reg. et editione principe, nec necessarium sit, illud merito omisit Cl. Ernestus, uti volebat Freinshemius. *Brotier.*—5 Ms. Jes. *vinceretur.*

NOTÆ

bant illi *mille equites*, qui in subsidiis erant locati.

Legionum] Leg. *legiones*, vel *legionarii;* sed melius *legiones:* ut distinguat a cohortibus auxiliarium, quæ ut *a lateribus* urgebant hostem deprehensum insidiis, ita et legiones adversa fronte, quod fortius ac validius, et equites premebant a tergo, subito scil. discursu. Et hæc summa artis imperatoriæ fuit.

Non tamen sine sensu lectio hæc, *legionum adversa fronte*, quasi diceret: Legionibus adversa fronte astantibus: non male etiam *legio*, ut vult Lipsius; et certe unica legio fuit integra.

Legionum] Certe seu legio, seu legiones nondum statim ordinatæ erant *adversa fronte*, ut cohortes et equites. Eæ se interim lente ad prælium comparabant.

Nam 'signum pugnæ non statim a Suetonio Paulino pediti datum.' Is 'cunctator natura,' &c. Et 'ea cunctatione spatium Vitellianis datum,' sese recipiendi ex insidiis, 'in vineas nexu traducum impeditas.'

[w] *Compleri fossas*] Quas fossas? an castrorum? cave credas: nam longe a castris jam aberant. Fossas censeo ab incolis factas ad recipiendas aquas, et ad exsiccandos agros, ut in planis locis mos est, hodieque etiam passim fieri videmus, et in illa Italiæ parte, et in aliis, quæ in planitiem extenduntur.

Firmat ipse Tac. infra: 'mixta vehicula et lixæ et præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta.' *Pichena.*

[x] *Rex Epiphanes*] Quo supercilio,

26. Tum Othonianus pedes erupit:[1] [z] protrita hostium

Tum Othoniani pedites immissi: proculcata hostium acie, fusi etiam et profligati,

1 Frustra tentat J. F. Gronovius, *irrupit*. In Ms. Reg. *erumpit*. Brotier.

NOTÆ

quo fastu Tacitus, erga regem inservientem, quem in tanta mole belli tantum obiter memorat, fere quasi vile caput! Quam personam ibi sustinebat Rex? an imperabat, an imperabatur? an inter Volones, an cum cohorte amicorum? forte sic, quia Oriens Othonis sacramento accesserat.

Vulneratur Rex] Cepit interpres Gall. quasi pugnaret inter equites prætorianos. Forte tamen stipatus ille nobilioribus amicis et comitibus eximiis, sic certabat pro Othone. Ita ut turmam equitum sibi haberet, aggregatus tamen prætorianis, quæ nobilior militia Rom.

Ille nondum proprie Rex, sed filius fuit Antiochi Regis Comagenorum. Ut conjicere est, missus erat a patre ad officium novi principis, Galbæ scil. sed cum forte Galbam occisum reperisset, stetit pro Othone, pro quo et totus Oriens. Sicque ignoto sibi Vitellio, prælio affuit in acie Othoniana.

Sed, victo Othone, ipse vulnere refectus, statim revolavit in Orientem, priusquam adventaret in urbem Vitellius, monitus haud dubie a suis parari bellum in Syria. Sic et de Agrippa Judæorum rege narrat Tacitus.

Et certe ducebat Epiphanes auxilia patris Antiochi bello Judaico sub Tito, seu ipse, seu frater; et ambo fratres strenui bello et præliis.

Sic vocabantur *reges* filii regum, præcipue natu majores. Sic Pacorus filius Orodis regis Parthorum passim *Rex* vocatur, spirante adhuc patre, quamvis ipse nunquam regnum obtinuerit; cæsus a Ventidio.

Sic et, puto, filiæ regum appellabantur *reginæ*. Et cum Felix dicitur *trium reginarum maritus*, id forte intelligendum de filiabus regum, quæ proprie nondum reginæ essent, si tamen *Drusillam* excipis, quæ *regina*, quia Emesenorum regi nupta, et quam viro abduxerat Felix ille infeliciter et per scelus.

Quippe matrimonia et religionem simul ejuravit Drusilla, dein incendio Vesuvii montis cum filio ex Felice procreato in Italia periit sub Tito principe.

[y] *Pugnam ciens*] Vertit interp. Hisp. quasi suos populares ad prælium strenue capessendum incitaret. Certe quoscumque comites Rex haberet, tum pugnam incitabat acriter. Sic Ann. III. 42. 'Spectatus et Sacrovir, intecto capite, pugnam pro Romanis ciens, ostentandæ, ut ferebat, virtutis.'

[z] *Othonianus pedes erupit*] Puto, *irrupit*, nempe in sylvam et vineas impeditas, quibus defendebantur Vitelliani. *Gronovius.*

Bene *erupit;* nam supra: 'signum pugnæ non statim a Suetonio Paulino pediti datum,' &c. 'Compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem jubebat.'

Quibus peractis, *tum Othonianus pedes erupit:* nam antea retinebatur a Paulino duce, qui *cunctator natura, &c.* *Erupit* et *irrupit* pro eodem est apud Tacitum.

acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant; nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur. Vinctus Præfectus castrorum,[a] Julius Gratus, 'tanquam fratri, apud Othonem militanti, proditionem ageret:' cum fratrem ejus,[2] Julium Frontonem, Tribunum, Othoniani sub eodem crimine[b] vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes, occursantes,[3] in acie, pro vallo, ut, 'deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni[4] Suetonius Paulinus receptui cecinisset,' utrisque in partibus percrebuerit. 'Timuisse se,' Paulinus ferebat, 'tantum insuper[5] [c] laboris ac itineris,[d] ne Vitellianus miles, recens e[6] castris, fessos aggrederetur,

qui subsidio veniebant; quippe Cæcina non simul cohortes, sed seorsim quamlibet vocarat: quæ res in acie tumultum auxit, cum palatos ac vagos, nec usquam satis firmos, metus terga dantium simul traheret. Nata et in munimentis discordia, quod non simul omnes ad pugnam immitterentur. Injectæ catenæ præfecto castrorum, Julio Grato, quasi perfidiam gratificaretur fratri *suo*, merenti in castris Othonis: *cum Othoniani, prætextu ejusdem flagitii, in vinclis haberent Julium Frontonem, tribunum, fratrem illius. Ceterum is ubique pavor extitit inter fugientes, obviam venientes, in prælio, pro castris, ut apud utrosque famæ invaluerit,* profligari potuisse Cæcinam cum universis copiis, nisi Suetonius Paulinus receptui signum dedisset. *Dicebat Paulinus,* se metuisse præterea tantum laboris atque viæ, ne Vitellianæ copiæ recentes e vallo, fatigatos adoriren-

—2 *Ejus* abest a Ms. Bodl.—3 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *occursantesque*.—4 *Ut* pro *ni* habet Gronovius.—5 Mallet Cl. Ernestus, *tantum super laboris*.—6 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Pu-

NOTÆ

[a] *Præfectus castrorum*] Cepit interpres Gall. quasi Julius remansisset in castris, et ibi imperaret, dum prælio intentus erat Cæcina.

Certe orta videtur seditio ex eo, quod præfectus castrorum militem retineret in castris, quod nec *universi ducerentur;* cum tamen culpa esset Cæcinæ ducis, qui cohortes *non simul*, sed *singulas* accibat ad prælium.

[b] *Sub eodem crimine*] Id est, prætextu ejusdem criminis, nempe *tanquam proditionem ageret.*

[c] *Insuper*] Ferebat timuisse, quod tantum itineris atque laboris superesset, quo se in castra procul amota reciperent.

Insuper] Quod sustinendum adhuc supererat, etiam vincentibus.

[d] *Itineris*] Quod jam toleraverant venientes procul e castris; vel, quod iterare idem iter debuerunt, si fortuna contra daret; quia procul castra sua, et nullum perculsis subsidium; Vitelliani vero recentes, integri, et prope castra sua pugnabant.

et perculsis[7] nullum retro subsidium foret:'[8] apud paucos[e] ea Ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

27. Haud perinde id[1] damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Cæcinam, qui culpam 'in militem' conferebat, 'seditioni magis quam prælio paratum;' Fabii[2] quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat) posito hostium contemtu, et recuperandi decoris[3] cupidine, reverentius et æqualius[4] Duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant; ut cujusque[5] legionis tentoria accessissent, 'coërcitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam,[f] atque omnem

tur, et exterritis nullum a tergo *postea* præsidium foret: *paucis ea Ducis excusatio recepta* est, ea *in vulgus sinistra fama fuit.*

Ea clades non tam exterruit Vitellianos, quam ad obsequium flexit: nec modo in castris Cæcinæ, qui flagitium in militem *refundebat*, ut qui discordiæ magis quam pugnæ promtus *esset, sed etiam Fabii Valentis miles, qui jam Ticinum adventarat, omisso hostium fastidio, et ardore reciperandæ gloriæ, majori respectu et æqualius duci obsequebantur. Atrox alioqui discordia flagrarat,* in exercitu Fabii, *quam altius resumam; neque enim* ante *decebat interpellari seriem rerum a Cæcina factarum. Cohortes Batavorum, quas tradidimus separatas a quartadecima legione bello Neronis, cum in Britanniam irent, nuntiato Vitellii bello, in oppido Lingonum Fabio Valenti accessisse, ferociter agitabant; ut cujusque legionis tabernacula* propius *adiissent, prædicantes* compressisse se quartadecimanos, ademisse *se* Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum potestate

teolanus, *recens castris*, omissa præpositione. *Brotier.*—7 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *et periculosis*. Idem.—8 Muretus malebat *fore*, non probante Acidal.

1 Ita libri omnes scripti et editi, præter Rhenanum, qui omisit, *id*.—2 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *sed Fabii quoque*. Brotier.—3 Budens. *dedecoris*, librarii vitio, ut putat Oberlinus.—4 Solus Ms. Agr. *et æquabilius*. Idem significat, *æqualius*.—5 Mss. Flor. Agr. Corb. *ut cujus legionis*. Corrupte editio princeps, *ut cujus regionis*.

NOTÆ

[e] *Apud paucos*] Qui belli prudentes; quibus opponit, ut solet, vulgus imperitum; scil. *in vulgus adverso rumore fuit;* vulgus militum *omnia quæcumque facta* ducum nobiliorum *prave æstimabat.*

[f] *Ablatam Neroni Italiam*] Evocatæ illæ cohortes in Italiam simul cum

NOTÆ

quartadecimanis, quocumque prætextu, sive ad bellum in Albanos, sive adversus Vindicem et Galbam, et tum in Italia orta discordia, Batavi coërcuere quartadecimanos, et sic res Neronis afflixere. Itaque separati sunt Batavi a legione, quæ mox missa in Illyricum a Galba principe.

Affuisse autem eas *cohortes* prælio Paulini in Britannia, patet ex Ann. XIV. 37. ubi sic prælium describit Tacitus: 'Ac primum legio' (quartadecima scilicet) 'gradu immota, et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggressus hostis certo jactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus:' (Batavorum nempe: nam ibi pauci, aut forte nulli Britanni, et potius auxiliis sociisque legionis, Batavis, quorum comperta bello virtus, fidere debuit Paulinus) 'et eques, protentis hastis, perfringit quod obvium et validum erat,' etiam et fortissimi equites erant Batavi, quod notandum.

Et cum Savilius vir doctissimus interpretatur sequentem locum l. XIV. 38. 'Auxitque copias' Britannicas 'Cæsar' (Nero) 'missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorum cohortibus;' cum, inquam, intelligit illas octo auxiliariorum cohortes fuisse Batavorum, et auxilia legionis quartædecimæ, quæ cohortes advectæ post victoriam Paulini, fallitur.

Et certe, an in tanta mole belli, an in tam feroci provincia separarentur auxilia a sua legione. Et cum dicit Tacitus supra: 'idem auxiliarium impetus,' intelligit haud dubie de *Batavis*.

Et hoc nostro loco Hist. II. 28. patet vicisse in Britannia Batavos auxiliares cum sua legione XIV. Quippe cum separarentur cohortes illæ invicem, et a legionibus; 'mœrere socii,' (seu commilitones,) 'fremere legiones: orbari se fortissimorum virorum auxilio. Veteres illos et tot bellorum victores....velut ex acie abduci ....non abrumpendos, ut corpori validissimos artus.'

Et diserte Tacit. IV. 14. Batavi 'diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis huc cohortibus.'

Et cur Batavos rapit in Italiam simul cum sua legione Nero, nisi quia fortissimi viri, et ob victoriæ Britannicæ famam? Illæ cohortes, ut puto, erant adhuc in Italia, ut et legio; sed separatæ agitabant, cum in urbem, aut certe in Italiam adveheretur victor Galba.

Itaque ille discordiam aboliturus, distracturusque partes, *misit* legionem quartadecimam in Pannoniam, et Batavorum cohortes in Britanniam remittebat, jam fatis bellum civile in Gallia præparantibus.

Eæ, audito Vitellii motu, substitere apud Lingones, forte quia hi pro Verginio aut Nerone adversus Vindicem steterant. Tac. Hist. I. 59. 'Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum' (intelligit bellum Vindicis et Galbæ adversus Neronem,) 'a legione digressæ:' quod Tac. explicat infra hoc l. II. c. 27. 'Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum, Fabio Valenti adjunctas retulimus,' &c.

Itaque remeabant cohortes in Britanniam, solita hyberna, jussu Galbæ, sed cum essent apud Lingones, ibi eas deprehendit nuntius belli Vitelliani. Itaque statim accessere partibus Vitellii, 'grande momentum,

belli fortunam in ipsorum manu sitam,' jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum Duci: corrupta jurgiis aut rixis disciplina: ad postremum Valens e[6] petulantia etiam perfidiam suspectabat.[s]

positam *esse*. *Probrosum*, seu ignominiosum *id* visum *legionariis*, *molestum duci: labefacta severitate militiæ, contentionibus vel altercationibus. Tandem Valens ex lascivia et immodestia etiam proditionem suspicabatur*.

6 Alciat. omisit præpositionem.

NOTÆ

adversæ aut sociæ.'

Etiam Hist. I. 64. mentio fit cohortium et ferociæ ipsarum; 'proxima Lingonum civitas erat fida partibus' (Vitellii, et quia vicina legionibus Germanicis, et quia oderat Galbam,) 'benigne excepti Vitelliani, modestia certavere. Sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat.'

Nempe discordiam illam memoraverat l. I. c. 59. aut potius in libris quos de fine Neronis ediderat, qui periere. En iterum feroces cohortes hoc loco l. II. licet jam ante, scilicet apud Lingones eas Fabius coërcuisset: teste Tac. 'si Valens animadversione paucorum oblitos jam Batavos imperii admonuisset.' Juxta virtutem ac libertatem periculosa *intemperies* virorum militarium, et *corrupta jurgiis aut rixis disciplina*.

Eas a Fabio Valente in Italiam transvectas, iterum remittebat Vitellius in Britanniam cum sua legione quartadecima: sed apud Augustam Taurinorum, orta rursus discordia, et a conviciis ad cædem transibant; ideoque eos *Vitellius* agmini suo jungi, ut fidos jubet. Hist. II. 66.

Postea tamen rursus revectæ cohortes illæ in Germaniam, et ad Rhenum; ea occasione, quam tradit Tac. Hist. II. 68. 'Duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam, ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, et iis, qui ad spectandum convenerant, in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ.'

Dein infra: Vitellius 'transgressus in castra, ultro pietatem militum collaudavit; frementibus auxiliis, tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse. Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ; principium interno simul externoque bello parantibus fatis.' Et statim eas revocabat Vitellius in urbem.

At Julio mense, audito Vespasiani imperio, rebellat Civilis, et allicit eas cohortes. Tac. IV. 19. 'Iisdem diebus Batavorum et Canninefatium cohortes, cum jussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius assequitur. Intumuere statim superbia ferociaque, et pretium itineris, donativum, duplex stipendium....postulabant.' Et exin spreto Hordeonio, qui multa promittebat, *inferiorem Germaniam* petunt, seque Civili et bello adjungunt; quo tandem strenuissimæ cohortes ferro, cæde, et præliis absumtæ sunt.

s *Suspectabat*] Vertit Davenearius: Metuebat, ne petulantia verteretur in perfidiam; immo suspectabat per-

28. Igitur nuntio allato, 'pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circumiri;' simul cura[h] socios tuendi et militari astu cohortes turbidas, ac, si una forent, prævalidas, dispergendi; partem Batavorum 'ire in subsidium' jubet. Quod ubi auditum vulgatumque, mœrere socii,[i] fremere legiones:[j] 'orbari se fortissimorum virorum auxilio: veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si provincia urbe[k] et salute Imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriæ[l] sanitas,[1] sustentaculum,

Itaque comperto, fugatam Treverorum alam Tungrosque a navibus Othonis, et ambiri provinciam Narbonensem; *simul studio defendendi socios, et militari arte seditiosas cohortes dividendi, ac si simul forent, præpollentes, partem cohortium* in auxilium provinciæ *mittit*. *Quod ubi cognitum* est *sparsumque in vulgus, indolere commilitones, irasci legiones*; spoliari se subsidio strenuissimorum militum: vetustos illos, et qui tot bella profligaverant, velut e prælio subtrahi, postquam aspicitur hostis: si Gallia carior et antiquior sit Roma et incolumitate reip. universi illuc irent: sin victoria, salus, propugnaculum, caputque

1 Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *sin victoria, sanitas*.

NOTÆ

fidiam inesse Batavis, et sic conjiciebat ex illorum petulantia: falso tamen; nam de partibus bene meriti sunt.

[h] *Simul cura*] Simul et prætextu *socios tuendi*, ac revera *militari astu*, quo *cohortes turbidas* dispergeret.

[i] *Mœrere socii*] De sociis Batavis id intelligi possit, a quibus cohortes suæ separabantur, vel in genere de sociis legionariis, scil. seu auxiliaribus; nam statim addit Tacitus, 'fremere legiones,' quas fere contradistinguit ab auxiliis.

[j] *Fremere legiones*] Mirum videatur, legiones fremuisse eorum discessu, quos sibi invisos reddiderat infamis licentia. *Savilius.*

Intestinam discordiam premit statim, cum imminet hostis externus; et jam quos pervicaces in agmine et incessu experti sunt, nolunt sibi 'velut ex acie abduci, postquam in conspectu sit hostis.'

Fremere] Invisi Batavi tantum nonnullis legionariis, ut ex. gr. quartadecimanis, non aliis; et licet ferocissimi, tamen et fortissimi erant.

[k] *Urbe*] Quam qui occupasset, simul imperii compos sibi videbatur. Quia urbs *caput rerum*. Ann. I. 47. 'immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare.'

[l] *Sanitas*] Alias, *victoria, sanitas.* Simile quid habes Ann. I. 68. 'Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.'

Victoriæ sanitas] Forte melior ve-

columen[m] in Italia verteretur, non abrumpendos, ut[2] corpori, validissimos artus.'

29. Hæc ferociter jactando, postquam, immissis lictoribus,[n] Valens coërcere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur, 'spolia Galliarum et Viennensium aurum et pretia laborum suorum occultare,' clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula Ducis, ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur: nam Valens servili veste apud Decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus[1] Varus, Præfectus castrorum,[o] deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias[p] Centurioni-

rerum in Italia positum esset, non abscindenda, tanquam corpori, robustissima membra, *seu lectissima robora.*

Hæc cum superbe jactarentur, ubi Fabius, submissis lictoribus, comprimere discordiam cœpit, in ipsum irruunt, lapides conjiciunt, et fugæ se dantem persequuntur, vociferantes, prædam Galliarum, et Viennensium opes, et præmia laborum suorum *ipsum* celare, *obtegere, spoliatis impedimentis, investigabant tentoria Valentis, ipsamque terram hastis et lanceis* suffodiebant: *quippe Fabius habitu mancipii latebat apud decurionem equitum. Tum Alphenus Varus, præfectus castrorum, sidente paulatim discordia, adjicit consilium, prohibitis centurionibus excubias lus-*

2 Mallet Heinsius, *suo corpori.* Non ineleganter. At potior adhuc vulgata scriptura. *Brotier.*

1 Codex Ryckii *Alphenius:* sed postea sibi non constat.—2 Ita libri om-

NOTÆ

tus lectio: *victoria, sanitas.* Sanitas, nempe, seu salus rerum et imperii. Ut respondeat ad id quod præcessit, *Urbe et salute imperii. Sanitas* idem hic ac *salus.* Sed eandem vocem non statim repetit Tacitus.

[m] *Columen*] Forte non suum, aut partium præcise, sed victoriæ; rerum seu imperii columen in Italia, in urbe.

[n] *Lictoribus*] Sex Lictores habere debuit, ut proconsul aut proprætor, seu legatus Cæsaris. Immissi Lictores, ut prehenderent seditiosos, ac vinclis coërcerent, donec imperio ducis, qui jus gladii habuit, punirentur.

[o] *Varus præfectus castrorum*] Forte ille præfectus castrorum quintæ legionis, quam ducebat Fabius Valens. Potuit etiam præesse vexillariis aliarum legionum. Idque munus spectabat ad præfectum castrorum, præsertim cum non adessent legati.

[p] *Vetitis obire vigilias*] Centurionum erat, non quidem *obire vigilias,* sed Βουκανᾷν, id est, tubæ inflatu vigilias distinguere. Quo sono exciti, penes quos ille labor (Polybio equites quidam, Vegetio circitores) vigilias obibant.

Centurionibus itaque monendi signum intermittentibus, nullæ obibantur vigiliæ. *Savilius.*

Lipsius de mil. Rom. l. v. dial. 9. ait, hoc intelligendum esse de initiis vigiliarum, quæ centuriones procurare solebant. Ut sup. l. xv. 'initia vigiliarum per centurionem nuntiari.'

Itemque de tuba, qua primipili sin-

bus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.[q] Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: et id ipsum, quod nemo regeret, paventes: silentio,[r] patientia,[2 s] postremo precibus ac[3] lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis[t] et flens et præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in lætitiam, (ut est vulgus utroque immodicum,) laudantes[u] gratantesque, circumdatum aquilis[v] signisque in tribunal ferunt. Ille utili

trare, neglecto tubæ clangore, quo miles vocatur ad militiæ curas. Itaque stupere omnes, circumspicere se invicem perculsi: et idipsum metuentes, quod nemo curaret: silentio, modestia, denique obsecratione et fletu veniam orabant. Ut vero squalidus, et plorans, præterque expectationem salvus Valens revertit, lætitia, misericordia, amor; mutati in gaudium, (ut est plebs utrimque nimia,) celebrantes gratulantesque, portant in suggestum, cinctum aquilis et vexillis. Valens utili

nes. Frustra tentat Lipsius, *silentio, pœnitentia.* Brotier.—3 Prius legeba-

NOTÆ

gulas vigilias ordiebantur. Tuba enim adhibebatur ad initia, cornu sive buccina ad finem.

Veget. III. 8. 'A tubicine omnes vigiliæ committuntur, et finitis horis a cornicine revocantur.' *Pichena.*

[q] *Cietur*] Interp. Hisp. *mutatur.* Non satis apte.

[r] *Silentio, patientia*] Recte *patientia,* id est, æquanimitate et tolerantia; donec nempe adesset, qui exoraretur et flecteretur, ut eos regere vellet. Pœnitentia postea precibus et lacrymis innotuit. Sed prius taciturnitas et patientia, dein mox lacrymæ.

Silentio] Silentio veniam motæ discordiæ petebant. Certe facundius sæpe silentium, et efficacius, quam ipsa oratio. Sic l. XV. 1. 'Tiridates quoque regni profugus, per silentium aut modice querendo, gravior erat.'

[s] *Patientia*] Sic in obsequium jam flexi placatique, a silentio et modestia transeunt ad preces. Sic *absentium æqui, præsentibus mobiles* ad pœnitentiam mutantur.

Patientia] Recte *patientia.* Jam quieti et pacati erant; nec jam insultabant centurionibus et tribunis, quod officio suo deessent, ut potuerant, si turbare perstitissent, aut ipsi sibi præpositos alios elegissent. Jam quieti et patientes, ad preces et ad veniam orandam recurrunt.

[t] *Deformis*] Sordidus, squalidus. Sic l. VI. 43. de Artabano, qui pulsus regno fuerat, 'in Hyrcanis repertus est illuvie obsitus, &c. Neque exuerat pædorem, ut vulgum miseratione adverteret.'

[u] *Laudantes*] Quod non fugisset, quod viveret, et ducem se ipsis accommodaret.

[v] *Circumdatum aquilis*] Honoris simul et defensionis causa: non enim sine summo honore aut favore militari, dux aquilis signisque circumdatus; sic et simul tutus adversus insidias et fraudem audacissimorum.

Sic l. I. 36. 'Haud dubiæ jam in castris omnium mentes, tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbæ statua fuerat, me-

moderatione non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos[4] incusavit:[w] gnarus civilibus bellis plus militibus, quam Ducibus, licere.

30. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna allatum, et prope renovata[1] seditio, 'tanquam fraude et cunctationibus Valentis[x] prælio defuissent.' Nolle requiem, non expectare Ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Cæcinæ junguntur.[2] Improspera

temperamento, nullius pœnam postulavit; ac ne tanquam obtegens iram, magis suspectaretur, paucos reprehendit: haud inscius, civilibus armis plus auctoritatis militibus esse, quam legatis.

Metantibus castra apud Papiam nuntiatum de infelici prælio Cæcinæ, et fere de novo exarsit discordia, quasi *ipsi* perfidia et dubitationibus Valentis certamine abfuissent. *Non ultra ferre moram, non opperiri ducem, præire vexilla, hortari signiferos;* et sic *propero incessu Cæcinæ miscentur. Sinistra Fabii existimatio*

tur *et.*—4 Lipsius mallet *paucis;* dissentiente Ernesto.

1 Mss. Harl. Jes. *revocata.*—2 Ita Mss. veteres ac recentiores editiones.

NOTÆ

dium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus,' &c.

Circumdatum aquilis] Nempe duæ Aquilæ erant; scil. legionis, quam abducebat e Germania, et legionis Italicæ, quam Lugduno abstraxerat.

[w] *Paucos incusavit*] Lego *paucis*, ad brevitatem enim orationis refertur, non ad eos qui peccarant. Et sane omnes in hac culpa, nec excerpi pauci potuere. *Lips.*

Ille utili moderatione neminem supplicio affecit; sed ne dissimulare videretur, et ne omnibus suspectus foret, *paucos* quosdam incusavit; id est leviter et verbis tantum castigavit; ea animadversione contentus, *gnarus civilibus bellis* plus licere militi quam ducibus.

Et licet forte perinde omnes in culpa essent, fuit tamen prudentiæ viri militaris hoc scelus in *paucos* refundere, ut ceteri vere reconciliarentur, et etiam turbatores non alienarentur; præsertim cum nullius supplicium dux posceret, et neminem unum irritaret.

Paucos] Recté *paucos incusavit*, ne in omnes dissimulare videretur et hinc *suspectior* esset. Sic Agric. 22. 'Ex iracundia nihil supererat: secretum et silentium ejus non timeres; honestius putabat offendere, quam odisse.'. Hoc vult; *acerbior in conviciis* dicebatur, sed increpare malebat, quam odisse, aut dissimulare. Ne scil. suspicionum conscientiam subeant invicem dux et miles.

[x] *Et cunctationibus Valentis*] Plut. Oth. 'Fabius rapinis donisque sociorum expleri non poterat, quin et pugnæ tempus neglexisse fertur, pecuniæ corradendæ causa lentius incedens. Alii tamen Cæcinæ eam culpam imputant, qui festinans ante adventum Fabii potiri victoria, cum alia leviora commisisset, tum illo prælio, neque tempestive neque strenue facto, res Vitellianas prope afflixerit.'

Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat; 'expositos se tanto pauciores integris hostium viribus,'[y] querebantur, simul in suam excusationem,[z] et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. Et quanquam plus virium, prope[3] duplicatus legionum auxiliorumque numerus[a] erat Valenti, studia tamen militum[b] in Cæcinam inclinabant; super benignitatem animi,[c] qua promtior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis et

apud militem Cæcinæ erat: fremebant, objectos se tanto pauciores illibatis hostium copiis, *simul ut culpam a se transferrent, et celebrabant per assentationem vires advenientium, ne ut superati, et* velut *ignavi contemnerentur. Et licet plus roboris,* et *fere duplo major erat Fabio numerus legionum auxiliorumque, favor tamen militum propendebat in Cæcinam;* qui *præter mansuetudinem animi, qua benignior et facilior existimabatur,* præcellebat *etiam flore juventutis, magnitu-*

In mediis quibusdam, forte operarum errore, *jungitur*. Brotier.—3 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et

NOTÆ

[y] *Integris hostium viribus*] *Integris* id est, totis, universis. Attamen duæ tantum *integræ* legiones aderant apud Othonianos: quid si tota moles Mœsiacarum ac Pannonicarum legionum affuisset?

[z] *Simul in suam excusationem*] Sensus est, Querebantur se expositos integris hostium viribus, cum essent tanto pauciores hostibus; sic simul se excusabant, et simul *adventantium cum Valente robur* extollebant *per adulationem, ne ut victi et ignavi despectarentur.*

[a] *Prope duplicatus legionum....numerus*] Præter quadraginta millia armatorum, quæ ex Germania trahebat, ex Lugdunensi Colonia abduxit Valens legionem *Italicam et alam Taurinam.*

Huc forte miserat legionem illam Galba, odio in Lugdunenses, eos hoc præsidio afflicturus; neque enim pro more ulla legio integra in Galliis: nempe steterant Lugdunenses pro Nerone adversus Viennenses et Vindicem.

Hanc Legionem *Italicam* recens conscripserat Nero in Italia, puto, ex melioribus nationibus, Umbria, Etruria, &c. Ex quibus gentibus et prætoriani delecti. Sueton. Ner. 19. 'Parabat et ad portas Caspias expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri Phalangem appellabat.'

[b] *Studia tamen militum*] Intelligit milites utriusque exercitus; *Superioris*, cui tum præerat Cæcina, et *inferioris*, cui Fabius imperabat. Attamen gratus præcipue inferioris Germaniæ militi Fabius, teste Tacito, et eum assectabantur mox in urbe.

[c] *Super benignitatem animi*] Intelligo liberalitatem, qua certe promtior quam Valens, qui avaritia aliisque flagitiis *fœdus et maculosus* fuit.

Benignitatem] Infra cap. 56. 'minus avaritiæ in Cæcina,' quam in Valente; 'plus ambitionis.'

quodam inani[4] favore.[d] Hinc æmulatio Ducibus. Cæcina 'ut fœdum et maculosum,'[e] ille 'ut vanum ac tumidum,' irridebant. Sed condito[f] odio, eandem utilitatem fovere, crebris epistolis,[g] sine respectu veniæ,[h] probra Othoni ob-

dine corporis, et quadam vana specie. Hinc invidia legatis. Cæcina Fabium, tanquam sordidum et sceleroşum, arguebat, *ille* Cæcinam, ut inanem ac superbum illudebant. *Sed occultatis inimicitiis, communem causam juvere, frequentibus literis exprobrantes flagitia Othoni, nulla habita ratione* mox *veniæ: cum du-*

Puteolanus, *ac prope duplicatus.*—4 Ita libri omnes. Mallet J. F. Gronovius, *inanium;* ut supra Annal. XIII. 8. de Corbulone: 'Corbulo....corpore ingens, verbis magnificus, et super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus.' At eodem sensu accipi potest, *inani favore,* id est, favore, qui per inania captatur. *Brotier.*

NOTÆ

[d] *Et quodam inani favore*] Forte *inanium;* quæ fuerint illa *inania,* superiori libro habes: 'Cæcina corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu, studia militum allexerat,' ut de Corbulone Ann. l. XIII. 'Omnium in se ora verterat, corpore ingens, verbis magnificus, et super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus.'

Quodam inani favore] Vertunt quasi esset ille favor militum in Cæcinam. Sed fuit præcise ille favor naturæ in ipso Cæcina, et ex isto favore ortus favor militum. Nempe iste favor causa fuit favoris in vulgus; puta, dignitas oris, proceritas corporis, &c.

Hæc corporis bona, *inania* vocat Tacitus, ut quæ vulgo tantum laudata et vere *inania* sint ex se præcise, nisi solida bona simul adsint, nisi simul eximiis animi dotibus virtutibusque fulciantur.

[e] *Fœdum et maculosum*] Non ignaviam et timorem interpretor, sed libidinem et rapacitatem: quæ in homine arguit et Hist. lib. I. 'Valentem magna pecunia emtum.' Et: 'ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus adversus possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. Quoties pecuniæ materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur.'

Sic Ann. l. XIII. 'Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum fœdumque, et idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.' Hist. l. I. de alio Capitone: 'ut avaritia et libidine fœdum ac maculosum.' *Gronov.*

Fœdum] De avaritia possit intelligi; et *maculosum* de libidinibus, aut forte utroque vitio simul fœdus et maculosus Valens, et certe utriusque flagitii arguitur apud Tacitum.

[f] *Condito*] Recondito, seu dilato ac dissimulato ad tempus; et certe rediit mox ira, finito bello: infra 92. 'Olim anxii odiis, quæ bello et castris male dissimulata, &c. civitas auxerat.'

[g] *Crebris epistolis*] Quas non Othoni ipsi, sed ducibus Othonianarum partium scribebant; quibus literis Othoni flagitia exprobrabant, cum duces Othonis, cautiores literis quas Cæcinæ et Valenti rescribebant, nihil objectarent Vitellio. Nempe sibi veniæ locum in adversis relinquebant, quamvis non deesset conviciorum materia, si auderent; et nisi in futurum

jectantes: cum Duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abstinerent.

31. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam,[i] meruere, minus Vitellii ignavæ voluptates,[j] quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur.[k] Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra illi initium belli[l] nemo[1] imputabat. Vitel-

ces Othonianarum partium temperarent probris, *quamvis amplissima* esset *in Vitellium contumeliarum materia.*

Et certe ante finem utriusque, quo eximiam famam meruit Otho, Vitellius turpissimam, minus metuebantur segnes Vitellii deliciæ, quam Othonis ardentissimæ cupidines. Occisus Galba huic adjecerat metum atque indignationem; contra Vitel-

1 Cod. Ryckii *nem. non imput.* Male, ut ipse putat.—2 [Brotierus cum

NOTÆ

saluti suæ duces providissent.

[h] *Sine respectu veniæ*] Ita scribebant epistolas, ut sibi, si vincerentur, nullum veniæ locum relinquerent, nec possent in utramvis partem interpretari; ut sæpe faciebant alii legati, qui ambigue loquebantur, non *sine respectu veniæ* in futurum.

Rationem differentiæ reddere videtur Tacitus, quod scil. promtiores essent boni in Vitellium, quam in Othonem: scilicet, 'minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur.' *Addiderat* Othoni terrorem majusque odium *cædes Galbæ.*

Sine respectu veniæ] Si forte vinceret Otho: sic nullam in adversis veniæ spem sibi relinquebant. Quasi certi de exitu, jam spem victoriæ animo præsumserant.

[i] *Flagitiosissimam*] Sic infra III. 85. 'Deformitas exitus misericordiam abstulerat.'

[j] *Ignavæ voluptates*] Quibus scil. minus exarderet, magisque segniter erumperet in sævitiam ac facinora, ut qui *ventre et gula sibi ipsi* tantum *hostis* esse videretur, hactenus scil. nam et mox in scelera et cædes prorumpet; clam tamen, et carptim, nec pari audacia qua Otho.

[k] *Libidines timebantur*] Sic et alibi, *reditura vitia metuebantur.* Et quidem unus aut alter princeps meliores facti principatu; ceteri omnes summæ fortunæ licentia profligati sunt.

Et certe quod spectat ad sævitiam et libidines, monuisse principes videtur Sibylla seu vates apud Virg. Æn. VI. 'Sate sanguine Divum, . . . facilis descensus Averni; Noctes atque dies patet atri janua Ditis: Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras, Hoc opus, hic labor est.'

Cum semel grassari dominantes cœperint, vix datur regressus ad meliora, et scelera novis sceleribus alantur necesse est. Unde discrimen, tandem et exitium. Pauci regressi ex Averno flagitiorum; 'Pauci, quos æquus amavit Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, Diis geniti potuere.'

[l] *Contra illi initium belli*] Hoc dicere videtur, quoniam Vitelliani motus longe ab Italia fuerunt, nec fere in urbe Roma auditi: contra autem cum Otho in oculis omnium adversus Galbam insurrexisset, eoque occiso,

lius ventre et gula sibi ipse[a] hostis;[m] Otho luxu, sævitia,

lio nemo attribuebat principium belli. Vitellius largis epulis et ingluvie sibi ipsi

Ryckio habet *sibi ipsi hostis*, et] ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. Rhenanus e Ms. Bud. in quo, *sibim*. conjiciebat, *sibimet hostis;* recepitque Gronovius. Ms. Flor. *sibi inhostus:* unde tentabat Pichena,

NOTÆ

imperium occupasset, tanquam belli civilis auctor habebatur: quamvis revera initium belli ipsi Vitellio fuerit imputandum.

Nam inferius, Otho moriturus, hoc ipsum commemorans, ait: 'Civile bellum a Vitellio cœpit; et ut de principatu certaremus, initium illic fuit.'

Vel potius, hoc dicit Tacitus propter ignaviam torporemque Vitellii, qui a belli cogitationibus alienus, a suis quasi coactus, arma cepit: nam supra ostendit a Fabio Valente instigatum: deinde ait: 'quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam ut speraret.' *Pichena.*

Initium belli nemo imputabat Vitellio: nempe præ Othone, qui occiderat Galbam, et primus res turbaverat; et ipse Otho rapuerat imperium, traxeratque in partes militem pretio et libidine corruptum.

At contra raptus est Vitellius a milite in imperium, et magis se permisit legionibus, quam concupivit aut speravit. Neminem occidit aut solio deturbavit, sed veluti vacuum imperium occupavit.

Hinc initium armorum aut causa belli non illi proprie tribuitur; et certe potius occasio fuit armorum civilium, quam causa Vitellius: nam 'instare miles, arma poscere,' &c. At 'torpebat Vitellius, et fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat,' &c. 'cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator,' &c.

Sic, ut vides, nomen imperatoris, ad bellum expedientis, non munus implebat Vitellius. Et possit hic dici, quod habetur infra l. III. 70. 'Ipse neque jubendi neque vetandi potens, non jam imperator, sed tantum belli causa erat.' Haud igitur mirum, quod in ipsum belli mala non refundantur.

Contra illi] Potius legatis initium belli imputabant, et ferocissimis legionibus Germanicis, quarum pleræque, neque audito Vitellio, rebellabant adversus Galbam, dirumpebant imagines, et sacramenta in S. P. Q. R. advocabant, pridem obliterata nomina.

Supra l. I. 52. Fabius, 'instigare Vitellium, ardorem militum ostentans... quatiebatur his segne ingenium,' &c.

Illi fere adversus Galbam neque votum aut animus initio. Sed impetu legatorum legionumque abstractus videtur. Et licet imperium susceperit, tum tamen innocens præ Othone censebatur.

Quippe ille se cæde principis cruentaverat, et quidem in urbe, in ipso palatio, in conspectu Deorum et ipsius Capitolini Jovis, quem adhuc scelere et sanguine madidus adire ausus est. Hinc terror et odium; ideoque et belli initium ei potius imputabant.

[m] *Gula sibi ipsi hostis*] Sueton. Vitel. 10. 'Inter profusissimos opsoniorum apparatus, nulla familiæ, aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens, qui

audacia, Reipublicæ exitiosior ducebatur.[3] Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paulinus,[n] dignum fama sua ratus, qua[4] nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli[o] censere, 'festinationem hostibus, moram ipsis utilem' disseruit.

32. 'Exercitum Vitellii universum advenisse: nec multum virium a tergo, quoniam[1] Galliæ tumeant,[p] et[2] deserere

infestus; Otho luxuria, immanitate, licentia Reip. perniciosior habebatur. Junctis simul *exercitibus Cæcinæ Valentisque, nulla ultra* amplius *cunctatio apud Vitellianos, quin tota mole virium dimicarent. Otho deliberavit* cum legatis, *an expediret magis prolatari bellum*, an summam belli in casum dari vellent. *Tum Suetonius Paulinus dignum existimatione sua ratus, qua nemo eo tempore belli peritior censebatur, de universo ordine belli sententiam* suam *proferre; censuit*, celeritatem Vitellianis, cunctationem ipsis conducere.

Universas Vitellii copias adventasse: nec multum roboris a tergo, quod

sibi inhonestus; [quod recepere Bipont.] Editio princeps, *sibi*, *mhostus*. Brotier. Puteolani emendationem recipio, nisi quod pro *ipsi* reponam *ipse*. Oberl.—3 Ms. Corb. *exitiosior videbatur*.—4 Mss. Harl. Jes. *quia illa tempestate nemo*.

1 Pro *quoniam* quidam legunt *quanquam*.—2 Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus

NOTÆ

non contenti epulo ubique publice præbito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera ac plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem repræsentantes adversantibus.' Sic sibi hostis præcipue, dein et Reip. Ita nati principes, ut eorum bona malaque ad Rempub. pertineant.

Gula] Quod velut hauserat a natura, quod ipse et a majoribus habuit. Sueton. Vit. 2. 'Aulus in consulatu obiit . . . prælautus alioqui, famosusque cœnarum magnificentia.' Aulus ille patruus Vitellii principis.

[n] *Suetonius Paulinus*] Et hic et alibi effuse laudat hunc Suetonium, *vetustissimum consularium*, ut infra vocat, et non una militia clarum. Præfuit Britanniæ, ut habes Annal. XIV. et in Agricola.

Sed et in Africa bellum gessit, e Plinio l. v. 'Suetonius,' inquit, 'Paulinus, quem consulem vidimus, primus Romanorum ducum transgressus Atlantem,' &c.

Nec Paulinus iste pater Suetonii, ut volunt: nam *Suetonius* ille *Lenis*, de quo Sueton. Othon. tribunus fuit; noster belli dux: ille angusticlavius, id est, nondum senator, sed inter equites: iste vero consularis. *Lipsius*.

[o] *De toto genere belli*] Hoc vocat alibi *summam belli*, aut *rerum*, aut *summam* absolute: infra l. III. 50. Duces Flaviani 'ad fanum fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantur:' et Ann. lib. de Vologeso: 'neque in summam pervicax.'

[p] *Quoniam Galliæ tumeant*] Copu-

NOTÆ

lum apte inserui ex Vatic. *Tumere* autem eleganti metaphora dicuntur, quæ eruptura videntur. Usurpavit Cicero bis in epistolis ad Atticum. *Lipsius.*

Cur aut quomodo *Galliæ tumeant*, quæ profligatæ cum Vindice, quæ fere excisæ et vastatæ a Vitellianis? et quonam erupturæ, an ad Rhenum, adversus castra Germanica? an in Italiam? an adversus Vitellianos? certe potius *timent*, et suspensæ expectant Galliæ, quorsum evadat tanta belli moles.

Igitur lego, *quoniam Galliæ timeant:* sensus est; Exercitus Vitelliani jam advenere in Italiam, non multum virium a tergo, quia non conducit deserere Rheni ripam, irrupturis Germanis in Gallias; hinc Galliæ timent, et quia sibi timent, non multis viribus, aut copiis partes Vitellianas juvabunt.

Potuerunt timere Galliæ, simul et bellum intestinum ex Romanis aut ex sociis, ut contigit, et extraneum, nempe a Germanis irrupturis, si desereretur ripa. Et forte nondum suspecti Batavi; infra: 'Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello:' quod mox erupit adversus legiones ripam defendentes. Suspectæ et aliæ nationes Galliæ, Vitellianis, ut Viennenses, qui in partibus Galbæ et Vindicis fuerant, et aliæ civitates, jam quæ vexatæ et spoliatæ opibus armisque a ducibus Vitellii, ideoque sibi metuebant. Sicque Galliæ, non in eo statu erant, quo tumerent aut erumpere possent; sed quo sibi timerent, forte præcipue ob infestas nationes trans Rhenum agentes; cujus ripa destituta omni præsidio erat, amotis avectisque legionibus in Italiam.

Tumeant] Lege, *timeant*. Supra l. I. 64. Gallis, &c. 'in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus.'

De toto genere belli censet Paulinus: et exponit, unde supplere possit vires fractas Vitellius. Non ex Galliis, inquit, quia nunc sibi timeant Galliæ a barbaris, deserta nempe ripa Rheni; nec Gallis conducat eam ripam deserere, promtis ad occasionem tot infestis nationibus, et id timebant Galliæ; ideoque sibi vires et opes reservare debuerunt, non suppeditare Vitellio ultra.

Sic dicit, 'provinciam Narbonensem incursu classis,' &c. contremuisse: certe bello semel moto, sibi quisque timet, et vires suas apud se retinet. Sic et Galliæ tueri ripam nunc contentæ sunt; igitur non velut erupturæ Galliæ tumebant, immo paratæ erant se continere intra fines suos.

Infra 57. 'pauci veterum militum in hybernis relicti, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur.'

Et hæc uno continuoque sensu dicta videntur: 'quoniam Galliæ timeant, et deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus, non conducat:' hoc sensu forte, quoniam ipsi Galliæ timeant Romani ad ripam relicti, seu Vitelliani ipsi.

Et videretur Paulinus contraria et inter se pugnantia disserere, *nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant*. Nam quomodo *tumeant* Galliæ, si tenues earum vires et opes?

Certe timebant Galliæ, ut quippe imbelles in tanto motu, et ab interno et ab externo hoste. Tum nondum Gallias pertransierat Vitellius, quem oderant simul et timebant Galli: sic Hist. l. I. 62. 'instare miles, arma poscere, dum trepident Galliæ,' &c.

Certe amotis seu exhaustis legionibus Rom. jam ipsæ Galliæ ripam tu-

Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus, non conducat: Britannicum militem[q] hoste et mari[r] distineri:[3] Hispanias armis[s] non ita redundare:[t] provinciam Narbonensem incursu classis[u] et adverso prælio[v] contremuisse: clausam Alpibus, et nullo maris subsidio,[w] Transpadanam Italiam,[x] atque ipso transitu exercitus[y] vastam:[4] non frumentum

Galliæ metuant; et *quia* omittere Rheni littus non expediat, imminentibus tam infensis gentibus: legiones Britannicas impediri hoste et pelago: Hispanias copiis haud ita affluere: Galliam Narbonensem exterritam esse irruptione classis, et infelici pugna: Italiam Transpadanam septam Alpibus, et nullo

perperam omittunt copulam, *et*.—3 Sic omnes Edd. Ryckii Cod. habet, *detineri;* quod ille putat *mari* convenientius.—4 Ita Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *vas-*

NOTÆ

eri suo sanguine satagebant: nec ultra commodabant sanguinem suum bello civili et Vitelliano.

Hostes expectabant ac metuebant: tantum abest, ut tumerent erumperentque, aut quærerent hostem, exarmatæ jam et exhaustæ viris, equis, armis, opibus, transitu scil. tot exercituum.

Quoniam tumeant Galliæ] Non diceret Tacitus absolute et sine addito, *tumere:* nam Hist. l. I. 88. 'Levissimus quisque et futuri improvidus, spe vana tumens.'

[q] *Britannicum militem*] Hunc tamen in suas partes traxerat Vitellius; sed id nondum forte compertum erat ducibus Othonianis in Italia.

[r] *Hoste et mari*] Tacitus, 'in Britannico exercitu nihil irarum,' neque aliæ legiones innocentius egerunt: et ille miles expeditionibus suetus, potius oderat hostem, quam civem.

[s] *Hispanias armis*] Una legio custodiebat pro more, cum aliquot cohortibus.

[t] *Non ita redundare*] Rerum potitus Galba, copias omnes dimiserat, quæ primo Vindicis motu delectæ fuerant.

[u] *Incursu classis*] Othonianæ.

[v] *Adverso prælio*] Vitellianorum nempe.

[w] *Nullo maris subsidio*] Disserit ostenditque facile domari posse universum Vitellii exercitum, qui tum in Transpadana Italia. Nam ex provincia Narbonensi difficile frumentum advehi potuit, quia incursu classis Othonianæ, et adverso prælio consternata et exterrita erat illa provincia; et quia Transpadana regio clausa aliunde Alpibus, et jam ipso transitu Vitellianorum vastata.

Nec etiam mari frumentum importari potuit, quia Otho classe præpollebat, et sic nusquam annona tanto exercitui suppetebat.

Nullo maris subsidio] Quia procul a mari, nullæque naves aderant, quibus adveheretur frumentum, aut quibus bellum juvaretur.

[x] *Transpadanam Italiam*] Pars Galliæ Togatæ ad septentrionem Padi fluvii in Italia: hodie pars septentrionalis *Lombardiæ* usque ad fluvium *Po*, in Italia recentiore. *Tillemon.*

[y] *Exercitus*] Utriusque exercitus Vitelliani, Fabii et Cæcinæ legatorum.

usquam exercitui, nec exercitum sine copiis[1] retineri posse. Jam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello,[a] fluxis corporibus,[b] mutationem soli cœlique haud toleraturos. Multa bella, impetu valida,[c] per tædia et moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta et fida:[5] Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus;[d] Italiam et caput rerum urbem: Senatumque et Populum,[6] nunquam obscura[7] nomina, etsi[8] aliquando obumbrentur; publicas[e] privatasque

maris auxilio *siti*, ipsoque trajectu legionum direptam: nusquam annonam militi, nec exercitum haberi posse sine commeatu. Præterea Germanos, quod genus armatorum apud Vitellianos immanissimum sit, haud perlaturos mutationem regionis et aëris, si bellum in æstatem proferretur, ob invalida adversus æstum sitimque corpora. Plurima bella per ferociam violenta, consenuisse *ultro*, per molestias et cunctationes. Contra Othonianis cuncta affluentia et fidelia *esse:* Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem cum illibatis exercitibus; Italiam, et arcem sedemque imperii Romam; patresque et populum, nunquam ingloria vocabula, etsi quandoque obscurentur; divitias publicas privatasque, et immensam vim pecuniæ, inter civilia bella armis

tatam, et sic Ryckius.—5 Ms. Corb. et editio princeps, *opulenta: et fidam Pannoniam, &c.*—6 Cod. Ryckii *pop. R.*—7 Budens. *obscurari.*—8 Ita Ms. Harl. prima manu, Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe, *etiam aliquando*. Altera manu in Ms. Harl. emendatum,

NOTÆ

[1] *Sine copiis*] Sine annona, aut commeatu. Supra: 'non frumentum usquam.'

[a] *Tracto in æstatem bello*] Sic censebant optimi duces Paulinus et Celsus, at non ipse Otho, teste Suet. Oth. 9. 'Simili temeritate, quamvis dubium nemini esset, quin trahi bellum oporteret, quando et fame et angustiis locorum urgeretur hostis, quamprimum tamen decertare statuit; sive impatiens longioris solicitudinis, speransque ante Vitellii adventum profligari plurimum posse; sive impar militum ardori, pugnam deposcentium.'

[b] *Fluxis corporibus*] Florus de Gallis lib. II. 4. 'Alpina corpora, humenti cœlo educata, habent quiddam simile cum nivibus suis: quæ mox, ut caluere pugna, statim in sudorem eunt; et levi motu, quasi sole, laxantur.'

[c] *Multa bella impetu valida*] Forte respicit ad veteres Germanos, scil. ad Cimbros, qui et in Italia seu provincia Narbon. profligati sunt; et eos comparat cum istis Germanicianis.

[d] *Cum integris exercitibus*] Intelligit legiones Syriacas Muciani, et Vespasiani Judaicum exercitum, et legiones Ægypti.

[e] *Publicas*] Non quod præcise ipsas has opes possiderent Othoniani; sed cum haberent in partibus Italiam, urbem, senatum populumque Romanum, simul et habere videbantur publicas privatasque opes; et sic immen-

opes et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiæ sueta,[f] aut æstibus: objacere flumen[g] Padum, tutas viris murisque urbes; e quibus nullam hosti cessuram, Placentiæ defensione exploratum. Proinde duceret[9] bellum: paucis diebus[10] quartamdecimam legionem, magna ipsam fama,[11] cum[12] Mœsiacis copiis affore: tum rursus deliberaturum, et, si prælium placuisset, auctis viribus certaturos.'

33. Accedebat sententiæ Paulini Marius Celsus: 'idem placere Annio Gallo,' paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi, qui consilium ejus sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum:[1 h] frater ejus Titianus, et Præfectus

ipsis præpollentem; corpora suorum Italico cœlo facta, aut caloribus: opponi *hostibus* amnem Padum, et firma viris munimentisque oppida; e quibus nullum se dediturum Vitellio, compertum *erat* obsidione Placentiæ. Itaque bellum traheret: intra paucos dies adventuros quartadecimanos, egregio ipsos decore, cum legionibus Mœsiacis: tum iterum consulturum, et, si pugnam committere placeret, firmioribus copiis dimicaturos.

Paulino assentiebatur Marius Celsus. Idem censere Annium Gallum, *paucis ante diebus casu equi prostratum, renuntiaverant missi qui sententiam ejus rogarent. Otho inclinans ad dimicandum: Titianus frater illius, et Proculus prætorii præfec-*

---

etiamsi. Cod. Ryckii *etiam ut.*—9 Ms. Harl. *ducerent.*—10 Vulgo interpungebatur post *diebus.* Ernest.—11 Ms. Corb. *famam.*—12 In vett. deest *cum* et Budens.

1 Budens. *ad certandum.*—2 Optime dictum. Freinshemius perperam

NOTÆ

sam vim pecuniæ, seu potius totius orbis prædam illuc ingestam olim invectamque.

Publicas] Reipub. nempe reditus, ac tributa et ærarium populi Rom. fiscum principis, &c.

[f] *Corpora militum aut Italiæ sueta*] Quod respondet his, quæ præcesserunt. Nempe supra dixerat de Vitellianis: 'Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli cœlique haud toleraturos.'

[g] *Objacere flumen*] Non ad Bedriacum, ubi in consilia itum, sed hoc vult, si retrocederent, (quod optabat) in Cispadanam regionem, et defensionis suæ curam capesserent. *Savilius.*

Objacere] Id est, oppositum flumen hostibus, Padum; nempe, qui interflueret Othonianos Vitellianosque.

[h] *Otho pronus ad decertandum*] Plut. Oth. 'Vicit tamen eorum sententia, qui pugnam volebant. Causæ multæ a multis referuntur. Palam autem prætoriani milites, tunc semel seriam experti militiam, desiderio prioris vitæ, quam in urbe extra bellum, in otio scil. et festivitatibus egerant, contineri nullo modo quibant, pugnam

Prætorii Proculus, imperitia properantes, 'Fortunam et Deos[i] et Numen[j] Othonis[j] adesse consiliis, affore cona-

tus, ignorantia festinantes, auspicia et Deos et Numen *seu genium* Othonis adju-

NOTÆ.

accelerantes, et primo sublimes rapi hostes posse sibi suadentes. Ipse etiam Otho videtur incertitudinem eventus non sustinere amplius expectando potuisse, insolentia belli et mollitia victus, quoties magnitudinem periculi secum perpenderet. Igitur moli curarum impar, et spei æger, quasi de præcipitio quodam, clausis oculis, et se et res in ultimum discrimen immisit: sicque narrabat Secundus Rhetor, qui ab epistolis fuit Othoni.'

[i] *Fortunam et Deos*] Nempe Deos adesse consiliis, affore et consiliorum executioni: vel consiliorum præsides Deos simul et in præliis affuturos.

[j] *Numen Othonis*] Id est auspicia, et idem hic esse puto ac fortunam seu genium imperatoris.

Numen] Puto, non satis attingunt sententiam, qui legunt, aut vertunt, *nomen Othonis:* nihil enim præcise *nomen* facit, quoad *consilia* spectat. Hic genium, auspicia et fortunam Othonis intelligunt mali consultores, *et in adulationem concesserunt:* si dixissent tantum, *nomen,* in eo fortè nulla adulatio foret.

Sed forte mirabitur aliquis, quod *Numen* tribuatur Othoni viventi: sed satis attendenti nihil mirum. *Fortunam, Deos, Numen,* idem esse constat; et licet non addidissent *Numen,* id subintelligi tamen statim debuit ex antecedentibus et consequentibus.

At Hist. lib. II. 82. 'Sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum, et dux Mucianus, et Vespasiani nomen.' Sed diversa ratio est: ad bellum ibant Flaviani, ad prælium Othoniani: ibi per *nomen* intelligitur fama, decus belli, et certe *senex triumphalis* Vespasianus.

Et *per Numen Othonis* non intelligitur *Numen Othonianum,* seu ita ut ipse Deus dicatur Otho, sed numen præsidens Othoni, et ejus fortunam ac imperium regens. Non enim dicebatur princeps Deus, aut Divus, dum viveret.

Ita discrimen fuit inter *auspicia et Deos* Augusti, et appellationem, qua Deus aut Divus Augustus vocatus est: quod non contingebat principi, nisi post fata et apotheosin.

Sufficiebat fama Vespasiani et *nomen* inclytum bello: at cum hæc fama deesset Othoni, et clarum bello nomen, ad *Numen* Othonis recurrunt adulantes.

Numen] *Numen* tribuebant ipsi *urbi,* et huic templa statuebant. *Numen* etiam tribuebant senatui. Cicero Orat. post red. 'Pollicebor primum, qua sanctissimi homines pietate erga Deos immortales esse solent, eadem me erga populum Rom. semper fore, Numenque vestrum, æque mihi grave et sanctum, ac Deorum immortalium, in omni vita futurum.'

Numen etiam tribuebant Cæsari seu principi. Martial: 'Cæsar habet Numen, sacra est vis, sacra potestas.' Et inscript. NUM. DOM. AUG. id est, 'Numini domus Augustanæ.'

Sic Varro de ling. Lat. 6. 'Apud Actium, Multeis nomen vestrum Numenque ciendo. Numen dicunt esse imperium dictum ab nutu: omnia sunt ejus cujus imperium maximum esse videatur. Itaque in Jove hoc et

tibus,' testabantur: neu quis obviam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant.[k] Postquam pugnari placitum, 'interesse pugnæ Imperatorem, an seponi melius foret,' dubitavere. Paulino et Celso jam non adversantibus,[l] ne Principem objectare periculis viderentur, iidem[3] illi dete-

tarum cœpta *prædicabant: et ne quis resistere placitis* eorum *tentaret, in assentationem iverant. Postquam certari placuit*, tum *consultavere, An magis expediret*, principem adesse prœlio, an semoveri utilius esset. *Paulino et Celso jam non intercedentibus, ne imperatorem objicere discrimini putarentur, idem illi* ipsi *pejoris*

tentat, *nomen*. Brotier.—3 Sic bene Beroaldus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. et editionibus veteribus, *idem illi*. Idem.—

NOTÆ

Homerus, et aliquotiens Livius.'

Numen Othonis] *Fortunam*, *auspicia*, *Deos*, *Numen*, unum et idem esse clare patet ex auctoribus. Nam quamvis princeps, seu imperator, unus sit mortalium, attamen illud summum jus, summa auctoritas, summum illud consilium et arcanum imperii, quo se regit princeps et omnia, Genius, ex quo fortuna seu felicitas publica pendet, est supra genium sortemque mortalium; est quid divinum, aut quod certe ad *Numen* propius accedere videatur.

Igitur cum dicit Horatius de Augusto, *tuos præbente Divos*, idem intelligit, ac isti consultores Othoniani, cum dicunt, *adesse Numen Othonis*. Nec id novum, aut absurdum, si adulationem excipis, in tali occasione. Non enim dicunt Othonem esse *Numen;* dicunt tantum adesse genium, fortunam, auspicia, et Deos Othonis: quod apud auctores vulgo usurpatum reperias.

[k] *In adulationem concesserant*] *Concesserant*, id est, iverant: scil. ne quis illorum voluntati aut sententiæ se opponeret, confugiebant ad adulationem, et veritate in adulationem abutebantur. Rem, quæ veri consilii et animi fuit, in fœdum obsequium et assentationem turpem verterant, ne quis contra ire præsumeret; et, ut suo exemplo, sic alios in suam sententiam traherent: magnitudinem enim principis prætendebant, fortunam et Deos et Numen ipsum Othonis. Huic adulationi, et præsertim fratris, quod solidum consilium opponas? verum egregiumque consilium facilius abrumpas aut infringas, quam adulationem: sed certe, his occasionibus, non tam agitur majestas, quam salus principis.

In adulationem] Ubi adulari dominanti tantum licet, admonere nefas et anceps est.

In adulationem] Nitebantur adulatione, non consiliis aut consiliorum causis. Sic interp. Hispanus.

[l] *Non adversantibus*] Aliorum consensu et conspiratione etiam in adulationem illam rapti, ne si quid Othoni contigisset in prælio, causa cladis in ipsos refunderetur. Quippe aulæ flagitia illa, si quid prospere evenerit, id tribuunt Diis, auspiciis, fortunæ principis, et sibi ipsis; adversa vero legatis et ducibus assignant. Cum e contra prospera belli, prudentiæ ducum, adversa malis aulicorum consiliis sæpe tribuenda non abs re essent: et præcipue hoc loco.

rioris[4] consilii[m] auctores perpulere, 'ut Brixellum concederet,[n] ac, dubiis præliorum exemtus, summæ[5] rerum[o] et Imperii se ipsum[6] reservaret.' Is primus dies Othonianas partes afflixit: namque et cum ipso Prætoriarum cohortium et speculatorum[p] equitumque valida manus discessit, et remanentium fractus animus: quando suspecti Duces, et ut Othoni[7] uni apud militem fides, dum et ipse non nisi mili-

sententiæ consultores persuasere, ut Brixellum secederet, et a periculis belli semotus, seipsum reservaret præcipuæ curæ Reip. et imperii. *Ea prima dies Othonianam factionem subvertit. Quippe et cum ipso* simul *abscessit firmum agmen cohortium prætorianarum et speculatorum equitumque, et* sic *remanentium imminuta fortitudo; quoniam suspecti* erant *legati, et Otho, cui uni fidebat miles, dum et ipse nemini* homini *fidem habet, nisi militibus, auctoritatem legatorum in ambiguo*

4 In mediis quibusdam editionibus perperam emendatum, *deteriores*. Brotier. —5 Perperam Mss. Bud. Reg. Agr. Corb. et editio princeps, *summam*. Idem. —6 Cl. Ernestus omissum vellet, *ipsum*. Certe recte abesset. *Brotier*.—7 Brotierus *et Otho, cui uni*, ut Ms. Reg. Puteol. ac deinde ceteri omnes. In Mss. Flor. Bud. Agr. et editione principe, *et ut Otho*. Inde tentabat Rhenanus, *et Otho, et cui*. Jac. Gronovius, *et sic Otho*. Bip. ne particula *ut* pereat, ita locum refingunt, ut jam hic exhibetur. Sensus a prius vul-

NOTÆ

[m] *Deterioris consilii*] Nempe, quia suadebant, ut statim decertaretur, et prælio amoveretur Otho, et simul robur exercitus abscederet: quo facto *remanentium fractus animus*.

Consiliis deterioris] Præcise hic ultimum consilium intelligit, quo suadebant Othoni, ut seponeretur, nec interesset pugnæ; quamvis et simul intelligi possit aliud consilium, quo *festinationem* suadebant, *imperitia properantes*.

[n] *Brixellum concederet*] Ita factum, ibique se occidit.

Brixellum] Oppidum Boiorum populorum, in Gallia Cispadana regione Italiæ: hodie *Bersello* vel *Brissello*, oppidum ducatus Regiensis ad Padum fluvium, in Lombardia: paret duci Modenæ. *Tillemon*.

[o] *Summæ rerum*] Forte summo ultimoque discrimini, si prælium intelligunt: at si imperium, id est, se necessitati Reip. supremæ, se summo regimini reservaret, et auspiciis principalibus. Alii duces *dubia præliorum* experirentur. Legati copiis et exercitibus præsiderent, ductu præessent, ipse *Deos* suos, *Numen*, et auspicia ducibus accommodaret. Infra lib. II. 77. Mucianus: 'Immo, ut melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum et præliorum incerta trade.' Potuit princeps regere bellum, et præliis non adesse. Sed melius, si utrisque adsit. Nec fortuna sæpe ita secunda est, ut per legatos comparetur, aut conservetur imperium.

[p] *Speculatorum*] Videtur distinguere ibi *speculatores a prætoriis cohortibus*. Et certe fuerunt etiam speculatores in legionibus. Attamen hoc loco, ut puto, distinguit tantum *speculatores* ab aliis prætorianis, tanquam *lecta corpora*, ut qui corpore, specie, et armis præcellerent, et ob id potissimum electi in eam militiam prætorianam.

tibus credit, imperia Ducum[q] in incerto[r] reliquerat.

34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis:[s] et exploratores,[t] cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret,[u] quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur,[v] inchoato ponte[w]

reliquerat.

Nec quicquam earum rerum latebat Vitellianos, frequentibus, ut inter civilia arma, perfugiis: et exploratores, studio multa inquirendi, sua non obtegebant. Tranquilli intentique Cæcina ac Valens, quando quidem *hostis temeritate* sua *præcipitaretur, quod loco prudentiæ est, alienam amentiam expectabant, incœpto ponte trajicere*

NOTÆ

[q] *Imperia ducum*] An nesciebant duces, quid imperarent? an Otho ducum auctoritatem et obedientiam apud milites minuit? Potius videtur in incerto eum reliquisse, cui præcipue milites obedirent. *Pichena.*

Imperia ducum in incerto] Id est, incerta, dubia, nutantia, seu incertæ et dubiæ auctoritatis duces reliquerat, quia suspecti militi, quia uni Othoni fidebat miles, et ipse Otho non nisi militi credebat: ut quisque humillimus fuit, ita magis fidus habebatur. Sic imperia ducum incerta, ut quibus non certum ac promtum obsequium apud militem, nec fides apud Othonem, quia nec ipsis ducibus satis firma auctoritas, qua militem continerent regerentque pro arbitrio et pro utilitate communi. *Incerta* erant illorum imperia, quia scil. fides eorum suspecta, et militi et ipsi Othoni.

[r] *In incerto*] Reliquerat imperia ducum minus firma et minus absoluta, ut quæ exquireret miles potius, quam exequeretur.

In incerto] Unus Otho veram fidem auctoritatemque habuit apud milites, ceteri duces incertæ fidei, et ut eorum nutabat auctoritas, ita parum valebat imperium. Ambigue et veluti precario imperabant, nempe invicem suspecti dux et miles. Quod omnia consilia corrumpit.

Adde quod in bellis civilibus plus militi licet, quam ducibus. Clare Tac. infra 39. 'Celsus et Paulinus . . . inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur; tribuni centurionesque ambigui, quod, spretis melioribus, deterrimi valebant.'

In incerto] Quippe imminuerat auctoritatem ducum, dum plus credit militi.

[s] *Transfugiis*] Militum, forte et centurionum.

[t] *Exploratores*] Scilicet *exploratores* Othoniani, curiositate *diversa*, id est, ea quæ apud hostes *agerentur*, inquirendi, quod apud ipsosmet gereretur, *non* satis *occultabant.*

Exploratores] Præcise hic sunt *exploratores* Othonianorum. Quamvis propositio hæc in genere sumi possit de exploratoribus utrarumque partium.

[u] *Quando hostis imprudentia rueret*] Dionys. 9. de Tuscis: 'Imprudentiam ducis, ut magnam felicitatem suam reputantes, castris egressi sunt.'

[v] *Opperiebantur*] Ut *alienam stultitiam* opperiri interim possent, et simul, *ne miles segne otium tereret*, et inertia lasciviret, inchoabant pontem, et *transitum Padi* simulabant adversus oppositos gladiatores.

[w] *Inchoato ponte*] In altera Padi ripa, e regione scil. *adversus oppositam*

transitum Padi[x] simulantes, adversus oppositam[y] gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves, pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen[z] dirigebantur, jactis super[8] anchoris,[9] quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti[a] fluitabant, ut, augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem[b]

Padum velle *fingentes, contra objectum gladiatorum agmen, et* etiam, *ne ipsorum copiæ inerti otio torperent. Navigia, æquali invicem intervallo, firmis trabibus utrimque colligata, contrarium in amnem impellebantur, jactis præterea anchoris, quæ molem pontis firmarent ac retinerent. Sed chordæ anchorarum non protentæ fluctuabant, ut, increscente amne,* simul, *illæsus ordo navigiorum eveheretur. Im-*

gato nihil differt.—8 Sic bene Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. editio princeps, Ryckius, [Gronovius,] et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *insuper*. Frustra tentat Rhenanus, *superne*. Brotier.—9 Sæpe legitur *ancoris:* et alibi.

NOTÆ

gladiatorum manum, quasi ea parte gladiatores invadere pararent Vitelliani.

[x] *Transitum Padi*] Plut. Oth. 'Trajectum moliebatur Cæcina, pontemque in id struebat. Othoniani eum prohibere nitebantur. Cumque rescindere opus hostium non possent, fasces pice et sulphure plenos in id jaculabantur, sed ventus trajectui incumbens, materiam præparatam accendit, et fumus primum, dein flamma erumpens a vento in Othonianos projecta est, ita ut perturbati ac prosilientes in amnem, et naves subverterint, et corpora cum risu hostibus objecerint.'

[y] *Oppositam*] Nempe quæ stationem habuit in opposita ripa.

[z] *Adversum in flumen*] Cur *in adversum flumen* directæ naves, cum totum amnem occupare ponte molirentur? nisi forte ut sic brevius commodiusque hostem propulsarent hac forte parte invadentem; aut forte directæ naves in adversum amnem, ut incurrentes undæ impellerent retinerentque firmius anchoras, et funes fluitantes laxosque.

Et si forte rejicerentur naves incursu fluminis, sic tantum recta via pons constitueretur, ita ut ulterior navis primæ navi recte opposita ac conspicua foret. Forte per *adversum flumen* nihil aliud quam per medium amnem directas naves intelligit: nec certe potuerunt sic dirigi illæ naves, ut resisterent aquis, nisi per *adversum flumen* deducerentur.

[a] *Funes non extenti*] Scilicet funes laxi arbitrio undarum fluitabant, ut crescente aqua simul illæsæ naves attollerentur.

[b] *Claudebat pontem*] Pons ille tantum *inchoatus* adhuc, et illa turris in navem educta, et illa extrema navis, quæ turrem sustinebat, nondum attigerat ripam ulteriorem amnis: dico *ulteriorem*, respectu scil. Vitellianorum. Ad partem tantum fluminis perductus pons ille, seu turris navisque. Et ex illa turre tamen, dispositis ibi machinis, hostes propulsabant Vitelliani.

imposita turris[c] et in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur.

35. Othoniani in ripa turrim struxerant,[d] saxaque et fa-

munita turris claudebat pontem, quæ *et in ultimum navigium erecta* erat: *unde ballistis et catapultis hostes propellerentur.*

Othoniani turrim ædificaverant in littore suo, *hincque lapides et tædas emitte-*

NOTÆ

Quibus ut occurrerent *Othoniani* et transitum prohiberent, *in ripa* sua *turrim* etiam *struxerant*, et exinde *saxa et faces jaculabantur* in naves et turrim transeuntium hostium, aut certe *transitum simulantium.*

Claudebat pontem] Quomodo pontes Romani struerent, describit Arrianus in gestis Alex. 'Naves,' inquit, 'demittuntur lapsu fluminis, dato signo. Idque non rectæ, sed ut solet in iis quæ inhibent et a puppi remigant. Istas autem deorsum ducit, ut par est, fluminis cursus; retinet vero et sistit remigium obnixum, donec adversa facta sit navis loco designato. Atque ibi demittunt crates vimineas, forma pyramidis plexas, idoneis lectisque ad id lapidibus oppletas. Demittunt autem eas a prora cujusque navis, ut sic obfirment et teneant contra cursum. Simul autem atque una navium ita firmata fuerit, et alia juxta illam, cum intervallo, quantum opus videtur ad firmitatem eorum quæ insternuntur, pariter prora obversa in fluvii cursum statuitur; et in utrisque tigna statim in directum injiciuntur, et tabulæ asseresque transversarii ad connectendum. Ita mox per ceteras naves opus procedit, quantæ opus sunt ad totum pontem. Utrimque autem ad caput pontis gradus in terram depacti adjiciuntur, quo facilior equis jumentisque sit ingressus, et simul ut quasi vinculum sint totius pontis.'

Sic et Eunapius in Suida: 'Sursum paulum in statione sunt naves supra locum eum fluvii ubi pontem facturi sunt. Atque ubi signum datum est, unam solum e navibus demittunt prono flumine ferri juxta suam et amicam ripam: ea ubi ad locum jungendum, pontique destinatum venerit, corbem plenam lapidibus in flumen jaciunt, alligatum fune quodam, velut anchoram, quo navis devincta ac firmata juxta ripam consistit, et sternitur tignis tabulisque.... Dein et aliam, mox aliam navem demittunt similiter, &c. Quæ autem hostili ripæ navis objacet; ea et turres habet, et portam modicam, et sagittarios, et catapultas.'

Pontem] Sic apud Euphratem Corbulo adversus Parthos, Ann. xv. 9. 'Naves magnitudine præstantes, et connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque et balistis proturbat barbaros, in quos saxa et hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus,' &c.

[c] *Turris*] Colligi possit ex utraque descriptione pontis, turrem illam in extrema nave ita exstructam esse, ut tamen illa turris, aut extrema navis, non statim ad oppositam usque ripam perduceretur, sed sensim, prout tormentis ac machinis hostes oppositi proturbarentur, prout ripa propugnatoribus nudaretur, tandem pons continuabatur, et sensim ad alterum littus perducebatur turris illa et navis.

[d] *Turrim struxerant*] Nempe quam opponerent Othoniani ponti et turri Vitellianorum: sed primo Vitelliani, tanquam transituri, simulabant ad-

ces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani[e] nando prælabebantur.[f] Ac forte plures transgressos, completis Liburnicis,[g] per promtissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prælia, quæ militibus; nec perinde[1] nutantes e navibus, quam stabili[h] gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et, cum variis trepidantium[i] inclinationibus, mixti[2] remiges propugnatoresque turbarentur, de-

bant. Et erat insula medio flumine, in quam gladiatores navigiis nitebantur, at *Germani natando invehebantur. Ac forte plures transmiserant*, quos, *impletis navibus, Macer adoritur per ferocissimos gladiatorum. Sed neque ea vis* aut firmitudo *gladiatoribus ad certamina, quæ militibus; nec perinde* facile *vacillantes e navigiis ictus destinabant, ac firmo vestigio e littore. Et cum promiscui nautæ defensoresque obturbarentur diversis paventium trepidationibus, desultare in æstuaria ultro Ger-*

1 Budens. *proinde.* Frequenti errore. *Oberl.*—2 Ita Mss. Flor. Reg.

NOTÆ

movebantque pontem, et interim avertebant hostem, dum Germani nando in insulam prælabebantur.

[e] *Germani*] Intellige auxiliares, qui e proximis Rheno finibus exciti ad bellum Vitellianum, et qui a teneris assueti erant sic nando flumina transmeare. Hi Batavi nempe et Transrhenani.

Et certe Batavi gladiatores Othonianos profligavere in ipso flumine. Infra l. XLIII. 'Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant.' Et hæ erant octo cohortes Batavorum de quibus supra.

[f] *Nando prælabebantur*] Vertunt, quasi Germani prius ad istam insulam nando pervaderent, quam ipsi gladiatores, qui in navibus. At certe patet gladiatores in insulam non descendisse, sed e navibus pugnasse adversus Germanos, qui jam transgressi in insulam erant.

Nando prælabebantur] Vertunt, quasi prævenirent Germani, quod falsum puto. Gladiatores Liburnicis invecti, simul et alii nando. Per τὸ *prælabebantur*, designat, non antecessum, aut quasi præverterent Germani nando, sed tantum designat differentiam penetrandi in eam insulam. Nempe gladiatores, *navibus* eo *molientes*, Germani nando, pervadebant, seu natatu *prælabebantur*. Qua voce designat actionem nandi, nihil aliud.

[g] *Completis Liburnicis*] Nempe Macer, completis Liburnicis, per promtissimos gladiatorum aggreditur Germanos *transgressos*: per *plures*, intelligit, magna ex parte, jam transmisisse Germanos in eam insulam.

[h] *Quam stabili*] Opponit gladiatores militibus, ita ut stabili gradu pugnarent milites e ripa insulæ, quam jam occupaverant: at gladiatores nutantes e navibus, non perinde certo ictu tela dirigebant. Nam Germanos, jam transgressos in insulam illam, Macer per suos gladiatores aggreditur e navibus.

[i] *Trepidantium*] Trepidabant, non tam ex motu navigiorum, quam ex

silire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros,[j] aut cominus mergere: quæ cuncta, in oculis utriusque exercitus,[k] quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

36. Et prælium quidem, abruptis[1] quæ supererant[2][l] na-

mani, prehensare puppes, irrumpere tabulata, aut e propinquo deprimere: quæ omnia, in conspectu duorum exercituum, quanto gratiora Vitellianis, tanto vehementius Othoniani causam auctoremque cladis abominabantur.

Et certamen quidem, terga dando separatum, abscissis navigiis, quæ reliqua

Bud. Agr. editio princeps, Ryckius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *immixti*.

1 Ita Ms. Reg. Puteolanus et libri omnes postea editi. In Ms. Flor. et editione principe, *arruptis*. Unde quidam tentant, *abreptis*, vel *arreptis*. Nempe quassas nondum naves abripuere, vel arripuere, ut fugerent. *Brotier*.—2 Bene Ms. Flor. editio princeps, Ryckius et recentiores, *supererant*. In

NOTÆ

metu, et ex prælio, ac telis quæ immittebant Germani. Hinc trepidant gladiatores, et ex trepidatione illa, variæ fiebant inclinationes navium hominumque. Hinc remiges pugnantibus immixti turbantur, hinc plura audent Germani, et propius invadunt naves gladiatoresque.

[j] *Scandere foros*] Fori sunt tabulata in navi, quibus feruntur nautæ per navim. Cic. de semet: 'Cum alii malos scandunt, alii per foros cursitant.' *Lupanus.*

[k] *In oculis utriusque exercitus*] Quorum alter proxima Bedriaco castra habebat, alter faventibus huic opinioni conjecturis, Cremonæ, intermedio viginti milliarium spatio. *Savilius.*

[l] *Abruptis quæ superfuerant*] Flor. *supererant*. Sed quomodo superfuerant naves, si iisdem fugerunt gladiatores, quibus transvecti? Quis vero abrupit, victoresne, an gladiatores? Nonne utrisque utilius avehere? Intelligo, desertam a gladiatoribus, non solum insulam, sed et ripam quam obtinebant, abruptasque ab ipsis naves, tanquam usui sibi amplius non futuras; et ne hostibus essent.

Fugerunt itaque, ut videtur, non flumine, sed terra. Nec obstat, quod infra in ipso prælio constat gladiatoribus fuisse naves, cum dicat; 'fusa gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant.' Nam credendum est, utrique exercitui naves non defuisse, in sua cuique ripa. *Pichena.*

Videntur potius abruptæ e prælio naves ab ipsis gladiatoribus, cum se in fugam actos videre, ne usui essent hostibus, cum cibariis, armis, aut sarcinis, quæ forte iis navibus transvecta simul fuerant.

Haud dubie Macer voluit insulam occupare, et forte ea vada, ut Germanicos seu Vitellianos flumine et transitu arceret, cum suis gladiatoribus: hi autem profligati terra fugere, qua venerant, abruptis abreptisque e pugna navibus quæ superfuerant e prælio, ceteræ enim vel retentæ a Germanis vel submersæ: et fugere illi in castra Othonis: ibi, clade nuntiata, Macrum ad exitium deposcunt.

Abruptis] Curt. l. IV 'Plura simul

vibus, fuga diremtum: Macer ad exitium poscebatur. Jamque vulneratum eminus lancea[m] strictis gladiis invaserant, cum intercursu[3] Tribunorum Centurionumque protegitur. Nec multo post Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus[n] subvenit.[o] Dein Flavium Sabinum,[p] Consulem designatum,

erant: Macer ad mortem postulabatur. Jamque in sauciatum hasta eminus nudatis mucronibus irruerant, cum accursu tribunorum centurionumque defenditur. Et paucis interjectis diebus, imperio Othonis, Vestricius Spurinna auxilio venit cum cohortibus, relictis Placentiæ modicis copiis. Mox Otho misit Flavium Sabinum

Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *superfuerant*. Brotier.—3 Sic optime Mss. Flor. Reg. Bud. editio princeps, Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *incursu*. In Mss. Harl. Bodl. altera manu emenda-

NOTÆ

abrupta a ceteris agmina, ubicumque alium alii sors miscuerat, dimicabant.'

Abruptis] Quæ superfuerant e prælio seu clade naves, abruptæ et separatæ a ceteris, quæ prælio mixtæ adhuc pugnabant, fugam capessere; et hac fuga prælium diremtum, et forte his navibus abruptis e prælio, aufugere gladiatores.

Abruptis navibus] Id est, separatis abreptisque ab invicem. Infra c. 53. 'abruptis vitæ blandimentis.'

[m] *Lancea*] Quod telum missile fuit.

[n] *Cum cohortibus*] Apud Placentiam habuit tres prætorias cohortes, et mille vexillarios cum paucis equitibus. Supra c. 18.

[o] *Subvenit*] Nempe gladiatoribus, quibus etiam, proturbato Macro, præficit Flavium Sabinum: qui tamen gladiatores postea profligati sunt a cohortibus Batavorum, duce Alpheno Varo, qui mox prælio Bedriacensi jam pæne profligato supervenit cum cohortibus victricibus et belli avidis.

Sed puto, Spurinna, cum serius advenisset, alio se et cohortes suas convertit. Et illæ copiæ Othonis gladiatoresque ipsi profligati sunt, priusquam adveniret Flavius Sabinus, ut illis præesset.

Et forte eodem fere die et eadem hora cæsi illi gladiatores qua commissum est prælium Bedriacense. Ita ut Batavi matutinis horis eos vicerint, Cæcina et Valens sub meridiem, aut paulo post, Othonianos profligarint.

Nam intento adhuc ponti suo Cæcinæ adesse nuntiantur hostes, nisi forte duo prælia cum gladiatoribus commissa sint: unum, quod paulo præcesserit, alterum, quod eodem tempore factum sit quo prælium Bedriacense. Ita ut ad prælium publicum euntes legati, Alphenum Varum objecerint ad Padum gladiatoribus, quos statim ille fudit profligavitque tanta strenuitate, ut etiam fini pugnæ Bedriacensis intervenerit.

Attamen colligi possit ex istis Taciti, unam pugnam factam esse cum gladiatoribus; 'fusa gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant.'

Forte adhuc eos insequebatur Varus, cum incepit prælium Bedriacense. His copiis Othonianis tamen Sabinus veniam mox impetravit a Vitel-

Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad[4] mutationem Ducum, et Ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, 'pavore belli, seu fastidio utriusque Principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama[q] noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine,[r] vel ipsi in medium consultarent,[s]

consulem destinatum, qui præesset agmini, quod Macer regebat; gaudio gestiente milite ad novitatem rectorum, et ducibus ob frequentes discordias tam invisum bellum spernentibus.

Reperio apud nonnullos scriptores, formidine belli, seu contemtu utriusque imperatoris, quorum vitia atque infamia clariore in dies rumore aperiebantur, deliberasse legiones, num, omissa contentione, vel ipsi

tum, *intercursu*. Brotier.—4 Sic bene Ms. Reg. veteres ac recentiores editiones. In Mss. Flor. Agr. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Ryckius ac Jac. Gronovius, *et ad mutationem*. In Ms. Harl. postea deleta copula, *et*. Idem.

NOTÆ

lio post victoriam: unde et illis tum præfuisse colligi possit.

[p] *Flavium Sabinum*] Qui diversus a Sabino, præfecto urbis, qui frater Vespasiani. Iste, de quo hic Tacitus, consul designatus ab Othone cum Cælio Sabino in Kal. Julias. Nec certe præfectus urbis urbem relinquebat, præsertim absente principe.

Flavium Sabinum] Is alius a fratre Vespasiani, qui forte jam ante triginta annos consulatum obtinuerat, mox proconsulatum Asiæ, dein Mœsiam septem annis rexerat, et per duodecim annos præfectus urbi fuerat: jam sic consulatu major.

[q] *Apertiore in dies fama*] Quia quo altiore fastigio evecti illi nuper fuerant, eo acrius in eorum flagitia fama inquirebat. 'Et pariter facta atque infecta canebat.' Virg.

[r] *Posito certamine*] Plut. Oth. 'Marius Celsus, convocatis primariis viris, consultare eos in commune jussit: Quippe, tanta accepta clade, totque interemtis civibus, ne Othonem quidem ipsum, si quidem vir bonus sit, ultra experiri fortunam cogitaturum: quando Scipio etiam et Cato, quod Cæsari, Pharsalico prælio, victori concedere noluissent, male audierunt, ut qui nulla necessitate adacti, multos bonosque viros in Africa perdidissent, tametsi pro libertate certarint; fortunam certe, cum anceps sit, non tantum valere debere in bonos, ut, rebus in adversis, bene consulendi mentem auferat. Quibus Celsi verbis assensi primores milesque, et ipse Titianus, mittendos legatos de pace censebat.'

[s] *In medium consultarent*] Plutar. Oth. 'Non defuere, qui affirmarent utrimque exercitibus sæpe incidisse cogitationem in unum conveniendi; ac de communi sententia, ex ducibus Romanis ei qui tum maxime gloria floreret imperium deferendi; sin id non succederet, convocato senatu, patribus potestatem deligendi principis committere. Nec certe vero absimile est, cum uterque imperator infamia laboraret, veris expertisque et sana mente præditis militibus ejusmodi cogitationes incidisse, indignum et turpissimum esse, ea quæ cives

vel Senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eo[t] Duces Othonianos spatium ac moras suasisse,[u] præcipua spe Paulini:[1 v] quod vetustissimus Consularium,[2] et militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus me-

in commune consulerent, vel patribus concederent electionem principis. Ideoque duces Othonianos, tempus et cunctationem voluisse; et inprimis Paullinum: quod antiquissimus consularium et bello inclytus, decus et fa-

1 Brotierus legit *præcipue Paulinum*, et sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus, Ryckius, Gronovius ac recentiores. Flor. ed. pr. *præcipuas Paulini*: quod J. Gron. putat factum e *præcipue Suetonium Paulinum*. Immo librarius ad *moras* retulit: hinc natum vitium. *Ernest.* Bud. *precipue.* Si Flor. haberet *præcipuas Paullinum*, cum Ernestio sentirem. Nunc gignendi casus aliquid habet in recessu. Forsan Bip. rem acu tetigere, qui ex eo quod mox legitur, *neque P. sperasse reor*, conjectant, hic legendum, *præcipua spe Paullini*, similemque locum firmandæ sententiæ ex Sallustii Fragm. l. III. n. 20. ed. Cortii allegant. Recipio emendationem, licet timidiuscule, nam in vulgato idem sensus latet. *Oberl.*—2 Male veteres editiones, *consiliarium*. Ms. Reg.

NOTÆ

olim propter Syllam et Marium, dein et Cæsarem ac Pompeium, invicem se passos doluerint, nunc ea tolerare; ut vel Vitellio, ebrietatis et gulæ, vel Othoni, luxuriæ prodigentiæque sumtibus serviturum, imperium sanguine suo compararent. Hæc illos sentire animadversum Celso, ideoque sperasse eum, mora injecta, posse sine prælio rem transigi, et ejusdem consensus metu Othonem accelerasse prælium.'

[t] *Atque eo*] Sic capio: Atque ideo duces Othonianos, consilium dedisse trahendi belli, ideo suasisse spatium et moras, ut, nempe, tempus darent exercitibus in commune consulendi, et veluti coalescendi conspirandique simul in electionem boni principis.

[u] *Spatium ac moras suasisse*] Sic supra Paulinus, 'festinationem hostibus, moram ipsis utilem, disseruit:' sed alio prætextu, alio animo consilioque, quantum patet ex Tacito.

[v] *Præcipua spe Paulini*] Plutarchus hoc Celso tribuit, sed minori probabilitate. *Savilius.* Quia scil. belli decore præcellebat Paulinus, idcirco præcipuus fuit consilio. Nisi forte id minus suspectum fuerit in ore Celsi, ut qui fide eximia præniteret erga Rempub. et principem, et qui nullius ambitionis suspectus esset.

Præcipue Paulinum] Quia ipse majoris decoris et famæ militaris; et quia ipsius res præsertim agebatur, si e bonis elegissent principem.

Præcipue Paulinum] Cepit interpres Gall. quasi ideo Paulinus præcipue *spatium ac moras suasisset*, animo alium eligendi principem, quia scil. ille, vetustissimus consularium, et militia clarus, eo casu eligi potuit ab exercitibus.

Sed non eo usque spectavit Tacitus: tantum vult Paulinum, quia vetustissimus ille consularis, et fama belli clarus, ideo *præcipue suasisse spatium.* Quemadmodum supra c. 31. *præcipue* ille suasit, iisdem rationibus, bellum trahendum esse, 'dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere.'

Certe, pari et causa, nunc auctores

ruisset.' Ego, ut concesserim,[3] apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem Principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum; ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo sæculo tantam vulgi[w] moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos[x] in hunc consensum potuisse coalescere, aut Legatos ac Duces, magna ex parte luxus, egestatis,[4] scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis[5] suis[y] Principem passuros.

mam comparasset præliis Britannicis. *Ego etsi annuerim, nonnullos secreto affectu exoptasse pacem pro dissensione, probum et insontem imperatorem pro deterrimis ac nocentissimis; ita non putem, Paulinum, qua sapientia fuit, expectasse, flagitiosissimo ævo, tantam gregarii militis modestiam, ut qui* Reipub. *tranquillitatem amore belli turbaverant, studio pacis* et otii *arma relinquerent; neque vel exercitus sermone ingenioque discordes, in hanc concordiam venire potuisse, aut legatos ac duces, maxima ex parte luxuriæ, sordiumque, et flagitiorum sibi conscios,* alium *toleraturos Imperatorem, nisi qui coinquinatus moribus esset,* simulque *et* ipsorum *officiis obligatus.*

consiliorum. Brotier.—3 Cod. Ryckii, *consenserim.*—4 Ms. Agr. *egestatisque et scelerum.*—5 Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *moribus suis.* Quod quidem approbabat J. Fr. Gronovius, eo sensu: se non passuros, nisi eum, cui malos mores et improbitatem suam imputare possent. In margine Ms. Bodl. additum, *meritis.* Brotier.

NOTÆ

illi affingunt hoc loco c. 37. hoc consilium seu persuasionem; tanquam præcipuo et clarissimo consultori, cum de Repub. dubitaretur, quia vetustissimus ille consularis; et cum de summa belli ageretur, quia militia clarissimus.

w *Vulgi*] Militaris scil. cui opponit *paucos*, etiam militares, scil. bonos, qui *tacito voto* pacem præ discordia, et innocentem principem præ pessimis exoptarent.

x *Exercitus linguis moribusque dissonos*] Certe *dissoni*, seu diversi ritu et sermone Britannici Germanicique exercitus ab Italicis, Pannonicis, et Mœsicis; quia illic fere delectæ legiones, aut certe suppletæ, in locis ubi tendebant, licet ex civibus Rom. tamen ex cœlo soloque illo quo stipendia merebant multum traxere: et haud dubie legiones Hispanienses, Syriacæ, Mœsicæ, et Germanicianæ inter se diversæ ingenio et linguis, ac moribus discordes.

Exercitus] Duo scil. exercitus; vix sibi consentiebat ejusdem legionis miles. Et qui conspirare posset in bonum publicum tanta colluvies hominum avidorum belli et prædæ? quam longe facilior consensus fuit in scelus, in perniciem meliorum, et exitium ipsius Reipublicæ!

y *Obstrictumque meritis suis*] Τὸ *moribus* præferam, ut sit, qui non venisset ad imperium, nisi legatorum et

38. Vetus ac jam pridem insita mortalibus[a] potentiæ cupido cum Imperii[a] magnitudine adolevit erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas[b] facile habebatur: sed ubi, sub-

Antiqua et jam olim ingenita mortalibus dominandi libido, cum amplitudine potentiæ aucta, simul et late *evagata est. Quippe exiguis opibus, jus æquum ultro*

NOTÆ

ducum hi mores fuissent: qui non passuri erant, nisi eum cui malos mores et improbitatem suam imputare possent. *Gronovius.*

Pollutum obstrictumque moribus principem] Sic leg. non *meritis;* ea vetus lectio et præferenda est: vox *moribus* non refertur præcise ad *obstrictum,* sed ad *pollutum.* Sic solet Tacitus, brevitatis causa, referre unam eandemque vocem ad duo disparata. Sic τὸ *moribus* hic ad duo refertur, ad *obstrictum* et *pollutum,* aut vice versa, quamvis præcise referatur tantum ad τὸ *pollutum:* ex qua brevitate Taciti sæpe nascitur obscuritas, nisi sedulo adverteris.

Sic in Agr. vita, c. 41. intelligi debuit ubi habet: *tot militares viri cum tot cohortibus expugnati et capti:* nam vox *expugnati,* non præcise refertur ad vocem *viri,* sed ex se, et significatu proprio refertur ad *cohortes,* seu *castra cohortium:* nam de his ibi agitur.

Itaque vox *expugnati* non referenda est præcise tantum ad *viros militares,* sed ad cohortes directe et castra cohortium; dein et viros militares simul, qui talia castra ac præsidia cohortium curabant. Nam proprie *expugnari* dicuntur urbes, naves, et castella, seu præsidia, dein consequenter et in his duces. Sic tamen et Hist. III. 19. 'Victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt:' victi illi Cremonæ muris se tutabantur.

[a] *Insita mortalibus*] Licet generalis videatur hæc præpositio; attamen restringenda est ad cives Romanos præcise: nam statim: 'subacto orbe et æmulis urbibus....excisis,' non nisi de Repub. aut imperio Rom. hic intelligi potest.

[a] *Cum Imperii*] *Cum imperii,* Romani scil. *magnitudine adolevit* ambitio civium: *vetus,* nempe jam a Sylla et Mario; quod explicat infra: *rebus modicis æqualitas* inter cives *facile habebatur. Sed ubi, subacto orbe, et æmulis urbibus regibusve excisis,* opes concupiscere liberum fuit: cum de *rebus modicis,* veterem Rempub. intelligit et primos consules, sub quibus modicæ opes et sensim adolevere.

[b] *Æqualitas*] Tenui fortuna et modicis rebus, facile servabatur *æqualitas* inter cives, ex qua pendebat Respub. et libertas apud veteres. Sed rebus auctis, hoc ipso potentiæ et imperii cupido erupit. Et hac dominandi cupidine et impotentia procerum, statim sublata *æqualitas* civium, et simul libertas et Respub.

Hinc Tac. Ann. I. 4. ubi de imperio Augusti, 'verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris: omnes, exuta æqualitate, jussa principis aspectare,' &c. quo loco male vertunt *æquitas,* seu quod justum et æquum est.

Aliud est enim *æqualitas,* aliud *æquitas: æqualitas civium* sublata est, sublata libertate, et inducto principe: at non ideo sublata *æquitas,* quæ sub bono principe stare potest, et stat, licet *æqualitas* civium inter se sublata sit; sub quo stat et libertas, sublata licentia.

acto orbe et æmulis urbibus[c] Regibusque[1] [d] excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsere: modo turbulenti Tribuni, modo Consules prævalidi,[e] et in urbe ac foro[f] tentamenta[g] civilium

retinebatur. Sed postquam, domito orbe, et eversis rivalibus civitatibus aut regibus, tranquillas divitias cupere licuit, primæ discordiæ eruperunt inter senatum populumque. Modo seditiosi tribuni exorti, *modo consules præpollere, et in civi-*

1 *Regibusve* Brotier. ex Mss. Harl. Bodl. Jes. et Edd. vett. cum Ryckio. In recentioribus, *regibusque*, et sic Gronovius. Recte quidem: nam et urbes

NOTÆ

[c] *Et æmulis urbibus*] Ad Romanos tantum hic respicit Tacitus: et per *æmulas urbes*, hic præcipue intelligit Capuam, Carthaginem, et Corinthum, quæ a Romanis excisæ sunt, ob æmulationem imperii, aut certe decoris vindicandi gratia, ut in Numantinos et Samnites factum.

Æmulis] *Urbes* præcipue intelligit. Nam certabant reges de finibus suis tantum, non de imperio; si forte Pyrrhum, aut Mithridatem excipias.

[d] *Regibus*] Ne intelligas priscos reges Romanos, qui pulsi sunt, aut etiam Etruscos reges, qui tantum de angulo quodam Italiæ decertabant; sed magnos reges, Jugurtham, Syphacem, et ipsum Annibalem, qui regibus ipsis terribilior Romanis visus est, Philippum, Perseum, Antiochum, Mithridatem, Tigranem, et alios cum cetero orbe tandem perdomitos.

[e] *Consules prævalidi*] Plin. de Vir. Ill. 73. 'Saturninus trib. pleb. seditiosus, ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africa dividerentur .... Competitore interfecto, tribunus pleb. refectus, Siciliam, Achaiam, Macedoniam novis colonis destinavit .... Tertio tribunus pleb. refectus, ut satellitem suum Glauciam prætorem faceret, Mummium competitorem ejus in Campo Martio necandum curavit. Marius senatusconsulto armatus, quo censetur, ne quid Respub. detrimenti caperet darent operam consules, Saturninum et Glauciam in Capitolium persecutus, obsedit .... Glauciæ fracta cervix. Apuleius cum in curiam fugisset, lapidibus et tegulis desuper interfectus.'

[f] *Foro*] Forum Romanum fuit inter montem Capitolinum et Palatinum, in Octava regione Romæ antiquæ: hodie pars illa Campi *Vaccino*; quæ est inter septentrionem et occidentem, in regionibus *Campitelli* et *Ripa*, inter Ecclesias vulgo dictas, *Santa Maria Liberatrice*, *Sant Adriano*, arcum *Septimii Severi*, et circa Ecclesiam vulgo dictam *Santa Maria della Consolatione*. Tillemon.

[g] *Tentamenta*] Interp. Hispanus: 'Quæ principia fuerunt motuum, civiliumque bellorum in urbe ac foro.' Vult Tacitus, illa *certamina* vetere Repub. seu potius contentiones, quæ minis, rixis, ac jurgiis sæpius diremtæ, quam armis, fuisse prælndia, et velut imitamenta *bellorum civilium;* quæ posthac auctis opibus, Mario et Sylla, Cæsare et Pompeio ducibus, ferro ac præliis sævissimis transacta sunt: ita tamen, ut etiam bello longe immanior esset victoria, pluresque ac nobiliores cives, proscriptionibus,

bellorum. Mox e[2] plebe infima C. Marius,[h] et nobilium sævissimus L. Sylla,[i] victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior.[j] Et nunquam postea, nisi de Principatu[k] quæsitum.[l]

tate ac foro visa *imitamenta civilium armorum. Dein e tenui plebecula C. Marius, et optimatum immanissimus L. Sylla superatam bello Remp. in regnum* seu principatum *mutarunt. Post illos Cn. Pompeius dissimulandi peritior, non innocentior. Et nunquam postea certatum, nisi de Imperio. Non deposuere arma civium exer-*

æmulæ fuere, ut Carthago; et Reges, ut Macedonici. *Ernest.*—2 Sic bene editiones veteres et recentiores. In mediis quibusdam editionibus, *a plebe infima*. Brotier.

NOTÆ

quam præliis occisi fuerint.

h *E plebe infima C. Marius*] Attamen secundum alios, equestri nobilitate fuit Marius: sed eo ævo expeditissimum iter ad obtinendas populi Rom. dignitates fuit, si quis se plebi infimæ insereret, seque auræ populari permitteret.

i *Nobilium sævissimus L. Sylla*] Quia nempe, teste Plin. de Vir. Ill. 75. 'Proscriptionis tabulas primus proposuit. Novem millia deditorum in villa publica cecidit.'

Nobilium] Quibus opponit *plebem infimam*, ex qua Marius; cum Sylla nobili stirpe ortus, patricius et senatorii ordinis esset.

j *Pompeius....non melior*] Parem et facit Pompeio Cæsarem Seneca de Beneficiis v. 16. 'Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus consulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus invaserat, hanc gratiam Reip. reddidit, ut in possessionem ejus alios quoque induceret, quasi potentiæ suæ detracturus invidiam, si quod nulli licere debebat, pluribus licuisset: dum extraordinaria concupiscit imperia: dum provincias, ut eligat, distribuit: dum ita triumviris R. P. C. dividit, ut tamen in sua domo duæ partes essent, eo redegit populum R. ut salvus esse non posset, nisi beneficio servitutis. Ingratus ipse Pompeii hostis, ac victor, (Cæsar) qui a Gallia Germaniaque bellum in urbem circumegit, et ille plebicola, ille popularis, castra in Circo Flaminio posuit, propius quam Persennæ fuerant. Temperavit quidem jus crudelitatemque victoriæ. Quod dicere solebat, præstitit: neminem occidit, nisi armatum. Quid ergo est? ceteri arma cruentius exercuerunt, satiati tamen aliquando abjecerunt. Hic gladium cito condidit, nunquam posuit.'

Pompeius] Mirum quod ibi sileat Tacitus de Cæsare. Si forte vicisset Pompeius, perinde sileret et de Pompeio. *Pars victrix placuit superis:* quia victori parcunt fata, colunt fortunam posteri. An quia vicit, ideo innocentior Cæsar? Sic forte quia clementer usus est fortuna ac victoria, et quia vincere coactus est, ut multi tradidere, rationibus forte *in adulationem compositis*.

Meliorum seu fortiorum semper causa melior fuit: attamen tum temporis *inter bonos de imperio* certabatur. Ambo illi fortes egregiique duces. Nec potuit dici quod mox Hist. I. 50. 'Pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? ... Detestanda vota inter

NOTÆ

duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fuisse qui vinceret.'

Occultior] Occultior ambitio, revera non melior. Attamen sic supra distinguit, ubi de Pompeio et de Cæsaribus I. 50. 'Mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore Imperium, mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rempub.' Ubi notabis *sub Pompeio ... mansuram Rempub.*

Pompeius occultior] Suet. de Ill. Gram. 15. ubi de Lenæo Pompeii Magni liberto: 'Tanto amore erga patroni memoriam extitit, ut Sallustium historicum, quod eum oris improbi, animo inverecundo, scripsisset, acerbissima satyra laceraverit, lastaurum et lurconem et nebulonem popinonemque appellans; et vita scriptisque monstrosum: præterea priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem.'

Pompeius non melior] Mixtus fuit ambitione et virtutibus, et possint utrimque afferri rationes, quibus laudem meruit, et quibus suo ævo culpatus est Pompeius. Jam olim cum eum discedere ab exercitu et provincia juberet Sylla, et manere eum cogerent milites, ipse eos placare, et aliud persuadere conatus est; cum vero urgerent, desiliit ex tribunali, et profusis lacrymis in tabernaculum se recepit. Milites vero vi apprehensum eum in tribunali rursus constituere, et sic magna pars diei absumta est, dum alii manere, et sibi imperare cogunt; et ille rogat, ut absistant, et ne tumultuentur; donec instantibus et succlamantibus, juravit sese occisurum, si vim ultra facerent, si manere cogerent. Plut. in Pompeio.

Laudem meruit summam, cum, victo Mithridate, statim dimisit exercitum, cum jam opprimere facile Rempub. et libertatem posset: laudabilis etiam, cum triumphum abjiceret ultro, potius quam militi adularetur.

Sed contra, in eum præcipue invectus Cato Reipub. et libertatis amantissimus. Apud Plut. 'Pompeius,' inquit, 'dedit, seu accommodavit Cæsari in Gallia bellanti sex millium armatorum exercitum, quod neque ille postulavit a vobis, neque vobiscum dedit; sed copiæ illæ, et arma et equi gratiæ sunt privatorum ac permutationes. Et ipse, qui Dux et Imperator appellatur, aliis exercitus et provincias tradit, dum ipse urbi assidet, dum discordias hic incitat, et seditiones variis artibus, per quas manifeste ambit sibi principatum, postquam dolo machinatus est, ut invalidi aut nulli in urbe magistratus forent.'

Idem Plutarch. in Cæsar. cum scil. daret Cæsar Juliam fil. Pompeio, ante Servilio Scipioni promissam, et filiam Pompeii Servilio, quæ desponsa erat Fausto Syllæ, et ipse Cæsar uxorem duceret Calpurniam Pisonis filiam, simul et Pisonem consulem designaret. Adversus quas artes acriter invehebatur Cato: 'Obtestabatur, clamitabat, tolerari non debere, Imperium sic ambiri, dividi, sic nuptiis ac matrimoniis, quasi per lenocinia: non ferendum duces per mulierculas sibi distribuere invicem exercitus et provincias:' οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι γάμοις διαμαστρωπευομένης τῆς ἡγεμονίας, καὶ διὰ γυναίκων εἰς ἐπαρχίας, &c.

Et de ultimo tandem bello sic Sallust. Orat. 2. ad Cæs. 'Sed quoniam Cn. Pompeius aut animi pravitate, aut quia nihil maluit, quam quod tibi obesset, ita lapsus est,' &c. Sed non mirum de Sallustio, qui olim infensus Pompeio Magno.

Et cum Pompeius victus Pharsalicis campis, Mitylenem venisset, cum intrare urbem noluisset, accessisset-

Non discessere ab armis in Pharsalia[m] ac Philippis[n] civium legiones:[o] nedum[p] Othonis ac[3] Vitellii exercitus sponte

citus in Pharsalia ac Philippis; tantum abest, ut legiones Othonis ac Vitellii ultro

3 Ryckius e Ms. Agr. *Othonis aut Vitellii.*

NOTÆ

que cum aliis ad portum Cratippus philosophus, tum ad eum conversus Pompeius, culpare cœpit providentiam, concedente Cratippo ac consolante quique eum, et ad meliorem spem excitabat, ne ipsi in tali tempore molestus esset, et ne intempestive insultare afflicto videretur.

Sed postquam interrogasset Pompeium de providentia, ipse vero respondisset, Jam Reipub. necessarium esse principatum, ob intemperantiam magistratuum: tum rogare Cratippus; Sed tu, o Pompei, quonam argumento nobis firmare possis, te melius usurum fuisse fortuna, si vicisses, quam Cæsarem? Certe quæ sunt in potestate Numinum hæc ipsorum arbitrio relinquenda sunt, nec ultra inquirendum. Sic fere Plut. in Pompeio.

[k] *Nisi de Principatu*] Post Marium et Syllam, post Pompeium et Cæsarem, jam inter cives, *nunquam postea, nisi de principatu* certatum est; jam non certabant suo ordini, an senatus vinceret plebem, an plebs senatum, ut haberet sibi honores ac dignitates, sed de principatu.

Jam sibi vincebant principes, jam uni vincebant, non ordini, non reipub. cives jam de domino et de dominatione certabant, *victam armis* rempub. ac *libertatem in dominationem* vertebant: jam cum opum et *imperii magnitudine* adoleverat ambitio, et eo usque eruperat.

Certamina veteris populi Rom. tantum præludia erant, et *tentamenta* veluti puerilia. Et erant, ut ita dicam, incunabula ingentium *bellorum civilium*, quæ postea vidimus.

[l] *Quæsitum*] Certatum, non de pace, non de concordia partium reipub. non de libertate jam, aut de bono publico, sed quis imperaret, *armis* quæsitum. Cæde, armis, et multo cruore civium dominum sibi comparabant, suisque cervicibus imponebant. Aliter non potuit; *interfuit pacis* unum imperare.

[m] *In Pharsalia*] In Pharsalia, et apud Philippos inter bonos pugnatum de repub. de libertate, et tum tamen ab armis non discessere. At nunc cum inter malos et scelerosos pugnatur de principatu, tantum abest, ut isti ab armis discedant. Cum etiam boni ab armis civilibus non discesserint, a fortiori nec discessuri fuerunt Otho ac Vitellius; eademque eos rabies, eædem eos scelerum causæ in civilia bella traxerunt.

[n] *Ac Philippis*] Quibus campis certabant tamen optimi et ultimi Romanorum Brutus et Cassius; quorum in castris et optimi civium de repub. et libertate asserenda adversum novos dominos contendebant: his victis tandem victa libertas, exstincta est respublica.

[o] *Civium legiones*] Sic videtur distinguere Tacitus, inter legiones, quæ Pharsalicis Philippicisque campis inter se certarunt, quasi tum temporis adhuc cives Rom. pro repub. certarent, et innocentiores adhuc essent; et inter Othonis ac Vitellii exercitus,

posituri bellum fuerint: eadem illos Deum ira,[q] eadem hominum rabies, eædem scelerum causæ[r] in discordiam egere. Quod singulis[s] velut ictibus transacta sunt bella, ignavia Principum factum est. Sed me veterum[t] novorumque morum reputatio[u] longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

discessuræ ab armis fuerint: eadem illos cælestium ira, idem mortalium furor, eadem flagitiorum incitamenta ad dissensionem impulere. Socordia Imperatorum effectum est, ut, singulis quasi pugnis, profligata sint bella. Sed me priscorum recentiumque flagitiorum consideratio longius abstraxit: nunc ad seriem propositi *operis revertor.*

NOTÆ

qui, quasi jam peregrini, et extranei, alienique a civitate Rom. videbantur, et velut hostes Reip. ac libertatis, incuriosi boni publici, et qui jam non nisi de præda et spoliis Reipub. ac civium Rom. et de evehendo principe pessimo ac sibi simili tantum cogitarent.

Etiam distinguere videtur, quod Pharsalicis campis, boni duces præessent, maxime præ Othone ac Vitellio, quod innuit alibi Tacitus: 'cum,' inquit, 'de principatu inter bonos certaretur.'

[p] *Nedum*] Tantum abesse, ut verisimile sit, Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituros bellum fuisse.

[q] *Eadem illos Deum ira*] Cic. pro Marcello: 'Omnes enim, qui ad illa arma fato sumus, nescio quo Reipub. misero funestoque, compulsi, et si aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus.' Sed jam utrumque, *culpa* et *scelus*.

[r] *Causæ*] Nempe opes, honores, sacerdotia, consulatus, uno verbo πλεονεκτεῖν. Immo et ipsis sceleribus scelerum licentiam quærebant, emebant. Occidebant in bello, ut in pace cives vel propinquos ipsos occidere liceret.

Sic Marius olim et Sylla, sic et Triumviri postea, et alii, qui de imperio certavere, omnes malo exemplo: ita ut deterrimi mortalium dici possent, qui vicissent, et qui post victoriam imperarent, et semper deteriori deterior esset qui superasset.

[s] *Singulis*] Uno aut altero prælio transactum est inter Othonem et Vitellium, dein et inter Vitellium et Antonium Primum.

Vocat *ictus*, quia statim transacta hæc prælia, quia non diu traxere bellum: quod factum ignavia ducum, non amore Reipub. non modestia vulgi, aut sapientia principum; et Otho ipse bella civilia aversabatur, forte mollitia magis, quam studio boni publici.

[t] *Sed me veterum*] Jam *vetera* vocat discordias civium seu bella civilia, quæ vetere Repub. transacta sunt, qualia sunt Marii et Syllæ, Cæsaris et Pompeii, Cassii et Bruti cum Octavio et M. Antonio. *Vetera* vocat, quia sub prisca Repub. et *vetere pop. Rom.* ut alibi Tacitus, et quia ante principes. Sic Sallustium et Livium vocat *veteres auctores* Agric. 10. 'Livius veterum, Fabius recentium eloquentissimi auctores.'

[u] *Reputatio*] Id est, *computatio*, seu *comparatio: computantes, reputantes*, unum et idem est; veteres enim hic

39. Profecto Brixellum Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis[1] ac potestas penes Proculum Præfectum. Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine Ducum, alienæ culpæ prætendebantur. Tribuni Centurionesque[w] ambigui,[x] quod, spretis melioribus, deterrimi valebant: miles alacer; qui tamen[2] jussa Ducum[y] interpretari, quam exequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit;[z] adeo imperite, ut quanquam verno tempore anni, et tot circum amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prælio dubitatum:[a] Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnæ adesset, poscentibus; plerique copias

Cum Brixellum se recepisset Otho, decus imperii fuit *penes Titianum fratrem, res et auctoritas penes Proculum præfectum* prætorii. *Celsus et Paulinus, cum consilio eorum res non gererentur, vano ducum vocabulo, alienis flagitiis obtentui erant. Tribuni ac centuriones dubii et incerti, quod, contemtis prudentioribus, pessimi præpollebant: miles promtus; qui tamen imperia ducum sciscitari mallet, quam iis obsequi. Placuit duci exercitum ad quartum* lapidem *a Bedriaco; adeo improvide, ut quamvis verna tempestate anni, et tot passim* allabentibus *fluviis, aquæ inopia premerentur. Ibi de pugna consultatum* est; *Othone per epistolas obtestante, ut festinarent; militibus postulantibus, ut princeps prælio interesset;*

1 Mss. Harl. Jes. et editiones veteres, *jus ac potestas.*—2 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. *qui tum.* Editio princeps, *qui tam.* Brotier.

NOTÆ

mores novosque inter se comparat Tacitus.

[w] *Tribuni Centurionesque*] Intelliguntur boni et bello conspicui, quorum imperium incertum et ambiguum erat, quia spretis bonis, deterrimi valebant, ut bello civili. Supra, 'imperia ducum in incerto reliquerat.'

Quod non solum ad legatos, sed et ad tribunos centurionesque optimos spectat. Nam ut alii deterrimi, ita turbarum concitores, ac familiares principi, et bello inertissimi.

[x] *Ambigui*] Incerti ac dubii, ut quorum fides suspecta esset, et qui invicem alios suspectarent.

[y] *Jussa ducum*] Id est, inquirere in causas jussionis, et explorare ac ponderare potius, quam simplici obedientia parere. Tale in Agric. 'adeo ut plerique viso aspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur.' Significat multos ex specie tantum externa judicasse; paucos inquisivisse, aut explorasse. *Lipsius.*

[z] *Promoveri . . castra placuit*] Nempe profecto Brixellum Othone, et imperante Titiano ac Proculo, qui bellorum inexperti, et qui castra tam imperite metati sunt, ac locis adeo iniquis, ut verno tempore aqua deesset, qua tamen tempestate maxime affluit; de terrore præliorum jam conjice.

[a] *De prælio dubitatum*] Id est, deliberatum.

trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde[3] dijudicari potest, quid[4] optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse, quod factum est.

40. Non ut ad pugnam,[b] sed ad bellandum,[1] profecti, confluentes Padi et Adduæ[2][c] fluminum, XVI.[3] inde mil-

multi poscebant advocari militem qui trans Padum agitabat. Nec perinde intelligi potest, quid operæ pretium fuerit, aut quid maxime expedierit facere, quam certum est, *deterrimum fuisse, quod actum est.*

Profecti, non tanquam ad prælium, sed velut *ad bellum, ibant ad confluentem Padi*

3 Budens. *proinde:* solenni confusione.—4 Mss. Bodl. Jes. et editiones veteres, *quod optimum.*

1 Ita quidem libri omnes. Mallet Grotius, *ad debellandum:* nec immerito. Sic enim verbum illud accipitur. Vulgatam tamen scripturam defendit Cl. Ernestus auctoritate Livii, VI. 31. 'Conditiones impositæ Patribus, ne quis, quoad bellatum esset, tributum daret.' *Brotier.*—2 Sic bene Puteolanus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *Adue.* Male editio princeps, *Agdæ.* Ms. Corb. *Agile.* Idem.—3 Brotier. legit *sedecim;* et ita editio princeps et

NOTÆ

[b] *Non ut ad pugnam*] Ibant imparati, sarcinis graves et fessi itinere, non ut ad prælium, sed ut ad bellum, et quasi ad incursionem aut populationem aliquam.

Minus est ad bellum ire, quam ad prælium: ad prælium, quæ est summa belli, paratos, integros, et a quiete et cura corporis recentes venire oportuit, non fessos labore et itinere, non ab omni subsidio et a munimentis imparatos.

[c] *Padi et Adduæ*] In Vat. locus hic in litura, sic tamen, ut aperte liceret eruere scriptum antiquitus, *Padi et Agele:* aliena deinde manu factum, *Adduæ;* sed Agela ignotum mihi flumen, et censeam vulgatam esse veram.

De Addua, Plinius l. II. Strabo 3. itemque Sidonius: 'vidimus ulvosum Lambrum, cœruleum Adduam, velocem Athesim, pigrum Mincium.' *Lipsius.*

Padi] Vide notas I. 70.

Adduæ] Hic fluvius Rhætiæ et Galliæ Transpadanæ regionum: hodie *Adda,* labitur per regionem Grisonum, statum Mediolanensem, et in Padum fluvium, vulgo *Po,* se exonerat. *Tillemon.*

Padus et Addua confluunt supra Cremonam; Bedriaco inferius ad vigesimum milliare remoto; ut Othoniani e campis Bedriacensibus excita mole exercitus, pugnæque in Vitellianos accincti, qui circa Cremonam erant, contendere non debuerint ad confluentes Padi et Adduæ; obstat enim loci distantia, cum recta Bedriacum inter et confluentem Adduæ via longius excurrat, quam positi hac descriptione termini patiuntur.

Quærendus itaque fluvius Pado confluens, quatuor aut circiter infra Cremonam milliaribus; fortasse *Ollius,* aut alius, ad cujus confluentem Othoniani progrediebantur, et unde haud procul factum prælii initium.

lium[d] spatio distantes, petebant. Celso et Paulino abnuentibus, 'militem itinere fessum, sarcinis gravem, objicere

et Adduæ fluviorum, distantem a castris sexdecim millium intervallo. Celso et Paulino recusantibus, exponere copias labore fessas, sarcinis onustas, Vitel-

recentiores, et Ryckius cum Gronov. In Ms. Reg. *sexdecim*. In Mss. Harl.

NOTÆ

Tacitus vero ignarum dimittit lectorem, (quod summopere mireris,) ubi Vitellianis castra fuerint. Macer suos habuit gladiatores haud procul Cremona, cui Cæcina pontem objecit, structum, ut circumstantiæ suadent, non longe a præcipua castrorum sede. Dispersi quoque fuga Vitelliani Cremonam petunt, munitionis caput, et refugii locum.

Tandem Hist. III. ubi de Cremona, 'eadem rursus belli sedes :' et eod. lib. 'Othoniano bello Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum suum circumjecerat.' Res animadversione digna, sed gratior, si hic fuisset inserta.

Ex omnibus hisce locis, (si meo stetur judicio,) certius, quam per conjecturas, statuere licet, Vitellianos castra habuisse ad Cremonam, quomodocumque illuc fuerint delati.

Othoniani autem, inquit Tacitus, quatuor progressi milliaria, relictis tamen, quæ castrorum Bedriacensium defensioni sufficerent, multis copiis; cum tamen locus ille, ad quartum a Bedriaco lapidem, in unam tantum noctem eligeretur. Othoniani enim, magna clade accepta, Bedriacum confugiebant.

Longius inde et sexdecim milliarium iter ingressi, non recta, ut præsumere licet, sed ad læva Padi deflectentes, quatuor circiter milliaria infra Cremonam, ad confluentes Padi et Oglio, ut hodie vocant, aut Agele, aut quodcumque fuerit nomen.

Et tamen non videntur ibi consedisse, sed recta in hostem, suis ad Cremonam munitionibus tutum, pergebant. Nam, inquit Tacitus, plerosque Vitellianos equites intra vallum suum redegerant. Prout ergo rem concipio, misellus hic vicus, *Bedriacum*, fuit nomine ita ignoto præteritis consecutisque temporibus, ut situs ejus inter incerta ponatur, dum injusta hujus prælii fama celebratur, præterita Cremona.

Et tamen conspirat scriptorum omnium in illud nomen consensus; nisi forte hæc movet ratio, quod Othoniani in fugam sparsi, eo se receperint. Pugnæ enim initium in vigesimum ab illo milliare incidit, et sub Cremonæ mœnia.

Tempus autem, si Josephum et Egesippum sequimur, in posterum a prælio *ad Castoris* diem. Sed Tacitus, cui hic potior debetur fides, in re magis ei explorata, utpote intra Italiam gesta, alio nobis præit. Suet. Oth. 9. occursum utriusque exercitus longe aliter describit. *Savilius.*

Sueton. Oth. 9. 'novissimo maximoque apud Bedriacum (prælio) fraude superatus est; cum spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis, militibus eductis, ex improviso atque in ipsa consalutatione dimicandum fuisset.'

[d] XVI. *inde millium*] Quatuor leucarum Gall.

hosti, non admissuro,[4] [e] quo minus expeditus, et vix quatuor millia[f] passuum progressus,[g] aut incompositos in agmine, aut dispersos[h] et vallum molientes aggrederetur.' Titianus et Proculus, ubi consiliis[i] vincerentur, ad jus Imperii[j] transibant. Aderat sane citus equo Numida[k] cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita 'Ducum segnitia,[5]

lianis, non *id culpæ* commissuris, quin recentes, integri, et vix quatuor millia passuum emensi, aut inordinatos in itinere, aut palantes, et castra metantes adorirentur. *Titianus et Proculus, ubi prudentia inferiores erant, ad vim et auctoritatem principatus confugiebant. Et certe advolarat pernix equo Numida cum violentis jussis, quibus Otho, incusata* cunctatione ducum, prælii fortunam

Jes. *XV. inde millium.*—4 Ita optime Rhenanus. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, *non amissuro.* In Ms. Corb. *non annixuri.* Brotier.—5 Ms. Corb. *segnitie.*

NOTÆ

[e] *Non admissuro*] Eum errorem in bello non admissuris hostibus, quin integri, recentes, et expediti, fessos, inordinatos, et inconditos lacesserent.

[f] *Quatuor millia*] Leuca sit Gallica.

[g] *Progressus*] Nempe e suis castris, unde *expeditus* et recens profectus, fessos incompositosque Othonianos aggrederetur.

[h] *Dispersos*] Erant enim inconditi et velut sparsi disjectique manipulares, nec statim sub signis et armis, qui castra moliebantur: armati certe fodiebant, sed tantum gladio et pugione accincti, non ceteris armis, quæ labori obstitissent: nec sparsi variis locis: sic statim imperia ducum audire et accipere, aut in aciem assistere potuissent.

[i] *Ubi consiliis*] Utrumque forte opponebant, et jussa Othonis et sua: sed tamen prætendebant præcipue mandata Othonis. 'Aderat sane . . . Numida cum atrocibus mandatis.'

[j] *Ad jus imperii*] Nam 'profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis et potestas penes Proculum.'

Ad jus imperii] Ad vim dominationis recurrebant, eaque sola nitebantur adversus egregia consilia: *sit pro ratione voluntas.*

[k] *Citus equo Numida*] Quis hic Numida? num inter auxilia Othonis ea gens? Minime, sed inter obsequia. Ne fugiat enim te latens hic ex antiquo mos; quo receptum, ut viris lautioribus ditioribusque *Afri* aut *Numidæ* equites essent ad iter: præcurrebant illi, et agmen ducebant heri sequentis. Seneca epist. 88. 'O quam cuperem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via divitibus, cursores et Numidas et multum ante se pulveris agentem!' Idem expressius epist. 124. 'Omnes sic jam peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat.' Sueton. de Nerone c. 30. 'Iter fecisse traditur phalerata cum Mazacum turba atque cursorum:' nam *Mazaces,* Afri. *Lipsius.*

Numida] Numidia provincia Africæ minoris, sub Romanis: hodie *Constantina* provincia regni Alger, in Barbaria. *Tillem.*

rem in discrimen mitti' jubebat; æger mora[l] et spei impatiens.

41. Eadem[1] die, ad Cæcinam, operi pontis intentum, duo Prætoriarum[m] cohortium Tribuni, colloquium ejus postulantes,[2 n] venerunt. Audire conditiones ac reddere[o] parabat, cum præcipites exploratores, adesse hostem, nuntiavere. Interruptus Tribunorum sermo: eoque incertum fuit, insidias[p] an proditionem, vel aliquod honestum consilium[q]

experiri *imperabat; moræ impatiens et spei anxius.*

Eadem die, duo tribuni cohortium prætorianarum adierunt Cæcinam, fabricando ponti attentum, petentes congressum, et miscere sermonem cupientes. Jam *accipere conditiones et reddere parabat, cum advolantes exploratores nuntiarunt imminere hostem.* Sic *interpellatum tribunorum colloquium: ideoque ambiguum fuit, an fraudem aut perfidiam, vel aliquod egregium consilium agitaverint. Cæcina,*

1 Ryckii Cod. *eodem dic.*—2 Ms. Corb. *expostulantes.*

NOTÆ

[l] *Æger mora*] Polybii verissima gnome: 'Gravissima omnibus hominibus futuri temporis expectatio.' Eo maxime insignis mollitia Othonis, quod inter spem metumque vivere diutius non potuerit, cum tot opes suppeterent, cum tot mortales spem ejus excitarent.

Æger mora et spei impatiens] Virg. 'Nunc nunc o liceat crudelem abrumpere vitam, Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,' &c.

[m] *Prætoriarum*] Prætoriani urbanæ militiæ sueti, maxime cupiebant pacem, et urbem, et sua castra. Labores longinqui belli exhorrebant; et metuendi locus fuit, ne suo gradu et ordine dejicerentur prætoriani, si vinceret Vitellius: quos certe et victor mox uno edicto omnes exauctoravit.

[n] *Tribuni colloquium ejus postulantes*] Majorem fraudem innuit Sueton. quam Tac. et paulo aliter rem describit Oth. 9.

Colloquium ejus] Forte idem aut simile quid tentatum quod supra c. 20. 'Cæcina . . . tentata Othonianorum fide per colloquium et promissa, iisdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et irritis nominibus jactata sunt,' &c.

[o] *Audire conditiones ac reddere*] Petron. 'Data ergo acceptaque patrio more fide, protendit ramum oleæ, a tutela navigii raptum, atque in colloquium venire ausa.' Virgil. 'Accipe daque fidem,' &c.

[p] *Insidias*] Incertum fuit, an tribuni illi fraudem aliquam pararent tali colloquio Vitellianis, an forte prodere Othonem vellent, et transire cum sua legione aut legionibus ad Vitellium pararent; sicque tali sermone pacta perfidiæ firmare vellent.

[q] *Honestum consilium*] An e Repub. an honestum quid et utile proponerent Cæcinæ; nempe ut, verbi causa, arma civilia ponerentur; et in medium de bono principe assumendo consuleretur, ut supra c. 37.

Vel aliquod honestum consilium] Ut supra c. 37. v. g. de conciliandis invicem exercitibus, de eligendo principe quem omnes approbarent, aut quid

cœptaverint.[3] Cæcina, dimissis Tribunis, revectus in castra, datum jussu Fabii Valentis pugnæ signum[r] et militem in armis invenit. Dum legiones[s] de ordine agminis sortiuntur,[t] equites prorupere:[u] et, mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute deterriti[4] sunt: ea, strictis[5] mucronibus, redire

tribunis abire jussis, reversus in castra, reperit datum signum prælii, imperio Fabii Valentis, et militem in procinctu. Dum legiones inter se comparant ordinem quo starent in acie, equites irrupere: et, mirum effatu, Italicæ legionis fortitudine impediti sunt, ne a paucioribus Othonianis in castra repellerentur: hæc legio, *nudatis*

3 Ms. Corb. *capturent.*—4 Sic bene Mss. ac veteres recentioresque editiones. Forte operarum errore, in quibusdam Rhenani aliisque mediis editionibus, *territi sunt.* Brotier.—5 Ita Rhenanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *et astrictis.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *quæ astrictis.* Emendatum in Ms. Harl. *et.*

NOTÆ

simile quod Reipub. salubre foret. Num volebant ex composito, ut et astu militari, scientes animorum militarium, quod statim contigit, cum in procinctu ad prælium fuerunt?

Nempe *attonitas* Othonianorum *mentes*, pugna subito incipiente, 'falsum gaudium, quasi proposita factaque pace, in languorem vertit, repertis, qui descivisse a Vitellio exercitum ementirentur... quare, omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavere' Vitellianas legiones. Unde minus promti, minusque acres ad prælium suscipiendum facti sunt.

Nam et sociis, qui talem rumorem ignorabant, sic salutantes, 'metum proditionis fecere,' præter languorem qui in aliis oriebatur ex falso illo gaudio; scil. quasi Vitellianæ legiones ad Othonem defecissent.

[r] *Pugnæ signum*] Vertunt, quasi velum purpureum expansum fuerit supra tabernaculum ducis, quod certe signum prælii fuit. Sed puto, potest intelligi ibi signum pugnæ datum sine illo apparatu, quia festinabant: et hoc velum inter signa, sed non unum fuit. *Signum* ibi, id est classicum, vel quod voce promeretur, ut Jovis, Apollinis, &c.

[s] *Dum legiones*] Intellige *legiones* Vitellii, et per *equites*, etiam Vitellianos; qui fere rejecti et repulsi in castra sua a *paucioribus* equitibus *Othonianis*, virtute legionis Italicæ absterriti sunt; ne in vallum, scil. Vitellianum suum, impingerentur.

[t] *De ordine agminis sortiuntur*] Puto sic sortitas esse de statione in acie, cum multæ legiones adessent. At cum duæ aut paucæ aderant, verisimile est, jussu ac prudentia ducis dispositas in prælio astitisse, non sorte. Similiter et auxiliares, equites, et subsidiarias copias pro nutu ejus compositas in acie, et imperiis ejus intentas, aut quievisse, aut huc et illuc erupisse.

[u] *Equites prorupere*] Sic III. 2. 'Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere hostem:' quæ alæ Othonis fuerunt, et de his intelligenda ista, 'a paucioribus Othonianis,' &c.

pulsos et pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies[6] sine trepidatione: etenim, quanquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi Duces, miles Ducibus infensus, mixta vehicula[v] et lixæ, et præruptis[w] utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quærere alii: incertus undique clamor accurrentium,[x]

gladiis, fusos ac disjectos reverti, et prælium redintegrare compulit. Instructum Vitellianarum legionum agmen sine tumultu; quippe, licet propinquo hoste, conspectus armorum arcebatur crebris ac spissis virgultis. At apud Othonianos, trepidi duces, miles infestus ducibus, promiscui currus et calones, et abruptis utroque latere fossis, iter pacato etiam incessui arctum erat. *Alii circumstare sua vexilla, alii* ea *inquirere: ambiguæ undique voces advenientium, appellantium; et ut cuique strenuitas*

6 *Acie* Budens. et Puteol. Alciat. et Rhenan.

NOTÆ

[v] *Mixta vehicula*] Plut. Oth. 'Nihil ordine gestum; dum et impedimenta pugnantibus permissa, multum confusionis importarent, et ipsa loci natura aciem divelleret, fossis ac sulcis referti, a quibus sibi metuentes, coacti sunt promiscue et catervatim pugnare cum hostibus. Duæ tantum legiones, Rapax pro Vitellio, et Adjutrix pro Othone, justa pugna, certarunt.'

[w] *Præruptis*] Vertunt, abruptas abscissasque fossas, et quasi manu militari contra vim hostium præruptæ et præparatæ essent. Sed puto fuisse tantum *agrestes* fossas ex utraque parte viæ, ad tutelam agri et frugum comparatas, quæ tamen ordines legionum dividebant, aut coarctabant, ita ut impeditior esset via, et sic infesta foret agmini legionum etiam pacifice incedentium.

[x] *Incertus undique clamor, accurrentium*] Male, *vitantium*: nam immo 'circumsistere alii signa sua, quærere alii.' Melius *vocantium* vel *vocitantium*; nam 'incertus undique clamor,' *accurrentium*, eorum qui nempe circumsistebant signa sua; et *vocantium*, eorum, nempe, qui quærebant signa sua.

Nec ibi Tacitus de fortitudine aut metu loquitur, sed tantum postea, cum dicit, 'ut cuique audacia vel formido:' quod nullo modo refertur ad antecedentia.

Et puto eum esse sensum totius hujus loci: Cum miles Othonianus in duces suos pervicax esset, cum permixta essent agmini seu aciei vehicula et lixæ, cum esset via angusta tantæ multitudini ob præruptas utrimque fossas, confusio undique fuit.

Alii circumsistebant signa sua accurrentes, alii quærebant vocitantes; et in tali confusione ac tumultu miles, ut quisque audax vel trepidus fuit, in primam aciem vel in postremam ibant redibantve: nec enim ducibus nisi pro libidine parebant.

Et sic cum non sequerentur signa, aut non invenirent, ipsi pro libito stationem eligebant, pro audacia nempe vel formidine: quod tamen non impedit quin alii clamarent, vocarent, quærerent ubi signa sua, &c. Et necessario debet ibi esse *vocantium*,

vocitantium:[7] et,[8] ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve[9] aciem prorumpebant, vel revehebantur.[10]

42. Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit,[1] repertis, qui 'descivisse a Vitellio exercitum' ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in[1] ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavere: et hostili murmure excepti, plerisque suorum[2] ignaris, quæ causa salutandi, metum proditionis fecere. Tum[2] incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero præstantior: Othoniani, quanquam dispersi, pauciores, fessi, prælium tamen acriter sumsere:

aut pavor, in primos aut extremos ordines procurrebant vel revertebantur.

Inventis qui fingerent, defecisse legiones a Vitellio, *vana* ea *lætitia in segnitiem flexit animos, repentino pavore perculsos. Parum constat*, an *is rumor a speculatoribus Vitellii vulgatus* sit, *an ex ipsa Othonis factione, seu fraude, seu casu percrebuerit. Relicta prælii vehementia, Othoniani* hostes *ultro salutavere: et* illi *infesto fremitu excepti*, ac *multis suorum insciis, quæ ratio salutandi* esset, *timorem fraudis intulere. Tum prorupit hostium exercitus, densis ordinibus, viribus et multitudine validior: Othoniani, quamvis inconditi, ac numero inferiores*, et *fatigati*,

7 Sic bene Pichena et recentiores; præter Ryckium, qui e Ms. Agr. edidit, *volitantium*. In Mss. Farnes. Reg. Corb. et editione principe, *volantium*. Mss. Flor. Guelf. Bodl. et Puteolanus, *clamantium*. Mss. Harl. Jes. *clamitantiumque*. Reperit Lipsius in Ms. Vatic. *vomantium*. Tentabat Petavius, *vagantium;* melius certe, quam Jac. Gronovius, qui divinabat, *morantium*. Brotier. *vitantium* Boxhorn. vult.—8 *Et* abest a Mss. Jes. et Corb.—9 Ms. Corb. *postremamque;* uti volebat Rhenanus.—10 In Ms. Flor. *relabebantur*. At nihil mutat Pichena. Recte quidem.

1 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. editione principe et Rhenanus, *an ipsa*.—2 Ryckii Cod. *tunc*.—

NOTÆ

vociferantium, aut aliquid simile: nam alias quomodo *clamor undique?* non præcise *accurrentium;* igitur *accurrentium* et *vocitantium*.

[1] *Falsum gaudium in languorem vertit*] Cic. Philip. 12. cum mitterentur legati ad Antonium de pace: 'Quid? legionum nostrarum nervos nonne his consiliis incidimus? quis est enim, qui ad bellum inflammato animo sit futurus, spe pacis oblata? Ipsa Martia cœlestis et divina legio hoc nuntio languescet et mollietur, atque illud pulcherrimum Martium nomen amittet: excident gladii: fluent arma de manibus,' &c.

[2] *Plerisque suorum*] Nempe Othonianorum. Cum inter Othonianos multi salutassent, multi autem ignorarent salutandi causam, timuere isti ne proderentur a salutantibus, cum tamen salutantes nihil tale molirentur; immo sic incitarent Vitellianos ad deserendum Vitellium transeundumque in partes Othonis.

et, per locos, arboribus ac vineis impeditos,[3] non una[a] pugnæ facies: cominus eminusque[4] catervis[b] et[5] cuneis[c] concurrebant: in aggere viæ collato gradu[d] corporibus[e] et umbonibus niti,[6] omisso pilorum jactu, gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere:[7] noscentes inter se,[8 f] ceteris[9] conspicui,[g] in eventum[h] totius belli certabant.

pugnam tamen strenue susceperunt; et per loca arbustis ac vitibus infesta, non una fuit *prælii forma: cominus et eminus per cohortes et globos congrediebantur; in itineris aggere stataria pugna* certantes, *corporibus et clypeis contendere, relicto missilium usu, ensibus et bipennibus cassides et loricas perfringere; agnoscentes invicem, et ceteris insignes, in summam totius belli dimicabant.*

3 Idem *loca .... impedita.*—4 Sic Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Guelf. omissa copula, *que.* Omiserunt quoque Puteolanus et Gronovius.—5 Cod. Ryckii *ac.*—6 Sic Mss. Vatic. Farnes. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus, ut et Mss. Harl. Bodl. Jes. perperam omisere, *niti.* Altera manu additum est in Ms. Harl.—7 Sic bene Ms. Corb. Rhenanus et recentiores. Perperam in Mss. Reg. Bodl. et veteri-

NOTÆ

[a] *Non una*] Non una et eadem, non similis tota acie pugnæ species. Alii *cominus*, alii *eminus* certabant. scil. *catervis* pugnabant *cominus; cuneis, eminus; at in aggere viæ, collato gradu, &c.* Aut forte *cominus eminusque, catervis et cuneis concurrebant*, indistincte: nam per catervas vel cuneos potuerunt cominus aut eminus certare; at *in aggere viæ collato gradu ... niti, &c.*

[b] *Catervis*] Catervæ sunt Gallorum et Germanorum legiones; sex millia armatorum, quandoque decem, continebant: sed hic intelligit potius cohortes aut certe numeros, qui robur legionis non adæquarent. Sicque ob angustias loci certare coacti sunt.

Catervis] Forte ita ut multæ cohortes se invicem stiparent; sed puto, potius singulæ pugnabant, ob angustias loci.

[c] *Cuneis*] Cunei dispositi in modum literæ delta Δ, ita ut ordine priores aciem hostilem perrumperent, posteriores eminus dimicarent, non impediti a primis ordinibus.

[d] *Collato gradu*] Quod in Agric. vita appellat Tac. *pugnam in aperto*, et *complexum armorum:* scil. ibi *corporibus et umbonibus nitebantur*, quia ille agger viæ angustior quam ut aciem extendi pateretur; quia angustiis loci confligtabantur, umbonibus niti cœperunt, et omisso pilorum jactu, cominus galeas ac loricas hostium gladiis ac securibus perrumpebant.

[e] *Corporibus*] Interp. Hispanus: 'Densi ac conferti invicem, propriis corporibus atque umbonibus sese ipsi firmabant:' non male.

At non id solum agebant, sed etiam et corporibus atque umbonibus nitebantur contendebantque adversus hostem, eumque sic non pilis aut missilibus loco dejiciebant; sed veluti complexi, simul umbonibus nitebantur, simul gladiis et securibus *galeas loricasque* perrumpebant.

[f] *Noscentes inter se*] Othoniani scil. in eadem parte acici se noscebant invicem, et ceteris conspicui erant; nempe suis, id est, aliis Othonianis:

43. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*,[i] vetere gloria insignis: e parte Othonis,

Forte inter Padum et iter, latissimo campo, binæ legiones concurrerunt: pro Vitellio, Unaetvicesima, cui vocabulum Rapaci, *prisco decore conspicua; pro Othone,*

bus editionibus, *perrupere.* Brotier.—8 In Ms. Agr. *noscentes inter se conspicui. Ceteri in eventum belli certabant.* Ryckio minime placet, *noscentes inter se:* mallet, *noscentes invicem se.*—9 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In margine Ms. Bodl. *ceterum.* Mss. Corb. Reg. Bud. et editio princeps, *ceteri.*

NOTÆ

neque enim de hostibus intelligit; quod aliter expressisset.

[g] *Ceteris conspicui*] *Ceteris*, id est, non modo sibi invicem, sed et etiam forte hostibus conspicui. Quasi diceret: Noti inter se, et Vitellianis conspicui, in summam totius belli pugnabant. Sic infra III. 17. 'Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortissimi militis officium omisit: occursare paventibus, retinere cedentes: ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus suis,' &c.

[h] *In eventum*] Sic vertit Interpres Gall. Certabant illi in aspectu duorum exercituum, qui prout eorum prælium se haberet, sic de eventu *totius belli* judicabant. Sic illos inter se committit quasi novos Horatios et Curiatios pro toto exercitu certantes, aut instar earum gentium, quæ captivum unum ex hostibus cum aliquo suorum committebant; et ex eo prælio singulari in summam totius belli augurabantur.

Sed certe et alii eodem tempore certabant pari violentia; nec ita attenti aliorum prælio, ut summam belli hinc deciderent: quisque pro se pugnabat in eventum totius belli; id est, toto robore; et sive ceteri judicarent, sive non; nec judicabant, qui simul pari vi pugnabant, ut patet ex prælio legionum *Rapacis* et *Adjutricis*. Certabant in summam belli, non ut exinde de eventu judicarent alii, sed ut fortunam partium feliciter ipsi transigerent. Sic pugnabant, et ea vi, quasi sortem bellumque deciderent.

[i] *Cui cognomen Rapaci*] Non abs re puto proponi hic veterem lapidem qui Romæ in Capitolio, forma columellæ, in quo ea ordine desculpta.

NOMINA LEGIONUM.

II. AUGusta.	II. ADJUTrix.	IV. SCYTHica.
VI. VICTRix.	IV. FLAVia.	XVI. FLAVia.
XX. VICTRix.	VII. CLAUDia.	VI. FERRATensis.
VIII. AUGusta.	I. ITALica.	X. FRETEnsis.
XXII. PRIMigenia.	V. MACEDOnica.	III. CYRENensis.
I. MINERvia.	XI. CLAUDia.	II. TRAJana.
XXX. ULPia.	XIII. GEMina.	III. AUGusta.
I. ADJUTrix.	XII. FULMinatrix.	VII. GEMina.
X. GEMina.	XV. APOLlinea.	II. ITALica.
XIV. GEMina.	III. GALLicana.	III. PARTHica.
I. PARTHica.	II. PARTHICA.	

Velim Dionis recensum legionum, qui est lib. LV. cum hoc lapide conferri, a quo adjuti interpretes, paulo felicius sane eum vertissent. *Lipsius.*

prima Adjutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi decoris avida. Primani, stratis unaetvicesimanorum principiis,[i] aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, et impulit rursus primanos,[k] interfecto Orphidio Benigno Legato,[l] et plurima signa[m] vexillaque ex hostibus rapuit. A parte[2] alia, propulsa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accursu quartadecimani.[n] Et, Ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus[3]

Prima Adjutrix, *quæ nondum ante in aciem astiterat, sed promta, audax, et novæ gloriæ cupida. Prima, profligatis Uniusetvicesimæ principiis, aquilam abripuit: qua contumelia iraque stimulata legio stravit fuditque vicissim Primanos, interemto Orphidio Benigno legato, et multa signa vexillaque Primanis abstulit. In parte alia, tertiadecima legio repulsa Quintanorum ferocia; quartadecima* legio *intercepta* est *plurium incursu. Et, legatis Othonis jam pridem dilapsis, Cæcina ac Valens subsidiarias copias suis addebant. Advenit* et *novum subsidium, Varus Alphenus*

1 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Agr. editio princeps, Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *principibus*. In his vocibus sæpe erravere librarii, ut videre est apud Stewechium, in Commentario ad Vegetium, II. 7. et III. 2. *Brotier*.—2 Sic Rhen. a Budens. Prius legebatur *aperte*.—3 Ita Pichena et recentiores ex Plutarcho in Othone, p. 1072. Οὖαρος Ἄλφηνος. At in Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et editionibus veteribus, *Varenus Alphenus*. Varenum memorat vetus Inscriptio apud Grute-

NOTÆ

i *Principiis*] Per *principia*, intellige præcipua lectaque robora virorum armorumque totius legionis. Et hæc in prima cohorte disposita cum primipili centurione, qui per omnes militiæ gradus ad istum honorem pervenerat, et cui mandata cura aquilæ. Ibi tribuni, præfecti castrorum, legati, et quicquid fortissimum, splendidissimum, ac nobilissimum fuit.

k *Impulit rursus primanos*] Hic *rursus* non significat *iterum*, sed *versa vice*, ut sæpe apud Tacitum. *Pichena*.

l *Legato*] Legato scil. legionis Unaetvicesimæ.

m *Plurima signa*] Non tamen Aquilam suam recuperavit, sed decus utcumque sic instauravit. Patet infra hanc aquilam mansisse penes Othonianos, seu *Primanos*. Puto, non potuit recipi aquila semel amissa, nisi profligatis principiis hostium, quibus recondita aquila, quæ rapta erat, ut loco sanctiori et validiori.

Et ex hastili statim abripiebant Aquilam et abdebant, nec ultra exponebant. Modica erat aquila sæpius argentea vel aurea, et magni decoris momentique in militia, signumque hoc sanctissimum in castris fuit.

n *Quartadecimani*] Id est, vexillarii hujus legionis. Non affuit aquila, seu robur quartadecimanorum. Quare et facilius circumventi sunt, *plurium accursu*.

Alphenus[o] cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppositæ cohortes[p] in ipso flumine trucidaverant:[4] ita victores latus hostium[q] invecti.

44. Et, media acie perrupta, fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes.[r] Immensum id spatium:[s] obstructæ

cum Batavis, cæso gladiatorum agmine, quos, navigiis transgressos, objectæ cohortes in ipso amne obtruncaverant: sic victores a latere Othonianos invasere.

Et medio agmine perrupto, terga vertere passim Othoniani, Bedriacum tendentes.

rum, p. 481. n. 10. *Brotier.*—4 Quidam corrigit *trucidaverunt*. Male. *Ernest.*

NOTÆ

[o] *Varus Alphenus*] Præfectus castrorum Valentis, et nunc jussu Cæcinæ relictus, ut cum Othonianis gladiatoribus manum consereret, ubi res poscere videretur. *Savilius.*

[p] *Cohortes*] Batavorum nempe.

[q] *Latus hostium*] Initio prælii ita dispositi Vitelliani et invicem Othoniani, ut neutri possent invadi a tergo aut a lateribus. Sed victores Vitelliani, simulque adventantes a victoria Batavi, jam non solum adversa fronte hostes, sed et *a lateribus* invadunt; sicque facile perrumpunt.

[r] *Bedriacum petentes*] Ad vigesimum inde milliare distans. Plutarchus scribit 150. stadia; id est, paulo infra nonum decimum milliare. *Savilius.*

[s] *Immensum id spatium*] Sic innuere Tacitus videtur progressos esse usque ad 'confluentes Padi et Adduæ fluminum, XVI. inde millium spatio distantes;' et sic abfuisse a Bedriaco 20. millibus: et videtur ad hos *confluentes* prælium commissum esse, ita ut eadem die confecerint Othoniani 16. milliarium iter, pugnaverint, victique refugerint Bedriacum ad 20. milliaria, ante occasum solis mense Aprili. Et ipsi hostes insecuti victos fuerint eadem die usque ad quintum milliare a Bedriaco; quo loco pernoctarunt sine munimentis, quia fessi prælio et itinere; et præcipue, quia victoria fiduciam addiderat.

Itaque quatuor leucas Gallicas confecerint Othoniani ea die, qua pugnarunt, et refugerunt ad quinque leucas post cladem: quod fieri potest diebus jam longioribus, Aprili mense. At id certe non sine summa ducum imprudentia.

Et quod in ea occasione longius ac molestius est fesso ex itinere militi, antequam pugnarent, vallum munire debuerunt Othoniani. Quod innuit c. 40. Celsus Paulinus: 'hosti, non admissuro quominus .... vallum molientes' Othonianos 'aggrederetur.'

Attamen verisimile est, Othonianos nova vesania percitos, nulla sibi castra immunisse ante prælium. Supra 40. 'Celso et Paulino abnuentibus militem .... sarcinis gravem objicere hosti.' Et infra 41. 'Apud Othonianos .... mixta vehicula et lixæ.' Quas sarcinas, vehicula, lixasque deposuissent in castris, si ante vallassent.

Forte tamen verisimile est, Othonianos non ivisse usque ad confluentes Padi et Adduæ, et mutato forte consilio, quia 'aderat sane citus equo Numida cum atrocibus mandatis,' &c.

NOTÆ

recta tendisse ad hostem, qui forte propius aberat quam 16. milliaribus. Hoc forte innuit c. 40. Paulinus: ‘hosti, non admissuro, quominus expeditus, (hostis scilicet ipse,) vix quatuor millia passuum progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos et vallum molientes aggrederetur.’

Et videtur colligi posse, ex verbis Taciti, nondum tendisse Othonianos ad hostem, nondum lacessere prælio recta voluisse: nam *confluentes, &c. petebant*, non castra hostium, qui forte propiores confluentibus his, et a quibus oppugnari statim in itinere timet Paulinus, aut cum *vallum molirentur*.

Et cur timeret oppugnari Paulinus ab hoste vix progresso ad quatuor millia passuum, si abesset hostis ad confluentes, ad 16. inde milliaria? Et cur sibi metueret in agmine, si ad hostem recta tenderent Othoniani, et si irent ad *confluentes* consulto, ut prælium ibi committerent?

Igitur, ut puto, relicto consilio et itinere quo tendebant, ad *confluentes* amnium, auditis Numidæ jussis recta ivere ad hostem, et prælium commisere. Et sic propius abfuerint Othoniani a Bedriaco. Sicque minus itineris confecerint ea ipsa die, qua pugnarunt, sive dum irent ad prælium sive dum refugerent.

Sic etiam et forte Vitelliani paulo minus aberant ab eo loco, quo prope Bedriacum pernoctarunt. Et si res transacta esset ad 20. milliaria a Bedriaco, non video cur pugna illa seu clades *Bedriacensis* appellaretur, cur *duabus cladibus infaustus notusque* locus ille diceretur.

Nec refert, *immensum id spatium* vocari Tacito; certe immensum fuit ob fugam, ob cladem, ob stragem corporum etiam si duplo brevius esset iter. Sic vocat immensam stragem, ubi de cæde Galbæ Hist. lib. I. 47. ‘per strages jacentium, in Capitolium ..... vectus:’ licet tres viri tunc tantum occisi sint in foro.

Non adeo immensum fuisse illud spatium colligi posset ex his, cap. 44. de Vedio Aquila, qui multo adhuc die vallum ingressus, quem et vulgus militum præcesserat. Nam ‘clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur.’ *Vedius.*

Et si recta tendissent ad hostem, statim atque de prælio dubitatum in castris ad quartum a Bedriaco, cur diceret, Tacitus: ‘Confluentes Padi .... petebant?’ quidni castra hostium? Igitur, quantum conjicio, quatuor millia incessere Othoniani, antequam pugnarent, et post pugnam, per octo millia refugere.

Attamen Plutarchus sic rem narrat fere ut Tacitus, et perinde ambigue, in Othone: ‘Cum Bedriaci morantes Othonis milites irati pugnam poscerent, producit eos Bedriaco Proculus ad 50. stadia, et castra posuit adeo imperite, ut quanquam verno tempore anni, et tot circum amnibus, penuria tamen aquæ fatigarentur. Postridie volentem Proculum in hostes, a quibus haud minus centum stadiis aberant, ducere, Paulinus prohibebat, operiendum affirmans; neque defatigandum exercitum, nec statim ex itinere pugnam committendam cum hominibus, qui, dum ipsi tantum iter cum jumentis suis ac calonibus perficerent, interim per otium arma aptare, et aciem instruere possent. Disputantibus adhuc ducibus, eques Numida intervenit, literas ab Othone afferens, quibus jubebat suos, omni sublata mora, in hostem pergere. Illi vero statim profecti sunt.’

Quoad distantiam locorum et itinerum, convenit Plutar. cum Tacito. C. *stadia* sunt 16. milliaria, et tantum

strage corporum viæ; quo plus cædis[t] fuit: neque enim, civilibus bellis,[1] capti in prædam[u] vertuntur. Suetonius

Immensum illud iter: impeditæ viæ cadaverum strage; quo major clades fuit: namque, civilibus bellis, captivi non servantur, non venduntur aut emuntur. Sue-

1 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps, Ryckius et recentiores.

NOTÆ

abfuisse hostes dicit. Docetque huic consilio refragatum esse Paulinum; sed disputantibus ducibus adventasse Numidam, nomine Othonis, qui juberet duci statim adversus hostem, qui 16. millibus pass. hinc distabat. Duces igitur statim viam ingressi sunt, et pugnam commisere, ut jussum erat. Igitur ad 16. *milliaria* progressi Othoniani, scilicet 'ad confluentes Padi et Adduæ,' ut castra castris conferrent. Quin prorsus conveniant auctores, tantum obstat id, quod pro consilio affert Paulinus c. 40. 'objicere hosti, non admissuro, quo minus expeditus et vix quatuor millia passuum progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos et vallum molientes aggrederetur.'

Quod non intelligo, nec satis concilio, nisi intelligat Paulinus, hostem occursurum Othonianis, *in agmine* incompositis, *expeditum*, id est, nullis sarcinis gravem aut impedimentis; et *vix quatuor millia passuum progressum*, et quasi recentem e suis castris advectum. Cum contra Othonianus miles jam itinere duodecim milliarium *fessus, sarcinis gravis*, lixis, vehiculis, machinis impeditissimus incederet, omnibusque ad vallanda castra necessariis onustus.

Et videtur illustrasse Tacitum Plutarchus, ac firmasse, si bene cepit ipsius mentem, cum diserte et clare dicit, abfuisse hostem 16. milliaribus, et in ipsum Othonianos duces jussu Numidæ, seu Othonis, ipsa eadem die contendisse.

Itaque peritus belli Paulinus prævidebat, hostes, statim atque per exploratores comperissent, esse in itinere Othonianos, non admissuros, quin progressi e castris obviam, expediti et recentes, usque ad 3. aut 4. milliaria, aggrederentur via fessos et sarcinis graves Othonianos, aut in agmine seu itinere, aut dispersos, cum vallum molirentur, si forte ipsa die vallum munire Othoniani, nec statim pugnare vellent. Et ideo nolebat hac de causa objicere hosti militem via fessum, &c.

. Vitelliani non obviam issent Othonianis usque ad castra, quæ relinquebant ipsi Othoniani, sed in itinere ex suppositione Paulini, occurrissent ipsis Vitelliani expediti ad 4. millia a suis castris, scil. Vitellianis: quod eo casu contraxisset, brevioremque viam Othonianorum fecisset; sed hostem, cum non obviam veniret, ultro lacessitum iverunt Othoniani usque ad 16. milliaria, quocumque loco essent hostium castra, et quoscumque *confluentes* ipsi adierint; nam de his non satis constat apud Tacitum aut Plutarchum.

[t] *Quo plus cædis*] Videtur afferre hic duplicem rationem cur *plus cædis* fuerit, nempe et quia *obstructæ strage corporum viæ*, et quia *civilibus præliis capti non in prædam vertuntur.* Forte leg. *neque etiam*, pro *neque enim.*

[u] *Neque enim civilibus præliis capti in prædam*] Quod antiqui certe moris

Paulinus et Licinius Proculus diversis itineribus,[v] castra[w] vitavere.[2] Vedium Aquilam,[3] tertiædecimæ legionis Legatum, iræ militum inconsultus pavor[x] obtulit: multo adhuc die[y] vallum ingressus, clamore seditiosorum et fugacium

tonius *Paulinus et Licinius Proculus diversa via munimenta declinavere. Metus imprudens furori militum objecit Vedium Aquilam legatum tertiædecimæ legionis.* Is *cum multa adhuc luce castra introisset, turbidi et fugaces* eum *undique vocifera-*

....

In Mss. Harl. Jes. et Puteolanus, *civilibus præliis.*—2 Male Ms. Farnes. *petivere.* Brotier.—3 Ms. Corb. et editio princeps, *Vedium Aquilum.*

NOTÆ

ac priscæ modestiæ fuit. Sic olim Mariana et Cinnana proscriptione opibus civium abstinuerunt manus: tum nemo inventus qui sic ditari vellet. Val. lib. IV. 'In illa quoque procella, quam C. Marius et L. Cinna Reipub. inflixerant, abstinentia populi Rom. mirifica conspecta est. Nam cum a se proscriptorum penates, vulgi manibus deripiendos, objecisset, inveniri potuit nemo, qui e civili jactura prædam peteret; unusquisque se ab his, perinde ac a sacris ædibus abstinuit.'

[v] *Diversis itineribus*] An *diversis* invicem *itineribus* duces illi *vitavere castra?* an per diversa et avia amotaque a castris itinera, *castra vitavere?* hoc ultimum firmat Plutarchus.

[w] *Castra vitavere*] Plutarch. Oth. 'Ex ducibus, neque Proculus neque Suetonius castra intrare ausi, sed ea declinarunt, metu militum,' &c.

[x] *Inconsultus pavor*] Puto, non pavor ipsius Aquilæ, sed potius terror vanus, et auctore incerto incussus animis militum, ob recentem cladem in metum facile pronis: et seditiosi fugacesque tum absolvi flagitiis videntur, cum aliis suum scelus exprobrant.

Forte Vedium tamen *inconsultus pavor* e prælio ante alios abripuit, et hinc iræ militum offertur, tanquam desertor proditorque partium; et hinc multo adhuc die vallum ingressus est. Erat ipse legatus tertiædecimæ legionis, quæ propulsa fuerat quintanorum impetu, hinc forte *pavor.*

Et addit Tacitus, *ducibus Othonis jam pridem profugis;* igitur vel inter alios duces fugit, vel abreptus est impetu retrocedentis legionis tertiædecimæ; unde pavor, et forte spem victoriæ cito abjecit. Illum tamen absolvit flagitii Tacitus, cum dicit, *nullo proprio crimine ejus, &c.*

Forte jam initio prælii propulsa legio Vedii: qua fuga simul abreptus est, cum fugaces sisteret ac firmaret, et incursum hostium sustineret.

[y] *Multo adhuc die*] Controversiam huic loco movere liceat, quomodo sexdecim milliaria conficere possit exercitus diei unius itinere, in hostem pugnare, cæsusque et in fugam conjectus, viginti emetiri milliarium viam, aut noctem prævertere, suo illuc adventu, medio mense Aprili. *Savilius.*

Seditiosi sæpe fugacissimi: fugacissimi autem, utpote timidi, finem prælii pro solito antevertunt. Nec de ducibus, ut in equo expeditis mirum, si ante noctem in castra redierint: de pedite magis difficile videatur. Sed puto, illud prælium magis

circumstrepitur: non probris, non manibus abstinent: 'desertorem proditoremque' increpant: nullo proprio crimine ejus,[4] sed more vulgi, suum quisque flagitium[z] aliis objectantes. Titianum et Celsum nox juvit, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus[a] precibus, consilio, auctoritate flexerat, 'ne super cladem adversæ pugnæ suismet ipsi cædibus sævirent: sive finis bello venisset, seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum.' Ceteris fractus animus.[b] Prætorianus miles, 'non virtute se, sed proditione victum,'[c] fre-

tionibus invadunt: non conviciis, non vi temperant, ut transfugam et perfidum *insectantur; nulla propria culpa ejus, sed pro ingenio vulgi, suum quisque facinus aliis exprobrantes. Tenebris protecti Titianus et Celsus, ordinatis jam vigiliis, sedatisque militibus, quos Annius Gallus lenierat precibus, consilio, auctoritate*, ne præter cladem infelicis prælii, suamet ipsi sævitia grassarentur: sive exitus bello esset, seu redintegrare bellum mallent, unicum victis in concordia solatium. *Reliqui animum despondebant. Prætoriæ cohortes*, non vi se, sed perfidia super-

4 *Ejus* abest a Ms. Corb.

NOTÆ

impetu transactum, quam constantia Romani vetustique militis.

Præterea miles nulli disciplinæ astrictus, et ducibus nequaquam parens, iter fugæ facile arripuit et celeriter confecit: nec impossibile est, quatuordecim horis, quod est spatium diei, mense Aprili, illud iter confecisse et pugnasse.

Hac die confecerint Othoniani ante pugnam 4. leucas Gall. et post prælium quinque: quid mirum de pervicaci et fugace milite?

[z] *Suum quisque flagitium*] Id est, suam fugam ipsi, qui priores e pugna fugerant, duci objectabant. Forte ante fugerant ipsi seditiosi ac *fugaces*, quorum clamore et *probris circumstrepitur* Vedius, aut certe simul fugerant, et receperat ipse ex fuga forte quos potuit, innocens a flagitio, quod omnium fuit: 'nullo proprio crimine ejus,' inquit Tacitus.

[a] *Annius Gallus*] Consultationi ad Bedriacum habitæ non interfuit: quando reversus eo fuerit, et cur, ceteris ad pugnam euntibus, ibidem substiterit, Taciti negligentia intactum reliquit; qui hac narratione ita defunctus est, ut illud solum intelligamus, quid scripserit, non intellexisse.

Et sane quoad particularia, scribit Plutarchus, eos qui in acie versati fuerint, professos sui se ignaros fuisse: 'cum omnia confuse gererentur.' *Savilius.*

Annius Gallus] Qui forte manserat in castris: alioqui in eadem culpa esset, apud vulgus, vel opportune advenit, cum jam arderet seditio.

[b] *Ceteris fractus animus*] Legionariis nempe et sociis, qui legiones ex more firmabant pari robore.

[c] *Sed proditione victum*] Forte intelligunt, quod habetur supra c. 42. 'Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit,

mebat. ' Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite,[d] rapta legionis aquila: superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit:[e] venire Mœsicas legiones: magnam exercitus partem Bedriaci[f] remansisse: hos certe nondum victos: et, si ita ferret,[5 g] honestius in acie perituros.' His cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quam in formidinem, stimulabantur.

atas, *jactabant per iram*. Vitellianis etiam multo cruore stetisse victoriam, profligato equitatu, ablata legionis aquila: integras esse adhuc cum ipso Othone copias quæ trans Padum fuerint; adventare Mœsicas legiones; magnam partem exercitus Bedriaci substitisse: illos certe nondum superatos; et, si ita casus daret, gloriosius in prælio morituros. *His consiliis feroces aut trepidi, ultima desperatione ad iram sæpius, quam ad metum incitabantur.*

5 Sic bene Puteolanus et recentiores. Sic jam Tacitus, Annal. III. 15. Id est, si res ita ferret. Perperam Mss. Reg. Guelf. et editio princeps, *si ita ferrent*. In Mss. Harl. Guelf. *fieret*. Ms. Jes. *foret*. Brotier. Acidalius putabat, *si sors ita ferret*. At similiter cum vulgato, III. 15.

NOTÆ

repertis, qui descivisse a Vitellio exercitum ementirentur:' et ' omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavere; et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quæ causa salutandi, metum proditionis fecere.'

Vel id ementiebantur prætoriani de legatis et ducibus Othonis, ut facilius incitarent vulgus ad nova bella, instaurarentque sic fortunam partium; seque solos amicos fidissimos Othonis, et robora partium putabant.

Et certe tum res eorum et salus præcipue agebatur in victoria, scilicet, quia occiderant principem: cujus sceleris ' ultor est, quisquis successit;' et si victi forent, sic veniæ spem, omnemque ignominiam consumserant.

Sed proditione] Præcipue suorum ducum, quibus maxime infesti prætoriani, cæde principis et sceleribus vesani.

Proditione] Ducum scil. nam maxime suspectabant honestissimum quemque, ut qui se cæde Galbæ polluissent: et inprimis senatum exhorrebant.

[d] *Pulso equite*] De quo supra c. 41. ' Quominus in vallum,' Vitellianum scil. ' impingerentur, Italicæ legionis virtute territi sunt.'

[e] *Quod trans Padum fuerit*] Non tradidit, quot, aut quantæ illæ copiæ essent Othonis: num forte ad Alpes dispositæ illæ copiæ, quo transitum Cæcinæ prohiberent?

[f] *Bedriaci*] In munimentis scil. nempe ad tuenda castra impedimentaque et sarcinas legionum. Quare et in ea castra refugerunt post prælium, quod inde Bedriacense appellatur; et quia ibi se dediderunt Vitellianis ducibus.

[g] *Ferret*] Forte simplex *ferret*, pro *conferret*: quod est, expediret; vel, *si fors ferret*.

45. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bedriaco lapidem[h] consedit, non ausis Ducibus eadem[1] die oppugnationem castrorum: simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis, et tantum ad prælium egressis,[i] munimentum[j] fuere arma et victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et, qui ferociores[k] fuerant, ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatio:[l] nec[2] apud Duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concede-

At Vitellianus exercitus substitit ad quintum milliare a Bedriaco, non ausis legatis obsidere castra eadem die: et sperabant, sponte se dedituros Othonianos. *Sed expeditis, et solum ad pugnam profectis, pro vallo fuere armorum et victoriæ fiducia. Postridie ejus diei, haud incerto Othoniani agminis consilio, et, qui promtiores fuerant,* jam *pronis ad pœnitentiam, missi* sunt *legati: nec apud duces Vitellianos*

1 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Ms. Harl. et Puteolanus, *eodem die.*—2 Perperam Mss. et veteres editiones, *missa legatione apud*

NOTÆ

[h] *Ad quintum .... lapidem*] Leuca Gallica, et insuper quarta pars leucæ.

[i] *Egressis*] Ut qui egressi essent e castris ad prælium, non ad iter, neque post iter ad vallum nocte muniendum; ideo neque sarcinas nec utensilia, neque ligones, aut cetera vallandis castris necessaria secum attulerant.

[j] *Munimentum*] Hoc dicit, quia traduxerunt noctem hanc sine munimentis. Nulla sibi munierunt castra Vitelliani, quia fessi prælio et itinere serius advenere, et quia sine impedimentis egressi, non ut ad bellum, sed ut ad prælium erant. Pro castris et munimentis habuere victoriam et fiduciam armorum, et metum profligati hostis.

[k] *Qui ferociores*] Prætoriani nempe.

[l] *Missa legatio*] Cur hi legati morati sint, describit Plut. Oth. 'Postquam explorassent militum animos, invenissentque ipsos pacem cupere, Titianus jussit proficisci legatos. Placuit igitur Celso et Gallo ire et colloqui cum Cæcina et Valente. In itinere ipsis occurrerunt centuriones, qui nuntiabant, jam motum exercitum venire Bedriacum, ipsos vero missos a ducibus de concordia. Laudatos ipsos Celsus rogavit, ut secum reverterentur ad Cæcinam; at cum jam prope castra essent, discrimen adiit Celsus. Nam forte occurrerunt illi equites, qui antea per insidias victi ab ipso fuerant; qui, ut advenientem adverterunt, statim in ipsum irruunt: at centuriones et alii ductores ordinum se opponentes, vim arcebant; et simul e castris Cæcinæ cum id audissent, advolantes in equis, audaciam equitum compressere; et, Celso comiter benigneque excepto, simul omnes Bedriacum profecti sunt.'

Et, puto, causa fuit, cur *legati paulisper retenti* sint, nempe illud jurgium equitum, qui Celsum velut hostem invasere, et viæ legationique moram attulere.

Aliam tamen rationem affert Plutar. quia scil. nullum caduceatorem præmisissent, quem forte propius advecti legati præmittere cogitabant.

rent. Legati paulisper retenti :[m] ea res hæsitationem attulit ignaris adhuc, an impetrassent. Mox remissa legatione, patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrymas effusi, sortem civilium armorum[3] misera lætitia[n] detestantes. Iisdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum, vulnera fovebant. Spes et præmia in ambiguo: certa, funera et luctus. Nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mœreret. Requisitum Orphidii Legati corpus, honore solito crematur :[o] paucos necessarii ipsorum sepelivere : ceterum vulgus super humum relictum.[p]

cunctatum, quia pacem tribuerent. Legati tantisper detenti erant : *ea res dubitationem importavit inscitis adhuc, an* pacem *obtinuissent. Dein remissis legatis, aperta sunt castra. Tum victi victoresque* simul *in fletum prorupere, conditionem civilis belli miserabili gaudio abominantes. Iisdem contuberniis, plagas alii fratrum, alii proximorum curabant. Spes et merces in incerto ; certa, exitia et luctus. Nec quisquam adeo a calamitate immunis, ut non aliquam necem lugeret. Investigatum corpus Orphidii legati solenni pompa comburitur : nonnullos propinqui ipsorum tumulo composuere : cetera plebs per campos* passim *omissa.*

duces. Optime emendavit Pichena, *missa legatio ; nec apud duces ;* ut patet ex Plutarchi narratione, supra memorata. Ms. Harl. habebat quoque, *legatione :* sed altera manu emendatum, *nec.* Brotier.—3 Ms. Corb. et editio princeps, *civilium bellorum.*

NOTÆ

m *Legati paulisper retenti*] Plutar. διὰ τὸ ἀκήρυκτον τῆς ὁδοῦ ipse tamen Celsus κήρυξ *caduceator* fuisse videtur. At *centuriones* obviam facti, et alii *advolantes in equis*, legatos periculo exemere. Sic apud Valer. lib. v. ubi de Pyrrho : 'Ab eadem altitudine humanitatis, legatis Romanorum ad redimendos captivos castra sua petentibus, quo tutius venirent, Lyconem Molossum obviam misit : quoque honoratius exciperentur, ipse cum ornato equitatu extra portam occurrit.'

n *Misera lætitia*] *Lætitia* victoribus, sed *misera ;* quia præmia talis victoriæ incerta erant, et certa vulnera : quia fratrum alii, alii propinquorum vulnera fovebant. Et si misera victoribus lætitia, quanto miserior victis fuit, quibus tum etiam nefas erat queri de sua clade !

o *Legati corpus, honore solito crematur*] An per *honorem solitum* intelligit, fuisse crematum cadaver solenni ipso more, quo corpora civium Roman. in pace et in urbe ?

Num potius intelligit honorem deferri solitum in funere virorum militarium, cum in loco prælii, aut in castris sepelirentur ? de quo honore Virgil. VI. 'Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris Intexunt latera, et ferales ante cupressos Constituunt, decorantque super fulgentibus armis,' &c. 'Purpureasque super vestes, velamina nota, Conjiciunt ; pars ingenti subiere feretro, Triste ministerium, et subjectam more parentum Aversi tenuere facem : congesta cremantur Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo,' &c.

p *Ceterum vulgus super humum re-*

46. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, et[1] consilii certus: mœsta primum fama, dein profugi e prælio perditas res patefaciunt. Non expectavit militum ardor vocem Imperatoris:[q] 'bonum habere animum' jubebant: 'superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque:' neque erat[2] adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam et[3] instinctu flagrabant: qui procul astiterant, tendere manus, et proximi prensare[4] genua; promtissimo Plotio Firmo.[5] Is Præ-

Expectabat Otho nuntium prælii, minime pavidus, et propositi certus: tristis primum rumor, mox fugientes e pugna, amissas res declarant. Tum *non operiebatur militum alacritas hortationem principis: immo* forti esse animo *suadebant:* manere adhuc integras copias, et ipsos ultima toleraturos tentaturosque: *neque erat assentatio. Prodire in aciem, instaurare partium fortunam, rabie quadam et impetu exardebant: qui longe astabant, attollere dextras, et qui propius aderant, complecti genua; flagrantissimo Plotio Firmo. Is præfectus prætorii subinde*

1 Rhen. mallet *sed.*—2 *Erat* abest a Ms. Corb.—3 Ita Ms. Reg. Puteolanus et recentiores. In Ms. Jes. *pavore quodam, &c.* Corrupte editio princeps, *furoreque amenti instinctu.* Inde Ms. Agr. *furore quodam et amenti instinctu.* Brotier.—4 Sic editio princeps et recentiores. Perperam Mss. Reg. et Corb. *pensare.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *prehensare;* et sic Ryckius et Gronovius.—5 Ita Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Corb. Agr. et editione principe, *promtissimus Plotius Firmus.* Plutarchus, in Othon. p. 1076. Plotium appellat *Pollionem.* At error est; et pro Πολλίωνος emendandum Πλωτίου, ut recte

NOTÆ

lictum] Quo fœdissimo spectaculo 40. postea diebus elapsis, pavit oculos Vitellius, non sine sævitia intestabili, ignarus instantis fati, suique, et fortunæ, dirum jocum jam struentis, immemor.

Vulgus super humum relictum] Quod inhumanum. Sed quis occisos sepeliat? an hostes hoc humanitatis officio defungantur? Sic forte se ulciscuntur, præpostera jam tamen pœna. An amici? Forte non audent, ne exinde captare adhuc vulgi favorem videantur: quod exprobratum olim Germanico, ob sepultas Varianas reliquias post sextum cladis annum.

Forte etiam, ne objectarent iterum cladem suam aspectui militum, et minus exin promti fierent ad prælia. Forte magis, quia jus fasque omne humanum bellis civilibus abruptum ac proculcatum fuit.

q *Vocem Imperatoris*] Non expectavit miles allocutionem principis, qua solaretur victos: ipse miles solabatur ultro principem, et *bonum habere animum* jubebat. Videtur tamen Otho, non *trepidus,* sed *consilii certus,* tum escendisse suggestum; a quo, qui milites *procul astiterant, tendere manus,* et *proximi* tribunali seu principi, *prehensare genua, &c.*

E quo suggestu tandem sic orditur, et alloquitur militem Otho: 'Hunc animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere nimis grande vitæ meæ pretium puto,' &c.

torii Præfectus[r] identidem[6] orabat, 'ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: majore animo tolerari adversa,[s] quam relinqui: fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei; timidos et ignavos ad desperationem formidine properare.'[t] Quas inter voces, ut flexerat vultum aut induraverat[7] Otho, clamor et gemitus.[u] Nec Prætoriani tantum, proprius Othonis[v] miles, sed præmissi

obtestabatur, ne fidelissimos et bene *de se* meritos milites destitueret: majori virtute sustineri improspera quam deseri: constantes et fortes etiam spe obniti adversus fortunam; pavidos et imbelles ad abjiciendam spem metu festinare. *Quas inter hortationes, ut vultum lenierat Otho vel firmaverat, vociferatio et fletus. Nec prætoriani solum, familiaris Othonis miles, sed et præmissi e*

observavit Lipsius. *Brotier.*—6 Sæpe legitur *idemtidem.*—7 Ms. Agr. *indu-*

NOTÆ

[r] *Is Prætorii Præfectus*] Duo præfecti prætorio sub Othone, Licinius Proculus et Plotius Firmus. *Lipsius.*

[s] *Majore animo tolerari adversa*] Hæc illa sunt, quibus jugulare Stoicos adversa omnis manus solet: pro quibus scutum habeo equidem, quod opponam, nisi religio me vetet. In hanc mentem igitur et Lucanus: 'Fortissimus ille est, Qui promtus metuenda pati, si cominus instent, Et differre potest.' Cæsar. lib. VII. 'Animi est ista mollities, non virtus, inopiam paulisper ferre non posse. Qui se morti ultro offerant, facilius reperiuntur, quam qui dolorem patienter ferant.' *Lipsius.*

[t] *Timidos et ignaros ad desperationem formidine properare*] Sic Nabarzanes Dario, apud Curtium lib. V. 'Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quam odisse vitam. Sæpe tædio laboris, ad vilitatem sui compelluntur ignavi: at virtus nihil inexpertum omittit. Itaque ultimum omnium mors est, ad quam ire non pigre, satis est.'

Formidine properare] Plin. Epist. I. 22. ubi de Aristone: 'Nam impetu quodam et instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis; deliberare vero, et causas ejus expendere, utque suaserit ratio vitæ mortisque, consilium vel suscipere vel ponere, ingentis est animi.'

[u] *Clamor et gemitus*] Plut. 'Ex gregariis militibus quidam, elato in altum gladio et clamore, Omnes, inquit, o Cæsar, sic affecti sumus, ut, in tuam gratiam, vel in nosmetipsos manus vertere non recusemus.' *Savilius.*

Clamorem accipio lætas acclamationes, cum Otho flexerat vultum: gemitus vero, quando induraverat. *Pichena.*

Clamor et gemitus ibi indistincte vel argumenta fuerunt lætitiæ, si flexerat vultum; vel si induraverat, argumenta mœroris et consternationis.

[v] *Proprius Othonis*] Quia occiderant Galbam, et Othonem evexerant: ideoque Othoni præcipue obstrictus devotusque miles ille, et robur partium censebantur.

e[8] Mœsia,[w] 'eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones[x] Aquileiam ingressas,'[a] nuntiabant: ut nemo dubi-

Mœsia, referebant eandem pervicaciam advenientis agminis, legiones Aquileiam

....

ruerat.—8 Sic bene libri scripti et editi, præter Rhenanum, qui omisit præpositionem. *Brotier.*

NOTÆ

[w] *Præmissi e Mœsia*] Ibi juxta dissident auctores in historia, atque ipsi cives bello. Aliud dicit Tacit. aliud Suet. Teste Tacito, missa auxilia Othoni ex Dalmatia et Pannonia, nempe *bina millia;* præmissi etiam ex Mœsia. Et referente Suet. 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa,' &c.

Certe quod asserit Tacitus de Pannonia et Dalmatia, id dicere Suetonius videtur de Mœsia; juxta Tacitum missi ex Pannonia, &c. prælio affuere: præmissi ex Mœsia, non videntur affuisse, si quidem in castris Othonis erant dum pugnaretur.

Forte ibi retenti erant, vel tamen jam ex prælio advenerant nonnulli in castra Othonis.

Cum nihil dicat Sueton. de Pannonia Dalmatiaque, confundit forte illos exercitus Pannoniæ et Mœsiæ; et quod tribuit Tacitus Pannoniæ, id ille tribuit Mœsiæ.

Præmissi e Mœsia] Cepit interp. Gall. quasi hi *præmissi* forent a legionibus, ut talia nuntiarent Othoni: quod falsum. Hi *præmissi,* vexillarii erant legionum, qui ipsas præcesserant: et jam antea cum Othone forte Brixelli partim erant, partim prælio affuerant.

Præmissi e Mœsia] Intelligebam de duobus millibus quæ supra præmissa: et certe dicit Tacitus, duo millia præmissa esse e Dalmatia Pannoniaque: at e Mœsia quot missi sunt, non affirmat. Ut ut sit, illi præmissi numeri legionum et electi erant; prævenerantque grave legionum agmen. Certe etiam præmissi sunt *electi* e Mœsia, seu *vexillarii,* quemadmodum et ex aliis exercitibus, qui a tergo Italiæ, præmissi fuerant: sed quot præmissi sint ex Mœsia, non satis liquet. Dicit Suet. præmissa fuisse bina millia. Tac. de numero silet. Quicquid sit, *præmissi ex Mœsia* aderant in castris Othonis, exhortabantur monebantque adventare integrum exercitum. Verisimile est *præmissos* istos *e Mœsia,* non alios esse a *præmissis* ex Pannonia Dalmatiaque, et ibi confundi propter vicinitatem provinciarum et legionum.

[x] *Legiones*] De Mœsiæ legionibus tribus loquitur, de quibus hoc ipsum infra: 'Aquileiam jam progressæ, rapta pecunia et inter se divisa, hostiliter egerunt.'

Hoc eo noto, quod in Suetonio aliter legas, et duntaxat 'bina ex iis legionibus millia præmissa,' Aquileiam venisse, in Vesp. 6. 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni. Postquam iter ingressis nuntiatum est, victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse, nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent,' et addit, metuentes ultionem, de alio imperatore cogitasse.

Sed vereor ut Suetonius hallucinetur *in duobus millibus,* qui non e Mœsicis, sed e Pannonicis Dalmaticisque fuere; ita enim idem Tacitus supra: 'læta Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones e quibus bina millia præmissa.'

tet, potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.

47. Ipse aversus[1] a consiliis belli,[b] 'hunc,' inquit, 'animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere

jam introiisse: ita *ut certo constet, potuisse instaurari bellum immane, luctuosum, dubium victis et victoribus.*

Otho alienus a belli consiliis; Hanc, *inquit*, fortitudinem, hanc strenuitatem vestram præliis aut discrimini exponere ultra, nimis ingens vitæ meæ pretium existimo. Quanto *mihi* majorem spem exhibetis, si vivere statuissem,

1 Ita Flor. Ven. Puteol. Alciat. Contra *versus* Rhenan. e Budens.—2 Ita

NOTÆ

Nec apud Tacitum leges de præmissis illis e legionibus Mœsicis: sane si et rem vides, probabilius est, tres ipsas legiones illa violenta et hostilia Aquileiæ ausas, et de imperatore deliberasse, quam sola ex iis duo millia electa. *Lipsius.*

[a] *Aquileiam ingressas*] Quod verum fuit, aut certe non procul a vero. Nam infra, c. 66. cum digressus esset Vitellius Lugduno: 'Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsæ per Italiam et victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.'

Et certe istæ legiones, si audimus Tacitum, nondum ingressæ erant Aquileiam, cum audierunt de Othone victo, et proturbarunt nuntios cladis; sed mox statim illis proturbatis, huc adventarunt, quasi non crederent: aut certe credere nolebant de victoria Vitellii, ut grassari liceret.

Aquileiam] Urbs hæc Carnorum populorum in Venetia regione Italiæ: hodie *Aquilée*, urbs territorii cognominis ad sinum Venetum: paret domui Austriacæ. *Tillemonius.*

Ingressas] Ut dixi alibi, sæpe conveniunt Tacitus et Suetonius in substantia et in re, at in circumstantiis differunt. Certum est ex utroque auctore *bina millia præmissa*, an e Dalmatia Pannoniaque, an e Mœsia, inter illos dissidium.

At certe ex Tacito fuerunt præmissa bina millia ex Pannonia Dalmatiaque; ex Tacito etiam *præmissi e Mœsia*, ut patet hoc loco: et sic, vel illos confundit hic Tacitus vel ex utrisque exercitibus *præmissi* erant.

An vero utrique *præmissi* prælio affuerint incertum. Verisimilius est affuisse: nam ideo præmittebantur, ut expeditius incederent, pugnarentque in Italia, si necessitas aut occasio flagitaret.

Sicque falsus esset Suetonius cum dicit bina millia Mœsica fuisse adhuc in itinere, cum pugnatum est; nam et ecce illi in castris Othonis adventantem exercitum attollunt, auctore Tacito.

Nec certe duo millia auderent tantam vim hostilem apud Aquileiam, et simul de faciendo imperatore cogitare. Potius ipsæ legiones integræ id ausæ sint, ut narrat Tacitus.

[b] *Aversus a consiliis belli*] Plutarch. Oth. 'Si dignus imperio Romano

placeret, tanto[2] pulchrior[c] mors erit. Experti invicem sumus,[d] ego ac Fortuna: nec[3] tempus computaveritis: difficilius est[e]

tanto honestior exitus erit. *Nos* invicem experti, ego ac fortuna: nec spatium

Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. et Puteolanus omisere, *tanto*.—3 Sic bene Mss. editiones veteres

NOTÆ

fui, oportet me vitam patriæ impendere. Neque me præterit, victoriam hostibus neque firmam esse neque constantem. Refertur, exercitum ad nos ex Mœsia venientem, jam mare Adriaticum ascendisse, ac paucorum a nobis dierum itinere abesse: in partibus Asia est, Syria, et Ægyptus, et quæ in Judæa militant legiones; liberi et conjuges hostium in manu nostra sunt. Sed nos, non contra Annibalem aut Pyrrhum aut Cimbros bellum pro Italia gerimus; sed contra, et utrimque vincentes et victi, patriam subvertimus exitiabili victoria. Scitote, mihi mori honestius esse quam imperare; neque me tantum prodesse Romanis posse, si vicero, quam si vitam patriæ impendam: et morte mea pacem et concordiam redimens, efficiam, ne rursus talem diem Italia videat.'

[c] *Pulchrior*] Id est, *honestior*: nempe, ex tali morte major gloria famaque in posteros, ut quæ a florente adhuc Othone libenter accepta sit: quæ non coacta, sed amore militum et Reipub. quæsita; ut quos iterum discrimini objicere noluerit Otho: 'Ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit: hinc Othonem posteritas æstimet,' &c. 'An tot egregios exercitus sterni rursus, et Reipub. eripi patiar?'

[d] *Experti invicem sumus*] Fortunam Otho expertus erat, cum imperium tam brevi duraturum accepisset: Othonem autem fortuna, cum is recte modesteque imperasset, fortiterque abdicasset. *Pichena.*

Quasi diceret, Expertus sum, delibavi supremam fortunam, vidi, qualis et quanta esset. Quid ego cum illa, aut quid mecum ipsa posset, expertus sum. *Nec tempus computaveritis, &c.* satis est.

Experti] Expertus sum quantum potuerit fortuna, cum ascitus sum imperator; et quantum animo valeam, ipsa experta est, cum superatus sum, cum perire statui, et cum eadem ipse animi constantia relinquo imperium et fortunam, qua acceperam.

Experti invicem sumus] Sall. Jug. 'Satis sæpe jam et virtutem militum et fortunam tentatam.'

Experti sumus] Expertus sum, quid potuerit pro me secunda fortuna; jam et satis expertus sum, quid contra possit adversa: statui non ultra fortunam experiri, statui *novissimum casum Reipub. condonare.*

[e] *Difficilius est*] Acute, ut solet, Statius hoc expressit; 'non parcit populis regnum breve:' et est humanum ingenium scilicet avidum tunc et præceps. *Lipsius.*

Aliquid simile Tacitus de Fabio Valente lib. seq. 'aderant vis et pecunia, et ruentis fortunæ novissima libido.' Sed cur breve imperium Otho sibi augurari potuit, cum in ipso ætatis flore, scilicet septimo et tricesimo anno obierit? Credo ea ipsa ratione, quia jam fortunam erat expertus. *Pichena.*

Hæc, *experti invicem sumus, ego ac fortuna,* non discordant ab istis Hist.

temperare felicitati, qua te non putes diu[f] usurum. Civile bellum a Vitellio cœpit, et, ut de Principatu certaremus armis, initium illic[4] fuit:[g] ne plusquam semel certemus,[h] penes[5] me

imperii nostri reputaveritis: difficilius est modum adhibere fortunæ, qua te non existimes diu fruiturum. Civilis motus a Vitellio incœpit, et, ut de imperio dimicaremus armis, principium illic fuit: ne plusquam semel dimi-

et recentiores. Rhenanus, *ne tempus*. Brotier.—4 Frustra tentat Rhenanus, *illinc*. Idem.—5 Quidam Mss. *a me*.

NOTÆ

III. 'Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.'

At fortuna exilio per decennium Othonem experta est. Suet. cap. 3. 'Provinciam administravit quæstorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari.' Contra Otho fortunam, imperio per nonaginta quinque dies modeste administrato. *Salincrius*.

Initio nihil de brevitate imperii augurari potuit Otho, sed tantum in fine, scil. cum mori statuit: nempe, tum vidit clare finem imperii, et simul brevitatem, neque tantum auguratus est; quippe tum clare *introspexit fortunam suam*, quod dixit Tacitus de Messallina, cum occideretur.

Potuit Otho breve imperium sibi ipse augurari, vel a seipso, propter mollitiem et ignaviam, quia æger mora, et curis gravioribus impar; quia per immanitatem et scelus Remp. rapuerat principe trucidato.

Nam ut habet Suet. Oth. 7. 'Dicitur per omnia piaculorum genera Manes Galbæ, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse; postridie quoque in augurando tempestate orta, graviter prolapsum,' &c.

Hinc augurari potuit breve confinium supremi fastigii et exitii. Præterea sibi quisque genius et futura sibi plerumque præsagit ultro, et præcipue adversa; et potest facile augurari sibi brevem vitam qui mori statuit. Tacit. 'operiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, et consilii certus.'

Et Suet. Oth. 9. 'Ac statim moriendi impetum cepit: ut multi nec frustra opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo, dominationem sibi asserere perseveraret, quam desperatione ulla aut diffidentia copiarum.'

f *Non putes diu*] Vel quia sic ex suis mathematicis acceperat, vel quia principatum scelere partum diu retineri posse non putavit, vel ex sola conscientia et opinione, qua, in tanta difficultate rerum, summam felicitatem et diu duraturam vix sibi promittere potuit.

Vel, quia etiam post cladem, manente principatu, et toto paratu imperatoriæ fortunæ, etiam si certare rursus noluerit, tamen ea fortuna leniter et modeste usus est. Potuit enim etiam tum hostes et sibi infensos, aut ambiguæ fidei suspectos, ulcisci si libuisset.

g *Initium illic fuit*] Qui locus repugnare videtur alteri loco lib. I. 'contra illi (Vitellio) initium belli nemo imputabat:' quod explicuimus suo loco.

At eum dicit Otho, *initium illic*

NOTÆ

fuit, ut certaremus; vel se ipse absolvit pro suo jure, et se judice ac principe; vel sic dicit, quia, occiso Galba, res in se transtulit sine bello, sine præliis, et eo animo videri voluit interemisse Galbam, quasi reddere Rempub. et libertatem populo Rom. vellet; vere an falso, incertum.

Et quia maxime oderat bella civilia, ita ut mori maluerit, scil. ut discrimen ultimum Reipub. condonaret, certe verisimile est Othonem res transferre voluisse sine bello, ac sperasse.

Contra Vitellius rebellavit adversus Galbam, nec sine bello civili Rempub. invadere potuit; interfecit multa millia civium, quos cæsos et insepultos siccis oculis vidit campis Bedriacensibus.

'An .... tot egregios exercitus sterni rursus, et Reipub. eripi patiar?' aiebat Otho moriens. Contra Vitellius: 'insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis concupivit; fœdum atque atrox spectaculum .... lacera corpora, trunci artus, putres equorum, virorumque formæ,' &c. At certe Otho exhorruit talia, et perire ante fatum, et integra fortuna maluit: sic, scilicet, velut alter Decius, se pro salute civium morti obtulit.

Non stetit per Othonem, quin transferretur imperium sine bello civili. Sed Vitellius, sive rebellaret adversus Galbam seu Othonem, bello necessario opus fuit, neque fortuna aliter transigi potuit.

Quod maxime advertendum: hæc dicuntur a diversis partibus seu factionibus; nec mirum, si diversa hæc et opposita videantur: certe animi tum maxime diversi et hostiles bellis civilibus. Quæ diversa, hæc historia neque satis expedit, neque forte satis expedire potest aut debet, inter tot tantasque rerum animorumque discordias.

Refert auctor ea, ut sunt dicta, facta, ac transacta. Quis verum aut certum distinguat eruatve ex ingeniis humanis, post multos annos, quæ neque suo tempore satis comperta erant? Tota voluptas hominum est, si dissentiant, si fallant, ac fallantur. Certe tum etiam multa particularia ignorarunt, qui his aderant.

Initium illic] Vulcatius in Avid. Cassio sic habet: 'Quid si ille vicisset? (Cassius scil.) Non sic Deos colimus, nec sic vivimus, aiebat Antoninus, ut ille nos vinceret. Enumeravit deinde omnes principes, qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi; nec quenquam facile bonum, vel victum a tyranno, vel occisum; dicens, meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem et Vitellium nec imperare voluisse.' Ubi male reponit Casaubonus, *valuisse*, et dicit, *voluisse* Othonem.

Nam certe neque Otho neque Vitellius satis constanter imperare voluerunt, ut qui se ipsi tantæ moli pares non arbitrarentur. Otho imperium occupavit desperans, et instigante 'magnitudine æris alieni; neque enim dissimulabat, nisi principem se stare non posse; nihilque referre, ab hoste in acie, an in foro sub creditoribus caderet.' Sueton. 5.

Certe adoptari voluit: sed statim pœnituit voluisse τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς; *quid enim mihi et longis tibiis?* Mox voluit etiam, ut *vulgo jactatum* est, restituere *libertatem et Rempub.* Sueton. Itaque non satis constanter voluit imperare, quia, se judice, summæ fortunæ impar.

Segnius etiam et minus constanter imperare voluit Vitellius: cum urgerent legati, 'quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis quam ut speraret.' Tacit.

exemplum erit:[i] hinc Othonem posteritas æstimet.[j] Fruetur[6] Vitellius fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione,[k] neque solatiis[l] opus est. Alii diutius Imperium tenuerint:[7] nemo tam fortiter reliquerit.[8][m] An ego tantum Romanæ pubis,[n]

cemus, ex me documentum erit: hinc quis *fuerit* Otho, posteri judicent. Habebit Vitellius fratrem, uxorem, et filios incolumes: ego neque vindicta, neque levamentis indigeo. Alii diutius principatum obtinuerint: nemo tam strenue dimiserit. An ego tantum Romanæ juventutis, tot eximios exercitus,

—6 Sic bene Puteolanus et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Corb. et editione principe, *frueretur*. Postea emendatum in Ms. Harl. *fruetur*. Brotier.—7 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tenuerunt*.—8 *reliquerit* deleri vult Rhen. At omnes

NOTÆ

Certe primus movit arma, et ab illo cœpit bellum civile, urgentibus scil. legatis et legionibus, et milite munia ducis implente. Ipse nunquam satis constanter imperare voluit; alieno impetu et instinctu incitabatur.

Nec validius refellebat inscitiam mathematicorum, quam ex eo quod imperaturum ipsum prædicerent: usque adeo se imparem putabat tanto fastigio. Et ipsa 'mater missum ad legiones et appellatum imperatorem pro afflicto statim lamentata est.'

Initium illic] Quia primum electum se putabat Otho, et prior arma civilia capessiit Vitellius. Fere quindecim diebus posterior ascitus in imperium Otho; sed transferre imperium sine bello, trucidato Galba sene imbelli, cupiebat et speraverat.

[h] *Ne plusquam semel certemus*] Virg. 'Satis una superque Vidimus excidia ....Sic o sic positum affati discedite, corpus: Ipse manu mortem inveniam.'

[i] *Exemplum erit*] Et ipsi Vitellio, forte et posteris: 'hinc Othonem posteritas æstimet.'

[j] *Posteritas æstimet*] Sic Hist. l. I. c. 21. 'Mortem omnibus a natura æqualem, oblivione apud posteros vel gloria distingui.' Et infra 53. 'ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura, et abruptis vitæ blandimentis.'

[k] *Mihi non ultione*] Mori statuenti pro salute civium et Reipub. jam neque *ultione*, *neque solatiis* aliis opus est.

[l] *Neque solatiis*] Scilicet, quæ ab ipsa ultione accipere potuisset, fratrem, conjugem, ac liberos Vitellii occidendo. *Pichena*.

Neque solatiis aliis opus est, quam moriendo efficere, ne amplius in periculum tales, tamque bene meriti, cives se conjiciant, ut habet Suetonius: neque aliis solatiis opus est, quam ut primus detestari civilia arma incipiam.

[m] *Nemo tam fortiter reliquerit*] Martial. lib. VI. Epig. 32. 'Sit Cato, dum vivit, sane vel Cæsare major: Dum moritur, numquid major Othone fuit?' Dio lib. LXIV. 'Cumque pessime mortalium vixisset, honestissime mortuus est; et cum imperium deterrime rapuisset, illud gloriosissime reliquit.'

[n] *Romanæ pubis*] Per *pubem* intelligitur juventus, seu exercitus; quia præcipue ad militiam deliguntur juvenes.

tot egregios exercitus,[o] sterni rursus, et Reipublicæ eripi patiar? Eat hic mecum animus,[p] tanquam perituri pro me fueritis; sed este[9] superstites: nec[10] diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui,[q] pars ignaviæ est: præcipuum destina-

profligari rursus, et Reip. abstrahi sinam? Abeat hic mecum affectus, tanquam interituri pro me fueritis; sed estote incolumes: nec diu retineamus, ego salutem vestram, vos fortitudinem meam. Multa de supremis dicere, pars inertiæ est: maximum propositi mei argumentum accipite, quod nemi-

Mss. et edd. tuentur.—9 Mss. Corb. et Agr. *estote;* ut volebat Muretus.—10. Ms. Jes. *ne diu.*

NOTÆ

Tantum Romanæ pubis] Apud Dionem sic loquitur Otho: 'Multo melius est et longe justius, unum pro multis, quam pro uno multos interire. Ego quidem Mutius esse malim, aut Decius, aut Curtius, aut Regulus, quam Marius, quam Cinna, aut Sylla, ne ceteros persequar. Itaque nolite me cogere, ut efficiar unus ex iis, quos odi; nolite invidere, si velim eorum æmulari facta quos laudo. Vos ad victorem ite et colite. Ego me ita liberabo, ut omnes sciant, vos delegisse eum imperatorem, qui non vos sibi, sed se pro vobis mactari voluit.'

[o] *Tot egregios exercitus*] Sic Sueton. Oth. 9. 'Nulla diffidentia copiarum: quippe residuis integrisque etiam nunc, quos secum ad secundos casus detinuerat, et supervenientibus aliis e Dalmatia, Pannoniaque, et Mœsia.' Et totus Oriens cum novem legionibus totque auxiliis regum et provinciarum; nam sacramento Othonis accesserant transmarinæ provinciæ.'

Tot egregios exercitus] Cic. pro Sextio: 'Etenim si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti, hoc, Judices, accidisset, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent; si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me tradere hostibus mallent, jecissem me ipse potius in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos, non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen adducerem.'

[p] *Eat hic mecum animus*] Intelligunt de animo Othonis. Potius de animo seu affectu militum cepimus; quod designatur per particulam *hic*: ut *hic animus* respiciat referaturque ad milites, qui se perituros ultro pro Othone profitebantur.

Quasi diceret Otho: Cum meo spiritu, cum animo meo, mecum abeat hic vester animus, seu voluntas pro me pereundi, *tanquam perituri pro me fueritis:* idque non mediocre morienti solatium fuit.

[q] *Plura de extremis loqui*] Quintilianus declamator simile, declam. 344. 'Jam mihi narras moras: ipsum illud secretum quærere, et putare interesse, ubi pereas, non est ardentis in mortem impetus. Non fiunt ista nisi subito: nec quisquam, præsertim nulla gravi præcedente causa, spiritum ratione deposuit.

Etiam Ajax apud Sophoclem jam

tionis[r] meæ documentum habete, quod de nemine queror; nam incusare[s] Deos vel homines, ejus est, qui vivere velit.'

48. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos,[t] 'irent propere,[u] neu remanendo[1] iram victoris asperarent,' juvenes auctoritate, senes precibus[v] movebat:[2] placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coërcens. 'Dari naves ac vehicula'[w] abeuntibus

nem incuso; quippe queri de Diis vel hominibus, illius est, qui vivere cupiat.

Sic locutus Otho, *ut singulis ætas, aut honos, comiter salutatos* hortabatur, irent confestim, et ne cunctando victoris iracundiam accenderent, *adolescentes auctoritate, senes precibus incitabat; quietus vultu, sermone impavidus, importunos suorum fletus cohibens. Imperat* præberi navigia et currus *abscedenti-*

1 Ita Mss. et editiones veteres ac recentiores. Male Rhenanus, *remorando*. Brotier.—2 Sic bene Mss. Flor. Guelf. Reg. Harl. Bodl. Jes. Pichena et re-

NOTÆ

se interfecturus: 'Sed cui bono sit ista frustra plangere? Res ipsa agenda est, et quidem celeri manu. O mors, adesdum, o mors, veni, atque me vide.' *Lipsius.*

Plura] Satis ampla et facunda allocutio est mors egregia. Vulnus, sanguis sic fusus æternum loquentur. Eo casu longius, aut aliter quam per vulnus loqui, *pars ignaviæ* foret.

[r] *Destinationis*] Certi consilii moriendi certissimum hoc argumentum habete, *quod de nemine queror.*

[s] *Nam incusare*] Qui sic moritur, omne odium iramque remittit aut relinquit. Quis tum animum aut tempus abutatur incusando sortem suam? cum ea nascendi necessitas sit, ut incidamus in pravos homines, velut in scopulos infames, et raro in constantes aut bonos. Sed hæc inania mori volenti.

Incusare Deos vel homines] Virg. 'Quem non incusavi amens, hominumque Deorumque.'

Incusare Deos] *Vel homines* tali occasione, ejus sit, qui adhuc vivere velit, si liceat.

[t] *Comiter appellatos*] Sic Suet. Oth. 10. 'Fratrem igitur fratrisque filium et singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu et osculo suo dimisit omnes.'

Appellatos] Ne sumas, quasi eos solummodo nomine compellet; eos hortatur, alloquitur, solatur, dolorem et mœrorem levat humano et comi sermone; scil. prout erant ætate graves, aut dignitate illustres, quos alloquebatur.

[u] *Irent propere*] Plut. Oth. 'Rejectis iis qui obstare poterant vellentque, discedere amicos jussit, et quotquot aderant senatorii ordinis, et absentes quoque, per literas ad civitates missas, commendavit, quo tutius et honestius per Italiam redirent.'

[v] *Senes precibus*] Jam Otho illos monuerat: postea vero auctoritate aut precibus impellebat ut abirent. *Pich.*

[w] *Dari naves ac vehicula*] Immo divisit et pecunias domesticis ex copia præsenti, teste Suet. Othon. 10. *dari naves, &c.* idque exemplo Catonis

jubet: libellos epistolasque,[x] studio erga se aut in Vitellium[3] contumeliis insignes, abolet: pecunias distribuit, parce, nec ut periturus.[y] Mox Salvium Cocceianum,[z] fratris filium, prima juventa, trepidum[a] et mœrentem, ultro solatus est, laudando 'pietatem'[b] ejus, castigando 'formidinem:[4] an

bus; comburit codicillos literasque notabiles aut caritate erga se, aut probris in Vitellium: opes largitur, frugaliter, nec tanquam moriturus. Dein ultro consolatus est Salvium Cocceianum filium fratris, ineunte adolescentia, pavidum et mœrentem, approbando amorem *illius, et increpando* metum: an Vitellium tam immani

centiores. In veteribus editionibus, *monebat*. Brotier.—3 Sic bene Mss. Flor. Agr. editiones veteres et recentiores. Rhenanus, ut et Mss. Harl. Jes. Reg. omisere præpositionem, *in*. Altera manu addita est in Ms. Harl. In Ms. Bodl. *aut Vitellii*. Brotier.—4 Hæc *laudando pietatem ejus, castigando formi-*

NOTÆ

Otho, cujus vitæ dissimilis, attamen mortis decus et gloriam æmulatus est, etiam dum saluti et incolumitati suorum, in procinctu ad mortem, invigilat.

x *Libellos epistolasque*] Sic Sueton. Oth. 10. 'Quicquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremavit:' et id etiam magnis exemplis Pompeii et Cæsaris.

Libellos] Certe non omnes libellos exussit Otho, forte quia Romæ talia plurima reliquerat, tanquam rediturus, et nondum exspes urbis et imperii; vel quia nonnullos tanquam viles spreverat; vel potius sic volente Deo, scelerum ultore.

Nam supra Hist. lib. I. 44. Tac. de Galbæ interfectoribus: 'plures quam centum viginti libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit, omnesque conquiri et interfici jussit.' Idem habet Suet. in Vitellio.

y *Parce, nec ut periturus*] Eo statu etiam opibus Reipub. parcit, easque distribuit modeste, et quasi immortalis; nec eas temere profundit, *ut periturus*, ut mortalis.

z *Salvium Cocceianum*] Suetonius non fratris solum filium, sed ipsum hic fratrem præsentem facere videtur: contra Taciti et Plutarchi narrationem aperte.

Nam ille in castra evaserat e pugna, seque cum aliis dedidit. *Lipsius.*

Cocceianum] Plut. Oth. 9. 'Ideo autem, inquiebat, te nondum adoptavi; sed illud distuli, ut recorderis Cæsarem ideo adoptionem non probasse, ut eo victore, collega imperii esses, et ne si quid illi adversi accidisset, prior perirès.'

a *Trepidum*] Ut in clade et destinata morte patrui, et quasi in ipsum sævire ob propinquitatem præcipue destinaret Vitellius. Cui *formidini* occurrit ipse Otho: 'an Vitellium tam immitis animi fore, &c. mereri se festinato exitu clementiam victoris.'

Trepidum et mœrentem] *Trepidum*, quia scil. *prima juventa: mœrentem*, quia *fratris filius*.

b *Pietatem*] *Pietas* est amor seu caritas propinquorum ac parentum, seu etiam amor et fides erga princi-

Vitellium tam immitis animi fore, ut, pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu[c] clementiam victoris. Non[5] enim ultima desperatione, sed poscente prælium exercitu, remisisse Reipublicæ novissimum casum.[d] Satis sibi nominis,[e] satis posteris suis nobilitatis quæsitum: post Julios, Claudios, Servios,[6] se primum in familiam novam Imperium intulisse[f]: proinde erecto animo capesseret vitam, neu, patruum[g] sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium[7] meminisset.'[h]

49. Post quæ,[1] dimotis omnibus, paulum[2] requievit: atque

animo fore, ut, pro salva tota familia, ne hanc quidem sibi vicem rependeret? mereri se maturata morte mansuetudinem victoris. Quippe, non extrema desperatione, sed flagitante pugnam milite, condonasse Reip. ultimam cladem. Satis sibi gloriæ, satis nepotibus suis claritudinis acquisitum: in gentem novam se primum principatum invexisse, post Julios, Claudios, et Servios. Itaque ingenti animo retineret vitam, et ne patrui Othonis aut immemor unquam esset, aut nimis recordaretur.

Postea, digressis omnibus, paulisper quievit; atque illum extremas jam curas

---

dinem omittenda immerito censebat Mendoza. *Brotier.*—5 Ms. Corb. *nec ultima.* Editio princeps, *nec enim ultima.*—6 Sic bene Mss. editiones veteres et recentiores. Male in mediis quibusdam editionibus, *Sergios.* In nummis quidem Latinis appellatur SER. GALBA. At in nummis Græcis integrum est nomen ΣΕΡΟΥΙΟΣ ΓΑΛΒΑΣ. *Brotier.*—7 *Nimium* perperam omissum in Ms. Bud.

1 Ita Ms. Reg. et editiones recentiores. In Ms. Corb. et editione

NOTÆ

pem, qui loco parentis esse debet, et qui pater patriæ.

[c] *Festinato exitu*] Sic lib. XIV. 59. Rubellius Plautus, 'seu tædio ambiguæ spei, an amore conjugis et liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla solicitudine turbatum.'

[d] *Novissimum casum*] Qui exitiabilis hosti, et felix faustusque Othoni esse potuit: quem tamen ultro remittebat Reipub. amore civium virorumque militarium.

[e] *Nominis*] Satis decoris, satis claritudinis et famæ.

[f] *Post Julios*] Cæsares scil. per *Claudios* intelligit Tiberium et Caligulam, qui Germanici filius ac Drusi nepos, et *Claudium* ipsum, qui ejusdem Drusi filius et Germanici frater. Tiberius adoptatus erat ab Augusto, Germanicus a Tiberio, et consequenter ejus filius Caius Cæsar. Claudius a militibus evectus est. Per *Servios* Galbam intelligit: cui addi forte possit Piso, qui adoptatus a Galba, in familiam Serviorum transierat.

[g] *Neu, patruum*] Sic Plut. 'Neque oblivisci omnino, neque nimis recordari, te Cæsarem patruum habuisse.'

[h] *Nimium meminisset*] Cujus consilii oblitus sub Domitiano, teste Suet. 10. 'Interemit Salvium Cocceianum, quod Othonis imperatoris patrui sui diem natalem celebraverat.'

illum, supremas jam curas animo volutantem,[3] repens tumultus[i] avertit, nuntiata consternatione[j] ac licentia militum: namque abeuntibus exitium[4] minitabantur; atrocissima in Verginium vi, quem, clausa domo, obsidebant. Increpitis seditionis auctoribus, regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente[5] die, sitim haustu gelidæ aquæ[k] sedavit: tum allatis pugionibus duobus,[6 l] cum utrumque pertentasset,[7 m] alterum

animo reputantem, repentinus tumultus interpellarit, nuntiata seditione, et audacia militum: quippe proficiscentibus necem intentabant; immanissima in Verginium violentia, quem, obstructis ædibus, circumsidebant. Castigatis discordiæ auctoribus, reversus, adjecit animum consolationibus digredientium, donec omnes incolumes abirent. Inclinante in vesperam die, placavit sitim potu frigidæ aquæ: tum oblatis binis pugionibus, cum utrumque explorasset, alterum cervicibus suppo-

principe, *post quæ*. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *postquam*.—2 Ms. Corb. et editio princeps, *paululum*.—3 Ita vulgo libr. scripti et editi. In Ms. Bodl. *animo volventem*. Rhenanus e Ms. Bud. *jam supremas curas agentem*.—4 Male Beroaldus, *exitum*. Brotier.—5 Ms. Farnes. *vesperante*.—6 Perperam in Mss. Reg. Corb. et editione principe omissum, *duobus*. Brotier.—7 In mediis quibusdam *prætentasset*. Budens. *temptasset*.

NOTÆ

[i] *Repens tumultus*] Sic Suet. Oth. 11. 'Atque ita paratus intentusque jam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos, qui discedere et abire cœptabant, corripi quasi desertores, detinerique sensit: Adjiciamus, inquit, vitæ et hanc noctem: his ipsis, totidemque verbis: vetuitque vim cuiquam fieri; et in serum usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui præbuit.'

[j] *Consternatione*] Id est, seditione: infra 51. 'In funere ejus novata luctu ac dolore militum seditio .... ad Verginium versi,' &c.

[k] *Haustu gelidæ aquæ*] Sic Sueton. Oth. 11. 'Post hæc, sedata siti gelidæ aquæ potione, arripuit duos pugiones, et explorata utriusque acie, cum alterum pulvino subdidisset, foribus adopertis, arctissimo somno quievit.'

Haustu gelidæ aquæ] Id mense Aprili contigit. Sic fere et Nero moriturus, modo tamen dissimili, teste Sueton. 48. 'Aquam ex subjecta lacuna potaturus manu hausit: et, Hæc est, inquit, Neronis decocta:' quam decoctam sic describit Plinius: 'Neronis principis inventum est decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis.'

Gelidæ aquæ] Puto, frigidam tantum et a fonte recentem intelligit; nempe, ut calidæ opponat, qualem bibere vulgo veteres solebant.

Haustu gelidæ aquæ] Forte idem est quod Plinius Epist. VI. 16. de avunculo: 'Surgit ille, ut e sole solebat, frigida gustata; jacens enim studebat.'

Gelidæ aquæ] An nive refrigerata, exemplo Neronis?

[l] *Pugionibus duobus*] Sic et Nero teste Suet. Ner. 50. 'Conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit; tentataque utriusque acie,

capiti subdidit:[8] et explorato, jam profectos amicos, noctem quietam,[n] utque affirmatur, non insomnem[o] egit. Luce prima, in ferrum[p] pectore incubuit. Ad gemitum morientis[q] ingressi liberti servique et Plotius Firmus, Prætorii Præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum: ambitiosis[r] id precibus petierat, 'ne amputaretur caput, ludi-

suit: et comperto, jam digressos amicos, noctem tranquillam traduxit, et ut asseveratur, non sine somno. Cœpta luce ferrum pectori adegit. Ad suspirium expirantis introëuntes liberti servique et Plotius Firmus, præfectus prætorii, unam plagam reperere. Exequiæ festinatæ: multis id obtestationibus flagitarat, ne abscindere-

8 Quædam editiones *subdit.*

NOTÆ

rursus condidit, causatus nondum adesse fatalem horam.'

[m] *Pertentasset*] An mucro satis acer foret.

[n] *Jam profectos amicos, noctem quietam*] Sic Plutarch. in Catone: 'Deinde dormivit somno profundo, ita ut ab his, qui extra cubiculum erant, audiretur. Circa mediam noctem appellavit libertos, Cleanthem medicum, et Butam, quo ministro præcipue utebatur in rebus gerendis, et eum misit ad mare, ut videret an omnes profecti essent.'

[o] *Non insomnem*] Plin. Epist. VI. 16. Tacito: 'Nam meatus, qui illi, propter amplitudinem corporis, gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini obversabantur, audiebatur:' de avunculo suo loquitur.

[p] *Luce prima, in ferrum*] Sic Suet. Oth. 11. 'Et circa lucem demum expergefactus, uno se trajecit ictu, infra lævam papillam: irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans modo detegens plagam, exanimatus est, et celeriter, (nam ita præceperat,) funeratus 38. ætatis anno et 95. imperii die.'

In ferrum incubuit] Plutarch. Oth. 'Dimissis amicis, reliqua nocte quievit, ita alto somno, ut illum dormientem audirent cubicularii ipsius. Cœpta luce, libertum, cum quo res gerebat, advocat, jubetque, ut ea, quæ ad senatores pertinebant, resciret; et cum audiisset omnia ipsis abeuntibus necessaria subministrata fuisse, Abi igitur, inquit, etiam, et te ostende militibus, nisi velis ab ipsis crudeliter interfici, quasi mihi mortem intuleris. Amoto homine, rectum sustinens pugionem utraque manu in illum incubuit, et semel ingemuit dolore vulneris,' &c.

In ferrum pectore incubuit] Suet. Oth. 10. 'Tum ad despiciendam vitam, exemplo manipularis militis, concitatum; qui cum cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes ejus incubuerit: hoc viso proclamasse eum aiebat [pater meus] non amplius se in periculum tales tamque bene meritos conjecturum.'

[q] *Morientis*] Otho pugione se confodit, A. U. C. 822. Christi 69. postquam imperasset tribus mensibus, et diebus quinque, anno vitæ suæ undequadragesimo vel trigesimo octavo. *Tillemon.*

[r] *Ambitiosis*] Enixe et quasi per

brio[s] futurum.' 9 Tulere[t] corpus Prætoriæ cohortes, cum laudibus et lacrymis, vulnus manusque ejus[10] exosculantes.[u] Quidam militum juxta rogum[v] interfecere se; non noxa,[11] [w] neque ob metum, sed æmulatione decoris et caritate Principis: ac postea promiscue Bedriaci, Placentiæ, aliisque[12] in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum[x] exstructum est modicum et mansurum.

tur caput, ne contemtui et contumeliis objiceretur. *Extulere corpus cohortes prætorianæ, celebrantes flentesque*, et *plagam manusque ejus exosculabantur. Nonnulli militum juxta pyram interemere se; non culpæ conscientia, neque ob formidinem, sed imitatione gloriæ, et amore Imperatoris: ac deinde passim Bedriaci, Placentiæ, aliosque apud exercitus usurpatum* est *id genus exitus. Othoni conditus est tumulus tenuis et duraturus.*

9 Hæc, *ludibrio futurum*, absunt a Ms. Jes.—10 *Ejus* omittit Ryckii Cod.—11 Bip. legunt *non nexu*, ingeniose, hoc sensu: non quod beneficio *nexi* vel obligati fuissent Principi, quales beneficiarii milites. Sic Cic. ad Fam. VII. 30. 'cujus proprium te esse scribis mancipio et nexu.' In vulgato consentiunt codices. *Oberl.*—12 Budens. et inde Rhenan. delent copulam.

NOTÆ

summum favorem expetierat ambieratque Otho, ne per dedecus et ignominiam capiti ejus illuderetur. Timuit exemplum suum in Galbam, cujus caput calonibus et lixis deridendum ipse permiserat.

[s] *Caput ludibrio*] Plin. de Vir. Ill. 73. ubi de L. Apul. Saturnino: 'Caput ejus Rabirius quidam senator per convivia in ludibrium circumtulit.'

[t] *Tulere*] Pro *extulere;* nempe ad rogum. Sueton. Aug. 100. ubi de ejus funere: 'totidem milites prætoriani extulerunt eum in publicum:' scil. 40. prætoriani.

[u] *Vulnus, &c. exosculantes*] Virg. Æn. IV. 683. 'Date vulnera lymphis, Abluam, et, extremus si quis super halitus errat, Ore legam.'

Vulnus exosculantes] Plut. Oth. 'Nemo militum ad hostes defecit, quamvis proximi essent. Composito cadavere et exstructo rogo, armati funus extulerunt, gloriæque vertebant, qui feretrum subire humeris prævenissent. Alii vulnus imperatoris exosculati sunt in cadaver incumbentes; alii manus prehensabant; pars eminus adoravere; quidam facibus in rogum conjectis, se ipsos interemerunt. Et quidem nullo beneficio, quod appareret, ab illo affecti, nec malum ullum a victore expectabant. Sed nulli principi unquam tam insana fuit imperandi cupido, quam ipsis obsequendi Othoni; ita ut mortui etiam desiderio afficerentur, et hinc odium in Vitellium magis exarderet.'

[v] *Juxta rogum*] Suet. Oth. 12. 'Multi præsentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes jacentis exosculati, fortissimum virum, unicum imperatorem prædicantes, ibidem statim, nec procul a rogo, vim suæ vitæ attulerunt. Multi et absentium, accepto nuntio, præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt.'

[w] *Non noxa*] Non criminis consci-

50. Hunc vitæ finem habuit septimo et tricesimo[y] ætatis

Hunc vitæ exitum habuit, septem et triginta annos natus. Origo gentis ex

NOTÆ

entia: sed æmulabatur miles decus imperatoris.

[x] *Sepulcrum*] Si enim superbum et operosum exstruxissent, Vitellius forte aut alii futuri principes, invidia sustulissent. *Pichena.*

Othoni sepulcrum] Plut. 'Terra condentes reliquias Othonis, sepulcrum neque saxorum mole neque inscriptionis fastu superbum aut magnificum exstruxere. Cum Brixilli essem, vidi mediocre monumentum, et inscriptionem, quæ sic habet Latine: MARCI OTHONIS.'

Sepulcrum] Suet. Vit. 10. 'Lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens, dignum eo mausoleo ait: pugionemque, quo se is occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.' Forte loco gladii Divi Julii quem abstulerat ferebatque, ut boni ominis, et quasi cum ferro illo haberet simul et fortitudinem et fortunam Cæsaris.

Sic sepulcrum Annibalis inscriptum. Plin. de Vir. Ill. 42. 'Hausto quod sub annuli gemma habebat veneno absumtus est; positus apud Libyssam in arca lapidea, in qua hodie quoque inscriptum est, HANNIBAL HIC SITUS EST.'

Sic et sepulcrum Pompeii. Plin. de Vir. Ill. 77. 'Truncus Nilo jactus, a Servio Codro rogo inustus humatusque est, inscribente sepulcro: HIC SITUS EST MAGNUS P.'

[y] *Tricesimo*] Otho natus erat teste Sueton. c. 2. Camillo et Ahenobarbo coss. vigesimo die Aprilis, A. U. C. 785. denatus 822. Galba iterum et Vinio Coss. Mensem non exprimit Tacitus.

Nihilominus si principatus initium repetas a decimo quinto Januarii, ut habet Tac. hist. I. et mortuus sit, ut testatur Sueton. nonagesimo et quinto imperii die, computatis in Januarium septemdecim, 28. aut 29. in Februarium, uno et triginta in Martium, incidet mors ejus in decimum octavum aut nonum Aprilis.

Verum quidem est, a Xiphilino et Zonara tribui tantum imperio ejus novem et decem dies, sed ex eodem erroris fonte uterque hausit, ut arbitror. Otho enim Roma profectus est, suffragante Sueton. c. 8. die quo cultores Deum matris lamentari et plangere incipiunt, qui 27. Martii est ex sententia Marcellini: et viginti tres aut quatuor dies videri possunt nimis pauci, quam ut rebus tam arduis suffecerint, quales Tacitus contigisse vult intra istos et mortis tempus.

Jam vero a 28. Aprilis anno 785. usque ad decimum octavum aut nonum Aprilis anno 822. numerantur anni triginta septem, ut hic refert Tacitus (cum quo sentiunt Zonaras et Xiphilinus, non triginta octo, ut vult Sueton. qui utrumque extremum eodem amplectitur, computo), deficientibus novem aut decem diebus, ad explendum numeri integri hiatum: Xiphilinus deesse scribit undecim dies: 'Cum vixisset,' inquit, 'septem et triginta annos, exceptis undecim diebus.' *Savil.*

Computatis pro Januario diebus 16. pro Februario 29. pro Martio 31. pro Aprili 19. reperies 95. dies, quibus imperavit Otho juxta Suetonium. Sicque incidet ejus mors in diem 19. aut 20. Aprilis. Sicque ab ejus expeditione fluxissent dies 23. vel 24. nec id tempus breve magnis rebus, si ejus impatientiam, animi æstus et

anno. Origo illi e[1] municipio[z] Ferentino.[2] [a] Pater Consularis:[b] avus Prætorius:[c] maternum genus impar,[d] nec tamen indecorum. Pueritia ac juventa, qualem monstravi-

oppido Ferentino. Parens ejus *consularis; avus prætorius; materna stirps impar* erat, *nec tamen inhonora. Pueritia et adolescentia* fuit, *qualem exhibuimus; dua-*

1 Editio princeps, *a municipio*.—2 In Flor. est *Ferentio*.

NOTÆ

anxietatem perspicias. Nam ut habet Plutarch. capite prono, et, veluti cæco impetu, se præcipitem egit in bellum et prælium: et juxta Dionem, unde et sumsit Zonaras, imperavit 90. diebus, apposito forte numero completo pro incompleto, ut solent historici: scil. 90. pro 95. sed standum potius Suetonio in rebus Romanis.

[z] *Origo illi e municipio*] Tamen Romæ natus est. *Savil.* Sic Sueton. Oth. 1. 'Majores Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere et honorata, atque ex principibus Etruriæ.'

Origo illi] Ne sumas, quasi in Ferentino illo municipio natus esset. Avita hæc illi *origo*: avus et pater ejus jam olim translati in urbem, et dignitates populi Rom. adepti erant.

[a] *Ferentino*] Ferentinum urbs Hernicorum populorum, in Latio provincia Italiæ: hodie *Ferretino*, urbs Campaniæ Romanæ versus orientem, in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[b] *Pater Consularis*] Sic Suet. Oth. 1. 'Pater L. Otho materno genere præclaro, multarum et magnarum propinquitatum, tam carus tamque non absimilis specie Tiberio principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. Urbanos honores, proconsulatum Africæ et extraordinaria imperia severissime administravit. Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire: et quidem ante principia se coram; quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret. Quo facto, sicut gloriam auxit ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperavit, detecta equitis Romani fraude, quem prodentibus servis necem Claudio parare compererat. Namque et senatus honore rarissimo, statua in palatio posita, prosecutus est eum; et Claudius allectum inter patricios collaudans amplissimis verbis, hoc quoque adjecit; Vir, quo meliores liberos habere ne opto quidem.' Obtinuit honores urbanos et *proconsulatum Africæ*: ergo *consularis* fuit.

[c] *Avus Prætorius*] Sic Sueton. Oth. 1. 'Avus M. Salvius Otho, patre equite Rom. matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liviæ Augustæ, in cujus domo creverat, senator est factus, nec præturæ gradum excessit.'

[d] *Maternum genus impar*] Quomodo, si *splendidissima* ea fœmina fuit, Sueton. testante? scribit enim de patre Othonis; 'ex Albia Terentia splendidissima fœmina duos tulit filios.'

Sed melior ibi scriptura, *splendida fœmina*, quam ex optimo libro Torrentius annotavit: idque non aliud quam ordinem equestrem proprie notat. *Lipsius.*

mus; duobus facinoribus,[e] altero flagitiosissimo, altero egregio,[f] tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, et fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. 'Die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata[3] specie[g] apud Regium Lepidum[h] celebri loco[4] [i] consedisse,' incolæ memorant,

bus actionibus, altera scelestissima, altera eximia, tantundem apud posteros adeptus est gloriæ, quantum ignominiæ. Ut a dignitate propositi operis maxime alienum *existimaverim, investigare inania falsaque, et fabulosis* commentis *avocare lectorum mentes; ita non audeam publicatis scriptisque fidem abrogare.* Die, quo dimicabatur Bedriaci, *affirmant indigenæ*, alitem insolita facie apud Regium Lepidum frequenti nemore substitisse, nec postea concursu mortalium, aut cir-

3 Ita Ms. Flor. Ryckius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteal. *inusitata specie.* Ms. Reg. et editio princeps, *inusitata facie.* *Invisitata*, merito restitutum. Sic Liv. XXVII. 39. 'Invisitati namque antea alienigenis.' Sic Suetonius in Aug. 43. 'Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid invisitatum dignumque cognitu advectum esset, id extra ordinem, quolibet loco publicare, ut rhinocerotem apud septa,' &c. Passim autem Apuleius. *Brotier.*—4 [Brotier. habet] *vico:* et ita Puteolanus, Beroaldus, Ernestus, &c. In Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et editione principe aliisque plurimis, *celebri luco*, [et sic Ryckius cum Gronov.] In margine Ms. Harl. notatum, 'Alius habet *vico*.' *Vico* quoque superadditum in Ms. Jes. *Idem.* Cum Bipont. reposui *loco*, quod ad Cod. scriptos pro-

NOTÆ

[e] *Duobus facinoribus*] Alterum intelligit, cædem Galbæ, alterum suam ipsius mortem. *Pichena.*

[f] *Altero egregio*] Sueton. Othon. 12. 'Denique magna pars hominum, incolumem gravissime detestata, mortuum laudibus tulit: ut vulgo jactatum sit etiam, Galbam ab eo, non tam dominandi quam Reipub. ac libertatis restituendæ causa, interemtum.'

[g] *Avem invisitata specie*] Sic Sueton. Jul. 81. 'Pridie autem easdem Idus avem Regaliolum cum laureo ramulo, Pompeianæ Curiæ se inserentem, volucres varii generis, e proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt.'

[h] *Regium Lepidum*] Urbs Boiorum populorum, in Gallia Cispadana regione Italiæ: hodie *Reggio* urbs ducatus Regiensis in Lombardia, paret duci Modenæ. *Tillemon.*

[i] *Loco*] Melius *luco* quam *loco*. Verisimiliter ea avis consedit in *luco*, ubi et circumvolitabant aliæ volucres. Lucus ille *celebris* dicitur, quia vicinus oppido, et forte in suburbio, aut suburbano, et celebratus ambulatione, cœtibus, et congressibus oppidanorum.

Hinc additur: *nec deinde cœtu hominum, &c. territam.* Celebris ergo, quia hominibus frequens et multus *lucus* ille, non forte alia causa. Sic Ann. IV. 67. 'Celeberrimo fori effigiem Divi Augusti amplecti.' Sic infra Hist. II. 64. 'Flaminiæ viæ celebritate vitata.'

'nec deinde cœtu hominum, aut circumvolitantium[j] alitum,[5] territam pulsamve, donec Otho se ipse[6] interficeret: tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus, initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.'

51. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio: nec erat, qui coërceret. Ad Verginium versi, modo, 'ut reciperet Imperium,'[k] nunc, 'ut legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur,' minitantes orabant. Verginius, per aversam[1] domus partem[1 m] furtim degressus,[2] ir-

cumfusarum volucrum, perculsam, aut ejectam, donec Otho se ipse interimeret: tum abductam e conspectu *alitem:* et tempora supputantibus, principium exitumque ostenti, cum Othonis morte convenisse.

In exequiis ejus discordia, seu consternatio *militum iterata* est, *ira ac mœrore, nec erat, qui comprimeret. Ad Verginium conversi, nunc*, ut capesseret principatum, *modo minaces rogabant*, ut legationem obiret apud Cæcinam et Valentem. *Verginius per aversas ædium fores dilapsus, invadentes fefellit. Rubrius*

pius accedit. *Oberl.*—5 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *alituum.* Rhenanus, *circumvolitantem alitem*, omisso *aut.*—6 Ms. Jes. *se interficeret.* Ms. Corb. *se ipsum.*

1 Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. Corb. Harl. Agr. editio princeps et recentiores. In Ms. Bodl. et Puteolanus, *per aversam domus portam.* Notatum quoque in margine Ms. Harl. alius habet *portam.* In editione principe, ut et in Ms. Corb. *adversam* pro *aversam.* Brotier.—2 Ita Ms. Flor. et Ernestus. Vulgo libri scripti et editi, *digressus;* et sic Ryckius.

NOTÆ

j *Circumvolitantium*] Ideo aves circumvolitabant alitem, quia illa inusitata specie, et quasi per miraculum. Sic de Phœnice Tac. VI. 28. 'Advolavisse multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium.'

k *Ut reciperet imperium*] Plut. Oth. 'Rogabant, ut susciperet imperium, vel legatus causam eorum ageret. At Verginius imperium, quod in victores renuisset, in victos accipere dementis hominis esse rebatur; periculosum vero ad Germanos legati munere defungi, quibus vim multis in rebus fecisse videbatur.'

l *Verginius, per aversam, &c.*] Neutrum suscipere voluit Verginius, ne Vitellio suspectaretur, quasi sic sibi conciliaret vulgus, ambiretque imperium, caperetque, quod ante respuerat; forte et aliis causis.

Omnia suspectari possunt de viro, qui potuit imperare, quasi semper id possit, quod semel potuit. Et certe infra, eum suspectat miles, quasi servum immiserit ad interficiendum Vitellium. Quo magis ignavus princeps, eo pronior est ad credendum de perfidia.

m *Partem*] Sic Hist. l. III. 'Et monuit Martialem, ut per secretam ædium partem occulte abiret.' Alii *domus portam:* sed perinde est. Et tamen sic etiam Plutarch., qui id hausit ex Tac. 'Et simul convivas surgere jussit, et per alteram portam dimisit.'

Per aversam portam] Diceret Suet. 'Postica parte palatii.'

rumpentes frustratus est. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium[n] preces Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata,[o] concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

52. Posito ubique bello, magna pars Senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc adverso de prælio[1] allatum: sed milites, ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni Senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo[2] ac probris causam et initium cædis quærebant: cum alius insuper metus[p] Se-

Gallus earum cohortium quæ Brixelli manserant, preces obtulit. Et venia confestim obtenta est *per Flavium Sabinum, his, quibus impositus erat, copiis, quæ* tum *se victori permiserunt.*

Sedato ubique bello, magna pars patrum ingens periculum subiit, digressa cum Othone a civitate, dein relicta Mutinæ. Huc nuntiatum de infelici pugna. Sed milites, ut vanum nuntium temnentes, quia infestos Othoni patres rebantur, observare colloquia; vultum habitumque interpretari in pejus; contumeliis tandem et conviciis occasionem et principium necis captabant; cum alius præterea pavor patres

1 Sic bene Mss. et editiones veteres ac recentiores. In mediis quibusdam, *de adverso prælio.* Brotier.—2 Ita Ms. Corb. editio princeps et recen-

NOTÆ

[n] *Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium*] Multi alii milites advolarant ad principem e clade et prælio, in quibus legionarii et prætoriani præcipue tumultuabantur, et alium ducem quærebant, offerebantque imperium, ut hic, Verginio, ut quoquo modo fortunam partium instaurarent, seque tuerentur adversus victorem, et sceleris ac parricidii ultorem.

Per *cohortes*, hic præcipue intelligit prætorianas, quæ cum Othone Brixelli manserant. Forte simul et cohortes legionariæ, aut etiam sociorum aderant: nam videtur sic innuere, nullam fuisse legionem integram, aut aquilam cum Othone.

Supra cap. 33. ubi de Othone Brixellum concedente: 'Is primus dies Othonianas partes afflixit: namque et cum ipso prætoriarum cohortium, et speculatorum, equitumque valida manus discessit;' igitur earum *cohortium* præcipue prætoriarum preces tulit Rubrius.

[o] *Et venia statim impetrata*] Leg. puto: *Cohortium preces Rubrius Gallus tulit: et venia statim impetrata. Concedentibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis, quibus præfuerat, et posito, &c.* Freinshem.

Et venia] Forte sic scriptum, ut referri possit ad utrumque, ad id quod præcedit, et quod sequitur: ita ut *venia statim impetrata* sit, et cohortibus, *quæ Brixelli egerant*, et copiis, gladiatorum scil. *quibus præfuerat* Flavius Sabinus.

[p] *Alius insuper metus*] Ambiguus, anceps utrimque instabat metus, nempe et ex Othonianis, qui infensos Othoni patres, ideoque falsum spargi

natoribus instaret, ne, prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter[q] excepisse victoriam crederentur: ita trepidi et utrimque[r] anxii coëunt: nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior.[3] Onerabat paventium curas Ordo Mutinensis,[s] 'arma[t] et pecuniam' offerendo, appellabatque 'Patres Conscriptos,'[4 u] intempestivo honore.[v]

urgeret, ne, scil. *præpollenti jam factione Vitelliana, dubitanter audiisse victoriam putarentur: ita pavidi et utrimque soliciti conveniunt: nemo seorsim quæsito consilio*, ut *inter plurimos* quisque *in pari culpa securior. Senatus Mutinensis augebat trepidantium metus, exhibendo* arma et opes, *vocitabatque* Patres Conscriptos, *decus* quod *parum pro tempore* deferebatur.

tiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *postremum*.—3 In Ms. Agr. *tutiore;* quod etiam edidit Ryckius. At tunc friget, *inter multos;* ut recte observavit Ernestus. *Tutior* non displicet, si intelligatur, *quisque*. Brotier. —4 Ita bene Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *Patres consultos*. Quod forte olim per literarum compendia scriptum, ut in Ms. Bodl. *con^tos*. Idem.

NOTÆ

rumorem, putabant; et ex Vitellianis, ne senatores minus alacriter *excepisse victoriam crederentur*.

[q] *Cunctanter*] Dubitanter, et parum benevolo animo.

[r] *Utrimque*] Ex utraque parte soliciti, seu inter utramque factionem anxii animis et distracti: scil. inscii et incerti, utra factio vicisset.

[s] *Ordo Mutinensis*] Id est, Decuriones Mutinensium, tanquam publicum loci consilium. *Savil.*

[t] *Arma*] Potuit suspectare miles patrum cœtum, tanquam arma cogerent et pecuniam adversus Othonianos; vel quasi se ipsos partes facerent, quod patribus exitio esse potuit.

[u] *Appellabatque Patres Conscriptos*] Sic salse deridet municipes seu provinciales, qui meditatas graviter orationes incipiebant ab his verbis, P. C. et in his sæpe desinebant, augustissimum ordinem tum plusquam expediret reverentes. Et forte melior saniorque pars orationis fuit, quod eos sæpe *Patres Conscriptos* appellassent.

Conscriptos] Mallent patres incogniti abire, neque *facie*, seu honore *publici consilii* salutari aut interpellari.

[v] *Intempestivo honore*] Quia tum nempe mallent patres ignorari, et metuunt, ne sua ipsis dignitas exitio sit; ne irritetur miles tali nomine ac decore, et in ipsorum perniciem accendatur, quasi prætorianis et Othonianis partibus infensi patres essent. Nempe, 'infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius.' Hinc periculum, hinc metus, ne decus Mutinensium acciperet miles, tanquam gaudium, quo apud patres illi mutuo collætarentur; vel, pro libidine, alias, id male interpretarentur, ut potuerunt: quærebant tantummodo *causam et initium cædis*.

Intempestivo] Ob ferociam, suspicionem, et odia militum.

53. Notabile jurgium inde[1] fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, 'ut ambigua[w] disserentem,' invasit. Nec ceteri sententias aperiebant:[x] sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam,[y] Marcelli nomen irritaverat[z] Cæcinam, ut novus[a] adhuc, et in Senatum nuper ascitus, magnis inimicitiis claresceret.[b] Moderatione me-

Deinde insignis contentio fuit, qua Licinius Cæcina invectus est in Marcellum Eprium, ut qui per ambages sententiam proferret. *Nec alii* patres *mentem promebant; sed nomen Marcelli infensum memoria accusationum, objectumque inimicitiis, exasperaverat Cæcinam, ut novus adhuc et recens inter patres ascriptus, magnis offensionibus innotesceret. Modestia prudentiorum compositi* sunt. *Et*

1 Brotierus legit *notabile inde jurgium;* et sic rem fusius explicat: 'Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. Perperam Mss. Corb. Reg. Agr. editio princeps et Ryckius, *notabile in Verginium fuit.* Id quidem probavit Ryckius, quod existimaret Eprium Marcellum ambigua disseruisse de Verginio, quem Principem vellet. At verisimilius est Eprium Marcellum ambigua de Vitellii principatu dixisse, seu Verginio, seu forte jam faveret Vespasiano, apud quem postea gratia valuit; ut videbimus infra in Dialog. de Orator. c. 5 et 8. Quis autem ille Licinius Cæcina, qui Eprium Marcellum invasit? Juxta Ryckium est *C. Licinius Cæcina Largus, qui consul fuit cum Claudio* A. U. C. 795. Quod minime crediderim. Hic enim a Tacito non diceretur *novus adhuc, et in senatum nuper ascitus.* Est ergo omnino diversus. Immo tres homines in unum confundit Ryckius, nempe C. Cæcinam Largum, consulem, de quo diximus in Supplemento Annal. IX. 26. P. Largum Cæcinam, de quo Annal. XI. 33. et Licinium Cæcinam, de quo nunc Hist. II. 53.'

NOTÆ

[w] *Ut ambigua*] Ut vix discerni posset, an sentiret pro Othone, an pro Vitellio: ita ponderabat torquebatque sententiam versutissimus delator, ut posset mox orationem suam flectere in quamcumque partem, et in quem sensum vellet, interpretari, prout res inclinassent.

[x] *Nec ceteri sententias aperiebant*] Id est, Alii patres ambigua etiam disserebant, perinde ac Marcellus: sed non erant perinde invisi.

[y] *Ad invidiam*] Senatus, et omnium bonorum.

[z] *Irritaverat*] Odio sui *irritaverat Cæcinam*, qui novus homo, et haud dubie juvenis, ut ex more prisco Marcellum invaderet; sicque *magnis inimicitiis* inclaresceret facundia. Et certe magis invehuntur novi homines in tale genus flagitiorum; et divitias malis artibus partas magis execrari solent: 'tanquam læsi' tales gravantur, 'insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere,' &c.

[a] *Novus*] Id est, Non nobilis nobilitate prisca, nullis majorum imaginibus clarus; ut qui nuper in senatum evectus esset, et qui id decus in familiam primus ipse transtulisset.

[b] *Magnis inimicitiis clarescerct*] Idque ex more veteris Reipub. Sed forte dissimili animo, dispari exitu et fato. Nam quid simile habent delationes innocentium sub principibus, cum accusationibus magnorum olim reorum?

liorum[c] diremti. Et rediere omnes Bononiam,[d] rursus consiliaturi:[2e] simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiæ, divisis per itinera, qui recentissimum quemque[f] percunctarentur, interrogatus Othonis libertus 'causam digressus,' 'habere se suprema ejus mandata'[g] respondit:

revertere omnes Bononiam, iterum consultaturi: simul et interposito tempore plura nuntia expectabantur. Bononiæ, distributis per vias, qui recens adventantem quemque sciscitarentur, rogatus Othonis libertus, Cur abiret, Extrema ejus mandata

N. jurg. inde Gronovius et Bipont.—2 Ita Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi, præter Ryckium, qui e Ms. Agr. edidit *consulturi*. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *consultaturi*. Miror eruditum Ryckium scripsisse, *consiliaturi, ne Latinum quidem esse*, cum usus sit hoc verbo Horatius, Libr. III. Od. III. 17. *Brotier*.

NOTÆ

Quid et delationes ipsæ, licet in ipsos delatores ingruerent, apud talem senatum, jam servitium ultro volentem, et apud quem prævalidi erant opulenti illi delatores, qui et senatu ipso longe potentiores erant? Sic Ann. III. 66. 'C. Silanum proconsulem Asiæ .. Mamercus Scaurus ... corripiunt, objectumque violatum Augusti numen,' &c.

'Mamercus antiqua exempla jaciens, L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone Censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos. Videlicet Scipio et Cato talia ulciscebantur,' &c. Certe mutata Repub. quantum mutati jam et perversi animi civium, patrum et ipsorum accusatorum!

[c] *Meliorum*] *Meliores* sunt, qui fama, gratia, et auctoritate sua, tales contentiones in curia, semper exitiabiles publice, coërcent: aut certe *meliores* quam duo isti nebulones, quorum alter delationibus Neronianis jam saginatus erat, alter forte ad similia magnis exemplis properabat.

Neque siluere prorsus delationes sub Muciano aut Vespasiano, ut constat infra c. 84. 'Passim delationes, et locupletissimus quisque in prædam correpti.'

[d] *Bononiam*] Urbs Boiorum populorum, in Gallia Cispadana regione Italiæ: hodie *Bologne*, urbs provinciæ Bononiensis, in statu Ecclesiastico. *Tillemon*.

[e] *Rursus consiliaturi*] Non muto. Sic Horat. 'gratum elocuta consiliantibus Junone Divis;' et alii. *Lipsius*.

Recte *consiliaturi*, id est, Consilium simul inituri rursus. Infra: 'nec ultra in commune congressi sibi quisque consuluere.'

Consiliaturi] Forte *consulturi*: vix ullo loco Taciti simile quid reperias; nam Ann. l. VI. ubi habetur: 'patrem Abdagesem ..consilit;' leg. *consulit*, vel certe *consiliat*, si hoc Taciti videatur.

[f] *Recentissimum quemque*] Supple, *nuntium*: supra: 'plures nuntii sperabantur.'

[g] *Suprema ejus mandata*] Postquam omnes dimisisset senatores. Sueton. c. 10. 'Secreto captato, binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios: sed et ad Messallinam Neronis, quam matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas et memoriam.' Additis ad Vitellium mandatis, in amicorum suorum gratiam, ait Zona-

'ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura[h] et abruptis vitæ blandimentis.' Hinc admiratio[i] et plura interrogandi pudor:[j] atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

habere se *subjecit:* ipsum spirantem quidem reliquisse se, sed sola in posteros cura, et abjectis *omnibus* vitæ delinimentis. *Hinc* subit *admiratio, et plura percunctandi verecundia. Atque omnium studia in Vitellium concessere.*

NOTÆ

ras. *Savilius.*

Suprema mandata] Supremas tabulas, seu testamentum Othonis nonnulli intelligunt; at sunt etiam alia mandata suprema, quæ dari liberto possint, præter testamentum.

Nec, puto, testamentum condidit Otho, nec condere debuit, aut potuit. Quid enim statuat ille, qui fere alieno arbitrio moritur? et cujus opes omnes victoris sunt? Reus majestatis vivit et moritur, qui sic vincitur; et habet tantum arbitrium mortis, si tamen et illud statim occupet.

Teste Suet. Oth. 10. 'Binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios: sed et ad Messallinam Neronis,' &c. Et hæc haud dubie *suprema mandata* sunt, quæ liberto dederat perferenda.

Suprema ejus mandata] Sic supra c. 49. 'Supremas jam curas animo volutantem.'

[h] *Sola posteritatis cura*] An de iis quæ post mortem fieri vellet? Verius interpretor, Curam famæ suæ apud posteros. *Pichena.*

Seneca de tranq. animi c. 15. 'Ego Herculem fleam, quod vivus uritur; aut Regulum, quod tot clavis configitur; aut Catonem, quod vulnus suum iteraverit? Omnes illi levi temporis impensa, invenerunt, quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt.'

Sola posteritatis cura] Forte tunc meliori fide Otho, quam Augustus in testamento; de quo Tac. lib. I. 'In spem secundam' assumebantur 'nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed jactantia gloriaque ad posteros.'

Forte quasi sic Reipub. odia sua ultro condonaret Augustus, sicque saluti et æternitati imperii moriens etiam consulere voluisset; et ut saltem optimos quosque et illustrissimos totius orbis viros sic sibi suisque et imperio devinciret, ac sui memores in perpetuum relinqueret. Sola 'jactantia .... ad posteros,' inquit Tac.

Sola posteritatis cura] Cic. pro Sextio: 'Consulamus bonis, præsentes fructus negligamus, posteritati et gloriæ serviamus.'

[i] *Admiratio*] Subiit et totum animum occupavit *admiratio*, quod mollis Otho mortem Catonis æmularetur.

Subiit 'pudor plura interrogandi;' nempe, cur statim vitam abjiceret, spemque omnem abrumperet Otho; ut qui posset adhuc Martem experiri, et fortunam partium instaurare; cui tot legiones, tot copiæ, tot opes superessent; cui tantum virium a tergo, cui totus Oriens in partibus.

Puduit interrogare, quare et quo pacto mori destinavisset, an ferro, an veneno, an venis sectis; quid dixisset, quid egisset, quomodo supremum diem ipse transegisset.

Sic Ann. III. 16. de Pisone, qui se occiderat, Tiberius 'crebrisque interrogationibus exquirit, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset.'

[j] *Plura interrogandi pudor*] Frustra

54. Intererat consiliis frater ejus L. Vitellius, seque jam adulantibus[k] offerebat, cum repente Cœnus,[1] libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit,[2] affirmans, 'superventu XIV. legionis, junctis a Brixello viribus,[l] cæsos victores,[3] versam partium fortunam.' Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis,[m] quæ negligebantur, lætiore nuntio re-

Aderat consiliis patrum *frater ejus L. Vitellius, seque jam assentantibus permittebat, cum subito Cænus, libertus Neronis, impudenti mendacio cunctos exterruit, asseverans,* interventu quartædecimæ legionis, simul cum copiis Brixellianis, profligatos *esse* victores, *et* mutatam partium fortunam. *Causa mentiendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ spernebantur, prosperiore fama rursus vigerent. Et*

1 Ita Ms. Flor. et editiones recentiores. Memoratur quoque COENVS in Inscriptione veteri apud Gruterum, p. 1130. n. 5. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *Cœnus.* Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *Comenus.* Puteolanus, *Cenus.* Brotier.—2 Ernestus mallet *percutit* vel *percussit.* Budens. *pertulit.* Male. *Oberl.*—3 Hæc *cæsos victores* absunt in Budens.

NOTÆ

inquiras de eo qui omnia deseruit, et post omnia semet ipsum, qui spem omnem abrupit. Quamvis tamen 'furor est, post omnia perdere naulum.'

k *Adulantibus*] Jam gratulantibus ob victoriam, et ob principatum fratris clade et exitio Othonis jam firmatum. Certe magis hæc assentandi libidine quam ex animo aut ex vero affectu fiebant.

l *Junctis a Brixello viribus*] Id est, junctis cohortibus prætoriis, et ceteris copiis quæ cum Othone Brixelli erant.

m *Ut diplomata Othonis*] Institutum erat ab Imperatoribus, ut certis locis dispositi haberentur equi, quorum mutatione celerrime possent rerum gestarum nuntii ad Cæsarem ex provinciis venire. Non dabatur autem hic cursus publicus, nisi ei qui sacrum diploma haberet; ut videlicet ante ceteros omnes, quicquid gereretur, Imperator sciret.

Quapropter præsides provinciarum, nisi ex magna causa, privatis diplomata non concedebant; quod ostendit Plinius in epist. ad Trajanum. *Rhenanus.*

Diploma tam *cursoriam* significat *tesseram*, quam *edicta;* quæ ad naves, commeatus, et cetera temporaria pertinent. *Ferrettus.*

Diploma dictum ἀπὸ τοῦ διπλοῦ, quod in charta duplicata scriptum: idem fuit initio, quod nunc literæ quibus festinatio tabellariorum adjuvatur. Sed imperio constituto, promiscue nomen illud pro rescripto *principali* usurpatum est: ut in Sueton. Ner. 12. 'Diplomata civitatis Rom. singulis obtulit.'

Illa, cum princeps concederet, signabat ipse, ut de Augusto refert Tranquillus c. 50. Cum vero prætores proconsulesve tribuerent, *principem* præscribebant, deinde obsignabant, ut infra eodem lib. Cornelius ait; ubi de M. Cluvio Rufo.

At horum diplomata, præterita scripta die, irrita erant: at principis diplomata, nisi ad tempus data essent, in perpetuum valebant, id est, quam-

NOTÆ

diu princeps viveret.

Instituerat enim Tiberius, ut indulta beneficia a defunctis principibus Cæsares aliter rata non haberent, quam si eadem ipsi firmassent; ut Sueton. Tito, et Aurelius Victor retulerunt.

Ex eo instituto descendit, quod *diplomata* Othonis mortui negligerentur hoc loco. *Vertranius.*

Ut diplomata] *Diplomata* sunt, quas *literas patentes* nunc vocamus: cujusmodi sunt edicta et mandata principum regio signo sancta: et quas *bullas pontificias* vocant.

Cic. in epistola: 'Diploma statim non est datum,' de literis Cæsaris loquens, quibus Balbus restituebatur. Verbum est Græcum, quippiam duplicato compositum significans aut complicatum, ut linteum, quod πτύγμα dicitur, &c.

Itaque *diplomata* vocati sunt codicilli, qui dabantur cursoribus, ut liceret eis uti equis et vehiculis publicis. Verum quoniam in iis exigendis interdum fraus committebatur, ideo lege Cornelia constitutum eos teneri qui adulterinis codicillis utuntur, &c.

Antiqui non equis singulis et expeditis, ut hodie, sed vehiculis utebantur, unde cursus vehicularis erat, qui publicus dicitur l. 12. codicis.

Quod planum fit ex Plutarcho in Galba, his verbis: 'Nymphidius vero non mediocri indignatione affectus est, cum consules, servos publicos destinassent, quibus ferenda ad Imperatorem senatusconsulta præberent, quibus scilicet ipsis ea, quæ diplomata appellantur, ideo dari solent, ut iis statim agnitis, civitatum magistratus tabellariorum cursum accelerent, in commutatione vehiculorum datis deductoribus.'

Julianus Imperator in Epist. 'Ducet te cursus publicus, uno utentem vehiculo, et parippo uno.' *Parippus* et *paraveredus* pro eodem dicitur, hoc est, qui equo seu veredo uno utitur, super numerum diplomate comprehensum, vel super numerum solitum, &c.

Diplomata igitur erant, vel chartulæ signo principali obsignatæ, vel tesseræ, quibus agnitis, qui ἔπαρχοι dicuntur, hoc est, præsides, et alii magistratus, præfectique, vehicula cum equis publici cursus accommodabant.

Erant autem ordinata per mansiones, demensaque militum itinera eorum, qui diplomatibus utebantur, et cursu vehiculari, qui *cursus publicus* appellatur 12. cod. *Mansiones* illæ a Græcis σταθμοὶ dicuntur, et στρατιωτικαὶ καταλύσεις, et καταγώγια τῶν ἀγγελιαφόρων. Ita nostri cursores habent sua diversoria seu mansiones designatas, quas *postas* vocamus. Sic fere Budæus.

Attamen liquere videtur ex Tacito, ubi de Sejano agit, non fuisse obsignata a principe ejusmodi diplomata, immo fuisse illud jus præfecti prætorii, saltem quod spectat ad tabellarios et cursores: quia nempe præfectus prætorii in id munus seu ministerium deligebat milites prætorianos, e numero scilicet speculatorum, qui literas principis perferrent.

Quod autem spectat ad alios, qui publice ex provinciis in urbem commearent, vel vice versa, eis diplomata concedi solebant, et obsignari ab ipso principe; res enim non levis momenti fuit; quo scirent quid ubique gentium quisque ageret, aut qua causa in diversa loca commearent.

Et id constare videtur ex Tacito, ubi de Othone; ea quippe *diplomata Othonis* vocat, quia haud dubie concessa et obsignata ab ipso Othone principe. Vel certe cum abesset

NOTÆ

princeps, tamen ipsius nomen præscribebatur.

Quod patet ex hoc Taciti Hist. II. 65. ubi de Cluvio Rufo: 'Hilarius Cæsaris libertus detulerat, tanquam audito Vitellii et Othonis principatu, propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum principem præscripsisset.'

Sic forte potuerunt et inscribi illa diplomata, quæ dabat præfectus prætorii speculatoribus suis, quamvis ea obsignaret ipse præfectus, non princeps.

Absente principe, tamen præscribi debuit ejus nomen; sed exstincto eo, aut imperio incerto et nutante fortuna, ut contigit tempore elapso Neronem inter et Galbam, potuit forte pro suo jure præfectus præt. id sibi vindicare, ut nomen suum interim præscriberet diplomatis, et ea obsignaret.

Attamen id sibi tum vindicarunt consules, spreto Nymphidio præf. utpote quorum esset summum in Repub. imperium. Certe sublato principe, et imperio ambiguo inter duos, periculosum fuit, non præscribere nomen dominantis cujuspiam; ut patet exemplo Cluvii Rufi, qui licet insons talis criminis, accusabatur apud Vitellium.

Illa autem diplomata, quæ spectabant ad cursum publicum, habebant certum tempus appositum, ultra quod non valebant; unde sic Trajanus ad Plinium: 'Diplomata, quorum præteritus est dies, non debent esse in usu: ideo inter prima injungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata, quam desiderari possint.'

Et quia in exigendis his vehiculis publicis interdum fraus committebatur, ideo constitutum est teneri eos lege Cornelia, qui adulterinis codicillis uterentur: et certe hac lege damnari potuit *Cœnus* ille *Neronis libertus*, qui, apud Tacitum, impudenti mendacio finxit vicisse Othonem, et 'versam partium fortunam. Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio revalescerent.' Etenim victi mortuique Othonis diplomata, quasi ficta et adulterina videri potuerunt; alio nempe regnante principe; cujus nomen præscribi novis diplomatis debuit. Et certe statim 'jussu Vitellii pœnas luit' talis criminis, et servili supplicio affectus est.

In usu fuisse videntur ea diplomata, etiam vetere Repub. patet ex eo loco Valerii Max. l. VII. ubi de Sentio Saturnino, 'qui cum a triumviris inter proscriptos nomen suum propositum audisset, continuo præturæ insignia invasit: præcedentibusque, in modum lictorum et apparitorum publicorumque servorum, subornatis, vehicula comprehendit, hospitia occupavit,' &c.

Diplomata] Constat, rebus compositis sub principe, præfectum præt. dedisse milites perferendis literis quæ ad publicum spectarent, et dedisse militibus seu speculatoribus diplomata, præscripto vocabulo principis, ut puto, et sigillo suo obsignata, quibus eos civitatibus et magistratibus commendabat, ut vehicula publica ad celeritatem suppeditarentur.

Et forte proficiscentes speculatores ex urbe, vehicula ex ipsis castris præt. assumebant, sponte et jussu præfecti: quæ vehicula ad primum forte diversorium mutabantur, ut nunc veredarii equi. At duces, seu legati, in castris ac provinciis, cum scribere senatui vel principi vellent, forte etiam milites in id munus as-

valescerent. Et Cœnus quidem rapide[4] in urbem[n] vectus, paucos post dies jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse,[o] quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie[p] discessum Mutina, desertæque partes

Cœnus quidem raptim in urbem delatus, sed *paucis interjectis diebus, jubente Vitellio, supplicio affectus est*. At *discrimen patrum oneratum* est, *existimante Othoniano milite, certa esse quæ nuntiabantur*. *Augebat pavorem, quod specie publici consilii abiissent Mutina, relictæque sic partes* Vitellianæ *viderentur*. *Nec am-*

4 Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Rhenanus et Ernestus. In Mss. Reg. Flor. Bud. Agr. et editione principe, *rapidum*. Puteolanus, Ryckius, et Gronovius, *rapidus*, et ita emendatum altera manu in Ms. Bodl. Mallet Jac. Gronovius, *raptim*: Ryckius, *rapidius*. Brotier.

NOTÆ

sumsere, quibus *diplomata*, nomine principis tum imperantis præscripto, concedebant. Etiam personis illustribus talia diplomata dabant rectores provinciarum seu proconsules, sponte tamen et nomine principis, ut patet ex Epistolis Plinii.

[n] *Rapide in urbem*] Ne intelligas vectum jussu Vitellii cum custodibus, sed diplomatum vi in urbem cito pervenisse. *Pichena*.

Puto leg. *rapidius*, non *rapidus*: quasi diceret: Cœnus quidem rapidius et celerius vi diplomatum Othonis in urbem vectus; sed 'paucos post dies, jussu Vitellii' audaciæ 'pœnas luit.' Et nota τὸ *quidem*, cui respondere debet τὸ *sed*, vel quid simile. Infra de Muciano 84. 'largitus privatim quod avidius de Repub. sumeret;' non *avidus*.

[o] *Vera esse*] Vera hæc esse credebant, quia sic volebant: eo pronior animus ad credendum, quo rem avidius exoptat.

[p] *Consilii facie*] Vertit clar. Harlæus, 'Specie seu prætextu deliberationis publicæ.' Quasi communi totius senatus consensu, seu senatusconsulto, Mutina discessissent patres.

Attamen mallem intelligere præcise eos publici consessus seu ordinis universi specie et agmine discessisse, seu specie senatus. Nam si silentio et seorsim singuli discessissent, si quisque privato consilio sibi consuluisset, sic minus ordini universo metuendum fuit.

At sic, totus ordo auctoritate publica et totius ordinis specie prætextuque discessisse, defecisse, seu deseruisse partes Othonis videbatur; et apud victorem id excusandum fuit, nec sine metu aut discrimine, ne veluti mobiles et parum fidos ulcisceretur.

Igitur intellige publici ordinis, seu senatus specie, quamvis id etiam communi consilio, seu ex auctoritate totius ordinis factum sit. Et patet ex Tacito patres in commune consultasse de suo discessu c. 52. 'Anxii coëunt; nemo privatim expedito consilio,' &c.

Nec reperias Tacitum usurpasse τὸ *facie*, pro *specie* tantum, seu *prætextu* præcise: et pro re hic, pro ipso senatu usurpat.

Publici consilii] Sic Cic. pro Sextio. 'Hæc ego cum viderem, (neque enim erant occulta,) senatum, sine quo ci-

forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consuluere:[5] donec missæ a Fabio Valente epistolæ demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

55. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi[q] ex more spectabantur. Ut 'cessisse vita Othonem, et a Flavio Sabino, Præfecto urbis, quod erat in urbe militum[r] sacramento[1] Vitellii adactum,' certi auctores in theatrum attule-

plius simul universi patres *convenere, sibi* dein *singuli prospexere: donec literæ a Fabio Valente allatæ, adimerent formidinem. Et exitus Othonis, quo honestior, eo celerius nuntiatus* est.

At in urbe nulla consternatio: edebantur Cereales ludi ex consuetudine. Ut nuntiavere certi auctores apud theatrum, interiisse Othonem, et a Flavio Sabino, præfecto urbis, quotquot erant in civitate copias in verba Vitellii obstrictas,

5 In Mss. Harl. Bodl. *consulere*. Ms. Corb. *consuluerant*.

1 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *in*

NOTÆ

vitas stare non posset, omnino de civitate esse sublatum; consules, qui consilii publici duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur,' &c.

Publici consilii] Non quod decretum proprie in id fecisset senatus, ut vertunt; sed quia ea pompa discesserant simul patres palam et publice, qua decuit augustissimum ordinem; nempe, *in commune congressi*, et ex communi consensu sic proficiscebantur: postea separati metu, *sibi quisque consuluere*. Itaque consensu tantum non decreto scripto, sic digressi patres.

q *Cereales ludi*] Mors Othonis incidit in 12. Kalend. Maias, computatione satis certa, imperavitque xcv. dies: atqui supra notavi, (libro xv. in conjuratione Pisoniana,) *Cereris ludos* pridie Idus Aprilis datos in Circo.

Quod verum est, sed in plures nempe dies, et ad hoc fere tempus productos ex hoc loco constet: adde quæ supra scripsi. *Lipsius.* Hi ludi etiam *Circenses* dicti.

Cereales ludi] Cerealia, quæ duodecimus Aprilis dies inchoabat, xix. finiebat, ita ut cum Othonis circa Brixellum mors Romæ vulgaretur, Cereales ludi ex more spectarentur, etiam quo obiit die; festinans enim nuntius facile occupavit decimum octavum Aprilis diem; et fieri non potuit, ut decimo nono non adesset Romæ. *Savilius.*

r *Quod erat in urbe militum*] Puto, præter urbanas cohortes et vigilum, tum fuere alii milites, qui manerent in castris prætorianis, et interim excubarent pro salute principis et principatus, forte et in palatio: qui omnes, audita morte Othonis, a præfecto urbis in verba victoris adacti sunt. Nam absente principe, omnia curabat in urbe præfectus, et veluti rerum arbiter fuit, jam ab Augusto.

runt, *Vitellio* plausere:[2] populus cum lauru ac floribus[s] Galbæ imagines[t] circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis,[u] juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In Senatu cuncta, longis aliorum Principatibus composita, statim decernuntur. Additæ 'erga Germanicos exercitus laudes gratesque,' et missa legatio,[v] quæ gaudio[w] fungeretur.[3] Recitatæ Fabii Valentis

tum *faustis ominibus prosecuti sunt Vitellium: populus cum lauro et corollis transtulit effigies Galbæ circum delubra, cumulatis ad instar sepulcri floribus, prope lacum Curtii, quem locum Galba interfectus sanguine contaminarat. Apud senatum omnia, diuturnis aliorum imperiis reperta* decora, *confestim decernuntur. Adjectæ* erga Germanicas legiones laudes gratesque, *et missi legati, qui lætitiam testa-*

sacramento. Ms. Agr. *in sacramenta*, [quod Ryckio placet.] *Brotier.*—2 Ms. Corb. et editio princeps, *Vitellio plausuri.*—3 Heinsius mallet *defungeretur.*—

NOTÆ

[s] *Cum lauro ac floribus*] Capiunt nonnulli, quasi lauro et floribus caput redimiti, Galbæ imagines ferrent; dein eas coronas in modum tumuli congessissent ad lacum Curtii, eo scil. loco, quo interfectus fuerat Galba.

Forte et Galbæ imagines cinxerunt lauro, ornaruntque floribus; dein et corollas floresque, etiam eo loco quo jacuerat, instar tumuli congesserunt, constraveruntque.

Lauru] Id præ gaudio, dein et per honorem. Et eos flores, seu corollas, mox congessere in modum tumuli: sicque et Galbæ imagines circumferendo, memoriam celebrabant, ac decus principi cæso restituebant.

[t] *Galbæ imagines*] Sic l. XIV. 61. de Octavia Claudii filia: 'Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt.' Maximus ille honos populi in defunctum principem.

[u] *Congestis .... coronis*] Sueton. Aug. 18. 'Corpus Magni Alexandri, cum prolatum e penetrali subjecisset oculis, corona aurea imposita, ac floribus aspersis, veneratus est.' Juven. Sat. 8. 'Spirantesque crocos, et in urna perpetuum ver.' Tibull. 'Annua constructo septa dabit tumulo.'

Congestis in modum tumuli coronis] Virg. VI. 'Manibus date lilia plenis: Purpureos spargam flores, animamque nepotis His saltem accumulem donis, et fungar inani Munere.'

Et certe verum cenotaphium fuit ille tumulus, quem ex corollis florum plebs Galbæ exstruxit apud Curtium lacum, et in foro; qua non major gloria fuit. Quod olim decus usurpatum tantum in summis ducibus, ut patet ex his Plutarchi Problem. Rom. 'Quid est, quod ejus qui triumphasset, deinde combustus esset, licebat os capere, et in urbem deferre, ac deponere, ut Pyrrho Liparæus scriptum reliquit? An hoc mortui honoris causa factum est? Nam et aliis ducibus, et qui bene rem gessissent, idem tribuerunt; ut non ipsi solum, sed posteri quoque, in foro sepelirentur, sicut Valerio et Fabricio. Ferunt autem horum posteris mortuis, et in forum delatis, ardentem facem subjici, et statim attolli, ut sine invidia honore utantur, et tantummodo sibi licere confirment.'

[v] *Missa legatio*] Scilicet ad Vitel-

epistolæ, ad Consules scriptæ[x] haud immoderate :[4,y] gratior Cæcinæ[z] modestia fuit, quod non scripsisset.

56. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello,[a] afflictabatur: dispersi per municipia et colonias Vitelliani, spoliare, rapere,[b] vi et stupris polluere: in omne fas nefasque

rentur. *Lectæ* sunt *literæ Fabii Valentis, missæ ad consules, haud superbæ:* sed *jucundior Cæcinæ moderatio fuit, quod non misisset.*

Ceterum Italia crudelius atque immanius, quam bello divexabatur: effusi passim per oppida et municipia Vitelliani, prædari, agere et ferre, vi et libidinibus grassari;

4 Rhenanus, *immoderatæ*. Forte operarum errore. *Brotier.*

NOTÆ

lium. Infra enim ait: 'Senatus legatione, quam ibi opperiri jusserat, audita.' *Pichen.*

[w] *Gaudio*] Quæ gaudium de victoria Vitellii, nomine senatus, testaretur; quæ *gaudio*, id est, gratulatione, fungeretur.

[x] *Ad Consules scriptæ*] Scripsit ad consules, absente principe, Fabius Valens, et quasi partes principis procul amoti sustineret, quemadmodum et Mucianus postea, velut alter imperator. Urget occasio, urget aliquando ipsa necessitas, et quæ aliis temporibus crimini darentur, tum certe decori et gloriæ tribuuntur, aut certe facile tolerantur.

Dum nutat principatus, nutat et gloria; et eorum fere est, qui favent, qui dare aut adimere possunt. Modestiores tamen et sapientiores sunt, qui dant omnia principi, et nihil sibi arrogant: in quo graviter erravit Antonius Primus, postquam vicit Vitellianos. Gloria principatus non dividitur; aut Cæsar aut nihil: dignior imperio qui vincit, dein fortunam relinquit aliis, aut spernit. Sed quis mortalium modum teneat in fortuna, in victoria, in gloria belli?

[y] *Immoderate*] Non superbe, non nimio aut immodico fastu, tanquam victoris insultantis aut superbe minantis, scriptæ.

[z] *Gratior Cæcinæ*] Quia invaluerat jam illo ævo, ut publice nemo ad consules aut senatum scriberet, præter principem: alii autem omnes ad istum. Itaque superbe se gessisse Valens visus, qui id fecit; modeste Cæcina, qui omisit.

Tale illud Hist. l. IV. de Muciano: 'Miserat et epistolas ad senatum, quæ materiem sermonibus præbuere. Si enim privatus esset, cur publice loqueretur?' *Lipsius.*

In tantis occasionibus, cum absente principe, plerumque *consilia post res afferantur*, non video cur vituperari debeat Valens, qui scribat, velut ex mandato tacito principis, et quidem modeste; hoc enim legatus agere debuit nomine principis, quod egisset princeps ipse, si præsens adesset. Nisi forte potius scribendum fuerit privatis amicis, senatoribus tamen, qui rem referrent apud senatum, sponte consulum.

[a] *Quam bello*] Quam bello civili vel externo fieri solet. Crudelius grassabantur Vitelliani, quam ob bellum, aut imperium tantum.

[b] *Spoliare, rapere*] Sic Suet. Vitel. 10. 'Nulla familiæ aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens; qui non contenti

avidi aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere, qui inimicos suos, specie militum,[c] interficerent. Ipsique milites, regionum gnari, refertos agros,[d] dites dominos, in prædam, aut, si repugnatum foret, ad excidium[e] destinabant; obnoxiis Ducibus[f] et prohibere non ausis: minus avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra et quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulator.

in omne genus flagitiorum promti, aut pretio emti, non rebus *sacris, non profanis* manus *abstinebant. Et extitere, qui sibi invisos* homines, *tanquam milites, occiderent. Ipsique milites, locorum scientes, opulentas villas,* et *locupletes colonos, in prædam, aut, si resisteretur, ad exitium postulabant; indulgentibus ducibus, et impedire non ausis: minus cupiditatis in Cæcina, plus vanitatis: Fabius avaritia et sordibus ignominiosus, ideoque alienis etiam flagitiis connivebat. Jam olim*

NOTÆ

epulo ubique publice præbito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera et plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem repræsentantes adversantibus.'

c *Specie militum*] Inimicos occidebant, velut armis civilibus immixtos invenissent: eos, quasi hostes armatos et in adversis partibus certantes, interficiebant: quod nefas.

Sed in id ferrum civile stringitur, ut pateant libera sceleribus spatia. Infra 85. 'Saturninus, Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Julianum, &c. ob simultates quibus causam partium prætendebat:' nempe privatis odiis diversas partes, ut in civili bello, obtendebat.

d *Refertos agros*] Intellige *prædia*, seu *villas*. Nam certe mense Aprili, vel Maio, poterant jam nocere frugibus; sed ea nondum præda fuit, aut opulentia, quam in villis et prædiis quærebant, quæ tum referta prioris anni copiis reperiebantur.

e *Ad excidium*] Interpretantur de morte et exitio dominorum. Sed sic capio, ut primo ipsos dominos domosque in prædam, dein si repugnaretur, in excidium destinarent. Nempe subvertere villas, domos, ac prædia vastare et exscindere parabant; non tamen hic præcise intelligi potest mors aut exitium ipsorum dominorum, sed tantum subversio et ruina. Attamen Suet. Vitel. 10. 'Verbera et plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem repræsentantes adversantibus.'

Ad excidium] *Exitium* hominum est, *excidium* agrorum et locorum, igitur vastitati et *excidio* destinabant oppida, municipia, agros, prædia, villas, domos, ni statim præda et opibus exsatiarentur.

f *Obnoxiis Ducibus*] Multis de causis obnoxii duces: quia scil. bello civili plus licet militi quam duci: quia duces scelere polluti, milite facinoroso indigent ad majora facinora perpetranda.

Quia iisdem sceleribus et majoribus polluti duces, quomodo arguant, et qua auctoritate prohibeant vesanum militem? quod explicat Tacitus præcipue de Valente: 'Valens ob lucra et quæstus infamis, eoque alienæ,' id est militum, 'culpæ dissimulator.'

Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum[1] peditum[g] equitumque, vis[2h] damnaque[i] et injuriæ, ægre tolerabantur.

57. Interim Vitellius, victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas[1] Germanici exercitus vires[2] trahebat. Pauci veterum militum in hybernis relicti, festinatis per

absumtis Italiæ opibus, solummodo peditum equitumque multitudo ingens, jacturæque et contumeliæ iniquo animo ferebantur.

Interea Vitellius victoriæ suæ ignarus, ceterum Germanici militis robur excibat, tanquam ad integrum bellum. Pauci veterani milites in castris seu præsidiis re-

1 Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Ms. Guelf. *tamen peditum.*—2 In Mss. Harl. Corb. *tantum peditum equitumque jus, damna, &c.* Mallet Acidalius, *tanta peditum equitumque vis.* *Tantum* omissum vellet Lipsius. Nihil peccat vulgata scriptura. *Brotier.*

1 Budens. *reliquias.*—2 Idem omisit *vires.*

NOTÆ

[g] *Tantum peditum*] Vulgatam non sperno. Ægre scilicet tolerabat Italia tantum peditum equitumque, atque eorum vim, damna et injurias. Sic supra: 'spoliare, rapere, vi et stupris polluere.' *Pichena.*

Hunc esse sensum puto: Cum jam pridem attritæ, seu absumtæ essent Italiæ opes, jactura bonorum non amplius metuebatur; sed solummodo violentia, sævitia, et injuriæ tot peditum equitumque, nulla disciplina coërcitorum, ægre tolerabantur.

Vel potius, Cum pridem attritæ essent opes Italiæ, jam nunc ægre sustinebatur tanta belli moles; tantaque armatorum multitudo, sævitia, damnaque et injuriæ vix tolerabantur, id est, sustentabantur; nam ægre ferre seu iniquo animo id pati insanum et superfluum. Quis enim tali bello resistat? Sic infra eod. l. 81. 'Tantum simul peditum equitumque, &c. speciem fortunæ principalis effecerant.'

Tantum] Sic capio: jam pridem attritæ opes Italiæ erant; itaque tum solummodo *peditum equitumque vis*, id est innumera multitudo, *damnaque et injuriæ ægre tolerabantur.* Ita tamen ut τὸ *vis* ambigue significare possit, simul et numerum, et violentiam.

[h] *Vis*] Forte ibi *vis* est tantum præcise numerus, seu multitudo ingens: nam *violentia* satis explicatur sequentibus vocibus: *damnaque et injuriæ, &c.* *Jam pridem attritis Italiæ* opibus, nunc solummodo *ægre tolerabantur vis*, seu multitudo ingens militum, quos secum trahebat Vitellius, *damnaque;* quæ quidem *damna*, non spectarent ad opes, quæ nullæ aut raræ supererant, sed ad loca ac prædia, seu agriculturæ instrumenta jumentaque; forte et ad personas, ut et *injuriæ.*

[i] *Damna*] Id est, Non jam metuebant copiis et opibus, quæ pridem exhaustæ erant; timebant incendia villarum, domorum, vim, cædes, stupra, raptus liberorum, servorumque et armentorum. His adde jacturam armorum, seu instrumentorum agriculturæ: hæc sunt *damna*, et *injuriæ.*

Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina[j] supplerentur. Cura ripæ[3] Hordeonio[4][k] Flacco permissa: ipse e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit: et, paucorum dierum iter progressus, 'prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum,' accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu,[l] 'ut libertum suum, Asiaticum, Equestri dignitate' donaret, inhonestam adulationem[5] compescuit.[6] Dein, mobili-

mansere, copiis propere conscriptis per Gallias, ut relictarum ibi legionum vocabula replerentur. Custodiendo Rheno Hordeonius Flaccus impositus: ipse Vitellius *e Britannico exercitu octo millia assumsit; et cum paucis diebus incessisset*, secundam apud Bedriacum pugnam *accepit*, et exitu Othonis finitum esse bellum. *Convocato exercitu, fortitudinem militum laudibus extollit. Flagitante exercitu*, ut libertum suum Asiaticum equestri decore ornaret, *turpem assentationem*

—3 Sic optime Pichena e Ms. Flor. In ceteris Mss. et veteribus editionibus, *cura belli*. Brotier.—4 Budens. *Phordeonio*.—5 Agr. pro *adul.* habet *petitionem*. —6 *Compescit* bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male Rhenanus,

NOTÆ

[j] *Ut remanentium legionum nomina*] Recte *nomina*: quia revera *nomina* tantum erant legionum, quæ viribus et milite inanes, et veluti simulacra legionum, ad deterrendos in speciem barbaros, ne Gallias invaderent.

[k] *Cura ripæ Hordeonio*] Itaque tum præfuit ille utrique Germaniæ, et utrique exercitui, superiori et inferiori.

[l] *Postulante exercitu*] Suet. scribit, *primo imperii die*, aliis et in hunc locum pugnantibus circumstantiis. *Savilius.*

Suet. Vitell. 12. 'Hunc adolescentulum mutua libidine constupratum, mox tædio profugum, cum Puteolis poscam vendentem deprehendisset, conjecit in compedes, statimque solvit, et rursus in deliciis habuit: iterum deinde ob nimiam contumaciam et ferocitatem gravatus, circumforaneo lanistæ vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit, et, provincia demum accepta, manumisit: ac primo imperii die, aureis donavit annulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.'

Consentiret Suetonius cum Tacito, si per *primum imperii diem*, intelligeret eum diem quo nuntium accepit Vitellius de morte Othonis: sed potius diem eum intelligit quo salutatus est imperator in Germania, apud Coloniam Agrippinensem.

Postulante exercitu] Non exercitu victore, ne erres: sed *vocata concione*, et coram illo exercitu, quem secum trahebat, laudat virtutem militum, qui vicerant in Italia: cujus decoris, quasi participes, etiam Germanici illi et Britannici, quos, velut *ad integrum* bellum, rapiebat.

Nondum advenerat Lugdunum, ubi mox *præsto fuere*, &c. *victricium victarumque partium duces*. Et ibi iterum victores duces laudat pro concione, et *curuli sua* circumponit: simul etiam

tate ingenii, quod palam abnuerat,[m] inter secreta convivii largitur; honoravitque Asiaticum annulis, fœdum mancipium et malis artibus[n] ambitiosum.

58. Iisdem diebus, 'accessisse partibus[o] utramque Mauretaniam, interfecto Procuratore Albino,' nuntii venere. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæsariensi[p] præpositus,

cohibuit. Dein levitate animi, quod publice recusarat, inter privatas epulas concedit: ornavitque Asiaticum annulis, impurum servum, et malis facinoribus ambitiosum.

Eodem tempore tabellarii nuntiavere, adjunctam esse *Vitellii* partibus utramque Mauretaniam, interemto procuratore Albino. *Luceius Albinus procurator datus a Nerone Mauretaniæ Cæsariensi, adjecta per Galbam Tingitanæ provinciæ*

compescuit. Brotier. *Compescuit* habent Gronovius et Ryckius: at hic præfert *compescit* ob sequens *largitur*.

NOTÆ

victos duces absolvit crimine fidei, seu perfidiæ.

[m] *Quod palam abnuerat*] Flagitium ac levitas Vitellii fuit, quod palam pro concione, et exercitui postulanti hoc decus liberto patronoque, negasset; dein statim temulentus, inter scyphos paucis amicis id concederet. Sic sæpe tamen olim data inter epulas servis libertas, sed forte merito, aut certe minore flagitio.

[n] *Malis artibus*] Id est, libidinibus et aliis flagitiis: nempe facilior et brevior via per malas artes ad divitias sub malis principibus. Sic de Tigellino Ann. l. XIV. 57. 'Validiorque in dies Tigellinus; et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret.'

[o] *Accessisse partibus*] Vitellii nempe.

[p] *Mauretaniæ Cæsariensi*] Mauretania Cæsariensis fuit pars orientalis Mauretaniæ regionis, et postea in duas provincias partita, nempe *Cæsariensem* et *Sitifensem*. Mauretania Cæsariensis proprie dicta, hodie *Telensin* et *Tenez* provinciæ regni Algeriani ad occidentem. Mauretania Sitifensis, hodie *Gezaira* vel *Alger* et *Bugia*, etiam provinciæ regni Algerii in Barbaria, sub clientela Turcarum. *Tillemonius.*

Mauretaniæ Cæsariensi] Mauretania ab ortu, flumine Mulucha celeberrimo terminatur; ab austro, Atlante monte poëtis decantatissimo: ab occasu, freto Herculeo, (quod nos *Strettum Gibraltar* vocamus,) a septentrionibus, mari Iberico.

Hujus Mauretaniæ Bocchus rex fuit, Jugurthino bello a Sallustio descripto clarus, unde ipsa Mauretania, quæ in ortum spectat, *Bocchiana* dicta, et *Cæsariensis* ab urbe Cæsarea, *Iol* ante vocata.

Quemadmodum regio *Bogudiana* appellata est, quæ in Atlantem et occasum vergit, antea *Sitiphensis* ab oppido *Sitiphi;* post *Tingitana*, ab oppido *Tingi*, cum provincia esse cœpisset sub Caio Caligula.

Infra: 'ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit,' &c. ex quo loco differentiam possis colligere. *Lupanus.*

Duæ Mauretaniæ] Quas sic diviserat Claudius, teste Dione l. LX. 'His actis, Claudius Mauros subditos in

addita per Galbam Tingitanæ[q] provinciæ administratione, haud spernendis viribus agebat. XVIIII.[1] cohortes,[r] quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia[s] et raptus apta bello manus.[t] Cæso Galba, in Othonem[2] pronus, non Africa[u] contentus, Hispaniæ, angusto freto[v] diremtæ, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus:[w] et 'deci-

cura, haud modicis copiis agitabat. Octodecim cohortes, quinque alæ, multa Maurorum auxilia aderant, per populationes et latrocinia idoneum bello agmen. Interfecto Galba, inclinans in Othonem, nec Africa se continens, Hispaniam, maris angustiis separatum, invadere parabat. Inde Cluvio Rufo timor, et præcepit, deci-

1 Male Ms. Guelf. XIIII. *cohortes.* Et Beroaldus, XVIII. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, XVIIII. In Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe, *decem novem cohortes,* inverso ordine, quem recte restituit Jac. Gronovius. *Brotier.*—2 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *in Othone.* Emendatum tamen altera manu in Ms. Harl. *Otho-*

NOTÆ

duas provincias divisit, unam ad Tingim, alteram ad Cæsaream, unde et nomen habent, et duobus equitibus Rom. permisit.' Quam tamen divisionem tribuit Plinius Caligulæ l. v. c. 1. qui potior auctor.

Mauretaniæ] Vertit interpres Gallicus, quasi Albinus sub Nerone præfuerit Mauretaniæ Cæsariensi, dein sub Galba, Tingitanæ, et quasi tum Tingitanæ provinciæ tantum præesset: quod falsum. Nam utrique provinciæ præfuit, cum occisus est. Et altera ipsi data a Nerone, altera addita a Galba fuerat.

Mauretaniæ] Vide notas l. I. 11.

[q] *Tingitanæ*] Mauretania Tingitana, provincia occidentalis Mauretaniæ regionis, ad Oceanum occidentalem, et ad mare Mediterraneum: hodie regna *Fez* et *Maroc,* in Barbaria ad occidentem. *Tillemon.*

[r] *XVIIII. cohortes*] Quæ *cohortes* haud dubie partim legionariæ, partim auxiliares erant, ut et *alæ:* quibus accedebat, ut rebus novis, *ingens numerus* indigenarum *Maurorum.* Infra: *Centuriones præmissi,* qui non nisi legionum fuere.

XVIIII. cohortes] Quæ cum quinque alis adæquant, aut etiam superant, numerum ac robur duarum legionum. Scil. utrique Mauretaniæ præerat Albinus.

[s] *Per latrocinia*] Id refertur tantum ad *Mauros,* non ad *cohortes,* seu *alas.* Inter auxiliares aderant Mauri.

[t] *Apta bello manus*] Magis *apta bello,* quam prœliis *manus;* nempe *per latrocinia, &c.*

[u] *Africa*] Africa Citerior, quæ etiam *Romana* dici potest, pars est septentrionalior Africæ partis, ad mare Mediterraneum et ad Oceanum occidentalem: hodie *Barbariæ* ora. *Tillemon.*

[v] *Angusto freto*] Fretum Herculeum, quod et Gaditanum, est inter Bæticam provinciam Hispaniæ, et Mauretaniam regionem Africæ Citerioris: hoc freto Oceanus occidentalis sive Atlanticus et mare Mediterraneum junguntur. Hodie vocamus *Détroit de Gibraltar:* est inter Andalusiam regnum Hispaniæ et Fezanum regnum: vulgo *Fez,* in Barbaria. *Tillemon.*

[w] *Cluvio Rufo metus*] Ne Albinus

mam legionem propinquare littori,' ut transmissurus, jussit: præmissi Centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, ' spreto *Procuratoris* vocabulo, Albinum[3] insigne Regis, et *Jubæ* nomen usurpare.'[x]

59. Ita mutatis[y] animis, Asinius Pollio,[z] alæ Præfectus,[a] e fidissimis[1] Albino, et Festus ac Scipio, cohortium Præfecti,[a] opprimuntur.[b] Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus littori, trucidatur:[2] uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset,

mam legionem accedere ad oram, *tanquam trajecturus* esset: *præire jussi centuriones, qui Maurorum studia conciliarent Vitellio: neque difficile fuit, ingenti per provincias Germanicarum legionum fama. Præterea vulgabatur*, contemto nomine procuratoris, Albinum diadema regium et Jubæ vocabulum sibi arrogare.

59. *Sic alienatis animis interficiuntur Asinius Pollio præfectus alæ, fidelissimus Albino, et Festus ac Scipio cohortium duces. Ipse Albinus, dum e provincia Tingitana pergit in Mauretaniam Cæsariensem, advectus ripæ, interimitur; conjux ejus, cum*

---

nem. Brotier.—3 Agr. *Albinus*.

1 Budens. *et fidissimus*.—2 Sic bene Mss. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. Male Mss. Reg. Agr. et editio princeps, *adpulsu litto-*

NOTÆ

simul et Hispaniam invaderet, qui scil. *in Othonem pronus*.

[x] *Albinum insigne regis, et Jubæ nomen usurpare*] Mauretaniæ præfuerunt Bogud et Bocchus reges, quibus deficientibus, Augusti munere, Juba successit, ejus Jubæ filius, qui ante Scipioni junctus, contra Cæsarem dictatorem bella gesserat. Itaque Albinus *Jubæ* nomen usurpabat. *Lupanus*.

[y] *Mutatis*] Nempe ad partes Vitellii.

[z] *Asinius Pollio, ... Scipio .... Præfecti*] Igitur auxiliares tantum regebant *præfecti*. Mirari subit, unde tam magna nomina in Africa? quo fato serviunt Regulo Jubæ, seu Albino Scipiones et Polliones? an cives illi, an socii tantum? Si auxiliares et socii illi, sentiam invaluisse jam apud provinciales, ut proceres etiam nomina Romana induerent, sive ex more et libidine assentandi rerum dominis, sive quia proceres illi civitate Rom. donati; etiam nomina Latina usurpabant, ut civibus Rom. magis decora. Sic Galli jam et Germani proceres civitatem et nomina Rom. usurpabant.

[a] *Alæ præfectus*] Sic dicitur *præfectus*, qui equiti imperat, indistincte, an sint equites auxiliares, an legionarii: sic *cohortium præfecti* dicuntur, cum de cohortibus sociorum agitur, non *tribuni*.

[b] *Opprimuntur*] Ab ipsismet, quibus imperabant; qui nempe conciliati a centurionibus præmissis a Cluvio. Sicque *mutati animi* erant.

simul interfecta[c] est; nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente:[3] [d] brevi auditu quamvis[4] magna transibat,[5] impar curis gravioribus. 'Exercitum itinere terrestri pergere' jubet: ipse Arare flumine devehitur,[e] nullo Principali paratu,[6]

se interfectoribus exhibuisset, una trucidata est; nihil eorum, quæ gererentur, Vitellio perscrutante: brevi attentione, quamvis magna transmittebat, haud sufficiens curis ingentibus. Agmen via terrestri incedere *jubet: ipse Arare amne defertur,*

ris trucidatus. Ms. Flor. *petiti appulsu littoris, trucidatur.* Brotier.—3 Sic bene Ms. Flor. Lipsius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *inquirente.* Corrupte Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *acquirente.* Idem.—4 Cod. Ryckii *in quamv. magn.*—5 Ita optime Puteolanus. In Mss. et editione principe, *transibant.* *Vi* ante *quamvis* addunt Mss. Flor. Corb. Reg. et editio princeps. *Brotier.*—6 Ita Ms. Corb. editiones veteres et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *apparatu.* At in margine Ms. Bodl.

NOTÆ

[c] *Uxor ejus . . . simul interfecta*] Vanum est irritare velle armatos et cædibus cruentos, idque sæpe exitiosum. Neque enim statim ut strictus est gladius, facile conditur. Sic Cæsonia, uxor C. Cæsaris confossa est, cum corpori mariti assideret ac lugeret, et filia ejus parietibus allisa: nec id simul cum cæde Caii patratum, sed paulo post, Josepho teste.

[d] *Nihil eorum quæ fierent, Vitellio anquirente*] Hoc dicit Tacitus, quia occisa uxor Albini, quasi per scelus, quod scil. debuit inquirere Vitellius, aut etiam punire.

Vel forte potius quia oppressa factio Albini maximi gravissimique momenti fuit pro partibus Vitellii; ideoque *anquirere* debuit. Nempe sic occupata fere tota Africa est, procurante Cluvio Rufo.

Quod tamen eximium facinus Cluvii, neque inquisivit, aut laudavit Vitellius, miro stupore, quia scil. 'impar curis gravioribus.'

[e] *Arare flumine devehitur*] Puto, tum imperii seu victoriæ insignia fluctibus abrepta, Suet. Vit. 9. 'Laurea quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit.' Et addit infra Suet. 10. 'Perque flumina delicatissimis navigiis, et variarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos opsoniorum apparatus,' &c. vehebatur.

Puto, *lauream* tum sibi ipse circumdederat cum de victoria legatorum audisset, quam lauream, in urbem advectus, in sinu Jovis Capitolini forte deponeret; quæ in *profluentem* Araris *excidit;* quod omen fuit instabilis fortunæ.

Dederat ipsi coronam Gallia, quam et Gallus ipsi ademit, nempe Antonius Primus, Tolosæ natus, teste Suetonio, quodam fatorum ordine invicto et incomprehenso.

Forte et *lauream* eam induerat, exemplo Julii Cæsaris, ut et gladium ejusdem Cæsaris e templo Coloniæ rapuerat, ut his insignibus tamen Cæsar esset; sic ut orator fuit, qui Ciceronis uxorem duxerat; ut philosophus et sapiens, qui lychno Epicteti utebatur.

Arare] Arar fluvius Belgicæ, Celticæ, sive Lugdunensis, et Narbonensis regionum Galliæ, in Rhodanum fluvium se exonerat. Hodie *la Saone*, in præfecturis majoribus Campaniæ,

sed vetere egestate conspicuus:[f] donec Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ Rector, genere illustri,[7] largus animo et par opibus,[g] circumdaret Principi[8 h] ministeria, comitaretur[i] liberaliter; eo ipso ingratus,[j] quamvis odium Vitellius

nullo imperatorio cultu, sed prisca paupertate insignis: donec Junius Blæsus Lugdunensis Galliæ legatus, stirpe nobili, natura munificentissimus, et par divitiis, ministros adjungeret Imperatori, et liberali comitatu stiparet deduceretque; eo ipso invi-

additum, *paratu*.—7 Ms. Agr. *illustris*.—8 Brotierus habet *Principis*, et sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus, Ryckius et recentiores. In Mss. Flor.

NOTÆ

Burgundiæ ducatus et comitatus, atque Lugdunensis, in regno Franciæ et acquisitis. *Tillemon.*

[f] *Vetere egestate conspicuus*] Sic dicit Tacitus, quia paupertas præcise non inhonesta est, immo decora ut cum maxime in principe, si *cetera ad hanc formam* essent, si egregiæ artes accederent. Et potuit certe Vitellius imperii potens statim undecumque accipere aut rapere opes, quibus sibi *principalem paratum* circumdaret: sed ut dicit Tacitus, 'si luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres.'

Itaque decorus adhuc et *conspicuus* Vitellius priori *egestate*, hoc sensu. Sic Galba antea, neque regium paratum, aut supellectilem, vel ministros Neronis sibi circumdari passus est, nisi cum accessit magister dominationis, T. Vinius; qui magnificentiam decoram esse principi admonebat, forte non tam amore principis, quam cupiditate opum, quas jam rapiebat animo, affectu, oculis.

Et Galba non sine laudabili disciplina severitatem et paupertatem priscam retinebat: quippe qui sic parceret opibus publicis, si perinde ministrorum seu pædagogorum libertorumque manus retinere valuisset.

Prisca egestate conspicuus] Suet. Vit. 7. 'Satis constat, exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore et liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocaret: utque ex aure matris detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas.'

[g] *Par opibus*] Ingens animo, opibus, et qui magnitudine animi fortunam et opes exæquaret. Multi sufficiunt parandis aut perdendis opibus, pauci possidendis aut impendendis, ut decet, magnis divitiis pares. Pauci supra opes, multi infra fortunam, et sæpe nimio ejus splendore perstringuntur, obruuntur.

Par opibus] Vertit Interp. Hisp. quasi pares animo possideret opes. Sed non id præcise Tacitus. Si quidem discrimen est, fuit *largus animo* Blæsus, et *par opibus:* at forte non pares animo opes habuit. Opibus recte et magnifice utebatur; sed potuit ille et majoribus splendidissime uti: nam et imperio ipse par visus postea.

[h] *Circumdaret Principi*] Recte, *circumdaret principi:* neque scripsisset, *principis*, sed ministeria principalia, vel *ministeria principatus*, ut infra de filio Vitellii: cinxitque 'cunctis fortunæ principalis insignibus:' Et l. I. 'Ministeria principatus per libertos agi solita.'

[i] *Comitaretur*] Vertit nobil. Har-

vernilibus[9] [k] blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni victricium victarumque partium Duces. Valentem et Cæcinam, pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit.[1] Mox

sus, quamvis offensionem dissimularet tegeretque Vitellius blandimentis servilibus. Obviam facti Lugduni duces partium victricium victarumque. Valentem et Cæcinam, pro concione celebratos, in tribunali sibi prope assidere jussit. Mox uni-

Corb. et editione principe, *Principi*.—9 Sic optime Ms. Flor. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. *juvenilibus*. In Mss. Reg. et editione principe, *humilibus*. Quod quoque additum margini Mss. Harl.

NOTÆ

læsus, quasi ipsemet Blæsus Vitellium cum magnifico et splendido paratu comitaretur; seu ipsemet se comitem honorificum adhiberet.

Alii capiunt, quasi comitatum splendidum Vitellio Blæsus adjungeret circumdaretque: et forte utrumque verum est; ita ut simul Blæsus et splendida principi ministeria magnificumque et regium apparatum ipsi circumdaret, et simul se ipsi comitem splendidum adjungeret.

j *Eo ipso ingratus*] Gratum Vitellio non erat, privatum hominem ipso principe splendidiorem conspici, eique egestatem quodammodo exprobrare. *Pichena.*

Nonnulla officia meritaque in principem ingrata principi; omnia enim infra fastigium fortunæ suæ putat, eaque vel sibi debita, vel ex suo sibi collata existimat; et qui magnifice meretur de principe, nimis in principem sibi arrogare videtur; sic quasi privato major, et veluti se dominantis principem fert: itaque *eo ipso ingratus*.

Eo ipso ingratus] Quod nempe opibus, paratu, splendore, ac magnificentia præniteret Blæsus privatus, et quod tam *largus animo* esset, ut etiam principi elargiretur opes, quo certe principem præcellebat, non sine æmulatu Vitellii, qui egestate et socordia perinde despiciendus.

k *Vernilibus*] *Servilibus:* nec certe aliter abblandiri potuit Vitellius, nisi serviliter et vernarum more; ut qui nec ingenio, nec vi ulla, aut constantia, vel auctoritate, aut fama, existimatione præpolleret, nisi forte flagitiorum, et apud similes flagitiosos.

Audi verniles ineptias hominis. Suet. 7. 'Creditores non nisi terrore calumniæ amovit: cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti injuriarum formulam, quasi calce ab eo perculsus, intendisset,' &c.

Ibid. 'Mulionibus ac viatoribus præter modum comis: ut mane singulos, jamne jentassent, sciscitaretur, seque fecisse ructu quoque ostenderet.'

l *Curuli suæ circumposuit*] Ita ut medius inter legatos sederet in curuli Vitellius Imperator, legati vero Fabius et Cæcina sellis, forte minus altis, et quæ forte non curules aut eburneæ essent, aut non eodem ornatu. Nam *curules* etiam floribus et corollis ornabantur; attamen in eodem tribunali sedebant legati victores cum Vitellio principe: id testimonium virtutis, id gloriæ decus victoribus ducibus concedebatur.

Curuli suæ] Etiam imperatorum temporibus consules habuere *sellas curules*, solo forte ornatu dispares.

'universum exercitum[m] occurrere infanti filio'[n] jubet: perlatumque[10 o] et paludamento[p] opertum sinu retinens, *Germa-*

versum exercitum obviam ire puero filio *præcipit: circumlatumque et paludamento indutum, gremio complectens,* Germanicum *vocavit, circumdeditque* illi

Bodl. Jes. *Brot.*—10 Ita Mss. Flor. Corb. editio princeps et recentiores.

NOTÆ

Libera Rep. etiam prætores, et ædilium quidam. *Savilius.*

Curuli suæ] Ita ut eodem tribunali adessent legati victores pro concione. Sedebat in curuli princeps Vitellius, legati forte stabant, sed cum insignibus, quibus conspicui forent. Stabant forte; alioquin eos quasi socios ac fortunæ principalis consortes seu collegas sic ascivisset, quod periculosum et æmulatui obnoxium.

[m] *Universum exercitum*] Nempe qui ex Germania cum ipso adventabat. Nam soli duces victricium victarumque legionum ei Lugduni occurrebant, non legiones ipsæ: in Italia remanserant.

Universum exercitum] Rebus prosperis nimius et vesanus Vitellius: non enim mittere debuit universum exercitum obviam νηπίῳ filio, qui adhuc infans, et nondum Cæsar erat: neque sic vocari sustinebat ipse Vitellius.

Debuit tantum mittere cohortes quasdam, ut olim Germanico Tiberius, teste Sueton. Calig. et tamen Germanicus *Cæsar* erat, atque *Imperator* prisco more, et ad secundum consulatum ac simul ad triumphum victor ipse ex Germania revehebatur.

Universum exercitum] Ne etiam intelligas de victore milite, sed tantum de reliquo illo exercitu, quem Vitellius ipse e Gallia seu Germania Britanniaque secum trahebat; ideoque et filium *Germanicum* appellavit: et id factum, dum Lugduni versaretur Vitellius.

[n] *Infanti filio*] Sueton. 6. vocat marem 'titubantia oris prope mutum et elinguem:' tum sex ætatis annos habuit, teste Zonara.

Filio] Puto, veniebat infans ex Italia cum legatis victoribus, et ipsum suum, quem ex Germania trahebat Vitellius exercitum, ire obviam filio jubet Lugdunum adventanti.

[o] *Perlatumque*] Id est, Vitellius, cum adventasset filius Lugdunum, una cum exercitu qui obviam processerat, ipsum perferebat, et *paludamento opertum sinu retinebat, &c.* nam ipse princeps non obviam ivit filio. Sed postquam ad se venisset filius, eum exornavit pallio militari; aut forte jam ante paludamento opertus erat filius, cum apud principia et inter signa incederet, stipante milite, cum ducibus primoribusque castrorum; et tum eum pater exornavit *cunctis fortunæ principalis insignibus.*

Quæ autem illa *insignia* fuerint in puero, parum compertum: nisi forte affuerint duodecim lictores, laureati fasces, et ceteri ministri regii, ut principi; et toga palmata seu triumphalis; forte et laurea in capite, exemplo patris, quam deponeret in Capitolio, ut triumphi, aut quasi triumphi paterni socius ac particeps.

[p] *Paludamento*] *Paludamentum* Varro dixit insignia et ornamenta militaria. Dictum etiam *Sagum,* et *Sagulum,* et *Chlamys.* Nec solum impera-

nicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus: nimius honos[q] inter secunda, rebus adversis[r] in solatium[11] cessit.[s]

60. Tum interfecti Centuriones[1t] promtissimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio per Illyricos[u]

omnia fortunæ imperatoriæ decora: quod *nimium decus inter prospera, rebus improsperis* tamen illi *in solatium vertit.*

Tum interemti centuriones strenuissimi Othonianorum: unde maxima in Vitellium offensio per Illyrica castra. Etiam et reliquæ legiones contagione, et æmu-

Puteolanus, ut et Mss. Bodl. Harl. Jes. omisere copulam, *que.*—11 Conjicit Dureau, *in exitium:* 'honneur excessivement ridicule, quand même il eût conservé sa fortune; bien funeste, quand il l'eût perdue.' *Brotier.*

1 Perperam Ms. Reg. *interfectis centuriones.* Editio princeps, *interfectis centurionibus.* Inde frustra tentabat Freinshemius, *interfecti ex centurionibus.* Brot.

NOTÆ

torum erat paludamentum, sed etiam tribuitur aliis militibus.

Forma paludamenti erat, ut extrema longitudinis essent utrimque angusta, imis latioribus, color ejus eximius et e cocco: erat etiam aliquando album, sed sæpius puniceum: quo colore, forte et magnitudine, præcellebat haud dubie paludamentum imperatoris.

Paludamento opertum] Dicit *opertum*, quia sex tantum annos natus erat. Sicque puer magis *paludamento opertus* aut involutus, quam indutus videbatur.

Paludamento] Ut in bello, et quia filius imperatoris, ac velut in oculis exercitus recens victoris, et quasi ad triumphum se referentis.

q *Nimius honos*] *Nimius*, ut infanti et filio Vitellii; *nimius*, ut inter res summas et arduas et adhuc incertas; nimis tum abblandiente fortuna, ut diu sibi constaret, ac nondum satis firmata, et quæ statim Vitellium desertura fuit.

Nimius honos inter secunda] Virg. Æn. I. 'Hoc equidem occasum Trojæ, tristesque ruinas Solabar, fatis contraria fata rependens.'

r *Rebus adversis*] Quemadmodum et pater usurpavit, qui sævienti per ludibrium tribuno respondit, *Attamen tuus Imperator fui:* et hoc solum ex dignitate et prosperis relinquitur, quod rebus adversis tamen splendori et solatio sit ea gloria.

s *In solatium cessit*] Non enim longo tempore superstes fuit, imperante ejus cædem Muciano: Hist. lib. IV. *Savilius.*

t *Centuriones*] Nempe centuriones legionum quæ pro Othone certarunt. Neque ausi sunt statim interficere centuriones prætorianorum.

u *Per Illyricos*] *Electi* Illyrici exercitus tendebant Romæ, cum occisus est Galba ab Othone; et haud dubie promtissima illa *vexilla* pro Othone, et in cædem Galbæ; et horum *centuriones* nunc occiduntur a Vitellio: hinc *alienatio per Illyricos exercitus.*

Per Illyricos] Quia ex Illyrico præsertim excitæ legiones Othonianæ, quæ prælio affuerunt.

exercitus. Simul ceteræ legiones[v] contactu,[w] et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit,[x] donec auditi, necessariis[y] magis defensionibus quam honestis uterentur. Proditionem[z] ultro imputabant; 'spatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ' assignantes, et Vitellius credidit de perfidia,[a]

latu in Germanicos exercitus, bellum cogitabant. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum mœsta exspectatione, ut reos, *squallentes distulit, donec admissi, necessariam magis defensionem obtenderent quam decoram. Perfidiam* ipsi *ultro imputabant:* spatium immensæ ante pugnam viæ, fessos et exhaustos *labore* Othonianos, *promiscue* locata inter milites curricula, et multa *quæ* fortunæ *erant*, arti et dolo suo *tribuentes, et Vitellius fidem habuit de fraude, et* tamen

NOTÆ

[v] *Ceteræ legiones*] Præcipue legiones Orientis *bellum meditabantur*.

[w] *Contactu*] Vertit clar. Harlæus, quia aliæ legiones prope tendebant, seu propius aberant. Intelligendæ præsertim legiones Mœsiæ, Pannoniæ, et Dalmatiæ. Et *contactus* potius forte intelligendus de labe et contagione animorum, quam de contactu locorum aut castrorum. Et legiones Orientis non admodum vicinæ Illyricis.

Eadem labes civilis, scil. belli, omnium militum animos infecerat: volebant arma civilia, prædam, et præmia, non otium aut stipendia. Erant ægri animi et rerum novarum avidi: idque moliebantur legiones jam olim, cum exstinctus est Augustus.

Quia nempe pertæsi erant viri militares pacem et otium, nisi constanter obstitisset cunctatio seu prudentia senis sagacisque Tiberii. Nunc morte Neronis, ultimi Cæsarum, 'qua data porta ruunt' in scelus, in exitium Reipub.

[x] *Squalidos tenuit*] Quasi rei essent majestatis, aut sic existimarentur: nempe squallorem et sordes induebant rei, donec absolverentur. Magnum *fidei crimen* inter arma civilia; quod tamen sæpe potius fortunæ crimen fuit.

[y] *Necessariis*] *Necessariæ* erant illæ defensiones, quia victi illi, et quia salus agebatur; non autem *honestæ*, quia perfidiam et proditionem ultro fatebantur, ac Vitellio imputabant. Hoc certe fœdum et turpe viris eximiis, attamen necessarium, præsertim apud talem Cæsarem.

[z] *Proditionem*] Prodidisse se Othonem affirmabant, nempe consuluisse *spatium longi itineris, fatigationem, permixtum vehiculis agmen, &c.* quæ fortunæ erant, *suæ fraudi assignabant*. Quæ magis *necessaria* defensio, quam *honesta*.

[a] *Credidit de perfidia*] Credidit, id est, credere se finxit; nam falsa erat perfidia eorum adversus Othonem, vera autem fides.

Ideo Vitellius fidem eorum absolvit, quod scilicet fidi fuissent Othoni contra se ipsum. *Fidei* enim *crimen*, ut ait lib. præced. 'gravissimum' erat 'inter desciscentes.' *Pichena.*

Vitellius vere credidit de fraude: scil. 'pleraque fortuita fraudi suæ assignantes;' hos duces perfidos ad

et fidem absolvit.[b] Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate[c] et ignavia excusatus. Mario Celso

fidei veniam condonavit. Salvius Titianus frater Othonis nullum periculum subiit, caritate et inertia defensus. Marius Celsus consularem dignitatem retinet: sed

NOTÆ

ultimum fuisse credidit, et eos absolvit *fidei* crimine, quam Othoni prius præstiterant: quo scil. crimine, nullum gravius inter desciscentes. Hist. l. I. 59. *Salinerius.*

Quod revera fides fuerat, Vitellius perfidiam fuisse persuasus, sub hujus nomine illam absolvebat. *Acidal.*

Credidit de perfidia] Quia natura facilis et credulus Vitellius, et quia sibi facile quisque persuadet quod sibi utile est. Et præsertim rebus secundis, sibi Vitellius statim adulatur ultro, et a suis partibus stare debere omnes facile sibi persuadet.

Hinc de perfidia credidit Vitellius, et a seipso delusus, *fidem* illorum *absolvit*. Igitur nomine et specie perfidiæ, *crimen fidei* in Othonem ducibus condonavit ac remisit.

Credidit de perfidia] Credidit de perfidia in Othonem: nempe et fidem eorum in eundem Othonem (si fuit) absolvit; vel credidit de perfidia in Othonem, et fidem in se, quæ crimen fuit, absolvit Vitellius.

Credidit] Ducibus credidit de perfidia, et *absolvit* qualem aut quomodocumque *fidem* habuissent.

Credidit de perfidia] *Credidit* nempe de *perfidia* in Othonem, et tamen *fidem* indistincte *absolvit*. Vel sic intellige: si non irridet Tacitus Vitellium, debuit certe ille, et intererat ipsius, *de perfidia* ducum confitentium, saltem palam et in speciem credere, aut videri credere: scil. strictius firmandæ reconciliationis causa cum talibus viris.

Interfuit etiam Vitellii credere et absolvere fidem ducum in Othonem, si forte erat, et sibimet imputare exemplum talis fidei, quemadmodum Celsus exemplum suæ fidei in Galbam imputavit Othoni. Sicque exemplum fidei in priorem principem, similis fidei in Vitellium clarum certumque documentum esse debuit.

[b] *Fidem absolvit*] Quomodo fidem absolvit, si credidit de perfidia? an fidem in Othonem absolvit? an fidem in se? In se fidem non absolvit, quia meritum fuit, non scelus. Puto, Vitellius talia facile transibat, 'impar curis gravioribus.'

Itaque, quia fatebantur *perfidiam*, huc facile inclinavit, ut crederet; at si fides fuit in Othonem, etiam pari facilitate eos absolvit. Immo pari socordia Vitellius, et de perfidia clarissimorum virorum credidit, et fidem eorum in Othonem principem absolvit, quasi fides crimen esset.

Vitellius credidit de perfidia leviter pro ingenio suo, et eos tamen absolvit, et illis condonat fidem quasi scelus.

Forte quasi diceret Vitellius: Crediderim ultro, mihi prodidistis Othonem: quicquid sit, parco vobis, etiam et fidem vestram absolvo.

Debuit certe Vitellius credere de bono affectu ducum in se, aut sic videri, et simul laudare et absolvere indistincte fidem talium virorum, si saperet. Et hoc forte voluit Tacitus.

Fidem] Veræ fidei obtendebant falsam perfidiam. *Credidit* tamen *de perfidia*, aut credere voluit, *et* tamen *fidem*, si quæ fuit, etiam *absolvit*.

[c] *Pietate*] Amore seu caritate in fratrem.

Consulatus servatur: sed creditum[2] fama, objectumque mox in Senatu Cæcilio Simplici, 'quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi,[d] voluisset.' Restitit Vitellius; deditque postea Consulatum Simplici innoxium et inemtum. Trachalum[e] adversus criminantes Galeria,[3] uxor Vitellii,[f] protexit.

61. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus[1] quidam, e plebe Boiorum,[2] [g] inserere sese Fortunæ[h] et provocare arma Romana, simulatione Numinum au-

vulgo creditum, exprobratumque mox coram patribus Cæcilio Simplici, quod eam dignitatem pretio redimere, nec sine pernicie Celsi, concupiisset. *Repugnavit Vitellius; concessitque deinde consulatum Simplici, innocentem, nec pecunia emtum. Galeria conjux Vitellii defendit Trachalum adversus accusatores.*

Inter pericula clarissimorum virorum (turpe dictu) Mariccus quidam, e vulgo Boiorum, ausus est immiscere se fortunæ, et lacessere potentiam Rom. assimulata

2 Ita libri omnes. Mallet Freinshemius, *famæ*. Tentat Lipsius, *deditum fama*.—3 Sic vulgo Mss. et recentiores editiones. In Ms. Bodl. et veteribus editionibus, *Galleria*.

1 Sic Mss. Flor. Guelf. Bodl. Corb. editiones veteres et recentiores. In Ms. Jes. et Rhenanus, *Maricus*. Ms. Reg. *Mauricus*. Ms. Agr. *Mariceus*.

NOTÆ

[d] *Nec sine exitio Celsi*] Quod pronum et facile videbatur ob eximiam Marii Celsi virtutem, cui invidere potuit Vitellius, ultro ac natura sævus, præsertim irrepentibus dominationis magistris. Ille tamen pravitati Cæcilii *restitit* hactenus.

Nec sine exitio Celsi] Infra, vanitatis arguitur Simplex: et forte accusabat Celsum apud Vitellium, ut qui fidus Othoni fuisset, sicque ipsi *exitium* parabat: sed virtus Celsi ac fides ejus eximia in principes, vicit Cæcilii scelus. Et 'restitit Vitellius; ... quanquam ad omnes suspiciones pavidus.'

[e] *Trachalum*] Qui auctor orationis ab Othone Roma profecturo habitæ ad populum, Hist. I. *Savil.* Hujus Trachali meminit lib. præc. nominis ergo similitudo, et Galeriæ erga Trachalum favor, suadent, ut opinemur fuisse inter eos aliquam propinquitatem. *Pichena.*

[f] *Uxor Vitellii*] Suet. Vit. 6. 'Duxit mox Galeriam Fundanam prætorio patre.'

[g] *Boiorum*] Boii populi, aliquando pars Arvernorum, Biturigum, Cuborum, et Æduorum populorum, in Aquitania prima et Lugdunensi prima Galliæ provinciis. Hodie pars diœceseos archiepiscopatus *Bourges* et pars episcopatuum *Clermont* et *Autun*: vel secundum divisiones temporales, hic nunc est provincia *Bourbonnois* et pars septentrionalis *Arverniæ*. Tillemon.

[h] *Inserere sese Fortunæ*] Vertunt, quasi fortunæ principali se insereret, quasi de occupando imperio cogitaret: quod falsum. Asserebat Gallias in libertatem; nihil aliud.

sus est. Jamque 'assertor Galliarum et Deus,' (nomen[3] id sibi indiderat,) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat;[i] cum gravissima civitas,[j] electa juventute,[k] adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam[l] multitudinem disjecit. Captus in eo prælio Mariccus ac mox feris objectus,[m] quia non laniabatur, stolidum vulgus invio-

divinitate. Jamque vindex Galliarum, et Deus, *(id vocabulum sibi imposuerat,) commotis octo millibus hominum, vicinos Æduorum vicos raptabat; cum sapientissima civitas, delectu habito, additis cohortibus Vitellio, lymphatam turbam profligavit. Captus in ea pugna Mariccus, ac deinde bestiis expositus, quia non lacerabatur,*

—2 Ms. Agr. *Heduorum*.—3 In omnibus Mss. et veteribus editionibus, *nam id sibi indiderat*. Beroaldus emendavit, *nomen*. Mallet Cl. Ernestus, *nam id sibi indiderat nomen*, vel *nominis*.

NOTÆ

[i] *Trahebat*] Raptabat, deprædabatur. *Trahere*, hic est agere et ferre. Interdum significat trahere in eadem, seu in partes easdem compellere, vi, metu, aut favore.

[j] *Gravissima civitas*] Id est, sapientissima, et quæ omnia summo consilio et prudentia agebat: et hoc dictum non sine magno honore nostræ Galliæ, ut olim de Spartana civitate.

[k] *Electa juventute*] Id est, exercitu.

[l] *Fanaticam*] Sic Florus l. III. c. 19. ubi de bello Servili: 'Syrus quidam nomine Eunus, (magnitudo cladium facit, ut meminerimus,) fanatico furore simulato, dum Syriæ Deæ comas jactat, ad libertatem et arma servos, quasi numinum imperio, concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure et igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primum duo millia ex obviis; mox jure belli fractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum,' &c.

[m] *Ac mox feris objectus*] Ex hoc loco potest intelligi, quid sit *objici*, vel *subjici* feris; nam utrumque dicitur. Dicebantur itaque *objici*, vel *subjici* feris, qui eis dilaniandi tradebantur, ut Danielem et Divum Dionysium feris objectos legimus.

Aliud erat in ludum venatorium damnari. Nam tum pugnandum erat cum bestiis, et hi *ad bestias damnati* dicebantur. Unde *bestiarii* vocati a Suetonio, qui cum bestiis pugnabant, et ludus bestiarius, in quo *bestiarii* depugnabant.

Plinius epist. 10. 'Quidam vel in opus damnati, vel in ludum, publicorum servorum officio funguntur.' *Lupanus*.

Sic olim Scipio exemplo patris sui Æmilii Pauli, qui Macedones vicerat, ludos fecit, transfugas atque fugitivos bestiis objecit, auctor Florus ex Liv. 51. Sic apud Sen. epist. 7. 'Mane leonibus et ursis homines, meridie spectatoribus suis objiciuntur.'

Quibus in locis confundunt auctores, *objicere feris* damnatos, et *ad bestias dare*, cum venationis pugna populo exhibetur, ut est ex Appione apud Gell. l. v.

In eo autem discrimen esse videtur, quod *bestiis objectus*, ut Mariccus hoc loco, homo imbecillus a valentissima bestia laniatur; *ad bestias datus*,

labilem credebat, donec, spectante[n] Vitellio, interfectus est.

62. Nec ultra in defectores,[o] aut bona cujusquam, sævitum: rata fuere eorum, qui acie[1] Othoniana ceciderant, tes-

imperita plebs sanctum et inviolatum rebatur, donec in conspectu Vitellii interemtus est.

Nec ultra grassatum in rebelles, aut in cujusquam opes: valida fuere testamenta eorum qui in prælio Othoniano cæsi erant, aut rata *lex iis* qui *nullo condito testa-*

1 Ms. Corb. et editio princeps, *in acie Oth.*

NOTÆ

plerumque præclaram bestiam venabulo transverberat: qua vero pugna, docet Cassiodorus Var. l. v. et illo casu, qui certationis discrimine pœnam luisset, culpæ vacuus et pœnæ ulterius erat.

Ceterum Mariccus, quod plebem ad arma concitasset, legitime punitus est. Paulus enim ait: 'auctores seditionis et tumultus, populo concitato, pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut feris objiciuntur, aut in insulam deportantur.' L. III. 8. D. de pœnis.

Erant autem hæ diversæ puniendi formæ, in furcam sive crucem tolli, et feris objici, quamvis et qui objicerentur cruci affixi forent, quo facilius a bestiis laniarentur, ut indicat Martial. l. I. Ep. 7. 'Nuda Caledonio sic pectora præbuit urso, Non falsa pendens in cruce Laureolus.'

At bestiis subjectus Mariccus, non laniabatur, scil. forte, quod citrium dicto pœnæ die sumsisset, vel quod ferarum ora aspergi chalcantho curasset.

Legimus enim apud Hermolaum ex Athenæo, l. III. c. 5. in Ægypto horrendis animalibus objectos prædones, qui theatrum ingressuri citrium a muliercula datum comedissent, mali nihil quicquam ab illis passos esse. Plinius de chalcantho quoque l. XXXIV. c. 12. scribit. *Vertranius.*

Ac mox feris] *Captus* Mariccus, et tractus ad Vitellium, qui nondum in urbem adventarat, quia ipsi feræ pepercissent, et stolidum vulgus inviolabilem crederet: nec occisus, nisi in conspectu Vitellii, cum forte adhuc in itinere esset. Vel tractus in urbem erat et feris objectus, quæ cum eum velut inviolatum non vorarent, mox in oculis Vitellii interfectus est.

[n] *Donec spectante*] Forte fuerat feris objectus, absente Vitellio, sive in urbe sive in provincia: et cum non laniaretur, putareturque inviolabilis apud vulgus, tandem mox, præsente et *spectante Vitellio*, ferro interemtus est.

[o] *Nec ultra in defectores... sævitum*] Cicero pro M. Marcello: 'Non enim jam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ. Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam, gladium vaginæ vacuum in urbe non vidimus. Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ; ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conservat quos potest.'

Nec ultra in defectores sævitum] Id nihil pertinet ad Mariccum aut Æduos, sed id connectendum statim post ea quæ præcessere, c. 60. Tracta-

tamenta, aut lex intestatis: prorsus, si luxuriæ[2] temperaret,[3] [p] avaritiam non timeres. Epularum fœda et inexplebilis[4] libido:[q] ex urbe atque Italia[r] irritamenta gulæ[s] gestaban-

mento interierant: omnino si luxu abstineret Vitellius, *cupiditatem* ejus *non metueres. Turpis et nusquam satiata cupido conviviorum: ex civitate atque ex Italia incitamenta voluptatum ac luxuriæ afferebantur, strepentibus ab utroque pelago viis:*

2 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editiones veteres et recentiores. Male in Mss. Harl. Bodl. Jes. *luxuriam.*—3 Beroaldus, *temperares.*—4 Mss. Harl. Guelf. *inexpiabilis.* Altera manu in Ms. Harl. emendatum, *inexplebilis.*

NOTÆ

lum adversus 'criminantes Galeria uxor Vitellii protexit.' Nec ultra in defectores sævitum,' &c.

p *Si luxuriæ temperaret*] Suet. Vitel. 10. 'Egregie prorsus atque magnifice, et ut summi principis ostenderet spem, nisi cetera magis ex natura, et priore vita sua, quam ex imperii majestate, gessisset.' Hinc etiam c. 17. 'Aliis incendiarium et patinarium vociferantibus:' sic scil. luxuriam et gulam ipsi exprobrabant, cum occideretur, et incendium Capitolii, quod pari audacia exprobrarent Flavianis, si victi fuissent.

Si luxuriæ temperaret] Dio Vitell. 'Addendum videtur, domum auream Neronis non ei satisfecisse; cumque nomen vitamque ejus et mores laudaret, hac in re tantum reprehendebat, quod diceret eum male habitasse, et usum fuisse parvo vilique paratu. Vitellium uxor Galeria irridere solebat, quod raro ornatu regio uteretur.'

q *Inexplebilis libido*] Suet. Vitell. 13. 'Præcipue luxuriæ sævitiæque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in jentacula, et prandia, et cœnas, comissationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine.'

Idem Suet. Vitel. XIII. 'Ut autem homo non profundæ modo, sed intempestivæ quoque ac sordidæ gulæ, ne in sacrificio quidem unquam aut itinere ullo temperavit, quin inter altaria ibidem statim viscus et farra pæne rapta a foco manderet, circaque viarum popinas fumantia opsonia, vel pridiana atque semesa.'

r *Ex urbe atque Italia*] Simile de Nerone l. xv. 37. 'Volucres et feras diversis e terris, et animalia maris Oceano abusque petierat.' Genus istud hominum sugillat Sen. Epist. 60. 'Quamdiu unius mensæ frumentum' (alii lib. *instrumentum*,) 'multa navigia, et quidem non ex uno mari, subvehent?' *Gruterus.*

Ex urbe] Ex urbe ipsa et Italia, simul et ex omnibus provinciis advehebantur *irritamenta gulæ.* Nam *ab utroque mari* strepebant itinera.

s *Irritamenta gulæ*] 'Patinam quidem unam apparavit, in quam impendit decem millia aureorum, linguis, cerebrisque, et jecoribus piscium, et quarundam avium in eam conjectis. Hanc Patinam, cum fictilis esse non posset, propter magnitudinem, argenteam fecit, eaque diu permansit, veluti res Diis consecrata, quousque Adrianus eandem conspicatus, tolli ac conflari jussit.' X. millia aureorum, sunt 25,000. coronati, seu 75,000. libræ.

tur, strepentibus ab utroque mari[t] itineribus: exhausti conviviorum[u] apparatibus principes civitatum:[v] vastabantur ipsæ[5] civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum et contemtu Ducis.[w] Præmisit in urbem edictum,[x] quo vocabulum *Augusti* differret,[y] *Cæsaris*

eversi opibus ac fortunis primores urbium grandi paratu epularum: iisdem *exhauriebantur et ipsa oppida: desciscebat ab opere et fortitudine miles, consuetudine deliciarum et fastidio* ipsius *principis. Præmisit Romam edictum, quo nomen*

5 *ipsæ* deest in Budens. et Puteol.

NOTÆ

[t] *Ab utroque mari*] Utrumque mare vocatur mare Superum, sive Adriaticum, nunc *sinus Venetus*, in cujus intimo sinu Venetiæ sitæ sunt; atque mare Inferum sive Tuscum aut Tyrrhenum. Nisi de Ionio atque Ægæo mari malis intelligi. *Lipsius.*

Quidni Oceanum intelligas et Mediterraneum mare? Id explicare videtur Suet. cum dicit a *Carpathio usque fretoque Hispaniæ, &c.*

[u] *Exhausti conviviorum*] Dio Vitell. 'Fuit tempus principatus Vitellii nihil aliud quam ebrietas et commissationes. Pretiosissima quæque undique terra marique perquisita adeo opipare apparabantur, ut omnes cupediæ ex eo nunc etiam *Vitellianæ* vocitentur.'

[v] *Principes civitatum*] Sic Suet. Vitell. 13. 'Indicebat autem aliud alii eadem die; nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummum constiterunt. Famosissima super ceteras fuit cœna ei data adventitia a fratre: in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium, apposita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitudinem *Clypeum Minervæ* αἰγίδα πολιούχου dictitabat. In hac scarorum jecinora, phasianorum et pavonum cerebella, linguas phœnicopterum, murenarum lactes, a Carpathio usque fretoque Hispaniæ per navarchos ac triremes petitarum, commiscuit.' Quadringena millia sunt nobis 10,000. coronati, seu 30,000. libræ.

[w] *Ducis*] Scil. Imperatoris Vitellii. Flagitium ducis æmulantur ignavi et improbi ad tempus; dein tandem boni et improbi pariter eum contemnunt; in id tantum consentientes simul conspirantesque.

[x] *Præmisit in urbem edictum*] Eo edicto respondere videtur Vitellius SCto. super honoribus sibi decretis. Dixit enim superius: 'In Senatu cuncta, longis aliorum principatibus composita, statim decernuntur.' Inter quæ vocabulum Augusti Cæsarisque fuisse credendum est. *Pichena.*

Sic tamen Suet. Vitell. 8. 'Consentiente deinde etiam superioris provinciæ exercitu, qui prius a Galba ad Senatum defecerat, cognomen Germanici, delatum ab universis, cupide recepit, Augusti distulit, Cæsaris in perpetuum recusavit.'

[y] *Augusti differret*] Tanti honores splendorem offundebant tali imperatori, et præsertim ob flagitia; quia *nulla virtute redemtus*, et propria scelerum conscientia maculosus ac pudendus ille.

Et quis non exhorreat ultro *nomen* aut decus *Cæsaris*, in homine qui

non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici.[x] Cautum severe, 'ne Equites Rom. ludo[6]

Augusti prolataret, titulum Cæsaris non admitteret, cum de potentia nihil demeret. Mathematici Italia ejecti. Stricte vetitum, ne equites Romani spectaculis

6 Perperam Ms. Reg. et editio princeps, luto et arena. Brotier.

NOTÆ

spintria et fellularius olim Tiberii; qui omnis scientiæ aut virtutis bellicæ prorsus expers?

Quis *vocabulum Augusti* in eo approbet? Etiam si demas flagitia et scelera hominis, ubi *acerrima* illa *mens Divi Augusti?* ubi *cautissima Tiberii senectus?* Infra: ipse 'nullis stipendiis, nulla militari fama.'

[x] *Pulsi Italia mathematici*] Summa edicti erat, ut 'intra Kalend. Octob. urbe Italiaque Mathematici excederent.' Proxima nocte astrologi aliud vulgarunt programma, ut scribit Suet. c. 14. 'Bonum factum, ut Vitellius Germanicus intra eundem Kalendarum diem usquam ne esset.'

Quam hoc in ipso verum comprobaverit eventus, qui in finem usque mox secuti Decembris supervixit, velim constaret nobis ex Astrologorum supputationibus ad liquidum deductis: præsertim cum ipsorum libri ambitiose admodum venditent id exemplum.

Ut verum fatear, Zonaras videtur errantibus patrocinari, ut et Xiphilinus, qui edictum scribit propositum, postquam Vitellius Romam venerat, cum ex Tacito colligi possit, Lugduno potius missum fuisse. *Savilius.*

Sive Lugduno miserit edictum, sive edixerit postquam in urbem venit, non video quomodo constet ratio mathematicis seu Chaldæis, cum ad tres menses supervixerit Vitellius ultra quam comminati erant.

Inepte Dio et Zonaras, nec sine errore aut mendacio. Ex edicto tenentur illi exire intra Kal. Octob. Rescribunt mathematici, ne Vitellius usquam esset intra eundem diem. An hoc verum? vane, insulse, et oscitanter Græculi auctores sic scripsere: et mendacio astrologorum supervixit illusitque ipse Vitellius.

Sic Suet. Vitell. 14. 'Nullis tamen infensior quam vernaculis et mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat: exacerbatus, quod post edictum suum, quo jubebat intra Kalend. Octobris urbe Italiaque mathematici excederent, statim libellus est propositus, et Chaldæos dicere, (vel *edicere*) Bonum factum, ne Vitellius Germanicus intra eundem Kalendarum diem usquam esset.'

Pulsi Mathematici] Qui vicissim edixere, teste Sueton. 14. 'Ne Vitellius . . . usquam esset.' Et posset dici, quod Seneca de Claudio in Ludo: 'Quid huic invides? Patere Mathematicos aliquando verum dicere, qui illum, postquam princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt: et tamen non est mirum, si errant: horam ejus nemo novit; nemo enim illum unquam natum putavit. Fac quod faciendum est: dede neci; 'melior vacua, sine, regnet in aula.''

Pulsi Italia] Dio, Vitell. 'Proposito edicto, astrologos urbe ejecit, edixitque, ut intra certum diem, quem ipse præscripserat, ex omni Italia excederent. Illi contra, de nocte di-

et arena pollnerentur.' Priores id Principes pecunia[b] et sæpius vi perpulerant: ac pleraque municipia et coloniæ æmulabantur,[c] corruptissimum quemque[d] adolescentium pretio illicere.

68. Sed Vitellius, adventu fratris,[e] et irrepentibus domi-

et amphitheatro contaminarentur. *Id superiores Imperatores largitione, et sæpius auctoritate expresserant: ac pleræque coloniæ et oppida* idem *imitabantur, ita ut flagitiosissimum quemque juvenum* etiam *pecunia solicitarent.*

Sed Vitellius, adventante fratre, et arrepentibus regnandi magistris, ferocior et

NOTÆ

em ei in tabulis præscribunt, intra quam excedat e vita: isque ante eam diem interfectus est.' Potius credendum Suetonio: et ratio suadet potius de Kalend. Octob. edictum fuisse; ante quam diem non est interfectus Vitellius, qui mox periit mense Decembri.

Mathematici] Dio VI. ' Cum irrideret Vitellius astrologos, hoc argumento confirmabat eos nihil scire, quod dicerent ipsum imperaturum. Idem quoque cum intellexisset Nero, ita risit hominem et contemsit, ut nihil de eo gravius statuerit.'

[a] *Ne Equites Rom. ludo*] Per *ludum* intelligit scholam et locum in quo gladiatores docentur gladiaturam, ut Sueton. in Jul. 31. Caligula ' equestrem ordinem, ut scenæ arenæque devotum, proscidit.'

Atque hoc loco Vitellius pollui arena equites Romanos vetuit. Gladiatoria vero arena significatur, in qua gladiatores depugnabant: unde *Arenarii* dicti, qui arena depugnabant. *Lupanus.*

[b] *Pecunia*] Sic de Ner. Ann. l. XIV. 14. ' Ratusque dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto: nam et ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Rom. operas arenæ promittere subegit donis ingentibus; nisi quod merces ab eo, qui jubere potest, vim necessitatis affert.'

[c] *Æmulabantur*] Coloniæ non æmulabantur se invicem, ut vertit nobilis interpres, sed exemplo priorum principum et Rom. civitatis, corruptissimum quemque adolescentem pretio ad talia illiciebant. Id traxerant præcipue ex ingenio aulæ Neronianæ.

Attamen primo id exemplo principum et spectaculorum Rom. forte fecerant, et postea certatim inter se id æmulari cœperunt. Quippe video, fuisse quandam æmulationem inter civitates Italiæ, quod spectat ad amplitudinem amphitheatrorum.

Tac. cap. 21. de Placentina plebe: ' Fraude illata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidia et æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret.'

[d] *Corruptissimum quemque*] Senec. Epist. 99. ' Aspice illos juvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria projecit.' *Savilius.*

[e] *Adventu fratris*] Hic ipse est, qui infra l. III. 38. paravit exitium Junio Blæso ipsi, qui Galliam Lugdunensem rexerat. Huic infensus L. Vitellius, ' æmulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat.' Hic Blæso triumphali, qui avunculus Sejani fuit, geni-

nationis magistris,[f] superbior et atrocior, occidi Dolabellam jussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum[g] ab Othone retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, urbem introierat: id ei Plancius[1] Varus, Prætura functus,[h] ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, Præfectum urbis, objecit, tanquam rupta custodia, Ducem se victis partibus[i] 'ostentasset:'[2] addidit, 'tentatam cohortem, quæ Ostiæ ageret:' nec ullis[j] tantorum criminum proba-

immanior, interfici Dolabellam jussit, quem in urbem Aquinatem amotum ab Othone memoravimus. Dolabella, nuntiato exitu Othonis, urbem ingressus erat. Id ei Plautius Varus, qui præturam obierat, Dolabellæ familiaris, coram Flavio Sabino præfecto urbis exprobravit, tanquam perfracta custodia, se ducem exhibuisset profligatis partibus. *Adjecit*, solicitatam *ab eo* cohortem quæ Ostiæ tenderet:

1 Sic bene Jac. Gronovius e Ms. Mediceo. In editione principe, *Plautius Varus*. Puteolanus, *Platius*. Mss. Reg. Guelf. Jes. *Plaucius*. Mss. Harl. Bodl. et Rhenanus, *Plautius*. Verum nomen, *Plancius Varus*; ut confirmat nummus Nicæensium, quem exhibet Cl. Pellerin, Mélange de Médailles, Vol. II. p. 39. Tab. 26. n. 4. ΑΥΤΟΚΡ . . . . . ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΩ. ΝΕΙΚΑΕΙ. Caput Vespasiani laureatum. In aversa parte, ΕΠΙ. ΜΑΡΚΟΥ. ΠΛΑΝΚΙΟΥ. ΟΥΑΡΟΥ. ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Pampinatum Bacchæ caput. Nummum illum ad Nicomedienses perperam retulere eruditi viri Vaillant, Harduinus, Spanhemius aliique. *Brotier*.—2 Cod. Ryckii *ostentaret*.—3 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editiones

NOTÆ

tus, sapientia inprimis præcellere debuit ac modestia, qui Tiberii ultionem et tot imperatorum malitiam illæsus evaserat hactenus.

[f] *Irrepentibus dominationis magistris*] Sic infra eodem lib. 84. 'Ipso Vespasiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante: donec indulgentia fortunæ et pravis magistris, didicit aususque est.'

Magistris] Qui dominandi artes, superbiam, et præcipue sævitiam monerent.

[g] *Sepositum*] Plut. Oth. 'Dolabella suspectus fuit prætorianis, ut propinquus Galbæ; quare sepositus est Aquinum ab Othone.'

[h] *Prætura functus*] Vertit interpres Gall. quasi nuper præturam obiisset: sed Tacitus stirpem et ordinem seu dignitatem designat hominis, non præturæ adeptæ tempus.

[i] *Victis partibus*] Othonianis nempe.

[j] *Nec ullis*] Plancius objecit Dolabellæ, quod introisset urbem, et 'tanquam rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset,' &c. 'et ille,' nempe Dolabella, 'nullis tantorum criminum probationibus versus in pœnitentiam, seram veniam post scelus quærebat:' id est, postquam admissum probatumque scelus erat, sceleris veniam, sed seram, petebat.

Certe sero petitur venia post scelus compertum, præsertim in crimine majestatis et affectati imperii. Et tum differri Dolabella, non dissimulari potuit.

Puto, Dolabella, dum probationes talium criminum quærebantur afferebanturque, se tuebatur quasi inno-

tionibus: in pœnitentiam versus seram,[3] veniam[k] post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra fœminam ferox, terruit,[l] ne 'periculo Principis famam clementiæ affectaret.'[4] Sabi-

nec ullis tantorum scelerum argumentis revocatus ad meliorem mentem, tardam veniam petebat post facinus. Triaria, L. Vitellii conjux, magis quam mulierem deceat violenta, perterruit deliberantem super tanto negotio Flavium Sabinum, tanquam e discrimine Imperatoris famam lenitatis captaret. *Flavius, suapte indole man-*

veteres et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. et Rhenanus, *secundam veniam.* Inde tentabat Acidalius, *veniam secundum scelus quærebat.* Brotier. Præclaram Bip. medelam ambabus amplector, restituta interpunctione post *probationibus,* et voce *seram* præcedenti reddita. *Oberlin.*—4 Sic bene Ms. Reg. editio princeps et recentiores. Sic Horatius, I. Od. II. 5. 'Terruit gentes, grave ne rediret Sæculum Pyrrhæ.' Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *terruit e periculo .... affectare,* [sic et Gronov. et Ryckius.] Ms. Agr. *terruit tamquam e periculo .... affectaret.* Rhenanus, *terruit periculo .... affectaret.* Brotier.

NOTÆ

cens esset, et tanquam scelus haud probari posset; nec etiam dum afferuntur illæ probationes, in pœnitentiam convertebatur, nullamque petiit veniam; at post scelus factum, et probationibus evictum compertumque, sero ad veniam et gratiam principis confugiebat.

Forte solicitabat Dolabella pietatem conjugis Vitellii Galeriæ, et Sextiliæ matris, et aliarum illustrium fœminarum, quæ etiam tum se magnis fortunis et negotiis immiscebant: sic antea molitæ imperium Nymphidio fœminæ Rom. insignes. Sed audacior Triaria, impulit Sabinum, ut ruentem Dolabellam desereret, immo et impelleret.

Nec ullis] Hæc omnia, quæ sequuntur, refert interpres Gall. ad Plancium Varum; qui scil. accusavit Dolabellam *apud Flavium Sabinum;* qui *addidit tentatam cohortem, &c.* qui *nec ullis tantorum criminum probationibus* inventis, quo facto reus delator fuit, nec ideo *in pœnitentiam versus,* Plancius scil. *seram veniam,* post commissum nempe *scelus* falsæ delationis, *quærebat.*

Sed potius hæc ultima verba, *nec ullis tantorum criminum, &c.* intelligenda sunt de Dolabella, qui postquam accusatus esset a Varo, et allatæ essent *probationes* criminum, tum tamen *nec in pœnitentiam* versus erat: sed *post scelus* patratum probatumque, *seram veniam* quærebat.

[k] *Seram veniam*] Sic forte intelligit Tacitus: si Dolabella statim se in coloniam Aquinatem recepisset, nec ita vulgari probarique scelus passus esset, aut statim confessus foret, facilem ipsius veniam futuram fuisse; at cum non mutasset consilium, immo perseverasset tentare animos, et restituere fortunam partium victarum, certe tum Dolabella seram veniam quærebat.

Seram post scelus veniam] Virg. 'Furto lætatus inani, Distulit in seram commissa piacula mortem.'

[l] *Terruit, ne*] Alii *tenuit, ne, &c.* sed recte pro genio Taciti, *terruit,* et etiam pro natura Sabini, qui *suopte ingenio mitis,* et pro indole mulieris, quæ *ultra fœminam ferox.* Sic capio: *terruit* dicens, *affectare* ipsum famam clementiæ e periculo principis.

nus, suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, et in alieno discrimine sibi pavens, ne allevasse videretur, impulit ruentem.[m]

64. Igitur Vitellius, metu et odio, quod Petroniam, uxorem ejus,[n] mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, 'vitata Flaminiæ viæ celebritate, devertere[1] Interamnium[2][o] atque ibi interfici' jussit. Longum

suetus, ubi pavor animum *intrasset, mutatu haud difficilis, et in alieno periculo sibi* ipse *metuens, ne adjuvisse* reum *crederetur, labentem impulit.*

Itaque Vitellius, formidine et offensione, quod Petroniam, conjugem ipsius, mox Dolabella uxorem duxisset, accitum per literas, declinata frequentia viæ Flaminiæ, migrare Interamnam, atque ibi occidi *præcepit. Longius* id *percussor*

1 Sic bene Mss. Flor. Agr. Corb. editio princeps et recentiores. In aliis Mss. et editis libris, *divertere*. Brotier.—2 Ita Mss. Reg. Flor. Agr. Bodl. et editiones recentiores. Perperam in editione principe, *intra Annium*. Mss. Harl. Jes. *Interamnium*. Puteolanus emendavit *Interamnam;* [et sic scribit Ryckius.] Sic enim infra Hist. III. 63. 'Interamnæ subsistere' legitur. Ut ut est, Interamnium est ipsa Interamna, hodie *Terni*, quæ in Antonini Iti-

NOTÆ

[m] *Impulit ruentem*] Favere videtur hosti principis et eum fovere, qui in eum pro viribus non insurgit. Qui tum silet, etiam perinde reus majestatis censetur.

Impulit ruentem] Cic. pro Rabirio Posth. 'Satis est homines imprudentia lapsos non erigere; urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere, certe est inhumanum.'

Impulit ruentem] Retulit nempe crimen Dolabellæ principi, prout perpetratum, probatum, et compertum fuerat: quod dissimulare et mollire tamen literis et sua auctoritate forte potuit præfectus urbis, nisi obstitisset audacia Triariæ, pessimæ fœminæ.

Quædam crimina deferebantur ad præfectum urbis, et habuit suum tribunal. Idque jus detraxerat Augustus prætori urbano, ut novum magistratum, præfectum scil. urbis, augeret.

Præcipue ad illum pertinuit, compescere motus urbanos et mala consilia adversus Rempub. aut principem; ideoque habuit quatuor cohortes, *urbanas* dictas; etiam et vigilum cohortes penes ipsum erant, cum uti vellet.

[n] *Petroniam, uxorem ejus*] Sueton. Vitel. 6. 'Uxorem habuit Petroniam, consularis viri filiam, et ex ea filium Petronianum, captum altero oculo. Hunc hæredem a matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit; brevique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, et quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset.'

[o] *Interamnium*] Urbs Umbriæ regionis ad Narem fluvium, hodie *Terni*, urbs Ombriæ sive ducatus Spoleti ad fluvium *Nera*, in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

interfectori visum:[3] in itinere ac taberna[p] projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi Principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam modestum e proximo exemplum onerabat,[q] Galeria Imperatoris uxor,[r] non immixta[4] tristibus:[s] et pari probitate mater Vitelliorum, Sextilia,[t] antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas,[u] ferebatur, 'non Germanicum a se,[v] sed Vitellium genitum.' Nec ullis postea fortunæ ille-

ratus: in via atque diversorio prostratum humi interfecit; cum ingenti odio adversus recentem dominationem, cujus hoc primum experimentum perspiciebatur. Et Triariæ audaciam gravabat e propinquo specimen modestiæ, Galeria principis conjux, non atrox mæstis: et pari virtute parens Vitelliorum, Sextilia, priscæ sanctimoniæ fœmina. *Quin etiam dicebatur respondisse* ipsam *primis filii sui literis*, non genuisse se Germanicum, sed Vitellium. *Nec ullis mox fortunæ blandi-*

nerario dicitur, *Interamnia civitas.* Brotier.—3 Ita bene libri scripti et editi, præter Rhenanum, qui invertit, *in itinere visum.* Idem.—4 Ita recentiores e conjectura J. F. Gronovii, et corrupta scriptura Ms. Flor. *non immix tristibus;* et editionis principis, *non immixtricibus.* Pichena emendaverat, *non immitis tristibus,* [et sic Gronovius et Ryckius.] Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *non minax tristibus.* In Ms. Corb. *non minus.* Rhenanus tentabat, *non minis.* Brotier. Ms. Agr. *non immanis.* J. Gronov. dabat *non*

NOTÆ

[p] *In itinere ac taberna*] Divertere Interamnium, atque ibi interfici Dolabellam jusserat Vitellius. At cum longum id interfectori visum esset, non ivit usque Interamnium, sed eum statim in itinere atque in taberna jugulavit.

Divertere eum a via Flaminia jusserat Vitellius, ut cædes illustris viri et crimen novi principatus fama minus notesceret. Quasi vero! sæpe quo magis supprimitur rumor, eo magis augetur.

[q] *Onerabat*] Intendebat, augebat, graviorem exhibebat.

[r] *Galeria Imperatoris uxor*] Suet. Vitel. 6. 'Duxit mox Galeriam Fundanam prætorio patre: ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit: sed marem, titubantia oris prope mutum et elinguem.'

[s] *Tristibus*] Alii aliter reponunt: *non minis tristibus:* alii, *non nimia tristibus,* seu *non immitis.* Alii, *non minima ex tristibus;* alii, *non immixta tristibus.* Sed quia cod. Flor. habet, *non immix.* et antiqui libri, *non minax,* hæc lectio retinenda: quia nempe muliebri fastu non insultaret afflictis. At *non immixta tristibus*, explicant, non fuisse participem ullius crudelis facti aut acerbi consilii.

[t] *Sextilia*] Suet. Vitel. 3. L. Vitellius 'decessit paralysi altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos ex Sextilia probatissima, nec ignobili fœmina editos, consules vidit,' &c.

[u] *Ad primas filii sui epistolas*] Quibus nempe se principem electum, et quibus *Germanici* cognomen præscripserat, et sic se appellatum ab exercitu, nuntiabat.

[v] *Non Germanicum a se*] Sic Suet.

cebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta,[5] [w] domus suæ tantum adversa sensit.

65. Digressum a Lugduno Vitellium M. Cluvius Rufus[1] assequitur, omissa Hispania; lætitiam[x] et gratulationem[y] vultu ferens, animo anxius et petitum se criminationibus gnarus. Hilarius, Cæsaris libertus, detulerat, 'tanquam, audito Vitellii et Othonis[z] Principatu, propriam ipse poten-

mentis, aut ambitione urbis, in lætitiam elata aut excita, *familia suæ improspera tantum experta est.*

Profectum Lugduno Vitellium attingit M. Cluvius Rufus, relicta Hispania; gaudium et gratulationem ore præferens, sed *mente solicitus, et qui oppugnatum se calumniis comperisset. Hilarius, libertus principis* eum *accusaverat*, quasi nunciato Vitellii et Othonis imperio, propriam ipse potestatem, et dominationem

juncta.—5 Sic bene Mss. Flor. Harl. Jes. Agr. Jac. Gronovius et recentiores. In Mss. Reg. Bodl. et editionibus veteribus, *evecta.* Mallet Nicolaus Heinsius, *erecta.* Sed *evicta* hic usurpari videtur, ut supra Annal. XI. 37. 'Supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat.' *Brotier.*

1 In Ms. Ryckii desideratur τὸ Rufus.

NOTÆ

Vitel. 3. 'Genituram ejus prædictam a mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut magno opere semper contenderit pater, ne qua ei provincia vivo se committeretur: et mater missum ad legiones, et appellatum imperatorem, pro afflicto statim lamentata sit.

w *In gaudium evicta*] Sic apud Curt. l. IV. 'Sysigambis, hortantibus captivis, ut animum a mœrore allevaret, in eodem quo antea fuit perseveravit. Non vox ulla excidit ei, non oris color, vultus ne quidem mutatus est. Sedit immobilis, præcoce gaudio verita fortunam irritare; adeo ut, quid mallet, intuentibus eam fuerit incertum.'

Evicta] Alii *evecta*, ex Mss. sed bene *evicta:* tantæ enim modestiæ fuit, ut in lætitiam evinci non potuerit, quantacumque arridente fortuna, et quæ semper fuit infra virtutem et mores illius.

x *Lætitiam*] Gaudium vultu ferens, quamvis animo mœstus et anxius.

y *Gratulationem*] Scil. gratulaturus Vitellio, quod hostes vicisset, jamque esset *rerum dominus*, posito ubique bello.

z *Audito Vitellii et Othonis*] Cluvius a Galba impositus erat Hispaniæ; ille, occiso Galba, statim pro Othone fuit, quia forte primum auditus erat; dein quippe post paucos dies Hispania in partibus Vitellii fuit, ob vicinas Gallias et legionum Germanicarum famam.

Haud dubie tali mutatione principum, et adeo subita, ac velut interregno anxius legatus, et varias in curas distrahitur, et quem tueatur, aut cujus nomen edictis seu diplomatis præscribat, incertus æstuat; et quamvis Reipub. magis consulat, quam sibi, tamen haud unquam satis innocens videtur: suspectatur, aut etiam accusatur ab obtrectatoribus.

Et hi genus liberti, statim sese procuratores Cæsaris, quem voluerint,

tiam et possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus[a] nullum Principem præscripsisset.' Interpretabatur[2] quædam ex orationibus[3] ejus,[b] contumeliosa in Vitellium, et pro se ipso[c] popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri[4] ultro[d] libertum suum [e] Vitellius juberet.

Hispaniarum sibi asserere voluisset: ideoque diplomatis nullum principis vocabulum apposuisset. *Explicabat nonnulla ex concionibus illius,* ut *probrosa in Vitellium, et pro seipso civilia. Auctoritas Cluvii præpolluit, ut animadverti in libertum suum Vitellius ultro præciperet. Cluvius agmini Imperatoris adjunctus,*

2 Mallet Ernestus, *et interpretabatur*, vel *interpretabaturque.*—3 Sic bene Rhenanus et recentiores. Sic quoque emendatum in Ms. Harl. Perperam Mss. et veteres editiones, *exhortationibus.* Brotier.—4 Ms. Corb. *puniri vel*

NOTÆ

ferunt. Duces tum sunt rebus turbidis, et quidem egregii in vulgus ac verendi; et importuni illi præcipue nobilioribus et consularibus viris; quod nunc Cluvio optimo viro contigit. Sic IV. 48. 'Quia minoribus major æmulandi cura: proconsulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiæ consulebant.'

[a] *Diplomatibus*] Quæ a præfectis licet concessa, et impressis eorum sigillis munita essent, stylus tamen velut ex principis persona loquebatur, cujus nomine quodcumque istius generis mandatum concipiebatur. *Savilius.*

Diplomatibus nullum] Certe debuit legatus suis edictis ac diplomatibus semper præscribere nomen principis cum titulis Cæsaris, Augusti, et aliis honoribus. Quod reprehensum mox et objectum Helvidio, quia scil. teste Sueton. Vesp. 15. 'Reversum ex Syria, solus privato nomine Vespasianum salutaverat, et in prætura omnibus edictis, sine honore ac mentione ulla transmiserat,' &c.

[b] *Ex orationibus ejus*] Eloquentia præcellebat Cluvius, et laudatur infra ab Helvidio laudatissimo viro, quod tanta facundia eximius, neminem sub Nerone detulerit, et in salutem civium ea tantum usus sit.

Pravo huic liberto facile fuit deligere ex facundissimis *orationibus* quasdam sententias, quæ *populares*, seu conciliandis vulgi animis compositæ viderentur, et alias, quæ in perversum sensum trahi possent, scil. maligne interpretari volentibus, per livorem et invidiam.

Nempe sæpius infensi nobilioribus legatis tales liberti Cæsariani: his perpetuo obtrectabant, et isti longe magis amici malorum principum, quam egregii aut honesti viri: unde exitium Reipub. et Principis.

Quod facunde Plinius exequitur in Paneg. Trajani. 'Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis; verentur et parent, et dominos habent. Non enim jam servi, principis nostri amici, sed nos sumus,' &c.

[c] *Pro se ipso*] Id est, pro ipso Cluvio Rufo: quasi per hæc favorem populi ac militum aucuparetur, et propriam potestatem sibi arrogare vellet.

[d] *Ultro*] Etiam si non rogaret aut flagitaret Cluvius, et cum forte tan-

Cluvius comitatui[5] Principis adjectus, non ademta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii. Eum[6] Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine[f] retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos:[g] profugerat Britannia, ob iracundiam militum: missus est in locum ejus Vettius[7] Bolanus e præsentibus.[8] [h]

66. Augebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsæ per Italiam et victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum[i] ferocia,

non ablata Hispania, cui præfuit absens, ad instar L. Arruntii. Eum Tiberius Cæsar per formidinem attinebat, Vitellius Cluvium nullo metu. Non idem decus Trebellio Maximo: digressus erat Britannia ob seditionem militum; suffectus est in ejus locum Vectius Bolanus ex iis qui in comitatu *aderant.*

Anxius animi Vitellius, quod superbiam ac ferociam adhuc retinerent victæ legiones: dispersæ per Italiam, et promiscue tendentes cum victoribus, hostilia disserebant: maxima quartadecimanorum superbia, qui se superatos *negabant;* namque

ultro.—5 Ita Mss. Flor. Bodl. Corb. Rhenanus et recentiores. In Ms. Reg. et editionibus veteribus, *comitatu.*—6 Ita bene Pichena et recentiores. In Mss. Flor. Reg. et editione principe, *Arruntium Tiberius:* duabus nempe vocibus in unam conflatis, *Arruntii: eum.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *quem Tiberius.* Brotier.—7 Budens. *Betius.* Alc. Rhen. *Vectius.* Puteol. *Bectius.*—8 Sic bene Mss. Flor. Reg. editio princeps et recentiores. Male distinxerat Puteolanus, *Bolanus. E præsentibus, &c.* Idem.

NOTÆ

tum dilueret ille crimen, suamque innocentiam tueretur, tamen et ultionem obtinuit.

[e] *Libertum suum*] Sic vocat, quia Cæsar erat seu princeps Vitellius; et qui liberti fuerant priorum Cæsarum, hi certe principis erant, quisquis successisset. Hi liberti præcipue rem familiarem principis curabant, et licet libertate donati, tamen officia quædam et operas præstare adhuc patrono suo tenebantur.

[f] *Nulla formidine*] Forte magis stupore animi, quam ulla morum constantia. Attamen egregius Cluvius, et nullis malis artibus ambitiosus; et qui 'non tam fatuus, ut regnare posset.' Senec.

[g] *Non idem Trebellio Maximo honos*] Quia certe majus discrimen fuit ex rebellione Britannorum aut ipsarum legionum Britannicarum discordia, quam ex Hispania, quæ retentu facilis, utpote pacata, et quæ media inter Africam et Galliam. Infra 66. 'Legio in Africam missa, ut pace et otio mitesceret.' Nec aptus Trebellius huic provinciæ regendæ, aut continendis legionibus, ut qui iracundia militum jam exturbatus esset.

[h] *Vettius Bolanus, e præsentibus*] Vult Bolanum e comitatu principis in Britanniam missum. *Lipsius.*

[i] *Præcipua quartadecimanorum*] Acciti erant in Italiam ab Othone, et jam remittebantur in Britanniam a Vitellio. His addantur cohortes Ba-

qui 'se victos' abnuebant: 'quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.' Remitti eos in Britanniam,[j] unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. Nec diu, in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem transiere: et prælium atrox exarsisset,[1] ni duæ Prætoriæ cohortes,[k] causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam et metum Batavis fecissent: 'quos' Vitellius 'agmini suo jungi,'[l] ut fidos;[2 m]

prælio Bedriacensi, vexillariis tantum victis, robur legionis non affuisse. *Placuit illos remitti in Britanniam, unde a Nerone evocati erant; atque interim cohortes Batavorum simul diversari, ob antiquam dissensionem adversus quartadecimanos. Nec diu, in tantis* virorum *militarium offensionibus, concordia fuit. Apud Augustam Taurinorum, dum Batavus insequitur quendam artificem, tanquam deceptorem, et legionarius* eum *defendit, ut hospitem, sui cuique socii adjuncti, a contumeliis et verbis ad verbera processere; et immane certamen efflagrasset, nisi duæ cohortes prætorianæ, factioni quartadecimanorum accedentes, his audaciam et pavorem Batavis intulissent.* Quos *Vitellius* addi suo exercitui, *ut fideles,* jubet;

1 Mss. plerumque habent *arsisset*: et sic Edd. cum Gronovio, Ryckio, et Brotiero: at Ms. Agr. *exarsisset*, quod Ryckio placet: et sic Bipont.—
—2 Sic bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. In mediis editionibus,

NOTÆ

tavorum, ut una tenderent, quia fidi Vitellio Batavi: ne quid scil. in itinere moliretur legio, in Othonem aut quemcumque alium similem prona.

[j] *Remitti eos in Britanniam*] Id ita intellige, ut non statim abirent aut proficiscerentur, sed interim simul et una tenderent cohortes Batavorum, atque etiam in itinere individuæ essent, ut veluti specularentur, quid agerent quartadecimani; et ipsis opponerentur, si quid auderent.

[k] *Ni duæ Prætoriæ cohortes*] Scil. Neronis, dein et Othonis: nondum enim sibi prætorianos delegerat Vitellius. Forte ibi expectabant advenientem Vitellium, aut sequebantur inter victores; donec tandem exauctorati, mox arma ad tribunos ferrent, cum partes distractæ sunt. Primo separati fuerant prætoriani, quare et hic *duæ* tantum *prætoriæ cohortes:* dein exauctorati sunt.

[l] *Jungi*] Ob discordiam, quæ renovata rursus est Augustæ Taurinorum inter quartadecimanos et Batavos, suo agmini seu comitatui Batavos adjungit Vitellius, ut fidos sibi: sicque eos separat a legione, ne rixa et clades aliqua major oriretur.

Attamen quartadecimanos vitare Viennam jubet, ne simul conspirarent cum Viennensibus, qui et metuebantur. Hi namque in Galbianis partibus fuerant cum suo Vindice.

[m] *Fidos*] Fidi Vitellio Batavi, quia

'legionem, Graiis Alpibus[n] traductam, eo flexu itineris ire' jubet, 'quo Viennam vitarent:' namque et Viennenses timebantur.[o] Nocte,[p] qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ Coloniæ ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus[q] obliteratum.[3] Quartadecimani postquam Alpibus

et legionem, per Graias Alpes transmissam, eo circuitu viæ ingredi *jubet*, quo Viennam declinarent; *quippe etiam Viennenses metuebantur. Nocte qua digrediebatur legio, omissis undequaque ignibus, pars Taurini oppidi incensa: quæ clades, ut pleræque belli miseriæ, inter majores aliarum civitatum calamitates, obli-*

ut fidos jungit. Brotier.—3 Ita Ms. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Mss.

NOTÆ

proximi Germaniæ, vel et Germani ipsi; etiam et propter odium adversus quartadecimanos, qui jam olim affectu studioque Othoniani erant.

[n] *Graiis Alpibus*] Montes Centronum et Salassorum populorum in Viennensi quinta provincia Galliæ: hodie vocamus *Alpes Grajennes*. Sunt in statu Sabaudiæ et Pedemontii, versus septentrionem et orientem. Provincia Viennensis quinta dicta est etiam *Alpes Grajæ et Penninæ*, posterioribus temporibus. *Tillemonius*.

[o] *Namque et Viennenses timebantur*] Quia nempe ipsi jam olim in partibus Galbianis, et adversus Galbam rebellaverat Vitellius; et certe omnes Galli metuebant Vitellium, et metuebantur.

Quare et quartadecimani, postquam Alpibus degressi sunt, conscii timoris et odii Viennensium adversus Vitellium, *signa Viennam ferebant*.

Timebantur] Ideo, puto, metuebantur Viennenses, quia favore Galbæ imbuti, et summi fautores Vindicis fuerant, multaque privilegia acceperant a Galba.

Et robore legionis fulti, ceteram Galliam facile traxissent in res novas. Et eo facilius, quod fere nihil virium relictum esset in ripa, aut in Britannia.

Et Vienna tum valida colonia, quæ viris, armis, copiis, opibusque eo ævo floruit. Nec procul Lingones, qui ipsi tum 70. millia armatorum habuere: neque refert quod Quartadecimani illi adversi Galbianis et Gallis ante fuissent; nam facile mutabantur eo, unde spes prædæ et instaurandæ fortunæ affulgeret, nulla fide, nulla cura partium aut Reipub.

[p] *Nocte*] Non, puto, quod nocte proficisceretur legio, sed forte nocte præcedente profectionem illi ignes accensi erant, dedita opera, ut ipsis profectis absumeretur colonia. Vel potius fortuitum incendium fuit. Idque Junio aut Julio mense contigit, quo tempore brevissimæ noctes. Nocte accensi ignes, qui mane et de die exarserunt, cum *proficiscebatur legio*.

[q] *Majoribus aliarum urbium cladibus*] Quia nempe mox excisa Cremona et solo æquata: quia prælia commissa in ipsa urbe, et Tarracina capta ac vastata. Et apud Mediomatrices occisa quatuor millia civium. At Augusta Taurinorum *ambusta* tantum erat.

degressi sunt,[4] seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi et legio in Britanniam transvecta.

67. Proximus Vitellio e Prætoriis cohortibus[r] metus erat: separati[1] primum, deinde, addito honestæ missionis[s] lenimento, arma ad Tribunos suos deferebant:[2] donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumta militia, robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio[t] in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret: undecima[u] ac septima[v] suis hybernis[w] redditæ: tertiadeci-

vione spreta est. *Quartadecimani postquam Alpes transmisere, turbidissimus quisque signa Viennam vertebant:* sed *concordia modestiorum cohibiti* sunt, *et legio in Britanniam translata* est.

Proxima Vitellio ex prætorio milite formido erat: segregati primum erant, *mox, adjecto honestæ missionis solatio, arma tribunis suis reddebant: donec vulgaretur concitum a Vespasiano bellum: tum, rursus capessitis armis, grande momentum Flavianis partibus accessere. Prima classiariorum legio missa* est *in Hispaniam, ut concordia et quiete mansuesceret: undecima ac septima remissæ in sua castra,*

Reg. Harl. et editionibus veteribus, *obliteratum est.*—4 Ita bene Ms. Flor. Pichena et recentiores. Vulgo *digressi sunt.* Brotier.

1 Sic bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Bud. Corb. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Ms. Reg. et editionibus veteribus, *separatæ.* Brotier.—2 Ita

NOTÆ

[r] *E Prætoriis cohortibus*] Suet. Vitel. 10. idem scribit, neque ulterius procedit: 'quicquid prætoriarum cohortium fuit, uno exauctoravit edicto:' sed conscripto recens exercitu, qua de re agit Tacitus, etiam urbanæ cohortes videntur dimissæ. *Savilius.*

Sic Suet. c. 10. 'De Bedriacensi victoria et Othonis exitu, cum adhuc in Gallia esset, audiit: nihilque cunctatus, quicquid prætorianarum cohortium fuit, ut pessimi exempli, uno exauctoravit edicto, jussas tribunis tradere arma.' Non patet, dimissas esse urbanas cohortes: nam quid peccarant illæ, aut cujus illæ momenti in tanto bello? auxit eas, Vitellius, non dimisit: prioribus alias addidit.

[s] *Honestæ missionis*] Missio alia *honesta*, alia *ignominiosa* est. *Honesta* ex valetudine, ex stipendiis confectis, et libera, nisi fallor, rep. pro hæreditate adeunda, pro honoribus petendis, &c. *Savilius.*

Constat tria esse missionum genera, *honestam, causariam,* (unde Livio *causarii* milites, qui ea se excusant,) et *ignominiosam.* Lupanus.

[t] *Prima classicorum legio*] Ipsa est, quæ vocatur *Prima adjutrix,* et quæ pro Othone prælio Bedriacensi affuit, cum nulli certamini antea interfuisset, et quæ *ferox* dicitur Tacito; quare hic addit, 'in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret.'

[u] *Undecima*] Septima et tertiadecima legiones Othonianæ fuerunt suis hybernis *redditæ,* nempe apud Illyricum. Septima Galbiana in Pan-

mani[5] struere amphitheatra[x] jussi:[3] nam Cæcina Cremonæ,[y] Valens Bononiæ,[z] spectaculum gladiatorum edere parabant: nunquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum[4] oblivisceretur.

68. Et quidem[a] partes modeste distraxerat:[1] apud victores orta seditio, ludicro[2] initio,[b] nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset.[3 c] Discubuerat Vitellius Ticini,[4]

seu præsidia solita: *tertiadecimanis ædificare amphitheatra imperatum: quippe Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, celebrare certamen gladiatorium destinabant; nunquam adeo curis* imperii *distento Vitellio, ut voluptates omitteret.*

Et sane factiones prudenter diduxerat: at *inter victores exorta* est *discordia, ridiculo* sane *principio, nisi multitudo interfectorum odium belli adauxisset. Discer-*

Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *ferebant*.—3 Sic Ms. Flor. Rhenanus et recentiores, cum Ryckio et Gronovio. Ceteri scripti et editi libri, *tertiamdecimam....jussit*.—4 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *voluptates*.

1 Sic bene Mss. Vatic. Flor. Harl. Jes. Guelf. Lipsius et recentiores. In Mss. Reg. Bodl. et editionibus veteribus, *distinxerat*. Brotier.—2 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *ludicrorum*.—3 Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. et editio princeps habent

NOTÆ

nonia, et eo etiam remissa tertiadecima, donec excitæ sunt a Flavianis. In Mœsia tres legiones, tertia, octava, et septima Claudiana: in Pannonia duæ, tertiadecima et septima Galbiana, in Dalmatia undecima, cum suis auxiliis.

[v] *Septima*] Claudiana, neque enim acciretur septima Galbiana pro Othone.

[w] *Hybernis*] Nempe in Pannonia.

[x] *Struere amphitheatra*] Ad breve tempus; et statim remissa in Pannonium, ubi denuo conspicitur, cum primum a Vitellio Illyricum deficeret. *Savilius*.

[y] *Cremonæ*] Vide l. II. c. 17.

[z] *Bononiæ*] Vide l. II. c. 52.

[a] *Et quidem*] Hæc verba per mentem statim jungenda sunt post ea, quæ præcedunt: *Tertiadecimani struere amphitheatra jussi*. Et quæ sequuntur: *Nam Cæcina Cremonæ, &c.* usque ad hæc; *Et quidem partes*, quasi per parenthesim intelligenda sunt.

Itaque sic capio: *Undecima ac septima suis hibernis redditæ. Tertiadecimani struere amphitheatra jussi. Nam Cæcina Cremonæ: Valens Bononiæ, &c. Et quidem* sic *partes modeste distraxerat* Vitellius, ita ut inter victores victosque nihil jam discordiæ exarderet. *Apud victores orta seditio, ludicro* certe *initio, nisi numerus cæsorum*, nempe duarum cohortium auxiliarium, *invidiam bello* civili, seu Vitelliano, *auxisset*.

[b] *Ludicro initio, &c.*] Non invidia bello e numero cæsorum in acie, ultra quam non sævitum a Vitellianis; sed e numero cæsorum post pacem partam, sociorum: quia duæ cohortes auxiliarium Gallorum cæsæ. *Mercerus*.

[c] *Auxisset*] Jam invidia et odium magnum erat belli civilis, sed adhuc major invidia fuit, ex *numero cæsorum* tali seditione, non bello: ne erres.

Initium seditionis ex re ludicra

adhibito ad epulas Verginio.[e] Legati Tribunique, ex moribus Imperatorum, severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis[f] gaudent: perinde[4] miles intentus, aut licenter agit.[5] Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis[g] ac Bacchanalibus, quam disciplinæ et castris, pro-

satus erat Vitellius Ticini, et Verginium convivio exceperat. Legati et tribuni, ex indole principum, disciplinam imitantur, vel tempestivis epulis indulgent: ita pariter miles sedulus et intentus est, *aut per lasciviam agitat. Apud Vitellium omnia inordinata, mero insana, et similiora pervigiliis ac Bacchanalibus, quam militiæ aut*

quidem, *auxisset:* at omisere, *nisi;* quod merito supplevit Rhenanus. Idque innuunt Mss. Agr. et Corb. licet corrupte habeat hic, *in motus....auxisset.* Ille, *nisi metus.* Puteolanus tamen, Ryckius, ut et Mss. Harl. Bodl. Jes. *ludicro initio: numerus....auxit.* Margini Ms. Bodl. additum, *auxisset.* Totum locum invertit Lipsius, *et quidem partes modeste distraxerat, nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset. Apud victores orta seditio, ludicro initio. Discubuerat Vitellius, &c.* Ferri potest vulgata scriptura, licet paulo abruptior videatur oratio. Nempe Vitellius partes modeste distraxerat. Apud victores orta est seditio luctandi studio; ludicro quidem initio, nisi numerus cæsorum invidiam bello civili auxisset. At cum in hoc tumultu duæ cohortes auxiliarium fuissent interfectæ, detestabile videbatur bellum civile, hujus stragis causa. *Brotier.* Cum Brotier. consentiunt Bipont.—4 Mss. Corb. Bodl. et editio princeps, *proinde.*—5 Sic Mss. Reg. Flor. Guelf. editio princeps et recentiores. In Mss. Corb. Agr. *aut licenter agere.* Ms. Bodl. et Puteolanus, *aut licentiosus,* omisso verbo, *agit.* Emendaverat Rhenanus, *aut licentior. Licenter* habent Mss. Harl. Jes. sed verbum omisere. Altera tantum manu additum in Ms. Harl. *agens.* Brotier.—6 Ms. Jes. *propriora.* Mss. Bud. Agr

NOTÆ

cœptum, sed numerus cæsorum ob tale ludicrum talemque discordiam inter victores, auxit invidiam belli civilis, seu Vitelliani: quia illa seditio, quamvis ex re ludicra orta esset, tamen veram causam habuit ex licentia armorum civilium, et ex socordia temulentiaque Vitellii.

[d] *Ticini*] Vide l. II. c. 17.

[e] *Adhibito ad epulas Verginio*] Cur hic mentio Verginii, potius quam aliorum ducum? forte ob dignationem viri præcipuam: forte quia inter legatos fuit, quos miserat senatus, et quos se opperiri Ticini jusserat Vitellius.

Aut forte tantum mentio hic Verginii, quia inter has epulas 'Verginii servus forte obvius, ut percussor Vitellii insimulatur: et ruebat ad convivium miles, mortem Verginii exposcens.'

[f] *Tempestivis conviviis*] Convivia tempestiva sunt, quæ ante consuetam horam inchoata, longius protrahendæ hilaritati instruuntur. *Savilius.*

Tempestivis conviviis] Forte convivia *tempestiva* sunt, quæ ante tempus, seu ante horam nonam aut decimam incipiebantur, quæ nobis tertia seu quarta post meridiem. Et *intempestiva,* quæ in multam noctem protraherentur. Vide nos libris Ann.

[g] *Pervigiliis*] Vigiliæ et solennia noctu peragi solita in honorem Deorum quorundam, interdum in noctes aliquot continuas protracta, qualibet sane insolentia licentiaque infames: 'cum vinum et nox, et misti fœminis

piora.[6] [h] Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam, ad[7] certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat,[8] insultante Gallo, et iis, qui ad spectandum convenerant, in studia diductis,[9] erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ.[i] Remedium tumultus fuit alius

severitati castrorum. Itaque binis militibus, altero quintæ legionis, altero e Gallorum auxiliis, petulantia ad contentionem luctandi incitatis, postquam legionarius prolapsus erat, persultante Gallo, et iis, qui ad spectaculum confluxerant, in partes diremtis, exarsere legionarii in exitium sociorum, ac duæ cohortes cæsæ. Reme-

et editio princeps, *promtiora*.—7 Sic bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. Perperam in mediis quibusdam editionibus, *et certamen*. Brotier. —8 Ms. Corb. *ceciderat*.—9 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *de-*

NOTÆ

mares, ætatis teneræ majoribus, discrimen omne pudoris exstinxissent,' ait Livius.

Abundarunt tali sacrorum genere Græcorum civitates, infundente se pariter vitiorum comitantium multitudine, ut comœdiæ istius temporis docent, atque ex Plauti Aulularia perspicere licet: 'Ego me injuriam fecisse fateor filiæ tuæ, Cereris vigiliis, per vinum atque impulsu adolescentiæ.'

Sed hæc Cereris sacra videntur præ ceteris castius habita, ut locum suum tueri potuerint, multis aliis rejectis apud Tullium, II. de legibus; 'Nocturna sacrificia mulierum ne sunto, præter illa quæ pro populo rite fient; neve quem initianto, nisi, ut assolet, Cereri Græco sacro.' *Savilius.*

Sic Suet. Vitel. 10. 'In Apennini quidem jugis etiam pervigilium egit.' Sic et Cal. 54. 'Nec alia de causa videtur eo die quo periit, pervigilium indixisse, quam ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur.'

Sic et in Galb. de simulacro fortunæ: 'In parte ædium consecratum, menstruis deinde supplicationibus et pervigilio anniversario coluit.' Sic et Tacit. Ann. XV. 44. 'Pervigilia celebravere fœminæ, quibus mariti erant.'

Nempe, ritu quo placarent Deos. Sic puto, pervigilium celebravit Vitellius in Apennino, in honorem Dei Penini. At pervigilia de quibus ibi Tacitus, existimem fuisse tantum voluptatis, et temulentiæ, ac veluti bacchanalia noctu celebrata, nullo Deorum aut religionis prætextu.

[h] *Castris propiora*] Sic ibi Suet. 'Namque itinere inchoato, per medias civitates ritu triumphantium vectus est: perque flumina delicatissimis navigiis, et variarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos opsoniorum apparatus, nulla familiæ aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens,' &c.

[i] *Duæ cohortes interfectæ*] Putant fuisse *Gallorum*: quia scilicet, 'legionarius prociderat, insultante Gallo.' Et infra: 'cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ,' &c. Non præcise tamen et clare de Gallis asserit Tacitus: dicit tantum: 'erupere legionarii in perniciem auxiliorum;' et

tumultus: pulvis procul et arma aspiciebantur; conclamatum repente, 'XIV. legionem, verso itinere, ad prælium venire:' sed erant agminis coactores:[j] agniti demsere solicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius, ut 'percussor Vitellii' insimulatur: et ruebat ad convivium miles, 'mortem Verginii'[k] exposcens. Ne Vitellius quidem, quanquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit: ægre tamen cohibiti, qui exitium viri[10] Consularis,[l] et quondam Ducis sui, flagitabant. Nec quenquam

dium seditionis fuit alia trepidatio. Pulvis e longinquo, et armati animadvertebantur. Exclamarunt subito, quartamdecimam legionem, mutato incessu, ad certamen redire: *sed hi* Vitellii *postremum agmen cogebant:* illi *cogniti ademere formidinem. Interim servus Verginii casu occurrens, accusatur, tanquam* interfector Vitellii: *et irrumpebat miles in convivium, efflagitans* necem Verginii. *Ne Vitellius quidem, licet ad omnem suspicionem trepidus, de inculpata ejus conscientia dubitavit: vix tamen compressi, qui exposcebant mortem viri consularis, et olim*

ductis. Brotier.—10 *Viri* abest a Mss. Corb. Agr. Bud. et editione principe. Omisit etiam Gronovius.

NOTÆ

infra, 'frementibus auxiliis tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse,' &c.

Duæ cohortes interfectæ] Puto, Gallorum: nam infra, 'Gallorum auxilia, ingens numerus....remissa,' &c. neque Batavorum cohortes perinde lacessebant legionarii: sed tamen inter alios auxiliares fremunt Batavi: 'tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse.' Et statim, 'cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ.'

[j] *Coactores*] An coactores agminis seu legionis quartædecimæ? potius sunt Vitelliani agminis coactores. Vitellius, puto, Ticinum advenerat, forte multa adhuc die, ut ad tempestiva seu potius intempestiva convivia promtus et strenuus; at postremum agmen tam vasti comitatus tardius adventabat.

[k] *Verginii*] Abductus a Galba in urbem erat e Germania, et ibi per otium egerat, usque ad expeditionem Othonis, et tunc tractus forte cum ceteris Patribus, in comitatu Othonis fuit apud Brixellum, omnis tamen imperii ac prælii expers: et ibi etiam eum infestavit seditio militum, offerebantque rursus imperium.

Ecce etiam Vitellio victori occurrit per honorem, forte inter legatos, senatus: iterumque irruit importune miles *in exitium viri consularis,* quem et oderant, simul et mirabantur.

[l] *Viri consularis*] Jam obtinuerat consulatum sub Nerone. Nam legionibus Germanicis non nisi consularis præfici debuit; et hoc vult ibi Tacitus. Mox concesserat ipsi secundum consulatum Otho a Kal. Martiis in Maias. Et tum consulatu exierat, cum adventaret Vitellius, quadragesimo die post victoriam, quæ contigit 17. vel 18. die Aprilis.

Fuit et mox etiam tertium consul sub Trajano; in quo consulatu

sæpius, quam Verginium, omnis seditio infestavit: manebat admiratio viri[m] et fama: sed oderant, ut fastiditi.[n]

ducis sui. Nec seditio omnis quenquam magis divexavit, quam Verginium. Admirabantur adhuc virum et decus illius; *sed aversabantur, tanquam contemti.*

NOTÆ

plenus honorum et gloriæ defunctus est, et ipsi in eo consulatu successit Tacitus.

Teste Plutarcho, tranquilla senecta fruitus est Verginius, dum imperium quod recusarat multiplici motu et fere funesto quateretur; dum imperandi avidi duces, se invicem pellerent interficerentque, et quasi tragici scenicique Reges desultarent theatro, simul et perirent.

[m] *Manebat admiratio viri*] Plin. l. IX. Epist. 19. 'Significas legisse te in quadam epistola mea, jussisse Verginium Rufum inscribi sepulcro suo: 'Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ.' Reprehendis quod jusserit....miratus sum magis, quem tu reprehendis et miraris; atque ita ut non putarem satis unquam posse laudari, cujus nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modo venia, verum etiam laude dignissimos judico, si immortalitatem, quam meruere, sectantur, victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec fere quenquam, nisi Verginium, invenio, cujus tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipse sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel omnino, me audiente, provectum, ut de rebus suis hoc unum referret, ita secum aliquando Cluvium locutum, Scis, Vergini, quæ historiæ fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. Ad hoc ille, Tune, Cluvi, ignoras, ideo me fecisse quod feci, ut esset liberum vobis scribere quæ libuisset?'

Admiratio viri] Plin. lib. II. Epist. 1. 'Post aliquot annos insigne atque memorabile populi Rom. oculis spectaculum exhibuit publicum funus Verginii Rufi, maximi et clarissimi civis, et perinde felicis. Triginta annis gloriæ suæ supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, et posteritati suæ interfuit: perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, cum principis noluisset. Cæsares (Neronem, Othonem, Vitellium, scil. et dein Domitianum) quibus suspectus, atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit. Reliquit incolumem optimum (Trajanum scil.) atque amicissimum, tanquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reservatus. Annum tertium et octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valetudine, nisi quod solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen. Aditus tantum mortis durior, longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam cum vocem præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, et seni et stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur, colligitque, per læve et lubricum pavimentum, fallente vestigio, cecidit, coxamque fregit, quæ parum apte collocata, reluctante ætate, parum coiit. Hujus viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum sæculo, magnum etiam foro et Rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito. Nam hic

69. Postero[1] die, Vitellius, Senatus legatione, quam ibi opperiri jusserat, audita, transgressus in castra, ultro 'pietatem[o] militum' collaudavit: frementibus auxiliis, 'tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse.' Cohortes Batavorum,[2] ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ; principium interno[p] simul externoque

Postridie ejus diei, Vitellius, admissis patrum legatis, quos ibi expectare præceperat, ingressus castra, ultro studia militum *celebravit; indignantibus sociorum cohortibus*, eo impunitatis et superbiæ legionarios processisse. *Cohortes Batavorum remissæ* sunt *in Germaniam, ne quid immanius tentarent; jam moliente*

1 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *postera*. Ms. Corb. et editio princeps, *postremo*. Recentiores, *postero*.—2 Gronovius scribit *Batavorum cohortes*.

NOTÆ

supremus felicitati ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus; et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusavit.'

[n] *Fastiditi*] Quia respuerat imperium quod ipsi offerebant. Haud dubie vir egregius oderat talia militiæ flagitia. Voluit imperium cum disciplina, non licentia militari emtum, non scelere quæsitum, non invitis bonis susceptum.

[o] *Pietatem*] Idque arguit summam in Vitellio socordiam. Laudat pietatem militum, eoque pacto irritat licentiam quam verbis pœnisque severissimis cohibere debuit: hinc fremunt auxiliares, 'tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse.'

Nempe sociis ultionis exemplum debuit Vitellius. Sed postea vindicabunt Batavi, et legionarios vicissim mactabunt, ut sunt vices scelerum et ultionum.

Sic vocabant legiones, quæ fidem aut victoriam præbuissent, *pias* et *fideles*. Dio de Claudio: 'jussit duas legiones, septimam et undecimam, Claudianas, et *fideles et pias* etiam a senatu agnominari.'

Pietatem militum] Suet. Vit. 3. Patri Vitellii, L. Vitellio, decreta 'statua pro rostris, cum hac inscriptione: PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM.' Sic amorem et fidem singularem in principem, *pietatem* appellabant: scil. quasi pater patriæ, et servator communis colebatur.

Pietatem militum] Non forte, quod interfecissent auxiliares; sed quod ejus saluti invigilarent, cum scil. 'Verginii servus .... ut percussor Vitellii insimulatur.'

Quod utrumque tamen arguere et punire debuit, si imperatorem ageret, si priscam disciplinam æmularetur. Sed omnia in castris Vitellii *indisposita, temulenta*, &c.

[p] *Interno*] *Interno*, id est, civili: *externo*, nempe quod suscepere Germani et Galli, Civili Batavo duce, et aliis; scil. mixtum illud bellum ex civili et externo fuit.

Interno] *Internum* et civile bellum fuit, quia socii civesque certabant invicem; et *externum*, quia uni factioni accessere Germani.

bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, et prima statim defectione[q] inter inania[3] belli[r] assumtus. Ceterum, ut largitionibus[s] affectæ[t] jam[4] Imperii opes sufficerent, 'amputari legionum auxiliorumque numeros'[u] jubet, vetitis supplementis: et promiscuæ[v] missiones[5] offerebantur. Exitiabile[6] id Reipublicæ,[w] ingratum

ac destinante fortuna initium intestinis simul et externis armis. Remissæ civitatibus Gallorum copiæ, magna multitudo, et prima statim rebellione ostentui virium ascita. Ceterum, ut donativis exhaustæ tamen Reip. opes sufficerent, arctari numeros legionum sociorumque *præcipit, prohibitis supplementis: et passim concedebantur missiones. Perniciosum id imperio, invisum militi, cui iidem labores,*

3 Sic bene Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. Perperam editio princeps, *munia belli*. Ms. Agr. *initia belli*. Unde frustra quidam tentavere, *immania;* alii, *minas belli*. Brotier.—4 Sic recte Mss. Flor. Agr. et Ernestus. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *tam*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tamen*, [et sic Ryckius.] *Idem*.—5 Perperam Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *emissiones:* ultima prioris vocis litera temere repetita. *Brotier*.—6 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *exitiale*.

NOTÆ

[q] *Defectione*] Nempe Vitellii electi adversus Galbam.

[r] *Inter inania belli*] Recte *inania:* scil. assumta a Vitellio Gallorum auxilia, ut speciem magni exercitus facerent, cum revera nihil aliud esset, quam inane et inutile vulgus. *Pichena*.

Inter inania] Nempe ad pompam, ad speciem, et ut ita dicam, *minas:* quibus, scil. copiis magis bellum haberent quam facerent. Sensim tamen redit victis animus, et redire virtus Gallis potuit si alium ducem haberent.

Inania] Sic dicit, præcipue, quia jam olim pacatæ Galliæ et inermes, quia pridem Galli insueti armis. Quare nunc tantum *inter inania belli*, et in ostentationem virium assumti erant.

[s] *Largitionibus*] Nempe in duces fautoresque et in vulgus militum, a quibus emendum fuit imperium donativis immensis; itaque ut possint retento militi sufficere opes imperii jam ante exhaustæ, amputatur legionum auxiliorumque numerus.

Longe diversus Vespasianus, infra 82.: 'Ne quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus adversus militarem largitionem; eoque exercitu meliore.'

[t] *Affectæ*] *Affectæ* præcipue sub Nerone *opes imperii*, sub Othone, dein et Vitellio: forte et sub Galba per pædagogos senis principis.

[u] *Legionum auxiliorumque numeros*] Cepit interp. Hisp. quasi minueretur numerus legionum et cohortium auxiliarium: quod falsum. Manebant eædem, et pari numero ac vocabulo legiones: sed *numeri*, seu cohortes, minuebantur: ita ut non perinde replerentur milite. Quare addit, *vetitis supplementis*, et quia *promiscuæ missiones* concedebantur.

Numeri hic, sunt cohortes, vexilla, alæ, et quodcumque corpus militare, quod non legio sit.

[v] *Promiscuæ*] Omnibus passim indistincte, et nullo discrimine: quod *exitiabile Reipub*. et quo decus castrorum statim convulsum est.

[w] *Exitiabile id Reipub.*] Vel, quia

militi,[x] cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant: et vires luxu[y] corrumpebantur, contra veterem disciplinam, et instituta majorum; apud quos virtute, quam pecunia,[z] res Romana melius stetit.

70. Inde Vitellius Cremonam flexit, et, spectato munere Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis concupivit. Fœdum atque atrox spectaculum: intra[1] quadragesimum pugnæ diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta[2] tabo humus, protritis arboribus ac[3] frugibus dira

ut *inter paucos, discriminaque et munia belli sæpius recurrebant; et vigor per lasciviam labefactabatur, adversus antiquam severitatem, et mores majorum; apud quos Resp. melius stetit fortitudine quam divitiis.*

Hinc Vitellius Cremonam divertit, et conspecto certamine Cæcinæ, voluit invisere Bedriacensem campum, et monumenta nuperæ victoriæ præsens ipse *inspicere. Turpe et horrendum spectaculum: post quadraginta dies a prælio* elapsos, *laniata cadavera, mutila membra, putida hominum equorumque simulacra, polluta sanie tellus, proculcatis arbustis et segetibus atrox vastitas. Nec minus horrenda pars itineris,*

1 Ita libri omnes. Hæc tamen insititia putat Cl. Ernestus; aut emendatum vellet, *ultra quadragesimum diem*, ut diuturnitate temporis crescat spectaculi fœditas.—2 Ita Mss. et veteres ac recentiores editiones. Cl. Ernestus, *infesta*.—3 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In

NOTÆ

sic non sufficiebant legiones obtinendis provinciis, et tuendis finibus imperii, et quia munia belli et pericula inter paucos divisa, nimis fatigabant militem. Forte etiam et quia viri militares tali largitione ac luxu corrumpebantur.

Exitiabile] Id exitiabile Reipub. quia inquit Tacitus, sic *munia* belli *inter paucos crebrius redibant*, et præmia seu commoda etiam *inter paucos illos* partita. Unde et 'vires luxu corrumpebantur.' Nam disciplina et paupertate melius stetit *res* Romana, quam *pecunia* et opibus.

Addi possit, sic et misso milite, subministrari materiam novis motibus bellisque civilibus: quod certe statim contigit. Infra 76. 'Cum interim spargit legiones, (Vitellius) exarmat cohortes, nova quotidie bello semina monstrat.'

[x] *Ingratum militi*] Qui nempe relinquebatur in castris.

[y] *Vires luxu*] Infra scil. 'immixtis histrionibus et spadonum gregibus.' Et mox, 'sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant,' disciplina Rom. penitus obliterata.

Vires luxu corrumpebantur] Respicit ad id quod præcesserat cap. 62. 'Degenerabat a labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum.' Et cap. 76. 'Si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis et commissationibus, et imitatione principis deteritur.'

[z] *Quam pecunia*] Sic inter paucos divisa belli munia, sic ad præpositos pertinebant pecunia et opes imperii. Sic 'vires luxu corrumpebantur.' Et

vastitas: nec minus inhumana[4] [a] pars viæ,[b] quam Cremonenses lauro[5] rosisque[c] constraverant, exstructis altaribus

quam Cremonenses lauru floribusque cooperuerant, statutis aris, mactatisque hostiis,

Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolanus, *atque*.—4 Male Mss. Reg. Corb. Agr. et editio princeps, *minus humana*. Frustra tentat Rhenanus, *minus inamœna*. Bene Puteolanus et recentiores, *inhumana*. Brotier.—5 *Lauru rosisque* Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et editione princip,e *laurus rosasque*. Rhenanus, *lauro*.

NOTÆ

tamen Romana res melius staret armis et virtute, quam opibus, quas nunc cumulare statuebant magistri dominationis, amputatis *legionum auxiliorumque numeris*.

[a] *Inhumana*] Fere conspirant interpretes, ut inhumana fuerit illa via, quia Cremonenses in illa exstruxerant altaria, victimasque occiderant regium in morem, quasi regi Persarum aut Parthorum occurrerent. Attamen ego aliud suspicabar: quid enim inhumanum in eo, quod lauro rosisque sternatur via? quod exstruantur altaria, victimæ cædantur more regio? quo more jam excepti erant alii principes Romani.

Sic Cæsar olim ex Gallia rediens, sic Caligula, sic Galba et alii jam: quid in eo novum, aut inhumanum? nisi forte ob flagitia Vitellii, quibus vel optima instituta dehonestabantur? nisi forte ob talem victoriam, et ob trucidatos cives, id decus non meruit?

Potius putem, superfuisse adhuc vestigia vastitatis, et cruoris in illa parte viæ, qua via nempe ibatur ad locum, quo pugna commissa fuerat; quam penitus obtegere non potuerunt Cremonenses, licet illam lauro rosisque constravissent, et alia magnificentiæ regiæ decora usurpassent. Et ex eo inhumana illa via dicitur, quod per cadavera civium trucidatorum, lætitia velut insultans cladi publicæ Cremonam inveheretur fœdissimus princeps. Attamen res in medio sit.

[b] *Pars viæ*] Illa via Cremonensis non tam fœda strage et cædibus, quam inhumana fuit; quia scil. tali victori, lauro rosisque, aris et victimis sternebatur. Quis enim mortalium, nisi *inhumanus* sit, in tanta clade Reipubl. lætetur? quis potius non exhorrescat, aut gemat?

Pars viæ] Scil. quia regio more excipiebatur, et divinos honores sibi vindicabat Vitellius, id inhumanum in tanta clade Reipub. videri potuit: ea perversa et inhumana lætitia fuit Vitellio, et ipsis Cremonensibus; quod et mox ipsis exitio fuit.

Intempestivum decus, *inhumana* illa lætitia magis intelligetur ex simili loco lib. III. 83. cum scil. pugnaretur in urbe ipsa. ‘Sæva ac deformis urbe tota facies. Alibi prælia et vulnera; alibi balineæ popinæque, simul cruor et strues corporum, juxta scorta et scortis similes . . . Inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant,’ &c. En deformis, en intempestiva, et *inhumana* lætitia.

[c] *Lauro rosisque*] Principes et tali fastigio proximi excipi solent, sparsis per vias, quacumque incederent, floribus. Herodian. lib. IV. de Caracalla Alexandriam ingrediente: ‘Ho-

cæsisque victimis,[d] Regium in morem: quæ, læta in præ-

more externorum *regum: quæ, grata impræsentiarum, dein ipsis exitio fuere.*

NOTÆ

norabant imperatorem accensis facibus sparsisque floribus.'

Et lib. I. 'Cum Romam Commodus appropinquaret, totus senatus, et quotquot Romam incolebant, urbe egressi, obviam procedebant quam longe poterant, lauros gestantes, et flores, quos anni tempestas dabat.' Claudian. Paneg. 2. de Stilicone. 'Spectabunt cupidæ matres, spargentur et omnes Flore viæ.' *Savilius.*

Lauro rosisque constraverant] Curt. lib. VIII. 'Cum rex sane in publico conspici patitur, thuribula argentea ministri ferunt, totumque iter, per quod ferri destinavit, odoribus complent.' Idem Curt. lib. V. 'Totum iter floribus coronisque constraverat, argenteis altaribus ab utroque latere dispositis, quæ non thure solum, sed omnibus odoribus cumulaverat.'

[d] *Exstructis altaribus, cæsisque victimis*] Aræ istæ et victimæ Vitellii Genio et victoriæ. Fœda sed vetus adulatio, quam in adventu Regum aut principum usurparunt Græci Latinique.

Justinus lib. XXIV. 'Arsinoë prægressa virum, festum diem urbi indicit; domos, templa, ceteraque omnia exornari jubet; aras ubique hostiasque disponi.'

Valer. lib. IX. De Luxuria: 'Quid sibi voluit princeps suorum temporum, Metellus Pius, cum in Hispania adventus suos ab hospitibus aris et thure excipi patiebatur?'

Factum et Cæsari e Gallia reduci. Hirtius lib. VIII. 'Multitudo obviam procedebat, hostiæ omnibus locis immolabantur: tricliniis stratis, fora templaque occupabantur.'

Et passim deinde principibus. In Calig. Sueton. cap. 13. 'Inter altaria et victimas, ardentesque tædas, densissimo et lætissimo obviorum agmine incessit.' In Galba idem cap. 18. 'Cum per omne iter, dextra sinistraque, victimæ oppidatim cæderentur.'

Plinius Panegyrico de adventu Trajani: 'Ut plena altaribus, augusta victimis cuncta.'

Alius panegyristes ad Maximianum: 'Totamque hanc urbem repentina tua in hostes eruptione solicitam, lætitia et exultatione et aris flagrantibus et sacrificiis et odoribus accensis numini tuo implesti.' *Lipsius.*

Exstructis altaribus. Sic cum corollis et thure consuli obviam itum jam olim, Dionys. ubi de Valerio Cos. 'Venienti populus ad multum viæ coronatus occurrit, suffitum thuris transeunti faciens, et mulsi poculis militem excipiens.'

Exstructis altaribus] Simile quid actum jam vetere Repub. Sallust. apud Macrob. Saturn. lib. III. 13. de Metello. 'Eum ultra Romanorum et mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulæa et insignia, scenisque ad ostentationem histrionum fabricatis: simul croco sparsa humus, et alia in modum templi celeberrimi. Præterea, cum sedenti transenna demissum victoriæ simulacrum, cum machinato strepitu tonitruum, coronam capiti imponebat, tum venienti thure quasi Deo supplicabatur, &c.

'Quibus rebus aliquantam partem gloriæ demiserat, maxime apud veteres et sanctos viros, superba illa, gravia, indigna Romanis existimantes.'

Et licet in summa lætitia populi Rom. cum scil. triumpharet de exter-

sens, mox perniciem[e] ipsis fecere. Aderant Valens et Cæcina, monstrabantque pugnæ locos:[f] 'hinc irrupisse[6] legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas[g] auxiliorum manus.' Jam[7] Tribuni Præfectique,[h] sua quisque facta extollentes, falsa,[8] vera, aut majora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore et gaudio deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari.[9] Et erant, quos varia fors[10] rerum, lacrymæque et misericordia subiret: at non Vitellius

Aderant Valens et Cæcina, ostendebantque prælii vestigia: Hinc irruisse legiones, hinc equites proruisse: inde circumvectas sociorum cohortes. *Etiam tribuni et præfecti sua quisque facinora celebrantes, ficta, vera, aut ampliora vero interserebant. Etiam miles plebeius, clamore et lætitia a via divertere, intervalla præliorum agnoscere, spectare* et *admirari congeriem armorum, molemque cadaverum. Et erant, quos diversa sors mortalium, fletusque et miseratio incesseret.*

6 Brotierus habet *erupisse;* et sic Mss. Harl. Bodl. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Ms. Jes. *erumpisse.* Mss. Flor. Corb. Reg. Bud. et editio princeps, *irrupisse;* et sic Ryckius et Gronov. cum Bipont.—7 Ms. Corb. *ita tribuni.*—8 Sic bene Mss. Flor. Reg. Bud. editio princeps, Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *falso vera.* Brotier.—9 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *mirarique.* Idem.—10 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus; Mss. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores cum Gronov. Ryckio et Brotiero habent *sors.*

NOTÆ

nis hostibus, cum imperii fines augeret, id tamen incivile et superbum visum est, et præter morem mortalium, (quidni et *inhumanum* videatur?) sterni floribus et rosis viam, cæde et sanguine civium pollutam, cruentam, et adhuc sanie ac tabo madentem. Ideoque addit Tacitus: 'Nec minus inhumana pars viæ, quam .... lauro rosisque constraverant,' &c.

[e] *Mox perniciem*] Quasi proniores in Vitellium essent, mox subversa flammisque hausta colonia scelere Antonii Primi.

[f] *Monstrabantque pugnæ locos*] Sic et Ann. I. 61. ubi de clade Vari: 'Et cladis ejus superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos: illic raptas aquilas: primum ubi vulnus Varo adactum: ubi infelici dextra et suo ictu mortem invenerit,' &c.

[g] *Circumfusas*] Vertit Clar. Harlæus, quasi hostem circumdedissent. Sed auxiliares pro more militiæ circumfundebantur legionariis, et erant velut alæ legionum: socii disponebantur ordinabanturque in acie circa legiones Romanas, scil. in cornibus et alis.

[h] *Jam Tribuni Præfectique*] *Tribuni* nempe legionum seu cohortium Rom. *præfecti* auxiliarium.

Præfectique] Pertinet ad cohortes auxiliarium, vel ad equitatum indistincte.

flexit oculos,[i] nec tot millia insepultorum civium exhorruit:[j] lætus ultro, et tam propinquæ sortis ignarus,[k] instaurabat sacrum Diis loci.[l]

71. Exin[1] Bononiæ[m] a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. Quantoque[2] magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus[n] et cetero Neronianæ aulæ ingenio;[o]

At Vitellius non avertit oculos, nec tot millia civium insepultorum flexere animum: exultans ultro, et tam proximi fati inscius, rem divinam faciebat Numinibus loci.

Postea Bononiæ Fabius Valens gladiatorium certamen exhibet, allato ex urbe paratu. Et quanto propius accedebat, tanto flagitiosior ingressus, adjunctis mimis et eunuchorum gregibus, et reliquo Neronianæ aulæ flagitio; quippe etiam Vitellius

1 Ms. Corb. *exinde.*—2 *Que* aberat a Ms. Bud. Additum est altera manu.—

NOTÆ

[i] *At non Vitellius flexit oculos*] Suet. Vitel. 10. 'Utque campos in quibus pugnatum est adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem detestabili voce confirmare ausus est: Optime olere occisum hostem, et melius civem.'

[j] *Nec tot millia . . . . exhorruit*] Sic Suet. ibidem. 'Nec eo secius ad leniendam gravitatem odoris, plurimum meri propalam hausit, passimque divisit, pari vanitate atque insolentia.'

[k] *Lætus ultro, et tam propinquæ sortis ignarus*] Virg. 'Quo nunc Turnus ovat spolio, gaudetque potitus! Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ, Et servare modum, rebus sublata secundis.'

Tam propinquæ sortis] *Ignarus*, iisdem locis eosdem Deos ipsi ablaturos victoriam, vitam, imperium, omnia.

[l] *Diis loci*] Illorum religio sylvis et campis suum tribuit peculiarem Deum, quo non favente, nihil non isto loco sinistre tentarent homines.

Sic Æneas apud Virg. lib. VII. vers. 136. Italiam ingressus, 'Geniumque loci, primamque Deorum Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota precatur Flumina.' Orestes in Sophoclis Electra: 'me patria tellus, vosque præsides Dei, Excipite me.'

Apud Xenophontem 1. Παιδ. Cambyses et Cyrus, cum Persiam relinquerent, 'Deos Persiæ tutelares rogabant, ut faverent, et feliciter propositum iter conficere paterentur.' Mediam ingressi, 'iterum orabant Deos &c. ut propitii acciperent.' *Savilius.*

Diis loci] Quia vicisset hisce campis, quasi grates referebat Diis seu Geniis loci.

[m] *Bononiæ*] Vide cap. 52.

[n] *Immixtis histrionibus et spadonum gregibus*] Sic Hist. III. de Fabio Valente: 'Multo ac molli concubinarum spadonumque agmine.' *Savil.*

Sueton. Vitel. 12. 'Talibus principiis, magnam imperii partem non nisi consilio et arbitrio vilissimi cujusque histrionum et aurigarum administravit.'

[o] *Cetero Neronianæ aulæ ingenio*]

namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat,[p] sectari cantantem solitus,[q] non necessitate, qua[r] honestissimus quisque,[s] sed luxu et saginæ[3] mancipatus emtusque. Ut Valenti et Cæcinæ[t] vacuos honoris menses aperiret, coarctati[4][u] aliorum Consulatus, dissimulatus[v] Martii[5]

per miraculum laudabat extollebatque ipsum Neronem, frequentare canentem suetus, non quasi *vi* adactus, *ut optimus quisque, sed gulæ et luxuriæ addictus venditusque. Contracti ac restricti aliorum consulatus, ut vacuos dignitatis menses exhiberet Valenti et Cæcinæ, dissimulatione* præteritus consulatus *Martii Macri, tanquam*

3 Corrupte Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *sanguine*. Brotier.—4 Sic Rhen. Puteol. a Budens. *cohartati*. Alciat. *cohortati*.—5 Perperam Mss. et

NOTÆ

Suet. Vitel. 11. 'Solenni convivio citharœdum placentem palam admonuit, ut et aliquid de Domitio diceret; inchoantique Neroniana cantica, primus exultans etiam plausit.'

p *Celebrabat*] Id est, frequentabat, colebat: nempe olim Neronem Vitellius celebrabat laudabatque, cantantem *sectari solitus*. Neque τὸ *celebrabat*, referendum ad tempus de quo hic Tacitus; sed ad præteritum; nempe sub principatu Neronis id agebat.

Quamvis etiam princeps ipse Vitellius a tali admiratione Neroniana non abhorreret; at certe non id nunc dicit Tacitus, sed ad præterita tempora et ad Neronianam aulam respicit.

q *Sectari cantantem solitus*] Sueton. Vitell. 4. 'Caio per aurigandi, Claudio per aleæ studium familiaris: sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculari merito: quod præsidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis, promittere audentem, ideoque egressum theatro revocaverat, quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque præbuerat.'

r *Non necessitate, qua*] Quia scilicet, si jussui aut libidini principis non obtemperassent, opes, dignitates, gratiam dominantis, forte et vitam amissuri erant.

s *Honestissimus quisque*] Ut Vespasianus, Burrhus, Thrasea, Helvidius Priscus et alii boni, qui talia flagitia aversabantur.

t *Ut Valenti et Cæcinæ, &c.*] Cessit consulatu ipse Vitellius, et aliorum quorundam consulatus amputavit, ut vacuos legatis honoris menses aperiret. Sic et Otho apud Plutarch. 'Quo tempore ipse consulatum obtinere debuit, hujus scil. temporis partem tribuit Verginio Rufo.'

Potuit Otho diutius retinere consulatum, sed eum deposuit Kalend. Martiis.

Tac. 'Proximos menses Verginio destinat,' nempe a Kal. Martiis ad Maias.

u *Coarctati*] Nonnulli sane loco dejecti; sed quisque, ut patet, binos menses explevit, quod receptum erat istius temporis consuetudine. *Savilius.* Non coarctati consulatus eorum qui obtinuere. Sed coarctati consulatus, quia non omnes designati consules obtinuerunt: sic destinati ab Othone consulatus coarctati sunt.

Coarctati] Si vera et genuina illa vox, *coarctati*, id debet intelligi de

Macri, tanquam Othonianarum partium Ducis: et Valerium Marinum, destinatum a Galba Consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem et injuriam segniter laturum. Pedanius[w] Costa omittitur, ingratus Principi, ut adversus Neronem ausus,[x] et Verginii exstimulator:[y] sed alias pro-

ducis Othonianæ factionis: et prolatavit Valerium Marinum, designatum a Galba consulem, nulla culpa, sed lenem, et offensionem ignave toleraturum. Pedanius Costa transmittitur, invisus Vitellio, ut qui rebellasset adversus Neronem, et Vergi-

veteres editiones, *M. Macri.*

NOTÆ

istis consulatibus in genere, non de singulis, ita ut longa illa series consulum, seu consulatuum designatorum, ab Othone, coarctata sit.

Igitur Kalendis Jan. seu paulo post, in annum integrum consules duodecim, nempe binos ad duos quosque menses, designaverat Otho: se ipsum consulem et fratrem Titianum designaverat feceratque ad duos menses, *Januarium* scil. et *Februarium.*

Dein Verginium et Vopiscum in menses *Martium* et *Aprilem,* mox Cælium et Flavium Sabinos in *Maium* et *Junium,* dein Arium Antonium et Marium Celsum in *Julium* et *Augustum,* seu in Kalendas Septemb.

At hic *coarctati* cohibitique consulatus Othonis a Vitellio, 'ut Valenti et Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret.'

Itaque designati suffectique consules Valens et Cæcina *ex Kal. Septemb. ad Kalend. Novemb.* Dein ex Kalend. Novemb. suffecti Cæcilius Simplex et Quintius Atticus, nempe in Kalend. Jan. sequentes: sicque orbis anni impletus.

Eoque sensu *coarctati* et cohibiti sunt *consulatus aliorum,* nempe eorum qui in reliquum annum designati primum fuerant ab Othone; *aliorum* nempe qui suffici postea consules debebant, si mansisset principatus Othoni.

Coarctati] Quod explicat statim: 'Dissimulatus Martii Macri .... et Valerium Marinum .... distulit .... Pedanius Costa omittitur,' &c.

Coarctati] Multi consulatus destinati multis: illi consulatus *coarctati* et ad pauciores redacti. Designatorum consulum, quibus scil. consulatus destinati erant, alii *dissimulati,* alii *dilati,* alii prorsus *omissi:* sicque *coarctati consulatus,* non quoad tempus, sed quoad personas.

[v] *Dissimulatus*] Dissimulatus, dilatus, omissus, perinde repulsam patiuntur; et pro eodem est: nisi forte aliqua spe in futurum lactatus sit Valerius Marinus, ut cui nihil flagitii objectari posset.

[w] *Pedanius*] De quo forte memoraverat Tacitus in motu Vindicis et exitu Neronis, scil. in libris qui fato intercepti sunt, ut et de tribus ducibus Gallis quos nunc rabiei militum permittit Vitellius.

Quasi uni Vitellio datum esset vindicare Nerones et Tigellinos. Ille orbis vindices occidit, quasi Respub. ageretur. Sed in exitium suum similis Neroni præmature inferias mactat Vitellius.

[x] *Ut adversus Neronem ausus*] Cujus criminis et odii 'ultor est quisquis successit' princeps. Forte præerat

tulit causas:[z] actæque insuper[a] Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

nium instigasset; sed alias rationes attulit: redditæque præterea Vitellio grates ingenio ac libidine serviendi.

NOTÆ

Pedanius alicui legioni in superiore Germania, legatus scil. cum exstimulavit Verginium in Neronem, ut legati mox incitavere Fonteium Capitonem in Galbam, dein et ipsum Vitellium.

[y] *Verginii exstimulator*] Haud dubie illum stimulabat, hortabaturque ad suscipiendum imperium; hinc parum gratus Vitellio, ut fautori Neronis jam olim: hinc omittitur, scil. consul non designatur.

[z] *Alias protulit causas*] Ne vindicare, sicque æmulari Neronem videretur, quo bonos offendisset.

[a] *Actæque insuper*] Seneca de tranquil. animi. 13. ubi de Caligula: 'agebant enim gratias, et quorum liberi occisi, et quorum bona ablata erant.' Sic supra l. XIII. 'Seneca, qui finis omnium cum dominante sermonum, grates agit.' Et in vita Agric. 'Agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficii invidia.'

Seneca de ira II. 33. 'Notissima vox est ejus, qui in cultu regum consenuerat, cum illum quidam interrogasset, Quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem? Injurias, inquit, accipiendo, et gratias agendo.' *Pichena.*

Insuper] Puto intelligendum, quasi diceret: Præter dedecus illud Reipub. illatum a Vitellio, præter injuriam factam egregiis viris qui consulatu pellebantur, etiam tali probro id additum ex libidine adulandi serviendique *consuetudine*, ut et gratias ipsimet agerent dominanti, qui injuriam patiebantur.

Actæque insuper . . . gratiæ] Capiunt, quasi singuli, qui aut omissi aut dilati erant, gratias Vitellio egerint. Puto, ipsi dominanti gratias egerunt apud senatum; quo *servitii* flagitium augebatur.

Et ut consules electi, cum inirent magistratum, gratias referebant principi in senatu, ita et isti, quibus negabatur consulatus, perinde grates agebant palam in curia, indomita serviendi libidine: *nec erubuit* Vitellius talis *beneficii invidia.*

Actæque, &c. gratiæ] Ipse Pedanius gratias egit Vitellio, cum repulsam pateretur; forte et amici illius in senatu et e senatu. Sic cum injuria fieret, gratias dominanti agebant, *consuetudine servitii*, forte sic ut tantum differrentur, et ne silentio suo iram promerent, simul et irritarent dominantem, unde offensio et repulsa in perpetuum: ut, scil. per eam adulationem, sic utcumque repulsam lenirent, nec prorsus alienarent principem; scil. ut non prorsus eos repelleret, sed tantum differret.

Gratiæ] Puto, gratias Vitellio egere ipsimet candidati qui repulsam patiebantur.

Et hic pridem mos inoleverat, ut quo major esset injuria dominantis, eo majus servitium exhiberetur; immo et in summis Reipub. cladibus grates Diis agebantur et principi.

Vel in commune, seu publice et consensu totius senatus, actæ gratiæ Vitellio pro tali ordinatione consulatuum.

Puto tamen id egisse candidatos, vel libidine servitii, vel spe obtinendi postea consulatum; ad quem designatio illa tamen viam utcumque sternere videbatur.

72. Non ultra paucos dies, quanquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Extiterat quidam, 'Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Istria[b] occultatum, quod illic clientelæ et agri veterum Crassorum ac nominis favor manebat.' Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ[c] assumto, vulgus credulum et quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cum[1] pertractus ad Vitellium interrogatusque,[2] 'quisnam mortalium esset,' postquam nulla dictis fides, et a domino noscebatur, conditione fugitivus,[d] nomine *Geta*, sumtum de eo supplicium servilem in modum.[3] [e]

73. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiæque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e[1]

Non nisi ad paucos dies invaluit falsus rumor, licet vehementibus initiis incœpisset. Emerserat quidam, Scribonianum se Camerinum vocans, qui in Istria latuisset, formidine Neronianæ sævitiæ, quod in illa provincia clientes, et prædia priscorum Crassorum, ac gentis *istius* favor supererat. *Itaque pessimo quoque adjuncto in documentum mimi* seu mendacii, *suaderi plebecula facilis, et nonnulli militum*, seu *ignorantia veri*, *seu rerum novarum desiderio*, *certatim adjungebantur; cum perductus ad Vitellium*, *inquisitusque*, quisnam mortalium esset, *postquam sermoni* ejus *non credebatur*, *et dominus* eum *agnovit*, *sorte fugitivum*, *vocabulo* Getam, tum *supplicio affectus* est, *quo more servi* plectuntur.

Vix credibile dictu est, *quantum arrogantiæ vesaniæque Vitellio accesserit*, *post-*

1 Ms. Corb. *tum pertr.*—2 Ita vulgo Mss. editio princeps et recentiores. Ms. Corb. et Puteolanus omisere, *que.*—3 Sic Ryckius e Ms. Agr. Brotierus cum Gronov. *in serv. mod.*

1 Rhenanus omisit præpositionem; quam habent Mss. et editi libri. At

NOTÆ

[b] *Istria*] Histria, provincia Venetiæ et Histriæ regionis Italiæ, ad mare Adriaticum: hodie pars major *Istriæ* peninsulæ, sub dominio Reipublicæ Venetæ et Domus Austriacæ, ad sinum Venetum. *Tillemonius.*

[c] *Fabulæ*] Fabula mera fuit, qua se Crassum fingebat, et vere theatralis ac mimicus ille Crassus. Itaque deterrimum quemque ille assumebat *in argumentum* talis *fabulæ*, quo nempe comprobaret se esse verum Scribonianum; sed larva histrioni statim detracta est.

[d] *Fugitivus*] *Fugitivus*, id est, servus qui dominum fugit: nec potest dici *fugitivus*, nisi servus. Fuga præcise non est vitium aut conditio, nisi servi.

[e] *Sumtum de eo supplicium servilem in modum*] Id est, virgis cæsus extremo supplicio affectus est, ut ostendit Acron. in comm. Horatii. Nam domini servos ad trabem suspensos flagellabant; atque in media domo, ad terrorem incutiendum, servis habenas pendebant. *Lupanus.*

[f] *Speculatores e Syria*] Igitur speculatores in Syriacis Judaicisque legionibus, nec solum in prætoriis cohortibus.

Syria Judæaque, 'adactum in verba[2] ejus Orientem,' nuntiavere. Nam, etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus,[g] ac plerumque ad nomen ejus[h] Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores[i] proruperant.[3]

quam nuntii e Syria et Judæa attulere, obstrictum in nomen ejus Orientem. *Nam quamvis incertis adhuc et dubiis auctoribus,* jam *tamen sermonibus et fama* differebatur *Vespasianus, et sæpe ad vocabulum ejus excitabatur Vitellius. Tum ipse, milesque, ut nullo rivali, in externa flagitia ruebant, immanitate, cupidine,* et *prædandi licentia.*

Budens. Puteol. Alciat. Rhenan. *de Syr.*—2 Sic bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. In mediis quibusdam editionibus, *in verbis.* Brotier.—3 *Proruperunt* Brotier.

NOTÆ

[g] *Erat tamen in ore famaque Vespasianus*] Suet. Vesp. 5. 'Nuntiabantur ex urbe præsagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut thensam Jovis Opt. Max. e sacrario in domum Vespasiani et in Circum deduceret. Ac non multo post, comitia secundi consulatus ineunte Galba, statua Divi Julii ad Orientem sponte conversa: acieque Bebriacensi, priusquam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse; victaque altera, supervenisse tertiam a solis ortu, ac victricem abegisse.'

Sic infra Tac. 'Has ambages (oraculorum) et statim exceperat fama, et tunc aperiebat: nec quicquam magis in ore vulgi.'

Erat tamen in ore] Non quod moliretur aliquid; nihil quippe adhuc auditum Vitellio. Immo et legiones Orientis adactæ in verba Vitellii, unde superbia et socordia accrevit. Sed *erat in ore famaque Vespasianus,* quasi suscipiendo imperio par esset; quasi posset occupare Rempub. Nam neminem sine æmulo relinquit fama, nec semper errat ipsa, quandoque eligit.

[h] *Ad nomen ejus*] Sueton. Vesp. 6. 'Plurimum cœptis contulerunt, jactatum exemplar epistolæ, veræ sive falsæ, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultionem mandantis, et ut Reip. subveniret optantis: simul rumor dissipatus,' &c.

Et supra ibid. 'Propositis itaque nominibus legatorum consularium, quot ubique tunc erant, cum ceteros alium alia de causa improbarent, et quidam e legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent, assensere cuncti, nomenque ejus vexillis omnibus sine mora inscripserunt.'

[i] *Libidine, raptu, in externos mores proruperant*] Per *barbaros* et *externos,* intelligendi præcipue Orientales. Nam in Oriente semper magna imperia, ibique ambitio et impotentia regum præcipue grassata est. Virgil. ubi de pugna Actiaca: 'Hinc ope barbarica, variisque Antonius armis, Victor ab auroræ populis et littore rubro, Ægyptum viresque Orientis et ultima secum Bactra vehit.' Sic et intelligendus locus, c. 70. ubi aræ structæ et

74. At Vespasianus bellum armaque, et[1] procul[j] vel juxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacramentum, et fausta Vitellio omnia[2][k] precantem, per silentium[l] audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior.[m] Præfectus Ægypti,[n] Ti. Alexander, consilia sociaverat.[o] Tertiam legionem,[p]

At Vespasianus circumspiciebat bellum, castraque et copias, quæ longe, vel prope positæ erant. *Miles in ipsum adeo promtus* erat, *ut silentio exceperint* illum, *cum præiret sacramento, et læta prosperaque omnia Vitellio oraret. Nec Muciani voluntas Vespasiano adversa,* ille *et in Titum promtior. Rector Ægypti, Tiberius, consilia miscuerat.* Vespasianus *tertiam legionem* ut *suam reputabat, quod e*

1 Sic Gronov. et Ryckius. Brotierus omisit *et:* sic Rhenan. duce Budens. —2 Ita libri scripti et editi. Frustra tentat Freinshemius, *omina.* Brotier.

NOTÆ

mactatæ hostiæ, adventante Cremonam Vitellio, scil. more regum Orientalium. Quare et addit: 'nec minus inhumana pars viæ quam Cremonenses, &c. regium in morem.' Namque id *Barbarum* et *externum* fuit; atque etiam tunc *inhumanum* visum est, nec id Græci aut Romani moris.

In externos mores proruperant] Id est, in regum externorum libidines ac flagitia proruperant. Sic Ann. l. XVI. de Poppæa: 'Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed, regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur,' &c. Sic externi reges, 'nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu,' grassantur. Sic alibi dixit: 'et aliæ regum libidines.' Quod maxime Vitellio convenit. Ibi præcipue Persarum, seu Parthorum reges intelligit.

j *Et procul*] Præsertim in Illyrico, in Italia, in Urbe ipsa, in Germania et Britannia: nam totus Oriens statim in ipsius partibus.

k *Fausta Vitellio omnia*] Alii volunt, *omina:* sed infra de Vespas. 80. simili occasione, 'læta omnia et affluentia excepit:' et forte dicere auctor potuit, *fausta precari*, non vero, *omina precari.*

l *Per silentium*] Nullo plausu excepere, nullis lætis vocibus aut clamoribus, quibus electum principem gratularentur, exultarent; quibus scil. fausta et affluentia omnia Vitellio precarentur, ut decuit, si electionem hanc suffragiis et favore suo approbassent legiones Orientis.

m *Et in Titum pronior*] Ob juventam, et ingenium a voluptatibus non alienum, quia Muciani moribus accommodum; quia nullæ causæ odii aut rixæ, sicut in senem Vespasianum, ob vicinitatem provinciarum, quibus illi præerant. Infra Mucianus: 'absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus essem, si ipse imperarem.'

n *Præfectus Ægypti*] Suet. Vesp. 6. 'Tiberius Alexander, præfectus Ægypti, primus in verba Vespasiani legiones adegit, Kalend. Julii: qui principatus dies in posterum observatus est.'

o *Consilia sociaverat*] Cum Vespasiano nempe, Tito, et Muciano.

p *Tertiam legionem*] Tertia legio, jam

quod e Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat: ceteræ Illyrici legiones[3] secuturæ sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat[q] arrogantia[4] venientium a Vitellio[r] militum; quod truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut impares, irridebant. Sed in tanta[5] mole belli[s]

Syria in Mœsiam traducta esset: reliquæ legiones Illyricæ accessuræ credebantur. Quippe ferocia, seu superbia, *adventantium a Vitellio militum, incenderat omnes legiones; quod truculenti corpore, immanes lingua, alios ut inferiores spernebant.*

—3 Sic bene veteres et recentiores editiones. In Ms. Corb. et mediis quibusdam editionibus, *Illyrici regiones.* Idem.—4 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. Bud. et editione principe, *omnis.* Ms. Bud. *flammaverat ad arrogantiam:* uti volebat Muretus. *Brotier.*—5 Sic bene editio princeps, Pichena et recentiores. Suffragantur Mss. Flor. et Corb. licet corrupte habeant ille, *intant a*, hic, *iniant a.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *inerat a mole belli, &c.* Ms. Agr. *in tanta mole belli plerumque cunctatio oberat.* Unde amicus Ryckii tentabat, *in tanta mole belli operumque cunctatio oborta.* Idem. Budens. *sed inerat amor belli*, unde Rhe-

NOTÆ

Antonio rerum ad Orientem potiente, in Syria fuerat, ut colligere est ex Hist. III. 24. ibique postea quoque mansisse argumento est, quod Corbuloni affuit Ann. XV. 6. Hist. III. 24. cui successerit Mucianus, cujus beneficiis devinctam legionem in Mœsiam Nero transtulerit: ubi legato, seu duce Aponio Saturnino, Sarmatas vicit. Hist. I. 79. III. 24.

Mox 'transgressa' (sic lego Hist. II. 85.) 'in partes' Vespasiani, 'exemplum ceteris Mœsiæ legionibus præbuit;' et duce Duillio Aponiano Veronam venit. Hist. III. 10. Capuæ hyemavit. Hist. IV. 3.

Deinde iterum in Syriam remissa est Hist. IV. 39. nempe quod olim ibi fuisset: unde et morem, qui in Syria, retinuerat, solem salutandi, Hist. III. 24. hinc ergo Mucianus eam *suam numerabat*, ut ait auctor hoc loco. *Freinshem.*

Tertiam legionem] Quæ translata, ut puto, a Nerone erat; vel dum Syriæ præesset Corbulo, ut sic vires imminueret ducis egregii, quem criminatus erat Arrius Varus: vel adversus Albanos, aut in Vindicem evocata erat, ex magna belli fama sub Corbulone.

[q] *Flammaverat*] Simplex pro composito, pro *inflammaverat:* sic l. XV. *flammandi*, pro *inflammandi*, ubi de Christianis, in quos sæviit Nero.

[r] *A Vitellio*] Puto, qui cum Cæcina et Valente advenerant a Vitellio, qui tota mole belli sequebatur. Eo autem arrogantiæ processerat ille miles Germanicianus, qui nempe ingenio cœli solique, quo militaverat, atrox ultro, etiam longe magis propter victoriam superbiebat; hinc spernebant alios milites, sed et vicissim exhorrebantur. Hinc odium publicum, et rursus arma civilia.

[s] *Sed in tanta mole belli*] *In tanta mole belli*, sic magis ad genium Taciti. Suet. Vesp. 6. 'Nec tamen quicquam ante tentavit, promtissimis atque etiam instantibus suis, quam solicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito favore.'

Sic Tac. Ann. XII. 66. 'In tanta mole curarum Claudius Narcissus

plerumque cunctatio: et Vespasianus, modo in spem erectus, aliquando adversa[t] reputabat: 'Quis ille dies foret, quo LX.[6] ætatis annos[u] et duos filios[v] juvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus progressum,[7 w] et, prout velint,[8]

Sed in tanta tamque ingenti *mole belli, sæpe dubitatio; et Vespasianus modo spem* mente *præsumens, interdum* etiam *improspera* animo *revolvebat.* Quis ille dies foret, quo se *jam* sexaginta annorum ætate provectum et duos filios adolescentes belli casibus committeret? Esse privatis consiliis receptum, et,

nan. conjiciebat, *sed inerat timor belli.*—6 Brotierus cum Gronovio et Ryckio legit totidem literis *sexaginta ætatis annos.* Mss. Harl. Jes. Corb. *XL. ætatis annos.* Mallet Freinshemius, *sexagesimo ætatis anno se et duos filios, &c.*—7 Ita in Mss. et veteribus Edd. quod Pichena, Acidalius, et Gruterus defendunt, Bipont. recipiunt. Freinshemius e conjectura Lipsii legit *regressum;* ac deinde recentiores omnes cum Gronovio, Ryckio, et Brotiero.—A codicum lectione nolim recedere, restitui ergo *progressum.* Pichena bene: in hac privatorum Principumque comparatione nihil de *regressu* agitur. Sensus: Privatos homines, cum cogitationem suscipiunt, eatenus *progredi* posse, quatenus ipsis videatur. Quod Bip. addunt, si *regressum* ponas, scribendum fuisse *a cogitat.* mihi secus videtur; dandi casus hic scite locaretur. *Oberlin.* —8 Male Ms. Corb. *velit.* Brotier.

NOTÆ

valetudine adversa corripitur:' ubi reposui *Claudius Narcissus.* Nam certe Narcissus æger ad Sinuessanas aquas ivit, non Claudius: et vocabatur Narcissus nomine patroni sui *Claudius.*

[t] *Aliquando adversa*] Nempe improspera belli, ac præliorum clades, &c. Reputabat *fluxam fidem* inter bella civilia legatorum militumque, posse se occidi vel a gregario milite.

Quod explicat statim: 'quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque præsenti facinori,' nempe, occidendo rebellionis ducem, 'ex diversa' factione 'præmium petat?'

[u] *Quo LX. ætatis annos*] Hoc dictum eodem genio, quo supra Ann. l. VI. c. 20. dixit de Caio Cæs. 'qualem diem Tiberius induisset, pari habitu,' &c. Et lib. de Mor. Germ. 'disponere diem, vallare noctem.' An vallatur nox?

[v] *Duos filios*] Potius juvenibus filiis metuebat, quam sibi seni. Metuebat, ne occiderentur, si fortuna contra daret, quemadmodum filius Galbæ adoptatus, Piso occisus est.

Quemadmodum filius et frater Vitellii; quemadmodum et Flavius Sabinus Vespasiani frater; ut et ipse Domitianus perire potuit eodem casu, nisi majore fato, mox tamen Reipub. exitio, latuisset.

[w] *Progressum*] Lipsius, *regressum:* tamen si attendas, in hac privatorum et principum comparatione, nihil de *regressu* agitur, et sententia videtur: Privatos homines, cum cogitationem aliquam, seu vitæ institutionem sibi proponunt, eatenus progredi posse, quatenus ipsis videatur, et in medio cursu quiescere, et intra mediocritatis terminos consistere, atque ex fortuna plus minusve ad libitum sumere.

At qui imperium concupiscunt, arbitrium progressumque nullum habent: quoniam aut summum contingent, aut ruent in præceps. *Pichena.*

plus minusve sumi ex Fortuna:[x] Imperium cupientibus nihil medium inter summa et[9] præcipitia.'

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari:[y] 'Suas legiones civili bello inexpertas;

prout cupiant, plus aut minus accipi ex fortuna: principatum ambientibus, nihil medium inter supremum fastigium aut exitium.

Obversabantur animo Germanicarum legionum vires, ut *viro belli experto cognitæ:* Suas copias civilibus armis insuetas; Vitellii, victrices: et apud victos

9 Ita Ms. Reg. editio princeps et Cl. Lallemand. Sic quoque voluere Rhenanus et Gruterus. Puteolanus, *aut præcipitia*, et sic Ryckius et Gronovius.

NOTÆ

Privatæ cogitationes etiam ambitiosissimæ cuivis licitæ sunt; nec peccatur, aut metuenda est pœna, etiam si votis et conatibus non responderit eventus.

Regredi enim tum impune licet. Si summas dignitates cogitaveris, nec acceperis, ut consulatum, licet ad secundas aut tertias resilire, ut Senatoriam, Prætoriam, Ædilitatem, Quæstoriam, et quæ aliæ sunt infra consulatum.

At qui ad imperium semel aspiravit, nec accepit, ab incœpto regredi impune non potest. Nihil ei restat, nisi præcipitium et ultima pernicies. Hinc Tacit. 'Imperium cupientibus, nihil medium inter summa et præcipitia.' *Boxhornius.*

Lege, *progressum* vel *regressum:* idem fere sensus erit; nam certe *privatis cogitationibus* progredi licet vel regredi. Possunt privati conatus, *prout velint*, *plus minusve* sumere *ex fortuna.* At imperium cupientibus, non idem licet, si semel incœperint, sistere gradum non possunt. In summo stare debent, aut *statim* præcipitari: quia 'nihil medium inter summa et præcipitia.'

Itaque in privatis cogitationibus datur *progressus;* datur et *regressus;* datur quid medium. Nihil vero tale dominationem appetentibus licet, nihil medium est. Vel stare in summo fastigio debent, vel ruere in exitium.

Attamen, quia Veteres editt. habent *progressum*, quidni eam lectionem retineas? vetus editio ex Ms. Vat. orta.

Regressum] Sic fere Plutarch. in Artaxerxe, ubi Tiribasus sic Darium alloquitur: 'Haud idem esse Ocho, non obtinere regnum, atque illi, dejici principatu; Ocho certe licere privatam vitam agere et quidem feliciter. At illi, qui electus rex fuerit, jam prorsus imperandi necessitatem incumbere, aut non vivendi.'

x *Ex Fortuna*] Quæ se ipsis offert, *plus minusve* sumunt privati pro libito: altissimos magistratus, consulatus ipsos ultro abdicare possunt. At in summa fortuna *nihil medium*, vincendum, aut pereundum est.

y *Viro militari*] Sueton. Vesp. 4. 'Claudio principe, Narcissi gratia, legatus in Germaniam missus est; inde in Britanniam translatus, tricies cum hoste conflixit; duas validissimas gentes, superque viginti oppida, et insulam Vectem Britanniæ proximam, in ditionem redegit: partim Auli Plautii consularis legati, partim Claudii ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta,' &c.

Vitellii, victrices: et apud victos plus querimoniarum, quam virium: fluxam per discordias[a] militum fidem, et periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque præsenti facinori[1] paratum ex diverso[a] præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum: sic percussorem ejus, Volaginium,[2 b] e gregario ad summa militiæ[c] provectum. Facilius universos impelli, quam singulos vitari.'

plus iræ quam roboris: ambiguam bello civili militum fidem, et discrimen ex unoquoque. Quid conducere, quid juvare cohortes et alas, si unus et alter, scelere patrato, præsens ex altera factione pretium quærat? Sic Scribonianum trucidatum sub Claudio; sic interfectorem ejus, Volaginium, e plebeio ad præcipua belli *munia* promotum. Facilius omnes illici *aut incitari*, quam singulos declinari.

1 *Facinore* Rhenanus et recentiores e Ms. Bud. cum Brotiero, Gronov. et Ryckio. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et veteribus editionibus, *facinori*.—2 In Mss. Reg. Corb. Agr. et editione principe, *Volaginum*.

NOTÆ

[a] *Fluxam per discordias*] Cepit interp. Hisp. de discordiis superioribus. Sed intelligit Tacitus, omnibus omnino discordiis civilibus *fluxam* esse *militum fidem;* absolute scil. et indistincte.

[a] *Ex diverso*] Phrasis Tacito peculiaris, pro *ex parte altera*. Sic lib. seq. 'ac majore ex diverso mercede,' &c. et infra; 'quas enim ex diverso legiones?' l. XIII. 'assultare ex diverso Tiridates.' *Pichena*.

[b] *Volaginium*] Haud dubie hic unus ex istis quos punivit L. Otho, pater Othonis principis. Sueton. Oth. I. 'Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire; et quidem ante principia se coram; quamvis ob idipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret.'

Et forte ille *Volaginius*, unus et præcipuus auctor sceleris, tali præmio ornatus a Claudio. Nam solet Suetonius de uno tanquam de pluribus loqui, ut constat multis exemplis. Et certe unum Volaginium recenset Tacitus, et is haud dubie præcipue ausus est in Camillum, licet alii forte milites conscii audaciæ et affines essent.

Volaginium] Puto primum pilum obtinuisse. Colligo ex Sueton. Oth. 1. 'Quamvis ob idipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret.' Sic Arrius Varus, apud Tacitum, *pilum* adeptus est sub Nerone, quod Corbulonem secretis criminationibus infamasset.

[c] *Ad summa militiæ*] Primipilaris factus, vel tribunus, aut præfectus castrorum, vel præfectus equitum, vel forte etiam legatus legionis, ut decus ac fama talis facinoris in magnum exemplum inclaresceret. Primipilari fastigio tamen potius evectum putem.

76. His pavoribus nutantem, et alii Legati amicique firmabant, et Mucianus, post multos secretosque[d] sermones, jam et[1] coram[e] ita locutus: 'Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare[2] debent, an, quod inchoatur,[3] Reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promtum effectu, aut certe[4] non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, adjiciatne consilio periculum suum: et, si Fortuna cœptis affuerit, cui summum decus acquiratur. Ego te, Vespasiane, ad Imperium voco, tam salutare Reipublicæ,

His curis dubitantem, etiam alii legati et intimi hortabantur, ut auderet, *et Mucianus post multa arcanaque colloquia, tum et palam sic affatus est: Omnes* qui magnæ molis cœpta agitant, reputare animo debent, an *id* quod suscipitur, *sit* utile Reipub. ipsis decorum, aut facile factu, aut sane non admodum difficile sit. Etiam ipse, qui consilium dat, æstimandus est, an *addat* consilio discrimen suum: et, si fortuna votis annuerit, cui principale fastigium comparetur. Ego te, Vespasiane, ad principatum voco, qui perinde utilis

1 *Et* abest a Mss. Reg. Corb. et editione principe. In Ms. Flor. *jam et coronam*. Inde tentabat Jac. Gronovius, *jam ad coronam*. Quod frigidum ac minime Cornelianum. Ms. Jes. *jam et contra*. Brotier.—2 Male Ms. Reg. *existimare*. Mss. Jes. Guelf. et editio princeps, *extimare*; vulgari librariorum errore. *Idem*.—3 Ms. Agr. *inchoaturi*.—4 Ita vulgo Mss. et libri omnes

NOTÆ

d *Post multos secretos*] Conjicio aliquid hic fuisse de amicis. Hoc enim ait, prius multos cum Vespasiano sermones secreto habuisse; denique *et amicis coram*, (sic forte leg.) ea, quæ subjicit, locutum esse.

Pluribus enim præsentibus hanc orationem habitam patet ex Hist. II. 77. 'Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem ac Cæcinam numeremur:' et Hist. II. 78. 'post Muciani orationem, ceteri audentius circumsistere.' *Freinshem.*

Post multos secretosque] Nempe vel per se et coram, vel per literas, vel per Titum et amicos.

e *Coram*] Hic significat palam, multis audientibus, et quasi in publico. Ita ea voce usus Tac. Ann. VI. ubi M. Terentius; 'Spectamus porro, quæ coram habentur.' Id est, quæ publica, et oculis judiciisque omnium offeruntur. Vides igitur aliud hic esse, *secretos sermones*, aliud, *coram loqui*. Boxhornius.

Mucianus potuit illos *secretos sermones* habere cum Vespasiano, *vel per* se, vel per amicos seu internuncios. At jam *coram* et aperte loquitur, quia jam consensio partium coaluerat, et firmata erat inter duces et exercitus pactio incipiendi belli, resque *transferendi*. Jam omnes consilii et destinationis certi erant.

Coram] Jam palam loquitur Mucianus, nec amplius secessum solitudinemve consiliis suis vel *colloquiis* captat. Primo et secreto miscuerant consilia, vel per se, vel per amicos; nunc palam se profert Mucianus, et publice hortatur Vespasianum, ut meliorem, ad *capessendam* Rempub.

quam tibi magnificum.[5] Juxta Deos,[f] in[6] tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris:[g] a[7] contumelia,[h]

Reipub. ac tibi gloriosus, et post Deos in tua potestate positus est. Neque me quasi assentantem exhorrueris: longius abfuerit a decore, quam a flagitio,

editi. In Ms. Flor. *aut non certe non arduum.* Inde male tentat Jac. Gronovius, *aut non, certe non arduum.* Brotier.—5 Sic bene Mss. Puteolanus et recentiores. In editione principe, *magnificum juxta Deos: in tua, &c.* Brotier.—6 Amicus Ryckii legebat *id in tua, &c.*—7 Sic recte adhuc Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et

NOTÆ

[f] *Juxta Deos*] Puto, hoc sibi vult Mucianus: Ejusdemque momenti fere tua voluntas est, ac Deorum favor. *Pichena.*

Juxta Deos] Id est, Post Deorum numen, seu potentiam, penes te est assumere imperium, ad quod te voco. Ita tibi omnia favent, ita pro te militant totius orbis, seu generis humani vota, ut, post Deos, sis jam imperii arbiter, ut imperium in tua manu positum sit, si suscipere velis.

Juxta Deos] Id est, proxime post Deos. Quasi jam secundo loco esset, secundamque post Deos potestatem haberet. Sic supra de legionibus Germanicis, I. 51. 'Secundum avaritiam et arrogantiam.... contumacia Gallorum irritati.' Id est, post *avaritiam, &c.*

Juxta Deos] Hic deesse videtur particula *et*, vel *quod*, aut quid simile. *Te...ad imperium voco*, quod *juxta Deos in tua manu positum est.* Vel suppleri per mentem debet. Respondet his verbis, 'promtum effectu, aut certe non arduum.'

[g] *Nec speciem adulantis expaveris*] Discrimen est inter *adulationem*, et *speciem adulationis.* Plin. Epist. VI. 27. ubi de Trajano: 'Rogas ut cogitem, quid designatus consul in honorem principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio. Est enim ex virtutibus ejus larga materia. Scribam tamen, vel, quod malo, coram indicabo...Designatus ego consul, omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis, abstinui: non tanquam liber et constans, sed tanquam intelligens principis nostri: cujus videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem.'

Sic adulatio in optimum principem a vera laude fere non differt, et quamvis ea sit adulatio, non habet tamen, qui laudat, *speciem adulantis*, sed vere et ex animo laudantis imaginem præfert, et vere laudat.

Sicque nulla flagitii servitiive species inerat consuli, qui multos honores decerneret Trajano principi: scil. quia eos digno imperatori decernebat, et quia nihil ex necessitate censeret.

Quare addit Plinius ibid.: 'Recordabar etiam, plurimos honores pessimo cuique delatos; a quibus hic optimus separari non alio modo poterat, quam diversitate censendi, &c. Recentia opera maximi principis præbent facultatem nova, magna, vera censendi.'

[h] *A contumelia*] Hinc, Vespasiane, videas, me tibi non adulari, cum quod contumeliosum est, tibi suadeam, scilicet *post Vitellium eligi:* id enim laudem et gloriam tibi minuere poterit, potius quam augere. *Pichena.*

Id est, Nec per adulationem tibi offero imperium; propius enim dedecori fuerit quam laudi, post Vitelli-

quam a laude propius fuerit,[i] post Vitellium eligi. Non adversus D. Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne[8] contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo Imperio domum exsurgimus: cessisti etiam Galbæ imaginibus.[j] Torpere ultra, et polluendam perdendamque Rempublicam relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam[k] et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse;[9] confugiendum est

evehi post Vitellium. Non rebellamus adversus validissimum ingenium Divi Augusti, nec contra callidissimam Tiberii senectam, nec *certe* adversus stabilitam longo principatu familiam Caligulæ, vel Claudii, vel Neronis: concessisti etiam nobilitati Galbæ. Sed nunc stuporis et inertiæ flagitium videretur, languere et marcere adhuc, et contaminandam evertendamque Rempub. permittere, etiam si tibi tam tutum servitium esset quam turpe *est*. Transiit nunc, et elapsum est tempus illud, quo credi posses ambiisse;

editione principe, *tam a contumelia*. Brotier.—8 Sic bene Ms. Flor. Ryckius et recentiores. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, *nec*. Idem.—9 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Puteolanus et recentiores. In Ms. Bud. *conce-*

NOTÆ

um assumi. Id facio serio et ex animo, quia id salutare, et tibi et Reipub. existimo.

Contumelia] Reddit rationem, cur non aduletur ipsi, cum eum ad imperium vocat: *Ego te ... ad imperium voco; neque sic tamen adulantis speciem expaveris.* Nam certe ad contumeliam propius quam ad laudem accesserit, nunc *post Vitellium eligi* in principem.

[i] *Fuerit*] Intellige, quasi scriptum esset *abfuerit*: vel sic; Propius contumeliæ fuerit, quam laudi, eligi principem, post Vitellium.

[j] *Galbæ imaginibus*] Id est, nobilitati: stirpe enim nobilior Galba, quam Vespasianus. Suet. Galb. 2. 'Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum: sed haud dubie nobilissimus, magnaque et vetere prosapia, ut qui statuarum titulis pronepotem Q. Catuli Capitolini semper ascripserit,' &c.

[k] *Abiit jam*] An hoc vult? Jam senem esse Vespasianum, et in hac modesta ætate nihil juveniliter, aut cupide atque ambitiose, visum iri agere, sed omnia studio et amore Reipub.

An potius alio telo et proprio periculo excitat? Abiit jam tempus, nec in tua manu est dissimulare aut tegere cupidinem imperii: jam innotuit multis signis, et ut salvus sis, 'confugiendum est ad imperium.' *Lipsius.*

Potius standum primæ sententiæ: scil. non ambitiose suscipiebat imperium; senex quasi diceret:. Abiit jam, et elapsa est ea ætas, qua ambitionis accusari potuisses. Jam ea ætas tua, qua non potes videri concupisse, sed potius ad imperium confugisse, quasi ad id necessitate sis compulsus. Nempe jam eandem for-

ad Imperium.[l] An excidit[m] trucidatus Corbulo?[n] splendidior origine,[o] quam nos sumus, fateor: sed et Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat.[p] Satis clarus est apud

jam confugere debes ad principatum. An oblitus es interfectum *esse* Corbulonem? *qui certe* illustrior stirpe, quam nos sumus, fateor: sed etiam Nero, claritudine stirpis, Vitellium antecellebat. Satis nobilis est apud formidan-

pisse; quod immerito probat Jac. Gronovius. Ms. Reg. et editio princeps,

NOTÆ

tunam habes cum imperio; utriusque salus agitur. Aut forte de utroque sic intelligi possit: Ea ætas tua, ea inclinatio temporum, qua jam videri potes non concupisse, sed confugisse ad imperium.

[l] *Confugiendum est ad Imperium*] Ita confugiebat ad imperium, ut imperium invicem et Respublica in ejus sinum etiam confugeret. Quod expressit Plinius Paneg. 'Expectatum est tempus, in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quam dedisse. Confugit in sinum tuum concussa Respub. ruensque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est.'

[m] *An excidit*] An excidit tibi e memoria, trucidatum esse Corbulonem? Interp. Hisp. 'Forsan te retinebit, quod trucidatus sit Corbulo;' non satis ad rem.

[n] *Trucidatus Corbulo*] Scil. apud Cenchreas prope Corinthum, cum rediret e Syria. Monstratus illic Neroni ab Arrio Varo, qui sub ipso meruerat in Oriente, quasi magnæ nimiæque famæ, et quasi res novas moliretur, aut moliri posset.

De Varo sic infra, l. III. 6. Antonio 'comes fuit Arrius Varus, strenuus bello; quam gloriam ei dux Corbulo et prosperæ in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus: unde infami gratia pilum adepto, læta ad præsens male parta, mox in perniciem vertere.'

Forte Varus postea occisus a Vespasiano, aut a filiis ipsius, propter novum aliquod scelus. Neque enim pravum ingenium uno scelere alitur aut continetur: sed intercepta fatis adversis hæc historia.

[o] *Splendidior origine*] Fatebatur ultro et ipse Vespasianus. Suet. Vesp. 12. 'Mediocritatem pristinam neque dissimulavit unquam; ac frequenter etiam præ se tulit. Quin et conantes quosdam originem Flavii generis ad conditores Reatinos, comitemque Herculis, cujus monumentum extat via Salaria, referre, irrisit ultro.'

Splendidior] Nobilior Corbulo quam Vespasianus; at etiam Nero nobilior Vitellio. Et tamen Nero nobilissimus timuit Corbulonem, et occidit. Quidni et Vitellius etiam timeat Vespasianum, et ea causa interficiat?

[p] *Nobilitate .... Vitellium anteibat*] Suet. Vitel. 1. 'Vitelliorum originem alii aliam, et quidem diversissimam tradunt: partim veterem et nobilem: partim vero novam et obscuram, atque etiam sordidam.' Qui nobilem, asserunt 'Vitellios, Fauno Aboriginum rege et Vitellia, quæ multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperasse.' Alii contra, 'auctorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Severus, nec minus alii, eundem et sutorem veteramen-

timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documento;[10] nullis stipendiis,[q] nulla militari fama, Galbæ odio[r] provectus. Nec Othonem quidem Ducis arte, aut exercitus vi,[11] [s] sed præpropera

tem, quisquis formidatur. Et posse a legionibus imperatorem eligi, sibi ipse Vitellius exemplo *est;* expers præliorum, nullo decore militiæ *insignis, et* invidia adversus Galbam promotus. Ne Othonem quidem *superavit* imperatoria prudentia, aut virtute militum, sed præmatura ipsius desperatione

concupiscere. Brotier.—10 Sic bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Ernestus et recentiores. In veteribus editionibus, *documento est.* Idem.—11 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *exercitus sui.* Brotier.

NOTÆ

tarium: cujus filius sectionibus et cognituris uberius compendium nactus, ex muliere vulgari, Antiochi cujusdam furnariam exercentis filia, equitem Rom. genuerit.'

Quod certius est in re controversa, præcipuam nobilitatem habuit Vitellius ex Lucio patre, qui, teste Suet. 'Ex consulatu Syriæ præpositus, Artabanum Parthorum regem summis artibus, non modo ad colloquium suum, sed etiam ad veneranda legionum signa pellexit. Mox cum Claudio principe duos insuper ordinarios consulatus censuramque gessit. Curam quoque imperii sustinuit, absente eo expeditione Britannica,' &c.

Vitellius collega Claudii; at Nero Claudii filius, et Cæsarum Drusorumque et Germanicorum nepos, et ex sanguine Augusti per matrem Agrippinam Germanici filiam. Itaque dubia fere nobilitas Vitelliorum ante L. Vitellium patrem principis; et sic Vitellius princeps una illa imagine præcipue nobilis: et ea potius nova claritudo dici debuit quam nobilitas; præsertim si spectentur Nerones aut Galbæ, qui avita nobilitate et multis imaginibus præeminebant.

Nobilitate] Intellige, quasi scripsisset, *Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat;* et tamen Vitellius Neroni succedere, defuncto Galba, ausus est. Quidni et tu nunc succedere possis famæ et decori Corbulonis? cui sicut non pepercit Nero, ita neque tibi Vitellius. Itaque tibi necessario 'confugiendum est ad imperium.'

[q] *Nullis stipendiis*] Teste Suet. 3. 'Pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit, inter Tiberiana scorta, et ipse perpetuo spintriæ cognomine notatus,' &c.

[r] *Galbæ odio*] Oderant Galbam Germanicæ legiones, quia electus erat ab Hispaniensi legione; quia a Vindice ascitus, quem occiderant; quia non statim steterant pro Galba, etiam exstincto Nerone; quia dubitaverant, obtulerantque imperium Verginio, et cunctanter sacramento Galbæ adactæ sunt.

Etiam quia abductus esset Verginius, ut crimen suum interpretabantur: sed longe maxime oderant Galbam ob senium et avaritiam, quia a pædagogis regeretur, et quia frustrati erant in bello, quod adversus Galbam gesserant, donativo, quod sibi ut debitum, vel in pace, expectabant.

[s] *Nec Othonem quidem Ducis arte, aut*

ipsius[t] desperatione victum, jam desiderabilem[u] et magnum Principem fecit. Cum interim[v] spargit legiones, exarmat cohortes,[w] nova quotidie[x] bello semina ministrat: si quid

profligatum, jam amabilem et clarum imperatorem effecit. Cum interim distrahit legiones, exauctorat cohortes, novamque in dies armis materiam

NOTÆ

exercitus vi] Si locus integer sit, sensus est: Postquam Mucianus, ut facilem belli exitum Vespasiano proponeret, dixisset, nullas esse in Vitellio virtutes: sequitur, illum ignavia ac vitiis suis effecisse, ut jam Otho princeps desideraretur, ac magnus præ Vitellio haberetur. Qui quidem Otho, non ipsius Vitellii arte ac viribus, sed sua desperatione victus fuerit.

Constituitur autem sic: Vitellius fecit jam desiderabilem et magnum principem, Othonem, non quidem victum ducis Vitellii arte, aut exercitus vi, sed præpropera ejus desperatione.

Ad hæc Mucianus, vires Vitellii extenuans, addit legiones ab illo sparsas, cohortes exarmatas, et quæ sequuntur. *Pichena.*

Nec Othonem quidem] Sic intellige: Ipse Vitellius, *nulla militari fama*, et tantum *Galbæ odio provectus*, jam *desiderabilem* in vulgus, et *magnum principem fecit* Othonem; qui ne quidem Vitellii arte, aut exercitus illius vi, sed tantum præpropera sua desperatione victus est.

[t] *Ipsius*] Othonis.

[u] *Jam desiderabilem*] Suet. Oth. 12. 'Magna pars hominum, incolumem gravissime detestata, mortuum laudibus tulit.'

[v] *Cum interim*] Dum interim cunctamur et deliberamus.

[w] *Exarmat cohortes*] Præcipue cohortes prætorianas, quas uno edicto exauctoravit. Etiam possit intelligi de cohortibus auxiliaribus, forte et de legionariis, quæ separatæ merebant.

[x] *Nova quotidie*] Cum supra ostenderit, plures legiones a Vitellio in suas provincias remissas, et cohortes prætorianas exarmatas, consequens erat, ut omnium illorum militum animos sibi adeo alienaverit, ut bellum cuperent. Ea ergo erant præcipua novi belli semina. *Pichena.*

Sic et supra: 'Ceterum ut largitionibus affectæ tamen imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros jubet,' unde nova belli semina.

Nova...bello semina] Vertit interp. Gall. quasi ea semina discordiæ spargeret in suis castris suoque exercitu Vitellius. Certe nulla inter victores discordiæ semina proprie. Offerebantur *promiscuæ missiones*, sed nemo, qui Vitellianus miles, cogebatur deserere militiam. Nemo talis exauctorabatur invitus; *missiones* illæ ultro acceptæ pro cujusque libito.

Sed intelligit id Tacitus de victis. Nempe Vitellius spargebat legiones victas, et sic distrahebat partes, non imprudenter, si ducem ac rebellandi auctorem auferret. Exauctoravit certe et exarmavit *cohortes* prætorianas; sed ex diversa factione. Unde *nova bello semina*, audito Vespasiani motu.

Sicque non suo exercitui nova discordiæ semina ministrabat, sed legionibus seu cohortibus Othonianis; quæ prælii Bedriacensis iram retinebant, et resurgere in ultionem properabant. Forte et illi tamen, qui mis-

ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis et comissationibus[12] et Principis imitatione deteritur. Tibi e Judæa et Syria et Ægypto novem legiones[y] integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia[z] corruptæ: sed firmatus usu miles, et belli domitor externi:[a] classium, alarum,[b] cohortium robora; et fidissimi Reges:[c] et tua ante omnes experientia.

77. 'Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium[d] spreveris, quia æmulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen,[e] duo ju-

suppeditat: si quid alacritatis ac strenuitatis exercitus habuit, infringitur mero, luxu, temulentia, et æmulatione imperatoris. Tibi *adsunt* e Judæa, et Syria, et Ægypto novem legiones illibatæ, nullo prælio lassæ *aut absumtæ*, non bello civili labefactæ: sed vetus experimento miles, et belli externi profligator: vires classium, cohortium, alarum; et Reges fidelissimi; et tua præ ceteris *ducibus* experientia.

Nobis nihil amplius vindicabo, quam ne Valenti et Cæcinæ existimemur impares. Ne tamen contemseris Mucianum commilitonem, quia rivalem non habes: præfero me Vitellio, te mihi. Tuæ familiæ triumphale decus,

12 Budens. et Edd. vet. *comessationibus*.

NOTÆ

sionem acceperant, ad militiam mox mobilitate ingenii et nova spe redire cupiebant, ut bello civili, quo spolia et præda passim.

[y] *Novem legiones*] Nempe tres e Judæa, quatuor e Syria, et duæ ex Ægypto.

[z] *Discordia*] Dissensione seu bello civili, quo maxime corrumpitur miles et disciplina.

[a] *Belli domitor externi*] Judaici nempe.

[b] *Classium, alarum*] Id intellige de sociis seu auxiliaribus. Nam de legionibus dictum antea.

[c] *Fidissimi Reges*] Nempe Sohemus, Antiochus, Agrippa, Regina Berenice, et etiam Rex Regum Parthus, qui quadraginta millia equitum offerebat. Sic infra: 'Missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur.'

[d] *Socium*] Non quidem proprie socium imperii, sed periculorum et victoriæ. Sic olim socius victoriæ Augusti M. Agrippa, non imperii. Infra Mucianus: 'Si vincimus, honorem, quem dederis, habebo; discrimen ac pericula ex æquo partiemur.' Attamen infra, 83. 'socium magis imperii quam ministrum agens.'

Socium] Socium belli, socium victoriæ, et imperii parandi, non imperii præcise. Ante fortunam egregii duces socii belli ac victoriæ novi principis. Post victoriam, post fortunam transactam, inserviunt, ut omnes. Illi tamen præmiis atque honoribus vulgus præcellunt, ut par est.

[e] *Tuæ domui triumphale nomen*] Quod decus ipse Vespasianus in domum invexerat: sic innuit utcumque Mucianus, nobilitatem Vespasiani ma-

venes, capax jam Imperii[f] alter, et primis militiæ annis apud Germanicos[g] quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere Imperio ei, cujus filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam, si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula[1 h] ex æquo patiemur:[2] immo, ut melius est, tu hos[3]

tibi duo filii, *quorum* par jam principatui alter, et primis belli stipendiis apud Germanicas etiam legiones illustris. Haud conveniens fuerit, non cedere principatu illi, cujus filium arrogaturus essem, si ipse rerum potirer. Ceterum non eædem partes nostræ rebus secundis et improsperis. Nam si victoriam referimus, *ego*, quod concesseris, decus retinebo: *at* dividemus ex æquo prælia atque discrimina. Quin tu, ut magis expedit, has legiones

1 Recte Mss. Flor. Reg. Harl. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores, *pericula*. Puteolanus, *periculum*.—2 Sic Mss. et editiones veteres ac recentiores. Male Beroaldus, *partiemur*, quod tamen Ryckius servat.—

NOTÆ

jorem fuisse quam Vitellii: sed nova tamen hæc et recens nobilitas, et ex ipso, non ex majoribus.

Tuæ domui] Cave accipias, quasi avitum decus fuerit, et quasi majores Vespasiani olim triumpharint. Ipsemet triumphale decus in suam familiam invexerat, nempe expeditione Britannica, sub Claudio principe. Potuit deberi triumphus ipsius majoribus, ut innuit Suet. 12. illum tamen honorem nullatenus obtinuerant.

Suet. 'Ut non reticuerit (Vespasianus) merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum majoribus suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset.'

Debitus nempe triumphus majoribus, sed in persona Vespasiani, qui tale decus ipsis et sibi obtinuit. Sic Epaminondas de victoria sua præcipue lætabatur, quia pater viveret; ut, scil. eo decore frueretur in victore filio.

Tuæ domui triumphale] Cepit Interp. Gall. quasi e familia triumphali ortus esset Vespasianus: immo ipse decus illud domum invexerat et consulatum. Pater ejus *primipilarem* gradum non excesserat, et maternus avus ipsius *ter tribunus militum, præfectusque castrorum* fuerat, et frater matris fuit senator ac *prætoriæ dignitatis*. His debitum *triumphum* utcumque, interpretari potuit jam pro fortuna sua Vespasianus.

Infra, ubi de fortuna et claritudine Vespasiano ominibus seu prodigiis destinata: 'triumphalia et consulatus...implesse fidem ominis videbantur;' quod de Vespasiano ipso intelligitur, non de majoribus illius.

[f] *Capax jam imperii*] Annum agebat vigesimum septimum.

[g] *Apud Germanicos*] Idque dicit propter legiones Germanicas, quibus maxime nitebatur victoria et imperium Vitellii: et fama belli apud istos exercitus magni momenti fuit.

Titus, teste Sueton. 4. 'tribunus militum in Germania et in Britannia meruit, summæ industriæ nec minore modestiæ fama: sicut apparet statuarum et imaginum ejus multitudine ac titulis per utramque provinciam.'

exercitus[i] rege; mihi bellum et præliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina victi, quam victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi, per fastidium[j] et contumaciam, hebescunt. Aperiet[k] et recludet[l] contecta et tumescentia[m] victricium partium[4] vulnera

cura; mihi arma et certaminum ambigua permitte. Severiore nunc disciplina victi, quam victores agitant: hos indignatio, invidia, et vindictæ cupido ad fortitudinem incitat; illi per contemtum et pervicaciam torpent. Bellum ipsum patefaciet et reteget occulta et ægrescentia victricis factionis

3 Mss. Harl. Jes. Corb. et editio princeps, *tuos exercitus*.—4 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteola-

NOTÆ

Forte meruit tribunus in secunda legione, cui legatus erat Vespasianus in utraque provincia.

[h] *Discrimen ac pericula*] Forte id interest inter *discrimen* et *pericula*, quod *discrimen* sit bellum seu summa belli, *pericula* vero, prælia, aut utrumque indistincte. Et certe paulo post: 'Mihi bellum et præliorum incerta trade.'

[i] *Tu hos exercitus*] Nempe, qui remanebant in Oriente; qui pacatus, quod ad civilia bella spectabat.

[j] *Fastidium*] Ex victoria, et ex nimia prosperitate, superbia, lascivia, contumacia, discordia, et cetera licentiæ militaris flagitia.

Per fastidium et contumaciam] Quæ individuæ comites militis victoris, et prosperis rebus lascivientis, simulque fastidientis legatos inter arma civilia, et per contumaciam mandata ducum sciscitantis, ac pro libidine interpretantis.

Per fastidium] Principis forte, aut saltem disciplinæ. Unde et *contumacia* adversus duces et imperia.

[k] *Aperiet*] Forte ad hæc Demosthenis aspectum in Olynthiaca: 'Ut in corporibus nostris, dum valet aliquis, nullum dolorem sentit e partibus affectis; cum autem morbus supervenit, omnia commoventur, sive ruptura, sive luxatio, sive alia imbecillitas sit: ita se res habet in urbibus et regibus; qui donec foris belligerant, mala sua secreta habent; ubi vero vicinum bellum conflatum est, omnia aperiuntur et elucescunt.'

[l] *Recludet*] Interp. Hisp. 'Recludet vulnera etiam tum recentia victarum partium, quæ hactenus contecta erant, et quæ paulatim intumescunt.'

Sed nihil Tacitus hic de victis. *Vulnera* vocat discordiam victricium legionum, *fastidium*, *contumaciam*, raptus, popinas et commissationes, *imitatione principis*. Quibus suas legiones opponit: 'Tibi novem legiones integræ....non discordia corruptæ:' quibus adde torporem, inscitiam, sævitiamque Vitellii.

Hæc et similia flagitia *vulnera* sunt, quæ *contecta* victoria erant, et quæ tumescentia tandem bellum *recludet*. Hinc infra cap. 86. 'Igitur movere et quatere quicquid usquam ægrum foret, aggrediuntur.'

[m] *Tumescentia*] Plagæ et cicatrices, quæ nondum satis obductæ fuerint, ulcera infecta sanie et tabo ac male tecta intus cito intumescent, si tangantur, statim data occasione recludentur ac recrudescent.

bellum ipsum. Nec mihi major in tua vigilantia, parsimonia,[5] [n] sapientia, fiducia est, quam in Vitellii torpore, insci-

vulnera. Nec mihi plus fiduciæ est in tua providentia, frugalitate, usu rerum et experientia, quam in Vitellii inertia, socordia, immanitate. Sed etiam

nus, *contecta victricium partium et tumescentia.* Brotier.—5 Male tentat Lipsius, *acrimonia.* Idem.

NOTÆ

[n] *Parsimonia*] Ambigo de voce *parsimonia:* convenit in Vespasianum, scio; quem sordidum avarumque omnes faciunt, non solum parcum. Sed cur inter principes et illustres virtutes, hanc domesticam privatamque nominet? aut cur in ea fiduciam boni eventus collocet?

Non digna videtur, quæ ad imperium adjuvet, aut ad id gradum struat: nisi fortasse comparatione Vitellii dictum, qui natus ad prodigendum. *Lipsius.*

Mihi tamen videtur, Mucianum non temere inter alias virtutes etiam Vespasiani *parsimoniam* laudare, atque in ea victoriæ fiduciam reponere, cum belli nervos pecuniam esse constet, ut inferius dixit: ac si ea prodigeretur, ut a Vitellio fiebat, frustra in aliis virtutibus atque in cetero bellico paratu spes relinquebatur. *Pichena.*

Quin disertus ille Mucianus publicam Vespasiani parsimoniam Reip. maxime utilem censebat. Unde de eo Xiphil. 'Mucianus vero undecumque poterat, immensam pecuniam in ærarium congerebat, ut promtum bello subsidium, vituperium in se loco Vespasiani recipiens. Quippe nervus imperii, pecunia semper esse dicitur.' *Colerus.* Potuit Mucianus celebrare parsimoniam Vespasiani, quæ forte nondum avaritiæ nomine audiebat.

Nam de eo sic Suet. Vesp. 4. 'Exin sortitus Africam integerrime, nec sine magna dignatione administravit: nisi quod Adrumeti seditione quadam, rapta in eum jacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui prope labefactata jam fide, omnia prædia fratri obligarit, necessarioque ad Mangonicos quæstus, sustinendæ dignitatis causa, descenderit,' &c.

Potuit, inquam, Mucianus celebrare inter alias virtutes ejus parsimoniam, utpote quam judicaret omnino necessariam et ad adipiscendum et ad conservandum imperium.

Hoc patet ex his quæ infra: 'Donativum militi neque Mucianus prima concione nisi modice ostenderat.'

Et paulo inferius: 'Sed nihil æque fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus,' &c. Ex his clare patet, quanto opere amplexus sit et celebraverit parsimoniam, seu modum habendi Mucianus.

Quæ, ut dixi, tum virtus, nondum avaritia fuit in Vespasiano, ut ait Tac. 'Inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato, donec indulgentia fortunæ, et pravis magistris didicit, ausus que est.'

Et quamvis avaritia vocaretur, tamen ea egregie usus est. Suet. 16. 'Male partis optime usus est. In omne hominum genus liberalissimus... ingenia et artes vel maxime fovit, primus e fisco Latinis Græcisque rhetoribus annua centena constituit: præstantes poëtas necnon et artifices coëmit.'

tia, sævitia. Sed et meliorem in bello causam, quam in pace[o] habemus: nam qui deliberant,[p] desciverunt.'

78. Post Muciani orationem ceteri audentius[1] circumsistere, hortari,[2] 'responsa vatum et siderum motus' referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quendam, mathematicum,[q] rectorem et præscium palam habuerit. Recursabant animo vetera

melius se habent res nostræ in bello, quam in otio. Nam qui cunctantur, qui dubitant, *jam* defecerunt.

Post hortationem Muciani reliqui promtius circumstare Vespasianum, *incitare, memorare* sortes oraculorum et astrorum motus. *Nec erat exemtus tali opinione, ut qui postea, imperii compos, aperte* apud se *retinuerit Seleucum quendam astrologum, qui regeret et vaticinaretur. Recurrebant animo antiqua præsagia:*

1 Pro *audentius* Budens. habet *audientium*.—2 Sic Ryckius et Gronovius

NOTÆ

o *Quam in pace*] Pax exitiabilis deliberantibus, qui jam eodem loco habentur quo rebelles: sicque his utilius bellum, et necessarium. Illustrium reorum causa melior in bello quam in pace.

p *Nam qui deliberant*] Fidem enim jam fregit, qui deliberat an servet, Plutarchus exprimere in Galba voluit, ubi Vinium facit Galbam excitare, et sic alloqui: 'O Galba, quomodo deliberas? nam quærere, an Neroni fidi maneamus, jam non manentium est.'

Alludit et hoc Taciti in Agricola: 'Jam ipsos, quod difficillimum est, deliberare. Porro in ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi quam audere.' *Lipsius.*

'Dubitatio,' ut scribit Cicero, 'cogitationem habet injuriæ.'

q *Seleucum quendam, mathematicum*] Hunc eundem (si tamen idem sit) Seleucum Suetonius Othoni attribuit, de quo sic Oth. 4. 'Eodemque momento et ipse spem imperii cepit: magnam quidem et ex conditione temporum, sed aliquanto majorem ex affirmatione Seleuci mathematici,' &c.

Alii hoc idem tribuunt Ptolemæo, qui comes Othonis in Hispania. Forte id principes, ostentatione magis quam re, ut sic fidem faciant, se veluti divinitus assumtos, et Deo curæ esse salutem suam ac fortunam, persuadeant.

Seleucum, &c. rectorem] An momenta et tempora opportuna cœptis admonebat ille Seleucus? An forte in speciem magis tale hominum genus alebant? ut quæcumque ageret princeps, quasi præscita cœlitus, et præmonita ex astris viderentur.

Rectorem et præscium] Vertit interpres Gall. quasi nihil susciperet aut ageret Vespasianus, nisi consilio et arte hujus mathematici admonitus: quod indignum foret egregio duce.

Forte in præcipuis rebus, quæ ad genitalem horam spectarent, Seleuci artem consulebat, aut certe simulabat. Nam genituræ suæ certissimum fuisse Vespasianum asserunt auctores. Eo usque invaluerat doctrina illa, aut superstitio temporum.

omina:[3] [r] cupressus[s] arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat;[t] ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera et latior virebat: grande id prosperumque, consensu Haruspicum: et summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primo triumphalia[u] et Consulatus[v] et Judaicæ victoriæ decus, implesse fidem ominis videbantur:[4] ut hæc adeptus est, portendi sibi Imperium

cupressus arbor in prædiis ejus, insigni proceritate, subito corruerat; ac postridie, eodem loco se de novo attollens, sublimis, excelsa et magis patula revirescebat: ingens id, faustumque ex communi sententia augurum: et magnum decus adolescenti Vespasiano prædictum. Sed primo triumphi insignia, et consulatus, et Judaicæ victoriæ gloria, implevisse fidem auspicii credebantur: postquam hæc obti-

cum Bipont. Brotierus cum Bipont. omisit *hortari*.—3 Sic bene Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, *omnia*. Brotier.—4 Ita Puteolanus et recentiores. Sic quoque prima manu Ms. Harl. In Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. et editione principe, *videbatur*. Quod æque dici po-

NOTÆ

[r] *Vetera omina*] Adipiscendi scil. olim imperii.

[s] *Cupressus*] Sic Suet. Vesp. 5. 'Arbor quoque cupressus in agro avito, sine ulla vi tempestatis, radicitus evulsa atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit.'

Cupressus arbor in agris ejus] In agris, id est, prope domum, seu prædium. Virg. Æneid. II. 'Juxtaque antiqua cupressus, Religione patrum multos servata per annos.'

Cupressus] Si ea inter arbores, quæ semel amputatæ, aut eradicatæ, nunquam reviviscunt, majus ex eo portentum fuerit.

[t] *Repente prociderat*] Forte respiciebant harioli isti ad id quod contigit Vespasiano; nempe triumphalia adeptus erat, jam sub Claudio: quod *grande et prosperum*, ut in homine novo.

Sed sub Nerone exturbatus aula, seu contubernio principis, quod canenti Neroni non satis intentus, dormitaret: et sic *repente* magna *arbor procidit*, seu magna gloria.

At cum postea electus est a Nerone ad bellum Judaicum profligandum, jam sic *eodem vestigio resurgebat* arbor, ac procera et latior virebat. Quod explicare videtur Tac. infra: 'primo triumphalia et consulatus, &c. ut hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat.'

[u] *Primo triumphalia*] Suet. Vesp. 4. 'Inde in Britanniam translatus, tricies cum hoste conflixit: duas validissimas gentes,' &c. 'Quare triumphalia ornamenta, et in spatio brevi duplex sacerdotium accepit. Præterea consulatum, quem gessit per duos novissimos anni menses,' &c.

[v] *Consulatus*] Unum consulatum gesserat Vespasianus, neque illum ordinarium, sub Claudio. Nempe suffectus consul fuerat ex Kal. Novemb. in Kal. Januar.

Igitur hic *consulatus ἑνικῶς* intellige, quamvis etiam in plurali id exprimere potuerit veritate illæsa Tacitus; oratoria scil. facilitate et facundia.

credebat.[w] Est Judæam inter Syriamque Carmelus,[x] ita vocant montem Deumque:[y] nec simulacrum[z] Deo aut templum situm[5] tradidere[a] majores; aram tantum et reverentiam.[6 b] Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo,[c] Basilides Sacerdos,[n] inspectis identidem[6]

nuit, præsagiri sibi principatum putabat. Est inter Judæam et Syriam Carmelus, sic appellant montem Numenque: nec imago Numini, aut delubrum, (sic veteres prodidere;) altare tantum, et veneratio. Illic operanti sacris Vespasiano, cum vota secreta mente agitaret, Basilides sacerdos, sæpius spectatis victimarum *fibris,*

test, si indefinite dici accipias. *Idem.*—5 Bene Bip. ex vulg. *templum, sic fecere templum situm*, ut Ann. II. 7. 'aram Druso sitam.' *Oberlin.*—6 Brotierus edidit, *ara tantum et reverentia*, et sic Ms. Agr. et Ryckius. In ceteris Mss. et veteribus editionibus, *aram tantum et reverentiam:* quod Gruterus et Jac. Gronov. defendunt, et cum *tradidere* conjungunt. Bipont. *aram tant. et reverentiam.*

NOTÆ

[w] *Credebat*] Ut supra l. I. 22. 'Cupidine ingenii humani, libentius obscura credi.' Majore tamen fato fultus Vespasianus; quod *post fortunam credidimus.*

[x] *Carmelus*] Mons tribus Isachar in ora, postea Galilææ provinciæ, in Judæa regione: hodie *Carmain*, et Arabes vocant *Gebel Kerme*, a Francis dicitur *Carmel:* est in Terra Sancta hodierna, sub præfecto Damasci. *Tillemon.*

[y] *Montem Deumque*] Sic et alii populi mari porrectum collem velut præsentem Deum coluerunt, quod eo occlusa vallis æstu Oceani non inundaret. Cappadocibus quoque mons Deus habebatur: et de gentibus recens cognitis idem narrant.

[z] *Nec simulacrum*] Simile quod de Herculeo fano ad Gades tradit Silius l. III. 'Sed nulla effigies simulacraque nota Deorum; Majestate locum et sacro implevere timore.'

[a] *Tradidere*] Instituere, docuere majores. Ante Numam nulla effigies Deorum fuit Romæ.

[b] *Aram tantum et reverentiam*] Ego *simulacrum ac templum* recte quarto casu accipi puto, regique a verbo *tradidere:* id est, Majores tradidere, non esse Deo simulacrum aut templum, sed *aram tantum et reverentiam.* Pichena.

Sensus postulat: *ara tantum et reverentia:* nam et illa, *simulacrum* et *templum* nominativi hic sunt. *Grotius.*

Quidni sic intelligatur? *nec simulacrum Deo, aut templum* esse, sic tradidere majores, sed *aram tantum et reverentiam.*

[c] *Cum spes occultas versaret animo*] Ambigue consulebantur oracula, et ambigue respondebant. Plutarch. lib. Cur Pythia non respondeat carmine; 'Non itaque miror, si veteribus opus fuit ambiguitate, circuitione, et obscuritate quadam. Neque enim privatus aliquis profecto de emendo mancipio oraculum consulebat, aut de conducendo operas; sed civitates admodum potentes, regesque et tyranni, nihil moderatum cogitantes, Deum interrogabant de rebus: quos irritare, multa respondendo, eorum voluntatibus adversa, non erat ex usu eorum qui oraculum procurabant.' Hi sciscitabantur oracula, silentio, vel saltem dissimulantes ea quæ potissimum agitarent animo, et de quibus præscire volebant.

NOTÆ

Dionysius de quibusdam conjuratis: 'Ad vaticinia et oracula conversi, cogitationem certe facinoris secretam custodiebant, et hoc solum scire cupiebant, an jam tempus esset agendi ea quæ animo meditabantur.'

Cum spes occultas versaret animo] Sall. Jug. 'Per idem tempus Uticæ forte C. Mario, per hostias Diis supplicanti, magna atque mirabilia portendi haruspex dixerat: proinde quæ animo agitabat, fretus Diis ageret, fortunam quam sæpissime experiretur, cuncta prospere eventura.' Ubi nota hæc, *quæ animo, &c.*

[a] *Basilides sacerdos*] Idem est *Basilides* de quo Suet. Vesp. 7. et qui *libertus* vocatur: quod nullatenus convenit sacerdoti Hebræo, aut Ægyptio. Nam hi sacerdotes ex nobilibus assumti.

Sic autem Sueton. 'Suscepto igitur civili bello, ac ducibus copiisque in Italiam præmissis, interim Alexandriam transiit, ut claustra Ægypti obtineret. Hic cum de firmitate imperii capturus auspicia, ædem Serapidis, summotis omnibus, solus intrasset, ac propitiato multum Deo, tandem se convertisset, verbenas coronasque et panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei visus est: quem neque admissum a quoquam, et jam pridem propter nervorum valetudinem, vix ingredi, longeque abesse constabat.'

Hanc vocem, *libertus*, intrusam putat interpres. Quid enim, inquit, Romani hominis liberto cum Judæorum aut Ægyptiorum sacris?

Sed arguere etiam licet, cur *coronas* et *panificia* obtulisse visus est Basilides, nisi quia *libertus?* Nam simul servus seu libertus, et minister publicus esse potuit. Et forte libertus ille sæpius aderat Vespasiano rem divinam facienti, si verum est, quod tradit Suetonius.

Quantum liquere potest ex Tacito et Suetonio, suo ritu et tanquam ethnicus, pro jure victoriæ, (nam omnia sacra et profana victoris erant,) sacrificabat Vespasianus in monte Carmelo, et cum suo sacerdote, qui inspiciebat victimarum exta; quod non fecisset sacerdos Hebræus: aut saltem suo modo et opinioni suæ historiam accommodantes, rem sic descripserunt auctores Ethnici.

Et verisimile est, neque templum hic aut oraculum consultum vulgo fuisse, more Græcorum seu Latinorum, sed more Orientalium, qui in montibus Deum colebant, remque ibi divinam faciebant, ut in templis: ita ut mons Carmelus simul templum et Deus esset, et Dei simulacrum et ara, in sententia Taciti.

Basilides sacerdos] Ineptum sit hoc loco conciliare velle auctores. Certe conveniunt illi in substantia rei, nempe præmonstrata fuisse Vespasiano fausta omnia. Sed in circumstantiis prorsus differunt.

Suetonius vult Basilidem fuisse *libertum*, Tacitus *sacerdotem* et virum primarium inter Ægyptios. Sacerdos Ægyptius certe inter nobiles, nec plebeius fuit, aut libertinus.

Suetonius vult affuisse, aut affuisse visum Vespasiano in Ægypto, moranti, scil. in templo Serapidis; Tacitus duobus locis, scil. in monte Carmelo et in Ægypto, factum vaticinium tradit: cetera conveniunt.

Quod certius putem: Basilides ille, qui in monte Carmelo fuit, idem est, qui et adesse visus in templo Serapidis. Idem est Basilides, qui memoratur Tacito et Suetonio, cum hac differentia, quod *vir primarius* appelletur Tacito, et Suetonio dicatur *libertus*.

Suetonius etiam videtur afferre

NOTÆ

rationem seu argumentum libertinæ ejus sortis, cum dicit, eum visum esse *verbenas coronasque et panificia* Vespasiano sacrificanti *obtulisse*, quod libertorum et ministerii fuit. Et Græculum nomen, *Basilides*, id etiam innuere videtur.

Cum dicunt interpretes, Basilidem fuisse sacerdotem Hebræum, et verum Deum adoratum in monte Carmelo, errant. Nam sacerdos Hebræus non consuleret exta victimarum, nec responderet per sortes aut ambages.

Neque verus Deus, qui mons simul et Deus sit: errant saltem quoad mentem Taciti hic. Nam Carmelus apud Tacitum simul mons et Deus et templum et simulacrum censetur. At quis hoc fingat de Deo vero?

At dices, fuisse *ibi aram tantam et reverentiam;* quo innuitur verus Deus, verus cultus, &c. sed id etiam falsum. Nam sic etiam Tacit. de Germanis: 'Deorumque nominibus appellant' illud 'secretum, quod sola reverentia vident.' Igitur ibi in lucis et nemoribus *sola reverentia*, ut et in montibus Orientis, et tamen non adorabant Germani verum Deum, ut neque Ethnici Orientales.

Etiam Paulus, cum Athenas adventasset, invenit aram dicatam Deo ignoto. Et ibi igitur etiam *ara tantum et reverentia.* Neque enim pingere Deum ignotum poterant, aut *in ullam humani oris speciem assimulare.* Et tamen non agnoscebatur Athenis verus Deus. Et quamvis verus Deus, sit Deus ignotus, et quamvis verus Deus in re, sub nomine ignoti Dei coleretur Athenis, nondum tamen veri et sine fine viventis Dei nomine colebatur apud Athenas: nam sic jam non opus haberent Paulo prædicante, qui doceret cultum veri Dei.

Basilides] Duos homines diversos astruit Tacitus, et in duobus etiam locis diversis eos constituit, in sententia Freinshemii.

Sic Tac. Hist. lib. II. ubi de monte Carmelo: 'Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis,' &c.

Et Hist. IV. 82. 'Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. Arceri templo cunctos jubet, atque ingressus, intentusque Numini, respexit pone tergum e primoribus Ægyptiorum, nomine Basilidem, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset; percunctatur obvios, num in urbe visus sit: denique missis equitibus, explorat illo temporis momento, octaginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, et vim responsi ex nomine Basilidis, interpretatus est.'

Certe ex Tacito videntur esse duo Basilides, alter sacerdos in monte Carmelo, alter e primoribus Ægyptiorum, et in Ægypto degens.

Attamen non absolute repugnat, quin potuerit affuisse idem sacerdos in Carmelo monte, simul et apud Ægyptum in templo Serapidis videri adesse; et id innuere videtur Tacitus; quia ille ex *primoribus Ægyptiorum;* et *percunctatur* Vespasianus, *an illo die Basilides templum inisset.* 80. mill. sunt 20. leucæ Gall.

Basilides] Forte talia ministeria in libationibus et sacrificiis Serapidis exhibebantur ab istiusmodi libertis; quod certe obtinuit apud Romanos. Et in ea tantum circumstantia pugnat Sueton. cum Tac. quod *Basilides* ille Suetonio *libertus* sit, Tacito *sacerdos* et vir primarius: in ceteris consentiunt auctores.

extis,[d] 'Quicquid est,'[e] inquit, 'Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare[7] agros, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.' Has ambages[f] et statim exceperat fama, et tunc aperiebat:[g] nec quicquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones: quanto sperantibus[h] plura dicuntur.

79. Haud dubia destinatione discessere: Mucianus An-

quicquid est, *ait*, Vespasiane, quod moliris *animo*, seu *destinas* ædificare prædium, seu extendere arva, sive augere familiam, conceditur tibi ampla sedes, *tibi* immensi fines, *tibi* vis ingens hominum *promittitur*. *Hæc ambigue dicta etiam confestim rumor vulgaverat, et tunc* ea interpretabatur fama ac *retegebat: et nihil magis in ore hominum; frequentiora apud ipsum colloquia: quanto cupientibus plura ostentantur.*

Haud dubio proposito sese recepere: Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsa-

7 Ms. Agr. *plantare agros.*

NOTÆ

Nec assentior his, qui apud Suet. delent vocem *libertus*. Debuit enim Suetonius designare sortem hominis et conditionem, cum ejus ministerium descripsisset.

Igitur in sorte et conditione hominis dissentiunt *auctores;* at certe conveniunt in nomine *Basilidis*, quod unum hic quærebatur, nempe ut felix auspicium ex tali nomine captaretur. Omnes omnino libri habent vocem *libertus;* quod non foret, si librarii manus errasset: et qui libros corrigunt critici, sæpius corrumpunt.

[d] *Extis*] Victimarum scil. quas mactaverat sacerdos.

[e] *Quicquid est*] Sic Suet. Vesp. 5. 'Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem, ita confirmavere sortes: ut quicquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum pollicerentur.'

Silet de Basilide, quem hic adesse facit Tacitus, et qui sacerdos Carmeli Dei tale oraculum pronuntiat: nec ideo dissentit Sueton. a Tac. hoc loco; sed tantum in assignanda sorte hominis discrepant auctores.

[f] *Has ambages*] Virg. Æneid. v. 'Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla Horrendas canit ambages, antroque remugit, Obscuris vera involvens.'

[g] *Aperiebat*] Quæ primum ut incerta et ambigua vaticinia initio exceperat fama; at tunc, moto Oriente, et conversis ad bellum animis pro Vespasiano, jam eadem fama illa oracula ut certa *aperiebat*, et facile explicabat. Neque solum ea vulgabat, sed sensum videbat, elucidabat, et jam clare interpretabatur.

[h] *Sperantibus*] Cepit clar. Harlæus, quasi id dicerent Vespasiano, 'cui plura dicunt, quanto plura sperat.' Sed puto, ii, qui loquuntur apud Vespasianum, ipsimet etiam sperant, et eo plura ipsi dicunt, quo majora sperant: spes enim certe eos lætitia et alacritate evehit. Hinc crebri lætique sermones apud ducem, quo plus sperare et audere velit.

Sperabant ipsi partem victoriæ, partem fortunæ, ac prædæ. Nec

tiochiam,[i] Vespasianus Cæsaream:[j] illa Syriæ, hæc Judææ caput est. Initium ferendi[1 k] ad Vespasianum Imperii Alexandriæ cœptum,[2] festinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Jul. sacramento[3] ejus legiones adegit. Isque primus[l] Principatus dies in posterum celebratus, quamvis Judaicus

ream: illa Syriæ præcipua sedes, hæc Judææ. Principium deferendi Vespasiano principatus Alexandriæ cœpit, properante Tiberio Alexandro, qui Kal. Jul. jurare in verba ejus legiones compulit. Eaque prima imperii dies posthac observata, quam-

1 Mallet Cl. Ernestus, *deferendi . . . imperii;* quod certe usitatius foret. *Brotier.*—2 Cl. Ernestus tentat *captum.* Non ita tamen displicet, *cœptum.* Idem.—3 *In sacram.* Budens.

NOTÆ

ipse Vespasianus loquitur, consilia tantum versat animo. Sed crebri apud ipsum sermones aliorum, etiam multa sperantium. Intellige igitur, quasi scripsisset Tacitus: *eo crebriores apud ipsum sermones, quo a sperantibus plura dicuntur.*

[i] *Antiochiam*] Antiochia Epidaphne, urbs Cassiotidis tractus, in Syria provincia: hodie *Antioche,* urbs præfecturæ Aleppi, in Souria regione imperii Turcici Asiatici. *Tillemonius.*

[j] *Cæsaream*] Cæsareæ multæ fuerunt. Una in Mauretania, unde ipsa *Cæsariensis* dicitur. Altera est Cæsarea, quæ cognominatur Philippi, cujus Matthæus c. 16. mentionem facit, quam exstruxit Philippus tetrarcha Ituræææ, et Trachonitidis, Herodis majoris filius, et frater Herodis minoris, in honorem Tiberii Cæsaris. Ea mutato nomine *Paneas* dicta, in provincia Phœnices, ad radices Libani.

Tertia est Cæsarea in Cilicia, Cæsarea ad Anazarbum dicta. Quarta, de qua hic loquitur, quam hoc loco Tacitus Judææ, alii Palestinæ attribuunt. Hæc prius *Turris Stratonis* vocabatur: deinde ab Herode majore instaurata, *Cæsarea* nuncupata est in honorem Augusti, cui etiam templum erexit, et ludos quinquennales dicavit. *Lupanus.*

Cæsarea jam ante excidium Hierosolymorum caput Judææ fuisse videtur ex Josepho, forte jam ab Herode fundatore, vel quia ibi conventus agebant legati Cæsaris, et sic disposuerant Romani, ut opes Hierosolymæ imminuerent, vel ob situm oppidi commodioris.

[k] *Initium ferendi*] Sic Suet. Vesp. 6. 'Ceterum, divulgato facto, Tiberius Alexander præfectus Ægypti primus in verba Vespasiani legiones adegit Kalend. Julii: qui principatus diès in posterum observatus est. Judaicus deinde exercitus quinto idus Julii apud ipsum juravit.'

Sueton. referente Savilio, scribit inchoatum id ab Illyrico exercitu. Inchoatum certe, sed non peractum: nam ibid. Suet. 'et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper.'

Verum igitur initium transferendi imperii fuit Alexandriæ, incipiente Tiberio Alexandro: quia in posterum ille primus imperii dies celebratus est, nempe Kalend. Jul.

[l] *Isque primus*] Dies ille Natalis imperii decore dictus. Spart. Hadrian. 'Tertio iduum earundem Nata-

exercitus v. Non. Jul.[m] apud ipsum jurasset, eo ardore,[4] ut ne Titus quidem filius expectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta: non parata[5] concione,[6] [n] non conjunctis legionibus.[o]

vis Judaicus miles quintum nonas Jul. apud ipsum sacramentum appellasset, eo impetu et instinctu, ut ne Titum quidem filium opperirentur, e Syria redeuntem, et internuntium consiliorum Muciani ac parentis. Omnia ardore militum transacta sunt: non disposita concione, non convocatis legionibus.

4 Ita libri omnes, præter Rhenanum, qui illa omisit.—5 Amicus Ryckii mallet *imperata.*—6 Sic bene Ms. Agr. Ryckius et recentiores. Perperam in Mss. et veteribus editionibus, *parata cognitione;* [sic tamen Gronovius.] Emendabat Lipsius, *paratu ac concione.* Brotier. Bipont. *consensione.*

NOTÆ

lem imperii statuit celebrandum.' *Lipsius.*

[m] *V. Non. Jul.*] Suet. *V. Idus;* sed eum ad exemplar Taciti emendandum videri, non vane pronuntiat clarissimus Torrentius. *Lipsius. V. Idus* dies undecimus est mensis Julii. *Savilius.*

Cum vicina sit Ægyptus Judææ, verisimilius est tertio post die jurasse legiones Judaicas: non tamen corrigendus Suetonius; sibi relinquendus est.

Non. Jul.] Tertia die Julii mensis.

[n] *Non parata concione*] Sic legerim cum Pichena, non *cognitione,* ut vulgo. *Freinshemius.*

Cognitio ibi, pro *concione,* improprie tamen, et vox ea translata a judiciis. Fuit quasi cognitio aut quæstio illa concio seu convocatio militum legionumque ad principia, cum scil. apud milites concionari vellet dux seu imperator; et cum de aliqua re gravissima deliberaret et consultaret. Is igitur cœtus, seu convocatio seu concilium, dici potuit *cognitio,* licet improprie.

Sic infra Mucianus Antiochiæ apud theatrum, *ubi illis consultare mos est,* idem peragit, quod Vespasianus Cæsareæ. Erat igitur velut consultatio illa convocatio legionum. Quidni igitur et *cognitio* rite vocabitur?

Sic autem infra: 'Namque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos alloquitur,' &c.

Hunc cœtum tamen infra *concionem* vocat: 'Donativum militi neque Mucianus prima concione, nisi modice, ostenderat;' nec recte dicitur, ut puto, *parata concione.* Non enim paratur, sed vocatur concio; sed bene dicitur *parata cognitio.*

Decuit enim, ut puto, disponi et præparari militum animos, ante vocari, et alia etiam multa præparari. Quo tamen nihil opus fuit, cum summo ardore, instinctu, et impetu omnia perageret miles. Ita ut ne legiones quidem convocatæ aut conjunctæ fuerint.

Cognitione] Alii, *non parata concione.* Ex *concione,* et pro *concione* cognitio, ita ut unum pro alio usurpari possit. *Concio* importat locum, populum, orationem, et cognitionem

80. Dum quæritur tempus locusque,[1] [p] quodque in re tali difficillimum, prima vox, dum animo[q] spes, timor, ratio, casus obversantur; egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito assistentes[2] ordine,[r] ut Legatum salutaturi, 'Imperatorem' salutavere.[3] [s] Tum ceteri accurrere, 'Cæsa-

Dum investigatur occasio et opportunitas, quodque in tali casu maxime arduum est, prima vox, dum recurrunt animo, spes, metus, causa, pericula; pauci milites pro solito more astantes, exeuntem cubiculo Vespasianum, tanquam legatum salutaturi, principem *appellavere. Tum reliqui affluere,* Cæsarem *et* Augustum, *et*

1 Jac. Gronovius omisit, *que;* quod in Ms. Flor. tres postremæ literæ desint. Nihil mutavi ob ceterorum librorum consensum, Taciti, Scriptorumque usum. *Brotier.*—2 Sic bene Pichena et recentiores e Ms. Flor. Male in Mss. et veteribus editionibus, *adsistunt.* Idem.—3 Ed. pr. et Puteol. *salutari.*

NOTÆ

rei de qua deliberatur aut judicatur; et sic potuit sumi *cognitio* pro ipsa concione. Infra 84. 'Non jus aut verum in cognitionibus,' seu judiciis, scil. quæ in theatro sæpe et pro concione fiebant.

Non parata cognitione] Vertit interpres Gall. quasi nulla fuerit concio militum, quasi nulla oratio habita sit; quod falsum. *Nam militariter locutus* Vespasianus. Non certe *parata cognitio*, seu concio, quia scil. *cuncta impetu militum acta:* sed tamen concio, fuit, et oratio, licet incomta et militaris, nec ante præparata fuerit.

[o] *Non conjunctis legionibus*] Sumsit interp. Gall. quasi non conjuncti essent exercitus Orientis, præcipue scil. Judaicus et Syriacus. Sed Tacitus intelligit tantum de legionibus exercitus Judaici, qui Vespasiano præsens aderat, quod satis patet ex sequentibus: 'Dum quæritur tempus... prima vox, &c. egressum cubiculo Vespasianum pauci milites... imperatorem salutavere.' Singuli exercitus, sive in Judæa, in Ægypto, aut Syria, seorsim imperatorem Vespasianum salutavere, ut et seorsim sacramento ejus adactæ sunt.

Non conjunctis] Non vocatis in concionem legionibus Judaicis apud principia et tribunal.

[p] *Tempus locusque*] Quo nempe convocarentur legiones, *salutarentque* legatum *imperatorem:* quod non temere aut quocumque loco et tempore fieri decuit, præsertim in nova electione; quæ firmari sacramento, bello, ac præliis debuit.

[q] *Dum animo*] Distractus animus inter spem metumque, inter prudentiam et fortunæ casus. Sic ancipiti ducis animo varieque exagitato, tandem cunctationem abrumpunt *pauci milites.*

[r] *Solito assistentes ordine*] Manipuli vicissim suo ordine apud tentorium prætoris seu legati excubabant, et pauci erant præ custodibus prætorianis, qui facto principi assistebant. Et illi pauci milites Vespasianum tanquam *legatum* salutare solummodo debuerunt. At flagrantes animis hi legiones prævenere, et *imperatorem salutavere:* quorum clamore ac lætitia exciti *ceteri*, statim *accurrere.*

[s] *Ut legatum salutaturi, imperatorem salutavere*] Sic apud Curt. l. v.

rem' et 'Augustum,' et omnia Principatus vocabula[t] cumulare: mens a metu[u] ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum,[v] arrogans, aut in rebus novis novum fuit. Ut primum tantæ vicissitudinis[4][w] offusam oculis caliginem

cuncta imperii decora congerere: animus a formidine ad fortunam transmiserat. In ipso nihil vanum, superbum, aut in novis honoribus novum extitit. Statim atque tantæ multitudinis obversantem aspectui splendorem discussit, militari gravitate

—4 Brotier. cum omnibus fere aliis dedit *multitudinis*, et sic disserit: 'Ita quidem libri omnes. At sensus postulat, *tantæ mutationis;* ut recte monuit J. F. Gronovius. Ita quoque vertit Cl. Gordon: 'As soon as he had recovered the full use of his sight, dazzled at first by the glare of a change so sudden and so mighty, he spoke to them in the language and spirit of a soldier.' Murphy quoque: 'The change, as was natural, dazzled his imagination; but he took time to allay the hurry of his spirits, and then calmly addressed the men in the language of a soldier.' Mallet quidem Trillerus, *tantæ altitudinis;* laudatque Livium XXVI. 45. ubi in describenda mœniorum oppugnatione ait: 'Quidam stantibus scalis, cum altitudo caliginem oculis offudisset, ad terram delati sunt.' Verum diversa narrantur. Et certe *mutatio*, quam *altitudo*, Taciti loco accommodatior. Jam enim dixerat: *Mens a metu ad fortunam transierat.* Sunt tamen, qui *tantæ multitudinis* retineant, et velint caliginem tanta militum multitudine oculis Vespasiani fuisse offusam.' Sic Brot. Dotteville dedit *vicissitudinis*, quod facile potuit a librario in *multitudinis* verti. Reddi meretur Tacito. *Oberl.* Bipont. retinent *multitudinis*.

NOTÆ

'Sub lucis ortum Nabarzanes cum Bactrianis militibus in vestibulo prætoris aderat, titulum solennis officii occulto scelere præferens. Darius signo ad eundem dato,' &c.

Ut legatum] Cæsaris: rectorem scil. provinciæ et exercituum.

[t] *Omnia Principatus vocabula*] Ut Cæsaris, Augusti, Imperatoris, Tribuni, Patris patriæ, Pontificis maximi, &c.

[u] *Mens a metu*] Jam minus metuit adepta fortuna, ea jam se tuebatur. Jam *meliorem*, licet *in bello, causam* habere cœpit. 'Tantum simul peditum equitumque, et æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ principalis effecerant.' Jam sui, jam imperii securus fuit: sic jam *a metu ad fortunam transierat.*

[v] *In ipso nihil tumidum*] Ita decuit per se magnum animum, non attolli per fortunam. Claudiani illud pulchrum et hic aptum: 'Frons privata manet: non se meruisse fatetur, Qui crevisse putat.' Sulpicius tamen Severus scribit assumsisse diadema: quod falsum, nec mos ævi hujus. Mos cœpit a Valeriano, et primus ille principum diademate revinctus.

Nihil tumidum] Sic supra Hist. I. 17. de Pisone Cæsare ascito a Galba: 'Pisonem ferunt statim intuentibus, et mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exultantis animi motum prodidisse.'

[w] *Tantæ vicissitudinis*] Sæpe legitur *multitudinis;* nempe militum, et populi, qui ad tantam rei novæ lætitiam ac famam undique affluxerant. Nempe, *tantæ multitudinis*, præ paucitate eorum militum, qui *solito assistentes ordine*, illum ut legatum Cæsaris antea salutabant mane, ex more militiæ. At nunc eum Cæsarem ipsum et principem salutant omnes. Tanta

disjecit,[x] militariter locutus,[y] læta omnia[z] et affluentia exce-

locutus, fausta omnia et prospera audivit. Quippe id ipsum expectans Mucianus,

NOTÆ

multitudo offundebat splendorem novo Cæsari, et ex splendore caliginem, quam tandem oculis offusam ut disjecit, militariter *locutus* est.

[x] *Caliginem disjecit*] Vertit interpres Gall. 'Ut prima nubila discussit, sive pulverem disjecit, quem tanta multitudo excitasset.' Nihil ad rem.

Caliginem disjecit] Qui locus ex altero, An. III. 1. intelligendus est, ubi de Agrippina Germanici: 'Postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos.' Quod alii intelligunt, quasi defixisset seu convertisset in se oculos astantis multitudinis: sed melius est, oculos, seu vultum composuisse ipsam, cum e navi exiret, ut tantam scil. multitudinem mœrentem, mœrens ipsa intueri ac sustinere posset. Aliud mœstitiæ summæ argumentum, aliud summæ lætitiæ ac fortunæ specimen et splendor fuit: et utrinque confusio ac caligo oborta.

[y] *Militariter locutus*] Significat orationem ejus castrensem horridamque fuisse, non cultam forensi aut urbano more. *Lips.*

Militariter locutus] Talia deridet in principe Julianus imperator. Certe doctus et facundus ille supra principem, ideoque indoctos et subrusticos Cæsares facunde illusit; quasi princeps debeat esse ex utroque Cæsar.

Quales certe fuerunt primi principes Romani, quibus *imperatoria virtus* ita dilecta fuit, ita Mars lætus, ut tamen optimas artes, et eloquentiam præcipue, exercerent.

Nec multis id improsperum. Sæpe armis, sed tamen quandoque et verborum lenociniis prensanda retinendaque fortuna est, ut sibi constare et remanere velit.

Testis noster Hercules Gallicus, qui catenis aureis ex ore pendentibus trahit ad se populos, auribusque devinctos ipsos, ac velut ultro captivos, leniter ac feliciter sibi obstringit.

Militariter locutus] Livius l. II. ubi de Lætorio tribuno pleb. 'Rudis in militari homine lingua, non suppetebat libertati animoque.' Sic Galba supra, 'apud frequentem militem imperatoria brevitate' locutus est.

[z] *Læta omnia*] Non *omina*, sed *læta omnia et affluentia*: et rationem reddit; *namque id ipsum operiens Mucianus, &c.* Et forte idem est, quod antea habet: 'et omnia principatus vocabula cumulare.'

Læta omnia] Intellige ab exercitu Judaico, qui tum læta, prospera, et affluentia omnia Vespasiano precatus est et acclamavit, ut etiam mox statim ab exercitu Syriæ, qui eadem alacritate in verba Vespasiani juravit, præeunte Muciano. Et etiam simul a legionibus Ægypti, quæ jam præiverant, pari sacramento, nec impari ardore.

Explicat Clar. Harlæus, quasi læta undique nuntia accepisset Vespasianus. Sed sic partem sententiæ Taciti tantum capit: nam ab exercitu suo primo 'læta omnia et affluentia excepit,' dein et a Syria, &c.

Sic supra, c. 74. 'Fausta Vitellio omnia precantem:' nempe Vespasianum, qui tum talia precabatur Vitellio, idemque exigebat ab exercitu præsente.

Læta omnia] Quæ intelligenda ex mente et historia Josephi, l. IV. 28. Nam ipso teste, tanto ardore tantaque alacritate excepta est fama electi Vespasiani, ut omnes Orientis civitates, hunc diem festum celebrarent,

pit: namque[5] id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est,[a] concurrentes et in adulationem[b] effusos alloquitur: satis decorus etiam Græca facundia,[c] omuiumque, quæ diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil æque[d] provinciam exerci-

lætum militem sacramento Vespasiani obstrinxit. Tum iniit theatrum Antiochensium, ubi pro more concionem habent oppidani, illosque *confluentes, et in assentationem ultro pronos affatur: satis facundus* et eruditus *etiam Græca eloquentia, qui et omnia, quæ proferret ac faceret, gratia quadam* extollebat atque *ostentabat. Nihil perinde incitavit provinciam legionesque, quam quod affirmabat Mucia-*

5 *Jamque* habent Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores, quos secutus est Brotier. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *nam*. Lipsius, *jam*.

NOTÆ

et sacrificia facerent, quibus prospera omnia imperatori precarentur. Et cum Berytum advectus esset, multi legati e Syria et aliis provinciis ipsi occurrere; qui nomine civitatum ipsi coronas offerrent, et epistolas quibus ipsi læta faustaque omnia precabantur.

Læta omnia et affluentia excepit] Diceret Plutarchus *εὐτυχίαν ἐπευχομένων τῷ αὐτοκράτορι, Felicitatem omnem precantibus imperatori*. Cui clamori, quibus votis opponitur silentium et indignatio militum, qui pervicaciter silent, etiam, fausta omnia precantibus ducibus, et proximis tribunali. Vocat Plutarch. in vita Galbæ, *τὰ τῶν στρατιωτῶν ὕπουλα καὶ σκυθρωπὰ, Ægros subtus et tacite infensos militum animos*. Quo silentio et contumacia legiones Vespasiani excepere Vitellium, cum sacramento præivit Vespasianus, et cum fausta omnia Vitellio ipse precaretur.

[a] *Consultare mos est*] Qui mos scilicet plerisque Græcorum et qui oriundi a Græcis. Frontinus 3. Strateg. cap. 2. 'Alcibiades in theatro disseruit, ubi ex more Græcorum locus consultationi præbebatur.'

Justinus l. XXII. 'Agathocles velut Reip. statum formaturus, populum in theatrum concionem vocari jubet.' Inde illud Satyrici de principe oratore, 'et pleni moderantem fræna theatri.' Meminit ejusce ritus Cicero pro Flacco, et alii. *Lipsius*.

[b] *In adulationem*] Hi longe callidissimi assentatores: et certe in eo genere multo maxime Romanis præcellebant Græculi.

[c] *Facundia*] Facundus certe et eruditus Mucianus doctissima commentaria scripserat, quæ sæpe laudat Plinius, et quibus utitur haud dubie Tacitus. Mucianus alter Mæcenas sui ævi.

[d] *Nihil æque*] Sueton. Vesp. 6. 'Plurimum cœptis contulerunt jactatum exemplar epistolæ, veræ sive falsæ, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultionem mandantis, et ut Reip. subveniret optantis. Simul rumor dissipatus, destinasse Vitellium victorem permutare hyberna legionum, et Germanicas transferre in Orientem ad securiorem molilioremque militiam.'

tamque accendit, quam quod asseverabat Mucianus, 'statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam[e] quietamque, transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hyberna,[6] cœlo ac laboribus dura, mutarentur.' Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus[f] et propinquitatibus mixti; et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum Penatium diligebantur.[7]

nus, decrevisse Vitellium, ut Germanicus miles transmitteretur in Syriam ad militiam divitem et otiosam: contra Syriaco militi permutarentur castra Germanica, sæva cœlo et laboribus aspera. *Namque et provinciales ipsi solito militum consortio delectabantur, multique affinitatibus et cognationibus devincti; et legionibus antiquitate militiæ sueta et amica hyberna instar domorum amabantur.*

6 Ita Rhenanus et recentiores omnes, præter Jac. Gronovium, qui veterum editionum scripturam defendit, *Germanica hyberno cœlo:* sic quoque habent Mss. Vera tamen videtur Rhenani emendatio. Favet Suetonius in Vespas. VI. 'Simul rumor dissipatus, destinasse Vitellium victorem permutare hyberna legionum, et Germanicas transferre in Orientem ad securiorem mollioremque militiam.' Passim ipse Tacitus legionum hyberna memorat. *Brotier.*—7 Male Rhenanus, *dirigebantur*. Idem.

NOTÆ

[e] *Opulentam*] Sic supra Ann. l. XIII. ubi de Corbulone Armeniam recipe-rante, Syriaci milites 'nitidi et quæstuosi' vocantur, 'militia per oppida expleta.'

[f] *Plerique necessitudinibus*] Provinciales militibus familiarissimos, et milites provincialibus necessitudine, affinitate, et omnibus rebus conjunctos fuisse Cornelius ait: sed hoc posterius quis illi crediderit? 'Provincialis mulier ei, qui ibi meret, contra principum mandata, si nubat,' inquit Ulpianus, 'nuptiæ non sunt.'

Nullæ igitur fuere ex hujusmodi conjunctionibus necessitudines affinitatesve contractæ: nisi in Syria supplendis legionibus, dicamus indicta fuisse per provinciam tirocinia: quemadmodum apud Livium Annali XXXVII. legitur: 'C. Atinium Labeonem, cum provinciam Siciliam et in ea exercitum regeret, jussum in supplementum scribere ex ipsa provincia, si vellet, peditum duo millia, et centum equites.'

Illud si est, eos, qui in patria sua militarent, non videri contra mandata ex eadem uxorem ducere, idque etiam quibusdam mandatis contineri, quod Julius Paulus l. v. responsorum scripsit, huic loco aptissime accommodatur. *Vertran.*

Necessitudinibus] Non quia uxores ducerent ex Syria, sed quia delecti in Oriente milites ex civibus Romanis ibi degentibus: sic habuere familiam, propinquitates, ac necessitudines in hisce locis, et quia ibi omnia aut certe multa stipendia meruerant, *nota his et familiaria castra*, et quasi domus propria diligebantur.

Vel etiam forte quandoque ex sociis asciti in legiones, in cives, et militia Rom. instituti. Sic l. XIII. 35. 'Habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus.'

81. Ante Idus[1] Jul.[2] [g] Syria[h] omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno Sohemus,[i] haud spernendis[3] viribus; Antiochus,[j] vetustis[k] opibus ingens[4] et inservientium Regum ditissimus: mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe[l] Agrippa,[m] ignaro adhuc[5] Vitellio,[n] celeri navigatione properaverat: nec minore animo Regina Bere-

Ante Idus Jul. Syria universa in iisdem partibus fuit. Adjuncti cum regno; Sohemus, haud exiguis opibus; Antiochus, avitis divitiis potens, et obsequentium regum longe *opulentissimus: dein secretis suorum nuntiis evocatus ex civitate Agrippa, inscio adhuc Vitellio, propero navium cursu advectus erat: nec minori*

1 Budens. *Kal.*—2 Gronovius et Ryckius scribunt *Julias:* Brotierus cum Homero *Julii.*—3 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *cum viribus.* Ms. Jes. *spernendus.* Brotier.—4 *Ingens,* Lipsio displicet; et attextum videtur. Certe abesse posset. *Idem.*—5 Sic Rhen. a Budens. Prius erat *ad hoc.*

NOTÆ

g *Idus Jul.*] Ante diem quintam decimam Julii mensis.

h *Syria*] Id est, Syriacæ legiones et auxilia.

i *Sohemus*] Quem Regio insigni decoraverat Nero, cum bellum pararet adversus Parthos, Armeniæ recipe-randæ causa.

Sohemus] Ille modo *Rex Libani,* modo Emesenorum appellatur apud Joseph. nisi forte duo sint.

j *Antiochus*] Rex Comagenorum, cujus filius Epiphanes pugnam ciens pro Othone vulneratus erat.

k *Vetustis*] Id est, *avitis;* et hic errat clar. Harlæus qui vertit, quasi Antiochus pridem opes ipse comparasset. Jam olim longe opulentissimi regum Orientis majores ipsius Antiochi.

l *Excitus ab urbe*] Quomodo aut quando ergo illuc venerat? Ex Egesippo disce l. IV. 21. 'Sententiam novi principis de bello Judæorum sciscitari, Vespasiano consilium fuit; misitque Titum filium, et Regem Agrippam. Titus de Achaia revertit, Agrippa Romam contendit, ut apud novum principem locaret gratiam.' *Lipsius.*

m *Agrippa*] Agrippa simul veniebat cum Tito ad officium et cultum novi principis, Galbæ nempe: at Titus, audita morte Galbæ, et Vitellii armis, e Corintho in Syriam revertitur; Agrippa Romam venit ad venerationem Othonis.

Sed moto confectoque isto bello civili, puto, priusquam Vitellius Romam adventaret, et accederent magistri dominationis, Agrippa, audito moveri Orientem, et parari bellum pro Vespasiano, mature in patriam revolavit, excitus a partibus Flavianis, et secretis amicorum nuntiis; nempe ne factioni Orientali deesset; et ille reginæ Berenices sororis favore præcelluit apud Vespasianum.

n *Ignaro adhuc Vitellio*] *Ignaro,* non certe profectionis Agrippæ, quam tamen et forte ignoravit Vitellius; sed hic aliud vult Tacitus, nempe ignorasse adhuc Vitellium quid in Oriente ageretur. *Ignaro* nempe rebellionis Muciani ac Vespasiani: eo magis, quod *speculatores* nuper nun-

nice[o] partes juvabat, florens ætate formaque, et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quicquid provinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus,[p] quantumque[6] introrsus[q] in[7] Pontum et Armenios patescit, juravere: sed inermes Legati regebant, nondum additis[r] Cappadociæ[s]

affectu, regina Berenice partes fovebat, florens juventa et pulchritudine, et seni etiam Vespasiano non injucunda per splendorem ac magnitudinem munerum. Omnes provinciæ, quas allambit pelagus Asiam usque et Achaiam, quantumque terrarum introrsus Pontum et Armeniam extenditur, idem sacramentum appellavere: sed legati præerant sine præsidio militari, nondum adjectis legionibus Cappadociæ.

6 Ms. Flor. et Agr. *quantumcunque.*—7 Sic bene Mss. et veteres recentioresque editiones. In mediis editionibus omissa præpositio, *in.* Brotier.

NOTÆ

tiarant, in ejus verba adactas legiones Orientis.

[o] *Regina Berenice*] De qua Sueton. Tit. 7. 'Nec minus [suspecta] libido, propter exoletorum et spadonum greges, propterque insignem reginæ Beronices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur.' Et infra: 'Beronicem statim ab urbe dimisit, invitus, invitam:' de qua vulgatus est rumor, quod cum Agrippa fratre coiret.

[p] *Asia atque Achaia tenus*] Quæ et aliis provinciis Orientis se adjunxere, et juravere in eadem verba: nam mari etiam alluuntur.

[q] *Quantumque introrsus*] Quotquot erant provinciæ intra seu citra Pontum et Armeniam utramque. Neque enim ultra Pontum aut Armeniam tum Rom. imperii reverentia.

[r] *Nondum additis*] Ex Tacito tamen non apparet penitus inermis 'Cappadocia Pontusque et quicquid castrorum Armeniis prætenditur.' *Savil.* Suet. Vesp. 8. 'Cappadociæ propter assiduos barbarorum incursus legiones addidit: consularemque rectorem imposuit pro equite Rom.' Quod factum puto, cum Alani in Armeniam irrupere. Vere *inermis* Cappadocia, et legiones raro ibi in hybernis: eam tutabantur Syriæ legati et reges vicini sociique et auxiliares: forte et quædam cohortes Rom. dispositæ per præsidia, scil. pro necessitate rerum ac temporum.

Nondum additis] Nobilis interpres cepit, quasi legiones Cappadociæ nondum adjunctæ essent ceteris Flavianorum copiis. Intellige, nondum fuisse additas legiones Cappadociæ, id est, nullas fuisse tum legiones in illo tractu. Dicit *nondum*, quia postea Vespasianus princeps ipse armavit Cappadociam, ibique in castris seu præsidiis legiones collocavit.

Antea Syriæ et Orientis legiones, Cappadociam defendebant. Tac. Ann. VI. 5. 'Dehinc initio ab Syria, usque ad flumen Euphratem, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coërcita,' &c. His adde auxilia et accolas reges, imperio Rom. inservientes: qui ipsi et 'inter instrumenta servitutis.'

Nondum additis] Fallitur interpres Gall. qui cepit, quasi ideo inermes essent illi *legati*, quia nondum advenissent legiones; quod intelligit de

legionibus. Consilium de summa rerum[t] Beryti[u] habitum: illuc Mucianus, cum Legatis Tribunisque et splendidissimo quoque Centurionum ac militum, venit: et e Judaico exercitu lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, et æmulantium inter se Regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant.

82. Prima belli cura, agere delectus: revocare[1] vetera-

Consilium de universo bello Beryti habitum. Illuc venit Mucianus, cum legatis et tribunis, et clarissimo quoque centurionum ac militum. Et e Judaicis legionibus, quicquid decorum maxime ac splendidum fuit. *Tanta vis simul peditum equitumque, et comitatus* tot *contendentium certatim regum, Imperatorii fastigii speciem exhibuerant.*

Præcipua belli solicitudo, conscribere militem; excire veteranos: designantur

1 Ita Mss. et libri omnes editi. Cf. Ruhnken. ad Vell. Paterc. II. 3. Laudat tamen Lipsius ex nescio quibus libris, *evocare*. Quod immerito illi probabile videtur: licet enim qui revocabantur, vulgo dicerentur, *evocati*, ap-

NOTÆ

legionibus, quæ tum in Oriente. Sed non nisi post aliquot abhinc annos additæ legiones Cappadociæ a Vespasiano jam principe. Forte cum de irruptione Alanorum per Portas Caspias auditum est, (vide Joseph.) et cum auxilia et filium Vespasiani adversus hosce hostes postularent Parthi, tunc tutelæ forte provinciarum vicinarum, et præcipue Cappadociæ, invigilatum est.

[s] *Cappadociæ*] Cappadociam in formam provinciæ redactam regebat eques Rom. jam a tempore Tiberii, et erat inermis, donec Vespasianus ipse legiones addidit, quibus barbarorum incursus reprimeret, forte Alanorum, forte et quibus Parthos retunderet, Armenios ipsos, Iberos, Albanos, &c.

[t] *De summa rerum*] Id est de universa Repub. seu potius de universo bello, quod hic fere idem est.

Sic supra Hist. I. II. 32. 'Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus, quia nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere.' Sic Hist. III. 50. 'ducesque [Flaviani] ad Fanum fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes.'

[u] *Beryti*] Ex iis quæ Josephi nobis prodit descriptio, apparet Beryti primo Vespasianum et Mucianum convenisse, et ante actum fuisse inter illos, Tito internuntio, quem Tacitus cum Muciano in Syria locat; prorsus præter necessitatem, si ante fuerint congressi, et aliquid de summa rei decretum.

Sane nihil in Tacito reperias de priore conventu; mirumque videatur, quomodo bini exercituum ductores coram se invicem potuerint compellare, nondum suscepto bello. Si non convenisse statuas, priusquam arma ex publico decreto sumta sint, perierit optimæ orationis materies, quam Tacitus Muciano tribuere omni modo conatur. *Savilius.*

Berytus] Urbs Phœniciæ provinciæ ad oram, in Syria regione: hodie *Bayrut* vel *Berut*, urbs præfecturæ Damasci, in Souria regione imperii Turcici Asiatici. *Tillemonius.*

nos:[v] destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis:[w] apud Antiochenses aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur.[2] Ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius, quam coërcere; vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos præfecturis[x] et procurationibus; plerosque Senatorii ordinis honore[y] percoluit, egregios viros et mox summa adeptos;[z]

opulentæ civitates fabricandorum armorum officinis: apud Antiochiam cuduntur nummi aurei et argentei: eaque omnia properabantur per egregios ministros in suis quæque civitatibus. Ipse Vespasianus invisere, incitare, honestos decore, ignaros exemplo, hortari sæpius, quam castigare; dissimulans potius delicta amicorum, quam bonas artes. Plerosque auxit *præfecturis et procurationibus; multos senatori fastigii decore* seu dignitate *exornavit, eximios viros, et qui postea summas digni-*

---

pellabantur quoque, *revocati;* ut patet ex veteri lapide apud Gruterum p. 524. n. 7.

D. M.
ET MEMORIAE AETERNAE
ATTONI. CONSTANTIS
VET. LEG. XXXII. REMISS
VS. HONESTA. MISSIO
NE. CASTRIS. INTER. CE
TEROS. SVOS. REVOCATVS
QVIQVE. BELLO. INTER
FECTVS. OBIIT. ATTIA
FLORENTINA. CON
IVGI. CARISSIMO
ET. SIBI. VIVA. PONEN
DVM. CVRAVIT. ET. SVB
ASCIA. DEDICAVIT *Brotier.*

2 Ms. Agr. a prima manu, *festinantur.*

NOTÆ

[v] *Revocare veteranos*] Non solum veteranos prætorianos, qui a Vitellio exauctorati fuerant, sed et veteranos legionum, qui honestæ missionis commodis seu præmiis jam fruebantur. Et præcipue de veteranis Orientis hic agitur.

Veteranos] Non modo, qui stipendia meruerant, et qui adhuc sub vexillo habebantur; sed etiam emeriti revocabantur, et qui ideo *Evocati* dicebantur.

[w] *Exercendis armorum officinis*] Virg. 'Omnes arma requirunt, Pars leves clypeos, et spicula lucida tergent Arvina pingui, subiguntque in cote secures; Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum. Quinque adeo magnæ, positis incudibus, urbes Tela novant,' &c.

[x] *Præfecturis*] Intellige *præfecturas* provinciarum.

quibusdam fortuna[a] pro virtutibus fuit. Donativum[3] militi neque Mucianus prima concione, nisi modice, ostenderat; ne[4] Vespasianus[b] quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus adversus militarem largitionem,[c] eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum[d] Armeniumque legati, provisumque, ne, versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Judææ,[e] Vespasianum ob-

tates obtinuere; nonnullis fortuna pro bonis artibus fuit. Neque largitionem militi Mucianus ipse exhibuerat prima allocutione, nisi modicam; et ne Vespasianus quidem plus ostendit civilibus armis, quam alii in pace: eximie validus adversus militarem donationem, ideoque copiis melioribus. Missi oratores ad Parthos et Armenios; prospectumque, ne, intentis ad civicos motus legionibus, relicta a tergo destituerentur. Visum est, ut Titus instaret Judaico bello, Vespasianus occuparet

—3 Sic bene Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, *donativa*. Brotier.—4 Sic bene Ms. Corb. Rhenanus et recentiores. Ms. Reg. *neque*. Alii Mss. et veteres editiones, *nec*. Idem.

NOTÆ

[7] *Plerosque senatorii ordinis honore*] Sueton. Vesp. 9. 'Amplissimos ordines et exhaustos cæde varia, et contaminatos veteri negligentia, purgavit supplevitque, recensito senatu et equite; submotis indignissimis, et honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto.'

Scio ea post victoriam maxima ex parte peracta fuisse: sed haud dubie etiam multos participes victoriæ statim in senatum allegit.

[8] *Summa adeptos*] Intellige summa imperia, seu primos in Repub. honores; præturam, consulatum, præfecturas provinciarum majorum. Inter quos forte fuit et Nerva mox princeps, et pater Trajani, qui mox consularis et triumphalis.

[a] *Fortuna*] Plerosque *egregios viros* ex virtute evexit, quosdam ex sola *fortuna*. Nova dominatio omnibus indiget, etiam malis ministris.

[b] *Ne Vespasianus*] Sueton. Vesp. 8. 'Participibus autem victoriæ adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima præmia non nisi sero persolverit.'

[c] *Adversus militarem largitionem*] *Largitio* hic indefinite sumi debet, nec restringenda ad civile hoc bellum; sed quocumque modo, quacumque occasione, sic firmus fuit.

[d] *Missi ad Parthum*] Suet. Vesp. 6. 'Et e regibus Vologesus Parthus, &c. hic quadraginta millia sagittariorum' promisit.

Ad Parthum Armeniumque] Tum regebat Parthos Vologesus, Armenios Tiridates, ambo fratres Arsacidæ, tum æqui rebus Rom. ut qui pacem et Armeniam a Nerone nuper obtinuissent: et certe illi statim, ut in Oriente, Flavianis partibus accessere.

Misitque rex regum legatos ad Vespasianum, qui 40. equitum millia ipsi offerrent; quos non accepit, ut neque etiam Sarmatas et Jazigas in commilitium ascire voluit Mucianus, ne scil. inter bella civilia aliquid externum molirentur.

[e] *Instare Judææ*] Ut nempe Judaicum bellum patraret profligaretque, expugnata arce seu metropoli, Hierosolymis nempe.

tinere claustra Ægypti[f] placuit. Sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et Dux Mucianus et Vespasiani nomen,[g] ac nihil arduum fatis.[h] Ad omnes exercitus Legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque, 'ut Prætorianos Vitellio infensos, reciperandæ militiæ[i] præmio invitarent.'

83. Mucianus cum expedita manu,[j] socium magis Imperii, quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere[k] famam ipso spatio sinebat: gnarus, modicas vires[1] sibi, et majora credi de absentibus. Sed legio sexta et tredecim[2] vexillariorum millia ingenti agmine sequebantur. Classem e Ponto[l] By-

claustra Ægypti. Adversus Vitellium sufficere videbantur pars militum, et dux Mucianus, et Vespasiani fama; ac nihil difficile fortunæ. Compositæ literæ ad omnes legiones præfectosque, imperatumque ut prætorianos Vitellio infestos, resumendi belli pretio ac mercede incitarent.

Mucianus cum expedito agmine, magis se ferens collegam principatus, quam administrum, non tardo incessu, ne dubitare crederetur, neque tamen festinans, patiebatur increscere famam ipso temporis intervallo: haud ignarus, modicas sibi copias, et ampliora credi de absentibus. Sed legio sexta, et tredecim millia vexillariorum magna specie sequebantur. Naves e Ponto Byzantium advehi jusserat: incertus

1 Sic bene Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *esse sibi*. Brotier.—2 Male Beroaldus, *octo*

NOTÆ

[f] *Claustra Ægypti*] Joseph. l. IV. 37. Excidii, fuse hanc materiam exequitur: quam Italiæ necessaria sint hæc horrea, quantum undique Ægyptus difficillimos habeat aditus, et quam plenus periculis fuerit portus Alexandrinus, facunde describit. *Savilius*.

[g] *Vespasiani nomen*] Fama belli majus illud *nomen* quam *Numen* aut Dii adulatorii Othonis: quod tamen potentibus fatis adjutum, quibus scil. 'nihil arduum.'

[h] *Nihil arduum fatis*] De ramo aureo Virg. VI. 'Namque ipse volens facilisque sequetur, Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis Vincere, nec duro poteris convellere ferro.'

[i] *Militiæ*] Prætorianæ, quam victore Vitellio amiserant.

[j] *Cum expedita manu*] Cum cohortibus et alis, quæ nullis sarcinis aut machinis graves, et sic magis expeditæ erant, quam legionarii. Et *vexillarii* illi, qui sequuntur, e legionibus delecti.

[k] *Gliscere*] Scil. augeri, et crescere famam, ipso temporis ac locorum spatio sinebat.

[l] *Classem e Ponto*] Intelligo classem, quæ Romanis etiam illic ordinaria ad tuendam Ponti oram. Quanta ea fuit? hauries e solo Egesippo l. II. in oratione (cui pulchra placent, eam legat,) Agrippæ: 'Mœotia regna Bosphoranique omnes Romano subji-

zantium[m] adigi jusserat: ambiguus consilii, num, omissa Mœsia,[n] Dyrrhachium[o] pedite atque equite,[3] simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet,[p] tuta pone tergum

animi, num, relicta Mœsia, Dyrrhachium tenderet cum *pedite et equite; eodemque tempore insideret occuparetque versum in Italiam pelagus longis navigiis, secura*

vexillariorum millia. Idem.—3 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *equite peteret.* Verbum hoc recte omisere Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. Id enim ad *clauderet* referendum. *Brotier.*—

NOTÆ

cluntur imperio; et illud ante innavigabile pelagus quadraginta naves ad pacem exercent.' *Lipsius.*

Ponto] Pontus Euxinus, mare alluens oras Illyrici late sumti, Sarmatiæ Europææ et Asiaticæ, Colchidis, et Asiæ minoris peninsulæ. Hodie vocamus *Mer Noire*, *Mer Majeure*, et *Pont Euxin.* Est inter Turcicum imperium Europæum, Poloniam, parvam Tartariam, Circassiam, Georgiam, et Natoliam, regiones Europæ et Asiæ recentiorum. De *Ponto* provincia vide notas l. II. c. 6. *Tillemonius.*

[m] *Byzantium*] Deinde Constantinopolis, urbs Europæ provinciæ, in Thracia regione, et ad Bosphorum Thracium. Hodie a Turcis vocatur *Stampol*, et a Francis *Constantinople.* Urbs est Romaniæ provinciæ in Turcico imperio Europæo, et ad fretum Constantinopolitanum, atque ad mare Marmaræ. *Tillemonius.*

[n] *Ambiguus consilii, num omissa Mœsia*] Duobus consiliis inter se diversis distractus Muciani animus, an scil. peteret Mœsiam, ut se Dacis opponeret, vel an omissa Mœsia, contenderet in Italiam, adversus Vitellium. Sicque tunc *Dyrrhachium* venire necessario debuit, quod oppidum in ora Dalmatiæ seu Epiri positum est.

Dubitabat igitur, an iret in Mœsiam, Dacos hostem externum propulsurus, an in Dalmatiam seu Dyrrhachium veniret, Italiam terra marique oppugnaturus: nempe an ea parte, 'pedite atque equite' irrumperet, et 'simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet,' ut sic nempe Achaiam Asiamque tueretur a tergo, talibus præsidiis firmatas adversus Vitellium, qui alioqui *inermes* provincias istas invadere potuisset.

Præterea *Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ* ipse *protegeret, si simul* terrestri exercitu *Brundisium Tarentumque*, simul et *infestis classibus* Lucaniæ Calabriæque littora peterentur.

Quod intelligendum, ita ut ille terrestris exercitus, navibus etiam inveheretur Dyrrhachium, aut Brundisium, et dein terra Italiam invaderet. *Lucaniæ* littora hodie oram Neapolitanam appellant.

Num omissa Mœsia] De qua re Josephus l. IV. 39. 'Misit Vespasianus Mucianum in Italiam cum exercitu adversus Vitellium, et cum propter hyemem mari proficisci non sine periculo posset, terra iter facere jussit;' scil. per Cappadociam et Phrygiam.

[o] *Dyrrhachium*] Urbs Taulantiorum populorum in ora occidentali Macedoniæ. Hodie *Durazzo* urbs Albaniæ provinciæ ad sinum Venetum, in præfectura Romeliæ, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemonius.*

[p] *Mare clauderet*] Mare Ionium et Adriaticum, inter Græciam, Italiam,

Achaia Asiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, si sibi[4] Brundisium[q] Tarentumque[r] et Lucaniæ[s] Calabriæque[5 t] littora[6] infestis classibus peterentur.

84. Igitur navium, militum, armorum, paratu strepere[u] provinciæ. Sed nihil æque fatigabat,[v] quam pecuniarum

post tergum Achaia et Asia; quæ nudæ objiciebantur Vitellio, nisi copiis munirentur: atque ipsum Vitellium in dubio fore, quam regionem Italiæ defenderet, si simul infensis classibus adirentur Brundisium Tarentumque, et littora Lucaniæ atque Calabriæ.

Itaque strepebant provinciæ apparatu classium, virorum, armorum. Sed nihil

4 Ita Mss. editionesque veteres et recentiores. Rhenanus, *si simul Brundisium;* quod tuetur Ryckius.—5 Ryckius et Gronov. habent *Calab. Lucaniæque.*—6 Ms. Flor. *in litt.*

NOTÆ

et Illyricum. Hodie *Mer Ionienne* et *Golfe de Venise*, inter Turciam Europæam, Italiam recentiorem, &c. *Tillemonius.*

[q] *Si sibi Brundisium*] Nonnulli, *si simul Brund.* i. e. Si simul Brundisium Tarentumque terrestribus copiis, simul 'et Lucaniæ Calabriæque littora infestis classibus peterentur.'

Brundisium] Urbs Calabrorum populorum in Messapia provincia Italiæ. Hodie *Brindisi* Italis, *Brindes* Francis, urbs Terræ *Otranto*, in regno Neapolitano, ad sinum Venetum. *Tillemonius.*

[r] *Tarentum*] Urbs Salentinorum populorum in Messapia provincia Italiæ, et ad mare Ionium. Hodie *Taranto* Italis, et *Tarente* Francis, urbs Terræ Hydruntinæ seu *Otranto*, in regno Neapolitano. *Tillemonius.*

[s] *Lucaniæ*] Lucania, provincia Italiæ regionis ad mare Tyrrhenum Ioniumque. Hodie magna pars Principatus *Citerioris*, cum *Basilicata* fere integra. Hæ sunt regni Neapolitani provinciæ, et parent regi Catholico. *Tillemonius.*

[t] *Calabriæque*] Calabri populi Messapiæ provinciæ in Italia, et ad mare Adriaticum. Hodie pars septentrionalis Terræ Hydruntinæ *Otranto*, in regno Neapolitano ad Orientem, paret regi Catholico. *Tillemonius.*

[u] *Paratu strepere*] Deducto prius in iter destinatum Muciano, redit, ac sermonem de apparatu repetit, non sine turbis; et fortassis, ut Muciani dicta comprobet, 'pecunias esse belli civilis nervos.' *Savil.*

[v] *Fatigabat*] Adhuc in paratu, adhuc in procinctu Mucianus ad expeditionem, et nondum expedit, sed se viæ et expeditioni accingit; ideoque expeditam manum parat, nec admodum properat, ut sic gliscere sui famam ipso tempore sinat.

Fatigabat] Fatigabat præcipue populos et ditissimos provincialium, sociorum et etiam civium, qui vel procurationibus, vel aliis muniis publicis, aut commercio locupletes erant. Et in prædam illi per fas et nefas rapti, per delationes, et similes *iniquitates* spoliati sunt.

conquisitio: 'eos esse belli civilis nervos,' dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus,[w] sed solam magnitudinem opum spectabat. Passim delationes:[x] et locupletissimus quisque in prædam correpti:[y] quæ gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere:[z] ipso Vespasiano, inter initia Imperii, ad obtinendas iniquitates[a] haud perinde obstinante:[1] donec in-

perinde angebat, quam pecuniæ inveniendæ modus: Mucianus prædicans, non alia esse belli civilis robora, *non jus, aut fas in judiciis respiciebat, sed solam magnitudinem divitiarum. Passim* intentæ *accusationes; et opulentissimus quisque in prædam abripiebantur; quæ molesta et intolerabilia, sed* tamen *necessitudine belli tolerata, etiam rebus compositis duravere: ipso Vespasiano, inter primordia principatus, non admodum pervicaci ad exercenda* iniquarum *exactionum flagitia: do-*

1 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps, Ryckius et recentiores, qui intelligunt, *se*. Dixit quidem Plautus, Aulular. Act. II. Sc. II. 89. 'Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.' Placet tamen magis, *obstinato*; ut habent Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus. *Brotier*. Budens. habet, *aut*

NOTÆ

w *In cognitionibus*] In judiciis, quæ scil. ad fiscum spectarent.

x *Delationes*] Etiam delationes sub Vespasiano! quis non obstupescat, aut indignetur? Igitur similis Neroni Vespasianus! etiam inter arma civilia, quibus forum et lites silent, delatores arrepunt!

Puto, id Mucianus primum ausus, et necessitate belli excusatus est, dein et ipse Vespasianus rerum potitus, facilitate et indulgentia fortunæ, corruptus, et accedentibus magistris dominationis, tandem ausus est in pace, quod alii in bello cœperant: scil. ausus ipse injurias et *iniquitates obtinere*.

Initiis imperii, in multis novo principi condonabat innocentiam Mucianus, ut delationum, cædium, rapinarum, &c. quæ non infima pars sapientiæ politicæ.

y *Correpti*] Quasi deliquissent adversus novum principem, aut quasi dissimularent, et alias partes tuerentur: quod tamen exitiabile novo principatu videri potuit. Sed 'nihil arduum fatis.'

z *Etiam in pace mansere*] Interp. Gall. Etiam in pace et usque in finem imperii.

a *Ad obtinendas iniquitates*] Sic dicitur, 'obtinere injuriam,' Livius l. XXIX. 'Omnium primum ratus tueri publicam fidem, partim edicto, partim judiciis etiam in pertinaces ad obtinendam injuriam redditis, res suas Syracusanis restituit.' Confer, quæso, 'ad obtinendas iniquitates,' cum istis: 'in pertinaces ad obtinendam injuriam.'

Vespasianus inter initia principatus, pervicax non erat ad divites subvertendos, rei pecuniariæ causa, sed nonnunquam necessitati manus dabat, quandoque prædis obviam ibat, donec usus pravis magistris, pessima quæque ipse admisit.

De ejus initio hæc legas. Suet. 16. 'Sunt contra qui opinentur, ad manubias et rapinas necessitate compulsum, summa ærarii fiscique inopia;'

dulgentia fortunæ et pravis magistris didicit ausus que est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus[2] privatim, quod[3] avidius[4] de[5] Republica sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti: rarissimus[6] quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt.

85. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici[b] exercitus studio, transgressi[1] in partes.[c] Tertia[2] legio exemplum

nec arridente fortuna, et accedentibus *improbis magistris, assuevit* tandem *et ausus est. Propriis etiam divitiis, Mucianus bellum sustinuit, exhibens privatim, quod largius de Rep.* mox *acciperet. Reliqui contribuendarum opum exemplum æmulati* sunt; sed *paucissimi eandem in resumendo libertatem usurparunt.*

Approperata interim Vespasiani consilia, favore Illyricarum legionum, quæ trans-

---

per vim obstinate.—2 Sic optime Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male Rhenanus, *largitus* [quod Ryckius habet.] Frustra tentat Heinsius, *largus privati.* Brotier.—3 Melius, *quo avidius;* ut multis jam observatum. *Idem.*—4 In Ms. Jes. *avidus.*—5 Ms. Reg. *in republ.*—6 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *carissimus.*

1 Ita vulgo Mss. editiones veteres et recentiores. Rhenanus perperam omisit, *transgressi.* In Ms. Corb. *transgressa,* uti volebant Freinshemius et Ryckius. Tunc sic distinguendum: *Transgressa in partes tertia legio, &c.* Brotier. Atque ita vertit Cl. Gordon: 'In Mœsia, the third Legion revolting to his party, afforded thence an example to the others there,' &c. Murphy quoque: 'In Mœsia, the third Legion revolted, and drew after them the eighth, and also the seventh,' &c.—2 *Tertiadecima* Budens.

NOTÆ

&c. Suetonius etiam testatur, eundem, progressu temporis, eandem semitam non trivisse: 'creditur etiam procuratorum rapacissimum ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret:' hæc quam nostro consona! *Saliner.*

Sic et Cicero dixit: 'obtinere mendacium,' 'obtinere injuriam.'

Iniquitates] Plin. Paneg. 'Nunquam principibus defuerunt, qui fronte gravi et tristi supercilio, utilitatibus fisci contumaciter adessent; et erant principes ipsi sua sponte avidi et rapaces, et qui magistris non egerent; plura tamen semper a nobis contra nos didicerunt.'

[b] *Illyrici*] Nomine Illyrici intelligitur Pannonia, Mœsia, ac Dalmatia.

[c] *Transgressi in partes*] Illyricum dividebatur in tres provincias; Mœsiam, cui datus hoc tempore præses aut legatus Aponius Saturninus; Pannoniam, cui T. Ampius Flavianus præerat; Dalmatiam, quam Poppæus Sullanus, (nam utriusque nominis dispar occurrit scriptura,) regebat.

In Mœsia tres erant legiones, tertia Gallica, octava Augusta, et septima Claudiana, cum totidem *legatis legionum:* Dillio Aponiano tertiæ, Hist. III. Numisio Lupo octavæ, Histor. III. et Tertio Juliano septimæ legionis legato: atque ille, cum suo munere sponte abiret, ut docet hic locus, sus-

ceteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octava erat ac septima Claudiana,[d] imbutæ favore Othonis, quamvis prælio non interfuissent.[e] Aquileiam[3] progressæ,[f] proturbatis, qui de

iere in partes. Tertia legio exemplo fuit ceteris Mœsiæ copiis. Octava legio *erat ac septima Claudiana, pronæ in partes Othonis, licet pugnæ non affuissent. Aquileiam* jam *advectæ, exterritis rejectisque, qui de clade Othonis admonebant,*

3 Sic Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Aquil. jam progr.*

NOTÆ

cessorem habuit Vipsanium Messallam. Hist. III.

In Pannonia quoque tunc erant duæ legiones; septima Galbiana, cui legatus Antonius Primus; et tertiadecima Gemina, ab exstructis amphitheatris ex Italia remissa, cui legatus hoc bello Vedius Aquila, qui ultimo quoque bello legatum egerat. III. Hist. et II.

In Dalmatia unica duntaxat legio erat, undecima nempe Claudiana; (decimaquarta in Britanniam traducta;) et legatus ejus Annius Bassus. Hist. III.

Quoad tempus Illyricæ a Vitellio defectionis, Sueton. Vit. 15. facularn allucet, 'octavo imperii mense desciverunt ab eo exercitus Mœsiarum atque Pannoniæ;' ut in Augusti mensis principium aut Julii finem incidisse videatur. *Savilius.*

[d] *Claudiana*] Quia a Claudio principe delecta erat.

[e] *Quamvis prælio non interfuissent*] Igitur non interfuere prælio Bedriacensi tres istæ legiones, *tertia, octava* et *septima Claudiana.* Unde colligi possit, huic affuisse tres alias legiones, duas Pannonicas, *septimam* scil. *Galbianam,* et *tertiamdecimam,* et Dalmaticam, scil. *undecimam Claudianam.*

Abfuit *quartadecima,* quæ item in Pannonia; missi *vexillarii* ex quartadecima, et hi prælio affuerunt, teste Tac. *Præmissi* vexillarii ex tribus legionibus Mœsicis, qui *præmissi* affuerunt prælio, vel partim Brixelli mansere cum Othone, partim pugnavere ad Bedriacum.

Intelligunt, bina millia præmissa esse ex qualibet legione, ita ut sex millia Mœsicorum affuerint; quod tamen repugnare videtur verbis Taciti; etiam et Suetonii. Non enim *bina e tribus legionibus millia,* sed bina e singulis legionibus præmissa diceret Suetonius. Ipsæ legiones Aquileiam tantum advenere, unde in hyberna remissæ sunt.

[f] *Aquileiam progressæ*] Suet. Vesp. 6. scribit non tres legiones, sed duo millia ex tribus legionibus Aquileiam progressa. Sed in dubio errore deductus. *Savilius.*

Legiones Mœsicæ, sive *bina millia* ex unaquaque earum, (utrumque enim boni æquique facio, nam minimum id discrimen et scriptoribus crebrum), vel eæ eodem intervallo iter fecere, quo Dalmatiæ et Pannoniæ miles: 'fuere quatuor legiones, e quibus bina millia præmissa, ipsæ modicis intervallis sequebantur:' Tacitus.) obvios Vitellianos habuerunt, qui victum et fato functum Othonem nuntiabant, seque ad transitionem hortabantur; quo ægre accepto, laceratis Vitellii vexillis, nuntiisque fugatis, Aquileiam sese receperunt:

Othone[g] nuntiabant, laceratisque vexillis,[h] nomen *Vitellii*

discerptisque signis, quibus nomen Vitellii *inscriptum* erat, *tandem abrepta pecunia,*

NOTÆ

ubi post sacrilegia rapinasque, sibi metuentes, in Vespasiani verba juraverunt.

Suet. c. 6. 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othonis, postquam iter ingressis nuntiatum est, victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse, nihilo secius Aquileiam usque perseverarunt, quasi rumori minus crederent: ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati,' &c. Noster: 'tertia legio exemplum ceteris,' &c.

En Tacitus affluenter, dum Mœsici essent in itinere, *proturbatis qui de Othone:* quæ jejune a Sueton. dicta sunt: 'nihilo secius Aquileiam usque perseverarunt, quasi rumori minus crederent.' Contra Suetonius diffuse narrat militum gesta, in Aquileia, *ibi per occasionem, &c.* quæ Tacitus scripsit nimis astricte, *Aquileiam progressæ hostiliter egerant.* Salinerius.

Aquileiam progressæ] Forte verisimile est, legiones Mœsicas nondum ingressas fuisse Aquileiam tunc cum hortantur Othonem, supra c. 46. 'Præmissi e Mœsia . . . legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant.' Sic bonum animum habere jubebant, et vero addebant. Forte nec satis verum, quod habet Tacitus hocce loco 85. si sequimur Sueton. Oth. 6. 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othonis, postquam iter ingressis nuntiatum est, victum eum ac vim vitæ suæ attulisse, nihilo secius Aquileiam usque perseverarunt, quasi rumori minus crederent: ibi . . . . omni rapinarum genere grassati,' &c.

Itaque, teste Sueton. videntur accepisse nuntium cladis, et mortis Othonis, nuntiosque proturbasse, priusquam ingrederentur Aquileiam.

Sed cum etiam dissideat Suetonius in aliis circumstantiis a Tacito, ut cum tribuit *præmissis,* vim illam, furta, et raptus, quos tamen Tacitus tribuit ipsis legionibus, standum Tacito nostro.

Et verisimilius videtur, esse præmissa, vel e tribus Mœsicis legionibus duo millia vexillariorum, ut vult Suetonius, quæ affuerunt prælio, aut e quatuor legionibus, ut vult Tacitus; quibus sic et vexillarii Quartadecimanorum accersendi fuerint: ita ut quatuor hæ legiones, *Tertia, Octava, Septima Claud.* et *Quartadecima* præmiserint bina millia vexillariorum; aut si sentis cum Suetonio, bina millia præmissa sint ex tribus Mœsicis legionibus: ita ut vexillarii Quartadecimanorum diversi ac distincti a vexillariis Mœsicis fuerint. Quæ Suetonii maxime pugnant cum Tacito, qui vult præmissos illos affuisse præsentes Othoni ad Brixellum, et Quartadecimanos vexillarios prælio Bedriacensi victos esse.

Et frustra miscentur aut conciliantur auctores: sicque historiam magis obscurant interpretes. Distinguendæ sunt tantum circumstantiæ, in quibus dissident, et quilibet auctor sibi relinquendus.

[g] *Proturbatis, qui de Othone*] Id est, Spretis rejectisque, qui victum eum, et vixisse dicebant. Quod Suet. dixit, 'rumori eos non credidisse,' ut solent homines in spem suam proni. *Lipsius.*

Proturbatis, id est, disjectis, propulsis, fugatisque: est enim hoc plusquam *spretis.* Violentiam quippe arguit clare, cum addit: 'laceratisque

præferentibus, rapta postremo pecunia[i] et inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, et ex metu consilium:[j] 'posse imputari Vespasiano, quæ apud Vitellium excusanda[k] erant.' Ita tres Mœsicæ legiones per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant.[4] In eo motu[5] Aponius[l] Saturninus, Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso Centurione[m] ad interficiendum Tertium[6]

et inter se partita, hostili animo egerant. Unde timor, et ex timore consultum: posse meriti loco tribui Vespasiano *ea*, quorum venia postulanda a Vitellio foret. *Sic tres legiones Mœsicæ solicitabant per literas Pannonicum militem, aut recusanti vim intentabant. In eo tumultu Aponius Saturninus, præfectus Mœsiæ, deterrimum scelus molitur, misso centurione ad occidendum Tertium Julianum, lega-*

4 Sic Mss. et libri editi. Omisit Rhenanus, *Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant.* Restituit Lipsius.—5 Sic bene Mss. editiones veteres et recentiores. Male Beroaldus, *metu.* Brotier.—6 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Tectium Julianum.* Idem.

NOTÆ

vexillis,' &c. Sic supra l. I. 'Celsum infestis pilis proturbant.'

Qui de Othone nuntiabant] Id est, qui mortem Othonis nuntiabant. *Pich.*

[h] *Vexillis*] Hinc observandum vexilla imperatoris nomine inscribi solita. Sic et Suet. Vesp. 6. 'Nomenque ejus vexillis omnibus sine mora inscripserunt.' *Vertranius.*

[i] *Pecunia*] An pecuniam publicam Aquileiæ civitatis et provinciæ interverterunt? an pecuniam, quæ pro more militiæ apud principia cujusque legionis in fiscis deponebatur? Certe ex Sueton. Vesp. 6. 'Omni rapinarum genere grassati sunt.'

Forte potius in socios et paganos aut etiam publici exactores grassati illi: et pecuniæ apud principia depositæ, ut patrimonio suo, parcere debuit miles; ibi viaticum ducis et stipendia militum.

Rapta ... pecunia] Cepit interpres Gall. quasi pecuniam solvendo stipendio destinatam rapuissent. Forte rapuerunt pecuniam publicam, aut eam quæ apud principia in usus belli deponebatur. Sic supra de seditione qua vexatus Germanicus Ann. I. 37. 'Legiones reduxit turpi agmine, cum fisci, de imperatore rapti, inter signa interque aquilas veherentur.'

[j] *Unde metus, et ex metu consilium*] Sic Suet. Vesp. 6. 'Cum timerent, ne sibi reversis reddenda ratio ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi creandique Imperatoris.'

[k] *Quæ apud Vitellium excusanda*] Id est, posse Vespasianum iis obligari, quæ contra Vitellium, etiam si non pro ipso Vespasiano facta fuissent. *Ferrettus.*

[l] *Aponius*] Hic filius Aponii, de quo Sueton. Calig. 38. 'Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum a Caio præconem, ne prætorium virum ... præteriret: nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores HS. nonagies ignoranti addicerentur.' Nonagies sestertium sunt 225,000. coronati.

[m] *Misso Centurione*] Qui haud dubie secum trahebat agmen, centuriam

Julianum, septimæ legionis Legatum,[n] ob simultates, quibus causam partium prætendebat. Julianus, comperto discrimine, et gnaris locorum ascitis, per avia Mœsiæ, ultra montem Hæmum[o] profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, et ex nuntiis[p] cunctabundus, aut properans.

86. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnæ retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonii. Is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli[q] mala, Senatorium ordinem reciperaverat. Præpositus a Galba septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, Ducem se partibus offerens:[r] a quo neglectus,[s] in nullo

tum septimæ legionis, ob inimicitias, quibus causam factionum obtendebat. Julianus, audito periculo, et assumtis qui regionem noscerent, per amota loca aversaque itinera *Mœsiæ, fugit ultra juga Hæmi montis: nec postea civilibus præliis affuit, differens viam* seu profectionem *ad Vespasianum susceptam per varias cunctationes, et ex rumoribus nectens moras, aut festinans.*

At in Pannonia tertiadecima legio et septima Galbiana, quæ tristitiam et iram Bedriacensis prælii retinebant, haud mora, Vespasiano adjunctæ sunt, opera præcipue Antonii Primi. Is juxta leges, imperante Nerone, falsi convictus, inter alias belli calamitates, senatoriam dignitatem receperat. Præfectus a Galba septimæ legioni, ferebatur sæpe scripsisse Othoni, ducem se factioni ostendens: a quo spre-

NOTÆ

seu manipulum militum. Neque unus centurio sine milite tale facinus ausus foret: sic fieri solere et in talibus facinoribus, patet ex Tacito, multis locis.

[n] *Septimæ legionis Legatum*] Nempe *septimæ* legionis Claudianæ, quæ in Mœsia. Nam infra Antonius Primus præpositus a Galba septimæ legioni, quæ *Galbiana* dicebatur, et quæ in Pannonia merebat.

[o] *Per avia Mœsiæ, ultra montem Hæmum*] Quatuor Mœsias Ptolemæus facit; in Europa duas, superiorem et inferiorem; in Asia majorem et minorem. De Europæa hic loquitur, quæ *Bosnia*, et *Servia*, et *Bulgaria* vulgo dicitur, ditionis Turcarum. *Lupanus.*

Hæmum] Hæmus, mons Macedoniæ, Thraciæ, et Mœsiæ: hodie *Monte Argentaro* vel *Costegnas* in Macedonia, Romania, et Bulgaria, provinciis præfecturæ Romeliæ, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemon.*

[p] *Ex nuntiis*] Scil. prout res succedebant, prout res Flavianis secundæ aut adversæ ei renuntiabantur, cunctabatur in via, aut properabat: quare et illi ademta prætura; quæ mox tamen reddita.

[q] *Belli*] Intelligit bellum Galbæ adversus Neronem, cui se hostem profitebatur Antonius, forte quasi vi ac sævitia Neronis, non jure ejectus senatu esset. *Inter alia hujus belli mala*, restitutus ordini Antonius, dein et præpositus septimæ Galbianæ legioni.

[r] *Ducem se partibus offerens*] Haud

Othoniani belli usu fuit: labantibus Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit; strenuus manu, sermone promtus,[t] serendæ in alios invidiæ artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Juncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quanquam Consularibus Legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus[1] Pannoniam, Poppæus[2] Silvanus Dalmatiam tenebant,[u] divites senes. Sed[3] Procurator[v] aderat[4] Cornelius Fuscus,

tus, nullo usu fuit bello Othoniano: nutante Vitellii fortuna, Vespasiano accedens, ingens momentum adjecit; fortis prælio, oratione promtus, serendi in alios odii peritus, dissensionibus et bellis civilibus prævalidus, prædator, munificus, pace deterrimus, bello non temnendus. Dein junctæ simul *Mœsicæ ac Pannonicæ legiones, Dalmaticum exercitum allexere, quamvis legati consulares nihil moverent. Titus Ampius Flavianus obtinebat Pannoniam,* et *Poppæus Silvanus Dalmatiam, senes locupletes. Sed aderat Cornelius Fuscus procurator, florens ætate, nobilis stirpe.*

1 Sic bene Lipsius et Pichena e Ms. Farnes. et ipso Tacito, Hist. III. 4 et 10. A Ms. Reg. et editione principe abest, *Ampius.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Titus Fabianus.* Infra Hist. III. 4. iidem Mss. Harl. Bodl. Jes. habent, *Tum pius Flavianus,* et Hist. III. 10. Ms. Corb. *Titum Ampium Flavianum.* Brotier.—2 Brotier. habet *Pompeius,* et ita lectionem suam defendit: 'Sic bene Mss. Reg. Corb. Agr. et editio princeps. Ms. Flor. et Pichena, *Poppæus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Pompeius Syllanus;* at iidem Mss. infra Hist. III. 50. et IV. 47. habent, *Pompeius Silvanus.* T. Ampius Flavianus et Pompeius Silvanus inter curatores aquarum memorantur, sed corrupte, ut recte monuit Ryckius, apud Frontinum, de Aquæductibus, lib. II. p. 251. *Vespasiano tertium et Cocceio Nerva consulibus, Pompeius Silvius,* corrige, *Silvanus: Silvino,* corrige, *Silvano,* successit, *Valerio et Messalino,* corrige, *Domitiano secundum et Valerio Messalino, consulibus, T. Anius Flavianus,* corrige, *T. Ampius Flavianus.*' Sic *Brot.* Bipont. habent *Poppæus.*—3 Rhenanus, *et procur.*—4 Ms. Corb. *sed procur. erat.*

NOTÆ

dubie post cædem Galbæ: sed *neglectus* est ab Othone, qui raptum per scelus imperium, tamen per bonos retinere maluit, et scelerosum perfidiosumque hominem vitavit.

[s] *Neglectus*] Haud dubie, quia ab exilio revocatus a Galba, et restitutus ordini erat; hinc metuendus Othoni, et etiam spernendus; et quia olim flagitii seu falsi damnatus, Ann. I. XIV. sic ille tenui auctoritate et mala fama in vulgus: nam licet injustis armis, tamen afferri obtendique bonas artes utile fuit.

[t] *Sermone promtus*] Facundus, et qui facile ac scite loqueretur, ut patet infra.

[u] *Tenebant*] Id est, regebant, ut legati consulares; qui nempe legatis legionum, legionibusque, et ipsis provinciis præerant: et ipsi, quia *senes,* et *divites,* non turbabant; prudenter quidem: *sed procurator . . . vigens ætate* Fuscus, *acerrimam bello facem prætulit.* Igitur bene, *sed, &c.*

[v] *Sed Procurator*] Cujus provinciæ

vigens ætate, claris natalibus. Prima juventa, quietis[5] cupidine,[w] Senatorium ordinem exuerat: idem[6] pro Galba Dux[x]

Initio juventæ, senatorium decus reliquerat, otii desiderio: is dein *pro Galba dux*

5 Ita libri omnes. Tentant quidem eruditi viri Grotius et Huetius, *quæstus cupidine;* quod olim Mela petitione honorum abstinuerat, ut per procurationes pecuniam certius citiusque quæreret; ut dictum est supra Annal. XVI. 17. Nihil tamen mutaverim. Nihil quoque mutavit Cl. Gordon: 'He had in his early youth, from a passion for solitude and repose, divested himself of the dignity of a Senator.' Murphy sic vertit: 'In his youth he had resigned his Senatorian rank, to seek in solitude a retreat from public business.' Et certe id quietem innuit, quod dux coloniæ suæ pro Galba steterit. Mutantur autem hominum studia. Potuit ergo Fuscus prima juventa quietem, deinde pericula sectari. *Brotier.*—6 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *idemque pro Galba.* Idem.

NOTÆ

procurator esset, Pannoniæ, an Dalmatiæ, minime traditur; ideo credendum est, utriusque; nam inferius apparet, eum apud utrumque exercitum auctoritatem habuisse. *Pichena.*

Sed procurator aderat] Vertunt, quasi procurator esset utriusque provinciæ. Sic Albinus utriusque Mauretaniæ procurator fuit. Infra tamen *procurationem adeptus*, non *procurationes.* Attamen, quia audaciæ promtæ Fuscus, et magnæ statim auctoritatis, ut inter senes et cunctantes legatos, facile pro suo jure se multis non modo provinciis, sed et classibus, immiscuit. Rebus turbidis procuratores se magnam Reipub. partem faciunt, simul et magnam partem cladium.

[w] *Prima juventa, quietis cupidine*] Non sane quieti hic homo ingenii, ut sequentia ostendunt. Lege *quæstus cupidine*, et expone ex illo loco Ann. XVI. 'Mela quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, ut eques Rom. consularibus potentia æquaretur: simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat per procurationes administrandis principis negotiis.' *Grotius.*

An prima juventa quietis cupidus Fuscus? sed quis etiam prima juventa tantopere lucri cupidus, ut ideo senatorium ordinem exuat? Nihil mirum de Mela, qui tantum eques Rom. et cum præcipue vectigalia curarent, et procurationes haberent equites Romani, et quia fratres Melæ summis honoribus evecti erant: quod nobilitati familiæ sufficiebat.

At mirum hic, quod juvenis claris natalibus, senatoriam dignitatem, et, ut ita dicam, nobilitatem suam exuat, ut procurator fiat, ut ingentem vim pecuniæ cumulet; hoc stupendum in juvene nobili, et quidem *prima juventa.*

Certe puto fuisse illum natura et ingenio mobilem, ita ut prima juventa otium et quietem amarit, quam tandem pertæsus, postea sese rebus turbidis immiscuit, eo animo et impetu, qualem hic describit Tacitus.

Sæpe enim fit, ut qui in pace nullius auctoritatis aut momenti sunt, in turbis ac motibus audacissimi sint et acerrimi instigatores, ut malint nova, licet *ambigua* et periculosa, quam certas et olim partas opes, quibus quiete et tranquille frui possent.

Itaque *prima juventa* cupidus quietis Fuscus, dein post otium, avidus turbæ, discordiarum, et belli. Sunt

coloniæ[y] suæ, eaque opera Procurationem adeptus,[7] susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit: non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus: pro certis et olim partis nova, ambigua, ancipitia[8] malebat. Igitur movere et quatere, quicquid usquam ægrum[z] foret,

civitatis suæ, eoque officio meritus procurationem, amplexusque Vespasiani partes, acribus ministeriis bellum adjuvit; non tam discriminum pretio, aut præda, *quam ipsis discriminibus lætus:* ille *pro certis opibus et olim acquisitis, recentia, incerta, periculosa præferebat. Igitur incipiunt turbare, et moliri*, ac labefacere *quicquid*

7 Male Ms. Corb. et editio princeps, *adeptus est*. Brotier.—8 Brotierus habet *et ancipitia:* et ita Mss. et editiones veteres. In recentioribus editio-

NOTÆ

qui inter negotia exoptent otium, quod si adepti sint, tamen eos statim pœnitet prioris voti. Sic est ingenium hominis; in bello, in negotiis quietem cupimus, dein et in otio negotium: ita qui quietem prius amavere, data occasione, maxime prorumpunt in bella ac turbas.

Quietis] Potuit Fuscus primo amare quietem ob atrocitatem temporum, et præsertim imperante Nerone: tum enim exitio erat stirpis claritudo, ut et magna virtus atque industria.

Sed rebus motis contra Neronem, se statim ducem coloniæ suæ accommodavit pro Galba, et tum meliora altioraque sperare cœpit. Nec defuit fortuna. Galba quippe eum statim procuratione amplissima exornavit; dein et pro Flavianis etiam majora molitus est.

Repete ex Ann. XVI. 35. ultima verba Thraseæ ad Quæstorem consulis, qui senatusconsultum ei attulerat: 'Specta, juvenis, et omen quidem Dii prohibeant. Ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.' Et ibid. 26. ad Rusticum Arulenum: 'Multum ante secum expenderet, quod tali in tempore capessendæ Reipubl. iter ingrederetur.'

Id evincit, potuisse Fuscum juvenem, respicientem ad tempora sua, *cupidine quietis, senatorium ordinem* exuere. Et certe tum quiescebat, 'beatus procul negotiis' in provincia, ubi *pro Galba dux coloniæ suæ* fuit, rebus motis adversus Neronem.

Quietis cupidine] Cujus statim pœnituit. Nam statim novo motu Vindicis, 'pro certis et olim partis opibus, nova, ambigua, ancipitia malebat;' periculis magis lætus, quam præmiis: quibus scil. præmiis jam fruebatur, si frui partis sciret aut posset vir animi inquies: 'Serviet æternum qui parvo nesciet uti.'

[x] *Pro Galba Dux*] Forte aliquid susceperat adversus Neronem, cum ille destitutus est: forte tum in Galbianas partes traxerat coloniam, simulque provinciam.

[y] *Dux coloniæ*] Non, ut vult Clar. Harlæus, a Galba institutus est dux coloniæ suæ; sed se ipse Fuscus ducem fecerat pro Galba contra Neronem, ut fit *turbidis rebus*. Tum quisque se pro libito *partem Reipub.* facit; in cujus rei gratiam, procurationem a Galba accepit, non coloniæ solum, sed totius provinciæ.

[z] *Ægrum*] Quotquot nutabant, dubitabantve, et in res novas proni e-

aggrediuntur.[9][a] Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos[b] epistolæ: quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias literæ:[c] momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis[d] exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.[e]

usquam ægrum esset, aut nutaret. *Missæ in Britanniam literæ ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos; quod ambæ hæ legiones pro Othone stetissent adversus Vitellium. Passim scriptæ per Gallias epistolæ; et brevi tempore exardebat immensum bellum, Illyrico milite aperte rebellante, reliquis, ut fortuna daret, accessuris.*

nibus omissa copula, *et*.—9 Sic bene Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editiones veteres et recentiores. Male Beroaldus, *aggreditur*. Hæc enim non ad unum Fuscum, sed ad Vespasianum ceterosque Flavianarum partium duces pertinent. *Brotier*.

NOTÆ

rant. Hæc enim præcipua ægritudo in membris partibusque Reipub. cum nempe nihil certum usquam fidumque imperantibus existat, cum partes imperii in se ipsas dissideant certentque, cum in sua viscera civitas arma induit, velut a semet abrupta et distracta.

Sic supra Hist. I. 4. 'Repetendum videtur .... quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit.'

[a] *Aggrediuntur*] Ad Vespasianum ceterosque suarum partium duces respicit. *Pichena*.

Hoc forte referendum ad illa verba quæ supra: 'accelerata interim Vespasiani cœpta,' &c. et ad illa sequentia: 'dum hæc per provincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur,' &c.

Aggrediuntur] De Vespasiano, Muciano, aliisque magistris seu ministris novæ dominationis id intelligendum.

Aggrediuntur] Præcipue Antonius et Fuscus, qui veluti faces belli, quicquid ubique ægrum fuit, movebant, excitabant, quatiebant, ut tandem res in bellum invalescerent, erumperent.

[b] *Ad primanos*] Vocatur legio hæc supra, *prima Adjutrix*, seu *prima Classica*.

[c] *Per Gallias literæ*] Nempe ad proceres Galliarum, ut scil. res turbarent, faverentque partibus. Quem prætextum arripuit Civilis et alii Belgicæ principes. Ad Civilem proprias in id literas scripserat Antonius.

[d] *Illyricis*] Intelligit duas legiones Pannoniæ, *septimam Galbianam* et *tertiam decimam Geminam*; tres Mœsicas, scil. *septimam Claudianam*, *tertiam Gallicam*, et *octavam Augustam*: quibus additæ 16. alæ et multæ cohortes. Nam post victoriam Cremonensem adjunxit se *undecima Claudiana* e Dalmatia.

[e] *Ceteris fortunam secuturis*] Nempe *quartadecimanis*; qui simul et traxere alias legiones Britannicas: et etiam *primanis*; qui et allexere decimam ac sextam in Hispania.

Galliæ inermes erant, sed tributis opibusque juvare partes poterant. Et certe dictæ hæ legiones victoriam tantum et *fortunam* secutæ sunt, nondum tamen profligato prorsus bello.

87. Dum[1] hæc per provincias a Vespasiano Ducibusque partium geruntur, Vitellius contemtior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates[f] resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum[g] sequebantur, licentia corrupta: calonum numerus amplior: procacissimis[h] etiam inter servos[2 i] lixarum ingeniis: tot

Dum hæc per provincias aguntur a Vespasiano et ducibus factionis, Vitellius vilior in dies et inertior, ad omnes coloniarum prædiorumque delicias divertens desidensque, tendebat Romam cum *importuno comitatu. Sexaginta millia militum sectabantur, lascivia depravata: lixarum multitudo major; petulantissimis etiam*

1 Ms. Corb. *Cum hæc.*—2 Ita libri omnes. Male tentat Lipsius, *inter severos.* Servorum enim procacissimi lixæ. *Brotier.*

NOTÆ

f *Villarumque amœnitates*] Suet. Vitell. 10. 'Namque itinere inchoato, per medias civitates, ritu triumphantium vectus est: perque flumina delicatissimis navigiis, et variarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos opsoniorum apparatus.'

g *Sexaginta millia armatorum*] Valens e Germania collegerat quadraginta millia armatorum, præter legionem Italicam, et octo cohortes Batavorum, &c. Cæcina triginta millia, præter alam Syllanam, &c. 'Vitellius tota mole belli secuturus,' ait Tacit. Hist. I. 61. et hoc lib. 'Reliquas Germanici exercitus vires trahebat,' præter octo millia e Britannico delectu.

Ex multitudine in hunc locum collecta, nihil in Tacito occurrit, quod persuadeat, quicquam dimissum, præter cohortes Batavorum; et tamen sexaginta tantum armatorum millia hic numerantur. *Savil.*

Sexaginta millia] Omnia auxilia Galliæ ad suos remissa, et forte quædam legionariorum vexilla, simul et ad ripam tuendam, et ad victos ipsos custodiendos; eos enim *modeste distraxerat* Vitellius supra.

Forte in municipiis Galliæ et Italiæ partem cohortium seu vexillorum reliquerat: vel forte intervenit error ex notis numeralibus.

Certe si annumeres quadraginta millia Valentis, octo cohortes Batavorum, legionem Italicam, et triginta millia Cæcinæ; dein et exercitum Vitellii cum octo millibus Britannicorum, reperies, habuisse centum millia armatorum: nisi forte sexaginta illa millia intelligantur de solis legionariis; quod non puto.

h *Procacissimis, &c.*] Rescribo: *procacissimis etiam inter severos,* (hoc est, retinentes disciplinæ,) *lixarum ingeniis:* hoc ait, ut intelligatur, quantum damni intulerit ista hominum fæx, inter omnigenam omnium licentiam; quæ etiam inter *severos* disciplinæ custodes vix continetur.

Similia fere statim subjicit: 'Tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur.' Adde infra Hist. IV. 20. 'Lixarum procax manus.' *Freinshemius.*

Procacissimis] Calones lixæque mali et procaces, præsertim armis civilibus, et corrupta militia; sed longe

Legatorum[j] amicorumque comitatus, inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex urbe Senatores Equitesque: quidam metu,[k] multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Aggregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones,

inter mancipia calonum ingeniis: tot legatorum et amicorum agmen, haud idoneum obsequio, etiam si severissima disciplina contineretur. Graviorem efficiebant multitudinem occurrentes ex urbe patres equitesque: nonnulli formidine, plerique per assentationem, reliqui ac sensim universi, ne, aliis abeuntibus, ipsi morarentur. Adjungebantur e vulgo, scelerósa per officia Vitellio noti, mimi, saniones, aurigæ,

NOTÆ

pessimi et procacissimi illi, servis tot legatorum amicorumque, qui ad officium et honorem novi principis occurrebant, immixti. Tum in illa colluvie lixæ confusi longe audacissimi, et quasi nova lues ac nova audacia addita foret, longe pessimi erant. Videtur Tacitus reddere rationem, cur tum procacissima essent lixarum ingenia, quia scil. inter servos, seu in turba servorum; quia scil. tantus ille comitatus, id est, servi seu liberti 'legatorum et amicorum inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur.' Quod addit, quia tali principe, et bello civili, corrupta prorsus disciplina castrorum erat.

[i] *Inter servos*] Non quod præcise lixæ sint hic procacissimi servorum, ut vertunt; sed quia mixti servis lixæ, seu calones, longe magis lasciviunt; ut qui tum licentiam et audaciam castrensem urbanæ lasciviæ adjungant, et servile ingenium tum æmulentur, aut etiam superare gaudeant. Sicque illi pravitati pravitatem, et veluti veneno novum virus adjiciebant.

[j] *Tot Legatorum*] Non legatos accipio, a civitatibus Vitellio missos, honoris et obsequii causa, sed legatos legionum. *Pich.* Quidni etiam legatos sociorum regum et civitatum? Non potuit esse numerus ingens legatorum legionum, quarum vexillarii fere tantum aderant. Tantum tres aquilæ advectæ fuerant.

Tot legatorum] Intellige legatos seu oratores missos a senatu, provinciis, civitatibus, et regibus, qui colere novum Cæsarem festinabant, aut necessitate negotiorum in comitatu erant. Et hi *legati*, tali nomine distinguendi ab illis, qui sua sponte et privato officio adveniebant. *Obvii* scil. *ex urbe Senatores equitesque, &c.* quibus tamen et ingens agmen servorum assistebat.

Legatos] Legionum, seu vexillariorum. Nam haud dubie legati legionum ducebant vexillarios suarum legionum. In quibus forte intelligendi etiam præfecti castrorum, et præfecti sociorum, seu alarum.

[k] *Quidam metu*] Neque certe fas proceribus tunc abesse, et veluti crimen fuit tum non occurrere, non colere officiis novum principem. Quod firmat Plinius l. III. Epist. 7. ubi de Silio Italico: 'Seque in Campania tenuit. Hoc liberum fuit, ac ne adventu quidem novi principis inde commotus est. Magna Cæsaris (Trajani) laus, sub quo liberum fuit; magna illius, qui hac libertate ausus est uti.'

aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis[l] mire gaudebat. Nec coloniæ modo, aut municipia, congestu copiarum,[m] sed ipsi cultores arvaque, maturis jam frugibus, ut hostile solum vastabantur.

88. Multæ et[1] atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini cœptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages ad septimum[n] ab urbe lapidem. Singulis[o] ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam,[p] dividebat: et effusa plebes[2] totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula utebantur[3] urbani-

quibus ipse amicitiarum flagitiis admodum delectabatur. Nec civitates solummodo, aut oppida, præbendis copiis et commeatibus, *sed* etiam *ipsi coloni et agri, flavis jam messibus, ut hostiles terræ diripiebantur.*

Multæ et immanes neces militum inter se, post discordiam Ticini ortam, durante dissensione legionum sociorumque; concordia vero, *cum adversus paganos pugnandum foret. Sed maxima clades cædesque ad septimum a civitate lapidem. Ibi Vitellius viritim militi distribuerat provisas epulas, quasi saginaret gladiatores; et erumpens confluensque populus, promiscue se totis castris effuderat. Nonnulli*

1 Ms. Agr. *ad* vice *et*.—2 Ita quidem Ms. Corb. et editiones recentiores. Æque bene Ms. Harl. et veteres editiones, *plebs.* Brotier.—3 Sic Mss. et vet. edd. Quod quidem ferri posset. At cum id tamen Cornelianum stylum minime sapiat, recte conjecit Lipsius, *ut rebantur;* et sic scribit Ryckius, Gronovius, et Brotier. In mediis quibusdam editionibus, *vernacula urbani-*

NOTÆ

[l] *Amicitiarum dehonestamentis*] Suet. Vitell. 11. 'Magnam imperii partem non nisi consilio et arbitrio vilissimi cujusque histrionum et aurigarum administravit.' Et c. 18. 'Alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigæ, cum auriganti Caio ministratorem exhiberet.'

Amicitiarum] Tales homines agnoscere palam non erubescebat Vitellius; 'nec se gerebat ille,' inquit Dio, 'ut multi alii, qui, præter expectationem ad dignitatis fastigium evecti, spernunt eos qui humillimam eorum fortunam olim cognovere.' Hoc quidem recte: probaturque in bonis et egregiis viris; at in ganeonibus, quid nisi flagitium?

[m] *Congestu copiarum*] Nempe ad epulas et comissationes Vitellii, simul et comitum militumque, quibus 'cibos, ut gladiatoriam saginam, dividebat.'

[n] *Ad septimum*] Sunt duæ leucæ Gallicæ.

[o] *Singulis*] Scilicet, Per cohortes et manipulos compositis; ut sic saltem distinguerentur.

[p] *Gladiatoriam saginam*] Gladiatores et athletæ apud veteres delicate habiti, et quodammodo saginati. Atque eo digitum velut intendit usitata phrasis: 'athleticus habitus et gladiatoria sagina.'

Cic. 'cum gladiatoria totius corporis firmitate.' Cyprianus: 'impletur in succum cibis fortioribus corpus, et

tate,[q] quidam spoliavere, abscisis[4][r] furtim balteis, 'an accincti forent,'[s] rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis invasere: cæsus inter alios pater militis, cum filium comitaretur;[5][t] deinde agnitus: et, vulgata cæde, temperatum ab innoxiis. In urbe tamen trepidatum,[u] præcurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba jacuisset.[v] Nec minus sævum[6] spectaculum erant

urbanis, ut putabant, *facetiis, negligentes milites discinxere, clam abruptis balteis, postulantes*, an cingulum haberent. *Non toleravit contumeliam insuetus convicii miles: inermem plebem* strictis *mucronibus involavere: occisus inter alios parens militis, cum in consortio filii esset; postea cognitus; et, sparso rumore necis, abstinuere ab insontibus. In civitate tamen formidatum, prævenientibus undequaque militibus. In forum præcipue tendebant, desiderio spectandi locum, in quo Galba*

tate, omissis, *ut rebantur*. Brotier. Bipont. servant *utebantur*.—4 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *abscissis*. Brotier.—5 Frustra tentabat Reinesius, *conviciaretur*. Patet ex iis quæ sequuntur, patrem illum fuisse filio suo comitem, non vero conviciatorem. Unde cum temere in hoc tumultu, non a filio, sed ab aliquo milite, fuisset interfectus, deinde agnitus, et vulgata cæde, temperatum est ab innoxiis. *Brotier*.—6 Habent quidem Mss. Flor. et Harl. *Scævum*; ediditque Jac. Gronovius. Id tamen librariorum rusticitati potius, quam

NOTÆ

arvina assidui nidoris moles membrorum robusta pinguescit, ut saginatus in pœnam carius pereat.' *Savilius*.

[q] *Vernacula urbanitate*] Illi jocari se urbanatim censebant; at milites rusticatim tetigerunt. *Lipsius*.

[r] *Abscisis*] Nempe, a tergo forte abscindebant balteos interim, dum lasciviret miles.

[s] *An accincti forent*] Nempe ignominiosum, et instar flagitii fuit militi, non esse accinctum, nec sufficiebat pugio; simul requirebatur et gladius: quare *non tulit ludibrium insolens* talis *contumeliæ miles*.

[t] *Cum filium comitaretur*] Pater undecumque filium prosecutus, non a filio, sed ab alio milite, hominem ignorante, cæsus est: deinde intellectum est, non hunc in ea culpa, neque e scurris istis fuisse, sed filio comitem hæsisse. *Gronovius*.

[u] *In urbe tamen trepidatum*] Ob cædem nempe plebeculæ urbanæ; et quia Germaniciani milites, adhuc a cæde rubentes, præcurrerent in urbem.

[v] *In quo Galba jacuisset*] Infesti illi Othoni, ut quem armis profligarant, et quia occiderat Galbam; et profligato Othone, jam deplorabant, et quasi desiderabant Galbam; licet etiam in ipsum rebellassent, licet neutrum vellent, nec Galbam nec Othonem; neque vel ipsum Vitellium, nisi simul cum illo bellum, prædam, et spolia obtinuissent.

In quo Galba] Rebellarant adversus Galbam et eum oderant; sed statim propior iræ et injuriæ Otho, qui Galbam occiderat; statim carior Galba, quia occisus fatoque defunctus.

ipsi,[7] tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam[w] parum vitarent, aut, ubi lubrico viæ vel occursu alicujus procidissent, ad jurgium, mox[8] ad manus et ferrum transirent. Quin et[x] Tribuni Præfectique[y] cum terrore et armatorum catervis[z] volitabant.

89. Ipse Vitellius, a ponte Milvio,[a] insigni equo, paludatus[b] accinctusque, Senatum et Populum ante se agens,

interfectus esset. Nec minus atrox spectaculum præbebant ipsi, spoliis ferarum et enormibus hastis terribiles, cum multitudinem plebis per imprudentiam non satis declinarent, aut, cum prolapsi essent lubrico itineris, vel offensione alicujus, ad rixam, dein ad vim et ad arma irent. Quin etiam tribuni et præfecti, illato pavore, et multo confertoque milite stipati, passim *vagabantur.*

Ipse Vitellius, a ponte Milvio, conspicuo equo, cum paludamento et armis, ante se

antiquitati tribuerim. Ceteri omnes libri habent *sævum*. Brotier.—7 *Ipsi* deest in Budens.—8 Et in eodem deest *mox*.

NOTÆ

Post Neronem, oderant Vindicem. Post Vindicem, Verginium; post Verginium, Galbam; dein Othonem. Etiam et in Vitellium rebellaturi, nisi flagitiis et licentia placeret.

[w] *Per inscitiam*] Urbanitatis ignari, aut quia non satis adverterent vitandæ turbæ, tantæ multitudinis insueti.

[x] *Quin et*] Quin et pavorem augebant tribuni, &c.

[y] *Tribuni Præfectique*] *Tribuni* cohortium legionariarum vel prætorianarum: *præfecti*, duces cohortium quæ extra legionis corpus merebant, seu auxiliarium. Vel *præfecti* sunt, quicumque præpositi: erant enim *præfecti castrorum*, præfecti legionum, qui nempe vicem legatorum obirent; *præfecti* vexillariorum, auxiliarium, aut etiam equitum utriusque generis, sive legionariorum sive sociorum.

[z] *Catervis*] Sic forte vocat, quia Germaniciani erant illi; et ut sic distinguat a cohortibus et alis Romana disciplina *ordinatis*. Catervæ barbarorum 6000. milites habuere, ut legio Rom. sed de istis non intelligendus hic Tacitus: innuit tantum de globis, qui pares sint centuriis aut manipulis. Aut sic tantum spernit, quasi barbaros.

[a] *Ponte Milvio*] Vide l. I. c. 87.

[b] *Paludatus*] Videtur hic mos fuisse introëundi urbem armis victam. Josephus, Excid. IV. c. 35. hujus quoque ingressus meminit. *Savilius.*

Ex his verbis satis patet, inter *prætextam* et *paludamentum* longam esse differentiam. Nam *paludati* erant consules, exercituum duces, et ipsi imperatores.

Valerius de Crasso loquens, cum in Parthos proficisceretur: 'Pullum ei traditum est paludamentum; cum in prælium exeuntibus album et purpureum dari soleret.'

Id quoque melius Plinii exemplo in Paneg. demonstratur: 'Gestus consulatus, non hoc urbis otio, et intimo sinu pacis, sed juxta barbaras gentes, ut illi solebant quibus erat mos paludamento mutare prætextam.' *Lupanus.*

Paludatus accinctusque] Dissentit

quo minus, ut captam, urbem[c] ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumta prætexta[d] et composito agmine, incessit. Quatuor legionum aquilæ[e] per frontem, totidem-

pellens patres plebemque, amicis monentibus absterritus, ne velut expugnatam civitatem introiret, accepta prætexta, et pacato incessu ingressus est. Aquilæ

NOTÆ

Suet. a Tacito. Sic enim Vitell. 19. 'Urbem denique ad classicum introiit paludatus, ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis.' Sagulati illi, ut bello, et, *detectis armis*, quasi bello captam aut rebellem urbem intrarent. Sic in Tib. 37. 'Cum Polentina plebs,' &c. cohortes 'detectis repente armis, concinentibusque signis, per diversas portas in oppidum immisit, ac partem majorem plebis ac decurionum in perpetua vincula conjecit.'

c *Ut captam, urbem*] Quia nempe paludamento seu sago militari opertus, accinctusque gladio fuit, quasi urbem expugnasset armis. Pro *paludamento* tamen, *sumta prætexta*, ingressus est *composito agmine:* quod opponitur hostili agmini; quo scil. paludatus succinctusque ferro incedebat.

d *Sumta prætexta*] Toga scil. prætexta, quæ pacis insigne. Et cur, *ut captam urbem ingrederetur*, in quo nemo rebellabat? quid opus sago et paludamento, ubi nullum jam diu bellum? Prætextam induebant omnes magistratus ac sacerdotes; at Vitellius jam princeps, et eo ipso magistratuum supremus ut et sacerdotum, quia Pontifex Maximus, quæ dignitas principatui annexa.

Fuit et proconsul, et tribunus pleb. perpetuus. Itaque princeps, ut tot dignitatibus exornatus, et etiam ut senator ipse, et ut princeps senatus, *prætextam* induere debuit.

Igitur composito ac pacato agmine incedens princeps, pacis insignia habere, et quia princeps coram senatu, prætextam induere debuit.

Forte ea causa apud Sueton. Ner. 57. 'Non defuerunt, qui imagines prætextatas (Neronis) in rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis;' scil. quasi adhuc imperaret et princeps esset, *prætextatus* pingebatur, et *edicta* proponebat. Scil. leges omnesque magistratus in se traxerat princeps; 'omnia Cæsar erat.'

e *Quatuor legionum aquilæ*] Octo legiones, quæ hic et alibi velut in partibus Vitellianis notantur, fuerunt *Italica*, Lugduno advecta, et septem legiones e Germania, nulla licet integra, nisi sola Rapax. Ceteræ omnes imminutæ, relicta militum parte, quibus tamen divisis nomen utrimque priscum, et velut suo toti, manet. *Savilius.*

Quatuor legionum aquilæ] Sic capiunt, quasi Aquilæ et signa sola invecta fuerint per frontem, prope astantibus præfectis tribunisque et primis centurionibus; non autem milites seu legiones hoc loco, aut eo ipso ordine incesserint.

Nempe, quasi aquilæ ac vexilla peditum et signa equitum simul et per frontem ferrentur, in speciem ac pompam; dein legionum seu *peditum ordines;* et post pedites, *eques* succederet; dein ingrederentur cohortes, seu auxiliares; ut sic nomina gentium armorumque discernerentur. Ita ut clarissimi præfecti tribunique et centuriones soli aquilæ astarent, seu propius vexillis incederent; centu-

que circa e legionibus aliis vexilla, mox XII. alarum signa,[f] et post peditum[g] ordines, eques: dein[1] quatuor

quatuor legionum in fronte, totidemque circum vexilla aliarum legionum, dein signa duodecim alarum, et post pedestre agmen, equitatus: postea quatuor et triginta

1 Ms. Reg. et editio princeps, *dehinc*.

NOTÆ

riones ceteri juxta suam quisque centuriam, et reliquus miles ordine quo dictum est.

Quibus non assentior: quasi vero separata ab Aquila seu legio seu miles incederet. Certe primæ per frontem incedebant aquilæ; sed suo solitoque ordine militiæ, quasi in aciem assisterent, ita ut quatuor illæ aquilæ seu legiones componerent agmen, cujus duo cornua erant, seu duo latera, scil. aliud dextrum, aliud sinistrum. In dextro latere incessit una legio, ita ut prima cohors legionis prior ordinata esset in dextro, ex more; et ibi aquila, ibi principia, ibi et præfecti, tribuni, et nobiliores omnes.

Sic et secunda legio suo ordine etiam habuit in prima cohorte suam Aquilam, et sua principia, duces, tribunos, &c. Sic tertia legio etiam per frontem et suo ordine in lævo latere; ita ut in prima etiam ipsius cohorte Aquila esset.

Sic et quarta legio, quæ remotior in sinistro: et illæ aquilæ, seu principia locata in prima cohorte, et prima cohors semper in primis ordinibus; ita ut illæ quatuor Aquilæ recta linea incedentes *per frontem*, scil. singulæ in prima cohorte, seu in primis ordinibus, possent uno intuitu conspici populis civibusque obviam venientibus; idque non sine magna pompa et eximio spectaculo. Et sequebantur eodem ordine vexilla quatuor aliarum legionum, dein *eques*, et *auxilia* suo loco. Ita igitur incessere aquilæ seu legiones, ut v. g. *Quinta* prima esset in dextro cornu, *Prima* prope adesset in eodem latere, *Italica* incederet in sinistro, dein ultimo *Rapax* etiam in lævo cornu, sic procedendo a dextro in sinistrum latus, ordine militiæ. Certe *Aquilam* quintæ legionis habuit Fabius Valens, dein et *aquilam Italicæ*, quam Lugduno advexit. Cæcina vero habuit aquilam unaetvicesimæ seu Rapacis; quam *aquilam* secum invexerit ipse Vitellius, non reperi. Habuit tamen *aquilam* unam ex Germanicis. At nullam avexit aquilam ex Britannia. 'E Britannico delectu octo millia sibi adjunxit,' inquit Tacitus, id est, octo millia vexillariorum, quæ scil. ipse delegerat e tribus legionibus Britannicis, *Nona* scil. *Secunda*, et *Vigesima*.

[f] *Mox* XII. *alarum signa*] Præcedebant aquilæ seu legiones integræ quatuor, dein vexilla etiam legionum quatuor. En pedites legionarii, et *post* illos *pedites*, *eques*, seu XII. *alarum signa*, quod idem est ac *eques*: dein sequebantur *quatuor et triginta* cohortes, auxiliarium nempe.

[g] *Post peditum*] Sic cepit Clar. Harlæus, quasi post XII. *alarum signa* incederent *peditum ordines*, mox *eques*, *dein quatuor et triginta cohortes*, discretæ per *nomina gentium*, aut per *species armorum*.

Aliud tamen innuere videntur verba Taciti, ita ut post quatuor aquilas et totidem vexilla, incederent XII. alarum signa, quæ erant copiæ eques-

et XXX. cohortes,[h] ut nomina gentium, aut[2] species armorum[i] forent,[3] discretæ. Ante aquilam[4] [j] Præfecti castrorum

cohortes, ut vocabula nationum, aut genera armorum forent, distinctæ. Ante aqui-

2 Ms. Reg. *ut* pro *aut*.—3 *Forent*, videtur redundare. *Brotier*.—4 Flor. *aquila*. Lipsius vult *aquilas*.

NOTÆ

tres legionum, seu vexillariorum, ideoque Tacitus dicit, 'mox XII. alarum signa, et post peditum ordines, eques.'

Ita ut harum alarum signa et eques hic unum et idem sint; ita ut post grave agmen legionum vexillorumque, immediate sequatur eques legionarius, forte et alæ sociorum; dein auxiliarii pedites succedant; nempe, 34. *cohortes*, quæ discretæ agmine et incessu, pro nationibus, aut armis.

Seu potius ita incedebant aquilæ, vexilla, et alæ seu eques, dein et 34. cohortes, sociorum nempe, ut eo incessu nomina gentium et species armorum distinguerentur: nisi forte alæ illæ fuerint separatæ a corpore legionum, ut *ala Petrina*, et *ala Syllana*, de quibus supra; ita ut nulla ibi mentio sit equitis legionarii, ut qui forte tum idem corpus constitueret cum legione.

Et si separatæ alæ istæ sint, idem sensus recurrit, de quo modo diximus: ita ut post aquilas et vexilla, seu post pedites, incederent duodecim alæ, et, si vis, reliquus equitatus.

Et de 34. cohortibus idem dici potest, quod dixi de aliis. Vel illæ cohortes seorsim merebant, et Romanæ tamen erant; vel partim Romanæ illæ, partim auxiliares fuere.

Sed ubi vexilla Britannica? vel inter illas *cohortes* seorsim merentes annumerati, seu potius quatuor vexillis additi Britannici illi.

Et ibi haud dubie inter *cohortes* istas, Lusitani, ac Thraces, de quibus supra Tacitus, ut et Gallorum ac Germanorum auxilia, nisi forte jam remissa in patriam, aut in aliqua parte Italiæ habita sint.

[h] *Quatuor et* XXX. *cohortes*] Auxiliares erant, ut puto, et hæ æquivalent tribus legionibus. Erant ibi octo legiones, (nam nomine vexillariorum ipsæ legiones intelliguntur,) et par auxiliarium numerus adesse debuit, sed jam auxilia pleraque dimissa erant. Ut pari pompa incederent quatuor aquilæ et quatuor vexilla per frontem, plures vexillares cohortes sub uno insigni vexillo ordinatæ sunt: nam aderant septem legionum vexillarii, qui sub quatuor vexillis instructi sunt in majorem pompæ speciem. Ita ut 34. cohortes, quæ sequuntur, sint tantum sociorum. Et illa duodecim alarum signa, capio fuisse, partim alas Romanas, partim auxiliares. Post peditum ordines eques; id est, incedebat eques post aquilas et vexilla; nam triginta cohortes illæ agmen claudebant: et hæ forte partim Romanæ separatæ, forte omnes sociorum erant.

[i] *Species armorum*] Alia arma induebant Lusitani, alia Britanni, Thraces, Galli, Germani, &c.

[j] *Ante aquilam*] Accipe, ante quamque suam aquilam; alioqui verius *aquilas*; nam quatuor erant simul. *Lipsius*.

Ante aquilam Præfecti castrorum] Præfecti castrorum ordine et digni-

Tribunique et primi Centurionum, candida veste:[k] ceteri juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes.[l] Et militum phaleræ[m] torquesque splendebant: decora facies,

lam præfecti castrorum et tribuni, et præcipui centurionum, alba veste: reliqui apud suam quisque centuriam, splendentes armis donisque. Et fulgebant militum phaleræ et monilia: egregium atque insigne spectaculum, et agmen, non Vitellio

NOTÆ

tate antecedebant tribunos, et sæpe pro legatis legioni præerant.

Itaque legati legionum non ad aquilam tum assistebant, sed simul cum legatis exercituum Fabio Valente et Cæcina, et cum consularibus et proceribus haud dubie latus principis tegebant in ea pompa.

Et hinc patet, fuisse in qualibet legione suum præfectum castrorum. Nam singuli præfecti hic ante suam quamque aquilam; ordine enim suo incedebant aquilæ seu ordine militiæ, ut et vexilla, non simul.

Ante aquilam præfecti castrorum] Qui, ut puto, totidem erant, quot aderant legiones et vexilla. Nam loco legatorum præerant legionibus, et vexillarios legionum ipsi ducebant. Nulla hic mentio legatorum cujuslibet legionis, qui pauci forte, et in Germania apud aquilas in castris remanserant: non *ante aquilam* stabant, sed principis latus cingebant, qui aderant legati, per honorem, ut Fabius et Cæcina: qui ea causa non in vulgo comitum censebantur.

[k] *Primi Centurionum, candida veste*] Scil. primipili: nam centuriones 'ceteri juxta suam quisque centuriam.'

Candida veste] Ut togati scil. seu Romani, et præcipue nobiliores et vetusti moris retinentes. Nam vulgus mox pullatum. Plin. l. VII. Epist. 17. 'Nam illos quoque sordidos pullatosque reveremur.'

Candida veste] Romana sempe toga induti velut in pace, ne sagis seu paludamentis operti, togatos cives que sic exterrerent, ne veluti *captam urbem* ingrederentur: et quia proximi principi incedebant, qui eadem veste utebatur.

Nam Vitellius 'sumta prætexta et composito agmine incessit.' Et supra reprehenditur Cæcina ut vanus, qui versicolore sago indutus et braccis, more barbarorum, togatos alloqueretur.

[l] *Donisque fulgentes*] Id est, militiæ præmiis; quæ insignia virtutis et decora, ut torques, coronæ, phaleræ, &c.

Armis donisque fulgentes] Sic Sueton. Vitell. 11. 'Detectis commilitonum armis.' Conveniunt auctores in eo, quod introierit cum legionibus armatis et sub signis et ad classicum; an vero *paludatus* ipse et cum comitibus sagulatis, dissentiunt. Attamen cum dicit Sueton. *detectis . . . armis*, sic magis invehitur in Vitellium, quasi captam urbem ingressus sit. At lenius clementiusque Tacitus, qui dicit *armis . . . fulgentes*, scil. ut in pace, ut in triumpho.

[m] *Militum phaleræ*] Quomodo militum? nam videntur ea esse tantum ornamenta equorum, aut saltem equitum: equi veluti torques gestabant, ex Lipsio l. v. dial. 17. *Phaleræ* distinctæ a torquibus; illæ demissæ ad pectus pendebant; hi stringebant magis, et ambiebant ipsum collum.

Diversitas etiam in forma, quod illæ pleniores et magis jacentes; isti contorti, et ex annulis aut catellis plexi.

et non Vitellio Principe dignus exercitus.[5] Sic Capitolium[n] ingressus, atque ibi matrem complexus, Augustæ nomine honoravit.[6]

90. Postera die, tanquam apud alterius civitatis Senatum Populumque, magnificam orationem de semetipso[o] promsit, industriam temperantiamque suam laudibus attollens: consciis flagitiorum ipsis, qui aderant, omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus[p] incesserat. Vulgus[q]

Imperatore dignum. Sic iniit Capitolium, atque ibi cum salutasset matrem, Augustæ vocabulo exornavit.

Postridie ejus diei, quasi apud alienæ urbis patres plebemque, splendidam orationem de semetipso pronuntiavit, laudibus celebrans ingenium et continentiam suam: testibus vitiorum ipsis, qui audiebant, universaque Italia, per quam ingressus erat sopore et luxuria erubescendus. Plebs tamen, cui nulla Reip. *cura, et sine discre-*

5 Hæc quidem, *decora facies . . . dignus exercitus*, absunt a Ms. Bud. librarii errore, cum ea habeant ceteri omnes libri.—6 Sic Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Rhenanus et recentiores. In veteribus editionibus, *decoravit*.

NOTÆ

Forte hic per τὸ *militum*, intelligit equites et quoscumque armatos; ita ut equitibus tribuat *phaleras*, militibus torques.

Phaleræ] *Decora* hæc *facies:* nempe velut in triumpho dona militaria et præmia virtutis ostentabant viri militares.

[n] *Capitolium*] Vide l. I. c. 2.

[o] *Magnificam orationem de semetipso*] Dio l. LXV. Vitellius 'etiam plerisque risum excitabat. Cum enim viderent gravitatem et majestatem ejus in publicis conventibus, cujus stupra ante cognoverant, sedereque in equo regio, ornatum chlamyde purpurea eum, quem sciebant Veneto vestitu certatores equos in certaminibus abstersisse; deinde cum tanta manu militum conscendere in Capitolium, quem nemo ante videre poterat in foro, propter multitudinem creditorum; postremo adorari ab omnibus, quem ne osculari quidem libenter voluerat quisquam; teneri non poterant, quin riderent.'

[p] *Omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus, &c.*] Sive cum ambularet cum Nerone per amœna Campaniæ littora, vel in Achaiam iret, vel cum in Africam, dein et in Germaniam commearet.

Per quam somno . . . pudendus] Forte non semel: sed præcipue dum rediret nuper e Germania, 'ad omnes amœnitates villarum resistens,' et medio die sæpe temulentus; et sic perpetuo *tempestiva convivia* celebrabat; seu potius, perpetua Bacchanalia. *Pervigilia* celebravit, sed ut luxum sic magis intenderet, dein et somnum.

[q] *Vulgus*] Forte et vulgus militum; sed præcipue lues illa grassata est in urbanam plebeculam.

Vulgus . . . vacuum curis] Publicis nempe. Sic l. I. 'Vulgus expers curarum ob magnitudinem.' Nempe curæ publicæ vulgi ingenium excedunt; majores sunt, quam ut iis at-

tamen, vacuum curis, et sine falsi verique discrimine[1] solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus astrepebat: abnuentique[r] nomen *Augusti*,[s] expressere, ut assumeret: tam frustra,[t] quam recusaverat.

91. Apud civitatem, cuncta interpretantem, funesti ominis loco[u] acceptum est, quod, maximum Pontificatum[v] adeptus,

tione falsi aut veri, suetis assentationibus erudita, voce et clamoribus applaudebat: recusantique vocabulum Augusti, *extorsere, ut admitteret: tam incassum quam abnuerat.*

Apud urbem, omnia sciscitantem, infausti ominis loco sumtum est, quod eum maxi-

1 Ms. Corb. *verique distinctione*

NOTÆ

tendere et incumbere possit aut velit privata plebecula. Certe curæ illæ publicæ populi animos non excedunt, sed rudis vulgi.

Vacuum curis] Reipub. nempe, vel ob magnitudinem curarum, vel ob multitudinem imperitæ et alio distractæ plebeculæ, vel ob tenuitatem fortunæ. Non talia satagit plebs, nisi convocata, nisi simul adsint populus et proceres.

[r] *Abnuentique*] Vertunt, quasi nutu id respueret: sed quidni etiam manu ac voce aspernaretur adulantem insane plebeculam?

[s] *Nomen Augusti*] Augusti nomen felix faustumque habebatur, et ut bonum aliquod omen, atque etiam honoris causa, imperatoribus a populo Rom. tribui solebat. Vitellio autem parum congruens fuit, cum infelicem exitum brevi sortiturus esset.

Frustra ergo illi tributum, ab eoque assumtum, quia nihil ei profuit, et frustra recusaverat, quia mox assumsit.

Vel potius intelligas, *tam frustra*; id est, tam temere, eademque levitate. *Pichena.*

[t] *Tam frustra*] Augusti nomen religiosum faustumque habitum. Suet. Aug. 'Prævaluit, ut Augustus vocaretur; non tantum novo, sed etiam ampliore cognomine: quod loca quoque religiosa, et in quibus augurato quid consecratur, Augusta dicantur.'

Frustra recusavit Vitellius nomen Augusti, et frustra assumsit: quia ignavis vana et infausta omnia omina nominaque, quantumvis sacra et amplissima.

Quia impar tantæ moli tantoque vocabulo Vitellius: quia impar imperio, ideo frustra cumulata ipsi principatus decora et vocabula. Torpentem et ignavum dominantem, 'non, ipsa si velit, servet salus.'

Tam frustra] Nempe in vano homine, et qui nullius constantiæ, famæ, vel auctoritatis sit, sive per superbiam, sive modeste agat, perinde frustra est. Et ut habet Tac. infra: 'Quæ grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur,' ut in tali principe, 'indecora et vilia accipiebantur.'

[u] *Funesti ominis loco*] Livius l. VI. 'Tum de diebus religiosis agitari cœptum, diemque A. D. XV. Kal. Sextiles duplici clade insignem, (quo die ad Cremeram Fabii cæsi, quo deinde ad Alliam cum exitio urbis fœde

Vitellius de cærimoniis publicis xv. Kal. Aug.[w] edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi[x] Alliensique[1 y] cladibus:

mum Pontificatum iniret Vitellius, edictum publicasset de cærimoniis publicis quinto decimo Kal. Aug. jam olim infelici die adversis prœliis Cremerensi Alliensique:

1 Male Ms. Jes. *Aliensi*. Brotier.

NOTÆ

pugnatum,) a posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque nulli rei publice privatimque agendæ fecerunt.'

Dionys. l. IX. de clade Cremerensi: 'Diem, in quem incidit ista clades, populus Rom. infelicem et nefastum dixit; neque quicquam rei seriæ illo die inceptari voluerunt.' *Savilius*.

[v] *Pontificatum*] Post Augustum, princeps quisquis successerat, Pontificatum maximum in se transferebat. Is autem juris divini scientiam habere debuit, vel per se, vel per amicos saltem, seu ministros, instrui.

[w] *XV. Kal. Aug.*] Die decima octava mensis Julii.

[x] *Cremerensi*] Plin. de Vir. Illust. 14. 'Romani cum adversum Veientes bellarent, eos sibi hostes familia Fabiorum privato nomine deposcit, et profecti trecenti sex, duce Fabio consule, fuerunt. Cum sæpe victores extitissent, apud Cremeram fluvium castra posuerunt. Veientes ad dolos conversi, pecora ex adverso in conspectu illorum posuerunt; ad quæ progressi Fabii, in insidias delapsi, ad unum occisione perierunt. Dies, quo id factum, inter nefastos relatus: porta qua profecti fuerant, Scelerata est appellata.'

Cremerensi] Cremera, amnis Etruriæ regionis ad orientem, labitur in Tiberim fluvium. Hodie *la Varca* vel *la Valca*, et *la Valcha*, seu potius *Baccano*. Labitur per ducatum Bracciani et patrimonium Sancti Petri, ad orientem in statu Ecclesiastico. *Tillemontius*.

[y] *Alliensi*] Sueton. Vitell. 11. 'Magis deinde ac magis, omni divino humanoque jure neglecto, Alliensi die Pontificatum maximum cepit.'

Cic. 'Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quam urbis captæ, quod hoc malum ex illo. Itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus.'

Alliensique] Plin. de Vir. Illust. 23. 'Cum Galli Senones, relictis ob sterilitatem agris suis, Clusium Etruriæ obsiderent, missi sunt Romani tres legati, qui Gallos monerent, ut ab oppugnatione desisterent. Ex his unus contra jus gentium in aciem processit, et ducem Senonem interfecit. Quo commoti Galli, petitis in deditionem legatis, nec impetratis, Romam petierunt, et exercitum Rom. apud Alliam fluvium occiderunt, die XVI. Kal. Augusti; qui dies inter nefastos relatus, Alliensis dictus. Victores Galli urbem intraverunt,' &c.

Alliensique] Allia fluvius Sabinorum populorum, in Samnio regione, labitur in Tiberim fluvium. Hodie quid sit, certo non constat. Holstenius in notis ad Italiam Cluverii p. 127. credit esse rivulum Sabinæ provinciæ, qui inter prædium S. Columbæ et S. Joannis, paulum ultra Marcilianum, prœalto alveo, defluit in Tiberim; Kircherus in suo Latio p. 216. dedit chartam Sabinæ provinciæ,

adeo omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia Consulum cum candidatis[a] civiliter celebrans,[a] om-

adeo inscius omnium humanarum divinarumque legum agitabat, velut inter ebriosos, simili libertorum familiariumque imprudentia. Sed comiter seu populari *animo transigens comitia consulum cum candidatis, omnem sordidi vulgi plausum laudemque*

NOTÆ

ubi *Allia* nunc vocatur *Corlese Fiume:* alii aliter. Quocumque nomine vocetur, certum est nunc esse amnem parvum Sabinæ provinciæ, in statu Ecclesiastico. Vide Livium l. v. c. 37. Clades Alliensis contigit anno Romæ conditæ 364. ante Christum 390. *Tillemonius.*

Alliensi] Duplici clade insignis dies ille; namque eodem ipso die olim trecenti ad Cremeram Fabii cæsi: deinde ad Alliam, cum exitio urbis, fœde pugnatum est adversus Gallos. Romani hunc diem a prima clade *Cremerensem*, a posteriori *Alliensem* appellarunt, insignemque re nulla publice privatimque agenda fecerunt.

[a] *Cum candidatis*] Vertit interpres Gall. *alios candidatos*, sed perperam. Nam Vitellius non fuit unus e candidatis: neque enim consulatum aut præturam ambiit ipse sibi, sed candidatis suis, quos scil. commendabat populo aut patribus. Tum, puto, Vitellius principali fastigio contentus, eam dignitatem suis legatis victoribus Cæcinæ et Valenti reliquit; et eo magis quod imperium adeptus mense Aprili, potuit tantum sufficere consules, non vero potuit se, aut alios ἐπωνύμους, seu ordinarios consules facere; et indignum foret principe, suffici consulem, nec dare nomen suum fastis.

Et forte expectabat ipse initium anni sequentis, quo se Kalendis Jan. faceret consulem ordinarium, et daret nomen anno: sed victus, spe, vita, et imperio ac consulatu frustratus est.

Itaque Vitellius comiter transigit *comitia* consularia *cum candidatis suis*; nempe, quos senatui commendabat.

Comitia, quibus fiebant consules, cum translata a populo ad patres essent, et sibi principes id reservassent, ut certum numerum candidatorum sine ulla repulsa provehere sibi liceret, debuit princeps, qui comis et civilis ingenii haberi vellet, hosce candidatos offerre et commendare patribus civiliter, (id est, nihil sibi arrogare, quo se supra civem ferret, quo se dominum, non principem ostentaret,) ut et a fortiori alios candidatos, qui repulsam pati poterant, quos etiam forte commendabat.

Nam, puto, tum princeps victor bello civili, qui omnia omnibus debuit, remunerare multos cogebatur, et sic commendare plurimos, illosque in multos menses ordinare.

Itaque sibi potissimum id vindicabat, ut posset evehere ad consulatum quos vellet; ideoque *candidatos* consulatus senatui commendabat. At illa commendatio, seu precatio principis, fere necessitatis locum habuit, quia imperare potuit. Tum ergo agebatur tantum de modo, an id civiliter peteret princeps, obtineretque; an superbe et vi dominationis id extorqueret.

Fuerat consul, jam vivente patre, Vitellius, et quidem ordinarius, et per sex menses, jam sub Claudio, teste Sueton. Vitell. 3.

Cum candidatis] Cepit Interpres Gall. quasi inter alios candidatos et

NOTÆ

ipse coleret plebeculam, et quasi ipse etiam ambiret sibi magistratum. Certe cum candidatis suis populum aut senatum ambibat, nempe, ut eos commendaret patribus aut populo, si quid jam valeret populus in comitiis consulum, sive candidatos consulatus commendaret sine repulsa, sive non; quocumque modo comitia illa, *civiliter*, id est, sine superbia aut arrogantia dominantis, et quasi se ipse non supra civem efferret, favorem et suffragia ambibat, non sibi arrogabat vi dominationis; ita ut imaginem libertatis, et æqualitatis civium retineret, quasi vetere Repub.

Quod spectat ad *comitia prætorum*, translata jam a Tiberii ævo ad patres erant, quibus nonnullos candidatos commendabat princeps sine repulsa, alios liberis patrum suffragiis relinquebat.

[a] *Civiliter celebrans*] Vitellius nempe cum suis candidatis circumibat et prensabat patres, penes quos tum erant comitia.

Livius 39. 'Claudius consul sine lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamantibus adversariis et majore parte senatus, meminisse eum debere prius, se consulem populi Rom. quam fratrem P. Claudii esse; quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum aut tacitum spectatorem comitiorum se præberet, coërceri tamen ab effuso studio nequiit.'

Val. Maximus l. v. 2. 'Metellus non dubitavit consul pro Q. Calidio præturæ candidato supplicare populo, quod tribunus plebis legem, quo pater ejus in civitatem restitueretur, tulerat.'

Cicero pro Plancio c. 6. 'Si quotiescumque præteritus erit is, qui non debuit præteriri, toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari; nihil jam est, quod populo supplicetur; nihil quod diribitio, nihil quod suffragatio magistratuum, renuntiatio suffragiorum expectetur:' sic enim legendum.

Et in eadem: 'precibus aliquid attulimus etiam nos; appellavi populum, tribubus submisi me, et supplicavi: ultro, mehercules, se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogavi.'

Sueton. Aug. 86. 'Quoties magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circumibat, supplicabatque more solenni.' Prorsus sic postea civiliores principum agebant inter patres.

Plinius III. ep. 20. 'Excesseramus sane manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum: non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. Magni undique dissonique clamores: procurrebant omnes cum suis candidatis: multa agmina in medio, multique circuli, et indecora confusio.'

Unde facile colligere est, simile quid, licet non tam vehemens, etiam severos principes fecisse.

Idem Plinius Paneg. 69. 'Nec ideo segnius juvenes nostros exhortatus es, senatum circumirent, senatui supplicarent: atque ita a principe sperarent honores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adjecisti, ut te imitarentur.'

Cap. 71. 'Quo gaudio exceptum est, cum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres, devexus quidem in planum, et quasi unus ex gratulantibus?'

Et mox: 'Contigit ergo oculis nostris insolita facies, Princeps et candidatus æqui tum et simul stantes:

nem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator,[b] in circo ut fautor,[c] affectavit: quæ, grata sane et popularia, si

ambiit, apud theatrum ut spectator, et *apud circum ut fautor: quæ, læta qui-*

NOTÆ

intuerique parem accipientibus honorem, qui dabat.' Denique, 'cum orationi oculos, vocem, manum commodares: ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas: atque etiam, cum suffragatorum nomina, honore quo solent, exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, et ex ore Principis ille senatorius assensus audiebatur.'

Hoc est, civiliter cum candidatis comitia celebrare: et sic gratiam quærebat in senatu. Quod sequitur, *in theatro ut spectator, &c.* hoc delinimentum ad plebem est, et a præcedenti differt toto genere. *Gronovius.*

Comitia ... civiliter celebrans] Quem ambitum candidatorum facunde descripsit Ausonius in gratiarum actione Gratiano principi pro consulatu: 'Quot quidem et ipse sibi invenit gradus? Cum clarissimo viro collega meo honore conjunctus, nuncupatione prælatus, consul ego, Imperator Auguste, munere tuo non passus septa, neque campum, non suffragia, non puncta, non loculos; qui non prensaverim manus, nec consalutantium confusus occursu, aut sua amicis nomina non reddiderim, aut aliena imposuerim; qui tribus non circumivi, centurias non adulavi, jure vocatis classibus non intremui, nihil cum sequestre deposui, cum diribitore nil pepigi. Romanus populus, Martius Campus, et equester ordo, rostra, ovilia, Senatus, Curia, unus mihi omnia Gratianus.'

[b] *In theatro ut spectator*] Interesse spectaculis in principe arguebat animum popularem. Xiphil. de Othone: 'In theatra continuo veniebat, sicque vulgus demulcebat.' Sueton. de Augusto 15. 'Ipse Circenses spectabat: spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aderat.' Tac. de eodem: 'Civile rebatur misceri voluptatibus vulgi.'

Ita et raro ibi conspici, arrogantis fuit tetricique animi; qualis Julianus in Misopog.: 'Fugio Circenses, ut qui in ære alieno sunt, conventus; raro itaque intersum.' Aut si intraverit princeps et aliud agat; ut Cæsar, qui reprehensus est, teste Sueton. 'quod inter spectandum, epistolis libellisque legendis ac rescribendis vacaret.'

In theatro igitur et circo, famam popularis civilisque ingenii affectavit Vitellius; sed frustra, cum *memoria vitæ prioris* hæc dehonestarentur. Quippe iisdem spectaculis et locis olim vitam famamque ea labe polluerat, quæ nunquam elui posset.

[c] *In circo ut fautor*] Venetæ factioni favebat. Suet. Vit. 7. 'Adjutum putant T. Vinii suffragio, tunc potentissimi, et cui jam pridem per communem factionis suæ (alii legunt, Venetæ,) favorem conciliatus esset.'

Et teste Dione, ita favit isti factioni, ut Veneto indutus habitu aliquando abstergendis equis operam suam in circo præstiterit. Et Sueton. Vitell. 14. 'Quosdam et de plebe, ob id ipsum, quod Venetæ factioni clare maledixerant, interemit,' &c.

Ut fautor] Nempe factioni alicui certatim favebant, ut *Prasinæ, Venetæ, &c.* Infra Tac. 'Ipse sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere,' &c. quod gratum plebi sordidæ, ac Neronianis flagitiis imbutæ.

In circo] Talia spernit Plinius lib. IX. Epist. 6. 'Circenses erant, quo

a virtutibus[d] proficiscerentur, memoria vitæ prioris, indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in Senatum; etiam cum parvis de rebus Patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius, Prætor designatus,[e] contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam 'Tribunos plebis[f] in auxilium[g] spretæ potestatis'

dem et civilia, si a bonis artibus orirentur, sed recordatione vitæ anteactæ, ut inhonesta et vilia habebantur. Sæpe veniebat in curiam; etiam cum referretur apud patres de modicis negotiis. Et cum Priscus Helvidius, prætor destinatus, censuerat contra voluntatem ejus. Concitus primo Vitellius, non tamen ultra prorupit, quam ut Tribunos plebis *advocaret* in subsidium contemti principis. *Deis, placenti-*

NOTÆ

genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem currentes equos, insistentes curribus homines, videre. Si tamen aut velocitate equorum aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. Nunc favent panno, pannum amant, et si in ipso cursu medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, et repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica.'

[d] *Si a virtutibus*] Si a bonis artibus hæc orirentur, ut olim contigit Julio et Augusto Cæsaribus, ea placere possint etiam viris honestis: at cum e flagitiis, ut in Caligula, Nerone, Vitellio, hæc certe *vilia* et *indecora*. Quis Vatinii, Tigellini, et talium portentorum spectacula, quamvis popularia, quamvis civilia, probaverit, nisi pariter flagitiosus?

[e] *Prætor designatus*] De consule designato certum est, quod ex more primus sententiam rogaretur a consulibus; at de *prætore designato*, nihil tale reperi.

Forte tamen locum habuere prætores designati post consulares, et ante prætura functos, ut consulares præibat consul designatus et modicos senatores.

Verisimile est, hoc loco censuisse Helvidium post Vitellium, qui, ut puto, primus rogatus est a consule; et tum non fuit consul Vitellius, nec retulit apud patres: et si referret princeps, non statim proferret sententiam suam, ut nec consul qui referebat.

[f] *Tribunos plebis*] Horum potestatem describit eleganter Plin. lib. I. Epist. 23. 'Plurimum refert, quid esse tribunatum putes; inanem umbram et sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, et quam in ordinem cogi, ut a nullo, ita ne a se quidem deceat. Ipse cum tribunus essem . . . abstinui causis agendis, primum quod deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc, omnibus sedentibus, stare; et qui jubere posset tacere quemcumque, huic silentium clepsydra indici; et quem interfari nefas esset, hunc etiam convicia audire; et si inulta pateretur, inertem, si ulcisceretur, insolentem videri. Erat hic quoque æstus ante oculos, si forte me appellasset, vel ille, cui adessem, vel ille, quem contra, intercederem, auxilium ferrem? an quiescerem, sile-

advocavit. Mox, mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam ejus[a] verebantur, 'nihil novi accidisse,' respondit, quod duo Senatores in Republica dissentirent:[h] solitum se etiam Thraseæ contradicere.' Irrisere plerique[i] impuden-

bus amicis, qui metuebant majorem indignationem illius, subjecit, nihil novum *aut insolitum* contigisse, quod duo senatores in Repub. diversa censerent: suetum *et* se *alias* quoque a Thrasea dissentire. *Multi risu excepere insolentiam* exem-

2 Brotierus habet *alt. ejus irac.* et sic Ms. Bodl. et editio princeps. Vulgo

NOTÆ

remque, et quasi ejurato magistratu, privatum ipse me facerem?'

Tribunos pleb.] Nonne ipsemet princeps tribunus plebis perpetuus? Num unus sufficiebat ad prohibendam injuriam? puto, sufficiebat unus tribunus, sed validius obstabant, si tribuni communiter conspirassent, quia unus ceteris omnibus obstare potuit.

Forte sic, quia contemta erat potestas principis et quidem tribuni, ideo alios tribunos advocat *in auxilium spretæ potestatis.* Forte potestate tribunicia perpetua, annexaque principi, quæ eadem cum vi dominationis, uti noluit. Sed civilis ingenii videri se voluit in senatu.

Forte quemadmodum ut senator sententiam suam proferebat in senatu, sic et ut senator tantum advocat tribunos; quod senatori licuit, si vis ipsi inferretur; et si loqui de Reipub. prohiberetur, ut probavi alibi ex Dionysio Halic. Quare et infra Vitellius, 'nihil novi accidisse, respondit, quod duo senatores in Repub. dissentirent.'

Igitur, ut puto, tantum ut senator dissentit Vitellius, certatque cum Helvidio: igitur, pari modo, ut senator advocat tribunos pleb. in auxilium.

Certe quocumque modo, sive ut senator, sive ut princeps Vitellius, sive ut tribunus, perinde stolide agit, aut loquitur. Stolide dissentit ab Helvidio, stolide invocat tribunos pleb. et pari vecordia se cum Thrasea comparat.

[g] *In auxilium*] Plin. lib. IX. epist. 13. 'Obstrepitur; adeo quidem, ut diceret: Rogo, P. C. ne me cogatis implorare auxilium tribunorum. Et statim Murena tribunus: Permitto tibi, vir clarissime Veiento, dicere. Tum quoque reclamatur.'

[h] *Quod duo Senatores in Repub. dissentirent*] Suet. August. 54. 'In senatu verba facienti dictum est: Non intellexi: et ab alio, Contradicerem tibi, si locum haberem. Interdum ob immodicas altercationes disceptantium e curia per iram se proripienti quidam ingesserunt, Licere oportere senatoribus de Repub. loqui.'

Quod duo Senatores] Sueton. Tib. 29. 'Dissentiens in curia a Q. Haterio, Ignoscas, inquit, rogo, si quid adversus te liberius, sicut senator, dixero.'

[i] *Irrisere plerique*] Cum Helvidius a Vitellio dissensisset, dixit Vitellius, *solitum se etiam Thraseæ contradicere.* Quo dicto, a plerisque irrisus est; non quod Thraseam et Helvidium contulisset, ut alii putant, sed quod a Thrasea integerrimo viro ipse dissimillimus, impudenter illius similis videri vellet, cui sic contradiceret Helvidius, ut Thraseæ olim ipse.

Aliis id ipsum placebat, quod pro exemplari veræ gloriæ Thraseam

tiam[3] æmulationis:[j] aliis id ipsum placebat, quod neminem[4] ex præpotentibus,[k] sed Thraseam, ad exemplar veræ gloriæ[l] legisset.

pli et *æmulatus: aliis id ipsum non displicuit, quod nullum ex præpollentibus, sed Thraseam, assumsisset in æmulationem veri decoris.*

in aliis libris, *altiorem iracundiam ejus.*—3 Ferrettus malebat *imprudentiam.* —4 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *quod non ex præpotentibus.* Brotier.

NOTÆ

sumsisset, non eorum quenquam, qui plus quam Thrasea apud principes superiores potuissent: fuerat autem, ob virtutes et invictam libertatem animi, invisus Neroni Thrasea, ideoque in minori dignatione. *Vertranius.*

Irrisere] Et quidem summa impudentia Vitellii, quod auderet comparare se sanctissimo viro Thraseæ, renitente propria conscientia, et tot testibus consciisque flagitiorum Neronianorum præsentibus. Et qui Thraseam ne quidem forte contueri ausus esset, nedum ipsi respondere.

Haud dubie respiciebat Vitellius ad causam Antistii, qui 'majestate delatus est' a Cossutiano Capitone, quod scil. 'probrosa adversus principem carmina' factitasset.

Sic Tac. Ann. XIV. 48. et 49. 'Censuitque Junius Marullus, consul designatus, adimendam reo præturam, necandumque more majorum. Ceteris inde assentientibus, Pætus Thrasea, multo cum honore Cæsaris, et acerrime increpito Antistio, non, quicquid nocens reus pati mereretur, id, egregio sub principe, et nulla necessitate obstricto senatu, statuendum, disseruit,' &c.

'Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit. Et, postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemtis; in quibus adulatione promtissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque jurgio lacessens, et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent.' Sic Thraseæ contradicebat Vitellius, ita tamen ut statim reticeret paveretque.

[j] *Impudentiam æmulationis*] Nempe quod Vitellius stolidus, flagitiis infamis ac scelerosus, auderet æmulari et accipere in exemplum vitæ anteactæ, seu gestæ Reipub. doctissimum optimumque et sanctissimum virum Thraseam.

[k] *Quod neminem ex præpotentibus*] Quod scil. Vitellius ter consulis censorisque et collegæ Cæsaris filius, et qui inter proceres præpotentesque censeri potuit, etiam ante principatum, neminem ex præpotentibus consularibus, et sibi æqualibus, *sed Thraseam,* qui modicus senator, (sicque invidia tamen dominantium,) *ad exemplar* virtutis et *veræ gloriæ elegisset,* cui se hac in re compararet.

Quod neminem ex præpotentibus] Qui nempe solis opibus et avorum imaginibus, non virtute sua præniterent; sed potius Thraseam in exemplum virtutis ac veræ gloriæ sibi proposuisset ad æmulandum.

[l] *Ad exemplar veræ gloriæ*] Quomodo ad exemplar gloriæ, si contradiceret Thraseæ magis moribus factisque, quam verbis aut rixis? Attende: non sibi Thraseam exemplar gloriæ sumebat aut legebat. Sed elegit eum, quem potius nominaret laudaretque,

92. Præposuerat Prætorianis P. Sabinum, a Præfectura[1] cohortis;[m] Julium Priscum, tum Centurionem :[2] Priscus

Præfecerat prætorio militi P. Sabinum, antea *præfectum cohortis* ; et *Julium Priscum, qui tum centurio* fuit. *Sabinus Cæcinæ auctoritate nitebatur ; Priscus,*

1 Corrupte Mss. et veteres editiones, *ad præfecturam cohortis.* Primo emendatum, *ac præfecturæ cohortis.* Melius postea Mercerus, *a præfectura cohortis.* Mox volebat, *et Julium Priscum*, ut sensus postulat, ni intelligatur. *Brotier.*—2 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *dum centurio est.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *dum centurio esset.* At cum Mss. Flor. et

NOTÆ

tanquam exemplar veræ gloriæ, quam aliquem ex *præpotentibus.*

Exemplar] Quod potius elegisset Thraseam, cum quo se compararet, et quem potius æmularetur ac laudaret, quasi exemplar veræ gloriæ. Id alii aliter accepere ; at re ipsa Vitellius innuere tantum voluit, licere senatori dissentire ab alio senatore, cum de Repub. censerent : sic olim et ipsum pariter dissensisse privatum et senatorem a Thrasea, quemadmodum et nunc senator ipse (licet nunc princeps senatus et Reipub.) dissentit a senatore Helvidio Prisco.

Et potius meminit Thraseæ, ob Helvidium Priscum, generum ipsius Thraseæ, vel ob similem sapientiam utriusque ; vel etiam, quia non modicæ claritudinis fuit, quod se opposuisset ipse facundiæ et ingenio Thraseæ, et civi recti bonique amantissimo, ac vel pervicacissimo.

Vel vere et simpliciter prorsus id dixit. Nam certe constat ex Tacito ipso XIV. 49. olim Vitellium contradixisse Thraseæ in senatu, nempe in causa Antistii Sosiani, qui capite damnabatur sententia consulis designati et universi senatus, ob probrosa carmina in Neronem factitata ; nisi tali decreto Patrum se opposuisset Thrasea, cujus libertas ' servitium aliorum rupit,' &c.

[m] *P. Sabinum a præfectura cohortis*] *P. Sabinum*, non fratrem Vespasiani, ut viri docti, repugnante historia, scribunt. Ille Sabinus in carcerem conjectus erat *ob amicitiam Cæcinæ* Hist. III. Vespasiani frater erat *præfectus urbis*, et libertate fruebatur, donec in Capitolio obsideretur et caperetur. *Savilius.*

Voluit hic Tacitus ludere in verbis, ut et in re ludebat fortuna. Componit *præfecturam cohortis cum præfectura prætorii :* dicitque P. Sabinum transiisse a minima parte ad totum, ab imo ad summum, a præfectura cohortis auxiliaris ad præfecturam cohortium prætorianarum. Apud auxiliares *præfecti*, apud legionarios *tribuni* dicti.

Et iste P. Sabinus alius a fratre Vespasiani : nam prænomen *Publii*, non fuit Flavianæ Gentis : et perpetuo *Flavius Sabinus* vocatur frater ille Vespasiani, qui præfectus *urbis*, non prætorii.

Præfectura cohortis] *Cohortis*, non *prætorianæ* quidem ; alioqui vocaretur *tribunus ;* sed *cohortis* auxiliaris, cui qui præest, *præfectus* vocatur, ejusque munus *præfectura.*

Præfectura seu præfectus certe dici potest de eo, qui omnibus cohortibus prætorianis præponitur ; non autem de eo, qui esset tantum tribunus prætorianæ cohortis.

Præfectura] Non fuit præfectus cohortis prætorianæ. Neque etiam, puto, Jul. Priscus fuit centurio præ-

Valentis, Sabinus Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes[n] Vitellio nihil auctoritatis :[o] munia Imperii Cæcina ac Valens obibant; olim anxii odiis, quæ, bello et castris male dissimulata,[p] pravitas amicorum, et fœcunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque;[q] variis in hunc aut illum[3] Vitellii inclinationibus. Nec unquam satis fida potentia,[r] ubi nimia est.[s] Simul ipsum

Valentis. Inter dissentientes, Vitellio nulla auctoritas: Cæcina ac Valens curas imperii sustinebant; pridem soliciti et ægri inimicitiis, quas in expeditione et castris male occultatas intenderat improbitas amicorum, et Urbs incitandis offensionibus fœcunda, dum certant invicem studiis, *ambitu, stipantium catervis, et ingenti salutantium turba, conferunturque* inter se; *diverso favore Vitellii in hunc, aut illum. Nec unquam satis tuta potestas, cum immodica est.* Et *etiam spernebant*

Farnes. habeant, *centurionem,* recte emendatum est, *tum centurionem.*—3 Ms.

NOTÆ

torianorum, ut volunt; id enim indecorum fuerit forte et periculosum, subito evehere hominem ad eam dignitatem, nullo ordine militiæ, et intra eadem castra. Et certe uno edicto Vitellii exauctorati erant veteres prætoriani.

Itaque suffecti legionarii eorum loco, et ascitus sua virtute et gratia Valentis Priscus ille, nempe e legionariis, quemadmodum et P. Sabinus etiam gratia Cæcinæ ex aliqua cohorte ascitus est. Forte fuerat Sabinus præfectus cohortis legionariæ, sed separatim ab aquila merentis.

n *Inter discordes*] Nihil auctoritatis Vitellio, neque in legatos dissentientes, neque in ulla parte Reipub. Legati curas et munia imperii sustinebant, spreto tali principe.

o *Vitellio nihil auctoritatis*] Cic. in L. Pisonem: 'Nunquam ego sanguinem expetivi tuum: nunquam illud extremum, quod possit esse improbis et probis, commune supplicium legis ac judicii; sed abjectum, contemtum, despectum a ceteris, a te ipso desperatum et relictum, circumspectantem omnia, quicquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine auctoritate, sine ulla specie consuları, horrentem, trementem, adulantem omnibus videre te volui, vidi.'

p *Male dissimulata*] Forte non tam prudenter dissimulabant legati, quin emicarent indicia iræ, et quandoque in invicem erumperent. Quæ cum nossent amici, pravitate sua inimicitias auxerant. Vel *male*, forte est, pravis animis, ita ut odia et ultionem invicem in aliud tempus differrent, pravo consilio.

q *Comparantur*] Comparabantur inter se *ambitu, comitatu, &c.* simul et *variis in hunc, aut illum Vitellii inclinationibus.*

r *Nec unquam satis fida potentia*] Quia nimia potentia legatorum, hinc suspecti sibi invicem, et amicis ipsorum, qui eos comparabant.

Forte et *nimia* ea potestas videri potuit ipsi Vitellio. Unde suspicio in alterutrum, aut favor et confidentia major, unde 'comparantur, variis in hunc vel illum Vitellii inclinationibus.'

Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos,[t] opesque Imperii: cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla Principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes approbavit, quod reversis ab exilio jura libertorum[u] concessisset: quanquam id omni modo[4] servilia ingenia corrumpebant, abditis pe-

formidabantque ipsum Vitellium, facilem ac mobilem repentinis odiis, aut ineptis blandimentis. Nec ideo tardius insederant ædes, hortos, et divitias principatus: cum miserabilis, et inops nobilium multitudo, quos simul *cum filiis restituerat civitati Galba, nulla imperatoris gratia levarentur. Lætum proceribus, etiam vulgus celebravit, quod jus in libertos tribuisset revocatis exulibus: licet* flagitio ac servili

Corb. *aut in illum.*—4 Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Pichena et recentiores. In veteribus editionibus, *omnino.*

NOTÆ

Unde et ipsi Vitellium suspectabant *metuebantque*, ut qui subito irasci posset, aut etiam sæpe irasceretur; scilicet, *ut subitis offensis mutabilem;* aut rursus eum *contemnebant*, ex *intempestivis blanditiis.*

Horum quippe tum temporis, licet non prorsus fideret, ministerio indigebat. Et ille inter duos legatos, licet prævalidos, sed dissentientes, stare tutius potentiam suam arbitrari potuit.

[s] *Ubi nimia est*] Eo ipso suspicax invicem, et infida magis potentia inter duos, quo *nimia* est. Olim moderata legatorum odia, aut saltem dissimulata, dum in bello, dum in castris, dum metuebant hostem; at nunc, amoto hoste, se invicem timent, et odia tota prorumpunt: quo majus fastigium et nimia potentia, eo acrior æmulatio est inter pares.

[t] *Domos, hortos*] Distingue inter *domos hortosque* illos, et inter *opes imperii. Domus* illæ *hortique* fuerant forte magna ex parte *nobilium* illorum, quos occiderat Nero, aut exilio damnarat. Hos nobiles *liberosque* ipsorum *patriæ reddiderat Galba.* Sed eos juvandi opibus spatium non fuit, vel avaritia propria, vel rapacitate pædagogorum, aut brevitate imperii, aut quia subitis exactionibus exhaustæ eæ opes erant; at nunc Vitellius *reversis ab exilio jura libertorum* reddit, sed frustra.

Forte *domus* illæ et *horti* fuerant Othonis et Othonianorum, quas opes, ut perduellium, confiscatas, sibi facile arrogabant superbi victoria legati, haud memores prope instantis similis fati.

[u] *Reversis ab exilio jura libertorum*] Interpretor: Cum Galba exules restituisset, non tamen etiam bona reddiderat: credo, quia in fiscum illata, et pleraque jam per prodigentiam Neronis consumta. Sed nec pars, quæ accusatoribus sententia judicum semel donata erat, temere eripienda videbatur; itaque egebant.

Vitellius eos miseratus, huc decurrit, ut largiretur jura libertorum, dupliciter quidem; ut redderet, in-

NOTÆ

quam, jura libertorum veterum, daret et eorum, qui postea manumissi; non aliter, quam si ab illo justo domino manumissi fuissent.

In speciem igitur ingens hoc donum. Nam operas liberti domino debebant, et alimenta, si egeret; denique testamento, bonorum semissem.

Hoc vulgo etiam appellant *jus patronatus*, et *jus patronorum*, Plinius, lib. x. epist. 11. Ejusdem sententiæ versus illos Martialis censeo, (princeps Jurisconsultorum hodie varie eos tamen traxit) ad Trajanum: 'Qui sua restituis spoliato jura patrono, Libertis exul non erit ille suis.'

Non dissimilis; immo major benignitas Augusti in Julum Antonii hostis sui filium. De quo Dio, lib. LI. 'Julo, Antonii et Fulviæ filio, libertos ejus, quicquid mortuos relinquere ex legibus conveniebat, statim dare jussit.' Non enim dedit solum ea jura, sed repræsentavit. *Lipsius.*

Libertus alere Patronum tenebatur, si quæcumque illum bonis fortuna evolvisset; post mortem quoque jubent priscæ constitutiones facere ex semisse hæredem. Si fraus intervenisset, patrono lex dabat *omnium bonorum possessionem, etiam contra tabulas.*

Atque hæc dico, præter alia obsequia, (lex vocat *operas*,) præcipue constituebant *libertorum jus*, ut docet 38. Digest. Vitellius autem, ut 'reversis ab exilio jura libertorum concessit' ex beneficio, ita consecutis temporibus in sua venisse videntur ex jure communi. Ulpian. Dig. 38. tit. de bonis libert. l. III. et eodem tit. l. IV. Paulus. *Savilius.*

Alendi etiam libertis erant Patroni egentes: Modestini verba sunt: 'Cum probatum sit contumeliis patronos a libertis esse violatos, vel illata manu atrocius esse pulsatos, aut etiam paupertate, vel corporis valetudine laborantes, relictos; primum eos in potestatem patronorum redigi, et ministerium præbere dominis cogi: sin autem, nec hoc modo admoneantur, a præside emtori addicantur, et pretium patronis tribuatur.'

Ex quibus puto facile intelligi, quid senserit Cornelius. Nam cum exulibus quibusdam bona ablata fuissent, et jus in libertos, iis ab exilio reversis *jura libertorum* Vitellius concessit; hoc est, inter cetera, ut alere patronos egentes tenerentur: quod tamen corrumpebant ingenia servilia abditis pecuniis. *Ferrettus.*

Patrono egenti tenebatur alimenta præbere libertus l. II. c. de libert. et eorum lib. Tenebantur et libertorum filii petere tutorem a Patronis, l. II. §. liberti. C. qui pet. tut. Libertus quoque tenebatur obsequia honoremque et reverentiam præstare patrono, l. v. C. de obseq. a lib. pat. præst.

Item lis a liberto moveri adversus patronum non poterat; nec eundem actione famosa in jus vocare poterat, saltem nisi venia a Prætore impetrata, l. IV. §. 1. D. de in jus voc. l. II. C. eod.

Poterat et patronus libertum ingratum ac contumacem in servitutem revocare l. I. C. de ingrat. lib. Tenebatur et libertus operas præstare ad nutum patroni, l. I. et III. et XXII. D. de oper. lib.

Sed quod magis ad rem præsentem facit, erat et successionis jus patronis in bonis liberti, ex l. duodecim tab. si is decessisset sine legitimo hærede, §. I. de succ. libert.

Dein L. Papia cum filiis patroni libertus in virilem partem vocatus, si HS. C. esset patrimonium, §. postea: eodem.

cuniis per occultos aut ambitiosos[5] sinus;[v] et quidam in domum Cæsaris transgressi,[6] atque ipsis dominis potentiores.

93. Sed miles, plenis castris, et, redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus,[1] non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis et inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant.[2] Postremo, ne salutis quidem cura,

perfidia *liberti omni arte destruerent*, occultis *abditisque opibus per secretos aut ambitiosos sinus; et nonnulli transierant in familiam principis, atque ipsos patronos potentia superabant.*

Sed miles, refertis castris, et, immenso numero, in basilicis aut templis, et civitate universa palabundus, non signa nosse, non agere excubias, neque belli *muniis exerceri; per delicias urbanas et indecora memoratu, infringebat corpus inertia, animum voluptatibus. Demum ne valetudinis quidem cura* habita, *pestilenti regione Va-*

5 *Ambitiosissimos* Budens.—6 Ms. Corb. *ingressi.*

1 Ms. Corb. *vagans.*—2 Sic Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps,

NOTÆ

Justinianus, decedentibus libertis sine liberis, ab intestato patronis ex l. duodecim tabb. delatam successionem reservavit. *Sed nostra constitutio*, eod. Succedebantque liberto, non solum patronus, sed etiam conjuncti, vel proximi patrono, usque ad quintum gradum, §. *sed nostra.*

His stantibus, cum Galba nobiles exules patriæ reddidisset, minime tamen bonis restitutis, egenique ideo essent, nec a Vitellio bonorum traditione juvarentur, tamen jus libertorum illis concessit. *Marc. Donatus.*

[v] *Per occultos, aut ambitiosos sinus*] Capio, Vitellium quidem exulibus reversis jura vetera reddidisse in libertos: sed non cum magno fructu: quia pecunias suas occultabant per varias artes et recessus. Ita in alimentis aliisque Patronos fraudabant, ut modici ipsi et inopes. Voci *sinus* ea vis subest fraudandi, subtrahendi, occulendi.

Tacit. l. IV. infra. ‘Tradi se præfectis, centurionibusque; quos ubi spoliis expleverunt, mutari, exquirique novos sinus, et varia prædandi vocabula.’

Plin. l. XXXVI. ‘Unde M. Scaurus pater, toties Princeps civitatis, et Marianis sodalitiis rapinarum provincialium sinus?’ *Sinum* vocat hominem ipsum, in quem rapinæ omnes collatæ, velut in sinum. Plura exempla vide apud Brissonium. *Lipsius.*

Sinus ambitiosi] Sinus ambitiosi videntur, cum pecuniæ depositæ essent apud potentiores. *Pichena.*

Ambitiosos] Ambigue dictum. Potest τὸ *ambitiosus* sumi active et passive, ita ut ipsi liberti tales *sinus* ambitiose exquisierint, prensarint; vel etiam cives præpotentes ambitiose tales libertos defenderint; quia scil. divitiis illorum inhiabant; quia etiam et operas seu officia prava in quibusdam, sæpe et malas artes, seu libidines sectabantur.

infamibus Vaticani locis[v] magna pars tetendit: unde crebræ in vulgus mortes. Et, adjacente[3] Tiberi, Germanorum

ticani magna ex parte tentoria fixere: hinc frequentes militum mortes. Et amnis cupiditas, et caloris insolentia corrupit valetudinem Germanorum Gallorumque, qui

Ryckius et recentiores. In Ms. Harl. et Puteolanus, *imminuebat*.—3 Ita quidem Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps, Ryckius, aliique. At in

NOTÆ

v *Infamibus Vaticani locis*] Ob aërem parum purum: quod etiam hodie experiuntur. Frontin. l. II. de Aquæductibus, vult id emendatum in tota urbe, suo ævo, idque ablutione aquarum: 'Ne pereuntes quidem aquæ otiosæ sunt. Nam immunditiarum facies, et impurior spiritus, et causæ gravioris cœli, quibus apud veteres *urbis infamis aër* fuit, sunt remotæ.' *Lipsius*.

Vaticanus collis non procul a Tiberi est, conterminus Janiculo, supra molem Hadriani, in quo D. Petri Basilica nunc est, et Pontificum, aliorumque nobilissimæ ædes.

Quomodo itaque illius locos infames vocet Tacitus, difficultate non caret: præsertim cum antiquitus in eo et Circus Caii, et Neronis, et Obeliscus fuerint, tradente Plinio, XVI. 40. et XXXVI. 11. necnon et celeberrima illa lex, de qua idem lib. XVI. 44. et cum ibidem etiam laudabiles perficerentur patellæ, scribente Juven. Sat. VI. 'Vaticano fragiles de monte patellas.' Et quod pariter deliciosus haberetur, innuere videtur Horat. lib. I. od. 20.

Cur igitur *infames loci?* Ego sane ab effectu sic appellatos existimo, eo quod Vitelliani milites, æstus et sitis impatientes, libidinibus quoque operam dantes, fluminis vicinitate allecti, crebris mortibus occasionem præbuerint, vires concubitu frequenti imminuentes, et copiam aquæ ingurgitantes.

Nam tunc forte a meretricibus loci illi frequentibus incolebantur; sicut et partem Tiberi adjacentem habuisse constat.

Quod si hæc expositio non placet, aliam subjicimus, Tacitum non universum Vaticanum infamem appellasse, sed tantum partem, hoc est, locos infernos, quos tunc aquis putribus et cœno multo abundasse credendum, ob idque insalubres habitationes habuisse, præsertim æstivo tempore, caloribus æstuantibus.

Cujus rei lumen ex Gellio, XVI. 17. *Aram et statuam Aio Deo locatam in Vaticano, in infima Nova via.*

Lamprid. in Heliogabalo: 'Fertur elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse, dirutis sepulcris quæ obsistebant.'

Ex quibus colligere possumus, postquam Romæ sepeliere mortuos, (quod antea, ut alibi ostendimus, vetitum erat,) Vaticani locos sepeliendis cadaveribus destinatos; ob idque a Tacito *infames* vocatos. *Marc. Donat.*

Forte ex duplici causa *infames* Vaticani loci; nempe ob morbos et libidines. Morbi ex loco, ex cœlo, ex aquis, ex tempestate anni; dein et forte magis, ex libidinum flagitiis, ut inter urbanas illecebras.

Vaticani] Vaticanus mons et campus extra mœnia Romæ antiquæ, et in regione decima quarta Urbis: hodie pars regionis *Borgo*, in parte occidentali Romæ modernæ. *Tillemon.*

Gallorumque[4] obnoxia morbis corpora[x] fluminis[y] aviditas[z] et æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate[a] vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim Prætoriæ, quatuor

prope ripam tendebant, *morbis obnoxii. Præterea corruptus permixtusque ordo castrorum, malignitate vel ambitione. Legebantur sedecim cohortes prætoriæ,*

Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *adjacentia Tiberi,* [et sic Gronovius.] Quod retinuit Cl. Ernestus, dum constet, *jacere,* aut *adjacere,* de fluminibus dici. Certe, *adjacentia* tueri licet auctoritate Plinii, VI. 17. 'Indorum gens, non Eoo tantum mari adjacens, verum et meridiano.' *Brotier.*—4 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. Corrupte Ms. Corb. *Gadanorum.* Ms. Bud. et editio princeps, *Gadavorum.* Inde frustra tentabat Rhenanus, *Butavorum.* Remissas enim in Germaniam Batavorum cohortes vidimus supra c. 69. *Idem.*

NOTÆ

[x] *Germanorum Gallorumque .... corpora*] Livius: 'Mollia et fluida corpora Gallorum et minime patientia sitis.' Idem IV. 8. 'Si primum impetum, quem fervido ingenio et ira effundunt, sustinueris, fluunt sudore et lassitudine membra, labant arma. Mollia corpora, molles, ubi ira consedit, animos, sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admoveas, prosternunt.'

Obnoxia] Præcise, corpora Gallorum aut Germanorum non magis obnoxia morbis, quam aliarum gentium, sed mutatione soli cœlique, et ob fluminis aviditatem, atque æstus impatientiam, tum certe plures morbi grassabantur.

[y] *Fluminis*] Vertunt, quasi se intempestive eo flumine lavarent, et quasi non expectassent æstivum tempus, cœli æstusque Italici impatientes: quod falsum.

Nam non potuerunt advehi in urbem, nisi quadragesimo, aut certe quinquagesimo die, post victoriam Bedriacensem, quæ contigit medio mense Aprili; ergo fuerunt Romæ, mense Junio, Julio, et Augusto: et Kalendis Jul. salutatus est imperator Vespasianus in Oriente.

Et Cæcina regressus ex urbe ad bellum, puto, postquam iniit consulatum Kalendis Septemb. Neque dum impleverat duos menses sui consulatus, cum principem Vitellium, et exercitum prodidit Flavianis.

[z] *Aviditas*] Vertit Clar. Harlæus, quasi avidi essent innatandi lavandique corpus undis Tiberinis. Sed potius, caloris et sitis impatientia, Galli Germanique avide hauriebant aquas illas.

Et forte postquam vina Italica ebibissent avidius, postea lymphis et illi, eadem intemperantia, se ingurgitabant: ex illa impatientia sitis, et ex cœli insolentia, morbi grassabantur. Forte utraque causa ægrescebant, ex intemperie lavandi et bibendi.

Aviditas] Quia biberent avidius, æstus impatientia.

[a] *Pravitate*] Pravitate vel ambitu ipsorum legatorum ac ducum, forte et ipsorum militum. Infra, 'plus in eo delectu Valens audebat.' Et de milite: 'quamvis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ ascribebatur.' *Ambitus* hic præcipue intelligi debet de manipulariis, qui hanc vel illam militiam ambirent.

urbanæ[b] cohortes scribebantur, quis singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tanquam ipsum Cæcinam periculo exemisset: sane adventu ejus partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero prælio verterat: omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem assectabatur:[5] unde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse.

94. Ceterum non ita Ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret: sibi quisque militiam sumsere; quamvis indignus,[c] si ita maluerat, urbanæ militiæ ascribebatur: rursus bonis, remanere inter legionarios aut alares[d] volenti-

quatuor urbanæ, quibus singulis mille ascriberentur armati. *Plus in iis conscribendis allegendisque pollebat Valens, tanquam discrimini eripuisset ipsum Cæcinam. Et certe ipso adventante, partes firmatæ, et* ille *felici pugna mutaverat adversam tardi sui incessus famam: et universæ copiæ inferioris Germaniæ Valentem celebrabant: hinc primum fluctuasse ac nutasse Cæcinæ fides existimatur.*

Ceterum legatis non tantum auctoritatis *indulsit Vitellius, ut non plus militi concederetur. Sibi quisque ordinem* pro libito *accepere; licet indignus, si ita voluerat, in urbanum militem allegebatur: et vice versa honestis, merere cupienti-*

5 Sic bene Edd. veteres et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *assectabantur*. Emendatum in Ms. Harl. *assectabatur*.

NOTÆ

[b] *Urbanæ*] Intellige prætorianas, et etiam alias cohortes urbanas, quæ præfecto urbis et præfecto vigilum parebant. Has supra solitum auxerat Vitellius.

[c] *Indignus*] Nobilissima illa militia prætorianorum et veluti robur exercituum et imperii; ideoque tali militiæ ascribi non debuerunt, nisi electi et eximii, et virtute corporis atque animi præstantissimi, veteresque militiæ, ac donis militaribus conspicui. Et maculosi, fœdi, scelerosi, nullaque eximia vi aut arte præcellentes, ut indigni nobilissima militia, ejici debuerunt.

[d] *Alares*] Nulla forte ibi mentio auxiliarium, qui militare non potuerunt, nisi in sua militia sociali; et tantum ibi videtur esse quæstio de legionariis pedes tribus et equestribus, nempe quinam ex illis, militiæ urbanæ ascriberentur, quinam manerent in sua legione, seu vetusta militia.

Puto, per τὸ *aut* distinguit tantum pedites et equites legionarios, ita ut bonis liceret remanere inter legionarios pedites; *aut alares*, id est, equites legionis, seu *alares* indistincte, vel militiæ urbanæ ascribi, si vellent. Patet ex eo quod addit, 'robora tamen legionibus alisque subtracta,' &c.

Certe bellis civilibus supplebant legiones ex Gallis, qui cives Rom. et etiam Germanis, qui tum novo more et jure accensebantur legionariis, sed tum eo ipso non censebantur inter auxiliares.

Tum fiebant, aut jam ante erant cives, cum allegerentur in legiones, et ex illis sic post multa stipendia potuissent ascribi prætorianis;

NOTÆ

sed non statim, nec facile iis ascripti auxiliares, ut qui neque militia, neque disciplina, linguave Romana instituti essent. Immo ex vetustis Italiæ coloniis delecti prætoriani, ut fortiores, aut certe fideliores.

Equitum multiplex genus. Alii erant *legionarii* et addicti suæ legioni; alii *alares*, seu *alarii*, quod idem est, equites sociorum erant, sed annexi etiam alicui legioni; et auxilia hujus legionis erant v. g. octo cohortes Batavorum; habebant suos equites alarios; et illi equites alarii, ut et pedites cohortium, erant auxilia legionis quartædecimæ.

Quod usurpatum video jam vetere Repub. et prisca militia: sic Livius xxxv. 5. 'C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatissimos equos immittere jubet: legionarios equites in subsidiis esse.'

Idque etiam sub principibus usurpatum, colligitur ex Tac. xiii. 35. 'Adjectaque ex Germania legio, cum equitibus alariis et peditatu cohortium.' Quo loco intelligit Tacitus, adjunctam esse exercitui Corbulonis legionem Germanicam, cum suis auxiliis pedestribus et equestribus, seu cum cohortibus peditum, et alis sociorum, seu alariis equitibus, qui auxilium ordinarium erant hujusce legionis, haud dubie, præter ipsos legionarios equites, qui e corpore legionis erant, nec unquam separabantur a sua legione.

Sed et erant aliæ alæ sociorum equitum, quæ seorsim ab omni legione militasse videntur, ita ut illæ ex usu temporum huc et illuc mearent, ut ala Caninefatum, Trevirorum, &c.

Sed et aliæ erant *alæ*, quæ Romanæ et legionariæ, etiam separatim merentes a legionibus, huc et illuc transferebantur etiam, pro nutu imperantium, ut et similes cohortes Romanæ erant in castris separatim merentes. Sic *ala Petrina*, *Scriboniana*, *Syllana*, *&c*. Et illæ alæ legionariæ et ejusdem conditionis fuerunt ac legionarii; sed nulli legioni annexæ erant.

Alares illi seu sociorum equites, quamvis essent annexi legioni, ut auxilium proprium, et etiam magis suis cohortibus, tamen sæpe separati pugnabant a legione sua, et a suis cohortibus seu peditibus, pro nutu ducum: quod patet ex Tac. iv. 73. 'Tum tres leves cohortes, ac rursum duæ' (quæ cohortes sociorum erant); 'dein tempore interjecto, alarius eques immissus.'

Sed hoc facit difficultatem, quia sæpe per *alarium equitem* intelligit Tacitus indistincte et equitem sociorum, qui inter auxilia legionum, alasque eorum separatas et alas Rom. seorsim etiam merentes; quandoque forte et legionarios equites. Itaque *alares hic* fuerint proprie contradistincti tantum a peditibus legionariis, tanto magis, quod eo ævo jam invalescebat equitatus in castris Romanis.

Et forte hoc loco nihil de sociis, qui ascribi militiæ prætorianæ non potuerunt, ut qui essent externi, non subsignani, nec militia Rom. instituti. Hic agitur, ut puto, tantum de *legionibus* et *alis*, qui Romanus et militia Rom. institutus miles. Nec videtur potuisse ascribi prætorianis, quæ nobilior militia, nisi qui ante legionarius fuisset.

Itaque prout vellent legionarii, licebat ipsis remanere et merere in *legionibus*, aut in *alis*, id est, in peditatu aut equitatu legionum, seu conditionis legionariæ, (quod dico prop-

bus, permissum: nec deerant, qui vellent, fessi morbis et intemperiem cœli incusantes.[1] Robora tamen legionibus alisque subtracta:[e] convulsum[f] castrorum[g] decus, XX. milli-

bus in legionum castris, aut alarum, concessum: et erant, qui sic mallent, ægrii adversa valetudine, et inclementiam aëris adversantes. Flos tamen et validissimi abstracti legionibus alisque: labefactus castrorum honos, viginti millibus ex universo

1 Ms. Corb. *accusantes.*

NOTÆ

ter alas Rom. seorsim merentes,) aut allegi prætorianis. Et certe prætorianæ cohortes etiam habuere velut alas suas; nam hæ et suum equitatum habuere, ut patet ex Tacito.

Igitur putem, hæc verba, *inter legionarios aut alares*, eôdem sensu capienda esse quo sequentia hæc, *Robora tamen legionibus alisque subtracta.* Quo loco intelligitur tantum miles Rom. seu legionarius; quo intelliguntur *alæ* legionariæ, sive cum legione sive seorsim mererent. An certe Caninefates, an Frisios, an Tungros prætoriæ militiæ ascripsisset Vitellius?

Jam eo ævo contradistincti *alares* a *legionariis:* quia jam invalescebat numerus alarum seu equitum, vel ob immensa viarum et imperii spatia, sive ob hostes imminentes, Germanos Parthosque. Jam non solum *alæ* illæ protegebant latera seu cornua legionum, sed ipsæ per se conficiebant corpus militare, et propriam aciem constituebant. Et video prælia solo alarum seu equitum incursu transacta ac profligata esse, legionibus fere immotis.

Itaque legionario militi licuit merere, vel in *legionibus*, vel in *alis*, ut solebat, vel urbanæ militiæ ascribi. Et cum dicit Tacitus: *Robora . . . alisque subtracta*, id intelligendum tantum de alis legionariis, et militia Rom. institutis, non de alis sociorum et auxiliarium.

Et licet olim Batavi seu Germani custodiæ principum appositi sint, non tamen *prætoriani* vocabantur; fidem certe in illis, non militiæ decus spectabant Cæsares. Et si alas auxiliarium prætoriæ militiæ ascriberet Vitellius, debuit potissimum deligere prætorianos ex Batavis, qui ipsi fidissimi erant. Et tamen octo Batavorum cohortes statim remissæ sunt in Germaniam.

[e] *Robora tamen, &c. subtracta*] Quia boni maxima ex parte *urbanæ militiæ ascribebantur*; vel quia etiam morbi confecti, ex intemperie cœli, vel ex libidinibus et illecebris urbanis.

[f] *Convulsum*] Certe convulsum robur legionum, quia nempe viginti millia subtracta sunt. Nec proptérea magnopere ornatum aut firmatum castrorum prætorianorum decus: quia licet subtracti e legionibus, tum robora essent exercitus, dum manerent in legionibus; attamen veluti colluvies hominum, immixti ex toto exercitu castris illis, jam sic minus validi erant et minus strenui, quia jam non idem ordo, non eadem militia, nec duces iidem.

Nec se invicem noscebant: quippe ex cognitione mutua, ex contubernio exercitioque robur invicem, et fiducia militum, et quasi cognatio, velut unius familiæ, quo nihil firmius, nil bello præstantius. Erant jam veluti membra distracta ex alio corpore, et alteri

bus, e toto exercitu, permixtis magis[h] quam electis. Concionante[i] Vitellio, postulantur 'ad supplicium[j] Asiaticus[k]

exercitu, confusis magis quam conscriptis. Concionem habente Vitellio, efflagitantur

NOTÆ

addita, unde veluti monstrum et portentum indecore conflabatur.

Repete quod supra habetur l. XIV. 27. ubi de colonia Antium deducta a Nerone: 'Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur cum tribunis et centurionibus, et suis cujusque ordinis militibus, ut consensu et caritate rempublicam efficerent, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia.'

Sic et hæc militia urbana, magis *numerus*, et cœtus, seu colluvies hominum, quam verus exercitus fuit.

Et utcumque se habeant in castris urbanis, attamen castra legionum labefacta sunt. Igitur per *τὸ castrorum* hic, intellige castra legionum Germanicarum, quæ a Vitellio in urbem transvectæ, non autem *castra urbana*, seu prætoriana, quæ immo, sic aucta robore et numero fuerant.

His adde licentiam, desidiam, et delicias urbis, quibus statim emolliti, fracti, et profligati Germaniciani illi. Quæ causa vincendi Flavianis præcipua fuit, et fuit tum Roma Vitelliano exercitui, quod olim Capua Pœnis et Annibali.

[g] *Castrorum*] Quæ vox indefinite sumi debet.

[h] *Permixtis magis*] Non certe *delecti illi*, quia *sibi quisque* pro libito *militiam sumsere*, et indigni licet, militiæ urbanæ ascripti. Sicque *permixti magis* illi, quam delecti, ut qui neque ordines, neque signa solita, neque duces, neque se invicem noscitarent. Potius numerus fuit et colluvies, quam verus exercitus: sicque *convulsum castrorum* seu legionum decus, bonis amotis, aut ægris, et otio ac mollitia corruptis.

[i] *Concionante*] Nempe apud exercitum.

[j] *Postulantur ad supplicium*] Qua mobilitate ingenii, qua pravitate vulgi? Oderant illi Neronem et adversus eum rebellarant, oblato non semel imperio duci Verginio, et tamen exhorrent Vindicem et duces Galliarum.

Nisi forte Germaniciani illi superbia et atrocitate ingenii, prave æmulabantur Gallos, simulque spernebant; neque voluerant, id eos sibi arrogare, ut, motis armis, eligerent Galbam aut alium in principatum.

Idem odium et fastidium fuit adversus Hispanienses, et alios quoscumque exercitus; et illi sibi unis arrogabant imperium et electionem Imperatoris. Sed statim ab uno Gallicano homine, ab Antonio Primo, imminuetur et contundetur ea superbia, ea audacia, non sine miraculo, fatoque prævalidissimo.

Postulantur ad supplicium] Forte tamen subtracti illi boni duces sævitiæ militum, precibus et auctoritate meliorum. Vel etiam apud amicos, ut in tam populosa urbe, latere potuerunt ad tempus, dum ira illa lascivientium furentiumque militum sensim consideret; si forte a concione aberant illi duces: quod ipsis saluti esse potuit, cum de rabie vulgi et periculo interim admonerentur.

[k] *Asiaticus*] Puto, iste diversus a

et Flavius et Rufinus, Duces Galliarum,[l] quod pro Vindice bellassent.' Nec coërcebat ejusmodi[2] voces Vitellius; super insitam inerti[3] animo ignaviam, conscius, sibi instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia[m] militi largieba-

ad exitium Asiaticus, et Flavius et Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellum intulissent. *Nec cohibebat Vitellius ejusmodi clamorem; præter insitam a natura socordiam, gnarus, sibi imminere largitionis tempus, nec habere*

2 Ms. Corb. *hujusmodi*.—3 Brotierus omisit *inerti*: sic Gronov. et Ryckius, libri scripti et editi; præter Ms. Flor. in quo, *insitam morte animo ignaviam*. Inde tentabat Lipsius, *insitam forte*; Pichena, *insitam inerti*; Bipont. *insitam inerte*.

NOTÆ

Valerio Asiatico, de quo Hist. I. 59. 'Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum ascivit.'

Sic, tali principe imperante, virtutes puniuntur, et flagitia ornantur; quia vindicaverant urbem orbemque, supplicio afficiuntur eximii Galliarum duces. Ex hoc uno facinore æstimari Vitellii principatus possit. En specimen egregii imperatoris! statim etiam et inferias Neroni dabit; sed et ipse orbi imperioque polluto justa persolvet supplicia.

Asiaticus] Asiaticus ille haud dubie diversus ab Asiatico, quem mox in generum elegit Vitellius. Ille Gallus natione, hic Romanus. Nec tamen Asiatico huic nupsisse videtur filia Vitellii: nam mox eam locavit, amplissimaque dote instruxit Vespasianus, non sine specimine pietatis, etiam adversus hostem: et haud dubie alii viro nupsit ipsa, sponte principis.

[l] *Duces Galliarum*] Malo literarum fato intercepta est historia Taciti, ubi de bello Vindicis agebat, sub finem Neronis. His libris nostræ Galliæ decora, et egregios tanti consilii duces auctoresque, ac totius orbis vindices, non sine lætitia et grati animi memoria, velut æternæ virtutis gloriæque Gallicæ summa exempla intueremur, admiraremur.

Hi duces inter viginti millia Gallorum cum Vindice victi sunt prælio, apud Vesontionem, præter spem commisso.

Et hi, ut puto, tum Romæ erant inter auxilia Gallorum pro Vitellio, qui tanta socordia fuit, ut belli socios eximios stolidi vulgi sævitiæ permitteret.

An has etiam inferias, et velut hostias, rursus mactabit Neroni, eo ipso Nerone deterior? ut supra I. 58. 'Sævitiam militum, plerosque ad pœnam exposcentium, sæpius approbat.'

Et hocce libro, abstulit consulatum Pedanio Costæ, quia Verginium incitarat adversus Neronem. En specimen egregii principatus! sed non diu sic ludet fortuna. Et quid hæc sine virtute?

[m] *Conscius sibi instare donativum, &c. omnia alia*] Hunc quoque locum liberare inusta nota possumus. Ait enim hoc: Vitellium, qui pecuniam dare militi non poterat, impunitatem et licentiam omni culpæ dedisse; ut hac saltem blanditia eum retineret: nec aliter sane fit in paupere militia. *Lipsius*.

tur.[n] Liberti Principum,[o] 'conferre[4] [p] pro numero[q] mancipio-

pecuniam, cuncta alia militi concedebat. Liberti procerum jussi contribuere pro

4 Male Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *conferri*. Brotier.

NOTÆ

[n] *Omnia alia militi largiebatur*] Innuere videtur his verbis, damnatos esse et permissos militari sævitiæ optimos fortissimosque *duces Galliarum*, qui, ut puto, vel capti prælio erant apud Vesontionem, vel etiam præsentes aderant, duces popularium suorum: idque odium forte ortum ex discordia legionariorum cum auxiliariis.

Neque, ut puto, jam a prælio Vindicis retenti in custodiis forent duces Galli, præsertim post victoriam Galbæ, nisi summa ejus socordia.

[o] *Liberti principum*] Non muto; et scio multos Romæ, eosque prædivites, priorum principum libertos. Videatur tamen et lectio et rapina proclivior, si libertos *Patrum* substituas: aut de iis, *Principes*, hic capias. *Lipsius.*

Per *principes* hic puto intelligendos primores civitatis: nam libertos principum vocat Tacitus, *libertos Cæsaris*, etiam dum principatus jacet in incerto.

Et si intelligeret hic libertos priorum Cæsarum, certe id aliter explicare debuisset: nihil tamen affirmo, quia Tacito usurpatur vox *principis*, fere tantum de Cæsare seu Imperatore.

Principum] Si priorum *principum* liberti, certe ad ipsum Vitellium spectabat ea res; nam Cæsaribus successerat, et erant omnes illi liberti, Cæsariani, et proprias opes tantum sic exegisse videretur. Et intra paucos res nummaria stetisset. Certe nulli hæredes priorum Cæsarum supererant, ad quos pertineret isti liberti. Ultimus Æneadum, seu Juliorum, Nero.

Puto, potius intelligi debent *procerum liberti*: non ausus Vitellius ipsos proceres lacessere, ipsos in libertis suis oppugnat.

Sic olim Augustus in clade Variana, certum numerum servorum imposuerat primoribus etiam fœminis; ex quibus milites, clade Variana cæsos, suppleret, ad ripam Rheni tuendam. Suet. Aug. 25. 'Ad tutelam ripæ Rheni fluminis, eosque servos adhuc, viris fœminisque pecuniosioribus indictos, ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit,' &c.

Liberti principum] Sunt *liberti* priorum *principum*, seu Cæsarum, qui haud dubie divites et magno numero. Erant illi liberti Caii Cæsaris, Claudii, Neronis, Galbæ, Othonis, &c. Quis enim patres vocet *principes*, sub principe et Cæsare imperante?

Et isti *liberti* patrum, quid opis habuere, comparati cum libertis Cæsarum; qui procuratores fisci provincias totas depeculabantur, ita ut sæpe principe ipso ditiores essent?

Quis regum æquavit opibus Polycletos, Patrobios, Callistos, Narcissos, Helios, Pallantes, et cetera *odiorum* prævalida *nomina?*

Attamen *liberti* patrum procerumque etiam divites. Sed simul ipsos patres offendisset Vitellius, cum ipsi jus in bona libertorum haberent: quod partibus Vitellii nocere potuit.

[p] *Conferre*] Quia scil. instabat donativum.

rum,' ut[5] tributum, jussi. Ipse, sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere:[r] circum[s] gladiatorum ferarumque spectaculis opplere: tanquam in summa abundantia, pecuniæ illudere.

95. Quin et natalem Vitellii diem Cæcina ac Valens, editis tota urbe vicatim[t] gladiatoribus celebravere: ingenti paratu et ante illum diem insolito. Lætum fœdissimo cui-

multitudine servorum, *tanquam vectigal. Ipse sola profundendi ac profligandi opes studio, ædificare stabula aurigis; implere Circum certaminibus gladiatorum et ferarum;* et *velut in maxima opulentia, pecuniam* veluti *per ludum effundere* ac prodigere.

Quin etiam Cæcina ac Valens, exhibitis per compita et *per vicos totius civitatis gladiatorum ludis, diem natalem Vitellii celebrarunt: magno apparatu, et ante illud tempus inaudito. Gratum turpissimo cuique, apud honestos indignationi fuit, quod*

5 Ms. Jes. *et tributum.*

NOTÆ

[q] *Pro numero*] Forte in capita taxati singuli servi libertorum.

[r] *Stabula aurigis exstruere*] Stabulum non solum significat receptaculum equorum et jumentorum, ut vulgo dicitur, sed etiam accipitur pro caupona, et pro hospitio.

Inde *stabularii*, de quibus titulus est apud jurisconsultos, dicti, qui exercent, ut ita dicam, *stabulariam*, et muliones viatoresque excipiunt. Apuleius: 'quod primum ingressus fuerit stabulum, prandio participabo.' Sic *Beroaldus* ad Sueton.

Itaque, puto, hæc *stabula* erant diversoria alendis equis, et etiam forte aurigis, ut ibi aurigando se et equos commode exercerent, ut in Xystis seu porticibus exercebantur gladiatores: et in ea re multas opes absumsit Vitellius.

Sic et grassatus olim Caligula. Sueton. 54. 'Batuebat pugnatoriis armis, aurigabat, exstructo plurifariam circo.' Et infra 55. 'Prasinæ factioni ita addictus et deditus, ut cœnaret in stabulo assidue et maneret,' &c. Nempe in stabulo aurigarum Prasinorum: 'Incitato equo, cujus causa pridie Circenses, ne inquietaretur, viciniæ silentium per milites indicere solebat, præter equile marmoreum, et præsepe eburneum, præterque purpurea tegumenta ac monile e gemmis, domum etiam, et familiam, et supellectilem dedit,' &c.

Cœnabat igitur in stabulo Caligula, manebatque. Ergo fuit illud diversorium et aurigis et ipsis equis, ut scil. ibi et homines et equi alerentur, curarentur, exercerenturque commodius, simul ibi stabulantes. *Stabulare* est manere, divertere, habitare. Virg. 'Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes.'

Stabula aurigis] *Stabula* vocantur diversoria, destinata viris simul et equis: quod patet ex Plin. l. vi. Epist. 19. 'Deforme arbitratus, (ut erat,) honorem petituros, urbem Italiamque, non pro patria, sed pro hospitio aut stabulo, quasi peregrinantes habere.'

[s] *Circum*] Vide l. I. c. 72.

[t] *Vicatim*] Per compita, per vicos singulos, saltem celebriores.

que, apud bonos invidiæ fuit, quod exstructis in campo Martio aris,[u] inferias Neroni fecisset:[1] cæsæ publice victimæ crematæque: facem[2] Augustales[v] subdidere:[3] quod sacerdotium, ut Romulus Tatio Regi,[w] ita Cæsar Tiberius

statutis aris apud campum Martium, justa Neroni persolvisset: mactatæ palam hostiæ et combustæ: ignem Augustæi sodales *subjecere; quos sacerdotes, ut Romulus* olim *Tatio Regi* sodales instituerat, *ita Tiberius Juliæ familiæ dicavit.*

1 Ita bene Lipsius et recentiores. Male Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *jecisset*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *jecissent*. Brotier.—2 Sic bene Mss. Flor. Corb. Agr. et editiones recentiores. Sic quoque volebat Muretus. In Mss. Reg. Harl. Jes. et editionibus veteribus, *faces*. Idem. *Faces* Gronov. et Ryckius; et hic quidem putat, quoniam *aræ* dicuntur *exstructæ*, vulgatum *facem* non solicitandum.—3 Male Mss. Harl. Bodl. *subditæ*; quod librarii ad faces augustales verbum referrent. Eodem errore in Mss.

NOTÆ

[u] *Exstructis in campo Martio aris*] Scriptor incertus apud Suidam in voce Βιτέλλιος, hanc rem sic narrat: 'Et cadaver Neronis, in cavo quodam et obscuro tumulo jacens, honoravit.' *Lipsius.*

Sic Suet. Vitel. II. 'Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ Reip. eligeret, medio Martio campo, adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit.'

[v] *Facem Augustales*] Tac. Ann. I. 'Idem annus novas ceremonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam Titus Tatius, retinendis Sabinorum sacris, sodales Titios instituerat:' ubi videmus a Tacito illud tribui Tatio, quod hic Romulo ascribit. *Savilius.*

Augustales] Ideo forte *Augustales subdidere* ignem, quia Nero Cæsar, et ascitus in Juliam gentem erat, cui genti sacerdotium illud sacraverat Tiberius.

[w] *Ut Romulus Tatio Regi*] Jam id elucidavimus ad locum Ann. I. Addemus hic fuisse institutos istiusmodi sodales a Tatio Rege, sed postea fuisse confirmatos et velut in perpetuum consecratos a Romulo Rege, post mortem Tatii in ejus honorem.

Ipsum enim, postquam decessisset, Romulus sic honoravit, pro more principum, qui, quos e medio sustulere, tum maxime celebrant honoribus.

Sic Nero matrem occisam, sic Antonius Getam fratrem trucidatum ornavit: 'Sit Divus, dum non vivus.' De Ner. Tacit. Ann. XIV. 3. 'Additurum principem defunctæ templum, et aras et cetera, ostentandæ pietatis.'

Fuerant illi sodales instituti retinendis Sabinorum sacris, vivo Tatio; sed Romulus eos, novo ritu, postea Tatio Regi consecravit, novoque decore auxit stabilivitque in perpetuum. Sic vindico Tacitum a Tacito: sibi enim ipse oppositus videtur.

Romulus Tatio Regi] Forte duplex fuit historicorum sententia de hoc sacerdotio Tatii: nempe, ita ut alii scripsissent, Tatium regem, dum viveret, instituisse hos sacerdotes; alii, Romulum Tatio Regi mortuo id sacerdotium dicasse: quam utramque sententiam secutus est Tacitus diversis scriptis temporibusque.

Et si comparatio justa sit, possit dici, quod quemadmodum instituit Tiberius sacerdotes *Augustales* Juliæ genti, seu Augusto, post mortem Au-

Juliæ genti sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii, Asiaticus,[x] Polycletos, Patrobios[y] et vetera odiorum nomina[z] æquabat. Nemo in illa aula probitate aut[4] industria certavit: unum ad potentiam iter,

Nondum quatuor menses a victoria elapsi erant, *et* jam *Asiaticus libertus Vitellii, opibus adæquabat Polycletos, Patrobios, et prisca invidiæ* publicæ *prodigia. Nemo in illo comitatu, ingenio aut bonis artibus contendit: una ad auctoritatem via lau-*

Corb. et Agr. *facem augustalem.* Brotier.—4 Budens. *et ind.*—5 Sic optime

NOTÆ

gusti, ita et Romulum, sacrasse sacerdotes Tatio, post mortem illius, vel saltem ritum firmasse, innovasse, atque adauxisse. Ut puto, idem dicere voluit Tacitus utroque loco. Nam et eandem comparationem affert, sodalium Augustalium, etiam I. 54. Forte illi sodales instituti primo retinendis Sabinorum sacris; sed hos mox Tatio Regi sacravit Romulus, quasi majori decore, ut sic Sabinos deliniret.

[x] *Asiaticus*] Possit de hoc Asiatico dici quod Plin. l. VII. Epist. 29. de Pallante, ubi de ejus monumenti titulo, via Tiburtina: 'Maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica et inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes abjicerentur; quod denique ille furcifer, et recipere ausus est et recusare, atque etiam, ut moderationis exemplum posteris prodere. Sed quid indignor? ridere satius, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitatis perveniunt, ut rideantur.'

[y] *Polycletos, Patrobios*] Hi liberti Neroniani opulentissimi paratu, comitatu, et opibus, ipsis regibus præcellebant. Sic Ann. XIV. 39. 'Igitur ad spectandum Britanniæ statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quominus ingenti agmine, Italiæ Galliæque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet.'

[z] *Vetera odiorum nomina*] Divitias scilicet, quas congesserat. *Pichena.*

Æquabat veteres libertos odio publico celebres, potentia, gratia, auctoritate, opibus; immo et malis artibus ac flagitiis.

Nomina] Sic famosos illos libertos vocat. *Odiorum nomina* vocat fœda illa propudia, ut, qui ex odio publico famosi essent.

Sic Florus duces Socialis belli *prodigia* appellat, l. III. c. 18. 'Cum omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum sub suis quisque signis haberent municipalia illa prodigia; Popedius, Marsos,' &c.

Nomina] Non divitias præcise, ut vult Pichena, sed gratiosos libertos priorum Cæsarum, Callistos, scil. Pallantas, Narcissos, Patrobios, et similia fortunæ jocantis prodigia. Sic alibi Tac. 'Et cetera equitum prævalida nomina.'

Nomina] Opum odiorumque prodigia liberti illi principum, maxime sub Claudio et Nerone. Nam inaudita illa prævalida nomina sub Tiberio et Caio, qui certe mali erant, nondum tamen ignavi, aut socordes, nec *infra servorum ingenia.*

prodigis epulis et sumtu ganeaque[5] [a] satiare inexplebiles Vitellii libidines.[b] Ipse abunde ratus, si præsentibus frueretur,

tissimis ac profusis conviviis, et luxu saginaque explere insatiabiles Vitellii cupidines. Ipse satis sibi *superque* esse *arbitratus, si præsentibus gauderet, nec ulterius* in fu-

emendavit Palmerius, quem Pichena et recentiores omnes sunt secuti. Corrupte in Mss. Reg. Corb. et editione principe, *sumtu galanæ aquæ*. In Mss. Harl. Jes. et Puteolanus, *sumtu Caianæ aquæ*. Ms. Flor. *sumtu gaianeaque*. Tentabat Lipsius, *sumtu saginaque*. Franciscus Malherbe apud Gevartium, Elect. III. 3. *sumtu ganeæ aleæque*. Brotier. Ryckii Ms. habet *et sumtu luxuriaque*.

NOTÆ

[a] *Sumtu ganeaque*] Lipsius aptissime ad sensum restituit, *et sumtu saginaque*. Palmerius autem verius, et ad literam propius, *et sumtu ganeaque;* quam lectionem Flor. non parum juvat. Habet enim, *et sumtu Gaianeaque:* sic Ann. l. III. ‘ventris, ganeæ paratus:’ et l. IV. ‘inter ganeam ac stupra.’ *Pichena.*

Sic Suet. Vitell. 13. ‘Epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in jentacula et prandia et cœnas comissationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alii, eadem die,’ &c.

Sumtu ganeaque] Similes helluones describit Athen. l. 8. ‘Chrysippum, o amici viri, Stoicorum ducem ac principem, ego mehercle in multis admiror, ob id tamen impensius laudo, quod famosum suis de opsoniis scriptis Archestratum in eodem loco ac numero semper collocavit cum Philenide, cui turpissimum de venereis opus ascribunt,’ &c.

Et de Diocle helluone insigni: ‘Idem cum alienati agri pretium in coëmendis opsoniis dissipasset, ferventem piscem mandens, exustum sibi οὐρανὸν querebatur. Id tibi reliquum est, inquit Theocritus, mare ut ebibas: sic maxima tria e conspectu sustuleris.’ Sic cœlum solumque salumque vorasset ingens ille helluo. Non ebibebat mare *Vitellius*, sed vorabat. ‘Accipe, dixit, Privatis majora focis .... Et tua servatum consume in sæcula rhombum.’ Juven.

[b] *Inexplebiles Vitellii libidines*] De Patina Vitellii sic Plin. l. XXXV. ‘Atque ut luxu quoque auctoritas contingat figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia; una erat murenarum, altera luporum, tertia mixonis piscis, inclinatis jam scilicet moribus. Nam nos, cum unam Æsopi tragœdiarum histrionis in natura avium diceremus, sestertiis sexcentis stetisse, non dubito indignatos legentes. At, hercules, Vitellius in principatu suo cc. sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis iis ædificata erat, quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quam murrhina. Propter hanc Mucianus, altero consulatu suo, in conquestione exprobravit patinarum paludes Vitellio, memoria non illa fœdiore, cujus veneno, Asprenati reo Cassius Severus accusator objiciebat, interiisse centum triginta convivas.’ 200. sestertia, sunt nostro more 3000. coronati. Sed quonam modo fieri potuerit, ut patina fictilis tanti constiterit, inire rationem nequeo. Nec ipse Plinius hoc significare vide-

nec in longius consultans, novies millies sestertium,[c] paucissimis mensibus, intervertisse creditur. Magna et misera[d] civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos,[e] varia et pudenda sorte

turum *prospiciens, existimatur profligasse intra paucos menses novies millies sestertium*, seu duos et viginti milliones et insuper quingenta millia coronatorum. *Magna et miserabilis Roma, quæ intra unum annum Othonem et Vitellium tulerat, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, diversa et inhonesta sorte agitabat; donec*

NOTÆ

tur, cum prius dixerit, Æsopi patinam sexcentis sestertiis stetisse.

Patinam enim pro ferculo posuisse, notum est ex loco l. x. quem explicant de centum aviculis, humano sermone canoris, senis millibus emtis.

Sed rursus, si Plinius de ferculo intellexit, quonam pacto non ineptus ille erit, qui post sexcenta sestertia, ducenta sestertia dixit? cum majus aliquid et mirabilius dicere vellet.

Igitur hoc in dubio, reperitur in vetere exemplari *decies sestertium*. Sicque addit Æsopi patinæ 400. sestertia. 600. sestertia sunt 15,000. coronati, ac *decies* sestertium, sunt 25,000. coronati: et ea summa patina hæc seu ferculum Vitellii constiterit.

[c] *Novies millies sestertium*] Sunt duo et viginti milliones coronatorum, et insuper dimidius millio etiam coronatorum, seu 67,500,000. libræ.

Novies millies sestertium] Sidonius in Panegyrico ad Majorianum abire ab hac summa videtur, ubi vitia singulorum principum recensens, de isto ait: 'Post quina Vitelli Millia, famoso ventris donata barathro.' Valde, inquam, abit, si de tota ejus sagina et luxu accipis: quod non debes; sed magis de singularibus epulis, et quod tantum in paucis aliquot cœnis.

Xiphilinus quidem ex Dione conscripsit: 'in paucis diebus centum myriades absumsisse in cœnam:' quæ sunt Latine *quadragies HS.*: nobis *centum millia* Philippicorum.

Tale et Suetonius indicat, cum 'singulos apparatus dominis, sive convivatoribus, constitisse non minus quadringenis HS.' asserit: id est, *decies mille* Philippicis: sed observa, *singulos*.

Sidonius igitur in singulis illis millibus, dum *quina ea* numerat, intelligit *millena* HS.; neutro, (ut cum Grammaticis dicam,) genere: atque ita juste efficit *quinquagies* HS. sive *centum viginti quinque millia* Philippicum, prope ad Xiphilinum. Quod si in eo, pro more et communi sermone, *quina millia* duntaxat capias, id est, *quina* HS. quantulum sint? *centum viginti quinque Philippæi*: ridiculum. *Lipsius.*

Novies millies] Id est, ex regulis, quas præstruximus, septem milliones, semel et tricies mille, ducentas et quinquaginta libras sterlingas. *Savil.*

[d] *Magna et misera*] Ut magna opibus, ita et magna cladibus civitas; nec fere dici queat, an major Roma, an miserior fuerit.

[e] *Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos*] Hæc quatuor *odiorum nomina*. Viguere sub Galba Vinius et Icelus; sub Vitellio Fabius Valens et Asiaticus libertus. Neque enim sub Othone præpolluisse ullum libertum aut amicum memini; ut qui adversos Galbæ rumores præcipue declinaret.

Fabios] Fabium Valentem prædo-

agebat; donec successere Mucianus et Marcellus,[f] et magis alii homines, quam alii mores.

96. Prima Vitellio 'tertiæ legionis defectio' nuntiatur, missis ab Aponio[g] Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans[h] re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius[1] interpretabantur: 'unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem.' In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, Prætorianos nuper exauctoratos insectatus, 'a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum[i] civilis belli metum,' asseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus, qui sermones populi coërcerent: id præcipuum alimentum famæ erat.[j]

97. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispa-

subsecuti Mucianus et Marcellus, et magis alii homines, quam alia ingenia.

Primum nuntiatur Vitellio, tertiam legionem rebellasse, *scriptis literis ab Aponio Saturnino, priusquam ille etiam Vespasiani partibus accederet. Sed neque Aponius omnia, ut exterritus repentino casu, renuntiarat, et amici assentantes mitius accipiebant*, eam *esse* discordiam unius legionis, reliquum militem in obsequio perstare. *In hanc sententiam ipse Vitellius apud milites locutus, in prætorianos nuper sacramento solutos invectus* est, a quibus vanos rumores differri *affirmabat*, nec ullam civilium armorum *instare* formidinem, *dissimulato nomine Vespasiani, et sparsis per civitatem militibus, qui rumores plebis cohiberent: quod maxime fovit auxitque rumores.*

Copias tamen evocavit e Germania Britanniaque et Hispaniis, lente, et angustias

1 Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. et editiones veteres, *nullius interpr.* Mss. Flor. et Agr. *melius*. Inde Rhenanus et recentiores fecere, *mollius.*

NOTÆ

nibus aggregat, non Cæcinam; quia isti plus ambitionis quam avaritiæ inerat.

[f] *Marcellus*] Eprius Marcellus oratoria laude celebris, Neronianæ in Thraseam et alios crudelitatis instrumentum, et omnibus, sub quibus vixit, principibus carus; utpote qui ipsorum actionibus lenocinium faciebat. Vide Tacit. Hist. II. et IV. *Savil.*

[g] *Ab Aponio*] Qui Mœsiæ rector, seu legatus consularis.

[h] *Ut trepidans*] Ut in metu subito *cuncta* non exacte perscripserat Aponius.

[i] *Nec ullum*] Vertunt: Nec affirmabat ullum esse civilis belli metum: male.

[j] *Id præcipuum alimentum famæ erat*] Liv. 44. 'Et primo supprimere in occulto famam ejus rei est conatus... et quo quæque accuratius curantur, eo facilius loquacitate regiorum ministrorum emanant.'

niis excivit, segniter, et necessitatem dissimulans. Perinde Legati provinciæque cunctabantur: Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vectius[1] Bolanus, nunquam satis quieta Britannia: et uterque ambigui.[k] Neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi Consulari:[l] trium legionum[m] Legati, pares jure, et, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque,[n] delectæ a Clodio Macro,[o] mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepere:[2] simul cetera juventus dabat impigre nomina: quippe integrum illic[p] ac favorabilem Proconsula-

rerum occultans. Eodem modo legati et provinciæ dubitabant, aut segniter agebant: Hordeonius Flaccus, infestis jam Batavis, solicitus proprio bello; Vectius Bolanus, nunquam satis pacata Britannia: et ambo dubiæ fidei. Neque festinabatur ex Hispaniis, nullo tum ibi præsidente legato *consulari. Legati trium legionum, æquales auctoritate, et, secundis Vitellii rebus, certatim æmulaturi fidem, perinde improsperam illius fortunam spernebant. In Africa legio et cohortes, quas conscripserat Clodius Macer, et* quas *dein Galba exauctoraverat, resumsere bellum, jubente Vitellio: etiam reliqui juvenes strenue profitebantur; namque Vitellius illic*

1 *Vettius* semper Brot. et Ryckius.—2 Sic bene Jac. Gronovius e Ms. Flor. In Mss. Harl. Jes. *capere.* In Mss. Reg. Corb. et veteribus editioni-

NOTÆ

[k] *Ambigui*] Ambigua fide, incerti quas potius partes tuerentur.

[l] *Consulari*] Amoto scil. Cluvio Rufo.

[m] *Trium legionum*] Primæ adjutricis, decimæ, et sextæ.

[n] *Cohortesque*] Forte delectus ille Clodii Macri refertur tantum ad *cohortes*, non ad legionem. Nam in Africa *legio* fuit vetus præsidium. Nec relinqueretur Africa sine legione, aut legionibus. Nec forte statim *legionem* conscripsisset Macer, quo manifesta rebellio fuisset, et veluti publica; quod novis cœptis periculosum.

Et certe Valerius Festus *legatus*: et cujus rei legatus, nisi *legionis?* non enim aliter dici *legatus* potuit. Ergo *legio in Africa* fuit, neque dimissa erat, nisi forte etiam aliqua ibi esset legio alia, et diversa ab ista; quod non puto.

Nam cum ibi de statu animorum ac copiarum agat Tacitus, debuit mentionem facere etiam aliarum legionum aut copiarum Africæ, si quæ adessent; ut supra de Hispania: 'trium legionum legati, pares jure,' &c.

[o] *Clodio Macro*] Hunc occiderat Galba, et simul dimiserat copias ab eo conscriptas.

[p] *Integrum illic*] De Vitellio eadem Sueton. in vita ejus cap. 51. at de Vespasiano mutat, et 'Africam integerrime,' inquit, 'nec sine magna dignatione administravit:' qui concilientur non video. *Lipsius.*

Integrum] Justum, nullis flagitiis, nulla libidine, non sævitia aut avari-

tum Vitellius,[q] famosum[r] invisumque, Vespasianus egerat: perinde[3] socii de Imperio utriusque conjectabant: sed experimentum contra fuit.[s]

98. Ac primo Valerius Festus, Legatus,[t] studia provincialium cum fide juvit: mox nutabat, palam epistolis edictisque[u] Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum, fovens, et hæc illave defensurus, prout invaluissent.[v] Deprehensi cum

gesserat *proconsulatum incorruptum, justum, ac popularem; et Vespasianus infamem invidiosumque egerat: et similiter socii principatum utriusque*, qualis futurus esset, *interpretabantur: sed* mox *contrarium experimento* comprobatum *est*.

Atque initio Valerius Festus, legatus, favorem sociorum fideliter adjuvit: mox dubitabat, publice literis diplomatisque Vitellium celebrans, secretis nuntiis Vespasiano favens, et has aut illas partes protecturus, prout præpolluissent. Intercepti

bus, *capere*. Brotier.—3 Ita Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *proinde*.

NOTÆ

tia temeratum. Ibi dissident aperte auctores: quid mirum? Et frustra conciliare eos volunt, qui si viverent et scriberent, adhuc dissentire vellent. Sic sunt ingenia mortalium.

[q] *Proconsulatum Vitellius*] Teste Sueton. Vitell. 5. Proconsulatum Africæ administravit, et 'in (illa) provincia singularem innocentiam præstitit, biennio continuato, cum succedenti fratri legatus substitutus esset.' Quemadmodum ipsi frater in consulatu successerat, ita et ipsi in proconsulatu Africæ successit. Asiam enim et Africam sorte obtinebant, eodem ordine quo consulatum habuerant.

Itaque Vitellius, succedenti sibi fratri in administratione Africæ, legatus esse voluit, exemplo olim Scipionum: hinc per biennium mansit in Africa.

Hinc favor provincialium in Vitellium, cum e contra odio haberent Vespasianum, puto, ob avaritiam. Nam Adrumeti rapis lapidatus est, non sine probro et dedecore.

[r] *Famosum*] Avaritia infamatum.

[s] *Experimentum contra fuit*] Nam Vitellius prosperis et summa fortuna corruptus est: Vespasianus vero melior factus, et primus principum, tanto fortunæ splendore non occæcatus, immo prudentiam et bonas artes cum imperio auxit.

[t] *Legatus*] Legatus, qui diversus a proconsule: proconsul præerat provinciæ; *legatus*, legioni et cohortibus. Hic ipse est, qui infra lib. IV. 49. interficit Pisonem Africæ proconsulem.

[u] *Edictisque*] Quæ scil. edicta *Vespasiani* publice proponerent, tanquam principis; quibus cives sociosque admoneret, aut etiam imperaret quæ agi vellet, præmiis incitaret promissisque, increparet Vitellium, et Vitellii duces exterreret.

[v] *Prout invaluissent*] Non male, *prout ii valuissent*. Temporum enim hominem describit, qui, nunc in suspenso, inclinaturus erat ad partes valentioris. Multi ejusmodi vulpiones, præsertim per bella civica. Ta-

literis edictisque Vespasiani, per Rhætiam et Gallias, militum et Centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu[1] occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde[2] Pannonicæ Alpes,[w] præsidiis insessæ, nuntios retinebant: mare quoque Etesiarum[x] flatu[3] in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

cum epistolis edictisque Vespasiani milites et centuriones nonnulli per Rhætiam et Gallias, ad Vitellium tracti, occiduntur: plures latuere, opera amicorum, aut suomet ingenio obtecti. Sic paratus Vitellii comperti, Vespasiani cœpta incognita: primum stupiditate Vitellii; insuper Alpes Pannonicæ copiis firmatæ, nuntios cohibebant: etiam pelagus, spirantibus Etesiis, favorabile navigantibus ad Orientem, hinc venientibus *contrarium erat.*

1 Sic bene Mss. Flor. Agr. Ferrettus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et editionibus veteribus, *suomet statu*. Brotier.—2 *Dein* Gronovius. —3 Sic optime, ex Rhenani conjectura, J. F. Gronovius et recentiores. Corrupte Ms. Flor. *etesi flabra aquilonis arcum flatu*. In Mss. Vatic. Farnes. Reg. Corb. et editione principe, *et Blasi flabra Aquilonis harum flatu*. Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *etesiæ flabant. harum flatu*. Ms. Jes. *horum*. Brotier.

NOTÆ

lis Rex Juliates Ann. XII. qui 'societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzem, per occulta et magis fida, inclinabat.' Et depingit in uno Claudianus: 'Libravit geminas, eventu judice, vires; Ad rerum momenta cliens; seseque daturus Victori.' *Lipsius*.

[w] *Pannonicæ Alpes*] Mela l. II. scribit, Alpes ab ipsis littoribus longe lateque diffusas, primo ad septentrionem magno gradu excurrere; at ubi Germaniam attigerunt, verso impetu, in Orientem abire, et in Thraciam usque penetrare: cujus opinioni astipulatur hoc loco Tacitus, et in principio seq. libri.

Et Rufus Sextus in Epitome ad Valentinianum Augustum: 'Accesserunt Romanæ urbi Alpes maritimæ, Alpes Cottiæ, Rhæticæ, Noricæ, Pannonicæ.' Tametsi, Plin. III. 19. Alpes in Istriam usque extendat; et Paulus Jovius *Carnicas* Alpes vocat, a Carnis accolis, quos vulgo *Cranos* appellant, literis mutatis. *Lupanus*.

Pannonicæ] Sic nempe, ne rebellio Pannonici aut Mœsici exercitus in urbem renuntiaretur.

Pannonicæ Alpes] Videntur fuisse in Latobicis populis Pannoniæ regionis, et in Histria provincia Italiæ. Hodie pars montium *della Vena*, in Istria et Carniola provinciis circuli Austriæ et Status Veneti. *Tillemonius*.

[x] *Etesiarum*] Cæsar. belli civil. l. III. 'Ipse enim necessario Etesiis tenebatur, qui Alexandria navigantibus sunt adversissimi venti.'

Etesiæ ex sententia Aristotelis 2. Meteor. et Theophrasti de Ventis, 'Boreales sunt venti, qui spirant post hybernum solstitium, et ortum Caniculæ.' At Caniculæ ortus, si Plinium sequimur, incidit in decimum octa-

99. Tandem, irruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam et Valentem expedire[1] ad bellum[y] jubet. Præmissus Cæcina: Valentem, e gravi corporis morbo tum[z] primum assurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia[a] proficiscentis ex urbe Germanici exercitus spe-

Denique irrumpente hoste, sævis ac violentis undique nuntiis perculsus, jubet accingi ad bellum Cæcinam Valentemque: præire jussus Cæcina: at *infirmitas retinebat Valentem ex gravi ægritudine corporis tum primum convalescentem. Longe alia facies agminis Germanici e civitate egredientis: non robur corporum, non ala-*

1 Sic bene Acidal. ut Hist. I. 10. 88. Recepere et Bipont. pro vulgari *expediri*. Oberl. *Expediri* habent Ryckius, Gronov. Brotier. et Homer.—

NOTÆ

vum Julii, 'et post biduum exactum,' ait ille, 'Etesiæ diebus quadraginta perflant, nec ulli ventorum magis stati sunt.'

Ita ut Etesiæ spirare inciperent ordinarie a vigesimo Julii, atque expirarent in fine Augusti.

Solstitium autem æstivum cum viginti quinque dies antecedat ortum Caniculæ, ut statuit Olympiodorus in 2. Meteor. tum vigesimo quarto Junii die exoriri debuit ex justo calculo. A quo die cum enormis esset anni Juliani longitudo, nostro tempore solstitium anticipatum est undecim aut duodecim diebus, retractumque in Junii duodecimum aut decimum tertium.

Jam vero Etesiarum flatus, adeuntibus Ægyptum et Orientem secundos esse, redeuntibus adversos, præter regionis situm, argumento etiam fuerit, quod Thales, et Philosophorum alii (ut narrat Diodorus Biblioth. l. I.) putaverunt Nilum, incrementi sui causam habere ex Etesiarum flatu, 'qui cum fluvii ostiis contrarii spirent, aquas in mare exonerari prohibent.' *Savilius.*

Etesiarum flatu] Nempe rebellavit Oriens, et haud dubie Mœsicus exercitus, circa initium Julii mensis; quo fere tempore spirant Etesiæ, nempe a Canis exortu usque ad occasum, et ultra, per quadraginta dies.

Etesiarum] Etesiæ venti flant ab Occidente. Hodie Oceani nautæ vocant *Ouest, quart au Nord-Ouest*, et a nautis maris Mediterranei dicuntur *Quarta de Ponente verso Maestro*, teste Brietio. *Tillemon.*

[y] *Expediri ad bellum*] An non elegantius, *expedire?* Ut ad finem l. I. 'Multos e magistratibus, magnam consularium partem Otho, non participes, aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet.' *Acidalius.*

Melius *expediri*, id est, parari: at loco allato ex l. I. *expedire*, id est, ad bellum exire, proficisci: et nonnihi discriminis esse videtur. Recte *expedire*, cum dicitur absolute et sine addito: at cum dicit, *ad bellum*, tum melius sit, *expediri ad bellum*.

[a] *Longe alia*] Longe alia species exercitus egredientis, ab illa specie et pompa qua ante ingressus urbem erat.

cies: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum et rarum[a] agmen, fluxa[3] arma, segnes equi: impatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promtior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus,[b] torpor recens,[c] nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditantis[4] infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini[d] consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro[e] sermonum Rubrio Gallo, 'rata apud Vespasianum fore pacta[f] transitionis.' Simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur,[g] 'ut impar apud[5] Vitellium, gratiam[h] viresque[6] apud novum Principem pararet.'

critas animorum: tardum et infrequens agmen, et arma labentia, tardi equi: miles *insolens caloris, pulveris, tempestatum: et quantum miles torpebat ad toleranda* belli *munia, tanto ad seditiones pronior* erat. *His adjungebatur prisca Cæcinæ vanitas, novus languor,* ut qui *nimiis fortunæ delinimentis corruptus in luxuriam; seu proditionem molienti, imminuere militum ferociam, inter dolos erat. Multi existimavere, labefactam Cæcinæ fidem, monitis Flavii Sabini, internuntio colloquiorum Rubrio Gallo,* ratas fore conditiones defectionis apud Vespasianum. *Etiam animo recurrebant inimicitiæ et iræ adversus Fabium Valentem,* quibus incitabatur, ut *ipse* inferior *gratia* apud Vitellium, favorem potentiamque *sibi* provideret apud novum imperatorem.

2 Ms. Corb. *tunc prim.*—3 Perperam Lipsius, *et fluxa arma. Et* abest a Mss. et veteribus recentioribusque editionibus. *Brotier.*—4 Mendose Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. et editiones veteres, *meditatio.* Emendavit Jac. Gronovius, *meditato,* quod Brotiero placet. Emendaverat Rhenanus, *meditanti,* quod recipiunt Ryckius et Gronov. In Ms. Agr. *meditantis;* et sic Bipont.—5 Quædam Edd. *ad Vitel.*—6 Hæc, *gratiam viresque,* perperam omissa in Ms. Reg. et editione principe. *Brotier.*

NOTÆ

[a] *Rarum*] Infrequens, nec densum aut confertum agmen; laxi ordines, &c.

[b] *Ambitio vetus*] Nempe insita illi a natura, quam hauserat a teneris, et quæ ante dein et post bellum increverat: vanitatis eum arguebat Valens.

Ambitio vetus] Qua pridem rebellandi consilium animo agitabat.

[c] *Torpor recens*] Qui nempe ultro ex luxu ac deliciis urbanis, seu ex nimia fortunæ indulgentia oriebatur; seu ex scelere ac dolo; quo nempe sic *infringere exercitus virtutem* cupiebat.

[d] *Flavii Sabini*] Qui Vespasiani frater et præfectus urbis. *Savilius.*

[e] *Ministro*] Internuntio.

[f] *Pacta*] Quæ nempe inita essent cum Flavio fratre Vespasiani.

[g] *Admonebatur*] Magis forte a se ipso, quam ab aliis. Jam Cæcina prodiderat Galbam et Othonem; si se occasio dederit, etiam Vitellium proditurus; dein et Vespasianum,

100. Cæcina complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit: mox vexilla quartæ, decimæ[1] [i] et sextædecimæ[2] legionum;

Cæcina osculo Vitellii, multo cum decore dimissus, præmisit partem equitum ad invadendam Cremonam: dein vexillarii legionis quartædecimæ et sextædecimæ;

1 Bene quidem Puteolanus et recentiores, *vexillarii.* Corrupte autem Ms. Reg. et editio princeps, *vexilla in.* At mendose libri omnes, *quartædecimæ.* [Servat tamen Brotierus, ut Gronov. et Ryck.] Nam *quartadecima* legio non pro Vitellio, sed pro Othone ferociter stetit; ideoque in Britanniam missa: et a Flavianarum partium ducibus scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos literæ, Tacit. Hist. II. 66. et 86. Legio, de qua hic agitur, fuit Vitelliana; ac proinde una e Germanicis legionibus. Quænam autem fuerit illa legio, incertum. Eruditus Savilius emendat, *quintædecimæ.* Mercerus, *quartæ.* Probabiliter uterque, quod utraque legio pro Vitellii partibus stabat. Mercero tamen potius assentior. Hic enim in Ms. Corb. XIIII. sicut mox infra XII. et XX. pro *duoetvicesima.* Utroque in loco redundat numerus X. *Brotierus.* Ms. Flor. *vexilla in quatuordecim* XIII. *legionum.* Sicque et ed. pr. unde J. Gron. corrigit *vexilla tertiæ, quartæ decimæ et s. legionum:* tertiam latuisse in præpositione *in*, et terminatione in *vexillarii:* sed ita tamen non eximitur scrupulus, de quartadecima, quæ fuit Othoniana. Ms. Guelf. pro XVI. habet XVIII. *Ernest.* Bip. e Flor. eruunt hanc: *vexilla quartæ, decimæ et sextædecimæ leg.* scil. sub *in* latere putant IV., quod notarius interpolando expresserit per *quatuor*, et sub XIII. latere XVI. quod in vulgata extat. Bud. habet *vexilla in* XIIII. *et* XVIII. *leg.* Hanc XVIII. legionem non admiserit Broterius, qui Variana clade periisse, neque deinceps memorari amplius docet, unde et apud nostrum H. I. 18. et 55. et IV. 24. *duo et vicesimam* reponit. Ast, pace viri docti dictum sit, *duodevicesima* restituta videtur postea. Saltem apud Grut. p. 1096. 6. *C. Marius Centurio leg.* XVIII. *a Trajano donis donatus occurrit*, et H. I. 55. *duodevicesimam* omnino admittendam evincit Pichena. In loco nostro XVI. omnino præferenda, quippe in vulgata totidem literis expressa legitur. Scrupulum de *quartadecima* bene forsan solvunt Bip. sed sub *in* vel terminatione *rii* latere III. potius arbitrarer, ni c. 96. a Vitellio defecisse narraretur. Itaque, dum quid melius, in Bip. emendatione acquiesco. *Oberl.*—2 Ita Puteolanus et recentiores. Pessime Mss. Reg. Corb. XIII. Editio princeps, *tredecim.* Mss. Harl. Bodl. Jes. XVIII. *Brotier.*

NOTÆ

innata levitate, et semper venali fide; ideoque postea occisus est a Tito Cæsare, ob conspirationem.

h *Gratiam*] *Gratiam apud novum* vacuumque *principem* sibi compararet.

i *Vexilla quartæ, decimæ*] Libri scripti, *vexilla* XIIII. et XIII. *legionum.* Sed verius est, XV. aut quod Mercero placet, *Quartæ:* nam de Britannicis mox sequitur, inter quas hæc XIV. fuit.

Ceterum semel sciendum est, duplicia *vexilla* videri illo ævo fuisse. Prius, e veteranis, qui stipendiis peractis, id est, vigesimo militiæ anno absoluto, sub vexillis habebantur, donec præmium et emerita acciperent: de quibus Annal. I. et alibi dixit.

Alterum ex electione, in necessitate aliqua aut bello; cum ipsæ legiones et aquilæ in castris aut provinciis relinquebantur, certa manu decerpta, qui sub vexillo mitteban-

NOTÆ

tur. Hi tales, *vexillarii*, et e tali legione dicuntur. *Lipsius.*

Lipsius in libris esse testatur: *vexilla* XIIII. et XIII. e quis legerim, *vexilla quartæ et sextædecimæ.* Quæris, quare quintam, et quintamdecimam omiserit, quæ mox in acie? nec habeo, quod dicam: nisi aut hic etiam inter notas eæ reponendæ: aut eæ relictæ in Italia fuerant, non ductæ in urbem usque, dein in itinere junctæ Cæcinæ. *Mercerus.*

Quartædecimæ] Lege, *quintædecimæ:* nam legio quartadecima infensa Vitellio, et remissa in Britanniam fuerat, etiam octo cohortes Batavorum auxilia quartædecimæ legionis remissæ in Germaniam, ita ut nihil superesset in urbe aut in Italia quartædecimæ legionis.

Nec aliæ ibi legiones aut vexilla, quam quæ adducta fuerant a Fabio, Cæcina, et Vitellio; nempe octo legiones ex Germania, et tres ex Britannia, in quibus tantum quatuor aquilæ; cetera vexilla erant.

Et certe undecim legiones affuere prælio Cremonensi; ubi essent aliæ duæ legiones, aut unde venerint, silet Tacitus: forte illas hic omnes recensuerat Tacitus, sed ex notis numeralibus male exscriptis, aut perperam intellectis, nata confusio; ita ut quilibet numerus jam non constet.

Et certe omnes omnino legiones, seu vexilla Germanica, nunc secum trahere videtur Cæcina; nam etiam Fabius Valens statim mandat, ut expectet illum exercitus, cui præfuerat.

Nec putes, ibi meruisse seorsim *vexillarios* quartædecimæ legionis. Nam infestior et ferocior illa legio, quam ut retineri ulla ejus pars in Italia debuerit.

Et certe statim jussu Vitellii procul amandata illa legio; verum, et ipsi custodes adhibiti Batavi, non minus feroces, ut eam observarent et in officio continerent.

Quartædecimæ] De Vexillariis *quartædecimæ* legionis falsum videtur. Nam illi haud dubie restituti suæ legioni, posito ubique bello; præsertim, cum pauci essent. Nam quingentos armatos forte non excedebant, et post cladem adhuc pauciores fuere; quippe prælio Bedriacensi profligati erant.

Et *interfuit pacis,* non spargi pluribus locis infestos et feroces hostes partium, et præcipue, in urbe non haberi. An Vitellius inter victores traxisset in urbem ferocissimos hostium quartadecimanos? an in pompa, quasi triumphantes, invecti, qui rebellionem cogitabant, et passim hostilia loquebantur? nam si verus hic locus, trahuntur ex urbe ad bellum. Potius redditi illi suis signis quartadecimanis, et simul amandati in alium orbem, in Britanniam. Nec alibi jam mentio ipsorum, quasi separati a legione mererent. Nec certe sic delecti aut sejuncti vexillarii a legionibus, nisi instante necessitate belli, aut præliorum. At post Bedriacense prælium et victoriam Vitellii, jam posita ubique arma, et distractæ modeste partes erant. Nec fuerint avecti hostes in urbem; immo et extra Italiam omnes amoti.

Quod spectat ad vexilla, seu legiones Germanicas, clare evinci potest, omnes omnino advectas esse in urbem, ut scil. late terrorem inferret Vitellius reliquis Othonianarum partium fautoribus, et aliis, qui res novas moliri vellent toto orbe. Et certe veluti captam urbem, et triumphantium ritu, ingredi voluit, cui pompæ necessaria fuit præsentia legionum.

Et licet in introitu Vitellii spectentur tantum *quatuor vexilla* per frontem et circa aquilas, attamen haud

dein quinta et duoetvicesima[3] [j] secutæ: postremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica incessere, cum vexillariis trium[4] Britannicarum legionum et electis auxiliis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, 'ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Cæcina convenisse:' qui præsens, eoque validior, 'immutatum id consilium' finxit, 'ut ingruenti bello tota mole occurreretur.' Ita 'accelerare' legiones 'Cremonam,' pars 'Hostiliam[k] petere' jussæ: ipse Ravennam[l] devertit,[5] præ-

mox quinta, et duodevicesima legiones *incessere: extremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica secutæ, cum vexillariis trium legionum Britannicarum et roboribus sociorum. Digresso Cæcina, misit literas Fabius Valens copiis quibus ipse præfuerat,* ut in via se expectarent; sic pactum cum Cæcina: *qui præsens, ideoque potentior,* inversum tale consilium *ementitus est,* ut instans bellum totis viribus propulsaretur. *Sicque imperatum legionibus,* ut pars properarent Cremonam, *pars* Hostiliam tenderent: *ipse Ravennam* iter *flexit, specie adhor-*

3 Sic bene Mss. Vatic. Flor. Bodl. et Lips. Idque innuunt Mss. Corb. Agr. et editio princeps. Habet enim Ms. Corb. XII. *et* XX. Ms. Agr. et editio princeps, *duodecima et vicesima.* Male alii, *duodevicesima.* Idem.—4 Sic optime emendavit Rhenanus. Corrupte Mss. et veteres editiones, *cum vexillariis hystris,* vel *hystrium,* vel *istricum Britannicarum, &c.* Brotier.—5 Ita bene Mss. Flor. Corb. Bud. Ryckius et recentiores. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus,

NOTÆ

dubie simul incedebant alia vexilla Germanica et Britannica, et claudebant firmabantque a tergo *quatuor illa vexilla,* aut certe illis accensebantur; ut sic quatuor legiones præeuntes adæquarent: quod maxime decorum in speciem ac pompam.

Itaque invectæ in urbem omnes supradictæ legiones, seu vexillarii legionum. Igitur et hinc revehi debuerunt omnes ad bellum. Et certe omnes affuerunt prælio Cremonensi. Nulla certe vexilla relicta in urbe; nam alioqui Fabius his instructus firmatusque, audacius ad legiones perrupisset: quod non ausus est, cum paucis cohortibus.

Itaque orta videtur confusio hoc loco, ex notis numeralibus, male exscriptis, aut male intellectis. Puto, sic scripserat Tac. *vexillarii* XV. XVI. I. et IV. *legionum.* Nam certe prælio Cremonensi affuerunt hæ legiones, quintadecima, sextadecima, prima, quarta, quinta, duodevicesima, Italica et Rapax, et vexilla nonæ secundæque et vicesimæ Britannicarum legionum. Neque hic omiserat Tacitus duas legiones, ut neque omisit eas in prælio Cremonensi, infra l. III. 22.

Itaque nihil hic de vexillariis quartædecimæ legionis; neque enim alios ibi recensuit Tacitus præter illos qui infra, loco citato, pro Vitellio decertant apud Cremonam, adversus Flavianos: neque certe victos suosque hostes infensissimos secum ducerent ad prælium Vitelliani.

[j] *Duoetvicesima*] Recte *duodevicesima* ex Mss. et ex rei veritate.

[k] *Hostiliam*] Hostilia, vicus Cenomanorum populorum ad Padum flu-

texto[6][m] classem alloquendi: mox Patavii[n] secretum[7] componendæ proditionis quæsitum. Namque Lucilius Bassus,[8][o] post præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio præpositus, quod non statim Præfecturam Prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur: nec sciri potest, traxeritne[9] Cæci-

tandi classem: dein Patavii quæsitus secessus adornandæ perfidiæ. Quippe Lucilius Bassus, a præfectura alæ, impositus a Vitellio classibus Ravennati ac Misenensi, quod non confestim præfecturam prætorii assecutus foret, injustam iram scelesta proditione vindicabat: nec certo constat, an solicitarit Cæcinam an (quod contigit

....

divertit. Idem.—6 Ita Mss. Flor. Corb. Bud. Rhenanus et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. et editionibus veteribus, *prætextu.*—7 Budens. *ad secret.*—8 Perperam Mss. et veteres editiones, *Lucilius Blesus,* vel *Blexus.* Recte emendatum in margine Ms. Bodl. *Bassus:* [ut patet ex inscriptione Grut. infra.] *Brotier.*—9 Ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *nec sciri poterat, traxerat.* Brotier.

NOTÆ

vium, in Venetia regione Italiæ. Hodie *Ostiglia* urbecula ducatus Mantuæ, ad orientem in Lombardia. *Tillemon.*

[l] *Ravennam*] Ravenna, urbs Senonum populorum ad oram maris Hadriatici, in Gallia Cispadana regione Italiæ: hodie nomen antiquum retinet. Urbs est provinciæ Romandiolæ *Romagne,* in Statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[m] *Prætexto*] Ms. liber, *prætexto:* dicitur autem non minus Latine, *prætexto,* quam *prætextu.* Rhen.

[n] *Patavii*] Laudat gentem Plin. l. I. Ep. 14. Acilianus 'habet aviam maternam Serranam Proculam e municipio Patavio: nosti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est.'

Patavium, urbs Venetiæ provinciæ in Italia: hodie *Padoue,* urbs primaria agri Patavini, sub dominio Reipubl. Venetæ. *Tillemon.*

[o] *Lucilius Bassus*] Bassi cognomen firmat omnino priscum monumentum quod Aquileiæ, cujus exemplar a Fulvio Ursino mihi traditum, subjeci: IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX. TR. POT. II. IMP. VI. P. P. COSS. III. DES. IIII. VETERANIS. QVI. MILITAVERVNT. IN. CLASSE. RAVENATE. SVB. SEX. LVCILIO. BASSO. QVI. SENA. ET. VICENA. STIPENDIA. AVT. PLVRA. MERVERVNT. ET. SVNT. DEDVCTI. IN. PANONIAM. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET. CONVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT. CVM. EST. CIVITAS. IS. DATA. AVT. SI. QVI. CAELIBES. ESSENT. CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS. NON. APRIL. CAESARE. AVG. F. DOMITIANO. CN. PEDIO. CASTO. COS. ILATORI. VENETI. F. CENTVRIONI. AMAEZEIO. DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX. TABVLA. AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. CAPITOLIO. AD. ARAM. GENTIS. IVLIAE. DE. FORAS. PODIO. SINISTERIORE. TAB. I. PAG. II. LOC. XXXXIIII. *Lips.*

nam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sint) eadem illos pravitas impulerit.

101. Scriptores temporum,[p] qui potiente rerum Flavia domo, monumenta belli[1] hujusce composuerunt, 'curam pacis et amorem Reipublicæ' corruptas[2] in adulationem 'causas,' tradidere. Nobis, super insitam levitatem, et, prodito Galba,[q] vilem[3] mox fidem,[r] æmulatione etiam invi-

inter improbos, ut ingenia consentiant) eadem illos improbitas incitarit.
Auctores illius *ætatis, qui, imperante Flavia gente, commentaria hujusce belli contexuerunt, scripsere,* studium pacis et curam Reip. *fuisse* causas *transitionis,* sed hæc *in assentationem fœde composita. Nos existimamus, præter ingenitam mobilitatem* animi, *et post desertum Galbam, mox fluxam fidem, etiam prodidisse*

1 Ryckius cum Brotiero habet *hujusce belli*.—2 Ita bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. Ms. Bud. *corruptos*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *corrupti*. Brotier.—3 Ita Mss. et veteres recentioresque

NOTÆ

p *Scriptores temporum*] Quo innuere videtur Tacitus, se non scripsisse, imperante Flavia gente, aut saltem opus non edidisse: sed mox sub Trajano, sub quo et consulatum adeptus est. *Nobis*, inquit, quibus nullus adulandi affectus, aut causa est, jam exstincta domo Vespasiani.

Super insitam levitatem, scil. Cæcinæ et Lucilii Bassi, jam *et prodito Galba*, qui Cæcinam evexerat, et legatum legionis fecerat in Germania. Ipsum Galbam ibidem prodidit Cæcina, et beneficio adversus beneficum principem usus est, cum ad rebellionem Vitellium compulit.

Nobis igitur, præter innatam *levitatem* eorum, præter *vilem fidem*, qua jam prodiderant Galbam, nunc etiam prodidisse et subvertisse Vitellium videntur, nulla boni publici cura, sed tantum *æmulatione et invidia*, ne favore anteirentur apud ipsum Vitellium.

q *Prodito Galba*] Non satis liquet apud Tacitum, qua in re, et quomodo Lucilius Bassus prodiderit Galbam: de Antonio, de Cæcina, et Fabio Valente satis manifestum; de Basso non item: ille *præfectus alæ*, forte apud Germanias.

Sed quam tanti momenti operam navavit Vitellio, ut illum statim eveheret a præfectura alæ ad præfecturam utriusque classis Ravennatis ac Misenensis; ita ut in præmium ipse navatæ operæ statim adipisci præfecturam prætorii vellet? mirari subit silentium auctorum, simul et hominis superbiam.

Nihil video, nisi forte Bassus, 'strictum Divi Julii gladium....detractum delubro Martis, (Vitellio) in prima gratulatione' porrexit; quem gladium gestabat Vitellius, teste Sueton. dum per vicos Agrippinæ Coloniæ circumferretur, portantiumque humeris super scutum libraretur. Sicque vicem repeteret, nempe *gladium*, qui proprium insigne fuit prætorii præfecti.

Nisi forte ille præfectus alæ comes fuit Fabii Valentis, qui promtissimus legatorum, 'Coloniam Agrippinensem, cum equitibus legionariis auxiliariorumque,' quibus forte imperabat

diaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur,[4] pervertisse[5] ipsum[6] videtur.[7] Cæcina, legiones assecutus, Centurionum militumque animos, obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat:[s] Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone[t] militiæ.

ipsum *Vitellium, livore et invidia, ne* ipsos *alii apud Vitellium* gratia *præcellerent. Cum Cæcina legiones attigisset, diversis* fraudibus *artibusque subvertebat animos centurionum militumque*, qui *pro Vitellio pervicaces:* Lucilio *Basso eadem meditanti minus negotii erat, prona facilique ad detrectandum obsequium classe, recordatione novissimi pro Othone belli.*

editiones. In mediis quibusdam, *mox vilem.*—4 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et Ernestus. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *anteirentur;* et sic Gronovius et Ryckius. Ms. Jes. *anteiret.* Ms. Reg. *anteirent.* Idem.—5 Recte Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolanus, *pervertisse.* In Ms. Reg. et editione principe, *prævenisse*, solenni librariorum errore. *Brot.*—6 Brotierus cum Ryckio et Gronov. habet *Pervert. ips. Vitellium videtur:* et ita Puteolanus et libri omnes postea editi. Sed *Vitellium* abest a Ms. Reg. et editione principe. Sic quoque volebat Lipsius. E superioribus enim repetitum videtur.—7 Ms. Reg. et editio princeps, *videretur.* Puteolanus, *videntur*, et sic Ryckius et Gronovius.

NOTÆ

Lucilius Bassus, 'imperatorem Vitellium consalutavit.'

Quæro, quid tantum meruisset proditor Galbæ, ut statim eo usque eveheretur a Vitellio? Video tamen supra c. 92. evectos ad præfecturam prætorii, 'P. Sabinum a præfectura cohortis, et Julium Priscum tum centurionem.' Unde forte audacia et *iniqua iracundia* Lucilii Bassi: hincque ulciscebatur, ut qui Sabino et Prisco se longe anteferret.

[r] *Vilem mox fidem*] De pari flagitio queritur Mithridates apud Appianum: 'Acerbissimum tamen et veluti domesticum regibus venenum, perfidiam exercitus et filiorum atque amicorum, non prævideram ego, qui tantis curis, tantaque diligentia, vitæ meæ cavebam, atque invigilabam.'

[s] *Subruebat*] Fidem solicitabat, convellebat, corrumpebat.

[t] *Ob memoriam recentis pro Othone*] Potuit forte et addere aliam rationem, quia scil. remiges et classiarii magna ex parte 'Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur.'

Recentis pro Othone] Et etiam quia socios ipsorum legionaria militia evexerat, eadem spe ceteris facta.